Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä SKS:aan.

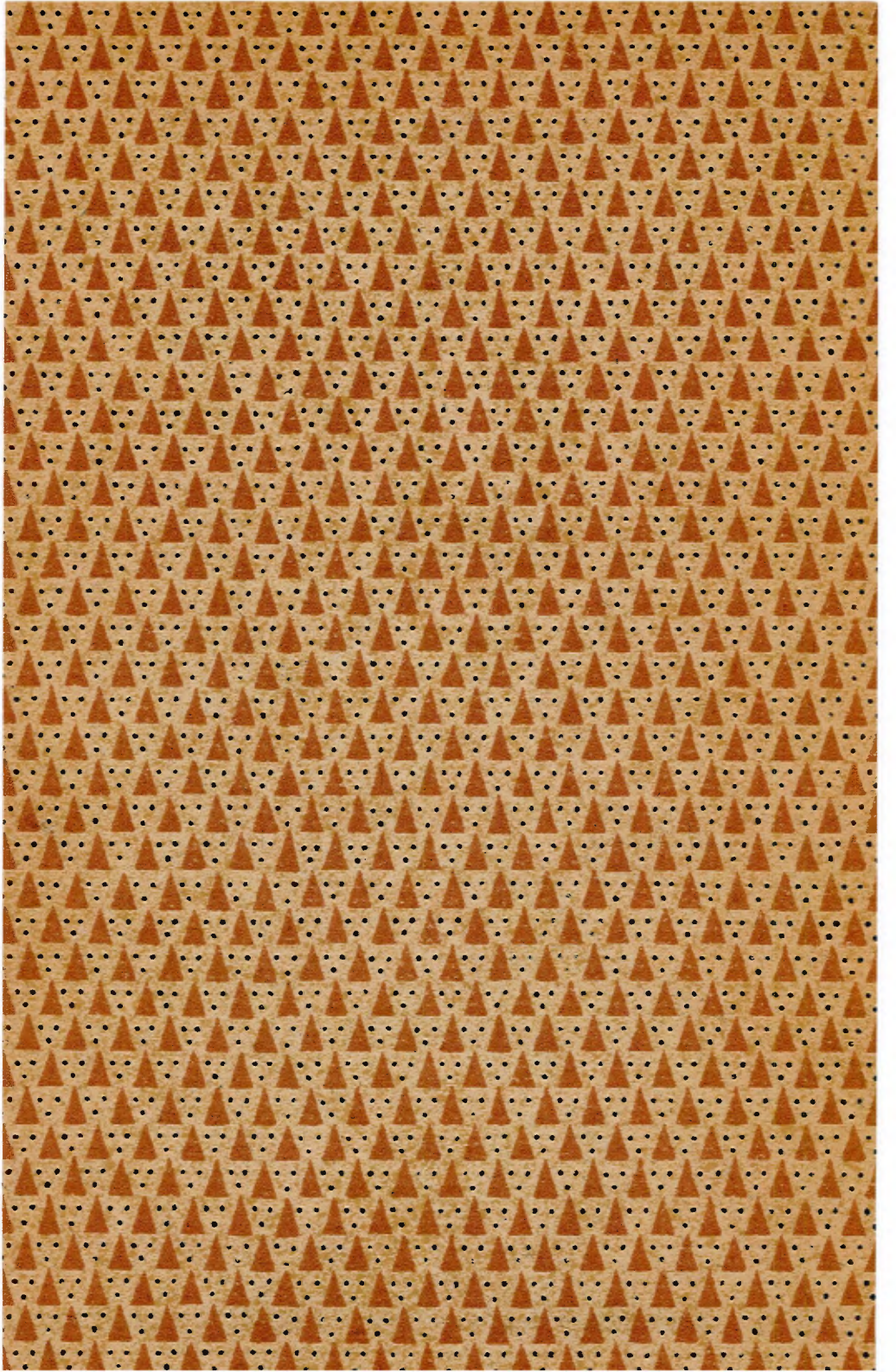

HISTORIALLINEN

ARKISTO.

Toimittanut

Suomen Historiallinen Seura.

XIV.

HELSINGISSÄ 1895,
Suomen Historiallisen Seuran kustantama.

HELSINGISSÄ,
SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJAPAINOSSA,
1895.

Ainehisto.

Siv.

Lisiä lahjoitusmaakysymyksen historiaan. Esitelmä, jonka 9 p. Marrask. 1893 piti *E. G. Palmén* . . . . . 1—160.

Kaarlo IX:nen Jäämeren politiikka vuosilta 1603—1613, kirjoittanut *Santeri Ingman* . . . . . 161—277.

Lisiä vuosina 1656—1658 pidettyjen maakuntakokousten historiaan, esittänyt *K. v. Bonsdorff* . . . . . 278—288.

Suomen historiallinen kirjallisuus vuosina 1890—1894, luetellut *K. Grotenfelt* . . . . . 289—314.

Suomen ynnä Käkisalmen läänien ja Inkerin veroista vuosilta 1617—1634, kirjoittanut *K. R. Melander* . . 315—706.

Ahvenan kongressin Suomelle tuottamista rasituksista, kirjoittanut *K. O. Lindeqvist* . . . . . 707—718.

Handlingar rörande Messenierne. (Johan † 1636 och Arnold † 1651). Meddelade af *K. G. Leinberg* . . . . 719—745.

Suomen Historiallisen Seuran pöytäkirjat 2 p:stä Lokakuuta 1894—9 p:ään Marraskuuta 1895:

Kokous 2 p. Lokak. 1894 . . . . . 749—763.

Kokous 30 p. Lokak. 1894 . . . . . 763—791.

Vuosikokous 9 p. Marrask. 1894 . . . . . 792—801.

Kokous 15 p. Jouluk. 1894 . . . . . 801—809.

Kokous 28 p. Tammik. 1895 . . . . . 809—821.

Kokous 13 p. Helmik. 1895 . . . . . 821.

Kokous 30 p. Maaliskuuta 1895 . . . . . 822—832.

Kokous 11 p. Toukok. 1895 . . . . . 832—834.

Kokous 7 p. Kesäk. 1895 . . . . . 834—835.

Kokous 10 p. Lokak. 1895 . . . . . 836—849.

Kokous 5 p. Marrask. 1895 . . . . . 849—853.

Vuosikokous 9 p. Marrask. 1895 . . . . . 853—862.

Aakkosellinen aine- ja nimiluettelo pöytäkirjoihin . . . . 863—873.

Lisiä lahjoitusmaakysymyksen historiaan.

Esitelmä, jonka 9 päiv. Marraskuuta 1893 piti

E. G. Palmén.

I.

Kun minun tulee tänään Suomen Historiallisen Seuran vuosipäivänä esittää joku historiallinen aine, olen siksi valinnut kysymyksen, joka jo itsessään on uusimman historiamme tummimpia kohtia sekä sen lisäksi varsin vaillinaisesti tunnettu. Tarkoitan tuota kuuluisaa Viipurin läänin lahjoitusmaista v. 1826 annettua asetusta, jonka syvälle meneviä seurauksia valtiomahdit aina vuodesta 1863 asti ovat yksissä neuvoin koittaneet poistaa, vaan jonka jäljet kyllä moniaallakin lienevät näkyvissä vielä silloin, kun kokonainen vuosisata on kulunut umpeen turmiota tuottavan asetuksen antamisesta. Ett'en tämän esityksen kautta voi mainetta lisätä kysymyksessä vaikuttaneille valtiomiehille, lienee tarpeetonta mainita.

Aluksi muutamia sanoja siitä, mitä tähän kysymykseen nähden on ennen julkaistu.

Provasti *F. P. von Knorring* vainajan ansiokas teos „Gamla Finland“ on tässä kohden ensiksi muistettava. Ilmestyneenä v. 1833, siis ennen kuin 1826 vuoden asetus

vielä oli täyteen voimaan tullut, se ei koskettele asian käytännöllistä puolta, mutta antaa paljon historiallisia tietoja itse lahjoituksista.

Aivan käytännölliseltä kannalta asia sitä vastoin käsiteltiin 1863 vuoden Litteraturbladissa. Sen numeroissa 2 ja 3 tavataan näet hyvin seikkaperäinen esitys Valkjärven pitäjän tiloista, varsinkin Veikkolan lahjoituksesta ja talonpoikien kärsimyksistä. Salenius mainitsee, että pastori S. Majander ja talonpoika Joh. Lemmetty olivat tämän kirjoituksen tehneet. Litteraturbladin 2 numerossa J. V. Snellman itse tavallisella nerollaan ryhtyi kysymykseen, eikä kukaan tämän aineen tutkija voi jättää sitä kirjoitusta huomaamatta; herra J. G. Schatelowitz on sitten sen johdosta esittänyt vastaväitteitä Litteraturbladin 6:ssa numerossa.

Samana vuonna asia tuli valtiopäivilläkin keskusteltavaksi. Valiokunta pyysi tiedokseen 1825 vuoden lahjoitusmaakomitean mietinnön siihen kuuluvine asiakirjoineen, voidakseen asiaa tarkemmin valmistaa. Mutta tähän pyyntöön vastattiin *kieltämällä*. Mitä ankarammin tehtyä erehdystä arvosteltiin, sitä suuremmaksi kävisi tietysti taipumus korjata se peruuttamisen eikä lunastamisen avulla. Eipä paljon puuttunutkaan että säädyissä 1860-luvulla olisi tahdottu Kaarle XI:n tavoin käyttää edellistä keinoa. Helposti ymmärrettävistä syistä se ei kuitenkaan käynyt laatuun. Sekin varovainen päätös, jonka 1863—64 vuoden säädyt olivat tehneet, ei tullut vahvistetuksi. Asia tuli sitten v. 1867 uudestaan esille, ja silloin päätös tehtiin historiallisiin tutkimuksiin ja jälkilaskuihin rupeamatta. Otollisella hetkellä ryhdyttiin suureen vapautustyöhön, joka Suomen historiassa aina on nykyajan kauniimpiin voittoihin luettava.

Sillä välin oli lahjoitusmaakysymys kuitenkin valtiopäiväin ulkopuolella tullut tutkinnon alaiseksi ja saanut pal-

jon selvikettä. *Mattias Akiander*, itse lähteneenä epäkohdasta kärsivien joukosta, oli ryhtynyt asiaan ja julkasi v. 1864 asiokkaan teoksensa „Om donationerna i Viborgs län“, joka aina pysynee perustavana tässä kysymyksessä. Sekä historiallinen että oikeudellinen puoli asiaa otetaan tässä juurta jaksain tarkastettavaksi, mutta esitys päättyy 1817 vuoden asetukseen; lähteitten puutteessa ei puhuta kuin muutamalla rivillä 1826 vuoden asetuksesta.

Myöhemmin maisteri *J. M. Salenius* on kosketellut lahjoitusmaakysymystä, ensiksi „Valkjärven pitäjän kertomuksessaan“ (v. 1870), sitten kirjassa „Historiallisia tietoja Äyräpään vanhasta kihlakunnasta“ (v. 1872), sekä vihdoin kirjasissa „Niitä näitä Itä-Suomesta“ (1875, 1876). Paikkakunnallisten asiakirjain ja traditsioonien avulla valaistaan aine, erittäinkin Valkjärven pitäjään nähden, ja ovat nämä lisät ylen huomattavia, jos kohta hajanaisina eivät tee samaa vaikutusta, kuin jos ne olisi yhtenäiseksi esitykseksi liitetty.

Vihdoin tohtori *O. Hannikainen* väitöskirjassaan „Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18:lla vuosisadalla“ on koonnut paljon uusia tietoja lahjoitusmaiden oikeudellisen ja taloudellisen tilan valaisemiseksi, täydentäen ja oikaisten monessakin kohden Akianderin esitystä. Mitä paremmin Venäjän vallan aikaiset toimet tunnetaan, sitä oikeammin voi nykyisen vuosisadan toimia arvostella, ja siksi tämä esitys on kysymyksellemme tärkeä, vaikka tosin välillisesti.

Vähempiä lisiä kysymyksen tuntemiseen ei ole tarvis tässä luetella.

Mutta kuinka suuri arvo edellä mainituilla kirjoilla ja kirjasilla onkin, pelkkien arvelujen esineeksi on sittenkin kysymyksen ydinkohta yhä jäänyt, niin kauan kuin 1825 vuoden lahjoitusmaakomitean mietintö ja muut asiakirjat ovat kätkettyinä pysyneet.

Tämän tuntuvan aukon olen ottanut täyttääkseni, ja hakemuksesta olenkin saanut käyttää siinä kohden säilyneitä asiakirjoja, joista tärkeimmät ovat Pietarissa valtiosihteerinvirastossa tavattavina. 1825 vuoden komitean toimi tulee siis esitelmäni pääkohdaksi, mutta koska sen päätökset paraiten saavat valonsa seuraavien tapausten kautta, aion lopuksi virallisten asiakirjain mukaan esittää muutamia piirteitä niistä levottomuuksista, jotka se synnytti.

Ensiksi on kuitenkin pikainen katsaus Venäjän vallan aikana tapahtuneeseen kehitykseen sekä kysymyksen käsittelyyn 1811—25 tarpeellinen.

Pietari Suuresta alkaen ovat Venäjän hallitsijat tuon tuostakin ja milloin milläkin ehdoilla antaneet korkeille virkamiehille ja suosituilleen maita nykyisen Viipurin läänin alueella. Sellaisia lahjoituksia suotiin jo ennen kuin Kaakkois-Suomi rauhan kautta oli tullut Venäjälle luovutetuksi, mutta näistä lahjoituksista suurin osa peruutettiin jo v. 1720.

Rauhan jälkeen tahtoi Pietari valloitetun maan oloja järjestää, ottaen silloin mahdollisuuden mukaan sen entiset olot esikuvaksi, ja seuraajat ovat käyneet samaan suuntaan. Verojen järjestämiseksi pidettiin v. 1728 varsinainen tarkastus eli revisiooni, ja siten syntynyt verokirja on kauan ollut sekä lahjoitusmaitten että kruunun alueella noudatettavana. Silloin ei vielä oltu ehditty unohtaa, että talonpojat asuivat kruunun alueella, viljellen aluettaan vakaantuneen vaikkei lakiin kirjoitetun hallinto-oikeuden perustuksella; tuoreessa muistossa oli samoin, ettei kruunukaan ollut donataareille muuta luovuttanut kuin suurimman osan veroansa siltä alueelta. Ikuisiksi ajoiksi ei oltu myönnetty muuta kuin kaksi lahjoitusmaata, joista toinen oli Kivennavalla, toinen Raudussa. Muut lahjoitukset olivat elinajaksi tahi

toistaiseksi annetut, vastasivat siis Ruotsin aikuisia läänityksiä.

Mutta seuraavana aikana lahjoitusmaitten luku yhä kasvoi ja sen lisäksi niiden laatu muuttui. Kävi tässä niinkuin tavallisesti samanlaisissa oloissa on käynyt: lähempänä hallitsijaa seisova luokka saapi askel askeleelta oikeutensa laajennetuksi, ja taajain rivien täytyy erehdysten seurauksia kestää. Donataareja halutti saada suurempia etuja alueistaan; nautinto-oikeuden sijaan astui verkalleen omistusoikeuden tapainen, ja vaikka kyllä virastot, varsinkin ne, jotka seisoivat kansaa lähempänä, koettivat pitää Ruotsin aikaisista laeista sekä rahvaan oikeuksista kiinni, niin Liivinmaan ja Viron feodaaliset olot yhdeltä puolen ja Venäjällä syvästi juurtunut hallitsijavallan rajattomuus toiselta puolen synnyttivät yhä useampia poikkeuksia rahvaan haitaksi.

Yksityiskohdista tutkijat tosin eivät tässä kohden ole yhtä mieltä. Niinpä Akiander (ja hänen jälkeensä Liljenstrand, Finlands jordnaturer, ensimmäinen painos siv. 366, 367) väittävät, ettei käsitettä *omistusoikeus* eli *dominium* muka ollenkaan olisi Venäjällä ollut olemassa ennen kuin myöhemmin lakitieteen tarpeeksi on keksitty nimitys право собственности. Heidän mielestään tuo lahjoituskirjoissa tavattava sana владѣніе ei muka koskaan osoittaisi muuta kuin latinainen sana *possessio,* olisi siis samaa kuin *hallinto-oikeus*, joten kruunulle aina olisi nimenomaan pidätetty todellinen *dominium.* Sellainen käsitys olisi tarjonnut vankkaa perustusta varsinaiselle reduktsioonille eli peruutukselle ilman korvausta.

Mutta siitä puhumatta, että samaan sanaan kyllä on aikaisemmin voinut mahtua erilaisia merkityksiä (vertaile tuota tunnettua lausepartta коренные законы), mainitsevat asiakirjat joskus lahjoitusta вотчина, наслѣдіе, j. n. e., ja

pääsana владѣніе saapi aivan toisen merkityksen kun siihen liittyy joku lisämääräys съ аллодіальнымъ правомъ, собственно tahi tuo varsinkin 1790-luvusta asti tavalliseksi tullut: вѣчное и потомственное, вѣчнопотомственное j. n. e. „Ikuisiksi ajoiksi ja perinnöllisesti“ myönnetty hallinto-oikeus, johon vieläkin luettiin toisinaan nimenomaan mainittu oikeus myydä, pantata ja kiinnittää lahjoitusta, se tietysti käytännössä niin hyvin kun ihmisten käsityksessäkin tuli siksi lähelle varsinaista omistusoikeutta, että tuskin eroa ensinkään oli olemassa. Löytyipä sitä paitsi Venäjälläkin entuudestaan varsinaisella omistusoikeudella hallittuja tiloja вотчины-nimisissä sukutiloissa, joitten kanssa помѣстья eli läänitystilat olivat sulautuneet yhteiseksi käsitteeksi: kiinteimistö eli недвижимое имѣніе, ja tämän nimityksen käyttäminen samoin kuin loppupuolella 1700-lukua joskus tavattava ehto съ полнымъ правомъ собственности vaikutti sekin lahjoitusmaitten käsitteesen yleensä.

Senpä tähden tutkijan ei sovikkaan liiaksi luottaa yleistieteellisiin määritelmiinsä. On epäilemättä liian uskallettua, jos pelkän владѣніе-sanan perustuksella koettaa puolustaa kruunun sekä talonpoikien oikeutta. Sattumus ja vallitsevain mieliala on tässä kohden merkinnyt enemmän kuin alkuperäinen aikomus säilyttää entisiä oloja. Jos yksinvaltias hallitsija olikin aluksi hyväksynyt Ruotsin aikuisia lakeja noudatettaviksi, niin ei mikään estänyt häntä sittemmin venäläisen lain mukaan niitä muodostamasta tahi luovuttamasta kruunun oikeutta.

Ja sitten tuli vielä asianomaisten tiedottomuus lisäksi. Harva venäläinen valtiomies jos yksikään oli saanut selvän käsityksen Ruotsin lakien sisällyksestä. Venäläiset ja baltilaiset, joskuspa puolalaisetkin olot ja käsitteet olivat paremmin tuttuja, ja niinpä ne monesti sovitettiin Suomen

laitoksiin. Jos tämä tapahtuikin asianomaisten tietämättä, tahtomatta, niin seuraus kuitenkin oli sama; hallitsijan ratkaisu ei silti voimaansa kadottanut. V. 1727 annettiin kerran maita pikku Venäjällä ja Raudussa „kartanoon kuuluvien ihmisten ja talonpoikien kanssa“ (здворовыми людьми и со крестьянами). V. 1743 lahjoitettiin Mikael Voronzoffille kruunun maat Kurkijoen, Jaakkiman ja Parikkalan pitäjissä, ja neljä vuotta myöhemmin 55 tilaa Pyhäjärvellä ruhtinas Nikita Trubetskoille, ja kumpikin näistä lahjoituksista käsitti maitten, peltojen, niittyjen ja muitten etuuksien ohessa myös „talonpojat, niin silloiset kuin karanneetkin“. Buturlinille annettiin v. 1760 alueita niillä oikeuksilla, joitten mukaan „shljachtitshi“ eli Puolan aatelismiehet pitivät ominaan maat niin hyvin kuin talonpojatkin. Въ вѣчное, приведное и совершенное владѣніе lahjoitettiin silloin suuria alueita Savonlinnan, Käkisalmen ja Sortavalan kihlakuntaa hallittaviksi наслѣдственно и собственно подъ земскими шляхетными вольностьми, привилегіями и правами, какъ и прочія тамошніе шляхтичи собственными своими мызами владѣютъ, въ вѣчныя времена спокойно и ненарушимо владѣть и пользовается j. n. e.

Vapaamielisen Katariina II:n aikana tuli tavalliseksi käyttää näitä ihmisoikeutta loukkaavia sanoja; ne otettiin v. 1765 hyväksyttyyn kaavaan vastaisia lahjoituksia varten, ja ne sisältävät samaa kuin 1790-luvulla käytäntöön tullut vielä törkeämpi muoto: että niin ja niin monta „sielua“ niille kuuluvine tiloineen, taloineen lahjoitettiin perinnöllisesti ja ikuisiksi ajoiksi hallittaviksi. Nämäkin tapaukset osottavat selvästi, että Venäjän yhteiskunnalliset olot yhä täydellisemmin rupesivat saamaan voiton Suomenkin Venäjälle luovutetussa osassa. Senpä näkee myöskin siinä lahjoitusten paljoudessa, joka tuli 1790-luvun tunnusmerkiksi,

samassa kuin entisiäkin lahjoituksia paranneltiin tuon kaavan mukaan, joka jättää maan ja joskus asukkaatkin jonkun ylimyksen ja hänen jälkeläistensä „ikuiseksi ja perinnölliseksi“ omaisuudeksi.

Asiain näin ollen ei voi kummeksia, että donataarien kasvava joukko yhä enemmän saattoi vaatia verojakin alustalaisiltaan.

Kruununpalvelijain asia oli alkujaan ollut kantaa verot donataarienkin hyväksi, mutta donataareista tuntui paremmalta panna siihen omat voutinsa. Päivätöitten lukua saattoi lisätä; veroja korotettiin laittomasti siten, ettei maksettua määrää kuittiin pantu, eikä ruumiillisia rangaistuksiakaan säästetty. Lakiin oli talonpojan oikeus mennä, joka kyllä monen ylimyksen mieltä harmitti, mutta siitä ei suinkaan aina apua lähtenyt, kun asetuksiin ja esivallan määräyksiin tuon tuostakin oli päässyt ristiriitaisuutta juurtumaan. Toisinaan talonpojalla ei lainkaan kannalta katsoen ollut mitään apua, koska hovileirien perustamista pidettiin kruunulle edullisena, joten lahjoitusmaan isäntä saattoi polvesta polveen perityn maan ottaa omaan viljelykseen sekä siirtää asukkaat muuanne. Tämä ainakin kuului täydelliseen hallinto-oikeuteen.

Teoriian mukaan Suomen talonpojalla siis oli muutamia etuja venäläisen turpeesen sidotun musikan rinnalla, mutta käytännössä erotus ei paljoa merkinnyt, missä sattui olemaan tavallista kitsaampi ja kovempi herra. Sorto ja rasitukset olivatkin Viipurin läänissä saaneet aikaan niin yleisen lamatilan, ettei Aleksanteri I nähnyt muuta mahdollisuutta asukasten pelastamiseen kuin maan liittymisen muun Suomen kanssa yhteen. Merkilliset ukaasit 19 päivältä Toukok. 1802 ovat enteitä 23 päiv. Jouluk. 1811 annetulle

asetukselle, jonka kautta isänmaamme jälleen saavutti valtiollisen eheytensä.

Mutta vaikeat tehtävät tarjoutuivat tässä kohden Suomen hallitukselle, ennenkuin jalo tarkoitus todeksi muuttui. Lahjoitusmaakysymys oli muodostunut gordilaiseksi solmuksi, jonka avaamiseen kyllä olisi tarvittu Aleksanterin miekkaa: vastakkain seisoivat eri aikoina ja eri tiloissa annetut päätökset ja ukaasit, joitten määräyksiä ei mitenkään voinut yhdistää. Yksinvaltias hallitsija olisi voinut Kaarle XI:n tavoin luoda selvyyttä yhdellä iskulla, samoin kuin keisari 11 päiv. Huhtik. 1811 kumosi surkeasti kuuluisan Taubilan kontrahdin, mutta Suomen valtio, jonka lakien suojaan Viipurin läänin kaikki asukkaat, niin ylhäiset kuin alhaiset, v. 1812 tulivat, se ei voinut ilman laillista tuomiota ja tutkintoa ottaa tahi otattaa keneltäkään mitään irtainta tahi kiinteätä omaisuutta. Mitenkä lahjoitukset aikoinaan olivatkin syntyneet, niin nuo edut nyt olivat suurelle osalle donataareja ansaittua omaa, jos kohta ristiriidassa rahvaan inhimillisten ja historiallisten oikeuksien kanssa.

Mutta tätä ristiriitaisuutta ei käsitetty; vieläpä tehtiin „vanhaa Suomea“ uudelle luovutettaessa erityiset ehdotkin, jotka vielä vaikeuttivat korjauksen aikaansaamista.

Aleksanteri keisari antoi näet 31 päiv. Joulukuuta 1811 asetuksen siitä, mitä Viipurin läänin yhdistämisessä oli noudattaminen, ja sen kyllä virheellisesti laadituista 11 ja 12 §:stä selviää mielestämme vastaansanomattomasti, että donataarien oikeuksia erityisesti oli muisteltu. Verotusehdotus oli tehtävä, jonka kautta Viipurin läänin isäntien ja niiden alustalaisten verot olivat järjestettävät muun Suomen tapaan, mutta edellytettiin silminnähtävästi, että lahjoitusmaitten isännät olivat *rälssitilojen haltijoita*, (frälseegendoms innehafvare); kuitenkin tulisivat talonpoikien verot samassa

tarkkaan määrätyiksi, vieläpä 1728 vuoden revisioonin mukaan. Tämä tietysti oli contradictio in adjecto, sillä jos lahjoitusmaa oli rälssitilan asemassa, niin sen isännällä oli siihen täydellinen dominium, eivätkä talonpojat silloin muuta olleet kuin lampuoteja, joitten verotaakkaa sopi mielinmäärin lisätä. Jos valtio sitä vastoin oikeuden eikä vaan humaniteetin perustuksella tahtoi suojella talonpoikia liiallisista rasituksista, niin tilat eivät rälssimaita olleet. Mutta tätä ei otettu lukuun; pesä jätettiin sellaisena kuin se oli Suomen selvitettäväksi.

Eipä aikaakaan, niin syntyi uusia riitoja näitten määräysten johdosta.

Yhteiseltä kansalta ei jäänyt huomaamatta asetuksen viittaus 1728 vuoden revisiooniin, koska tämä oli samaa kuin suuri helpoitus sekä veroissa että varsinkin päivätöissä. Tuohon vanhaan verokirjaan talonpojat näet aina olivat turvautuneet, mutta lahjoitusmaitten isännät olivat tottuneet paljon suurempia veroja vaatimaan. Nyt talonpojat useassa paikassa kielsivätkin suorittamasta tavaksi tulleita korkeampia veroja. Siitä lahjoitusmaitten isännät vuorostaan nostivat haikeita valituksia, ja saivatkin aikaan uuden julistuksen.

Se on annettu 9 päiv. Huhtik. 1812 ja puhuu ensin hallitsijan aikeista antaa Viipurin läänin asukkaille sellaiset oikeudet jommoiset Suomen konstitutsioonin ja asetusten mukaan muille kansalaisille tulevat. Lahjoitusmaitten isännät olivat kohtuullisessa oikeudessaan säilytettävät, mutta niiden alustalaisten velvollisuudet samoin ilman mielivaltaa määrättävät. Tutkimus oli tehtävä ja 1728 vuoden revisioonin tuli olla lopullisen verotuksen perustuksena, huolimatta siitä mitä myöhemmin tuon tuostakin oli tullut säädetyksi, mikäli se ei ollut Suomessa yleensä noudatettavien lakien kanssa so-

pusoinnussa. Mutta rälssitalonpojat olivat muka saaneet väärän käsityksen toistaiseksi annetusta määräyksestä, ja olivat — „varmaankin siihen vieteltyinä“ — kieltäneet kaikkea veroa maksamasta. Senpä tähden säädettiin nyt, että maanviljelijän kaikkien joko kruunulle tahi yksityisille kiinteimistön omistajille suoritettavien ulostekojen tuli jäädä sille kannalle, jolla siihen asti olivat olleet, kunnes armollisesti määrätty uusi verotus piakkoin tulisi toimeenpannuksi ja verojen määrät lopullisesti säädetyksi, niin ettei muita ulostekoja, mitä nimeä ikinä olisivatkaan, jolleivät olleet 1728 vuoden revisioonin kautta vahvistetut, saisi sitä ennen vaatia eikä rälssitalonpoikia yli niiden entisiä velvollisuuksia verottaa.

Tämä asetus antaa varsin omituisen valon asialle ja asianomaisten kannalle. Niinkuin lukija helposti huomaa on se perustettu aivan väärään edellytykseen, siihen näet, että lahjoitusmaitten isännät muka olisivat aina tyytyneet 1728 vuoden revisiooniin. Luultavaa kyllä on, ettei moni isäntä tunnustanut erilaisuutta 1728 ja 1812 vuoden verojen välillä, mutta että erotus, vieläpä suuri, oli olemassa, on aivan varma. Niinpä tämä uusi muka selittävä julistus jätti kysymyksen yhtä sekavaksi, kuin se ennen oli ollut. Lauseen edellisen osan mukaan isännät olivat voittaneet; loppusanat sitä vastoin myönsivät talonpojille mitä he tahtoivat. Niin vähän selkoa oli korkeilla asianomaisilla tämän kysymyksen todellisesta laadusta, että tuolla lailla saattoivat erehtyä. Tarkoitus lienee joka tapauksessa tällä kertaa ollut tehdä lahjoitusmaitten isännille mieliksi; niin asetusta ainakin käytännössä on käsitetty.

Itsestään selvää on kuitenkin, ettei moisella asetuksella päästy riidoista. Senaatin talousosaston pöytäkirjat

sisältävät siinä kohden ainakin yhden todistuksen, joka on erittäin valaiseva.

Useat talonpojat Raudun pitäjän Leinikkalassa olivat keisarin luona tehneet hakemuksen, ettei heidän tarvitsisi maksaa veroja muuta kuin 1728 vuoden revisioonikirjan mukaan. Kun kysymys 9 päiv. Maalisk. 1821 tuli senaatin talousosastossa esille, syntyi asiasta äänestys, joka osoittaa että 1812 vuoden julistusta korkeimmassakin virastossa ymmärrettiin aivan eri tavalla.

Kamarineuvos Nyberg, epäilemättä paras asiantuntija kameraalisella alalla sekä kamaritoimituskunnan silloinen päällikkö, viittasi määräykseen, ettei mitään veroja saisi tulla kysymykseen *paitsi mitä 1728 vuoden revisioonikirja sisältää*, josta ei voisi mitään muuta päätöstä tehdä kuin että verot ja ulosteot olivat sen mukaan määrätyt rälssitalonpoikien joko parseleissa tahi työssä suoritettaviksi, ilman että myöhemmillä asetuksilla määrätyt velvollisuudet tulisivat kysymykseen. Oli aivan vastoin mainittua revisioonia, kun esim. kahden tynnyrin työviljan sijasta (2 tunnor arbetsspanmål) vaadittiin 320 päivätyötä, puolet miehen ja puolet juhta-päivätyötä. Kamarineuvos antoi siis talonpoikien hakemukseen myöntävän vastauksen.

Mutta kaikki senaatin muut jäsenet äänestivät toisin. Vapaaherra Kustaa von Kothen katsoi vääräksi, että talonpojat olivat tehneet hakemuksensa keisarin luo ja arveli muuten olevan nimenomaan määrätty, että verot pitäisi suorittaa samalla tavalla ja samaan määrään kuin aikana *ennen Viipurin läänin yhdistämistä muuhun Suomeen*. Samoin äänestivät Falck, Ladau, Walleen, Ehrenström ja Mannerheim, ja siihen asia jäi.

Lahjoitusmaakysymys oli sillä välin ollut pitkällisen tutkimuksen esineenä Viipurin järjestämiskommissioonissa,

jonka lausunto tässä kohden saavutti senaatinkin kannatusta. Tulos näistä töistä ilmestyi siinä asetuksessa, joka annettiin 22 päiv. Tammikuuta 1817.

Tämä manifesti, joka mainitsee lahjoitusmaita nimellä *läänityksiä*, förläningar, puhuu ensiksi määräajoiksi ja elinajaksi annetuista lahjoituksista, — jommoisia ei Suomessa löytynytkään —, ja erottaa muut „läänitykset" kahteen ryhmään: toistaiseksi annettuja sekä ikuiseksi ajaksi annettuja lahjoitusmaita. Yleisen tarkastuksen kautta, joka oli maaherran johdettava, piti määrättämään, mihin luokkaan kukin talo kuului.

Edelliseen luokkaan olivat luettavat ne lahjoitusmaat, joita ei nimenomaan oltu vissiksi määräajaksi eikä ainaiseksi omaisuudeksi annettu, sekä 1720 vuoden ukaasin mukaan annetut oikealla puolella kesätietä Viipurista Käkisalmeen sijaitsevat lahjoitusmaat. Jälkimäiseen piti lukea ne tilat ja konnut, jotka — millä nimellä ja millaisilla sanoilla se olikin tapahtunut — olivat ikuisiksi ajoiksi luovutetut.

Edellisistä lahjoituksista mainitaan, että ne voitiin peruuttaa kruunulle „jos me tahi meidän seuraajamme armossa katsomme hyväksi määrätä". Jälkimäisistä ne tilukset, jotka ennen läänitystä olivat rälssiä, samoin ne jotka autioina olivat lahjoitetuiksi tulleet, olivat rälssiksi luettavat, — joten asukas niissä ei enää olisi kuin lahjoitusherran lampuoti. Mutta muut ikuisiksi ajoiksi tehdyt lahjoitukset kuuluivat isännälle sillä oikeudella, joka ennen oli kruunulla ollut; pidätettiin siis asukkaalle vähän parempi asema. Koska kruununtilan asukas oli oikeutettu pysymään tilansa hallussa niin kauan kuin veronmaksussa ja muuten täytti lailliset velvollisuutensa, tulisi näitten lahjoitustilojenkin haltijoille samat oikeudet, eikä niiden jälkeläisiäkään saisi tilasta häätää eikä niitä suuremmilla veroilla rasittaa. Kun tila oli

asukasta vaille jäänyt, saisi isäntä ehdottaa ja maaherra ottaa uuden asukkaan niinkuin kruununtiloista oli säädetty. Mutta se huolenpito lahjoitusmaitten talonpojista, joka ennen oli kuulunut kruunun virkamiehille, siirtyi nyt saman maan isännälle.

Tämä viime mainittu määräys oli tietysti varsin vaarallinen, liiatenkin siihen nähden, että isännistä suurin määrä oli muukalaisia, jotka päälle päätteeksi olivat ihan toisiin yhteiskunnallisiin oloihin tottuneet, kuin mitä Suomessa piti noudattaa. Toinen puute 1817 vuoden asetuksessa on siinä, että lahjoitusmaan isännän oikeutta pidetään *omistusoikeutena*. Lainsäätäjä oli tullut väärään käsitykseen, josta onnettomia johtopäätöksiä saattoi syntyä.

Mutta olipa vielä väärinkäytöstä vastaan jommoistakin turvaa siinä, että yhä vielä tehtiin nimenomaan eroa rälssi- ja lahjoitusmaan välillä. Edellisiin nähden asukkaan oikeus oli kadotettu ja donataari oli voitolla; siitä ei päässyt. Mutta jälkimäiset eli varsinaiset lahjoitusmaatilat olisivat tulleet samanlaiseen asemaan kuin nuo omituiset Tammelan Jokioisissa tavattavat *bördshemman* eli pöörtitilat, — jotka eivät ole tavallisten verotilojen kaltaiset vaan rälssitiloja, mutta joitten haltijalla on vakaa asukasoikeus. Kokemus on kyllä osottanut, ettei tämmöinen kameraalinen sekasikiö, jonka itse Calonius on asianajajana saanut aikaan, ole onneksi maanviljelijälle eikä isännällekään, mutta joka tapauksessa eivät epäkohdat ole sinnepäinkään niin suuria kuin lahjoitusmailla 1826 vuoden asetuksen nojalla syntyneet.

1817 vuoden asetuksen määräämä lähempi tarkastus tapahtui seuraavina vuosina; Viipurin läänin maaherrana, siis tutkimuksen päämiehenä oli silloin Kaarlo Juhana Walleen, sittemmin prokuraattori.

Tutkimus vei päätökseen, joka kyllä on hämmästyttävä

ja lahjoitusmaitten isäntiä suuresti harmitti: ei sen enempää kuin 145 taloa mainita rälssitiloiksi; kaikki muut, lukumäärältään noin 2,100 määrättiin lahjoitusmaatiloiksi (donationshemman). Tämän mukaan siis lahjoitusmaakysymys tosin olisi voinut tuntuvia hankaluuksia luoda ja enentää virastojen työtä, mutta mitään yleistä maanvaivaa siitä ei olisi tullut, koska useimmissa tapauksissa maanviljelijän oikeudet olisivat jääneet edes osaksi loukkaamatta.

Kun tämä tarkastus tuli senaattiin tutkittavaksi, seurasi sen kanssa 53 eri tahoilta tehtyä valitusta. Moni talonpoika, joka oli tullut rälssitilalliseksi eli lampuodiksi katsotuksi, tahtoi suojella omistusoikeuttaan, mutta vielä useampia valituksia oli siitä nostettu, ettei lahjoitusmaita yleensä rälssitiloiksi tunnustettu. Menipä joku pitemmällekin: valittajista eräs valtioneuvos Bogajevsky muun muassa valittaa siitä, että talonpojat hänen alueellaan olivat tunnustetut yhtä vapaiksi kuin Suomen muut talonpojat, — johon senaatti viittaamalla 1811 vuoden asetukseen vastasi, ettei maaorjuutta Suomessa ollut olemassa. Venäjän kruunun haltuun otetuista tiloista ehdotettiin, että ne luettaisiin kruununtiloiksi, koskei kruunulla 1723 vuoden aatelisten privilegioin mukaan ollut luvallista omistaa rälssimaata. Muutamasta läänityksestä (esim. Tshernisheffin), josta ei ollut läänityskirjassa selvää määräystä läänityksen ajasta, jätettiin asia keisarin ratkaistavaksi. Useimmissa kohden havaittiin kuitenkin kuvernöörin aivan oikein menetelleen, joten asia näytti saavan verrattain otollisen loppupäätöksen.

Yhdessä tapauksessa oli lunastus puheena. Valkjärven eli Veikkolan sittemmin pahaan maineeseen tullut lahjoitusmaa kuului eräälle Blandowille, jonka alueella jo v. 1809 oli syntynyt levottomuuksia, niin että sotaväkeäkin oli täytynyt lähettää järjestystä ylläpitämään. Sittemmin oli Blan-

dow tehnyt vararikon, ja maaherra oli sen johdosta ehdottanut, että kruunu lunastaisi maat, hankkien itselleen korvausta myymällä hovin ja sallimalla muitten tilojen lunastamisen perintötaloiksi. Mutta senaatti ei ottanut ehdotusta varteen, sillä 1817 vuoden asetuksen mukaan oli hovi vuokralle annettava, eikä senaatti katsonut kohtuulliseksi velvoittaa Blandowin lahjoitusmaan talonpoikia lunastamaan tilojansa, jolleivät itse tahtoisi, eikä liioin suorittamaan korkeampaa hintaa tiloistaan (erlägga högre skattelösen) kuin muutkaan talonpojat. Näistä syistä raukesi maaherran ehdotus, jonka kautta ainakin olisi jonkummoinen *modus vivendi* saatu juuri sillä alalla, jossa epäkohdat pahimmin tuntuivat.

Yleensä nuo valittajat, Weihrauch, Olchin, Bolotnikoff, Briskorn, Freedricksz, Woronzoff, Baläsnoi, Orloff y. m. eivät senaatissa saavuttaneet valituksillaan mitään; 1817 vuoden asetus, kaikkine puutteineen, oli siksi liian selvä. Silloin he rupesivat kääntymään suoraan Pietariin, ja saivatkin siellä suuria aikaan. Uusi komitea asetettiin asiaa uudestaan tutkimaan, ja kauan riidan alaisena ollut kysymys sai samalla uuden käänteen.

II.

Vuosikymmenien kuluessa olivat lahjoitusmaitten isännät koettaneet saada lain kannalta tunnustetuksi, mitä he käytännössä jo olivat osaksi anastaneet, — täyden hallintooikeuden noihin laajoihin alueihin, joista heidän omaisilleen tahi muille ylimyksille aikoinaan oli annettu oikeudeksi kantaa kruunun saatavia, — mutta kaukana, kauempana kuin ennen oli toivon toteutuminen, jos 1817 vuoden asetuksesta

oli pidettävä lukua. Suomalaisten viranomaisten puolelta ei ollut mitään apua odotettavana; voittamattomana esteenä olivat nuo „uuden“ Suomen lait ja yhteiskunnalliset olot, joitten terveellistä vaikutusta Aleksanteri I olikin tahtonut rappeutuneeseen „Vanhaan Suomeen“ ulotuttaa.

Niinpä ruvettiin uusiin ponnistuksiin, joitten laatua tutkimus ei vielä yksityiskohdissa tunne. Lukemattomia valituksia ja anomuksia jätettiin Pietarissa oleville viranomaisille. Hakemusten takana seisoi usein vaikuttavia miehiä, miltei aina venäläisiä. Ja ensi tulos oli, että tavallisesti niin taipumaton Rehbinder sekä hänen lempeämielinen hallitsijansa rupesivat horjumaan. Viipurin lääni näytti muulle Suomelle tulevan turmiolliseksi Pandoran rasiaksi.

„Ottaen huomioon kysymyksen arkaluontoisen laadun (grannlaga beskaffenhet, особенная важность), ja kuinka tuntuvasti asian ratkaisu oli vaikuttava useitten maata omistavain asukkaitten (= lahjoitusmaitten isäntäin!) ja yhteisen kansan vastaiseen etuun, sekä jotta sitä varmempi johto olisi tarjona hallitsijan omalle vakaumukselle ja alamaiset samassa saisivat uuden todistuksen siitä, miten huolellisesti Hänen Majesteettinsa tahtoi kaikille tehdä oikeutta“ asetettiin 13 päiv. Tammikuuta v. 1825 erityinen komitea kysymystä uudestaan tutkimaan. Koko laajuudessaan kysymys siis tuli uuden harkinnan alaiseksi.

Hallitsijan luottamusta nauttivina ja osaksi muka lähemmin tutustuneina Viipurin läänissä vallitseviin paikkakunnallisiin oloihin sekä lahjoitusmaitten erityisiin asianhaaroihin, kutsuttiin tähän komiteaan puheenjohtajaksi Suomen silloinen kenraalikuvernööri *A. Zakrewsky*, tuo umpivenäläinen itsevaltias soturi, joka luuli olevansa laki olennoituneena, sekä jäseniksi senaatin talousosaston ensimäinen varapuheenjohtaja, kreivi *K. G. Mannerheim*, suomalaisen depu-

tatsioonin nerokas puheenjohtaja vv. 1808—1809, muuten ylimys kiireestä kantapäähän asti; tavattomasta yksinkertaisuudestaan tunnettu kenraali *A. A. Thesleff*, sittemmin yliopiston varakansleri ja Suomen kenraalikuvernööri; Anjalan mies ja silloinen senaattori *K. V. Ladau*, tavallisesti tunnettu „suuren hirttämättömän" kyllin kuvaavalla nimellä; *L. G. von Haartman*, Suomen valtiovaraston ja rahalaitoksen sittemmin niin kuuluisa ansiokas järjestäjä ja Nikolai keisarin järjestelmän puolustaja, sekä senaattori *A. H. Falck*, valtiovarain toimituskunnan silloinen päällikkö. Mannerheim, Ladau ja Falck olivat tosin jo senaatissa käsitelleet asiaa vastalausetta panematta, mutta keisarillinen kirje oikeuttaa heidät *ennen senaatissa antamainsa lausuntojen estämättä(!)* uudestaan arvostelemaan puheena olevien tilojen vastaista luonnetta (нестѣсняясь прежними ихъ заключеніями вновь подавать свое мнѣніе).

Tämä oli jo itsessäänkin selvä viittaus, mihin suuntaan komitean mietinnön suotiin käyvän.

Mutta sen lisäksi oli vielä nimenomaan käsketty, että komitean tuli vaatia lahjoitusmaitten isänniltä uudet selitykset ja ottaa huomioon, mitä syitä ja väitteitä he voisivat tuoda esille edellisten tueksi, ja vihdoin lisättiin määräys, joka osottaa, että asianomaiset itse eivät katsoneet 1817 vuoden periaatteiden käytännössä käyvän päinsä: ja oli Keisarillinen Majesteetti armossa tahtonut sallia komitean ehdottaa lahjoitusmaitten isännille *sellaisen laajemman hallinto- ja omistusoikeuden*, jonka komitea saattoi kohtuulliseksi ja sopivaksi katsoa, *ja joka ei välittömästi vaikuttanut toisen miehen oikeuteen* [1]).

---

[1]) Ruotsiksi: — tillåtit kommissionen att för donatarierne föreslå den vidsträcktare dispositions- eller eganderätt, hvilken kommissio-

Koska hallitsija sen ohessa oli ottanut huomioonsa, että mikäli lahjoitustilat saisivat kruunun tilusten luonteen, sikäli tulisivat isännät vahinkoa kärsimän, koskeivät tilat sitten enää antaisi täydelleen niistä ostoissa tahi perintöjaoissa edellytettyjä tuloja, saati laillista korkoa, oli hän, „yhtä huolellinen rahvaan asetustenmukaisten oikeuksien säilyttämisestä kuin taipuvainen valtion varallisuuden mukaan estämään sellaisia yksityisiä tappioita“, myös jättänyt komitean harkittavaksi, miten voitaisiin vahinkoa kärsiville isännille lunastuksen kautta hankkia takaisin lahjoitusmaan alkuperäinen raha-arvo, jonka jälkeen lunastetut maat jäisivät kruunun haltuun.

Vihdoin viimein oli hallitsija määrännyt, että tämän komitean tehtävä sekä sen keskustelut, päätökset ja lausunnot yleensä olivat *edesvastauksen uhalla salaisina pidettävät.*

Tämä sitten niin kuuluisa komitea kokoontui Helsingissä ensi kerran 16 päiv. Toukokuuta 1825, mutta istunnot

---

nen kan finna billig och lämplig samt icke omedelbarligen verkande å tredje mans derunder beroende rätt. Tämä määräys on sanasta sanaan saman muotoisena komitean ruotsinkielisessä pöytäkirjassa ja mietinnössä tavattavana. Venäjänkielisessä käännöksessä sitä vastoin on tässä kohden jonkunmoista erilaisuutta olemassa, joka ei kumminkaan asiaa sanottavasti muuta. Pöytäkirjassa luetaan: причемъ Его Императорскимъ Величествомъ высочайше поручено комитету всеподданнѣйше представить о распространеніи правъ собственности или владѣнія сими имѣніями, какіе онъ найдетъ справедливыми и удобными подвести подъ сіе распространеніе безъ прямаго впрочемъ нарушенія правъ третьяго лица. Mietinnön vastaava lause kuuluu: Поелику Комитету Всемилостивѣйше предоставлено предположить для владѣльцевъ жалованныхъ имѣній то пространѣйшее распоряженіе или право собственности, какое Комитетъ можетъ признать справедливымъ и соразмѣрнымъ, равно какъ непосредственно неслужащимъ къ нарушенію правъ третьяго лица, то члены Комитета j. n. e.

lykättiin silloin toistaiseksi, jotta lahjoitusmaitten isännät voisivat toivomuksiaan esittää. Rahvaan toivomuksista ei komiteassa puhuta yhtään sanaa; yhteiselle kansalle koko tämä hallinnollinen toimi taisi olla salaisuutena. Vasta syksyllä komitea sitten rupesi työhön, kokoontuen ensin 7 päiv. Marraskuuta, sitten 11, 18, 19, 24, 25 ja 29 päivinä Marraskuuta sekä 14, 15, 16, 17 ja 31 päivinä Joulukuuta v. 1825, yhteensä 13 istuntoa. Mietintö on annettu 31 päivänä Joulukuuta 1825, ja koska silloin jo oli Suomeenkin saapunut tieto Aleksanteri I:n kuolemasta, on tämä asiakirja mustareunaiselle paperille kirjoitettu, — ulko-asu, joka tosiaankin asiakirjan laatuunkin katsoen on täydellisesti ollut paikallaan.

Komitean mietintö (42 kirjoitettua sivua) antaa ainoastaan tiedon lopullisista päätöksistä, mutta istunnoissa tehty pöytäkirja, joka täyttää toista sataa sivua, valaisee asian käsittelyä sekä mielipiteitten erilaisuutta, missä sellaista oli olemassa. Molemmat ovat siksi tärkeitä, että niiden julkaiseminen on paikallaan, ja seuraavat ne alempana alkukielellään ja kokonaisuudessaan liitteinä I ja II. Pääkohdat vaan tulkoot tässä kertomuksessamme huomioon. Pöytäkirjan on tehnyt komitean sihteeri, silloinen senaatin kamreeri, vihdoin ylikomisarius J. G. Martin.

Kenraalikuvernööri otti alusta asti johdon käsiinsä, ja jotta asian käsittelyä varten olisi olemassa joku perustus (en gifven grund, для достиженія основанія), asetti hän 18 p. Marraskuuta yleiseksi keskusteluaineeksi kaksi kysymystä: 1:ksi olivatko vanhassa Suomessa noudatettavat lait myöntäneet kruununtilojen luovuttamista ikuisiksi ajoiksi, ja 2:ksi saattoiko yleensä yhteisen kansan ennen määrättyjä oikeuksia loukkaamatta antaa läänityksiä sekä mihin määrään?

„Ja harkitsi komitea, mitä edelliseen kysymykseen tu-

lee, että useitten ennen Viipurin läänin luovuttamista annettujen Ruotsin aikuisten asetusten ja valtiopäiväpäätösten kautta kyllä oli kielletty kruunulle kuuluvia kiinteimistöjä ja veroja ikuisiksi ajoiksi lahjoittamasta, mutta koska nämä Ruotsin valtiovaraston ylläpitämiseksi aiotut ja Ruotsin perustuslakien mukaiset asetukset *tuskin soveltuvat vanhaan Suomeen* (svårligen kunna lämpas till gamla Finland), niin kauan kuin valtiovarojen arvaaminen (beräkning) ja kanto siellä on ollut toisella kannalla, riippuen siitä mitä sekä maahan että veroihin nähden Hallitsija on suvainnut määrätä, niin tämä näkökohta kysymyksen nykyisessä asemassa oli pidettävä tehottomana, seurauksettomana (såsom icke varande af någon verkan eller påföljd för ämnet)."

Toiseen kysymykseen nähden tunnustettiin tosin, että kruununtilan asukkaille kyllä entisessä Ruotsin valtakunnassa oli määräehdoilla tunnustettu hallinto-oikeus, „mutta koska itse maata aina oli pidetty ja käytetty (ansedd och disponerad) kruunun omana, ja sen asukkaita *aina oli pelkiksi lampuodeiksi katsottu*, siis ja kun ei tämäkään kysymys olojen nykyisellä muutetulla kannalla ollut mistään merkityksestä (vid närvarande förändrade beskaffenhet vore af något inflytande å ämnet), havaitsi komitea asiakseen ainoastaan armollisen käskyn mukaan tutkia, mitä esivalta ennen Viipurin läänin liittämistä muuhun Suomeen oli lahjoituskirjeillä tahi ukaaseilla antanut lahjoitusmaan isännille, joko omistusoikeuden (право владѣнія!) tahi ainoastaan lahjoitusmaan verot, — mikä siis oli lahjoituskirjeitten ja ukaasien sisällyksen tarkalla tutkimisella selville saatava ja ratkaistava, — sekä kuinka lahjoitusmaitten isännät, toisen miehen oikeutta loukkaamatta voisivat päästä nauttimaan, mitä heille hallitsijain armosta oli aiottu tahi annettu."

Näin mukavasti työnnettiin syrjälle hallitsijan selvästi

lausuttu tarkoitus järjestää vanhan Suomen olot uuden Suomen mallin mukaan eikä päinvastoin. Sikseen jäivät myöskin entisten hallitsijain ja venäläisten virastojen moninaiset päätökset, jotka olivat olleet Ruotsin aikuisiin asetuksiin ja oikeuskäsitteisiin perustetut. Näkyy tässä samaa kantaa, jota komitean jäsen L. G. von Haartman Suomen mahtavimmaksi mieheksi kohottuaan edustaa, kun hän tunnetussa diktamissaan 27 päiv. Joulukuuta 1856 perustuslakien valtiopäivistä antamia määräyksiä ajatellen, puhuu ylenkatseellisesti „aikoja sitten kadonneista ja entisenkin vallan aikana hävitetyistä oikeusperusteista“, jotka muka vaan „harhakuvina“ enää olivat olemassa. Ettei Mannerheimkaan noussut puolustamaan sitä laillisuuden kantaa, jota hän nerokkaasti esitti suomalaisessa deputatsioonissa, ei voi olla lukijaa kummastuttamatta.

Joskus komitea kuitenkin paremmin piti Suomen oikeuksista kiinni, se myönnettäköön.

Samassa 18 päiv. Marraskuuta pidetyssä istunnossa tunnustettiin, että jos jollakin tilalla lahjoitusta annettaessa olisi todistettavasti ollut verotilan luonne, niin se oli siinä pysytettävä.

Vielä tärkeämpi oli toinen kysymys. Istunnossa 24 p:nä Marraskuuta tuli puheeksi pari läänityskirjaa, joitten mukaan oli Venäjän tapaan lahjoitettu vissi määrä „sieluja“, mutta uskallettiinpa silloinkin pitää Suomen oikeuksista kiinni. Auttamattoman selvää oli kyllä mitä lahjoituskirjat tässä kohden määräsivät. Kreivi Soltikoffille oli 1 p. Toukokuuta 1734 annettu 17 taloa Pyhäjärven pitäjässä, (jotka v. 1825 vastasivat 120 tilaa ja $52\,^{83}/_{96}$ atraa) съ людьми и крестянами и всѣми угодвями въ вѣчно-потомственное владѣніе; Luutnanteille Siegelille ja Ullmernille oli 23 p. Lokakuuta 1790 kummallekin въ вѣчно-потомственное вла-

дѣніе annettu lahjoitusmaata, состоящее каждое изъ 100 душъ, съ слѣдующими къ сему числу душъ землями и принадлежностями, ja seuraavana päivänä majuri Olsufjeff samoin oli saanut „250 sielua“ въ вѣчное владѣніе. V. 1791, Jouluk. 11 p. annettiin kapteeni Titshininille въ вѣчно-потомственное владѣніе 150 miespuolista sielua oleva lahjoitus, ja samaa armoa osotettiin 5 p. Kesäk. 1792 kreivi Suchtelenille, paitsi että sielujen luku oli 300; suuremmaksi vakuudeksi tämä läänitys vielä annettiin täydellä omistusoikeudella (съ полнымъ правомъ собственности). 4 p. Toukok. 1793 sai eversti Bolotnikoff, 10 p. Maalisk. 1794 kreivi Steinheil ikuisperinnölliseksi omaisuudekseen edellinen 100, toinen 200 miespuolista sielua maineen, etuineen (съ 100 (200) душами мужескаго пола, со всѣми къ сему числу душъ слѣдующими землями и принадлежностями). Muita esimerkkejä voisi lisätä.

Mutta ihmeellistä kyllä komitea kaikesta tästä huolimatta uskalsi näissä kohden poiketa ukaasien ilmeisestä sananmuodosta ja sisällyksestä, havaiten yksimielisesti, että sanaa „sielua“ ei voitu toisin ymmärtää, kuin että sillä oli sitä maata tarkoitettu, jota sama lukumäärä talonpoikia hallitsee (som af samma antal bönder *besittes*, земля занимаемая(!) тѣмъ числомъ душъ), „sitä vähemmin koskei maaorjuus koskaan ole ollut Suomessa vallitsevana“, lisätään mietinnössä. Hyvä ettei tässä kohden katsottu Ruotsin aikuisia oikeuskäsitteitä asiaan soveltumattomiksi; muuten olisi maaorjuus yhdeksännellätoista vuosisadalla liittynyt vanhassa Suomessa löytyvien epäkohtien lukuun.

Ihmisten personallinen vapaus siis säilyi, — josta kaiketi tulee etupäässä kiittää sitä kantaa, jota varsinkin Aleksanteri I oli saanut Venäjän lainsäädännössä tunnustetuksi

ja vallitsevaksi — mutta talonpoikain omistusoikeutta sitä kovemmin kohdeltiin.

Kun kerran kysymyksen painopiste oli siirtynyt ukaasien ja lahjoituskirjeitten sananmuodostukseen, saattoi komitea rohkeasti ruveta toimeen. Kaikkein ensiksi havaittiin, että Buturlinin ja Trubetzkoin läänitykset vuosilta 1760 ja 1747 olivat annetut ikuisiksi ajoiksi, myöntämällä aatelisia oikeuksia ja vapauksia, joten ne lahjoituskirjeitten selvän sananmuodostuksen johdosta olivat rälssiluonnetta. Senpä tähden komitea olikin siitä yksimielinen, että niihin kuuluvat tilat, kenen hallussa olivatkin, (sillä ne olivat ehtineet tulla muitten haltuun), olivat tavallisiksi rälssitiloiksi katsottavat. Tähän samaan ryhmään luettiin mietinnössä myös Suchtelenin lahjoitus, joka käsitti 300 sielua „täydellä omistusoikeudella".

Mutta kun ukaasien määräys talonpoikien omistamisesta jätettiin sikseen, tuli erotus tosiaankin varsin hienoksi näitten ensi luokan läänitysten ja muitten välillä. Mitäpä lukua oli enää *dominium*'ista tahi *possessio*'sta pidettävä, kun ukaasien erilaiset sananmuodostukset kuitenkin lopullisesti veivät tuohon tavalliseen määräykseen вѣчное и потомственное eli вѣчно-потомственное владѣніе? Toisinaan oli sen lisäksi muistakin sanoista apua. Joskus sana мыза tahi вотчина oli lahjakirjassa tavattava; joskus oli asianomaiselle nimenomaan myönnetty oikeus mielinmäärin lahjoitustaan hallita (обладать по произволу), tahi oli se annettu allodiaalioikeudella, aatelisilla oikeuksilla tahi „täydellisellä" oikeudella hallittavaksi. Eipä kummaa, jos kaikki nämä vivahdukset komitean mielestä sulautuivat yhdeksi pääkäsitteeksi.

Venäjänkielinen pöytäkirja ja mietintö osottavatkin, että eri sanoja komiteassa rohkeasti pidettiin synonyminä:

собственность, владѣніе, обладаніе käytetään sekaisin, eikä tämä eri käsitteiden sekoitus ollut alkuperäisissäkään asiakirjoissa mitään outoa. Mutta yhtämukaisuutta komitea tahtoi luoda, ja väsyttävällä yksitoikkoisuudella tulee aina pöytäkirjassa loppulauselmaksi, että komitea havaitsee tämänkin läänityksen olevan samaa laatua kuin edelliset, joten se oli rälssitilojen joukkoon luettava. „Rälssimiehen oikeudella“, (съ фрельзовымъ правомъ) tuli siten — vaikkapa sitä ei tietysti missään ole alkuperäisistä asiakirjoista tavattava, ja päälle päätteeksi oli ruotsin kielestä lainattu — siksi sananmuodostukseksi, joka muka paraiten lausui, mitä Venäjän hallitsijat entisinä aikoina olivat tarkoittaneet! Mitä alkukirjassa puuttui, sen täytti sitten 1723 vuoden aateliset privilegiot sekä Ruotsin valtakunnassa vakaantunut täydellinen omistusoikeus.

Lukija kysynee, eikö sitten löytynyt paljonkin lahjoituksia, joita ei oltu annettu ikuisiksi ajoiksi.

Löytyi kyllä, mutta enimmältään olivat asianomaiset tienneet aikoja ennen saada tuon vaikean määräyksen: toistaiseksi eli määräämättömäksi ajaksi (впредъ до указу, на неопределенное время) vaihdetuksi edullisempaan: „ikuisiksi ajoiksi“, ja niinpä siitä pulmasta oli päästy. Ja mitä suuremmaksi rälssiksi julistettujen tilojen luku kasvoi, sitä heikommaksi tuli tietysti talonpojan historiallisesti perustettu omistusoikeus jäljellä olevissakin tapauksissa. „Ruokahalu tulee syödessä“.

Pöytäkirja puhuu tässä kohden kyllin selvää kieltä. Kun esim. istunnossa 24 päiv. Marraskuuta 1825 kreivi Mussin-Pushkinin lahjoitus oli puheena, havaitsi komitea kyllä kaipaavansa „kaiken varman perustuksen käsitykselleen“ (all bestämd grund för sitt omdöme), koskei ukaasia ollut tarjona muuta kuin saksankielisenä, mutta se lohdutti sillä

kertaa itseään sillä, että „koska lahjoitus enemmän kuin 60 vuotta sekä ostoissa että muuten oli ollut samallaiseksi kuin muutkin lahjoitukset katsottu, niin oli *kohtuuden mukaista*, että se kaikkine tiloineen kalastuksineen saisi tavallisen rälssiluonteen". Siinäpä se. Ja seuraavana päivänä oli ratkaistava kenraali Henningin lahjoituksen (eli Hiitolan Asilan) kohtalo. Vuoden 1720 ukaasin ja 1817 annetun asetuksen mukaan se välttämättömästi oli toistaiseksi annettujen lahjoitusmaitten lukuun luettava, ja siis peruuttaminen milloin hyvänsä mahdollinen. Mutta ympäri käytiin ja yhteen päätökseen sittenkin tultiin: von Haartman ja Mannerheim arvelivat, että satavuotinen esteetön nautinto ja „Keisarillisen Majesteetin tunnettu oikeudenmukaisuus kaikkia alamaisia kohtaan"(!) olivat riittävä syy alamaisesti ehdottamaan, että tällekin läänitykselle armossa annettaisiin rälssiluonto. Enemmistö, Falck, Ladau, Thesleff ja Zakrewsky, ei sitä vastoin havainnut tällaista ehdotusta tarpeelliseksikaan, vaan meni rohkeasti pitemmittä mutkitta määräämään, että tämäkin läänitys „oli samaa laatua kuin ne lahjoitusmaat, jotka olivat ikuisiksi ajoiksi annetut".

Koko loistossaan näyttihen kuitenkin komitean logiikka eräässä seuraavassa tapauksessa.

Muolan ja Valkjärven pitäjät olivat v. 1710 annetut brigadieri Tshernisheffille, ja siitä osa nyt oli ruhtinatar Galitzinin hallussa, toinen eräällä von Blandow nimisellä kauppaneuvoksella. Tämäkin läänitys oli jo 1720 vuoden ukaasin, saati 1817 vuoden asetuksen mukaan milloin tahansa peruutettava, ja jos Galitzin ruhtinattaren hyväksi vielä saattoi vedota esi-isien ansioihin ja pitkään nautintoon, niin Blandow sitä vastoin ainoastaan vähän aikaa ennen oli ostanut osansa, ja hän oli päälle päätteeksi siellä esiintynyt

sellaisena talonpoikien nylkijänä, että jo kerran suuria levottomuuksia sen johdosta oli syntynyt.

Ja mitä komitea tästä arveli? Falck ja Haartman vetosivat siihen, että ruhtinatar Galitzinin osa oli vuosisadan ajan ollut perintönä, he puhuivat hänen esi-isiensä ansioista j. n. e., sekä tahtoivat siis hänen hyväkseen anoa parempia ehtoja keisarilta, tunnustaen kuitenkin, että päätös armosta riippui. Blandowin lahjoitukseen nähden he sitä vastoin olivat ankarampia: Blandow oli vasta vähän aikaa ollut lahjoitusmaansa isäntänä, ja löytyi sitä paitsi „erityisiä asianhaaroja“ (särskilda omständigheter), jonka tähden se oli peruutettava, — kuitenkin niin että Blandowille oli suoritettava maksettu hinta 55,000 ruplaa, „koska hän arvattavasti oli hyvässä luottamuksessa sen ostanut“.

Mutta Mannerheim tahtoi tehdä alamaisen ehdotuksen, että läänitys tulisi ikuiseksi (s. o. rälssiksi) julistetuksi, samoin kuin 1796 oli tehty Schuvaloffin samallaiselle lahjoitukselle. Ja samaan suuntaan meni muidenkin mielipiteet. Ladau arveli, että koska läänitys jo sata vuotta oli viranomaisten tieten ollut hallittuna ja mennyt kaupaksi, „oli se sillä *voittanut* ikuisen ja ainaisen omaisuuden luonteen“, eikä edes katsonut tarpeelliseksi jättää kysymystä keisarin punnittavaksi. Thesleff säesti huomauttamalla, että läänitys, jos 1710 vuoden ukaasi *oikein* käsitettiin (tagen i sin sanna betydelse), *oli ikuisiksi ajoiksi annettu*, lisäten että „Venäjän Keisarillisen kruunun nykyiset olot ja lempeät periaatteet“ (Ryska Kejserliga kronans nuvarande förhållanden och milda grundsatser) varmaan eivät sallisi Pietari I:n v. 1720 annetun määräyksen (s. o. peruuttamisen) käyttämistä! Maan luontoon eivät sitä paitsi omistajain ominai-

suudet voineet vaikuttaa [1]). Niinpä siis oli pahamaineiselle onnensa etsijälle annettava sama etu, kuin ennen suurten ansioitten palkitsemiseksi suotiin! Ja Zakrewsky oli tietysti samaa mieltä, arvellen v. 1710 käytetyn sanan вотчина itsessäänkin todistavan, että tämäkin läänitys oli ikuinen ja perinnöllinen lahjoitus. V. 1720 annettu ukaasi, joka nimenomaan pidättää peruuttamisoikeuden, samoin myöhemmät asetukset samaan suuntaan jäivät puhujalta muistamatta. Ja niinpä tämäkin lahjoitusmaa, jossa sittemmin pahimmat epäkohdat syntyivät, tuli rälssimaaksi!

Lahjoitusmaakysymyksen pääkohta oli tullut ratkaistuksi samassa kuin maan luonto rälssiksi tunnustettiin, mutta keskustelujen aikana oli pariin erityiskysymykseenkin kosketeltu, jotka ansaitsevat huomiota. Toinen koski Venäjän kruunun hallitsemia lahjoitusmaita, toinen säterivapautta.

Oli näet toisinaan lunastettu Venäjän kruunulle takaisin lahjoitusmaan osia, ja nyt oli kysymys, pitikö noille alueille tunnustaa kruunun- tahi rälssimaan luonne. Edellisessä tapauksessa saisi kruunu niistä paljon vähemmän hyödyn, kuin jos sama tila olisi ollut yksityisen oma, jälkimmäisessä sitä vastoin valtio saisi alkuperäisen oikeutensa takaisin, mutta suuresti enennettynä, joka paraiten osoitti, miten vähän saattoi oikeuden ja ukaasien kannalta puolustaa noita uusia oikeuksia ja tilojen rälssiluontoa.

Mutta tietysti komitea tässäkin oli kietoutunut omiin erehdyksiinsä. Kun kysymys ensi kerran tuli esille, arveli Falck, että Venäjän kruunulle lunastetut lahjoitusmaat olivat jälleen tulleet kruunun tiloiksi, ja siihen yhtyi Manner-

---

[1]) Venäjäksi: — — что какъ имѣніе сіе по точному смыслу указа 1710 года пожалованно въ вѣчное и потомственное владѣніе, и какъ нынѣшнее кроткое правленіе вѣроятно не дозволяетъ j. n. e.

heim. Haartman sitä vastoin pidätti niille rälssiluonteen, huolimatta 1723 vuoden aatelisten privilegioin määräyksestä, ettei kruunu saisi ostaa itselleen „vapaata ja vapautettua maata“, ja huomautti, että Venäjän kruunu muuten tulisi kärsimään vahinkoa, jota se ei lunastaessa voinut ottaa huomioon. Olipa sitä paitsi muka ainoa keino tehdä loppu kaikista riidoista, joihin rajoitettu hallinto-oikeus voisi antaa aihetta, että nämäkin tilat tehtiin rälssiksi, eikä muka sillä loukattu kenenkään oikeutta! Ladau ja Thesleff yhdistyivät siihen, ja samoin kenraalikuvernööri. Niinpä siis omistusoikeus näissäkin tapauksissa pitemmittä mutkitta riistettiin oikeilta tilanhaltijoilta.

Omituinen oli myöskin kysymys säterioikeuden myöntämisestä. Sellaisia tiloja ei ollut vanhassa Suomessa kuin vähän, mutta löytyi paljon niinkutsuttuja *hoveja*. Erimielisyyttä syntyi, pitikö niille tunnustettaman kaikki säteritilojen oikeudet, joten uusi ja tärkeä etu, vapaus monenmoisista veroista ja rasituksista, vielä kaupanpäälliseksi olisi tullut lahjoitusmaan isännille, kruunun ja muitten veronmaksajien suureksi haitaksi.

Falck sekä hänen kanssaan Haartman ja Ladau arvelivat silloin komitealle olevan luvallista ehdottaa näitäkin laajennettuja oikeuksia hoveille, koskei tämäkään muka tehnyt kellekään haittaa(!) mutta edistäisi maan viljelemistä. Yhdistys- ja vakuuskirjan määräys, ettei maa saisi luontoaan muuttaa, ei tullut asianomaisille mieleenkään, vaikka kyllä asian valasemiseksi viitattiin 1723 vuoden aatelisiin privilegioihin ja erääseen v. 1686 annettuun kuninkaalliseen resolutsiooniin. Kenraali Thesleff meni vielä pitemmälle ja tahtoi myöntää kaikille vastedeskin perustettaville hoveille saman oikeuden! Mannerheim yksin epäili ja huomautti, että säteri-laitos oli vanha, että sen etuoikeudet olivat suuret

ja vakaantuneet sekä aatelin hyväksi myönnetyt, kun hovi sitä vastoin oli käyttäjän mielivallasta syntynyt, olipa hän sitten aatelinen tahi aateliton. Myönsi muuten kaikenlaisilla rajoituksilla säterioikeutta hoveille, vaatien samassa, että niissä pidettäisiin tavallista paremmat rakennukset kunnossa. Kenraalikuvernööri antoi oman lausunnon, jossa hän viittasi Venäjän lainsäädäntöön ja lopulla tahtoi muutamille myöntää säterioikeuden eri hakemuksesta — johon Ladau nyt yhtyi! Niinpä siis tässäkin suotiin lisäetuja muutamille lahjoitusmaan isännille.

Vielä oli yksi kysymys ratkaisematta, joka ei ollut helpoimpia, mistä ajasta näet nuo uudet määräykset saisivat astua voimaan. Tätä asiaa käsitellessä nähdään vihdoin viimeinkin, että edes muutamat asianomaisista käsittivät, mikä kauhea väkivalta oli tekeillä.

Kysymys tuli esille 25 päiv. Marraskuuta, jolloin Falck kuten aina sai arvoltaan viimeisenä ensi lausunnon antaa. Hän silloin huomautti, että talonpojat ikimuistoisista ajoista olivat omistaneet hallinto-oikeuden (innehaft dispositionsrätten) noihin tiloihin, jotka nyt oli rälssitiloiksi tehty, ja että heidän hallinto-oikeutensa tuon tuostakin oli ukaaseissa sekä Venäjän senaatin ja virastojen puolelta tullut tunnustetuksi, jonka ohessa uusimmat asetukset sekä Suomen senaatin ja maaherran toimet todellakin olivat voineet johtaa päätökseen, että yhteisellä kansalla todellakin oli horjumaton omistusoikeus hallitsemiin tiloihinsa.

Mutta tämän odottamattoman oikean muistutuksen perästä hän jatkaa, että tämä käsitys „samoin kuin muut *yhtä väärät* ainoastaan ajan myötävaikutuksella voi kaikessa hiljaisuudessa tulla pois hivutetuksi ja oikaistuksi“ (i stillhet afnötas och rättas). Senpä tähden oli arveluttavaa, jos lahjoitusmaitten isännät yhtaikaa pääsisivät oikeuksiensa nau-

tintoon. „Yhteinen kansa ei voisi käsittää muutoksen kohtuudenmukaisuutta, vaan saisi epäluuloa Hallitusta kohti, vaikka muuten on nähnyt, että se samalla oikeudella ja isällisellä hellyydellä suosii alempia niinkuin korkeampiakin".

Kaikellaisten ikävyyksien välttämiseksi Falck siis ehdotti, että jokainen lahjotusmailla oleva talonpoika saisi *elinajakseen* pysyä entisessä asemassaan, kuitenkin etteivät saisi metsiä käyttää. Sillä lailla muutos tulisi vähemmin näkyväksi, ja talonpoika ehtisi ajoissa perehtyä muuhun elinkeinoon, samoin kuin isäntä ei tulisi vaaraan jäädä ilman työväkeä. Hovien talonpojat sopisi sitä vastoin heti häätää, jos isäntä niin tahtoisi, samoin myös ne talonpojat, jotka hoitivat maatansa huonosti. Falck lopetti lausuntonsa seuraaviin sanoihin, joissa vilpillisyys ja teeskennelty huolenpito kansasta kohoaa kukkuroilleen:

„Omasta puolestani olen vakuutettu, että lahjoitusmaitten isännät noudattavat kaikkea oikeutta ja kohtuutta talonpoikiansa kohti, mutta köyhä, vähäpätöinen alamainen tulee kaikissa tapauksissa lohdutetuksi ja rauhoittuu, jos havaitsee olevansa muistettu, mutta vielä enemmän jos armollinen esivalta suosiolla ottaa hänen etujaan varjellakseen; ja minä olen luullut, että Viipurin läänin lahjoitusmaitten talonpojille voisi tämän onnen suoda, koska isännät, kaukana siitä että mitään kadottavat komitean ehdottamien tointen kautta, päinvastoin saisivat paljon enemmän etuja ja laajempia oikeuksia, kuin niillä oli sen hallituksen ja niiden asetusten aikana, jotka Viipurin läänillä oli ennen kuin se muuhun Suomeen yhdistettiin."

Tähän lausuntoon yhdistyivät von Haartman ja Mannerheim. Toisin muut. Tämäkin myönnytys oli heistä liikaa.

Ladau huomautti, ettei ollut komitean tunnustaman omistusoikeuden kanssa sopusoinnussa, jos nyt säädettiin

pitkä odotusaika, eikä myöskään katsonut sopivaksi asettaa muutosten toimeenpanoa sattuvista kuolemantapauksista riippuvaksi. Omasta puolestaan hän myönsi neljän vuoden odotusajan kaikille, sekä sen lisäksi, että vastedes kahden vuoden irtisanomisaika kummaltakin puolen oli noudatettava.

Thesleff antoi lausunnon, jossa kielellisen muodon virheellisyys ja sisällyksen kurjuus taistelevat voitosta. Tuon verrattoman sekamelskan sisällys on lyhyesti sanottu se, että kirjoittaja perinpohjin tuntee Viipurin läänin kaikki olot; että lailliset oikeudet ovat pyhinä pidettävät, ja että komitea oli pääasiassa ollut yhtä mieltä. Jalomielisesti hän myöntää talonpojille oikeuden edelleen pitää irtaimistonsa(!) omanaan, ja hyväksyy neljän vuoden valmistusajan, ennenkuin nuo pari tuhatta talonpoikaa kadottaisivat maansa. Metsää talonpoika ei kumminkaan saisi sillä välin muuta kuin kotitarpeeksi käyttää; huonon hoidon perustuksella voisi hänet heti häätää tilasta pois; isäntien puolelta tapahtuneita väärinkäytöksiä voisi oikeuksissa ottaa tutkittavaksi, mutta lopullisesti olisi asia keisarin omasta ratkaisusta riippuva, j. n. e.

Kenraalikuvernööri lausui mielensä vasta 15 päiv. Joulukuuta pidetyssä istunnossa, tuoden silloin esille neljä kirjoitusarkkia täyttävän kirjoituksen, jonka tekijästä meillä ei ole mitään tietoa. Kaikki merkit viittaavat siihen, että se on jonkun kynästä lähtenyt, jolla tässä oli omia etuja valvottavana ja tavallista tarkemmin oli haalinut tietoja kokoon.

Ettei lausunto sittenkään kestä historiallista kritiikkiä, on helposti osoitettu. Siinä pauhataan vastoin Falckin viimeksi kerrottua lausuntoa, — tietysti juuri siinä kohden, jossa hän paraiten oli osannut oikeaan; — siinä moititaan pontevasti Viipurin läänin järjestämiskomiteaa ja läänin maaherraa, jotka muka „eivät olleet tutkineet kysymystä niin

tarkoin, kuin sen tärkeys olisi vaatinut", ja esitetään paljon seikkaperäisiä pikku muistutuksia, joitten joukossa näyttää löytyvän oikeutettujakin. Mutta väärä on sittenkin koko käsitystapa. Venäläisiin ukaaseihin vedotaan, vieläpä yksipuolisesti, ja 1728 vuoden verokirja, johon asetukset olivat vedonneet, ei kenraalikuvernööristä kelvannut, se kun ei ollut donataareille kyllin edullinen. Että Aleksanteri keisari juuri oli tahtonut Venäjän oikeuden sijaan panna Suomen oikeutta, se jätetään melkein kokonaan huomaamatta.

Ja niinpä Zakrewsky (tahi hänen nimetön auttajansa) saattoi tulla päätökseen, että jokainen lahjoitusmaan isäntä „omisti supistamattoman *omistusoikeuden*", joten muka „ei voi olettaa että *hallinto-oikeus* samaan maahan kuuluisi asukkaille" [1]). Erilaiset käsitteet, вотчина, помѣстье, allodiaali, rälssi, saivat aivan yhdestä ja samasta käydä, — mukava todistustapa, jonka avulla saattoi tulla vaikkapa mihin päätökseen tahansa. Kun kenraalikuvernööri lopulta ei voinut jättää 1811 vuoden määräyksiä ihan kokonaan sillensä, lisää hän, että „sillä ei tarkoitettu omistusoikeuden kumoamista *useitten syyttömäin perheitten vahingoksi*, jotka lakien suojassa ovat perinnön, vaihdon ja kaupan kautta saaneet tiloja haltuunsa — ja tästä vedetään loppupäätös, että kolmatta tuhatta talonpoikaa sopisi ajaa pois perityiltä tiloiltaan! Neljän vuoden valmistusaika oli muka aivan riittävä, semminkin koska laaja muutto-ala oli tarjona, sitten kun koko Suomi oli tullut Venäjän keisarin hallittavaksi!

Ikäänkuin ei komitea vielä olisi kyllin pitänyt lahjoi-

[1]) Alkukielellä: Теперь, когда намъ извѣстно, что каждый пожалованный имѣніемъ имѣлъ неограниченное право собственности на земли и угодьи, — — то нельзя предполагать, чтобъ право владѣнія тою самою землею могло принадлежать обывателямъ, j. n. e. Pahemmin ei voi kääntää totuutta ylösalas.

tusmaitten isäntien oikeudesta huolta, puhuttiin sitten vielä paljon niistä tiloista, jotka mahdollisesti havaittaisiin olevan verotiloja. Thesleff silloin muun muassa esitti, että jos johonkin lahjoitukseen kuului sellainen tila, „niin olen minä täydellisesti vakuutettu siitä, etteivät Venäjän keisarit ja keisarinnat tarkoittaneet kenenkään vahingoittamista(!), kaikkein vähimmin niitten, joita oli lahjoituksilla armoitettu", päättäen siis, että näissä tapauksissa Suomen kruunu olisi velvollinen lunastamaan talonpojalta tilan, *jotta sekin voisi lahjoitusrälssiksi tulla*, — siis nurinpuolinen lunastustoimi, jotta donataarien valta vielä kasvaisi! Tässä hän kuitenkin jäi kannatusta vaille; niin törkeään onkeen ei kenkään tarttunut. Mutta jo sitä ennen oli kenraalikuvernööri lausunut pelkäävänsä, että „juonikkaat henkilöt, joita jo löytyy paljon Viipurin läänissä", rupeaisivat riitajuttuja nostamaan vero-oikeuksista. Taipumusta uusiin oikeudenloukkauksiin löytyi kyllä; saammepa nähdä, että tuntemattomilla teillä lopullisesti tulikin asetukseen määräys, joka tuntuvasti ehkäisi talonpojille alkujaan pidätettyä oikeutta todistaa, että heidän maansa oli ollut veroluontoa.

Kun näitten päätösten mukaan laadittu mietintö allekirjoitettiin, oli jo kuukausi kulunut siitä päivästä, jolloin Aleksanteri I muutti manan mailla. Mille kannalle „vanhan" ja „uuden" Suomen yhdistäjä olisi tässä asiassa asettunut, jos olisi saanut sen loppuun saattaa, on tietysti mahdotonta sanoa, mutta ettei hän tässä olisi pysynyt ensimäisissä aikeissaan, näyttää kyllä mahdolliselta, liioin kun otamme huomioon, että Robert Henrik Rehbinder lopullisesti on hänkin oikeuden kannasta luopunut.

Se esittely, jonka kautta ratkaisu valmistettiin, on annettu 15 päiv. Lokakuuta 1826 ja on kolmen neljän tavalli-

sen kirjoitusarkin pituinen. Se painetaan alempana kokonaisuudessaan liitteenä III, koska se on ylen tärkeä.

Siinä mainitaan ensin lahjoitusmaitten synty. Tunnustetaan, että isännät vähitellen olivat ruvenneet vaatimaan suurempia oikeuksia kuin alkujaan oli luvallista; lisätään, että yhteinen kansa v. 1812 hairahtui kieltämään veroja, että kysymys sitten yhä oli ollut hallituksen murheitten ja huolten esineenä, ja mainitaan myös 1817 vuoden asetuksen tärkein määräys sekä uuden komitean asettaminen.

Ja sitten tehdään lyhyesti selkoa „tästä sekavasta kysymyksestä, joka on niin ylen tärkeä sekä niille yksityisille, joilla on lahjoitusmaita Viipurin läänissä, että myös ja varsinkin sille lukuisalle yleisölle, joka niillä asuu, niiden jälkeläisille ja koko Suomellekin [1]). Mainitaan, että komitea oli havainnut kaikkien lahjoitusten, niin hyvin aatelisoikeudella annettujen kuin ikuiseksi perinnöksi suotujen olevan rälssiluontoa, mutta että kolmessa tapauksessa, Henningin, Galitzinin ja Blandowin lahjoitusmaahan nähden, löytyi erimielisyyttä, ja jätetään keisarin ratkaistavaksi, oliko kaikkia lahjoitusmaita rälssinä pidettävä vai ei. Omasta puolestaan valtiosihteeri ei antanut lausuntoa sinne tahi tänne.

Vastaukseksi tuli, että *kaikki* lahjoitusmaat olivat rälssinä pidettävät. Keisari oli omakätisesti kirjoittanut esittelyyn: Присвоить всѣмъ помѣщикамъ старой Финнляндіи фрельзовое право безъ всякихъ изключеній.

Sitten esitettiin kysymykset hovien ehdotetusta säterivapaudesta sekä periaatteellisesti että muutamiin tiloihin nähden, samoin kysymys Venäjän kruunun omistamista lah-

---

[1]) Viimeiset sanat: „samt jemväl för hela Finland“ ovat tosin pois pyyhityt ruotsinkielisestä kappaleesta, mutta näkyvät jääneen venäjänkieliseen esittelyyn.

joitusmaista, olivatko ne rälssiksi luettavat vai ei. Vastaus siihen sisältyy jo edelliseen päätökseen; sätereistä on arvatenkin vaan suullinen ratkaisu annettu. Tämä osa esittelyä on muuten merkillinen siitä, että Rehbinder omalla kädellään on siihen lisännyt viittauksen tuohon tunnettuun ehdotukseen, jonka hän ennen oli tehnyt, että näet Viipurin läänistä osa luovutettaisiin Venäjälle, tuuma, joka on ollut mitä läheisimmässä yhteydessä sen toivottomuuden kanssa, millä Rehbinder katseli lahjoitusmaakysymystä sekä yleensä kaakkoisen Suomen oloja. Tämä kappale kuuluu seuraavasti, reunaan tehty lisäys harvennettuna: „Det beror således af E. K. M. att nådigst förordna, huruvida de af Kronans Werk innehafvande Donationer såvidt de komma, att förbifva innom Finlands omdöme, — skola för framtiden erhålla:

1) *antingen Krono*, — eller

2) *Frälse-natur.*“

Vihdoin esitetään lyhyesti komiteassa vallinnutta erimielisyyttä siitä tavasta ja ajasta, jolloin ehdotettu muutos olisi toimeenpantava, sekä pyydetään keisarin ratkaista, 1) oliko jätettävä lahjoitusmaatilojen asukkaille elinaikainen oikeus siihen asti noudatettavilla oikeuksilla ja velvollisuuksilla hallita tilaansa, vai 2) oliko myönnettävä neljän vuoden odotusaika, vai 3) oliko joku muu ja pitempi aika määrättävä, kunnes isännät tulisivat rälssioikeuksien nautintoon. Ja sen johdosta keisari myönsi *kymmenen* vuoden armonajan. Alkukielellä määräys kuului: Гейматнымъ обывателямъ жалованныхъ имѣній опредѣлить десятилѣтный срокъ для схода съ гейматовъ ими занимаемыхъ.

Nämä lakooniset määräykset täydennettiin sitten ja muodostivat tuon surkeasti kuuluisan lahjoitusmaa-asetuksen, joka annettiin 25 päiv. Marraskuuta 1826.

Sen erityismääräyksiä ei ole tarvis tässä kertoa laa-

jemmin. Tavallisten rälssitilojen oikeudet tulivat heti noudatettaviksi niihin tiloihin nähden, jotka olivat isännän omassa hallussa ja käyttämisessä, mutta muissa tiloissa 1837 vuoden puolipaastosta asti. Tuli kuitenkin lisään määräys, joka luopi vieläkin uutta varjoa asianomaisten puolueettomuudelle: joka itselleen verotilallisen oikeuden vaati, oli velvollinen *ennen kahden vuoden kuluttua* siitä, kuin asetus annettiin, todistamaan oikeuden edessä, että tila oli Ruotsin aikana ollut veromaata. Päälle päätteeksi tehtiin 14 päiv. Tammikuuta 1828, siis vasta kymmenen kuukautta ennen tämän valitusajan umpeen kulumista yksi rajoitus lisää: ainoastaan ne tilat pysyisivät verotiloina, jotka viimeisen Ruotsin aikaisen (eli 1706 vuoden) verokirjan mukaan olivat olleet verotiloina. „Ei voi kieltää, että sellaiset määräykset näyttävät tarkoittavan yllättämistä (synas vara anlagda på öfverraskning) sekä ovat arveluttavia“, lausui Snellman sattuvasti 1863 vuoden Litteraturbladissa.

Ja niin arveltiin, että oli selville tultu.

III.

Edellisestä esityksestä näkee helposti, että lahjoitusmaitten isännät salaisuuden vaipan suojaamina olivat ratkaisevan voittonsa saavuttaneet. Vähänpä julkisuudella siihen aikaa oli vaikutusta suotu, mutta tässä arkaluontoisessa asiassa oli erityisesti huolta pidetty, ettei yleisö vaan saisi mitään tietää, ennenkuin kaikki oli selvillä.

Ja peli onnistui, — aluksi. Asetus oli saatu, joka keisarin hyväksymänä ei enää voinut tarkastukseen tulla. Toimeenpano kun ei välittömästi seurannut, niin asetusta ensin otettiin vastaan vaitiololla. Mutta mitä lähemmäksi tultiin

tuota ratkasevaa vuotta 1837, sitä tiheämmin rupesi tulemaan valituksia virastoihin, tällä kertaa tietysti talonpoikien puolelta.

Niihin oli helppo vastata kieltämällä ja niin tehtiinkin. Mutta sillä ei suomalaisen talonpojan sitkeys ollut voitettu, ja aikoinaan saatiin rauhallisessa Suomenmaassa nähdä, että tyytymättömyydestä saattoi tulla levottomuutta ja verenvuodatustakin. Kesällä 1837 asema oli varsin arveluttava. Falck, von Haartman ja Mannerheim olivat aivan oikein asemaa arvostelleet kun koettivat saada häätämiset tapahtumaan yksitellen: nytpä kokonaiset kyläkunnat yht'aikaa olivat voitettavat, ja se ei ollut helppoa.

Lahjoitusmaitten isännistä muutamat olivat tyytymättöminä katselleet sitäkin kymmenvuotista odotusaikaa, jolla oli koetettu talonpoikia vastaan tehtyä vääryyttä lieventää, ja maltittomasti he aikoinaan rupesivat uusia oikeuksiaan käyttämään, määräten suden mitalla veroja ja rasituksia talonpojille, uusille lampuodeilleen. Mutta kansan juurtunut käsitys ei ollut asetuksilla kumottu, vaikka itse keisari oli ne allekirjoittanutkin, ja itsepintaisella, katajaisella luonteellaan talolliset vastustelivat: yleensä eivät ottaneet uusiin ehtoihin suostuaksensa.

Niinpä tarvittiin kovempia keinoja. Kuvernööri, kruunuvoudit ja nimismiehet saivat ruveta lahjoitusmaitten isäntien kätyreiksi; väkisin useita talonpoikia v. 1837 häädettiin esi-isiensä taloista. Mutta rohkeammat tulivat pian takaisin, ja kulovalkean tavoin tieto levisi sellaisesta tapahtumasta, kehottaen muita esimerkkiä seuraamaan. Kuinka laajoissa piireissä levottomuuksia syntyi, näkee siitä, että kasakoita sijoitettiin eri paikoille läänissä, ja että erityinen tuomari (silloinen kanslisti, sittemmin prokuraattori Pehr Peterson) nimitettiin ylimääräisenä puheenjohtajana näitä

asioita tutkimaan *kaikissa* läänin kihlakunnanoikeuksissa, — poikkeus tavallisesta oikeudenkäyntijärjestyksestä, jonka vertaista emme tunne.

Siitä väkivaltaisesta tavasta, millä järjestyksen ylläpitäjät näissä toimissa menettelivät, löytyy jo ennen muutamia huomattavia tietoja kirjallisuudessamme [1]), mutta millä tavoin maamme oikeudet ovat asiassa menetelleet, ei ole ennen tullut esitetyksi, vaikka sekin luopi ylen selvää valoa kysymykseen. Tahdomme sentähden valtioarkistossa tavattavien asiakirjain mukaan esittää kaksi siihen aikaan ylen kuuluisaa rikosasiaa, josta kaikkein paraiten selviää, mitä vaikeuksia lahjoitusmaakysymys synnytti. Molemmat ovat tapahtuneet tuolla onnettomalla alueella Käkisalmen eteläpuolella, joka ilman vähintäkään oikeuden perustusta oli tullut rälssiksi tunnustetuksi.

Kuvaava ja traagillinen oli toinen näistä jutuista ihan alusta asti.

Petäjärven hovissa nykyistä Sakkulan pitäjää, joka kuului vapaaherra Freedericksziile, oli eräs entinen lipunkantaja Fr. Weber isännöitsijänä, ja isäntänsä käskystä hän oli häätänyt muutaman Antti Kopas nimisen talonpojan, joka ei suostunut uusiin ja kovempiin veroihin. Niskoittelipa moni muukin talonpoika, ja vastustusta paremmin kukistaaksensa Weber kutsutti Kärkölän puoleiset talonpojat Metsäpirttiin viemään pois purettuja rakennuksia. Siihen he vastasivat kieltämällä, tarjoutuen kuitenkin muuta työtä tekemään hovin hyväksi. Tämän vastauksen Weber, oman ilmoituksensa mukaan katsoi „ilmeiseksi uppiniskaisuudeksi, joka soti vastoin lakia ja asetuksia“, ja niinpä hän 27 päiv. Kesäkuuta

---

[1]) Ks. Litteraturbladet 1863, siv. 134, 135, Salenius, Valkjärven pitäjän kertomus, siv. 116 y. m.

1837 kirjoitti nimismiehelle, pyytäen apua ja lisäsi arvelevansa, että sotavoimaakin olisi tarpeen.

Sakkulan silloinen nimismies Fredrik Aadolf Strömberg läksi tämän johdosta samana päivänä matkalle, ottaen mukaansa siltavoudin Juhana Hagmanin ynnä kasakat Ivan Litunoffin ja Jaakko Pletneffin; venäläinen aliluutnantti Judas Djankin sen lisäksi tarjoutui vapaaehtoisesti seuraamaan, — hänkin noita sotilaita, joita pelättyjen levottomuuksien varalle oli sijoitettu näille seuduille.

Yhdessä tämä seurue ensin ratsasti Metsäpirtin Joentakaan, jossa tapasivat erään Juhana Paukku nimisen talonpojan, joka kysyttäessä ilmoitti jo lähettäneensä hevosen ja miehen hovin työhön. Toinen talonpoika, Pietari Luuka, jota myös kysyttiin, oli itse lähtenyt hoviin sen mukaan kuin hänen vaimonsa Elisabet Hinkkanen ilmoitti. „Herättääksensä hänessä kunnioitusta isännän käskyille“ Strömberg kuitenkin Litunoffilla annatti Paukulle pletillä eli kasakkipiiskalla selkään, ja pieksi itse samallaisella aseella mainittua Elisabet Hinkkasta, — tämä kaikki sen mukaan mitä jälestäpäin oikeuden edessä saatiin selville ja tunnustettiin.

Omituista kyllä, Strömberg kuitenkin eräässä myöhemmin Turun hovioikeuteen jätetyssä valituskirjassa puhuu suuttumuksella siitä, että kerrottiin yhteisen kansan tulevan väkivallalla kohdelluksi, jonka tähden se kruununpalvelijoita tahi sotaväkeä nähdessään heti karkasi metsään „antamatta edes itseään puhutella“. Yllämainittu esimerkki jo osottaa, ettei kansa tässä kohden ollut väärässä, mutta muitakin voi mainita. Yksi noista lukemattomista vieraista miehistä, joita sittemmin oikeuden edessä kuulusteltiin alla kerrotussa rikosasiassa, kertoi muun muassa, että Lapanoisten kylässä eräs Jaakko Nalli poikinensa oli tullut piestyksi, ja että kaksi talonpoikaa oli pakotettu sotatemppuja suorittamaan, jonka

jälkeen he väkisin vietiin kotoa pois. Venäläiset soturit tätä väkivaltaa tekivät; muista pitäjistä kuului samallaista valitusta.

Asiansa Joentaan kylässä toimitettuansa läksivät järjestyksen ylläpitäjät Saaroisten kylään etsimään erästä Heikki Heikinpoikaa Hyytiää, mutta sattuivat tulemaan erään Antti Revon kontuun. Ilmeisesti luotettavien tietojen mukaan tämä mies, josta provasti Strengell sittemmin todistaa, että hän oli syntynyt v. 1784, omisti välttävän hyvää tietoa kristinopissa ja oli elellyt erittäin hurskaasti ja hiljaisesti, samana päivänä poikiensa Jaakon ja Paavon kanssa oli ollut metsässä piilossa; vanha Repo oli näet hänkin niskoitellut, kun oli vaadittu häntä uuteen kontrahtiin suostumaan, ja pelkäsi siis kruununpalvelijain väkivaltaa, josta oli kuullut puhuttavan. Mainittuna päivänä hän poikinensa kuitenkin myöhemmin oli tullut kotiin toivossa että jo saisi olla rauhassa, ja illalla noin kello 6 ajoissa he olivat kaalimaassa, Antti ojaa kaivamassa, muut lanttuja istuttamassa. Kirveitä heillä nähtävästi ei ollut muassaan; siinä kaikki luotettavat kertomukset menevät samaan suuntaan, jos kohta Strömberg ja joku hänen seuraajista sittemmin väittivät toista.

Siitä mikä tapahtui sitten kun Strömberg seuralaisineen saapui kylään, ovat tiedot ihmeen erilaiset, ja oikeuden edessä oli sitäkin vaikeampi tulla varmaan päätökseen, koskei Revon poikien kertomus, jäävinalaisten suusta lähteneenä, tietysti kelvannut varsinaiseksi todistukseksi. Täytyy kumminkin myöntää, että kuin monta kertaa näitä poikia ja muita todistajia kysyttiin ja uudestaan kuulusteltiin, niin heidän kertomuksensa aina tuntuivat varsin luonnolliselta, eikä niissä ole sanottavaa keskinäistä ristiriitaisuuttakaan, ei liioin niin törkeää kuin mitä Strömbergin, sotilaitten ja aluksi myös siltavoudin kertomuksissa tavataan. Ne sanat,

jotka kerrotaan Repo vainajan lausuneen, tuntuvat ruotsinkielisinäkin hyvin luontevilta.

Arvattavasti riita on saanut alkunsa tällä lailla. Strömberg tuli Revon pihalle, näki kaukaa pojat ja huusi ne luokseen, lausuen uhkauksia. Siltavouti ja eräs M. Hinkkanen kertovat hänen huutaneen: tule tänne niin saat piiskalla („kom hit så får du plätt"), ja nuorukaiset tästä pelästyneinä läksivät karkuun. Kihlakunnan oikeus (J. F. Sjöblom tuomarina) pitää ensi tutkimuksessaan todistettuna, että Strömberg uhkauksellaan oli pelottanut Revon poikia, ja että hän samana päivänä jo ennen oli osottanut ärtyisää mielialaa („förförisk sinnesstämning"), ja kihlakunnan oikeuden toisessa tutkimuksessa P. Peterson tuomarina lausuu toisilla sanoilla ihan samaa päätöstä.

Selvästi valheellinen on siis Strömbergin tästä asiasta antama esitys. Sillä ensi kertomuksessaan hän väittää Revon poikien ottaneen suuria seipäitä ja huutaneen hänelle „tulkaat tenne te perkälet", johon Strömberg muka siivosti olisi vastannut „seuraamalla heitä kaalimaahan ja selittämällä miten hävyttömästi he käyttivät itseään". Hovioikeudelle jätetyissä valituksissaan Strömberg vieläkin valittelee, kuinka tukalassa asemassa kruunupalvelijat olivat kansassa vallitsevan epäluulon tähden, josta saattoi syntyä levottomuutta, eikä myönnä muuta tarkoittaneensa kuin vastustaa kulkupuheita kansan pahoin pitelemisestä. Senpä tähden hän muka heti selitti, ettei ollut tullut väkivaltaa käyttämään, mutta lähemmä tultuaan muka sai vastaukseksi epäkohteliaisuutta ja haukkumisia („blef jag bemött med ohöflighet och ovett"). Samaan suuntaan hän Petersoninkin johtamassa tutkinnossa selitti asiansa, mutta ei tullut uskotuksi.

Kun Revon pojat läksivät juoksemaan noin 300 kyynärän matkan, kaalimaahan päin tahi sen viereiseen opot-

taan, jossa heidän isänsä seisoi, ajoivat Strömberg ja hänen seuralaisensa eri tahoilta heitä takaa, mutta pysähtyivät aidan viereen, jonka yli nuorukaiset hyppäsivät. Vanha Antti oli huutaen kutsunut poikiaan luokseen, vakuuttaen ettei heille mitään pahaa tehtäisi. Jaakko Repo kertoo isän paljaspäin odottaneen nimismiehen tuloa, ja kun Strömberg aidan yli tultuansa yritti lyömään häntä, oli mies sanonut: älkää lyökö, herra, kun ei syytä ole; onhan minun nöyrä puheeni ennenkin kelvannut, („låt bli att slå, herre, då anledning ej är för handa; äfven förr har mitt höfliga tal funnits antagligt"). Strömberg oli kuitenkin „ilman muita valmistuksia" läimähyttänyt häntä korvalle, kuten myöhemmin siltavoutikin todistaa, ja Repo olisi silloin jostakin siepannut seipään, puolustaaksensa itseään; ehtipä mahdollisesti lyödä nimismiestä selkäänkin. Sillä välin oli Hagman lyönyt toista nuorukaista. Djankin ja kasakit seisoivat aluksi aidan toisella puolella, mutta pian jälkimäiset, nähtävästi Strömbergin ja Djankinin käskystä hyppäsivät aidan yli edellistä auttamaan.

Tuossa tuokiossa tappelu päättyi onnettomasti. Antti Repo sai Pletneffin keihäästä kaksi haavaa, toisen kylkeensä, toisen selkään, joista paikalla heitti henkensä; Jaakko Repo sai päähänsä tuumaa leveän lyömähaavan, ja Paavolla oli selässä keihäällä tehty pistohaava, $^3/_4$ tuumaa pitkä ja kaksi tuumaa syvä, josta häntä sitten hoidettiin läänin lasaretissa aina 22 päivään Heinäkuuta. Nämä ilmoitukset haavoista ovat piirilääkäri Ascholinin valallisesta todistuksesta, siis aivan luotettavia.

Löytyypä myöskin viittauksia siihen, ettei Strömberginkään joukko päässyt tappelusta aivan eheänä, ja vastakohdaksi talonpoikien saamille vammoille tämäkin seikka ansaitsee huomiota.

Ensi kertomuksessaan nimismies väittää saaneensa „lukemattomia iskuja“, joista toisessa paikassa mainitsee olleensa kaksi päivää vuoteen omana; toiselta kasakilta olisi muka mennyt „vähän nahkaa nenästä“ j. n. e. Strömberg saikin jo seuraavana päivänä eli 28 p. Kesäkuuta vammansa tutkituksi sotilaslääkäri Frankenhäuserillä, joka silloin havaitsi nimismiehen selässä, kummassakin käsivarressa ja olkapäissä suuria mustelmia ja ajettumia; kirjallisessa todistuksessaan hän lausuu, että niiden johdosta jokainen liike oli Strömbergille hankala. „Nämä iskut olisivat olleet hengenvaarallisetkin, jos ne olisivat sattuneet päähän tai muuhun arkaan paikkaan“. Niin sotilaslääkäri, joka suullisesti oli vielä lisännyt mustelmien olevan sitä laatua kuin kepillä lyödessä syntyy; luuta eivät kuitenkaan olleet rikkoneet, eikä lääkäri muuten, myöhemmin oikeuden edessä kuulusteltuna, arvellut niistä seuranneen mitään pysyväistä haittaa, saati hengenvaaraa.

Mutta saatu todistus ei oikein tyydyttänyt Strömbergiä, ja niin hän 30 päiv. Kesäkuuta tutkitutti itseään myöskin piirilääkäri Ascholinilla, joka toimitti tehtävänsä itse kuvernöörin läsnä ollessa. Silloin lääkäri ei löytänyt muuta kuin helpon 2 tuumaa suuren mustelman vasemman lapaluun kohdalla (uti integumenterna) sekä 3 tuumaa pitkän ja $1\,^1/_2$ tuumaa leveän mustelman oikean käsivarren ulkopuolella.

Tämä toinen todistus oli Strömbergille vielä vähemmin mieleen, ja niinpä hän ei sitä tuonutkaan ensinkään esille, vaan antoi kihlakunnan oikeuden itse tutkia vammat 4 päiv. Heinäkuuta. Tämäpä silloin pöytäkirjaan merkitsi ne kaksi mustelmaa, jotka piirilääkäri Ascholin mainitsee, ynnä vielä kolmannenkin, joka oli vasemmalla käsivarrella tavattavana sekä $3\,^1/_2$ tuumaa pitkä ja 2 tuumaa leveä. Oikeuden käynnissä Strömbergin kuitenkin sittemmin Helmikuussa 1838

täytyi tuoda esille Ascholininkin todistus, jolloin tietysti ei jäänyt oikeudelta huomaamatta ensiksi se tuntuva ero, joka lääkärien todistusten välillä oli olemassa, ja toiseksi se seikka, että vielä kokonainen viikko myöhemmin muka löytyi tappelun tuottama vamma, jota piirilääkäri Ascholin kolme päivää kähäkän perästä toimittamassa tutkinnossa ei ollut nähnyt. Siihen Strömberg vastasi ensiksi, että Frankenhäuserin määräämät voiteet olivat kahdessa päivässä saaneet ilmeisen parannuksen aikaan, ja toiseksi että Ascholin oli tehnyt katselmuksensa kynttilän valossa, jolloin ei muka voinut kaikkea huomata.

Arvostellessamme molemmin puolin esiin tuotuja kertomuksia ovat tietysti lääkärintodistukset ylen tärkeitä, melkeinpä ainoa täysin luotettava todistus; sen tähden olemme niistä laajemmin puhuneet. Ottakaamme nyt huomioon, miten Strömberg ja hänen seuralaisensa esittivät itse tappelun menon.

Tuntui silloin ikään kuin olisi ihan toisesta tapauksesta puhetta kuin mitä edellä esitettiin. „Kärsimättömänä Revon poikien uhkauksista“ Strömberg kertoo hypänneensä alas hevosen seljästä „saadakseen heitä paremmin nuhdella“ (för att närmare *moralisera* dem), mutta pojat muka puolustivat itseään seipäillä. Djankin olisi myös tullut aidan yli ja „me menimme ottamaan heidät kiinni, mutta kaikeksi onnettomuudeksi tuli läheisestä ruispellosta kahdeksan miestä poikien avuksi, kaikilla kahden sylen pitkät seipäät ja kirveet kädessä“. Silloin muut muka peräytyivät; nimismies vaan ratsuruoska kädessä astui esille ja ilmoitti „ettei oltu tultu tappelemaan vaan tietoja saamaan“. Mutta silloin Antti Repo „kauhealla seipäällänsä“ läimähytti Strömbergiä selkään, muut seurasivat esimerkkiä; vihdoin nimismiehemme hänkin sieppasi seipään ja hosui joukkoon katsomatta mihin

iski sekä huutaen tovereitaan avuksi. „Tappelu oli varsin kiivas ja kesti 15 minuuttia(!), mutta silloin olivat seipäät ja keihäät palasissa, ja kolme talonpoikaa oli haavoitettuna. Antti Repo oli saanut kylkeensä keihäänpistoksen; poikia olisi otettu vangiksi, jollei lukematon joukko aseellisia talonpoikia olisi tullut metsästä esille, pakottaen meitä pakenemaan. Minä sain lukemattomat iskut, josta minulla vielä on kunnia kantaa useita mustelmia urhoollisuuteni palkaksi („hvaraf jag nu är behedrad med flere blånader för min tapperhet"), ja on minulla sitä paitsi jotakuinkin hyvä särky selässä, käsivarsissa ja jaloissa; toiselta kasakilta meni vähän nahkaa nenästä; *muuten olemme kaikki hengissä.*" Siinä se joka ensin tuli kuvernöörin tiedoksi tässä asiassa.

Siltavouti Hagman otti aluksi hänkin todistaaksensa tämän Benderilaisen kalabalikin todellisuutta. Ensin oli muka 7—8 aseella varustettua henkilöä tullut Repojen avuksi, ja sitten saapui enemmän vihollisia kuin todistaja säikähdykseltään oli voinut laskea. Mutta oikeuden edessä tutkittuna Hagman pian peruuttaa tämän, tunnustaen että kertomus oli annettu „jotta ei ristiriitaisuutta näkyisi hänen ja muitten kertomuksissa, josta Hagman oli pelännyt saavansa vastusta", sekä erittäinkin sotilasvalvojan, luutnantti Hackmanin tyrkytyksestä. Nyt Hagman tunnusti, ettei muita tappelussa ollutkaan kuin Antti, Jaakko ja Paavo Repo; sen lisäksi oli pari vaimoihmistä nähty. Antti Revolla ei ollut kirvestä, sitä vähemmin hän oli sitä käyttänyt. Näissä väitteissä Hagman pysyi. Samoin uudistetussakin tutkinnossa.

Luutnantti Djankin kertoo, että hän „hyvin kohteliaasti" (på det förbindligaste) oli kehottanut Strömbergiä, ettei vaan rupeaisi tappeluun, vaan kehoitus ei ollut auttanät. Itse oli luutnantti kadottanut miekkansa, jota muka ei ollut käyttänytkään; kannike katkesi jostakin iskusta kun

Djankin astui aidan yli. Edelleen väitti ummikkovenäläinen Djankin, että Strömberg muka aivan ystävällisesti olisi puhutellut talonpoikia, mutta yksi niistä löi hänet seipäällä niin että hän kaatui polvilleen; Repo vainaja seisoi kirves nostettuna kun hän itse pistettiin kuoliaaksi. Muuten olisi kaikki muka tapahtunut hyvin pian, joten ei ollut mahdollista tarkemmin muistaa, missä järjestyksessä se oli käynyt. Juttunsa kirveestä täytyi Djankinin kuitenkin sitten peruuttaa.

Kasakkien antamat tiedot olivat vielä kummallisemmat kuin luutnantin, joten oikeuksilla kyllä oli riittämiin asti syytä kieltää heidän valallista kuulustelemista, jota Strömberg pyysi.

Litunoff oli muka nähnyt, että Antti Revolla oli kirves nostettuna Strömbergin pään yli juuri sillä hetkellä kun Repo haavoitettiin, mutta kuinkas olikaan sai tuomari hänet tunnustamaan, että näitten tapausten välillä oli ehtinyt kulua 3—4 minuuttia, „joka olisi ollut riittävä aika Strömbergin surmaamiseen". Petersonin toimittamassa tutkimuksessa Litunoff tunnusti, ettei muita talonpoikia oltu nähty kuin Revot. Pletneff sitä vastoin väitti nähneensä noita apujoukkoja, mutta ei tiennyt sanoa oliko miehiä yli 10 tahi vaikkapa 1,000(!), sillä osittain käskystä, osittain säikähtyneenä hän oli rientänyt ha'asta pois. Pletneff ei tahtonut sitäkään tunnustaa, että oli juossut Revon jälkeen ja pistänyt hänet kuoliaaksi.

Vastakuulustuksessa joutui Strömberg itse tietysti pahimpaan pulaan, semminkin uudistetussa tutkinnossa. Jos ennen oli kehunut uljuuttaan, niin kylläpä hän nyt koetti esiintyä mitä siivoimmassa muodossa: Repo oli muka lyönyt Strömbergiä kerta toisen perästä, mutta tämä vaan, piiska kädessä, — sitä ei enää kasakkipiiskaksi mainita, vaan rat-

suruoskaksi, — hyppäsi puoleen ja toiseen välttääksensä surmaansa. Vihdoin Djankin muka tuli avuksi, mutta Revon kirves oli jo kohotettu ja Strömbergin henkeä uhkaamassa, kun hän oli kehottanut kasakkeja aseita käyttämään. Hän oli kuitenkin huutanut *koli* (pistä!), eikä suinkaan *ukoli* (pistä kuoliaaksi!), eikä siis tarkoittanut mitään pahaa. Tuo 15 minuutin tappelu supistui 5 minuutin pitkäksi; kahden sylen pituiset seipäät olivatkin 3—4 kyynärää pitkiä, ja „lukematon joukko talonpoikia“ mainitaan lähemmin määrättynä nousevan — noin 10 mieheen! Ensimmäisen kirjallisen kertomuksensa oli Strömberg sepittänyt niin liikutetussa mielentilassa, sairas kun muuten olikin, jotta ei voinut sitä saada aivan oikeaksi; „osittain Djankinin ja kasakkien kertomusten mukaan, osittain autaaksensa esitykselleen *suurempaa selvyyttä ju painoa* oli hän miltei vastoin tahtoansa ja ainakin ilman pahaa tarkoitusta antanut sille muodostuksen, jota ei voinut puolustaa“.

Ei voi kummeksia, että Strömberg näin täydellisesti sai ottaa takaisin omat kirjalliset ja suulliset ilmoituksensa, sillä kaikkialta keräytyi todistuksia häntä vastaan.

Kahakasta tiedon saatuaan oli kuvernööri Mannerheim itse rientänyt paikalle tutkimusta valvomaan, ja silloin niinkuin ensi poliisitutkinnossa havaittiin Strömbergin tietojen kaipaavan korjausta monessa kohden. Taistelukentällä ei ollut vähääkään jälkeä suuresta tappelusta; heinikkoa ei ollut ensinkään poljettu. Keihään tahi seipään palasista ei löydetty jälkeäkään, yhtä vähän kuin kirveitä; nimismiehen piiska vaan tavattiin, ja se annettiin hänelle takaisin. Saadakseen selkoa, ketkä nuo tuntemattomat miehet olivat olleet, jotka muka ylivoimallaan olivat ajaneet nimismiehen ja sotilaat pakoon, tutkitutti kuvernööri kaikkia seudun nuoria miehiä, joista vaan arveltiin mahdolliseksi, että olisivat ol-

leet mukana, mutta vaikka heitä paljaiksi riisuttiin, ei heissä missään nähty vähintäkään haavaa, lyöntiä tahi naarmua. Muitakin sellaisia piirteitä voisi lisätä.

Tämä pitkäveteisten asiakirjain yhteenveto riittänee antamaan täyden vakuuden siitä, että syy ei ainakaan ollut Antti Revon tahi hänen poikiensa, kun tuo onneton riita syntyi. Jos joku sai henkeänsä väkivaltaa vastaan varjella, niin se ei ollut suinkaan Strömberg, vaan päinvastoin vanha Repo ja hänen poikansa.

Tätä tuntien olivat myös järjestyksen valvojat itse nähtävästi pelästyneet, kun Antti ja Paavo kaatuivat verissään ja Jaakko pahoin piestynä makasi kentällä. Todistaja Pekka Luostarinen, joka ainakin osaksi oli aidan takaa katsellut tappelua, kertoi että toinen kasakki ja Hagman olivat lyöneet Jaakko Revon niin että hän kaatui; toinen kasakki silloin sanoi: „hän kuoli“, johon toinen olisi vastannut: „mitä sille voi?“ Tämä mielestämme valasee sitä käsitystä, jossa nimismies seuralaisineen läksivät tappelupaikasta pois. Tietämättä oliko yksi tahi parikin miestä saanut surmansa heidän aseistaan, kiiruhtivat järjestyksen ylläpitäjät tiehensä täyttä laukkaa, liioin koska kähäkän ja huudon johdosta näkyi ihmisiä paikalle kokoontuvan eri tahoilta. Djankin ja kasakat ratsastivat Lapanoisten kylään, jossa heidän majansa oli; pelkäsivätpä vielä että heitä matkalla ajettiin takaa. Strömberg ja Hagman karkasivat Suvannon etelärannalle ja soudattivat itseään sen toiselle puolelle. Soutomatkalla he olivat levottomasti puhuneet keskenään. Strömberg oli nimenomaan valittanut, ettei kansa pysynyt kodissaan, ja oli soutajalleen, eräälle Myöhäselle, kertonut, että toraa oli syntynyt, jossa kaksi miestä mahdollisesti oli surmansa saanut. Hän oli sen lisäksi suuresti valitellut virkansa vastuksia, lisäten ettei toiste lähtisi matkalle, ilman

että 50 kasakkia olisi mukana. Matkalla oli joku tahtonut heille tarjota teetä, vaan eivät jääneet sitä nauttimaan. Myöhänen ei saanut vetää saappaitakaan jalkaan, jotta kiireemmin veneesen päästäisiin; Strömberg oli samoin kieltänyt Hagmania ottamasta tulta piippuunsa. Että jotkut miehet samana yönä olivat vastaan tulevilta kyselleet Strömbergiä, saatiinkin selville, vaan ei päästy perille, ketkä nuo miehet olivat, jos kohta luulonalaisia löytyi.

Kruununvouti, kuvernööri ja piirilääkäri tulivat seuraavina päivinä paikalle, mutta ei saatu selville sen enempää kuin mitä jo ylempänä on kerrottu. Djankin sitä vastoin seuraavina öinä luuli näkevänsä paljon: joukottain aseellisia talonpoikia oli muka sotajoukkoa väijymässä. Ryhdyttiin sen mukaan puolustustoimiin. Apujoukkoja hankittiin; asetettiin miehet neliöön, joka mies varustettiin 10 kovalla ampumalla; mistä vaan ääntä kuului, sinne ammuttiin j. n. e. Mutta kaikista päättäen ei kapinan alkuakaan ollut olemassa; kaikki oli rauhallista, paitsi sotaväki. Tämä osa Petersonin tutkimusta jäi siis varsinaista tulosta vaille, vaikka kyllä kuulusteltiin sekä sotureita että talonpoikia.

Mutta palatkaamme pääasiaan!

Kihlakunnanoikeuden ensi tuomio on annettu 19 päiv. Elokuuta 1837, ja kääntyi kokonaan Strömbergiä vastaan. Ei myönnetty, että hän olisi hengenvarjeluksen tilassa ollut, mutta koskei hän ollut tarkoittanut Revon surmaa, tuomittiin hän Rikoskaaren 28 luvun mukaan täyteen hengensakkoon; sen lisäksi lyömisestä rahasakkoon, joka kaikki muunnettiin 28 päivän vesileipävankeudeksi. Hagman sakotettiin lyömisestä j. n. e.

Turun hovioikeus, jolle asia alistettiin, ja jolle Strömberg oli jättänyt kirjallisen valituksen, antoi ensi päätöksensä 5 päiv. Joulukuuta 1837 ja lykkäsi koko asian takai-

sin uudestaan tutkittavaksi, koska useita ristiriitaisuuksia oli huomattu, joita alioikeus ei ollut ottanut selvitettäviksi. Sen lisäksi hovioikeus määräsi, että Strömberg olisi vangittava, mikä myös tapahtui 13 päiv. Joulukuuta 1837. Mutta 4 päiv. Tammikuuta 1838 päästettiin vangittu irti kenraalikuvernööri Menshikoffin antamasta käskystä. Siltavouti Hagman sitä vastoin tuli toimestaan erotetuksi, johon ei tietysti mikään muu voinut olla syynä kuin hänen Strömbergiä vastaan antamansa todistus!

Eikä siinä kyllin. Vieläkin kerta uudistettiin sama tapaus Strömbergiin nähden.

Hovioikeudenkanslisti Peterson, joka 25 päiv. Syyskuuta 1837 oli tullut määrätyksi puheenjohtajana kaikissa Viipurin läänin kihlakunnanoikeuksissa joko varsinaisilla tahi välikäräjillä ottamaan tutkittavaksi ja lailliseen päätökseen saattamaan lahjoitusmaa-asiassa esiintyneet tahi vastakin esiintyvät rettelöt, rupesi Helmikuulla 1838 tähän asiaan. Prokuraattori Walleen oli katsonut asian sen arvoiseksi, että itse oli saapunut asian käsittelyä seuraamaan sekä laillisuutta valvomaan. Mutta jos kohta tutkimus tällä kertaa tuli tarkemmaksi ja täydellisemmäksi, niin se ei sittenkään muodostunut Strömbergille edulliseksi, eikä kihlakunnanoikeuden toinen päätös aivan suuresti eroa ensimmäisestä. Selville tuli nytkin, että Strömberg oikeastaan oli rettelön alkuunpanija, mutta koskei hän ollut tarkoittanut Revon surmaa, ja oli oikeutettu tottelemusta kansalta vaatimaan, tuomittiin hän Rikoskaaren 61 luvun 2 §:n mukaan 20 päivän vesileipävankeuteen, sekä sen lisäksi lyömistä rahasakkoon, mikä kaikki oli ehdottomaksi ruumiinrangaistukseksi muunnettava, niin että hän kerrassaan sai nytkin 28 päivää vesileipävankeutta. Virkavaltansa väärinkäyttämisestä hän sen lisäksi tuomittiin nimismiehen virkansa menet-

tämään sekä kohta vankeuteen pantavaksi. Hagman tuomittiin vetämään 20 talaria sakkoa, ilman muuta rangaistusta, koska jo oli erotettu siltavoudin toimesta. Eräs talonpoika Inkinen pidettiin epäluulon alaisena siitä että olisi koettanut levottomuutta synnyttää, mutta todistusten puutteesta ei hänelle rangaistusta määrätty.

Mutta uudestaan järjestyksen korkein valvoja sekaantui oikeuksien toimeen. Huolimatta 1734 vuoden Rangaistuskaaren 1 luvun 2 §:stä, jonka mukaan surmaajat ja muut suuret pahantekijät kohta rikoksessa tavattua ovat kiinni otettavat ja vankeuteen pantavat, ilman että takausta saa ottaa sellaisissa hengen- tahi ruumiinrangaistuksen alaisissa asioissa, joita ei ole lupa rahasakolla sovittaa, käski kenraalikuvernööri ruhtinas Menshikoff taas, että Strömberg oli vapaaksi laskettava, ja niin tapahtuikin.

Kun asia alistettuna tuli Turun hovioikeuden tutkittavaksi, jonka tuomio on annettu 19 päiv. Kesäk. 1838, ja hovioikeus tarkastettavaksi lähetetyistä vankiluetteloista oli havainnut Strömbergin uudelleen päässeen vapaaksi, katsoi hovioikeus velvollisuudekseen päätöstä antaessaan ilmoittaa, että hovioikeus kyllä ei voinut nähdä muuta, kuin että Strömberg siihen törkeään rikokseen katsoen, josta oli syytetty, ja sen todistuksen perustuksella, joka häntä vastaan oli saatu, olisi Rangaistuskaaren 1 luvun 2 §:n ehdottoman määräyksen mukaisesti ollut vankeudessa pidettävä, mutta koska asiaa tutkittaessa oli käynyt ilmi, että Strömberg hovioikeuden 5 päiv. Joulukuuta 1837 antamasta määräyksestä vangittuna, samoin oli tullut vapautetuksi hänen jaloutensa kenraalikuvernöörin käskystä, josta ei oltu annettu hovioidelle tietoa toisessa enemmän kuin toisessakaan tapauksessa, niin hovioikeus ei arvellut voivansa olettaa, että uudistettu toimi Strömbergin vangitsemiseksi tuottaisi muuta seurausta

kuin mitä siten jo kahdesti oli tapahtunut, eikä hovioikeus siis, asiain näin ollen, luullut voivansa lain yllämainittua määräystä tässä tapauksessa enää noudattaa ja valvoa (och vid sådan beskaffenhet trott sig ej kunna lagens ofvan åberopade stadgande i förevarande fall vidare iakttaga och handhafva).

Mitä tuli pääasiaan, jossa oikeuden valta tietysti ei ollut ennaltaan ehkäistynä, lausui hovioikeus vielä ankaramman tuomion kuin kihlakunnanoikeus. Viittaamalla Rikoskaaren 24 luvun 1 § verrattuna sen 61 luvun 1 §:ään tuomitsi hovioikeus Strömbergin Revon surman tähden mestattavaksi sekä vetämään 17 talaria sakkoa Rikoskaaren 18 luv. 9 §:n ja 35 luv. 2 ja 3 §§:n mukaan. Hagmanin sakot määrättiin 20 talariksi. Mitä talonpoikiin tuli, lausui hovioikeus, että he tosin, sitten kuin Revon kuolema oli tunnetuksi tullut, olivat joutuneet liikkeelle saadakseen asiaa oikeuden eteen; sen lisäksi heillä oli ollut tuumia Strömbergin vangitsemisesta; mutta kun ei tämä itsessään ollut rikoksena pidettävä, eikä syytettyjä muuten voinut näyttää syypääksi mistään yrityksestä yleisen turvallisuuden häiritsemiseksi eikä siviili- tahi sotilasvirkamiesten hätyyttämiseksi, vapautettiin he kaikesta syytöksestä. Inkisestä vaan saattoi pitää todennäköisenä, että oli heittänyt kiviä sotamiehiä vastaan, vaan vastoin omaa kieltoansa ei häntäkään voitu syylliseksi saada.

Asia meni tietysti senaatin oikeusosastoon, koska valituksia tehtiin, ja siellä yleisesti valtiolliset näkökohdat näyttävät päässeen päätökseen vaikuttamaan oikeudellisten näkökohtain rinnalla, samassa kuin suurta erilaisuutta havaitaan korkeimman oikeuden jäsenten mielipiteissä. Virkaa toimittava kenraalikuvernööri kenraali Thesleff oli istunnoissa saapuvilla ottaakseen muka asiasta lähemmin selkoa.

Asiakirjoja luettiin 12, 13, 17, 19, 20 ja 23 päiv. Lokakuuta 1838, ja antoi aihetta seuraavaan änestykseen.

Hovioikeudenneuvos E. F. Brander hylkäsi hovioikeuden tuomion ja hyväksyi kaikissa kohden sen päätöksen, johon kihlakunnanoikeus uudistetussa tutkinnossa oli tullut.

Hovioikeudenneuvos J. P. Winter tuli samaan päätökseen, mutta jätti Viipurin läänin kuvernöörille asianhaarojen mukaan päätettäväksi, miten sopisi Strömbergin virasta määrätä.

Laamanni ja todellinen valtioneuvos A. F. R. de la Chapelle sitä vastoin vahvisti hovioikeuden päätöksen, jättäen asian Keisarillisen Majesteetin lopullisesti harkittavaksi, ja tahtoi sitä paitsi, koska Strömberg arvattavasti ei ottanut huomioon sen käskyn vaarallisuutta, jonka oli kasakeille antanut, eikä käytettyjen aseitten vaikutusta, jonka tähden saattoi olettaa, ettei Strömberg täydelleen ymmärtänyt tekonsa seurauksia, alamaisesti jättää päätettäväksi, eikö Strömbergiä sopisi armoittaa. Muuten valtioneuvos *jätti asiakirjat prokuraattorille* sitä toimenpidettä varten, johon prokuraattori saattoi havaita syytä olevan.

Todellinen valtioneuvos K. F. Richter, joka kuului talousosastoon, mutta tuomionvoivan luvun saavuttamiseksi nyt oli apujäsenenä oikeusosastossa, tuli sitä vastoin toisellaiseen päätökseen. Hän havaitsi todistetuksi, että Strömberg käskyä kasakeille antamalla oli antanut aihetta (föranledt) Revon surmalle, mutta koska Strömbergiä sekä hänen seuralaisiaan hänen ollessaan virkansa toimittamisessa oli lyöden ja piesten kohdeltu, kuten niissä havaituista vammoista oli nähty, eikä ollut syytä olettaa, että Strömberg kasakoille annetulla viittauksellaan (antydan) olisi tarkoittanut Revon vahingoittamista henkensä puolesta, mikä myös olisi ollut vältettävissä, siis tuomitsi valtioneuvos Strömbergin Rikos-

kaaren 61 luvun 2 §:n mukaan osallisuudesta Pletneffin tekemässä surmassa 12 päivän vesileipävankeuteen sekä väkivallasta 17 talarin sakkoon, mikä kaikki oli kerrassaan (i ena bot) sovitettava 20 päivän vesileipävankeudella.

Todelliset valtioneuvokset K. G. Hising ja vapaaherra Kustaa von Kothen sekä varapuheenjohtaja vapaaherra A. G. Mellin yhdistyivät Richterin lausuntoon, jonka mukaan siis senaatin antama tuomio on muodostettu.

Luulisi että lievennykselle jo sillä olisi annettu kyllin sijaa, vaan toisin kävi.

Vielä kolmannen kerran sekaantui kenraalikuvernööri, ruhtinas Menshikoff asiaan. Kerrottiin siihen aikaan, että hänellä olisi ollut salaisena neuvonantajana eräs nuori suomalainen ylimys, joka Menshikoffin adjutanttina oltuansa samaan aikaan oli ruvennut ylenemään virkamiehen uralla, — sittemmin niin monella tavalla kuuluisaksi tullut vapaaherra Kasimir von Kothen.

Hallituskonselin eli senaatin v. 1809 annetun ohjesäännön 28 momentti sekä kenraalikuvernöörin v. 1812 annetun johdesäännön 5 ja 14 §§ antoivat kenraalikuvernöörille oikeuden ilmoittaa erimielisyyttään, milloin havaitsi senaatin päätöksen muka kaipaavan oikaisua, ja sen Menshikoff teki tässä asiassa. Ja niinpä keisari Nikolai 3 päiv. Tammikuuta 1839 kumoamalla senaatin päätöksen määräsi, että koska Strömberg oli ollut virkansa toimittamisessa ja oikeutettu saamaan apua järjestyksen ylläpitämiseksi Viipurin lääniin sijoitetulta sotaväeltä; koska edelleen hän niin hyvin kuin hänen avuksensa annetut soturitkin olivat ehdottomasti oikeutetut ja velvolliset panemaan väkivaltaa väkivaltaa vastaan, ja senaatin päätöksestä näkyi, ettei Strömberg muka ollut aseitten käyttämiseen kehottanut, ennenkuin häntä oli lyöden ja piesten kohdeltu, niin vapautti keisari hänet ar-

mossa kaikesta edesvastauksesta. Ja siihen asia päättyi. Kauhistuksella vaan kuultiin ympäri maan kuinka oli käynyt.

Mutta alemmat virastot eivät sittenkään toimineet toisin kuin ylimmätkään: yhä edelleen sai Strömberg pysyä valtion palveluksessakin. Valtiokalenteri vuodelta 1838 on ensimmäinen, jossa hänen nimensä on tavattavana, mutta seuraavana vuotena eräs Stenberg viransijaisena toimittaa Sakkulan ja Metsäpirtin nimismiehen virkaa. Vuoden 1840 valtiokalenterista näkee kuitenkin, ettei Strömbergiä hyljätty, hänet oli vaan siirretty Vehkalahden ja Sippolan piiriin nimismieheksi, jossa toimessa sitten pysyi koko kahdeksan vuotta; vihdoin hän 1848—49 samojen vuosien valtiokalenterien mukaan oli Suursaaren, Tytärsaaren y. m. ulkosaarien nimismiehenä. Emme tiedä, onko häntä sittemmin enää valtion palvelukseen käytetty, mutta J. P. Winterin kokoelmassa elämäkerrallisia muistoonpanoja tavattava ilmoitus mainitsee, että hän on kuollut Haminassa 30 päiv. Marraskuuta 1864, 60 vuoden ikäisenä.

Tämän kanssa yhteydessä on hyvin omituinen seikka, joka myöskin ansaitsee huomiotamme [1]).

Samana 3 päiv. Tammikuuta 1839, jolloin lopullinen päätös Strömbergin asiassa annettiin, sai ratkaisunsa eräs ylen tärkeä kysymys, joka samoin koskee Itä-Suomen oikeudenhoitoa. Kuten kenraalikuvernöörin 5 päiv. Tammikuuta 1839 senaatille antama virkakirje ilmoittaa, oli näet Keisarillinen Majesteetti 3 päiv. samaa kuuta armossa päättänyt uuden hovioikeuden perustamisen Viipuriin, jättäen samassa senaatin toimeksi antaa sen järjestämisestä ehdotuksensa.

---

[1]) Minun tulee kiittää Mäntyharjun tuomiokunnan tuomaria, laamanni *F. Forsström*iä tästä ja parista muusta asiaan kuuluvasta huomautuksesta.

Tuntuu miltei selvältä, että nämä samana päivänä ratkaistut asiat ovat olleet jossakin keskinäisessä yhteydessä, liioin koska kysymys uuden hovioikeuden perustamisesta sitä ennen oli kolmatta vuotta saanut päätöstä odottaa. Vaikeampi on sitä vastoin arvata, millä tavoin Revon surmajuttu on uuden ylioikeuden perustamista jouduttanut.

Luonnollisimmalta tuntuisi tosin olettaa, että mainittu rikosasia olisi hallitsijan korkeimmassa neuvonantajassa herättänyt entistä selvempää käsitystä siitä, miten vaillinainen sekä avun tarpeessa Itä-Suomen oikeudenhoito vielä oli — jolloin uuden hovioikeuden perustamisella olisi ikäänkuin hyvitystä annettu niistä moninaisista erehdyksistä, jotka erittäinkin lahjoitusmaakysymykseen nähden oli tehty. Mutta valitettavasti vastakkaisellakin selityksellä on ainakin yhtä suurta todenmukaisuutta: että näet tällä toimella olisi tahdottu osottaa tyytymättömyyttä Turun hovioikeuden taipumatonta oikeudenkantaa kohtaan, joka varmaankin oli asianomaisia suuresti suututtanut. Vähemmän tärkeä on tietysti se seikka, että Richter, joka juuri senaatissa ensimmäisenä kumosi Turun hovioikeuden antaman tuomion, v. 1840 tuli saman oikeuden presidentiksi, mutta kun Viipurin uusi hovioikeus sai ensimmäiseksi esimiehekseen kreivi Mannerheimin, joka Viipurin läänin kuvernöörinä juuri oli saanut johtaa kaikkia toimia lahjoitusmaitten talonpoikia vastaan ja panna toimeen Menshikoffin laittomat käskyt, niin tämä ei voi olla merkitystä vailla, — liioin koska hallitus muutenkin piti ankarasti kiinni siitä väärästä suunnasta, johon oli menty v. 1825—26. Kenties toivottiin, että uusi ylioikeus, lähempänä valtaistuinta ollen, tulisi notkeammaksi välikappaleeksi korkeitten asianomaisten mielipiteiden toimeenpanemisessa kuin horjumattomasti 1734 vuoden laista kiinni pitävä Turun hovioikeus. Ettei tämä odotus — jos

sellaista muutamilla olisikin ollut — sitten toteutunut, se on kyllin tunnettu, ja riippui tietysti etupäässä siitä kokoonpanosta, jonka uusi oikeus alusta sai.

Toinen lahjoitusmaakysymyksen johdosta syntynyt rettelö oli Paavo Harsian asia. Se tapahtui Elokuulla v. 1837, ja kirjallisuudessamme on jo ennenkin annettu tietoja siitä, jonka tähden esityksemme tässä voipi lyhyemmäksi supistua [1]).

Valkjärvellä olot jo ennestään olivat tukalia, mutta luutnantti, sittemmin kruununvouti Johan Ulrik Söderhjelm sai ne vielä vaikeammaksi, ollen yhtaikaa järjestyksen ylläpitäjä sekä lahjoitusisännän oikeuksien valvojana. Nämä velvollisuudet eivät ainakaan Blandowin alueella sopineet hyvin yhteen, ja jos olisikin perätöntä että Söderhjelm muka salavihkaa olisi vienyt talonpoikien asiapaperit, niin hän kyllä liiankin väkivaltaisesti ajoi vararikkoisen isännän asiaa. Saatuansa Valkjärvelle 50 kasakkia avuksensa, kävi hän häätämässä talonpoikia, vieden tavarat pois, rikkoen ovia missä ne olivat lukossa sekä tehden kaikenmoista turhaa raiskausta, jotta vaan huoneita ei voisi käyttää. Eipä kasakkipiiskaa liioin säästetty. Näyttää siltä kuin olisi oltu valloitetussa maassa.

Mutta kansan vastarinta oli tuota sitkeää, kestävää laatua, jota varsinkin Itä-Suomessa oli saatu kovien vuosisatojen aikana oppia, ja niinpä voitetut pian palasivat asuntoihin, jolloin väkivaltaa uudestaan oli tarpeen. Antti Revon murha oli sillä välin eri tavalla vaikuttanut sortajiin ja sorrettuihin, edellisiin varotuksena, jälkimmäisiin kiihottimena.

---

[1]) Katso Litteraturbladet 1863, siv. 134 ja seur. sekä Salenius, Valkjärven pitäjän kertomus, siv. 108—121, jossa jälkimmäisessä paikassa myöskin annetaan valasevia tietoja tämän lahjoitusmaan vaiheista.

Mitä Strömbergin oikeudenkäynnistä tulisi seuraukseksi ei voitu vielä tietää, vaan kylläpä järjestyksen miehet Elokuussa 1837 koettivat ainakin verenvuodatusta välttää.

Paavo Harsia, etevä ja kunnioitettu talonpoika Puikkolasta sekä Tuomas Holttinen Tarpilasta olivat muitten muassa tulleet 8 päiv. Elokuuta häädetyksi, mutta kun leikkuuaika tuli, niin ne menivät viljaansa korjaamaan. Kun sitten Veikkolan hovin vouti Kustaa Vilh. Posse läksi ottamaan viljan haltuunsa, havaitsi hän, että häädetyt talonpojat Tuomas Tereska ja Juho Kyllästinen olivat viljansa vieneet pellosta. Yritettiin ottaa selkoa mihin se oli viety, vaan talonpojat uhkasivat piestä ottajia. Silloin hankittiin apua: varanimismies Kustaa Westberg, siltavouti Aadolf Lybeck, jahtivouti Aleksanteri Förell ynnä 5 kasakkia liittyi joukkoon, vaan kansaa oli kokoontunut 40 miestä, kaikilla seipäät aseena, joilla uhkasivat surmata hyökkääjöitä. Söderhjelm itse saapui paikalle, ja koetti ensin puhutella talonpoikia, mutta he muka „vastasivat röyhkeästi“. Luutnantti Hackman samoin puhutteli kansaa, mutta turhaan; vieläpä syntyi ottelua Kyllästisen vaimon kanssa. Saatiin kuitenkin sitten selkoa viljasta, ja se korjattiin pois hoviin.

19 päiv. Elokuuta 1837 piti saman leikin tapahtuman Suonta'an Puikkolassa ja sama joukko (ilman Söderhjelmiä), nimismies Johan Adolf Lukenberg, ynnä „harunschi“ eli alaluutnantti Jestaff Semikalenoff sekä 9 kasakkia pantiin työhön. Paavo Harsian viljaa oli viety erään naapurin, Tuomas Äyrään pellolle, vaan kun tahdottiin sitä ottaa, saapui Harsia ynnä joukko talonpoikia, pyytäen pyytämällä ettei viljaa vietäisi, missä suhteessa viittasivat Pietarin valtiosihteerin virastosta annettuun todistukseen, että oli jätetty valituksia Blandowin oikeutta vastaan. Kun ei todistuksesta eikä pyynnöistä huolittu, rupesivat he vastarintaan. Sota-

väelle kun oli käsky annettu, ettei väkivaltaa (toisin sanoen aseita) käytettäisi muuta kuin hengenvaaran uhatessa, niin taistelu kävi tehottomaksi. Ratsastettiin joukkoon, mutta seipäillä ja nyrkillä talonpojat puolustivat itseään, jääden toistaiseksi voittajina kentälle. Harsia oli ollut ikäänkuin johtajana; aitaa käytettiin suojelusmuuriksi, ja kun sotaväki oli sen saanut yhdestä paikasta hajotetuksi, riensivät talonpojat sitä jälleen korjaamaan.

Lukenberg lähetti kiireen kautta sanan Söderhjelmille, saaden vastaukseksi, että hänen tuli tehdä kaikki minkä voisi saadakseen viljan haltuunsa, mutta sellainen väkivalta oli vältettävä, joka jommallakummalla puolella panisi ihmishenkeä alttiiksi. Kahdesti tehtiin tämän mukaan hyökkäyksiä, aseita kuitenkin käyttämättä, molemmat turhaan talonpoikien sitkeän vastarinnan tähden (i anseende till allmogens eftertryckliga motstånd).

Vakuutettuna ettei siinä paikassa voisi mitään saada aikaan läksi Lukenberg joukkoineen Tarpilaan ottamaan Tuomas Holttisen viljan haltuunsa, mutta Harsia kehoitti miehiään seuraamaan sinne sikäläisiä talonpoikia auttamaan, ja niinpä leikki uudistui, mutta silti pahempana, että väki kun juuri oli leikkuussa, niin sillä oli sirpitkin aseina. Harsia oli kertonut Suonta'an pellolla saavutetusta voitosta, kehottaen vastarintaan. Huutaen joukko tekikin parastansa ajaakseen kasakkeja pois, eivätkä vaimot silloin olleet viimeisiä. Anna Antintytär Martikainen oli sirpillään yrittänyt lyödä Lukenbergin kättä, ja Antti Antinpoika Holttinen oli seipäällä lyönyt Semikalenoffia niin että hän pyörtyi; kasakki Jelisejeffin keihäs kun saatiin voiton saaliiksi, niin kansa „uhkarohkeasti kirkuen“ koetti sitä rikkoa.

Lukenberg ei nähnyt muuta neuvoa kuin peräytyä, ilmoittaen kruununvoudille ja kuvernöörille miten oli käynyt.

Myöhemmin saatiin enemmän sotaväkeä avuksi; 12 talonpoikaa vangittiin ja vedettiin oikeuden eteen, ja lahjoitusmaanisäntä lopulta sai kun saikin mitä hänelle asetusten, vaikkei suinkaan oikeuden mukaan tuli.

Oikeudenkäynti ei tietysti tässä tapauksessa ollut läheskään niin mutkikas kun edellisessä tapauksessa; kapina lakia ja sen toimeenpanijoita vastaan oli kieltämätön, ja todistajia löytyi yltäkyllin. Laajoista asiakirjoista riittänee siis vaan kertoa, miten Harsia itse asiaansa esitti.

Siinä kohden nähdään, että kyllä löytyi lieventäviä asianhaaroja. Heti 1826 vuoden asetuksen ilmestyttyä oli Harsia y. m. alamaisessa hakemuksessa pyytänyt kruununmaan asukkaitten oikeuksia, ja kun ei siihen vielä oltu päätöstä saatu, arveli Harsia voivansa toistaiseksi hallita maansa entiseen tapaan, suorittamalla entisiä ulostekoja. Väkivaltaisesti häädettynä oli hän perheineen asuskellut metsässä häthätää rakennetussa majassa, ja oli katsonut oikeudekseen korjata viljansa, häätäminen kun muka oli laiton. 19 päiv. Elokuuta oli hän kuullut sanottavan, että Holttista uhkasi surma, ja oli silloin kutsunut naapureitaan avuksi, tietämättä vielä, että vaan oli Holttisen viljasta puhetta. Söderhjelmille Harsia oli selittänyt, ettei luopuisi omasta viljastaan ennenkuin kihlakunnanoikeus oli sen menetetyksi tuominnut. Ei tahtonut tunnustaa, että olisi muita kehottanut; mitään astaloa ei myöskään ollut käyttänyt; sitä vastoin olisi Lukenberg kolmesti lyönyt Harsian oikealle käsivarrelle, niin että mustelmia syntyi.

Kihlakunnanoikeus ja samoin Turun hovioikeus, (joka jälkimmäinen antoi päätöksensä 5 päiv. Maalisk. 1838) havaitsivat, että Paavo Harsia ja Tuomas Holttinen muka oikeudella olivat häädetyt, ja muodosti hovioikeus päätöksen sillä lailla, että Harsia poikiensa kanssa oli pannut alkuun,

auttanut ja edistänyt (anstiftat, understödt och främjat) yhteisen kansan väkivaltaista vastarintaa, jolla osanottajat olivat asettuneet esivallan puolesta annettuja määräyksiä ja käskyjä vastaan, jonka tähden Rikoskaaren 6 luvun 2 ja 1 §:äin sekä 26 päiv. Helmik. 1773 annetun kunink. asetuksen mukaan Paavo Harsia ja Antti Antinpoika Holttinen tuomittiin menettämään henkensä. Tuomas Holttinen tuomittiin Ulosottokaaren 1 luv. 4 §:n mukaan 20 talarin rahasakkoon. Sen lisäksi hovioikeus niihin 8 mieheen ja 5 naiseen sekä 10 mieheen ja 6 naiseen, jotka olivat olleet osallisina, edelliset Tuomas Äyrään pellolla, jälkimmäiset Holttisen pellolla tapahtuneessa rettelössä, sovitti Rikoskaaren 6 luv. 2 §:n määräystä, että joka kymmenes oli arvalla henkensä menettävä ynnä muut kuukauden vesi- ja leipävankeudella rangaistavat. Tuomion muut määräykset ovat vähemmin tärkeitä.

Asia alistettiin senaatin oikeusosaston harkittavaksi, jossa asiakirjat luettiin 22, 23 ja 25 p. Toukok. 1838. Erimielisyyttä ei pääasiassa ilmaantunut; yhdessä kohden tehtiin kuitenkin tärkeä lievennys, jonka alkuunpanijan nimi ei ole asiakirjoissa näkyvänä.

Asiaa valmisteli silloinen ylimääräinen kopisti (nykyään senaatin oikeusosaston varapuheenjohtaja) J. Ph. Palmén, joka yksityisesti huomautti oikeusosaston jäseniä siitä, että jo Calonius rikosoikeutta esittäessään oli pitänyt 1734 vuoden lain selvänä tarkoituksena, että Rikoskaaren 6 luv. 2 §:n määräystä arvanheitosta ei saisi naisiin ulotuttaa, mutta että hovioikeus tätä huomaamatta oli jättänyt itse lainkin tarjoomaa huojennuksen keinoa käyttämättä.

Muistutus otettiin varteen ja vaikutti senaatin tuomioon. Hovioikeudenneuvos Lohman ensimmäisenä ja hänen jälkeensä Brander, de la Chapelle, Hising, von Kothen, Ervast ja vapaaherra Mellin siinä kohden menivät hovioikeu-

den päätöstä muuttamaan, että koska viisi henkilöä toisessa puheena olevista rettelöistä osallisina olleista, ja toisessa kuusi olivat naisia, joihin lainmääräystä joka kymmenennen miehen arvalla määrättävästä rankasemisesta kuolemalla ei voi sovelluttaa, ja koskei miesten luku kummassakaan tapauksessa noussut 10:een, niin hovioikeuden antama päätös siinä korjattiin ja oikaistiin. Tulokseksi tässä kohden tuli siis, kun karanneet ja yksi oikeudenkäynnin aikana kuollut luettiin pois, että yhteensä 11 miestä ja yhtä monta naista tuomittiin 28 päivän vesileipävankeuteen. Sen lisäksi ja siihen nähden, että syyllisillä oli ollut väärä käsitys siitä oikeudesta, jolla heillä oli ollut tilansa hallittavina, ja koskei nimismies Lukenberg ollut muuhun valtakirjaan nojautunut kuin siihen, jonka hänelle oli antanut kruununvouti Söderhjelm, joka kuten seudussa yleisesti tunnettiin *osaksi* oli virkamiehenä velvollinen kantamaan ja tiliä tekemään Veikkolan lahjoitusmaan tuloista, mutta *osaksi* oli tilanomistajan yksityisenä asianajajana kaikissa lahjoitusmaata koskevissa asioissa, katsoi senaatin oikeusosasto velvollisuudekseen hallitsijan armollisimman harkinnan alaiseksi jättää, eikö rangaistuksen lievennystä voisi suosiosta ja armosta Paavo Harsialle ja Antti Antinpojalle Holttiselle suoda, joitten edellistä mainetta ja käytöstä vastaan papinkirjan mukaan ei mitään muistutusta voitu tehdä ennen kun he tästä rikoksesta tulivat syytteen alaisiksi.

Ainoa erimielisyys senaatissa oli että varapuheenjohtaja vapaaherra Mellin, hän yksin, vesileipärangaistuksen sijaan pani 40 paria raippoja.

Asia esitettiin keisarille 15 päiv. Marraskuuta 1838, ja ilmoitettiin kenraalikuvernöörin, ruhtinas Menshikoffin kirjelmässä 21 päiv. samaa kuuta, että keisari oli havainnut Harsian ja Holttisen laillisesti syypääksi niitä vastaan ilmoi-

tettuun törkeään rikokseen, mutta että Keisarillinen Majesteetti suosiosta ja armosta oli suvainnut armoittaa heidät hovioikeuden täydellä syyllä heille määräämästä kuolemanrangaistuksesta, jonka sijasta he olisivat kumpikin rangaistavat 40 parilla raippoja, julkiripillä, jonka jälkeen olivat lähetettävät elinajakseen Siperiaan.

Viimemainittua määräystä ei kuitenkaan täytetty, emme tiedä mistä syystä; sen sijaan päämiehet vietiin ensin Viaporiin ja sitten Svartholman linnaan, sekä vihdoin jälleen Viaporiin, missä Harsia, Saleniuksen antaman tiedon mukaan, on kuollutkin. Holttinen sitä vastoin kuuluu v. 1849 saaneen armon, mutta kuoli pari kuukautta sen jälkeen kuin kotiin oli päässyt.

Monta omituista ja surullista havaintoa voisi muista senaikaisista tällä alalla tapahtuneista rettelöistä tehdä, vaan tärkeimmät lienevät jo ylempänäkin annetuista rikosjutuista nähtävinä.

Sillä välin oli uusi ja entistä ankarampi asetus annettu levottomuuksien ehkäisemiseksi.

Se on 7 päivältä Maaliskuuta 1838, ja perustuu lähimmiten siihen v. 1773 annettuun asetukseen, jolla Kustaa III:n aikaan oli koetettu Wrede, de Geer ja Forselles perheitten lampuoteja Elimäellä ja Anjalassa taivuttaa nöyryyteen, — asetus, joka kuten äsken näimme, Harsiankin asiassa vedettiin esille unhotuksen haudasta. Raipparangaistuksen uhalla olivat isäntien määräämät verot ilman vastahakoisuutta suoritettavat; muuten talonpoika laillista muuttoaikaa nauttimatta oli tilastaan häädettävä, ja jos sitten uskalsi luvattomasti ottaa entisen tilansa haltuunsa, oli hän irtolaiseksi katsottava ja tuomittava sotapalvelukseen, tahi jollei siihen kelvannut, yleiseen linnassa suoritettavaan pakkotyöhön. Eipä siis lain ankarinta uhkaa ole tässä kohden säästetty.

Siinä tämän surkean kysymyksen viimeinen kovempi jälkimaininki.

Taistelun synnyttämät epäkohdat sitä vastoin ovat jatkuneet meidän päiviimme asti. Kestänee vielä kauankin, ennenkuin ovat ainaisesti poistuneet, johon on syynä lunastustoimessa tehdyt toisinaan kylläkin suuret erehdykset. Niitten seikkaperäinen tutkimus jääköön kuitenkin vastaisten aikojen suoritettavaksi.

Mutta 1826 vuoden asetuksen historiallista merkitystä ei mitenkään voi eri tavoin arvostella. Sen kautta oli Suomen rajojen sisälle luotu pieni Irlanti, jossa yhteisen kansan omistusoikeus kukistui harvalukuisen muukalaisen ylimystön hyväksi. Epäkohta oli silti entisten kovempien aikain perintöä, että „Vanhan“ Suomen kanssa v. 1811 liittyi isänmaahan muukalainen aines, joka suurella mielipahalla ja ainoastaan pakosta mukautui uusiin oloihin, sekä ikävöimällä ikävöi Venäjän aikuisen vallan mukavampia oloja. Tämä luokka, ylen mahtava kuin se oli useitten jäsenten korkean yhteiskunnallisen aseman kautta, meni niinkin pitkälle, että se salaa puuhasi muutosta ja Suomen kansan yhteenliittyneitten jäsenten erottamista. Keskipaikoilla 1820-lukua valtiollinen asemamme epäilemättä tässä niinkuin monessa muussakin kohdassa oli suurten vaarojen alaisena.

Nämäpä yleiset näkökohdat ne ne antoivat lahjoitusmaakysymykselle sen oikean leiman: rauha oli tavalla tahi toisella ostettava. Yhteinen kansa tuli uhriksi; plectuntur Achivi. Ja myöntää täytyy, että vahinko olisi vielä suuremmaksi tullut, jos suurin osa Viipurin lääniä olisi mennyt ainaisesti Suomelta hukkaan. Lahjoitusmaat saattoi edes otollisten aikojen tullen lunastaa rahalla, sen on seuraava aika osottanut.

Mutta minkätähden ei lunastusta käytetty 67 vuotta

sitten, koska mahdollisuutta siihen nimenomaan oli hallitsijan puolelta tarjottukin?

Epäilemättä se oli erehdys, ettei tätä mahdollisuutta edes otettu tutkittavaksi. Mutta älkäämme muuten siihen aikaan sovittako nykyajan oloja. Suomen valtion tulojen keskimäärä vuosilta 1824 ja 1825 teki 2,148,000 ruplaa, menojen 2,038,000 ruplaa, ja erotus edellisten hyväksi oli siis 110,000 ruplaa — tämä jos otamme valtion kaikki tulot ja menot lukuun. Paljonkin huonommalta näytti tila kuitenkin valtio- ja sotilasrahastojen yleisten tulojen ja menojen mukaan, kuten Rehbinderin 1836 painettu virallinen kertomus Suomen tilasta osoittaa; toisinaan menot olivat tuloja suuremmat. Eikä valtiolainojenkaan mahdollisuus silloin suuri ollut. Niinpä valtion välityksellä tapahtuva lunastus ei kyllä olisi helposti tulla kysymykseen; esteet olivat monenlaiset, ehkäpä sillä hetkellä suorastaan voittamattomat. Että lyhytnäköinen itsekkäisyys ja ennakkoluulot kuitenkin enemmän kuin valtiomiehen syvälle menevät näkökohdat ovat tämän kysymyksen lopulliseen päätökseen vaikuttaneet, sen näkee ylempänä annetusta esityksestä.

Ja se se juuri pahimman tahran kiinnittää 1825 vuoden lahjoitusmaakomitean muistoon.

Liite I.

1825 vuoden lahjoitusmaakomitean pöytäkirja.

År 1825 den $^{4}/_{16}$ Maji kl. 6 eftermiddagen sammanträdde å Kejserlige Senatens 2:dra Divisions Sessions Rum, uti nedannämnde afseende Herr General-Gouverneuren öfver Finland, General-Adjutanten och Riddaren af flere Inländske och Utländske orden m. m. Zakreffsky, Vice Ordföranden i Kejserl. Senatens för Finland Oeconomie Departement, Geheime Rådet och Riddaren Grefve Mannerheim, Befälhafvaren för 23 Infanteri Divisionen, General Majoren och Riddaren Thesleff, Ledamoten i Senaten, Werkelige Stats-Rådet, Post-Directeuren och Riddaren Ladau, Ledamoten i Committeen för Finska Ärenderne Werkelige Stats-Rådet och Riddaren von Haartman, samt underteknad Stats-Råd, Riddare och Chef för Kejserlige Senatens Finance Expedition.

Hans Kejserliga Majestät har uti nådig Skrifvelse af den 13 Januarii innevarande år, gifvit Herr General Gouverneuren m. m. tillkänna: att då det å Hans Kejserliga Majestäts nådiga afgörande ännu beroende ärende, angående bestemmandet af Donations Lägenheternas i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, samt deras för framtiden utgörande Skatt och Ränta,

skolat till åtgärd i vanlig ordning förekomma, har Hans Kejserliga Majestät vid öfvervägande af målets granlaga beskaffenhet, samt huru vigtigt inflytande det sammas afgörande kommer att äga å en stor del af dessa Läns Jordägande Innevånares och Allmogens framtida väl, — för att så mycket säkrare vägleda Hans Majestäts Egen öfvertygelse och för att gifva Dess förenämde undersåtare ett nytt vedermäle af Hans Majestäts nådiga sorgfällighet att dem må rättvisa vederfaras — funnit godt, att för detta ärendes sluteliga granskning och beredning till underdånigt föredragande hos Hans Kejserliga Majestät i nåder tillförordna en särskild Commission, sammansatt af personer, förtjente af Hans Kejserliga Majestäts nådiga förtroende och af hvilka flere varit i tillfälle, att inhemta den kännedom af locala omständigheter och de särskildta förhållanden der under nämnde Donationer tillkommit och förvärfvats, hvilken jemväl är nödvändig för ett tillförliteligt bedömmande af beskaffenheten och verkan enligt nu gällande Författningar af de Offenteliga acter, hvarpå Donationerne äro grundade. Denna Commission, hvars afgifvande Betänkanden skola hos Hans Kejserliga Majestät, genom Stats-Secreteraren för Finska ärenderne, i underdånighet anmälas, komme att under General-Gouverneurens ordförande i Finlands Hufvudstad sammanträda, och har Hans Kejserliga Majestät till Ledamöter i Commissionen nådigst velat kalla och utnämna: Vice Ordföranden i Hans Majestäts Senats för Finland Oeconomie Departement, Geheime Rådet Grefve Mannerheim, Divisions Befälhafvaren vid Finska afdelta Corpsen, General Majoren Thesleff, Ledamoten i Senaten, Werklige Stats-Rådet Ladau, Ledamoten i Comiteen för Finska ärenderne Werkelige Stats-Rådet von Haartman och Chefen för Senatens Finance Expedition Stats-Rådet Falck: hvarjemte Hans Kejserliga Majestät i nåder velat låta det å Commissionen ankomma, derest den anser sådant för ärendernes fortgång erforderligt, att föredragningen af dem i Commissionen, till någon Dess Ledamot öfverlemna och anförtro.

I afseende å det Commissionen sålunda gifna nådiga uppdrag har Hans Kejserliga Majestät i Nåder täckts förordna: att sedan samtelige Donatarierne genom af Herr General Gouverneuren skyndsammeligen vidtagande Författning, öppet lemnats, att

sidst inom en månad efter delfåendet deraf till Commissionen inkomma med de ytterligare skäl och omständigheter, hvilka de kunde anse nödigt, att uti ämnet få anmäldte och under öfvervägande tagne, skall Commissionen ofördröjeligen under noga pröfning taga, hvad redan före detta uti målet blifvit utredt och yttradt och hvad Donatarierne än vidare kunde komma att, å omförmäldt sätt, andraga och upplysa, dervid de af Commissionens Ledamöter, som öfver ärendet sig i Senaten redan utlåtit, äga att utan hinder af deras härvid följde mening å nyo yttrande afgifva angående den natur, som Commissionen anser sig böra bestämma och föreslå för hvarje Donations Lägenhet, så väl i grund af Donations Brefvens eller de derom utkomne Förordnandens lydelse, som med tillempning af hvad uti Finlands Författningar än stadgas, angående vilkoren för Frälse- och Allodialrätts erhållande och bibehållande till Jord å Landet: Hvarefter Commissionens åliggande blifver, att i enlighet dermed, en fullständig Jordebok å Donations Lägenheterne upprätta och till Hans Kejserliga Majestäts nådiga stadfästelse anmäla, samt att utlåta sig deröfver, hvilka ömsesides rättigheter och skyldigheter för Donatarierne och Åboerne hvarje Lägenhet, efter dess tillerkännande natur och i grund af stadganderne uti Hans Kejserliga Majestäts nådiga Förordning af den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817 enligt Commissionens tanke bör medföra; Dervid Hans Kejserliga Majestät i Nåder velat hafva tillåtit Commissionen, att för Donatarierne föreslå den vidsträcktare Dispositions- eller äganderätt, hvilken Commissionen kan finna billig och lempelig samt icke omedelbarligen verkande å tredje mans derunder beroende rätt. Hans Kejserliga Majestäts nådiga uppmärksamhet har det i sammanhang med nästberörde ämne icke heller undfallit, huruledes de krononatur erhållande Donations-innehafvare, hvilka antingen sjelfve eller genom köp förvärfvat sådane lägenheter, eller ock kommit i besittning af dem, genom arf efter sådane personer som likaledes af den förste Donatarien eller dennes rätts innehafvare sig desamme tillhandlat, derigenom komma att blifva i så måtto lidande, det inkomsten af slike Lägenheter för framtiden icke skulle blifva sådan den härtills kunnat vara, än mindre motsvara lagliga räntan för det Capital, hvarföre Lägenheten blifvit inlöst

eller vid arfskifte beräknad, enär detta Capital skulle efter närvarande myntvärde uppskattas; I följe hvaraf Hans Kejserliga Majestät, lika angelägen om bibehållande af Allmogens i Författningarna grundade rättigheter, som beredvillig, att i mohn af de allmänna tillgångarne förekomma alla enskildta förluster af förenämnde beskaffenhet, så mycket hellre i nåder velat vara betänkt derpå, att merberörde Lägenheter, der Donatarierne sådant åstunda, för Finska Stats Verkets räkning inlösa, som desse Donatarier på god tro, förvärfvat sig besittningen deraf. Hans Kejserliga Majestäts nådiga vilja och befallning till Commissionen är derföre tillika, att Commissionen efter fulländadt bestämmande af Donationernes natur, onera och förmåner öfverlägger och utlåter sig deröfver: på hvad sätt för Stats Verket genom användande och försäkrande af Stats- och Militie-Cassornes behållna inkomster, tillgångar må kunna beredas och erhållas för bestridande af ifrågavarande Lägenheters utlösen efter sådane grunder, att dessas Capitalvärde, vid besittningens tillkomst, kunde blifva Donatarien godtgjordt; åliggande Commissionen tillika och derest den utfinner medel för denna utlösen, att i underdånighet föreslå, huru Commissionen anser de Lägenheter, som sålunda komma att till Kronan återgå, böra förvaltas och begagnas. Hvarefter och så framt Hans Kejserliga Majestät vid ärendets sluteliga pröfning skulle finna för godt att nämnde inlösen anbefalla, Hans Kejserliga Majestät ville Dess närmare föreskrifter härom Commissionen meddela, då Commissionen åter äger träda i verksamhet, för att gå i författning om verkställigheten. Detta Commissionens nästnämnda uppdrag, samt Commissionens öfverläggningar, beslut och yttranden i ämnet skola vid ansvar hemliga hållas och förblifva.

Jemte det Hans Kejserliga Majestät i nåder till General-Gouverneuren öfverlemnat att Commissionens Ledamöter, om det dem sålunda i Nåder gifna uppdrag, underrätta, är för öfrigt till efterrättelse förordnadt, att de af Commissionens Ledamöter, som icke, i och för deras tjenst äro i Helsingfors bosatte skola efter innehafvande värdighet och 1807 års Rese-Reglemente af Finska Stats Verket för deras i och för denna befattning vidtagande resor ersättas, och skall det å Commissionen ankomma, att till

Secretare(!) antaga någon skickelig och pålitelig Tjensteman och att ett lempeligt arfvode, hvilket af de till Senatens disposition anslagne medel kommer att utgå, honom tilldela.

Sedan denna nådiga Skrifvelse, om hvars innehåll Herr General-Gouverneuren förut genom särskildta Bref underrättat Commissionens Ledamöter, blifvit uppläst, och undertecknad på anmodan vidtagit protocollet för dagen, förmälte Herr General-Gouverneuren sig redan hafva gått uti författning om samtelige Donatariernes i bägge Länen förständigande, angående den i nåder dem förunnade rättighet, att inom en månad efter erhållen del af underrättelsen, få till Commissionen inkomma med de ytterligare skäl och omständigheter, hvilka de kunde anse nödigt att uti ämnet få anmäldte och under öfvervägande tagne; men att hvarken bevis öfver Communicationerne eller några petitioner ännu hunnit ingå; och som i anseende till Donatariernes olika vistelseorter längre tid torde erfordras innan alle af Kungörelsen hunnit få del och den månad förlidit derefter, som dem till påminnelsers afgifvande är lemnad, så beslöt Commissionen att med nästa Session skall anstå till den tid Herr General-Gouverneuren framdeles utsätter och Commissionens Ledamöter meddelar. Emedlertid fann Commissionen godt att anförtro och öfverlemna föredragningen af ärenderne till undertecknad Stats-Råd, som jemväl skall äga utse och antaga Commissionens Secreterare, för hvilken Commissionen anslog ett arfvode af Etthundrade Rubel Silfver i månaden för den tid han med göromålen i Commissionen är sysselsatt, och blefvo ej mindre Hans Kejserliga Majestäts högstberörde till Herr General-Gouverneuren aflåtne nådiga Rescript, än alle uti ämnet till Hans Kejserlige Majestät af Kejserlige Senaten i underdånighet insände, men nu i Nåder Remitterade Handlingar undertecknad tillställde; hvarefter Commissionens Ordförande och Ledamöter åtskildes kl. 8 eftermiddagen.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *A. H. Falck.*

År 1825 den $\frac{26 \text{ October}}{7 \text{ November}}$ kl. 10 föremiddagen sammanträdde hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland den af Hans Kejserliga Majestät allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Viborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt Åboernes deraf beroende ömsesidiga skyldigheter och rättigheter. Närvarande — — —[1]).

Stats-Rådet Falck anmälte att till Secreterare vid Commissionen vore utsedd och antagen underteknad Kammerare(!) i Kejserl. Senaten, som fördenskull nu vidtog Protocollet.

Protocollet för den $^4/_{16}$ sistledne Maji skulle nu upplåsas till justering, då Herr General-Gouverneuren tillkännagaf sig icke kunna i berörde justering deltaga, innan samma Protocoll, hvaraf Han önskade erhålla del, blifvit på Ryska språket öfversatt. Och jemte det Herr General-Gouverneuren på Commissionens framställning, förklarade sig vilja utse någon af Dess Tjenstemän till besörjande af erforderlig öfversättning, vid detta och andre förekommande tillfällen, af Commissionens Protocoller, förbehöll Herr General-Gouverneuren att de samma skulle, i afseende derå, under iakttagande af föreskrifne tysthets mått, genom Secreterarens försorg, Herr General-Gouverneuren meddelas, så tidigt, att öfversättningen för det sednast hållne sammanträdets Protocoll hunne till det nästföljande verkställas.

Derefter föredrog Stats-Rådet Falck tjenstförrättande Ordförandens uti Kejserliga Comitteen för Finska ärenderne i St. Petersburg, Geheime-Rådet och Riddaren m. m. Herr Friherre Rehbinders till Herr General-Gouverneuren aflåtne Skrifvelse; dat. den 10 Februarii innevarande år, deri, med bifogande af Kejserl. Senatens Oeconomie Departements under den 11 Aprill 1823 till Hans Kejserliga Majestät aflåtne underdåniga hemställan, i anledning af Generalens af Infanteriet m. m. Herr Grefve

---

[1]) Tässä ja edempänä jääpi jäsenten luettelo pois, koska kaikki jäsenet aina olivat saapuvilla.

Steinheils, uti ingifven skrift, gjorda underdåniga anhållan, att i vederlag emot de friheter, som åtföljde åtskillige Herr Grefven donerade och i Viborgs Kyrkogäld belägne Hemman, tillsammans om 1 $^{5}/_{6}$ Mantal, hvilka Hemman under fordna svenska väldet dels bestått af Boställen, dels varit Wiborgs Stad till Mulbete underslagne, Nådigst varda förunnad säteri frihet å åtskillige andre Herr Grefven underlydande Lägenheter af tillsammans 1 $^{5}/_{12}$ mantal, hvilka vore i sambruk med Sarela Hofläger, hörande till Herr Grefvens i nämnde Sokn innehafvande Donation, berörde hemställan jemte sjelfva ansöknings skriften och dess bilagor, uppå Hans Kejserliga Majestäts nådiga befallning, öfverlemnas till handläggning uti den, under Herr General-Gouverneurens Ordförandeskap, af Hans Kejserliga Majestät i Nåder tillförordnade Commission, som har sig uppdraget att ganska och till föredragning hos Hans Kejserliga Majestät bereda ärendet, angående donations lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, samt för framtiden utgörande skatt och utskylder: Och beslöt Commissionen att med detta mål skulle anstå, intill dess detsamma, i behörigt sammanhang med hufvudfrågan kan till öfverläggning och åtgärd företagas.

Stats-Rådet Falck vid handen gaf derå, att de ytterligare Petitioner, hvarmed de fleste Donatarier, enligt Hans Kejserliga Majestäts tillåtelse, och derom af Herr General-Gouverneuren förständigade, sedan Commissionens sista Sammanträde inkommit, af hvilka de på Ryska språket författade redan äro, genom Herr General-Gouverneurens försorg, på Svenska öfversatte, blifvit hvar för sig bifogade de Besvärs acter, hvartill de höra.

Efter åtskilliga allmänna discussioner uti ämnet, under hvilka klockan lidit till Tålf, anmälte Geheime-Rådet Grefve Mannerheim, att Grefven, äfvensom Werkel. Stats-Rådet Ladau och Stats-Rådet Falck, såsom kallade till en utsatt Session uti Kejserliga Senatens Plenum, vore hindrade att i öfverläggningarne längre deltaga: Och sedan nytt Sammanträde blifvit utsatt till nästkommande Fredag kl. 9 f. m. åtskilldes Commissionens Ordförande och Ledamöter. Ort och Tid som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 den $\frac{30 \text{ October}}{11 \text{ November}}$ kl. 9 förmiddagen sammanträdde hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland den af Hans Kejserliga Majestät allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt Åboernes deraf beroende ömsesidiga skyldigheter och rättigheter: — Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserl. Senaten.

Sedan öfverläggning föregått angående sättet och ordningen för målens föredragning och handläggning, samt af Handlingarne inhemtats, att de Ukaser, hvarå förläningarne sig grunda, till en del endast uti svensk öfversättning vore att tillgå, men Herr General-Gouverneuren, för att så mycket närmare inhämta de Höge Gifvarenes i berörde Ukaser uttryckta mening och afsigter, ansåg del af de samma på original språket böra vara till hands; så anbefalldes underteknad att göra sig underrättad, om icke de afskrifter af Donations Ukaserne på Ryska språket, som varit bifogade Committeens för Organisationen af Wiborgs Län den $^{14}/_{26}$ Februarii 1813 angifne underdåniga Betänkande angående Donations Lägenheterne, hvilket Betänkande till Hans Kejserliga Majestät blifvit insändt, skulle finnas i Kejserliga Senatens Archiver, derifrån de i sådant fall borde utbegäras. Till åtlydnad häraf begaf sig underteknad genast till Kejserliga Senatens Archiv, der likväl de ifrågavarande Handlingarne icke voro till finnandes, utan erfors deremot af Cancellie Expeditionens Diarier att de samma under den 4 November 1813 till Kejserliga Committeen i St. Petersburg blifvit insända, utan att sedermera hafva återkommit. Efter det underteknad om förhållandet inför Commissionen anmält, Beslöt Commissionen: att anstalt skulle vidtagas till dessa Handlingars utbekommande från Kejserliga Committeen för Finska ärenderne, derom Herr General-Gouverneuren förklarade sig benägen ingå nödig författning, såsom ock att, för

tidens vinnande, låta expeditionen med Estafette till St. Petersburg afgå: Och skulle Commissionens nästa sammanträde äga rum, sedan svar i anledning af sistnämnde Expedition hunnit anlända.

Commissionens Ordförande och Ledamöter åtskilldes kl:n $^{1}/_{2}$ till 12. — Ort och Tid som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 November den $^{6}/_{18}$ kl. 9 f. m. sammanträdde hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland, den af Hans Kejserliga Majestät Allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations-Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt Åboernes deraf beroende ömsesidiga skylldigheter och rättigheter. Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserliga Senaten.

Protocollerne för den $\frac{26 \text{ October}}{7 \text{ November}}$ och $\frac{30 \text{ October}}{11 \text{ November}}$ justerades, hvarefter Herr General-Gouverneuren, som under tiden emottagit den ifrån Committeen för Finska ärenderne infordrade Act, innehållande Committeens för Organisationen af Wiborgs Län den $^{14}/_{26}$ Februarii 1813 afgifna underdåniga Betänkande angående Donations Lägenheterne, — jemte tillhörande Bilagor, samma Act till Commissionen öfverlämnade.

I anledning af derom uppkomne discussioner fann Herr General-Gouverneuren och Commissionens Ledamöter, — för att vinna en gifven grund för ärendets behandling, i enlighet med Hans Kejserliga Majestäts till Commissionen aflåtne Nådiga Rescript, sig böra, innan till vidare åtgärd skreds, såsom öfverlägg-

nings ämne i allmänhet upptaga följande omständigheter: 1:o huruvida gamla Finlands gällande Lagar medgifvit bortgifvande af Kronans Gods för everldelig tid, samt 2:o om och huruvidt förläningar i allmänhet kunnat ske, utan att kränka krono allmogens förut bestämda rätt, rörande hvilka omständigheter ej mindre Landshöfdingen i Länet än Kejserliga Senaten för Finland sig yttrat efter nämnde Lagars och författningars föreskrift, i förening med hvad Hans Kejserliga Majestät Sjelf i Nåder täckts förordna: Och fann Commissionen hvad den första af nämnda omständigheter angår, det genom flere i Konunga Riket Sverige före Wiborgs Läns afträdande utkomme Författningar och Riksdags Beslut väl vara påbudet, att donationer för everldelig tid af fastigheter och Räntor, som tillhört Svenska Kronan och stått under dess Regerings disposition icke finge ske; men som dessa för Svenska Drätsel-Werkets bestånd och med Svenska Riks-Constitutionen enlige författningar, svårligen kunna lämpas till gamla Finland, så länge beräkning och uppbörd af Statsinkomsterne derstädes varit å annan fot, och berott af hvad Landets Beherrskare så väl om jorden som Räntorne från densamma behagat förordna; så skulle denna omständighet betraktas såsom icke varande af någon verkan eller påföljd för ämnet i dess närvarande skick. Och beträffande sedan 2:dra puncten: så ehuruväl åboerne å Kronans Lägenheter i Konunga Riket Sverige äfvensom Storfurstendömet Finland, före dettas afträdande, varit under vissa villkor försäkrade om besittningsrätt till deras åboende Lägenheter: dock emedan sjelfva jorden alltid varit ansedd och disponerad som Kronans samt åboerne endast Landbönder, ty och jemte det Commissionen ansåg icke heller denna fråga vid närvarande förändrade beskaffenhet vara af något inflytande å ämnet, fann Commissionen sig blott tillhöra, att enligt erhållen Nådig föreskrift söka utröna hvad genom Donations-bref och Ukaser till Donatarierne före Wiborgska Gouvernements införlifvande med det öfriga Finland, blifvit af Öfverheten verkeligen upplåtet: antingen ägande rätten eller endast räntan af Donationerne; hvilket genom noga granskning af Donations Brefvens och Ukasernes innehåll således borde inhemtas och bestämmas, samt huru Donatarierne, utan kränkning af tredje Mans rätt, måga komma

i åtnjutande af hvad dem genom Regenternes Nåd blifvit ämnadt och gifvet.

Sedan Herr General-Gouverneuren äfvensom Commissionens Ledamöter förenat sig derom: att de förläningar, som enligt ordalydelsen i donations brefven voro skänkta till everldelig ägo och besittning med adeliga fri- och rättigheter först borde under pröfning förekomma; så föredrog Stats-Rådet Falck: 1:o Handlingarne, rörande de egendomar, hvilka utgjort General-Fälltmarskalken m. m. Grefve Alexander Borisowitsch Buturlins förläning, till följe af Donations bref dat. den 27 Maji 1760 bestånde af 97 Hemman om 90 $^{7}/_{8}$:dels mantal i Pelgjerfvi Kapell samt 26 Hemman om 19 $^{3}/_{8}$:dels mantal i Ruskeala Sokn af Wiborgs Län, äfvensom 18 $^{1}/_{2}$ Gårdar i den vid 1743 års Fred till Ryssland afträdda, men nu mera med Kymmenegårds Län återförenade delen af Sulkava Sokn, som enligt sisthållen Revision och 1765 års Jordebok utgöres af 17 Hemman om 5 $^{13}/_{48}$:dels mantal, samt dessutom Suojerfvi så kallade Pogost i Wiborgs Län, men hvilken genom Kejserliga Ukasen af den 4 Martii 1764 för Grefve Buturlins häftande skullder blifvit under Hofcancelliet indragen, hvarefter samma Suojerfvi Pogost blifvit förländ framlidne Generalen Eugene Kaschkin, vid dess förordnande till Gouverneur i Wiborg, till lifstids besittning, samt vidare, genom Kejserliga Ukasen dat. den 21 November 1796 gifven dess Enka och Barn till evig och ärftelig ägo.

Commissionen tog nu i öfvervägande den del af Buturlinska förläningen, som stadnat i dess hand och år 1764 icke till Kronan återgått, hvilken del nu mera aflidne Capitainen Iwan Zatrapesnow, genom köp med Buturlins arfvingar sig tillöst, samt deraf sedermera, likaledes genom köp, afstått till Grefve Alexej Grigoriewitsch Orloff Tschesmensky de innom Pelgjerfwi och Ruskeala Soknar förlänte Hemman, hvilka medelst arf nu ägas af Hoffröken Grefvinnan Anna Alexievna Orloff Tschesmensky, eller dess rättsinnehafvare, hvaremot de innom Sulkava Sokn belägne, donationen tillydande Hemman, för närvarande ännu innehafvas af Zatrapesnows arfvingar.

Efter det icke allenast vederbörandes, i anledning af jordransakningen ingifne underdåniga Besvär, jemte de ytterligare

andraganden, hvarmed de nu i år tillåtits inkomma, utan ock sjelfva Donationsbrefvet på Ryska och Svenska språken samt öfrige hit hörande handlingar blifvit upplåste, stadnade Commissionen, efter någon öfverläggning, uti den enhälliga mening, att ifrågavarande donation, till den del den samma år 1764 till Kronan eller Hofcancelliet icke återgått, i grund af det derom utfärdade Donationsbrefvets tydliga lydelse, vore att anses såsom varande af Frällse-natur, samt de derunder lydande Lägenheter följagteligen komma att utgöra vanliga frällse Hemman i Donatariens eller dess rättsinnehafvares hand.

2:o. Handlingarne, rörande den af Geheime-Rådet och General Procuratorn m. m. Furst Nikita Trubetskoj, enligt Donationsbref dat. den 23 December 1747 innehafde förläning, bestående af 56 Hemman om $26\,^{15}/_{16}$ ader i Pyhäjerfvi Sokn, hvilken förläning nu innehafves af Collegii Rådet Wasilej Baläsnoj.

Collegii Rådet Baläsnojs underdåniga Besvär, i anledning af jordransakningen, jemte dess i år inkomna ytterligare andragande i Målet, så väl som sjelfva Donationsbrefvet och öfrige hit hörande Handlingar upplästes: Och ansåg Commissionen denna förläning, med afseende å Donations brefvets innehåll, vara af alldeles enahanda beskaffenhet med den nästföregående, i följe hvaraf de under denna donation lydande Lägenheter skulle föreslås att utgöra vanlige Frällse Hemman.

Ehuruväl af jordransaknings Protocollet anledning icke förekom, att under sistberörde donationer några Skattehemman finnas, fann Commissionen dock såsom allmän regel böra antagas, att der vid dessa eller öfrige donationer visas kunde, att något Hemman vid förläningstiden innehaft Skatte natur, den samma ovillkorligen skall åboerne till godo komma, emedan jordägande-rätten i sådant fall icke mera tillhört Kronan och följagteligen ej heller kunnat af Kronan bortskänkas. Så beskaffade Hemman skulle betraktas samt framdeles i Jordeböckerne utföras såsom Skatte, och Åboerne icke vara pligtige att till Donatarien utgöra större skatt, än efter dess Hemmans skattetal, jemförde med den för Orten gällande Skattläggnings method och undervisning sig belöper.

Därnäst uppstod fråga, huru de innom Donations Godsen befintelige så kallade Hofläger borde anses, och, derest dem någon förmån framför vanlige Frällse-Hemman, i likhet med hvad i Finland för adelige eller Frällse-Säterier äger rum, — skulle tilläggas, i hvad mohn sådane Säteri fri- och rättigheter kunde finnas billige att tilldelas de särskillde Donationerne, antingen hvar för sig sådane de tillkommit genom Donations-Brefven och Ukaserne, eller för hvarje särskild del, såsom de nu, efter föregångne köp, arf och andre laga fång, befinnas styckade. Emedan olikhet i meningarne härom Commissionens Ledamöter emellan förspordes, skreds till omröstning, då: Stats-Rådet Falck yttrade sig: att ehuruväl nu mera icke är tillåtet att Säteri-frihet å egendomar annorlunda förvärfva, än genom flyttning af Säteri-friheten ifrån någon Sätesgård till annat Frällse-hemman af lika Hemmantal och godhet: dock som Hans Kejserliga Majestät, genom Dess Allernådigste Rescript dat. den 13 Januarii 1825 lämnat Commissionen öppet, att med tillämpning af hvad i Finlands Författningar stadgats, angående villkoren för Frällse- och Allodial-rätts vinnande och bibehållande till jord å Landet, sådan Allodial- eller Säteri-rätt vid förekommande lämpeliga fall godkänna och föreslå; alltså och då Säteri friheten ursprungeligen tillkommit sådane innom de adelige Godsen belägne Gårdar, hvilka blifvit bygde till Herre-Säte eller Stamhåll för Famillen, och villkoret för sådan frihets bibehållande, enligt de för Finland gällande författningar också nu för tiden består i Sätesgårdens behöriga bygnad och cultivering, så att den för adeligt Säte må kunna anses; fördenskull fann Stats-Rådet Säteri fri- och rättigheter kunna och böra förunnas alla de Hemman, innom de för frällse förklarade donations Gods, hvaråd de så kallade Hoflägren äro anlagde, och befinnas under Donatariens eget bruk, hällst tredje Mans rätt derigenom icke förnärmas, men väl Landets bättre cultur befrämjas, och 1723 års adeliga Privilegier i hvad de innehålla att ny Säteri frihet icke må beviljas, ej mera än 1685 års Kongl. Resolution äro till Wiborgs Län och de derstädes förut vordne Regeringsgrunder lämpelige; och förbehöll Stats-Rådet att framdeles vid Jordebokens upprättande bestämdt upptaga de Lägenheter, hvilka Säteri frihet efter denna grund

tillkomma bör. Werkelige Stats-Rådet von Haartman förenade sig med Stats-Rådet Falck. Werkelige Stats-Rådet Ladau likaså. General-Majoren Thesleff yttrade sig sålunda: „Då Landsculturen i en af climatet så föga gynnad Province som Wiborgska Gouvernementet, oumgängeligen fordrar uppmuntran, så håller jag för nödvändigt att Säteri-rätt tillerkännes Hoflägren på de donerade Egendomarne, och att densamma, i förhållande till den förlänta Donationens storlek, tillåtes ifrån ett till och med $^1/_6$:del mantal; De Gods åter, hvilka för närvarande ännu äro obebygde, och icke besitta mindre jord, än som svarar emot 4 mantal, kunna om de i framtiden anlägga ett Hofläger, utbedja sig samma ynnest.“ — Geheime Rådet Grefve Mannerheim yttrade sig ej hafva funnit att de i Wiborgs Län så kallade Hofläger någonsin varit såsom frällse-Säterier ansedde, eller innehaft de rättigheter eller immuniteter desse sednare af ålder varit förunnade. Grefven och Geheime-Rådet förklarade sig väl icke äga någon fullständig kännedom om betydelsen af Hofläger, så vida dylike i Finlands öfrige Län icke funnits, men trodde att denna benämning af jord, ägt sin grund, icke uti Privilegier eller Öfverhetelig sanction, utan i egendoms innehafvares godtycko, genom bebyggande af något dem tillhörigt Hemman, — hvilket sedan, utan afseende om det besutits af Frällse- eller Ofrällse-Man, blifvit för Hofvi eller Hofläger kalladt. — Med de i Finland varande Frällse-Säterier är förhållandet olika. De taga sitt ursprung ifrån ällsta tider, utan att till jordnaturen kunna undergå förändring, äro frie ifrån alla skatter och allmänna onera, med undantag af Wäga- Bro- och Kyrko-bygnader, kunna icke till antalet ökas, och äga endast att af Landets Ridderskap och Adel enligt dess Privilegier besittas. Att utan undantag föreslå Frällse-Säteri frihet, för alla under donations-rätt uti Wiborgs Län befintelige så kallade Hofläger, funne Grefven och Geheime Rådet för dess del betänkeligt, så vida derigenom en hittills opåräknad fördel, skulle Donatärierne eller deras rättsinnehafvare tillskyndas, samt en betydlig mängd privilegierade Hemman tillkomma, icke allenast Kronan utan också skattdragande ägendoms innehafvare till förfång. — Icke heller syntes det billigt att Donations-lägenheter, nu mera styckade i flere större eller mindre

delar, skulle å hvarje af särskilte egendoms innehafvare efter behag inrättade så kallade Hofläger, erhålla Säteri frihet, emedan derigenom flere olikheter i förhållanden, jemte andre olägenheter kunde uppkomma. — Grefven och Geheime-Rådet ville derföre hos Hans Kejserliga Majestät i underdånighet för dess del föreslå:

1:o. Att everldelig tids Donations innehafvare måtte förunnas frällse-Säteri frihet å alla sådane Lägenheter, hvilka antingen förut af ållder, innan de Kronan tillfallit, eller då Donationen skedde, Säteri-frihet innehaft.

2:o. Att till adelige Personer förlänte everldelige Donationer, hvarest de i förra puncten nämnde Lägenheter icke finnas, och hvilka Donationer antingen ännu innehafvas af primitiva Donatarien eller Dess arfvingar, eller till andre adelige Personer af dem blifvit försållde, måtte af Gunst och Nåd erhålla Säteri-frihet å högst 2:ne mantal af Donations Godset, då det samma öfverstiger 10 Mantal eller deremot svarande ader eller Arfvio Rubel. Af Donatarien skulle bero att dertill välja antingen något honom tillhörigt Hofläger eller annat af honom bebrukadt Hemman, som af Hans Kejserliga Majestät för frällse blifver förklaradt.

3:o. Å Donationer, som icke uppgå till förenämnde mantal eller Arfvio Rubel, eller innehafvas af Ofrällse Personer och icke af verkelig ärftelig adel, kunde Grefven och Geheime Rådet för dess underdåniga del icke tillstyrka någon ny Säteri frihet, i annat fall än så vida jorden, enligt första momentet tillförene, innehaft sådan natur. De torde också efter Grefvens tanke med förunnad vanlig frällse-natur å deras Hemman vara efter billighet tillfredsställde.

4:o. Innehafvare af de Lägenheter, hvilka af Hans Kejserliga Majestät blifva förklarade för Frällse-Säterier, torde böra åläggas att å de samma, innom viss föreskrifven tid, låta vid förlust af Säteri-friheten, uppföra vanlige Sätesbyggnader, samt desse nya Säterier i öfrigt tillkomma enahanda rättigheter och skyldigheter med de efter Lag och författningar i det öfriga Finland af dylik natur befintelige Lägenheter.

Herr General-Gouverneuren förbehöll sig Handlingarne till närmare påseende.

Sedan nytt Sammanträde blifvit utsatt till i morgon klockan 9 f. m. åtskilldes Commissionens Ordförande och Ledamöter klockan Ett. Ort och tid som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 November den $^{7}/_{19}$ kl. 9 f. m. sammanträdde hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland den af Hans Kejserliga Majestät allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes och åboernes deraf beroende ömsesidiga skyldigheter och rättigheter. Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserl. Senaten.

Herr General-Gouverneuren m. m. gaf tillkänna, att Herr General-Gouverneuren haft del af Handlingarne i målet, och i anledning af hvad under gårdagen förehafts, angående Säteri-frihet för Hoflägren vid Donationerne, författat Dess mening skrifteligen, som Herr General-Gouverneuren alltså uppläste, och hvilken var af följande lydelse: „Uti Ryssland finnes inga Jordagods, hvilka ej, utan afseende å Person som dem äger, skulle vara belastade med publika onera. Ehuru Donatarien der äger full ägande-rätt till jorden, böra åboerne å den samma, lika med Krono-Bönder, till Kronan erlägga personelle utskyllder, gifva Recrüter, utgöra Hållskjuts, underhålla vägar och Broar, contribuera till de i Gouvernementet tillsatte Auctoriteternes aflöning och bära inqvartering, hvaraf det af Donatarien sjelf bebodda Hus är befriadt. Emellan Krono- och Donations-Gods i Ryss-

land är endast den skillnad, att grundräntan af de förstnämnde tillhör Kronan och af de sistnämnde Donatarien, som ålägger den sine Bönder efter ägornes storlek, eller i stället för skatt af dem fordrar dagsverken till sitt jordbruk, hvartill enligt Lag tre dagar i veckan honom till förmån blifvit bestämde. — Som jag förmodar, att å alla de af Ryske Sjelfherrskare adeln i gamla Finland donerade Egendomar hitintills ett nära likt stadgande varit följt, med iakttagande af den i Finland särskildt nyttjade Krono uppbörds methoden, och att alla Donatarier, utan afseende å ordalydelsen uti Donations Brefven och Ukaserne, derstädes likaledes deltagit uti publika onera, emedan äfven Donations-Brefvet för Grefve van Suchtelen af den 5 Junii 1792 uttryckeligen innehåller: att de vanlige publike Gärder för den Honom förlänta egendom böra utgöras såsom af andra Adelens Arf-Gods; så är jag af den mening, att Svenska Frällse-rättigheter, hvilka enligt Nådigste Ukaser och Donations-Brefvens innehåll här tillhöra Ryske Donatarier, i det närmaste svara emot de fördelar, som de intill Wiborgs Läns förening med det öfriga Finland tillgodonjutit. Hvad åter vidkommer Säterierne, så tyckes det blifva nödigt att ur 1706 års Jordebok inhemta hvarest sådane, innom besagde Donationer, vid den tid funnits, samt att till Hans Kejserliga Majestät öfverlämna att dem som sådane åter bibehålla, för dem af deras nu varande ägare, som särskildt derom hos Hans Kejserliga Majestät kunde finna sig föranlåtne att göra ansökning"; — hvarefter och sedan Werkelige Stats-Rådet Ladau, med ändring af Dess förut yttrade mening, förenade sig i enahanda utlåtande med Herr General-Gouverneuren, så vidt det Hoflägren angår,

Företogs pröfningen af de Donationer, hvilka blifvit gifne till everldelig och ärftelig besittning, och deribland

1:mo. Handlingarne, rörande Inspectorens å Peterhoff Carl Arnanders donation, enligt Ukas den 3 September 1725, hvilken donation sedermera, till följe af Kejserliga Resolutionen dat. den 18 Augusti 1766 blifvit skänkt åt Arnanders dotter Enkefru Stackelberg, och nu mera äges af Hoffröken Grefvinnan Anna Alexiewna Orloff Tschesmensky eller dess rättsinnehafvare, samt består af 224 Hemman om 403 $^1/_4$ arwio Rubel i Sallmis Sokn.

Det angående 1725 års Donations Ukas Organisations Committeens underdåniga Betänkande vidfogade Attestat, äfvensom Hennes Kejserliga Majestäts nådiga Resolution af år 1766 samt de Besvär Godsförvalltaren Makoffkin, å Grefvinnan Orloffs vägnar, i anledning af jordransakningen, i underdånighet anfört, äfvensom det andragande, hvarmed han, enligt särskild Nådig tillåtelse, i år inkommit, jemte öfrige till målet hörande Handlingar upplästes. Och som förläningen befanns gifven till evig ägo, med rättighet för Donatarien att densamma efter godtycko besitta, cedera, förpanta, testamentera, försälja och med ett ord på allt sätt lagligen stadfästa låta; alltså och med stöd af de skäl Commissionen för sitt omdöme härförut grundlagt, ansåg Commissionen till Hans Kejserliga Majestäts Nådigste godtfinnande böra öfverlemnas, om icke denna donation kunde förklaras för Frällse, och de derunder lydande Lägenheter såsom vanlige Frällse-Hemman anses.

2:o. Handlingarne, rörande den donation, som framlidne Generalen Eugene Kaschkin vid dess förordnande till Gouverneur i Wiborg under lifstids besittning erhållit, men sedermera, genom Kejserliga Ukasen dat. den 21 November 1796 blifvit gifven dess Enka och Barn såsom skänk till evig och ärftelig ägo, bestående af 144 Hemman om 111 $^{5}/_{8}$:dels arwio Rubel i Suojerfvi Sokn samt Korpisälkä Kapell, hvilken donation för närvarande jemväl äges af Hoffröken Grefvinnan Anna Alexiewna Orloff Tschesmensky eller dess rättsinnehafvare.

Sedan Donations Ukasen, Besvärs Handlingarne jemte vederbörandes i år ingifne särskildta andragande i målet blifvit uppläste, ansåg Commissionen, på enahanda grund som för föregående förläning, skäligt, att de denna donation underlydande Lägenheter borde för vanlige Frällsehemman förklaras.

3:o. Handlingarne, angående den förläning General Löjtnanten Grefve Anton Devier, enligt Kejserliga Ukasen af den 24 December 1743 erhållit till evig besittning, bestående af 188 Gårdar i Rautus Församling, af hvilken förläning, till följe af Köp, nu innehafver: Hofrådet Briskorns Arfvingar, under namn af Sumbula Gods, 70 Hemman om 32 $^{7}/_{12}$:dels ader, General Löjtnantskan Catharina Fock, under namn af Lejnickala Gods,

57 Hemman om 32 $^{7}/_{12}$:dels ader, och General Löjtnantskan Anna Fock, under benämning af Wehmais Gods, 64 Hemman om 32 $^{5}/_{16}$:dels ader.

De af vederbörande, så väl i anledning af jordransakningen ingifne Besvärs skrifter, som nu i år insände särskildte andraganden, ej mindre än sjelfva Donations Ukasen och öfrige hit hörande Handlingar upplästes, hvarefter Commissionen, med afseende å ordalydelsen i ukasen, fann de ifrågavarande Donation underlydande Lägenheter böra för vanlige Frällse-Hemman förklaras, emedan såsom Herr General-Gouverneuren tillade, till Grefve Devier genom Donations ukasen till everldelig besittning blifvit upplåtne, så väl de bebodde, som ock de i ödesmål varande Lägenheter, samt alla ägor.

4:o. Handlingarne, angående den donation i Hitola Sokn, som genom Kejserlig ukas af den 8 Januarii 1726 blifvit gifven framlidne vice Amiralen Sievers på behagelig tid eller till vidare befallning, med undantag af Asila Hofläger, men sedermera till följe af Kejserliga Ukasen dat. den 2 September 1793 är förlänt vice Amiralens Arfvingar till ärftelig ägo, med undantag af tvänne Broder- och en Systerlott, hvilka Kronan af Landtrådet Sievers återköpt: af hvilken donation Grefvinnan Fröken Gustafva Armfelt för närvarande innehafver 126 Hemman om 203 $^{5}/_{8}$ arwio Rubel, Nämndemannen Matts Pösö 1 Hemman om 2 $^{1}/_{4}$:dels arwio Rubel, Majoren Grigorkoff 24 Hemman om 43 $^{1}/_{8}$ arwio Rubel, och Fendricken Kondratjeff 31 Hemman om 42 $^{3}/_{8}$ arwio Rubel.

Besvärs Handlingarne, äfvensom vederbörandes nu i år ingifne ytterligare andraganden, jemte Donations Ukaserne upplästes, och ansåg Commissionen de under denna donation lydande Lägenheter kunna, på enahanda skäl, som för de föregående förläningarne äro anförde, för vanlige Frällse-hemman förklaras.

5:o. Handlingarne, angående den förläning General Majoren och Öfver-Commendanten Iwan Schuvaloff, enligt Ukas den 8 Martii 1726 tills vidare befallning erhållit, af åtskilliga i Wiborgs, St. Andreæ, Mohla och Walkjerfvi Soknar belägne Byar och Gårdar, men derefter, uppå derom gjord underdånig ansökning, genom Ukas af den 17 Januarii 1796 blifvit öfverlämnad Hans dotter Stats-Damen, Grefvinnan Catharina Schuvaloff för sig

och sine Barn till evig och ärftelig ägo, hvilken förläning nu innehafves: af aflidne Commercie Rådet Olchins arfvingar med 11 Hemman om 7 $^{7}/_{12}$:dels mantal i Wiborgs Sokn, 1 Hemman om 6 mantal i St. Andreæ Sokn, 70 Hemman om 27 $^{1}/_{3}$ mantal i Mohla Sokn och 24 Hemman om 10 $^{3}/_{4}$ mantal i Walkjerfvi Sokn, samt af Stats-Rådet Nybeck och Prosten Penselius 1 Hemman om 1 mantal i Wiborgs Sokn.

De af vederbörande Donatarier samt Hemmans åboer, i anledning af jordransakningen ingifne Besvärs-skrifter, äfvensom ytterligare i år gjorde särskilte andraganden, såsom ock sjelfva Donations Ukasen upplästes; hvarefter Commissionen fann ifrågavarande förläning vara af alldeles enahanda beskaffenhet med de föregående: och skulle förthy de derunder befintelige Lägenheter för vanlige Frällse-Hemman förklaras.

6:o. Handlingarne, rörande de 40 Hemman med tillhörige appertinentier och jord i Wiborgs Sokn, som Ingenieur-Majoren nu mera General-Löjtnanten Opperman, till följe af Kejserliga Ukasen dat. den 29 November 1796 erhållit såsom skänk till evig och ärftelig ägo, af hvilken förläning General Majoren och Riddaren Jacob Johan Weihrauch nu innehafver 33 $^{1}/_{2}$ Hemman om 12 $^{59}/_{72}$:dels mantal, Lagmannen Johan Paldani 1 $^{1}/_{2}$ Hemman om $^{3}/_{8}$ mantal, samt Stats-Rådet och Riddaren Nicolaus Jänisch 5 Hemman om 3 $^{1}/_{3}$ mantal.

Sedan de af vederbörande ingifne Besvär, samt i år gjorde särskildte skriftelige andraganden äfvensom sjelfva Donations-Ukasen blifvit upplåste, fann Commissionen de under denna Förläning befintelige Lägenheter, likasom de föregående, kunna för vanlige Frällse-hemman förklaras.

7:o. Handlingarne, rörande Lägenheterne Lill-Ladugården eller Monrepos, om ett Hemman utan åsatt mantal, Naulasaari eller Fröjdenhoff om 2 Hemman och $^{2}/_{3}$:dels mantal, och Limatta om 1 Hemman och $^{1}/_{6}$:dels mantal, belägne i Wiborgs Sokn, hvilka nu mera framlidne Geheime Rådet Baron Nicolaij, genom Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Ukas, dat. den 27 Junii 1801 erhållit till everldelig och ärftelig ägo.

Emedan några Besvär emot jordransakningen icke blifvit anförde, upplästes nu endast Donations Ukasen jemte det sär-

skilta andragande Geheime Rådet Baron C. Nicolaij i år till Commissionen afgifvit. Och fann Commissionen dessa Lägenheter vara af den beskaffenhet, att de för vanlige Frällse-hemman borde förklaras. Men enär skiljaktighet förspordes om Lill-Ladugård eller Monrepos skulle tilläggas Säteri-natur, så skreds till omröstning, då Stats-Rådet Falck yttrade: att Lill-Ladugården, såsom vorden Kungsgård, skulle tilläggas Säteri-natur, med tillhörande fri- och rättigheter, samt sålunda i Jordeböckerne framdeles upptagas. Werkelige Stats-Rådet von Haartman instämde med Stats-Rådet Falck, hvaremot Werkelige Stats-Rådet Ladau återhämtade det yttrande Stats-Rådet redan om Säteri-frihet å Hofläger i allmänhet aflemnat. General Majoren Thesleff yttrade sig icke finna anledning att tillägga Monrepos annan eller vidare Säteri-frihet, än den Generalen redan tillförene Hoflägren tillagt. Geheime-Rådet Grefve Mannerheim åter instämde med Stats-Rådet Falck; med Herr General-Gouverneuren åberopade hvad Herr General-Gouverneuren om Säteri-frihet i allmänhet yttrat, samt med tillägg att enär denna förmon blefve andre tillagd, Monrepos då äfven skulle deraf blifva delaktig.

8:o. Handlingarne, rörande Hemmanet Terevälä i Jäskis Sokn och Wiborgs Kyrkogälld, hvilket Capitainen nu mera Majoren Ludvig de Gervais genom Kejserlig Ukas af den 14 December 1798 erhållit till ärftelig ägo med allodial-rätt. — Och som meningarne funnos delade, om och huruvida detta Hemman borde såsom vanligt frällse eller såsom Säteri anses, så skreds till omröstning, då Stats-Rådet Falck yttrade: att emedan Terevälä hemman vore förlänadt med allodial-rätt, och denna benämning, ehuru i Landets Kammarverk ej af någon betydelse, likväl efter gammalt ansetts för adeligt Säte, fördenskull fann Stats-Rådet sig böra tillstyrka, det samma Terevälä Hemman måtte för Frällse-Säteri förklaras, hvaremot Werkelige Stats-Rådet Ladau för sin del icke kunde sådan Säteri-frihet Terevälä Hemman tillägga. Werkelige Stats-Rådet von Haartman, General Majoren Thesleff och Geheime-Rådet Grefve Mannerheim instämde med Stats-Rådet Falck; men Herr General-Gouverneuren förenade sig uti det utlåtande Werkelige Stats-Rådet Ladau deri afgifvit, att derest Hans Kejserliga Majestät i Nåder skulle täckas tillägga de

öfrige i Wiborgs Län förlänta Egendomar Säteri-fri- och rättigheter, Majoren de Gervais då äfven skall blifva berättigad till den önskan att få tillgodo njuta lika förmoner; emedan enligt Herr General-Gouverneurens tanke ordet Allodial, som förekommer uti Ukasen angående förläningen af Terevälä Hemman, icke innefattar större rättigheter, än de hvilka med Ryska ord äro uttryckta uti Kejserliga Brefven angående förläningarne till Furst Trubezkoj, Grefve Buturlin, Grefve van Suchtelen och andre.

Som klockan nu lidit till Ett åtskilldes Commissionens Ordförande och Ledamöter, sedan nytt Sammanträde blifvit utsatt till nästkommande Thorsdag klockan Nio före middagen. Ort och Tid som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 November den $^{12}/_{24}$ kl. 9 f. m. sammanträdde hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland den af Hans Kejserliga Majestät allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt åboernes deraf beroende ömsesidiga skyldigheter och rättigheter. Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserliga Senaten.

Fortfors med granskningen angående de under evig och ärftelig besittning upplåtne Donations Lägenheter, hvarvid föredrogs:

1:o. Handlingarne, rörande den förläning framlidne Hofmarskallken Dmitri Schepeleff, genom Kejserlig Ukas dat. den 19 Februarii 1742 erhållit till evig och ärftelig besittning, bestående af 225 Hemman om 68 $^{1}/_{12}$ mantal i Kivinebb Sokn, hvilken för-

läning sednast innehafts af framlidne Werkelige Kammarherren m. m. Grefve Petter Iwanovitsch Soltikoffs arfvingar, men nu mera äges af Systerbecks Kronan tillhöriga Gevärs Factori.

Då vid öfverläggningen om den natur och åtföljande rättigheter ifrågavarande ägendom borde tillkomma, skiljagtiga meningar yppades, så skreds till omröstning, hvarefter Stats-Rådet Falck yttrade: att som de ifrågavarande Lägenheterna återgått till sin ursprungliga egenskap af Krono jord, enär Donationen för Kronans räkning blifvit åter inlöst; så och då Kronan i alla fall ägde disponera om Hemmanens skogar och åboskap, ansåg Stats-Rådet de denna donation underlydande Hemman och Lägenheter böra, och utan olägenhet kunna förklaras vara af Krononatur. Werkelige Stats Rådet von Haartman yttrade sig sålunda: „Då ifrågavarande Donation enligt Ukasen af den 19 Februarii 1742 blifvit förlänt „till everldelig och ärftelig besittning“ anser jag densamma böra tillägges enahanda natur, hvilken denna Kejserl. Commission härförinnan tillerkänt alla de Lägenheter, som under nyssanförde benämning, blifvit till enskilte Personer donerade. Thy, ehuru det särskildta förhållande vid denna donation sig företer, att den återkommit i Kronans disposition, finner jag för min underdåniga del, något hinder för detta tillstyrkande uti de adelige Privilegierne deraf icke förekomma. Enligt dessa är väl icke Kronan berättigad, att innehafva något fritt eller frällst Gods; men, enär det egentliga ändamålet med ett sådant å Statens vägnar till Ridderskapet och Adelen gjordt begifvande, lärer vara, att förekomma minskningen af den jord, som, efter sin ursprungliga bestämmelse, varit detta stånd förbehållen, torde det ej kunna anses innefatta något intrång uti Ståndets välfångna och högtidligen bekräftade Privilegier, att en lägenhet, hvars natur härförinnan till förmoner och friheter ej varit närmare bestämd, uti detta afseende sättes i likhet med den frällste jorden, ehuru den af Kronan innehafves, hällst deraf ej följer eller kan följa, att ej Kronan, i alla de fall då Den kan framdeles tillvinna sig sådan jord, derefter bör, i följe af sagde Privilegier, behandla och disponera den samma såsom all annan Kronan tillhörande jord. Vid förevarande fråga förekommer ock den, i mitt sinne, hufvudsakeliga consideration, att de i Finland

gällande författningar, hvilka förmena detta Lands Krona besittningen af Frälse-jord, icke utan obillighet och de största olägenheter kunna tillämpas för de Werk och Auctoriteter i Riket, hvilka med allmänna medel och före meddelandet af sluteligt Nådigt Förordnande angående Donations Lägenheternes i Wiborgs Län blifvande natur, någon sådan derstädes inköpt och densamma för Ryska Kronans räkning nu mera förvallta, enligt helt andra grunder, än de, som för Finska Kronan, vid besittningen af dess jord måste följas. Vid slike inköp har nemligen afsetts en sådan friare förvalltning, och egendomens förmonlighet derefter blifvit beräknad; thy utom allt tvifvel är väl, att nämnde Werk varit och härtills måst vara i okunnighet om den inskränkning uti dispositions rättigheten, som blefve en följd af de Finska Lagarnes ovillkorliga tillämpning äfven till de sålunda å god tro för Ryska Kronans räkning inköpte Lägenheter, hvarigenom icke allenast en betydlig förlust skulle komma att Henne tillfogas, utan äfven ändamålet med en slik inlösen i icke ringa mohn förfelas. Dessutom är ock, enligt min underdåniga tanke, dessa Lägenheters förklarande för Frällse uti de Werks hand, åt hvilka förvalltningen af dem är eller blifver öfverlåten, det enda, utan förfördelande af någons rätt, tillgängeliga medel, att undvika de tvistigheter och den oreda i Styrelsen, hvartill den än gällande inskränktare besittningsrätten af de samma, härtills föranledt."

Werkelige Stats-Rådet Ladau och General Majoren Thesleff förenade sig med Werkelige Stats-Rådet von Haartman; Geheime-Rådet Grefve Mannerheim var af samma mening med Stats-Rådet Falck, i synnerhet som en i Landets Kammarverk förut okänd Hemmans natur af Krono-Frällse, i annat fall skulle uppkomma. Herr General-Gouverneuren instämde med Werke lige Stats-Rådet von Haartman, med ordagrannt tillägg, så lydande: Att ehuru Systerbecks Gevärs-Factori tillhör Kronan, detsamma dock kan anses vara af lika egenskap med en privatinrättning, hvilken för sitt Capital förvärfvar någon fastighet, nödig endast antingen för dess underhåll eller utvidgning: Och skulle, i enlighet med flesta rösterne, denna Donation såsom Frällse i den upprättande Jordeboken utföras.

2:o. Handlingarne, angående de Werkelige Kammarherren Grefve Petter Soltikow, under den 1 Maji 1734 med Folk och Bönder samt alla ägor, till evig och ärftelig ägo, förlänte Sjutton Gårdar i Kexholmska Kretsen af Pyhäjerfvi Sokn, bestående nu för tiden af 120 Hemman samt 52 $^{83}/_{96}$ ader, hvaraf Brigadieren Baron Andreas Fredrichs innehar 91 Hemman om 37 $^{29}/_{32}$:dels ader, Kejserliga Cabinettet 27 Hemman om 11 $^{7}/_{12}$:dels ader, och Gulldsmeds Enkan Maria Carlsson 2 Hemman om 3 $^{3}/_{8}$ ader.

De af vederbörande Donatarier samt Hemmans Åboer, i anledning af jord-ransakningen ingifne Besvärsskrifter, äfvensom i år insände särskildte andraganden, såsom ock sjelfva Donations-Ukasen upplästes, hvarefter öfverlades om den natur ifrågavarande donation borde tillkomma. I anseende till delade meningar härom skreds till omröstning, då Stats-Rådet Falck ansåg donationen väl vara gifven till everldelig ägo under frällsemanna rätt, i följd hvaraf den jemväl borde bibehålla Frälse-natur i enskilld mans hand, men då Kronan emot Ridderskapets och Adelens Privilegier icke ägde besitta frällst Gods, och den omgång, hvilken ägt rum genom jordens bortgifvande och åter-inlösen, häri ej syntes kunna göra någon ändring; så skulle, efter Stats-Rådets tanka, så stor del af donationen, som, genom Kronans åtkomst dertill, återgått till sin ursprungeliga egenskap, anses såsom varande af Krono natur. Werkelige Stats-Rådet von Haartman, med återhämtande af hvad Han i nästföregående mål yttrat, fann skäligt att alla under denna donation lydande Hemman och Lägenheter, utan afseende om de af enskilte eller Kronan ägdes, borde anses för Frällse, hvarutinnan äfven instämde: Werkelige Stats-Rådet Ladau och General Majoren Thesleff. — Geheime-Rådet Grefve Mannerheim förenade sig med Stats-Rådet Falck, men Herr General-Gouverneuren deremot med Werkelige Stats-Rådet von Haartman, af samma skäl, som vid frågan om Systerbecks Gevärs-Factori blifvit uppgifvet: Och skulle, i enlighet med fleste rösterne, alla till denna donation hörande Lägenheter, under Frällse-natur, i den upprättande Jordeboken utföras.

3:o. Handlingarne, rörande de 144 Hemman om 66 $^{89}/_{96}$:dels ader i Sackola Sokn, som Hemlige Rådet Grefve Iwan Alexewitsch Musin Puschkin, enligt 1728 års Revisions Jordebok inne-

haft, sedermera blifvit för Kronans räkning indragen eller confiscerad, men genom Kejserlig Ukas dat. den 3 December 1762 återgifvits Platon Musin-Puschkins arfvingar till everldeliga tider, och för närvarande äges af Öfverste-Löjtnanten Baron Fredrichs arfvingar.

Wederbörandes, i anledning af jordransakningen, anförde underdåniga Besvär, äfvensom deras särskilta i år inkomne andraganden upplästes. Och ehuru del af Donations Ukasen på Ryska Språket ibland Handlingarne icke finnes att tillgå, utan endast en Tysk öfversättning, samt Commissionen fördenskull saknar all bestämd grund för sitt omdöme, angående den natur som ifrågavarande Donation borde åtfölja; likväl då densamma under en tidelängd af mera än Sextio år gått i Köp och uti allt lika med öfrige donationer ansetts, fann Commissionen det med billigheten öfverensstämmande att denna donation, med underlydande Hemman och Fiske, vanlig Frällse-natur tillägges; hvarvid Herr General-Gouverneuren förmälte sig hos Herr Justitie Ministern vela anhålla, att fordersammast utur Dirigerande Riks Senatens Archiv utfå bestyrkt Afskrift af ofvannämnde Ukas.

Vidare:

4:o. Handlingarne, rörande de 39 Hemman om 15 mantal i Kackis och Kuolemajerfvi Kapeller samt Björkö församling, hvilka med allodialrätt, dock under förbehåll af räntans erläggande till Kronan, genom Kejserlig Ukas den 22 November 1798 varit förlänte aflidne Fabrikanten Lund i och för hans Spegel- och Glas-Fabriker, men sedermera till följe af Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Ukas till Dirigerande Senaten, dat. den 11 November 1811 för Lunds obetalte skulld till Riks-Banken, blifvit till Kronan och Kejserliga Cabinettets disposition indragne.

Sedan de af åboerne å förenämnde Hemman, i anledning af jordransakningen anförde underdåniga Besvär blifvit uppläste, öfverlades om den natur samma Hemman borde tillkomma, men som skiljaktighet i meningarne yppades, skreds till omröstning, hvarefter Stats-Rådet Falck ansåg sig för ifrågavarande Hemman, såsom för närvarande en Kronans egendom, böra föreslå Krono-natur; Werkelige Stats-Rådet von Haartman åter, på skäl som förut i Protocollet intagits, fann desse Hemman böra

tilläggas Frällse-natur, i hvilken mening jemväl instämde Werkelige Stats-Rådet Ladau och General Majoren Thesleff. Geheime-Rådet Grefve Mannerheim förenade sig med Stats-Rådet Falck; hvaremot Herr General-Gouverneuren, uppå de här ofvanföre tvänne gånger uppgifne skäl, var ense med Werkelige Stats-Rådet von Haartman. Och skulle, i enlighet med fleste rösterne, de denna Donation underlydande Hemman uti den upprättande Jordeboken under Frällse-natur upptagas.

Derå:

5:o. Handlingarne, rörande den Löjtnanterne Siegel och Ullmern, enligt Kejserlig Ukas af den 23 October 1790 till everldelig och ärftelig egendom tillagde Donation, bestående af 100 Själar hvardera, med de till detta antal Själar hörande Länder och appertinentier af de Kronan i Wiborgska Gouvernementet tillhörige Byar, hvilken donation, som af Cameral Hofvet i Wiborg blifvit anvist i Joutzenus Sokn, med 20 Hemman om $6\,^{3}/_{8}$ mantal, genom köp kommit i Collegii Rådinnan Rechenbergs ägo, hvarefter hon till åboerne försållt deraf Fyra särskilte hemman om $1\,^{5}/_{6}$ mantal.

Sedan de af vederbörande emot jordransakningen anförde underdåniga Besvär, jemte öfrige Handlingar och sjelfva Donations Ukasen blifvit uppläste, öfverlades huru ifrågavarande donation borde anses. Och som Commissionen var af den enhälliga mening, att der, i stället för jord eller mantal, ett visst antal Själar i förlänings-brefvet upptages, med ett sådant uttryck icke förstås annat än den jord, som af samma antal Bönder besittes; så och då ifrågavarande donation var gifven till everldelig och ärftelig egendom, ansåg Commissionen den samma böra tilläggas lika natur, med öfrige till evig ägo upplåtne förläningar, och följagteligen de härunder lydande Lägenheter för vanlige Frällse-Hemman förklaras.

6:o. Handlingarne, rörande Capitainen Stephan Titschinins, genom Kejserlig Ukas af den 11 December 1791 till everldelig besittning erhållne förläning af 150 manlige Själar af Krono Godsen i Wiborgs Gouvernement, med all till detta antal Själar hörande jord och appertinentier, hvilken donation blifvit anvist

med 15 Hemman om 4 $^{7}/_{8}$ mantal i Joutzenus Sokn, och för närvarande äges af Werkelige Stats-Rådet och Riddaren Thomsen.

Sedan Besvärs-Handlingarne med öfrige skrifter, jemte sjelfva Donations-Ukasen blifvit upplåste, fann Commissionen denna donation af alldeles enahanda beskaffenhet med den nästföregående. Och ansågs fördenskull de derunder lydande Lägenheter böra för vanlige Frällse-hemman förklaras.

7:o. Handlingarne, rörande den Gardes-Second-Majoren Mattwej Olsufjeff, genom Kejserlig Ukas af den 24 October 1790 tillagde förläning af 250 Själar till everldelig ägo, hvartill blifvit anviste 23 Hemman om 6 $^{7}/_{12}$:dels mantal i Wederlax Sokn, af hvilka Stats Rådinnan Catharina Rehbinder nu innehafver 16 Hemman om 4 $^{5}/_{6}$ mantal, och Titulair-Rådet Jobst Govenius 7 Hemman om 1 $^{3}/_{4}$:dels mantal.

Sedan vederbörandes anförde underdåniga Besvär, i anledning af jordransakningen, så väl som de i år inkomne andragan-den jemte sjelfva donations Ukasen blifvit upplåste, ansåg Commissionen de denna donation tillhörande Hemman, såsom af enahanda beskaffenhet med de nästföregående, böra för vanlige Frällse-Hemman förklaras.

8:o. Handlingarne, rörande då varande General Majoren, nu mera Ingenieur-Generalen m. m. Grefve van Suchtelens enligt Kejserliga Ukasen dat. den 5 Junii 1792 tillagde förläning af 300 Själar i Wiborgs Gouvernement, till ärftelig och everldelig egendom, hvilken donation blifvit anvist med 31 Hemman om 8 $^{1}/_{4}$ mantal i Weckelax Sokn.

Emedan några Besvär emot jordransakningen icke blifvit anförde, så upplästes endast det skrifteliga andragande samt en Afskrift af Kejserliga Donations Brefvet å denna egendom, dat. den 5 Junii 1792 hvarmed Grefve van Suchtelen till Commissionen inkommit. Och ansågs de donationen underlydande Hemman i likhet med hvad om nästföregående Donation blifvit yttradt, böra för vanlige Frällse-Hemman förklaras.

9:o. Handlingarne, rörande den f. d. General-Gouverneuren, Generalen af Infanteriet m. m. Grefve Steinheil, genom Donations Ukas af den 10 Martii 1794 tillagde förläning af 200 manlige Själar, med all till detta antal Själar hörande jord och

appertinentier, till everldelig besittning, hvilken donation blifvit anvist med 23 $^{3}/_{4}$ Hemman om 8 mantal i Wiborgs Sokn.

Sedan upplyst blifvit att några Besvär emot jordransakningen icke inkommit, upplästes det andragande Grefve Steinheil till Commissionen ingifvit jemte sjelfva Donations-Ukasen. Och ansåg Commissionen de denna förläning underlydande Hemman, lika mad de föregående, böra för vanlige Frällse-Hemman förklaras.

I sammanhang härmed föredrog Stats-Rådet Falck tjenstförrättande Ordförandens i Kejserliga Committeen för Finska Ärenderne, Geheime-Rådet och Riddaren m. m. Herr Friherre Rehbinders skrifvelse till Herr General-Gouverneuren af den 10 Februarii innevarande år, deri uppå Hans Kejserliga Majestäts nådiga befallning, till Commissionens handläggning öfverlemnas Generalen Grefve Steinheils underdåniga anhållan, att i vederlag emot de friheter, som åtföljde åtskillige Herr Grefvens förberörde Donation tillhörige Hemman, tillsammans om 1 $^{5}/_{6}$ mantal, hvilka Hemman under Svenska väldet dels bestått af Boställen, dels varit Wiborgs stad till muhlbete underslagne, nådigst varda förunnad Säteri-frihet å åtskillige andre Herr Grefven underlydande Lägenheter af tillsammans 1 $^{5}/_{12}$:dels mantal, hvilka vore i sambruk med Sarela Hofläger, hörande till Herr Grefvens i nämnde Sokn innehafde donation.

Handlingarne, tillika med Senatens i ämnet afgifna underdåniga utlåtande af den 11 April 1823 upplästes. Och fann Commissionen, med afseende å hvad i det föregående angående Hoflägren i allmänhet blifvit yttradt, Sig, i anseende till Grefvens och Generalens förtjenster, samt dess särskildt ådagalagde omsorger för Finlands väl, under den längre tid Han såsom General-Gouverneur styrt Landets angelägenheter, böra hos Hans Kejserliga Majestät, uti ett sammanhang med ämnet i öfrigt, i underdånighet styrka dertill, att ifrågavarande Lägenheter måge Säteri-frihet tilläggas.

10:o. Handlingarne, rörande Second-Löjtnanten Jacob Bolotnikoffs, medelst Ukas af den 4 Maji 1793 till evig och ärftelig ägo, erhållne Förläning af 100 manliga Själar, med dertill hörande jord och appertinentier, hvilken förläning, som blifvit anvist i Pyttis Sokn med 13 $^{1}/_{3}$ Hemman om 4 $^{11}/_{48}$:dels mantal,

för närvarande innehafves af Hof-Rådet Nicolaus Claijhills arfvingar.

De Besvär vederbörande emot jordransakningen anfört, jemte öfriga Handlingar och Donations Ukasen upplästes; hvarefter Commissionen ansåg de Donationen underlydande Lägenheter, såsom af lika beskaffenhet med de föregående, böra för vanlige frällse-hemman förklaras.

11:o. Handlingarne, rörande Artilleri Öfversten Prevot de Lumians everldeliga förläning af 300 Själar, med dertill hörande jord, enligt Donations Ukas dat. den 1 Martii 1794 anvist i Wederlax Sokn med 29 $^{2}/_{3}$ hemman om 11 $^{17}/_{24}$ mantal, hvaraf Stats-Rådet Bernhard von Rehbinder genom köp blifvit ägare, men sedermera pantsatt den samma till aflidne Handlanden Carl Bruun, hvars Arfvingar för närvarande deraf äro i besittning.

De af vederbörande emot jord-ransakningen anförde underdåniga Besvär jemte öfrige Handlingar och Donations Ukasen upplästes. Och ansåg Commissionen denna Förläning af samma beskaffenhet som den nästföregående, hvarföre de derunder lydande Hemman äfven borde för vanlige Frällse-Hemman förklaras.

12:o. Handlingarne, rörande den förläning f. d. Kejserliga Ministern vid Engelska Hofvet Grefve Woronzow, genom Kejserlig Ukas af den 5 April 1797 till evig och ärftelig ägo erhållit, utgörande hälften af det Själatal, med tillhörig jord och ägor, som tillförene blifvit Cancelleren Grefve Woronzow i Ryska Carelen af Wiborgs Gouvernement förlänt, samt derefter, af då varande innehafvaren Geheime-Rådet Grefve Skafronsky, till Kronan återköpt, hvilken förläning; innefattande hela Kronoborgs och vid pass hälften af Jachimvaara Sokn, enligt jordransaknings handlingarne består af 482 Hemman om 506 $^{1}/_{8}$:dels arvio Rubel, och för närvarande äges af Generalen Grefve Simon Romanowitsch Woronzow.

Sedan de Besvär, ej mindre Godsförvalltaren Wasilej Popoff, uppå Generalen, Grefve Woronzows vägnar, emot jordransakningen, än de Donationen underlydande Hemmans åboer, till vinnande af ändring i deras åboende Hemmans Skatt, i underdånighet anfört, jemte öfrige Handlingar äfvensom sjelfva Dona-

tions Ukasen blifvit uppläste, fann Commissionen förläningen, såsom gifven till evig och ärftelig ägo, böra tilläggas Frällsenatur, samt de derunder lydande Lägenheter för vanlige Frälse-Hemman förklaras.

Nytt sammanträde utsattes till i morgon klockan Nio för midd. hvarefter Commissionens Ordförande och Ledamöter åtskilldes klockan Ett. Ort och Tid som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 den $^{13}/_{25}$ November kl. 9 föremiddagen sammanträdde hos Herr General Gouverneuren öfver Finland den af Hans Kejserliga Majestät Allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes och åboernes deraf beroende ömsesidiga skyldigheter och rättigheter. Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserlige Senaten.

Stats-Rådet Falck föredrog: af de för behagelig tids förläning ansedde Donationer:

1:o. Handlingarne, rörande den förläning framlidne General Löjtnanten Henning enligt Donations Ukas af den 22 Julii 1711 erhållit af Asila Hofläger, med underlydande Byar och Hemman i Hitola Sokn, hvilken förläning år 1720 blifvit till Kronan indragen, år 1727 till General Majoren Koltofskoy öfverlämnad, men sedermera enligt Kejserliga Ukasen af den 24 Julii 1728 till Henning återgifven, samt för närvarande af Henningske arfvingarne innehafves.

Vederbörandes emot jordransakningen anförde underdåniga Besvär, jemte sedermera ingifne andraganden, äfvensom de sär-

skilta Donations Ukaserne och öfrige Handlingar upplästes, hvarefter öfverlades om den natur de ifrågavarande förläning underlydande Hemman borde tillkomma, och som skiljagtighet i meningarne förspordes, skreds till omröstning, då Stats-Rådet Falck yttrade: att ehuruväl ifrågavarande donation, på den grund att 1728 års förläningsbref för Henning icke innehåller uttrycket: evig och everldelig besittning, jemlikt 1 mom. 3 art. i Hans Kejserliga Majestäts nådiga Förordning dat. den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817 vid jordransakningen ansetts såsom förläning på behagelig tid, likväl som densamma med sådane uttryck varit skänkt åt General Majoren Koltofskoy, samt Henningske arfvingarne sedermera suttit i 100 årig orubbad besittning deraf, alltså och då stadgandet i Ukasen af den 16 Januarii 1720 icke heller kunde lämpas på denna förläning, såsom sednare till Henning återgifven, ty ansåg Stats-Rådet denna donation böra betragtas af enahanda beskaffenhet med everdelig tids förläningar, samt de derunder lydande hemman och lägenheter följagteligen för vanlige frällse hemman förklaras.

Werkelige Stats-Rådet von Haartman yttrade sig: „Af den angående ifrågavarande Donation meddelade Ukas, dat. den 6 September 1728 inhemtas: att det uti Kexholms Härad och Hitola Socken belägna Asila Hofläger jemte Byarne, hvilka enligt 1714 års Jordebok (переписной книгѣ) skall bestått af 66 gårdar, medelst Ukas af den 22 Julii 1711 varit förlänt till General Lieutenanten Henning, men sedermera och i grund af Hans Kejserliga Majestäts Nådige Ukas af 1720 angående de å venstra sidan af Kexholmska vägen belägne egendomars indragning till Kronan, blifvit honom fråntaget, derå väl General Majoren Koltowskoy, år 1727 enligt Furst Menstschikows skriftеliga tillkännagifvande, skall erhållit nämnde Donation, hvilken dock innan kort derefter eller den 24 Julii det påföljande året enligt nådigt förordnande, blef öfverlemnad i bemälte Hennings besittning (въ владѣній). Nu innehåller III art. 1 mom. i Hans Kejserliga Majestäts nådiga förordning af den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817, att de egendomar äro förlänte å behagelig tid, hvilka ej enligt Förlänings Brefvens uttryckeliga innehåll blifvit gifna, antingen å viss utsatt tid eller ock till evig och ärftelig besittning.

Denna nådiga förordning har Hans Kejserliga Majestät vid nedsättandet af denna Commission, befallt Commission, att å förekommande fall tillempa, enär tredje mans rätt derigenom ej blefve förnärmad eller de i Finland gällande författningar angående förvärfvande eller bibehållande af frällserätt till jord å Landet, åsidosattes. Då åter sådant icke kan anses inträffa, genom egendomens förklarande för behagelig tids förläning, och den samma enligt Ukasens lydelse hvarken är gifven å viss tid, ej heller till evig och ärftelig ägo, utan endast till besittning, af hvilken anledning Donatarierne ej heller lära funnit sig föranlåtne, att om en slik ägande-rätt ansöka, — thy var Werkelige Stats-Rådet af den tanke, att meranämde Asila Donation kan till Kronan, om Hans Kejserliga Majestät så för godt finner, indragas. Likväl och som den samma innehafts i nära ett århundrade af förste Donatariens arfvingar, de der ock ännu deraf vore i ostörd besittning, trodde Werkel. Stats-Rådet sig härutinnan och uti Hans Kejserliga Majestäts kända rättvisa emot alla dess undersåtare, finna en väl grundad anledning till den underdåniga hemställan, det värdes Hans Kejserliga Majestät, af Gunst och Nåde, förläna äfven desse Donatarier evig och evärdelig besittning till egendomen; dock och som, enligt hvad redan af Werkel. Stats-Rådet anfördt blifvit, förhållandet vid förläningen häraf varit af annan beskaffenhet, än för de Donationer, för hvilka Commission hade föreslagit frällse-natur, alltså var Werkel. Stats-Rådet af den tanke, att de till nämnde egendom hörande lägenheter skulle få den natur, som Landshöfdingen vid jordransakningen dem tillagt, med de häraf för Donatarien och åboerne enligt 1817 års förordning följande ömsesides rättigheter och skyldigheter.

Werkelige Stats-Rådet Ladau och General Majoren Thesleff förenade sig med Stats-Rådet Falck, Geheime Rådet Grefve Mannerheim deremot med Werkel. Stats-Rådet von Haartman. Herr General-Gouverneuren åter instämde i lika mening med Stats-Rådet Falck, med tillägg här ordagrant intaget, af det skäl till Hennings förklarande för evärdelig ägare af Asila Hofläger, emedan det blifvit honom 1711 donerat, och ehuru 1720 indragit till Kronan, då äfvenså förfarits med alla öfriga Donationer, belägna å *vänstra* sidan af sommarvägen från Wiborg till

Kexholm, 1727 åter till evärdelig ägo donerat Koltofskoy med byar, åkrar och alla öfriga ägor, samt då det 1728 blifvit Henning återställt, uti 1728 års Jordebok icke blifvit antecknat såsom förläning tills vidare, utan bland dem som blifvit gifne å evärdelig tid. — Och skulle fördenskull, i enlighet med fleste rösterne i frågavarande donation, i den upprättande jordeboken införas såsom af frälse natur.

2:o. Handlingarne, rörande den förläning, i följe hvaraf framlidne Brigadieren Grigor Tschernischeff, enligt Ukas af den 21 Julii 1710 erhållit till Gods Mohla Sokn i Wiborgs Härad, af hvilken förläning Stats-Damen m. m. Furstinnan Natalia Petrowna Galitzin nu innehafver 154 Hemman om 76 $^{19}/_{24}$ mantal, Werkelige Stats-Rådet och Riddaren Bogajewsky innehaft, men som numera enligt Herr General-Gouverneurens tillkännagifvande blifvit till Kronan återköpte, 16 Hemman om 9 $^{1}/_{12}$ mantal, samt Commerce Rådet Michael von Blandow 161 $^{1}/_{2}$ Hemman om 77 $^{5}/_{12}$ mantal i Walkjärvi Sokn.

Vederbörandes anförde underdåniga Besvär emot jordransaknings förrättningen, med hvad de enligt särskildt lämnadt nådigt tillstånd, vidare i ämnet sedermera andragit, äfvensom sjelfva Donations Ukasen upplästes. Men då vid öfverläggningen om den natur ifrågavarande förläning borde tillkomma, skiljagtige meningar yppades; så skreds till omröstning, dervid Stats-Rådet Falck yttrade: att som uttrycket evig och evärdelig besittning uti Donations Ukasen icke förekommer, samt förläningen belägen på högra sidan af vänstra sommar landsvägen ifrån Wiborg till Kexholm, är gifven före år 1720, så ansåg Stats-Rådet densamma utgöra behaglig tids förläning, samt af Hans Kejserliga Majestäts Eget Höga välbehag beroende, om den bör återgå eller ej. — För den del Furstinnan Galitzin innehar ville Stats-Rådet likväl med afseende å hennes Förfäders förtjenster och så vida Godset, såsom en Familens Egendom gått i arf mer än Etthundrade år, tillstyrka egenskapen af evig och evärdelig besittning samt Frällsenatur; men som Commerce-Rådet von Blandow först i sednare tider genom köp blifvit innehafvare af de Hemman och Lägenheter han besitter; alltså och med afseende å härvid eljest förekommande särskilde omständigheter, ansåg Stats-Rådet för sin

del någon anledning icke vara för hand att styrka till fortfarande af förläningen, hvilken så vidt den samme af Blandow innehafves, efter Stats-Rådets tanke, bör till Kronan återgå: Dock ville Stats-Rådet i underdånighet till Hans Kejserliga Majestäts nådiga godtfinnande öfverlemna, om icke Blandow, som förmodeligen på god tro tillhandlat sig Egendomen, kunde hållas skadeslös för sin derföre utlagde köpe-skilling 55,000 Rubel Banco Assignationer sålunda, att denne köpeskilling skulle af Finska Statsverket till Blandow eller dess rättsinnehafvare ersättas, efter det värde Banco-sedlarne ägde i jemförelse till silfvermyntet vid den tid köpet afslutades. — Hvad sluteligen vidkom den af Werkelige Stats-Rådet Bogajewsky innehafde del i förläningen, så fann Stats-Rådet densamma, såsom redan till Kronan återgången, icke annorlunda kunna betragtas, än såsom hade densamma aldrig varit donerad, och således böra hänföras till krono-natur. — Werkelige Stats-Rådet von Haartman förenade sig med Stats-Rådet Falck, dock att sistnämnde Kronan tillhörige andel i Donationen, på skäl som förut i Protocollet intagits, skulle förklaras för frällse. — Werkelige Stats-Rådet Ladau ansåg denna förläning, såsom besuten och såld köpare emellan, med vederbörande Auctoriteters vettskap, under en tid af 100:de år, derigenom hafva vunnit egenskapen af evig och evärdelig besittning, samt fann densamma af sådan anledning äfven böra tilläggas Frällse-natur, utan afseende om delar deraf tillhöra enskildte eller Kronan. General Majoren Thesleff yttrade sig sålunda: „Då enligt 1710 års Ukas, tagen i sin sanna betydelse, förläningen är skänkt på evärdelig tid, samt Ryska Kejserliga Kronans nuvarande förhållanden och milda grundsatser högst sannolikt icke lära tillåta att något bruk göres af Hans Majestät Glorvördig i åminnelse Kejsar Peter den 1:stes Ukas af den 16 Januarii 1720, så finner jag mig af billigheten, och utan att härvid närmare vidröra de nuvarande innehafvarenes personliga egenskaper, de der på jordens natur ej kunna hafva något inflytande, föranledd, att hela denna förläning, likasom öfrige å evärdelig tid förlänte Gods för Frällse förklara“. Geheime Rådet Grefve Mannerheim fann, lika med Stats-Rådet Falck förläningen icke kunna anses annorlunda än såsom Behagelig tids förläning,

men då den orsak, som föranledt utfärdandet af 1720 års Ukas, numera torde upphört och förläningen allaredan under en tid af 100:de år befunnit sig uti donatariens eller dess rättsinnehafvares hand, samt derunder gått i köp enskillte personer emellan, och Hans Kejserliga Majestät, vid lika fråga angående egenskapen af framlidne General Majoren m. m. Schuvaloffs på behagelig tid erhållne förläning, år 1796 förklarat den samma böra tillhöra Donatariens dotter, Stats-damen Grefvinnan Schuvaloff, under evig och ärftelig ägo, alltså ville Grefven och Geheime Rådet hos Hans Kejserliga Majestät i underdånighet tillstyrka, det ifrågavarande förläning, så vidt den för närvarande af enskildte innehafves, måtte förklaras för frällse. Den af Bogajewskys arfvingar till Kronan åter inlösta delen af förläningen ansåg Grefven och Geheime Rådet deremot vara af Krono-natur. Herr General-Gouverneuren förenade sig hufvudsakligen med Werkelige Stats-Rådet Ladau, med det ordagrannt så lydande tillägg, att utom det i Donations Ukasen säges: „Kejsaren skänkte Brigadieren Grigori Tschernischeff och befallte gifva honom till *Gods*“, och i St. Petersburgska Cancelliets Ukas af den 21 Julii 1710 rörande verkställighet af bemälta nådiga befallning, denna förläning blifvit kallad för Tschernischeffs ärfteliga egendom, så betyder ordet *Gods* i Ryska lagstiftningen ingenting annat än en evärdelig och ärftelig besittning med full rätt af egendom, hvilket genom flere nådiga författningar är bekant, äfvensom det i acten befintelige Manifestet af Kejsarinnan Catharina II d. d. 3 Maji 1783 också kan lempas å Hennings egendom. — Men beträffande en del af Tschernischeffska egendomen, som tillhör Blandow, så finner General-Gouverneuren ej förekomma någon å lagar och rättvisa grundad orsak, som kan tvinga honom att sälja sin egendom till Kronan; Och skulle fördenskull enligt flesta rösterne de denna förläning underlydande Hemman i den upprättande jordeboken såsom vanlige Frällse-hemman upptagas.

3:o. Föreståndarens för St. Alexander Newsky Kloster, Archimandriten och Riddaren Tobiae skrifvelse till Herr General-Gouverneuren, General Adjutanten m. m. Zakreffsky, dat. den $^{19}/_{31}$ Augusti innevarande år, beträffande naturen af det till

Archierejens Boställe i St. Petersburg och Alexander Newsky Kloster hörande Jachimvaara Hofläger.

Berörde skrifvelse upplästes, men som Hans Kejserliga Majestäts Nådige Rescript dat. den 13 förvikne Januarii föreskrifver Commissionen granskning endast af de till enskilde personer gifne Donationers natur; så ansåg Commissionen sig så mycket mindre kunna upptaga detta ärende som Hans Kejserliga Majestät genom nådigt Reskript dat. den 10 Januarii 1817 särskildt meddelt Dess nådiga stadgande, angående de Klostren i Wiborgs Län tillhörige förläningar, om hvilket Commissionens Beslut Herr General-Gouverneuren åtog sig att genom svarsbref vederbörande underrätta.

Sedan Commissionen sålunda yttrat sig angående den natur Commissionen anser en hvar af de särskilta förläningarne böra tillkomma, väcktes sluteligen fråga om de åtgärder, som i och för verkställigheten i öfrigt blifva nödige att i underdånighet föreslå, i afseende å Donatariernes och Frällse böndernes inbördes rättigheter och skyldigheter, samt tiden då Donatarierne böra komma i åtnjutande af den för dem föreslagne frälserätt och hemmans åboernes besittning upphöra. Som stridiga meningar härutinnan förspordes, skreds till omröstning, då Stats-Rådet Falck yttrade sig:

„Af Handlingarne har jag inhemtat: att åboerne uppå de Lägenheter, hvilka Commissionen ansett vara af Frällse-natur, från urminnestid innehaft dispositionsrätten till desamme, antingen i grund af förmodad arfsrätt, eller träffade afhandlingar med den förmente laglige Innehafvaren. Vid denna Dispositions- eller Besittnings-rätt hafva åboerne äfven, tid efter annan, uti särskildte fall blifvit tryggade genom Hans Kejserliga Majestäts Höge Företrädares Ukaser och Dirigerande Senatens samt den samme underordnade auctoriteters åtgärder; så som det ock, af hvad Hans Kejserliga Majestät Sjelf täckts rörande detta ämne förordna, i förening med hvad Senaten för Finland och Landshöfdingen i Länet, till underdånig efterlefnad deraf, verkställt, kunnat dragas den slutsats, att allmogen verkeligen ägde orubbelig Besittningsrätt till förberörde Lägenheter. Under sådane förhållanden har ej annat kunnat hända än hvad i sjelfva verket

inträffat, nemligen att allmogens öfvertygelse om rätt till evärdelig Besittning af sine åboende Hemman blifvit rotfästad. Denna opinion, i likhet med andra lika origtiga, kan endast genom tidens medverkan i stillhet afnötas och rättas. Att nu och på en gång sätta Frälse-ägaren i full possession af sine rättigheter, anser jag vid sådan beskaffenhet betänkeligt. Allmogen skulle ej förmå inse billigheten häraf och möjeligen fatta misstroende för Regeringens åtgärder, dem Hon eljest lika med Landets öfrige Invånare, funnit med enahanda rättvisa och Faderliga välvilja omfatta så väl den lägre som högre undersåten. På dessa skäl och så vida en mängd obehagligheter för Donatarierne dymedelst kunna förekommas, anser jag mig hafva anledning att till Hans Kejserliga Majestäts Nådiga välbehag öfverlemna: om icke nuvarande åboerne uppå samtelige de Hemman, hvilka uti den af Landshöfdingen i Wiborgs Län upprättade Donations Jordebok blifvit upptagne under namn af Donations Hemman och af Kejserlige Senaten vid Jordransakningens granskning såsom sådane ansedde, kunde för deras lifstid tryggas och bibehållas vid den åboende Lägenhetens besittning, emot utgörande af de gärder till Kronan och det allmänna, samt de Räntor till Frälsemannen, som härintills ifrån Hemmanet blifvit erlagde; efter hvilken tids förlopp, och sedan aflidne åboens arfvingar, under enahanda vilkor för utskylder och räntor, åtnjutit Laga Fardag, Dispositionsrätten komme att tillfalla Frällseägaren, som då obehindradt ägde antingen skilja arfvingarne ifrån Hemmanet eller efter godtycke med dem contrahera; och skulle vid verkställigheten häraf iakttagas, att der Hemmanet förvaltades i sambo, detsamma ansåges vara till Frälsemannen hemfallit vid den äldste Bolagsmannens afgång. Dock borde under åboerne sålunda förunnad lifstids städja, dem icke lemnas någon vidare rätt till Skogarne, än desammes begagnande till husbehof äfvensom till svedjebruk, på sätt och i den ordning sådant redan kan vara eller framdeles blifva tillåtit och oumbärligt ansedt för åboernes lifsbärgning, hvarhos det jemväl vore Frälsemannen obetaget, om han, under den tillsyn öfver Hemmanets häfd och förvaltning, hvilken honom i alla fall tillkomme, skulle finna åboen hafva vanhäfdat detsamma att lagligen tilltala en slik åbo, hvilken,

der omständigheterne sådane befunnos, kunde af Domaren förklaras Besittningsrätten förlustig.

Den förändring som kommer att äga rum uti närvarande förhållanden emellan Frälsemannen och Donations-Bönderne, i fall Commissionens Förslag om Donationernes natur i nåder fastställes, skulle härigenom, såsom skeende efter hand, blifva mindre märkbar och medföra den nytta, å ena sidan att tillfälle lemnades Bonden, att antingen höra sig om annan Lägenhet, eller vända sin hug på annat Näringsfång, och å den andra, att Frälseägaren icke på en gång komme att sakna alla arbetare, utan deremot bereddes rådrum att om vederbörandes användbarhet göra sig närmare underrättad, för att deraf draga fördel vid inträffande åboeombyten.

Hvad angår åboerne uppå de så kallade Hoflägren och de Lägenheter hvilka redan vid Jordransakningen blifvit ansedde för Frälse, är jag af den tanke, att desse åboer genast efter åtnjuten Laga Fardag, äro pligtige att afflytta, der sådant af Frälse ägaren äskas, emedan förhållandet af deras besittningsrätt icke är enahanda med de öfrige Frälse-Böndernes och de dessutom redan från längre tid tillbaka kännt hvad dem tillhör.

För egen del är jag öfvertygad att Donatarierne låta sine Bönder all rättvisa och billighet vederfaras; men den fattige, den ringa undersåten finner sig i alla skiften, under alla omständigheter tröstad och lugnad, blott han ser sig ihogkommen, men ännu mer då hans intressen omfattas med välvilja af en nådig Öfverhet; och jag har trott att Donations-Bönderne i Wiborgs Län kunde få gläda sig åt denna lycka, häldst Donatarierne, i stället att förlora något, genom de af Commissionen föreslagne bestämmanden, komme att erhålla vida flere förmoner och vidsträcktare rättigheter än dem varit tillerkände, under den Styrelse och Författning som Wiborgs Län ägde före föreningen med det öfriga Finland."

Werkelige Stats-Rådet von Haartman instämde i samma utlåtande med Stats-Rådet Falck.

Werkelige Stats-Rådet Ladau förbehöll sig Handlingarne till påseende, dervid frågan således för denna gång blef beroende.

Nytt sammanträde utsattes till nästkommande Tisdag kl. 10 föremiddagen, hvarefter Commissionens Ordförande och Ledamöter åtskildes kl. 12. Ort och Tid som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 den $^{17}/_{29}$ November kl. 10 f. m. sammanträdde hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland, den af Hans Kejserliga Majestät Allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations-Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt Åboernes deraf beroende ömsesidiga skylldigheter och rättigheter. Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserliga Senaten.

Werkelige Stats-Rådet Ladau, sedan han återställt Handlingarne, yttrade sig, i frågan om de åtgärder, som i underdånighet kunna föreslås, i afseende å Donatariernes insättande uti den dem tillagde frälse rätt, och i hvad ordning Hemmans-åboernes besittning må upphöra, på följande sätt: „Uti frågan om åboernes uppå de Lägenheter Commissionen ansedt vara af Frälsenatur blifvande Dispositions rätt, har jag tagit i öfvervägande, allt hvad som i sammanhang med åberopande af Fredsfördrag, utkomme allmänna Författningar underlydande Auctoriteters åtgärder — förment arfsrätt — afhandlingar m. m. blifvit under flere synpuncter anfört; men finner mig ej däraf hafva anledning, att bidraga till den i ämnet, nu föreslagne underdånige hemställan. Ibland orsakerna, att jag dertill ej kan acquiescera, är enligt min öfvertygelse:

1:mo att den föreslagne utvidgade limitation, uti Donata-

riens Dispositionsrätt, icke blefve med dess, af Commission erkände fullkomliga ägande rätt, förenlig.

2:o att om detta oagtadt, en sådan limitation, skulle sättas uti verkställighet, så blefve den af flere — enligt Handlingarnes föranledande — tillfällige omständigheter, ej utsträckt till alla inom någon Donation befintelige Lägenhets-åboer, hvilka utan tvifvel tro sig vara till enahanda förmoner berättigade.

3:o att om någon orsak kunde åstadkomma beviljandet af en längre tids Disposition af de Lägenheter Donations-åboerne nu innehafva, så anser jag det likväl ej böra bero af de nuvarande åboernes dödsfall; emedan så obestämde händelser skulle bereda så stor olikhet, uti de af enahanda orsaker härflytande resultater, att ehuru några åboers Dispositionsrätt kunde inom 2 års förlopp upphöra, så kunde i förhållande till förlängd lifstid, flere af deras grannars Dispositionsrätt ända till 50 år därutöfver möjeligen utsträckas.

Med afseende å Donatariernes ägande rätt och de härvid för öfrigt förekommande skäl, anser jag billigt, att de nuvarande åboerne, uppå af Frälse-natur blifvande Lägenheterne, borde under 4 år, räknadt ifrån den för Fardag i allmänhet bestämde tid, sedan Författningen härom blifvit bevisligen kungjord, tryggas vid den åboende Lägenhetens besittning, emot utgörande allmänna onera, samt de afgifter, som dit intills ifrån Lägenheten till Donatarien erlaggts; efter hvilken tids utgång Dispositionsrätten komme att tillfalla Frälseägaren, som då kunde obehindradt antingen skilja åboerne ifrån Lägenheten, eller efter godtycke, om afgifterne ifrån desamme, med dem contrahera.

Under denna åboerne beviljade Besittningsrätt borde dem tillåtas att begagna skogarne till husbehof och svedjebruk, såvida det till deras lifsbergning kan vara oumbärligt; Frälsemannen obetagit, att om Hemmanet vanhäfdas, lagligen tilltala Åboen derå, hvilken efter förekommande omständigheter kunde af Domaren förklaras hafva Besittningsrätten deraf förverkat.

Men enär uti en framtid fråga skulle uppstå, antingen å Donatariens sida, om förberörde contracters afslutande, med en eller flere af dess Donations åboer, eller å deras sida om flyttning till någon annan Lägenhet, eller annat Näringsfångs anta-

gande, så borde till ömsesidige fördelars vinnande, framställningen därom, i händelse annan öfverenskommelse ej träffas, bevisligen vara skrifteligen gjord, minst 2 år, räknadt ifrån allmän Fardag, förän åboen kunde åläggas att afflytta, eller för Hemmanet utgöra förändrade afgifter till Frälsemannen; hvaremot Donations åboen ej eller för än efter 2 års förlopp, likaledes räknadt ifrån allmän Fardag, skulle befrias ifrån alla med Lägenhetens besittning förenade åligganden."

General Majoren Thesleff yttrade sig skrifteligen sålunda: „såsom verkelig inföding af Gamla Finland, den alla Possessionaters och Bönders detailer äro bekante, har jag, enligt min sanna öfvertygelse, tagit i öfvervägande, att hos en fri Nation, till beskyddande af hvars egendom, skrifteliga förordnanden, fasta och skyldigheter i ordets vidlöftiga betydelse, skola hållas heliga, såsom ock det, att alla Ledamöter af den Commission som blifvit nedsatt efter nådig befallning af den 13 Januarii detta år 1825: till följe af Landets lagar, utan undantag, efter rätta förståndet af de Bref som af Sjelfherrskande Kejsare och Kejsarinnor blifvit emanerade, rörande evig och evärdelig egendoms besittning, ansett den vara af Frälse-natur. Då detta förslag bevärdigas med Hans Kejserliga Majestäts Nådiga stadfästelse och genom Författningen af den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817, som tillerkänner åboerne å de donerade godsen deras egendom, de samme böra i mer eller mindre mohn gå i mistning af den ägande rätt som Regeringen i så lång tid dem förunnat, samt äfven det, att Bönderne i Gamla Finland icke haft tillfälle, å sätt det sker i Nya Finland, att förvärfva sig skatterätt, är jag af den tanke, att den rättvise Monarken jemväl tager i beskydd alla Sine trogne undersåtare både af högre stånd, som ock den lägste jordbrukaren, hvilken mest är i behof af en rättvis Regerings beskydd. Jag tror mig böra, före ett högtidligt förklarande af alla dessa donerade egendomar för frälse, framhålla till granskning följande principer:

1:o. All lös egendom tillhörande bönder eller andre personer som med bönders rätt besitta jord, är utan det ringaste undantag att anses för deras egendom, hvaruti också bör inbegripas den del af byggnader, Fabriker och andra inrättningar

som vid nuvarande jordbruk, efter den yttersta nödvändighet kan umbäras. Men om virke tages från possessionatens skog, är han berättigad erhålla derföre betalning.

2:o. Då Frälse-natur berättigar possessionaten att öka eller minska efter godtfinnande böndernes skatt, är det oumbärligt att inskränka hans magt i afseende till hans frie bönder, hvilka efter bemälte 1817 års förordning ansett sig vara rätta besittare af den jord deras förfäder innehaft, hvarföre jag äfven finner det oumbärligt, att de nuvarande åboer och deras efterkommande blott fyra år efter egendomens förklarande för frälse, förpligtas att utgöra till possessionaten den skyldighet han finner nödigt dem ålägga, och i fall de dertill samtycka, äro nuvarande åboerne företrädesvis berättigade att bibehålla sine ställen.

3:o. Emedan jord och skog är possessionatens egendom, så antages som regel, att bönderne emot possessionatens önskan icke böra sälja, till svedjebruk nyttja skog, utan endast den som är nödvändig till deras hushåll, såsom till eldning och byggningarnes underhåll, men i händelse de vilja till boning bygga ett rum eller en stuga, äro de skyldige att till virke utbedja sig possessionatens tillstånd.

4:o. Om bonden för vissa omständigheters skull ej är i stånd att fullgöra såväl de allmänna som possessionaten lofvade skyldigheter och är sinnad att öfvergifva sitt hemvist, skall han underrätta derom possessionaten, hvilken bestämmer honom tiden till flyttning, som till det längsta utsättes till två år, hvilken tid bönderne efter lag böra qvarblifva.

5:o. Allmänna Krono skyldigheter, såsom håll- och kronoskjutsning, byggnad och underhåll af vägar, bryggor, kyrkor, prestebol och tingshus, presters och domares aflöning, böra af bönderne sjelfva utgöras lika som af kronobönder, emedan några gods intaga hela Soknar.

6:o. Om emot förmodan possessionaten ville ålägga sine bönder olaglige pålagor och derigenom tvinga bönderne att öfvergifva de af deras förfäder bebodda hemvist, kan bonden i sådant fall söka beskydd hos Regeringen eller hos sjelfve Landshöfdingen, hvilken till undersökning genast förordnar urtimating, och i händelse possessionaten i sjelfva verket finnes skyldig,

frändömes honom då hemmanet, som upptages ibland kronohemman. Likväl äger slikt mål sluteligen afgöras af Högsta Öfverheten, det är af Hans Majestät Kejsaren sjelf.

7:o. Om possessionaten är öfvertygad derom att någon husfader af liderlighet eller medelst uragtlåtande af sin rätta skyldighet, vanhäfdar jorden och ej reparerar sina byggningar, stämmes han tillrätta och skiljes antingen ensam eller ock efter pröfning jemte hela familjen från jorden, lika som det sker å Kronohemman!"

Geheime Rådet Grefve Mannerheim instämde i samma utlåtande med Stats-Rådet Falck. Herr General-Gouverneuren tog Handlingarne till påseende, hvarvid frågan ytterligare för denna gång blef beroende.

Nytt sammanträde skulle utsättas sedan Protocollerne hunnit öfversättas på Ryska språket, och åtskildes Commissionens Ordförande och Ledamöter kl. 11. Ort och Tid som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 den $^{2}/_{14}$ December Onsdag sammanträdde klockan XI f. m. hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland den af Hans Kejserliga Majestät allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt Åboernes deraf beroende ömsesidiga skyldigheter och rättigheter: Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserl. Senaten.

Till justering upplästes Protocollerne för den $^{6}/_{18}$, $^{12}/_{24}$, $^{13}/_{25}$ och $^{17}/_{29}$ sistlidne November, hvarvid Stats-Rådet Falck, hvad angick Protocollet för den $^{6}/_{18}$ November till den del det-

samma rörde Commissionens fattade Beslut derom, att alle de under Donationerne inbegripne Hemman, hvilka vid förläningstiden innehaft skatte natur, äfven framdeles såsom sådane borde betragtas och uti Jordböckerne såsom Skatte utföras, för dess del ville hafva tillagdt, att i händelse under everldelig tids donation funnes Lägenheter, som antingen förut af ållder, innan de Kronan tillfallit, eller då donationen skedde, innehaft Säteri-frihet, sådane Lägenheter jemväl nu skulle Frällse-Säteries frihet och rätt åtnjuta, utan afseende derå, om desamme vore Hofläger eller icke.

Werkelige Stats-Rådet von Haartman instemde uti denne Stats-Rådet Falcks mening, rörande tillägget om Säteri-frihet för Lägenheter af nyssberörde beskaffenhet.

Werkelige Stats-Rådet Ladau yttrade: att då fråga nu blifvit väckt om Säteri-frihet för sådane under Donationerne varande Lägenheter, hvilka icke såsom Hofläger af Donatarierne innehades och brukades, om hvilka Werkelige Stats-Rådet redan Sig yttrat, så ansåg Werkelige Stats-Rådet sakens beskaffenhet fordra att särskildt utlåtande jemväl öfver denna nyväckta fråga af honom meddelades: hvarvid Werkelige Stats-Rådet för dess del ville hafva tillagt Säteri-frihet endast åt dem af dylike Donations Lägenheter, hvilka år 1706 innehade verkelig och icke till Kronan indragen Frällse-Säteri-rätt och frihet.

General Majoren Thesleff ansåg vidare Säteri-frihet icke böra äga rum, än den som Hoflägren kunde tillkomma.

Geheime-Rådet Grefve Mannerheim och Herr General-Gouverneuren förblefvo vid deras hvar för sig förut yttrade meningar.

Sedan Herr General-Gouverneuren utsatt nytt Sammanträde till i morgon klockan XI f. m. och förmält Sig då vilja afgifva Dess den $^{17}/_{29}$ sistlidne November i målet förbehållne yttrande, som berott på den nu verkställde Protocolls justering, åtskilldes Commissionens Ordförande och Ledamöter klockan $^{1}/_{2}$ till 2 e. m. År och Dag som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 den $^{3}/_{15}$ December Thorsdag sammanträdde klockan XI f. m. hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland den af Hans Kejserliga Majestät allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Viborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt Åboernes deraf beroende ömsesides skylldigheter och rättigheter. Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserliga Senaten.

Protocollet för Gårdagen justerades, hvarefter Herr General-Gouverneuren, i frågan om de åtgärder, som i underdånighet kunna föreslås, i afseende å Donatariernes insättande uti den dem tillagde Frällse-rätt och i hvad ordning Hemmans åboernes besittning må upphöra, aflämnade sitt skrifteliga yttrande; som upplästes och lydde som följer: „Uti Herr Stats-Rådet Falcks utlåtande är sagdt, att nuvarande åboerne å de Lägenheter, hvilka af Commissionen nu blifvit ansedda för Frällse, men af Landshöfdingen i Wiborgs Län och Kejserliga Senaten för donerade Hemman, — borde förblifva i besittning af desamma intill deras dödeliga frånfälle, emot erläggande af de till Kronan, det allmänna och till Frällsemannen utgående onera och räntor, såsom de hitintills utgjorts, emedan desse åboer sedan urminnes tid ägt dispositionsrättigheten till jorden, anten genom arf, eller efter öfverenskommelse med Donatarien, samt emedan de dervid skyddas så väl genom Ryske Regenternes och Dirigerande Riks-Senatens Ukaser, som äfven genom Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Förordning, som af Kejserliga Senaten och Landshöfdingen blifvit till verkställighet befordrade; hvaremot åboerne å de af Landshöfdingen vid Jordransakningen för Frällse förklarade Hemman och Lägenheter, vore skylldige att, om Frällsemannen sådant fordrar, vid nästa fardag genast afflytta.

Uti detta utlåtande kan jag icke förena mig, uppå nedannämnde skäl, hemtade utur Hans Kejserliga Majestäts Nådiga

Rescript af den $^{13}/_{25}$ Januarii detta år, som stadgar en noga granskning af de åtgärder, hvilka i afseende å de i Wiborgs Län donerade Hemman och Lägenheter varit vidtagne, såsom ock att naturen af hvarje af dessa Förläningar *efter billighet* bör bestämmas.

1:o. Vid undersökningen af Förlänings-brefven och Ukaserne hafve vi redan sett, att den som erhållit en förläning, förvärfvat den icke annorlunda än *till everldelig och ärftelig ägo med jorden och ägorne till allodial (w' Wotschinu).* Uti Ukaserne antydes denna rätt korteligen, men uti Förlänings-brefven utförligare; Förlänings-brefven åter äro icke utfärdade uppå särskild nådig befallning, de kunde af en och hvar, som med en sådan förläning blifvit hugnad, erhållas, emedan uti Ukaserne till Dirigerande Senaten förordnas, att de borde uppsättas och Monarken till underskrift föreläggas, och alla sådane Förläningsbref blefvo författade efter ett under alla Regeringar lika vordet Formulär. Häraf följer att den, som ett sådant förlänings-bref företer, ej äger mera bevis öfver sin rätts åtkomst, än den som endast åberopat Ukasen; ty såväl den ena som den andra hafva i lika mån disponerat öfver sin egendom. Jag anför denna omständighet derföre, emedan hitintills vid frågan om Förläningarne i Wiborgs Län, en i Ryska Kejsaredömet okänd skillnad desse Handlingar emellan blifvit gjord. Nu, då utredt är, att den som erhållit förläning, ägt oinskränkt äganderätt till jorden den Regenten honom donerat, enär en och hvar kunnat dem(!) besitta, afstå, förpanta, testamentera och sälja, och då icke sällan Kronan sjelf inlöst sådane egendomar, för att icke sällan med dem belöna någon, så lärer den förmodan icke kunna äga rum, att besittningsrätten till sjelfva jorden kunnat tillhöra åboerne; och jag ser icke sådant uti de före Viborgs Läns förening med den öfriga delen af Storfurstendömet Finland utkomne Författningar. Dessutom äro alla Donationer och till och med Lifstidsförläningarne, uti 1728 års Jordebok benämnde såsom ägarenes Frällse; äfven finner man, att de af Svenska adeln, som velat bibehålla Frällse-rättigheten, varit skylldige att deröfver förskaffa sig bevis, då de sistnämndes förmoner med de förres emedlertid varit likadana, och hafva Donatarierne med Regeringens begifvande fått

med åboerne contrahera, å sätt de ömsesides kunnat åsämjas, hvilket icke kunnat äga rum derest åboerne ägt jordägande rätten, och uti Ukasen af den 20 Maji 1726 är till och med förordnat: att Donatarierne i Wiborgs Län ägde att å sine egendomar förfara å sätt det under Svenska Regeringen dem tillständigt varit, hvarvid allt Bönderne alltid ägt sin personliga frihet. Men antagom ock att uti de donerade Godsen någon gång funnos Hemman, hvilka under Svenska Regeringen burit namn af Krono; så och emedan kunnigt är, att äfven i Sverige tillförene Krono Hemman blifvit till Frällse försållde, och att alla Frällse-Gods tillkommit af sådane Krono-hemman, hvilka af Konungarne för ådagalagde förtjenster till evärldelig ägo eller under allodial Frällserätt blifvit donerade, med rättighet för innehafvaren, dess barn och efterkommande att dem försälja, förpanta och efter godtycko disponera, så är den åtgärd, hvarigenom Ryske Sjelfherskare uti de eröfrade Wiborgs och Kymmenegårds Provincer, samt uti det till Ryssland återgångne Hertigdöme Karelen af Hög Myndighet, förvandlat Krono hemman till enskiltes egendom, icke någon dessförinnan ovanlig.

2:o. Uti 5:te Momentet af IV Art. uti Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Förordning af den $^{10}/_{22}$ Januari 1817 angående Förläningarne i Wiborgs Län, grundad å Committeens för Organisationen af berörde Län betänkande, hvilket Kejserliga Senaten för Finland uti underdånig hemställan af den $^{14}/_{26}$ Augusti 1813 godkänt, är sagt: att Krono Hemmans åboer, så länge de sina skyldigheter utgöra, äga att med sine efterkommande till godo njuta besittnings rätten å de för everldelig tid donerade Lägenheter. Till följe af denna Förordning ålåg det Landshöfdingen i Wiborgs Län att framför allt noga undersöka, af hvad natur dessa hemman, *före förläningen* till privata personer, egentligen varit, hvilka med rätta kunnat bibehålla benämningen af Krono. Handlingar å Ryska Språket hafva härvid icke kunnat tjena Landshöfdingen till grund, emedan uti dem alla Lägenheter, under en tid af ett helt århundrade varit delade endast uti 2:ne Columner: de som innehafts af Donatarier hafva blifvit kallade Frällse, och de som stått under Kronans disposition benämts Krono, utan afseende derå, att bland desse sistnämnde någon

gång funnits Säterier, Ladugårdar, Rusthåll och Frällse, såsom kunnigt är af åtskillige handlingar och i synnerhet af Kejserliga Senatens för Finland Förordning af den 1 Martii 1817 grundadt å Committeens för Organisationen af Wiborgs Län betänkande af Kejserliga Senatens derå i underdånighet gjorde hemställan af den 13 November 1813, som medelst Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Rescript af den 19 Aprill 1816 blifvit fastställd. I sammanhang dermed hade Landshöfdingen bordt noga undersöka innehållet af Förläningsbrefven och Ukaserne, till följe af 2:dra momentet uti VI art. af Hans Kejserliga Majestäts nådiga Förordning af den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817 för att efter dem kunna bestämma Donatariernes rätt. Efter att hafva fullgjort allt detta, skulle han hafva kommit i tillfälle att bestämma, huruvida Krononatur kunnat tilläggas Donationerne, hvilka af Monarken å everldelig tid med jorden och egorne till private personer blifvit öfverlåtne. Men följderne upptäcka, att hvarken Committeen för Organisationen af Wiborgs Län eller Landshöfdingen undersökt förhållandet så noga, som ärendets vigt det fordrat.

3:o. Enligt 3:dje momentet uti IV art. af sagde Förordning, hade Landshöfdingen bordt förklara de Hemman för Frällse, hvilka, då Förläningen skett, varit öde; Till grund härtill har Landshöfdingen tagit 1728 års Jordebok, ehuru uti densamma såsom Ödes hemman finnas upptagne endast sådane, hvilka varit det då Jordeboken upprättades. Deraf hafva följande misstag uppkommit: *a)* Tschernischeff har år 1710 till everldelig förläning erhållit Mohla Sokn, med alla der då vordne bebodda och ödes-hemman, jemte Åkrar, Skog, Ängar, Fiskevatten och öfrige ägor. Enär denna förläning år 1711 honom anvistes, bestod den, enligt ett bland Handlingarne angående förläningarne i Wiborgs Län befinteligt inrymnings Document, af 50 bebodda och 61 obebodda gårdar; men enligt 1728 års Jordebok fanns der då redan 332 $^1/_2$ Hemman och bland dem 11, å hvilka åboerne voro ditflyttade ifrån Tschernischeffs i Ryssland ägande Gods, samt 106 $^1/_2$ Ödes hemman. Landshöfdingen har nu uti denna förläning funnit 331 $^1/_2$ Hemman, och villkorligen, uti den Bolgajewski tillhörande andel af Mohla Sokn, i stället för 281 $^1/_2$ förklarat endast 16 Hemman vara af Frällse-natur. *b)* Schuwaloff har, en-

ligt derom utfärdad Ukas, år 1726 erhållit i förläning 17 Gårdar i Mohla Sokn, Kavantholms Hofläger af 4 Gårdar; Yxpä Hofläger med 8 Torpare, samt 4 Ödes-hemman: Laiharanda, Kaukola, Papola och Pockane. Enligt 1728 års Jordebok funnos uti Mohla 87 bebodda och 7 ödes hemman, uti Kavantjerfvi 1 och i Yxpä 9 bebodda och 3 ödes-hemman. Landshöfdingen har här funnit 106 Hemman, och i stället för 84 eller deromkring endast förklarat 2:ne för Frällse. *c)* Uti Kammarfröken Tolstoj's Frällse, hvilket henne år 1723 blifvit förlänt, och hvilket år 1742 kommit i Schepeleffs besittning, funnos enligt 1728 års Jordebok 225 Hemman, af hvilka 94 voro Öde; men Landshöfdingen har här funnit 225 Hemman, och i stället för 94, hvilka år 1728 varit öde, tillagt endast 80 Hemman Frällse-natur, utan afseende å dem, hvilka varit i ödesmål vid första förläningen år 1723. *d)* Grefve Matvejeff har år 1726 blifvit belönt med 81 Gård, hvilka år 1734 bland 17 Byalag kommit i Grefve Soltikoffs besittning. Enligt 1728 års Jordebok funnos här 119 Hemman och bland dem 13 Ödes-hemman. Landshöfdingen har här funnit 120 Hemman samt i stället för 39 förklarat 1 för Frällse. *e)* Uti den Arnander 1725 gjorda förläning, funnos enligt 1728 års Jordebok 187 Hemman och bland dem 3 Ödes-hemman, Landshöfdingen har funnit in alles 224 Hemman, utan att af desamma förklara något enda för Frällse.

4:o. Ehuru uti VII art. af Förordningen af den 1 Martii 1817 är stadgat, att Säteri- och Frällse Lägenheter äfven framgent skola såsom sådane anses, har Landshöfdingen vid det Han förklarat några lägenheter för Säterier, utlämnat följande uti 1728 års Jordebok upptagne, nemligen: uti Tchernischeffs donation, Uskijerfvi Säteri, uti Schuvaloffs donation Yxpä Ladugård, hvilken uti förläningsUkasen har benämning af Hofläger, och uti Furste Trubezkojs Donation Pigijerfvi Hofläger uti Förläning-brefvet så kalladt, samt flere andra.

5:o. Den Tschernischeff förlänta egendom skulle Landshöfdingen icke hafva ansett såsom varande gifven å behagelig tid, derest han å ena sidan känt bemärkelsen af ordet Wotschina, och å andra inhämtat innehållet af Kejsarinnan Catharina den II:s bland Handlingarne varande Manifest af den 3 Maji 1783

hvarigenom, jemlikt Kejsarinnan Annas Ukas af den 17 Mars 1731 anbefallts, att *Pomestje* och *Wotschina* bordt bringas under en benämning af Wotschina eller förläningar för everldelig tid med full ägande rätt.

6:o. Som genom Ukas af den 14 December 1798 Terevelä Hemman blifvit Capitainen de Gervais med allodial rätt förlänt å everldelig tid, så har Landshöfdingen med åberopande af Hans Kejserliga Majestäts nådiga Förordning af den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817 icke sett sig hindrad förklara detsamma för Frällse, ehuru uti förberörda Ukas icke fins något ord derom, att jemte jorden äfven räntan blifvit till de Gervais öfverlåten. Dessutom har Terevelä hemman vid förläningen icke varit öde och ej heller haft benämning af Frällse, utan enligt 1728 års Jordebok då varit besuttet och af Krononatur. Landshöfdingen har icke ansett de uti förlänings brefven och andre Kejserliga acter, angående Förläningarne till Furste Trubezkoj, Grefve Buturlin, Enkefru Stackelberg, Grefve Soltikoff, Grefve van Suchtelen och andre, förekommande uttryck vara af lika bemärkelse med ordet *allodial;* liksom allodial icke vore detsamma som everldelig och ärftelig ägande och besittningsrätt, och Ryska Regeringen icke kunnat förbyta detta främmande ord med ett annat å dess eget språk af lika betydelse.

7:o. Uti Baron Nicolaijs donation, har Landshöfdingen förklarat Hemmanen Naulasaari och Limatta (eller Limattala) för Frällse, utan afseende derå att ordet *allodial* uti Ukasen icke förekommer, och endast derföre att de år 1801 vid den tid de blifvit förlänta, innehafts af Donatarien, men de besuttos af Honom emot ränta samt voro dessutom enligt 1728 års Jordebok Naulasaari ett Krono och Limatta ett Börde Hemman.

8:o. Uti den år 1796 Opperman förlänta egendom, hvilken ditintills af honom på arrende innehafts, har Landshöfdingen tillagt Hemmanet N:o 2 i Tervajoki By Frällsenatur, emedan det, såsom han förklarat, vore gammalt Frällse, men enligt 1728 års Jordebok funnos uti Tervajoki by 2:ne Börde och 5: Krono samt icke något Frällse-hemman.

9:o. Wid bestämmandet af Lägenheternes natur uti Carelske delen af Wiborgs Län, har Landshöfdingen ehuru han icke

funnit att de uti 1728 års Jordebok någonsin varit anteknade såsom Kronan tillhörige, dock förklarat Grefve Deviers, Sievers, Grefve Soltikoffs och Grefve Woronzoffs egendomar för Krono Hemman, med undantag af dem hvilka varit öde; men i anseende till Grefve Mussin Puschkins Donation, äskat af Donatarien sjelf bevisning deröfver, att de af honom innehafvande Hemman, före förläningen icke varit af Krono natur, liksom Landshöfdingen icke å annan väg kunnat utreda det. Men som hvarje Donatarie icke var i tillfälle att å en sådan fråga afgifva annat svar, än att Förläningen var öfverlåten af Monarken, så har Landshöfdingen der förklarat alla hemman och Lägenheter för Krono.

10:o. Om Committeen för Organisationen af Wiborgs Län och Landshöfdingen hade läst Ryske förordningarne angående 3:dje och 4:de Revisioners anställande år 1764 och 1784 så hade de icke hafva(!) kunnat betvifla riktigheten af 1784 års Revisions Handlingar, endast derföre att de icke voro fastställde af någon högre Auctoritet än Cameral-Hofvet i Wiborg, då Landshöfdingen äfven skulle hafva erfarit, att ock Cameral-Hofvet ensamt ägde rättighet till sådan stadfästelse, och att hvad vid upprättandet af 1728 års Jordebok skedt icke sträckt sig på de följande tider, sedan Länens styrelse i Kejsaredömet undergått förändring. En blott kortt öfverläggning hade kunnat leda dem till den slutsats, att en Revision, som varit gällande innom en tid af många år, å den Dirigerande Senaten och sjelfva Ukasen af den 17 Januarii 1796 angående Förläningen till Schuvaloff sig åberopat, och enär i öfverensstämmelse med denna Revision, Ukaser angående de åren 1790—1794 gjorde Förläningar, blifvit utfärdade, utgjort ett fullkomligen tillförliteligt Document.

Sedan jag å min sida sålunda granskat några åtgärder, hvilka stått i förening med undersökningen om naturen af de i Wiborgs Län gjorda Förläningar, återkommer jag till Herr Stats-Rådet Falcks yttrande.

Det är tvifvelsutan, att ändamålet med omförmälte undersökning, varit endast att bringa administrationen i Wiborgs Län i likstämmighet med de andre Länens i Storfurstendömet; emedan uti Manifestet af den 31 December 1811 är sagt, att Godsägarenes i Wiborgs Län fri- och rättigheter efter hand skola brin-

gas i likstämmighet med rättigheternes och skyldigheternes förhållande i Storfurstendömet Finland; men att dermed icke afsedts någon rubbning uti ägande rätten till mehn för många oskylldiga Familier, som åtkommit sine egendomar genom arf, byte och köp under då gällande Lagars och Författnings skydd, hvilket ock bevises genom Manifestet af den 28 Mars 1812, deri Godsägarene försäkrats om de dem tillhörande rättigheter. Uti denne tanke styrkes jag än mera genom Förordningen af den 1 Mars 1817, hvarigenom Hans Kejserliga Majestät i nåder tillåtit till och med Ofrällse, som i Wiborgs Län före detsammas förening med Storfurstendömet förvärfvat Säterier, att dem besitta, på det ingen förlust dem tillskyndas måtte, emedan de enligt då gällande Författningar kommit i besittning af desamma.

Således och då för det 1:sta åboerne å de förlänte Hemman och Lägenheter under en tid af ett århundrade icke blifvit tillagdt ägande rätten till jorden och de då följakteligen på ingen grund kunnat erhålla försäkran om everldelig besittning af de af dem åbodda Hemman, hvilken Krono-Hemmans åboer äfven i nya Finland icke tillkommer, samt emedan för det 2:dra, de om en sådan äganderätt icke kunnat försäkras genom Landshöfdingens Förklaring, ehuru Han ock gjordt det kunnigt, att af omkring 2,550 Hemman endast nära 145 äro af Frällse-natur, ty emot ett sådant utlåtande hafva nästan af alla Donatarier underdåniga Besvär blifvit anförda, hvilka bordt inställa det sammas verkan, intill dess enligt 8 Momentet VI Art. uti Förordningen af den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817 Hans Kejserliga Majestäts Stadfästelse derå följt, så bibehålla Donatarierne följakteligen äfven ännu de rättigheter vid hvilka de ett helt århundrade varit tryggade, och fortfar åboernes ställning att vara sådan den uti Manifestet af den 28 Mars 1812 beskrifves. I öfvervägande af dessa skäl, instämmer jag således uti den af Herr Werkelige Stats-Rådet Ladau yttrade mening i alla dess uttryck, och uti Herr Stats-Rådet Falcks utlåtande i hvad det angår åboernes å Hemman användande af skogen samt desammas vräkande för vanhäfd samt hemställer derför i underdånighet om bestämmandet af en tid af fyra år, lika för de fastigheter, hvilka af Landshöfdingen blifvit anten för Frällse- eller för Krono förklarade, innom

hvilka å ena sidan Jordägarene och å andra sidan åboerne kunde öfverenskomma enligt de grunder som för dem fastställas. I afseende å Frällse- och Donations Lägenheternes förening under en Rubrik, ledes jag af den tanke, att före Landshöfdingens undersökning af deras natur, åboerne å så väl de ena som de andra icke vetat någon skillnad, utgjort lika skylldigheter, och ännu äro uti likadant förhållande samt derföre påkalla lika afseende; men i anseende till förenämnde tid till Frällsemannens insättande uti deras rubbade rättigheter, finner jag densamma, lika med Herr General-Majoren Thesleff och Herr Werkelige Stats-Rådet Ladau vara tillräckelig, emedan om före Wiborgs Läns förening med den öfriga delen af Storfurstendömet Finland möjeligheten för Jordbrukare till flyttning från ett ställe till andra, varit inskränkt, så är den nu ganska vidsträckt genom hela Finlands underlydande under Ryska Monarkens Spira. Derjemte tror jag icke att Donatarierne häri skulle handla med öfverilning: egen fördel skall förmå en och hvar af dem att låta åboerne vederfaras villfarighet och rättvisa, för att icke mista de händer, som äro nödige för jordbruket och källan till Donatariernes inkomster, samt för att icke onödigtvis vidkännas de till Kronan och det allmänna utgående onera af i öde varande Lägenheter. Det kunde till och med tillåtas att Landshöfdingen i Länet, intill dess allt komme i behörig ordning, finge använda sitt bemedlande. Hvad som slutligen angår Herr Stats-Rådet Falcks yttrande derom att Donatarierne vid deras egendomars förklarande för Frällse, komma i åtnjutande af större förmåner, än de före Wiborgs Läns förening med den öfriga delen af Finland, så är jag af den tanka att denna förändring i det mästa kommit den lägre Folks-classen, samt hufvudsakligast medelst befrielse från Recrüteringsskylldigheten, till godo."

Och skulle, i enlighet med fleste rösterne, Commissionens afgifvande underdåniga Betänkande, i hvad det kommer att angå berörde fråga, uppsättas efter den mening hvartill Herr General-Gouverneuren sålunda bidragit.

Beträffande hvad Commissionen under den $^{6}/_{18}$ sistlidne November antagit, rörande Skatterättighetens ovillkorliga åtnjutande för sådane Hemman, hvilka vid förläningstiden innehaft Skattena-

tur, så ville Herr General-Gouverneuren dervid till Protocollet hafva intagit följande skrifteliga tillägg och framställning: „Uti Commissionens Protocoll för den $^{6}/_{18}$ November är bland annat sagt: „Ehuru af Jordransaknings Protocollet icke inhämtas att uti de Grefve Buturlin och Furste Trubezkoj förlänta Donationer några Skattehemman skulle finnas, har Commissionen för allmän regel antagit, att enär uti denna eller andra förläningar bevisas kan, att något hemman vid förläningen haft Skattenatur, så skola åboerne ovillkorligen den samma till godo njuta, emedan besittningsrätten i sådant fall icke tillhört Kronan och följakteligen af Kronan icke kunnat förlänas, och äger jordägaren endast uppbära räntan.“

I afseende å Skattehemman äro för Wiborgs Län utkomne förordningarne af den $^{10}/_{22}$ Januarii och den 1 Martii 1817. Uti den förstnämnde är i 15 mom. IV art. sagt, att om innom Donationerne Hemman finnas, hvilka sedan *långliga tider tillgodonjutit Skatterättigheten* och den samma *intill förläningen* bibehållit, så tillkommer Donatarien utaf sådane Hemman icke annat än uppbärandet af räntan. Uti VI art. af den andra förordningen är stadgadt, att ehuru många Hemman uti 1706 års Jordebok äro anteknade såsom Krono Hemman, Rusthåll eller Boställen, uti 1728 års Jordebok och sednare såsom Skatte eller Börde, och enär laga fasta å Köpebrefven på besagde Skattehemman och Rusthåll sökas skulle, att Domaren då äger ålägga bevisning deröfver, att Hemmanet eller Rusthållet uti 1706 års eller andre under Svenska Regeringen uppgjorde Jordeböcker eller laga bevis, sedermera erhållit skatterättighet.

Till förekommande af onödiga och kostsamma Rättegångar, hvilka uti förläningar vid utredningen om Skatterättigheten, särdeles vid intricate Personers inrådan, af hvilka uti Wiborgs Län redan finnes många, anser jag att gränsor borde utstakas, dem åboerne icke finge öfverträda enär de ville bevisa Skatterättigheten å sine åboende Hemman, samt att Commissionens yttrande häröfver borde underställas Hans Kejserliga Majestäts granskning och afgörande.

Orsakerne till detta Förslag är 1:o att emedan der förste förläningarne i Wiborgs District gjorts före 1728 så kan Jorde-

boken för sagde tid icke utgöra grund till bevisningen af Skatterättigheterne såsom icke varande tillförlitelig, samt 2:o enligt Förordningen af den 1 Mars 1817, emedan det ännu icke är nogsamt utredt enär en och hvar förläning i början blifvit öfverlåten, ty utom de redan kände namn å Donatarier i Wiborgs Län, finner man att Furste Repnin, hvilken ända till 1727 före Grefve Devier och Lopuchin varit ägare till Rautus Pogost, och äfven derstädes i Kexholms Härad Warwara Michailowna Arsenieff samt före 1743 i Kexholm och Wiborgs Härader Grefve Bestuscheff Riumin, Furste Pulätin och flere andra; hvadan man till exempel icke kan antaga att Schepeleffs egendom först 1742 varit förlänt, emedan den redan 1723 varit Kammar Fröken Tolstoj donerad, hvilken och besuttit densamma ända till 1728; i afseende å Grefve Deviers Donation kan icke antagas att den först 1743 blifvit donerad, då den redan 1727 blifvit honom frántagen och till Lopuchin öfverlåtits samt sedan återställts förste ägaren. En och hvar af desse Donatarier, om han i längre eller kortare tid Förläningen innehaft, har för sitt eget bästa väl icke kunnat försumma att till ödes hemmanens bruk förskaffa sig åboer och icke alltid dem som förut åbodt dem och för Krigsfaror lämnat sina hemvister.

Det är äfven nödigt att likaså utstaka reglor angående Skattehemman uti den del af Finland, som år 1743 blifvit med Ryssland införlifvad."

Sedan berörde framställning blifvit uppläst, förklarade Stats-Rådet Falck, enligt dess tanke, meningen hafva varit: att enär af Commissionen befinnas kunde det något Hemman vid förläningen varit Skatte, detsamma vid den upprättande Jordeboken såsom sådant borde upptagas samt åboerne derefter tillgodonjuta den rätt Protocollet omnämner; anseende Stats-Rådet i följd deraf några tvister icke kunna uppstå sedan Commissionens Jordebok vunnit Nådig stadfästelse.

Werkelige Stats-Rådet von Haartman förenade sig med Stats-Rådet Falck. — Werkelige Stats-Rådet Ladau åter förbehöll sig handlingarne till påseende, hvarvid frågan således blef beroende.

Nytt sammanträde utsattes till i morgon klockan X f. m hvarefter Commissionens Ordförande och Ledamöter åtskilldes klockan Ett. År och Dag som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 den $^{4}/_{16}$ December fredag sammanträdde klockan X föremiddagen hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland den af Hans Kejserliga Majestät allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt åboernes deraf beroende ömsesidiga skyldigheter och rättigheter. Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserliga Senaten.

Till justering upplästes Protocollet för gårdagen. Med återställande af Handlingarne inlämnade Werkelige Stats-Rådet Ladau, i anledning af Herr General-Gouverneurens till gårdagens Protocoll afgifne framställning, beträffande hvad Commissionen under den $^{6}/_{18}$ sistlidne November antagit, rörande Skatterättighetens ovillkorliga åtnjutande, för sådane Hemman, hvilka vid förläningstiden innehaft Skattenatur, ett skrifteligen författadt så lydande utlåtande: „Uti den Jordebok, som af Commissionen upprättas, och till Hans Majestät Kejsarens Nådiga pröfning och afgörande i underdånighet öfverlemnas, anser jag de Lägenheter böra som *Skatte* upptagas, hvilka enligt Svenska Regeringens, för hvarje Province, sednast stadfästade Jordeboks föranledande, dertill kunna hänföras; så vida Skattemannarätten icke igenom Lägenhetens Ödesmål, och deraf uppkommen Ränteförmedling, var förverkad, enär den samme till den förste Donatarien allernådigst

donerades. — Men enär Donatarierne därigenom blifva vid deras rättigheter bibehållne, så är det enligt min öfvertygelse, med rättvisa och billighet öfverensstämmande, att Åboerne å Donations Hemman, tillerkännas Skatterättigheten, så snart uti laglig ordning styrkes, att den förverkade skattemannarätten blifvit återvunnen, antingen igenom de enligt Författningarnes föreskrift härtill ledande åtgärders uppfyllande eller igenom behörige skatteköp, eller igenom med Donatarien, om äganderätten till Lägenheten behörigen ingångne och laga kraft vunne afhandlingar."

General Majoren Thesleff yttrade i samma ämne likaså sin mening skrifteligen, ord från ord här intagen som följer: „Som efter egentliga förståndet af de aldrahögsta Donationsbref, hvarigenom någon egendom blifvit förlänt, under densamma ej bör inbegripas sådane, bönder tillhörige Lägenheter, som äro af Skattenatur, eller innehafvas med ägande rätt, hvilket vore fullkomligt stridande emot de vilkor och förmåner, hvarmed för ådagalagde förtjenster, vanligen jord i evärdelig ägo och besittning varder förlänt, men skulle vid upprättandet af Jordeboken öfver de i Wiborgs och Kymmenegårds Län förlänte egendomar likväl sådane byalag finnas som efter all rättvisa böra få begagna sig af ägande-rätten (skatte), och hvilket mistag kunnat ske af de Auctoriteter, som haft sig uppdragit att de donerade egendomarne afskilja; så och då jag är fullkomligen därom öfvertygad, det Rysslands Kejsare och Kejsarinnor ej åsyftat någons skada och minst deras, som för beviste tjenster med egendomar blifvit benådade; så tyckes rättvisan kräfva att alla desse (skatte) ägor, varda af deras innehafvare på Finska Stats- eller Militie-Cassans bekostnad till Kronan inlöste. Skulle emedlertid några Godsägare ej dertill samtycka af den orsak, att de å sagde Lägenheter anlaggt qvarnar, Fabriker och andre inrättningar; så böra de till dem öfverlåtas, med den rättighet, de i Finland gällande lagar stadga, det är: att äganderätten öfverlemnas till bönderne eller andre personer, som i laglig ordning kunnat förvärfva sig denna rättighet, och de endast äga att begagna sig af den igenom författningarne bestämda jorderäntan."

Geheime Rådet Grefve Mannerheim ansåg, utan förfördelande af tredje mans rätt, ett vilkor af Hans Kejserliga Majestät

Commissionen uttryckeligen föreskrifvit, de ibland Donations Lägenheterne till äfventyrs befintelige skattehemman icke kunna frånkännas deras Skattenatur, antingen den samma blifvit lagligen beviljad af Svenske eller Ryske Auctoriteter, i följe hvaraf Grefven och Geheime Rådet för dess del fann rättvist att dylike lägenheter borde under sådan titel i Jordeboken införas och åboerne å sådane hemman njuta sin med berörde natur åtföljande ägande rätt till godo, samt Donatarierne åtnöjas endast med räntan.

Herr General-Gouverneuren förbehöll sig Handlingarne till påseende samt att, efter skedd jemförelse af Commissionens Beslut den $^{6}/_{18}$ November med hvad Commissionens Ledamöter nu hvar för sig yttrat, få dess sluteliga utlåtande i ämnet afgifva, hvarvid frågan således ytterligare blef beroende.

Sedan Herr General-Gouverneuren utsatt nytt Sammanträde till i morgon klockan X föremiddagen, åtskildes Commissionens Ordförande och Ledamöter klockan $^{1}/_{2}$ till XI f. m. År och dag som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 den $^{5}/_{17}$ December Lördag, sammanträdde klockan X föremiddagen hos Herr General-Gouverneuren öfver Finland den af Hans Kejserliga Majestät allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt åboernes deraf beroende ömsesides skyldigheter och rättigheter. Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserl. Senaten.

Till justering upplästes Protocollet för gårdagen. Enligt sitt under gårdagen gjorde förbehåll, samt med återställande af

Handlingarne, inlemnade Herr General-Gouverneuren nu slutligt yttrande, rörande skatterättighetens tillgodonjutande för hemman af sådan natur, hvilka ibland Donations Lägenheterne till äfventyrs kunna finnas, lydande ord från ord som följer: „I det yttrande Herrarne General Majoren Thesleff och Grefve Mannerheim afgifvit, förenar jag mig i så måtto: att de hemmans åboer, som *på lagligt sätt*, förvärfvat sig skatterätt, böra äfven i framtiden dervid bibehållas, men som de denna rätt ej kunnat sig tillvinna af Kronan, hvarken under Svenska eller Ryska Regeringen, sedan hemmanet med dertill hörande lägenheter, för evärdeliga tider blifvit doneradt åt en annan person, så beror det nu hufvudsakeligast derpå: att med säkerhet utröna, hvilka hemman egentligen, *före den första förläningen*, varit af Skattenatur, på det de i grund deraf, måtte med rättvisa kunna vid den samma bibehållas, utan förnärmande af tredje mans rätt, det är dens som af Regenten erhållit i besittning sagde hemmans lägenheter, i stöd af 15 momentet IV artikeln uti Förordningen af den $^{10}/_{22}$ Januari 1817, samt likmätigt VI artikeln uti Förordningen af den 1:sta Martii samma år, hvilka Författningar jag äfven, i mitt andragande uti Committeen den $^{13}/_{15}$ innevarande December, åberopat, och förenar jag mig alltså angående de mått som i afseende härå böra tagas, med Herr Werkelige Stats-Rådet Ladau, i den mening han deröfver yttrat; dock finner jag mig derhos föranlåten att säga i anledning af Herr Stats-Rådet Falcks sednaste utlåtande: som skulle dess i Committeens Protocoll för den $^{6}/_{18}$ November intagne yttrande, varit af det innehåll: att ifall Committeen funne, det något hemman *vid förläningen* varit Skatte, det samme då äfven borde som ett sådant i den upprättande Jordeboken upptagas, men omnämnde Protocoll utvisa det Committeen antagit för allmän regel: att enär vid förläningarne *styrkas kan*, det något hemman *den tiden då Donationen skedt* ägt skatte natur, åboen derå, bör oförryckt, deraf få sig begagna, hvaraf tydeligen synes: att Skatte egenskapen ännu bör bevisas, och detta bevis ledas ända till tiden före förläningen.“ Och ansåg Commissionen pluralitetens mening, som uti den uppsättande Expeditionen borde inflyta, uti förevarande fråga vara den: att alla efter sednaste Svenska Jordböcker för Wiborgs

Län, såsom skatte kände hemman, borde under sådan natur i den nu upprättande Jordeboken upptagas; vederbörande Skatteägare dock öppet lämnadt, att sin lagliga skatte- eller jordägande rätt äfven dessutom bevisa och reclamera.

I öfrigt fann Commissionen, efter sålunda fulländadt bestämmande af Donationernes natur, att fråga om Lägenheters utlösen af Donatarierne, på allmän bekostnad, numera komme att förfalla.

Uppå anmälan af Stats-Rådet Falck, beslöt Commissionen att Resekostnaderne för General-Majoren Thesleff samt Werkelige Stats-Rådet von Haartman skulle, enligt ingifvande Räkningar, hos Kejserliga Senaten reqvireras, hvarjemte Secreteraren tillsades att besörja uppsättningen af Commissionens i målet afgifvande underdåniga Betänkande. Och förbehöll sig Herr General-Gouverneuren, att sedan berörde Betänkande samt dagens Protocoll hunnit på Ryska språket öfversättas, närmare bestämma tiden då Commissionen å nyo bör sammanträda.

Commissionens Ordförande och Ledamöter åtskildes klockan XI. — År och dag som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

År 1825 den $^{19}/_{31}$ December kl. 6 e. m. sammanträdde den af Hans Kejserliga Majestät Allernådigst tillförordnade Commission för granskningen af Donations Lägenheternes i Wiborgs och Kymmenegårds Län blifvande natur, äfvensom Donatariernes samt Åboernes deraf beroende ömsesidiga skylldigheter och rättigheter. Närvarande — — —.

Protocollet fördes af underteknad Kammererare i Kejserliga Senaten.

Till justering upplästes det Betänkande, som i enlighet med Commissionens yttrade mening i ämnet blifvit uppsatt; och Be-

slöts: att det samma underskrifvet af Commissionens Ordförande och Ledamöter skulle i underdånighet till Hans Kejserliga Majestät insändas, jemte Protocollerne i målet, 13 stycken till antal, den af Commissionen författade Jordebok öfver Donations Lägenheterne, de Handlingar hvilka åtföljt Hans Kejserliga Majestäts för Commissionen i nåder utfärdade Förordnande, samt de Documenter, hvilka Herr General-Gouverneuren under ärendets föredragning infordrat från Kejserliga Committeen för Finska ärenderne; hvaremot Hans Kejserliga Majestäts till Commissionen aflåtne Nådiga Rescript jemte Commissionens Consept-Protocoller och öfrige skrifter komme att, under försegling, uti Herr General-Gouverneurens Cancellie förvaras.

I öfrigt fann Commissionen skäligt, att, efter pröfning af de Räkningar Ledamöterne, General Majoren och Riddaren m. m. Thesleff samt Werkelige Stats-Rådet och Riddaren m. m. von Haartman ingifvit, öfver deras Rese-kostnad och Dag-Tractamente, fastställa dessa Räkningars belopp till utbetalning för General Majoren Thesleff med åttahundrade Sextio Nio Rubel Trettioen Kopek Banco Assignationer, och för Werkelige Stats-Rådet von Haartman med Ett Tusende Fyrahundrade Elfva Rubel Sextioen och trefjerdedels Kopek Banco Assignationer, äfvensom Commissionen, enligt förut fastställd grund och härvid eljest förekomne omständigheter ville hafva tillagt Secreteraren ett arfvode af in alles Trehundrade Rubel Silfver, hvaraf Tvåhundrade Rubel Silfver skulle beräknas för Protocolls föring m. m. och Etthundrade Rubel Silfver för Jordebokens upprättande; och komme skrifvelse, i afseende å desse Medels utanordnande, att ifrån Herr General-Gouverneuren afgå till Kejserliga Senaten för Finland, deruti omnämnas skulle det Hans Kejserliga Majestät i Nåder täckts förordna: att det af Commissionen för dess Ledamöter fastställande arfvode borde utgå af allmänna Stats medlen, men Secreterarens af de till Senatens disposition anslagne medel. År och dag som ofvan.

In fidem Protocolli:

A. Zakrewsky. *J. G. Martin.*

Liite II.

1825 vuoden lahjoitusmaakomitean mietintö.

Stormägtigste Aller Nådigste Kejsare
och Storfurste!

Sedan denna, genom Rescript till underteknad General-Gouverneur, under den 13 Januarii innevarande år af Högstsalig i åminnelse Kejsar Alexander I nådigst tillförordnade Commission för slutelig granskning och beredning till underdånigt föredragande af det på Eders Kejserliga Majestäts nådiga afgörande beroende ärende, angående Donations-Lägenheterne i Wiborgs och den del af Kymmenegårds Län, hvilken, enligt nådigt förordnande af den 9 October 1816 blifvit med det sistnämnde förenad, nu fulländat Dess göromål och öfverläggningar, går Commissionen att för Dess härvid följde åsigter och för resultatet af dem, hos Eders Kejserliga Majestät i underdånighet redovisa.

Enligt åberopade nådiga Rescript har det ålegat Commissionen:

1:o att bestämma Donations-Lägenheternes blifvande natur.

2:o att föreslå de ömsesides rättigheter och skyldigheter som, i följe deraf, tillkomme Donatarierne och Hemmans åboerne; och

3:o att yttra sig, angående inlösen till Finska Stats-Werket af de lägenheter, som Commissionen kunde Krononatur tillerkänna.

I afseende å det första af förenämnde öfverläggningsämnen har Eders Kejserliga Majestät i nåder täckts ålägga Commissio-

nen, att så väl i grund af Donations-Brefvens eller de derom utkomne Förordnandens lydelse, som med tillämpning af hvad uti Finlands författningar än stadgas, angående villkoren för Frällse- och Allodialrätts erhållande och bibehållande till jord å Landet, föreslå Donations-Lägenheternes blifvande natur.

Då Commissionen gått att sådant fullgöra, har hos Commissionen först och främst i öfvervägande kommit, att väl, genom serskilte i Konunga-Riket Sverige, före Wiborgs Läns förening med Ryssland, utfärdade författningar och Riksdags Beslut, alla förläningar till evig och everldelig besittning af Krono-jord och räntor blifvit förbudne; äfvensom åboerne å Kronans Lägenheter i Sverige och således äfven i Wiborgs Län, före denna Landsorts eröfrande genom Ryska vapen, varit tryggade vid särskildte vilkor och förbehåll, angående besittningsrätten till den jord de bebott. Men förstnämnde stadgande var nödvändigt för Sverige, i afseende å bibehållandet af Dess Stats-inkomster, och stod dessutom tillsammans med dåvarande Svenska Riks Constitution: och vidkommande åter den andra omständigheten, så hafva Kronolägenheter i Konunga-Riket Sverige alltid blifvit ansedde såsom Kronan tillhörige, och såsom sådane disponerats, äfvensom åboerne å dem varit lika med Land Bönder betraktade: följakteligen har, efter Wiborgs Läns förening med Ryssland, allt berott deraf, huru Rikets Monark behagat förordna angående jorden och räntan. — Commissionen har således omedelbarligen ingått i granskning af de Acter, i grund af hvilka Lägenheter i gamla Finland blifvit till åtskillige personer af Rysslands Sjelfherrskare förlänte. Härvid bör dock Commissionen anmäla, det sådan förändring med åtskillige af ifrågavarande Lägenheter efter donationen föregått, att de, dels genom köp, dels ock i grund af derom meddelade Höga förordnanden kommit i Kronans besittning och under särskildte i Riket varande Verks och Auctoriteters förvalltning; hvarföre Commissionen äfven ansett sig böra angående hvardera af dessa tvänne slag af Donationer särskildt undersöka och Sitt underdåniga yttrande afgifva.

Hvad således vidkommer *de af enskildte Personer innehafvande Förläningar*, så har Commissionen, med föranledande

af Donations-brefvens och Ukasernes lydelse, trott dem lämpeligen kunna under följande fyra allmänna benämningar hänföras:

A. Donationer med Adeliga Fri- och rättigheter:

1:o. Genom Donations-bref af den 27 Maji 1760 har Hennes Kejserliga Majestät Kejsarinnan Elisabeth Petrowna stadfästat Fält-marskalken Grefve Alexander Butturlin och Dess manliga och qvinliga arfvingar uti everldelig, orubblig och fullkomlig besittning af 18 $^1/_2$ Gårdar i Nyslotts Härad, Hoflägret Suojerfwi Sokn i Kexholms Härad med den dithörande Ugonjemi By af 56 samt Ruskeala Sokn af 66 Gårdar, uppå sådane villkor: att Buturlin och Hans arfvingar af Man- och qvinnokönet skall sagde Soknar och Byar med alla deras tillhörigheter och ägor utan undantag, såsom det nu är, af ållder varit hafver eller hvad dit lagligen framdeles tillvinnas kan, ärfteligen och med full ägande rätt, samt under Landets adeliga friheter, privilegier och rättigheter, med samma rätt såsom den öfriga Adelen derstädes sina egne Gårdar innehafver, i everldeliga tider ostördt och orubbadt besitta och begagna, och kan Buturlin och hans arfvingar, till hvem de det för godt finna, dessa byar och Gårdar med allt hvad dertill hörer, sälja, förpanta, byta, testamentera och dermed i allo måtto lagligen förfara, såsom med all annan välfången egendom.

Af de genom förenämnde donations-bref förlänte Lägenheter, blefvo Suojerfvi Sokn med Korpiselkä Kapell, enligt Kejserlig ukas af den 4 Martii 1764 för Grefve Buturlins häftande skuld, under Hofcancelliet indragne, och donerades sedermera, å sätt här nedanföre vidare skall i underdånighet omförmälas, till Generalen Kaschkin och dess arfvingar. Den återstående delen af donationen har åter frångått Grefve Buturlins arfvingar och kommit i andre Personers ägo, nemligen:

a) I Ruskeala Sokn 26 Hemman om 19 $^3/_8$:dels Mantal och i Pelgjerfvi Kapell 97 Hemman, om 90 $^7/_8$:dels Mantal, hvilka Fälltmarskalken Grefve Buturlins Son, Collegii Rådet Dimitrij Buturlin den 21 December 1793 försållt till Löjtnanten Petter Probsting för Dmitrij Satrapäsnows räkning, hvadan ock Dirigerande Senaten i Moscau, genom särskilte ukaser dat. den 5, 7 och 28 Maji samt 18 Augusti 1809, den 22 Januarii och 27

Maji 1810, den 7 Martii 1813 och 24 Julii 1814 tillerkänt Satrapäsnows Söner besittningen af denna egendom; af hvilka nyssnämnde Capitainen Ivan Satrapäsnow under den 9 Augusti 1813 försållt egendomen till Hoffröken, Grefvinnan Anna Orlow.

b) Den i Sulkava Sokn belägna delen af förenämnde Buturlinska donation, bestående för närvarande af 17 Hemman och $5\,^{13}/_{48}$ Mantal, har förbemälte Collegii Råd Grefve Buturlin, jemte ofvannämnde donation försållt till nämnde Probsting, af hvilken egendomen, enligt Köpebref af den 9 Januarii 1795 inköpts af nu mera aflidne Capitainen Ivan Satrapäsnow, hvars arfvingar än äro i besittning deraf.

2:o. Genom Donations-bref af den 23 December 1747 har Kejsarinnan Elisabeth, under alldeles enahanda uttryck och villkor, som här ofvan angående Buturlinska donationen blifvit anförde, till Werkeliga Geheime Rådet och General-Procuratorn Furst Trubezkoj till evig och ärftelig besittning förlänt det i Kexholms Härad belägne Hoflägret Pyhäjerfvi församling af 55 Gårdar, med hvad derunder lyder. Denna donation, som för det närvarande utgör 56 Hemman om $26\,^{15}/_{16}$ ader, blef af Furst Trubezkoj försålld till Baronessan Schwachheim, och af henne år 1788 till Öfverste Löjtnanten Gischizki, af hvilken nu varande innehafveren Collegii Rådet Wasilei Baläsnoi tillköpt sig egendomen, genom köpebref af den 11 Januarii 1795.

3:o. Genom förläning af den 8 October 1790 har Generalen Grefve van Suchtelen erhållit 300 Själar i Likola, Ruodila och Memmelä byar af Sippola Kapell; om verkställigheten hvaraf Senaten under den 12 Januarii 1792 utfärdat ukas, hvarå bemälte General under den 5 Junii 1792 ock erhållit behörigt af Kejsarinnan Catharina II utfärdadt Förläningsbref, hvilket tilllägger honom evig och ärftelig besittning af denna donation med full ägande rätt; bestående den samma af 31 Hemman om $8\,^{1}/_{4}$ Mantal.

De angående de tvänne förstnämnde af ofvanberörde donationer utfärdade, till ordalydelsen här upptagne förläningsbref, anser Commissionen tydeligen utmärka Monarkens höga afsigt, att förläna dem under enahanda villkor af ägande och besittningsrätt, hvilken af ålder varit adeln i Finland enligt Privilegier

förunnad. Commissionen har således tillerkänt de till sagde donationer hörande hemman, äfvensom den uti 3 Mom. omnämnde förläning, den dem, uppå ofvanupptagne grunder tillkommande Frällse-natur, men beträffande Lägenheter, som af ållder eller härförinnan njutit Säteri-frihet, eller ock haft Skatte-natur, derest några sådane innom Donationerne finnas, utbeder sig Commissionen att derom här nedan, i ett sammanhang rörande samtelige Donationerne, sig i underdånighet utlåta.

B. Donationer å Hemman och Lägenheter till everldelig och ärftelig besittning.

Till denna Class höra följande donationer:

1:o. Enligt hvad Senatens den 30 November 1796 meddelade Förordnande till Cameral-Hofvet i Wiborg innehåller, har Kejsar Paul I uti högstegenhändigt underteknad ukas af föregående dag, täckts till Ingenieur Generalen Carl Opperman, „i evig och ärftelig besittning“ förläna den af honom i Wiborgs Län å arrende innehafvande Wiborgs Sokn benämnd, hvilken enligt upptedd Förtekning skall bestått af 40 Hemman, med de till denna Sokn hörande marker och ägor. Denna donation innehafves nu af nedannämnde trenne ägare:

a) General-Majoren Jakob Johan Weijrauch, som, genom köpebref af den 11 Februarii 1799 af Generalen Opperman tillhandlat sig $33\,^1/_2$ Hemman af $12\,^{59}/_{72}$:dels Mantal i sagde Sokn.

b) Lagmannen Johan Paldani, som, genom köp, den 30 Julii 1816 blifvit ägare af $1\,^1/_2$ Hemman om $^3/_8$ Mantal i Rackolanjoki By, hvilka Generalen Opperman den 17 September 1798 försållt till Hofrådet Howen, och sedermera af flere ägare innehafts, för än det, å upptaget sätt, kommit i Paldanis besittning.

c) Stats-Rådet Nikolaus Jänisch, som å offentlig auction den 24 Maji 1816 tillhandlat sig de till donationen hörande 5 Hemman om $3\,^1/_3$ Mantal i Tervajoki By, hvilka Opperman, genom köpe-afhandling af den 23 December 1798 försållt till Stabs-Capitainen Brockman.

2:o. Enligt Senats-Ukasen af den 29 Januarii 1796 är genom högstegenhändig ukas af den 17 i samma Månad förklaradt: att, „sedan Kejsarinnan Catharina I:sta genom ukas af den

8 Martii 1726 täckts förordna, det de i Wiborgs Province efter gränse-regleringen qvarblifne gårdar, med de till dem hörande åboer och Bönder och med all derunder lydande mark, borde tills vidare öfverlåtas i besittning till General-Majoren och Öfver-Commendanten i Wiborg Ivan Schuvaloff, hade Hennes Kejserliga Majestät Kejsarinnan Catharina II uppå derom af Statsdamen Grefvinnan Catharina Schuvaloff gjord ansökan, tillagt Henne och Hennes barn everldelig och ärftelig besittning till hela denna egendom.“ Hela denna Donation har Grefvinnan Schuvaloff, genom Köpebref af den 28 Maji 1803 försållt till nu mera aflidne Commerce-Rådet Olchin, hvars arfvingar ännu af Donationen innehafva 11 Hemman om 7 $^{7}/_{12}$:dels Mantal i Wiborgs Sokn, 1 Hemman om 6 Mantal i St. Andreæ Sokn, 70 Hemman om 27 $^{1}/_{3}$ Mantal i Mohla Sokn och 24 Hemman om 10 $^{3}/_{4}$ Mantal i Walkjerfvi Sokn; hvaremot Olchin redan i lifstiden den 2 Maji 1806 försållde det till Donationen före detta äfven hörande Hemmanet N:o 1 om 1 Mantal i Konkala by till Hofrådet Molitor, hvars Svärsöner, Prosten Penzelius och Statsrådet Nybeck nu innehafva det samma, den förre till $^{1}/_{6}$:del och den sednare till $^{5}/_{6}$:delar.

3:o. Genom Högstegenhändig till Senaten aflåten Nådig Ukas af den 27 Junii 1801 är förordnadt: „att de af framlidne Geheime Rådet Baron Nicolaij i lifstiden, emot räntans erläggande innehafde trenne Krono Hemman, Limatta, Monrepos och Freudenhoff, borde i evig och ärftelig besittning till honom öfverlåtas“; om verkställigheten hvaraf Senaten jemväl den 5 derpå följde Julii till Cameral-Hofvet i Wiborg aflåtit befallning. Af ifrågavarande Donation innehafves nu:

a) Lill-Ladugården eller Monrepos om 1 Hemman, utan utsatt Mantal, hvilken af gammalt varit en Kronan omedelbarligen tillhörig Lägenhet, af Geheime Rådet Baron Nicolaij.

b) Freudenhoff eller Naulasaari om 2 Hemman af $^{2}/_{3}$:dels Mantal, af General Löjtnanten Kanabick, hvilken tillhandlat sig det samma af Hofrådet Rotkirch, till hvilken framlidne Baron Nicolaij, genom köp af den 25 September 1801 försållt hemmanet.

c) Limatta om 1 Hemman och $^1/_6$:dels Mantal, af General Majoren Petter Thesleff, som tillhandlat sig denna Lägenhet, hvilken lika med de öfrige tvänne äro belägna i Wiborgs Sokn.

4:o. *a)* Sumbula Donations-Gods, utgörande 70 Hemman om 32 $^7/_{12}$:dels ader uti Rautus Sokn, hvilken Donation vid jordransakningen innehafts af Hof-Rådet Ivan Briskorn, men sedermera försållts till Öfversten Fock, som än är deraf i besittning. Hofrådet Briskorns Fader hade åter den 20 Januarii 1767 af General Löjtnanten Grefve Petter Devier tillhandlat sig detta Gods och å detta köp erhållit Högöfverhetlig Stadfästelse; och hade bemälte General Löjtnants Fader General Löjtnanten Grefve Anton Devier i förläning erhållit detta Gods, tillika med de tvänne härnäst nämnde, genom Ukas af den 24 December 1743, hvilken innehåller: „att Hans Kejserliga Majestät till General-Löjtnanten donerat, utom ett visst antal Själar och åtskillige Lägenheter i Riket, det af Honom fordom innehafde, men derefter till Stepan Lapuchin öfverlämnade och sedermera till Kronan indragne Gods, Rautus Församling i Kexholms Härad med Hofläger och Byar, 188 Gårdar, till everldelig besittning"; hvilken Ukas Senaten den 26 i förenämnde Månad till verkställighet befordrat.

b) Lejnickala Gods, hvilket utgör andra delen af förenämnde Donation; bestående det samma af 57 Hemman om 32 $^7/_{12}$ ader. Denna Donation innehafves nu af General-Löjtnantskan Catharina Fock.

c) Wehmais Gods, hvilket General-Löjtnantskan Anna Fock, genom köpebref af den 17 December 1810 tillhandlat sig, men nu mera, enligt hvad Commissionen har sig bekant, försållt till General-Majoren Friedrichs, detta Gods utgör den återstående delen af ifrågavarande donation, och innefattar 64 Hemman om 32 $^5/_{16}$ ader.

5:o. Enligt Senats-Ukasen af den 21 September 1793 har Hennes Kejserliga Majestät Kejsarinnan Catharina II den 2 i samma Månad Nådigst täckts förklara: „det sedan under den 8 Januarii 1726 befallt blifvit, att till vice Amiralen Sievers besittning tills vidare öfverlämna den i Kexholms Härad belägna Hitola Sokn, med undantag af Asila Hofläger, hade Hennes Kejserliga Majestät velat trygga bemälte vice Amirals lagliga arf-

vingar vid everldelig och ärftelig besittning af sagde Sokn.“ Sedermera har Kronan af Landträdet Sievers återköpt tvänne Broder- och en Syster-lott i Donationen; den återstående delen deraf innehafves af följande Fyra ägare, nemligen:

a) Grefvinnan Gustafva Armfelt, nu mera gift med Capitainen Grefve Magnus Armfelt, — 126 Hemman, om 203 $^{5}/_{8}$ arvio Rubel, hvilka inköpts för henne af General Majoren Kopieff.

b) Nämndemannen Matts Pösö, 1 Hemman om 2 $^{1}/_{4}$ arvio Rubel, hvilket Capitainen vid flottan af I Rangen Georg Sievers den 9 December 1793 försållt till Furst Dolgoruki, och derå varit i flere Personers besittning.

c) Majoren Petter Grigorkoff, 24 Hemman om 43 $^{1}/_{8}$ arvio Rubel, hvilka han, genom Köpebref af den 17 October 1806 tillhandlat sig af vice Amiralen Sievers arfvingar.

d) Fändricken Ivan Konratieff, 31 Hemman om 42 $^{3}/_{8}$ arvio Rubel, hvilka han, dels genom arf efter sin Hustru i Sieverska Donationen erhållit, dels enligt Härads Rättens Fastebref af den 7 Februarii 1808 tillhandlat sig af General Majoren Kopiew, och af Capitaniskorne Anna Sintzew och Anna Portnow.

6:o. Medelst Högstegenhändigt underteknad ukas af den 1 Maji 1734 har Werkelige Kammarherren Grefve Petter Soltikow fått i förläning uti Kexholms Härad och Pyhäjerfvi Sokn, 17 Byar, hvilka jemte åboer och Bönder samt alla derunder hörande Lägenheter borde till honom öfverlåtas i evig och ärftelig besittning. Af denna Donation innehafver nu Brigadieren Baron Anreas Friederikz 91 Hemman om 37 $^{29}/_{32}$ ader, hvilka dess Fader, genom Köpe-Contract af den 26 Januarii 1774 tillhandlat sig af Grefvinnan Soltikoff. Till detta Köp hörde då äfven de 2 Hemman om 3 $^{3}/_{8}$:dels ader, hvilka Brigadieren Baron Friederikz sedermera den 29 December 1800 försållt till Werkelige Stats-Rådet Lindeström, som den 11 Januarii 1801 öfverlåtit besittningen af dessa Lägenheter till Gulldsmeds Enkan Maria Carlsson. — Likaledes har Baron Friederikz den 30 Julii 1818 till Kejserliga Cabinettet försållt 27 Hemman om 11 $^{7}/_{12}$ ader, angående hvilken Donation Commissionen här nedan får i underdånighet anmäla.

7:o. Hemlige Rådet Grefve Ivan Muschin Puschin har enligt 1728 års Revisions-Bok innehaft 144 Hemman om 66 $^{89}/_{96}$ ader i Sakkola Sokn, hvilken Donation sedermera för Kronans räkning blifvit indragen, men genom Kejserlig ukas af den 3 December 1762 återgifvits Platon Muschin Puschins arfvingar för everldeliga tider i ärftelig besittning, med dit hörande mark, åkrar, ängar, skogar och allt hvad derunder lyder, å sätt sådant utredes af den Commissionen tillhanda komne å Tyska språket författade öfversättning af förenämnde ukas, hvilken, oagtadt Donatarien derom varit förståndigad, icke kunnat i Original-språket till rätta fås. Denna Donation har Werkelige Stats-Rådet Apollos Muschin Puschin och Gardie-Löjtnanten Ivan Muschin Puschin, den 28 Augusti 1768 försållt till Statsrådet Joachim Sievers, af hvars arfvinge General Löjtnanten Jacob von Sievers Donationen inköpts utaf Hof Banqvieren Baron Friederikz, hvars Sons Öfverste Löjtnanten Baron Friederikz barn nu innehafva detta Gods.

8:o. De angående Sallmis Donation Commissionen tillhanda komne Handlingar utreda: att Sallmis Sokn med byarne och ägorne, medelst Högstegenhändig och af Senaten den 23 September 1725 till verkställighet anbefalld ukas, blifvit förlänt Petterhoffska Inspectoren Carl Arenander till evig besittning, att Hennes Kejserliga Majestät Kejsarinnan Catharina II uppå derom gjord ansökning af Arenanders dotter, Enkefru Catharina Stackelberg, den 18 Augusti 1766 skänkt detta Gods till henne, med den försäkran, att hon kunde det samma efter eget godtycko besitta, cedera, förpanta, testamentera, försälja och med ett ord på allt sätt lagligen stadfästa låta; att executorerne af framlidne Hofmästarinnan Stackelbergs Testamente, till Professoren Ursinus försållt denna Donation, med det villkor, att han ägde besitta hela Godset med alla dess appertinentier, byar, marker, skogar, sjöar, holmar, åar och vattudrag, Fiskerier, qvarnar och qvarnställen, såsom framlidne Hofmästarinnan Stackelberg det samma innehaft, fritt för alla pålagor och anspråk, till everldelig och ärftelig ägo; hvilket Contract i anledning af derom den 6 Aprill 1777 gjord ansökan af Hennes Kejserliga Majestät blifvit stadfästadt; och att Furst Grigorii Orlow, å öppen auction den 2

October 1777 tillhandlat sig Donationen, hvilken i arf efter honom vid jordransakningen innehades af Hoffröken Grefvinnan Anna Alexiewna Orlow Tschesmensky; bestående Donationen af 224 Hemman om 403 $^{1}/_{4}$ arvio Rubel.

9:o. Enligt hvad Senats Ukasen af den 28 November 1796 utreder, har Hans Kejserliga Majestät Kejsar Paul I genom Högstegenhändigt Förordnande af den 21 i samma månad till framlidne Generalen Ewgenii Kaschkins Enka och barn till evig och ärftelig besittning förlänt den till honom i lifstiden öfverlåtne by i Finländska Gouvernementet. Detta Gods består nu af 144 Hemman om 111 $^{5}/_{8}$ arvio Rubel uti Suojerfvi Sokn och Korpiselkä Kapell, hvilka innehafvas af nästnämnde Donatarie, hvars Fader Grefve Alexis Orlow Tschesmenskij år 1804 tillhandlat sig egendomen af Kaschkins förbemälte arfvingar.

Ofvananförde, angående de under denna rubrik upptagne af private Personer innehafvande Donationer, utfärdade förordnanden, instämma alla, enligt hvad denna Commission i underdånighet finner, deruti, att Lägenheterne gifvits icke allenast till räntan, utan äfven till jorden; enligt Commissionens underdåniga tanke följer deraf, att åboerne å samma Lägenheter böra anses för Land Bönder, och att Lägenheterne böra erhålla Frälse-natur, så mycket mer som Dirigerande Senaten, enligt hvad Ordföranden i Commissionen till Protokollet för den $^{3}/_{15}$ December andragit, uti de angående Förläningarne utaf Hennes Kejserliga Majestät Kejsarinnan Catharina II utfärdade Ukaser, alltid varit anbefalld, att derå upprätta behörige Donations-bref och de samma till Monarkens underskrift öfverlämna: och hafva icke de, hvilka nu sådane Donations-bref företedt, ägt några särskildta företräden vid besittnings-rätten, i jemnförelse med dem, hvilka endast åberopat ukaser om förläningen.

C. Donationer med evig och ärftelig rätt å visst antal Själar.

Detta slag af Donationer har i sednare tider tillkommit, då enligt hvad Ordföranden upplyst, genom Dirigerande Senatens Ukas af December Månad 1781 angående den fjerde Revisionens anställande i Riket varit stadgadt, att i Wiborgs Län borde, med tillämpning af den derstädes följde serskildte Method vid upp-

börden af Kronans inkomster, infordras *revisions uppgifter* angående Mankönet, serskildt för Städerne och serskildt för Soknarne, med åtskiljande af Kronans, Adelns och Donatariernes Bönder ifrån hvarandra: hvarefter Hennes Kejserliga Majestät Kejsarinnan Catharina II täcktes såsom måttstock för förläningar i Gamla Finland fastställa Själa antalet med dem tillhörig jord, uti de härom till Senaten gifne, Högstegenhändigt underteknade Ukaser, der de uttryck förekomma: att i förläning gifvits till everldelig och ärftelig besittning, i de uti Wiborgs Län befintelige, under Kronans förvalltning stående byar, ett visst antal Själar, med de till detta antal hörande lägenheter och ägor; efter meddelandet af hvilka Förordnanden och sedan Senaten befallt Cameral Hofvet att de samma till verkställighet befordra, Cameral Hofvet i följe deraf, å särskilta tracter i Länet, der Kronan ännu kunde hafva någon jord att disponera, till Donatarien anviste visse Hemman och Lägenheter, samt honom i besittningen af dem inrymde. Sådane Donationer äro nu följande:

1:o. Den Generalen af Infanteriet Grefve Steinheil, enligt Senatens, i följe af Nådig befallning, dat. den 1 Martii 1794 den 10 i samma Månad meddelade Ukas, gifne och af honom än innehafvande förläning bestående af 23 $^{3}/_{4}$ Hemman och 8 Mantal i Wiborgs Sokn.

2:o. 13 $^{1}/_{3}$ Hemman om 4 $^{11}/_{48}$:dels Mantal i Pyttis Sokn, hvilka Secund Löjtnanten Jacob Bolotnikoff, enligt Donations-Ukas af den 4 Maji 1793 och Senatens i följe deraf den 16 i samma Månad meddelade Förordnande fått sig anviste, men sedermera den 26 Augusti sagde år försållt till nu mera aflidne Hofrådet Nicolaus Claijhills, hvars arfvingar för närvarande inhafva denna Donation.

3:o. De 23 Hemman af 6 $^{7}/_{12}$ Mantal i Wederlax Sokn, hvilka till Secund Majoren vid Gardiet Mattwej Olsufieff genom Ukas af den 29 October 1790 i grund af derom under den 24 i samma Månad meddelad Nådig befallning, öfverlåtits i förläning, men sedermera af honom blifvit, den 1 Augusti 1793 försållde till Capitainen von Kilchen, hvilken åter den 29 December 1799 bortsållt 7 Hemman af 1 $^{3}/_{4}$ Mantal till nu varande ägaren af dem Titulair-Rådet Jobst Govinius; De återstående 16 Hemman

af $4\,^{5}/_{6}$ Mantal har deremot bemälte Kilchens Enka den 25 Januarii 1804 försållt till Stats Rådinnan Catharina Rehbinder, som än innehafver denna del af Donationen.

4:o. Den af Werkelige Stats-Rådet Thomsen innehafvande Donation, bestående af 15 Hemman om $4\,^{7}/_{8}$:dels Mantal i Joutzenus Sokn, hvilken donation Thomsen, genom ett den 28 November 1795 upprättadt Köpebref tillhandlat sig af Capitainen Stefan Titschinin, som enligt Dirigerande Senatens, i följd af Nådig befallning af den 11 December 1791 meddelade Ukas af den 26 i samma Månad, denna förläning erhållit.

5:o. De 20 Hemman, utgörande $6\,^{3}/_{8}$ mantal, som Löjtnanten Christian Siegell och Under-Löjtnanten Gustaf Ullmern, enligt Nådig befallning af den 23 October 1790 och Senatens derå grundade Ukas af den 29 i samma Månad erhållit i förläning uti Joutzenus Sokn, hafva desse Donatarier sedermera, genom Köpebref af den 8 Maji och den 5 Junii 1794 försållt till Collegii Rådinnan Rechenberg, som än innehafver denna donation, med undantag af Fyra särskildte af henne till åboerne bortsållde Hemman om $1\,^{5}/_{6}$ mantal.

6:o. Den Donation af $29\,^{2}/_{3}$ Hemman om $11\,^{17}/_{24}$:dels Mantal i Wederlax Sokn, som nu äges af Handlanden Carl Bruuns arfvingar, blef, enligt Nådig befallning af den 1 Martii 1794 och Senatens Ukas af den 10 i samma Månad, upplåten till Artilleri Öfversten Prevot de Lumian, som den 5 Martii 1809 försållde Donationen till Stats-Rådet Bernhard von Rehbinder, hvilken åter, under panträttighet, öfverlåtit den till nu varande innehafvaren.

7:o. Den af Generalen Simon Romanowitsch Woronzow innehafvande Donation, utgörande hälften af den förläning, som Cancelleren Grefve Woronzow i Ryska Carelen af Wiborgs Gouvernement och sedermera Geheime Rådet Grefve Skavronsky under Kejsarinnan Elisabeths Regering innehaft, men af Skavronsky blifvit till Kronan återköpt, utgörande denna hälft, som enligt Nådig befallning af den 5 Aprill 1797 och Senatens derå grundade Ukas af den 30 i samma Månad donerats till nuvarande innehafvaren, icke allenast hela Kronoborgs utan ock vid pass

hälften af Jaachimvaara Sokn, hvilka tillsamman bestå af 482 Hemman om 506 1/8 arvio Rubel.

I anseende till Donationer af denna beskaffenhet, har Commissionen varit af den enhälliga mening, att der, i stället för jord eller Mantal, ett visst antal Själar i förlänings-brefvet upptages, med ett sådant uttryck så mycket mindre kan förstås annat än den jord, som af samma antal Bönder besittes, som Lifegenskapen alldrig varit i Finland gällande: Och som ifrågavarande Donationer blifvit gifne till everldelig och ärftelig egengom, så har Commissionen ansett de samma böra tilläggas lika natur med öfrige till evig ägo upplåtne förläningar samt i följe deraf de härunder lydande lägenheter för vanlige Frällse-hemman förklaras.

D. Donationer med särskilta uttryck och villkor.

1:o. Asila Donation:

Enligt ukas från Höga Senaten till Wiborgske Cancelliet, dat. den 6 September 1728 har Hans Kejserliga Majestät, under den 24 förutgångne Julii, förordnat, att General Löjtnanten Henning borde återfå den af honom innehafde by i Kexholms Härad, hvilken 1727 var gifven till General Majoren Iwan Koltowsky; och hade för verkställighet deraf, enligt innehållet af en Ukas från Wiborgske Cancelliet till Camereraren Grove blifvit utredt: att Asila Hofläger med byarne den 22 Julii 1711 donerats tills vidare i Hennings besittning; att, med anledning af 1720 års Ukas, angående de å vänstra sidan af vägen belägne egendomar, hade ibland de Godsägarene fråntagne Lägenheter äfven varit Asila Hofläger med byarne; att detsamma år 1727 öfverlämnats i Koltowskys men genom åberopade Ukas återgifvits i Hennings besittning. Denna Donation, som består af 93 Hemman om 149 arvio Rubel, innehafves af Hennings arfvingar.

Ofvanberörde Förlänings-bref af 1728 innehåller väl icke för denna, liksom för de under rubriken B. upptagne Donationer, uttrycket: evig och everldelig besittning, men med sådane uttryck har den varit skänkt åt General-Majoren Koltowsky, efter hvilken Henning donationen erhållit, och sedermera hafva Hennings arfvingar suttit i 100 årig orubbad besittning deraf.

Af denna anledning och då stadgandet i Kejserliga Ukasen af den 16 Januarii 1720, enligt hvilken alla de egendomar, som äro belägne å högra sidan af den vänstra utaf de tvänne sommar-landsvägar, som gå från Wiborg till Kexholm, skola anses vara gifne tills vidare i förläning, efter Commissionens tanke icke heller kan lämpas på denna förläning, såsom sednare till Henning återgifven, alltså har Commissionen ansett denna Donation böra betraktas såsom varande af enahanda beskaffenhet med andre everldelig tids förläningar, samt får förthy i underdånighet föreslå, att de dertill hörande Lägenheter måge för vanlige Frällse-Hemman förklaras.

2:o. Enligt Ukas af den 21 Julii 1710 har Kejsar Petter den I befallt, att i förläning till Brigadieren Grigorii Tschernischeff öfverlåta såsom Gods i Wiborgs Härad Mohla Församling med de deri bebodda och obebodda byar, åkrar, skogar, ängar, Fiskevattn och alla appertinentier. Af denna donation innehafver nu Statsdamen, Furstinnan Galitzin, i arf efter dess Fader, framlidne Werkelige Kammarherren Grefve Petter Tschernischeff 154 Hemman om 76 $^{19}/_{24}$:dels Mantal i Mohla, — samt Commerce-Rådet Michael von Blandow 161 $^{1}/_{2}$ Hemman om 77 $^{5}/_{12}$:dels Mantal i den med samma Sokn i älldre tider förenade Walkjerfvi Sokn, hvilka Lägenheter Blandow, genom Köpe-Contract af den 5 Martii 1802 tillhandlat sig af Grefve Tschernischeff. Till förenämnde Donation höra äfven de här nedannämnde Lägenheter, som aflidne Werkelige Statsrådet Bogajewsky den 28 September 1801 i lifstiden köpte af bemälte Grefve, och hvilka af dess arfvingar nu mera försållts till Artilleri Departementet.

Denna förenämnde förläning är väl belägen å högra sidan af vänstra Sommar-Landsvägen ifrån Wiborg till Kexholm, samt har ock tillkommit före år 1720, men emedan förläningen är gifven till Gods, varit besutten och gått i köp med vederbörande auctoriteters vettskap under en tid af 100 år; thy finner Commissionen för sin underdåniga del, densamma icke kunna annorlunda, än såsom everldelig tids Gåfva anses, och tillstyrker derföre i underdånighet att alla de derunder lydande Hemman måge tilläggas den för de öfrige af Commissionen föreslagne Frällsenatur.

3:o. Genom Högstegenhändig uti Senats-Ukasen af den 17 December 1798 intagen Ukas af den 14 i samma Månad har Hans Kejserliga Majestät Kejsar Paul I förordnat, att till Capitainen Ludvig de Gervais borde i ärftelig besittning öfverlämnas Terävälä Hemman med allodial rätt. Detta hemman, som af bemälte Gervais än innehafves, är beläget i Jäskis Sokn och består af 1 Mantal.

Den vid ifrågavarande Förläning nyttjade benämning af Allodial-rätt, är väl i Landets Kammarwerk utan någon betydelse; men då en sådan rätt af gammalt äfven ansetts tillhöra adeliga Säten, och Lägenheten dessutom blifvit gifven till ärftelig ägo, thy har Commissionen ansett sig äga välgrundad anledning att den samma Frällse-natur tillerkänna.

Donationer, som innehafvas af särskilta Werk och Auctoriteter i Riket, äro följande; nemligen:

Af Eders Kejserliga Majestäts Cabinett:

I Kackis Kapell af Wiborgs Sokn, samt i Björkö Församling med Kuolemajerfvi Kapell, 39 Hemman om 15 Mantal, med derå anlagde Rockala och Kuckola Spegel- och Glas-Fabriker.

Denna Donation grundar sig å Kejserliga Ukasen af den 22 November 1798, hvilken Dirigerande Senaten under den 3 derpå följde December till verkställighet anbefallt, och deri förordnas: „att de till Fabriqveuren Lunds Fabriqver nästgräntsande hemman borde öfverlåtes honom i besittning med allodial rätt, emot erläggande till Kronan af den ränta, som för Hemmanen nu betalas och dem framdeles påföras kan, och sedan nu varande Åboerne derå blifvit försedde med Lägenheter af motsvarande mantal å andra Orter och med samma rätt, som de förenämnde af dem besittas.“ — Denna Donation har för Lunds obetald lämnade skuld till Riks-Banken, enligt Dirigerande Senatens Ukas af den 11 November 1811 blifvit af Kronan i besittning tagen, och disponeras nu af Kejserliga Cabinettet.

I Pyhäjerfvi Sokn: 27 Hemman om 11 $^{7}/_{12}$ ader, angående hvilken donations tillkomst Commissionen vågar i underdånighet åberopa hvad här ofvan under Litt. B mom. 6 anfördt är,

Af Artilleri Departementet:

I Kivinebbs Sokn: 225 Hemman af 68 $^1/_2$ mantal. Denna Donation tillkom under Prinsessan Annas af Brunsvig Lüneburg Regering den 2 Januarii 1741, då den till Hofmarskalken Dimitrii Schepeleff öfverläts, men ifrån hvars besittning den sedermera, under den 31 derpå följde December förordnades böra fråntagas; Dock täcktes Hennes Kejserliga Majestät Kejsarinnan Elisabeth genom Högstegenhändig Ukas till Senaten af den 19 Februarii 1742 till Schepeleff åter förläna det i Wiborgs Sokn belägna Kivinebbs Hofläger med byarne till everldelig och ärftelig besittning; hvilket förordnande ock, medelst Senatens Ukas af den 20 i samma Månad, blef till verkställighet befordradt. — Hofmarskalken Schepeleffs arfvingar försållde Donationen under den 3 Martii 1762 till General Löjtnanten Iwan Schuvaloff, som åter, genom köp af den 1 Januarii 1768 öfverlät egendomen till Geheime Rådet Grefve Petter Tschernischeff, af hvars arfvingar Artilleri Departementet år 1820 tillhandlat sig hela Donationen, och underlagt den samma Systerbäcks Gevärs-Factori.

I Mohla Sokn 16 Hemman om 9 $^1/_{12}$ Mantal, hvilka förut hört till den åt Brigadieren Tschernischeff den 21 Julii 1710 förlänte och här ofvan under Litt. D mom. 2 i underdånighet omförmälte Donation, och voro dessa lägenheter vid förläningen öde, hvadan ock Donatarien från Ryssland ditflyttade lifegne Bönder, hvars barn och afkomlingar vid jordransakningen voro å Godset boende.

Wid bestämmandet af naturen utaf förenämnde fyra, nu mera under publik förvaltning varande Donationer, har hos Commissionen i öfvervägande kommit: det Kronan, emot innehållet i Adelige Privilegierne, icke är berättigad, att innehafva något fritt eller frällst Gods. Men, enär det egentliga ändamålet med ett sådant å Statens vägnar till Ridderskapet och Adeln gjordt begifvande, lärer varit, att förekomma minskningen af den jord, som, efter sin ursprungliga bestämmelse, varit detta stånd förbehållen, har Commissionen icke trott det innefatta något intrång uti Ståndets välfångna och högtidligen bekräftade Privilegier, att en lägenhet, hvars natur ej härförinnan varit närmare bestämd, i afseende å friheter och förmoner sättes i lika skick med den

frällste jorden, ehuru samma lägenhet af Kronan innehafves, — hällst deraf ej kan komma att dragas den slutföljd, att Kronan, äfven i de fall, då hon framdeles kan tillvinna sig någon jord, som af ålder varit Frällse, får den samma såsom sådan besitta, utan bör den, i grund af sagde Privilegier, behandla och disponera såsom öfrige Krono lägenheter. — Dessutom har det ej undfallit Commissionen, att om de i Finland gällande Författningar, hvilka förmena detta Lands Krona besittningen af Frällsejord, ovillkorligen blefve å förevarande fall tillämpade, skulle ett oskäligt lidande tillskyndas de Werk och Auctoriteter, som ifrågavarande Lägenheter inköpt, och som, i okunnighet om de Finska Lagarnes föreskrift i nästberörde afseende, på god tro härå användt allmänna medel till högre belopp, än att Kronan kan anses vara derföre ersatt, vid Lägenheternes förklarande för Krono, i hvilket fall ej heller de förmoner, som med sådane inköp för nämnde inrättningar åsyftats, skulle kunna ernås, och än mindre en billig och nödvändig gräns sättas för de tvistigheter, hvartill Krono Werkens än ägande inskränktare disposition af sagde Lägenheter härtills föranledt, och vållat missförstånd och vidlöftiga skriftväxlingar emellan dessa Werk och locala Auctoriteterne. Uppå sådane considerationer, och enär härtill än vidare kommer, att merförmälte Werk, ehuru Kronan tillhörige, dock kunna anses vara af lika egenskap med en privat inrättning, som med användande af sina ägande tillgångar, förvärfvar sig sådane Fastigheter, hvilka kunna för densammas underhåll och utvidgning vara nödige, thy har Commissionen ansett förenämnde Lägenheter böra tilläggas enahanda natur, hvilken Commissionen här ofvan föreslagit för de lika med dessa, till everldelig och ärftelig besittning åt enskilta Personer gifne, och af sådane än innehafvande förläningar.

Wid det Commissionen, i enlighet med ofvan förmälte allmänna bestämmelser angående de donerade Lägenheternes blifvande natur, skolat skrida till uppgörande af den Jordebok, som Commissionen blifvit anbefalld att upprätta och till Eders Kejserliga Majestäts Nådiga stadfästelse öfverlemna, har Commissionen fästat sin uppmärksamhet derå, att bland dessa Lägenheter äfven kunde finnas sådane, som i de älldre Jordeböckerne varit såsom

Skatte upptagne, eller ock sedermera kunnat i laga ordning tillvunnits Skatte-natur. Och som Commissionens pluralitet instämt i den mening, att Åboerne å slike Lägenheter borde bibehållas vid deras i Landets älldre och de nu gällande författningar grundade Skattemanna-rätt, der de densamma icke lagligen förverkat; thy har Commissionen, uti Skattecolumn upptagit de Hemman, hvilka, enligt i Commissionen tillgängelige Handlingar varit såsom sådane i de sednaste Svenska Jordeböcker anteknade; hvarjemte Commissionen får till Eders Kejserliga Majestäts Nådigste godtfinnande öfverlämna, om icke öfrige Donations-Lägenhets åboer kunde öppet lämnas, att enahanda rätt sig i laga ordning tillvinna, om af dem visas kan, att äfven deras åboende Hemman varit såsom Skatte i nämnde Jordeböcker upptagne, eller eljest blifvit ansedde vara af Skatte-natur.

Näst frågan, angående Donations Lägenheternes blifvande natur, — tillhör det Commissionen att yttra sig deröfver: hvilka ömsesides rättigheter och skyldigheter för Donatarierne och Åboerne hvarje Lägenhet, efter Dess tillerkännande natur och i grund af Stadganderne uti Nådiga Förordningen af den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817 enligt Commissionens tanka bör medföra. — Då det härvid varit Commissionen i Nåder tillåtet att för Donatarierne föreslå den vidsträcktare dispositions- eller ägande-rätt, hvilken Commissionen kan finna billig och lempelig samt icke omedelbarligen verkande å tredje Mans derunder beroende rätt, — hafva Commissionens Ledamöter och ordförande förenat sig derom: att de Lägenheter, hvilka antingen förut af ållder innan de Kronan tillfallit, eller då donationen skedt, Säteri frihet innehaft, — äfven framdeles borde få en sådan, och de dermed följande förmoner till godo njuta: hvadan Commissionen ock, i den upprättande Jordeboken, sådant anteknat för alla de Lägenheter, hvilka Commissionen vid Handlingarnes genomgående, funnit vara af förenämnde beskaffenhet. Men då Commissionen har sig bekant, att äfven vanlige Donations Lägenheter blifvit af Donatarierne tagne under eget bruk, och med Caracters-hus och annan större åbyggnad försedde, i följe hvaraf de ock erhållit den uti andre Provincer af Riket för dylike Herre Säten vanlige benämning af Hofläger; har i Commissionen fråga blifvit väckt, huru-

vida icke äfven dessa Hofläger finge under Säteri-frihet innehafvas, dervid Commissionen enligt Pluralitetens sammanstämmande mening varit af den tanke: att väl Säteri-frihet å egendomar nu mera icke kan annorlunda förvärfvas, än genom flyttning af Säteri-friheten ifrån någon Sätes-gård till annat frällse-hemman af lika Hemmantal och godhet, men att hvarken 1723 års adeliga Privilegier i hvad de innehålla att ny Säteri-frihet icke beviljas må, ej heller 1686 års Kongl. Resolution äro till Wiborgs Län och de derstädes förut vordne Regeringsgrunder tillempelige. Wid denna beskaffenhet och då Säteri-friheten ursprungeligen tillkommit sådane innom de Adelige Godsen belägna Gårdar, hvilka, lika med de ifrågavarande Hoflägren blifvit bygde till Herresäte eller Stamhåll för Familien, och villkoret för sådan frihets bibehållande, enligt de för Finland gällande Författningar, också nu för tiden består i Sätesgårdens behöriga byggnad och cultivering; thy har Commissionen så mycket hällre trott sig uti förenämnde Nådiga tillåtelse äga en välgrundad anledning till den underdåniga hemställan, det Säteri fri- och rättigheter måtte förunnas alla de af Commissionen för Frällse förklarade Hemman, hvarå så kallade Hofläger äro anlagde och befinnas under Donatariens eget bruk, som tredje mans rätt derigenom icke förnärmas, men väl Landets bättre cultur befrämjas: Och har Commissionen i Jordeboken anmärkt de Lägenheter, hvilka enligt denna allmänna grund, borde för Säterier anses och förklaras. Serskildt har Commissionen ock skolat om Säteri-frihet för nedannämnde Lägenheter hos Eders Kejserliga Majestät i underdånighet anmäla, nemligen:

1:o. För det Generalen af Infanteriet m. m. Grefve Steinheil tillhörande Sarela Hofläger, med derunder i sambruk varande Lägenheter af tillsammans 1 $^{5}/_{12}$:dels Mantal, hörande till den af Generalen innehafvande Donation, om hvilken förmon Generalen uti ingifven och till Commissionens åtgärd öfverlämnad underdånig skrift ansökt, och hvilken Commissionen, vid öfvervägande af Generalens förtjenster samt Dess för Finlands väl särskildt ådagalagde omsorger under den längre tid Han, såsom General-Gouverneur styrt Landets angelägenheter, enhälligt trott sig äga anledning att för Honom underdånigst föreslå.

2:o. För Lill-Ladugården eller Monrepos, tillhörig Geheime Rådet Baron Nicolaij, samt

3:o. För Teravälä af Majoren Gervais innehafvande Hemman, så vida hvad den förstnämnde eller Monrepos angår, denna Lägenhet af gammalt varit Kungsgård, och såsom sådan haft Säteri-frihet, samt den sistnämnde är förlänt under sådan benämning, som af gammalt ansetts tillhöra Adeliga Säten: Warandes desse förslag ense med pluralitetens yttrade åsigter angående Säteri-frihetens beviljande i allmänhet.

Enligt 14 och 15 Mom:ne IV Art. af Nådiga Förordningen af den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817 tillkommer Donatarierne icke någon annan rätt till de innom Donations Godsen befintelige Skattehemman, än att af åboerne uppbära den derifrån utgående Jordeboks räntan; och då nu sagde författning, i förevarande fall, bör tjena Commissionen till efterrättelse, har Commissionen äfven funnit, att Donatarierne med den nu varande eller framdeles fastställande räntans erhållande, efter Jordeboks förvandling, af de Lägenheter, hvilka Commissionen ansett i ofvansagde ordning Skatte-natur tillkomma, böra åtnöjas, utan att någon vidsträcktare dispositions-rätt, i afseende å sådane Lägenheter, kan för dem tillstyrkas.

Den ägande och dispositions-rätt, som enligt Commissionens tanke, borde för framtiden tillkomma Donatarierne till alla de med åboer besuttne Lägenheter, för hvilka Commissionen föreslagit Frällse-natur, anser Commissionen vid detta tillfälle, icke behöfva närmare bestämmas och förklaras, emedan, med Hemmanens förklarande för vanlige Frällse-hemman, denna ägande och besittnings-rätt blifver af alldeles enahanda beskaffenhet med den, som af ållder varit andre Frällse-ägare i Finland förunnad, och dem enligt Privilegier och Författningar tillkommer; i följe hvaraf ock den andel af räntan, som, enligt hvad före föreningen af Gamla med Nya Finland stadgadt var, härtills af Donationerne erlagts till Kronan, enligt Commissionens tanke för framtiden borde komma att upphöra, och dessa Lägenheter, som härtills erlagt de före föreningen, enligt då gällande Författningar bestämde utskylder, hädanefter icke vara skylldige att till Henne betala någon annan skatt, än den vanlige Frällse-hemman er-

lägga, och Commissionen i likhet dermed uti Jordeboken utfört. — I följd af den Donatarierne sålunda tillkommande allmänna dispositions-rätt, äro Åboerne att anses såsom Landbönder, och der de med Frällse-ägaren om Hemmanets besittning ej i godo kunna åsämjas, borde de derifrån afflytta. Commissionen har dock, med afseende å härvid förekommande omständigheter, enligt pluralitetens yttrade mening, funnit billigt, att de nuvarande åboerne uppå de af Frällse-natur blifvande Lägenheter, borde i Fyra år, räknadt ifrån den för fardag i allmänhet bestämde tid, sedan författningen härom blifvit bevisligen kungjord, tryggas vid den åboende Lägenhetens besittning, emot utgörande allmänna onera samt de afgifter, som härintills ifrån Lägenheten till Donatarien erlagts; efter hvilken tids utgång dispositions-rätten komme att tillfalla Frällse-ägaren, som då kunde obehindradt antingen skilja åboerne ifrån Lägenheten eller efter godtycko om afgifterne med dem contrahera; Och skulle under denna åboernes besittnings-tid jemväl dem tillåtas att begagna Skogarne till husbehof och idka Svedjebruk, så vida det till deras lifsbergning kan vara oumbärligt; Frällsemannen härunder obetaget, att om Hemmanet vanhäfdas lagligen tilltala åboen, hvilken efter förekommande omständigheter kunde af Domaren förklaras hafva Besittningsrätten deraf före den ofvan underdånigst föreslagne tiden förverkat. Men om någon Frällse-Bonde icke ville begagna den honom sålunda lämnade Fyra-åriga besittnings tid, skulle det, enligt Commissionens tanka, i sådant fall honom åligga att derom bevisligen tillsäga Donatarien och sedermera tvänne år å Hemmanet qvarsitta, under fullgörande af de allmänna och enskildta pålagor, som derintills utgått.

Hvad sluteligen vidkommer frågan om inlösen af Donations-Lägenheter, så förfaller allt yttrande rörande detta ämne, enär Commissionens Pluralitet tillerkänt samtelige Donations-lägenheter Frällse-natur.

Den af Commissionen öfver Donations Lägenheterne upprättade Jordebok får Commissionen, jemte Dess under fortgången af detta ärende förde 13 särskildte Protokoller, af hvilka de i Commissionen förefallne omröstningar utredas, med öfrige dertill hörande Handlingar och den ifrån Kejserliga Committeen för

Finska ärenderne af denna Commission infordrade Act, härhos underdånigst insända, och framhärdar med djup undersåtelig vördnad, trohet och Nit

Stormägtigste AllerNådigste Kejsare och Storfurste!

Eders Kejserliga Majestäts

AllerUnderdånigste och Tropligtigste

Tjenare och Undersåtare

A. Zakrewsky.

C. Mannerheim. *A. Thesleff.* *Gustaf Ladau.*

L. G. von Haartman. *A. H. Falck.*

J. G. Martin.

Helsingfors den 31 December 1825.

Hans Kejserliga Majestät underdånigst.

Liite III.

Suomen valtiosihteerin alamainen esittely.

S. S.
för
Storfurstend. Finland

Den 15 Oct. 1826.
N:o 158.

Sub secreto.

Ang:de Donations lägenheterne i Wiborgs och Kymmenegårds Län.

Redan kort efter eröfringen af Gamla Finland, erhöllo särskildte enskilte personer af Kejsar Petter den Store i förläning sådane, i denna Provins belägne, lägenheter, som hade tillfallit den Kejserl. Kronan; och dylika Nådebevisningar hafva allt sedermera meddelats af E. K. M:ts Företrädare å Ryska Thronen, ända intill H. M:t, Kejsar Alexander 1:stes Regering. Derifrån härleda sig de i det nuvarande Wiborgs Län och i den derifrån skilde andel, som med Kymmenegårds Län är förenad, befintelige *Donationer*. Då sådane först kommo i fråga, var väl öfverhetligen stadgadt, att Åboerne å Hemmanen ej finge belastas med högre afgifter, än hvartill de, sålänge lägenheterne innehades af Kronan, enligt den häröfver upprättade Jordebok voro förpligtade; men som de Höga Förordnanden eller från Dirigerande Senaten utfärdade Ukaser, hvarigenom slike Donationer bevilja-

des, icke uttryckeligen innehöllo en sådan inskränkning uti den ägande eller besittningsrätt, som genom förläningen erhölls, utan fastmer voro författade i uttryck, som kunde föranlåta Donatarierne, att anse denna rätt vida större och förmonligare, så dröjde det ej länge innan flere af dem, icke allenast togo ett eller flere till Donationen hörande Hemman under eget bruk, och der anlade såkallade *Hofläger*, utan jemväl för dessas bearbetande ålade sine underhafvande utgörandet af flere dagsverken och större räntor, än hvartill Hemmanen efter Jordeboken blifvit skattlagde. — I början voro dessa ökade utlagor och onera icke särdeles tryckande, hvarföre ock Allmogen utan något egenteligt motstånd utgjorde dem; men då flere Donatarier sluteligen ville tillegna sig en oinskränkt dispositionsrätt öfver Donationslägenheterne, uppstod i sednare tider tvist härom emellan dem och Åboerne, hvilka tvister af olika Auctoriteter afgjordes, efter olika grunder. Denna oreda blef väl derigenom förekommen, att H. M:t, genom Nådig Ukas af 1811, täcktes förordna, det med alla vidare förändringar, i afseende å Donations-Hemmans Åboernes skyldigheter borde anstå, intill dess denna fråga i hela sin vidd blefve afgjord; imedlertid hade dock de redan vidtagne åtgärder haft den följd, att, under det Hemmans åboerne å några Donationer erlade räntorne efter förra vanligheten, och till det belopp som Jordeboken uptager, hade de deremot å andra Donationer dels frivilligt åtagit sig utgörandet af dem till större belopp, dels blifvit härtill af Auctoriteterne förpligtade.

I detta skick befann sig frågan om beskaffenheten af de rättigheter, som tillkommo innehafvarene af ifrågavarande Donationer, då Gamla Finland, år 1812, erhöll samma Författning och Lagskipning som det öfriga Storfurstendömet. Missledd om följderne af denna förening, vägrade Donations Allmogen genast, att utgöra de ökade räntorne och utskylderne; hvadan H. K. M:t blef föranlåten, att, genom Kungörelse af den 28 Martii 1812, förklara: att dessa räntor och utskylder skulle till samma belopp, som före föreningen fullgöras, intill dess att en ny skattläggning hunne Länet öfvergå; och tjenar detta Höga Stadgande än till grund för Donatariernes och Donations Hemmans Åboernes ömsesides skyldigheter.

Ett närmare och för evärdeliga tider beståndande förordnande till bestämmande af dessa skyldigheter och deraf härflytande rättigheter, har dock under tiden utgjort ett af föremålen för Styrelsens bekymmer och omsorger vid organisationen af Wiborgs Län. Derföre och sedan Organisations Comitén samt Kejserl. Senaten hade inkommit med deras i ämnet infordrade utlåtanden, täcktes H. K. M:t, genom Manifest af den $^{10}/_{22}$ Januarii 1817, i afseende å förenämnde fråga, utom annat, Nådigst stadga: *att alla evärdelig tids förläningar, som icke, enligt Donations Ukasernes uttryckeliga lydelse, voro gifne med Allodial rätt* (eller med den, som Frälseman å Frälse Hemman tillkommer), *skulle anses för Donations Hemman, till hvilka Donatarien ej tillkomme någon annan eller större rätt, än den att derifrån upbära utskylderne efter den för hvarje ort redan fastställde eller vid den nya skattläggningen fastställande Jordeboken:* hvarjemte Landshöfdingen i Nåder anbefalltes, att utreda förenämnde förhållande, genom å stället anställande jordransakning; och densamma till Högsta Magtens stadfästelse anmäla. Sedan Landshöfdingen hade fullgjort detta åliggande, och dervid, för sin del, funnit, att någon Donation icke uttryckeligen gifvits med Frällsemanna rätt, förklarade Landshöfdingen, det alla Donationslägenheter, som ej af ålder varit frälse eller skatte, skulle erhålla den natur, som 1817 års Förordning hade tillagt Donations Hemman; hvilket utlåtande Kejserl. Senaten äfven gillade i afseende å alla öfriga Donationer, utom tvänne, som, enligt Senatens tanke, voro förlänte med sådane uttryck, att de borde för Frälse förklaras.

Då detta ärende derefter anmäldtes till slutelig nådig åtgärd, täcktes Högstsal. H. M:t Kejsar Alexander I Glorvördigst i åminnelse, hänskjuta detsamma till ytterligare skärskådande uti en under General Gouverneurens Ordförandeskap nedsatt särskild Commission; och det är nu denna Commissions betänkande, hvilket, med dertill hörande Protocoller, jag får till E. K. M:ts Nådiga pröfning och afgörande underdånigst öfverlemna.

För att bereda en lättare öfversigt af detta nog invecklade ärende, hvilket är af så stor vigt, icke allenast för de enskilta personer, som äro innehafvare af Donationer i Wiborgs Län, utan

äfven och än mera för den talrika Menighet, som åbor desamma, och deras efterkommande [1]), vågar jag underlägga E. K. M:t följande framställning af de hufvudfrågor, som dervid torde till decision förekomma, och öfver hvilka jag således, i afseende å upsättandet af det Höga Förordnandet, i underdånighet utbeder mig E. K. M:ts Nådiga utlåtande.

I:o. Då Commissionen funnit, att de i Wiborgs Län gällande Författningar, angående de rättigheter, som, under Svenska Styrelsen tillkommo Krono Allmogen, icke kunnat tjena Rysslands Sjelfherskare till efterrättelse, vid förläningar af lägenheter, som af denna Allmoge innehades, utan att omfånget af de rättigheter, hvilka genom slike förläningar beviljades, borde bestämmas efter ordalydelsen af de härom utfärdade Donations bref och Ukaser, — så har Commissionen enhälligt varit af den tanke, att alla af enskilta personer än innehafvande förläningar, hvilka gifvits antingen med Adeliga fri- och rättigheter, eller ock till evärdelig och ärftelig besittning med full ägande rätt, borde tillerkännas Frälse natur, och för vanlige Frälse Hemman förklaras, dock att, enligt pluralitetens i Commissionen yttrande, de Hemman, som i Jordeböckerne varit såsom Skatte upptagne, eller till hvilka Åboerne lagligen kunde ådagalägga sin jordägande rätt, skulle Skatte natur bibehålla, och Donatarien således ej äga annan dispositions rätt öfver dem, än till upbärande af den fastställde Jordeboksräntan.

Commissionens Ledamöter och Ordförande hafva förenat sig derom, att ofvanberörde förhållande i alla delar inträffar med alla de af enskilte personer i Länet innehafvande Donationer, med unnantag af följande trenne, i afseende å hvilkas blifvande natur skiljaktighet i meningarne uti Commissionen upstått, — nämligen:

1:o. *General Lieutenanten Hennings arfvingars Donation i Hitola Socken*, angående hvilken trenne Ledamöter och Ordföranden yttrat, att ehuruväl förläningsbrefvet till Henning

[1]) Ruotsinkielisessä originaalissa luetaan tämän jälkeen: „*samt jemväl för hela Finland*“, mutta nämä sanat ovat sitten pois pyhityt. Venäjänkielisessä tavataan vastaavat sanat.

icke innehåller uttrycket: evig och evärdelig besittning, men Donationen sedermera med dessa uttryck varit skänkt till General Majoren Koltovsky, efter hvilken Henning åter kommit i besittning deraf, och Hennings arfvingar sedermera suttit i 100 årig disposition af Donationen, altså borde de hit hörande lägenheter för Frälse Hemman anses och förklaras. — Hvaremot tvänne Ledamöter varit af den tanke, det innehafvaren af Donationen, såvida densamma icke blifvit gifven å evärdelig tid, endast borde tilläggas rättigheten att upbära de från Hemmanen utgående räntor, men ägande och dispositions rätten till dem tillkomma åboerne.

2:o. *Stats Damen Furstinnan Galitzins Donation i Mohla Socken;* och

3:o. *Commerce Rådet Blandows Donation i Walkjerfvi Socken;* i afseende å dessa tvänne Donationer, hvilka bägge år 1710 gifvits Brigadieren Tschernischeff, förekommer den särskilta omständighet, att de äro belägna å högra sidan af sommarlandsvägen ifrån Wiborg till Kexholm, och att genom Ukas af den 16 Januarii 1720 blifvit förklarat, *det alla så belägne Donationer borde anses gifne endast tills vidare;* hvilken Ukas H. K. M:t, uti 1817 års Manifest förordnat skola tjena till efterrättelse. Af sådan anledning och då nu i sagde Manifest derjemte förklarats, att de egendomar vore förlänte å behagelig tid, hvilka ej, enligt förläningsbrefvens uttryckeliga innehåll, *blifvit gifna antingen å viss utsatt tid eller ock till evig och ärftelig besittning*, hvilka uttryck icke förekomma uti Donations Brefvet till Grefve Tschernischeff, altså har i Commissionen sådan skiljaktighet försports: det tvänne Ledamöter varit af den tanke, att på E. K. M:ts välbehag berodde, huruvida dessa Donationer borde till Kronan indragas, hvilket dock icke tillstyrkts i afseende å den af Furstinnan Galitzin innehafvande Donation, utan fastmer att densamma, i anseende till Furstinnans förfäders förtjenster, måtte för Frälse förklaras; hvarjemte det ansetts billigt, att Blandow, i händelse af det af honom innehafvande Godsets indragning, skulle af Kronan ersättas för den köpeskilling, hvilken han derföre erlagt. Deremot hafva Commissionens öfriga trenne Ledamöter och Ordföranden förenat sig om den mening, att som förläningen var

gifven till *Gods* och sedermera varit besutten och gått i köp med vederbörande Auctoriteters vettskap under en tid af 100 år, thy borde den för evärdelig anses och Hemmanen tilläggas Frälse natur.

I anledning häraf torde E. M:t Nådigst förordna:

1, *om alla af enskilta personer innehafvande Donationer skola för Frälse förklaras*, eller

2, *endast de, för hvilka Commissionen sådant enhälligt tillstyrkt;* och i sådant fall,

3, *huru hvar och en af desse trenne sistnämnde bör anses.*

II:o. I afseende å de till förenämnde Donationer hörande Hemman, å hvilka Donatarierne, enligt hvad här ofvan blifvit anmäldt, inrättat såkallade Hofläger, förekommer dernäst den fråga till afgörande: 1:o. Om dessa Hofläger endast skola anses såsom vanliga Frälsehemman, i hvilket fall en viss, ehuru obetydlig afgift, för dem erlägges till Kronan, samt de till deltagande uti håll- och transportskjutsen, och andra allmänna onera äro pligtige, — eller 2:o huruvida icke dem må kunna tillerkännas den frihet från slike afgifter och allmänna skyldigheter, hvilken Adeln i Finland, enligt der gällande Författningar, åtnjuter för de af densamma åboende Sätesgårdar eller såkallade Säterier?

Commissionens Ordförande och Ledamöter hafva varit derom ense: att en sådan *Säteri-frihet* borde tillerkännas alla dem, ibland förenämnde lägenheter, hvilka förut af ålder innan de Kronan tillfallit, eller då Donationen skett, sagde frihet innehaft; — hvaremot endast de fleste af Commissionens Ledamöter i afseende å de Hofläger, vid h:ka omnämnde förhållande ej äger rum, förenat sig om den mening, att, såvida H. K. M:t, vid Commissionens tillförordnande, hade tillåtit Commissionen att för Donatarierne föreslå den utvidgade dispositions rätt, som med rättvisa och Författningarne vore förenlig, samt billigheten tycktes berättiga innehafvarene af Hofläger till erhållande af samma förmoner, som innehafvarene af Säterier i nya Finland, helst tredje mans rätt derigenom icke förnärmades, — thy borde Säteri-frihet tillerkännas alla de af Commissionen för Frälse förklarade Hemman, derå Hofläger äro anlagde och befinnas i Donatariernes

bruk; hvilken mening dock icke Ordföranden och tvänne Ledamöter biträdt.

E. K. M:t värdes derföre afgöra: om Säteri-frihet skall tillkomma: 1:o *endast de af ålder vordne Säterier;* — eller 2:o *jemväl de nuvarande Hoflägren.*

III:o. Särskildt har i Commissionen fråga upstått, angående Säterifrihet för följande lägenheter:

1:o. Saarela Hofläger med derunder i sambruk varande lägenheter, för hvilka Generalen Grefve Steinheil, såsom deras innehafvare, om Säterifrihet ansökt, och hvilken Commissionen enhälligt tillstyrkt, med afseende å Generalens förtjenster, samt dess för Finlands väl särskildt ådagalagde omsorger, under den längre tid, han, såsom General-Gouverneur förestått Landets angelägenheter; —

2:o. Monrepos, tillhörigt Geheime Rådet Baron Nicolay; denne lägenhet har Commissionen ansett böra tillerkännas Säterifrihet, såvida den af gammalt varit en Kungsgård, och såsom sådan, innehaft nämnde frihet.

3:o. Teräväla Hemman, hvilket Majoren Gervais erhållit i förläning med Allodial rätt, hvarmed, enligt pluralitetens i Commissionen tanke, efter gammalt förståtts Adeligt säte, hvarföre ock Commissionen för detsamma tillstyrkt Säterifrihet.

Af E. K. M:ts särskildta Nådiga bestämmande beror således, *om meranämnde frihet må nyssomförmälte trenne lägenheter Nådigst beviljas?*

IV:o. Af de i Länet till enskilte Personer gifne förläningar, hafva här nedannämnde kommit i särskilte Werks besittning, nämligen:

I Kackis och Björkö Församlingar 39 Hemman samt i Pyhäjärvi Socken 27 Hemman, som disponeras af E. K. M:ts Cabinett; samt

I Kivinebbs Socken 225 Hemman och i Mohla Socken 16 Hemman, hvilka af Artilleri Departementet inköpts för Systerbäcks Gevärs-Factori.

Ehuru desse Donationer till förste innehafvarene gifvits med samma uttryck, som de, i afseende å hvilka Commissionen enhälligt antagit den ofvanförmälte principen, angående deras för-

klarande för Frälse, dock som Kronan, enligt de i Finland gällande Författningar ej får besitta sådan jord, så hafva tvenne Ledamöter varit af den tanke, att dessa Donationer borde erhålla samma natur, som öfrige Krono-lägenheter. Men trenne Ledamöter och Ordföranden hafva yttrat, att de åberopade Författningarne ej vore till förevarande fall lämplige, emedan den jord, hvarom nu fråga är, ursprungeligen icke tillhört Adeln, som således ej kunde anse sig förnärmad genom densammas förklarande för Frälse, hvarigenom de Werk, som dem för sine gjorde besparingar inköpt, blefve ersatte för de härtill använde Capitaler; hvadan desse Ledamöter och Ordföranden sådant tillstyrkt, helst ändamålet med deras inlösen förfelades, utan erhållande af den vidsträcktare dispositions rätt öfver Hemmanen och Skogen, hvilken deraf upkomme.

Det beror således af E. K. M:t att Nådigst förordna, huruvida de af Kronans Werk innehafvande Donationer såvidt de komma att förblifva innom Finlands omdöme, — skola för framtiden erhålla:

1) *antingen Krono*, — eller

2) *Frälse-natur.*

V:o. Då Donations Hemmans Åboerne härtills erlagt endast de räntor, hvartill de öfverhetligen blifvit förpligtade, men innehafvarene af Frälse-Hemman, enligt de i Finland gällande Författningar äga att, efter godtycke, med åboerne öfverenskomma om de räntor och utskylder, hvilka af dem skola utgöras, så upstår, vid Donations-lägenheternes förklarande för Frälsen, den fråga, huruvida sagde rättighet genast bör tillkomma Donatarierne. Denna fråga, som i afseende å verkställigheten är af så stor inflytelse å allmänna tänkesättet, ordning och lugn i Länet, har i Commissionen blifvit sedd utur tvänne särskilte synpunkter. Trenne Ledamöter ansågo de under den framfarne tiden vidtagne åtgärder i afseende å Donationerne hafva föranledt till den opinion hos Donations Allmogen, som skulle den ägt de af den åboende lägenheter, och således icke kunna derifrån fördrifvas, hvilket af dessas förklarande för Frälse blefve en följd: desse Ledamöter hafva derföre med Regeringens rättvisa och klokhet funnit mest öfverensstämmande, att den nye ordningen småningom

blefve införd och å hvarje Hemman först då, när den nuvarande åboen aflider, hvilken till dödedag borde få innehafva och besitta Hemmanet med samma rättigheter som härintills.

Tvänne Ledamöter och Ordföranden hafva åter utgått från den åsigt, att Donatarierne alltid haft Frälse rättighet till Hemmanen, och att således deras förklarande för Frälse, ej kunde af Allmogen för någon ny concession anses; hvadan ock af dem blifvit tillstyrkt, att Frälserättighetens införande skedde å en gång, endast en sådan tid blefve härföre bestämd, att Allmogen derunder kunde vara i tillfälle att å andra ställen söka sin bergning, derest den icke med Donatarierne om räntorne kunde öfverenskomma, — hvilket, enligt denna mening skulle inträffa, om denna tid fastställdes till Fyra år, räknadt från den i Författningarne bestämde fardag, som infaller näst efter den i ämnet utfärdande Förordnings kungörande.

De särskilte meningar, som i förenämnde afseende blifvit yttrade, vågar jag till deras hufvudsakeliga innehåll, härjemte underställa E. K. M:ts pröfning, och dervid utbedja mig E. M:ts Nådiga Förordnande:

1:o. *Om Donations Hemmans åboerne böra till dödedag lemnas i orubbad besittning af deras åboende lägenheter, med samma skyldigheter och rättigheter, som härintill;* — eller

2:o. *Om detta sistnämnde förhållande endast bör räcka uti Fyra år ifrån förstinfallande Laga Fardag, och Donatarierne derefter med åboerne äga att om räntan och dispositionen af Hemmanen i vanlig ordning contrahera;* eller

3:o. *Om någon annan och längre tid kan af E. M:t bestämmas, då Donatarierne sålunda skulle komma i åtnjutande af Frälserättigheten.*

Liite IV.

Keisarin-Suuriruhtinaan ratkaisu.

Присвоить всѣмъ помѣщикамъ старой Финляндіи фрельзовое право безъ всякихъ изключеній.

Гейматнымъ обывателямъ жалованныхъ имѣній опредѣлить десятилѣтный срокъ для схода съ гейматовъ ими занимаемыхъ.

Kaarlo IX:nen Jäämerenpolitiikka vuosilta 1603–1613.

Kirj.

Santeri Ingman.

Esilause.

Lapin kylmä maa ja Jäämeren kasvuton rannikko ovat nekin aikojen kuluessa olleet riitain ja rettelöjen aiheena niiden valtakuntain kesken, joiden alueet näille tienoille ulottuvat. Kolme pohjoista maata, Venäjä, Ruotsi ja Norja (Tanska), ovat vuosisatain kuluessa ja melkein siitä asti, kuin historian ensimmäinen valo näille pohjoisille seuduille on langennut, kiistelleet siitä, kuinka laajalle, kuinka varmasti kunkin omistusoikeus siellä ulottuisi. Nuo riidat keskittyivät kireimmilleen 16:nen vuosisadan lopulla ja 17:nen alulla, s. o. niihin aikoihin, jolloin Ruotsissa Kaarlo herttua, sittemmin kuninkaaksi kruunattuna Kaarlo IX, hoiti hallituksen ohjaksia. Ja koska Kaarlo juuri oli se, joka tätä kysymystä enin ja erityisellä tarkoituksella harrasti ja piti vireillä, voipi näiden aikojen Jäämeren riitoja hyvällä syyllä kutsua „Kaarlo IX:nen Jäämerenpolitiikaksi“. — Akatemiallisessa väitöskirjassa tällä nimellä olen tehnyt selkoa Jää-

meren tapauksista ja Kaarlon hankkeista laajentaa Ruotsin aluetta siellä aina vuoteen 1603:een asti ja seuraavassa tutkimuksessa on tarkoitukseni esittää samoja seikkoja, Jäämeren tapausten kehittymistä, Kaarlo IX:n hallitusajan myöhemmiltä vuosilta eli vuosikymmeneltä 1603—1613. Mutta ennenkuin käyn käsiksi tähän varsinaiseen aineeseeni, tahdon yleiskatsauksen vuoksi lyhyesti kerrata tärkeimpiä tuossa edellisessä osassa esitettyjä tapauksia.

Keskiajan viime vuosisatoina verotettiin suurinta osaa Lapista kolmen valtakunnan taholle: Norjalle, Venäjälle ja Ruotsille. Täällä olivat, norjalaisten ja tanskalaisten historioitsijain mukaan, vanhimmat oikeudet Norjalla. Jo 9:llä vuosisadalla kerrotaan norjalaisten Lappia verottaneen aina Turjanniemelle saakka ja seuraavina vuosisatoina kilpailivat Halogalannin pikkukuninkaat ahkerasti Vienanpuoleisten karjalaisten kanssa lappalaisten verotuksesta, johonka myöskin tuo hämäräperäinen Kainuunkin kansa otti osaa. Karjalaisten voittajina tulivat sitten 13:nen vuosisadan lopulta venäläiset norjalaisten kilpailijoiksi Lapin verotuksesta ja kainulaisten jälkeisinä pirkkalaiset. 14:nen vuosisadan alkupuolella oli jo erinäisiä sopimuksia olemassa norjalaisten ja venäläisten välillä siitä, kuinka laajalle kummankin oikeudet ulottuivat: venäläiset saivat kantaa veroa länteen päin Lyngstueniin asti rannikolla ja Maelejokeen asti tuntureilla, norjalaiset taas itään päin Turjanniemelle „Trjanemaan“ ja Vienan rannalle „Veleagaan“ (Vieljoki) asti. Näiden paikkain väli jäi sitten erään v. 1326 tehdyn rauhan jälkeen norjalaisten ja venäläisten väliseksi yhteisalueeksi.

Ruotsin puolen oikeudet Jäämerenpuoleiseen Lappiin perustuivat pirkkalaisten vanhoihin lapinveroitusoikeuksiin, joihin nämä monta kertaa olivat saaneet vahvistusta Ruotsin hallitukselta. Kun pirkkalaiset noista oikeuksistaan mak-

soivat Ruotsin hallitukselle pienen veron, tulivat lappalaiset välillisesti olemaan Ruotsinkin veroalamaisia. Mitä pirkkalaisten verotusten laajuuteen tulee, niin on todistuksia olemassa, että he jo 14:llä ja 15:llä vuosisadalla kulkivat verottamassa Jäämerellä asti ja onpa varsin luultavaa, että heillä jo silloin oli Varangissa varsinainen asemapaikka, josta mahdollisesti kulkivat Kuolan lappalaisiakin verottelemassa.

Uniooniajalla ei luonnollisesti syntynyt riitaa siitä, kummanko taholta, Norjanko vai Ruotsin, verot Lapista tulivat, kun ne menivät yhteiselle kuninkaalle, ja sitenpä olikin melkein yhdentekevää kumpaanko valtakunnan osaan Lapinmaa katsottiin kuuluvan. Jos toiset merkit osottavat Ruijaa luetun Norjaan kuuluvaksi, osottavat toiset, että koko lappalaisten alue käsitettiin liittyvän Ruotsiin. Mutta varsinaista kysymystä näistä asioista luonnollisesti ei syntynyt ennenkuin unioonin hajottua 16:lla vuosisadalla, jolloin muutamat muutkin seikat kiinnittivät huomiota Lapin seikkoihin. Kustaa Vaasa seurasi näet jo hallituksensa alkupuolelta asti jommoisellakin tarkkuudella pirkkalaisten lapinkulkuoikeutta ja heidän verotustaan kunnes hän v. 1554, voidakseen pitää tarkempaa huolta lappalaisten veroittamisesta Ruotsille, riisti heiltä heidän vanhan lapinveroitusoikeutensa ja määräsi varsinaisia ruunun lapinvouteja kantamaan Lapista veroa. Ja tästä lähtivät nyt vähitellen punoutumaan ne riidat ruotsalaisten ja norjalais-tanskalaisten välillä Lapinmaan ja Jäämeren rannikon omistamisesta, jotka vihdoin kiihkeimmilleen kehittyivät Kaarlo herttuan hallituksen aikana. Näistä puolin rupee kuulemaan valituksia, miten tanskalaiset tuontuostaankin estivät ruotsalaisia vouteja saamasta Jäämeren rannikolta veroa.

Vielä tallessa olevista ruotsalaisten lapinvoutien tileistä näkyy, että he säännöllisesti kantoivat veroa aivan yleisesti

Ruijan rannikolta laskien oikeutensa ulottuvan Tysvuonosta Varankiin saakka. Juhana III:nen aikana jo kielsivät tanskalaiset toisinaan ruotsalaisilta tuon oikeuden, vaan Ruotsin puolella oli varsinkin yksi innokas ja tarmokas lapinvouti, Niilo Oravainen, nähtävästi entinen pirkkalaispäällikkö, joka esteistä huolimatta pontevasti puolusti Ruotsin oikeuksia Jäämerellä. Hän myös kiinnitti Ruotsin hallituksen huomion tarkemmin siihen oikeuteen, mikä sillä Jäämerellä oli, mutta seuraus tästä oli, että Tanskan hallituksen huomiokin kiintyi syvemmin samaan asiaan. Sen johdosta, että Ruotsin hallitus mieli vaatimaan itselleen oikeutta valvoa, kellä olisi oikeus purjehtia Lapin rannikolla, lähetti Tanskan hallitus, jolle tämän purjehdusoikeuden valvominen oli varsin tärkeä asia, v. 1589 laivaston Jäämerelle ja sen mukana pari miestä, joiden erityistehtävänä juuri oli tarkastaa mitä ja millä oikeudella Ruotsi Jäämerellä puuhasi.

Siten alkoi Juhana kuninkaan viime vuosina Ruotsin ja Tanskan välillä olla täysi tora Jääme ren rannikon omistamisesta. Mutta näistä puolin olikin jo Kaarlo herttua, joka oli tullut auttamaan sairaaksi käynyttä veljeään hallitustoimissa, iskenyt silmänsä näihin pohjoisiin tapauksiin. Ensiksi hänen huomionsa kumminkin oli erityisesti kiintynyt siihen Jäämerenmaiden osaan, joka oli Venäjän hallinnon alaisena, s. o. Kuolan niemimaahan ja Vienanmeren rantoihin.

Täällä riitelivät tanskalaiset ja venäläiset näihin aikoihin ahkerasti noista sekavista rajoistaan ja oikeuksistaan. Tanska väitti toisen puolen Turjannientä vanhojen sopimusten mukaan kuuluvan Norjalle, venäläiset vaativat rannikkoa länteen päin aina Malankiin asti. Tuon yhteisalueen itäosa oli vuosisatojen kuluessa venäläistynyt, sinne oli ilmestynyt luostareita ja linnoja ja jos norjalaiset joskus kävivätkin vielä Turjanniemellä verottamassa, niin uhkasi tuo yhteis-

alue Varankia myöten aivan luiskahtaa pois heidän käsistään. Varsinaisen rajan aikaansaamiseksi pidettiin siitä syystä melkein vuosittain Tanskan ja Venäjän valtuutettujen välillä Kuolassa kokouksia, vaan niistä ei lähtenyt toivottuja tuloksia. Näitä riitaisia paikkoja rupesi nyt Kaarlo herttuakin mielimään; ne katkerat taistelut, joita tähän aikaan käytiin Pohjanmaan rantalaisten ja Vienan karjalaisten välillä, olivat ehkä herättäneet hänessä halun ulontaa Ruotsin valta Turjanmaalle ja Vienan rantaan saakka, taikka, kuten silloin tavallisesti sanottiin, uudistaa Ruotsin vanhoja oikeuksia siellä; sillä Kaarlo oli vanhoista asiakirjoista ja kertomuksista luullut saaneensa selville, että pirkkalaisten verotusoikeus ja siis välillisesti Ruotsinkin isännyysvalta ennen aikaan oli ulottunut Kuolan niemelle asti.

Tätä tarkoitusta varten rupesi Ruotsin hallitus kannattamaan noita Peräpohjan talonpoikain hävitysretkiä ja lähettämään sinne vuosina 1591—92 omiakin retkikuntia aikomuksella anastaa Kuolan niemimaata ja Lapin rannikkoa Ruotsille niin paljo kuin suinkin, jotta Ruotsi voisi, pian tapahtuvassa rauhassa Venäjän kanssa, vaatia ne omikseen. Mutta nuo retket eivät onnistuneet, eikä Ruotsi sen vuoksi Täyssinän rauhassa 1595 voinut saada Venäjätä luovuttamaan Ruotsille Lapista muuta, kuin kaikki oikeutensa Varangin länsipuolella; Ruotsin ja Venäjän välisen rajan piti näet kulkea Inarinjärven poikki Jäämereen Varangin ja Näytämön väliin. Mutta juuri tuo vähäinen luovutus tuli sittemmin tuottamaan suurta sekaannusta Ruotsin, Tanskan ja Venäjän väleissä.

Tällä välin kiistelivät tanskalaiset ja ruotsalaiset verottajat yhä tuimemmin kummankin valtakunnan oikeuksista Ruijan rannikolla. Tanskalaiset koettivat estää ruotsalaisia verottajia saamasta veroa rannikolta ja sen lisäksi kieltää

pirkkalaisia kulkemasta kaupparetkillä siellä ja kalastamasta etenkin Vesisaaressa, jossa näillä oli ollut vanhastaan kalastuspaikka. Tällaisista esteistä syntyneiden valitusten johdosta huomautti Ruotsin hallitus jo kesällä 1591 Tanskan hallitukselle, että moinen menettely rikkoo Stettinin rauhan, joka määrää vanhemmat oikeudet rajaseuduilla voimassa pidettäviksi. Tämän riitaisuuden sovittamiseksi päätettiin pitää molempain valtakuntain edusmiesten välinen rajakokous Flakebeckissa, joka samana vuonna pidettiinkin ja jossa tanskalaiset lupasivat ottaa selon valituksista ja niiden syistä.

Ja nyt alettiin molemmilta puolin lähettää Jäämerelle tutkijakuntia, joiden piti ottaa selko mitä myöten kummakin valtakunnan oikeudet ulottuivat ja mihin ne perustuivat sekä missä määrin kummaltakin puolelta oli tehty väkivaltaa toisen oikeuksille. Tanskalaisia oli jo talvella 1591—92 Ruijassa noita omistusoikeuksia tutkimassa — kysymys näyttää tällä kertaa koskeneen yksinomaa Tysvuonon ja Ofotenin seutuja — ja he saivatkin selvitetyksi, että Ofotenista ovat ruotsinpuoleiset toisinaan veroa perineet, Tysvuonosta eivät koskaan. Ruotsinpuoleiset tiedustelijat taas saivat retkellään 1592 selville, että rajana Ruotsin ja Norjan välillä oli vanhemmista ajoista asti pidetty Köleniä aina Ofoteniin saakka, josta itään päin olevaa rannikkoa oli verotettu sekä Norjalle että Ruotsille; mutta myöskin Tysvuonossa olivat ruotsalaiset verottaneet niitä tunturilappalaisia, jotka tänne olivat tulleet kalastamaan.

Seuraavina vuosina hankki Kaarlo Itä- ja Länsipohjan papeilta ja pirkkalaisilta, vanhoista asiakirjoista ynnä muualta vielä tarkempia tietoja, miten Lapin verotuksen laita oikeastaan viime aikoina oli ollut. Selville saatiin, että seuraavat lapinkylät olivat maksaneet veroa „kolmelle kruunulle“, Ruotsille, Norjalle ja Venäjälle, nim.: Inari, Kouta-

keino, Lappajärvi, Aviovaara, Tenokylä, Utsjoki ja kylät Jäämeren rannikolla Varangista Malankiin. Siitä etelään päin olevat rannikkokylät maksoivat tasan Tanskalle ja Ruotsille, vaikka Ruotsi ei ollut saanut veroa Ofotenista 4 vuoteen eikä Tysvuonosta 20 vuoteen. Yksi ainoa tunturilappalaiskylä Ronola (Ruonola, Raunala, Jyykeänvuonon kohdalla) maksoi Tanskalle ja Ruotsille, Tingvaara, Sekevaara, Sundavaara (etempänä tuntureilla) sekä Kittilä ja Peltojärvi yksin Ruotsille ja Sodankylä, Sompio, Kuolajärvi, Maanselkä ja Kitkanjärvi sekä Ruotsille että Venäjälle. Sitävastoin useat Varangista itäänpäin olevat kylät sekä rannikolla että tuntureilla, kuten Näytämö, Paatsjoki, Akkola, Suomila y. m. eivät maksaneet Ruotsille vaan Tanskalle ja Venäjälle.

Erityisesti perustellakseen Ruotsin oikeuksia Jäämeren rannikolla ja tutkiakseen sekä sikäläisten lappalaisten norjalaisia vastaan tekemiä valituksia että Tanskan taholta ruotsalaisia verottajia vastaan äsken tehtyjä syytöksiä, päätti Kaarlo lopulla vuotta 1594 lähettää talveksi erityisen suuremman tutkijakunnan Jäämerelle. Tutkijakunnan päämieheksi tuli hollantilainen Gert Josting ja se esitti, ensin matkalla pidettyään kaikissa Lapinkylissä käräjiä ja tutkimuksia lappalaisten kanssa, Varangista helmik. 14 p:nä 1595 tanskalaisille viranomaisille ruotsalaisten vaatimukset ja heidän valituksensa tanskalaisia vastaan. Tanskalaiset viranomaiset vastasivat omasta puolestaan samalla tavalla eikä sen ratkaisevampia seurauksia ollut tästä neuvottelusta. Nähtiin vain, että riidat eivät olleetkaan aivan helposti syrjäytettävissä. Kävi siitä syystä tarpeelliseksi taas pitää uusi, molempain hallitusten valtuutettujen välinen rajaneuvottelukokous, jossa riita, saavutettujen tietojen perustuksella, olisi selvitetty ja sovittu. Tanskan hallitus ehdotti sellaisen heti

pitämistä, vaan erityisistä syistä tahtoi nyt Kaarlo lykätä sen vähän tuonnemmaksi.

Nyt, keväillä 1595, oli näet vihoviimein saatu rauha solmituksi Ruotsin ja Venäjän välillä ja rajankäynnin aina pohjoiseen Jäämereen asti piti alkaa. Ja Kaarlo piti viisaampana selvittää ensin Lapin asiat Venäjän kanssa, „sitten kyllä aina Tanskan kanssa tullaan hyvin toimeen“. Mutta, kuten mainittiin, ruotsalaisten ei onnistunut rauhanteossa ulontaa aluettaan Vienaan eikä Kuolaan. Rajan päätypisteeksi tuli Varanki ja Venäjä luovutti juhlallisesti kaikki oikeutensa rajan vasemmalla ja läntisellä puolella Ruotsille, siis myöskin oikeutensa Malangin-Varangin väliseen Jäämeren rannikkoon. Tiedon tästä luovutuksesta vei ruotsalainen lähetyskunta kohta Ruijan tanskalaisille viranomaisille ja näistä puolin rupesivat ruotsalaiset vaatimaan ja kantamaan Jäämeren rannikolta myöskin entistä Venäjän lappalaisilta saamaa vero-osuutta eli n. s. „venäjänveroa“.

Tästä tanskalaiset huolestuivat. Heidän pyrintönään oli näihin aikoihin juuri ollut saada selvitetyksi sekava kysymys yhteisalueen jakamisesta Venäjän kanssa ja he typertyivät nyt, kun Venäjä luovutti osan oikeuksistaan riidanalaiseen yhteisalueeseen Ruotsille. Kun vielä silloiset kartantekijät Hondius ja Ortelius kuvasivat Jäämeren rannikon Ruotsille kuuluvaksi, puuttui Tanskan hallitus v. 1597 tarmokkaammin tähän asiaan, ruveten siitä diplomaattiseen keskusteluun sekä Venäjän että Ruotsin (kun. Sigismundin) kanssa ja valitellen, että nämä Täyssinässä olivat käyneet kauppaa Tanskan omaisuudesta. Sigismundin kanssa pidetyn kirjeenvaihdon seuraus oli, että tuo lykkäytynyt rajaneuvottelukokous nyt päätettiin kysymyksen selvittämiseksi piakkoin pidettäväksi. Mutta vieläkin lykkäytyi tämän kokouksen pitäminen vuodesta vuoteen ja sillä välin kehittyivät

olot tuolla riidanalaisella Jäämeren rannikolla yhä kireämmälle. Yhtä tiukkaan kuin ruotsalaiset verottajat vaativat lappalaisilta „venäjänveroa“, yhtä jyrkästi tanskalaiset viranomaiset hallituksensa käskystä sen heiltä kielsivät ja olot kävivät vielä sekavammiksi sen kautta, että venäläisetkin yhä vielä saapuivat Varangin länsipuolelle vanhaa veroaan perimään. Joitakuita pikkukahakoitakin tapahtui siellä jo kilpailevain verottajain välillä.

Tanskan hallitus lähetti siitä syystä vielä v. 1598 uuden erityisen lähetyskunnan tutkimaan millä perustuksilla ruotsalaiset näin päättäväisesti isännöivät Jäämeren rannikolla. Tämä lähetyskunta, joka retkeili ristiin rastiin koko Lapinmaan aina Kuolajärvelle ja Turjanniemelle saakka, sai selville, että ruotsalaisten oikeudet perustuivat „Kainulaisten eli Itäsuomalaisten“ vanhaan verotukseen, jonka Ruotsin hallitus oli unioonin hajottua muuttanut valtion vuosiveroksi. Sen lisäksi nyt oli tullut tuo „venäjänvero“. Nyt käski Tanskan kuningas Kristian virkamiehensä Ruijassa kieltää lappalaisia maksamasta Ruotsin ruunulle mitään veroa, kunnes vuodeksi 1599 sovittu rajakokous oli pidetty, käski rangaistakin niitä, jotka maksaisivat; ja tanskanlaiset viranomaiset menettelivät sen johdosta ankarasti, vangitsivatkin ruotsalaisia verottajia. Siitä rupesi kuulumaan suurta tyytymättömyyttä Ruotsin puolella; Kaarlo lähetti v. 1599 lähettiläänsä Tanskan kuninkaan luo valittamaan noin törkeästä vääryydestä ja toiset vankemmat lähetyskunnat laitettiin Jäämerelle ylläpitämään Ruotsin valtaa ja arvokkaisuutta siellä. Tänne lähetetyn lähetyskunnan päällikön Arndt Jostingin määräsi Kaarlo „kaikkien lappalaisten käskynhaltijaksi“. Kiivasti kiisteltiin yhtämittaa Jäämerellä ja ruotsalaiset veivät sieltä nyt väkisin senkin veron, joka tanskalaisten estelemisen vuoksi edellisenä vuonna oli jäänyt

saamatta. Ja seuraavana vuonna esiintyivät ruotsalaiset yhtä mahtipontisesti Ruijassa, määräsivät m. m. he puolestaan lappalaisille rangaistuksen, jos nämä maksaisivat Ruotsille menevän veron muille kuin Ruotsille, ja tanskalaisten vainoa vastaan julistivat he lappalaiset Ruotsin valtakunnan suojelukseen.

Riitaisuuksien yhä kehittyessä Jäämerellä päästiin hallitustenvälisten keskustelujen kautta v. 1601 kumminkin niin pitkälle, että tuo kauan hommattu rajakokous määrättiin kevättalvella sinä vuonna pidettäväksi. Tällaisia kokouksia pidettiin sitten kolme, yksi kunakin vuonna 1601, 1602 ja 1603. Kokoonkeräämäinsä todistusainesten kautta koettivat valtuutetut molemmilta puolilta niissä todistaa valtakuntansa kaikkia oikeuksia Jäämeren rannikkoon ja saada toisiaan niitä tunnustamaan. Kysymystä käsiteltiin hyvin perinpohjaisesti, valtuutetut laativat väitteensä kirjallisesti täsmälliseen muotoon ja kumoilivat kirjallisesti toistensa vaatimuksia. Ja väliaikoina kerättiin yhä lisiä todisteita tukemaan esitettyjä väitteitä ja vaatimuksia. Vaan nuo vaatimukset olivat molemmilta puolin niin suuressa määrin eroavaisia, että kävi mahdottomaksi päästä yhteiseen sopimukseen, jonka kautta riita olisi tullut ratkaistuksi ja raja Lapissa Norjan ja Ruotsin välillä käydyksi. Tanska ei tahtonut myöntää, että Ruotsilla oli Ruijassa minkäänlaisia oikeuksia itse „maahan ja veteen“, ainoastaan niihin lappalaisiin, joilta he olivat tottuneet veron saamaan. Ruotsi taas vaati kiven kovaan, sekä vanhojen oikeuksiensa että nyt Täyssinän rauhassa Venäjältä voittamainsa oikeuksien perustuksella, omakseen melkosta aluetta Jäämeren rannalla. Kokouksessa Flakebeckissa 1603 koetettiin vielä kerran, tekemällä pieniä myönnytyksiä molemmilta tahoilta, saada riita sovituksi, vaan vihdoin raukesivat sielläkin kaikki yritykset.

Sen kokouksen hajaannuttua oltiin taas siinä, mistä oli lähdettykin ja Ruotsin ja Tanskan väli vetäytyi osaltaan juuri tämän Jäämeren kysymyksenkin vuoksi näinä vuosina entistään kireämmälle. Lapissa jatkuivat riidat entisellään ja synnyttivät, kuten seuraavasta esityksestä tulemme näkemään, yhä tuimempia kiistoja ja kahakoita, eikä niistä loppua tullutkaan, ennenkuin ne vihdoin miekan kautta tulivat ratkaistuiksi.

I.

Monenlaiset olivat ne vaikeudet, jotka 16:nen vuosisadan lopulla ja seuraavan alulla ehkäisivät siihen asti jakamattomana olleen Jäämeren rannikon rauhallista pesäjakoa kolmen ympäröivän valtakunnan, Ruotsin, Tanskan-Norjan ja Venäjän välillä. Paikkojen tuntemattomuus, epätietoisuus vanhemmista sopimuksista ja aivan vastakkaiset käsitykset näihin seutuihin ulottuvista aikusemmista omistusoikeuksista vaikuttivat, kuten olen esittänyt tämän teoksen ensimmäisessä osassa[1]), että ne yritykset määrätä täsmällisiksi kunkin valtakunnan Jäämeren rannikolle ulottuvat oikeudet ja rajat, joita Ruotsin hallitseva ruhtinas, Kaarlo herttua, näihin aikoihin koetti perilleajaa, kerran toisensa perästä pirstoutuivat karille. Jokainen näistä kolmesta valtakunnasta tahtoi säilyttää isännöivän aseman Jäämerellä ja työntää toisen niin loitolle kuin mahdollista sen ääreltä. Vaatimukset olivat joka taholla siksi jyrkät ja suuret, ettei tinkimälläkään voitu päästä edes jakoperusteista sen vertaa selville, että niiden perusteella sitten olisi saatu yhteisiä sopimuksia syntymään.

Ei voi kieltää, ettei Kaarlonkin Jäämerenpolitiikassa olisi ollut paljo itsekkäisyyttä ja halua laajentaa Ruotsin valtakuntaa. Pitäen jyrkästi kiini niistä pirkkalaisilta peri-

---

[1]) Kaarlo IX:nen Jäämerenpolitiikka I, akat. väitöskirja 1894.

tyistä Ruotsin oikeuksista Jäämeren rannikkoon, jotka, joskaan ei vastustajakaan koskaan ole voinut täydelleen kieltää niiden pätevyyttä, kumminkin selvästi olivat heikommat kuin esim. norjalaisten oikeudet, vaati hän kivenkovaan Ruotsille isäntävaltaa noin 30 penink. pituisella palalla Jäämeren rannikkoa, ja oli taipuvainen hellittämään niitä vaatimuksiaan ainoastaan siinä tapauksessa, että selvä pesäjako tehtäisiin, rajat määrättäisiin, ja Ruotsille lohkaistaisiin yksinomaisuudeksi (Alattion-Varangin välinen) kappale Jäämeren rannikkoa. Pääponsi hänen pyrinnöissään näyttää selvästi olleen juuri saada omaksi, Ruotsiin kiinteästi liitetyksi, osa tuosta jakamattomasta rannikosta ja saada se niin yksinomaiseksi, että toisilla valtakunnilla ei olisi siihen mitään sanomista.

Hän tahtoi Jäämeren rannikon jaettavaksi noiden kolmen valtakunnan kesken. Venäjän taholta ei tätä hänen pyrintöään mikään erinomainen vastarinta enää 17:nen vuosisadan ensi vuosina kohdannut, olihan hän Täyssinän rauhassa saanut Venäjän luovuttamaan Ruotsille kaikki vanhat oikeutensa Näytämön länsipuolella, jotka oikeudet olivat ulottuneet Malanger vuonoon saakka. Norjan taholla se vastarinta oli. Vaikkeivät tanskalaiset voineetkaan kieltää Ruotsin vanhempain oikeuksien ulottuvan Jäämerelle asti, tarkoitti Tanskan politiikka tähän aikaan sulkea Ruotsi pois Jäämereltä, rajoittaa sen oikeudet sisämaahan. Voisi sanoa Kaarlon tahtoneen ratkaista Lapin sekavan omistusoikeuden jakamalla sen pitkinpäin, etelästä pohjoiseen, Tanska tahtoi rajan kulkevan poikkipäin, lännestä itään, siten, että rannikko jäisi yksinomaa Norjalle, aivan niin kuin tuo pesäjako sitjemmin tulikin suoritetuksi, että Ruotsi suljettiin pois Jäämereltä ja Lapissa rannikko ja sisämaan tunturit tulivat erotetuiksi toisistaan.

Varmasti voi otaksua, ettei Kaarlo ajaessaan mainittua suunnitelmaansa paljokaan tullut ajatelleeksi riidanalaisella paikkakunnalla elävän asujamiston etuja. Hänen pääpyrintönään oli epäilemättä vain saada Ruotsi pohjoisessakin ulottumaan meren partaalle ja se seikka, että hän jo selvästi oivalsi tuon tärkeyden, osottaa sekin kuinka etäälle tähtäävä valtiollinen silmä oli tällä Kustaa Vaasan nuorimmalla pojalla. Mutta meille on aivan ilmeistä, että Kaarlon tarkottama politiikka ja Lapin kansan etu sulivat yhteen. Sillä Kaarlon tavottelema Jäämerenmaiden jako olisi ollut luonnollisin, näiden seutujen oloja, niiden elinkeinoja, niiden tarpeita vastaava jako. Lapissa kuuluvat näet rannikko ja sisämaan tunturit niin läheisesti toisiinsa, ihmiset ja eläimet tarvitsevat eläkseen niitä molempia niin tärkeästi yhteen aikaan, että niiden erottaminen toisistaan pakostakin koituu turmioksi noille seuduille, — kuten se on koitunut. Suomen (ja Ruotsin) lappalaiset ja Jäämerellä elävä suomalainen väestö on sellaisesta erottamisesta kylläkin saanut kärsiä, eikä ole haitta Norjanpuoleisille ollut vähempi.

Kuten esityksestäni teoksen ensi osassa on selville käynyt, ei Kaarlo herttualla 17:nen vuosisadan ensi vuosina ollut niin aivan vähän toiveita saada tuo Jäämerenpolitiikkansa perille ajetuksi ja itse hän näyttää olleen varmana onnistumisestaan voittaa Ruotsille Jäämerellä pysyväistä valtaa. Erittäin tärkeätä hänelle oli, että hän Täyssinän rauhassa oli saanut Venäjän luovuttamaan Ruotsille mainitut oikeutensa Näytämön-Malangin väliseen rannikkoon, joskaan hänen ei ollut onnistunut voittaa siltä kappaletta Turjannientäkin, kuten hän ensiksi oli hartaasti halunnut. Se oli

hänen vaatimuksilleen lujana kulmakivenä. Toiseksi oli hän hankkinut niin tarkat tiedot kuin suinkin pirkkalaisten muinoisesta lapinveroituksesta ja isäntävallasta Jäämeren lappalaisten yli, — siitähän esitti hän joukon asiakirjoja todistuskappaleina Tanskan ja Ruotsin välillä pidetyssä sovittelukokouksessa v. 1603. Vielä oli hänen onnistunut todistaa, että Ruotsin kruunu oli varsinaisten lapinvoutien kautta Kustaa Vaasan ja Erik XIV:nen aikana kantanut veroa lappalaisilta pitkin Jäämeren rannikkoa aina Tysvuonosta Varankiin asti ja että oikeus siihen veroitukseen, joka oli tapahtunut ennen Stettinin rauhaa, oli tämän rauhan mukaisesti myönnettävä Ruotsille edelleenkin siinäkin tapauksessa että itse „maa ja vesi“ Jäämeren rannikolla kuuluisi Norjalle, jota Kaarlo kumminkaan ei koskaan myöntänyt, kun näet väitti molempain valtakuntain oikeuksien olevan yhtäläisiä Tysvuonosta Malankiin asti, josta itään päin Ruotsin oikeus taas oli suurempi, koska se oli perinyt Venäjänkin vanhan oikeuden. Lähettämällä lähettiläitä, tarkastajia ja veronkantajia, vuosittain Jäämeren rannikolle, oli hän useiden vuosien kuluessa lujittanut itse Jäämerenmaiden asujamistoon käsityksen Ruotsin isäntävallasta siellä ja oli hän näillä keinoin jo saavuttanut Tanskankin taholta kumminkin jonkunlaisia myönnytyksiä. Kuten teokseni ensi osan viime luvussa olen esittänyt, ei Tanska voinut Flakebeckin kokouksessa 1603 kieltää kaikkia Ruotsin oikeuksia Jäämeren rannikkoon, vaikka molemminpuoleisten valtuutettujen vaatimusten erilaisuus esti yhteistä sopimusta syntymästä.

Tuo mainittu Flakebeckin kokous se juuri osotti, kuinka vaikea Jäämerenmaiden pesäjakoa oli sovinnossa saada ratkaistuksi. Mielihaikeudella näki Kaarlo toiveensa saada asia ratkaistuksi menevän myttyyn eikä hän paljo hyvää odottanut siitä sovintotuomarin päättämisvallasta, joka Flake-

beckin kokouksessa oli päätetty yhteisesti valita tätä ynnä paria muuta Tanskan ja Ruotsin välistä riitaisuutta ratkaisemaan. Moneen vuoteen siitä päätöksestä ei tullutkaan mitään, ei sovittu sopivasta miehestä ja muita riitaisuuksia tuli — kuten jälempänä saamme nähdä — väliin. Kaarlo päätti sen vuoksi yhä edelleen noudattaen entistä tapaansa pitää Jäämerenpolitiikkaansa vireillä ja vähitellen liittää rannikkoa Ruotsiin. Hän piti tarpeellisena, että ruotsalaiset viranomaiset yhä edelleen vuosittain esiintyvät Jäämerellä ja valvovat Ruotsin etuja ja oikeuksia. Ja olihan sekin vähäinen myönnytys, minkä tanskalaiset valtuutetut olivat Flakebeckin kokouksessa antamassaan loppulausunnossa Ruotsille tehneet, nim. „att Sveriges crone bör att niude och beholde indkombst och rettigheed udi saa mange Findefiorder som thenn skeeligen beviise kannd att then hafver tagett skatt af allders och förind thet Stettinske fordrag er giortt“ [1]), sentään takeena Ruotsin vaatimuksille ja selvää on että Kaarlo tahtoi sitä käyttää hyväkseen.

Jo samana vuonna 1603, jolloin Flakebeckin kokous pidettiin, määräsi Kaarlo joulukuun alussa siten kaksi uutta veronkantaja-lähetyskuntaa lähtemään Lappiin esittämään siellä Ruotsin vaatimukset, kantamaan sieltä Ruotsille tulevat verot ja vakaannuttamaan Ruotsin oikeuksia Jäämeren vuonoissa.

Päälähetyskuntaan määräsi Kaarlo jo monasti ennen näillä matkoilla kulkeneen Daniel Hjort'in ja toiseksi Isak (Isaac) Behm'in, miehen, joka sittemmin, tultuaan Pohjanmaan käskynhaltijaksi, sai näistä Lapin riidoista paljo tekemistä, mutta jonka nyt ensi kerran näillä mailla tapaamme. Heidän oli ensiksikin pidettävä huolta että Ruotsille Jää-

[1]) Rydberg, Sveriges Traktater med främmande makter, V s. 154.

meren vuonoista maksettiin veroa siinä suhteessa kuin Ruotsi Kaarlon mielestä oli oikeutettu samaan: Tysvuonosta Malankiin asti saman verran kuin mitä Tanskalle maksettiin, Malangista Varankiin taas kaksi kolmannesta. Tuosta n. s. „venäjänverosta“ oli heille valtakirjassa erittäin terotettu, että se piti kantaa niiltä edellisiltäkin vuosilta, joina tanskalaiset voudit sen olivat Ruotsilta pidättäneet; jos tanskalaiset vastustavat, oli esiinnyttävä entistä suuremmalla jyrkkyydellä. Lähettiläiden ei pitänyt välittää siitä, että tanskalaiset useista vuonoista olivat karkottaneet lappalaiset pois ja asuttaneet norjalaisia talonpoikia sijaan; Ruotsin vero ei sen kautta saa mennä hukkaan, vaan on se kannettava noilta sijaan asutetuilta norjalaisilta. Tanskalaisia on kerrassaan kiellettävä tulemasta verottamaan tunturilappalaisten kyliin; lappalaisille Inarissa, Koutakeinossa, Aviovaarassa, Lappajärvellä, Tenossa, Utsjoella, Ronolassa, Sompiossa, Sadonkylässä, Kuolajärvellä ja Kitkassa oli ilmoitettava, että he eivät saa myöntää minkäänlaista isäntäoikeutta Tanskalle. Uhattava oli, että jos he maksavat jotakin tanskalaisille verottajille, niin pitää heidän Ruotsille maksaa kaksi sen vertaa ja sitäpaitse heitä tuosta tottelemattomuudesta rangaistaan[1]).

Erityisessä opastuksessa antoi Kaarlo lähettiläille toimeksi vielä joukon erikoistehtäviä, joista muutamat sangen hyvin kuvaavat hänen käsitystään Lapin omistuksen tärkeydestä. Niinpä näyttää yhtenä syynä, joka Kaarloa innosti tavottelemaan Lapin omistusta, olleen se, että Lapissa huhuttiin löytyvän kaikenmoisia kalleuksia, kuten jalokiviä, helmiä, kallisarvoista luuta j. n. e. Niitä piti lähettilästen

---

[1]) Kaarlon antama valtakirja $^{2}/_{12}$ 1603, Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa, siv. 170.

hakea esille ja toimittaa Ruotsin kruunulle. Pirkkalaisten vilkasta kaupankäyntiä Lapissa ei Kaarlo pitänyt suotavana, koska hän käsitti sen haitalliseksi valtion veronkannolle; tätä piti siis rajoittaa. Kuten jo ensi osassa olemme nähneet ja kuten jälempänä tulee tarkemmin esitettäväksi, ryhtyi Kaarlo näihin aikoihin muutenkin tarmokkaasti järjestämään Lapin — eikä ainoastaan riidanalaisten seutujen — veroitusoloja, käännyttämistä ja sivistysoloja; näidenkin lähettilästen oli siitä pidettävä huolta, toimitettava Lappiin kirkkoja ja pappeja. Myöskin oikeudenkäyntioloja Lapissa oli järjestettävä. Rannikolla, jossa tanskanpuoleiset näihin aikoihin olivat pitäneet oikeudenkäyntiä yksinoikeutenaan ja yksin myös perineet sakkorahat, siellä oli oikeudenkäynti järjestettävä sellaiseen tapaan, että molemmilla eri valloilla olisi tuomio-oikeus, ja sakkorahat jaettaisiin sen mukaan, minkä verran kummallakin on oikeuksia eri seutuihin [1]).

Paitsi Hjortia ja Behmia lähetti Kaarlo samoihin aikoihin vielä toisenkin verottajalähetyskunnan erittäin Tysvuonon ja Ofotenin seutuihin, jossa Ruotsin oikeudet olivat epäselvemmät kuin Varangin puolessa. Näiden verottajain, Antti Antinpojan ja Evert Evertinpojan, valtakirja sisälsi pääasiallisesti samaa kuin edellinen. Siinäkin oli käsky periä vero, Flakebeckin kokouksen päätöksiin viittaamalla, myöskin niiltä edellisiltä vuosilta, joina tanskalaiset sen olivat pidättäneet. Missä tanskalaiset ovat, karkoitettuaan lappalaiset, asuttaneet norjalaisia sijaan, siellä piti arastelematta verottaa näitäkin ja jos tanskalaiset rupeaisivat vastarintaan ja yhä vielä kieltäisivät lappalaisia Ruotsille veroa maksamasta, piti ruotsalaisten puolestaan kieltää heitä maksamasta Tanskalle [2]). — Tämän retkikunnan matkasta

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa, siv. 173. Jouluk. 3 p. 1603.

[2]) Vaaranen, Samling af Urkunder, II, s. 61. Jouluk. 3 p. 1603.

meillä ei ole lähempiä tietoja. Sitävastoin on Daniel Hjort jättänyt matkastaan joukon kirjaanpanoja.

Maaliskuun alussa 1604 oli tämä retkikunta saapunut Varankiin ja taas alkoi täällä Varangin ja Vuoreijan välillä sellainen kiivas kirjeenvaihto, jommoisen olemme täällä jo monta kertaa ennen tavanneet tapahtuneeksi ruotsalaisten lähettilästen ja tanskalaisten viranomaisten välillä. Vuoreijan päällikkönä oli nyt Olli Pietarinpoika Maaneskiöld. Tälle miehelle oli Tanskan hallitus kohta Flakebeckin kokouksen päätyttyä, huhtik. 16 p:nä 1603, lähettänyt neuvoja ja käskyjä, miten hänen pitäisi suhteutua ruotsalaisiin ja venäläisiin, jotka tulevat perimään veroa Jäämeren rannikolta. „Venäjän veroa“ hänen ei nytkään luvattu myöntää ei venäläisille eikä ruotsalaisille, jotka sitä Täyssinän rauhan perustuksella vaativat. Mutta Ruotsille olisi merenrannikolta myönnettävä sen verran veroa kuin sillä on vanhastaan ja ennen Stettinin rauhaa ollut ja josta Olli Pietarinpoika yhdessä hallituksen sihteerin Nils Krogin kanssa oli tehnyt jonkunlaisen luettelon [1]), mutta sen enempää ei. Tunturilappalaisten verotuksesta oli Tanskan hallitus käskenyt virkamiestensa pysyä erillään ja käskenyt ystävällisesti kehottaa ruotsalaisia verottajia tyytymään Ruotsin „vanhaan veroon“ [2]). Nämä määräykset olivat, kuten näkyy, aivan yhdenmukaiset tanskalaisten Flakebeckin kokouksessa tekemäin loppuvaatimusten kanssa. Olli Pietarinpojalla oli siten selvät ohjesäännöt vastata ruotsalaisille, kun nämä hänelle kirjeitä lähettivät.

Ruotsalaiset lähettiläät laittoivat näet kohta Jäämerelle saavuttuaan maalisk. 6 p:nä 1604 hänelle kuusi valituspy-

[1]) Tätä luetteloa, joka mainitaan lähetetyn hallituksen kansliaan, en ole tavannut.

[2]) Norske Rigsregistranter IV siv. 7.

kälää selvitettäväksi. Ne koskivat juuri etupäässä tuota „venäjänveroa“, jonka Olli Pietarinpoika oli ruotsalaisilta pidättänyt, mutta jonka hän, epäjohdonmukaisesti kyllä, oli antanut venäläisten kantaa. Kun tanskalaiset, niinkauan kuin venäläsillä oli oikeus kantaa tuo vero, empimättä antoivat heidän kantaa, kysyivät ruotsalaiset, millä perustuksella ei Tanska tahdo myöntää sitä Ruotsille, nyt kun se oikeus on siirtynyt Ruotsille. Ja millä oikeudella on tanskalainen vouti Bertill Heikinpoika kantanut kahdelta vuodelta Tanskalle tuon veron, joka teki 1 talarin joka verolappalaiselta? Mihin ovat joutuneet ne rahat, jotka oikeuden mukaan kuuluvat Ruotsin ruunulle? — Valituspykälissä oli vielä moitteita lappalaisten karkottamisesta ja „baggein“ sijaan asuttamisesta [1]), tanskalaisten veronkannosta tuntureilla ja ruotsalaisten vanhan verotusoikeuden loukkaamisesta rannikolla Tysvuonon ja Varangin välillä. Mutta tuota ei aijo Ruotsi hyväksyä, „kun se tapahtuu seudussa, johon Ruotsilla on enemmän oikeutta kuin Tanskalla“. Ankaran vastalauseen panivat ruotsalaiset siihen Stettinin rauhaa vastaan sotivaan menettelyyn, että tanskalaiset, ruotsalaisten viranomaisten tietämättä, ryhtyivät ratkaisemaan kaikki lappalaisten oikeusjutut. Rohkeasti vetosi Hjort tässä lappalaisten kansallisuuteen käyttäen hyväkseen „finn“ sanan kaksipuolista merkitystä. Hän näet väitti, että „folket ähr sen hop mehd finnar som hafva sitt Ursprung ifrå Finland och icke ifrå Danmarck“ [2]). Olli Pietarinpojan vastaus näihin valituksiin maalisk. 3 päivältä oli lyhyt ja selvä: Kuninkaansa käskystä ei hän sanonut myöntävänsä Ruotsille

[1]) Tämän sanotaan varsinkin tapahtuneen Aksuvuonossa, Bergsfjordissa ja Alattiossa.

[2]) Koko tämä kirjeenvaihto löytyy tallennettuna R. V. A:ssa kokoelmassa Danica, Finmarken, „Daniel Theodori m. fls. resor.“

„venäjänveroa“. Lupasi ottaa tutkiakseen, mitä vääryyttä Ruotsille tuntureilla oli tapahtunut eikä tahtonut kieltää Ruotsin vanhaa verotusoikeutta Jäämeren vuonoissa. Ruotsalaista maata ei ole se, johon norjalaisia talonpoikia on siirretty asumaan; ja mitä oikeudenkäyntiin tulee, niin tottahan jonkun pitää siitäkin huolta pitää.

Jatketusta kirjeenvaihdosta, joka taaskin kehittyi sangen kiihkeäksi, oli tällä kertaa kumminkin sen verran hyötyä, että tanskalaiset viranomaiset suostuivat maksamaan Ruotsille takasin sen veron, jonka tanskalaiset voudit edellisenä vuonna olivat kantaneet niistä edellä luetelluista tunturilappalaisten kylistä, joihin Ruotsin yksinomistusoikeus pidettiin tunnustettuna. Tätä veroa oli 57 talaria ja Daniel Hjortin antama kuitti Bertill Heikinpojalle tämän summan takasin maksamisesta maalisk. 12 p:ltä 1604 osottaa, että se todellakin tuli Ruotsille suoritetuksi [1]). Estämättä saivat ruotsalaiset myöskin periä „vanhan veronsa“ rannikolta. Mutta „venäjänveroa“ eivät tanskalaiset antaneet, Daniel Hjortin kaikista vastaväitteistä huolimatta, tämän kantaa ja muut valituksen alaiset seikat jäivät myöskin ratkaisematta [2]).

Eri lähetyskunta oli, kuten mainittu, samana vuonna Ruotsista lähetetty verottamaan Tysvuonon ja Ofotenin seutuja. Kumminkin matkusti Daniel Hjortkin seurueineen Varangista sinne esittämään sikäläiselle tanskalaiselle Nordlandenin käskynhaltijalle Claus Urnelle Ruotsin oikeuksia näihin seutuihin. Täällä oli kumminkin jo vastarinta Ruot-

[1]) Kuitti löytyy kokoelmassa Norge, 7:nde afdeln. 2 lehti 36. K. G.

[2]) D. Hjortin kirje Olli Pietarinpojalle ja tämän vastaus, molemmat päivätyt $^{9}/_{3}$ 1604, Danica, Finm. „Daniel Theodori m. fls. resor“. Tanskalaisten virkamiesten kiellosta huolimatta näyttävät ruotsalaiset kumminkin kantaneen „venäjänveronkin“, koska kuningas Kristian myöhemmin on juuri siitä kiukuissaan.

sia kohtaan ankarampi eikä sillä retkellä saatu paljoa aikaan. Hjort kirjoitti Lindelandzöen'istä huhtik. 5 p:nä 1604 kirjeen Claus Urnelle, tehden selkoa miten Ruotsin oikeudet Stettinin rauhan mukaan ulottuivat Tysvuonoon ja Ofoteniin ynnä näiden sisävuonoihin ja vaatien että tanskalaiset lakkaisivat tekemästä esteitä siinä verotuksessa. Edellisenä vuonnakaan (1603) ei Ruotsi täältä ollut saanut veroa kuin kipeneen, kuten Luulajan lapinvouti Kaarlo Unenpoika oli valittanut [1]). Vaan siihen ei tullut vastausta, vaikka ruotsalaiset odottivat viikon päivät. Ja seudun norjalaiset, jotka toisena pääsiäispäivänä, huhtikuun 9:tenä, tulivat kokoon Evenäsin kirkkoon, olivat tanskalaisten viranomaisten käskystä tulleet aseissa ja ruotsalaiset arvelivat, että nämä olisivat ruvenneet aseitaan käyttämään, jos he olisivat olleet siellä.

Claus Urne on tästä käynnistä laittanut kertomuksen Tanskan hallitukselle ja väittänyt siinä, että lappalaiset eivät tahtoneet ruotsalaisille maksaa veroa, kun näillä ei ollut Claus Urnelta lupakirjaa kantoonsa. Ruotsalaiset olivat silloin ottaneet veron väkisin [2]). Ruotsalaiset lähettiläät itse ovat kertoneet käyneensä Claus Urnen luona, vaan tämä ei ollut ottanut heitä vastaan. Silloin ruotsalaiset määräsivät erityisen nimismiehen (Pål Juthen) valvomaan Tysvuonolla Ruotsin etuja ja lähtivät huhtik. 12 p:nä paluumatkalle. Matkalta he vielä $^{14}/_{4}$ lähettivät avonaisen kirjeen Tysvuonon lappalaisille kehottaen näitä uskollisesti ja rehellisesti suorittamaan Ruotsille sen oikeutetut saatavat ja olemaan tanskalaisten vastarinnasta välittämättä. Antoivatpa he

---

[1]) Hjortin kertomus Danicassa, ennenmainittu pakka R. V. A. Luulajan lapinvoudin tilit v:lta 1603, R. K. A.

[2]) $^{13}/_{4}$ 1604, Norge 7:nde afd. 2 lehti 37 K. G.

erityisen suojeluskirjeenkin lappalaisille tanskalaisia vouteja vastaan luvaten heille Ruotsin valtakunnan suojelusta [1]).

Tanskalaiset virkamiehet laittoivat näistä ruotsalaisten puuhista kohta kertomukset kuningas Kristian'ille lähettäen mukaan ne kirjeet, jotka ruotsalaiset olivat lappalaisille antaneet. Tämä ei ollut Kristian'ille mieleen. Tanska oli tosin Flakebeckin kokouksessa suostunut siihen, että Ruotsi saisi Jäämeren rannikolta periä veroa sitä myöten kuin se saattoi todistaa ennen Stettinin rauhaa kantaneensa, mutta että ruotsalaiset anastaisivat Jäämerelle jonkunlaista isäntävaltaa tai holhousasemaa, se oli aivan vastoin hänen tahtoaan. Hän oli hyvin suutuksissaan siitä, että Ruotsi oli vasten kieltoa kantanut „venäjänveron" ja että ruotsalaiset Tysvuonolla olivat lähettäneet lappalaisille kirjeitä niinkuin alamaisilleen. Tämä ei ole, väitti Kristian, suinkaan Flakebeckin päätöksen mukaista; hän kirjoitti siitä valituskirjeen Kaarlo herttualle ja lähetti kesällä 1604 erityisen miehen Jäämerelle ilmoittamaan Tanskan sikäläisille viranomaisille, että jos sellaista Ruotsin puolelta vielä uudistuu, niin heidän ei auta muu, kuin koota väkeä ja käyttää sitä valtaa mikä heillä on [2]). Norrlandenin (Saltenin läänin) käskynhaltija Claus Urne ei ollut hänen mielestään kyllin pontevasti esiintynyt ruotsalaisia vastaan; siitä syystä määräsi hän jo toukok. 26 p:nä 1604 sinne uuden läänitysmiehen, Hartvig Bilden, jonka hän käski asuakin läpi vuoden läänissään eikä, niinkuin Urne, kaukana siitä [3]).

---

[1]) Hjortin kertomus Danica R. V. A. Ruotsalaisten avoin kirje Tysvuonon lappalaisille Sv. acta 1604 fol. 324 ja suojeluskirje Norge 7 afd. 2 lehti 37. K. G.

[2]) Slangen, Geschichte Christian d. IV:n s. 364.

[3]) Norske Riksreg. IV, s. 47, 67.

Näistä puolin kävivätkin tanskalaiset viranomaiset Jäämerellä taas kahta jäykemmiksi ja niillä ruotsalaisilla lähetyskunnilla, joita Kaarlo seuraavina vuosina sinne laittoi, oli voitettavanaan entistä suurempia vaikeuksia. Mutta Kaarlokin tiukensi yhä vain yrityksiään kiinnittää valtansa rannikolle. Kesällä 1604 lähetti hän sinne miehen, Antti Eerikinpojan, määräämään rannikolle Tysvuonosta Varankiin joka kylään ja vuonoon nimismiehiä ruotsalaisiksi toimimiehiksi. Oli näet huomattu tarpeelliseksi, että Ruotsillakin olisi, kuten Tanskalla, Jäämerellä itse paikalla asuvia alempia esivallan edustajia. Saman miehen velvollisuudeksi tuli vielä vartioida, etteivät tanskalaiset enää tulisi tunturilappeihin verottamaan ja hänen piti myöskin (nähtävästi rakennettavaksi aijottua kesätietä varten) tutkia minkälaiset matkat olivat Varangin ja Enontekiön välillä, sekä siitä laittaa hallitukselle kertomus. Syksymmällä piti hänen kantaa Ruotsille tuleva vero rannikolta [1]).

Samoihin aikoihin jatkoi Kaarlo myös jo ennen mainittuja tuumiaan kiinnittää uudisasutuksen, kristinuskon ja hyödyllisten parannuspuuhain kautta Lappia lähemmin Ruotsin yhteyteen. Kesällä 1604 käski hän noiden Lapissa äsken kulkeneiden miesten Isak Behm'in ja Daniel Hjort'in toimittaa väkeä Pohjanlahden rannikolta, varsinkin niistä paikoin, missä asutus oli tarpeettoman tiheää, siirtymään ja asettumaan Lappiin, erittäin Ilmivuomaan, Muonioniskaan ja Enontekiöön. Sitä ennen hän jo oli antanut Keminlapin uudelle voudille Martti Paavalinpojalle käskyn siirtää uudisasutusta eri paikkoihin Keminlapissa. Niille, jotka siirtyisivät Lappiin, luvattiin erinäisiä vapauksia ja oikeuksia [2]).

[1]) Vaaranen, Samling af urkunder II s. 111. Herttuan valtakirja $^{16}/_{6}$ 1604.

[2]) Vaaranen, l. c. II s. 63 ja 110.

Kirkkojen perustamisesta ja pappien lähettämisestä Lappiin antoi Kaarlo näinäkin vuosina kerran toisensa perästä käskyjä, m. m. Martti Paavalinpojalle $^{4}/_{12}$ 1603 ja Isak Behm'ille $^{10}/_{11}$ 1605. Olipa hän vanhoista asiakirjoista ollut huomaavinaan, että Ruotsilla Kustaa I:sen aikana oli ollut Porsangervuonossa pappila. Tästä piti Daniel Hjort'in ottaa selko ja rakennuttaa se uudelleen. Enontekiöön oli Kaarlo jo ennen määrännyt kirkon rakennettavaksi, mutta sikäläiset lappalaiset olivat valittaneet, etteivät he jaksa sitä saada rakennetuksi. Kaarlo lupasi silloin teettää sen hallituksen kustannuksella [1]). Useammille lähettiläille, joita Kaarlo näinä vuosina laittoi Jäämerelle, antoi Kaarlo toimeksi rakentaa kirkko Tysvuonoon, joka oli tanskalaisten kanssa enin riidanalainen paikka. Tanskalaiset olivat muutamia vuosia sitten perustaneet sinne kirkon, — siis piti olla Ruotsillakin. Tätä kirkkoa ei kumminkaan koskaan tullut rakennetuksi; siihen vaikutti kenties Kristianin käsky heti repiä se kirkko, jos ruotsalaiset rupeaisivat sellaista Tysvuonoon rakentamaan [2]).

Pirkkalaiskauppiaita Kaarlo yhä piti tarkoin silmillä (katso edeltä s. 178). Nämä elelivät kovin vapaasti lappalaisten, varsinkin näiden naisväen kanssa, ja siitä saapui hallitukselle valituksia. Sitä elelemistä käski Kaarlo ankarasti hillitä ja uudisti ennen antamansa määräykset pirkkalaisten lapinkäynnin rajoittamisesta erityisiin markkinaaikoihin; markkinapaikkoja piti näet perustaa kirkkojen tienoille ja Kaarlo antoi vielä lähempiä määräyksiä missä jär-

[1]) Vaaranen, l. c. II s. 323, kirje $^{10}/_{11}$ 1605, I. Behm'ille ja s. 122, kirje $^{12}/_{7}$ 1604 Daniel Hjort'ille. Kirje Enontekiöön $^{13}/_{10}$ 1604, Handl. rör. Skand. Hist. 39:s osa, s. 181.

[2]) Bern. v. Kolenin ja Rasmus Niilonpojan kertomus matkaltaan 1606, Danica, Finm. „Daniel Theodori resor". Norske Riksreg. IV, s. 171.

jestyksessä kauppaa oli käytävä (lappalaisten oli m. m. ensin tarjottava tavaransa ruunun voudille), kuinka kauan saatiin käydä kauppaa, mitä mittoja oli käytettävä j. n. e. Harrastipa Kaarlo porohoitoakin määräten m. m. joka Lapissa perustettavaksi erityisiä ruunun porokarjoja. Näinä vuosina antoi Kaarlo myöskin vielä erinäisiä määräyksiä lappalaisten verotuksenkin järjestämisestä [1]).

Näitä toimia varten, joita Kaarlo piti tärkeinä Jäämerenpolitiikkansa edistymisen vuoksi, oleskeli Daniel Hjort talvella 1605—6 Kaarlon lähettämänä Länsipohjossa ja matkusteli sieltä Lapissa erittäinkin puuhatakseen sinne kirkkoja ja pappeja. Näistä toimistaan on Hjort laittanut Ruotsin hallitukselle pitkänlaisen ja seikkaperäisen kertomuksen [2]). Kirkkojen rakennusaineita oli hän hankkinut ja pitänyt huolta kirkkojen rakentamisesta Uumajan, Luulajan, Piitajan ja Tornion lappeihin, yhden kuhunkin, ja arvelee niiden joutuvan valmiiksi ensi helluntaiksi. Hän oli myöskin toimittanut papit ja määrännyt mihin aikoihin oli saavuttava kirkoille ja niiden ääressä oleviin markkinapaikkoihin, joihin myöskin kaupankulkijain pirkkalaisten, joiden lukumäärän ja nimet hän luettelee, silloin oli lupa tulla. Hän oli järjestänyt ja tasoittanut lappalaisilta menevän veron ja pirkkalaisilta otettavan tullin. Toimittelipa Daniel Hjort tältä matkalta jo muutamia lappalaispoikia kouluunkin Upsalaan, vaikka hän siinä onnistui huononlaisesti. — Samanlaisissa toimissa kuin Daniel Hjort liikkuivat samoina vuosina Kemin lapissa Pohjanmaan viranomaiset, järjestelivät lappalaisten verotus- ja kirkollisoloja, määräilivät pirkkalaisten kaupankäynnistä, „tullista“ y. m. Näillä miehillä oli

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa, s. 183. Vaaranen, II, siv. 63, 87 y. m.

[2]) $^{28}/_{4}$ 1606, painettu Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa, siv. 189.

myös toimena siirtää suomalaista asutusta Kemin lappiin (esim. Kitkanjärven rannoille) ja hillitä venäläisiä verottamasta länsipuolella sen rajan, joka Täyssinän rauhassa oli määrätty [1]). Myöskin lapinvoudeille antoi herttua vielä erikseen määräyksiä näistä seikoista käskien heidän valvoa niiden täyttämistä [2]).

Näistä määräyksistä oli epäilemättä, varsinkin mikäli ne koskivat lappalaisten veroitusta, paljon hyötyä Lapin olojen järjestymiseen; siitä nyt annetut määräykset jäivät perustuksiksi seuraaville ajoille. Sitävastoin eivät toimenpiteet lappalaisten käännyttämisestä ja heidän sielunhoidostaan vielä hetiaikoihin kantaneet huomattavia hedelmiä. Kuten myöhemmin tulemme näkemään, jäivät nuo alulle pannut kirkkojen rakennuspuuhat monessa kohden keskeneräisiksi, papit eivät viitsineet nousta Lappiin saarnaamaan ja jos nousivatkin, ei siitä ollut paljo hyötyä, koska he tavallisesti eivät osanneet lapinkieltäkään. Hallitus uudisti määräyksensä, vaan ei ollut siitä apua. Mutta jos siten jäivätkin Kaarlon innokkaat puuhat tässä kohden verrattain hedelmättömiksi,

---

[1]) Handl. rör. Skand. Hist. 39:s osa, s. 266, 267 y. m. — Mitä pirkkalaisten kaupankäyntiin tulee, josta niin monasti annettiin ankaroita rajoittavia määräyksiä, koski tuo kielto käydä kauppaa lappalaisten kanssa muuten kuin määrättyinä markkina-aikoina ja määrätyillä markkinapaikoilla, ainoastaan niitä Lapin osia, joissa Ruotsi yksin hallitsi. Sitävastoin heillä oli edelleenkin oikeus vapaasti käydä kauppaa Jäämeren rannalla „jonka oikeuden kuningas Kustaa heille oli taannut". Venäjänpuoleisessa Lapissa luvattiin heidän myöskin vapaasti kulkea. Ja entiseen tapaan he näinä vuosina vielä nousivat Jäämerelle. Mutta juuri sen vuoksi kävikin mahdottomaksi tarkastaa, etteivät he myöskin Ruotsin Lapeissa vapaasti kaupustellut ja jäivät nuo ankarat määräykset siten olemaan vaan paperilla.

[2]) Jens Kaarlonpojan tilit Keminlapista 1606 ja Kaarlo Unenpojan Luulajan lapista samalta vuodelta. R. K. A.

katsoi hän kumminkin niitä siksi tärkeiksi täydentämään hänen politiikkaansa muista kohdin, että hän ei niitä seuraavinakaan vuosina laskenut silmistään.

Toimia Kaarlon Jäämerenpolitiikan vahvistamiseksi jatkettiin näet näinä vuosina entisellä innolla. Miehiä pidettiin Jäämeren rannikolla Ruotsin oikeuksia ja etuja valvomassa. Daniel Hjort'ille, jota Kaarlo näissä toimissa käytti, annettiin talvella 1606 toimeksi lähettää retkikunta Ruijaan ja sinne lähteville Berndt von Kolen ja Rasmus Niilonpoika nimisille lähettiläille, antoi Kaarlo valtakirjan marraskuussa 1605 [1]). Heillä tuli olemaan erityisenä tehtävänä järjestää merilappalaisten verotusolot, määrätä, paljoko joka lappalaisen kussakin paikassa tuli maksaa Ruotsille veroa. Verot olivat tästäpuolin otettavat kalassa, ei rahassa, kuten ennen; Malangista Varankiin oli otettava jokaiselta kokoverolappalaiselta 4 vaakaa (8 leiviskää) kaloja, Malangista Tysvuonoon taas 2 vaakaa (4 leiviskää). Tällä tempulla tahtoi Kaarlo nähtävästi hävittää pois koko „venäjänveron" käsityksen ja nimityksen, yhdistäen yhteen summaan kaiken Ruotsille Jäämereltä tulevan veron. Ja se vero oli otettava „luonnossa" yksinomaa kalana (Rockor eller Bärenfisk), rahaa ei saanut ottaa sijaan. Verona saatujen kalain kuljettamista varten Ruijan eri seuduista Ruotsiin piti lähettilästen järjestää erityinen tavarankuljetusreitti; Tysvuonon puolelta oli Luulajan lappalaisten kuljetettava kuormat Luulajaan, Malangin seuduilta Tingvaaran ja Sigevaaran lappalaisten Tornioon [2]). Tähän uuteen järjestykseen oltiin Lapissa kum-

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa, siv. 184.

[2]) Paitsi näitä toimia oli näilläkin lähettiläillä valtuus valvoa pirkkalaisten kaupasta, markkinapaikoista y. m. seikoista äsken annettujen määräysten noudattamista.

minkin yleensä tyytymättömiä. Merilappalaisista tuo veroparseelein muutos tuntui rasitukselta ja tunturilappalaiset nurkuivat, kun heidän täytyi poroillaan kymmeniä peninkulmia kuljettaa ruunun verosaatavia. Osotteena näiden jälkimäisten tyytymättömyydestä löytyy tallessa eräs Kontakeinon, Aviovaaran ja Lappajärven lappalaisten teettämä valitus hallitukselle vuodelta 1607. Siinä he nurkuvat, kun heidän täytyy kuljettaa maksutta ruunun verorahdit vieläpä lohitynnyritkin ja sen lisäksi vielä ruokkia ja kestitä kuljettajat [1]).

Näihin asti olivat ruotsalaiset lähettiläät voineet vapaasti ja vaaratta liikkua Jäämeren rannikolla, nyt se näille lähettiläille jo kävi työlääksi. Tanskalaiset virkamiehet olivat kieltäneet lappalaisia antamasta kyytiä ruotsalaisille verottajille. Kun lähettiläät saapuivat Tysvuonoon ja siellä kutsuivat lappalaiset kokoon aikeessa pitää käräjät ja samalla järjestää ja kantaa verot, eivät lappalaiset uskaltaneet määräpaikalle saapua, vaan selittivät, että tanskalainen on kieltänyt heitä rupeamasta tekemisiin ruotsalaisten kanssa. „Meidän olisi muka ensiksi pitänyt pyytää tanskalaisilta lupaa kantaaksemme veroja, mutta sitä emme tahtoneet tehdä, kun tiesimme olevamme täydessä oikeudessamme", kertovat lähettiläät hallitukselle antamassaan kertomuksessa. He lisäävät kumminkin saaneensa muutamia lappalaisia kokoon ja toisilta ottivat he veron väkisin, — siihen he tällä kertaa näkyvät paremmin kyenneenkin, koska heillä, kuten Tanskan taholta on valitettu, oli mukanaan 16—18 miestä [2]).

---

[1]) Tämä valitus on kok:ssa Danica, Finmarken R. V. A.

[2]) Danica, Finmarken, pakka „Daniel Theodori resor" R. V. A. — Tuota uutta määräystä, että verot olisivat otettavat yksinomaa kalassa ja että kalaa oli otettava 2 vaakaa Tysvuonosta Malankiin ja 4 Malangista Vesisaareen, näkyvät lappalaiset yleensä pitäneen veron ko-

Väkisin lienevät lähettiläät ottaneet kyytejäkin lappalaisilta, koska he kaikissa tapauksissa vaelsivat rannikkoa pitkin Tysvuonosta Varankiin asti. Täällä lappalaiset vielä niskottelivat siitä osasta veroa, joka otettiin „venäjänveron“ asemasta, syystä että tanskalaiset olivat kieltäneet ja venäläiset itse käyneet sitä perimässä; mutta ei auttanut niskottelu, ruotsalaiset veivät täyden veron. Antoivatpa ruotsalaiset taas Laijisvuonossa ($^8/_4$ 1606) samoin kuin Pohjois- ja Etelä-Porsangerissa lappalaisille erityisen „vakuutuskirjan“, ettei venäläisillä enää olisi mitään oikeutta kantaa sieltä veroa, vaan oli se menevä Ruotsin hallitukselle, joka lupasi lappalaisten puolesta vastata ja turvata heitä kaikkea vainoa vastaan, jota niinhyvin Norjan kuin Venäjän puolelta saattoi tapahtua. Lappalaiset näet, nuo onnettomat, pelkäsivät Ruotsille veroa maksaessaan, että norjalaiset heitä sen johdosta rankaseisivat yhä raskaammilla veroilla, niinkuin olivat uhanneet, kieltäessään heitä Ruotsille „venäjänveroa“ maksamasta. Suo siellä, vetelä täällä oli noilla lappalaisparoilla [1]). — Tanskan viranomaiset ovat kertoneet ruotsalaisten tällä matkalla esiintyneen jotenkin väkivaltaisesti, joka onkin mahdollista heidän suureen lukumäärään katsoen.

---

rotuksena. Röttongerissa esim. ruotsalaisille vastattiin, etteivät he voi kalassa maksaa „koska he eivät ole kalastajia vaan veneenrakentajia“, ja sieltä täytyi ottaa verona muita parseeleja. Malangistakaan ei voitu saada vaadittuja 4 vaakaa kalaa, kun ei lappalaisilla ollut, mutta vuodeksi 1607 lupasivat nämä varustaa verokaloja. Kuten pian näemme, käsitettiin Tanskan taholtakin tätä Kaarlon määräystä veroparseeleista veron korotukseksi.

[1]) Bern. v. Kolenin ja Rasmus Niilonpojan äskenmainittu kertomus viitatussa paikassa R. V. A. — Näiden lähettilästen lappalaisille antamia suojeluskirjoja $^8/_4$ 1606, kok:ssa Norge, 7:nde Afd. 2, n:o 39 K. G. Vertaa Jessen, Det Kongerike Norge, siv. 195.

Niinpä ovat Qvalsundin lappalaiset myöhemmin ($^{16}/_{2}$ 1607) valittaneet Bernh. v. Kolenin miesten, kun lappalaiset tanskalaisten käskystä vastustivat veronmaksamista, teräaseilla uhanneen heitä; yhdelle lappalaiselle lyötiin reikä päähän ja toista pieksettiin sauvoilla. Ja ruotsalaiset uhkasivat, jos lappalaiset vielä niskottelisivat, tulla sotaväen kanssa takasin [1]).

Niinkuin Ruotsinpuoleisten lähettilästen Jäämerenretket tavallisestikin, niin herätti taas tämäkin retki tanskalaiset viranomaiset ankarampaan vastarintaan estääkseen Ruotsin vallan vahvistumista siellä. Jo kevätkesällä 1606 matkusteli Saltenin lääniin käskynhaltija Hartvig Bilde vuonosta vuonoon ja ilmoitti käräjillä merilappalaisille, että he, ilman käskynhaltijan erityistä lupaa, eivät saa maksaa Ruotsin verottajille mitään [2]). Kesällä ($^{13}/_{6}$) 1606 lähetti tämä sama mies lähettiläänä erään palvelijansa Tanskaan ja kirjoitti kuningas Kristianille, kertoi Bernhard v. Kolenin retkestä, kuinka ruotsalaiset olivat tulleet suurella joukolla „välbemannade och udstofferede", perineet veroa semmoisistakin paikoista, joista ei Ruotsille ennen koskaan oltu maksettu, kuinka ruotsalaiset vielä olivat „korottaneet vanhan veronsa" ja kuinka heitä oli vaikea hillitä. Bilde kysyi, miten ruotsalaisia olisi kohdeltava, kun ne taas ensi talvena tulevat, ehdottaen omasta puolestaan, että Tanskan hallitus lähettäisi Jäämerelle kanoonaveneitä Tanskan etuja turvaamaan [3]).

---

[1]) Lappalaisten (tanskalaisille viranomaisille antama) valitus, Norge, 7:nde Afd. 2, n:o 44 K. G.

[2]) Bernh. v. Kolenin ja Rasmus Niilonpojan mainittu kertomus. R. V. A.

[3]) Hartvig Bilden kirje hallitukselleen $^{13}/_{6}$ 1606. Norge, 7:nde Afd. 2 n:o 41 K. G.

Tämän johdosta kirjoitti Kristian Jäämerenrannikon molemmille käskynhaltijoille, Hartvig Bildelle Nordlandenissa ja Olli Pietarinpoika Maaneskiöldille Finmarkissa joulunaattona 1606 kirjeen [1]), jossa sanoi, että hän ei suinkaan aijo myöntää Ruotsille entistä enempää veroa Jäämeren lappalaisilta. Hän käskee heitä käytettävissä olevilla keinoilla estää ruotsalaisia lähettiläitä, kun taas ensi kerran tulevat, kantamasta enempää veroa, kuin mitä he saivat ennen viimeisen tanskalais-ruotsalaisen sodan alkua (1563). Lappalaisia taas on vakavasti varotettava rangaistuksen uhalla muuta maksamasta. Selvitykseksi ja opastukseksi lähetti kuningas käskynhaltijoilleen sekä Flakebekin kokouksen päätöksen vuodelta 1603 että sen selvityksen Jäämeren verooloista, joka 1601 oli laadittu, jotta nämä niistä saisivat täyden selon, mitä veroa Ruotsi on oikeutettu Jäämereltä saamaan. Tärkeänä muistutuksena oli nytkin, että minkäänlaista veroa venäläisten puolesta ei ole Ruotsille myönnettävä [2]).

Mainitut tanskalaiset virkamiehet koettivat tunnolla ja tarmolla täyttää hallituksen antamia käskyjä. Vouteja laitettiin julistamaan lappalaisille kuninkaan tahtoa; niitä raukkoja, jotka olivat B. v. Kolenin retkikunnalle veroa maksaneet, rangaistiin nyt siitä ja ankara uhka pantiin niille, jotka vastaisuudessa maksaisivat. Erittäin mainitaan tanskalainen „kesävoudin“ Lorenz Dampen Alattion tienoilla ankarasti kurittaneen ruotsalaisille veroa maksaneita merilap-

---

[1]) $^{24}/_{12}$ 1606 Norske Riksreg. IV, s. 170.

[2]) Myöskin Kaarlon puuhat perustaa kirkkoja ja toimittaa pappeja Lappiin näyttävät Kristiania huolettaneen, koska hän antoi käskyn, että jos ruotsalaiset, kuten on kuulunut, rakentavat kirkkoa Tysvuonoon, niin on se heti revittävä, ettei koituisi Tanskalle „til Præjudice og Förklenering“.

palaisia ja jättäneen heille Kristianin kiellosta kirjallisen julistuksen, joka sittemin joutui ruotsalaisten käsiin. Kärä-jillä (Stegenissä) Hartvig Bilde itse ilmoitteli rahvaalle mitä myöten kuningas oli kieltänyt Ruotsille veroa maksamasta [1]). Varangin tienoilla taas kulki alkutalvella 1607 ennestään tunnettu vouti Bertill Heikinpoika varottamassa lappalaisille, että „venäjänveroa“ ei saisi millään ilveellä maksaa Ruotsille; siitä myöskin Vesisaaressa kirkossa kuuluutettiin [2]).

Asema kiristyi. Samoihin aikoihin — alkutalvella 1607 — oli uusi, vankka ruotsalainen retkikunta taas tulossa Jäämeren rannikolle pitämään siellä voimassa Ruotsin oikeuksia.

Jo muutamia kuukausia sen jälkeen kuin v. Kolenin retkikunta oli Jäämereltä palannut, oli näet Kaarlo määränyt uuden retkikunnan lähtemään sinne, ja siihen hän oli nimittänyt 4 miestä nim.: Kaarlo Kröpelin, Baltzar Beck, Yrjö Hannunpoika (kuninkaan kamreeri) ja Antti Eerikinpoika. Näille hän antoi valtakirjan $^{20}/_{10}$ 1606. Näiden piti, samaan tapaan kuin edellisen retkikunnan, yhdessä voutien kanssa kantaa verot Tysvuonosta Varankiin saakka. Flakebeckin päätökseen heidän tuli vedota jos tanskalaiset Tysvuonolla rupeaisivat heitä estämään. Venäjän vero heidän piti kantaa Varangin ja Malangin väliltä ja kieltää ankarasti lappalaisia sitä koskaan tanskalaisille antamasta. Sitäpaitse oli näilläkin velvollisuutena valvoa kirkkojen ja pappilain rakentamista sekä markkinapaikkain ja pirkkalaisten

---

[1]) Erään Sven Jönsinpojan valitus Tysvuonalta Ruotsiin, Danica, Finmarken, „Daniel Theodori resor“ R. V. A.

[2]) Eräs „Varangin lappalaisten todistus“, lähetetty Kööpenhaminaan $^{3}/_{3}$ 1607, Norge, 7:nde afd. 2 lehti 45 K. G.

kaupan järjestämistä, josta kaikesta Kaarlo aina muisti antaa tarkat ja yksityiskohtiin käyvät määräykset [1]).

Tästä matkasta, jolle lähettiläät lähtivät joulun tienoissa 1606 ohjaten ensiksi kulkunsa Tysvuonolle, ovat he itse laatineet hallitukselle pitkän ja seikkaperäisen kertomuksen, päivätty Tukholmassa heinäkuulla 1607 [2]). Tämä asiakirja on näitä Jäämeren riitoja erittäin valaiseva, josta syystä kerron tarkemmin sen sisällöstä. Lähettiläät kirjoittavat siinä:

„Tysvuonossa ja Röttongerissa meille tapahtui odottamaton ja merkillinen este. Maaherra Hartvick Bilde oli voutineen ja kirjureineen kieltänyt merilappalaisia maksamasta meille mitään veroa ja käskenyt heidän lyödä hajalle veneensä ja työntää pienet venheet ulapalle, viedä piiloon vaimonsa ja lapsensa ja mitä heillä oli, ettemme voisi saada minkäänlaista kyytiä. Ovat myöskin rangaisseet niitä, jotka viime vuonna maksoivat ja ottaneet heiltä kaksinkertaisen veron; nim. niiltä, jotka ovat maksaneet 2 markkaa Ruotsille, ovat he ottaneet ensiksi Tanskan veron ja sitten sen yli rangaistukseksi samaan määrän, jonka ovat maksaneet Ruotsille. Niitä, jotka ovat olleet ruotsalaisille verottajille jotenkin avullisina, ovat tanskalaiset sitäpaitse vielä vainonneet ja sakottaneet".

Näistä syistä eivät ruotsalaiset saaneet Tysvuonosta veroa hyvällä, vaan ottivat pantteja lappalaisilta. He paikkasivat suurella vaivalla pari rikkilyötyä venettä ja soutivat niillä verottamassa. Ja lappalaisia keräytyi satamäärä yhteen ja nämä ampuivat ruotsalaisia pyssyillä ja jousilla ja sanoivat, että Hartvig Bilde oli niin käskenyt. Silloin kirjoit-

---

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa s. 217.

[2]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa s. 230.

tavat ruotsalaiset Hartvig Bildelle [1]) kysyäkseen mitä tämä kaikki merkitse. Kolmeen viikkoon ei tullut vastausta ja vasta sitten saapui vanha vouti Per Bondenpoika kertomaan, että maaherra oli todella kaikki sen käskenyt; Bilde ei ollut vielä saanut tuota Kristianin joulupäivänä lähettämää kirjettä ja sanoi siihen asti pidättävänsä Ruotsilta kaiken veron sekä kysyi, oliko ruotsalaisilla Tanskan kuninkaalta mitään lupakirjaa veronkantoonsa.

Ruotsalaiset vastasivat — keskustelu tapahtui Tysvuonossa tammik. 6 p:nä 1607 — äkäsesti, että heidän ei ole tarvis kysyä vierailta kuninkailta lupaa yhtävähän kuin Tanskan viranomaiset kysyvät Ruotsin kuninkaalta. „Me emme anna sulkea itseämme pois oikeuksistamme, vaan puolustamme niitä niinkauan kuin veri on sydämissämme lämmin". He vetosivat Flakebeckin päätökseen ja näyttivät tanskalaisille kopian Kaarlolta saamastaan valtakirjasta

---

[1]) Tämä kirje, päivätty Tysvuonolla $^{22}/_{1}$ 1607 löytyy kok:ssa „Daniel Theodori resor" R. V. A:ssa, Danica, Finmarken. Siinä ruotsalaiset valittavat lappalaisten kertoneen, että Bilde on käskenyt heidän lyödä veneensä rikki, ettei ruotsalaisilla olisi neuvoa, millä kulkisivat, ja uhannut kuolemalla rangaista niitä, jotka eivät totteleisi. Samalla rangaistuksella oli Bilde — kuten lappalaiset valittivat —, uhannut myös kaikkia niitä, jotka ruotsalaisille veroa maksaisivat, ja yhden niistä, lappalaisen Joen Laurinpojan, joka edellisenä vuonna oli auttanut ruotsalaista retkikuntaa, olikin Bilde tuominnut kuolemaan. Tästä oli pelko lappalaisten joukossa suuri. Ruotsalaiset lähettiläät kysyivät sen johdosta, oliko Bildeltä aivan unehtunut mitä Flakebeckissa oli päätetty. Ruotsi ei aijo luopua verotusoikeudestaan, vaan tanskalaisten olisi luovuttava ilkitöistään, muuten ei valtakuntain väli pysy hyvänä.

Ruotsalaiset ottivat muuten Tysvuonon lappalaisilta todistuksia siitä mitä oli tapahtunut. Eräs sellainen todistus ($^{23}/_{1}$ 1607) löytyy yllämainitussa kok:ssa.

„Eikä meillä ole teidän kanssanne pitkää puhetta, vaan me otamme mitä meidän kuninkaallemme kuuluu, ottakaa te mitä teidän kuninkaallenne tulee.“ Tämä jyrkkä menettely lauhdutti tanskalaiset myöntyvämmiksi ja he lupasivat auttaa ruotsalaisia saamaan veroaan.

Lähtiessään Tysvuonosta jättivät ruotsalaiset erään joukostaan sinne vaihtamaan pantteja veroksi ja pitämään huolta kirkon rakennuksesta [1]); mutta hänkään ei saanut lappalaisia käsiinsä. Saattomiestäkään eivät ruotsalaiset saaneet lappalaisten joukosta, vaan omin neuvoin he siellä siltä pääsivät liikkumaan. — Ofotenista Malankiin ja sieltä Varankiin he kulkivat, kantoivat Ruotsin veron ja lappalaiset maksoivatkin mielisuosiolla, vaikka kyllä norjalaiset olivat kieltäneet. Mutta „venäjänveron“ maksussa tekivät varsinkin varankilaiset tenän. Vuoreijan linnakirjuri Sörn Bondenpoika oli ollut siellä, kieltänyt lappalaisia maksamasta ja itsekin 6 viikkoa odottanut ruotsalaisia; mutta kun nämä sitten tulivat, lähti hän itse pakoon, jättäen lappalaiset pulaan, ja ruotsalaiset saivat, lappalaisia vähän puhuteltuaan, sen veron mielisuosiolla. Sörniä he tahtoivat puheelleen joko Varankiin tai Vesisaareen, vaan tämä ei tullut [2]). Varangista menivät ruotsalaiset Vesisaareen. Jo pari kertaa en-

---

[1]) Kirkon paikan olivat lähettiläät itse valinneet. Se olisi ollut rakennettava „Dragen vallen“ nimiseen paikkaan. Lappalaisten oli vedettävä hirsiä, timpermannit luvattiin Ruotsista. Lähettilästen kirje T:vuonon nimismiehelle, Danica Finm. R. V. A.

[2]) Tanskalaiset voudit ovat asian kertoneet hallitukselleen toisessa valossa. He ovat kertoneet, että kun ruotsalaiset eivät Varangista muuten saaneet „venäjänveroa“, niin he kutsuivat lappalaiset erääseen kotaan ja asettivat sotamiehiä ovelle ja uhkasivat, ettei yksikään pääsisi hengissä ulos, joka ei tuota veroa maksa. Ja silloin täytyi lappalaisten heille antaa kaloja. K. G. Norge 7 afd. 2 l. 50. Useiden norj:sten valitus hallitukselle $^{3}/_{5}$ 1607.

nen oli Kaarlo näissä käsittelyissä (I:nen osa siv. 16, 80) muistuttanut, että ruotsalaisilla oli Kustaa Vaasan aikana ollut kalastusoikeus ja kalastuspaikka Vesisaaressa. Siellä oli hänen sanainsa mukaan itse ruunulla ollut kalastajia, „kuten tilikirjoista näkyy.“ Nytkin hän valtakirjassaan tälle lähetyskunnalle antoi toimeksi „palauttaa Ruotsin kruunulle sama oikeus Vesisaaressa ja kantaa sen asukkailta samanverran veroa kuin Tanskan kuninkaalle meni ja ottaa kaikilta, jotka siellä tahtovat kalastaa, olkoot norjalaisia tahi lappalaisia, 5 markkaa rantarahaa ja joka kymmenes kala samoin kuin Tanskalle“.

Tähän Vesisaaren kalastusasiaan eivät edelliset lähetyskunnat olleet koskaan puuttuneet ja Tanskan taholta oli noita vaatimuksia esitettäessä aina ylpeydellä vastattu, että Vesisaaressa ei ole ruotsalaisia eikä lappalaisia vaan ainoastaan norjalaisia, joiden kanssa Ruotsilla ei ole mitään tekemistä. Nyt lähti Balzar Beck miehineen sinne, tapasi sieltä vanhan, saarella syntyneen Bergeniläisen kauppiaan Matti Voltterin, joka sanoi muistavansa, että eräs torniolainen Matti Finne rakensi saarelle kalastusmajoja ja oli 15:n kun. Kustaan kalastajan päämies; hänen jälkeensäkin oli samassa toimessa useampia miehiä (Tomas Svenske, Per Skrifvare, jota samalla käytettiin pappina, ja hänen jälkeensä eräs nimeltään Esbjörn); viimeinen vaan oli surmattu ja sen jälkeen olivat ruotsalaiset (suomalaiset) kalastajatkin paenneet tiehensä, eikä ole Ruotsi sen jälkeen saanut Vesisaarelta oikeuttaan. Saarella näytettiin vielä näiden Ruotsin kalastajain huoneet ja aitat, puumerkit ja vuosiluvut. Mutta tuo Matts Voltter ei sanonut koskaan kuulleensa, että ruotsalaisilla olisi rannikkovuokran tai verotuksen oikeutta Vesisaarella, ainoastaan entinen kalastuspaikka. Valtakirjansa mukaisesti tahtoivat lähettiläät kumminkin ottaa veronkin sieltä.

Mutta pois olivat saarelta asukkaat toimitetut, papit ja muut, ruotsalaisia pakoon, joten nämä saivat ainoastaan 2:lta mieheltä veron, vaikka viipyivät siellä 8—10 päivää [1]).

Suurta tulosta tuosta Vesisaaren retkestä ei ollut, sillä heti ruotsalaisten poistettua palasivat tietysti norjalaislappalaiset kalastajat takasin ja rupesivat ennallaan elämään välittämättä sen enempää tuosta käynnistä. Minkä verran pelkoa ja kunnioitusta Ruotsin valtakuntaa kohtaan lähettiläät olivat saaneet ajetuksi paikkakunnan lappalaisten mieliin, se oli päähyöty ja tulos tästä käynnistä.

Mutta vielä oli näillä lähettiläillä muuan tehtävä suoritettava Jäämerellä, yhtä merkittävä erityisenä puolena Kaarlon jäämerenpolitiikassa, kuin vastaisilta seurauksiltaan tärkeä.

Kaarlo ei ollut kiinnittänyt huomiotaan ainoastaan merikalastukseen Jäämeren rannalla, vaan myöskin Lapin lohirikkaisiin virtoihin. Ne „lohijoet“, jotka sekä Länsi- että Itäpohjasta laskevat Pohjanlahteen, olivat viime vuosina olleet hänen erityisen huolenpitonsa esineenä ja oli hän ottanut tarkoin järjestelläkseen kalastusta ja kalastuksen verottamista niissä [2]). Mutta myöskin Jäämereen laskeviin lohirikkaisiin virtoihin tahtoi Kaarlo ulontaa Ruotsin omistusoikeuden, ja katsoi täydellä oikeudella tekevänsä sen, koska Ruotsilla muutenkin oli kieltämätön verotusoikeus Ruijassa.

---

[1]) Ruotsalaisten käynnistä Vesisaaressa laitettiin Tanskan hallitukselle kaksikin valitusta, toinen Vesisaaren papin, Jörgen Wullichsenin ja 10 Bergenin kauppiaan puolesta $^{3}/_{5}$ 1607, toinen käräjillä vannotettujen todistajain kautta $^{27}/_{4}$ 1607. (K. G. Norge 7 afd. 2 leht. 45 ja 48). — Reunamuistutuksessa ruots. lähettilästen kertomukseen Vesisaaren kohdalta on merkitty: „Wassö wederkient under Sveriges Chrone then 10 Ap. 1607“.

[2]) S. Ingman, Tutkimuksia Pohjoissuomen historiassa 1595—1635, sv. 79 j. s.

Jo Bernhard v. Kolenille antoi Kaarlo, tämän lähtiessä 1605 Jäämerelle, näin kuuluvan määräyksen: „Hänen täytyy pidättää Ruotsille puolet kaikesta siitä kalastosta, joka saadaan Alattio-joesta ja asettaa sinne vouti, joka, samoin kuin Tanskan vouti, on läsnä kun kalat saadaan. Tenojoelle hänen myöskin on asetettava lohivouti ja annettava sille hamppuja kalastukseen, koska siellä kuuluu olevan hyvä lohenkalastuspaikka ja se kuuluu yksinomaa Ruotsille“ [1]). Bernh. v. Kolen teki työtä käskettyä, jätti lohivoudeiksi Alattiojoelle Pietari Jaakonpojan ja Tenojoelle Niilo Olavinpojan, molemmat torniolaisia, ja ympärille asuville lappalaisille annettiin käsky auttaa näitä kalastajia veneillä, päivätöillä y. m. [2]).

Aikeen omistusoikeuden ulontamiseen näihin lohijokiin oli Kaarlo nähtävästi saanut eräästä, Jäämerellä käyneiden lähettilästen, kertomuksesta, luultavasti Gert Jostingin kertomuksesta matkalta 1595 (kaikissa tapauksissa jostakin kertomuksesta, joka on ennen Täyssinän rauhaa laadittu) [3]). Tuossa kertomuksessa mainitaan eräästä riidasta, joka oli olemassa Koutakeinon, Aviovaaran ja Lappajärven lappalaisten välillä kalastusoikeudesta Alattiojoessa. Alattiojoesta pyydetään — niin sanotaan kertomuksessa — lohia sekä Ylä- että Alakönkäästä, jota jälkimmäistä myöskin sanottiin Petäjäkoskeksi. Koutakeinon ja Lappajärven lappalaiset olivat tottuneet pyytämään lohia molemmista paikoista, vaan

---

[1]) Handl. rör. Skand. Hist. 39:s osa s. 185.

[2]) B. v. Kolenin kertomus vuodelta 1605, Danica, Finm. „Daniel Theodori resor“. R. V. A.

[3]) Tässä kertomuksessa, joka löytyy pakassa „Daniel Theodori resor“ Danica, Finm. R. V. A., on reunaan merkitty vuosiluku „1595—9“ ja sen sisällöstä näkyy, että se on laadittu ennen, kuin Venäjä oli luovuttanut alueensa Näytämöä myöten Ruotsille.

Alakönkään pyynnistä oli tullut riita Aviovaaran ja merilappalaisten välillä, jotka tahtoivat pitää sen itselleen. Sen riidan johdosta olivat tanskalaiset viranomaiset panneet alleen molemmat könkäät, sallien kumminkin sekä meri- että tunturilappalaisten siellä kalastaa, mutta ottaen veron molemmilta. Tanskalaiset olivat kumminkin määränneet, etteivät lappalaiset saaneet ruveta pyytämään, ennenkuin tanskalainen lohivouti saapuisi joelle verokaloja ottamaan. Noista tanskalaisista voudeista olivat nyt (Koutakeinon ja Lappajärven) lappalaiset valittaneet mainitulle ruotsalaiselle lähetyskunnalle moittien, että noiden voutien takia, jotka saapuvat liian myöhän, menee usein paras pyyntiaika hukkaan ja silloinkin nuo tanskalaiset tulevat sinne „mehd sitt öölprång“ aivan köyhdyttämään lappalaiset. Sen vuoksi olivat lappalaiset jo silloin tarjoutuneet urakassa maksamaan kalastuksesta Alattiojoessa Ruotsille 40 lohta, jos saisivat luvan ruveta rantapadoistaan pyytämään jo juhannuksen aikaan.

Tästä seikasta ei ole, kumma kyllä, puhuttu mitään missään muissa niistä edellisten vuosien monista asiakirjoista ja kertomuksista Jäämereltä, joista olen selkoa tehnyt. Kaarloltakin se seikka lienee jäänyt huomaamatta tai unehduksiin kunnes hän nyt kymmenkunnan vuoden perästä kiinnitti siihen huomionsa ja rupesi käyttämään sitä hyväkseen. Olivathan sekä Koutakeinon, Lappajärven että Aviovaaran lappalaiset Ruotsin veroalamaisia, pitihän siis Ruotsin saada heidän kalastustaankin verottaa. Siitä syystä ja sillä edellytyksellä asetettiin kai talvella 1606 nuo ruotsalaiset lohivoudit ei ainoastaan Alattiojoelle, vaan Tenojoellekin. Siinä valtakirjassa [1]), jonka Bernh. v. Kolen ($^{28}/_{3}$ 1606)

[1]) Löytyy K. G:ssa, Norge, 7:nde Afd. 2 lehti 38. Niiden tapausten aikana, joista heti tulee kerrottavaksi, joutui näet tämä valtakirjakin norjalaisten viranomaisten käsiin ja nämä lähettivät sen halli-

antoi noille edellämainituille määräämilleen lohivoudeille, motiveerasi hän tätä toimenpidettä sillä, että „effter elffen ligger rätt in i fiället och kommer immediate K. M. i Sverige till“ sekä sillä, että Norjan lapinvoudit luultavasti ovat täältä kantaneet verolohta aivan omiksi hyvikseen oman kuninkaansakin tietämättä.

Miten lie tuonkin viimemainitun seikan laita oikeastaan ollut — useat esimerkit osottavat kyllä, että tanskalais-norjalaiset viranomaiset käyttivät lappalaisten veroitusta yksityisedukseenkin — varmaa on, että norjalaiset voudit hyvin vastenmielisesti näkivät kilpailijan ilmestyvän näitä jokia verottamaan. Jo heti ruotsalaisten ensi yrityksen jälkeen, kesällä 1606 oli ennenmainittu norjalainen „kesävouti“ Lauri Dampe tullut Alattioon, vienyt ruotsalaiselta lohivoudilta tuon B. v. Kolenin antaman valtakirjan ja pakottanut Ruotsin tunturilappalaiset kalastamaan itselleen; jos eivät he sitä tahtoneet tehdä poltti hän heiltä veneet, vei verkot ja ajoi heidät tuntureille. Ruotsalaista lohivoutia hän esti harjoittamasta kalastusta, niin ettei tämä saanut muuta kuin 16 kalaa (jotka hän oli pyytänyt ennen Dampen tuloa); veipä hän senkin verokalan (joka 3:s kala) jonka kalastavain lappalaisten olisi Kaarlon määräyksen mukaan pitänyt maksaa Ruotsille ja petkutti sitäpaitse, tarjoten lappalaisille olutta ja paloviinaa, näiltä jäännöksenkin heidän saaliistaan. Ruotsin lohivouti ei sille mahtanut mitään [1]).

---

tukselle Kööpenhaminaan, valittaen haikeasti sitä Kaarlon uutta „ryöstöyritystä“, kun hän nyt rupesi lohijokiakin verottamaan, joka ei koskaan ennen ollut tapahtunut.

[1]) Edellämainittu K. Kröpelinin, Balz. Bäckin y. m. lähettiläsien kertomus Ruotsin hallitukselle heinäkuulla 1607, Handl. rör. Skand. Hist. 39:s osa siv. 240.

Balzar Beckin retkikunnalla talvella 1607 oli valtuutena Kaarlolta tarkastaa myöskin noita kalastuksia, tiedustella, mitä lohivoudit olivat saaneet toimitetuksi ja yhä edelleen sitä järjestää, hankkia suoloja ja hamppuja j. n. e. Huonot uutiset oli nyt tällä retkikunnalla vastassaan. Alattiojoen lohivoutia Pietari Jaakonpoikaa piti Beck saamattomana, pani hänet viralta pois „koska hän oli vanha ja raajarikkoinen“ ja sijaan määrättiin Tenojoen entinen apukalastaja, Lassi Olavinpoika, itse toisena. Tälle antamassaan valtakirjassa ($^{28}/_{4}$ 1607) terotti Beck, että hänen oli ankarasti puolustettava Ruotsin oikeutta tanskalaisia vastaan, „kumminkin antaen Tanskan kuninkaan pitää vanhan oikeutensa omassa osassaan“; lohipatoja oli rakennettava „sekä nousu- että laskulohia varten“, lappalaisia sai käyttää apulaisina ja lappalaisilta oli edelleen heidän kalastuksestaan otettava joka 3:s lohi [1]). — Tenossa onnistui sikäläisen lohivoudin Niilo Olavinpojan tehtävä jo ensi vuonna paremmin. Hän lähetti Ruotsiin saaliistaan tulokset ja Kaarlo näyttää olleen häneen tyytyväinen, antoi hänelle erityisen valtakirjan toimeensa ($^{30}/_{3}$ 1607), kehotti häntä sitkeästi puolustamaan Ruotsin oikeutta, „ainakin toista rantaa“, väistymättä tanskalaisten tieltä. Apulaisikseen sai hän kaksi miestä ja lupeeseen hyvän palkan jos edelleenkin hyvin toimittaisi tehtävänsä. Tenojoellakin oli rakennettava „ruunun patoja“ ja lappalaisilta heidän kalastuksistaan otettava joka 10:s kala [2]). Ruotsalaiset lähettiläät muistuttivat retkellään 1607 lohia kalastaville lappalaisille, että heidän piti myödä saaliinsa, ei norjalaisille, vaan Ruotsin pirkkalaisille ja jos joku uskal-

---

[1]) Valtakirja $^{28}/_{4}$ 1607, Norge, 7:nde Afd. 2 lehti 49. Tämäkin valtakirja joutui näet tanskalaisten käsiin.

[2]) Vaaranen, II s. 277.

taisi, kuten edellisenä vuonna, „dricka op Cronones rättigheet mehd the Normän“, niin sitä uhattiin rangaista. Kalastuspaikoilla ei saa pitää olutta eikä viinaa kaupan [1]). Lähettiläät hankkivat myös lohivoudille padonrakentajia, vaatteita, eväitä, hamppuja ja rahaa ja antoivat neuvoja miten heidän tuli suhteutua tanskalaisiin [2]).

Kaarlolle heinäkuussa 1607 antamassaan kertomuksessa kuvailivat ruotsalaiset lähettiläät tuota lohenpyyntiä hyvinkin tuottavaksi, luetellen paitsi Tenoa ja Alattiota kertomuksessaan vielä 14 muuta Jäämereen laskevaa pienempää virtaa, joista ehkä voitaisiin ruveta Ruotsille pyytämään; oikeuksistahan ei ollut epäilystä, nehän olivat samanarvoiset kuin Tanskan. Sitä tarkotusta varten määräsi Bäck jo helmik. 25 p:nä 1607 Malangeriin ja Grönfjordiin kaksi nimismiestä, joiden m. m. tuli verottaa kalastusta Mulse (Måls-)joessa ja ottaa lappalaisilta Ruotsille joka 4:s kala „alldenstund elffven faller af Sveriges grenz“ [3]).

Beck ehdotti myöskin jo tältä retkeltä palatessaan näiden jokien hyväksikäyttämistä varten toimenpidettä, jonka Kaarlo myöskin kohta otti onkeensa: Alattiojoelle pitäisi perustaa ruunun talo ja rakentaa sinne erityisiä teollisuuslaitoksiakin; siellä olisi varsin sopiva käyttää myllyjä ja sahoja, metsää on näet joen varrella runsaasti. Ja sinne pitäisi asettaa ruotsalaiseksi hallitusmieheksi arvossapidetty mies, joka kykeneisi valvomaan Ruotsin etuja, niinkuin tanskalaisilla on joka paikassa miehiä, jotka heidän etujaan val-

---

[1]) Varoituskirje $^{28}/_{4}$ 1607, Danica, Finm. „Daniel Theodori resor“ R. V. A.

[2]) Handl. rör. Skand. Hist. 39:s osa s. 243.

[3]) Valtakirja nimismiehelle $^{25}/_{2}$ 1607, Danica, Finm. „Daniel Theodori resor“ R. V. A.

vovat „både om sakören, elffer och annat, som der faller Chronen till opbördh och inkompst“ [1]).

Tuo lohikalastus Jäämeren joissa oli siten jo tällä lähetyskunnalla varsin tärkeänä toimena; pian saamme nähdä, että näistä puuhista pahojakin riitoja sukeusi tanskalaisten kanssa. Nyt jättivät lähettiläät sinne hyvin varustetut kalastajat, lähtiessään itse painamaan Jäämereltä kotiin päin. Tunturilappalaisten kylissä heillä vielä kumminkin oli tärkeitä tehtäviä suoritettavanaan. Kaikki vieras vaikutus piti täältä karkottaa pois. Varsinkin Flakebeckin viimeisen kokouksen jälkeen näyttää näet Kaarlo ruvenneen kohtelemaan kaikkia tunturilappalaiskyliä, niitäkin, joista tanskalaiset ennen olivat Ruotsin rinnalla kantaneet veroa, taikka joista „3 kuningasta“ oli verottanut, Ruotsin yksinomaisena omistuksena ja alueena. Niinpä näkyy näiden vuosien verotileistä, että esim. Inarista, josta ennen vuotta 1595 oli kolmelle taholle viety veroa, mutta johon ulottuvat oikeutensa Venäjä oli luovuttanut Ruotsille, ruvettiin kantamaan Ruotsille paitsi entistä veroa, vielä n. s. „norrskatten“, s. o. veroa sen asemasta mitä norjalaiset ennen olivat täältä kantaneet, aivan samoin kuin rannikolta Malangin ja Varangin väliltä otettiin „rysseskatten“ [2]). Omituista on, ettei norjalaisten tai tanskalaisten näinä vuosina enää mainita käyneenkään perustelemassa noita vanhoja „tunturioikeuksiaan“. Venäläiset sitävastoin tulivat vielä joskus vastoin kaikkea oikeutta Kuolasta päin kantamaan tunturilappalaiskylistä veroa; niinpä heidän juuri talvella 1607 mainitaan retkeilleen „Uts-

[1]) Handl. rör. Skand. Hist. 39:s osa s. 247.

[2]) Otteita tilikirjoista v:lta 1607 Danica, Finm. R. V. A. Kamariarkistosta en ole tavannut näiden vuosien tilikirjoja, joista puhenaolevalle seikalle olisi voinut saada paljo ja varmaa valoa.

joelle" asti. Lähettiläät saivat tästä tiedon ja käskivät lappalaisten henkensä uhalla lähtemään pakoon kotoaan, jos noita vieraita verottajia vieläkin saapuisi ja jos eivät jaksaisi heitä karkottaa [1]).

Norjanpuoleiset olivat kiinnittäneet pääasiallisen huomionsa rannikkoon, jota he kaikin keinoin koettivat säilyttää Tanskan kuninkaan isännyydessä. Jokaiselta kerralta, kuin ruotsalaiset kävivät Jäämerellä ja voittivat siellä joitakin etuja, kiristivät paikkakunnalla asuvat tanskalaiset viranomaiset omaa valtaansa ja vaikutustaan ja luonnollista on, että siinä lappalaisraukat joutuivat pahaan välikäteen. Tanskalaisten viranomaisten omista kertomuksista hallitukselleen juuri kerrotun Beckin retken jälkeen ja johdosta käy selville, kuinka lappalaisia tässä riidassa kohdeltiin. He valittavat, että ruotsalaiset „mursivat auki lappalaisten aitat ja ottivat mitä tahtoivat" ja että he uhkauksilla ja aseilla pakottivat lappalaisia, vaan kertovat samalla, miten he itse olivat panneet hengen uhan niille, jotka Ruotsille maksaisivat ja miten he myöskin tottelemattomia rankaisivat [2]). Voipa niin ollen uskoa koko joukon erääseen Varankilaisten näihin aikoihin Tanskan hallitukselle laatimaan valitukseen, joka kyllä on tähdätty ruotsalaisia vastaan, mutta jonka pohjasäveleenä on, että lappalaiset moninkertaisten verotusten kautta ovat niin köyhtyneet, että nälänhätä on suuri ja toisia on nälkään kuollutkin [3]). Sangen kuvaava on myöskin Röttongerilaisten ruotsalaisille lähettiläille antama valitus. Sen he ovat varoiksi kirjoituttaneet molempain kilpailevain maiden,

---

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa s. 256.

[2]) Norge, 7:nde Afd. 2 lehti 48 (kirje $^{27}/_{4}$ 1607) ja 45 (kirje $^{3}/_{3}$ 1607) K. G. Vert. Jessen, Det Kongerike Norge s. 197.

[3]) Norge, 7:nde Afd. 2 l. 50 (kirje $^{3}/_{5}$ 1607) K. G.

Ruotsin ja Tanskan, hallituksille. He rukoilevat molempia kuninkaita, „joista kumpaisestakin me uskomme hyvää“, että he saisivat pitää asuntonsa (tanskalainen vouti oli näet häätänyt heitä kodeistaan, etteivät ruotsalaiset tapaisi ketä verottaa) ja että heitä helpotettaisiin näistä ylen kovista rasituksista. „Päästäkää Ruotsin ja Tanskan korkeat kuninkaat meidät köyhät ihmiset tällaisesta pahasta, kyllä mekin sitten koetamme täyttää velvollisuutemme“ [1]).

Se oli voimattoman kansaraukan puoleton huoahdus. Mutta eipä ollut kumpasenkaan esivallan puolella varaa hellittää. Kysymyksessä ei ollut muutamain lappalaisraukkain rasittaminen tai armahtaminen, vaan Jäämerenrannikon omistaminen, joka käsitettiin yhtä tärkeäksi, yhtä peräytymättömäksi molemmilta puolin; kumpanenkin kuningas oli päättänyt koettaa parastaan saadakseen siihen iskemänsä kynnet kilpistymättä kestämään.

Yhdessä suhteessa oli kumminkin Ruotsin isännyys paljo epäedullisemmassa asemassa kuin Tanskan. Tanskalaisilla oli linna Vuoreijassa, heillä oli siellä pitkin rannikkoa ainakin joissakuissa vuonoissa vakinaista norjalaista asutusta, joka tietysti totteli tanskalaista esivaltaa, ja sen lisäksi oli heillä siellä eri paikoissa paikalla-asuvia, vakinaisia virkamiehiä, jotka läpi vuoden olivat tilaisuudessa valvomaan valtaansa ja oikeuksiansa ja totuttamaan lappalaisia heidän herruuteensa. Vaikka ruotsalaisetkin veronkantajat ja lähettiläät, jotka vuosittain nousivat Jäämerelle, kyllä viipyivät siellä 3, 4 ja 5:kin kuukautta talvella, niin ei heidän vaiku-

---

[2]) Danica, Finm. 1607 „Daniel Theodori resor“. R. V. A.

tuksensa kumminkaan voinut olla sama kuin Tanskanpuoleisten. Heitä saattoi helposti käsittää vieraiksi verottajiksi, jotka tulivat ja menivät, heillä ei ollut niin paljo esivallan edellytyksiä. Tuota epäkohtaa olivat, kuten edellä mainittiin, viimeiset tarkastajat erityisesti huomauttaneet Ruotsin hallitukselle. Jo aikasemmin oli, kuten eräästä vanhasta muistiinpanosta näkyy, joku Jäämerellä käyneistä valtuutetuista — nähtävästi Danjel Hjort 1604 — ehdottanut, että Jäämerelle pitäisi lähettää erityinen ruotsalainen käskynhaltija, jolla olisi sotaväkeä mukanaan voidakseen ylläpitää Ruotsin valtaa niin norjalaisia kuin venäläisiäkin vastaan [1]). Eräs lapinvouti Antti Niilonpoika ehdotti myöskin v. 1607, että ruotsalaisilla pitäisi olla Jäämerellä asemapaikkoja ja kuninkaanaittoja, joihin verokalat voitaisiin kerätä kuivattaviksi [2]).

Ne kehotukset oli Kaarlo ottanut huomioonsa ja syksyllä 1607 päätti hän asettaa vakinaisia, paikalla asuvia virkamiehiä Jäämerelle. Sitä varten hän syyskuun 8 p:nä 1607 määräsi Baltzar Beckin Jäämeren lappalaisten käskynhaltijaksi. Vesisaaren arveli Kaarlo siellä sopivimmaksi Ruotsin vallan keskustaksi. Sinne piti Beckin rakentaa muutamia taloja ja rakentaa valli, että hän 100 miehen kanssa sopii siellä asumaan. Varsinaisia ruunun kalastajia piti hänen ottaa sinne mukaansa, niin että tuo Kustaa I:sen aikuinen kalastajasiirtokunta siellä uudistuisi. Ja sieltäpäin hänen sitten tuli valvoa ja puolustaa Ruotsin oikeuksia sekä rannikolla että tuntureilla, katsoa että Ruotsi sai sieltä veronsa, „venäjänveron etupäässä“, pitää silmällä Ruotsin lohikalas-

[1]) Kappale jotain Jäämerenretken kertomusta kokoelmassa Topografica, Lapmarken II R. V. A.

[2]) Danica, Finm. R. V. A. Pitkänlainen kertomus useilla ehdotuksilla, joista jälempänä vielä tulee puhe.

tuksia, katsoa, etteivät omat tai tanskalaiset voudit rääkkää lappalaisia tai tee heille vääryyttä ja omia vouteja piti tarkastaa, että ne ajoissa kävivät veroja kantamassa, ennenkuin tanskalainen vei kaikki. Ajattelipa hän, lähettäessään Beckin käskynhaltijaksi, Lapin kiinnittämistä Ruotsiin suomalaisen uudisasutuksen kauttakin, nähtävästi vastapainoksi norjalaisen asujamiston vaikutukselle, — Tornion talonpoikia oli sinne siirrettävä. Majapaikkoja oli myöskin kulkijain varalle rakennettava Tornion ja Jäämeren välille [1]).

Eikä ainoastaan vakinaista käskynhaltijaa laitettu nyt Jäämerelle, myöskin erityiset, uudet, paikalla asentoa pitäväiset voudit määrättiin sinne samalla kertaa. Niitä tuli sinne kaksi, Erik Juhonpoika Båge ja Reinhold Juhonpoika Steger ja oli heidän kannettava Ruotsille tuleva vero koko rannikolta Tysvuonosta (Orrebyfiorden) Varankiin ja Vesisaaren kalastuspaikkaan [2]). Antamassaan valtakirjassa ($^{10}/_{9}$ 1607) terotti Kaarlo näillekin niitä samoja asioita, joita hän

---

[1]) Kaarlon registratuuri 1607 $^{8}/_{9}$ fol. 105 R. V. A. Beckin uudeksi arvonimeksi tuli „Stotthållare uttöfver Westersiöfinnerne och heele Lapmarckerne". Jo ennen oli Arendt Jostingilla ollut tämä arvonimi, mutta hän ei asunut Jäämerellä. Ktso I:nen osa sivu 71. Beck oli syntysin Södermanlannista, översti Beckin poika. Sama suku on sittemmin laajalle levinnyt erittäinkin Suomessa, Anrep, Svenska adelns ättartaflor I, s. 370.

[2]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa, s. 261. Heille määrättiin palkka $^{12}/_{9}$ 1607 (Reg. fol. 109); semmoiseksi luettiin, paitsi muuten runsasta voudin palkkaa, vielä $^{1}/_{2}$ vaakaa kaloja jokaiselta lappalaiselta, jota näiden hyväntahtoisuudesta tulee maksaa. — Heidän virka-alueensa pääkohtina ovat seuraavat vuonot luetellut: Orrebyfjorden, Koofjorden, Ullöfjorden, Resebottnsfjorden, Axiöfjorden, Spillerfjorden, Biurfjorden, Långenäs (ja jokivarsi) Komokofjorden, Leroftsfjorden, Hwalsundsfjorden, Thenothekifjorden, Norre & Södre Porsangerfjorden, Laxiofjorden, Varangersfjorden, Vassiö fiskelege.

niin monasti oli lähettämilleen lähettiläille toimeksi antanut, ensimmäinen ja viimeinen oli Ruotsin vaikutuksen kartuttaminen merilappalaisten joukossa. Kumpasellekin määrättiin 4 voutirenkiä avukseen.

Syksyllä 1607 lähtivät uudet virkamiehet Jäämerelle. Tysvuonon kautta matkusti B. Beck seurueensa kera uuteen lääniinsä — $^{7}/_{10}$ oltiin Tysvuonossa — pitäen matkalla tarkastuksia lappalaiskylissä; hän järjesti verot asukkaiden maksukyvyn mukaan, määräten, ketä lappalaista oli pidettävä kokoverolappalaisena, kenen tuli maksaa ainoastaan puolet kokoveron (manttaalin) määrästä, kenen neljännen osan. Hän, samoin kuin hänen seurassa kulkenut Jaakko Burman, Luulajanlapin vouti, näyttää nyt hiukan huojentaneen verotaakkaa, joka edelläkerrotun v. 1605 tapahtuneen muutoksen kautta oli käynyt liian rasittavaksi. Niin luvattiin nyt maksaa kalavero rahassa, 3:sta vaakasta kaloja 2 riikintalaria [1]). Sitten Beck kai käskyn mukaisesti asettui talveksi Vesisaareen. Tarkempia tietoja hänen ensi ajastaan ja vaikutuksestaan uudessa toimessaan ei näet löydy. Sillä valitettavasti ei ole tallessa eräs nähtävästi pitkä ja seikkaperäinen kertomus, jonka Beck talvella tai keväällä 1608 on Kaarlolle lähettänyt toimistaan ja aikeistaan. Mutta kuninkaan vastauksesta Beckille tähän kirjeeseen kesäkuun lopulta 1608 näkyy sentään, mitä hän siellä puuhasi ja miten hän ryhtyi kuninkaan käskyjä toteuttamaan [2]).

Jo silloin oli Beck kertonut siirtäneensä suomalaista asutusta Alattio- ja Tenojokien varsille, sillä Kaarlo kehottaa häntä tarmokkaasti puolustamaan ja kehittämään näitä uudis-

---

[1]) Jaakko Burmanin kertomus tästä matkasta v:lta 1607 Danica, Finm. R. V. A.

[2]) Vaaranen, Saml. af urk. II, s. 374, Kaarlon kirje $^{27}/_{6}$ 1608.

asutuksia. Jo aikusemmin, lopulla vuotta 1607 ($^{11}/_{11}$), oli Kaarlo julkaissut „avonaisen kirjeen“ siirtymisestä Alattiojoelle luvaten verovapautta niille, jotka sinne asettuisivat [1]). Kaarlon vastauksessa ei mainita mitään, oliko Beck Vesisaaressa ruvennut täyttämään hallituksen käskyjä, rakentamaan sinne taloja ja linnoituksia. Toinen lapinvouti, Eerik Juhonpoika Båge, jolla oli verotettavanaan Varangin-Malangin välinen alue, näyttää siellä ainakin asuneen, mainitaanpa hänen mukanaan sinne Suomen puolelta tulleen papinkin, herra Martin [2]). Mutta Tenojoen saareen on Beck kertonut rakennuttavansa kuninkaantaloa. Sitä varten oli hänellä mukanaan Pietari Antinpoika niminen rakennusmestari. Myöskin Alattiojoella rakennettiin täydellä vauhdilla, tanskalaisten vastaväitteistä huolimatta, ruotsalaisille asemapaikkaa ja Kaarlo kehotti Beckiä viipymättä kiirehtimään myöskin kirkkojen rakentamista näiden samojen jokien varsille, välittämättä siitä, että tanskalaiset ovat uhanneet repiä ne rakennukset alas; sillä, jatkaa Kaarlo, „sitä he eivät uskalla tehdä“. Varoja, joita Beck on maininnut rakennuksiin, rakennusmestareille y. m. tarvittavan, määrää Kaarlo hänelle tinkimättä. — Veronottohommissa oli Beck myöskin puuhannut, m. m. vastoin tanskalaisen voudin Bertill Heikinpojan kieltoa taas kantanut Varangista „venäjänveron“, josta teosta Kaarlo häntä kehuu.

Tanskalaisten viranomaisten kanssa joutui Jäämeren uusi ruotsalainen käskynhaltija jo pian tekemisiin. Nämä luonnollisesti eivät olleet mielissään ruotsalaisten uusista toimenpiteistä ja varsinkin myrkytti heidän mieltään se, että ruotsalaiset olivat anastaneet heidän lohijokensa. Voidak-

---

[1]) Kaarlon Registratuuri 1607 $^{11}/_{11}$ fol. 153. R. V. A.

[2]) Niin on norjalaisten taholta valitettu Kööpenhaminaan $^{8}/_{8}$ 1608. Svensk Acta fol. 437 j. s. K. G.

seen säilyttää omistusoikeutensa noihin jokiin loukkautumattomana, olivat tanskalaiset jo v. 1607 uhanneet vuokrata nuo kysymyksessä olevat joet (taikka ainakin Alattion) jollekulle hollantilaiselle kauppahuoneelle, joka siellä saisi kalastaa miten tahtoi ja suojella etujaan ruotsalaisilta miten jaksoi. Edellämainittu vouti Antti Niilonpoika oli jo v. 1607 maininnut siitä kertomuksessaan Ruotsin hallitukselle [1]). Beckin tullessa Jäämerelle oll siellä jo ollut joitakuita hollantilaisia varustettuina Kristian IV:n lupakirjalla kalastaa noissa joissa. Näiden kanssa joutui Beck riitaan ja kysyi Kaarlolta, miten niiden kanssa olisi meneteltävä. Kaarlo käski olla niistä aivan välittämättä [2]).

Vaikka Kaarlo Beckille antamassaan valtakirjassa oli maininnut, että Jäämerellä olisi pidettävä 100 miestä suojelusväkenä, ei Beckillä kumminkaan näytä olleen tavallista suurempaa miehistöä — 18—20 miestä — mukanaan. Mutta hän näyttää siltä esiintyneen jotenkin varmasti ja vaateliaasti. Niinpä on vouti Bertill Heikinpoika kirjeessään $^{23}/_{2}$ 1608 Vuoreijan lääniherralle Olli Pietarinpojalle, joka silloin oleskeli Tanskassa, kertonut, että ruotsalaiset eivät vähääkään välittäneet hänen protesteistaan heidän verotusoikeutta vastaan. Pohjois-Varangissa olivat hän sekä ennenmainittu Laurits Dampe keskusteluissa ruotsalaisten kanssa. Ja vaikka jälkimmäisellä oli Kristianin kirje siitä, paljoko oikeutta Ruotsille on myönnettävä, niin Beck ei siitä huolinut ollenkaan, antoi vain ruotsalaisten kantaa 4 vaakaa kaloja joka lappalaiselta. Samoin valittivat norjalaiset voudit ($^{8}/_{8}$ 1608), että kun he keväällä 1608 rupesivat estelemään voutia Erik

[1]) Danica, Finm. R. V. A. Katso edeltä sivu 207.

[2]) Edellämainittu Kaarlon kirje $^{27}/_{6}$ 1608. Niistä selkkauksista, joita näiden lohijokien johdosta edelleen punousi, kerromme jälempänä toisessa yhteydessä.

Juhonpoikaa Bågea kantamasta „venäjänveroa“, niin hän esiintyi uhkaavana, aikoi Mikon päivän ajaksi tulla niin vankkana, ettei norjalaisilla olisi enää mitään puhumista [1]).

Tasapaino Jäämerellä näytti siten ruotsalaisen käskynhaltijan saavuttua jo kohta kallistuvan Ruotsille eduksi ja Tanskalle haitaksi. Tanskalaiset voudit tunsivat itsensä voimattomiksi, vaikka heillä olikin Kristian kuninkaan selvät määräykset käsissään. Nämä rupesivat silloin anomaan, että heille laitettaisiin jonkunlaisia varustusneuvoja. Vanha asetus oli, että rahvaan pitkin koko Norjan rannikkoa piti rakentaa ja varustaa joka läänin kohdalta kaksi purjevenettä (kanoonavenettä, puolustuslaivaa) rannikkoa suojelemaan „siltä varalta että jotakin odottamatonta tapahtuisi“. Näitä kutsuttiin „Skyttebaade“, „Skytningsbaade“, „Skjærbaade“, ja jokaisessa piti olla yksi 10 vaakan painoinen kuparitykki. Epävarmaa on, oliko näitä koskaan ennen ollut Jäämeren rannikolla, vaan tammikuun alussa 1608 käski Kristian, tehtyjen huomautusten johdosta, Norlandenin ja Finnmarkin (Ruijan) läänien päällikköjen Hartvig Bilden ja Olli Pietarinpojan varustaa ja miehittää sellaiset kanoonavenheet [2]). Vuoreijan päällikkö Olli Pietarinpoika Maaneskiöld kuoli kumminkin keväillä 1608 matkalla Tanskaan ja hänelle siaiseksi määrättiin Claus Gagge (til Harested) vasta elokuun 11 p:nä 1808. Sillävälin isännöitsi linnassa ja Ruijan läänissä jo ennen mainittu linnakirjuri Söffren Bondenpoika ja tämän toimeksi jäi myöskin noiden kanoonaveneiden varustaminen. Venheet mainitaan tuodun valmiina Bergen'istä, vaan niiden varustamista ja miehittämistä varten otti Söffren läänissään

[1]) Sv. Acta $^{23}/_{2}$ 1608, sivu 430 ja $^{8}/_{3}$ 1608, sivu 437 j. s. K. G. Vertaa Axel Magnus, Finmarken sivu 90.

[2]) Norske Riksregistr. IV, s. 72, 182, 239.

ylimääräisen veron lappalaisilta (talarin joka lappalaiselta), joka toimenpide taas ruotsalaisten puolella herätti tyytymättömyyttä [1]).

Ruotsin ja Tanskan väliset suhteet Jäämereltä vetäytyivät näin yhä kireämmille ja olot valmistautuivat selvään vihamielisyyteen; jo pian saivat molemminpuoliset viranomaiset käskyn varustautua aseilla ja „puolustaa itseään millä keinoilla voivat". Vaan Kaarlo ei siltä näinä vuosina häikäillyt kiinnittää välejä vielä kireämmälle. Hän ei ollut tyytyväinen siihen, että hän oli saamaisillaan varman jalansijan Jäämerenlappalaisten verotukseen ja hallintoon sekä näiden seutujen tuotteliaaseen kalastukseen. Myöskin Jäämeren kauppaan piti Ruotsin päästä käsiksi. Ja siinäkin teki hän jyrkät ja suorat johtopäätökset niistä edellytyksistä ja alkuperusteista, joille hän alkujaan oli Jäämerenpolitiikkansa rakentanut, ja jotka hän piti oikeina. Koska Ruotsilla oli osaksi yhtäsuuret, osaksi suuremmat oikeudet Jäämeren rannikon lappalaisiin — ja siten itse rannikkoonkin — kuin Tanskalla, niin pitihän ruotsalaisten myöskin esteettömästi siellä saada käydä kauppaakin. Olihan aivan väärin, että tanskalaisilla yksin oli purjehdus- ja kaupankäyntioikeus Jäämeren vesillä.

Vilkas kauppa oli tosin näinä vuosina ehtymättä kulkenut Ruotsin ja Jäämeren — Pohjanlahden kärjen ja Ruijan — välillä, nim. pirkkalaisten kauppa. Se oli jatkunut kaikista selkkauksista huolimatta. Järjestäessään Lapin sisällisiä oloja, oli, kuten ennen mainittu, Kaarlo tosin säälimättömällä kouralla ryhtynyt supistamaan pirkkalaisten lapinretkeilyä, säätäen heidän kaupankäynnilleen määrätyt ajat ja

---

[1]) Norske Riksregistr. IV, s. 255, 280, 297. Kertomus Söffrenin lisäveroituksesta, Norge, 7:nde Afd. 2 l. 53.

määrätyt paikat ja kieltäen heitä henkensä kaupalla muulloin liikkumasta Lapissa [1]). Mutta Jäämeren kauppa oli heille sittenkin aina jäänyt vapaaksi eivätkä norjanpuoleisetkaan olleet voineet tuota heidän jokavuotista kauppaansa estää. Oli kyllä joitakuita kertoja kuulunut nurkumista norjalaisten taholta tuosta „kainulaisten“ kaupankäynnistä, olipa ilmestynyt varsinaisia Tanskan hallituksen päätöksiäkin, että pirkkalaisten kaupankulku merenrannikolla olisi kiellettävä ja toisin ajoin taas olivat norjalaiset virkamiehet koettaneet kiskoa pirkkalaisilta veroa eli „tullia“ tuosta heidän kaupastaan [2]). Mutta helppoa ei ollut verottaa noita retkeileviä miesjoukkoja; heidän kulkunsa oli ylipäätään esteetön, lappalaiset tarvitsivat heidän tuomia tavaroita ja suosivat heitä ja toisin ajoin pitivät norjalaisetkin heidän kulkuaan ihan luonnollisena. Ruotsalaiset lähettiläät, voudit y. m., joille nuo teidentuntijat lapinkävijät olivat oppaina ja apumiehinä vallan välttämättömät, kannattivat heitä ja heidän etujaan kaikin tavoin ja antoivat heille joskus varsinaisia lupakirjoja matkustella merilappalaisten luona, kun tanskalaiset mielivät heitä estellä. Niin antoi esim. Balzar Beck sellaisen lupakirjan 6:lle Tornion pirkkalaiselle $^{8}/_{1}$ 1608, varottipa ankarasti vielä tanskalaisia heitä estelemästä [3]).

Mutta pirkkalaiskaupasta riippumattomasti tahtoi Kaarlo ulontaa Ruotsin valtaa myöskin Ruijan merikauppaan, joka

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa ss. 175, 186, 198, 225, 255.

[2]) Kristianin kirje Hartvig Bildelle kainulaisista $^{20}/_{2}$ 1608. Norske Rigsreg. IV, s. 300. — Daniel Hjort ehdotti matkaltaan palatessaan 1604 että se tulli, jota norjalaiset pirkkalaisilta kantavat, kokonaan lakkautettaisiin. Topogr. Lapm. II. R. V. A. Siitä mainitsi myöskin ennenmainittu Antti Niilonpoika kertomuksessaan v. 1607 Danica Finm. R. V. A.

[3]) Beckin lupakirja Sv. Acta fol. 434 K. G. — Vertaa Vaaranen II, s. 374.

oli yksinomaa Tanskan hallituksen määrättävissä. Jo kerran ennen yritti Ruotsin hallitus (v. 1588 lapinvoudin Niilo Oravaisen kautta) päästä osalliseksi Jäämeren purjehtimisen määräämiseen, vaikka silloin turhaan [1]). Silloin olikin kysymys vain luvan antamisesta ulkolaisille purjehtijoille. Vaan nyt näkyy Kaarlo päättäneen Ruotsin omilla laivoilla ruveta ylläpitämään kauppaa ja liikettä Jäämerellä. Jo keväillä 1607 antoi hän toimeksi eräälle laivankapteenille Petter Dunkyrkenille purjehtia uudella laivalla Elfsborgista Jäämerelle, viedä sinne kauppatavaraa, suolaa, jauhoja j. n. e. ja vaihtaa ne kaloihin. Kapteenin piti siellä terottaa kaikille, jotka Jäämerenkalastusta harjoittivat, olkoot norjalaisia tai lappalaisia, että heidän on maksettava Ruotsille veroa ja Vesisaaressa piti hänen ottaa kalastajilta „rantavuokra“ ja kymmenys samoin kuin Tanskalle meni [2]). Tämä laiva lähtikin liikkeelle, vaan ei päässyt Bergen'iä etemmäs. Tanskan hallitus oli saanut retkestä vihiä, lähetti sanan Bergenin päällikölle Niels Vindille ja käski tämän ottaa laiva kiini ja kieltää Jäämerelle matkustamasta, sillä „me emme suinkaan myönnä Ruotsin ruunulle oikeutta vakoilla meidän vesillämme vielä vähemmin verottaa alamaisiamme“ [3]). Se yritys katkesi siihen. Vielä vuotta myöhemmin määräsi Kaarlo kumminkin saman Petter Dunkyrkenin ynnä amiraali Balzar Shultin lähtemään kahdella laivalla „Fortuna“ ja „Hollendske Hjorten“ Tukholmasta Elfsborgin kautta Jäämerelle samoissa tarkoituksissa kuin edellisenä kesänä. Elfsborgista piti ottaa

[1]) Katso teoksen ensi osaa, siv. 16—18, jossa myös olen tehnyt selkoa tuon Jäämeren purjehtimisoikeuden vaiheista. Tarkemman selon saa tästä J. Cr. Bergin julkaisuista Norske Samlinger III s. 261 ja V s. 590.

[2]) Kaarlon registr. $^{21}/_{4}$ 1607 fol. 33. R. V. A.

[3]) Norske Rigsreg. IV, s. 227 $^{9}/_{8}$ 1607.

väyläintunteva perämies, ettei Begeniin tarvittaisi poiketakaan. Kauppa ja veroitus oli näilläkin laivoilla toimena. Sitäpaitse piti niiden itsensä harjoittaa kalastusta Vesisaaren ulkopuolella ja toisen laivan piti syksyllä palata takaisin, toinen saisi jäädä talven yli Tysvuonoon tai Ofoteniin [1]). — Miten lie näiden laivojen lähdön ollut, siitä ei asiakirjoissa mitään mainita, mutta varmalta näyttää, että Jäämerelle ne eivät koskaan ole saapuneet. Molemmat yritykset menivät hukkaan.

Tuo Kaarlon yritys avata Ruotsista vesireitti Jäämerelle, on sekin osaltaan kuvaava piirre Kaarlon Jäämerenpolitiikassa. Kaupan ja merikalastuksen kautta piti Ruija kiedottaman vielä lähemmin Ruotsin yhteyteen ja epäilemättä oli näillä laivoilla myöskin tarkoitus vahvistaa Balzar Beckin asemaa Jäämerellä. Noita määräyksiä Vesisaaren kalastajain verotuksesta ja Ruotsin omasta kalastuksesta Jäämerellä, joita Beckin vähäväkisenä yksin oli vaikea toteuttaa, piti laivaretkeilijäin viedä perille.

Mutta sitäpaitse oli Kaarlolla näitä laivoja Jäämerelle laittaessaan vielä yksi, jopa kaikkein tärkein, seikka silmämääränään. Hänen oli näiden retkien kautta tarkoitus muistuttaa myöskin niille venäläisille, jotka omassa osassaan Lappia isännöivät, että Ruotsin valtaa on olemassa Jäämerellä.

Tätä puolta Kaarlon Jäämerenpolitiikasta on meidän nyt taas poikettava tarkastamaan. Sitä varten on meidän hetkeksi jätettävä syrjään ruotsalaisten ja norjalaisten riidat Ruijassa, jotka riidat nyt juuri olivat kireimmilleen kehittymäisillään. Palaamme niitä selittelemään ja loppuun kehit-

---

[1]) Kaarlon registr. 1608 $^{15}/_{5}$ fol. 196. R. V. A.

tämään luotuamme ensiksi silmäyksen Ruotsin ja Venäjän Lappia ja Jäämerenrannikkoa koskeviin väleihin näinä vuosina.

II.

Täyssinän rauhan rajan pohjoisin rajanpää oli, niinkuin ja syistä joita ennen olen esittänyt, 17:nen vuosisadan ensi vuosina vielä käymättä. Iivaaralle asti sitä etelästä päin oli käyty, mutta siitä pohjoiseen päin se vielä oli auki [1]). Tämä oli Ruotsin omistusoikeuden kannalta sangen ikävä seikka, sillä se pani vaaranalaiseksi ne edut, joita Ruotsi mainitussa rauhassa oli Lapin asiassa Venäjältä voittanut ja joita tanskalaiset eivät muutenkaan tahtoneet tunnustaa. Kiivaasti oli Kaarlo 16:n vuosisadan viime vuosina vaatinut venäläisiä tulemaan tuota rajanloppua käymään, vaan neuvottelut eivät olleet johtaneet ratkaiseviin johtopäätöksiin. Rajankäynti oli kesken. Ja seurauksena siitä m. m. oli, että venäjänpuoleiset verottajat tuontuostaankin saapuivat verottamaan Ruotsin puolelle suunniteltua rajaa eikä ollut ruotsalaisilla lapinvoudeilla kyllin pontta estääkään heitä sitä tekemästä. Kaarlo oli, kuten tämän teoksen ensi osassa olen esittänyt, 17:n vuosisadan ensi vuosina tehnyt muutamia yrityksiä saadaakseen uusien neuvottelujen kautta Venäjän hallituksen kanssa tuo keskeneräinen seikka onnellisesti päättymään, vaan vastaiseksi olivat hänen ponnistuksensa olleet turhat [2]).

---

[1]) Tarkempi esitys tästä on teoksessani „Tutkimuksia Pohjois-Suomen historiassa vuosilta 1595—1635“, siv. 16—24.

[2]) Kaarlo IX:n Jäämerenpolitiikka I, s. 83—85.

Keminlapin voudit olivat monasti valittaneet, että venäläiset kulkivat verottamassa niissä kylissä, jotka olivat rajaksi määrätyn linjan länsipuolella. Kaarlo oli siitä useita kertoja tehnyt huomautuksia Venäjän suuriruhtinaalle samoin kuin siitä, että venäläiset Jäämeren rannikollakin vielä toisinaan verottelivat Varangin länsipuolella, vaikka Venäjä selvin sanoin oli Täyssinän rauhassa luovuttanut nuo oikeutensa Ruotsille. Hän vaati siitä vahingonkorvausta, tarjoutui kumminkin sopivilla ehdoilla vaihtokauppoihinkin ja me olemme nähneet, kuinka hänessä vielä eli harras halu tavalla tai toisella laajentaa Ruotsin valtaa Jäämerellä itäänkin päin, tavotellen etenkin Näytämöä, Petsamoa ja Paatsjokea. Nämä hänen hankkeensa keskeytyivät, mutta Kaarlo ei laskenut niitä mielestään, niinkauan kuin samat epäkohdat yhä jatkuivat: raja Jäämerelle oli käymättä, Venäjä mieli verottelemaan Keminlappia ja myöskin toisinaan kantamaan tuota paljon riidan alaisena olevaa „venäjänveroa“ Varangin ja Malangin väliseltä rannikolta.

Vuosina 1604 ja 1605 toi Kaarlo esiin nuo mietteensä useampaan kertaan; niinpä hän, lähettäessään 1604 lähettiläitä Venäjälle, käski näiden valittaa suuriruhtinaalle siitä verotuksesta, jota venäläiset vielä harjoittavat Varangin länsipuolella [1]). Samoihin aikoihin hän taas ehdotti Ruotsin neuvostolle, että vaadittaisiin „ikuisen rauhan vahvistamisen“ nimellä Venäjältä, jossa nyt oli sisällisiä levottomuuksia, kappaleita Jäämeren rannikosta [2]). Ja helmikuussa 1605 käski hän Venäjälle lähteville valtuutetuilleen (Jören Claesson, Boo Ribbing, Jören Boije, Mats Larsson till Harfvila, Arvid Horn ja Arvid Tönneson) antamassaan instruktioonissa näi-

---

[1]) Vaaranen, II, s. 84 ja 110, $^{10}/_{1}$ ja $^{10}/_{6}$ 1604.

[2]) Rådslag i Karl IX:s tid $^{6}/_{7}$ 1604. R. V. A.

den koettaa saada rajanpää käydyksi Rajasuolta Ketunsaareen (?) Jäämeren rannalla. Heidän oli venäläisille huomautettava, että Ruotsilla on vanha oikeus verottaa Turjanmaata yhtä etäälle kuin Tanska. Mutta siitä oikeudesta tarjoutuisi Ruotsi luopumaan, jos venäläiset nyt vihdoinkin luovuttaisivat Ruotsille sen alueen Jäämeren rannalla, joka Täyssinän rauhassa jo Ruotsille määrättiin. Kaarlo käski valtuutettujensa kiinnittää venäläisten huomion siihen, että tämä ratkaiseminen olisi hyvin edullinen myöskin Venäjälle, koska tanskalaiset eivät sen jälkeen enää koskaan voi tulla Ruotsin alueen yli verottamaan Turjan niemimaan lappalaisia. Sitäpaitse käski Kaarlo valtuutettujensa vaatia Venäjän hallitusta hankkimaan Ruotsille takasin „venäjänveron“ niiltä vuosilta, joina Tanska sen oli pidättänyt, sekä saada aikaan, että Maanselän, Kitkan ja Kuolajärven lappalaisten ei tarvitseisi muuttaa asuinpaikoiltaan pois Venäjän puolelle, kuten Rajasuon sovintokirja aivan järjettömästi määräsi [1]).

Tässä valtakirjassa ei Kaarlo puhu mitään muusta Ruotsille annettavasta hyvityksestä sen korvaamiseksi, mitä Ruotsi kuluneina vuosina oli kärsinyt sen kautta, että Rajasuon päätös oli osittain jäänyt täyttämättä. Mutta korvausvaatimuksesta antoi hän sitävastoin määräyksiä sille ruotsalaiselle lähetyskunnalle (Hans Åkeson till Byrum, Torsten Cristofferson till Ulfstorp ja dominus Chesnechopherus), jonka hän taas vuotta myöhemmin lähetti Vasili Schuiskin luo neuvottelemaan erinäisistä Ruotsin ja Venäjän välisistä asioista. Näiden tuli valittaa, että Venäjä on monella tavalla rikkonut Täyssinän rauhan, mutta Kaarlo, joka on kristitty kuningas, tahtoo kumminkin säilyttää rauhan. Vaan siitä hyvitykseksi Ruotsi vaatii, että Venäjä maksaa Ruotsille takasin kaiken

[1]) Kaarlon registr. 1605 I fol. 21. R. V. A.

sen verotappion, minkä Ruotsi on sekä Tanskan että Venäjän kautta tullut Lapissa kärsimään, muuten uhkaa Kaarlo tehdä rauhan Puolan kanssa ja päästää sen valloilleen Schuiskin niskaan [1]).

Mutta jo samana vuonna 1606 ryhtyi Kaarlo toisellakin tavalla ja suoraan Pohjanmaalta ja Jäämeren rannikolta hankkimaan parempaa pontta pyyteilleen samalla pakottaakseen Venäläiset tavalla taikka toisella ryhtymään johonkin ratkaisevaan toimeen. Sisälliset riidat raivosivat kuten tunnettu nykyjään Venäjällä. Kaarlo arveli ajan otolliseksi saada jotain ratkaisevaa aikaan. Lokakuun 6:tena päivänä sinä vuonna antoi hän käskyn Pohjanmaan uudelle käskynhaltijalle Isak Behm'ille ryhtyä toimiin avonaiseksi jääneen rajapalan loppuun käymisestä Iivaaralta Maanselän, Kitkan ja Kuolajärven itäpuolitse Inarin poikki ja Paatsjokea myöten mereen. Ja sitä varten piti hänen myöskin ruveta kirjeenvaihtoon Kuolan ja Arkangelin päällikköjen kanssa. Elleivät venäläiset suostu tätä rajanloppua käymään, piti Behmin käydä raja yksin [2]).

Isak Behm kirjoittikin kohta kirjeet venäläisille viranomaisille, vaatien heitä Tuomaanpäiväksi, jouluk. 21 p:ksi, rajalle rajankäyntiä alottamaan ja päättämään; muuten tulisivat, niin kirjoitti hän Kaarlon käskyn mukaisesti, ruotsalaiset omin päin käymään rajan sen mukaan kuin Rajasuolla

---

[1]) Kaarlon registr. 1606 $^{31}/_{7}$ II fol. 26. — Myöskin Daniel Hjort näyttää olleen asiantuntijana noissa neuvotteluissa osallisena, koska hänenkin samoihin aikoihin mainitaan oleskelleen lähettiläänä Venäjällä. Reg. II 1606, fol. 8 ja 98.

[2]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa, s. 213. Näistä tapauksista olen seikkaperäisemmin kertonut teoksessani „Tutkimuksia Pohjois-Suomen historiassa 1595—1635" sivulta 25, josta syystä tässä yhteydessä jätän niiden kertomisen lyhyemmälle.

on päätetty. Sillä paljo ovat ruotsalaiset kärsineet venäläisiltä vääryyttä täällä Lapissa; Ruotsin oikeudet ovat vanhastaan ulottuneet Turjanniemelle, mutta siitä on Ruotsi luopunut. Vaan nyt ei Venäjä pidä voimassa sitäkään rajaa, joka Täyssinän rauhassa on juhlallisesti rajaksi määrätty, vaan ovat venäläiset sekä merenrannikolla että tuntureilla tunkeutuneet Ruotsin alueelle. Semmoista ei tule Ruotsi suvaitsemaan; ellei venäläiset suostu käymään rajaa loppuun Inarinjärven poikki Paatsjokea myöten alas mereen, aikovat ruotsalaiset taas vaatia Turjannientä [1]).

Venäläisille virkamiehille olivat nämä tällaiset ehdotukset aivan odottamattomia. Arkkangelin päällikkö, knäs (ruhtinas) Dmitri Gregorjevitsch vastasi, ettei hän ole saanut hallitukseltaan mitään käskyä rajankäynnistä ja ettei siitä siis sinä talvena (1607) voi tulla mitään. Isak Behmin uhkauksista on hän nähtävästi säikähtyneenä ja varottaa tätä „tulemasta panemaan rajoja suuriruhtinaan maahan“ [2]).

Arvatenkin tämän kirjeen johdosta ei Isak Behm kevättalvella 1607 toimittanut minkäänlaista retkikuntaa Lapin rajaa käymään. Siihen ei ollut Kaarlo kumminkaan tyytyväinen, vaan käski ($^{22}/_{4}$ 1607) Isak Behm'in ja erään Jaakko Simonpojan sen sijaan kesällä lähteä käymään tuota rajaa ja terotti erittäin heidän mieleen, että raja oli käytävä Inarista Paatsjokea myöten mereen „niin että puolet joesta tulee kuulumaan Ruotsille, toinen puoli Venäjälle“. Näytämössä, joka tämän rajankäynnin mukaan olisi jäänyt kuulumaan Ruotsin puolelle, piti lähettilästen kieltää asukkaita

[1]) Behmin kirje Kuolan käskynhaltijalle marraskuulta 1606, Danica, Finm. R. V. A.

[2]) Knäs Dmitrin vastaus Isak Behmille „vuodelta 7115“ Danica, Finm. R. V. A.

enää Venäjälle veroa maksamasta taikka Venäjän esivaltaa tottelemasta [1]).

Venäläisiä viranomaisia oli mahdollisesti omiaan hämmästyttämään se, että ruotsalaiset nyt vaativat Paatsjokea rajaksi ja että rajan pitäisi Jäämeren rannalla päättyä Akkulanvuomassa (taikka Petsamonvuonossa, jota Kaarlo myöskin ehdotti). Täyssinän ja Rajasuon asiakirjoissa ei Paatsjoesta oltu puhuttu mitään, rajan oli pitänyt päättyä Varankiin taikka tarkemmin määritettynä Varangin (jolla nähtävästi käsitettiin Varanginvuonon päätä, sillä tavallaanhan on Näytämökin Varanginvuonon varrella) ja Näytämön väliin, jonka mukaan Näytämö olisi joutunut Venäjän puolelle. Selvää on, että Kaarlo tahtoi käyttää tilaisuutta ulontaakseen Ruotsin aluetta vähän kauemmas itään päin; Paatsjoki olisikin muuten ollut varsin luonnollinen ja sopiva rajajoeksi. Mutta tätä vaatiessaan saattoikin hän jo edeltäkäsin otaksua, että venäläiset tulisivat panemaan vastaan ja väittämään, että raja on Varankiin määrätty. Mutta siltä varalta käski Kaarlo virkamiehensä huomauttaa, että tuota rajaa ei ole koskaan käyty, se on nyt vasta käytävä; ja vaikka se olisi määrättykin Varankiin, niin ovat venäläiset sen rikkoneet tunkeutumalla Jäämeren rannalle kantamaan sitä veroa, joka olisi tuleva Ruotsille ja Kemin Lapissa verottamaan Ruotsin alaisia lappalaisia [2]). Juuri näinä vuosinakin olivat venäläiset käyneet verottamassa Ruotsin puolen lappalaisia tunkeutuen talvella 1606—1607 aina Utsjoelle asti [3]). Ja Kemin

---

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa, s. 228. Tälle retkelle piti ottaa mukaan 50 tai 60 Pohjanmaan knihtiä, että „voisivat olla vastaukseen kykeneviä", jos Tanskalaiset tai Venäläiset tahtoisivat heitä jollain tavoin estää.

[2]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa s. 214, 229.

[3]) „ „ „ „ „ „ s. 256.

lapissa he vuosittain liikkuivat. Kaarlo oli saanut käsiinsä erään Vasili Schuiskin $^{20}/_{11}$ 7,115 (1606) kahdelle voudille, Smirnoi Nikitanpojalle ja Gabriel Jaakonpojalle, antaman käskyn kantaa veroa järvilappalaisilta aina Sodankylää myöten, viedä Kuolan linnaan ne, jotka eivät tahtoneet maksaa, ja laatia nimiluettelot kaikista maksuvelvollisista [1]). Tästä on Kaarlo kovin suutuksissaan ja käski sen tapauksen johdosta (1607 $^{1}/_{5}$) Isak Behmin kirjoittaa uudelleen Kuolan ja Arkangelin päälliköille, ruhtinas Aleksei Stepanovits Tolstalle ja Dmitri Gregorievits Pielskoille ja huomauttaa heille minkälaista vääryyttä he tuon kautta Ruotsille tekevät. Ruotsi on muutenkin saanut Venäjältä kärsiä paljo vääryyttä, kun venäläiset ovat riistäneet Ruotsilta Turjanniemen ja rauhan jälkeen vielä Jäämeren rannikolta kantanut sen veron, joka on luovutettu Ruotsille. Näillä syillä on Ruotsilla oikeus taas ruveta vaatimaan Turjannientä, ellei rajaa pian käydä ja vahvisteta. „Jos vielä lähetät voutisi Paatsjoen yli verottamaan merilappalaisia", niin käski Kaarlo Behmin kirjottaa Kuolan päällikölle, „ja jos näille siellä jotakin tapahtuu, niin muista, että minä olen ajoissa varottanut" [2]).

Siis hyvitykseksi siitä, että venäläiset eivät olleet ennen tulleet rajankäyntiä päättämään ja että he olivat verottaneet Ruotsin puolella rajalinjaa, vaati Kaarlo nyt Paatsjokea rajaksi ja uhkasi vaatia koko Turjannientä, ellei Venäjä tähän suostuisi. Hauska on myöskin eräs toinen hänen uhkaustapansa. Kaikissa niissä kirjeissä, joita Kaarlo vuosina 1607 ja 1608 antoi virkamiestensä Balzar Beckin ja Isak Behmin kirjoittaa Kuolan ja Arkkangelin päälliköille

[1]) Ruotsinnos tuosta kirjeestä, jonka Kemin lapinvouti nähtävästi oli saanut käsiinsä ja lähettänyt hallitukselle, löytyy Danica, Finm. R. V. A.

[2]) Kaarlon registr. 1607 $^{1}/_{5}$ fol. 82.

— näitä kirjeitä kirjoitettiin ainakin neljä [1]) — käski hän näiden muistuttaa venäläisille Ruotsin vanhoista oikeuksista Turjanniemeen. Eräässä lähettämässään kaavassa $^{13}/_{8}$ 1608 käskee hän molempain virkamiestensä muistuttaa venäläisille, että myöskin Tanskalla on vanhoja oikeuksia Turjanniemeen ja viitata siihen, että Kaarlo aikoo tehdä Venäjää vastaan yhteisen asian Tanskan kuninkaan kanssa, jota tässä kirjeessä sanotaan Kaarlon „ystäväksi" ja „langoksi". Molemmat valtakunnat, Tanska ja Ruotsi, ovat kärsineet vääryyttä Venäjältä, joka on anastanut kaikki oikeudet Turjanniemellä. „Mutta sitä eivät tule hallitsijat enää kärsimään; heillä on kummallakin yksi kolmannes oikeudesta Turjanniemeen ja sen he tahtovat takasin, ellei rajoja pian käydä" [2]). — Tosiasiassa eivät tosin Kaarlon ja Kristianin välit olleet selvät ja varsinkin Jäämerenmaiden suhteen vallitsi heidän välillä kaikkea muuta kuin yksituumaisuutta; mutta asiantuntemattomaan saattoi siltä Kaarlon esitys tehdä vaikutuksen.

Kuten mainittu, oli Kaarlo käskenyt virkamiestensä ominpäin panna rajan Lappiin jos eivät venäläiset tule rajan-

---

[1]) Paitsi yllämainitun, lokak. 6 p:nä 1606 kirjotetun kirjeen kautta valtuutti Kaarlo toukokuussa 1607 Isak Behmin kirjoittamaa Kuolaan ja Arkkangeliin vaatiakseen rajankäyntiä; reg. 1607 $^{1}/_{5}$ fol. 82 ja $^{9}/_{5}$ 1607 Vaaranen, Saml. af urk. II s. 290. Lopulla samaa vuotta ($^{20}/_{12}$ 1607) lähetti Kaarlo taas Behmille valtakirjan, jonka mukaan hänen tuli kirjoittaa Arkkangelin päällikölle vastaukseksi siihen edelläkerrottuun kirjeeseen, joka tältä oli tullut ja jonka Behm oli lähettänyt hallitukselle ruotsinnettavaksi; Vaaranen, l. c. s. 361. Seuraavana kesänä ($^{13}/_{8}$ 1608) lähetti Kaarlo taas sekä Beckille että Behmille aivan samanlaiset valtakirjat käydä raja loppuun Inarin poikki Paatsjokea myöten mereen; kopiot näistä valtakirjoista tuli lähettää Kuolan ja Arkkangelin päälliköille sekä kerran vielä vaatia näitä rajankäyntiin; Vaaranen l. c. II s. 387.

[2]) Vaaranen, Saml. af Urk. II s. 389.

käyntiin ja on rajaosa Inarista mereen hänen mielestään tärkein. Talvella 1607—8 tehtiinkin Pohjanmaalta joku retki rajaseudulle; venäläisiä ei saapunut rajaa käymään eikä ole varmaa tietoa, paniko Behm siellä Kaarlon käskyn mukaisesti yksin joitakin pyykkejä. Parista Kaarlon kirjeestä päättäen voisi otaksua niin tapahtuneen. Niinpä käski hän lapinvoudin Erikki Juhonpojan jatkaa rajankäyntiä Paatsjokea myöten mereen „siitä joenniskasta Inarinjärven luona, johon Isak Behm lopetti“ [1]). Ja kesällä 1608 käski hän Balzar Beckin käydä tarkastamassa, miten Behm oli pannut rajan Paatsjoen luo [2]). Kaikissa tapauksissahan tuolla yksipuolisella rajankäynnillä ei voinut olla suurta merkitystä. Mutta Kaarlo tahtoi kumminkin välttämättä kiinnittää Ruotsin valtaa Näytämöön ja Paatsjoen länsirannalle; sitävarten sai äskenmainittu vouti Erikki Juhonpoika 1607 toimekseen „omistaa Näytämön ja Paatsjoen Varanginpuoliset seudut Ruotsille“ ja Beckin piti kevällä 1608 käydä tarkastamassa, eikö Näytämöön tai Paatsjoelle voisi rakentaa jotain linnaa (huus), sekä ottaa selko, minkälaiset näillä paikoin on satamat, kuinka tuulensuojaamat ja syvät, kuinka suuret laivat pääsisivät nousemaan jokiin ja kuinka korkealle j. n. e. [3]).

Näitä Kaarlon käskyjä eivät Ruotsin Jäämerellä olevat virkamiehet kumminkaan tarpeellisella innolla käyneet toteuttamaan ja voittivat sillä Kaarlon epäsuosion. Kun Beck

---

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa s. 265, $^{11}/_{9}$ 1607.

[2]) Vaaranen, l. c. s. 374 kirje $^{27}/_{6}$ 1608.

[3]) Äskenmainitut kirjeet puheenaoleville virkamiehille. Kuinka tärkeänä Kaarlo piti rajan saamista Paatsjokeen asti, näkyy siitäkin, että hän v. 1606 $^{6}/_{10}$ lupasi Behmin myöntää venäläisillekin verotusoikeutta riidanalaisissa Maanselän, Kitkan ja Kuolajärven lapinkylissä jos raja saataisiin kulkemaan Paatsjokea myöten mereen. Handl. rör. Skand. 39:s osa s. 216.

ei ollut itse v. 1608 käynyt Kaarlon määräämiä seikkoja tarkastamassa Näytämössä ja Paatsjoella, vaan ainoastaan lähettänyt sinne voudin Erikki Juhonpojan kantamaan veroa Näytämön lappalaisilta, nuhteli Kaarlo häntä ankarasti tuosta tottelemattomuudesta, syyttäen, että hän sen kautta on tehnyt tyhjäksi tuuman saada Paatsjoki rajaksi. Ja hän uudisti edellisen vuoden käskynsä, käski Beckin heti matkustaa Paatsjoelle, kantaa sieltä Ruotsille vero ja rakentaa talo, „muuten häntä ei kiitetä". Tätä matkaa ja näitä puuhia varten piti hänen myös rakennuttaa valtion kustannuksella Jäämerellä muutamia venheitä ja pari lotjaa niitä tykkejä varten, joita Kaarlo lupasi lähettää Jäämerelle [1]).

Nämä toimenpiteet ovat osviittoja siitä laajemmasta suunnitelmasta Jäämerenmaiden omistamiseksi, joka Kaarlolla näihin aikoihin oli mielessään. Edelläkerrotut Kaarlon puuhat lähettää laivoja Vuoreijan ja Vesisaaren ympäri Petsinkiin ja Paatsjoelle „som är Sveriges Riikes Gränz" valvomaan, että raja loukkautumattomana pysyy, oli epäilemättä yhteydessä näidenkin juuri kerrottujen puuhien kanssa. Aseita, väkeä, muonaa oli laivoilla tuotava puolustamaan Ruotsin etuja ja oikeuksia ja siten saatettava Venäläisiä herkemmiksi myöntymään ruotsalaisten monasti uudistettuihin vaatimuksiin. — Lähetetyt laivat eivät kumminkaan, kuten olemme nähneet, koskaan ehtineet Jäämerelle asti.

Ja venäjänpuoleisia ei saatu pakotetuksi tulemaan rajan käyntiin, vielä vähemmin tunnustamaan Paatsjokea rajaksi. Näistä puolin (vuodesta 1609) päätti Kaarlo luopuakin koko aikeestaan saada sovintoja hieromalla venäläisiä suostumaan mihinkään myönnytyksiin. Ruotsi oli jo päässyt sekaantumaan Venäjällä tähän aikaan riehuviin sisällisiin riitoihin,

[1]) Kaarlon registr. 1609 $^{24}/_{9}$ fol. 94 v. R. V. A.

ruotsalainen sotajoukko marssi juuri Venäjälle puolustamaan Vasili Schuiskia puolalaista Dmitriä vastaan ja näitä etuja päätti Kaarlo kohta ruveta käyttämään Jäämerenpolitiikkansakin hyväksi, laajentaakseen Ruotsin isännyttä ja valtaa sekä Jäämerellä että myöskin Vienassa. Ruotsalaiset virkamiehet saivat nyt toimekseen ruveta muka Jäämeren puolessakin vaikuttamaan Schuiskin eduksi, mutta siinä sivussa „samalla apajalla“ anastamaan Ruotsin haltuun Kuolan ja Sumskoin linnat ja niiden alle kuuluvat alueet. Sotaväkeä oli koottava, retkikuntia oli lähetettävä rajan yli; Kaarlo uudisti koko laajuudessaan Ruotsin anastuspuuhat vuosilta 1590—92, jotka silloin menivät mitättömiin, mutta joiden nyt vihdoinkin piti yhdistää Ruotsin rajojen sisäpuolelle Turjan niemimaan ja Vienan läntisen rannikon [1]).

Isak Behm ja Balzar Beck saivat jo alussa vuotta 1609 käskyt valmistautua retkelle pakottamaan Solovetin luostaria ja yllämainittujen linnain päällikköjä kannattamaan Schuiskia ja korvaukseksi omistamaan Ruotsille Kuola ja Sumskoi; Beckin oli anastettava edellinen, Behmin jälkimäinen. Näistä puuhista olivat Beck ja Behm myöskin pitkin vuotta kirjeenvaihdossa mainittujen luostarien ja linnojen kanssa. Retkestä ei sinä vuonna kumminkaan tullut mitään ja tuo kirjeenvaihtokin jäi seurauksia vaille. Lopulla vuotta 1609 antoikin Kaarlo mainituille virkamiehilleen käskyn yhdessä rientää Kuolaa vastaan, anastaa se Ruotsille hyvällä tai pahalla, koska Ruotsilla oli oikeus siihen, sillä muinaisten Turjanmaan oikeuksien lisäksi oli — niin väitti Kaarlo — Vasili Schuiski nyt palkaksi Ruotsilta saamastaan avusta luvannut

[1]) Nämäkin neuvottelut ja retket olen ennen esittänyt teoksessani „Tutkimuksia Pohjois-Suomen historiassa 1595—1635“ siv. 28—45 ja kerron tässä ainoastaan tärkeimmät pääkohdat viittaamalla mainittuun tutkimukseeni.

Ruotsille Kuolan. Kuolan linna oli varustettava ja miehitettävä ruotsalaisella väellä. — Aivan vastoin Kaarlon luuloa ja aikeita eivät Beck ja Behm kumminkaan kevättalvella 1610 ehtineet Kuolan retkelle; ei saatu ajoissa tarpeeksi väkeä kokoon eikä varustuksia valmiiksi. Behm joutui siitä epäsuosioon ja virastaan pois ja syystalvella 1610 tekivät vihdoin, Kaarlon uudistettujen, ankarain käskyjen mukaan Balzar Beck, Erikki Juhonpoika y. m. retken erään sotaväkiosaston ja 100 Pohjanmaan talonpojan kanssa Varangin kautta Kuolaa vastaan, jota piirittivät ja pommittivat. Aseiden puutteen ja sotaväen niskottelemisen takia jäi linna kumminkin valloittamatta ja tyhjin toimin palasi paljo kärsinyt retkikunta Pohjanmaalle takasin. Sillaikaa kun tämä retkikunta vielä oli Jäämerellä, lähetti Kaarlo Oulusta toisen retkikunnan Antti Stuartin johdolla keväillä 1611 Vienaa kohden valloittamaan Sumskoin ja mahdollisesti myöskin Solovetin; näitä paikkoja ei kumminkaan saatu valloitetuksi, vaan 10 vienankarjalaista kylää ryöstettiin ja poltettiin ja seuraus oli, että Vienan puolelta kohta tehtiin kosto- ja hävitysretki Pohjanmaalle.

Turhiksi jäivät siten nämäkin Kaarlon yritykset anastaa Venäjänpuoleisia Jäämerenmaita ja yhdistää niitä Ruotsin entisiin omistuksiin Jäämeren rannalla. Se oli hänellä ollut tuumana ja vahvana haluna hallituskautensa ensi alusta asti ja luultavasti ei hän olisi niistä aikeista vieläkään luopunut, ellei kuolema olisi katkaissut voimakkaan tahdon. Monien keinojen ja toimenpiteiden kautta oli hän pitkin hallitusaikaansa koettanut toteuttaa noita pohjoisia laajennushankkeita, joita hän piti Ruotsille erittäin edullisina. Hänen kuollessaan oli kumminkin Ruotsin raja pohjoisessa Venäjätä vastaan vielä lopullisesti käymättä ja omistusoikeudet La-

pissa ja Jäämeren rannalla jäivät Venäjänkin suhteen yhä edelleen häilyviksi ja epämääräisiksi.

Siinä on loppuun kehitytty Kaarlo IX:nen Jäämerenpolitiikka mikäli Venäjän puoleen tulee.

Tanskalaisia vastaan taisteltiin tuon Jäämerenpolitiikan puolesta näinä vuosina yhä entisellä sitkeydellä, mutta vaihtelevalla onnella. Vuodesta 1608 oli siellä, kuten tunnettu, käskynhaltijana Balzar Beck, jolla apulaisina ja alavirkamiehinä oli mukanaan 2 rakennusmestaria ja 2 timpermannia, 2 pappia, 4 lohikalastajaa ja 2 voutia voutirenkeineen, 4 kummallakin. Oliko hänellä vakinaisesti luonaan vielä muuta varustusväkeä, se ei käy varsin selville, mutta noista yllä-luetelluista virkailijoista jo näkyy, mitä Beck Jäämerellä puuhasi: rakennutti Ruotsille varasto- ja varustuspaikkoja, pyydätti kaloja, kannatti veroa ja antoi ruotsalaisten pappien opettaa lappalaisille kristinuskoa. Voudeista oli Erikki Juhonpoika Bågella virka-alueenaan itäinen rannikko, Näytämöstä Jyykeänvuonoon saakka (n. s. venäjänveron kanto alkoi Stufvenäsbotten nimisestä paikasta Malangin luona, ja siitä itäänpäin luki Ruotsi itselleen oikeutta kantaa veroa $^2/_3$ siitä määrästä kuin Tanska); tässä osassa oli pappina Martti Sigfridinpoika. Läntisessä osassa Tysvuonosta Jyykeään oli voutina Reinhold Steger ja hänen matkueessaan pappi Erik [1]).

Nämä miehet tekivät parastaan ylläpitääkseen ja vahvistaakseen Jäämerellä Ruotsin valtaa, vaan sitkeästi vetivät tanskalaiset vastaköyttä. Varsinkin olivat, kuten jo edellä

---

[1]) Liite Lauri Laurinpojan tileihin Tornionlapista 1609. R. V. A., Danica, Finm. Näiden tilien alle on Balzar Beck kirjoittanut nimensä hyväksyen ne oikeiksi.

kerrottu, kiihkeimpänä riidanaiheena Alattion ja Tenon „lohijoet“ ja kalanpyynti niissä. Jo kesällä 1606, jolloin Ruotsilla ensi kerran oli „lohivouteja“ näillä joilla, oli kuten kerrottu Lauri Dampe niminen tanskalainen vouti estänyt ruotsalaisia Alattiojoella harjoittamasta kalastustaan. Seuraavana kesänä otettiin vielä lujemmalle. Jo kevätkesällä vei Vuoreijan linnankirjuri, ennenmainittu Söffren Bondenpoika, molemmat ruotsalaiset kalastajat, Lassi Olavinpojan ja hänen apulaisensa, väkisin pois Alattiosta kalastustaan harjoittamasta, vei heidät Loppenin käräjille ja todistutti sinne kokoontuneella rahvaalla, että Ruotsilla ei ollut vanhaa oikeutta kalastaa Alattiojoessa. Sillä perustuksella kielsi hän noita kalastajia enää pyytämästä Alattiojoesta lohta. Tästä toimenpiteestään antoi hän $^{16}/_{6}$ 1607 tiedon Tanskan hallitukselle [1]).

Mutta Tanskan hallitukselle ei hän tuossa kirjeessä kertonut, mitä muuten Alattiojoella oli tapahtunut ja miten hän oli kohdellut Lassi Olavinpoikaa ja tämän apulaisia. Siitä on kumminkin tieto säilynyt Ruotsinpuoleisissa asiakirjoissa. Lauri Dampe oli aseellisella joukolla hyökännyt ruotsalaisten kimppuun, lyönyt kalastajat rautoihin ja pitänyt heitä vankina. Haikeasti valitti Lassi Olavinpoika Kaarlolle tuosta väkivaltaisuudesta ja Kaarlo ryhtyi kohta hakemaan hyvitystä. Hän käski ensiksikin Balzar Beckin tehdä asiasta ankaran muistutuksen Vuoreijan päällikölle ja Ruotsin valtioneuvoston antoi hän ($^{11}/_{11}$ 1607) kirjoittaa asiasta Tanskan hallitukselle [2]). Tässä hän valitti, että Tanskan kuninkaan virkamiehet Ruijassa eivät ainoastaan ole estäneet ruotsa-

[1]) Lauri Dampen (Dampesen'in) kirje hallitukselle, Norge, 7:nde afd. 2 lehti 51. K. G.

[2]) Kaarlon registr. 1607 $^{11}/_{11}$ fol. 152 R. V. A. Vertaa Jessen, Det kongerike Norge s. 198.

laisia virkamiehiä täyttämästä velvollisuuksiaan ja harjoittamasta ammattiaan tuolla joelle, johon Ruotsilla on täysi oikeus, koska sen alamaiset, Koutakeinon lappalaiset, ovat siellä ikimuistoisista ajoista kalastaneet, vaan vielä lisäksi vanginneet ja rääkänneet heitä. Otaksuen, että tämä on tapahtunut vastoin Tanskan hallituksen tahtoa ja linnankirjurin omalla uhalla, pyysi Ruotsin valtioneuvosto, että sellaiset väkivaltaisuudet kerrassaan lakkautettaisiin ja mainittu kirjuri rangaistaisiin. Vielä pari kuukautta myöhemmin vaati Kaarlo kirjeessään Kristian'ille $^{23}/_{1}$ 1608, että Söffren Bondenpoikaa rangaistaisiin „androm till varnagel" ja että Kristian muistuttaisi virkamiehiään entistä paremmin pitämään arvossa Ruotsin oikeuksia [1]). Vähän sen jälkeen mainitseekin Ruotsin valtioneuvosto kirjeessä Tanskan valtioneuvostolle saaneensa tältä jälkimmäiseltä kirjeen (helmik. 6 p:ltä 1608), jossa Tanskan hallitus pyysi Söffrenin menettelyä anteeksi. Ruotsin hallitus lupaakin unhottaa sen asian, kumminkin huomauttamalla „että katsottaisiin, ettei sellaista vääryyttä vastedes Ruotsin alamaisille tapahdu" [2]).

Mutta asia ei tästä paljokaan parannut. Ruotsalaiset jatkoivat seuraavina vuosina kalastustaan, asemapaikkaa, taloja ja kirkkoja rakennettiin täydellä vauhdilla ja näyttää varsinkin Alattiojoen varrelle näinä vuosina siirtyneen Pohjanlahden perukasta useampia kalastajaperheitä. Niinkuin yleensäkin Lapin ja Jäämeren rannikon asuttamista Suomesta päin, niin oli Kaarlo erittäinkin harrastanut Alattiovirran kansoittamista, kehottaen useampia kertoja kirjeissä Balzar Beckille tätä avustamaan tuota siirtymistä [3]). Olipa

[1]) Kaarlon registr. 1608 $^{23}/_{1}$ fol. 23 R. V. A.

[2]) „ „ 1608 $^{16}/_{2}$ „ 46 v. „

[3]) Kaarlon registr. $^{11}/_{11}$ 1607 fol. 153. Vert. Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa s. 257, 260 y. m.

hän marraskuussa 1607 antanut erityisen avonaisen valtakirjan kaikille, jotka sinne tahtoivat siirtyä, luvaten heille 6:n vuoden verovapauden, jonka ajan jälkeen heidän pitäisi ruveta maksamaan kohtuullinen vero, josta $^2/_3$ menisi Ruotsille ja $^1/_3$ Tanskalle [1]). Nämä siirtolaiset tarkoitti Kaarlo kai vastapainoksi Jäämerellä asuville norjalaisille. Mutta tanskalaiset viranomaiset eivät näitä uusia tulokkaita luonnollisesti hellin silmin katselleet.

Siitä syystä he vuonna 1609 saivat Tanskan hallituksen julistamaan kiellon koko ruotsalaisten kalastusoikeutta vastaan Alattiojoessa. Usein mainittu linnankirjuri Söffren Bondenpoika oli näet syksyllä 1608 laatinut Tanskan hallitukselle pitkän kertomuksen [2]) siitä, miten ruotsalaiset Jäämeren rannalla olivat anastaneet uusia oikeuksia, ja samassa myöskin valittanut heidän lohenkalastuksistaan Teno- ja Alattiojoissa. Vastauksessaan, kirjeessä Vuoreijan päällikölle Claus Gaggelse, $^{20}/_2$ 1609, kielsi Kristian tätä sen johdosta enää myöntämästä Ruotsille sellaista kalastusoikeutta, jota sillä ei ennen ole ollut, lupasipa pahimmassa tapauksessa tarttua aseisiinkin ruotsalaisia vastaan [3]). Tuosta lienevät tanskalaiset viranomaiset Ruijassa yltyneet, koska he jo saman vuoden kesällä todellakin aseellisella joukolla hyökkäsivät hävittämään ruotsalaisten asema- ja siirtolaispaikkaa Alattiossa. Tästä merkkitapauksesta kertoo lapinvouti Erikki Juhonpoika Båge kirjeessä Kaarlo kuninkaan sihteerille Pietari Niilonpojalle tähän tapaan: [4])

Sillaikaa kuin hän (Båge) oli Ruotsissa tekemässä tilejä veronkannostaan, ovat tanskalaiset (vouđin Tuomas

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa s. 267, $^{10}/_{11}$ 1607.

[2]) Siitä tulee vielä tuonnempana puhe.

[3]) Norske Rigsreg. IV s. 296.

[4]) $^{14}/_{11}$ 1609, Vaaranen, Saml. af urk. III s. 52.

Hannunpojan johdolla) yön aikana hyökänneet 60 miehen voimalla Alattioon, Ruotsin kuninkaan yksityisten alamaisten kimppuun, jotka siellä olivat rakennus- ja kalastustöissä. Näitä he ryöstivät ja raastivat ja veivät osan väkisin rannikolle vankina. Rakennetut talot siirsivät he pois paikoiltaan kosken rannalta ja mitä jättivät, siitä särkivät he katot ja lattiat; kirkkoa varten kootut rakennusaineet hävitettiin. Sitäpaitse olivat he uhkailleet sekä Balzar Beckiä että ruotsalaisia vouteja ynnä muita, niin ettei siellä enää voi hengestään olla varmana. Huolestuneena pyytää Båge sihteeriä kysymään kuninkaalta, miten näitä tällaisia väkivaltaisuuksia on kohdeltava.

Norjalainen vouti Tuomas Hannunpoika, joka tuota retkeä oli johtanut, on kertonut tapauksen Tanskan hallitukselle vähän toisella tavalla. Hän oli, kertoo hän kirjeessä elok. 14:lta päivältä 1609, lähtiessään ottamaan selkoa ruotsalaisten kalastuksesta Alattiossa, ottanut mukaansa joukon vieraitamiehiä. Perille tultuaan kielsi hän ruotsalaisia jatkamasta rakennustöitään ja kalastustaan, mutta nämä jatkoivat vain. Nojautuen Bäckiltä huhtik. 14 p:nä 1609 saamaansa valtakirjaan jatkoivat he töitään „iltaan asti ja ampuivat pyssyillä“. Silloin otti Hannu heiltä pois heidän aseensa ja työkapineensa ja ajoi heidät koko joelta pois sekä poltti heidän rakennuskehänsä ja kalastusneuvonsa [1]).

Tarkemmin eivät asiakirjat kerro, kuinka paljo tuona yönä „pyssyillä ammuttiin“ eikä kuinka kiivas kahakka oli,

---

[1]) Tuomas Hannunpojan kirje hallitukselleen $^{14}/_{8}$ 1609, Norge, 7:nde afd. 2 lehti 56. K. G. Ruotsalaisilta tuossa tilaisuudessa ryöstettyjä pyssyjä, sotakirveitä ja työaseita tuotiin joukko hallitusta varten takavarikkoon Hammerfestiin, kuten näkyy eräästä luettelosta syyskuun 10:ltä p:ltä 1609. Norge, 7:nde afd. 2, lehti 57.

varmaa vain on, että tanskalaiset hävittivät ruotsalaisten nousevan asema- ja siirtolaispaikan Alattiojoen varrelta. Ja Tenojoella ahdistettiin ruotsalaisia kalastajia melkein yhtä kiivaasti. Samana kesänä (1609) kielsi Vuoreijan läänin vouti Tenon käräjillä, jossa suuri joukko rahvasta oli koolla, ankarasti ruotsalaisia kalastajia harjoittamasta Tenojoella ammattiaan ja uhkauksia peljäten mainitaan näiden vapaaehtoisesti vetäytyneen pois „taloinen, rakennuksineen ja kaikkineen“ [1]). Myöskin niitä pohjolaisia, „kveenefolk“, jotka rannikolla harjoittivat merikalastusta, hääsivät norjalaiset nyt sieltä pois. Näinä vuosina oli nähtävästi, kuten tiettävästi aikusemmin ja myöhemmin, joku määrä pohjolaisia kulkenut Jäämerellä kalastamassa — väliin maksaen siitä oikeudesta jonkun verran veroa, usein ei mitään — ja siltä näyttää, kuin Ruijassa jo jonkunverran suomalaisia olisi vakinaisestikin asunut kalastamassa [2]). Nuo suomalaiset merikalastajat, joista erittäin on nimitetty ennenmainittu Alattion entinen lohivouti Pietari Jaakonpoika, olivat saaneet Balzar Beckiltä varsinaisen lupakirjan tuohon kalastukseen ja olivat sillä nojalla edellisenä vuonna (1608) kieltäytyneet Tanskalle kalastusveroa maksamasta. Nämä suomalaiset merikalastajat otti Klaus Gagge kuulustellakseen keväällä 1609 — kuten Maifjordin pappi Söffer Olavinpoika y. m. ovat Hammerfestista todistaneet toukok. 9 p:nä 1609,

---

[1]) Klaus Gaggen kirje hallitukselleen $^{24}/_{7}$ 1609, Norge, 7:nde afd. 2 lehti 55. K. G.

[2]) Ainakin mainitaan heillä olleen siellä veneitä, joilla liikkuivat ja Tanskan hallituksen mielestä oli väärin, että nuo kainulaiset maksoivat veroa Ruotsille, koska he asuivat meren puolella Kölenia. Norske riksreg. IV s. 301.

— kielsi heitä puuttumasta merikalastukseen ja käski muuttaa takasin tunturien yli [1]).

Nämä norjalaisten väkivaltaiset toimenpiteet olivat osaksi seurauksena siitä tukevammasta selkärangasta, minkä sikäläiset virkamiehet olivat saaneet, kun kanoonaveneitä oli toimitettu vuonoihin risteilemään, osaksi edellämainitusta kuninkaallisesta kirjeestä helmik. 20. päivältä 1609. Kuten jo huomautettiin, oli tuo kirje johtunut muutamista Söffren Bondenpojan ruotsalaisia vastaan Kööpenhaminaan lähettämistä valituksista [2]). Noita valituspykäliä oli kaikkiaan 11. Vaikka samat seikat tässä jo pitkin matkaa ovat olleet puheena, luettelemme ne uudelleen selvittääksemme, mistä kaikesta oli kysymys.

Ruotsalaiset ovat, niin väittää Söffren, seuraavalla tavoin rikkoneet: 1) Kantaneet merilappalaisilta korkeamman veron kuin ennenmuinoin. 2) Eivät tyydy niihin veroparseleihin, joita ennen ovat saaneet, vaan vaativat kalaa, vaativat enemmän kuin lappalaiset jaksavat maksaa. 3) Ruotsalaiset voudit tulevat nyt kesäaikanakin Jäämereltä veroja kantamaan ja jotkut jäävät sinne „resideeraamaan", vaikka ennen eivät tavallisesti tulleet kuin talvella. 4) Ottavat kymmenysveroa norjalaisilta Vesisaaressa. 5) Kalastavat Teno- ja Alattiojoissa. 6) Rakentavat aittoja ja asumuksia useihin sopiviin paikkoihin, joka ei ennen ole ollut tavallista. 7) Uskaltavat merenrannikolta kantaa sitä veroa, jota venäläiset muinoin (vääryydellä) perivät, vaikkei venäläisille ole myönnetty rannikolla mitään tuloa eikä veroa. 8) Eräs heidän voutinsa Erikki Juhonpoika on uskaltanut panna vastalauseen Tanskan hallituk-

---

[1]) Norge, 7:nde afd. 2, lehti 54. — Kumma kyllä mainitaan Klaus Gaggen ostaneen „ruotsalaisilta" ne kalat, joita he jo olivat pyytäneet.

[2]) Norske Rigreg. IV s. 297.

sen määräämiä kanoonaveneitä varten otettavaa ylimääräistä veroa vastaan. 9) Kun merilappalaiset kieltäytyvät heidän vaatimaa korkeata ja harvinaista veroa maksamasta, silloin ottavat he sen väkisin, 10) jopa uhkaavatkin heitä. 11) Ja kun norjalainen vouti kieltää heitä noin kohtuuttomasti lappalaisia kohtelemasta, silloin väittävät he, että heillä on siihen hallitsijansa käsky ja että maa ja ranta kuuluu kahdeksi kolmannekseksi Ruotsille, josta syystä he eivät välitä mistään kielloista.

Näiden valituspykäläin johdosta kirjotti Kristian pitkät kirjeet sekä Norlandenin että Vuoreijan läänien päälliköille, Hartvig Bildelle ja Klaus Gaggelle. Vaikkei hän tahtonut ottaa Ruotsilta pois sitä osaa Jäämerenoikeudesta, joka sillä oli vanhastaan ollut, niin ei hän suinkaan suvahde, että ruotsalaiset voudit kantavat enemmän veroa taikka käyvät verottamassa ja kalastamassa laajemmalla alalla kuin heillä ennen (tällä tarkoitetaan ennen vuotta 1563, „för den Svenske Feide begyntis“) on ollut tapana. Emmekä tahdo, jatkaa Kristian, että he siellä kauemmin tai lukuisammin viipyvät kuin ennen, vaan kun ovat kantaneet sen veron, mikä heille oikeudella tulee, niin vetäytyköot viipymättä takaisin. Kristian käskee maaherroja kieltämään ruotsalaisia Jäämerellä muuta toimittamasta, kuin mihin ovat oikeutetut, „etteivät he verottamalla, kalastamalla, rakentamalla, käskemällä tai muulla vaatimuksella häiritse sitä esivaltaa, isännyyttä ja oikeutta“, joka vanhastaan on Norjaan kuulunut. Jos ruotsalaiset, sittenkuin maaherra on heille tämän varoituksen sanonut, vielä tekevät vääryyttä, „silloin tahdomme, että sinä varustat itsesi miehillä ja aseilla, mitä siellä paraiten saat niin että voit heidät voittaa ja hyökkäät heidän päällensä vihollisena ja joko karkotat läänistäsi tahi murhaat ja tapat“.

Vielä muistutti kuningas maaherrojaan pitämään kanoonaveneitä hyvässä kunnossa, kokoamaan niin paljo miehiä kuin suinkin ja varustamaan niitä pyssyillä, hankkimaan tietoja, mistä vuonoista ruotsalaiset kantavat veroa ja mistä eivät, että siitä voitaisiin oikeaa kirjaa pitää, ottamaan vuokrarahoja tunturilappalaisilta, jotka kesäksi tulevat merelle kalastamaan, ja estämään ruotsalaisia ja venäläisiä sitä kantamasta sekä lopuksi pitämään tarkastusta useissa tunturilapin kylissä Utsjoella, Lappajärvellä, Inarissa, Aviovaarassa ja Koutakeinossa, etteivät muut (ruotsalaiset ja venäläiset) sieltä enempää kanna, kuin tanskalaiset, ja samoin Sigvaaran, Tingvaaran ja Ronolan kylissä Saltenin läänissä, joista ruotsalaiset ovat veroa kantaneet, mutta tanskalaiset, voutien huolimattomuuden takia, eivät. Samoin vielä käskettiin maaherrain kieltää „kainulaisia", jotka pitävät porolaumojaan meren puolella Kölenia ja käyvät kaupanretkillä Jäämeren vuonoissa, edespäin enää niitä elinkeinoja Ruijassa harjoittamassa. Kaikkia näitä toimia varten takasi Kristian virkamiehilleen hallituksen voimakkaan puolustuksen, mutta laiminlyömisestä uhkasi rangaistuksella [1]).

Tämän selvempiä määräyksiä hallitus tuskin olisi osannut virkamiehilleen antaa. Kaikissa niissä kohdissa, joissa Ruotsi viime vuosina oli voittanut jalansijaa, piti se taas työntää syrjemmälle. Ja tanskalaiset viranomaiset Jäämerellä eivät näyttäneet, hallituksen lupauksiin ja uhkauksiin katsomattakin, haluttomilta ryhtymään väkikeinoihin karkottaakseen alueiltaan vieraat kilpailijat. Ruotsalaisten kalastusten lopettaminen oli jo kohta ensimmäinen toimenpide. Ja samoin ryhtyivät he panemaan kuninkaansa muita määräyksiä voimaan. Ja lopulla samaa vuotta 1609 valittaa ruotsa-

[1]) Norske Riksreg. IV s. 296—301, $^{20}/_{2}$ 1609.

lainen vouti Erikki Juhonpoika Båge kirjeessään[1]) Ruotsin hallitukselle, että tanskalaiset viranomaiset ovat mitä ankarimmin kieltäneet lappalaisia maksamasta Ruotsille mitään „kalaveroa“ ja mitään „venäjänveroa“, uhaten, jos sittenkin maksavat, rangaista heitä, kiduttaa heitä, hirttää heidät omien kotiensa ulkopuolelle. Ruotsille eivät he tahdo myöntää mitään muuta kuin sen vanhan veron, joka sillä entuudestaan on ollut.

Näitä tällaisia tekoja ja hankkeita ei Kaarlo luonnollisesti jättänyt huomaamatta eikä vastaamatta. Ja hänessä syntyi tuuma oikein ankaralla tempulla pelottaa tanskalaisia. Juuri näihin aikoihin puuhaili hän, kuten kerrottu, peräpohjasta sotaista retkikuntaa Jäämerelle valloittamaan Kuolaa ja siirtämään Ruotsin koillista rajaa sinne kauas Turjanmaalle, jossa hän yhä väitti rajan ennenkin kulkeneen. Tällaiselle retkelle lähtemään määräsi hän syksyllä 1609 Balzar Beckin, Isak Behmin, Pohjanmaan lipullisen päällikön Hannu Reckenbergin y. m., joiden käskyn mukaan piti ottaa tuhansia miehiä mukaansa. Joulun alla 1609 luuli hän tämän retkikunnan jo olevan matkalla Jäämerelle ja piankin vallottamassa Kuolaa[2]). Silloin sai hän tiedon tanskalaisten menettelystä Alattiojoella ja yleensä heidän käytöksestään ruotsalaisia kohtaan ja päätti nyt käyttää Kuolan retkikuntaa osottaakseen tanskalaisille, että on Ruotsillakin puolta Jäämerellä.

Siinä tarkotuksessa määräsi hän jouluk. 19 p:nä 1609 uuden retkikunnan nousemaan Ruijaan[3]). Siihen määräsi

---

[1]) $^{14}/_{11}$ 1609 Vaaranen, Saml. af Urk. III s. 52.

[2]) Vaaranen, Saml. af Urk. III, s. 2, 6, 47 y. m. Tutkimuksia Pohjois-Suomen historiassa s. 28 j. s.

[3]) Vaaranen l. c. III s. 60.

hän vanhan tottuneen lapinkulkijan Daniel Hjortin, eversti Tideman Schroun y. m. Näiden tehtäväksi oli Kaarlon väsymätön kekseliäisyys taas laatinut kokonaan uuden ja laajan suunnitelman. Heidän piti Tukholmasta ottaa mukaansa laivanrakentajia sekä kaikenmoisia rakennustarpeita, kuten lapioita, rautaa j. n. e. sekä ruutia ja lyijyä. Viipymättä piti heidän lähteä matkalle Varankiin otettuaan Länsipohjasta 100 tai 200 miestä mukaansa. Varangista tuli lähettiläiden kirjoittaa tanskalaiselle maaherralle Vuoreijaan ankara valitus niistä vääryyksistä, joita Ruotsi viime aikoina on Jäämerellä kärsinyt, sekä Alattion ja Tenon tapauksista että niistä esteistä, joita ruotsalaisille veronkantajille on siellä pantu. Ankarin sanoin käski Kaarlo miestensä, Stettinin rauhaan ja Flakebeckin päätökseen vedoten, varottaa tanskalaisia toistamasta väkivaltaisia tekojaan, muuten oli uhattava „styre vold mehd vold“. Mutta mihinkään kahakkaan hän ei luvannut heidän nyt vielä ryhtyä; varotettuaan ja pelotettuaan tanskalaisia piti lähetyskunnan siirtyä auttamaan Kuolan valloitusta, jota piirittämässä Kaarlo luuli Isak Behmin ja Balzar Beckin jo talvella 1609—10 olevan.

Mutta senjälkeen kuin Kuola ja Petsinki olivat valloitetut, piti Daniel Hjortin lähetyskunnan kanssa taas siirtyä Ruijan rannalle, kantaa sieltä kaikki Ruotsille tulevat verot ja vihdoin Alattiojoelle rakentaa niin luja linnoitus, että sitä voidaan tanskalaisten hyökkäyksiä vastaan puolustaa. Sinne linnoitukseen piti sitten kahden päällikön (Tideman Schroun ja Jaakko Svenninpojan) jäädä 100 miehen ja muassa olevain tykkien kanssa Ruotsin oikeuksien valvojiksi ja siellä näiden myöskin piti talven kuluessa rakentaa niin nopeasti kuin suinkin kaksi laivaa, toinen 100, toinen 50 lästin vetoinen, ja niillä sitten rannikolta pitäin puolustaa Ruotsin oikeuksia. — Alkutalvella 1610 lähtivät nuo lähetetyt miehet

nousemaan Jäämerelle. Niin suurta miesjoukkoa kuin Kaarlo oli määrännyt, ei heillä kumminkaan ollut mukanaan, vaan näyttää heillä sentään saattajia olleen noin 30 miestä. Kuolan retkikuntaa he tietysti eivät tavanneet, koska se ei ollut vielä Jäämerelle lähtenyt. Vaan retkikunnalla oli siltä matkallaan kyllin tekemistä. Tanskalaisten toimet ruotsalaisen vallan heikontamiseksi Ruijassa olivat yhä jatkuneet. Ruotsalaisen retkikunnan oli vointinsa mukaan koetettava hillitä tanskalaisten etenemistä.

Kristian oli, kuten näimme, taas käskenyt Ruijan virkamiestensä ruveta kantamaan myöskin tunturilappalaisilta veroa Tanskalle. Viime vuosina ei näet tunturilappalaisia oltu Tanskan taholta verotettu, Ruotsi oli anastanut niissä isäntäoikeuden. Mutta ruotsalainen vouti Erikki Juhonpoika Båge [1]) sai heidän aikeistaan tiedon ja varotti heitä ankarasti nousemasta tuntureille, jossa heillä ei ole mitään tekemistä. Tanskalainen vouti Bonde Brock ei silloin uskaltanutkaan lähteä tuntureille verottamaan, pyytämättä ensiksi voudilta Erikki Juhonpojalta lupaa kantaa Tanskalle veroa Ronolan, Tingvaaran ja Sigevaaran lappalaisilta. Erikki Juhonpoika ei luonnollisesti sitä lupaa antanut, vaan käski Bonde Brockin kääntyä ruotsalaisten lähettilästen puoleen, jotka juuri olivat Jäämerelle tulossa ja jotka maaliskuun lopulla 1610 pitivät lappalaisten kanssa kokousta Enontekiössä [2]). Myöskin tanskalaisten merilappalaisvoutien kanssa sai Erikki Juhonpoika tänä talvena taistella koettaessaan puolustaa Ruotsin verotusoikeutta.

---

[1]) Tämä isännöitsi nyt ruotsalaisten puolesta Jäämereltä, koska Balzar Beck näyttää loppuvuonna 1609 olleen sieltä poissa, nähtävästi Länsipohjassa keräämässä väkeä aijottua Kuolan retkeä varten. Beck tuli Hjortin retkikunnan seurassa taas talvella 1610 Jäämerelle.

[2]) Erik Juhonpojan kirjeitä tanskalaisille voudeille $^{19}/_{2}$ ja $^{23}/_{3}$ 1610 Norge, 7:nde Afd. 2 lehdet 61 ja 63. K. G.

Vuoreijan käskynhaltija Klaus Gagge kielsi Erikki Juhonpoikaa henkensä uhalla kantamasta „venäjänveroa“ luvaten tälle Jäämeren lappalaisilta ainoastaan „Ruotsin vanhan veron“. Erikki Juhonpoika vastasi, että jos ei hän saa kantaa kaikkea, mikä on Ruotsille tuleva, niin ei hän kanna mitään, ennenkuin tulossa olevat ruotsalaiset lähettiläät saapuvat Jäämerelle ja hän otti ainoastaan lappalaisilta todistuksen, miten Gagge häntä oli uhannut. Riitaa oli myöskin niiden suomalaisten kalastajain ja kaupankävijäin suhteen, joita norjalaiset häätivät rannikolta pois ja joita Erikki Juhonpoika koetti puolustaa. Tämänkin asian lykkäsi Erikki Juhonpoika ruotsalaisten komisarioin ratkaistavaksi [1]).

Daniel Hjortilla ja hänen seuralaisillaan oli siis paljo asioita selvitettävänä, kun he saapuivat Ruijaan. He lähettivät jo Enontekiöstä tullessaan $^3/_4$ 1610 pitkän kirjeen Hartvig Bildelle ja Koutakeinosta samanlaisen Vuoreijan päällikölle Klaus Gaggelle $^{10}/_4$ 1610. Näille he ilmoittivat matkansa tarkoituksen ja kuvasivat miten surkeasti tanskalaiset virkamiehet „joka päivä“ ovat tehneet vääryyttä Ruotsille ja Ruotsin lappalaisille Jäämerellä. He kuvasivat räikeillä väreillä niitä ilkitöitä, joita tanskalaiset voudit Söffren Bondenpoika ja Tuomas Hannunpoika olivat ruotsalaisille tehneet Alattiojoella „hyökäten aivan niinkuin sodassa aseellisina ruotsalaisten kimppuun, rääkäten Ruotsin kuninkaan alamaisia ja polttaen Ruotsin kuninkaan omaisuutta“. Sehän on suorastaan vihollisen menettelyä. Samaa vihollisuutta ovat tanskalaiset osottaneet estäessään Ruotsin vouteja saamasta merilappalaisilta Ruotsille tulevaa veroa ja siitä syystä pyysivät he Gaggen luovuttamaan takasin ruotsalaisten lä-

---

[1]) Erikki Juhonpojan ja tanskalaisten välistä kirjeenvaihtoa $^{19}/_2$ ja $^{12}/_3$ 1610 Norge, 7:nde Afd. 2 lehdet 61 ja 62. K. G.

hettämille miehille sen kalaveron, jonka hän oli Ruotsilta pidättänyt. Vieläpä ovat tanskalaiset voudit, „ne qvid inausum reliqveret“, nousseet verottamaan lappalaisia tuntureille, jossa heillä ei ole mitään tekemistä, ottaneet lahjoja ja kyytejä Ruotsin alamaisilta Koutakeinossa, Aviovaarassa, Lappajärvellä, Tenossa sekä Utsjoella ja Inarissa Kemin lapissa; sehän on suoraa väkivaltaa. Vielä kaiken lisäksi on nyt lähettiläiden jo Lapissa ollessa tanskalainen vouti Bonde Brock tullut kahden miehen kanssa muka veroa kantamaan Ronolan, Tingvaaran ja Sigevaaran lappalaisilta, jotka eivät koskaan „ifrå verdenes begynnelse“ ole maksaneet mitään Tanskalle, vaan jotka kuuluvat Tornion kirkkoherrakuntaan. Ruotsalaiset olivat tosin saaneet tietää, että Hartvig Bilde oli käskenyt tanskalaisen voudin Niilo Paavalinpojan maksamaan „till det ytterste“ Koutakeinon, Aviovaaran, Lappajärven, Tenon, Utsjoen ja Inarin lappalaisille takasin ne kalat, veneet y. m., jotka hän oli heiltä riistänyt. Mutta sitä tämä ei ole tehnyt, vaan on laatinut esimiehilleen väärät ja valheelliset kertomukset. Ruotsalaiset vaativat sen vuoksi, että häntä on ankarasti rangaistava [1]).

Mainittua Niilo Paavalinpoikaa vastaan ovat ruotsalaiset komisariot samana päivänä lähettäneet vielä eri valituksen, joka koskee Jäämerellä kaupustelevia ja kalastelevia pirkkalaisia ja joka sangen selvästi valaisee, kuinka yleisesti jo silloin suomalaiset olivat kulkeneet ja oleskelleet Ruijassa elinkeinoaan harjoittamassa. Niilo Paavalinpoika on jo v. 1608 — niin kertovat ruotsalaiset — revittänyt Jyykeässä (Lyngen) alas pirkkalaisten „aitat ja asunnot“ (boder och huus), jotka siinä monien voutien ajat ovat seisoneet ja vis-

[1]) Norge, 7:nde afd. 2 lehti 64, $^3/_4$ 1610, kirje Bildelle. Sama kokoelma lehti 66, kirje Gaggelle $^{10}/_4$ 1610. K. G.

kanneet niistä maahan „koirille“ Ruotsin kuninkaankin kalaveron, vietyään pirkkalaisilta kaikki mitä kelvollista oli ja siirrettyään heidän talonsakin toiseen paikkaan norjalaisten hyväksi. Hän on väkisin vaatinut pirkkalaisilta 4 talaria veroa, joka ei ole ennen koskaan ollut tavallista ja joka on vastoin kaikkia vanhempia sopimuksia. Ja kun he eivät ole voineet maksaa, on hän aseen käynyt heidän kimppuunsa, ajanut heidät vuonoista pois ja kieltänyt merilappalaisia käymästä kauppaa pirkkalaisten kanssa, „jotka kumminkin monta sataa vuotta ovat siellä tottuneet kauppaa käymään“. Myöskin ovat tanskalaiset vieneet pirkkalaisilta heidän veneensä „hvilka dee vehd Vestersjösidan haft haffe att theris Nhäring och Bähring (såsom thet af Urminnes hafver varit sedvana) att siöka“ ja kuljettaneet nuo veneet saariin ja särkeneet ne siellä [1]).

Ruotsalaiset syyttävät tanskalaisia myöskin siitä, että he ovat lappalaisiltakin vieneet heidän veneensä, joten Ruotsin vouti ei ole päässyt kulkemaan veroja kantaakseen. Ja kaikista näistä väkivallanteoista valittavat he haikeasti sekä varottavat niin hyvin Hartvig Bildeä kuin Klaus Gaggea pitämään silmällä, että tanskalaiset voudit „ajoissa“ luopuvat sellaisista ilkitöistä. Sillä he rukoilevat Jumalaa, että rauha säilyisi, vaan jos tällaista jatkuu, niin aikaansaadaan ikäviä selkkauksia. Näihin kirjeisiinsä pyysivät ruotsalaiset vastausta ja selitystä ja pyysivät, että tanskalaiset tulisivat heidän kanssaan neuvottelemaan asiain järjestämisestä [2]).

---

[1]) Norge, 7:nde afd. 2 lehti 65 (3/4 1610), valituksia Niilo Paavalinpoikaa vastaan; osasto n:o 3, lehti 6 (3/3 1610), kirje Alattiosta Hartvig Bildelle. K. G.

[2]) Edellämainitut kolme kirjettä Hartvig Bildelle ja Klaus Gaggelle. K. G.

Tanskalaiset käskynhaltijat näyttävät itsekin vallan peljästyneen, kun ruotsalaiset omalta kannaltaan kuvailivat heille näitä Jäämeren viime vuosien tapahtumia. Neuvotonna lähetti Bilde saamansa kirjeet Tanskan hallitukselle kysyen miten piti nyt menetellä [1]). Tarkempaa kertomusta ei löydy, tuliko ruotsalaisten pyytämästä neuvottelusta tanskalaisten viranomaisten kanssa tällä kertaa mitään, mutta luultavalta se ei näytä, sillä siksi oli jo tora ruotsalaisten ja tanskalaisten välillä kehittynyt kiivaaksi, että he koettivat pysytellä loitommalla toisistaan. Alattiojoella ruotsalaiset kävivät, mutta tuskin vain Varangissakaan asti. Mutta luultavaa on, etteivät he, vähäväkisiä kun olivat, voineet Alattiojoellakaan toimittaa paljo mitään siitä, mitä Kaarlo antamassaan valtakirjassa oli käskenyt.

Täydellinen keikaus Kaarlon laskuissa ja suunnitelmissa oli näet tapahtunut sen kautta, että Behm ei ollut tänä talvena ehtinyt saada toimeen sitä retkikuntaa, jonka olisi pitänyt nousta Kuolaan. Tästä oli Kaarlo saanut tiedon vasta helmikuun alussa 1610. Silloin hän kyllä $^{14}/_{2}$ lähetti kiireen kautta erityisen miehen, Simo Markkuksenpojan, Pohjanmaalle, josta hänen, vangittuaan Behmin hänen tottelemattomuutensa takia, tuli kootun väen kanssa rientää Jäämerelle viemään Daniel Hjortille apua [2]). Mutta sen käskyn toimeenpaneminen sinä talvena oli jo kelle tahansa liiaan myöhää. Daniel Hjort ja muut ruotsalaiset lähettiläät näyttävätkin pitemmältä Ruijassa viipymättä palanneen takasin, koska Kaarlo kuningas jo heinäk. 4 p:nä samana vuonna lähetti heidät

---

[1]) Bilden kirje $^{6}/_{4}$ 1610 Norge, 7:nde Afd. 2. lehti 60. K. G.

[2]) Vaaranen, Samling af Urk. III s. 66. Vert. „Tutkimuksia Pohjois-Suomen historiassa“ s. 32.

Ruotsista uusia teitä ja uuden suunnitelman mukaan Jäämerelle [1]).

Tanskan hallitus sitävastoin rupesi nyt tuohon kiistanalaiseen Alattioonkin lujentamaan valtaansa. Klaus Gagge kävi kevätkesällä 1610 Kööpenhaminassa tekemässä selkoa viimeisistä Ruijan tapahtumista ja siellä sai hän suulliset käskyt ruveta rakentamaan varustuspaikkaa Alattiojoen varrelle ruotsalaisille vastapainoksi. Vähän myöhemmin, elokuun 17 p:nä, annettiin hänelle vielä erikseen käsky ruveta heti tuota rakennusta valmistamaan [2]). Hartvig Bilde sai samoihin aikoihin käskyn [3]) lähettää omasta läänistään noihin rakennustoihin 14 kykenevää kirvesmiestä sekä työaseita ja muita rakennustarpeita. Kuten myöhemmin saamme nähdä, oli näet Kristian nyt jo herennyt kaikista neuvotteluista sovinnon saavuttamiseksi Ruotsin kanssa. Hän halusi ratkaista riidat sodan kautta, luuli näet olevansa paremmalla puolella. Ja siitä syystä tahtoi hän Jäämerelläkin, suostumatta mihinkään sovitteluihin, panna jyrkän seinän kaikkia Kaarlon aikeita vastaan ja varustautua ollakseen valmiina, milloin selvä vihamielisyys puhkeisi ilmi.

Mutta väsymättä puuhaili Kaarlokin Jäämerenpolitiikkansa eduksi. Kun Daniel Hjort miehineen juuri oli ehtinyt kesällä 1610 palata Jäämereltä, lähetti Kaarlo hänet, kuten mainittu, sinne heinäk. 4 p:nä uuden retkikunnan kanssa takasin. Lähetyskuntaan lisättiin nyt vanhat Jäämerenmiehet Arendt Josting ja Pietari Hannunpoika sekä Stellan Mörner, joka vähää myöhemmin nimitettiin Länsipohjan käskynhal-

---

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa s. 270.

[2]) Norske Rigsreg. IV s. 390.

[3]) Norske Rigsreg. IV s. 390. Kirje Hartvig Bildelle elok. 13 p:ltä 1610.

tijaksi. Näille annettu valtakirja osottaa, ettei Kaarlo vieläkään aikonut hiukkaakaan tinkiä pois entisistä vaatimuksistaan. Tysvuonosta päin piti heidän kulkea Malankiin, kantaa rannikolta Ruotsille tuleva vero ja vielä kerran osottaa tanskalaisille, että se on Ruotsin selvä oikeus. Mutta jos tanskalaiset tahtovat väkivallalla teitä estää ja ovat voimakkaammat — niin kirjoitti Kaarlo valtakirjassaan — silloin pitää teidän, tyytymättä mihinkään osaan verosta, jota tanskalaiset mahdollisesti tahtovat teille tarjota, sanoa palaavanne kotiin, mutta tulevanne kerran vielä niin voimakkaina, että olette kykeneviä vastaamaan [1]). Muita toimia annettiin tälle lähetyskunnalle tehtäväksi samoja kuin edelliselle. Tässä matkasuunnitelmassa tapahtui syksymmällä kumminkin sellainen muutos, että Daniel Hjort miehineen tuli samoin kuin ennenkin lähtemään Tornion kautta Alattioon ja Varankiin; ja läntiseen Ruijaan, Tysvuonon seuduille, lähetettiin sen sijaan eräs Lauri Laurinpoika, joka myös (Reinh. Stegerin jälkeen) nimitettiin tähän osaan voudiksi, Erikki Juhonpojan yhä edelleen ollessa voutina itäisemmällä rannikolla [2]).

Yhteydessä tämän retkikunnan kanssa koetti Kaarlo tänä vuonna kerran vielä meren puoleltakin vaikuttaa jäämerenpolitiikan hyväksi. Hän päätti lähettää laivaston Jäämerelle. Neljä laivaa piti kesällä 1610 kamarijunkkari Erik Krabben ja amiraali Hannn Pietarinpojan johdolla purjehtia Alattiojoen suulle tarkastamaan, minkä verran Balzar Beck ja Daniel Hjort olivat edistyneet linnanrakennustöissään ja auttamaan heitä näissä puuhissa. Tämän laivaston piti myös-

---

[1]) Handl. rör. Skand. hist. 39:s osa s. 270 $^{4}/_{7}$ 1610.

[2]) Kaarlon registr. $^{19}/_{10}$ ja $^{23}/_{10}$ 1610 fol. 365 ja 371. R. V. A. Vert. Verving, Sigismundi & hertig Karls hist. II s. 215.

kin avustaa sitä sotaväkiretkikuntaa, joka oli määrätty Kuolaa valloittamaan ja joka todellakin syystalvella 1610 sinne vihdoin nousi ja, vaikka huonolla menestyksellä, piiritti Kuolaa. Laivaston piti myöskin tehdä, vointinsa mukaan, vastarintaa tanskalaisille [1]). Näiden laivojen ei ole kumminkaan koskaan mainittu käyneen Jäämerellä. Sitävastoin oli sinne jo saman vuoden kevännä tullut ruotsalaisten oikeudella pari kauppalaivaa. Kaarlo oli näet myöntänyt, kuten myöhemmin tulemme näkemään, äsken perustetulle Göteporin kaupungille erityisen privileegion purjehtia Ruijaan, johon Ruotsilla oli oikeuksia. Göteporin privilegioin nojalla olikin sinne keväillä 1610 tullut kaksi hollantilaista kauppalaivaa, joille Kaarlo oli antanut erityisen suosituskirjeen Balzar Bäckin luo. Nuo laivat otti Vuoreijan linnanvouti Lauri Dampesen kumminkin kiini ja ne pääsivät tyhjin toimiin palamaan vasta kun olivat sitoutuneet olemaan kauppaa käymättä Vuoreijan ja Trondhjemin välillä [2]).

Uhkauksella „tulla toisena vuonna voimakkaampana takasin" oli Kaarlo syksyllä 1610 lähettänyt Daniel Hjortin vielä kerran retkelle Lappiin. Tästä retkestä ei ole olemassa tarkempaa kertomusta, tiedämme ainoastaan norjanpuoleisista lähteistä, että tämä retkikunta kulki Jäämeren rannikolla 80 miehen voimalla ja kantoi lappalaisilta veron, jota norjalaiset sanoivat „kaksinkertaiseksi". Luultavaa on, että tämä retkikunta oli yhteydessä sen sotaretken kanssa joka samaan aikaan tehtiin Kuolaan [3]) ja että se palasi, Kuolan epäonnistuneen piirityksen jälkeen, tämän kanssa takasin, tehtyään tuon veroitusmatkan rannikkoa pitkin [4]). Se

[1]) Vaaranen III s. 82, $^5/_6$ 1610.

[2]) Norge, 7:nde Afd. 2 lehdet 67, 68 ja 70. K. G.

[3]) „Tutkimuksia Pohjois-Suomen historiassa" 1. 34 ja 35.

[4]) Norske riksreg. IV s. 436 ja 437.

vain on varmaa, että tämä retkikunta tuli olemaan viimeinen, joka rauhallisissa neuvottelu- ja veroitustarkoituksissa laitettiin Ruijaan. Sota Ruotsin ja Tanskan välillä osaltaan tämän Jäämerenkysymyksen johdosta oli jo ilmipuhkeamassa.

Ne diplomaatiset neuvottelut, joita tällä välin oli Ruotsin ja Tanskan välillä kestänyt, olivat kehittäneet asiat tälle kannalle. Myöskin olivat viime vuosien tapahtumat Ruijassa olleet omiaan synnyttämään selvää vihamielisyyttä kilpailevain valtojen välillä. Noista tässä edellä kerrotuista kiihkeistä, alituisista selkkauksista, molemminpuolisista kaappausyrityksistä, kahakoista ja vihaisista kirjoituksista, olivat mielet molemmilla puolin ja varsinkin Jäämerellä oleskelevain virkamiesten kesken siihen määrään kiihoittuneet, ettei siellä enää ollut ajattelemistakaan päästä rauhallisten neuvottelujen kautta sovinnon päätöksiin. Molemminpuoleiset vaatimukset erosivat siksi suuressa määrin toisistaan, että rauhalliset keskustelut tuskin ehtivät päästä alkuunkaan ennenkuin neuvottelijan vaatimusten jyrkkyyden takia täytyi erota. Elleivät hallitukset voineet ryhtyä sovittelujen ja neuvottelujen kautta jakamaan tai määräämään noita riitaisia oikeuksia ja siten tekemään alituisista kinastuksista loppua, niin jäätiin Lapissa lakkaamattomalle sotajalalle ja asiain tila kävi siellä vallan sietämättömäksi.

Siirrymme nyt tarkastamaan mitä valtiollisissa neuvotteluissa viime vuosina oli toimitettu.

III.

Ne monet keskustelukokoukset, joita 17:nen vuosisadan ensi vuosina Ruotsin ja Tanskan välillä pidettiin erinäisten valtakuntain välisten riitakysymysten sovittamiseksi ja joissa kysymys Lapinmaan ja Jäämeren rannikon omistamisesta aina oli tärkeimpänä ja samalla vaikeimpana kohtana, olivat, mikäli tähän mainittuun kysymykseen tulee, jääneet seurauksia vaille. Flakebeckin viimeisestä kokouksesta, joka pidettiin keväillä 1603, oli paljo toivottu asian ratkaisemiseksi, mutta sielläkin tultiin huomaamaan, että vaatimukset molemmilla puolin olivat niin erilaiset ja ristiin menevät, ettei rauhallista ratkaisua siellä tapahtuneiden käsittelyjen perustuksella voinut ajatellakaan. Molempain valtakuntain valtuutettujen loppuvaatimukset olivat hyvin jyrkät. Jottei kumminkaan menetettäisi kaikkea toivoa sovinnollisen ratkaisun saavuttamisesta, päätettiin tuossa kokouksessa lykätä Jäämerenriita parin muun kysymyksen kanssa jonkun yhteisen sovintotuomarin ratkaistavaksi ja molemmilta puolin luvattiin, että mitä sovintotuomari tässä asiassa ratkaisee ja tuomitsee, sen täytyy molempain valtakuntain hallitusten vastaansanomatta ja kiertelemättä hyväksyä Stettinin rauhan mukaisesti [1]).

Tämä sovintotuomariasia ei näytä alkujaankaan Kaarloa miellyttäneen ja vastenmielisesti hän tuohon ehdotukseen suostui. Mutta kun sitten seuraavina vuosina tuli kysymys tuon ulkomaisen sovintotuomarin valitsemisesta, oli Kaarlokin mukana eikä voi suinkaan syyttää hänen vastahakoisuuttaan siitä, että tuo vaali ja tuon kokouksen pito lykkäytyi vuodesta vuoteen. Siinä oli muita kaikenlaisia vaikeuksia syynä, miksi yhteisestä sovittajatuomarista ei pitkiin aikoihin sovittu. Kristian eh-

[1]) Kaarlo IX:n Jäämerenpolitiikka I ss. 98—108.

dotti siksi jo v. 1603 Brandenburgin vaaliruhtinasta Joakim Fredrikiä, vaan vaaliruhtinaalta ei itseltään saapunut varmaa vastausta suostuisiko hän vai ei, ja Kaarlo ehdotti silloin Hessin maakreiviä Morizia. Tästäkään ei sovittu. Kaarlo teki sitten vuosina 1604 ja 1605 useampiakin ehdotuksia, että ulkuvaltain annettaisiin valita sovintotuomari, että molemmat hallitukset asettaisivat valtuutettuja, jotka hänen valitseisivat ja että useampain ehdokkaiden joukosta valittaisiin yksi arvan mukaan. Kristian ei suostunut. Pitkiin aikoihin ei hän vastannutkaan Ruotsista tulleisiin ehdotuksiin, joita Kaarlo osaksi teki omassa nimessään osaksi Ruotsin valtioneuvoston puolesta. Vihdoin Kristian vastasi, ettei hän toivonut mitään hyötyä näistä uusista neuvotteluista, kun ei Kaarlo, kuten hän väitti, noudattanut vanhojakaan. Asia jäi siten vastaiseksi auki [1]).

Tällävälin oli näet tuossa Flakebeckin kokouksessa puheenaollut tanskalaisten purjehdusoikeus Narvaan taas tuottanut uusia riitoja. Ja myöskin synnyttivät Jäämeren tapahtumat myötään uusia eripuraisuuksia. Kristian väitti, että ruotsalaiset väärentivät Flakebeckin kokouksen päätöksiä, kun Daniel Hjortin retkikunta siihen vedoten vaati Tysvuonon ja Röttongerin lappalaisilta veroa Ruotsille ja antoi näille Ruotsin hallituksen suojeluskirjoja tanskalaisia vouteja vastaan. Hänellä oli näinä vuosina suuri taipumus tehdä pienistäkin riitaisuuksista suuria kysymyksiä, sillä, kuten ennen huomautettu, halusi hän sydämmensä syvyydessä saada aihetta alkaakseen sotaa Ruotsia vastaan. Sitä varten antoi hän virkamiehilleen Jäämerelläkin luvan asein puolustautua ruotsalaisia vastaan, toivossa että ruotsinpuoleisetkin turvautui-

---

[1]) Svenske Acta $^{9}/_{1}$ 1604 fol. 322, $^{4}/_{2}$ 1605 fol. 339 ja $^{21}/_{4}$ 1605 fol. 341. K. G. Vertaa Slangen, Kristian IV:s Gesch. s. 363.

sivat aseisiinsa, jolloin täysi sota piankin olisi valmis [1]). Myöhemmin, ennenkuin sovintotuomarin vaalista mitään varmaa oli päätetty, kehittyivät tapaukset Jäämerellä, kuten kerrottu, vielä kireämmälle. Niinpä nurkui kuningas Kristian elokuussa 1607 ankarasti kirjeessään Kaarlolle Balzar Beckin samana kevännä tekemästä Jäämerenretkestä; Beck oli muka korottanut veron ja kantanut sen sellaisistakin vuonoista, joista Ruotsi ei ennen koskaan ollut veroa saanut. Siihen vastatessaan Kaarlo taas valitti, että norjalaiset ovat vääryydellä tunkeutuneet asumaan Ruotsin lappalaisten alueelle, sillä ennen heitä ei ole koskaan tavattu asumassa vuonojen perukoissa, niinkuin nyt [2]).

Samoihin aikoihin sai eräs erityinen, myöskin Lapin omistusta koskeva juttu, Kristianin aivan kiukkuunsa. Kaarlo oli, antaessaan vihdoin v. 1607 kruunata itsensä Ruotsin kuninkaaksi, ottanut arvonimekseen myöskin „kaikkien lappalaisten kuningas“ (Konung öfver the Lapper i Norrlanden). Tämä arvonimi kosketteli Kristianin mielestä hänen omaa valtaansa ja oikeuttaan ja tunkeutui Tanskan kuninkuuden alueelle. Siksipä käski hän kirjeessä $^{4}/_{8}$ 1607 valtioneuvostonsa panna kirjeellä Ruotsin hallitukselle vastalauseensa tuota arvonimeä vastaan. Vaan Kaarlo, joka oli paljo uhrannut tätä arvonimeä ansaitakseen ei siitä tahtonut luopua, vaan käski Ruotsin valtioneuvoston selittää Tanskan hallitukselle, että koska Kaarlolla oli alamaisinaan lappalaisia Jäämerellä asti niin tottapa hän sai kutsua itseään niiden kuninkaaksi. Myöskin Balzar Beckin uusi virka ja arvonimi „Länsimeren lappalaisten käskynhaltija“ ulottui Kris-

---

[1]) Slangen l. c. s. 364. Kaarlo IX:nen Jäämerenpolitiikka I s. 107 ja 108.

[2]) Kaarlon registr. $^{21}/_{8}$ 1607 fol. 140. R. V. A.

tianin mielestä sekin Tanskan oikeuksien alalle ja siitäkin käski hän valittaa [1]).

Mutta vaikka molemmat hallitukset näin jo olivatkin sotakannalla toisiaan vastaan erittäin juuri Jäämeren asian johdosta, saatiin kumminkin vielä samana vuonna aikaan neuvotteluja tämän riidan sovittamisesta. Usein oli sitä Ruotsin puolelta ehdotettu, vaan Tanskan taholta pantiin aina vastaan [2]). Nyt, alussa vuotta 1607, ehdotti Kaarlo kumminkin vielä riitojen sovittajaksi Braunschweigin herttuan Henrik Julio v. Wolffenbuttelin ja siihen suostuivatkin sekä Kristian että Henrik Julio. Jotain vitkastelua oli kumminkin Tanskan taholla, koska Kaarlo tammikuussa 1608 valitti kirjeessä Tanskan hallitukselle, että siellä juonitellaan ennenkuin tositoimiin ryhdytään. Samalla ehdotti hän, että tuo neuvottelukokous olisi pidettävä Tanskan ja Ruotsin rajalla, mutta Tanskan taholta sitävastoin ehdotettiin kirjeellä helmik. 6 p:ltä samaa vuotta, että kokous pidettäisiin Wismarissa tai Stralsundissa. Tämä ei ollut Kaarlosta mikään hyvä tuuma, vaan käski hän lähettiläänsä, jonka hän tähän aikaan lähetti Kööpenhaminaan kokouksesta neuvottelemaan, huomauttaa Stettinin rauhan määräyksestä, että kaikki valtakuntain väliset riidat olisivat Tanskan ja Ruotsin rajalla pidettävässä kokouksessa sovittavat. Myöskin ajasta, milloin kokous olisi pidettävä, oltiin aluksi eri mieltä, kun näet tanskalaiset eivät hyväksyneet Kaarlon ehdotusta, että kokous olisi pidettävä jo helmikuun alussa. Tuossa kirjeenvaihdossa kului siksi paljo aikaa, että Henrik Julio jo huhtikuussa 1608 kysyi Kaarlolta, eikö kokouksesta tulekaan mitään [3]).

---

[1]) Sv. Acta fol. 165 K. G. Kaarlon reg. 1607 fol. 140.

[2]) Slange l. c. s. 384, 403.

[3]) Slange l. c. s. 418. Dalin Sv. Hist. III, 1, s. 580. Kaarlon registr. 1608 $^{23}/_{1}$ fol. 23, $^{16}/_{2}$ fol. 46 v. ja $^{5}/_{5}$ fol. 180. R. V. A. Sv.

Vihdoin saatiin kumminkin sovituksi, että neuvottelukokous olisi pidettävä Henrik Julion ollessa välittäjänä Wismarissa syyskuun 12 p:nä 1608. Elokuun 20 p:nä määräsi Kaarlo sinne valtuutettunsa — Svante Bjelke, Hannu Eerikinpoika, (Kalmarin päällikkö), Boo Ribbing ja Hannu Åkenpoika [1]) — ja antoi näille valtakirjansa. Heidän piti vaatia voimaan Ruotsin ikivanhaa „Jus patronatus'ta" Lapinmaan yli, jota Tanska siltä tahtoi riidellä pois; samalla piti vihdoinkin saada Tanska tunnustamaan Ruotsin Venäjältä perimät oikeudet Jäämeren rannalla. Siitä, mitä Tanska oli tuota „venäjänveroa" kantanut, oli siltä vaadittava korvaus. Jos Tanska näihin suostuu, oli valtuutetuilla lupa suostua sovintoon Tanskan kanssa ilman mitään välittäjää, vasta silloin, jos ei keskenäisistä sopimuksista tullut mitään, lupasi Kaarlo antaa asian mennä sovintotuomarin ratkaistavaksi [2]). Vielä sen jälkeen kuin valtuutetut jo olivat lähteneet matkalle Wismariin, kirjoitti Kaarlo heille ja antoi luvan suostua sellaiseen vaihtoon, että jos tanskalaiset luopuisivat kaikista vaatimuksista Tysvuonon ja Varangin väliseen rannikkoon (s. o. Kaarlon katsontatavan mukaan: luopuisivat siitä puolesta oikeudesta, joka heillä oli rannikkoon Tysvuonon ja

---

acta 1608 s. 374 K. G. — Varsinaiseksi „tuomariksi" ei Kaarlo kumminkaan sanonut Henrik Juliota tahtovansa, vaan ainoastaan sovittajaksi ja välittäjäksi, sillä, niin kirjoitti hän $^{16}/_{2}$ 1608 „mitäpä ystävällisessä neuvottelussa varsinaista tuomaria tarvittaisiin".

[1]) Verving mainitsee teoksessaan „Sigismundi och hertig Karls hist." II. s. 187 aivan toiset nimet, nim. kansleri Niilo Chesnecopherus, Erikki Yrjönpoika, Tukholman linnan alapäällikkö, ja sihteeri Erikki Olavinpoika. Registraturossa mainitaan kumminkin kaikkialla luettelemani miehet.

[2]) Kaarlon registr. $^{20}/_{8}$ 1608 fol. 333 ja 334 sekä erityinen lisäys vielä $^{31}/_{8}$ 1608 fol. 384 R. V. A.

Malangin välillä ja siitä kolmanneksesta, jonka he omistivat Malangin ja Varangin välistä rannikkoa), niin tarjoutui Ruotsi luopumaan kaikista oikeuksistaan „Sönneborgiin“ ja puoleen Ööseliin, joiden oikeasta isännyydestä näihin aikoihin kesti riitoja [1]). Hän lupasi luopua näistä, „vaikka, kuten sanoi, nämä ovatkin niin aivan toisenlaisia maita kuin nuo köyhät pohjoiset seudut“. Elleivät Tanskalaiset tähänkään suostu, niin tulee ruotsalaisten sanoa, etteivät he käsitä mitä tanskalaiset tahtovat ja pelottaa heitä sillä, että Stettinin rauha voi tällä tavoin pian mennä rikki [2]).

Elokuun 27 päivänä ilmottivat ruotsalaiset valtuutetut Kalmarista kirjeellä Kööpenhaminaan, että he olivat valmiit lähtemään matkalle Wismariin. Tanskalaiset valtuutetut, joiksi oli nimitetty ylisihteeri Niels Krag ja kansleeri Joachim Hübner, lähtivät heti sen jälkeen matkalle ja saapuivat syysk. 10 p:nä Wismariin. Henrik Julio ja neljä Braunschweigiläistä lähettilästä saapui sinne myöskin [3]). Kaikki oli kokousta varten valmiina. Mutta kokouksesta ei tullut kumminkaan mitään.

Ruotsalaiset valtuutetut eivät saapuneetkaan ajoissa Wismariin. Tanskalaiset odottivat siellä neljä päivää ohi määräpäivän, mutta ottivat sitten syysk. 16 p:nä todistuksen Braunschweigiläisiltä, että he olivat täyttäneet velvollisuutensa, vaan ruotsalaiset rikkoneet sopimuksen, ja matkustivat

---

[1]) Riitaa tästä Sonnenburgin linnasta ja läänistä Öselin saarella oli jo kauemmin kestänyt, ja oli se puheena myöskin Flakebeckissa 1603. Katso siitä tarkempia tietoja esim. Rydberg, Sveriges Traktater V s. 137.

[2]) Kaarlon registr. $^{15}/_{9}$ 1608 fol. 411 R. V. A.

[3]) Slange l. c. s. 422. Svante Bjelken y. m. valtuutettujen kertomus onnistumattomasta matkasta Wismariin, kokoelmassa Danica, Finm. R. V. A.

pois kotiinsa. Ruotsalaiset saapuivat kyllä muutamia päiviä myöhemmin, mutta silloin olivat Tanskalaiset jo poissa Wismarista. Täältä kirjoittivat ruotsalaiset syyskuun 27 p:nä anteeksipyynnön Tanskan hallitukselle, kertoen että heitä myrsky oli estänyt ajoissa pääsemästä Wismariin; se oli ensiksikin pidättänyt heitä Kalmarissa ja sitten vielä viivyttänyt matkalla [1]). Kaarlo mainitsee siinä anteeksipyyntökirjeessä, jonka hän tammik. 31 p:nä 1609 lähetti tämän viivästymisen johdosta Kristianille, että ruotsalaiset valtuutetut olivat, paitsi kirjettä elok. 27 p:ltä, vielä syyskuun 11 päivänä lähettäneet kirjeen Tanskaan, jossa kertoivat, etteivät he myrskyn takia voineet ajoissa ehtiä Wismariin, ja pyysivät, että tanskalaiset komisaariot odottaisivat. Mutta näihin kirjeisiin ei ollut tullut mitään vastausta [2]).

Jälestäkäsin on Tanskan taholta tätä myöhästymistä kuvailtu niin, että ruotsalaiset valtuutetut eivät tahtoneet saapua Wismariin; he eivät muka tahtoneet, että kokouksesta tulisi mitään. „Jos olisi ollut kysymys ainoastaan „vaakunariidasta", niin olisivat ruotsalaiset epäilemättä saapuneet kokoukseen, mutta nyt oli muitakin asioita kysymyksessä". On huomautettu Tanskan taholta, että jos tuuli olisi ollut ainoana esteenä, niin olisivathan ruotsalaiset voineet kulkea Tanskan kautta [3]). Mitään varsinaisia syitä, jotka oikeuttaisivat otaksumaan ruotsalaisten tahallista poisjäämistä, ei meillä kumminkaan ole. Olihan se juuri Kaarlo, joka oli niin monasti ponnistellut tätä kokousta aikaansaadakseen ja vaikea on käsittää, miksi hän juuri viime hetkessä olisi tahtonut tehdä sen tyhjäksi. Eikä löydy sen ai-

---

[1]) Edellämainittu Svante Bjelken y. m. kertomus. R. V. A.

[2]) Kaarlon registr. 1609 $^{31}/_{1}$ fol. 53. R. V. A.

[3]) Slange l. c. s. 422 ja 423.

kuisissa lähteissä viittaustakaan siihen suuntaan, että Kaarlo olisi kehottanut valtuutettujaan myöhästymään kokouksesta. Meillä on täysi syy uskoa todeksi valtuutettujen Kaarlolle antama kertomus, että heitä myrsky viivytti.

Pitkä ja äkänen kirjeenvaihto syntyi kumminkin Tanskan ja Ruotsin hallitusten välillä jo kohta tuon keskenjääneen kokouksen jälkeen ja sen johdosta. Tanskan hallitus syytti Ruotsia sopimuksen pettämisestä ja Kristian oli halukas kuvaamaan neuvostolleen tätä laiminlyömistä aivan sotaan syytä antavaksi asiaksi. Kaarlo puolestaan pyysi, ettei tämän tapaturman annettaisi olla syynä mihinkään eripuraisuuteen, vaan ehdotti että molempain valtakuntain etujen vuoksi kokous pidettäisiin vielä kerran. Ja kun tanskalaiset kieltelivät yhä vain vatkuttaen tuosta ruotsalaisten „petoksesta“ niin huomautti Kaarlo, että „me emme rakasta tuommoista sanatulvaa emmekä laajuutta“; tanskalaiset odottivat Wismarissa liian lyhyen ajan. Ja kaikissa tapauksissa, koska Flakebeckin rajakokouksen pykälät vielä ovat keskeneräiset ja ratkaisemattomat, on Kaarlo pakotettu pyytämään uutta rajakokousta. Moneen kertaan uudisti hän tämän pyyntönsä, kerran m. m. Braunschweigin herttuan välityksellä, vaan tanskalaiselta taholta ei sellaisia puheita enää otettu kuuluviin korviinkaan. Siellä oli kohta toinen tuuli puhaltamassa, vihainen tuuli, joka uhkasi kiihtyä sodan myrskyksi [1]).

Olemme jo pari kertaa ohimenneen maininneet merkkien 16:n sataluvun ensimmäisen vuosikymmenen alussa jo antaneen viittauksia, että Tanskan nuorella kuninkaalla teki mieli ryhtyä sotaan Ruotsia vastaan. Tanskan hovista eivät

---

[1]) Verving l. c. II s. 207. Kaarlon registr. 1609 $^{31}/_{1}$ fol. 53, $^{17}/_{4}$ fol. 179 $^{21}/_{6}$ fol. 271 y. m. R. V. A. Slange, l. c. s. 441.

olleet vieläkään tykkänään hälvenneet ne uniooninajoilta perityt suuruudenunelmat, että Tanskan kuningas voisi kantaa kolmen pohjoismaan kruunut päässään, liittää Ruotsikin valtikkansa alle. Kaarlon oikeutta kantaa Sigismundolta riistettyä perintövaltakunnan kruunua epäilivät vielä monet sekä Ruotsissa että Ruotsin ulkopuolella, hänellä oli paljo sekä julkisia että salaisia vihollisia ja itse on hän väittänyt, että Ruotsista Tanskaan paenneet valtioneuvokset yllyttivät Kristiania kukistamaan Vaasan nuorimman suvun Ruotsin valtaistuimelta. Nyt oli Kristianista hetki sotaan sopiva. Ruotsilla, joka vuosikymmeniä kestäneissä alituisissa taisteluissa oli köyhtynyt ja heikentynyt, oli nytkin sota Puolaa vastaan, sen harvenneesta sotajoukosta lähetettiin parastaikaa osia taistelemaan kauas Venäjälle, rasittuneen valtakunnan olisi vaikea jaksaa torjua hyökkäystä Tanskan puolelta. Syksyllä 1609 oli Kaarlo sitäpaitse saanut halvauksen ja häntä luultiin jo hallitusohjiin kykenemättömämmäksi kuin hän olikaan; hänen molemmat poikansa olivat vielä nuoria, miltei lapsia. Nuori, seikkailu- ja kunnianhimoinen Kristian paloi halusta lähteä Tanskan levänneillä sotajoukoilla taistelemaan tuon väsyneen miehen kanssa ja jos mahdollista anastamaan alleen tuon rauenneen maan.

Siksi ei Kristian enää tahtonut kuulla puhuttavan uusista sovitteluista Ruotsin kanssa, siksi hän kuvatessaan valtioneuvostolleen niitä vääryyksiä, joita Tanska muka kärsi Ruotsilta Lapissa ja hän itsekin Kaarlon uuden arvonimen kautta, mieli niitä tahallaan suurentelemaan, siksi hän myöskään ei enää ruvennut vastaamaan Kaarlon uusiin kirjeisiin, — sen vähän mitä hän näinä vuosina Ruotsiin kirjoitti, osoitti hän Ruotsin valtioneuvoksille tai säädyille. Kaarlo sitävastoin, vaikka hän kyllä käskikin lähettiläittensä Jäämerellä uhkaamalla vaatia Ruotsille sen oikeuksia, näyttää

koettaneen parastaan saadakseen asian sovinnolla ratkaistuksi. Tässä tarkoituksessa lähetti hän, paremmin Kristiania taivuttaakseen, poikansa Kustaa Aadolfin helmikuussa 1610 Tanskan hoviin selittämään mitä hän tahtoi, sillä hänen kahteen viime kirjeeseensä ei ollut tullut vastausta. Hän aavisti kyllä, että Kristian mietti sotaa. Siitä syystä piti Kustaa Aadolfin kysellä, mikä oli syynä tuohon Tanskan hallituksen kummaan menettelyyn. Hänen piti selittää, miten asianlaita Lapissa oli, kuinka tanskalaiset siellä olivat tehneet väkivaltaa Ruotsille, luetella kaikki polttamiset, ryöstämiset, vangitsemiset, esteet veronotossa, kalastuksessa, pirkkalaisten kaupassa j. n. e. Tanskalaiset ovat menetelleet aivan kuin viholliset. Mikä tällä kaikella on tarkoitus? Ruotsin hallitus tahtoisi rauhallisesti sopia nuo asiat ja ehdottaa sen vuoksi, että Wismarin kokous vielä uudistettaisiin [1]).

Mutta se vastaus, minkä Tanskan valtioneuvosto tälle Ruotsin nuoren perintöruhtinaan lähetyskunnalle antoi, oli sangen kylmä. Kaikki mitä Lapissa on tapahtunut, sanottiin siinä, on tapahtunut Kristian kuninkaan käskystä, sillä hän ei salli Norjan valtakuntansa heikontuvan ei Venäjän eikä Ruotsin takia. Ja jos eivät ruotsalaiset luovu hankkeistaan Lapissa, niin siitä tulee epäsopua valtakuntain väliin [2]).

Sitä hartaammin ryhtyi Kaarlo toimimaan rauhan säilyttämiseksi, kuta suuremmaksi sodan uhka näytti käyvän. Mainitaanpa hänen koettaneen Englannin kuninkaan Jaakko I:senkin välityksellä saada Kristiania vielä suostumaan sovintokeskusteluihin, mutta ei sekään auttanut. Huhtikuussa 1610 lähetti Kaarlo vielä uskottunsa, hovikanslerin Niilo

---

[1]) Kaarlon instruktiooni Kustaa Aadolfille $^{2}/_{2}$ 1610 Registr. fol. 39 R. V. A. Sama Sv. acta fol. 392 j. s. K. G. Vert. Geijer, Sv. folkets hist. II s. 270.

[2]) $^{31}/_{3}$ 1610, Sv. acta fol. 400 K. G.

Chesnechoforuksen Kristianin hoviin samassa tarkoituksessa kuin äsken poikansa ja käski tämän alusta asti ja yksityiskohtia myöten tehdä Kristianille Lapin tapahtumista ja oikeuksista selko. Vaan tämä ei päässyt edes Kristianin puheille — Kristian ei ruvennut joutavastaan jaarittelemaan ruotsalaisen papinpojan kanssa — ja sai tyhjin toimin palata takasin [1]).

Näihin aikoihin oli Kristian jo varmasti päättänyt ryhtyä sotaan ja teki valmistuksia täyttä vauhtia. Se käy selville muutamasta hänen omakätisestä kirjeestään Tanskan valtioneuvostolle. Valtioneuvosto näkyy epäilleen, tokko näin vähäpätöisestä seikasta kuin Jäämeren asia oli, olisi syytä ryhtyä sotaan. Sitä vakuuttaakseen luetteli Kristian sille kaikki mitä vääryyttä Tanska oli vuosikausien kuluessa Ruotsin taholta Lapissa kärsinyt [2]). Hän kertoi, miten ruotsalaiset vaativat puolta oikeutta Jäämerenrannikkoon Tysvuonosta Malankeriin ja siitä Varankiin $^2/_3$. Eikä Ruotsi tyydy pelkkään veroon, vaan vaatii myöskin maata ja rantaa ja tuomio-oikeutta, jota kellään Ruotsin kuninkaalla ei siellä täydelleen ole ollut. Koko tuon Jäämerenselkkauksen on Kaarlo „först intervenerat, optenkt och bracht paa banen". Hän on ottanut nimekseen „lappalaisten kuningas", on nimittänyt Balz. Bäckin merilappalaisten käskynhaltijaksi Varangin kalastuspaikkaan ja ruvennut rakentamaan puulinnaa Alattiojoelle. Vouti kulkee, seurassaan pirkkalaisia, ja kantaa lappalaisilta veroa väkisinkin. Bäck antaa ruotsalaiselle meripasseja oikeudella kalastella Jäämerellä. Kaarlo on antanut Göteporin kaupungille privilegion purjehtia Jäämerelle ja

[1]) Kaarlon registr. 1610 $^4/_4$ fol. 115 v. R. V. A. Dalin, Sv. hist. III, 1, s. 604. Slange l. c. s. 467.

[2]) Bricka & Fredericia, Kristian IV:s egenhandige Breve I s. 38. Kirje on päivätty $^{22}/_7$ 1610.

käydä siellä kauppaa ja hän rakennuttaa parhaillaan kuutta laivaa, joita sinne aijotaan lähettää. Kokouksessa Venäläisten kanssa, joka pidettiin 1609 Viipurissa, on Ruotsi, palkkioksi antamastaan avusta vaatinut Käkisalmen läänin Lappiin asti ja ovatpa ruotsalaiset aikoneet panna linnueen Kuolaan, johon Tanskalla on oikeuksia.

Kaikki nämä syyt olivat Kristianin mielestä niin painavia, että ne vaativat sodan julistamista Ruotsia vastaan. Ja tähän Kristianin ehdotukseen valtioneuvosto sitten $^{2}/_{8}$ 1610 suostuikin.

Noista Tanskalaisten aikeista oli Ruotsissa kyllä tieto. Ruotsin valtioneuvosto varsinkin kehoitti Kaarloa koettamaan välttää pahempaa riitautumista Tanskan kanssa. Kun toukokuussa 1610 oli lähettävä vastaus Tanskaan sikäläisen valtioneuvoston äsken mainittuun tylyyn kirjelmään maalisk. 31 p:ltä, ehdottaa neuvosto, että niin jyrkillä sanoilla kuin Kaarlon konsepti sisälsi, ei pitäisi vastata „koska maa on semmoisessa tilassa ettei voida sanoja etemmäs mennä". Pitäisi koettaa kärsiä, kunnes toisella tavalla saadaan Tanskan ylimielisyys hillityksi. Samasta syystä pitäisi keskeyttää uudisrakennusten teko Alattiossa ja laittaa sana Lapissa oleville virkamiehille, etteivät ryhdy mihinkään väkivaltaisuuksiin tanskalaisia vastaan [1]). Ja elok. 25 p:nä ehdotti valtioneuvosto taas, että Tanskaan olisi vielä kerran tehtävä ehdotus rajakokouksen aikaansaamisesta Lapin asiaa varten Stettinin rauhan määräyksen mukaisesti, mutta samalla pitäisi jo varalta ruveta kokoamaan sotaväkeä Ruotsiin. Kaarlo on jo vähän tuskautuneena tuohon paljoon kirjoittamiseen, vastaa nykysin kirjoittaneensa, ehdoittaneensa jo miehetkin

---

[1]) Rådslag i Karl d. IX:s tid $^{18}/_{5}$ 1610 R. V. A. Vert. Meddelanden fr. Sv. Riksarkivet II s. 163.

Ruotsin puolelta, vaan vastausta ei ole tullut. Ja mitä sodan vaaraan tulee, niin ei Kaarlo arvele olevan kovinkaan kiirettä sotaväen kokoamisella Ruotsiin, sillä „ei meitä Juutilainen omalla väellään paljo säikäytä". Mutta rauhaa tahtoi hänkin ylläpitää ja kirjoitti siis samana päivänä vielä kerran Tanskan valtioneuvostolle, ehdottaen että rajakokous pidettäisiin ja määrättäisiin, että neuvottelijat eivät saisi erota, ennenkuin joko ovat saaneet sovintopäätöksen aikaan tai riidat ovat jonkun sovintotuomarin kautta ratkaistut". „Tämän tahdomme teille ehdottaa, että koko maailma näkisi, että me emme tahdo sotaa" [1]).

Mutta kumminkaan ei ollut Kaarlo taipuvainen tekemään myönnytyksiä Ruotsin puolelta. Kaikista niistä monista kirjeistä, joita Kaarlo tänä vuonna joko omassa tai valtioneuvoston nimessä kirjoitti Tanskan hallitukselle, näkyy selvästi, ettei hän, mikäli erittäin hänen Jäämerenpolitiikkaansa tuli, tinkinyt hiuskarvan vertaakaan siitä, minkä hän niin monasti oli määritellyt Ruotsin oikeudeksi. Keväillä 1610 ryhtyi hän vielä, kuten edellä viitattiin, Jäämerenpolitiikkansa eduksi erääseen uuteen toimenpiteeseen, joka vielä enemmän oli omiaan suututtamaan ja kiihottamaan Kristianin sotaista mieltä.

Senjälkeen kuin Peder Dynkerkerin yritys v. 1607 purjehtia ruotsalaisella laivalla Jäämerelle avaamaan Ruotsille meritietä Ruijaan oli mennyt mitättömiin, ei ollut enää koetettu toteuttaa Kaarlon aijetta ulontaa Ruotsin kaupankulkua meritse Lapin rannalle. Mutta Kaarlon mielessä se tuuma oli vireillä ja viime vuosina oli hän vielä selvemmin tullut huomaamaan, kuinka paljo helpompi Tanskalla oli meriliik-

---

[1]) Kaarlon registr. 1610 $^{25}/_{8}$ fol. 287 ja 289 R. V. A. Geijer Sv. folkets hist. II s. 270.

keensä kautta hallita Jäämeren rannikkoa ja kuinka vaikea Ruotsin ilman sitä oli säilyttää siellä varmaa jalansijaa. Sitävarten päätti hän vielä yllyttää yksityisiä Ruotsalaisia meriliikkeen harjoittajia pyrkimään Jäämerelle kaupanretkille ja antoi siinä tarkoituksessa, määrätessään $^{19}/_{11}$ 1609 äsken perustetulle Göteporin kaupungille privileegiot, sille oikeuden purjehtia Jäämeren rannalle kaikkiin vuonoihin ja satamiin Tysvuonon ja Varangin välillä, jotka hän luetteli ja joissa hän sanoi Ruotsilla olevan täydellisen kauppa- ja kalastusoikeuden, koska sillä on osaa maahan ja rantaan [1]). Ja kun göteporilaiset eivät itse uskaltaneet lähteä tuollaiselle retkelle, toimitti Kaarlo erään amsterdamilaisen, jolle oli annettu Göteporin porvarioikeudet, lähettämään Jäämerelle laivansa ja antoi tälle passit ja suosituskirjeet, tehden niissä selkoa, millä syillä ja oikeuksilla Ruotsi antoi luvan tällaiseen Jäämerenmatkaan. Ruotsin hallitus lähetti mukana myöskin kirjeen Balzar Bäckille Ruijaan, käskyllä että hän auttaisi noita amsterdamilaisia kauppiaita, joita oli kaksi, saamaan asiansa toimitetuksi [2]). Mutta huonosti onnistui tämäkin Kaarlon viime yritys avata Ruotsille meritietä Ruijaan. Kauppiaat olivat kyllä tavaroineen lähteneet matkalle ja saapuneet toukokuun alulla 1610 Ruijan rannalle. Mutta siellä he joutuivat tanskalaisten käsiin, Vuoreijan entinen linnanvouti Lauri Dampesen pidätti laivat siellä ja pakotti uhkauksilla laivan kapteenit ja kauppiaat sitoutumaan, että

---

[1]) Sv. acta (1610 $^{14}/_{4}$) fol. 432. K. G. Otteita Göteporin privileegioista, joiden 13:ssa pykälässä mainittu lupa annetaan ehdolla että ne, jotka Jäämerellä kulkevat kaupustelemassa ja kalastamassa, siitä maksavat Ruotsille veron.

[2]) Norge, 7:nde afd. 2. lehdet 67 ja 68. K. G. Kaarlon valtakirja kauppias Peter Langer'ille ja laivapäälliköille Juho Juhonpojalle ja Hannu Pietarinpojalle, $^{14}/_{4}$ ja $^{17}/_{4}$ 1610.

he, ryhtymättä mihinkään toimiin Ruijassa, palaisivat Ruotsiin takasin poikkeamatta mihinkään Jäämeren vuonoon. Hätääntyneinä ja surkein sanoin kirjoittivat nämä anteeksipyynnön ja sitoumuksen (Vuoreijassa toukok. 14 p:nä 1610), jonka Lauri Dampesen lähetti hallitukselle Tanskaan, otettuaan useilta Bergenin poryareilta vielä kertomuksen ja todistuksen tapauksesta [1]).

Tämän tapauksen yhteydessä oli eräs toinen vielä enemmän omiaan kiihottamaan Kristianin kiukkua. Lopulla vuotta 1610 antoi näet Kaarlo juhlallisesti Lyypekin, Hampurin, Bremenin, Emden ja Amsterdamin kaupungeille sekä Hollannin liittovalloille luvan käydä Ruotsin oikeuksien nojalla kauppaa ja harjoittaa kalastusta kaikissa vuonoissa Tysvuonon ja Varangin välillä, „joihin Ruotsin kuninkaalla vanhastaan on oikeuksia“, ehdolla että maksavat verona Ruotsille joka kymmenennen kalan. Tanskan hallituksen kanssa käski hän heidän Tanskan oikeuksien puolesta tehdä erityiset sopimukset [2]).

Kaikki nämä uudet tapahtumat olivat kypsyttäneet Kristianin päätöstä ryhtyä sotaan Ruotsia vastaan, tehdäkseen kerralla ja kerrassaan lopun kaikista selkkauksista ja selvittääkseen miekan iskulla sen vyyhden, joka ei muuten näyttänyt ottavan selviytyäkseen. Mutta sitä ennen hän, ikäänkuin johonkin määrin puhdistautuakseen syytöksestä, että hän aiheetta alkoi sodan, laati laveau selityksen kaikista noista Lapin riidan viimeaikaisista vaiheista ja niistä vääryyksistä, joita Tanska muka Ruotsin taholta oli kärsinyt, painatti sen ja lähetti lokakuussa 1610 „Ruotsin neu-

[1]) Norge, 7:nde afd. 2. lehdet 69 ja 70 K. G.

[2]) Kaarlon registr. 1610 $^{10}/_{12}$ fol. 428 v. R. V. A. Vertaa F. N. Lilienstråhle: Riksdagarne 1609 och 1610. Acad. afhandl. Upsala 1888. Sivu 56.

vostolle ja säädyille“ osotettuna jaettavaksi ympäri Ruotsin maan. Siinä olivat lueteltuina kaikki edelläkerrotut riitakohdat. Tärkeimmät niistä, jotka näyttävät Kristianin mielestä raskaimmin painaneen, olivat seuraavat: että Ruotsi vaati Jäämeren rannikolla omakseen maata, vettä ja metsää, joka kaikki on Norjan valtakuntaan kuuluvaa; sen lisäksi vaatii Ruotsi Jäämeren rannikolla myöskin tuomio-oikeutta, ja on lähettänyt Jäämerelle hallintoa pitämään sotamiehillä varustetun käskynhaltijan, vaikka hallinto on oleva Tanskan. Vielä oli Kaarlo ottanut arvonimekseen „lappalaisten kuningas“, joka arvonimi loukkasi Tanskan kuningasta. Ruotsi oli antanut meripasseja alamaisilleen kalastella Jäämerellä, vaikkei sillä siihen ollut oikeutta, ja sitäpaitse myöntänyt Göteporin kaupungille oikeuden purjehtia Jäämerelle, joka myöntämisoikeus on Tanskalla yksin. Vielä oli Ruotsi ruvennut Tanskan uhalla rakentamaan Kajaanin linnaa [1]). Kai-

[1]) Tämä valituskohta, joka tässä ainoassa asiakirjassa mainitaan, on myöhemmin syystäkin herättänyt kummastusta, sillä onhan Kajaani niin etäällä noista riita-alueista, ettei sen olisi luullut niihin mitenkään kuuluvan. Vienanpuoleisia vastaanhan Kajaania rakennettiin. On otaksuttu, että paikkain tuntemattomuus on ollut syynä tähän valitukseen. On myöskin arveltu, että Kristian olisi sekottanut toisiinsa Alattioon rakennettavia rakennuksia ja Kajaania, mutta en luule siihen syytä olevan, sillä pitihän Kristianin tuntea paremmin Alattion seudut, joista niin monta kertomusta oli hänelle saapunut, jonka suussa hän itsekin oli käynyt ja johonka hän oli tanskalaista linnoitusta käskenyt rakentaa. (Norske Riksr. IV s. 390). Kun pitää huomiossa, että Kristian, joka yhä piti vireillä Tanskan oikeuksia Turjanmaahan, paheksui sitä, että Venäjä Viipurissa 1609 oli luovuttanut Ruotsille Käkisalmen läänin Kuolaa myöten, ja pelkäsi Tanskalle vahinkoa siitä Ruotsin miehistöstä, joka Kuolaan asetettaisiin, niin ei ole aivan mahdoton ajatella, että hän Kajaanistakin olisi vainunnut jotakin vaaraa Tanskan Jäämerenalusmaille, vaikka se olikin etäällä. Useammin ei tätä valitusta ole uudistettu. — Vert. Slange Krist. IV s. 465 ja Verving, II, s. 182.

kista näistä syytti hän Ruotsin kansan edessä yksinomaa ja persoonallisesti Kaarlo kuningasta. Ja kaikista näistä hankkeista, vaati hän, pitäisi Ruotsin luopua, sillä muuten täytyisi hänen, Kristianin, „ryhtyä sellaisiin keinoihin, joilla saa ruotsalaisten hankkeet estetyiksi". Mitä Jäämeren oikeuksiin vielä erikseen tuli, huomautti Kristian, ettei hän tahdo kaikkea oikeutta Ruotsilta kieltää, hän myöntää, että Ruotsilla on vanha oikeus verottaa muutamia merilappalaisia muutamissa vuonoissa, mutta ei myöskään mitään muuta oikeutta. Siihen, mitä tanskalaiset neuvottelijat Flakebeckin kokouksen päätöksessä 1603 lausuivat, sanoo Kristian voivansa tyytyä, niin että Ruotsi edelleen saisi kantaa veron noilta vanhoilta verolappalaisiltaan Jäämerellä, mutta sen olisi luovuttava kaikista muista vaatimuksistaan, m. m. tuosta „venäjänveron" vaatimuksesta, jota Tanska ei ole sille koskaan myöntänyt [1]).

Kristian tiesi varsin hyvin, että itsepäinen Kaarlo, joka niin kauan ja niin hartaasti oli Jäämerenpolitiikkaansa ajanut, ei suostuisi tuollaisiin ehtoihin. Sitäpaitse olihan Kristianin menettelytapa, kääntyä Ruotsin kuninkaan ohi levittämään painettuja kirjelmiä Ruotsin alamaisille, loukkaus sekä Ruotsin kuningasta että valtakuntaa vastaan. Kaarlo kirjoittikin sen johdosta kohta Tanskan kuninkaalle, pani ankaran vastalauseensa tuota Kristianin menettelyä vastaan ja painatti ja lähetti mukaan viimeisen kirjeenvaihdon, joka Tanskan ja Ruotsin hallitusten välillä oli tapahtunut. Samalla hän valitti tanskalaisten väkivaltaisesta menettelystä Lapissa, kun m. m. Hartvig Bildelle ja Klaus Gaggelle oli annettu käsky varustaa väkeä aseilla ja ajaa ruotsalaiset

[1]) K. G. Sv. acta 1610 fol. 416 j. s. 427, 428 y. m. Vert. Dalin III, s. 604—606. Slange l. c. s. 439 j. s. Verving II s. 207—211.

voudit pois Jäämereltä tai tappaa ne. Hän ei käsitä, miksi „Ruotsin omaisuutta näin törkeästi loukataan“. Vielä hän, vaikka häntä Kristian olikin niin epäkohteliaasti kohdellut, ehdotti, että molempain hallitusten puolesta olisi lähetettävä 6 asiantuntevaa miestä Lappiin tutkimaan ja järjestämään riitaisia seikkoja. — Samaan aikaan kirjoitti myöskin Ruotsin valtioneuvosto Tanskan hallitukselle, paheksui että Kristian oli kääntynyt säätyjen ja valtioneuvoston puoleen „vaikka meillä, Jumalan kiitos, oikeassa järjestyksessä kruunattu kuningas vielä on elossa“. Toisenlaista menettelyä neuvoo Stettenin rauha riitaisuuksien sovittamiseksi [1]).

Sotaa ei Kaarlo tahtonut, hän tunsi Ruotsin voimattomuuden ja tiesi koko kansan olevan sitä vastaan. Neuvosto kehotti häntä myös, kuten mainittu, sodan välttämisen vuoksi useita kertoja myöntyväisyyteen. Ja Örebron valtiopäivillä, jotka syksyllä 1610 olivat koolla, vallitsi sama mielipide. Kaarlo esitti säädyille tanskalaisten vaatimukset ja uhkaukset, jotka juuri säädyille olivatkin adreseeratut, ja vaati niistä lausuntoa. Säädyt vastasivat, että mitään käskyjä tai kirjeitä he eivät rupea ottamaan vastaan Tanskan kuninkaalta. Peitetyin sanoin kehoittivat ne kumminkin kuningasta koettamaan välttää sotaa ja myöntymään Tanskan kuninkaan vaatimuksiin sen verran, että jos uudessa tutkimuksessa, jonka he kehottivat toimeenpantavaksi, kävisi ilmi, että Ruotsin voudit olivat jotenkin vääryydellä menetelleet Norjanpuoleisessa Lapissa, niin niitä siitä Tanskalle hyvitykseksi rangaistaisiin. Papisto etenkin kehotti hallitusta pitämään silmällä, etteivät Ruotsin käskynhaltijat „vääryydellä

---

[1]) Kaarlon registr. $^{11}/_{12}$ 1610 fol. 429. F. N. Lilienstråhle l. c. s. 66. Dalin III, 1, s. 618, Slange l. c. s. 466.

ja väkivallalla“ kävisi Tanskan alueelle, jottei valtakunta saisi useampia vihollisia.

Tämä puhe ei kuningasta miellyttänyt. Kaarlo oli kuullut, että muutamat papit olivat levittäneet sellaisen huhun, että hän, Kaarlo, olisi B. Bäckille antamillaan liioilla käskyillä antanut tanskalaisille aihetta sodan uhkaan. Sitä varten kutsui kuningas säädyt linnaan ja luetutti heille siellä ne instruktioonit ja käskyt, jotka hän oli antanut Lapissa oleville virkamiehilleen. Mutta sen enempää lausuntoa eivät säädyt ennen eroamistaan tästä asiasta antaneet [1]).

Kaarlokin huomasi epäilemättä nyt jo lopulla vuotta 1610, että sodan alkamista oli mahdoton välttää ja hän tahtoi siitä syystä säätyjen ja kansan silmissä puhdistautua syytöksestä, että hän välillisestikään olisi siihen antanut aihetta. Ja Tanskaa koetti hän yhä parhaan kykynsä mukaan taivuttaa rauhaan. Vielä alussa vuotta 1611 ehdotti Kaarlo useampia kertoja Tanskan hallitukselle, milloin omassa milloin Ruotsin valtioneuvoston nimessä, että koetettaisiin joko keskenäisten rauhallisten neuvottelujen kautta taikka valitun sovintotuomarin välityksellä saada riidat ratkaistuiksi. Jopa niin myöhään kuin maaliskuun 23 p:nä tarjosi hän Kristianille sovinnon kämmentä, pyytäen että Stettinin rauhaa ei rikottaisi [2]). Mutta vastaukseksi tuli Kristianilta huhtik. 4 p:ltä sodanjulistus. Kristianilla oli tämän vuoden alusta sotatuuma jo aivan kypsi, väkeä koottiin minkä ehdittiin Skåneen; jo $^{30}/_{1}$ 1611 oli hän ilmoittanut neuvostolleen, että sota Ruotsia vastaan on pian alettava ja aikoi hän joko laskea Ruotsin valtakunnan Tanskan valtikan alle

---

[1]) Liliensträhle s. 62, 64. Vert. Hallenberg I s. 56.

[2]) Kaarlon registr. 1611, $^{8}/_{1}$ fol. 9, $^{31}/_{1}$ fol. 17, $^{15}/_{2}$ fol. 48 ja $^{23}/_{3}$ fol. 154 R. V. A.

taikka ainakin voittaa tarkoituksensa riidanalaisissa kysymyksissä [1]).

Keväillä 1611 hyökkäsi tanskalainen armeija etelä Ruotsissa rajan yli ja taistelu alkoi, jota sitten toista vuotta vaihtelevalla onnella käytiin, vaikka siinä Ruotsi yleensä oli alakynnessä [2]). Tässä ei ole meillä kumminkaan tilaisuutta seurata Kalmarinsodan vaiheita, vaan käännämme taas silmämme Lapin puoleen, tarkastamaan mitä siellä sodan aikana tapahtui ja miten sota ja sodan aika Jäämerenriidan ratkaisemista kehitti.

Se retkikunta, jonka Kaarlo $^4/_7$ 1610 oli määrännyt lähtemään Jäämerelle ja joka syystalvella oli siellä 80 miehen voimalla kulkenut verottamassa, tuli, kuten mainittu, olemaan viimeinen, joka Ruotsin taholta siellä rauhallisissa veroitusaikeissa liikkui. Heti sodan alettua antoi Tanskan hallitus käskyn myöskin Norrlandin ja Finmarkin käskynhaltijoille Hartvig Bildelle ja Klaus Gaggelle, että he tarkoin vartioisivat maakuntia mahdollisesti sinne hyökkääviä ruotsalaisia vastaan sekä kielsi heitä nyt enää sodan alettua myöntämästä Ruijasta Ruotsille minkäänlaista veroa; jos ruotsalaiset tulevat kantamaan on heitä väkisinkin siitä ehkäistävä [3]). Vähän myöhemmin, toukok. 1 p:ltä 1611, saivat samat miehet käskyn tehdä ruotsalaisille Lapissa niin paljo vahinkoa kuin mahdollista; kainulaisten ei enää luvattu kulkea Jäämerellä kaupanmatkoilla ja niitä lappalaisia, jotka ehkä sittenkin salaa näiden kanssa kävisivät kauppaa, oli

---

[1]) Fredericia, Danmarks inre Hist. I s. 20.

[2]) Tämän sodan vaiheista katso Vervingin, Dalinin ja Slangen esitystä edellämainituissa teoksissaan, J. Cr. Bergin esitystä Norske Saml. III sivulta 219 ja Axel Larsson, Kalmarkrigen, Et Bidrag til de nordiske Rigers Krigshistoria, Kjöbenhavn 1889.

[3]) Norske Rigsreg. IV s. 431, $^{10}/_4$ 1611.

uhattava rangaistuksella. Ei Teno- eikä Alattiojoista ollut enää myönnettävä ruotsalaisille mitään tuloa lappalaisten kalastuksesta. Vielä saivat käskynhaltijat käskyn siirtää lappalaiset, jokaikisen, mantereen rannalta perheineen ja kaikkine venheineen saariin, etteivät ruotsalaiset, jos tulisivat, saisi mistään apua eikä venheitä, millä pääsisivät kulkemaan [1]).

Nyt olisi ruotsalainen vaikutus ollut kiireimmän kautta kitkettävä Jäämeren rannikolta pois, mutta tanskalaiset tulivat huomaamaan, ettei se enää ollutkaan niin aivan löyhässä. Sikäläiset maaherrat valittivat, että lappalaiset olivat uskollisempia ja suosiollisempia ruotsalaisia kuin tanskalaisia kohtaan. Kaarlo puolestaan käski vielä sodankin alettua virkamiestensä niinkuin ennenkin kantaa Jäämeren rannikolta veroa, määräsipä hän sinne lohijokiin taas uusia kalastajiakin sekä kehotti pirkkalaisia jatkamaan kaupankäyntiään Ruijassa [2]). Balzar Bäckin Kaarlo tosin toukokuussa 1611 kutsui Lapista pois, määräten hänet erään retkikunnan päälliköksi, jonka oli hyökättävä Jämtlandiin hätyyttämään sieltä päin tanskalaisia ja jos mahdollista valloittamaan Trondhjemin [3]). Mutta syksyllä samana vuonna muisti hän etelä Ruotsista taistelun touhusta ja melkein haudan partaalta vielä pitää huolta Jäämeren rannikosta ja määräsi lokakuussa sinne erityiselle retkelle ennenmainitun Stellan Mörnerin ja lapinvoudin Reinhold Stegerin. Edellisen nimitti hän samoihin aikoihin Bäckin jälkeen Länsipohjan ja

---

[1]) Norske Rigsreg. IV s. 436, 437.

[2]) Kaarlon registr. 1611 $^{1}/_{3}$ fol. 133 v. ja $^{6}/_{4}$ (käsky kantaa verot Jäämereltä) fol. 145 R. V. A. Valtakirja Tenon lohivoudille Olli Niilonpojalle, Reinh. Stegerin tilit v. 1610 R. K. A.

[3]) Kaarlon reg. $^{9}/_{5}$ 1611 fol. 250. Vert. Norske Saml. III s. 219.

Lapinmaan käskynhaltijaksi [1]). Kaarlo oli taas suunnitellut koko sievän tempun anastaakseen väkirynnäköllä Jäämerenrannikon haltuunsa. Länsipohjasta kerätyn 500 miehisen joukon kanssa tuli mainittujen miesten nousta Tornionlapin kautta Vuoreijaan, valloittaa ja miehittää se. Senjälkeen tuli heidän kantaa lappalaisilta kaikki vero, minkä nämä olivat tottuneet maksamaan, tanskalaisille ei ollut enää myönnettävä mitään. Tanskan viranomaisille piti heidän muuten tehdä niin paljo vahinkoa kuin mahdollista, tanskalainen asutus oli polttamalla ja murhaamalla hävitettävä rannikolta pois, ellei se tahtonut alistua Ruotsin vallan alle, ja sen jälkeen oli yksinomaista Ruotsin valtaa ryhdyttävä juurruttamaan Lappiin [2]). Lappalaisille lähetti Kaarlo samalla julistuksia, luvaten sotaväen avulla puolustaa heitä tanskalaisia vastaan ja aikoen toimittaa heille Tornion kautta tarpeelliset tavarat, niin etteivät he enää tarvitse olla tanskalaisten kanssa missään tekemisissä. Hän kehotti heitä pysymään uskollisina Ruotsille, luvaten ettei heidän siitä päivästä — lokakuun 10:stä 1611 — enää tarvitse tanskalaisille mitään veroa maksaa ja ettei heidän muutenkaan tarvitse tanskalaisia peljätä, koska Ruotsin sotaväki kyllä tulee pitämään nämä kurissa [3]).

Mutta nämä käskyt olivat Kaarlo IX:nen viimeisiä; hän kuoli lokakuun 30 p:nä 1611. Ja niillä, jotka hänen viimeiset käskynsä olivat saaneet, ei ollut enää voimaa eikä tilaisuutta niitä täyttää. Stellan Mörner ei voinut Länsipohjasta saada kokoon miehiä retkelleen, koska Balz. Bäck oli sieltä kaikki tarkoin vienyt mukanaan Jämtlandiin eikä

---

[1]) Kaarlon registr. $^{11}/_{10}$ 1611 fol. 432. R. V. A.

[2]) $^{10}/_{10}$ 1611, Kaarlon valtakirja, Vaaranen l. c. III s. 162.

[3]) Kaarlon registr. 1611, kaksikin kirjettä lappalaisille, $^{10}/_{10}$ ja $^{11}/_{10}$, fol. 430 ja 434. R. V. A.

ollut siis valloitusretken toimeenpanemista Jäämerelle ajattelemistakaan. Mörner valitti hallitukselle, että norjalaiset ovat ajaneet kaikki lappalaiset pois saariin ja hävittäneet rannikolta kaikki asunnot ja valkamat, niin ettei siellä olisi ruotsalaisilla mitään tekemistä. Useissa vuonoissa on tanskalaisilla siellä sotavenheitä, Alattiossa on heillä linnoitus ja Vesisaaressa varustus. Vuoreijan päällikkö Klaus Gagge on houkutellut lappalaiset Tysvuonon ja Varangin väliltä puoleensa, josta syystä Mörner oli pelossaan, että tanskalaisilla oli aikomus tehdä Jäämereltä hyökkäys Pohjanlahden puoleen [1]). Että ruotsalaisten näin ollen ei ollut turvallista kulkea Jäämerenlappalaisia verottelemassakaan, se on selvä. Lapinvouti Erikki Juhonpoika Båge sanoo tosin tileissään v:lta 1613 vielä 1612 koettaneensa kantaa Ruotsille Jäämerenlappalaisilta veroa, mutta valittaa, ettei hän saanut niitä käsiinsä; ei ainoastaan merilappalaisia, vaan osan tunturilappalaisistakin olivat tanskalaiset siirtäneet saariin [2]).

Ruotsinpuoleisten ei ollut enää menemistä Jäämerelle, heidän valtansa siellä oli lopussa. Eikä Ruotsin hallitus enää Kaarlo IX:nen kuoltua Jäämeren rannikosta niin paljoa välittänytkään eikä ruvennut hajottamaan heikoksi käyneitä voimia sikäläisten oikeuksien puolustamisella. Nuorella Kustaa Aadolfilla oli enemmän kuin kyllin tekemistä puolustaessaan Ruotsin eteläisiä maakuntia ahdistelevaa, voimakkaampaa vihollista vastaan. Sodan kestäessä v. 1612 lujittivat tanskalaiset ehtimiseen valtaansa siellä ja Ruotsi joutui yhä ahtaammalle. Ja kun rauha vihdoin Englannin välityksellä 26 p. tammik. 1613 saatiin solmituksi, peräytyi Ruotsin hal-

---

[1]) Hallenberg l. c. I s. 366. Düben, Lappland och lapparnes. 415.

[2]) Tornion papin antama todistus Erikki Juhonpojan tileissä v:lta 1613 R. V. A.

litus kaikista Jäämeren rannikon vaatimuksistaan ja oikeuksistaan ja luovutti ne Tanskalle. Ja Tanskan hallitus ryhtyi viipymättä järjestämään pohjois-Ruijaa tanskalaiseksi maakunnaksi.

Kustaa Adolf on Knärödin rauhasta itse sanonut, että hänen täytyi, pelastaakseen kruununsa, tyytyä kovaehtoiseen rauhaan [1]). Tässä rauhassa julistettiin Ruotsi menettäneeksi kaikki oikeutensa Jäämeren rannikkoon. Siitä näet rauhakirjan 3:ssa pykälässä määrätään: Koska muutamia vuosia on ollut eripuraisuutta ja riitaa Jäämeren lappalaisten isännyydestä, tuomio-oikeudesta ja rantaoikeudesta Tysvuonon ja Varangin välillä, ja tanskalaiset nyt ovat tässä rauhassa luovuttaneet kuningas Kustaa Aadolfille ne linnat, joita he tässä sodassa Ruotsilta ovat valloittaneet, niin on noista Tysvuonon ja Varangin välisistä eripuraisuuksista siten sovittu, että Kustaa Aadolf omasta ja seuraajainsa puolesta luovuttaa Norjan ruunulle kaikki ne vanhat oikeudet, joita Ruotsilla on vanhastaan ollut Norrlannissa ja Vuoreijan lääneissä niiltä merilappalaisilta, jotka asuvat Tysvuonon ja Varangin välillä. Samoin luopuu Kustaa Aadolf siitä oikeudesta, jota hänellä Vuoreijan tienoilla Varankiin asti on ollut sen rauhan nojalla, joka Ruotsin ja Venäjän välillä on tehty, niin ettei Kustaa Aadolf eikä hänen seuraajansa koskaan tule vaatimaan mitään Norjan valtakunnan maata meren rannikolta mainituissa Norrlannin ja Vuoreijan lääneissä Tysvuonon ja Varangin välillä; kaikki ne oikeudet seuraavat Norjan kruunua. Mutta tällä ei tarkoteta, niin määritettiin edelleen rauhakirjassa, niitä lappalaiskyliä, jotka ovat tuntureilla mainitussa seudussa, sillä katsotaan, että ne eivät ole kuuluneet tähän merenrannikkoa koskevaan riitaan, nii-

[1]) Fredericia, Danm. hist. I s. 20.

den suhteen tahtoo Tanska ainoastaan pidättää itselleen vanhat oikeutensa. — Kustaa Aadolf luopui vielä Kaarlon omistamasta arvonimestä „Lappalaisten Pohjoismailla kuningas", ja Göteporin Jäämeren kauppaa ja kalastusta koskevat privileegiot julistettiin mitättömiksi [1]).

Näin oli siis Kaarlo IX:n harras ajatus varata Ruotsille pysyväistä jalansijaa ja seuraaviksi ajoiksi varmaa valtaa Jäämeren rannikolla pitkällisten väittelyjen ja riitojen ja monien turhain neuvottelujen jälkeen mennyt mitättömiin. Kaarlo oli oivaltanut Jäämerenrannikon tärkeyden Ruotsille ja Suomelle, hän oli käsittänyt miten välttämätöntä olisi, että Lapin perillä tunturi ja ranta kuuluisivat yhteen. Ja jälkimaailman täytyy antaa hänelle se kunnialause, että hän teki mitä hän voi Lapinmaan pesäjaossa pelastaakseen Ruotsillekin valtameren rantaa. Mahdollisesti voidaan häntä vastaan tehdä se syytös, että hän ajoi pyrintönsä liian etäälle ja liian kiivaasti, jännitti jousta ylinmäärin, niin että selkä vihdoin katkesi. Kenties hän myöntyväisyydellä olisi voinut säilyttää Ruotsille oikeuksia, jos heikompiakin, mutta kumminkin sellaisia, että niistä vastainen polvi olisi onnellisempina aikoina voinut valtaa perustaa. Onhan mahdollista myöskin, jos hän olisi heittänyt Jäämerenpolitiikkansa häilyvälle kannalle, että jälkeinen polvi olisi toisten harrastusten pakosta jättänyt sen aivan yrittämättä luiskahtamaan Ruotsin käsistä pois. Historiallisessa arvostelussa eivät otaksumiset merkitse mitään, ainoastaan tosiasiat. Ja tosiasia on, että Kaarlo johdonmukaisesti ja tarmokkaasti koetti viedä perille sen Jäämerenpolitiikkansa, jonka hän heti hallitusohjiin päästyään oli innolla omakseen omistanut. Tosiasia on myöskin se, että epäedulliset olot, pitkälliset sodat, jotka

[1]) Rydberg, Sveriges Traktater V s. 215.

Ruotsin valtakuntaa heikontivat ja sitoivat hänen käsiään, estivät häntä sitä perille saamasta. Niinkuin miekka on varmasti ja tinkimättä selvittänyt lukemattomat muut kiistakysymykset ihmiskunnan historiassa, katkassut yhdellä iskulla monet sekavat gordilaiset solmut, niin silpasi se tässäkin poikki Kaarlon Jäämerenpolitiikan, ja sen tuomioon täytyi Ruotsin ja Suomen tyytyä, — täytyi tyytyä tulevinakin aikoina.

Eikä ole meillä enää tähän Kaarlo IX:nen Jäämerenpolitiikan tutkimukseemme paljoa lisättävää. Heti rauhan tehtyä järjesti Tanskan hallitus Jäämerenrannikon olot uudelle kannalle. Kaikki ne verot ja oikeudet, joita Ruotsilla oli ollut Ruijassa, peruutettiin kohta Norjalle ja sekä Norrlannin että Finmarkin maaherrat saivat käskyn saapua alussa vuotta 1613 Tanskan valtiopäiville tekemään selkoa Lapin oloista ja saamaan lääniensä hallinnosta lähempiä määräyksiä. Tanskan hallitus määräsi sitäpaitse $^{8}/_{4}$ 1613 erityiset miehet Jäämeren rannikolle ja nämä järjestivät lappalaisten verotuksen uudelleen, lisäten Norjan entisiin saataviin sekä Ruotsin että Venäjän muinoiset verot. Mutta monessa kohden oli pakko helpottaa lappalaisten verokuormaa ja armahtaa heidän rästejään, koska lappalaiset luonnollisesti kyllä kaikkien kiskomisten jälkeen olivat kovin köyhtyneessä tilassa [1]).

Ruotsalaisten veronkanto Lapissa rajoittui näistä puolin tunturilappalaisten kyliin. Täällä täytyi ruotsalaisten voutien puolestaan ensi vuosina sodan jälkeen antaa paljo veroja anteeksi, koska lappalaiset, kuten voudeille todistettiin, tanskalaisten ja venäläisten „rosvoamisen“ kautta olivat aivan

[1]) Norske Rigsreg. IV, s. 485 $^{30}/_{1}$ 1613. Hallituksen kirjeitä v:lta 1613 ja 1614 Jäämeren lappalaisten verojen uudesta järjestämisestä, Norge, 7:nde afd. 2. lehdet 7, 10—12 ja 71. K. G.

pilalle käyntyneet „ettei heillä ole vaatteita ruumiinsa päällä eikä verkkoja, vaan ovat kuoleman kielissä“ [1]).

Mutta Knärödin rauha valitettavasti ei, vaikka se lopettikin valtakuntain väliset kiivaat riidat, kumminkaan lappalaisten kannalta katsoen aikaansaanut lopullista selvyyttä eikä rauhaa Lapinmaan, Tanskan ja Ruotsin välisissä seikoissa. Tuo määräys siinä, joka koski tunturilappalaisia, oli niin epämääräisesti ja hämärästi sanottu kuin mahdollista: rauha ei koskenut tunturilappien kyliä, Tanska pidätti niihin oikeutensa. Seuraus tuosta olikin, että tunturilapin kylissä jo heti rauhan jälkeen syntyi riitoja veroituksesta. Ensiksi ja varsinkin tapahtui niin Inarissa; lappalaisten täytyi siellä maksaa raskaita veroja Tanskalle, täytyi maksaa Ruotsille ja Kuolan venäläinen päällikkö lähetti sitäpaitse vielä toisinaan sinne kantajiaan tekemään aivan puhdasta. Epätoivoisten lappalaisten täytyi monen karata kotipaikoiltaan pois rannikolle, jossa heidän toki ei enää tarvinnut kuin yhdelle maksaa veroa. Mainitaan m. m. vuodelta 1615, että tanskalainen vouti silloin kantoi Aviovaaran, Tenon ja Utsjoen lapinkylistä 5 vuoden veron, ja seuraus oli, että lappalaisia karkasi näistäkin kylistä yhä enemmän. Vuosina 1616 ja 1617 ovat Kuolajärven, Kemijärven, Sompion ja Sodankylänkin lappalaiset valittaneet Ruotsin hallitukselle, että heidän vieläkin täytyy maksaa veroa paitsi Ruotsille myöskin Tanskalle ja Venäjälle. Sitäpaitse heidän vielä täytyi toimittaa tanskalaisille verottajille kyytejä. Näyttää siis siltä, kuin tanskalaiset nyt rauhan jälkeen enemmän kuin ennen olisivat ryhtyneet verottamaan tunturilappalaisten kyliä. Toiselta puolen löytyy samoilta vuosilta Norjan taholta valituksia, että

[1]) Tornion ja Kemin lappalaisten todistuksia Erikki Juhonpojan tileissä 1613 ($^{22}/_{6}$) ja Reinhold Stegerin tileissä 1614 ($^{26}/_{3}$). R. K. A.

ruotsalaiset edelleenkin verottivat liian etäälle rannikolle päin. Kun ei mitään rajoja vieläkään tullut määrätyksi, oli tietysti verotuksen ulottuvaisuus yhä edelleen hyvin epämääräistä. Ja mitä lappalaisten oloihin tulee, näyttää siltä, ettei heidän asemansa sodan jälkeen ollut ensinkään parantunut, mieluummin päinvastoin [1]).

Tuumaa oli kyllä niinhyvin Ruotsin kuin Tanskankin tahoilta sodan jälkeisinä ensi vuosina koettaa saada aikaan parempaa järjestystä ja varmuutta näihin Lapinmaan vieläkin epämääräisiin veroitus- ja omistusoloihin. Niin määräsi Kustaa Aadolf $^{30}/_{3}$ 1614 erään lähetyskunnan Lappiin tutkimaan ja järjestämään noita seikkoja, mutta siitä retkestä ei näytä olleen mainittavaa hyötyä. Keskusteluja oli myöskin käynnissä, että molempain maiden valtuutettujen välillä pidettäisiin mainittua tarkoitusta varten joku yhteinen kokous itse Lapissa, ja mainitaan Norjan taholta Klaus Gaggen olleen tähän toimeen määrätyn. Mutta siitä kokouksesta ei tullut koskaan mitään. Kaarlo IX:n tapaista huolta ei riittänyt enää Lapin raukkojen maiden osaksi [2]).

Epäkohdat Lapissa jäivät siten tuontuostaankin aina uudestaan palaaviksi koko 16:nen sataluvun ajaksi [3]). La-

[1]) Reinh. Stegerin tilit Tornion ja Kemin Lapeista vuosilta 1614 ja 1615 R. K. A. Saman tilit Kemin Lapista v. 1616 ja Jaakko Burmanin tilit Kemin Lapista v. 1617 S. A. n:o 4988. Vert. Norsk. Hist. Tidskrift VIII s:lta 4, Daniel Thrap, Politiske Forhold ved Finnemissionen i 18de Aarh.

[2]) Vaaranen IV s. 275. Carl Pontoppidan; Det Finmarkske Magazins Saml. s. 14.

[3]) Vuonna 1695 pidettiin Tanskan ja Ruotsin välillä Lapin rajaasiain selvittämiseksi rajakokous, mutta siitä ei lähtenyt tarkoitettuja seurauksia. Vasta vuosina 1736—51 käytiin lopullisesti Ruotsin ja Norjan välinen raja Lapissa; rajakirja kirjotettiin Cristiansborgissa $^{18}/_{11}$ 1751.

pinmaan pesäjakoa ei Knärödin rauha ollut jaksanut täydelleen selvittää, mutta Ruotsilta ja Suomelta oli se vienyt kaikki vanhat oikeudet Jäämeren rannikkoon.

Suomen historiallinen kirjallisuus vuosina 1890—1894.

Muinaistutkimusta ja muinaishistoriaa.

Alho, Väinö, ks. Wallin.

Analecta Archeologica Fennica. I. Helsingissä 1890. 8:o. XXIX + 123 s. ja 15 taulua.

Sisältää: Arkeologiska Kommissionens Årsberättelse för åren 1884—87; A. H. Snellman, Turun linnan rakennushistorian aineksia.

Appelgren, Hjalmar, Suomen muinaislinnat. Akademinen väitöskirja. Helsingissä, 1891. 8:o. 223 s.

On myöskin osana XII Suomen Muinaismuisto-yhdistyksen aikakauskirjasta. Arvostellut K. Grotenfelt, Valvoja 1891 s. 387.

Castrén, Zach., Vanhan ajan muistoja Kemin, Tervolan ja Simon seurakunnista. Luett. Suomen muinaisjäänn. XX. Helsingissä, 1894. 8:o. 64 s.

On myöskin ss. 239—302 Suomen Muinaismuisto-yhdistyksen aikakauskirjan XIV:nnessä osassa.

Donner, O. Der finnische Gott Ilmarinen. [1894.] 2 s.

Ylipainos juhlakirjasta Tübingenin professorin R. v. Rothin kunniaksi.

Forsman, A. V., Tutkimuksia Suomen kansan personallisen nimistön alalla. I. Pakanuuden aikainen nimistö. Yliopist. väitöskirja. Helsingissä, 1891. 8:o. 253 s.

Myöskin Suomi-kirjan III jakson 10:ssä osassa (1894). Arvost. K. Grotenfelt, Valvoja 1891 s. 387.

Freudenthal, A. O., Runinskriften å Tuukkala spännet. Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens förhandlingar. XXXV. 1892—1893. Helsingfors, 1893. 8:o. ss. 1—3.

G[rotenfelt], K. Millainen oli naisen asema muinaissuomalaisilla? Tellervo. Suomalaisen Jatko-opiston albumi. Helsingissä 1891. ss. 44—56.

Heikel, A. O., Pronssiajan löytöjä Suomesta. Suomen Muinaismuisto-yhd:n aikakauskirja XI. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 179—184.

Hertzberg, Rafaël, Ett fornfinskt skådespel. Finsk Tidskrift 1894. I. ss. 167—180.

Killinen, Kust., Muinaisjäännöksiä ja muistoja Sortavalan kihlakunnassa. Suomen Muinaismuisto-yhdistyksen aikakauskirja. XI. 1890. 8:o. ss. 47—117.

On myöskin XVI. osana Luett. Suomen muinaisjäänn. (1888).

Krohn, Julius, Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus. Suomal. Kirjall. Seuran toimituksia 83 osa, I. Helsingissä 1894. 8:o. 193 s.

62 kuvalla. Toimittanut Kaarle Krohn.

Krohn, Kaarle, Luomisruno, J. Krohnin tutkimusten ja J. Hurtin kokoelmain avulla. Valvoja 1894 ss. 311—321.

Neovius, Ad., Handlingar rörande hopbringandet och bevarandet af arkeologiskt, historiskt och etnografiskt material i vårt land. Finska fornminnesföreningens tidskrift. XI. 1890. 8:o. ss. 118—178.

Ollinen, J. F. Muinaismuistoja Kuortaneen kihlakunnan eteläisestä puolesta. Luett. Suomen muinaisjäänn. XIX. Helsingissä, 1893. 8:o. 100 s.

Sandelin, L. H. Arkeologisk och historisk beskrifning öfver den svenskspråkiga delen af Pedersöre härad. Luett. Suomen muinaisjäänn. XVII. Helsingfors 1891. 8:o. 146 s.

On myöskin s. 1—144 Suomen Muinaism.-yhd:n aikakauskirjassa XIV.

Schvindt, Theodor, Tietoja Karjalan rautakaudesta Käkisalmen kihlakunnan alalta saatujen löytöjen mukaan. Akat. väitöskirja. Helsingissä, 1892. 8:o. 191 s.

On myöskin osana XIII. Suomen Muinaismuisto-yhd:n aikakauskirjasta (1893).

Snellman, A. H. Itämeren Suomalaiset itsenäisyytensä aikana. Yliopist. väitöskirja. Helsingissä 1894. 8:o. 136 s.

— Itäsuomalaisten kansain historian alalta. 1. Tsheremissit. Valvoja 1894 ss. 503—514.

— Virolaisia paikannimiä 1200-luvulta. Suomi. Kolmas Jakso. 7 osa. Helsingissä, 1893. 8:o. 29 s.

Löytyy myös eripainoksena (Vähäisiä kirjelmiä 20).

Suomen Museo. Suomen Muinaismuisto-yhdistyksen Kuukauslehti. Helsingissä 1894. 8:o. 192 s.

Toimittaja V. Wallin.

[Wallin, Väinö,] Liivin kansa, sen entisyys ja nykyisyys. Kirj. Väinö Alho. Kyläkirjasto v. 1891. Jyväskylässä 1891. 12:o. ss. 101—158.

— Kertomus Hollolan kihlakunnan muinaisjäännöksistä. Helsingissä 1892. 8:o. 86 s.

Luetteloja Suomen muinaisjäännöksistä. Toimittanut Suomen Muinaismuisto-yhdistys. XVIII.

— Suomen kansan esihistoria. 1—5 vihko. Jyväskylässä 1894. 8:o. IV + 261 s.

Arvostellut Th. S[chvindt] Valvoja 1894 ss. 547—551, E. N. Setälä ss. 595—547, 621—628; vastaus tekiältä ss. 617—621.

Wichmann, Yrjö, Tietoja Votjaakkien Mytologiiasta. Suomi. Kolmas Jakso. 6 osa. Helsingissä 1893. 8:o. 45 s.
Löytyy myöskin eripainoksena (Väh. kirjelmiä 17).

Yrjö-Koskinen, Y. K. Suomalaisten yhteiskunta-järjestyksestä pakanuuden loppu-aikoina. Vertailevaan sosiologiaan perustuva tutkimus. Akatem. väitöskirja. Jyväskylässä, 1890. 8:o. 184 s.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1891 s. 387.

Suomen historiaa yleensä.

Allardt, And. En bördsrättsfråga i Borgå socken på 1600-talet. Finsk Tidskrift 1891 II. ss. 420—429.

Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameralisia oloja 1500-luvulla. — Handlingar till belysande af Finlands kamerala förhållanden på 1500-talet. I. Todistuskapp. Suomen historiaan III. Hels. 1892. 8:o. 162 s.
Toimitti K. Grotenfelt.

Asiakirjoja maalaisolojen valaisemiseksi vuosisatamme alulla erittäinkin Savossa ja Karjalassa. Julk. J. R. Danielson. Helsingissä 1893. 8:o. 26 s.
Löytyy myös Hist. Ark. XIII ss. 155—180.

Aspelin, H. Em. Wasa stads historia. I, II, 1, 2. Nikolaistad, 1892—1894. 8:o. 722 s.
Arvostellut K. Grotenfelt Valvoja 1894, s. 10, M. G. Schybergson Finsk Tidskrift 1894 II. s. 257.

Aspelin, J. R. Eräs talvimatka Merenkurkulla. Suomen Matk.-yhd:n vuosikirja 1889 (pain. 1890) ss. 1—5.

— Kuninkaan matkoilta Suomessa. Suomen Matkailija-yhdistyksen vuosikirja 1890 ss. 40—44.

— Slottsbacken och Herregårdstornet i Ekenäs. Helsingfors 1892. 8:o. 8 s.
Ylipainos Muinaismuisto-yhdistyksen Aikakauskirjasta XIV (1894).

— Perlfisket i Finland. Suomen Matkailija-yhdistyksen vuosikirja 1892 ss. 62—76.

— Matkoista Suomessa ennen aikaan. Suomen Matk.-yhd:n vuosikirja 1894 ss. 7—24.

Bergh, Edv. Finland under det första årtiondet af kejsar Alexander III:s regering. Häft 1—6. Helsingfors 1893—94. 8:o. 513 s.

— Suomi keisari Aleksanteri III:nen hallituksen ensimäisenä vuosikymmenenä. Suom. E. F[orsgren]. 1 vihko. Helsinki. 1894. 8:o. 80 s.

Bergholm, Axel, Sukukirja Suomen aatelittomia sukuja. 1—5 vihko. Helsingissä 1892—94. 8:o. 400 s.
Arvost. E. G. Palmén Valvoja 1893 s. 302, T. Carpelan Finsk Tidskrift 1894 II. s. 311, ja K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 439.

Bergman, E. W. Några blad ur Carleborgs grefskaps historia 1652—59. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXVIII. Förh. och uppsatser 8. 1893—1894. Helsingfors, 1894. 8:o. ss. 31—89.

Bergroth, E. Kustaa II Adolf. 1594 joulukuun 9 päivä 1894. Porvoossa 1894. 12:o. 47 s.

Berättelse öfver Per Brahes resa i Finland sommaren 1639, i tryck utgifven af P. Nordmann. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXVIII. Förh. o. uppsatser. 8. 1893—1894. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 274—282.

Bidrag till Finlands historia. Utg. af Finlands statsarkiv, genom R. Hausen. II, 1. Ålands saköreslängder från 1500-talet. Helsingfors 1894. 8:o. 374 s.

Bonsdorff, Carl v., Nyen och Nyenskans. Historisk skildring. Öfvertryck ur „Acta Societatis Scientiarum Fennicæ", Tom. XVIII. Helsingfors, 1891. 4:o. 148 s.

Arvost. M. G. S. Finsk Tidskrift 1891 II. s. 454.

— Landskapsmöten i Finland på 1670-talet. Helsingfors, 1891. 8:o. 36 s.

Eripainos Hist. Arkiston XI:nestä osasta.

— Åbo stads historia under sjuttonde seklet. 2—4. Bidr. t. Åbo stads historia. II Serien. Helsingfors 1892—94. 8:o. ss. XVI + 143—493.

Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10, M. G. S. Finsk Tidskr. 1894 II. s. 257.

— Hvad förstods med majmiseriet? Historiallinen Arkisto XII ss. 117—123.

— De finska städernas representation intill frihetstiden. [Öfvertryck ur Hist. Arkisto XIII]. Helsingfors 1893. 8:o. 79 s.

Arvost. Torsten Hartman Finsk Tidskrift 1893 I. s. 308.

Бореніусъ, Г. Акты для выясненія политическаго положенія великаго княжества Финляндскаго. Helsinki 1890. 8:o. 5 + 56 s.

Arvost. E. G. Palmén Valvoja 1890 s. 524.

Branders, A. A. Tietoja Suojärven pitäjästä. Käsikirjoituksesta suomensi T. L. Ylipainos Laatokasta. Sortavalassa, 1892. 8:o. 94 s.

Bref från Anjalamannen Carl Henrik Klick. (Meddelade af Reinh. Hausen). Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXVIII. Förh. o. uppsatser. 8. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 247—273.

Bref från major Carl Henrik Klick till fru Helena Sofia Glansenstjerna. (Meddeladt af Reinh. Hausen). Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXIV. Förh. o. uppsatser 7. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 65—71.

Cajander, K. A. Tavasthandeln och Nystad. Nystad, 1890. 8:o. 34 s.

Arvostellut K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10, C. v. B. Finsk Tidskrift 1891 I. s. 306.

— ks. myöskin Ifrån Lilla Ofredens tider.

Carpelan, Tor, Åbo i genealogiskt hänseende på 1600- och början af 1700-talen. Länsi-Suomi. III. Helsingfors 1890. 8:o. 183 s.
Arvost. G—t Valvoja 1890 s. 499.

Castrén, Robert, Porvoon Valtiopäivät vuonna 1809. Suomensi B. G. Helsingissä, 1892. 8:o. 100 s.

D[anielson], J. R. Uutena vuonna 1808. Kaikuja Hämeestä V. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 277—293.

— Finlands förening med ryska riket. Med anledning af K. Ordins arbete Finlands underkufvande. Helsingfors, 1890. 8:o. 196 s.
Arvostellut E. G. Palmén Valvoja 1890 s. 524, L. M. Finsk Tidskrift 1890 II. s. 368.

— Suomen yhdistäminen Venäjän valtakuntaan. K. Ordinin „Suomen valloitus" nimisen teoksen johdosta. Helsingissä 1890. 8:o. 208 s.
Arvost. E. G. Palmén Valvoja 1890 s. 524.

— Соединеніе Финляндіи съ Россійскою державою. Гельсингфорсъ 1890. 8:o. 172 s.

— Finlands Vereinigung mit dem Russischen Reiche. Helsingfors 1891. 8:o. 198 s.

— Finland's Union with the Russian Empire. Helsingfors 1891. 8:o. 184 s.

— Suomen sisällinen itsenäisyys. Jatkuvien hyökkäysten torjumiseksi. Porvoossa 1891. 8:o. 130 s.
Arvost. E. G. Palmén Valvoja 1892 s. 233.

— Finlands inre självständighet. Till försvar mot fortsatta angrepp. Öfversättning. Helsingfors 1892. 8:o. 124 s.

— Viipurin läänin palauttaminen muun Suomen yhteyteen. Helsingissä, 1894. 8:o. 160 s.
Arvost. O. Hannikainen Valvoja 1894 s. 254.

— Viborgs läns återförening med det öfriga Finland. Helsingfors. 1894. 8:o. 166 s.

— ks. myöskin Asiakirjoja maalaisolojen valaisemiseksi ja Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa vuodelta 1808.

Dannholm, Oskar, Vårt land, dess inbyggare, styrelsevärk, näringar och framåtskridande jämte några jämförande framställningar af hithörande förhållanden i andra länder. I. Helsingfors, 1890. 8:o 104 s.
Arvost. George Granfelt Finsk Tidskrift 1890 I. s. 465, G—t Valvoja 1890 s. 391.

— Suomen olot. Tietoja Suomen maasta ja kansasta ynnä vertailuja muiden maiden oloihin. Helsingissä, 1890. 8:o. 110 s.

Dillner, T. S. Tabeller rörande Finlands handel åren 1570—1622. Historiallinen Arkisto XIII ss. I—CL.

Donner, O. Slägten Donner i Finland. Helsingfors 1891. 8:o. 33 s.

Ehrström, Erik, Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland XV. Helsingissä 1890. 8:o. 171 s.

Arvostellut K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10, R. H—n Finsk Tidskrift 1890 II. s. 141.

— Öfversigt af det finska skråväsendets historia. Tidskrift utg. af Jur. Fören. i Finland 1892—93 ss. 451—558.

Elmgren, S. G. Finska arméens gång öfver Neva 1708. Historiallinen Arkisto XI ss. 349—357.

Estlander, B. Bonderesningen i Södra Österbotten sommaren 1808. Helsingfors 1892. 8:o. 31 s.

Eripainos kirjasta »Nya Svenska Lärovärket 1882—1892».

Finska prästerskapets besvär och Kongl. Majestäts därpå gifna resolutioner. Från slutet af 1620-talet intill stora ofredens slut. Samlade af K. G. Leinberg. Skrifter utg. af Svenska Literatursällskapet i Finland. XXII. Helsingfors 1892. 8:o. 474 s.

Fontell, A. G. Finlands sölfskatteregister af år 1571. Första häftet: Egentliga Finlands sölfskatteregister. Helsingfors, 1892. 4:o. 155 s.

— ks. myöskin Ignatius, K. E. F.

Forsström, O. A. Kuvaus Inkerinmaan oloista Ruotsinvallan aikana. I. Akatem. väitöskirja. Sortavalassa 1890. 8:o. 144 s.

— Tietoja eräästä Pohjois-Karjalassa vuonna 1697 tapahtuneesta talonpoikaismetelistä. Historiallinen Arkisto XI ss. 258—270.

— Suomen historian oppikirja kansakouluja varten. Porvoossa 1893. 8:o. 77 s. ja 4 karttaa.

Arvostellut K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 41, ja H. G—d Finsk Tidskrift 1894 II. s. 316.

Edvard A. Freeman, Finland. Öfversättning [med förord af B. O. Schauman]. Stockholm 1892. 8:o. VI + 34 s.

Förteckning som utmärcker hvilcka af de Studerande ehrlagdt Begrafningz- och Kröningzafgiften här vid Kongl. Akademien, och hvarest de öfrige af dem vistas (1752). Hist. Arkisto XIII ss. 181—212.

Gebhard, Hannes, Kajaanin linnasta. Suomen Muinaismuisto-yhdistyksen aikakauskirja. XI ss. 3—32.

Ilmestyi myöskin eripainoksena v. 1887. Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10.

— Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. Fyrationdenionde Häftet. Helsingfors, 1890. 8:o. ss. 1—114 + I—LXIII.

Ilmestyi myöskin akat. väitöskirjana v. 1889. Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1891 s. 387.

— Katsaus Suomen Talousseuran toimintaan v. 1797—1856. Helsingissä, 1892. 8:o. 45 s.

Eripainos Valvojasta 1892.

[Golovin, Vlad.] Lehtiä Suomen nykyisyydestä ja entisyydestä. Porvoossa 1891. 8:o. 194 s.

[—] Blad ur Finlands nutid och forntid. Helsingfors 1891. 8:o. 177 s.

Granfelt, G. Finlands ridderskaps och adels vapenbok jämte beskrifning, utgifven enligt Ridderskapets och adelns beslut. Helsingfors 1890. Fol. 2 + 62 ja 26 taulua.

Arvost. E. G. Palmén Valvoja 1893 s. 302.

— Finlands städers vapenbok. I. Städer anlagda före år 1721. Särtryck ur Historiallinen Arkisto [XII]. Helsingfors, 1892. 8:o. 33 s.

— Tillägg till Finlands ridderskaps och adels-vapenbok. Helsingfors 1893. Fol. 8 s. ja 1 taulu.

Arvost. E. G. Palmén Valvoja 1893 s. 302.

— ks. myöskin Utdrag ur Åbo stads dombok.

Gripenberg, G. A. Anteckningar rörande den år 1812 uppsatta Finska Militärens historia. (Särtryck ur Finsk Militär Tidskrift åren 1892, 1893 och 1894). Helsingfors, 1894. 8:o. 307 s.

Grotenfelt, Kustavi, Suomen yliopiston 250-vuotisen olon johdosta. Valvoja 1890 ss. 405—417.

— Keisari Aleksanteri II, Suomen Suuriruhtinas. Muistolehti. Helsingissä, 1891. 8:o. 34 s.

Löytyy myös Valvojassa 1891 ss. 129—148.

— Kejsar Alexander II, Finlands Storfurste. Öfversättning från finskan. Helsingfors, 1891. 16:o. 52 s.

— Hannu Gerickin lähetys Suomeen v. 1540. Historiallinen Arkisto XII ss. 96—116.

— Kaksi Pohjois-Suomen ja Kuolanniemen karttaa 1500-luvun lopulta. Fennia. 5. Helsingfors 1892. 8:o. 12 s.

— ks. myöskin Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameralisia oloja 1500-luvulla ja Jaakko Teitin valitusluettelo.

Gustaf Adolfs minne i Finland. Helsingfors 1884. Fol. 16 s.

H., A. H. Kuvauksia aikaisemmilta ajoilta Sortavalassa. (Ylipainos Laatokasta). Sortavalassa 1891. 8:o. 16 s.

H[ackman], A. Några meddelanden om Viborgs slott under Wasakonungarne. Kaukomieli II. Helsingissä 1890. 8:o. s. 1—33.

Handlingar från 1891 års landtdag. Finsk Tidskrift 1892 I. ss. 81—110.

Hannikainen, O. Tutkimuksia taloudellisista oloista Suomen maaseuduilla. Valvoja 1890 ss. 333—348.

Hartman, T. ks. Utdrag ur Åbo stads dombok.

Hausen, Reinh. En episod ur den finska landtadelns lif under förra hälften af 1600-talet. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland XXIV. Förh. o. upps. 7. 1892—1893. Helsingfors, 1893. 8:o. ss. 20—47.

Hausen, Reinh. Något om Ålands forna afrättsplatser. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXVIII. Förh. o. uppsatser. 8. 1893—1894. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 195—202.

— ks. myöskin Bidrag till Finlands historia; Bref från Anjalamannen Carl Henrik Klick; Kornetten G. R. af Klerckers anteckningar.

Hermanson, R. F. Finlands statsrättsliga ställning. Helsingfors 1892. 8:o. 318 + XVI s.

Arvostellut K. Grotenfelt Valvoja 1893 s. 102, Finsk Tidskrift 1893 I. ss. 3—20 E. Schybergson.

— Bemötande i frågan om Finlands statsrättsliga ställning. Helsingfors 1894. 8:o. IV + 126 s.

Hertig Johans af Finland diarium öfver utgångna bref, efter en urkund i svenska riksarkivet utg. af K. G. Leinberg. Bidrag till Åbo stads historia. Ser. I. Band 7. Helsingfors 1891. 8:o. 64 s.

Arvost. C. v. B. Finsk Tidskrift 1891 II. s. 380,

Historiallinen Arkisto. Toimittanut Suomen Historiallinen Seura. XI. 33 kuvalehden ja yhden kartan kanssa. Helsingissä 1891. 8:o. 558 s.

Sisältää paitse erikseen mainituita kirjoituksia Suomen Hist. Seuran Pöytäkirjat 1888—1890.

Historiallinen Arkisto. Toimittanut Suomen Historiallinen Seura. XII. 1, 2. Yhden kartan ja kuuden kuvalehden kanssa. Helsingissä, 1892—3. 8:o. 500 s.

Sisältää paitse erikseen mainituita kirjoituksia Suomen Hist. Seuran Pöytäkirjat 1890—1892.

Historiallinen Arkisto. Toimittanut Suomen Historiallinen Seura. XIII. 1, 2. Helsingissä 1893—94. 8:o. 424 + CL s.

Sisältää paitse erikseen mainittuja kirjoituksia Suomen Hist. Seuran Pöytäkirjat 1892—1894.

Hjelt, Aug. Ett förslag till finska regeringskonseljens omgestaltning, bedömdt af biskop Tengström. Historiallinen Arkisto XII ss. 124—146.

— Om Finlands penningeställning vid grundandet af Finlands bank. Ett uttalande af biskop J. Tengström. Historiallinen Arkisto XII ss. 147—160.

Ifrån Lilla Ofredens tider. Handlingar, utgifna af K. A. Cajander. Åbo, 1892. 8:o. 98 s.

Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10.

[Ignatius, K. E. F.] Slägten Ignatius i Finland. Helsingfors 1893. 8:o. 35 s.

— Asiakirja valaiseva Viipurin linnan tilaa 17:sta vuosisadalla. Historiallinen Arkisto XIII ss. 255—281.

— Statistisk handbok för Finland. Andra upplagan. Under författarens inseende delvis omarbetad af A. G. Fontell. Helsingfors, 1890. 8:o. 412 s.

Arvost. George Granfelt Finsk Tidskrift 1890 I. s. 465, G—t Valvoja 1890 s. 391.

Ignatius, Kaarlo, Tietoja Kangasalan pitäjästä ja vero-oloista Ylä-Satakunnassa v. 1540—1577. Helsingissä, 1890. 8:o. 24 + XXII s.
Löytyy kirjassa Länsi-Suomi IV.

Ingman, Santeri. Tutkimuksia Pohjois-Suomen historiassa vuosilta 1595—1635. Akatem. väitöskirja. Helsingissä 1890. 8:o. 150 s.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1891 s. 387.

— Kaarlo IX:nen Jäämerenpolitiikka. I. Akatem. väitöskirja. Helsingissä 1894. 8:o. 110 s.

Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistoa vastaan v. 1555—1556. Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555—1556. Todistuskappaleita Suomen historiaan V. Helsingissä 1894. 8:o. XV + 388 s.
Toimittanut K. Grotenfelt.

Jalkanen, K. J. Pohjois-Hämeen Erämaat, Asutus ja Olot vuoteen 1620. Akat. väitöskirja. Hämeenlinnassa, 1892. 8:o. 146 + LIX.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10.

— Verot Rautalammilla v:ina 1562—1620. Historiallinen Arkisto XII ss. 161—197.

Keisari Aleksanteri I:sen käynti Kajaanin kaupungissa sekä muutamia muistelmia hänen matkastansa Pohjanmaalla kesällä vuonna 1819. Helsingissä 1892. 8:o. 44 s.

Kejsar Alexander I:s resa i Finland. Helsingfors 1892. 8:o. 80 s.
Sisältää S. Gripenbergin kertomuksen keisarin matkasta Kajaaniin y. m.

Kornetten Gustaf Reinhold af Klerckers anteckningar under dess fångenskap i Ryssland 1788—1790. (Meddelade af Reinh. Hausen). Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXIV. Förh. o. uppsatser 7. 1892—1893. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 48—64.

Kustaa Adolfin Muisto Suomessa. Helsingissä 1894. Fol. 16 s.

Könönen, T. Pälkijärven pitäjäs. Aarni. Kuopion isänmaallisen seuran toimituksia III. Kuopiossa 1891. 8:o. 203 s. ja kartta.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10.

Lagerblad, E. ks. Protocoller hållna hos det hedervärda Bondeståndet.

Lagus, Gabriel, Ur Wiborgs historia. Minnesskrift. Första delen. Viborg 1893. 8:o. 222 + XLIV s.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10, Jac. Ahrenberg Finsk Tidskrift 1894 I. s. 283.

— Kuvauksia Wiipurin historiasta. Muistokirja v. 1893. Suomentanut Ph. S[uuronen]. Ensim. osa. Wiipurissa 1893. 8:o. 233 + XLVI s.

Leinberg, K. G. Bidrag till kännedomen af vårt land, samlade och utgifna af — —. 5—6. Jyväskylä 1890, 1894. 8:o. 230 + 107 s.

— Skolstaten i nuvarande Åbo stift och dettas förra andel af Kuopio stift intill den 1 juli 1890. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. 53. Helsingfors 1894. 8:o. 407 s.

Leinberg, K. G. ks. myöskin Finska prästerskapets besvär ja Hertig Johans af Finland diarium.

Liljenstrand, Axel, Kulturkampen i Bjarmaland, historisk promemoria. Helsingfors, 1891. 8:o. 81 s.

Arvost. G—t Valvoja 1892 s. 137, I. A. H. Finsk Tidskrift 1892 s. 168.

Lindeqvist, K. O. Tietoja Wenäjälle viedyistä sotavangeista 1741—43. Historiallinen Arkisto XII ss. 26—31.

Lindholm, Artur, Bidrag till kännedom om Finlands ekonomiska tillstånd under tidskiftet 1634—1654. Akad. afhandl. Helsingfors 1892. 8:o. 156 + XIII s.

Mechelin, L. La question finlandaise. Lettre ouverte à M. le Rédacteur responsable du Journal de St. Pétersbourg. Helsingfors 1893. 44 s.

Melander, K. R. Muistiinpanoja Suomen mitta- ja painosuhteista 15 sataluvun loppupuolella ja seuraavan vuosisadan alulla. Historiallinen Arkisto XI ss. 23—155.

— Muutamia tietoja Suomen kaupunkien neuvostoista 17-vuosisadan alkupuolelta. Historiallinen Arkisto XIII ss. 213—254.

Meurman, A. Suomi ennen ja nyt. Hels. 1890. 8:o. 37 s.

— Finland förr och nu. Hels. 1890. 8:o. 35 s.

— Nälkävuodet 1860-luvulla. Kansanval.-seuran toimit. 78. Helsingissä 1892. 8:o. 77 s.

— Kuinka Suomenkieli pääsi viralliseksi. Hels. 1893. 8:o. 107 s.

Montinska slägtens genealogi. Uleåborg, 1891. 4:o. 23 s.

Toimittanut R. W. Montin.

Neovius, Ad. ks. Ur Finlands historia.

Nordmann, P. Johan Henrik Hästesko. Några blad ur Anjala-förbundets historia. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland XVIII. Förh. o. uppsatser. 5. Helsingfors 1890. 8:o. ss. 139—177.

— Lärobok i Finlands historia för folkskolor. Helsingfors, 1892. 8:o. 92 s.

Arvost. Hannes Gebhard Valvoja 1892 s. 449, M. Holmberg Finsk Tidskrift 1893 I. s. 395.

— Suomen historian oppikirja kansakouluja varten. Suomennos. Porvoossa 1893. 8:o. 82 s.

Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 41.

— ks. myöskin Berättelse öfver Per Brahes resa i Finland.

Palmén, E. G. Suomen ja Venäjän keskinäisestä välistä. Valvoja 1890 ss. 524—543.

— Kirjeitä valtiopäiviltä. Valvoja 1891 ss. 59—64, 124—128, 309—314.

— Lisiä lahjoitusmaakysymyksen historiaan. Valvoja 1893 ss. 501—510, 574—594.

Palmén, E. G. Poimintoja Pälkijärven Alahovin arkistosta. Hist. Arkisto XIII. 1. ss. 146—154.

Protocoller hållna hos det hedervärda Bondeståndet vid landtdagen i Borgå år 1809. Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i i Finland. XXV. Helsingfors 1893. 8:o. 282 s.
Toimittanut Elis Lagerblad.

Registrum ecclesiæ aboensis ks. Kirkkohistoriaa.

Ruuth, J. W. Eräästä vanhasta, Kymijokea myöten kulkeneesta valtarajasta. Hist. Arkisto XI ss. 271—285.

— Suomen rälssimiesten sineteistä lopulla 1500-lukua ja alussa 1600-lukua. Hist. Arkisto XI ss. 286—348, sekä 33 taulua.

— 1500-luvun maakirjoissa mainituista „Flöteveroista". Helsingissä, 1892. 8:o. 38 s.
Eripainos Hist. Arkistosta XII ss. 52—87.

S[chauman], A. Åttioåriga minnen. Deklarationer, proklamationer, kungörelser och andra officiella publikationer utfärdade i Finland under kriget 1808—1809 och under de näst följande åren. Helsingfors 1890. 8:o. 155 s.
Arvost. M. G. S. Finsk Tidskrift 1890 II. s. 465, E. G. Palmén Valvoja 1890 s. 524.

S[chjerfbec]k, M. Raseborg. Suomen Matk.-yhd:n vuosik. 1890. 1—14.

Schybergson, E. Myntreformen af 1865. En blick tillbaka. Finsk Tidskrift 1890 II. ss. 401—413.

— Tullfrågan på 1830-talet. Finsk Tidskrift 1892 II. ss. 53—56.

— En rysk statsrättslig afhandling om Finland. Finsk Tidskrift 1893 I. ss. 456—465.

— Senaste landtdag och dess verksamhet. Finsk Tidskrift 1894 II. ss. 172—183, 424—438.

Schybergson, M. G. Lärobok i Finlands historia för lyceernas och fruntimmersskolornas högre klasser. Helsingfors, 1890. 8:o. 172 s.
Arvost. I. A. H. Finsk Tidskrift 1892 II. s. 224.

— Suomen historian oppikirja lyseoiden ja tyttökoulujen ylempiä luokkia varten. Suomensi Aatto S. Helsingissä, 1890. 8:o. 143 s.

— Riksdagsmannavalen i Åbo under frihetstiden. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XVIII. Förh. o. uppsatser 5. Helsingfors 1890. 8:o. ss. 24—77.

— Göran Magnus Sprengtportens afgång från generalguvernörsämbetet i Finland 1809. Finsk Tidskrift 1891 I. ss. 167—185.

— Riksdagsmannavalet i Åbo 1771. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXVIII. Förh. o. uppsatser 8. 1893—1894. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 210—239.

— Två bidrag till historien om Sveaborgs grundläggning. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXVIII. Förh. o. uppsatser 8. 1893—1894. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 240—246.

Snellman, A. H. Turun linnan rakennushistorian aineksia. (Analecta archeologica Fennica I). Helsingissä 1890. 8:o. 143 s.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10.

Ståhlberg, K. J. Suomen käräjälaitoksesta 1500-luvun keskipaikoilla. Valvoja 1890 ss. 349—362.

Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa vuodelta 1808. Inen osa. Todistuskappaleita Suomen historiaan julkaissut Suomen Historiallinen Seura IV. Helsingissä 1893. 8:o. LXII + 613 s.
Toimitti J. R. Danielson.

Synnerberg, C. Slaget vid Narva. Den 19 november 1700. Finsk Militär Tidskrift 1892 ss. 1—26.

Synnerberg, Georg. Ett hundrafemtio års minne. Slaget vid Willmanstrand den 23 Augusti 1741. Finsk Militär Tidskrift 1891 ss. 407—430.

Tigerstedt, E. S. Anteckningar om Savolax fotjägareregemente (1745—1808). Finsk Militär Tidskrift 1890 ss. 1—12.

— Haapaniemi krigsskola 1780—1808. Finsk Militär Tidskrift 1890 ss. 151—153.

— Anteckningar om den adliga ätten Tigerstedt 1691—1891. S:t Michel 1891. 8:o. 103 s.
Arvost. E. G. Palmén Valvoja 1893 s. 302.

Topelius, Z. Kejsaren, storfursten Alexander II:s minne. Helsingfors 1894. 8:o. 56 s.

— Keisarin ja suuriruhtinaan Aleksanteri II:n muisto. Helsingissä 1894. 8:o. 56 s.

Ur Finlands Historia. Publikationer ur de Alopæiska pappren. Redigerade af Ad. Neovius. 1—11 häft. Borgå 1890—92. 8:o. 888 s.
Arvost. M. G. S. Finsk Tidskrift 1891 I. s. 392.

Utdrag ur Åbo stads dombok 1632—1634. Utg. af G. Granfelt. Bidrag till Åbo stads historia. Ser. I. Band 6. Helsingfors 1890. 8:o. 292 s.
Arvost. C. v. B. Finsk Tidskrift 1891 II. s. 137.

Utdrag ur Åbo stads dombok 1635. Utg. af T. Hartman. Bidrag till Åbo stads historia. Ser. I. Band 7. Helsingfors 1891. 8:o. 130 s.
Arvost. C. v. B. Finsk Tidskrift 1891 II. s. 380.

Wallin, Väinö. Suomen maantiet Ruotsin vallan aikana. Historiallis-maantieteellinen, kolmella kartalla valaistu tutkimus. Fennia. 8. Helsingissä 1893. 8:o. 141 s.
Ilmestyi myös akat. väitöskirjana v. 1893 (Kuopio 1893) 136 s.

Warén, Aksel. Keuruun pitäjän historia. Suom. Kirj. seuran toimit. 47. Pitäjänkertomuksia V. Helsingissä 1890. 8:o. 146 + LIX s.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 10.

Wesala, K. Suomen historia. Kansakouluja varten. Porvoossa 1893. 8:o. 104 s.
Arv. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 41.

Yrjö-Koskinen, Y. K., Suomen historia, Lyhyissä piirteissä. Porvoossa 1893. 8:o. 85 s.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1894 s. 41.

Kirkkohistoriaa.

Bergroth, Elis. Suomen kirkon historia pääpiirteissään. Kuvilla varustettu. Porvoossa, 1892. 8:o. 398 s.
Arvost. G—t Valvoja 1892 s. 447, tekiän vastaus 1893 s. 70.

— Den Finska kyrkans historia i dess grunddrag. Illustrerad. Borgå, 1892. 8:o. 307 s.

Cederberg, J. A. Lehtiä Turun Tuomiokapitulin Historiasta. Katoolinen aikakausi. Turku 1892. 8:o. 248 s.

— Några blad ur den Finska Pietismens Historia. 1, 2. Helsingfors, 1891, 1892. 8:o. 160 s.

Handlingar rörande Finska kyrkan och presterskapet. Med understöd af allmänna medel i tryck utgifna af K. G. Leinberg. I, II. 1535—1651. Jyväskylä, 1892—93. 8:o. 512 + 446 s.

Hausen, Reinh. ks. Registrum ecclesiæ aboensis.

Johansson, Gustaf. Laestadiolaisuus. Kuopiossa 1892. 8:o. 306 s.
Arvost. Z. C. Valvoja 1893 s. 127.

Leinberg, K. G. De Finska klostrens historia. Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland XIV. Helsingfors, 1890. 8:o. 509 s.
Arvost. Henrik Schück Finsk Tidskrift 1892 II. ss. 165—183.

— Om finske studerande i jesuitcollegier. (Särtryck från Historiallinen Arkisto XI). Helsingfors, 1890. 8:o. 66 s.
Vrt. myöskin Suomen historiaa yleensä.

Maunu, J. A. Lars Lewi Laestadius. Elämäkerrallinen kuvaus. Oulussa 1891. 8:o. 68 s.

Melander, K. R. Oliko Wiipurin hippakunnalla oma tuomiokapituli 15-sataluvun lopussa ja seuraavan vuosisadan ensi vuosina? Historiallinen Arkisto XII ss. 43—51.

Neovius, Ad. Special-katalog öfver domkapitels-arkivet i Borgå. I. Konungabref 1678—1750. Borgå 1891. 8:o. XII + 185 s.
Arvost. B—lm Finsk Tidskrift 1892 I. s. 61, ja G—t Valvoja 1894 s. 231.

— Specialkatalog öfver domkapitelsarkivet i Borgå. II. Kyrkornas i Borgå stift inventariipersedlar, bibliothek och arkiv. Kuopio, 1893. LXXXIV + 183 s.
Arvost. Reinh. Hausen Finsk Tidskrift 1894 I. s. 68.

— Specialkatalog öfver domkapitels-arkivet i Borgå. IV. Biskop Gezelii d. y:s brefkoncept 1712—1717. Borgå 1892. 8:o. 66 s.

Pajula, J. S. Suomen kirkon tilasta liturgisen riidan aikoina. Akat. väitöskirja. Hämeenlinnassa 1891. 8:o. 285 s.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1891 s. 387.

— Kohtaus hengellisen elämän alalta Nousiaisissa v. 1761. Historiallinen Arkisto XIII. 2. ss. 282—291.

Registrum ecclesiæ aboensis eller Åbo domkyrkas svartbok med tillägg ur Skoklosters codex aboensis i tryck utgifven af Finlands statsarkiv genom Reinh. Hausen. Helsingfors 1890. 4:o. 668 s.
Arvost. M. G. S. Finsk Tidskrift 1890 II. s. 464, G—t Valvoja 1891 s. 42.

Råbergh, Herman. Den Evangeliskt-Lutherska bekännelsens införande i Finlands Kyrka genom Upsala kyrkomöte. 25 Februari — 20 Mars 1593. Ett trehundraårs minne. Borgå 1893. 8:o. 40 s.

— Evankelis-lutherilaisen tunnustuksen saattaminen Suomen Kirkon omaksi Upsalan kirkolliskokouksen kautta. Helmikuun 25 p. — Maaliskuun 20 p. 1593. Kolmesatavuotinen muisto. Porvoossa 1893. 8:o. 40 s.

— Teologins historia vid Åbo universitet ks. Kirjallisuus- ja sivistyshistoriaa.

Kirjallisuus- ja sivistyshistoriaa.

Aspelin, Eliel. Suomalaisen taiteen historia pääpiirteissään. [41 kuvalla.] Helsingissä 1891. 8:o. 92 s.
Arvost. O. E. Tudeer Valvoja 1892 s. 504.

— Werner Holmberg, elämä ja teokset. Helsingissä 1890. 8:o. 219 s.
Arvost. W. Söderhjelm Valvoja 1890 s. 570.

— Werner Holmberg, hans lefnad och verk. Helsingfors 1890. 8:o. 216 s.

Becker, A. von, Ett bidrag till Universitetets ritsals historia. Öfvertryck ur Hufvudstadsbladet. Helsingfors 1893. 16:o. 37 s.

Biografiskt album. Utg. af Finsk Qvinnoförening. Hels. 1890. 8:o. 194 s.

B[lomqvist], A. R. Tietoja Wiipurilaisesta maakunnasta vv. 1800—1833. Kaukomieli II. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 62—77.

Clausen, Julius. En dansk rejsendes skildring af Finland i det 18 århundrede. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland XX. Förh. o. uppsatser. 6. Helsingfors 1892. 8:o. ss. 60—70.

Donner, O. August Engelbrekt Ahlqvist † 20 p. marrask. 1889. Puhe hänen muistoksi. Acta Soc. Scient. Fennicæ. Tom. XVII. Helsingfors 1890. 4:o. ss. 539—550.

Efter Åbo brand. Utdrag ur ett bref, meddeladt af Edv. Hjelt. Suomen yliopiston 250-vuoden muistoksi. Juhlakirjanen, julkaissut Länsisuomalainen osakunta. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 45—47.

E[lmgren], S. G. Finska historiens förstling. Suomen yliopiston 250-vuoden muistoksi. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 33—44.

— Om biskop Erikssons Bibel-öfversättning. Historiallinen Arkisto XII ss. 32—42.

Estlander, C. G. Adolf Ivar Arvidsson som vitter författare. Akademisk inbjudningsskrift. Helsingfors 1893. 4:o. 55 s.

— Arvidsson som publicist i Åbo. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXVIII. Förh. o. uppsatser. 8. 1893—1894. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 90—180.

Fagerlund, L. W. ja Tigerstedt, Robert. Medicinens studium vid Åbo universitet. Åbo universitets lärdomshistoria I. Skrifter utg. af Svenska Literatursällskapet i Finland. XVI. Helsingfors 1890. 8:o. 216 s.

Arvost. G. H. Finsk Tidskrift 1891 I. s. 75.

Finland i 19:de seklet framställdt i ord och bild af finske skriftställare och konstnärer. Utgifvare L. Mechelin. H. 1—10. Helsingfors 1892—93. 4:o. 362 + 8 s. sekä kuvia.

Myöskin ilmestynyt suomeksi, venäjäksi, saksaksi, franskaksi ja englanniksi. Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1893 s. 487, J. Ahrenberg ja F. Gustafsson Finsk Tidskrift 1894 I. s. 221.

Frosterus, G. Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo. Finlands älsta periodiska skrift. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XVIII. Förh. o. uppsatser. 5. Helsingfors 1890. 8:o. ss. 1—23.

Färling, F. S. Ett årsbarn med Universitetet. Suomen yliopiston 250-vuoden muistoksi. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 55—63.

Koskee Porin triviaalikoulua.

Gebhard, Hannes. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura v. 1891—1892. Helsingissä 1893. 8:o. 26 s.

Eripainos Valvojasta.

Granfelt, George. Västfinska afdelningens historia. I. De västfinska nationerna 1640—1722. Länsi-Suomi. I. Helsingfors 1890. 8:o. 95 s.

Grotenfelt, Kustavi. Muutamia lisiä suomalaisen kirjallisuuden historiaan 1600-luvulla. Esitelmä. Historiallinen Arkisto XII ss. 1—25.

Löytyy myöskin eripainoksena.

— Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640. I. (Ylipainos Hist. Ark. XIII osasta). Helsingissä, 1893. 8:o. 30 s.

— Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjaston luettelo. Suomalaisia kieliä ja kansoja koskeva kirjallisuus. Helsingissä 1894. 8:o. XIII + 276 s.

Myöskin painettu Suomi-kirjan III:nnen jakson 9:nteen osaan.

Hannikainen, P. Vähäinen piirros suomalaisuuden historiaan. Valvoja 1890 ss. 110—116.

Heikel, I. A. Filologins studium vid Åbo universitet. Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Skrifter utg. af Svenska Literatursällskapet i Finland XXVI. Helsingfors 1894. 8:o. 334 s.

Arvost. F. Gustafsson Finsk Tidskrift 1894 II. s. 138.

Hertzberg, Rafaël. En bit kulturhistoria. Suomen yliopiston 250-vuoden muistoksi. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 48—51.
Koskee Loimaan pappilaa eri aikoina.

— Bidrag till Finlands kulturhistoria på 1600-talet. Prosten Boetii Murenii visitationsprotokoller för 1637—1666. I. Helsingfors 1891. 8:o. 45 s.

Hjelt, Arth. L. M. Wilhelm Ross, suomalainen orientalisti ja matkustaja viime vuosisadalla. Länsi-Suomi. IV. Helsingissä 1890. 8:o. 44 s.

Hjelt, E. Den kemiska institutionen vid det finska universitetet 1761—1890. Commentationes variae in memoriam actorum CCL annorum edidit universitas Helsingforsiensis. Helsingforsiæ 1890. 4:o. 69 s.

— Minnestal öfver Johan Jakob Chydenius. [Acta Soc. Scient. Fenn. XVIII.] Helsingfors 1891. 4:o. 18 s.

— Stipendier oeh stipendiefonder stående under det finska universitetets förvaltning. Helsingfors 1894. 8:o. 118 s.
Arvost. G—t Valvoja 1894 s. 229, ja g. Finsk Tidskrift 1894 I. s. 348.

Hjelt, O. E. A. Medicinska förhållanden i Åbo på 1760-talet. Commentationes variae in memoriam actorum CCL annorum edidit universitas Helsingforsiensis. Helsingforsiæ 1890. 4:o. 30 s.

— Kupittaan lähteestä. Muutamia muistelmia. Suomen yliopiston 250 vuoden muistoksi. Juhlakirjanen, julkaissut Länsisuomalainen osakunta. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 15—22.

— Minnestal öfver Frans Josef von Becker. [Acta Soc. Scient. Fenn. XVIII.] Helsingfors 1891. 4:o. 24 s.

— Svenska och finska medicinalverkets historia 1663—1812. I—III. Helsingfors 1891—93. 8:o. VIII + 564 + 616 + 793 s.
Arvost. L. W. F. Finsk Tidskrift 1892 II. s. 384, 1894 I. s. 341, ja E. G. Palmén Valvoja 1892 s. 50.

Homén, E. A. Minnestal öfver verklige statsrådet frih. Knut Felix von Willebrand. Acta Soc. Scient. Fenn. XIX. Hels. 1893. 4:o. 16 s.

Hultin, Arvid. Ett prässåtal i Åbo i slutet af 17:de seklet. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. XXIV. Förh. o. upps. 7. 1892—1893. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 83—88.

— Michael Renner och den religiösa dikten i slutet af 17:de seklet. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. XXIV. Förh. o. upps. 7. 1892—1893. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 89—100.

Hultin, Tekla. Kasvatusopillisia mietteitä viime vuosisadalta. Valvoja 1892 ss. 532—549.

— ks. myöskin Suomalaisuuden herätys.

Kalender öfver kvinnoarbetet i Finland. Utg. af Finsk kvinnoförening. Helsingfors 1894. 8:o. 361 + XXIII s.

Kalenteri Suomen naisten työstä. Toim. Suomen naisyhdistys. Helsingissä 1894. 8:o. 370 + XXIII s.

Krohn, Julius, Jaakko Juteini. Helsingissä 1891. 8:o. 19 s.
Eripainos Valvojasta 1891 ss. 259—277.

Krohn, Kaarle. Histoire du traditionnisme en Finlande. Paris 1890. 8:o. 16 s.

— Suomen ruotsinkielisen kansanrunouden kokoamisesta. Valvoja 1890 ss. 79—85.

— Julius Krohnin jälkeenjääneistä muistoonpanoista. I, II. Valvoja 1890 ss. 543—546, 1891 ss. 612—623.

Lagerblad, Elis. En blick på den svenska tidningsprässens utveckling i vårt land. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXVIII. Förh. o. uppsatser. 8. 1893—1894. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 1—30.

Lagus, Ernst. Studier i den klassiska språkundervisningens historie i Finland med afseende fäst vid förhållandena i Sverige och andra länder. Akad. afhandling. Helsingfors 1890. 4:o. 153 + XIV s.
Arvost. I. A. Heikel Tidskrift utg. af Pedag. Fören. i Finland 1890 s. 327.

Lagus, Gabr. Nya upplysningar om gymnasii boktryckeriet i Wiborg. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXVIII. Förh. o. uppsatser. 8. 1893—1894. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 181—194.

Lagus, W. Åbo akademis studentmatrikel ånyo upprättad. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XI 2—5. Helsingfors 1890—93. 4:o. 109—490 + 46 + 472 s.
Arvost. B—lm Finsk Tidskrift 1892 I. s. 421.

— Musikaliska sällskapet i Åbo 1790—1890. Bidrag till dess historia. Åbo 1890. 8:o. 73 + XXXIII s.

— Karl Birger Rutström ibland Finnar. Skrifter utg. af Svenska Literatursällskapet i Finland. Förh. och uppsatser. 6. 1890—1892 Helsingfors 1892. 8:o. ss. 31—50.

Leinberg, K. G. Bidrag till kännedomen om finske studerande vid Upsala universitet. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XVIII. Förh. o. uppsatser. 5. Helsingfors 1890. 8:o. ss. 78—138.

— Lärarepersonalen vid Åbo äldre gymnasium. Tidskrift utg. af Pedag. föreningen i Finland 1890. Helsingfors 1890. 8:o. ss. 145—155.

— Tvenne studier rörande Åbo skola i äldre tid. Tidskrift utg. af Pedag. Fören. i Finland 1891. Helsingfors 1891. 8:o. ss. 219—229.

— Åbo skolas lärarepersonal före 1630. Tidskrift utg. af Pedag. föreningen i Finland 1893. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 219—232.
Vrt. Suomen historiaa yleensä ja kirkkohistoriaa.

Liljenstrand, Axel. Juridikens studium vid Åbo universitet med en blick på den akademiska jurisdiktionen och ekonomin. Åbo universitets lärdomshistoria. 2. Skrifter utg. af Svenska Literatursällsk. i Finland. XVII. Helsingfors 1890. 8:o. 95 s.

Lindberg, Hanna. Gustaf Adolf Avellan såsom nyfilolog, öfversättare och diktare. Finsk Tidskrift 1893 II. ss. 245—265, 342—350.

Lindeqvist, K. O. Tietoja hämäläisen ylioppilasmaakunnan ja myöhemmän osakunnan entisyydestä. Helsingissä 1890. 8:o. 94 s.
Ylipainos kirjasta »Kaikuja Hämeestä» V.

Lindman, A. Anteckningar om Åbo domkyrka och dess forminnen. Tredje upplagan, delvis omredigerad af V. Lindman. Helsingfors 1890. 8:o. 101 s.
Arvost. George Granfelt Finsk Tidskrift 1890 I. s. 470.

— Muistoonpanoja Turun tuomiokirkosta ja sen muinaismuistoista. Kolmannesta, V. Lindmanin osittain korjailemasta ja lisäilemästä painoksesta suomensi Aatto S. Helsingissä, 1890. 8:o. 103 s.

Lönnbeck, G. F. Uno Cygnæus „Suomen kansakoulun isä". Helsingissä 1890. 8:o. 138 s.
Arvost. E. G. Palmén Valvoja 1890 s. 388.

— Uno Cygnæus „Finska folkskolans fader". Helsingfors 1890. 8:o. 134 s.

Mechelin, L. ks. Finland i 19:de seklet.

Melander, K. R. Nicolaus Andreæ Rehn ja hänen toimensa lappalaisten sivistyttämiseksi. Historiallinen Arkisto XII ss. 88—95.

Muudan Porthanin ylistysruno vuodelta 1816. Julkaissut Aug. Hjelt. Suomen yliopiston 250 vuoden muistoksi. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 69—73.

Neovius, E. R. Minnestal öfver Axel Wilhelm Gadolin. (Acta Soc. Scient. Fennicæ. Tom. XIX). Helsingfors 1893. 4:o. 24 s.

Nervander, E. Fredrik Cygnaeus i utlandet åren 1843—1847. Finsk Tidskrift 1890 I. ss. 409—421, II. ss. 19—34.

— Minne af Fredrik Cygnaeus. Helsingfors 1892. 8:o. 361 s.
Arvost. C. G. Estlander Finsk Tidskrift 1893 I. ss. 245, ja Th. Rein Valvoja 1893 s. 34.

— Från Elias Lönnrots ungdomstid på Laukko. Helsingfors 1893. 12:o. 112 s.
Arvost. E. N. Setälä Valvoja 1894 s. 231, ja O. G. Finsk Tidskrift 1894 I. s. 244.

— Elias Lönnrotin nuoruuden ajoilta Laukon kartanossa. Helsingissä 1893. 12:o. 112 s.

— Till Augusta Lundahls minne. Finsk Tidskrift 1893 I. ss. 100—119.

Nordmann, P. Runeberg och Svenska Akademien. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXIV. Förh. o. upps. 7. 1892—1893. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 101—114.

Norrlin, J. P. Minnesord öfver Sextus Otto Lindberg. Acta Soc. Scient. Fennicæ. Tom. XVII. Helsingfors 1890. 4:o. ss. 503—538.

Palmén, E. G. Neljä merkkivuotta Suomen oppikoulun historiassa. 1859—1869—1879—1889. Valvoja 1889 ss. 572—586, 1890 ss. 159—172.

Professor Algot Scarins bref samlade af M. G. Schybergson. (Öfvertryck ur Historiallinen Arkisto XII. 2). Helsingfors 1893. 8:o. 131 s.

Rein, Th. J. V. Snellmanin ja Yliopiston konsistorin välinen riita 1837—1838. Valvoja 1894 ss. 427—440.

Renvall, Robert A. Finlands universitet 1828—1890. Biografiska uppgifter öfver dess lärare, embets- och tjenstemän. Andra tillökade upplagan. Helsingfors 1891. 8:o. XXXI + 434 s.

Arvost. E. G. Palmén Valvoja 1893 s. 302.

Råbergh, Herman. Teologins historia vid Åbo universitet. Förra delen. 1640—1713. Åbo universitets lärdomshistoria. 4. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXIII. Helsingfors 1893. 8:o. 187 s.

Arvost. I. A. H. Finsk Tidskrift 1893 II. s. 304.

Schauman, Aug. Från sex årtionden i Finland. Upptecknade lefnadsminnen. Häft 1—8. Helsingfors, 1892—94. 8:o. 389 + 452 s.

Arvost. G—t Valvoja 1892 s. 651, M. G. S. Finsk Tidskr. 1893 I. s. 57.

Schauman, B. O. Om Israel Hvasser och hans förhållande till Finland. Helsingfors 1890. 8:o. 30 s.

Schybergson, M. G. En blick på det finska universitetets historia. Finsk Tidskrift 1890 II. ss. 161—175.

— Några ord om Johan Paulinus-Lillienstedt såsom skald. Suomen yliopiston 250 vuoden muistoksi. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 23—32.

— Historiens studium vid Åbo universitet. Åbo universitets lärdomshistoria. 3. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XIX. Helsingfors 1891. 8:o. 166 s.

Arvost. I. A. H. Finsk Tidskrift 1892 II. s. 147.

— Ur ärkebiskop Jakob Tengströms svenska korrespondens. Finsk Tidskrift 1892 I. ss. 22—32, 138—150.

— En skrift af Hartvig Henriksson Speitz. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXIV. Förh. och uppsatser 7. 1892—1893. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 79—82.

— En anmärkning till Johan Arckenholtz' biografi. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXIV. Förh. o. uppsatser. 7. 1892—1893. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 76—78.

— ks. Professor Algot Scarins bref.

Setälä, E. N. Piispa Henrikin surmavirsi. Viime vuosisadalla tehtyjä kirjaanpanoja. Länsi-Suomi. II. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 1—39.

— Pari suomalaista poimintoa Upsalan yliopiston kirjastosta. Commentationes variae in memoriam actorum CCL annorum edidit universitas Helsingforsiensis. Helsingforsiæ 1891. 4:o. 24 s.

Setälä, E. N. Lisiä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan. Suomi. Kolmas Jakso. 5 Osa. Helsingissä 1892. 8:o. ss. 183—350.
Myöskin erikseen. Arvost. O. G. Finsk Tidskrift 1892 I. s. 513, ja H. Paasonen Valvoja 1893 s. 187.

Snellman, A. H. Pohjalaisen osakunnan historia. I, II. Helsingissä 1890—91. 8:o. 200 + 292 s.
Arvost. K. Grotenfelt Valvoja 1890 s. 405, 1892 s. 50, ja M. G. S. Finsk Tidskrift 1892 I. s. 255.

Snellman, A. H. Suomalaisuus Turun yliopistossa ennen Porthanin aikoja. Helsingissä 1890. 8:o. 12 s.

Strömborg, J. E. Runebergs sommarlif på Kroknäs. Skrifter utg. af Svenska Liter.-sällsk. i Finland. XXIV. Förh. o. uppsatser. 7. 1892—1893. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 1—19.

Suomalaisuuden herätys. Lausuntoja suomalaisuuden asiassa ennen Saima-lehden ilmestymistä. Toim. Tekla Hultin. Helsingissä 1892. 12:o. 154 s.

Tigerstedt, Robert, ks. Fagerlund, L. W.

Tuomi, Otto. Vanhoja muistoja Uukuniemen ja Kesälahden seurakunnissa. Sortavala 1890. 8:o. 59 s.

Typografinen Muistolehti. 1642—1892. Typografiskt minnesblad. Helsingissä 1892. 4:o. 42 s.
Sisältää erinäisiä kirjallishistoriaa koskevia kirjoituksia.

Vasenius, Valfrid. Lärobok i Sveriges och Finlands litteraturhistoria. Andra omarbetade upplagan. Helsingfors 1890. 8:o. 164 s.

— Frans Mikael Franzénin elämäkerta. Valikoima Fr. M. Franzénin runoelmia. Helsingissä 1891. 8:o. ss. 9—28.

— Piirteitä Suomen kirjapainon historiasta. Helsingissä 1892. 26 s. 12:o.

— Öfversigt af Finlands litteraturhistoria för skolor och självstudium. Helsingfors 1893. 8:o. 90 s.

Vest, Eliel. Jacob Gabriel Leistenius. Finsk Tidskrift 1892 I. ss. 472—485.

Yrjö-Koskinen, Z. Muistosanoja Julius Krohn'ista. Esitelmä. Historiallinen Arkisto XI ss. 1—22.

Yleistä valtiollista ja sivistyshistoriaa.

Ahrenberg, Jac. Alexander Ivanoff. Ett blad ur den ryska konstens historia. Finsk Tidskrift 1892 II. ss. 183—198.

Appelberg, K. A. Vanhakatolilaisuus Saksassa, sen synty ja kehittyminen. Valvoja 1890 ss. 65—79.

A[ppelqvist], H. Aristoteles' skrift om atenarnes statsförfattning. Tidskrift utg. af Pedag. Fören. i Finland 1892 8:o. ss. 1—11.

Bergroth, Elis. Yleiskatsaus kirkon historiaan. Kansa- ja rippikoulua varten. Porvoossa 1893. 8:o. 50 s.

Campe, J. H. Amerikan löytö. Opettavaa ja huvittavaa lukemista lapsille ja nuorisolle. Jyväskylä 1891. 8:o. 374 s.

Crohns, Hjalmar. Sverges politik i förhållande till de federativa rörelserna i Tyskland 1650—54. Akad. afhandl. Helsingfors 1894. 8:o. 203 s.

Cornelius, C. A. Kirkkohistorian oppikirja. Kahdennestatoista painoksesta suomentanut J. A. Maunu. Porvoossa, 1891. 8:o. 122 s.

Elmgren, Sven Gabr. Israelitiska historiens kronologi enligt Gamla Testamentets böcker. Helsingfors, 1890. 8:o. 135 s.
Arvost. K. L. T. Valvoja 1890 s. 612.

Erdmann, Nils. August Blanche i Upsala och Stockholm 1829—1838. Finsk Tidskrift 1892 I. ss. 302—316.

— Bellman i Banken och Stockholmslifvet 1757—1764. Finsk Tidskrift 1893 II. ss. 44—66.

Estlander, B. Tolstoi och de religiösa rörelserna i Ryssland. Finsk Tidskrift 1892 I. ss. 124—137.

— Allmänna historien i berättelser för skolans lägre klasser. I, II. Helsingfors 1893, 1894. 8:o. 213 + 222 s.
Arvost. M. G. S. Finsk Tidskrift 1893 I. s. 308, 1894 II. s. 315, E. Böök Tidskr. utg. af Pedag. Fören. 1894 s. 252.

Forsberg, Vihtori. Virolaisen kansanrunouden keräyksestä. Valvoja 1891 ss. 405—414.

Forsström, O. A. Kuvia maantieteellisten löytöjen historiasta. Kansanvalistus-seuran toimituksia LXXX. Helsingissä 1892. 12:o. 127 s.

— Bilder ur de geografiska upptäckternas historia. Öfversättning från finskan. Folkupplysnings-sällskapets skrifter LXXX. Helsingfors 1892. 8:o. 122 s.

Frosterus, G. England vid medeltidens slut. [Särtryck ur Tidskrift utg. af Pedag. Fören. i Finland]. Helsingfors 1893. 8:o. 33 s.

Gripenberg, Alexandra. Orjien vapauttaminen Pohjois-Amerikassa. Helsingissä, 1892. 12:o. 64 s.
Arvostellut E—r E—g Valvoja 1892 s. 515, Torsten Hartman Finsk Tidskrift 1892 II. s. 224.

Grotenfelt, A. Kirjailijain muotokuvia XXI. John Stuart Mill. Valvoja 1890 ss. 433—451, 457—476.

Grotenfelt, Kustavi. Uudet julkaisut Keski-Aasian kivikirjoituksista. Valvoja 1892 ss. 631—638.

Grundtwig, N. F. S. Pieni oppikirja ihmiskunnan historiassa, kansakouluja varten. Toinen painos. Helsingissä, 1890. 16:o. 49 s.

Hagman, Tyko. Mexikon valloitus. Kappale Amerikan historiasta. (Tuhansille kodeille tuhatjärvien maassa 6—7). Porvoossa 1892. 8:o. 114 s.

Hannikainen, O. ks. Kertomuksia Ihmiskunnan historiasta.

Hedberg, Juuso. Pakanalliset uskonnot. I—II. Jyväskylässä, 1892. 8:o. 226 s.

Heikel, Axel. Antiquités de la Sibérie occidentale. Suom.-ugrilaisen seuran toimituksia VI. Helsingissä 1894. 8:o. 110 s. ja 30 kuvataulua.

Arvost. G—t Valvoja 1894 s. 633.

Heikel, I. A. Schliemann och hans utgräfningar. Finsk Tidskrift 1891 I. ss. 327—341.

— Aristoteles' nyupptäckta skrift om Atenarnes statsförfattning. Finsk Tidskrift 1891 II. ss. 179—187.

Hjelt, Arthur. Uusimmat muinaistutkimukset ja löydöt Syyriassa. Valvoja 1894 ss. 332—339.

Homén, Th. Galileo Galilei. Finsk Tidskrift 1893 I. ss. 81—102.

Ignatius, Kaarlo. Ko-operatiivinen liike Englannissa. Valvoja 1893 ss. 212—231.

Inscriptions de l'Orkhon. Recueillies par l'expédition finnoise 1890 et publiées par la Société Finno-ougrienne. Helsingfors 1892. Fol. 98 s. ja 66 taulua.

O. Donnerin ja A. Heikelin toimittama.

J[aakkola,] K. Roomalaisten aviosta. Porissa 1891. 8:o. 20 s.

Jensen, Alfred. Bjelinski. En literaturhistorisk studie. I, II. Finsk Tidskrift 1893 I. ss. 188—207, 267—276.

Juuti, K. J. Lukukirja Yleisessä Historiassa. Kansakouluja varten. Tarkastanut ja korjannut T:ri J. W. Ruuth. Helsingissä, 1891. 8:o. 190 s.

— Läsebok i Allmän Historia. För folkskolorna. Genomsedd och rättad af D:r J. W. Ruuth. Öfversättning. Helsingfors, 1891. 8:o. 185 s.

Järnefelt, Arvid. Kirjailijain muotokuvia. XXIII. Leo Tolstoi. Valvoja 1892 ss. 209—227.

Järvinen, N. Kirkollinen kansanopetus kristillisyydessä uskonpuhdistukseen asti. Jyväskylässä, 1890. 8:o. 103 s.

Kanninen, A. Kirkkohistoria. Kansakoulukurssin suunnitelma. Tampereella 1891. 8:o. 49 s.

Kertomuksia Ihmiskunnan Historiasta. Ensimmäinen Osa. Viides painos. Suom. Kirj. Seuran Toimit. 34 Osa. Helsingissä 1893. 8:o. 278 s.

Kertomuksia Ihmiskunnan Historiasta. 5—7 Osa. Toinen, parannettu painos. Suom. Kirj. Seuran Toimit. 34 Osa. Helsingissä 1890—94. 8:o. 383 + 324 + 373 s.

Toht. O. Hannikaisen toimittamat.

Lagerblad, Elis. Johan Amos Comenius. Tidskrift utg. af Pedag. Fören. i Finland 1892 ss. 69—87.

Lehtinen, T. Yleisen historian oppikirja kansakouluille. Porvoossa 1893. 8:o. 79 s.
Arvost. K. O. Lindeqvist Tidsk. utg. af Pedag. Fören. 1894 s. 110.

Lindberg, Felix. Gunnar Wennerberg. Gluntarnes skald. Finsk Tidskrift 1893 II. ss. 351—365.

Lindelöf, Uno. De indoeuropeiska folkens urhem. Finsk Tidskrift 1893 II. ss. 422—430.

L[indeqvist], K. O. Eräs tapaus Puolan viimeisiltä ajoilta. Tellervo. Suomalaisen Jatko-opiston albumi. Helsingissä 1891. 12:o. ss. 81—86.

Lübke, Wilhelm. Taiteen historia pääpiirteissään. Suomentanut Kaarlo Forsman. I, II. (Suom. Kirj. Seuran toimit. 80 osa). Helsingissä 1893. 8:o. XIII + 423 + XI + 541 s.
Arvost. O. E. Tudeer Valvoja 1893 s. 385.

Marholm, Laura. Björnstjerne Björnson. Finsk Tidskrift 1892 II. ss. 442—465.

Mikkola, Joos. J. Muutamia piirteitä panslavismin historiasta. Valvoja 1891 ss. 330—337.

Nordmann, P. Historisk skolbok. Gamla tiden. Helsingfors 1891. 8:o. 105 s.
Arvost. Hannes Gebhard Valvoja 1891 s. 448.

Nordström, Väinö. Dionysius från Halikarnassus och samhällsklasserna i Rom. Öfversigt af Finska Vet. Soc. Förhandlingar. XXXV. 1892—1893. Helsingfors 1893. 8:o. ss. 113—143.

Pallin, J. R. Keskiajan historian oppikirja. Lisäyksillä varustettu suomennos. Porvoossa, 1890. 8:o. 115 s.
Toimitti O. F. Rapola. Arvost. G—t Valvoja 1892 s. 594, V. H—n Finsk Tidskrift 1891 I. s. 313.

— Lärobok i medeltidens historia, för Finlands svenska läroverk bearbetad af M. G. Schybergson. Stockholm 1891. 8:o. 119 s.
Arvost. B. Estlander Tidskrift utg. af Pedag. Fören. 1891 s. 399.

— Yleisen historian oppikirja. Suomentanut ja Suomen kouluja varten sovittanut F. O. Rapola. Porvoossa, 1892. 8:o. 200 s.
Arvost. K. O. L. Tidskrift utg. af Pedag. Fören. i Finland 1892 s. 396.

— Lärobok i nya tidens historia för Finlands svenska läroverk bearbetad af M. G. Schybergson. Stockholm 1892. 8:o. 214 s.
Arvost. B. Estlander Tidskrift utg. af Pedag. Fören. 1893 s. 282.

— Uuden-ajan historian oppikirja. Suomalaisille oppikouluille muodostanut M. G. Schybergson. Suomennos. Porvoossa 1893. 8:o. 206 s.

Palmén, E. G. Kulttuurin uusimmasta voittomaasta. Jaapanin tilastollisen vuosikirjan johdosta. Valvoja 1891 ss. 473—483, 559—570.

— Venäjän nälkävuosi 1891—92. Valvoja 1892 ss. 321—339.

Pira, G. Yleinen historia. Kansakouluille. Tarkastamalla suomennettu. Helsingissä, 1890. 8:o. 78 s.
Arvost. G—t Valvoja 1891 s. 594, V. H—n Finsk Tidskrift 1891 I. s. 313, K. O. Lindeqvist Tidskr. utg. af Pedag. Fören. 1894 s. 110.

Rein, Th. Kirjailijain muotokuvia. XXII. Pontus Wikner. Valvoja 1891 ss. 540—558, 623—642.

Renqvist, A. Irlantilaisten itsehallinto-pyrinnöt. Valvoja 1893 ss. 1—19, 445—460.

R[onimus], J. V. Maria Stuart i den nyare forskningens ljus. Kaukomieli II. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 82—96.

— Voltaire som Peter den stores historieskrifvare. Akad. afhandling. Viborg 1890. 8:o. 61 s.

Ronkainen, H. Kirkkohistoria kansakouluille. Toinen painos. Turku 1890. 8:o. 56 s.

Rosendal, M. Kertomuksia kirkkohistorian alalta. II. Keskiaika. Oulussa, 1890. 8:o. 351 s.
Arvost. K. T. Valvoja 1892 s. 445.

Ruin, Waldemar. J. A. Comenius. Ett sekularminne. Finsk Tidskrift 1892 I. ss. 369—382.

Ruuth, J. W. Ranskan historia. Kansanvalistusseuran historiallisia lukukirjoja. I. Helsingissä 1893. 8:o. 457 s.
Arvost. G—t Valvoja 1893 s. 245, M. G. S. Finsk Tidskrift 1893 I. s. 406, K. O. Lindeqvist Tidskr. utg. af Pedag. Fören. 1894 s. 109.

Ruuth, Martti. Kristillinen socialismi Englannissa tämän vuosisadan keskivaiheilla. Valvoja 1894 ss. 261—279.

Schlegel, G. La stèle funéraire du Teghin Giogh. Suom.-ugrilaisen seuran toimituksia III. Helsingissä 1892 8:o. 57 s. ja taulu.

Schybergson, E. Den svensk-norska konflikten. Finsk Tidskrift 1892 I. ss. 455—471.

Schybergson, M. G. Talleyrand i hans memoarer och politiska korrespondans. Finsk Tidskrift 1891. I ss. 407—419.

— Kampen om historieundervisningen i den tyska skolan. Finsk Tidskrift 1893 II. ss. 173—184.

— Sverge och Ryssland under förra hälften af sjuttonde seklet. Finsk Tidskrift 1893 I. ss. 337—347.

— Mikael Speranski. Finsk Tidskrift 1893 II. ss. 407—422, 1894. ss. 3—26, 81—102, 181—203.

— ks. myöskin Pallin, J. R.

S[tenbäck], O. Johan Amos Comenius. Tellervo. Suomalaisen Jatko-opiston albumi. Helsingissä 1891. 12:o. ss. 197—209.

— Kasvatus-opin historian pääpiirteet. Edellinen ja jälkimäinen osa. Jyväskylässä 1890, 1893. 8:o. IV + 153 + 252 s.
Arvost. M. J. Valvoja 1893 s. 313.

Stenij, E. Vecchiettis till Philip II afgifna relation om Persiens tillstånd 1586—87. Öfversigt af Finska Vet. Soc. Förh. XXXVI. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 160—186.

Strömberg, Th. Pyhä taistelu. Kertomuksia uskonsankareista ja totuudentaistelijoista kristillisessä kirkossa vanhempina ja uudempina aikoina. Jyväskylä 1890. 4:o. 276 s.

Söderhjelm, Werner. Medeltidens kärleksdomstolar och striden om deras existens. Finsk Tidskrift 1891 II. ss. 161—178.

— Friedrich Diez. Hänen satavuotisen syntymäpäivänsä johdosta. Valvoja 1894 ss. 123—129.

Tallqvist, K. L. Eräs Aasian ja Egyptin välinen kirjeenvaihto viidenneltätoista vuosisadalta e. Kr. Valvoja 1891 ss. 527—540.

— Fornbabyloniska och hebreiska psalmer. Finsk Tidskrift 1892 I. ss. 193—214.

— Kulttuuritaistelu seemiläisten ja indoeurooppalaisten välillä. Valvoja 1893 ss. 150—173.

— Kulturkampen mellan semiter och indoeuropeer. Stockholm 1893. 8:o. 30 s.

— Makarius den store från Egypten, hans lif och verksamhet enligt Serapion. Öfversigt af Finska Vet. Soc. Förh. XXXVI. Helsingfors 1894. 8:o. ss. 1—76.

Thomsen, Vilh. Inscriptions de l'Orkhon déchiffrées. Suom.-ugrilaisen Seuran toimituksia V. 1 v. Helsingissä 1894. 8:o. 54 s.

Thordén, K. M. Gammalkatolicismen och dess ledande män i Europas romanska länder. Finsk Tidskrift 1890 I. ss. 28—42, 329—352, 421—439.

— Gammalkatolska unionen i Utrecht 1889. Finsk Tidskrift 1891 II. ss. 3—18.

Tikkanen, J. J. Venedig och dess konst. Helsingfors 1891. 8:o. 69 s.
Arvost. C. G. E. Finsk Tidskrift 1892 I. s. 166.

— Konsten under den äldsta medeltiden. Finsk Tidskrift 1892 II. ss. 415—425.

Topelius, Z. Det providentiela i verldshistorien. Suomen yliopiston 250 vuoden muistoksi. Helsingissä 1890. 8:o. ss. 3—10.

Tudeer, O. E. Aristoteleen teos Atheenan valtiolaitoksesta. Valvoja 1891 ss. 247—251.

Vasenius, Valfrid. Separatisten Jacob Gripenstedt. En kulturbild från frihetstiden. Öfversigt af Finska Vet. Soc. Förh. XXXIII. Helsingfors 1891. 8:o. ss. 118—157.
Myöskin eripainoksena ilmestynyt.

— Historiska undersökningar rörande Sveriges äldsta originalroman. Akad. afhandl. Helsingfors 1892. 8:o. 180 s.

Wegelius, M. Hufvuddragen af den västerländska musikens historia från den kristna tidens början till våra dagar. I—III. Helsingfors 1891—93. 8:o. 584 s.

Arvost. R. v. W. Finsk Tidskrift 1892 I. s. 517, 1894 I. s. 150, ja Jalmari Hahl Valvoja 1894 s. 170.

Verneuil, M. de. Den heliga Fransiscus af Assisi i ny belysning. Finsk Tidskrift 1894 II. ss. 269—279.

Westermarck, Edward. The history of human marriage. London 1891. 8:o. XIX + 644 s.

Arvost. A. Grotenfelt Valvoja 1892 ss. 9—25.

Westermarck, Helena. Från konstflitens stormaktstider. Finsk Tidskrift 1890 I. ss. 352—371.

Ålund, O. W. William Edw. Gladstone, valtiomies ja kansanystävä. (Tuhansille kodeille tuhatjärvien maassa 18). Porvoossa 1894. 8:o. 58 s.

HISTORIALLINEN

ARKISTO.

Toimittanut

Suomen Historiallinen Seura.

XIV.

HELSINGISSÄ 1896,
Suomen Historiallisen Seuran kustantama.

HELSINGISSÄ,
SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ,
1896.

Suomen ynnä Käkisalmen läänien ja Inkerin veroista vuosilta 1617—1634

Kirjoittanut

K. R. Melander.

1 Luku.

Johdanto. — Vuotuinen vero. — Veronlasku y. m.

Niinkuin useimmilla muilla aloilla on myöskin veronkannon suhteen Kustaa Aadolfin hallitus tärkeä uudistusten aikakausi. Tälläkin alalla täydensi poika, mitä isä oli pannut alkuun ja tavalla sellaisella, että tutkijasta alussa tuntuu, ikäänkuin täydellinen uudistus olisi saatu toimeen. Mutta oloja tarkemmin tutkimalla huomaa, että itse perustus, jolle poika rakensi, oli jäntevän isän työtä. Niin pantiin jo Kaarle IX aikana maanmittailu alkuun maassamme. Uusi verollepano toimitettiin koko Suomessa ja tuli semmoisena pysymään. Kirkonkymmenykset ja laamannin ynnä tuomarin verot järjestettiin pääasiassa sille kannalle, jolla tapaamme ne Kustaa Aadolfin hallitessa. Mutta tärkein kaikista uudistuksista veroseikoissa oli se, että aatelisto pakotettiin ottamaan osaa valtakunnan verokuormaan suorittamalla apuveroja ja muutamia muita velvollisuuksia niiden lampuo-

tejansa puolesta, jotka asuivat vapauspeninkulman ulkopuolella. Samaan suuntaan jatkettiin sitten Kustaa Aadolfin aikana. Niiden monien uusien ylimääräisten verojen myöntämisessä, jotka hänen hallitus-aikanaan määrättiin kannettaviksi, sai aatelisto luopua toisesta vanhasta etu-oikeudestaan toisensa jälkeen. Ja välttämätöntä se olikin, sillä talonpoikaissäädyn verokuorma kasvoi arveluttavassa määrässä tämän hallitsijan aikana sen kautta, että monet uudet ylimääräiset verot, vaikka alkuansa muutamaksi vuodeksi myönnettyjä suostuntaveroja, vähitellen muuttuivat vakinaisiksi.

Kaarlo IX aikana oli se mielipide ruvennut vakaantumaan, että säätyjen yhteinen myönnytys oli tarpeellinen uusien verojen nostamiseen. Tässäkin seurattiin Kustaa Aadolfin aikana isän noudattamaa menetystä, vieläpä tarkemmin kuin Kaarlen hallitessa. Ainoastaan siitä voi Kustaa Aadolfia syyttää, että hän joskus omasta ehdostaan säätyjä kuulustelematta määräsi jonkun äsken myönnetyn veron suoritettavaksi vuoden eteenpäin tai jonkun pienen apuveron kannettavaksi syystä, niinkuin verokirjeissä usein lausutaan, että asian kiireellinen toimeenpano ei sallinut säätyjen kokoonkutsumista. Sen sijaan ilmoitetaan tavallisesti, että kuningas tällaiseen toimeen oli ryhtynyt „rakkaitten valtioneuvostensa neuvosta ja suostumuksesta“. Tällaista menettelyä ei kuitenkaan voi ankarasti tuomita niihin moniin uhkaaviin sotiin nähden, joihin Ruotsin valtakunta hänen hallitessaan oli joutunut. Samasta syystä on vaikea moittia Kustaa Aadolfia siitä, että hän vähä väliin pyysi säädyiltä uusia veroja ja, kun niitä jonkun aikaa oli kannettu, koetti muuttaa ne pysyväisiksi. Sen lisäksi olivat sekä Kustaa Aadolfin että Akseli Oxenstjernan valtiotaloudelliset mielipiteet, niinkuin tulemme näkemään, sitä laatua, että he tahtoivat juuri ylimääräisillä veroilla suorittaa valtion tärkeimmät menot. Koska myö-

hemmin tulemme tarkemmin selittämään sekä kuninkaan että kanslerin kannan tässä suhteessa, jätämme sen siksi ja käymme tekemään selkoa maamme veroseikoista aikakaudella Stolbovan rauhasta 1617 vuoteen 1634, joihin vuosiin olemme tämän esityksemme rajoittaneet.

Verot ja muut kruunun saatavat näihin aikoihin olivat kahta päälajia: vakinaisia (ordinarie) ja ylimääräisiä (extraordinarie) [1]). Vakinaisia olivat: 1) Vuotuinen vero (årliga räntan) toisinaan nimitetty pääveroksi (hufvudskatten). Se oli muodostunut sellaiseksi, jommoisena me sen tapaamme nyt puheenalaiseen aikaan, Kaarlo IX hallitessa, jolloin uusi verojen tarkastus ja verollepano tapahtui Ruotsin valtakunnassa. Suomessa aloitti tämä hallitsija jo mainitun muutoksen veroseikoissa voutisääntönsä julkaisemisella vuonna 1602. Varsinainen vorollepano alkoi kohta sen jälkeen ja näkyy olleen lopussa vuonna 1609. Etenkin vuosina 1604 ja 1605 tapaamme verokirjoissa lukuisia tietoja siitä. Useita vanhoja veroja, jotka eri paikkakunnissa kannettiin eri tavalla, oli tässä verollepanossa yhdistetty vuotuiseen veroon. Siitä syystä suoritettiin se eri osissa maatamme erilaisissa verokappaleissa ja eri tavalla. Kuitenkin kuului siihen joka paikassa rahavero, jota nimitettiin vuotuisen veron rahoiksi (årliga räntepenningar), Pohjanmaalla taas „qvartalspenningar" [2]). Muuten kannettiin päävero, jos varsinkin otamme

---

[1]) Usein nimitettiin vakinaisia veroja varmoiksi ja ylimääräisiä epävarmoiksi saataviksi („visse" ja „ovisse"), mutta edelliset nimitykset olivat tavallisemmat. Sen lisäksi tarkoitetaan monta kertaa nimellä „ovissa" muutamia pääveroon yhdistettyjä pieniä veroja niinkuin nokkavero, lehmäverovoi, jousiraha, vieläpä muutamia vakinaisia veroja

[2]) Tämän nimen olivat ne saaneet siitä, että ne vuonna 1602, jolloin niitten suorittaminen säädettiin, määrättiin maksettaviksi neljästi vuodessa (Ingman, Tutkimuksia Pohjois Suomen historiasta, 116 s:lla).

lukuun ne verokappalten vaihtamiset toisiin, jotka sen suorituksessa usein tapahtuivat, seuraavissa sangen vaihtelevissa esineissä, nimittäin rukiissa, ohrissa, kauroissa, humaloissa, leivässä, pavuissa, voissa, lihassa, läskissä, kalassa (tuoreessa, kuivassa, savustetussa ja suolatussa), elukoissa, niinkuin härissä, lehmissä, nuoressa karjassa, lampaissa, sioissa; villoissa, kynttilöissä, hiilissä, tervassa, heinissä ja päivätöissä (kruununkartanoihin, linnoihin y. m.). Aikaisemmissa verokirjoissa, ennen vuotta 1624, mainitaan yhteydessä pääveron kanssa muutamia pieniä veroja niinkuin nokkavero, lehmäverovoi, jousivero y. m. Mutta myöhemmissä tileissä ovat ne täydelleen yhtyneet pääveroon. 2) Ketunnahkarahat, jotka alussa katsottiin aivan eri veroksi, mutta sitten 1620 luvun keskivaiheilla luettiin yhteen pääveron rahasaatavain kanssa. 3) Kymmenykset, joista jo olemme tehneet selkoa teoksessamme „Kuvaus Suomen oloista 1617—34". Niistä ei verokirjoissa mainita muita kuin iso ja pikku kymmenys, joista molemmista valtio sai kaksi kolmannesta. 4) Suoranaiset tulot tai vuokramaksut kruunulle kuuluvista kruununkartanoista, kalastuksista ja niityistä. 5) Aatiotaloin vero. 6) Sakkorahat, nimittäin kruunulle tuleva osa niistä. Näihin vakinaisiin veroihin voi vielä lukea laamannin ja tuomarin veron. — Aikaisemmin kuului näihin veroihin myöskin kyyditsemisrahat, mutta ne lakkautettiin 1614 vuoden valtiopäivillä.

Ylimääräisistä veroista oli pari jo ennen Kustaa Aadolfin aikoja olemassa. Ne ovat: 1) talviajot eli linnainrakennusapu ja 2) salpietarivero. Edellinen on vanha vero, joka sai alkunsa Ruotsin rahvaan ammoisista ajoista voimassa olleesta velvollisuudesta ylläpitää kruunun linnoja, joka Suomessakin valloituksen jälkeen vaadittiin. Varsinaisen järjestyksensä sai tämä vero, niinkuin tulemme näkemään

Kustaa Aadolfin aikana. Salpietarivero oli taas Kustaa Vaasan ajoilta ja järjestettiin täydellisemmin Kustaa Aadolfin aikana vuonna 1616. Seuraavat uudet verot määrättiin taas Kustaa Aadolfin hallitessa, nimittäin maaretken-vero, karja- ja kylvövero, pikku tulli ja myllytulli. Nämät kaikki tulivat pysyväisiksi, vaikka alkuansa olivat tilapäisiksi aiotut. Mutta niitten ohessa kannettiin sitten todella tilapäisiä veroja, niinkuin Elfsborgin lunnaitten vero, kruunausvero ynnä useita pieniä sotaväen varustamista varten määrättyjä veroja. Muutama viimeksi mainituista oli vain säädetty jotakin maakuntaa varten.

Nämät kaikki erilaiset verot maksettiin alkupuolella aikakautta, josta tässä olemme puhuneet joko luonnontuotteissa s. o. verokappaleissa tai hopearahassa. Etenkin pidettiin suotavana, että veronkannossa saatiin riksejä, mutta myöskin muuta kelvollista ulkomaan rahaa. Riksin arvo laskettiin vuonna 1618 6 $^1/_2$ Ruotsin hopeamarkaksi, mutta usein täytyi siitä maksaa 6 markkaa 6 äyriä vieläpä 7 Ruotsin hopeamarkkaa. Monasti pyydettiin siitä samana vuonna Tanskassa 7 markkaa 2 äyriä ja joskus 7 markkaa 4 äyriä Ruotsin hopearahaa. Tähän riksin hinnan ylenemiseen vaikutti varsinkin se, että Ruotsi Elfsborgin lunnaitten maksamiseen tarvitsi suuria määriä riksejä. Koska rahanvaihdossa ruotsalaiseen rahaan riksin arvo laskettiin eri lailla, sääsi kuningas vuonna 1619 erityisellä käskykirjeellä, että riksi oli arvosteltava 6 $^1/_2$ markaksi niin vastaan ottaessa kuin ulos antaessa. Vuonna 1621 kielsi kuningas toisella käskykirjeellä ulkomaalaisen pienen rahan käyttämisen valtakunnassaan, mutta täysiarvoista suurempaa rahaa, niinkuin rikseja, rosenoblereja, Unkarin gyldeniä saisi yhä edelleen niinkuin siihen saakka käyttää. Erään tiedon mukaan vuodelta 1622 laskettiin silloin riksi edelleen 6 $^1/_2$ Ruotsin hopeamarkaksi.

Vuonna 1625 rupesi Ruotsin hallitus tekemään rahaa kuparista, ja oli tämä uusi raha kulkeva kaupassa painonsa mukaan. Kaikki valtakunnan asukkaat sekä muut siellä oleskelevat henkilöt käskettiin käyttämään uutta rahaa sen arvon mukaan, jonka kuningas painoon katsoen oli antanut siihen merkitä. Kumminkin aleni kuparirahan arvo riksiin nähden vuosi vuodelta, josta oli seurauksena, että jälleen täytyi palata hopearahaan, kun ei edes erityiset kuninkaan kiellot kuparirahan halveksimisesta niinkuin esim. hänen vuonna 1626 julkaisemansa auttaneet [1]).

Muutos tähän suuntaan alkoi jo vuonna 1629 n. k. papinrahain suhteen. 1631 määrättiin taas, että pikku tulli ja mylly tulli olivat laskettavat hopearahassa ja sen arvon mukaan maksettavat. Siten kohosivat nämät verot tuntuvasti, sillä riksi arvosteltiin yhä edelleen $6\,^1/_2$ markaksi Ruotsin hopearahaa, mutta kuparirahassa vastasi se 14 markkaa. 1632 vuoden alussa tehtiin vielä yritys estää kuparirahan ja kuparin arvon alenemista. Silloin lähetti nimittäin neuvoskunta kaikille käskynhaltijoille ilmoituksen, että kuningas oli käskenyt käyttää koko Ruotsin valtakunnassa ja sen alle kuuluvissa maakunnissa vain kuparirahaa ja riksejä in specie; kaiken muun Ruotsin rahan käyttäminen oli lakkautettava. Käskynhaltijain piti nyt valvoa, ett'ei kaupungeissa eikä maalla muita rahalajeja kuin yllämainittuja käytettäisi. Siitä lähettivät vielä kuninkaan lanko pfalzkreivi Juhana Casimir ja kamari-

---

[1]) Stjernman, Samling af kungliga bref, stadgar m. m. angående commerce, oeconomie etc., I osa, kirjeet $^7/_9$ 1619, 712 s:lla: $^{11}/_7$ 1621, 780 s:lla, $^9/_6$ 1625, 928 s:lla ja $^1/_5$ 1626, 931 s:lla; Oxenstjernan kokoelma, Handlingar om myntet: Bror Anderssonin kirje kuninkaalle Jönköpingista $^{13}/_{12}$ 1618 ja eräs Riian mynttäysmestarin Martti Wolff'in kirjoitus $^4/_7$ 1622.

neuvokset seuraavan kuukauden alussa uuden kehotuksen maaseudulle.

Vuonna 1631 oli puhetta pikku tullin ja myllytullin maksamisesta hopearahan arvon mukaan, ja tämäkin määräys lakkautettiin Vapunpäivänä 1633. Mutta jo samana vuonna ruvettiin jälleen puuhaamaan sekä äsken mainittujen että muittenkin verojen suorittamista hopearahassa. Erityinen sääntö ilmestyikin nyt hopearahan käyttämisestä ja sen johdosta annettiin myös määräyksiä verojen maksamisesta hopearahan arvon mukaan. Eräässä kamarineuvosten 1633 vuoden lopussa käskynhaltijoille lähettämässä selityksessä tästä asiasta ilmoitetaan, että niistä veroista, joiden maksuaika jo oli ollut samana vuonna ennen säännön julkaisemista, olivat loput suoritettavat vanhassa rahassa vanhan arvon mukaan, mutta ne verot, joiden maksuaika oli säännön ilmestymisen jälkeen, olivat suoritettavat hopearahan arvon mukaan laskien 48 äyriä (hopearahaa) riksiin.

Tuo edellisessä mainittu sääntö rahan-arvosta määräsi nimittäin, että riksiin oli laskettava 6 markkaa tai 48 äyriä hopearahaa, mutta kuparirahaa kahta vertaa enemmän s. o. 96 äyriä tai 12 markkaa. Me näemme siis tästä, että kupari- ja hopearahalla tämän säännön mukaan oli suurempi arvo riksin rinnalla kuin vähän aikaisemmin, jolloin riksiin laskettiin 14 markkaa eli 112 äyriä kuparirahaa, joskus koko 16 markkaa eli 128 äyriä, hopearahaa taas 6 $^1/_2$ markkaa [1]).

Seuraavassa esityksessä tulemme tekemään selkoa ensin vakinaisista veroista ja sitten ylimääräisistä. Myöhemmät

---

[1]) Stjernman, Saml. af bref etc. ang. Sveriges oeconomie, commerce etc., I, 1001 ja II, 14 ja 18 s:lla; Vaarasen painamattomat kokoelmat 1632, n:o 1, kirje $^{23}/_1$; Kuninkaan, Niilo Bjelken ja Kabr. Oxenstjernan kirjeitä J. Kurjelle, K. Oxenstjerna Kurjelle $^7/_2$ 1632; Kamarin registr. 1633, kirje $^{22}/_{11}$.

esitämme siinä järjestyksessä, missä ne määrättiin kannettaviksi tai saivat täydellisemmän järjestyksensä, sillä ainoalla poikeuksella, että jätämme viimeiseksi nuo aivan pienet sotaväkeä varten määrätyt tilapäiset verot.

Mitä vakinaisiin veroihin tulee, on *päävero* niistä tärkein. Siihen ryhdymme sentähden ensinnä ja mainitsemme kustakin maakunnasta veroyksiköt, joiden mukaan se kannettiin.

Tämä vero kannettiin *Ahvenanmaalla* manttaalin eli talonluvun mukaan. Manttaali ja talo näyttävät olleen sama käsite, koska joka talo oli manttaali. Talot Ahvenanmaalla arvosteltiin vielä seuraavissa veroyksiköissä, nimittäin „röker“, „marskatter“ ja „gärder“, joiden suhdetta taloon eli manttaaliin emme tunne. Rahaveroon kuului Ahvenanmaalla paitse varsinaisia verorahoja (skattepenningar) myöskin kyyditsemisrahoja. Nämät kyyditsemisrahat ovat erotettavat kyyditsemisverosta. Kökarin kappelissa tavataan vielä edellisen lisäksi „arfda penningar“. Pääveron yhteydessä kannetuista pienistä veroista voimme mainita tässä muutamat kalaverot. Joka venheestä, jolla keväällä ja syksyllä kalastettiin, maksettiin 1 leiviskä tuoretta kalaa. Tätä veroa varten oli erityinen satamavouti, joka piti silmällä, montako venettä oli. Sitten mainitaan talonmuona-kalat (huskostefisken), joka suoritettiin pienistä nuotoista, joita käytettiin kesällä ja talvella. Kultakin tällaiselta nuotalta maksettiin „ruokakalaa“ (matfisk) 1 nelikko. Kökarin talonpojilta kannettiin heidän päivätöittensä sijasta suolakalaa joka säilyneeltä manttaalilta nelikko. Samaten Kökarilaisilta kannettiin kustakin venheestä, jolla hylkeitä pyydettiin, 2 aamipuntaa hylkeen-ihraa. Myöskin maksoivat Kökarilaiset kuivaa kalaa,

vaikka siitä ei ilmoiteta, miten se kannettiin. Sarkaa maksoi joka manttaali Ahvenanmaalla joka kolmas vuosi 1 kyynärän. Siten kannettiin sitä vuodessa vaan kolmannelta osalta Ahvenanmaata [1]).

Lukkarinvakka mainitaan myös Ahvenanmaan pääveron yhteydessä verokirjoissa. Erään kuninkaan kirjeen mukaan vuodelta 1615 käytettiin se kirkkojen ja lukkarintupien kunnossa pitämiseen. Niistä vanhoista veroista, jotka Ahvenanmaalla olivat yhdistetyt pääveroksi, mainitaan eräässä kuninkaan kirjeessä vuodelta 1617 papinvero eli ruokalisä ja nokkaverovoi [2]).

Varsinais-Suomessa kannettiin päävero veron eli savun mukaan. Nimitystä savu käytettiin Halikon ja Maskun kihlakunnissa ja vero nimitystä Vehmaan ja Piikkiön kihlakunnissa. Tällainen vero eli savu sisälsi 32 äyrinmaata. Sitä paitsi kannettiin pääveroa myöskin talonluvun mukaan nimittäin kokonaistalojen eli, niinkuin niitä toisinaan nimitetään, kokonaismanttaalien. Löytyi myöskin taloja, jotka tämän veron maksussa tykkönään erosivat muista. Ne olivat kruunun lampuotitaloja. Muutamat kruunun lampuodit suorittivat kyllä veronsa täysiveron talojen tapaan, mutta

---

[1]) Ahvenanmaan verok. 1617, 2888 nid.

[2]) Ahvenanmaan kuittikirja vuodelta 1617, 2891 nid., 2 s:lla, kirje $^5/_3$, Ahvenanmaan maakirja 1633, 2917 nid. 256 s:lla. — Vahvistaen erään isänsä antaman kirjeen vapautti Kustaa Aadolf kirjeellään 19 p:ltä joulukuuta 1617 Åkrön asukkaat Ahvenanmaalla ruokalisästä nokkaverovoista, nimismiehenverosta ja päivätöistä. (Ahvenanmaan kuittikirja vuonna 1617, 2891 nid., 1 v. ja 2 s:lla). — Muuten osotamme lukijan, mitä tulee ruokalisään, lehmäverovoihin ja henki- eli nokkaverovoihin, jotka verot ajottaisin kuuluivat papistolle, teokseeni „Kuvaus Suomen oloista 1617—34“, siv. 179—81 ja 186. Samassa teoksessa puhutaan myös siv. 200 Ahvenanmaan lukkarinverosta.

toisten veronmaksu perustui erityiseen sopimukseen (stadga), josta nämät lampuodit sopivat hallituksen kanssa ja jonka määräykset he yhteisesti täyttivät. Muutamista pienemmistä maista niinkuin autioniityistä ja saarista maksettiin myös sopimuksen mukaan veroa. Maskun kihlakunnassa kannettiin vielä lampuodeilta papinvero eli ruokalisä ja lukkarinvero, joista edellinen kannettiin viljassa ja voissa, myöhempi maltaissa. Nämät verot kannettiin manttaalin mukaan, papinvero yksinomaisesti aatelin lampuodeilta. Papinveroa suoritti joka kokonaistalon lampuoti 1 pannin viljaa tai $^1/_2$ leiviskää voita, lukkarinveroa joka kokonaistalon lampuoti Pöytyällä, Maariassa ja Ruskon kappelissa $^1/_3$ pannia, Rymättylässä, Raisiossa, Maskussa, Lemussa ja Mynämäellä $^1/_4$ pannia, Nousiaisissa $^1/_5$ pannia maltaita [1]).

Raaseporin läänissä suoritettiin päävero veron eli veromaan ja manttaalin eli talon mukaan. Vero näyttää olleen sama kuin Porvoon läänissä, josta seuraavassa kappaleessa puhumme. Saaristotalot eivät suorittaneet mitään pääveroa veromaan mukaan vaan kyllä muulla tavalla suoritettavat „yleiset verot". Manttaalin mukaan suoritettua osaa tätä veroa nimitetään myös „manttaaliveroksi". Näyttää siltä, kuin manttaaliveroon kuuluva viljaveron kanto olisi jäännöstä entisestä lukkarinverosta, koska 203 ruotsalaisesta talonpojasta Espoon pitäjässä on verokirjassa luettavana seuraava siihen viittaava kohta. Heistä sanotaan nimittäin, että he suorittivat manttaaliverona ainoastaan 4 kappaa viljaa $^1/_2$ pannin sijasta, jonka muut suorittivat, koska he eivät olleet ennen suorit-

---

[1]) Piikkiön kihlak. tilik. 1617, 1797 nid., 2 v.—6 s:lla; Halikon kihlak. tilik. 1617, 1799 nid., 2 v.—5 s:lla; Maskun kihl. tilik. 1617, 1801 nid., 2 v.—6 s:lla ja 1614, 1761 nid., 10 s:lla, sekä 1623, 1841 nid., 8 s:lla; Vehmaan kihlak. tilik. 1617, 1803 nid., 2—4 s:lla.

aneet lukkarinveroa enempää kuin 2 äyriä (nähtävästi talolta). Rälssitalot maksoivat lukkarinveronsa erikseen 6 kappaa ohraa talolta; sen lisäksi maksoivat ne talolta 10 naulaa voita ruokalisävoiksi. Vielä suoritettiin tässä läänissä nokkaverovoita 1 naula kultakin hengeltä ja lehmäverovoita naula kultakin lehmältä. Sitten sopii vielä mainita „Flöte"-vero, joka maksettiin rahassa ja suolakalassa [1]).

Porvoon läänissä kannettiin pääveroa veron ja manttaalin (talon) mukaan. Vero vastasi 3 tankoa maata ja tanko taas 6 kyynärää eli vero 18 kyynärää [2]). Yhteen veroon kylvettiin 18 Tukholman pannia. Panni oli puoli sitä Tukholman tynnyriä, joka 16 sataluvun kuluessa tuli viralliseksi mitaksi koko Ruotsin valtakunnassa ja jotenkin vastasi meidän nykyistä tynnyriä. Vero oli siis alue, johon kuuluva viljelysmaa oli 9 nykyisellä tynnyrillä kylvettävä peltoala. Kylvytapa erosi kuitenkin siihen aikaan nykyisestä.

Vielä luettiin pääveroon papinvero, s. o. ruokalisä, joka kannettiin savuluvun mukaan ($^1/_2$ leiviskää voita savulta). Savulla tarkoitettiin perhekuntia eli niinkuin verokirjassa sanotaan talonpoikaa vaimoineen; kumminkin tarkoitettiin nähtävästi vain tilallisia perhekuntia. Sen lisäksi tuli varsinainen nokkaverovoi, joka myöskin luettiin pääveroon ja jonka kaikki pariskunnat ilman erotusta suorittivat. Pääveron kanssa yhdessä mainitaan myös lehmäverovoi [3]).

---

[1]) Raaseporin läänin tilik. 1607, 3537 nid., 5 ja 6 s:lla sekä 1617, 3695 nid., Finlands förslagen 1616 (1615), nid. 366.

[2]) Saman verokirjan mukaan vastasi vero maata Porvoon läänin neljässä pitäjässä 40 markkaa. Joka tangon osaksi tuli siis 13 markkaa 2 äyriä ja 16 penninkiä maata.

[3]) Porvoon läänin tilik. 1607, 3533 nid., 1617, 3594 nid., 5 s:lla; 1618, 3597 nid., 24 s:lla; 1619, 2603 nid., 3 s:lla.

Kyminkartanon läänissä kannettiin päävero veroluvun ja talonluvun mukaan, nimittäin kokonaistalojen. Veron [1]) eli veroalueen suuruus tuntuu olevan sama kuin Porvoon läänissä. Talonluvun mukaan ja talon veron osana kannettiin myös lukkarinvero ja ruokalisä. Oli myös taloja, jotka eri sopimuksen mukaan suorittivat veronsa. Vielä suoritettiin nokkaverovoi (2 naulaa pariskunnalta, jota vastoin ruunun talonpojat Vehkalahdella ja Virolahdella suorittivat tätä veroa 7 naulaa kukin) ja lehmäverovoi, jota kannettiin naula lehmältä [2]).

Viipurin läänissä kannettiin päävero ylipäätään veroja savuluvun mukaan. Näistä veroyksiköistä on meillä muutama tieto, minkälaatuisia ne olivat, ja koska ne ovat tärkeät tuntea, mainitsemme ne tässä. Verosta sanotaan *Äyräpään* kihlakunnan tilissä vuodelta 1623: „Och ähr een skatt så godh som man kan Åhrlign Såås (såå) 4 eller 5 Pundh opå, en parth mehre en part minder". — *Jääsken* kihlakunnan verokirjassa samalta vuodelta sanotaan taas: „— — och kallas een Skatt, ther man såår eet eller tw Pundh eller och något meer opå". — *Rannan* kihlakunnan tilissä vuodelta 1600 sanotaan puhuessa Säkkijärven pitäjän pääverosta: „Hufvudskatten utgår effter skatterna och är hvar så stor att der kan sås 3 tnr Sädh opå". — *Lapveden* kihlakunnasta meillä ei ole tietoja veron suuruudesta, mutta nämät kolme esimerkkiä osottavat jo, miten paljon veroalue voi vaihdella eri kihlakunnissa. Mitä taas savuun tulee, tie-

---

[1]) Manttaalia näkyy myös käytetyn Kyminkartanon läänissä. Alussa näyttää se olleen sama kuin kokonainen vero, mutta myöhemmin näkyy lasketun 3 manttaalia veroon. (Eräs Kyminkartanon läänin talonpoikain valitus, nähtävästi loppupuolelta Kustaa Aadolfin hallitusta).

[2]) Kyminkartanon läänin tilik. 1607, 5885 nid., 31 s:lla ja 1622, 3620 nid.; Finlands förslagen 1616 (1615), 366 nid.

dämme eräästä Viipurin läänin talonpoikain valituksesta vuodelta 1625, että savu tarkoitti kokonaistalon talonpoikaa (fullbesutten bonde) s. o. kokonaistaloa. Usein sanotaankin Viipurin läänin tileissä näitä savuja taloiksi. Jääsken kihlakunnassa kannettiin vielä paikoittain pääveroa kantoveron (stubbeskatt) mukaan. Saman kihlakunnan tilissä vuodelta 1623 on seuraava selitys tällaisesta veroalueesta „och är icke Stubbe Skatt så stoor såm een heell Skatt för ty dhe hafwe icke så gått tilfälle medh Åcker och äng såm andre Skatte Bönder — — —“ [1]). Paitse tällaisen pienemmän veroalueen eli kantoveron mukaan kannettiin näillä paikoin pääveroa myöskin talojen mukaan. Rannan kihlakunnassa tavataan myös sovintoveroja (semieskatt). Mitä tällainen sovintovero oli, emme ole tavanneet mainittuna verokirjoissa. Ruotsissa tarkoitettiin tällä nimityksellä samaten kuin sopimusverolla taloja, jotka olivat peratut toisen talon rajapyykkien sisälle, ja varsinkin sellaisia taloja, jotka yhteismaihin raivattiin [2]). Nämät Rannan kihlakunnassa löytyvät sovintotalot olivat nähtävästi myöhempää lajia. Tämän lisäksi suoritettiin ainakin Äyräpään kihlakunnassa eräs sopimusvero (stadgaskatt), johon muun muassa Peipolan kartano ja muutamat kruunun lampuodit olivat osallisia [3]).

---

[1]) Ruotsissa tarkoitettiin ennen nimityksillä „stubbe- och röjselrättshemman“ taloja, jotka vanhoina aikoina raivattiin kruunun metsiin uudistaloina (Rabenius, Lärobok i svenska kamerallagfarenheten, I osa, 150 s:lla).

[2]) Katso Rabeniuksen jo mainittua teosta I osa, 151 s:lla „Sämje och Stadge heman“.

[3]) Rannan kihlak. tilik. 1600, 5780 nid. ja 1624, 6096 nid., 2 s:lla; Lapveden kihlak. tilik. 1623, 6087 nid., 1 v. ja 2 s:lla; Äyräpään kihlak. tilik. 1623, 6092 nid., 1 v. s:lla; Jääsken ja Ruokolahden tilik. 1623. 6089 nid., 1 v. ja 2 s:lla; Viipurin läänin talonpoikain valitus, 2 p:ltä helmik. 1625.

Savossa kannettiin vuotuinen vero eli päävero yksinomaan veromaiden mukaan. Savuja täällä myöskin löytyi niinkuin manttaaleja, vaikka vuotuista veroa ei suoritettu niiden mukaan. Vähän Savon tileissa vuosilta 1605 ja 1606 on niistä seuraavat selitykset: „Ähr wettandes att medh Röcker förståes huar fullbesitten bonde och medh Mantall helle halfue så well som Torpare som någon Jordh brucke och ingen åhrlige Rentta Utgöres huarcken effter Röcker eller Mantall, Uthan Allene effter Skattmarcker". Edellisestä huomaa siis, että savu tarkoitti Savossa kokonaistaloa, manttaali taas joka taloa sekä isoa että pientä. Veroon laskettiin tässä maakunnassa kymmenen veromaata [1]).

Mitä verojen suhteeseen savuihin tulee näihin aikoihin, näkyy koko Savossa vieläpä Viipurin läänissä luetun veroon puolikolmatta savua eli kokonaistaloa. Ennen vanhaan aikaan oli sen sijaan luettu vain kaksi savua veroon. Koska tämän kautta täytyi muutamia veroja maksaa suuremmasta savuluvusta veroa kohden kuin ennen, valittivat kumpasen Savon asukkaat kuninkaalle vuosina 1624 ja 1625 selittäen edellisellä kerralla, että tuo veron suurennus, joka myöskin koski pappein veronmaksua, oli pantu toimeen vuonna 1607. Edellisen valituksen johdosta kirjoitti kuningas Niilo Bjelkelle, että hänen tuli tutkia siinä mainittua epäkohtaa ja jos talonpoikain ja pappien käy liian vaikeaksi jo mainitulla tavalla maksaa, saisivat he entiseen tapaan suorittaa veronsa. Samanlaisen vastauksen antoi kuningas 1624 Viipurin läänin talonpoikain valitukseen. Kuitenkaan ei Niilo Bjelke tarkastuksessaan mahtanut huomata syytä olevan vähennykseen, koska, niinkuin mainitsimme,

---

[1]) Vähän Savon tilik. 1604, 6709 nid., ja 1605, 6710 nid., Ison Savon tilik. 1606, 6712 nid.

savolaiset 1625 uudistivat valituksensa. Tällä kertaa käskee kuningas Bjelkeä tutkimaan, miten tuo mainittu suurennus oli tapahtunut ja siitä antaa kuninkaalle kirjallisen selityksen. Sitten sanoi kuningas tahtovansa ryhtyä asiaan. — Vielä löytyi tässä maakunnassa muutama sopimusvero [1]).

Mitä *Satakuntaan* tulee, maksettiin siellä päävero Yli-Satakunnassa koukkuluvan ja Ali-Satakunnassa savuluvan mukaan. Koukku ja savu näyttävät täällä tarkoittaneen samaa, ja Ali-Satakunnan savuja nimitetäänkin muutamissa tileissä koukuiksi. Myöskin nimitetään koukkuja joskus veroiksi. Koukkuun eli savuun meni 12 äyrinmaata.

Paikoittain kannettiin sekä Yli- että Ali-Satakunnassa ruokalisää eli papinveroa ja lukkarinveroa. Niitä maksettiin viljassa, rukiissa ja ohrissa, sekä voissa eri tavalla eri paikkakunnilla. *Ali-Satakunnassa* tapaamme sekä nokkaverovoin että lehmäverovoin. Edellistä kannettiin naula voita kultakin 12 vuotta täyttäneeltä henkilöltä, myöhempää kantaneesta lehmästä naula ja mahosta $^1/_2$ naulaa. *Yli-Satakunnassa* kannettiin lehmäverovoita 1 naula kultakin kantaneelta lehmältä. Tämä vero oli kuitenkin jo aikaisemmin yhdistetty varsinaiseen pääveroon. Ehkä löytyi nokkaverovoi mutta yhdistettynä pääveroon. Kummassakin Satakunnassa oli muutamia sopimusveroja [2]).

Hämeessä kannettiin sen kaikissa kolmessa kihlakunnassa vuotuinen vero verojen ja kokonaistalojen mukaan. Veroon laskettiin tässä maakunnassa 12 äyrinmaata. Vielä tavataan

---

[1]) Kamarin registr. 1624, kirjeet $^7/_4$ ja $^{28}/_4$ sekä 1625 kirje huhtik. alusta, 63 s:lla.

[2]) Finlands förslagen 1616 (1615), 366 nid.; Yli-Satak. tilik. 1605, 2462 nid. ja 1617, 2533 nid.; Ali-Satakunnan tilik. 1604, 2453 nid., 1617, 2530 nid. ja 1618, 2535 nid.

täällä jousivero, joka luettiin vuotuiseen veroon ja suoritettiin tavallisesti joko viljassa tai rahassa ja vielä päivätöissä [1]). Sen lisäksi oli tavallinen lehmäverovoi [2]).

Pohjanmaalla kannettiin vuotuinen vero manttaalin mukaan. Pohjois-Pohjanmaalla kannettiin Kajaanin pitäjässä tähän veroon kuuluvat näädännahat (gråskinn) savun mukaan, muut verokappaleet manttaalin [3]). Lohikalastuksesta

---

[1]) Näiltä ajoilta ei meillä ole ilmoitusta, mitä jousella tarkoitettiin. Mutta ennen uutta verollepanoa on meillä vuodelta 1600 Sääksmäen kihlakunnasta seuraava tieto siitä. Saman vuoden Sääksmäen tilissä sanotaan nimittäin jousesta „det ähr huar Bonde för sigh, Sin son eller mågh, Som är 15 år gammall och Bonden haffuer i sin gårdh". Myöhemmin näemme useasta seikasta ja varsinkin siitä, että verokirjoissa uuden verollepanon jälkeen talonluku tavallisesti oli isompi kuin jousiluku, että sillä tuskin enää voitiin tarkoittaa sellaista. Kummankin sanotaan vielä eräässä Niilo Bjelken kirjeessä kamarille vuodelta 1628, että jousivero ja nokkavero vuotuisesti vaihtelevat sen mukaan, kuinka talonpojalla on väkeä talossaan. (Sääksmäen kihlakunnan tilik. 1600, 4346 nid., 4 s:lla; Kamarin kirjekok., kirje $^{30}/_{1}$ 1628).

[2]) Hollolan ja Hattulan tilik. 1605, 4376 nid.; Sääksmäen kihlak. tilik. 1605, 4373 nid., Finlands förslagen 1616 (1615), 366 nid.

[3]) Sen lisäksi näkyy kuningas kantaneen verolintuja kultakin kokonaismanttaalilta metson, joka savulta pyyn ja kahdelta savulta yhdessä teirin tai jäniksen. Tämän veron kantamista varten näkyy hän vuosina 1617—1619 lähettäneen erään Mikkeli Wachtmestarin Norrlantiin. Nähtävästi tarkoitti tämä vero lappalaisia ja siis, mitä Suomeen tulee, Kemin Lappia.

Vuoteen 1616 saakka tehtiin vuosittain eri tilit Kemin Lapista. Viimeisestä eli 1616 vuoden tilistä näemme, että lappalaisten vuotuinen vero maksettiin kuivassa kalassa, jota suoritettiin 8 leiviskää joka täydestä lappalaismanttaalista. Se voitiin vaihtaa muihin veronkappaleihin niinkuin poron taljoihin ja revon nahkoihin. Sen lisäksi oli vielä nahoissa suoritettava sopimusvero (stadga). (Vaarasen painamat. kokoelma 1619 n:o 31, kirje $^{3}/_{11}$; Reinhold Stegerin tili Kemin Lapista, 4988 nid.).

maksettiin vuodesta 1618 alkaen eri sopimusvero. Savu oli siellä sama kuin talo. Tietoja manttaalin suuruudesta puuttuu meiltä tästä maakunnasta; ei ole edes ilmoitusta, miten monta äyrinmaata siihen luettiin. Niissä ohjeissa, jotka 1608 annettiin Iisakki Behmille, Matti Yrjönpojalle ja Juhana Otenpojalle maanmittailua (jordrefning) varten Pohjanmaalla, ilmoitetaan äyrinmaa, joka näkyy olleen sama kuin tynnyrinala, 9 tankoa leveäksi ja 18 tankoa pitkäksi. Tangon pituus oli 9 kyynärää [1]).

Kustaa Aadolfin aikana uudistettiin taas maamittailemisen hanke ja silloin jälleen Pohjanmaalla. Aihetta siihen olivat antaneet ne kokoukset, jotka Juhana Skytte ja Juhana Otenpoika 1620 vuoden alussa pitivät Korsholman kartanossa Etelä-Pohjanmaan ja Oulussa Pohjois-Pohjanmaan papiston ja talonpoikain kanssa. Näissä kokouksissa kysyttiin myöskin, oliko talonpojilla valittamisen syytä Juhana Otenpojan maanmittailusta. Siihen vastasivat Etelä-Pohjanmaan talonpojat, ett'eivät niin paljon voineet maanmittailua syyttää vaan sitä, että heitä oli epätasaisesti taksoitettu, köyhää liian paljon, varakkaampaa liian vähän, vaikka asuivatkin samassa kylässä. Rahvas pyysi sentähden, että joka seitsemäs vuosi pantaisiin toimeen verontasoitus heidän kesken. Pohjois-Pohjanmaalla lausui taas rahvas, kun sen mieltä kysyttiin Juhana Otenpojan maanmittailusta, että heillä oli mittailtu niin hyvä kuin huono maa vieläpä sellainenkin maa, jota ei koskaan voida viljellä, ja kaikki oli laskettu hyväksi maaksi. He pyysivät sentähden, että uusi maanmittailu pantaisiin toimeen ja että heille annettaisiin sääntö, joka ilmoittaisi, paljoko peltoa kokonaistalon talon-

[1]) Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1617, 4913 nid.; Etelä-Pohjanmaan tilik. 1617, 4910 nid.; Vaaranen, Saml. af Urk. II, 382 s:lla.

pojalla piti olla. Tämä viimeinen kohta osottaa myöskin, ett'ei 1608 vuoden maanmittailussa oltu määrätty, miten monta äyrinmaata meni manttaaliin [1]).

Tämän johdosta näkyy kuningas määränneen uuden maanmittailun tapahtuvaksi koko Pohjanmaalla. Mutta Kemin, Iin ja Oulun talonpojat tekivät siitä yhteisen valituksen hallitukselle vuonna 1620. Siinä pyytävät he päästä vapaiksi maanmittailusta ja sen johdosta syntyvistä kustannuksista. Heillä oli nimittäin varsin vähän hyötyä niistä kuivista hiekkamäistä, joita he viljelivät, eikä heillä ollut enempää peltoa, kuin mitä viimeksi mittailtiin (nähtävästi 1608), vaan ennemmin vähemmän. Suostuiko kuningas tähän pyyntöön, sitä emme tunne; emme edes ole tavanneet tietoja siitä, pantiinko tämä uusi maanmittailu toimeen muuallakaan Pohjanmaalla [2]).

Vuonna 1622 antoi Kustaa Aadolf jälleen Toukokuun lopussa uuden määräyksen maanmittailun toimeenpanemisesta ja silloin Turun läänissä. Aihetta tähän käskykirjeeseen oli antanut se seikka, että veromanttaalien luku suuresti väheni, vaikka vuosittain taloja uudestaan otettiin viljeltäviksi, ja alamaiset Suomessa valittivat, että heidän talonsa olivat liian korkealle veroitetut. Siitä syystä oli nyt lainmukainen maanmittailu toimeen pantava tarkan, kutakin taloa koskevan, arvostelun mukaan kuninkaan sitä varten antamain ohjeitten nojalla. Omituista kyllä ei kirjeessä mainita, kutka ne henkilöt olivat, jotka olivat tähän maanmittailuun määrätyt ja saaneet ohjeensa, vaan

---

[1]) Lisäkokoelma (Suomen valtion arkistossa) n:o 156: Pohjanmaan talonpoikain valitukset vuonna 1620 niiden kanssa pidetyissä kokouksessa.

[2]) Vaarasen painamat. kok. 1620, eräs kirje ilman antopäivää.

siihen paikkaan kirjettä, missä nimet olisivat mainittavat, on jätetty aukko. Tämä seikka antaa suuressa määrin aihetta otaksumiseen, että tuuma sillä kertaa ei vielä toteutunut.

Vähän myöhemmin, heinäkuun alussa samana vuonna, antoivat kamarineuvokset erityiset ohjeet Suomessa (Suomen maaherrakunnassa) ja myöskin Pohjanmaalla tapahtuvaa maanmittailua varten. Yleiset sitä koskevat määräykset olivat samat kuin Pohjanmaalla pidettävää maanmittailua varten 1608. Niin piti mittaseipään olla 9 kyynärää. Mittauksen tuli tapahtua äyrinmaitten mukaan, ja äyrinmaan suuruus määrättiin 18 seipääksi pituudeltaan ja 9 leveydeltään. Äyrinmaa oli tälläkin kertaa ilmoitettu tynnyrin-alaksi. Maanlaadun arvostelemisesta tavataan näissä ohjeissa entistä runsaammin määräyksiä, jotka osottavat, että itse menettelytapa maanmittailussa oli edistynyt [1]).

Tuskin tästäkään maanmittailusta oli mitään tullut vielä 1624 vuoden alkupuolella päättäen kahdesta kirjeestä, jotka pari sitä koskevain ohjeitten allekirjoittajaa Niilo Bjelke ja Juhana Otenpoika lähettivät kuninkaalle 1624 vuoden alussa. Niilo Bjelke huomauttaa kirjeessään maanmittailun tarpeellisuudesta siitäkin syystä, että hallitus verojen puolesta kadottaa äärettömän paljo vuotuisten veroarvostelujen kautta. Niissä määrätään rahvaalle joka vuosi uusi vero ja usein lasketaan suurin vero niitten kannettavaksi, joilla on vähin omaisuus. Lautakunta ja nimismies, jotka tämän verollepanon toimittavat, vähentävät nimittäin ystäväinsä verot. Siten ei kruunun vero ole toisena vuonna sama kuin toisena, ja sen lisäksi se vähenee vähenemistään. Näistä syistä ehdottaa Bjelke, että vuotuiset veroarvostelut lakkautettaisiin ja

---

[1]) Kamarin registr. 1622, kirje $^{29}/_{5}$; Falkman, Om mått och vigt, I. 2 vihko, 275 s:lla.

joka talolle määrättäisiin varma vuotuinen vero. Sitä varten oli yleinen maanmittailu tarpeen yli koko maan, jota toimittamaan kunnollisia miehiä olisi määrättävä.

Samoja mielipiteitä kannattaa myöskin Juhana Otenpoika kirjeessään. Hän väittää nimittäin mahdottomaksi, että kuningas voisi saada oikein varmaa vuotuista veroa vähemmällä kuin, että oikeudenmukainen (rättrådig) maanmittailu tapahtuu. Hänen käsityksensä mukaan ei tämä maanmittailu saanut koskea ainoastaan varsinaista viljelysmaata (jorden), vaan kaikki kyläkunnalle kuuluvat kaskimaat, niityt niinkuin myöskin kalastukset ja muut kyläkunnan edut olivat kirjoihin pantavat. Sen jälkeen oli joka talosta laskettava, miten monta äyrin-, äyrtyän- ja penninginmaata siihen kuului, ja sen jälkeen laskettava sen suuruus manttaalissa, oliko se kokonaisen, puolen j. n. e. manttaalin talo, $^1/_4$ manttaalia saakka. Neljättä osaa manttaalia pienemmäksi ei pitänyt taloa arvostella, sillä se tarkoitti jo torpparia. Kaikkien talojen vero oli varmaksi määrättävä, ja sen jälkeen verokirjat tehtävät. Kaikki epävarmat saatavat s. o. pääveroon yhdistetyt pienet verot, niinkuin jousirahat, nokkavero ja lehmäverovoi, olivat lakkautettavat. Samaten oli tehtävä maakunnissa löytyväin erilaisten veroyksikköin suhteen, joista hän erityisesti mainitsee Savossa, Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa tavattavat [1]).

Tämä Juhana Otenpojan ehdottama maanmittailu oli

---

[1]) Että tämäkin kirje on vuodelta 1624 vuoden alusta, voi päättää eräistä samassa nidoksessa vähän ennen löytyvästä Bjelken kirjeestä, jonka takapuolella on kirjoitettu lyyjykynällä: vide skrif af Viborg $^{20}/_2$ 1624 infra. Näihin aikoihin matkustivat nim. Niilo Bjelke ja Juhana Otenpoika yhdessä Suomessa, ja paikoittain ilmoitetaan tässä Juhana Otenpojan kirjeessä päivät, milloin he yhdessä olivat toisessa tai toisessa toimessa.

kuta aikaisemmin sitä parempi toimeenpantava, kuitenkaan ei aikaisemmin, kuin lumi oli sulanut; ennen sitä voitaisiin asiata valmistaa tutkimalla ja tarkastamalla vero-oloja. Maanmittailun menestymiselle oli välttämätöntä, että sen toimittamiseen saatiin luotettavaa väkeä [1])

Mikä oli Juhani Otenpojalle antanut aihetta ehdottaa maanmittailua maahamme, emme tarkemmin tunne. Mutta varsin luultavalta näyttää, että sen epäjärjestyksen ohella, jonka hän niinkuin Niilo Bjelke oli huomannut maamme vero-oloissa, eräs kamarin edellisen vuoden loppupuolella antama käsky toimittaa uusi tarkempi maakirja Suomesta oli hänessä herättänyt äsken mainitun tuuman. Tässä kamarin kirjeessä mainitaan nimittäin, että Juhana Otenpojan piti kustakin Suomen kihlakunnasta toimittaa uusi maakirja sen mallin mukaan, jonka Niilo Bjelke oli saanut mukaansa Suomeen vietäväksi. Tässä maakirjassa oli erikseen mainittava joka kylä ja talollinen ja erityisesti lueteltava talon vero, sen lisäksi, mitkä tilat olivat rälssiä, läänitys- tai panttitiloja ja kelle ne kuuluivat. Sitten oli ilmoitettava erikseen, minkä tilojen puolesta ratsumiehet itse palvelivat ja mitkä tilat kuuluivat niille, jotka toisten puolesta tekivät ratsu-palvelusta, ja lopulta ne tilat, joita ratsumiehet nauttivat etuutena (fördel). Niin-ikään olivat myös nihtien päällikköjen tilat, autiotalot ja ne talot, jotka olivat jääneet kruunulle, pantavat erikseen tiliin toisiinsa sekoittamatta. Tästä maakirjasta oli yksi maaherran, käskynhaltijan ja Juho Otenpojan allekirjoittama kappale lähetettävä kamariin ja toinen samanlainen jäävä kunkin voudin haltuun.

Kun nimittäin kerran uusi maakirja laadittiin, oli tärkeätä, että sen perusteena oli tarkka maanmittailu. Tämä

---

[1]) Kamarin kirjekokoelma, kirjeitä vuosilta 1623 ja 1624.

uusi maanmittailu, jonka Juhana Otenpoika oli ehdottanut toimeen pantavaksi, pantiinkin alkuun. Eräässä kirjeessä, jonka kamarineuvokset vuonna 1625 kirjoittivat Niilo Bjelkelle, sanovat he, että muuan Yrjö Eerikinpoika Likala oli Kyminkartanon läänin rahvaan puolesta valittanut, että koko lääni maksaa liiaksi veroa heinissä. Tätä piti nyt Niilo Bjelken tutkia maanmittailussa. Siitä huomaamme, että maassamme silloin par'aikaa maanmittailua toimitettiin [1]).

Vielä vuonna 1634 näkyy tätä työtä jatketun, ja silloin johti sitä Juho Otenpojan poika Otte Juhonpoika, joka oli valtiovarainhoitajan määräämä tähän toimeen. Samaan aikaan tuli maahamme ensimmäinen maanmittauksen johtaja Olavi Gangius apulaiseen [2]). Sentähden ehdotti Turun käskynhaltijakunnan käskynhaltija Heikki Olavinpoika Stubbe kamarille, että Otte Juhonpoika saisi lopettaa toimensa, koska maanmittarit kumminkin tulevat mittaamaan uudestaan koko maan ja kansan käy rasittavaksi kärsiä näissä mittauksissa kahta eri kestitsemistä. Vastausta tähän pyyntöön emme ole tavanneet. Eräästä Heikki Olavinpojan pari viikkoa aikaisemmin kamarille lähettämästä kirjeestä näemme, että hän jo silloin tarkoitti antaa maanmittarien tarkastaa maanmittailua kummassakin Satakunnassa, joissa rahvas oli siitä valittanut. Mihinkään toimeen ei silloin kumminkaan voitu ryhtyä, koska johtaja Gangius ei ollut saapunut maahamme.

---

[1]) Kamarin registr. 1623, kirje $^3/_9$ ja 1625, kirje $^7/_4$.

[2]) 19 p:nä kesäkuuta 1633 antoi kamari valtakirjan 6 maanmittarille ja niistä Olaus Gangiukselle Suomeen. 2 p:nä huhtikuuta 1634 antoi taas kamari ohjeet 11 maanmittareille ja niistä Olavi Gangiukselle ja Andreas Sträng'ille Suomeen. (Samling af instruktioner rörande den civila förvaltningen i Sverige o. Finland, 251 ja 253 s:lla).

Muuten näkyy maanjako maassamme tähän aikaan vielä olleen varsin alkuperäisellä kannalla. Sen näemme eräästä saman Heikki Olavinpojan kirjeestä, joka on lokakuun alusta samaa vuotta 1634. Siinä sanotaan, että joskus kylässä on vain yksi tai kaksi säilynyttä taloa ja muut kaikki autiona. Silloin ei säilyneen talon väki jaksa pitää kunnossa aitausta koko kylän maitten ympäri, jotka hänen maittensa kanssa sarkajaossa ovat. Siitä syystä ehdottaa Heikki Olavinpoika, että tällaisille taloille koko kylän maista erotettaisiin yhteen paikkaan niin paljon maata, kuin niiden osalle äyrien ja äyrtyäin mukaan tulee, jonka ne sitten voisivat aidoittaa. „Joll'ei siinä parannusta tapahdu, sanoo Heikki Olavinpoika, täytyi säilyneittenkin talojen joutua perikatoon“ [1]). Hallitus ei kuitenkaan suostunut Stubben ehdotukseen. Se määräsi sen sijaan, että autiotiloille koetettaisiin hankkia asujamia antamalla tulokkaille muutaman vuoden veronvapaus [2]).

Maakirjain muuttamisesta oli tullut uusi määräys 1624 vuoden säännössä veronkannosta, joka annettiin valtakunnan käskynhaltijoille. Täydellinen muutos pantiin niiden suhteen toimeen vasta 1630 luvulla. Sen sijaan tapahtui nyt verokirjoissa todellinen muutos. Jo vuoden 1623 verokirjat, jotka koskevat aikaa Juhannuksesta 1623 Juhannukseen 1624, ovat uudempaan tapaan laaditut. Mutta 1624 vuoden verokirjat tavataan sitten siinä asussa, joka on tälle aikakaudelle omituinen. Näistä verokirjoista ei enää saa selkoa noista erilaatuisista pienistä veroista, jotka olivat osana vuotuista veroa,

---

[1]) Niinkuin edellisestä huomaa, näkyy 16 sataluvun alkupuolella olleen tavallista, että koko kyläkunnan pellot ja niityt olivat yhteisessä aitauksessa, joka vieläkin paikoittain tavataan maassamme.

[2]) Kamarin kirjekok. 1634, kirjeet $^{23}/_{7}$, $^{8}/_{8}$ ja $^{9}/_{10}$; kamarin reg. 1634, kirje $^{7}/_{11}$.

niinkuin pariskuntavero, jousirahat y. m. Kaikki on ilmoitettu yhteisesti [1]).

Vuonna 1628 [2]) näkyy kuningas itse tulleen päätökseen, että Suomessa s. o. Suomen maaherrakunnassa oli toimitettava uusi verollepano, joka nähtävästi oli tehtävä jo alkaneen maanmittailun yhteydessä. Tämän toimen päätti hän luottaa Juhana Otenpojalle ja kirjoitti hänelle maaliskuun keskivaihella siitä. Tässä kirjeessä valittaa kuningas, miten Suomen voudit harjoittavat suurta vääryyttä ja petollisuutta veroarvostelussa ja manttaaliinpanossa, joka siellä vanhan tavan mukaan vuosittain tapahtuu. Varsinkin oli se huomattava siinä kohdin, että he ystävyydestä sekä lahjojen tähden vähentävät rikkaitten manttaalin ja veron ja korottavat köyhäin manttaalin ja veron samassa määrässä suuremmaksi. Sen kautta kruunulle tulevasta verosta osa kavalletaan ja köyhiä entistä enemmän rasitetaan ja nyletään. Tämän epäkohdan poistamiseksi piti nyt Juhana Otenpojan matkustaa ympäri Suomea pitämässä yleistä verolle ja manttaaliinpanoa ja toimittaa uusi varma maakirja. Ne periaatteet, joiden mukaan verollepano oli toimitettava, näkyvät olleen melkein samat kuin Juhana Otenpojan vuonna 1624 ehdottamat. Niin ei puhuta tässä kirjeessä minkään muunlaisesta talojen arvioimisesta kuin äyrinmaitten ja mant-

[1]) Saml. af instrukt. rör. landtreg. i Sverige o. Finland, 172—175 s:lla; Kamarin reg. 1625, kirje $^{16}/_{12}$ (Memorial för Jacob Grelsson).

[2]) Tämä kirje tavataan 1629 vuoden registratuurissa, mutta koska kirjeen kohdalla seisoo vuosiluku 1628, lienee se siltä vuodelta, vaikka se on joutunut 1629 vuoden registratuuraan. Samaa todistaa myöskin se kanne, jonka Juhana Otenpoika vuonna 1628 oli nostanut Turun hovioikeudessa niitä aatelismiehiä vastaan, jotka vääryydellä olivat hankkineet itselleen rälssitiloja Rautalammella. Hänen ohjeistaan verollepanoa varten huomaa nimittäin, että aatelistalojen tarkastaminen myöskin kuului hänen toimintapiiriinsä (Åbo tidningar 1778, n:o 21).

taalien mukaan. Työ oli seuraavalla tavalla toimitettava. Kussakin pitäjässä olivat talonpojat kutsuttavat pitäjän tupaan. Heidän keskuudestaan tuli Juhana Otenpojan sitten valita 24 rehellistä ja kunnollista miestä, jotka hyvin tunsivat joka kylän olot (lägenhet) pitäjässään. Niiden kanssa tuli hänen tarkkaan tutkia kunkin talon maat (äghor), varsinkin mitä peltoja, niittyjä ja muita hyödyttäviä maita (nyttighe omäghor) siihen kuului. Joka talo ja torppa kylässä oli heidän paneminen manttaaliin, ja siinä oli silloin silmällä pidettävä, että talonpojalle määrättiin vero siitä omaisuudesta, josta hänellä oli elatuksensa. Siitä tuli hänen suorittaa sellaisia verokappaleita, joilla Jumala hänen työnsä siunasi, nimittäin pellosta ja kaskesta rukiita, ohria ja kauroja, niityistä ja laitumista voita ja kalavesistä kalaa. Kun talo oli likellä kaupunkia tai merenrannalla ja talonpojalla oli runsaasti hirsiä tai tuohta ja polttopuita, sai hän antaa niistä rahaveroa. Siten oli yhdestä äyrinmaasta suoritettava: 1 panni viljaa, kaksi kappaa kauroja, 2 naulaa humaloja, 3 naulaa voita, 2 naulaa lihaa, $^1/_6$ lammasta, 1 päivätyö, $^1/_4$ aami heiniä ja 4 äyriä rahaa. Kuitenkin oli tässä suhteessa maakunnissa vallitsevat olot otettavat lukuun, niin että nämät maksut Turun, Hämeenlinnan, Raaseporin, Porvoon, Viipurin ja Savonlinnan läänissä järjestettäisiin kussakin vallitsevain olosuhteitten mukaan.

Saaristossa, jossa taloihin ei peltoa kuulunut, oli myös manttaaliinpano tapahtuva ja vero suoritettava kalassa kalavesistä, voissa niittysaarista ja laitumista, hylkeen-ihrassa hylkeenpyynnistä sekä vielä kalakymmenyksinä kalavedestä, kolmannes kirkkoherralle ja kaksi kolmannesta kruunulle, koska siellä ei suoritettu viljakymmenystä.

Manttaaliinpano oli myöskin ulonnettava kreivikuntaan niinkuin kaikkiin läänityksiin ja vapaustaloihin (ehkä ikui-

siksi ajoiksi annettuun rälssiin), niin-ikään sellaisiin taloihin, jotka olivat annetut Norrköpingin päätösten ehdoilla ja myöskin aatelisten kartanoihin ja sellaisiin rälssitaloihin, jotka olivat säterien rajapyykkien ulkopuolella epämääräisten saatavain ja kymmenysten suorittamista varten. Aatelisten suhteen tuli tiedustella, oliko joku heistä vapauttanut veroista taloja kauvempana sätereista, kuin etu-oikeudet sen sallivat. Jos sellaista oli tapahtunut, olivat syylliset hovioikeudessa syytettävät ja tuomittavat.

Vielä tuli Juhana Otenpojan käskynhaltijoilta, voudeilta, kirkkoherroilta, nimis- ja neljännesmiehiltä hankkia tietoja kaikista uudistaloista, jotka olivat rakennetut sekä kihlakuntain yhteismaille että kruunun- ja veromaalle vieläpä rälssialueille sellaisissa paikoissa, joissa osa emäkylän maista kuului kruunulle. Nämät olivat nimittäin kruunun hyödyksi verolle pantavat [1]).

Että Juhana Otenpoika todella toimitti tässä kirjeessä mainitun verollepanon ja manttaaliinkirjoituksen, sen huomaamme muun muassa parista Tammikuussa vuonna 1630 kirjoitetusta kirjeestä, jotka tavataan Antti Jaakonpoika Äimän laatimassa Yli-Satakunnan tilissä vuodelta 1627. Tätä verollepanoa ja manttaaliinkirjoitusta Yli-Satakunnassa toimitti Juhana Otenpoika silloin Pentti Oxenstjernan lainlukijan Kapriel Bärenssinpojan ja 24 miehisen lautakunnan avulla. Tämä lienee ollut viimeisiä maakuntia, joissa hän siinä toimessa liikkui. Eräässä kirjeessään kamarineuvoksille 15 p:ltä huhtikuuta 1630 sanoo nimittäin Juhana Otenpoika lopettaneensa tämän verollepanon ja manttaaliinkirjoituksen Suomessa ja jo aikoneensa lähteä Ruotsiin siitä tiliä tekemään, kun hänelle tuli

---

[1]) Kamarin registr. 1629, kirje $^{16}/_{3}$ 1628.

esteeksi muutamat asiat, joita hänen täytyy ajaa hovioikeudessa [1]).

Myöskin Ahvenanmaalla oli koetettu saada aikaan uusi täydellinen maanmittailu vuonna 1628. Aihetta tähän näyttävät antaneen Ahvenanmaalaiset itse, koska he olivat pyytäneet, että siellä täydellinen maanmittailu pantaisiin toimeen ja varmoja maakirjoja tehtäisiin. Hallitus olikin varsin suostuvainen tähän yritykseen, kun sen tietoon oli tullut, että Ahvenanmaalla yli sata manttaalia oli autiona. Tämän onnettomuuden olivat seuraavat seikat aikaan saaneet. Perintöjaoissa oli muutamia taloja jaettu niin pieniin palstoihin, ett'eivät niiden omistajat voineet suorittaa kruunulle veroa, vaan olivat jättäneet ne autioiksi, sillä välin kuin toiset olivat perinnön ja oston kautta yhdistäneet useita taloja. Sentähden antoivat kamarineuvokset valtakirjan kirjanpitäjälle Niilo Antinpojalle ja Aksel Ingemundinpojalle Värstasta yhdessä käskynhaltijan kanssa, nimismiehen, pitäjän tuomarin ja kahden lautamiehen avulla kussakin pitäjässä, tarkkaan mittailla maan, niin pellon kuin niityn, yli koko maakunnan. Tämän toimitettuansa tuli heidän sen nojalla kirjoittaa manttaalien mukaan uusi maakirja ja sekä maanmittailussa että maakirjan laatimisessa niin toimia, ett'ei kruunu kärsisi mitään vähennystä varmoissa tai epävarmoissa saatavissaan, vaan ennemmin saisi lisäystä, missä siihen tilaisuutta ilmestyi. Varsinkin tuli heidän pitää silmällä, että kolme vuotta autiona ollut ja lainmukaisesti kruunulle langennut veromaa

[1]) Omituista kyllä on, että Niilo Bjelke kirjeessään kamarille, joka on 11 p:ltä toukokuuta 1630, sanoo, että Juhana Otenpojalla oli työtä verollepanossa Suomessa. Ehkä sillä tarkoitetaan jotakin vähäistä jälkityötä. (Kamarin kirjekok., kirje $^{11}/_{5}$ 1630). — Yli-Satakunnan tilik. 1627, kirjeet 2 ja 19 tammik. 1630, 2570 nid., 84 ja 86 s:lla; Kamarin kirjekok., kirje $^{15}/_{4}$ 1630.

kirjoitettiin maakirjaan kruunun eikä veromaaksi. Siitä voi vain siinä tapauksessa poiketa, että perilliset suostuivat maksamaan kaiken jäljellä olevan verorästin. Että talojen maat pysyisivät yhdessä eikä niitä jaettaisi perillisten kesken niin moneen osaan kuin siihen saakka, tuli suurimman osan saanut lunastaa muitten osat. Sentähden käskettiin tämän maanmittailun toimittajia paikkakunnan arviotavan ja hinnan mukaan antamaan suurimman osan omistajalle niin paljon rahaa, kuin myötäperillisten luovuttamiseen tarvitaan. Jos joku tätä menetystapaa vastustaisi eikä tahtoisi rahasta luopua osastaan, silloin oli lain mukaan meneteltävä ja maksu jätettävä oikeuteen, josta kruunu sen peri, joll'ei asianomainen vuoden ja yön kuluttua ollut sitä ottanut.

Näyttää siltä, kuin nuo tässä kirjeessä mainitut kaksi henkilöä jo aikaisemmin Ahvenanmaalaisten pyynnöstä olisivat alottaneet maanmittailunsa ja nyt olisi ollut puhetta vain sen jatkamisesta. Siihen päätökseen tulee kamarineuvosten samana päivänä Ahvenanmaan käskynhaltijalle Stellan Mörnerille kirjoittamasta kirjeestä. Tässä kirjeessä, jossa kehotetaan Mörneria kruunun puolesta valvomaan maanmittailua, lausutaan nimittäin, että kamari jo mainituille kahdelle henkilölle oli antanut valtakirjan „med samma jordrefning att fortfara“ [1]).

Koko tämä maanmittailu näkyy myöhemmin jääneen aivan kesken. Siihen kopioon Niilo Antinpojan ja Akseli Ingemundinpojan valtakirjasta, joka löytyy Ahvenanmaan maakirjassa vuodelta 1633, on lisätty kirjoitus, jossa mainitaan sen lakanneen. Ne talonpojat, joilla oli isommat talot kuin heidän naapureillaan, eivät nimittäin tahtoneet maan-

[1]) Kamarin reg. 1628 ja Ahvenanmaan maakirja vuodelta 1633, 2917 nid. 1 v. ja 2 s:lla, kirjeet $^{8}/_{4}$ 1628.

mittailussa luopua mistään osasta verotalojensa perintömaasta, vaan lähtivät Tukholmaan valittamaan phalzkreiville sekä valtion- ja kamarineuvoksille. Tämän johdosta tuli käskynhaltijalle käsky, että hän jättäisi maaosuuksien tasoituksen (jordjemkning) sikseen ja antaisi ainoastaan tarkkaan kirjoittaa maakirjaan kunkin maa-omaisuuden ja veron. Maanmittailu-valtakirja vaadittiin silloin myöskin asianomaisilta takaisin kamariin.

Oudolta kyllä tuntuu meistä aikaisemmin mainittu hallituksen valitus, että taloja oli liiaksi jaettu. Mutta meidän tulee muistaa, että moni vero siihen aikaan kannettiin talonluvun mukaan ja siten pieni talo sellaisen veron suorituksessa oli velvollinen maksamaan yhtä paljon kuin iso. Kun asiain näin ollen talot jaettiin aivan pieniin osiin, voi käydä, niinkuin äsken mainittiin Ahvenanmaasta, että pienet talot eivät voineet veroa maksaa ja siitä syystä jätettiin autioiksi sillä aikaa, kun suuremmilla, usein perinnöistä ja ostoista kasvaneilla, taloilla oli suhteellisen pienet verot. Muuallakin Suomessa oli hyvin pieniä taloja, josta syystä Juhana Otenpoika ehdotuksessaan maanmittailun toimeenpanemisesta maassamme lausui, ett'ei pitänyt olla pienempiä kuin $^1/_4$ taloja, jotka jo vastasivat torpparia [1]).

Mutta hallitus ei suinkaan nyt vasta Kustaa Aadolfin hallitessa ollut ruvennut vastustamaan liiallista maanjakoa. Jo Kaarlo IX oli sen tehnyt hallitusta hoitaessaan 1593 julistuksessaan 20 p:ltä maaliskuuta samana vuonna. Siinä sanotaan, että voutien ja kihlakunnan tuomarien tulee pitää silmällä, ett'ei kahta taloa yhdistetä, niinkuin usein huomaa tapahtuvan, jonka kautta kruunun vero paljon vähenee, ja ett'ei

---

[1]) Botin, Svenska hemman, I, 146 s:lla.

myöskään saa verotaloja lohkoa ja jakaa, niinkuin perilliset usein ehdottavat ja tähän saakka usein on tapahtunut [1]).

Toinenkin todistuskappale löytyy Kustaa Aadolfin ajalta, joka osottaa, että hallitus vastusti maanjakoa, nimittäin eräs Pentti Oxenstjernan vuonna 1632 Juho Kurjelle kirjoittama kirje. Tässä kirjeessä sanotaan, ett'ei talojen lohkominen veljesten välillä käynyt päinsä, koska se oli lakia ja hallituksen päätöksiä (recesser) vastaan. Mutta kun semmoista on kysymyksessä, voi antaa toisen veljen lunastaa toisen osan, heidän keskenään asiasta sovittuansa, tai lainmukaisesti heittää arpaa siitä, kelle talo tulee kuulumaan. Mutta jos talot taas ovat niin isoja, ja niihin kuuluu niin paljon maita, ett'ei yksi voi niitä hoitaa eli talonväki ei olisi täysilukuinen [2]), silloin voi toinen veli asua talossa toisen luona, niin että yhdessä viljelevät maata ja ovat yhtä velvolliset veron maksuun. Tämä asema, johon toisen veljen piti joutua, on se, jota kutsutaan kotivävyn asemaksi talossa ja joka vieläkin tavataan monessa paikassa maatamme. Tästä kirjeestä näemme, että hallitus siihen aikaan erityisesti suosi sellaista asiain tilaa. Muuten osottaa sama kirje, että puheen-alaiseen aikaan ehdottomasti vastustettiin maanjakoa eikä tahdottu sitä missään tapauksessa sallia [3]).

Ketunnahka-vero mainitaan Kustaa Aadolfin hallituksen loppuaikoina, niinkuin aikaisemmin olemme lausuneet, useimmiten yhdessä vuotuisen veron kanssa, josta se pian muuttui

---

[1]) Schmedeman, Justitie ärender, 107 s:lla.

[2]) Men huar hemmanen wåre så stoore, och där mehre och större ägor lydde till, ähn een kunde föreståå eller uara fullsåthen uppå. — —

[3]) Kokoelma N. Bjelken ja K. Oxenstjernan kirjevaihtoa, Kabr. Oxenstjerna J. Kurjelle $^{27}/_{2}$ 1632.

osaksi. Ne tiedot, jotka sen kantotavasta saadaan, ovat sentähden etupäässä 1610 luvulta ja 1620 luvun alulta. Kun tämä vero ensin määrättiin vuonna 1607 Kaarlo IX aikana, oli maassamme kunkin kokonaisveron velvollisuus maksaa valtiolle ketunnahka tai jos niin tahtoivat muita turkiksia varman hallituksen määräämän arvostelun mukaan. Vuonna 1614 tulee tämä vero jälleen puheeksi eräässä Kustaa Aadolfin kirjeessä Turun linnan käskynhaltijalle Juhana Pontuksenpoika de la Gardielle ja muille käskynhaltijoille Suomessa. Siinä lausuu kuningas, että hän muutama vuosi takaperin oli vapauttanut Suomen talonpojat tästä verosta, mutta nyt oli se jälleen kannettava niinkuin ennen. Kumminkin näyttää tileistä päättäen siltä, kuin tätä veroa yhtä mittaa siitä saakka, kun se määrättiin, olisi kannettu maassamme kaikkialla muualla paitse Ahvenanmaalla, jossa sitä ei näy olleen [1]).

Koska jo silloin, kun tämä vero määrättiin, oli maassamme monessa kohdin puutetta metsän-otuksista, ruvettiin sitä alusta alkaen muuttamaan rahaksi [2]). Aikana, josta tässä etupäässä aiomme puhua, oli se rahamäärä, joka usein mainitun veron sijasta maksettiin hiukan erilainen eri osissa maatamme. Niin suoritettiin sitä kultakin säilyneeltä (behållen) verolta 1 talari eli neljä markkaa Varsinais-Suomessa, Hämeessä,

---

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk., II, 356 s:lla ja IV, 342 s:lla (kirje $^{4}/_{11}$ 1614).

[2]) Suur-Savon kihlakunnan verokirjassa vuodelta 1610, 6742 nid. 29 v. s:lla, sanotaan tämän veron kantamisesta: Räfskinshielpen Ehr uthgiortt effter Kon. Majtz. förordningh af hwar skatt, Så well förlänte som oferlänte, undantagandes frelsis Bonder, samptt Ryttere och Knechter, Befhell medh gemene Knechter, efter de Altidh hafue waridt opå togh, emoth Rijeksens fiender N: Penningar 1 Daler, effter Almogen hafue ingen Rådh haftt till Skinwaror.

Viipurin läänin neljässä kihlakunnassa, Yli- ja Ali-Satakunnassa, Porvoon ja Kyminkartanon läänissä sekä Isossa ja Pikku Savossa. Raseporin läänissä kannettiin yksi markka veromaalta (verolta), Pohjanmaan kumpasessakin rovastikunnassa 2 markkaa manttaalilta, joka näkyy olevan puolet siitä, mikä ennen vuotta 1616 maksettiin tässä maakunnassa. Pohjanmaan talonpojat olivat nimittäin vuonna 1616 saaneet tämän veron vähennetyksi puoleen määrään epämääräiseksi ajaksi, koska olivat siitä valittaneet ja pyytäneet sen lakkauttamista.

On luonnollista, että tällainen vero, joka useimmissa maamme osissa ei enää laisinkaan ollut paikallaan ja sen lisäksi Ruotsissa oli lakkautettu, synnyttäisi mielikarvautta kansassamme. 1617 valittivat Tenholalaiset, että heiltä heidän läänissään (Raseporin läänissä) niinkuin muualla Suomen puolella vaadittiin ketunnahka-vero, joka eroituksetta kannettiin kaikilta sekä niiltä, joilla ei ollut mimmoisia pyydyksiä metsän-otuksia varten eivätkä tietäneet, miten niitä pyydetään, että niiltä, jotka sellaisia pyysivät ja olivat tilaisuudessa saamaan. Koska tämä vero oli varsin rasittava anoivat Tenholalaiset, että he vapautettaisiin siitä, niinkuin Ruotsissa oli tapahtunut. Missä metsän-otuksia todella saatiin, siellä sopi heidän mielestään tätä veroa kantaa. Samasta asiasta valittivat Savon asukkaat 1620. Tuskin saivat he parempaa vastausta pyyntöönsä kuin Jääsken ja Äyräpään kihlakuntain asukkaat 1634, joille samallaisen anomuksen johdosta ilmoitettiin, ett'ei ikivanhaa veroa (urminnesskatt) voi muuttaa. Niinkuin jo olemme sanoneet, pysyi ketunnahka-vero yhä vain niinkuin ennenkin. — Ketunnahka-veron jäännös (behållning) oli maassamme, tilikirjain mukaan vuodelta 1624 Pikku Savosta ja Etelä-Pohjanmaalta

sekä muista osista maatamme vuodelta 1623, 4346 talaria 25 äyriä $3^1/_3$ penninkiä [1]).

Autiotaloin-vero. Tämä vero, jonka suorittivat viljelyksen alaisiksi joutuneet entiset autiotalot, maksettiin pääasiallisesti viljassa, mutta myöskin heinissä. Miten paljon kunkin tällaisen talon piti maksaa, määräsi sitä varten asetettu lautakunta. Tämän lautakunnan johtajana oli paikoittain erityinen autiotilain-vouti, paikoittain nimismies; joskus ei ollut eri johtajata. Toisinaan ei lautakunta ollut täysilukuinen, vaan siinä oli ainoastaan pieni määrä sen jäseniä esim. neljä. Tapahtui niinkin, että pari miestä, joista ei mainita, että olivat lautakunnan jäseniä, asetettiin tähän toimeen. Autiotaloinvero perustui siis arvioon, jonka nojalla sopimus veronmaksusta tapahtui. Se muistutti siten vähän sopimusveroa (stadga skatt) [2]).

Mutta kannettiin paikoittain autiotaloin-vero useammissa verokappaleissa kuin äsken mainituissa kahdessa. Niin ilmoitetaan Ahvenanmaalta, jossa maanviljelys ei ollut ehdottomasti pääelinkeinona, että tätä veroa 1617 kannettiin rahassa, viljassa, voissa, silakoissa ja heinissä. Seuraavana vuonna 1618 kannettiin sitä vain kolmessa viimeisessä verokappaleessa. Nähtävästi oli tämä Ahvenanmaalla käytetty

---

[1]) Raaseporin läänin tilik. 1617, 3595 nid. ja 1624, 3628 nid.; Porvoon läänin tilik. 1617, 3594 nid., 37 s:lla; Kyminkartanon läänin tilik. 1617, 3593 nid., 47 v. s:lla; Tenholalaisten valitus $^{12}/_5$ 1617; Suur-Savon talonpoikain valit. 1620; Valt. reg. 1634, kirje $^{29}/_7$.; tilik. vuosilta 1623 ja 1624.

[2]) Ison Savon tilik. 1600, 6676 nid., 20 s:lla; Lapveden kihlak. tuomiokirja 1623—40, pöytäk. $^3/_7$ 1627; Porvoon läänin tuomiokirja 1621—27, pöytäk. $^8/_{10}$ ja $^{13}/_{10}$ 1621; Halikon ja Piikkiön kihlak. tuomiokirja 1628—33, pöytäk. $^{20}/_{11}$ 1629 ja $^{31}/_1$ 1632.

maksutapa oikeampi, sillä varmaankin olivat siellä kannetut verokappaleet ne, joissa niinkutsutut varmat ja epävarmat saatavat suoritettiin. Niinkuin tulemme näkemään,tahtoi hallitus ainakin myöhemmin, että autiotaloin-vero niissä suoritettaisiin.

Eräästä Niilo Bjelken kirjeestä kamarineuvoksille helmikuun lopulta 1627 näemme, että Suomessa ennen sitä oli maksettu autiotaloin-veroa ylipäätään viljassa. Hän mainitsee matkoiltaan Viipurin ja Savonlinnan lääneissä, että Suomessa moni käytti autiotalosta sekä pellot että niityt eikä maksanut muuta kuin yhden tai pari pannia autiotalon-veroa. Sentähden sanoi Bjelke jo edellisenä vuonna kieltäneensä, ett'ei kukaan Suomen maaherrakunnassa saisi viljellä autiomaata vähemmällä kuin, että hän siitä suoritti sekä varmat että epävarmat saatavat (siis ei mitään ylimääräisiä veroja) niin monesta veromaasta, kuin hän viljeli. Tämän johdosta olivat, hänen parhaillaan pitäessään tarkastusta siellä Viipurin ja Savonlinnan lääneissä, ne, jotka autiomaata viljelivät, vapaaehtoisesti ilmoittautunut ja suostuneet maksamaan varmat ja epävarmat saatavat niin monesta veromaasta, kuin he viljelivät. Täten oli saatu 10,000 talarin veronlisäys, joka ei ollut tavattavana voutien veronkantoehdotuksissa, koska tämä tarkastus oli myöhemmin tapahtunut [1]).

Autiotaloin viljelijöille tuli ennen pitkää uusia vaikeuksia. Hallitus asettui nimittäin sille kannalle, että se kielsi autiotaloin maitten viljelemisen vähemmällä kuin, että talo kokonaan otettiin viljeltäväksi veroa maksavana. Näitä määräyksiä ei kuitenkaan toteltu kaikkialla maassamme, vaan moni viljeli osia näitä autiotaloja vasten kieltoja. Tämän johdosta ryhtyi Suomen gubernaattori Niilo Bjelke toi-

[1]) Ahvenanmaan verok. 1617, 2888 nid. ja 1618, 2892 nid.; Kamarin kirjekok., Niilo Bjelke kamarineuvoksille $^{27}/_{2}$ 1627.

miin jo mainitun epäkohdan ehkäisemiseksi Länsi-Suomessa ja käski eräässä elokuussa 1630 Viipurin käskynhaltijalle Juho Kurjelle lähettämässään kirjeessä häntä tekemään samoin Itä-Suomessa. Kurjen piti käskeä kaikkia vouteja käskynhaltijakunnassaan ottamaan kruunun haltuun kaikki luvattomasti viljellyt autiomaat ja niihin kylvetty vilja sekä kohta antaa apupäivätöillä korjata vilja kruunua varten [1]).

Tämä ankaruus lienee synnyttänyt rahvaassa suurta pelkoa ja taivuttaneen sen koettamaan mistä hinnasta tahansa saada pitää autiomaalla aukaisemansa viljelykset, sillä tuntuvia tappioita tulivat talonpojat kärsimään niillä tienoilla, missä tätä autiomaitten viljelystä suuremmassa määrin harjoitettiin. Äsken mainittu hallituksen menetys lienee myöskin antanut aihetta erääseen muun muassa autiomaan viljelystä koskevaan valitukseen, jonka Ison- ja Pikku-Savon talonpojat tekivät joku vuosi myöhemmin kuningatar Kristiinan alaikäisenä ollessa holhojahallitukselle. Siinä pyytävät he saada viljellä autiomaata oman talonsa ohessa luvaten maksaa siitä kruunulle seuraavalla tavalla. Kylän pelloista (bolbyns åker) sanovat he suostuvansa maksamaan joka kolmannen lyhteen tai kolmannen kuhilaan sekä metsäpelloista ja kaskimaista joka neljännen kuhilaan kaikki varsineen ja autioniityistä joka kolmannen heinäkuorman. Eräästä samaan valitukseen hallintovirkamiesten puolesta kirjoitetusta reunamuistutuksesta, jossa sanotaan „autiotaloja tulee viljellä erikseen eikä yhdistää muihin taloihin", voi päättää, että hallitus ei suostunut tähän pyyntöön, joka oli vastoin sen periaatteita [2]).

---

[1]) Niilo Bjelken ja Kabr. Oxenstjernan kirjevaihtoa, Niilo Bjelke J. Kurjelle $^{8}/_{8}$ 1630.

[2]) Rahvaan valit. neuvostolle ja valtionhoitajille, eräs Ison- ja Pikku-Savon talonpoikain valit. Kristina kuningattaren ala-ikäisyyden ajalta.

Vuotuisen veron jälkeen olemme edellisessä kertoneet noista pienistä vakinaisista veroista, jotka verokirjoissa usein mainitaan sen yhteydessä. Niissä tiedoissa, jotka tässä alempana annamme vuotuisen veron raha-arvosta, on muutamassa kihlakunnassa siihen luettu näitä pieniä veroja. Aikaisemmalta ajalta kuin vuodelta 1623 ei ole saatavissa mitään mainittavaa tietoa vuotuisen veron suuruudesta rahassa. Ensimmäisiltä vuosilta, joita tässä tutkimuksessamme koskettelemme, ei edes ole mitään virallista ilmoitusta, jonka mukaan sopisi laskea rahaksi verokirjoissa mainitut verokappaleet. Muutamissa tileissä on kyllä ilmoituksia verokappalten hinnoista n. k. tavaran vaihetusta varten (förbytning), mutta osittain varsin alhaisia. Ensi kerran saatiin tällainen virallinen ilmoitus vuonna 1619, jolloin ruvettiin antamaan kruunun veronkanto vuokralle. Silloin määrättiin eri verokappalten hinnat etupäässä vuotuista veroa varten seuraavalla tavalla, josta eri maakunnissa myöhemmin tavataan pieniä eroavaisuuksia. Viljatynnyri arvosteltiin 9 markaksi, rehu-ohrat eli kaurat 1 talariksi tynnyri, voileiviskä 6 markaksi, humalaleiviskä 6 markaksi, läskileiviskä 1 talariksi, lihaleiviskä 3 markaksi, härkä 10 talariksi, lammas 3 markaksi, kana 2 äyriksi, munatiu 3 äyriksi, päivätyö 6 äyriksi, heinäaami eli parmas 12 äyriksi ja olkilyhde $^1/_2$ äyriksi [1]). 1620 luvulla laskettiin kumminkin voileiviskä ja kauratynnyri tavallisesti 4 $^1/_2$ markaksi.

Niinkuin sanoimme, saa jo vuodelta 1623 jotenkin täydellisiä ilmoituksia vuotuisen veron summasta, mutta silloin on vuotuisen veron summaan monessa kihlakunnassa luettu varsin paljon pieniä vakinaisia veroja, jonka lisäksi kahdesta kihlakunnasta puuttuu tykkönään tietoja tämän veron sum-

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1619, n:o 23, kirje $^{18}/_{7}$. (Katso siihen liitettyjä vuokrasopimuksia).

mista rahassa ja kolmesta sen kokonaissumma. Vasta vuosien 1624 ja 1625 verokirjoissa, jotka ovat aivan tuon aikaisemmin mainitun uuden kaavan mukaisia, tapaamme useimmiten vuotuisen veron summan ilman muita lisäveroja paitsi siihen täydelleen yhtynyttä revonnahka-veroa, ja kaikkialla tavataan vuotuisen veron kokonaissumma. Sen lisäksi on näissä niinkuin kaikissa myöhemmissä tileissä upseerein, sotilasten ja perämiesten vapautukset luetut jäännökseen, koska ne vastasivat palkkoja ja kuuluivat kruunun säännöllisiin vuotuisiin menoihin. Näistä kahdesta vuodesta olemme valinneet vuoden 1625, koska siltä löytyy enemmän tilejä ja tämä vuosi on tärkeänä käännekohtana veronkannon historiassa syystä, että silloin ilmestyi määräys kuparirahan käyttämisestä. Sen lisäksi on tämä vuosi sopiva Suomen koko verokuorman laskemiseen, koska silloin määrättiin kannettavaksi viimeinen Kustaa Aadolfin aikana säädetty iso ylimääräinen vero, myllyvero.

Vuonna 1625 olivat vuotuisen veron ynnä revonnahkaveron kokonaissumma ja jäännös eri kihlakunnissa maatamme seuraavat:

	Kokonaissumma			Jäännös		
	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Ahvenanmaalla[1]) . . .	11281:	—:	$10^{1}/_{10}$	6910:	30:	$^{3}/_{20}$
Pikkiön kihlakunnassa .	12411:	13:	9	7076:	16:	$8^{2}/_{5}$
Maskun „ .	16965:	18:	18	9500:	19:	11

[1]) Muutamissa näistä summista huomaa semmoisina, kuin ne verokirjoissa tavataan, pieniä virheitä, mitä äyreihin ja penninkeihin tulee. Raaseporin läänissä tavataan isompi virhe. Siellä ovat nimittäin lyhennys ja jäännös yhdessä noin 31 talaria pienemmät kokonaissummaa. Näitä erehdyksiä emme ole voineet verokirjain avulla korjata. Pieniä joitakin äyrejä tai penninkejä koskevia erehdyksiä tapaa myöskin muitten verojen tileissä.

		Kokonaissumma				Jäännös		
		Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.		Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Vehmaan „ .		17041:	—:	3		8409:	21:	$19^{7}/_{16}$
Halikon „ .		17280:	5:	20		9090:	20:	6
Raaseporin läänissä . (ynnä kymmenykset)		15691:	28:	22		8776:	17:	$4^{1}/_{4}$
Porvoon läänissä . . .		17829:	12:	$10^{2}/_{5}$		8050:	14:	$5^{3}/_{5}$
Kyminkartanon läänissä (ynnä kymmenykset)		14164:	6:	$2^{1}/_{5}$		6770:	24:	$10^{13}/_{40}$
Rannan kihlakunnassa .		7614:	23:	$7^{3}/_{5}$		3005:	9:	$14^{4}/_{5}$
Jääsken „ .		12505:	23:	$7^{3}/_{5}$		6223:	21:	20
Äyräpään „ .	(1624)	13154:	12:	18		2712:	17:	$14^{2}/_{5}$
Lapveden „ .		12204:	31:	$9^{3}/_{5}$		5017:	19:	14
Isossa-Savossa		16144:	27:	$16^{4}/_{5}$		5571:	1:	$16^{1}/_{5}$
Pikku-Savossa		11398:	13:	$16^{4}/_{5}$		4109:	9:	15
Kuopion ja Rautalammin pitäjissä . . . (ynnä autiotilain vero ja pienet kymmenykset)		3853:	23:	$8^{3}/_{4}$		2419:	31:	$3^{1}/_{5}$
Hollolan kihlakunnassa		18261:	16:	6		12320:	13:	6
Hattulan „ .		9799:	30:	$6^{4}/_{5}$		5582:	28:	9
Sääksmäen „ .		14071:	17:	$6^{4}/_{15}$		10791:	3:	$3^{1}/_{3}$
Yli-Satakunnassa . . (ynnä iso kymmenys)		18026:	4:	$18^{8}/_{25}$		11822:	7:	$10^{13}/_{25}$
Ali-Satakunnassa . .		14984:	16:	$14^{4}/_{5}$		9009:	1:	$^{11}/_{12}$
Etelä-Pohjanmaalla . .		14740:	10:	$7^{3}/_{5}$	(1624)	13656:	6:	$15^{1}/_{7}$
	[(1624)	14663:	3:	$11^{19}/_{35}$]				
Pohjois-Pohjanmaalla .		11718:	22:	10	(1624)	10887:	19:	$2^{4}/_{5}$
	[(1624)	11737:	25:	$13^{4}/_{5}$]				
Summa		301332:	7:	$10^{1}/_{50}$		169715:	1:	$18^{1331}/_{2309}$

Niinkuin edellisestä huomaa, on lisänä Raaseporin ja Kyminkartanon lääneissä kymmenykset, Yli-Satakunnassa iso kymmenys sekä Kuopion ja Rautalammin pitäjissä autiotaloin-vero ja pikkukymmenykset, jotka kohottavat kokonaissummia noin 5400 talarilla ja jäännöksiä vielä pienemmällä

summalla. Pohjanmaalta puuttuu taas lyhennys ja jäännös vuodelta 1625, josta syystä on täytynyt ottaa ne vuodelta 1624. Vuonna 1634, viimeisenä, johon tässä tutkimuksessamme kajoomme, on vuotuisen veron kokonaissumma hopearahassa Turun läänissä 93670 talaria 11 äyriä $1^{73}/_{480}$ peninkiä, Hämeen läänissä 74603 talaria 23 äyriä $4^{13}/_{15}$ peninkiä ja Viipurin läänissä 90336 talaria 18 äyriä $4^{1}/_{5}$ peninkiä eli yhteensä 258610 talaria 20 äyriä $10^{7}/_{32}$ peninkiä. Ahvenanmaan kokonaissumma vuodelta 1634 on 11858 talaria 7 äyriä 7 peninkiä hopearahaa. Pohjanmaalta puuttuu tietoja vuodelta 1634, mutta viimeisessä Pohjois-Pohjanmaan tilissä nim. vuodelta 1627 ilmoitetaan vuotuisen veron kokonaissumma kuparirahassa 11837 talariksi 25 äyriksi $11^{1}/_{5}$ penningiksi ja Etelä-Pohjanmaan viimeisessä tilissä 1629 14854 talariksi 13 äyriksi $17^{3}/_{5}$ penningiksi eli kummastakin Pohjanmaasta yhteensä 26692 talaria 7 äyriä $4^{4}/_{5}$ penninkiä kuparirahaa [1]).

Vakinaisiin veroihin luemme me myöskin laamannin- ja tuomarinveron, vaikka ne verokirjoissa useammin tavataan

[1]) Ahvenanmaan tilik. 1625, 2904 nid. ja 1634, 2916 nid.; Piikkiön tilik. 1625, 1851 nid., Maskun 1625, 1856 nid., Vehmaan 1625, 1859 nid., Halikon 1625, 1853 nid., Raaseporin läänin 1625, 3631 nid., Porvoon läänin 1625, 3629 nid., Kyminkartanon läänin 1625, 3634 nid., Rannan kihlak. 1625, 6101 nid., Jääsken kihlak. 1625, 6103 nid., Äyräpään kihlak. 1624, 6099 nid., Lapveden kihlak. 1625, 6102 nid., Ison-Savon 1625, 6804 nid., Pikku-Savon 1625, 6805 nid., Kuopion ja Rautalammin pit., 1625, 6806 nid., Hollolan kihlak. 1625, 4482 nid., Hattulan kihlak. 1625, 4480 nid., Sääksmäen kihlak. 1625, 4481 nid., Yli-Satakunnan 1625 2560 nid., Ali-Satakunnan 1625, 2558 nid., Etelä-Pohjanmaan 1624, 4949 nid., ja 1625, 4953 nid., Pohjois-Pohjanmaan 1624, 4951 nid., ja 1625, 4955 nid.; 1634—35 vuoden Suomen kenraalitili. Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1627, 4961 nid., Etelä-Pohjanmaan tilik. 1629, 4963 nid.

ylimääräisten verojen joukossa. Nämät kaksi veroa maksettiin manttaalin eli talon mukaan siten, että kukin talollinen suoritti edellistä 4 äyriä [1]) myöhempää 12 äyriä [2]) vuodessa. Poik-

[1]) Laamanninverosta puhuessa tahdomme tässä mainita erään valituksen, jonka Etelä-Suomen laamanni Jaakko De la Gardie teki vuonna 1632 sen johdosta, että rahvas hänen laamannikunnassaan ei tahtonut maksaa enempää kuin 2 äyriä manttaalilta, kun laamanninkäräjiä pidettiin, väittäen, että Niilo Bjelke oli niin säätänyt. Tämän johdosta kirjoittaa neuvosto Suomen gubernaattorille Kapriel Oxenstjernalle huomauttaen, että Ruotsin valtakunnassa sellaista menetystapaa on jonkun aikaa noudatettu, että jokainen on ollut velvollinen maksamaan 6 äyriä apuveroa [(gärden)? tuomarinrahoja] ja 4 äyriä laamannirahoja, jonka myöskin kaikki Suomessa ovat velvolliset maksamaan. Sentähden tuli Kapriel Oxenstjernan vaatia rahvasta, ratsumiehiä, nihtejä ynnä muita saman laamannikunnan asukkaita, jotka Norrköpingin päätöksen ja kuninkaan selityksen mukaan ovat siihen velvolliset, maksamaan joko joka vuosi 2 äyriä tai joka kolmas vuosi, kun laamanninkeräjiä pidetään, 6 äyriä, koska rahvas koko Ruotsissa sen maksaa. Jos eivät siihen tyytyneet, tuli heidän maksaa laamanninvero verokappaleissa, niinkuin ennen aikaan tehtiin, mutta joka paljon korkeammalle nousi. Tämä nyt mainittu määräys, että laamanninrahoja piti suorittaa joko 6 äyriä, kun laamanninkeräjiä pidettiin, tai vuosittain 2 äyriä, on selvään ristiriidassa tämän veron kantamistavan kanssa maassamme, sillä niinkuin yllä mainitsimme, kannettiin laamanninrahoja 4 äyriä vuodessa kultakin manttaalilta. Asia saa selvityksensä siitä, että maassamme paikoittain pidettiin kiinni määräyksestä, että piti maksaa 6 äyriä joka kerta, kun laamanninkeräjiä pidettiin, mutta näitä laamanninkeräjiä pidettiin vähintäin joka toinen vuosi eikä joka kolmas, joten kolmen vuoden kuluessa tuli maksettavaksi 12 äyriä eli 4 äyriä vuodessa. Sen näemme esim. Kokkolan pitäjän asukasten valituksesta Kustaa Aadolfin hallituksen loppupuolelta, jossa sanovat maksaneensa vuosina 1625 ja 1627, kun heillä laamanninkeräjiä pidettiin, kummallakin kerralla 6 äyriä savulta laamanninrahoina. (Vaarasen painamat. kok. 1632 n:o 10, kirje $^{25}/_{8}$; rahvaan valit., Kokkolan pit. valit. ilman vuosilukua ja antopäivää).

[2]) Vuonna 1602 ilmestyneessä säännössä Suomen vouteja varten sanotaan, että Suomessa niinkuin Ruotsissa kunkin talonpojan, joka asui

keukselta näyttää tässä suhteessa Pohjanmaa, jossa savun mukaan maksettiin yllä olevat määrät kumpaakin veroa. Mutta savulla tarkoitettiin Pohjanmaalla yhtä suuressa määrässä taloa kuin manttaalilla muualla Suomessa. Eräästä luettelosta Suomen kihlakunnan-tuomarien tuloista vuodelta 1619 näemme, että tuomarinvero sinä vuonna nousi 3239 talariin. Laamanninveron suuruudesta kokonaisuudessaan ei meillä ole niin aikaista tietoa. Vuodelta 1615 on meillä kuitenkin ilmoitus, miten korkealle se nousi molemmissa Savoissa, Lapveden, Rannan, Jääsken ja Äyräpään kihlakunnissa, Kyminkartanon ja Porvoon lääneissä sekä Käkisalmen läänin kummassakin osassa. Niissä nousi se yhteensä 1290 talariin 25 äyriin 13 penninkiin. Jos jätämme pois koko Käkisalmen läänin, niin alenee summa 1126 talariksi 1 äyriksi 13 penningiksi. Vuodelta 1625 saamme jotenkin täydelliset ilmoitukset sekä laamannin- että tuomarinverosta Suomessa. Ainoastaan Kyminkartanon läänistä puuttuu meiltä tietoja ja Äyräpään kihlakuntaa sekä Pohjois-Pohjanmaata koskevat ovat vuodelta 1624. Raaseporin kreivikunnan laamannin- ja tuomarinveroa ei ole tähän laskettu, sillä ne lankesivat kreiville. Näitten laskujen mukaan nousi laamanninvero vuonna 1625 3585 talariksi 26 äyriksi ja tuomarinvero 10618 talariksi 18 äyriksi. Niinkuin muut verot kannettiin nämätkin myöhemmin 1633 vuoden rahasääntöjen mukaan hopearahassa. Mitä laamanninveron kantamiseen

---

kihlakunnassa, piti maksaa tuomarinrahoja 12 äyriä. Mutta kohta tehtiin se lievennys, että Suomessa kihlakunnantuomarin tuli tyytyä 6 äyriin sen sijaan, että Ruotsissa saivat 12 äyriä, syystä, että manttaalien luku Suomessa oli suurempi kuin Ruotsissa. Niinkuin edellisestä huomaamme, muuttuivat olot pian sille kannalle, että maassamme myöskin maksettiin 12 äyriä manttaalilta. (Vaaranen, Saml. af Urk. I, 255 siv.).

tulee tällä tavalla, valittivat siitä Kyminkartanon läänin talonpojat hallitukselle vuonna 1634, mutta eivät valituksellaan saaneet mitään aikaan [1]).

---

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1619, n:o 34 (eräs ote Palmsköldin kokoelmasta); Oxenstjernan kok., Handl. rörande kammarverket o. finanserna 1612—21; valt. reg. 1634, kirje $^{30}/_{7}$; ennen mainitut 1625 vuoden tilit yllämainituista kihlakunnista ja 1624 vuoden tilit Äyräpään kihlakunnasta ja Pohjois-Pohjanmaalta.

2 Luku.

Elfsborgin lunnaat.

Mitä ylimääräisiin veroihin tulee, on meillä ensinnä mainittavana Elfsborgin lunnaitten vero, joka on tärkein ylimääräinen vero Kustaa Aadolfin hallituksen alkupuolelta ja rasittavimpia, mitä Ruotsin valtakunnassa on suoritettu. Miten tämä historiassa kuuluisaksi käynyt vero syntyi, emme tässä ota esittääksemme, siitä ovat historian tutkijat varsin laajalta kertoneet. Me tahdomme vain asian selvittämiseksi lisätä muutamia tätä veroa koskevia tietoja Suomesta. Vuonna 1613 määrättiin se kannettavaksi Tukholmassa pidetyssä kokouksessa, johon muutamia ylempäin säätyjen edustajia oli kutsuttu. Siihen myönnyttiin aluksi vaan neljäksi vuodeksi, vaikka sitten aika lisättiin kahdella vuodella niin, että sen kantaminen oikeastaan rajoittui vuoteen 1619 ja jakaantui kuuteen eri vuosimaksu-aikaan (termin). Kuitenkin oli vielä vuonna 1619 niin paljon rästejä tätä samaa veroa jälellä, että kesti seitsemän vuotta eli vuoteen 1626, ennenkuin ne saatiin maastamme irti.

Jo mainitussa 1613 vuoden kokouksessa laadittiin erityisiä määräyksiä, miten Elfsborgin lunnaitten vero oli kannettava. Eri kansanluokat ja säädyt olivat seuraavalla tavalla velvolliset ottamaan osaa niiden maksamiseen. Aatelisten tuli joka hevosesta, jonka olivat velvolliset varustamaan sotaväkeen, maksaa 32 riksiä, mutta aatelislesket ja ala-ikäiset lapset 20 riksiä. Piispa maksoi 40 riksiä; sihteeri

tai kamreeri saman verran. Kaupungin tai maalaiskunnan kirkkoherran oli maksaminen 16 riksiä, (kuitenkin oli piispalla oikeus tehdä siinä muutoksia lisäämällä rikkaille ja vähentämällä köyhiltä). Koulumestari suoritti 8 riksiä, kappalainen kaupungissa 4 riksiä, maaseudulla 2 riksiä. Räntmästari, mynttäysmestari, mynttäyskirjuri ja tullinhoitaja maksoi 50 riksiä, vouti tai kihlakunnankirjuri 16 riksiä, alilaamanni ja lainlukija 12 riksiä, nimismies 8 riksiä, alivouti ja alikirjuri 3 riksiä, ratsumestari, luutnantti tai vänrikki 20 riksiä, jalkaväen päällikkö, luutnantti tai vänrikki 12 riksiä, tavallinen ratsumies tai nihti, jolla oli talo, 2 riksiä, porvari tai talonpoika saman verran, eikä tehty eroitusta kokonaisen ja puolen talon omistajan välillä. Porvarit maksoivat tämän lisäksi 2 talaria joka veroäyristä, johon olivat veroitetut. Vieras kauppias, joka Ruotsin valtakunnassa teki kauppaa olematta siellä porvarin kirjoissa, oli velvollinen maksamaan 16 riksiä henkiverona ja sen lisäksi tavarastaan aina 2 riksiä sadan talarin arvosta siitä, mitä hän osti tai möi. Ulkomaalta tulevain laivain piti lästilukunsa mukaan maksaa riksi kustakin lästistä ja sitä paitsi 2 riksiä kustakin laivan mastosta. Kuljeskelevat räätälit ja muut käsityöläiset, joilla ei ollut vakinaista asuntoa, maksoivat 4 riksiä. Irtolaiset (lösgångare, driftekarlar) ja rengit (näihin luettiin myös itsellismiehet ja kotonansa vanhempiensa luona olevat pojat), jotka olivat täyttäneet 15 vuotta, suorittivat riksin. 15 vuotiaista alkaen piti palvelevain vaimojen ja kaikkien tyttöjen, olkoot sitten palveluksessa vai ei, maksaa puoli riksiä [1]). Kuningas itse sitoutui antamaan arvostella kruunun saatavat ratsupalvelusjärjestyksen mukaan ja kustakin sataluvusta riksejä maksamaan 32 riksiä. Aatelin suh-

[1]) Rahan sijasta sai maksaa muutamia tavaroja varman arvostelun mukaan (Katso 369 siv.).

teen on huomioon otettava, ett'ei se pyytänyt talonpojilleen vähennystä puoleen määrään siitä, mitä kruunun ja verotalonpojat maksoivat, vaan suostui siihen, että niiltä kannettiin yhtä paljon. Yhdessä ainoassa kohdassa tehtiin aateliston talonpoikain hyväksi poikkeus. Sääntö Elfsborgin lunnaitten kantamisesta määräsi, että kun talossa oli useampia isäntiä, täytyi näiden kunkin maksaa se, mikä talonisännän suoritettavaksi tuli. Tästä olivat kuitenkin ne aateliston rälssitalonpojat ja torparit, jotka asuivat heidän rajapyykkiensä sisällä, vapautetut.

Virkamiehistä, jotka olivat saaneet eron virastaan, oli se määräys, että he maksoivat saman määrän kuin virassa olevat, jos heillä oli talo verosta vapaana, muuten pääsivät he suorittamalla saman maksun kuin sotilaat ja talonpojat [1]).

Tämä Elfsborgin lunnaiden vero ei ollut tavallisten kruunun veronkantomiesten kannettavana, vaan sitä varten asetettiin erityisiä asiamiehiä tai kommissarioita, kaksi tai useampia joka maakuntaan. Toisinaan supistui tällaisen asiamiehen piiri ainoaksi kihlakunnaksi. Niin oli Niilo Kihl ylöskantomiehenä Vehmaan, Halikon ja Piikkiön kihlakunnissa, Kaarlo Pietarinpoika Yli- ja Ali-Satakunnassa ynnä Maskun kihlakunnassa, Akseli Eerikinpoika Grabbe, Grabbakan herra, Hollolan ja Hattulan kihlakunnissa, Herman Fleming Sääksmäen kihlakunnassa, Heikki Klaunpoika Raaseporin läänissä, Krister Klaunpoika Porvoon ja Kyminkartanon lääneissä, Heikki Eerikinpoika ja Pertteli Tönnenpoika Viipurin läänissä, Eerikki Perttelinpoika Suur-Savossa, Sigfrid Heikinpoika Pikku-Savossa ja Lapveden kihlakunnassa, Maunu Klementinpoika ja Heikki Olavinpoika Pohjanmaalla sekä Sten Klaunpoika ja Klaus Niilonpoika Ahvenanmaalla.

[1]) Stjernman, Möten och riksdagars beslut, I, 684—689 s:lla; Lisäkokoelma (S. v. a.) n:o 82.

Vielä asetettiin kaupunkeihin eri miehiä kantamaan Elfsborgin lunnaita vieraista laivoista ja ulkomaalaisilta kauppiailta. Muista kaupungeista ei meillä ole tietoja tällaisista nimityksistä paitsi Viipurista, jossa siihen toimeen kesällä 1614 määrättiin eräs Matti Pertelinpoika. Häntä auttamaan virkatehtävissä määrättiin eräs kaupungin raatimies Herman Bröke (?Böök). Samassa tuli näitten miesten pitää silmällä, että kuninkaan painettuja määräyksiä kaupasta pidettiin voimassa [1]).

Muuten koetettiin saada Elfsborgin lunnaitten vero kannetuksi tarkemmin kuin kaikki muut verot. Niinkuin mainitsimme, asetettiin sitä varten eri veronkantomiehet maakuntiin, ja näiden piti kuninkaalle vannoa vala toimensa rehellisestä täyttämisestä. Heidän tuli matkustaa voutien kanssa ympäri aluettaan kaupungeissa ja maaseuduilla veron kannolla. Paitse voutijen tuli myöskin pappien auttaa heitä antaen heille tarpeellisia tietoja. Varmoja luotettavia manttaaliluetteloja veronmaksajista piti kaupunkikunnissa kaupungin kemnerin toimittaa heille ja kirjurin vahvistaa ne valalla sekä nimikirjoituksellaan, maalla taas pappien, nimismiesten ja kirkon-kuudennusmiesten. Elfsborgin lunnaitten veronkantajain tuli, kun he olivat lopettaneet veronkantonsa, jossa heillä näkyy olleen montakin apumiestä, muuttaa kaikki kannettu vero rahaksi ja tehdä tili kannostaan. Se oli tapahtuva kamarissa neljälle sitä varten erityisesti määrätylle henkilölle, joilla ei saanut olla käsissään minkään muun veron kantoa [2]).

---

[1]) Lisäkok. (S. v. a.) n:o 80, 94 s:lla; Vaaranen, Saml. af Urk. IV, 297 s:lla (kirje $^4/_6$ 1614).

[2]) Stjernman, Mötens och Riksdagars beslut, I, 688 s:lla; Hallenberg, Gustaf II Adolfs historia, II, 671 ja 672 s:lla.

Vaikka edellä mainitut määräykset Elfsborgin lunnaitten kantamisesta olivat varsin seikkaperäisiä, tuntui kuitenkin, kun ne olivat pantavat käytäntöön, moni kohta epäselvältä, jonka tähden viran-omaiset kääntyivät hallituksen puoleen pyytäen selvitystä. Niin kirjoitti Viipurin käskynhaltija Tönne Eerikinpoika Wildeman kesäkuun alussa 1614 tästä asiasta siihen aikaan Viipurissa olevalle kuninkaalle, joka antoi hänelle kolmeen kohtaan sovitetun vastauksen. Nämät kohdat sisälsivät seuraavat määräykset:

1) Nihtien, pyssymiesten, merimiesten ja vielä sotamiesten leskien Viipurin tienoilla, jotka maalla asuivat ja omistivat taloja, tuli maksaa Elfsborgin lunnaat, mutta ne, jotka kaupungissa asuivat ja siellä olivat jokapäiväisessä palveluksessa, olivat mainitusta verosta vapautettavat.

2) Lastirahat, jotka vieraiden laivain tuli maksaa, olivat kannettavat laivan kantavaisuuden eli lästiluvun mukaan.

3) Eräs ulkomaalainen laivuri, joka edellisenä syksynä vasta matkalle valmistuttuaan oli saanut tietoa Elfsborgin lunnaista ja sentähden pyrki päästä niistä vapaaksi, vapautettiin sillä kertaa maksusta [1]).

Elfsborgin lunnaitten kantaminen ulkomaalaisilta ei kuitenkaan sillä ollut selvillä. Joku aikaa myöhemmin ilmoitti Arvi Tönnenpoika Wildeman, että ulkomaalaiset valittivat Elfsborgin lunnaista, ja pyysi tässä kohdin tarkempia ohjeita. Varsinkin tahtoi hän saada selville, tuliko ulkomaalaisten Elfsborgin lunnaiksi maksaa 2 riksiä kustakin 100 talarista tuotujen tavarain arvosta ja yhtä paljon 100 talarista vietyjen tavarain arvosta tai ainoastaan jommastakummasta joko tuoduista tai viedyistä tavaroista. Vastauksessaan ilmoitti kuningas, ett'ei hän voinut Elfsborgin lun-

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk., IV, 304 s:lla.

naita muuttaa tai vähentää, koska ne eivät olleet hänen vaan valtionsäätyjen määräämiä. Tullimaksusta lausui hän taas: „Vaikka en tarkemmin tiedä, miten tässä kohdin menetellään Tukholmassa ja muualla Ruotsissa, voitte te kumminkin antaa niitten vain maksaa toisesta joko sisääntuoduista tai ulosviedyistä tavaroista riippuen siitä, kumman summa korkeammalle nousee [1]).

Paitsi nyt mainittua määräystä kaupasta, joka selvään soti säännön sisällystä vastaan, teki kuningas muitakin myönnytyksiä vastoin sääntöä, jotka saattoivat asiat entistä epäselvemmiksi. Niin vapautti hän vuonna 1614 sotaretkellä Venäjällä olevat Suomen ratsumiehet ja nihdit vaimoineen Elfsborgin lunnaitten suorittamisesta. Nämät sotilaat olivat nimittäin kuninkaalle valittaneet, miten rasittavaksi jo mainitun veron suorittaminen heille kävi. Muutama kuukausi myöhemmin uudisti kuningas tämän käskyn sotaretkillä olevista ratsumiehistä ja nihteistä yleensä nähtävästi koko valtakuntaa varten huomauttaen, että se koski vaan heitä ja heidän vaimojaan, mutta väestään täytyi heidän maksaa vero. Seuraavana vuonna 1615 vapautti kuningas taas neljä metsästäjää Suomessa saman veron suorittamisesta [2]).

Toiselta puolelta näkyvät Elfsborgin lunnaitten veron kantomiehet paikoittain kantaneen veroa yli säädetyn määrän. Niin valittaa yhteinen kansa Pohjanmaalla, että heiltä vaadittiin ja monessa paikoin oli kannettukin paitse säädettyjä kahta riksiä manttaalilta eli perhekunnalta ynnä renkien ja palvelijattarien veroa, niinkuin sääntö määräsi, vielä kaksi riksiä talolta, eroituksetta kokonaisilta ja puolinaisilta taloilta. Tä-

---

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk. IV, 297 s:lla.

[2]) Lisäkokoelma (S. v. a.) n:o 95 (kirje $^{21}/_{3}$ 1614) ja 80 (kirje $^{13}/_{4}$ 1615); Vaaranen, Saml. af Urk. IV, 303 s:lla (kirje $^{6}/_{6}$).

män johdosta käski kuningas Elfsborgin lunnaitten veron kantajia, jotka olivat väärin käsittäneet säännön sanat, seuraavana vuonna laskemaan pois talonpoikain verosta, mitä nämät edellisenä vuonna olivat maksaneet liikaa. Samasta virheestä syyttivät Ilmajoen pitäjän asukkaat muutama viikko myöhemmin Pohjanmaan käskynhaltijata Eerikki Harea, jota kuningas käski menettelemään talonpoikain suhteen samaten kuin muut Elfsborgin lunnaitten veron kantajat. Tämä epäkohta ei kuitenkaan tainnut poistua vielä silloin. Vuodelta 1620 löytyy eräs Närpiön talonpoikain todistus Elfsborgin lunnaitten kannosta, josta huomaa, että paitse niitä kahta riksiä, jotka joka isäntä maksoi, vielä kannettiin erityisiä tontti- eli talonrahoja. Asiasta olivat talonpojat aikaisemmin käyneet valittamassa kuninkaalle ilmoittaen, ett'ei Elfsborgin lunnaitten kantamisesta heille luetussa julistuksessa sellaista ollut mainittu eikä sellaisia rahoja kannettu muualla Suomessa eikä Ruotsissa. Kuningas olikin silloin erityisellä kirjeellä vapauttanut heidät tästä laittomasta verosta lausuen, että heillä tämän veron maksussa piti olla samat oikeudet kuin muilla valtakunnan asukkailla [1]).

Veronmaksajain puolesta tavataan myöskin paljon vastahakoisuutta tämän veron suorittamisessa. Niin valitti 1616 Hollolan ja Hattulan kihlakuntain Elfsborgin lunnaitten veronkanto-mies Aksel Eerikinpoika, että kahden edellisen niinkuin myöskin silloin kannettavan kolmannen vuoden Elfsborgin lunnaitten verosta paljon oli jäänyt rästiksi usealle henkilölle eri säädyistä, jotka eivät sitä tahtoneet maksaa, vaan karkoittivat hänet luotaan uhkauksilla ja kovilla sanoilla, kun hän sitä vaati maksettavaksi. Tämän johdosta

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk., IV, 249 ja 279 s:lla; Lisäkok. (S. v. a.) n:o 144 (kirje $^{20}/_{3}$ 1620).

määräsi kuningas, että Aksel Eerikinpoika saisi toimittaa kaikki vastahakoiset, olkoot aatelisia tai aatelittomia, ylhäisiä tai alhaisia, kuninkaan linnoihin siellä pidettäviksi, siksi kun vero kaikista veronkanto-vuosista on suoritettu [1]).

Vähän myöhemmin samana vuonna valittivat Elfsborgin lunnaitten veron kantajat yhteisesti kuninkaalle ja pyysivät häneltä määräystä useasta heidän veronkantoansa koskevasta seikasta. Ensimmäinen kohta koski aatelisten velvollisuutta suorittaa Elfsborgin lunnaat. Siitä määräsi kuningas vastatessaan tähän valitukseen, että jokaisen aatelisen, joka edellisinä vuosina ei ollut täydelleen suorittanut ratsupalvelustaan, tuli säännön mukaan suorittaa tämä vero nimittäin 32 riksiä joka hevosesta, joka heidän piti varustaa, huolimatta siitä, oliko heillä kaikilla niin paljon taloja, kuin hevosen varustamiseen vaadittiin vai eikö. Mutta ne, jotka olivat suorittaneet ratsupalveluksensa ja siitä voivat näyttää kunnollisia todistuksia, olivat vapautettavat tämän veron suorittamisesta. Siltä, joka pidätti Elfsborgin lunnaitten maksun, saivat veronkanto-miehet ottaa tätä summaa vastaavan määrän hänen tavaraansa, ja tuli käskynhaltijain siinä suhteessa olla veronkanto-miehille avuliaita. Toisessa kohdassa uudisti kuningas jo ennen antamansa määräykset ratsumiehistä ja nihdeistä, milloin ne olivat tämän veron suorittamisesta vapaat. Tällä kertaa lisättiin vielä vapautus sellaisille kotona oleville ratsumiehille, jotka olivat sotaretkelle hankkineet vakinaisen miehen sijaansa. Mutta näitten niinkuin sotaretkellä olevain ratsumiesten ja nihtien lasten ja palvelijain tuli maksaa vero.

Kolmannessa kohdassa käsketään vouteja ja kirjureja, jotka myöskin olivat vastahakoisuutta osottaneet, maksamaan

---

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk., V, 127 s:lla.

veronsa säännön mukaan. Jos he vieläkin vastustivat, oli heiltä käskynhaltijan avulla otettava pantti.

Neljännessä ja viidennessä kohdassa puhutaan veronkantamisesta köyhiltä. Perin köyhille (husarme), joilla ei ollut mitään omaisuutta, voitiin vero antaa anteeksi, jos Elfsborgin lunnaitten veronkantomiehet tarkoin tutkivat heidän tilaansa ja jättivät heistä suljettuja kihlakunnan sinetillä varustettuja tarkastusluetteloja; muuten saivat veronkantajat itse maksaa heidän puolesta. Jos muut talonpojat olivat niin köyhät, ett'eivät kohta voineet maksaa Elfsborgin lunnaitten rästejä, mutta lupasivat maksaa, kun saivat viljansa korjatuksi, oli heidän suhteensa niin kauvan odotettava. Mutta sen jälkeen tuli heidän maksaa ne verokappaleissa säännön mukaan, jos heillä ei ollut rahaa niitten maksamiseksi [1]).

Kaksi vuotta myöhemmin 1618 kääntyivät Pohjanmaan Elfsborgin lunnaitten veronkantajat kamreeri Juhana Otenpojan puoleen pyytäen hänen kauttaan tarkempia ohjeita useasta heidän veronkantoansa koskevasta kohdasta. Niin kysyivät he, eikö käskynhaltijan, voudin, kihlakunnan kirjurin, lohivoudin ja maakunnan tullinhoitajan täytynyt maksaa puolestaan Elfsborgin lunnaita niinkuin myöskin nimismiesten talonväkensä puolesta. Samaten tiedustelivat he, eikö Vaasan ja Oulun kaupungeille kuuluvilta talonpojilta pitänyt kantaa Elfsborgin lunnaita. Lopuksi pyytävät he, että Hailuodon, Iin, Kemin, Oulunjärven ja Oulun pitäjille sekä Oulun kaupungille, joiden asukkaat olivat vastahakoiset antamaan kirjoittaa itsensä manttaaliluetteloihin tämän veron maksamista varten, lähetettäisiin virallinen kehotuskirje (förmaningsbref) siitä asiasta.

---

[1]) Lisäkokoelma (S. v. a.) n:o 80, kirje $^{18}/_{5}$ 1616.

Tähän pyyntöön Tukholmasta toimitetussa vastauksessa ilmoitetaan, että vastahakoisten piti suorittaa tämä vero, nimittäin käskynhaltijan aatelismiehen tavoin, joll'ei hän muualla Suomessa ollut sitä maksanut, voudin ja kihlakunnankirjurin niinkuin sääntö heistä määräsi, lohivoudin ja tullinhoitajan alivoudin tapaan. Säännön mukaisesti tuli myöskin nimismiesten maksaa perheistään, ja saivat veronkantajat vaatia veron Vaasan ja Oulun kaupungeille kuuluvilta talonpojilta. Mitä taas viimeiseen kohtaan tulee, nimittäin noitten Pohjois-Pohjanmaan pitäjäin velvoittamiseen myöntyä manttaalikirjoitukseen, käskettiin papit toimittamaan niistä varmat sinetillä varustetut manttaaliluettelot, koska he parhaiten voivat siitä tietoa antaa. Niiden mukaan oli vero kannettava, ja kun verosta tulevaisuudessa tutkittiin, olivat nimismiehet ja papit ynnä lautakunnat sekä voudit ja kihlakunnankirjurit edesvastauksessa kaikista virheistä ja velvolliset suorittamaan kaiken tappion, minkä kruunu mahdollisesti tulisi kärsimään. Myöskin kamariin lähettämässään tilissä olivat Pohjanmaan Elfsborgin lunnaitten kantajat huomauttaneet useasta näistä epäkohdista ja saivat sen johdosta sieltä toisen vastauksen, joka on edellistä täydellisempi. Siinä kehotetaan Elfsborgin lunnaitten kantajia vetämään oikeuteen nimismiehet ja Vaasan sekä Oulun kaupungit, joll'eivät hyvällä myöntyisi, ja ilmoitetaan syyksi, miksi tullinhoitajan ei tarvinnut enempää maksaa kuin alivoudin, että hänen tulonsa olivat paljoa pienemmät kuin suurten kaupunkien tullinhoitajien. Voutien velvollisuutena Elfsborgin lunnaitten kantamisessa mainitaan siinä, että heidän täytyi toimittaa varmat luettelot niistä, jotka olivat suorittaneet sekä vakinaiset että ylimääräiset verot, sillä niiden täytyi myös suorittaa Elfsborgin lunnaat [1]).

[1]) Lisäkokoelma (S. v. a.) n:o 149[a] ja 151.

Niinkuin edellisestä esityksestä huomaa, koetti hallitus kaikkia keinoja estääkseen mielenmääräisiä vapautuksia Elfsborgin lunnaitten kannossa ja niiden rästien lisääntymistä. Myöhempi kohta olikin varsin arveluttava rahvaan köyhyyden vuoksi. Sentähden tapaammekin ennättämiseen hallituksen kirjeitä siitä asiasta. Niin oli Kustaa Aadolf kerran käskenyt kummankin Pohjanmaan voudin sekä eteläisen että pohjoisen rovastikunnan taivuttaa voutikuntansa asukkaita vapaaehtoisesti ja oikeassa ajoin suorittamaan Elfsborgin lunnaat ja sitten auttaa tämän veron kantajia sen kantamisessa kruunulle. Kun kuningas ei huomannut käskystään toivottua tulosta, uudisti hän sen Kesäkuussa vuonna 1616 näille voudeille väittäen, ett'eivät olleet mitään tehneet asian hyväksi; joll'eivät kohta käskyä täyttäisi, aikoi hän rangaista heitä niin, että sen kyllä muistaisivat [1]).

Seuraavan 1617 vuoden alussa kirjoitti kuningas jälleen tämän veron kantamisesta, mutta sillä kertaa kaikille valtakunnan Elfsborgin lunnaitten veron kantomiehille. Hän huomauttaa, että tämän neljäs vuosimaksu juuri oli kannettava ja kehottaa veronkantajia tarkkaan vaatimaan ensimmäiseksi päiväksi kesäkuuta samana vuonna sekä sen vuoden summan että kaikki vanhat rästit [2]).

Kun kaikesta tarkkuudesta huolimatta sittenkin jäi paljon rästejä, keksi hallitus seuraavaksi vuodeksi 1618 uuden keinon, jolla se toivoi pääsevänsä parempiin tuloksiin. Elokuussa 1618 lähettivät nimittäin kamarineuvokset kirjeen Elfsborgin lunnaitten kantajille, jossa heitä käsketään vaatimaan tämä vero silloin kohta, niin kauvan kuin talonpojilla vielä oli viljansa eivätkä olleet ehtineet sitä käyttää tai velko-

---

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk., V, 166 s:lla.

[2]) Valt. registr. 1617, kirje $^{12}/_{3}$, 248 s:lla.

jilleen maksaa. Samaten piti tämä vero kantaa palkollisilta jo siihen aikaan vuotta, sillä Mikon päivän aikaan vaihtoivat he paikkaa, ja sen jälkeen oli vaikeampi saada heistä selkoa [1]).

Samassa määrin kun hallitus lisäsi vaatimuksiaan Elfsborgin lunnaitten kantajien suhteen, samassa määrin rupesivat nämät myöskin veronmaksajia enemmän rasittamaan. Seurauksena olikin, että kansa yhä vain köyhtyi, veroluetteloista täytyi sulkea pois suuret määrät perin köyhiä, ja maksuunvelvolliset uudistivat entiset valituksensa veron suuruudesta ja veronkantajain julmuudesta. Niin valitti Helsingin kaupungin edusmies Örebron valtiopäivillä 1617 siitä, että kaupunkia ylen määrin verotettiin pyytäen muun muassa, ett'ei kaupungin asukasten tarvitsisi maksaa Elfsborgin lunnaita äyriluvun vaan yksistään pariskunta-luvun mukaan ja sen lisäksi lapsista ja palvelijoista. Siihen antoi kuningas ehdottomasti kieltävän vastauksen [2]).

Vuonna 1619 oli hallitus lähettänyt muutamia tarkastusmiehiä Suomeen, joista yksi Juhana Skytte kamreeri Juhana Otenpojan avulla piti tarkastusta perin köyhistä Pohjanmaalla. Niissä kahdessa kokouksessa, toinen Vaasassa maaliskuun 2 ja toinen Oulussa saman kuun 14 p:nä 1620, joihin nämät miehet sen johdosta olivat kutsuneet maakunnan papiston ja rahvaan, valitettiin, että maakunnassa löytyi paitse Elfsborgin lunnaitten manttaaliluetteloihin otettuja suuri joukko muita köyhiä, joita ei oltu kirjoihin pantu. Ne olivat nimittäin niin köyhtyneitä, „että henkensä ohessa eivät mitään omistaneet, tuskin vaatteitakaan, joilla voivat syntisen ruumiinsa verhota". Muut olivat sentähden suostuneet suorittamaan, mitä näiden osaksi tuli [3]).

---

[1]) Kamarin registr. 1618, kirje $^{31}/_{8}$.

[2]) Vaaranen, Saml. af Urk., V, 212 s:lla.

[3]) Lisäkokoelma (S. v. a.) n:o 156.

Samana vuonna 1620 valitetaan vielä kahdesta läänistä, joista toinen oli Raaseporin ja toinen ehkä Porvoon lääni, että varsinkin voudin Lennart Bönikenin kirjurit ja Elfsborgin lunnaitten kantomiehet olivat niin kiskoneet näitä läänejä, että 150 taloa, joista varmat ja epävarmat saatavat yhteensä olivat 2000 talaria, oli perin köyhtyneenä.

Rajaseuduilla, joista hallitus pelkäsi, että asukkaat karkaisivat, menetteli se paljon varovaisemmin. Se käski Elfsborgin lunnaitten kantajia antamaan siellä helpoituksia tämänkin veron suhteen, josta se vähemmän kuin muista oli valmis antamaan vähennystä. Niin kirjoitti kuningas syyskuun loppupuolella 1616 Pohjanmaan käskynhaltijalle Eerikki Harelle, että rajalla asuvia köyhtyneitä piti varovaisesti kohdella varsinkin Elfsborgin lunnaitten vaatimisessa. Jos joku karkaisi, tuli Haren antaa hänelle veronhuojennusta, niin että hän jälleen palaisi taloonsa ja maksaisi siitä veroa.

Samassa kirjeessä vapautti kuningas myöskin Kajaanin linnan linnanväen Elfsborgin lunnaista [1]).

Mitä niihin verokappaleisiin tulee, joissa tämä vero oli suoritettava, oli tarkoitus jos mahdollista saada kaikki rahassa tai hyvässä hopeassa maksetuksi. Mutta kun monessa paikassa oli vaikeata saada rahaa irti, varsinkin riksejä, joilla vero oikeastaan oli maksettava, määrättiin jo alusta alkaen, että rahan sijasta saataisiin maksaa vero kuparissa, raudassa tai viljassa. Leiviskä kuparia laskettiin $1\,^1/_2$ riksiksi, kippuna kankirautaa 4 riksiksi, tynnyri vehniä $1\,^1/_2$ riksiksi ja ruis- tai mallastynnyri riksin arvoiseksi. Myöhemmin vuonna 1618 käski hallitus Norrlannin käskynhaltijaa kantamaan rahan sijasta tynnyrin hyviä vehniä 3 tala-

[1]) Acta historica Ruotsin valtion arkistossa, kirje $^{10}/_{3}$ 1620; Vaaranen, Saml. af Urk., V, 182 s:lla.

rista ja ruistynnyrin 7 markasta. Kolmelle vuonna 1619 Suomeen lähetetylle tarkastuskommissaarille Juhana Skyttelle, Kaarlo Oxenstjernalle ja Jaakkima Berndesille annetuissa ohjeissa käsketään heitä ilmoittamaan, että Elfsborgin lunnaiksi saisi kantaa rahan sijasta viljatynnyrin 7 markasta, voileiviskän 6 markasta ja silakkatynnyrin kolmesta talarista. Kun tiedämme, että vuokraajilta samana vuonna otettiin 9 markkaa viljatynnyristä, tuntuu siltä, kuin hallitus tässä kohden olisi jossakin määrin katsonut omaa voittoaan. Myöntää täytyy kuitenkin, että pääveroon kuuluva vilja edellisinä vuosina ja vielä osaksi 1619 arvosteltiin vaan 6 markaksi tynnyri n. k. verokappalten vaihdossa. Mutta aivan omituista ahneutta hallituksen puolesta osottaa se, että kamarineuvokset eräässä vuonna 1621 käskynhaltija Kaarlo Oxenstjernalle lähettämässään kirjeessä ilmoittavat, että Oxenstjerna tekemänsä ehdotuksen mukaan saisi kantaa Elfsborgin lunnaitten rästiä rukiissa rahan sijasta laskien ruistynnyrin 6 markaksi. Tällainen veronkanto tuotti nimittäin hallitukselle suurta voittoa, koska sama vilja annettiin korkeammasta hinnasta, kaiketi vähintäin 9 markasta, kauppiaille, joille oli luvattu heidän saatavansa Elfsborgin lunnaitten verosta [1]).

Kun Elfsborgin lunnaitten kantaminen oli lopetettu, saivat tämän veron kantajat vuonna 1619 toimekseen tarkastaa, mitä siitä oli jäänyt rästiksi. Suomessa yhdistettiin heidän toimeensa myöskin velvollisuus samassa tarkastaa autiotiloja. Tämä myöhempi toimi olikin tavallaan yhteydessä edellisen

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 688 s:lla; valt. reg. 1618 $^{18}/_{9}$ 325 s:lla; Vaarasen painamatt. kok. 1619 n:o 23 (De till Finland utskickades memorial $^{18}/_{7}$); Piikkiön kihlak. verok. 1617, 1797 nid., Maskun 1617, 1801 nid., Halikon 1617, 1799 nid., Vehmaan 1617, 1893 nid. j. n. e.; Kamarin reg. 1621, kirje $^{27}/_{8}$.

kanssa syystä, että yhä lisääntyvät autiotilat lisäsivät suuressa määrässä jo mainittujen rästien karttumista.

Samana vuonna 1619 Suomeen lähtevät hallituksen lähettiläät Juhana Skytte, Kaarlo Oxenstjerna ja Jaakkima Berndes saivat myöskin toimekseen tutkia Elfsborgin lunnaitten kantamista, tiedustella niiden käyttämistä, vieläpä järjestää niiden viimeisen vuosimaksun ja rästien kantoa. Koska Suomessa paljon epäjärjestystä vielä siinäkin kohdin oli huomattavana, että moni oli jätetty pois Elfsborgin lunnaitten manttaaliluetteloista ja muutamat poisjätetyistä kuitenkin olivat suorittaneet tämän veron joko muille veronkantajille tai itse Elfsborgin lunnaitten kommissaareille, tuli lähettiläitten käskeä kaikkia näitä veronkantajia asettamaan niin, että, mitä kannettu oli, toimitettiin kruunulle. Tämän asian selvittämiseksi piti heidän sen lisäksi, niin pian kuin Turkuun saapuivat, lähettää muutamia kunnollisia miehiä kuhunkin maakuntaan, joiden tuli pitäjä pitäjältä, neljännes neljännekseltä tutkia, miten Elfsborgin lunnaitten vero oli kirjoitettu ja kannettu. Sen ohessa tuli näiden miesten myös tutkia autiotaloja ja toimittaa muutamia muita heille annettavia toimia. Ainoa henkilö, jolle nämät hallituksen lähettiläät antoivat tämän toimeksi, ei kuitenkaan yksinäisessä maakunnassa vaan yleensä koko Suomessa, oli Pietari Erlandinpoika Båt. Kuningas kehotti kyllä Båtia nopeasti ja tarkkaan toimittamaan tämän tehtävän, mutta tietoja puuttuu tykkönään siitä, mitä hän sai aikaan [1]).

Vähän myöhemmin annettiin erityiset ohjeet yhdelle näistä Suomeen lähetetyistä tarkastajista nimittäin Kaarlo

---

[1]) Val. reg. 1619, kirje $^{21}/_{6}$ 189 s:lla; Vaarasen painamatt. kok. 1619 n:o 23 (De till Finland utskickades memorial $^{18}/_{7}$); valt. reg. 1619, kirje $^{11}/_{11}$, 421 s:lla.

Oxenstjernalle, koska hänen piti jäädä Turkuun käskynhaltijaksi ja siten sai pysyväisen toimen maassamme. Oxenstjernan piti, mitä Elfsborgin lunnaisiin tulee, vaatia kommissaareja kantamaan kaikki Suomessa jäänyt rästi niin vanha kuin parhaillaan pidettävässä tarkastuksessa ilmituleva. Mitä silloin karttui rahaa yli sen summan, joka oli Liivinmaalle ja ylipäällikölle Jaakko De la Gardielle lähetettävä, oli kohta toimitettava verokamariin Turkuun. Mutta mitä kannettiin viljassa, voissa ja humaloissa, se oli kaikki itse näissä verokappaleissa lähetettävä Turun, Hämeenlinnan, Raaseporin ja Porvoon lääneistä Turkuun sekä Viipurin läänistä ja Savosta Viipuriin. Niitten suhteen ei kuningas tahtonut, että mitään muutosta tapahtuisi vaihtamalla, ostamalla tai myymällä, sillä siitä seuraisi vain epäjärjestystä ja valituksia. Kaikki nahkatavarat, jotka kannettiin, tuli heidän rahain kanssa lähettää Turkuun [1]).

Sittemmin jätettiin seuraavana vuonna 1620 sekä Elfsborgin lunnaitten että autiotaloin tarkastus käskynhaltijoille. Nämät toimet annettiin heille suoritettaviksi, samalla kun julistivat kannettavaksi erään äsken määrätyn uuden veron, karja- ja kylvöveron. Tätä Elfsborgin lunnaitten tarkastusta varten tuli joka käskynhaltijan saada kamarista luettelo käskynhaltija-kuntansa saman veron rästistä. Sille, joka tarkastuksessa huomattiin kykenemättömäksi suorittaa rästinsä, sai käskynhaltija antaa vapautuslipun, jonka näyttäminen kamarissa vapauttaisi Elfsborgin lunnaitten kommissaarit vastaamasta siinä ilmoitetun henkilön rästistä. Niiltä, jotka voivat veron suorittaa, tuli kommissaarin, jonka täytyi olla tarkastuksessa muassa, kohta kantaa vero.

Toinenkin Elfsborgin lunnaitten rästiä koskeva seikka

---

[1]) Valt. reg. 1619, kirje $^{9}/_{11}$, 417 v. s:lla.

oli tällä kertaa käskynhaltijain tutkittavana. Paljon rästiä oli nimittäin syntynyt kommissaarein huolimattomuudesta siinä kohden, että he eivät joka vuosi ajoissa olleet vaatineet tätä veroa maksettavaksi, vaan antaneet rästien kasvaa siksi, kun alamaiset eivät enää voineet niitä suorittaa joutumatta taloistaan (blifva boslitne). Sentähden tuli joka käskynhaltijan, kun hän tarkastustaan toimitti, tarkoin tiedustella, oliko rästi syntynyt kommissaarin huolimattomuudesta vai todellisesta köyhyydestä. Tästä tuli hänen niin pian kuin suinkin ilmoittaa kamariin, niin että valtiovarain-hoitaja ja kamarineuvokset voisivat vaatia kommissaareilta, mitä kruunu heidän kauttaan oli tappiota kärsinyt.

Siihen kappaleeseen tätä kirjettä, joka lähetettiin Viipurin käskynhaltijalle Sven Maununpoika Eketrälle oli lisätty, että hänen täytyi hyvin tarkkaan toimittaa jo mainittu tarkastus, koska viimeistä tarkastusta arveltiin vääräksi. Tässä tarkoitetaan nähtävästi itse kommissaarein toimittamaa tarkastusta. Kun Eketrä oli toimensa täyttänyt, tuli hänen lähettää siitä kirjallinen kertomus Tukholmaan.

Turun käskynhaltija-kunnan käskynhaltijan Kaarlo Oxenstjernan kertomus toimittamastaan karjaveron julistamisesta antaa samassa paljon tietoja niistä Elfsborgin lunnaita koskevista asioista, joita häntä sen yhteydessä oli käsketty tiedustelemaan. Tässä kirjeessä, joka on valtiokanslerille kirjoitettu, ilmoittaa hän kehottaneensa Elfsborgin lunnaitten kommissaareja ahkeraan ja tarkkaan kantamaan rästin ja sitten matkustamaan Ruotsiin vieden mukanaan kantamansa rahat ja niistä tekemänsä tilit. Miten ankarasti tätä Elfsborgin lunnaitten rästiä talonpojilta oli vaadittu maksuun, sen osottaa Oxenstjernan seuraava kertomus samassa kirjeessä. Hän lausuu nimittäin, että talonpojat kyllä olivat olleet taipuvaisia suostumaan maksamaan karjaveron. Ne olivat vaan pyytäneet maksu-

ajan pitennystä syksyyn saakka, sillä heidän oli vaikea niin pian saada rahaa kokoon. Kaikki rahat, mitkä he olivat voineet kaapia kokoon, olivat nimittäin Elfsborgin lunnaitten veronkantajat ottaneet, ja heillä oli vielä asiamiehensä kihlakunnissa, jotka olivat varoillaan ja kohta kantoivat talonpojilta rahat, jos he huomasivat heidän sellaisia saaneen. Vielä olivat talonpojat pyytäneet saada suorittaa karjaveron verokappaleissa raha-arvon mukaan niin, että voisivat päästä siitä ilman rästejä, ja valittaneet jälleen Elfsborgin lunnaitten rästistä ja varsinkin tässä rästintarkastuksen kautta tehdystä lisäyksestä, josta he pyysivät päästä vapaiksi. Sillä jos heidän täytyi se maksaa, johon he kuitenkin olivat aivan kykenemättömiä, tahtoivat he jättää kaikki, mitä heillä oli, ja lähteä muuanne. Oxenstjerna oli tämän johdosta antanut käskyn, ett'ei pitänyt kantaa tätä rästiä perin köyhiltä (reelt uthfattige), joilla ei ollut muuta kuin joku lehmä tai vuohi, vaan odottaa heidän suhteensa siksi, kun vastaus saapuisi kuninkaalta tai kamarineuvoksilta. Omasta puolestaan mainitsee vielä Oxenstjerna, että maassamme useammat olivat sangen köyhät, köyhemmät kuin hän voi kuvata, jonka kommissaarit kyllä tiesivät, vaan he eivät tahtoneet totuutta ilmoittaa. Jos sentähden Elfsborgin lunnaitten uusi silloin kirjoihin pantu ja sen vanhastaan oleva rästi vaadittaisiin maksettavaksi, niin joutuisi varmaankin suurin osa maata autioksi, niinkuin paikoittain oli tapahtunut Porvoon läänissä. Hänelle oli nimittäin varmana kerrottu, että muutamat olivat talvella ja vielä keväällä muuttaneet sieltä Liivinmaalle (kaiketi Viroon) vaimoineen ja lapsineen, sillä he olivat käyneet perin köyhiksi. Oxenstjerna oli halunnut jo silloin tarkemmin tutkia näitä asioita, vaan ei ollut sillä kertaa ehtinyt, jonka tähden hänen täytyi

lykätä se toiseen kertaan [1]). Seuraavana talvena näkyy Oxenstjerna pitäneen tämän aikomansa tarkastuksen Hämeen, Porvoon ja Raseporin lääneissä sekä Halikon ja Piikkiön kihlakunnissa Turun lääniä. Kesällä 1621 toimitti hän sitten tarkastuksen jäljellä olevissa Turun läänin kihlakunnissa, jotka olivat kumpikin Satakunta, Vehmaan ja Maskun kihlakunnat. Mitään selityksiä tarkastuksestaan ei hän kuitenkaan antanut kirjeessä, jonka hän samana vuonna kesällä lähetti valtiokanslerille [2]).

Toiselta käskynhaltijalta Suomessa, jolle tällainen tarkastus oli annettu toimeksi, nimittäin Sven Maununpoika Eketrältä ei meillä ole mitään kertomusta hänen toimestaan. Tämä on sitä ikävämpää, kun hallitus oli pannut erityisen arvon tämän tarkastuksen tulokseen, koska epäiltiin entistä hänen käskynhaltija-kunnassaan tapahtunutta tarkastusta vääräksi.

---

[1]) Itse hallituksenkin puoleen näkyvät talonpojat kääntyneen näillä valituksillaan kykenemättömyydestään maksaa Elfsborgin lunnaitten rästit. Niin kirjoittaa kuningas Kaarlo Oxenstjernalle heinäkuun lopussa 1620, että talonpoikia Yli-Satakunnasta ja Sääksmäen kihlakunnasta oli käynyt valittamassa, että heidän joukossaan oli monta köyhää, jotka eivät voineet maksaa Elfsborgin lunnaitten rästiä. Kuningas lähetti sen johdosta Oxenstjernalle luettelon niistä, jotka siellä tapahtuneen tarkastuksen mukaan olivat perin köyhiä ja pyysi häntä pitämään vielä uuden tarkastuksen joka pitäjässä ja antamaan niille, jotka hän silloin huomasi perin köyhiksi, vapauskirjeet verosta. Samanlaisia vapauskirjeitä oli myöskin annettava niille, jotka saman luettelon mukaan asuivat aateliston rajapyykien sisällä, sillä aatelisten etu-oikeuksia piti pitää voimassa. Myöskin piti Oxenstjernan tarkastaa, olivatko kommissaarit luettelon mukaan kantaneet veron (Vaarasen painamatt. kok. 1620 n:o 18, kirje $^{22}/_{7}$).

[2]) Instruktioner rörande landtregeringen i Sverige och Finland. 137—139 s:lla; Vaarasen painamatt. kok. 1620 n:o 16, kirje $^{20}/_{7}$ ja 1621 n:o 5, kirje $^{14}/_{4}$ ynnä n:o 26, kirje $^{30}/_{7}$.

Parista kuninkaan kirjeestä vuodelta 1621 Sven Eketrälle huomaamme vain, ett'ei tämä ollut voinut toimittaa asiaa kuninkaan mieleksi. Kuningas sanoo nimittäin eräässä kirjeessä kesäkuun keskivaiheilta huomanneensa lukiessaan sitä tarkastusluetteloa, jonka Sven Eketrä on toimittanut Elfsborgin lunnaitten rästistä muutamissa kihlakunnissa Viipurin, Savonlinnan ja Kyminkartanon lääneissä, että Eketrä oli antanut anteeksi tarkastuksessaan äärettömän summan. Sven Eketrän ja muissa osissa valtakuntaa pidettyjen tarkastusten välillä oli suuri ero. Sillä jos niissä oli kolmas osa annettu anteeksi, oli kuninkaalle kumminkin pidätetty kaksi kolmannesta, mutta Sven Eketrän tarkastuksen mukaan oli yhdessä kihlakunnassa 15,000 talarin rästistä ainoastaan tuhat tai puolitoista tuhatta talaria jäänyt lyhentämättä. Kuningas sanoo kyllä tahtovansa niin paljon kuin mahdollista lieventää alamaistensa rasitusta ja varsinkin niitten, joilla ei ollut mitään maksaa. Mutta Sven Eketrä oli tarkastuksessaan vain pitänyt silmällä, paljonko talonpojilla oli hevosia ja karjaa (nim. lehmiä) ja sen mukaan arvostellut heidän omaisuuttaan, vaan ei heidän monia ja suuria kaskia, heidän pientä karjaansa ynnä muuta heidän omaisuuttaan, joista heillä oli pääasiallinen tulonsa.

Tämän johdosta näkyy Sven Eketrä kirjoittaneen kuninkaalle puolustaen menettelyään, mutta ilman menestystä. Eräässä syyskuun alussa Eketrälle lähettämässään kirjeessä uudistaa kuningas entisen tuomionsa Eketrän tarkastuksesta lausuen, että hän oli siinä yksin-omaisesti pitänyt silmällä, miten paljo talonpojilla oli lehmiä ja hevosia, joita talonpojilla sillä maakulmalla ei ollut paljon, ja nähtävästi sen mukaan järjestänyt arvostelunsa; mutta mitä talonpojilla oli niinimetsää (basteskog), tervanpolttoa ja kaskija y. m. sellaista, josta hän enimmästä päästä sai elantonsa, sen oli

hän jättänyt ilman muuta sikseen kuninkaalle ja kruunulle mitä suurimmaksi tappioksi [1]).

Kumpasessa näistä kirjeestään oli kuningas uhannut panna uuden tarkastuksen toimeen. Tämä uhkaus täytettiinkin 1622 vuoden alussa. Silloin antoivat kamarineuvokset kahdelle entiselle Elfsborgin lunnaitten kommissaarille Kaarlo Gillienpojalle ja Lauri Carpelanille, jotka ensin olivat määrätyt tarkastukseen Äyräpään ja Jääsken kihlakunnissa, toimeksi uudelleen tarkastaa Elfsborgin lunnaitten kantoa muissa osissa Viipurin lääniä ja Kyminkartanon läänissä. Kirjeessä, jossa kamarineuvokset ilmoittivat heille tämän lisätyn toimen, kehoittavat ne heitä tarkkaan tiedustelemaan, miten paljon kultakin talonpojalta joka vuonna oli kannettu. Samaten tuli kommissaarien hankkia tieto, millä tavalla joko rahassa, viljassa tai muissa verokappaleissa vero oli kannettu, koska oli kuultu haikeata valitusta, että siellä muutamina vuosina oli kannettu kahdenvertainen vero. Ne, jotka tällaista vääryyttä olivat harjoittaneet, piti heidän tarkkaan kirjoittaa muistiinsa [2]).

Paljon vaivaa oli hallituksella näinä aikoina saada kaikki Elfsborgin lunnaitten kommissaarit jättämään veronkantotilinsä kamariin ja selvittämään ne. Kun hallitus kirjeillään käskynhaltijoille ei saanut tätä toimeen, lähetti se vuonna 1622 erityisen lähettilään (enspännare) Suomeen ajamaan tätä asiata ja vaatimaan, että kaikki vouditkin ja voutien kirjurit samalla tavalla tekisivät selkoa veronkannostaan.

Vielä vuonna 1625 valittavat kamarineuvokset kirjeessä Niilo Bjelkelle ja Juhana Otenpojalle, ett'ei Suomesta oltu

---

[1]) Kamarin reg. 1621, kirje $^{12}/_{6}$; Vaarasen painamatt. kok. 1621 n:o 29, kirje $^{7}/_{9}$.

[2]) Kamarin registr. 1622, kirje $^{22}/_{2}$.

tehty täydellistä tiliä Elfsborgin lunnaitten kannosta. Kamarineuvokset pyytävät sentähden kuninkaan puolesta, että, jos nämät tilit eivät olleet valmiit, he antaisivat kohta valmistaa ne ja lähettää ne Tukholmaan [1]).

Miten korkealle tämä Elfsborgin lunnaitten vero nousi eri osissa maatamme, voimme meidän aikoihimme säilyneitten veroluettelojen avulla laskea kohtalaisen tarkoin. Ainoastaan parista veronkanto-piiristä nimittäin Kaarlo Perttelinpojan, joka sisälsi Maskun, Yli- ja Ali-Satakunnan kihlakunnat ynnä Turun, Naantalin ja Porin kaupungit sekä Heikki Klaunpojan piiristä, johon kuului Raaseporin lääni ja Tammisaaren kaupunki, puuttuu meiltä tietoa, tapahtuiko niissä lyhennyksiä tästä verosta ja miten paljon. Samaten ovat nämät piirit ne, joista vuoden 1620 jälkeen jääneet rästit eivät täydelleen käy selville. Vielä täytyy tässä mainita, että usea aatelismies äsken mainittuun vuoteen saakka oli syystä tai toisesta pidättänyt talojensa ratsupalveluksesta kannettavan veron, joten se on jäänyt pois tässä mainituista luetteloista. Niin valitetaan esimerkiksi vuonna 1620 Kaarlo Perttelinpojan piiristä, että puuttui 23 aatelisen taloista jo mainittu maksu. Vielä seuraavana vuonna oli Halikon, Piikkiön ja Vehmaan kihlakunnissa runsaasti rästejä aatelisilla maksamattomina, vaikka ne kyllä olivat tileihin otetut.

Elfsborgin lunnaitten summat eri kihlakunnissa näemme seuraavasta luettelosta: [2])

---

[1]) Kamarin reg. 1622, kirje $^{12}/_{8}$; sama vuodelta 1625, kirje $^{31}/_{5}$.

[2]) Kaikista muista kihlakunnista olemme saaneet eri summan kustakin paitse Yli- ja Ali-Satakunnan ynnä Maskun kihlakunnan, Vehmaan sekä Piikkiön ja Halikon kihlakuntain ja Porvoon ynnä Kyminkartanon läänien veronkantopiireistä. Niistä on meillä nimittäin yhteinen summa koko piiristä.

		Koko kannettava summa	Lyhennetty	Jääpi	Suoritettu	Rästiä
		Tala- Äy- Penninreja. rejä. kejä.		Tala- Äy- Penninreja. rejä. kejä.	Tala- Äy- Penninreja rejä. kejä.	Tala- Äy- Penninreja. rejä kejä.
Yli- ja Ali-Satakunta ynnä Maskun kihlakunta	(1620)[1]	78,970: 18: 18		(78.970: 18: 18)		
Vehmaan, Piikkiön ja Halikon kihlakunnat	(1619)	(74,949: 5: 16)[2]		74,949: 5: 16	71,189; 24: —	3,759: 13: 16
Raaseporin lääni	(1619)	35,654: —: —		(35,654: —: —)		
Porvoon ja Kyminkartanon läänit	(1619)	56,524: —: —	10,847: 8: —	45,676: 24: —	41,498: 12: 12	4,178: 11: 12
Hattulan kihlakunnan	(1619)	(13.441: 4: —)		13,441: 4: —	9,825: 10: —	3,615: 26: —
Hollolan „	(1619)	(27,056: —: —)		27.056: 16: —	22,012: 24: —	5,043: 24: —
Sääksmäen „	(1620)	30,002: 12: —	1,137: 16: —	28,864: 28: —	22,908: 26: 12	5,956: 1: 12
Viipurin kaupungin	(1620)	(4,695: 28: —)		4,695: 28: —	4,695: 28: —	
Rannan kihlakunnan	(1620)	(20,367: 12: 21 1/3)		20,367: 12: 21 1/3	7,578: 22: —	12,788: 22: 21 1/3
Äyräpään „	(1620)	(15,704: 16: —)		15,704: 16: —	5,649: 4: —	10,055: 12: —
Jääsken „	(1620)	(21,911: 12: —)		21,911: 12: —	8 365: 16: —	13,545: 28: —
Lapveden „	(1621)	27,389: —: —	724: 20: —	26,664: 12: —	13,879; 25: 12	12,784: 18: 12
Ison-Savon „	(1621)	38,071: 16: —	2,647: 24: —	35,423: 24: —	20,306: 4: 12	15,117: 19: 12
Pikku-Savon „ [3]	(1621)	40,348: —: —	5,644: 30: —	34,703: 2: —	26,796: 22: —	7,906: 12: —
		485,084: 18: 21 1/3		464,083: 11: 7 1/3	254,706: 27: —	94,751: 29: 13 1/3
Ahvenanmaan [4]				25.054: —: —		
Pohjanmaan [5]				77,438: —: —		
				566,575: 11: 7 1/3		

1) Nämät numerot ilmoittavat, miltä vuodelta niitä seuraavat summat ovat.
2) Tässä sarakkeessa sulkumerkkien välissä mainitut summat kuuluvat oikeastaan kolmanteen sarakkeeseen.
3) Yllämainittujen kihlakuntain, läänien ja kaupunkien Elfsborgin lunnaitten tilit, lisäkokoelma (S. v. a.) n:o 80, 95, 106a, 120, 122, 135, 137, 138, 175, 178, 179.
4) Ahvenanmaalta ei jäänyt rästiä.
5) Tämä summa Pohjanmaalta on eräästä koko valtakuntaa koskevasta luettelosta, mitä kaikkiaan oli karttunut Elfsborgin lunnaita, ja siinä ei ilmoitetu rästejä. (Katso De la Gardieska Arkivet, XI osa, 52 s:lla).

Mitä näihin laskuihin tulee, täytyy pääsummasta 566,575 talaria 11 äyriä $7^1/_3$ penninkiä vielä vähentää mahdolliset lyhennykset toiselta puolelta Yli- ja Ali-Satakunnan sekä Maskun kihlakunnista ja toiselta Raaseporin läänistä. Edellinen niistä on laskettava suhteellisesti pieneksi, koska se tuskin koskee muuta kuin Turun kaupungin Elfsborgin lunnaitten kahta ensimmäistä kantovuotta. Niiltä nousi kokonaissumma tilin mukaan ilman minkäänlaisia lyhennyksiä 5076 talariin 5 äyriin eli 3181 talaria 1 äyri ensimmäiseltä kantovuodelta 1614 ja 1895 talaria 4 äyriä toiselta kantovuodelta 1615. Seuraavalta vuodelta 1616 on Turun Elfsborgin lunnaitten summa, nähtävästi lyhennettynä, $1572^3/_4$ talaria ja vähenee sitten vielä vuosi vuodelta. Ei liene liiaksi, vaikka laskemmekin kahden ensimmäisen vuoden summasta pois 1400 talaria lyhennykseksi, sillä arvattavasti oli etenkin ensimmäisenä vuonna varsin monta kirjoitettu verolle, jotka täytyi vapauttaa. Sillä tapaa nousee kolmen äskenmainitun kihlakunnan verosumma 77,570 talariin 18 äyriin 18 penninkiin. Jos taas Raseporin läänissä laskemme lyhennyksen suhteellisesti yhtä suureksi, kuin se on Porvoon ja Kyminkartanon läänissä, saamme tämän lyhennyksen noin 6,842 talariksi ja mainittujen läänien veron jäännöksen 28,812 talariksi. Kun näillä vähennyksillä laskee Suomen kannettavaksi määrätyn kokonaissumman Elfsborgin lunnaitten veroa, saa 558,333 talaria 11 äyriä $7^1/_3$ penninkia.

Mutta siitä, mitä piti kantaa, näkyy sittenkin jääneen suuria summia auttamattomasti rästiksi, etenkin Itä-Suomessa. Vuoden 1621 tilistä Lapveden kihlakunnasta ynnä Suuresta ja Pikku-Savosta näemme, että samana vuonna ehdotettiin tilistä poispyyhittäväksi 23,129 talaria 20 äyriä, joita ei laisinkaan toivottu saada maksuun. Viipurin läänin kolmessa muussa kihlakunnassa oli myöskin runsas rästisumma, josta

nähtävästi täytyi paljon pyyhkiä paitse, mitä Länsi-Suomessa vielä oli pakko tileistä poistaa.

Erään toisen ilmoituksen mukaan, joka sisältää yhteisen lopputilin Elfsborgin lunnaista koko valtakunnassa ja josta olemme lainanneet aikaisemmin mainitun Pohjanmaata koskevan summan, nousi tämä vero Ahvenanmaalla 25,054 talariksi eli samaksi, kuin se tämän maakunnan tileissä ilmoitetaan, Pohjanmaalla 77,438 talariksi ja muussa Suomessa 391,346 talariksi eli yhteensä 493,838 talariksi. Eri vuosina, jolloin kanto tapahtui, jakaantui se, talareja pienempää rahaa lukuunottamatta, yllämainituissa osissa maatamme seuraavalla tavalla:

	1614	1615	1616	1617	1618	1619	Summa yhteensä.
Ahvenanmaalla	4,411	4,501	4,314	4,298	3,872	3,655	25,054
Suomessa . . .	74,617	74,030	60,837	62,231	59,910	59,718	391,346
Pohjanmaalla .	14,066	12,390	12,113	13,089	13,020	12,758	77,438
Koko Suomen summa	93,094	90,921	77,264	79,618	76,802	76,131	493,838
Summa koko valtakunnasta	463,331	427,294	784,001	349,490	325,229	376,565	2,325,912 [1]

Erotus edellisten Suomen erityistilien avulla laskemamme ja näistä koko valtakuntaa koskevista yleistileistä saatujen summien välillä riippuu luultavasti siitä, miten paljon rästejä on laskettu mahdottomiksi saada ja sentähden on poistettu tileistä. Niinkuin äsken kerroimme, oli jo kolmessa kihlakunnassa Itä-Suomessa yli 23 tuhannen talarin summa rästinä, jota ei enää toivottukaan saatavaksi, vaan ehdotettiin poistettavaksi. Loput tuosta yli 64 tuhannen talarin nousevasta erotuksesta Suomen erityistileistä saamamme

---

[1]) Wieselgren, De la Gardieska arkivet, XI osa, 52 s:lla.

ja valtakunnan yleistileissä tavattavan loppusumman välillä jäi varmaankin auttamattomaksi rästiksi muissa osissa maatamme.

Muuten tuntuu siltä, kuin rästejä kauvemmin olisi säilytetty poistamatta maamme erikoistileissä kuin valtakunnan yleistileissä. Niin sanotaan eräässä ilmoituksessa Elfsborgin lunnaitten rästistä koko valtakunnasta, joka on 25 p:ltä marraskuuta 1619, että rästi Suomesta (ilman Ahvenanmaata ja Pohjanmaata) oli ainoastaan 54,647 talaria. Niistä piti maksettaman jouluksi 19,435 talaria ja Laurinmessuksi seuraavana vuonna 1620 30,000 talaria. Samalta alueelta ovat rästit Suomen erityistilien mukaan toimittamassamme luettelossa 94,751 talaria 24 äyriä $21^1/_3$ penninkiä, vaikka siihen ei ole luettu Yli- ja Ali-Satakunnan ynnä Maskun kihlakunnan ja Raaseporin läänin rästiä. Ja kumminkin ovat useimmat summat Suomen erityistilien mukaan tehdyssä luettelossa vuosilta 1620 ja 1621, harvat vuodelta 1619 [1]).

Muutamasta Ruotsin kamariarkistossa löytyvästä asiakirjasta, joka on vuodelta 1620, saamme tietää, missä suhteessa nuo Suomessa jääneet Paavalin messuksi (oikeastaan jo edelliseksi jouluksi) ja Laurin messuksi 1620 suoritettavat rästit, 19,435 talaria edelliseen ja 30,000 talaria myöhäisempään, olivat Ruotsissa samoihin määräaikoihin suoritettaviin rästeihin. Koko tämä rästisumma Ruotsista ja Suomesta yhteisesti oli 167,463 talaria. Kun siitä otamme Suomen rästin 49,435 talaria ynnä Pohjanmaan rästin 14,000 talaria eli yhteensä 63,435 talaria, niin jää jäljelle 104,028 talaria Ruotsin osaksi. Ahvenanmaalta ei ollut rästiä jäänyt, niinkuin edellisestä näkee. Samasta tilistä huomaamme vielä, että maksetuksi oli tullut nähtävästi äsken mainittuihin määräaikoi-

[1]) Acta historica Ruotsin valt. ark., tili vuodelta 1619.

hin Pohjanmaalla 12,314 talaria 28 äyriä ja muussa Suomessa 9,611½ talaria eli yhteensä 21,926 talaria 12 äyriä. Suomesta ja Ruotsista oli yhteensä suoritettu rästiä 73,907 talaria 26½ äyriä, joten Ruotsin osa suorituksista on 51,981 talaria 14½ äyriä. Suorittamatta oli jäänyt Pohjanmaalla 1,685 talaria 4 äyriä ja muussa Suomessa 39,823 talaria 16 äyriä. Koko valtakunnassa oli tämä summa 93,555 talaria 5½ äyriä, ja kun siitä otetaan pois Pohjanmaan ja muun Suomen yhteinen summa 41,508 talaria 20 äyriä, jää 52,042 talaria 17½ äyriä Ruotsin suorittamattomaksi rästiksi. Niinkuin tästä näemme, kykeni Ruotsi suhteellisesti paremmin suorittamaan rästinsä kuin maamme. Suomessa näkyy kuitenkin Ahvenanmaa, niinkuin äsken mainitsimme, kohta suorittaneen kaikki, niin ett'ei mitään rästejä jäänyt. Pohjanmaakin pääsi suhteellisesti pikemmin rästeistään kuin muu Suomi, vaikka ei niin pian kuin sen naapurimaakunta Ruotsissa Länsi-Norlanti, joka noiksi määräajoiksi Paavalin ja Laurinmessut 1620 suoritti koko rästinsä 10,000 talaria [1]).

Tämä seikka, että pohjoisimmat osat valtakuntaa pääsivät rästeistään nopeammin kuin moni etelämpi maakunta, osottaa, että hallitus oli oikeassa, kun se ennättämiseen vaati veronkantomiehiä koettamaan saada rästit suoritetuiksi niin pian kuin suinkin. Sillä jos rästejä vuosittain jätettiin, voi muutaman vuoden kuluttua voimissakin oleva talo tulla voimattomaksi tämän veron suorittamisessa, niinkuin hallitus äsken puheena olleessa karja- ja kylvöveroa koskevassa julistuksessaan mainitsee tapahtuneenkin.

Pitkät ajat kesti vielä, ennenkuin Elfsborgin lunnaitten rästi oli lopullisesti suoritettu maastamme. Niin näemme

---

[1]) Eräs Juhana Otenpojan tekemä tili Elfsborgin lunnaitten rästistä vuodelta 1620 (Ruotsin kamariarkistossa).

esimerkiksi eräästä Viipurin käskynhaltijan Sven Maununpoika Eketrän kirjeestä kuninkaalle heinäkuun lopulta 1623, että maamme itärajalla oli koko lailla rästiä. Samassa kirjeessä ilmoittaa nimittäin Eketrä, että siitä Elfsborgin lunnaitten rästistä, joka edellisestä talvesta vuosi takaperin Lauri Carpelanin ja Kaarlo Giliuksenpojan tarkastuksessa määrättiin talonpoikain maksettavaksi, oli enin osa suoritettu Lapveden ja Jääsken kihlakunnissa sekä Isossa ja Pikku-Savossa, mutta Äyräpään kihlakunnan rajatalonpojilla oli vielä koko rästi 3,000 talaria maksamatta heidän suuren köyhyytensä takia. Jos sitä olisi ruvettu vaatimaan maksettavaksi, olisi suurin osa heistä karannut Käkisalmen, Pähkinänsaaren ja Kaprion lääneihin, joihin muutamat jo olivat lähteneet. Nämät Äyräpään kihlakunnan raja-talonpojat anoivat siitä vapautusta, mutta jos sitä ei heille annettaisi, pyysivät he saada kolmen vuoden kuluessa varmoina määräaikoina maksaa tämän rästin. Muutamasta kuninkaan samana vuonna edelliseen Eketrän kirjeeseen kirjoittamasta vastauksesta näemme kuninkaan myöntyneen myöhempään pyyntöön ja luvanneen näille Äyräpään kihlakunnan raja-talonpojille, että saisivat saman rästin vähitellen suorittaa kolmen vuoden kuluessa, siis vuoteen 1626 [1]).

Vuoden 1626 tilistä koko Suomen maaherra-kunnasta huomaa, että silloin vasta suoritettiin Yli-Satakunnassa viimeinen Elfsborgin lunnaitten rästi 43 talaria 16 äyriä[2]). Tuskin oli silloin enää paljon muuta rästiä jäljellä kuin korkeintain joku osa Äyräpään kihlakunnan rajatalonpoikain vielä ehkä myöhästyneitä maksuja, sillä hallitus oli edellisinä vuosina hyvin tarkkaan vaatinut rästejä maksuun.

---

[1]) Kamarin reg. 1623, kirje $^{31}/_{8}$; Kamarin kirjekok., kirje $^{31}/_{7}$ 1623.

[2]) Suomen päätili 1626, 418 nid.

Ennenkuin jätämme Elfsborgin lunnaitten veron, tulee meidän mainita eräs sen yhteydessä oleva seikka, joka on hallituksen menettelylle valtiovarain hoidossa varsin kuvaava. Elfsborgin lunnaitten suorittamista koskevassa Tukholman kokouksen päätöksessä vuodelta 1613 sanotaan nimen-omaan, että sitä ei saisi käyttää mihinkään muihin valtionmenoihin, ja samalla tavalla lausui hallitus tästä verosta seuraavana vuonna 1614 eräässä Suomen käskynhaltijoille lähettämässään kirjeessä. Mutta jo vuonna 1615 rupesi hallitus itse määräämään Elfsborgin lunnaita maksettaviksi useihin muihin valtion menoihin. Niin määrättiin esim. kesällä samana vuonna 6,000 talaria Elfsborgin lunnaitten veroa käytettäväksi sotaväen tarpeisiin puhumattakaan niiden takaisin maksamisesta. Vuonna 1617 oli tämä tapa käyttää Elfsborgin lunnaitten veroa muihin tarkoituksiin jo niin tavallinen, että hallitus kirjeessä Suomen kamreerille Hannu Heikinpojalle käski hänen kieltää veljeänsä Carsten Heikinpoikaa, ett'ei hän Elfsborgin lunnaitten verosta muuta suorituksia maksaisi ei rahassa eikä viljassa paitsi viljaa, joka oli määrätty Narvaan lähetettäväksi. Tämä osottaa todellista harrastusta hallituksen puolesta tehdä loppua Suomen Elfsborgin lunnaitten käyttämisestä muihin kuin alkuperäiseen tarkoitukseen, mutta kahtena seuraavana vuonna käskee kuningas yhä edelleen lähettää tätä veroa Itämeren maakuntiin sotatarpeita varten. Syksyllä 1618 ja talvella 1619 käytettiin Elfsborgin lunnaita niihin kustannuksiin, jotka hallituksella oli Suomeen sijoitetusta sotaväestä. 1619 vuoden lopussa lähetettiin suuri osa siitä, mitä Suomesta saatiin Elfsborgin lunnaita rahassa, Liivinmaahan sotatarpeisiin [1]).

[1]) Valt. reg. 1617, kirje $^{25}/_{8}$, 729 s:lla; Vaaranen, Saml. af Urk. IV, 342, V, 33, 209, 329 ja 342 s:lla; Vaarasen painamatt. kok. 1619 n:o 23 (De till Finland utskickades memorial $^{18}/_{7}$); valt. reg. 1619 kirje $^{9}/_{11}$, 417 v. s:lla.

Muuallakin valtakunnassa taisi hallitus menetellä samalla tapaa kantamansa Elfsborgin lunnaitten veron suhteen, koska tuossa jo ennen mainitussa tilissä Elfsborgin lunnaista koko valtakunnasta ilmoitetaan, että niitä oli kannettu kaikkiaan 1,431,330 riksiä, vaikka Tanskaan oli suoritettava ainoastaan yksi miljoona riksiä eli 10 sen-aikuista tynnyriä kultaa. Paljon yli 400,000 riksiä oli siis kulunut valtion muihin tarpeisiin [1]).

---

[1]) De la Gardieska arkivet, XI, 49 ja 52 s:lla; Hallenberg, Gustaf II Adolfs hist., II, 662 s:lla.

3 Luku.

Sotavarustus-vero. — Yömaja-vero.

Niistä veroista, jotka näihin aikoihin kannettiin tilapäisesti joko hallituksen käskystä tai suostuntaveroina, mutta sittemmin vähitellen muuttuivat vakinaisiksi, tulee meidän ensimmäisenä mainita sotavarustus-vero. Tämä vero ei näy saaneen alkuansa jostakin säätyjen suostumuksesta valtiopäivillä, vaan kuninkaan neuvoskunnan kanssa yhdessä tekemästä päätöksestä. Asian valaisemiseksi tahdomme tässä antaa muutaman piirteen.

Valtiopäivillä Nyköpingissä joulukuussa 1611 olivat aatelittomat säädyt s. o. papisto, porvaristo ja talonpojat suostuneet maksamaan kukin erityisen veronsa sodan kustannuksia varten. Papisto sekä talonpojat olivat vielä luvanneet seuraavana kesänä maksaa kohtuullisen apuveron (gärd) samaan tarkoitukseen, joll'ei rauhaa sitä ennen saataisi aikaan. Sama apuvero määrättiinkin kesänä 1612 kannettavaksi talonpojilta ja papistolta. Mutta tämän ohessa määräsi kuningas samana kesänä kannettavaksi toisenkin veron, tällä kertaa sotaväen ylläpitämiseksi. Verokirjeessä sanotaan, että uusi vero, jota siinä nimitetään sotavarustus-veroksi (landtågsgärd), oli säädetty kannettavaksi kuninkaan ja neuvoston yhteisestä päätöksestä. Tämä oli nyt sotavarustus-veron alku. Se oli saman verokirjeen mukaan kannettava niin, että 16 kokonaistalon kruu-

nun- ja verotalonpoikaa sekä 32 rälssitalonpoikaa suoritti 10 t:riä jauhoja, 10 t:riä maltaita, 4 t:riä ryynejä ja keittojauhoja (Kok-mjöl), 4 t:riä kauroja ja rehu-ohria, 3 leiviskää 4 naulaa humaloja, 4 leiviskää voita ja juustoa, 24 leiviskää lihaa ja läskiä, 1 härän, 8 lammasta, 8 hanhea, 16 kanaa, 320 munaa, 32 kyynärää palttinaa, 16 paria kenkiä, 16 lampaannahkaa, 4 leiviskää hamppua, 8 kuormaa heiniä ja 64 lyhdettä pitkiä olkia. Pikku-Savon tilissä vuodelta 1612 mainitaan tämän lisäksi vielä 16 kyynärää sarkaa. Pappien piti kunkin maksaa $^1/_4$ näistä veronkappaleista joka 64 talonpojasta seurakunnassaan [1]).

Seuraavana vuonna 1613 uudisti kuningas syyskuussa jälleen tämän veron. Verokirjeessä lausuu hän kyllä paheksumisensa siitä, että asukkailta uudestaan tuli vaatia vero sotaväkeä varten. Mutta valtion linnoitukset olivat sangen huonosti varustetut, etenkin Suomen ja Liivinmaan rajalla olevat. Sen lisäksi oli sotaväki suuresti muonan tarpeessa, jonka tähden sen ylläpitämiseksi tarvittiin apuvero. Kun semmoinen saatiin, voitiin sitä yhä vielä pitää Venäjällä, muuten täytyi lähettää se linnaleiriin Suomeen ja Ruotsiin. Tämä vero oli suoritettava niin, että 16 kokonaistalon vero- tai kruuuun-talonpoikaa ja 32 rälssi-talonpoikaa, jotka asuivat peninkulmaa kauvempana isäntäinsä sätereistä, laskien 2 puolen talon talonpoikaa kokonaistalon talonpoikaa kohden ja 2 neljännestorpparia puolen talon talonpoikaa kohden, tuli suorittaa 8 t:riä rukiita, 8 t:riä maltaita, 4 t:riä ryynejä ja

---

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk. IV, 41 s:lla muist., 76 ja 77 s:lla; Pikku-Savon 1612 vuoden tili, 6757 nid. — Jo Kaarle IX aikana kannettiin jonkunmoisia sotavarustus-veroja (kostgärder) ja papisto maksoi erään veron, jota taksaksi nimitettiin ja suoritettiin markalla kustakin manttaalista pitäjässä. (Katso esim. Ison-Savon tiliä vuodelta 1600, 6676 nid. y. m.).

keittojauhoja, 4 t:riä rehu-ohrija ja kauroja, 3 leiviskää 4 4 naulaa humaloja, 4 leiviskää voita ja juustoa, 24 leiviskää lihaa ja läskiä, 1 härkä, 8 lammasta, 16 kanaa, 320 munaa, 8 kuormaa heiniä ja 64 lyhdettä pitkiä olkia. Papistosta ei sillä kertaa mitään mainita, ja Örebron valtiopäivillä helmikuussa 1614 vapautti kuningas papiston tekemästä pyynnöstä saman säädyn tähän veroon kuuluvasta humalojen, lampaitten, kanain, munien ja olkien maksusta sekä puoleksi heinien maksusta. Mutta eräässä hallituksen Pohjanmaan papistolle huhtikuussa 1615 lähettämässä kirjeessä sanotaan, että papit kaikkialla muualla valtakunnassa olivat suorittaneet syyskuussa 1613 sota-asioita varten määrätyn veron. Sentähden heitä kehotetaan maksamaan joka 64 talonpojasta seurakunnassaan määrän, joka jotenkin vastasi $^1/_4$ edellistä veroa [1]). Tämä mahtoi kuitenkin koskea vain Pohjois-Pohjanmaan papistoa, josta vuoden 1613 tilissä ilmoitetaan, että se oli kieltäytynyt maksamasta tätä veroa, koska verokirjeessä ei ollut mitään mainittuna pappien velvollisuudesta suorittaa se. Etelä-Pohjanmaan papisto maksoi kyllä ja juuri niissä verokappaleissa, jotka tässä hallituksen kirjeessä vuodelta 1615 mainitaan. Muualla Suomessa tuntuu papisto maksaneen tämän veron säädetyllä tavalla ilman lievennystä. Ruotsissa kannettiin se kaiketi vähennettynä niinkuin yllä kerroimme [2]).

---

[1]) Kirjeessä ei mainita, paljoko viljaa pappien piti maksaa joka 64 säilyneestä kokonaistalon talonpojasta, mutta ryynejä tuli suorittaa 1 t:ri, rehu-ohria 1 t:ri, humaloja 16 naulaa, voita 1 leiviskä, lihaa 6 leiviskää, $^1/_4$ härkää, 2 lammasta, 4 kanaa ja 8 munaa (Vaaranen, Saml. af Urk. V osa, 12 s:lla).

[2]) Vaaranen, Saml. af Urk. IV, 191 s:lla; Pikku-Savon tili 1613, 6761 nid; Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut I, 696 s:lla. Etelä-Pohjanmaan tilik. 1613, 4884 nid. Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1613, 4888 nid.

Heinäkuun loppupuolella seuraavana vuonna 1614 ilmestyi taas kuninkaallinen käskykirje veron kantamisesta sotaväen ylläpitämiseksi ja linnojen varustamiseksi. Tällä kertaa nimitettiin sitä jälleen nimen-omaan sotavarustus-veroksi. Se oli suoritettava niin, että 16 kruunun- ja vero-talonpoikaa ja 32 rälssi-talonpoikaa laskien kaksi puolen talon talonpoikaa yhden kokonaisen ja kaksi neljännes torpparia puolen talon talonpojan vertaiseksi, maksoi 16 t:riä viljaa, 2 t:riä ryynejä, 2 t:riä rehu-ohria, 2 leiviskää 8 naulaa humaloja, 4 leiviskää voita, 24 leiviskää lihaa ja läskiä, 1 härän, 8 lammasta, 16 kanaa, 8 kuormaa heiniä ja 64 lyhdettä olkia [1]). Papiston tuli suorittaa $^1/_4$ tätä veroa joka 64 talonpojasta seurakunnassaan.

Kannettiinko tätä veroa vuonna 1615, ei sen vuoden kuninkaallisista kirjeistä käy selville. Helmikuussa samana vuonna määräsi kyllä kuningas, että sen velan suorittamiseksi, joka oli tehty sotaväen ylläpitoa varten, sekä sotaväen maksamattoman palkan maksamisiksi kannettaisiin kultakin kokonaistalon vero- ja kruunun-talonpojalta 1 tynnyri kuivaa viljaa laskien sen suorituksessa kaksi rälssi-talonpoikaa, kaksi puolen talon talonpoika ja neljä torpparia kokonaistalon talonpojan vertaiseksi. Kunkin papin piti joka 64 talonpojasta seurakunnassaan suorittaa 4 t:riä kuivia rukiita. Länsi-Norrlannissa ja Pohjanmaalla tuli kunkin talonpojan maksaa $1^1/_2$ leiviskää voita tai voin sijasta tervaa laskien tervatynnyrin voileiviskäksi.

Mutta jo verokappalten laadusta huomaa, ett'ei tämä voi-

---

[1]) Pikku-Savon tilissä vuodelta 1614 (6767 nid. 15 v. s:lla) sanotaan, että valtakunnan yhteiset säädyt (menige Rijksens Ständer) olivat tämän veron myöntäneet. Örebron valtiopäivä-päätöksessä ja Porvoossa samana vuonna pidetyn kokouksen päätöksessä ei siitä puhuta mitään. Niinkuin ylempänä olemme kertoneet, sai Ruotsin papisto Örebron valtiopäivillä anteeksi osan edellisen vuoden veroa.

nut olla varsinainen sotavarustus-vero. Vaan kun tarkastelemme verokirjoja, huomaamme sotavarustus-veron sinäkin vuonna kannetuksi. Niin on Pikku-Savon tilissä vuodelta 1615 selitys sotavarustus-veron kannosta, jossa mainitaan, että kukin savu suoritti tätä veroa: viljaa 1 t:rin, rehu-ohria ja kauroja $^1/_8$ t:riä, voita 4 naulaa, lihaa ja läskiä 1 leiviskän, $^1/_{16}$ härkää, $^1/_4$ lammasta ja yhden parmaan heiniä. Papit olivat taas velvolliset maksamaan joka 64 talonpojasta, ratsumiehestä ja nihdistä pitäjässään 4 t:riä viljaa, $^1/_2$ t:riä rehuohria ja kauroja, 16 naulaa voita, 4 leiviskää lihaa ja läskiä, $^1/_4$ härkää, 1 lampaan ja 4 parmasta heiniä [1]).

Edellisestä olemme huomanneet, miten sotavarustus-veroa monta vuotta oli kannettu aivan ilman säätyjen suostumusta yksin-omaisesti vain hallituksen käskystä. Kauvan ei kuitenkaan tätä menetystapaa sopinut käyttää, vaan säätyjen mieltä oli lopulta kysyttävä. Tämä kääntyminen säätyjen puoleen ei kuitenkaan tapahtunut yleisillä koko valtakunnan valtiopäivillä vaan maakunta-valtiopäivillä. Asia otettiin nimittäin puheeksi Suomen säätyjen kokouksessa Helsingissä 1616. Hallitus piti ehkä helpompana ensin taivuttaa yhden maakunnan säädyt myöntämään veron ja sitten niiden myötävaikutuksella muut. Helsingin valtiopäivät alkoivat tammikuun 22 p:nä, jolloin kuningas itse avasi ne. Puheessa, jonka hän avaustilaisuudessa piti, ilmoitti hän kauvan halunneensa käydä Suomessa itse kuulustelemassa asukasten valituksia, vaikka se siihen saakka oli ollut mahdotonta. Tehtyänsä sitten selkoa valtakunnan tilasta ja tarpeista jätti hän säätyjen ratkaistavaksi ne asiat, jotka hän oli määrännyt tämän kokouksen keskusteluaineiksi. Niistä koski neljäs sotavarustus-veroa, joka nyt oli uudistettava samanlaisena kuin

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk. IV, 319 s:lla ja V, 7 s:lla; Pikku-Savon tilik. 1615, 6771 nid., 18 s:lla.

1613. On selvää, että asukkaat niin syrjäisessä maakunnassa, kuin Suomi oli, jotka niin harvoin saivat nähdä hallitsijan keskuudessaan ja lausua hänelle valituksensa, olisivat muita valmiimmat myöntymään hänen vaatimuksiinsa. Sen lisäksi taivutti tällä kertaa yhä jatkuva Venäjän sota suomalaiset uhrauksiin. Sitä oli kai Kustaa Aadolfi toivonut, ja niin kävikin [1]). Hallituksen, ehdotukset hyväksyttiin ja niiden joukossa sotavarustus-vero. Se oli kannettava niin, että 16 kokonaistalon kruunun- ja vero-talonpoikaa ja 32 rälssitalonpoikaa (niitä lukuun ottamatta, jotka asuivat peninkulmaa likempänä säteriä), kaksi puolta ja neljä neljännestaloa laskettuna kokonaistalon arvoiseksi, maksaisi 16 t:riä viljaa, nim. rukiita, ohria ja maltaita, 2 t:riä rehu-ohria ja kauroja, 3 leiviskää 4 naulaa voita, 16 leiviskää lihaa ja läskiä, yhden härän, 4 lammasta ja 16 parmasta heiniä. Papisto suoritti joka 64 talonpojasta pitäjässään neljännen osan jo mainitusta summasta. Niinkuin näemme, koski tämä vero yhä edelleen ainoastaan maaseudun asukkaita. Nämät olivatkin ne, jotka enimmin kärsivät tuosta retkillä olleesta sota-

---

[1]) Widekindi lausuu teoksessaan „Konung Gustaff Adolph den Andres och Stores historie“ (328 s:lla), että moni Suomen edustajista näillä valtiopäivillä epäili hallituksen tarkoituksia osaksi Venäjän osaksi äsken lopetetun pitkällisen Tanskan sodan tähden, joissa usea suomalainen oli kaatunut. He olivat muka sitä mieltä, että näitä sotia käytiin enemmän valloituksen halusta kuin pakosta. Tällaista tyytymättömyyttä voi kyllä olla maassamme varsinkin Venäjän sodan johdosta. Mutta missään huomattavassa määrässä ei sitä mahtanut olla, koska kuningas puheessaan säädyille ei sitä koskettele. Ainoa kohta tässä puheessa, joka voi antaa aihetta Widekindin tuumille, on se, jossa kuningas lausuu olevansa syytön sodan alkamiseen ja pitkälliseen jatkamiseen. Vaan tähän keinoon turvautui hallitus näihin aikoihin melkein aina, kun se halusi uusia veroja. Toisena ja vielä tärkeämpänä keinona verojen saantiin oli vetoominen kansan uskonnollisiin tunteisiin.

väestä, jonka elättämiseksi vero määrättiin. He vapautettiin nyt kuninkaallisen julistuksen kautta kaikista apuveroista, joita oli ollut tapana kantaa, ja samassa luvattiin heille suojelus kaikista laittomista kestitsemisista ja kyyditsemisista. Sen jälkeen kirjoittivat Suomen säädyt säädyille Ruotsissa kehoittaen heitä maksamaan saman veron. Ainakin Smålandin säädyt vastasivat ja lupasivat maksaa. Seuraavana vuonna 1617 myönnettiin jälleen tämä vero vaikka suuruudeltaan vähän runsaampana siten, että viljaa maksettiin 24 t:riä, voita 4 leiviskää, lihaa ja läskiä 24 leiviskää, yksi härkä, 4 lammasta, 8 kuormaa heiniä ja 2 leiviskää humaloja. Papisto taas suoritti markan kustakin talonpojasta pitäjässään taikka 16 talaria joka 64 talonpojasta, niinkuin valtiopäiväpäätöksessä sanotaan [1])

Kun tämä vero määrättiin kannettavaksi Helsingin valtiopäivillä, myönnettiin myös veronmaksajille oikeus muuttaa verokappaleita muihin heille sopivampiin siten, että ne, joilla ei ollut viljaa, lihaa tai läskiä, jolla veronsa maksaisivat,

---

[1]) Niinkuin edellisestä huomaa, oli jo 1612 määrätty, että rälssitalonpojat ottaisivat osaa tämän veron suorittamiseen maksaen puolet siitä, mitä verotalonpoikain tuli suorittaa. Tämä osottaa, että muutamissa ruotsalaisissa teoksissa, niinkuin Thurgrenin „Är svenska jorden lagligen skyldig att utgöra mantalsrentan ?“ aivan väärin selitetään rälssin vasta vuonna 1621 tulleen velvolliseksi ottamaan osaa sotavarustus-veroon. Toisissa niinkuin Rabeniuksen „Kamerallagfarenhet“ ei sitä suoraan lausuta, mutta esityksestä tulee samaan päätökseen. Tähän on nähtävästi antanut aihetta Stjernmanin „Mötens och riksdagars beslut“, jonka sisältämässä 1617 vuoden kruunausvaltiopäiväin päätöksessä ei mitään mainita rälssistä. Yhteisenä virheenä Ruotsissa ilmestyneissä kameraalisissa teoksissa on, että sotavarustus-veron kannon sanotaan alkaneen 1617. — Vaaranen, Landtdagen i Helsingfors 1616, 68 ja 70 s:lla, Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 705 ja 734 s:lla, valt. reg. 1617, $^{15}/_{9}$, 765 s:lla.

saivat viljatynnyrin sijasta maksaa $1^1/_2$ leiviskää voita, $^3/_4$ leiviskää suolakalaa tai 5 leiviskää 8 naulaa kuivaa kalaa sekä leiviskästä lihaa ja läskiä $^1/_4$ leiviskää suolakalaa tai leiviskän 7 naulaa kuivaa kalaa.

Seuraavana vuonna 1617 tuli edellisenä vuonna myönnetystä verosta määräyksiä lisään. Eräässä kirjeessään, jossa kuningas puhuu Norrlannista tulevasta ylimääräisestä verosta, nähtävästi sotavarustus-verosta, säätää hän, että Pohjanmaalla kannettavien saatavien joukossa olevien härkien sijasta oli maksettava 11 leiviskää kuivattua lihaa. Tämä muutos oli määrätty syystä, että härkiä ei voitu kulettaa pitkiä matkoja. Sen lisäksi kadotti hallitus, kun vero lihassa suoritettiin, talin ja nahan, jonka vuoksi lihamäärää näin suurennettiin. Kun sotavarustus-vero 1617 uudistettiin, määräsi hallitus, että kunkin härän sijasta sai maksaa viljaa $4^1/_2$ tynnyriä. Vähän myöhemmin samana vuonna saivat Pohjanmaan asukkaat kuninkaalta lupauksen, että Oulun ja Kajaanin linnain vero, joka siellä kannettiin, oli vähennettävä sotavarustusverosta. Kuitenkin huomaa saman-aikuisista asiakirjoista, ett'ei tästä vähennyksestä tullut mitään. Ainoastaan Oulunjärven pitäjällä oli täydellinen vapaus tästä verosta niinkuin muista ylimääräisistä veroista muutamina vuosina [1]). Saman vuoden Halikon kihlakunnan tilissä sanotaan, että kihlakuntaan kuuluvat saaristotalot luettiin tämän veron maksussa $^1/_4$ kruununtai verotaloista. Nähtävästi jäi tämä myönnytys pysyväiseksi. Ahvenanmaalla vapautettiin vuonna 1616 maakunnan papisto ja Föglön seurakuntalaiset puolesta sotavarustus-verosta, papit nähtävästi puolesta papinrahoista. Sen lisäksi tapaamme

[1]) Oudolta on tämä vapautus mahtanut tuntua korkeista viranomaisista, koska tilintarkastajat ovat reunakirjoituksessa huomauttaneet, että siihen pitäisi pyytää kuninkaan lupa. (Katso esim. Pohjois-Pohjanmaan tilejä 1617, 4913 nid. ja 1618 4920 nid.).

Sen lisäksi tapaamme muutamia tilapäisiä vähennyksiä ja vapautuksia tämän veron maksussa Ahvenanmaalla [1]).

1618 uudistettiin sotavarustus-vero jälleen, tällä kertaa kumminkin ilman valtiopäiväin suostumusta, vaan, niinkuin sen määräämistä koskevassa kirjeessä seisoo, leskikuningattaren ja neuvoskunnan myönnytyksestä. Määrältään oli se vähän pienempi kuin edellisellä kerralla. Sitä kannettiin: viljaa 20 t:riä, rehu-ohria 2 t:riä, voita 4 leiviskää, lihaa ja läskiä 20 leiviskää, 1 härkä, 8 lammasta, 8 kuormaa heiniä joka 16:lta kokonaistalon talonpojalta ja 32:lta rälssi-talonpojalta, nimittäin vapaapeninkulman ulkopuolella. Tämmöisenä tapaammekin tämän veron ilmoitettuna verokirjoissa. Papisto oli taas velkapää suorittamaan neljänneksen tästä määrästä joka 64:stä talonpojasta heidän pitäjissään. Omituista on kuitenkin heidän suhteensa, että tämä heidän veronsa tavallisesti laskettiin 8 äyriksi eli markaksi kokonaistalolta niinkuin 1617, mutta paikoittain taas 9 äyriksi talolta, niinkuin seuraavana vuonna 1619 tuli säännöksi. Esim. Varsinais-Suomessa laskettiin Maskun kihlakunnassa 9 äyriä kokonaistalolta, muissa taas 8, ja tämä olikin sinä vuonna sääntönä. Rahaksi laskettuna oli talonpoikain vero 1618 erään Pikku-Savon tilissä samalta vuodelta tavattavan tiedon mukaan

---

[1]) Niin vapautettiin Kumlingen pitäjän asukkaat ainoastaan yhdeksi vuodeksi, 1616, puolesta veron määrästä. Sen lisäksi vapautettiin Ahvenanmaalla samana vuonna useat muut eri pitäjissä asuvat henkilöt köyhyytensä tähden kokonaan tästä verosta. Kun Kumlingelaiset kahtena seuraavana vuonna 1617 ja 1618 eivät voineet maksaa tätä veroa täydelleen, antoi kuningas 1618 heille anteeksi puolet siitä, mitä oli jäänyt maksamatta. (Vaaranen, Saml. af Urk., V, 370 s:lla). — Valt. reg. 1617, kirjeet $^{16}/_{2}$ 150 s:lla sekä $/_{10}$ 816 s:lla ja $^{25}/_{10}$, 840 s:lla; Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1617, 4913 nid,, 48 s:lla; Vaaranen, Saml. af Urk. V, 173 s:lla; Halikon kihl. tilik. 1617, 1799 nid., 48 s:lla.

4 talaria 4 äyriä kultakin savulta eli kokonaistalolta ja Jääsken kihlakunnassa 4 talaria 2 äyriä savulta.

1619 kannettiin tämä vero maassamme jotenkin samanlaisena kuin edellisenä vuonna, tälläkin kertaa ilman säätyjen myönnytystä. Mitä talonpoikain veroon tulee, erosi se edellisen vuoden veromäärästä ainoastaan siinä, että viljaa kannettiin $1^1/_2$ tynnyriä kokonaistalolta eli 24 tynnyriä joka 16 kokonaistalosta ja sen lisäksi humaloja $2^1/_2$ naulaa kokonaistalolta eli 16 talolta yhteensä 2 leiviskää. Mitä taas pappeihin tulee, maksoivat he 18 talaria kustakin 64 kokonaistalosta eli 9 äyriä talolta pitäjänsä talonluvun mukaan. Eräästä Rannan kihlakunnan tilistä vuodelta 1619 näemme, että sinä vuonna laskettiin tämä vero rahassa 6 talariksi $18^1/_2$ äyriksi manttaalilta eli oikeammin savulta, sillä savun mukaan oli tässä niinkuin muissa Viipurin läänin kihlakunnissa tätä veroa kannettu ja kannettiin myös myöhemmin. Muuten on huomattava, että hallitus vuonna 1619 pani alkuun tavan, joka sittemmin tuli varsin yleiseksi nimittäin, että ruvettiin muuttamaan verokappaleita paitse muiksi luonnontuotteiksi myös rahaksi. Tuossa aikaisemmin mainitussa kirjeessä, jonka kuningas 1619 lähetti Kaarlo Oxenstjernalle Elfsborgin lunnaitten jäännöksen kantamisesta, ottaa hän myöskin puheeksi sotavarustus-veron. Hän kirjoittaa, ett'ei hän tarvitse nyt viimeksi määrätyn sotavarustusveron jäännöstä itse verokappaleissa, varsinkaan ei lihassa ja heinissä. Sentähden tahtoi hän sen kannettavaksi rahassa ja viljassa arvostelun mukaan, jonka hän sanoo lähettävänsä Oxenstjernalle samaan kirjeeseen suljettuna. Millainen tämä arvostelu oli, emme tunne, koska emme ole sitä tavanneet. Mitä veron kantamiseen tulee tällä uudella tavalla, piti Oxenstjernan jouduttaa vouteja, että he pikimmiten kantaisivat sen ja toimittaisivat rahat Turun verokamariin, viljan taas sa-

moihin paikkoihin, joihin Elfsborgin lunnaitten jäännökset olivat vietävät nimittäin Turkuun ja Viipuriin. Rahat olivat sitten kohta lähetettävät Ruotsiin ja samassa ilmoitus, mitä vielä oli odotettavissa joko rahassa, viljassa ja humaloissa tai muissa verokappaleissa. Ett'ei mitään erehdystä tapahtuisi tässä Elfsborgin lunnaitten ja sotavarustus-veron jäännösten kannossa huomautti kuningas Oxenstjernaa toisessa seuraavana päivänä lähetetyssä kirjeessä, että noitten pienten verokappalten niinkuin lihan, silakkain, lampaitten ja heinien sijasta voisi kantaa rahaa, viljaa, vieläpä kuivaa kalaa ja humaloja ainoastaan siinä tapauksessa, ett'ei pienissä verokappaleissa vielä oltu maksettu, mutta jos jo oli maksettu, ei pitänyt ketään pakoittaa vaihtamaan toisiin [1]).

Seuraavana vuonna 1620 kannettiin sotavarustus-vero yhä edelleen ilman säätyjen suostumusta ja päälle päätteeksi suurennettuna kuninkaallisen käskykirjeen nojalla, vaikka säädyt kyllä sinä vuonna olivat koossa. Ainoastaan papisto suostui näillä valtiopäivillä maksamaan papinrahansa suurennettuina rahan oikean arvon mukaan, nimittäin 18 talaria joka 64 kokonaistalon talonpojasta pitäjässään, niinkuin jo edellisenä vuonna heitä kysymättä oli kannettu. Vasta sen jälkeen tulevana vuonna 1621 otettiin varsinainen sotavarustusvero säätyjen ratkaistavaksi, jotka hyväksyivät sen samanlaisena ja yhtä isona, kuin se edellisenä vuonna oli kannettu. Sen määrä oli nyt joka 16 kokonais-talon vero- ja kruununtalonpojalta sekä 32 kokonais-talon rälssi-talonpojalta 24 t:riä viljaa, 2 t:riä rehu-ohria ja kauroja, 2 leiviskää humaloja, 4 leiviskää voita, 24 leiviskää lihaa ja läskiä, puoleksi kumpaa-

[1]) Valt. reg. 1618, kirje $^{11}/_{7}$, 244 v. s:lla; Maskun kihl. tilik. 1618, 1808 nid.; Pikku-Savon tili 1618, 6779 nid., 16 s:lla; Jääsken kihlak. tilik. 1618, 6041 nid., 18 v. s:lla; Rannan kihlak. tilik. 1619, 6048 nid.; valt. reg. 1619, kirjeet $^{9}/_{11}$ 417 v. s:lla ja $^{10}/_{11}$ 419 v. s:lla.

kin lajia, 16 naulaa talia, 1 härkä, 8 lammasta, 4 hanhea, 16 kanaa, 160 munaa, 8 kuormaa heiniä ja 8 lyhdettä olkia. Papisto maksoi joka 64 kokonaistalon talonpojasta 18 talaria eli 9 äyriä hengeltä, niinkuin äsken mainitsimme.

1620 vuoden lopussa näyttävät talonpojat muutamissa osissa valtakuntaa pyytäneen saada vaihtaa sotavarustus-veron ja samana vuonna kannetun yömaja-veron pienet verokappaleet rahaksi. Tämän sallikin kuningas ja käski kantaa kaikki muut rahassa paitse viljaa, voita ja humaloja, jotka olivat verokappaleissa kannettavat [1]). Tästä lähetettiin sitten tieto kaikille käskynhaltijoille valtakunnassa kirjeellä 11 p:ltä tammikuuta 1621, jota myös seurasi määräys verokappalten hinnoista [2]). Kahdeksan päivää myöhemmin kirjoitti kuningas erityisen kirjeen Turun käskynhaltijakunnan käskynhaltijalle Kaarle Oxenstjernalle ilmoittaen hänelle, että ne, joilla ei ollut varaa maksaa pieniä verokappaleita rahassa, saisivat sen sijaan antaa viljaa laskien tynnyrin 7 markaksi. Itse valtiopäivillä 1621 tuli myöskin sotavarustus-veron suorittamistapa puheeksi, ja kuninkaan jäähyväissanoissa säädyille luvataan, että ne, jotka sitä haluavat, saisivat maksaa verokappaleet rahassa. Mitään poikkeusta ei tällä kertaa mainita, niin että näyttää, kuin kaikki verokappaleet voitaisiin rahassa suorittaa ja kaikista ilmoitettiinkin silloin raha-arvo [3]).

Itä-Suomessa Viipurin käskynhaltija-kunnassa näyt-

[1]) Valt. reg. 1620, kirje $^{12}/_{8}$ 631 s:lla.

[2]) Tässä määräyksessä ilmoitetaan humalaleiviskän hinta 2 talariksi, talileiviskän 6 markaksi, kuivan kalan hinta 3 markaksi leiviskältä, lampaitten 3 markaksi, hanhien 12 äyriksi ja kanojen 3 äyriksi kappale, munatiun 3 äyriksi, heinäkuorman 3 markaksi, olkilyhteen 1 äyriksi, härän hinta 10 talariksi ja liha- tai läskileiviskän hinta 3 markaksi.

[3]) Valtiopäivillä tehty arvostelu oli taas seuraava: viljatynnyristä piti maksaa 9 markkaa, tynnyristä rehu-ohria (ja kauroja) $4\,^{1}/_{2}$ markkaa,

tää myönnytys muuttaa verokappaleet viljaksi, joka vuoden alussa tehtiin Turun käskynhaltijakunnan asukkaille, astuneen voimaan vasta syksyllä 1621. Kuningas kirjoittaa nimittäin syyskuussa käskynhaltijalle Sven Maununpoika Eketrälle, että talonpojat saisivat, niinkuin olivat pyytäneet, muuttaa tähän veroon kuuluvat pienet verokappaleet: lampaat, hanhet, kanat, munat ja heinät viljaksi, mutta sillä ehdolla, että tässä vaihdossa rehellisesti meneteltiin. Näihin aikoihin rupeemmekin tapaamaan verokirjoissa täydellisiä ilmoituksia siitä, mikä rahan-arvo kullakin eri verokappaleella oli [1]).

Eräästä ilmoituksesta, joka tavataan Piikkiön kihlakunnan tilissä vuodelta 1620, näemme, miten korkealle yhden kokonaistalon kruunun- tai verotalonpojan osa tätä veroa nousi 1620 tapahtuneen korotuksen kautta. Sen raha-arvo oli nimittäin 6 talaria 30 äyriä $14^{2}/_{5}$ penninkiä. Tämä raha-arvo näkyy tällä verolla olleen sekä tässä että useammissa muissa kihlakunnissa tämän jälkeen. Poikkeuksia löytyy kuitenkin niinkuin Ahvenanmaalla, jossa sen rahamäärä ainakin vuodesta 1623 alkaen oli 6 talaria 28 äyriä $21^{3}/_{5}$ penninkiä [2]).

Valtiopäivillä 1622 suostuivat säädyt uudelleen sotavarustus-veroon, joka oli kannettava yhtä suurena kuin kahtena

---

leiviskästä humaloja 6 markkaa, voileiviskästä $6^{1}/_{2}$ markkaa, härästä 10 talaria, lampaasta 3 markkaa, hanhesta 12 äyriä, kanasta 3 äyriä, munatiusta 3 äyriä, heinäkuormasta talari, olkilyhteestä $^{1}/_{2}$ äyriä. (Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut I, s. 751).

[1]) Kamarin reg. 1621, kirjeet $^{11}/_{1}$ ja $^{19}/_{1}$; Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, 751 s:lla; Vaarasen painamatt. kok. 1621 n:o 29, kirje $^{7}/_{9}$.

[2]) Samanlainen ilmoitus kuin Piikkiön tilissä tavataan myös esim. Sääksmäen kihlak. tilik. 1620, 4462 nid., 29 s:lla; Maskun 1621, 1827 nid., 55 s:lla ja 1624, 1848 nid. 1 s:lla. — Piikkiön tilik. 1620, 1818 nid., 33 s:lla; Ahvenanmaan tilik. 1623, 2901 nid., 4 s:lla.

edellisenä vuonna. 1623 kannettiin se sellaisena ilman säätyjä kuulustelematta, mutta 1624 tuli sen kantaminen jälleen puheeksi valtiopäivillä.

Silloin näkyy säätyjen käsitys sananvallastaan tämän veron suhteen tuntuvasti muuttuneen. Se seikka, että kuningas niin monta kertaa heitä kuulustelematta oli sen kantanut, oli taivuttanut kansankin katsomaan sen kantamista hänen erityiseksi oikeudeksi. Sen huomaa selvään valtiopäivä-päätöksestä näillä 1624 vuoden valtiopäivillä. Säädyt lausuvat nimittäin: „Ja vaikka K. M:tti hyvin tarvitsisi veron (sotavarustus-veron) sotaväen ylläpitämiseen, ei hän ole meitä sillä ahdistanut (opå oss strängt), koska vuoden-aika on maksuun sopimaton, vain suvainnut suostua siihen, että vero syksyllä suoritetaan, kun vilja saadaan maasta. Silloin tahdomme me sen suosiollisesti (godvilligen) maksaa ja viedä määräpaikkoihin". Kuninkaan omista jäähyväissanoista säädyille ei tämä ajatus niin selvästi ilmene. Kuningas lausuu nimittäin: „Mitä sotavarustus-veroon tulee, on siihen suostuttu ja myönnetty, että se suosiollisesti suoritetaan syksyllä, kun vilja saadaan maasta, rahassa ja verokappaleissa, niinkuin talonpojalle parhaiten sopii. Ja on se, mikä verokappaleissa suoritetaan, vietävä määräpaikkaansa meidän siitä antaman säännön mukaan". Siitä lähtien on sitten hallitus Ruotsissa pitänyt sotavarustus-veroa vakinaisena verona, jonka se on kantanut sen kokoisena, jommoisena säädyt viimeksi olivat sen myöntäneet eli sellaisena, kuin sitä oli vuodesta 1620 asti kannettu. Suomen yleisissä tileissä, jotka alkavat vuodesta 1626, lasketaan se jo vakinaisten verojen joukkoon [1]).

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 755, 762 ja 767 s:lla: Suomen päätili vuodelta 1626, 418 nid.

Tämän jälkeen on meillä sotavarustus-veron vaiheista ainoastaan harva piirre mainittavana. Enimmät koskevat rahvaan pyyntöjä saada vaihtaa verokappaleita toisiin tai suorittaa ne rahassa [1]).

Vuonna 1629 näyttää hallitus kohottaneen papinrahain maksun, ehkä pappissäädyn 1620 vuoden valtiopäivillä tekemän suostumuksen nojalla, että se suorittaisi tämän veron rahan oikean arvon mukaan (effter Myntzens rätte wärdering). Kuparirahan jouduttua liikkeeseen olikin rahan arvo todella laskenut. Papinrahoja piti nyt vuodesta 1629 alkaen

[1]) Vuonna 1630 kirjoittivat kamarineuvokset Ahvenanmaan voudille Bülowille, että rahvaan lähettiläät Ahvenanmaalta olivat pyytäneet saada suorittaa pääveroon ja sotavarustus-veroon kuuluvan viljan, joka heidän oli määrä jauhattaa jauhoiksi, hyvinä kuivina rukiina. Jauhaminen kävi nimittäin heille vaikeaksi, koska sen täytyi tapahtua käsimyllyllä. Tähän pyyntöön ilmoittivat nyt kamarineuvokset suostuvansa. Samalla kertaa olivat Ahvenanmaalaiset valittaneet, että Bülow ja eräs Hannu Olavinpoika vaativat heiltä 4 tynnyriä viljaa kustakin verohärästä, kun heillä ei ollut kelpaavia härkiä. Sen tähden olivat he pyytäneet, että saisivat maksaa sellaisia härkiä, joita paikkakunnalla löytyi. Tämän johdosta määräsivät kamarineuvokset, jotka eivät voineet suostua ehdotukseen, varmat rahamäärät, jotka sai suorittaa verohäristä sekä veroheinistä, vero-oljista ja päivätöistä. Näistä myöhemmistä olivat Ahvenanmaalaiset nimittäin ilmoittaneet, ett'eivät tahtoneet niitä vaihtaa lihaan. (Kam. reg. 1630, kirje $^{7}/_{9}$).

Vielä vuonna 1633 suostui hallitus muutoksiin sotavarustus-veron suorittamisessa. Sinä vuonna oli Pohjois-Pohjanmaan rovastikunnan rahvas valittanut, ett'ei se katovuoden tähden voinut suorittaa sotavarustusveron viljaa. Hallitus määräsi silloin, että viljan sijasta voi maksaa rahaa puolitoista riksiä tynnyristä. Samana vuonna kirjoittivat kamarineuvokset Suomen gubernaattorille Kapriel Oxenstjernalle sotavarustus-veroon kuuluvain heinien kannosta. Kirjeessä sanotaan, että ne, jotka eivät voineet sitä suorittaa heinissä, saisivat sen suorittaa rahassa tai muissa verokappaleissa alemman arvostelun mukaan. (Kamarin reg. 1633; kirjeet $^{21}/_{11}$ ja $^{14}/_{12}$ 1633).

kantaa niin, että joka 6 ½ markasta tätä veroa laskettiin specieriksi tai 14 markkaa kuparia. Tähän olivat papit hyvin vastahakoiset, ja muutamissa osissa valtakuntaa, esim. Norrlannissa, täytyi veronkantajain itse maksaa heidän puolestaan koroitus. Hallitus ei kuitenkaan siitä välittänyt, vaan pysyi lujana päätöksessään.

Veronkantajain ja papiston väli tuli tällä tapaa varsin kireäksi, ja viimeisillä valtiopäivillä Kustaa Aadolfin hallitusaikana lausui papisto haikean mielipahansa koroituksesta. Niin valitti tämä sääty 1631, että vuokraajat ja veronkantajat vaativat heiltä manttaalirahoja koroitettuina, josta sääty esimiestensä kautta useita kertoja oli pyytänyt päästä vapaaksi. Nyt oli sääty antanut valtiopäivämiehilleen toimeksi pyytää vapautusta samasta korotuksesta jo kuluneista vuosista 1629 ja 1630. Mutta jos valtakunnan tarve sen vaati, ja raha ei niin pian voisi kohota oikeaan arvoonsa, sanovat pappissäädyn jäsenet suostuvansa tämän jälkeen maksamaan, mitä heille köyhille miehille oli mahdollista.

1632 vuoden aikaisemmilla valtiopäivillä otti pappissääty tämän asian jälleen puheeksi. Se huomautti, että sille oli luvattu, kun se suostui papinrahoihin, ett'ei sitä muilla maksuilla rasitettaisi. Mutta siitä huolimatta olivat karja- ja kylvövero, myllytulli ja pikku tulli määrätyt sen suoritettaviksi. Sentähden pyysi se, että neuvosto kuninkaan puolesta tyytyisi tavalliseen sotavarustus-veron sijasta suoritettuun maksuun 9 äyriä kokonaismanttaalilta. Tähän vastasi neuvosto hallituksen puolesta, että papinrahain kantaminen oli niin järjestettävä, että se määrättiin ja soviteltiin rahan kohoamisen mukaan [1]).

---

[1]) Riksdagsacta 1617—32, 1631 vuoden valtiopäivät (Presterskapets postulata ⅙) ja 1632 vuoden ensimmäiset valtiopäivät. (Prester-

On selvää, että veron kantamisessa, josta oli niin paljon määräyksiä kuin sotavarustus-verosta, helposti voi erehdyksiä tapahtua ja vääryyttä tehdä. Niin olikin maassamme monessa paikoin asian laita. Päälle päätteeksi voimme mainita, että paitse talonpoikia virkamiehet niinkuin papit joutuivat tällaisten kiskomisten alaisiksi. Vuodelta 1624 on meillä eräs Pyhtään kirkkoherran Antti Juhonpojan valitus voudista Heiden Wilken, joka usealta vuodelta vaati häneltä papinrahojen jäännöstä muutamista Jochim Berndes kartanojen raja- ja pyykkitalojen talonpojista laskien puoli ja neljännes savut kokonaismanttaaleiksi. Tästä jäännöksestä oli hän jo ottanut puolet pantiksi ja vaatinut toisen puolen maksuun. Kirkkoherra pyysi vapautusta tästä laittomasta maksusta ja oikeutta saada suorittaa manttaalirahansa entisten valtiopäiväin päätösten mukaan 18 talarilla joka 64 kokonaistalon talonpojasta. Tämän johdosta sai Niilo Bjelke käskyn tarkkaan tutkia asiata ja hankkia papille oikeutta, jos hän oli vääryyttä kärsinyt [1]).

Siitä, miten korkealle tämä vero nousi on meillä epätäydellisiä tietoja jo vuosilta 1618 ja 1619.

Vuodelta 1618 on meillä ilmoitus muista verokappaleista paitse heinistä, miten paljon sotavarustus-veroa niistä karttui Turun ja Hämeenlinnan käskynhaltija-kunnista. Jos laskemme samat verokappaleet rahaksi sen arvostelun mukaan, joka vuonna 1619 määrättiin kruununverojen vuokraajille, saamme summaksi 20,558 talaria 17 äyriä $14^2/_5$ penninkiä.

Vuodelta 1619 on meillä tieto, myöskin se verokappaleissa, mitä sotavarustus-verosta oli jäljellä Suomesta Pohjan-

skapets besvär i februari 1632); Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 836 s:lla; kamarin registr. 1630, kirje $^4/_9$; Etelä-Pohjanmaan tilik. 1629, 4963 nid.

[1]) Vaarasen painamatt. kok. n:o 9c, kirje $^{24}/_4$ 1624.

maata ja Ahvenanmaata lukuun ottamatta, kun linnoihin oli lähetetty, mitä niihin tästä verosta oli määrätty. Laskien tuon jo mainitun vuokraajia varten määrätyn arvostelun mukaan saamme tämän summan 16,981 talariksi 19 äyriksi $19^1/_2$ penningiksi.

Miten korkealle sotavarustus-vero nousi vuonna 1620 tapahtuneen lisäyksen jälkeen, näemme parhaiten vuoden 1621 verokirjoista. Niissä ovat nimittäin sotavarustus-veron ynnä papinrahain summat erikseen n. k. yömaja-verosta, joka taas useimmissa 1620 vuoden tileissä on laskettu yhteen sotavarustus-veron kanssa. Muutamista kihlakunnista puuttuu kuitenkin tietoja sotavarustus-veron raha-arvosta vuodelta 1621, ja niissä olemme ottaneet vastaavat tiedot muista tileistä, nimittäin Ahvenanmaalta, Ali-Satakunnasta ja Sääksmäen kihlakunnasta vuoden 1622 sekä Halikon kihlakunnasta ja Etelä-Pohjanmaalta vuoden 1623 tileistä. Kaikki nämät summat olemme yhdistäneet alla olevaan tilastolliseen luetteloon, jossa sulkumerkkien sisällä tavattavat numerot ilmoittavat, miltä vuodelta niiden kihlakuntain summat ovat, joista tietoja puuttuu vuodelta 1621.

	Talareja.	Äyrejä.	Penningejä.
Ahvenanmaan . . . . . (1622)	5919:	6:	12
Piikkiön kihlakunnan	3502:	23:	$13^3/_5$
Halikon „ . . . . (1623)	4138:	19:	$3^2/_5$
Maskun „	5160:	20:	$8^2/_5$
Vehmaan „	4522:	20:	$15^3/_4$
Raaseporin läänin	4253:	—:	$21^3/_5$
Porvoon „	2127:	17:	$1^4/_5$
Kyminkartanon „	1977:	4:	$2^1/_5$
Hollolan ja Hattulan kihlakuntain	3682:	19:	$5^2/_5$

		Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Sääksmäen kihlakunnan . . .	(1622)	3001:	26:	—
Yli-Satakunnan		2803:	14:	$22^{1}/_{5}$
Ali-Satakunnan	(1622)	2942:	12:	$9^{3}/_{5}$
Etelä-Pohjanmaan	(1623)	7278:	14:	$19^{1}/_{2}$
Pohjois-Pohjanmaan		5978:	3:	—
Pikku-Savon		4052:	17:	$4^{4}/_{5}$
Ison Savon		3842:	12:	3
Rannan kihlakunnan		1606:	23:	$4^{4}/_{5}$
Lapveden „		2383:	25:	—
Jääsken „		2341:	4:	—
Äyräpään „		1516:	14:	$8^{3}/_{5}$
Summa		73031:	10:	21 [1]

Tästä summasta 73,031 talaria 10 äyriä 21 penninkiä on 3,798 talaria 31 äyriä $16^{3}/_{5}$ penninkiä papinrahoja, loput 69,232 talaria 11 äyriä $4^{2}/_{5}$ penninkiä varsinaista sotavarustus-veroa.

Vuodelta 1625 on meillä siksi täydelliset tiedot tämän veron suuruudesta, että ainoastaan yhdestä nimittäin Äyräpään kihlakunnasta puuttuu tykkönään tietoja ja kahdesta nim. kumpasesta Pohjanmaan rovastikunnasta jäännöksen summat. Mutta kaikki nämät numerot ovat saatavina edel-

[1]) Oxenstjernan kok., Handl. rör. kammarverket o. finanserna 1612—21, Lisäkokoelma (S. v. a.) n:o 75; Ahvenanmaan tilik. 1622, 2900 nid., Piikkiön kihl. tilik. 1621, 1822 nid., Halikon 1623, 1840 nid., Maskun 1621, 1827 nid., Vehmaan 1621, 1829 nid., Raaseporin läänin 1621, 3614 nid., Porvoon 1621, 3611 nid., Kyminkartanon läänin 1621, 5615 nid., Hollolan ja Hattulan kihl. 1621, 4465 nid., Sääksmäen kihl. 1622, 4474 nid., Yli-Satakunnan 1621, 2543 nid., Ali-Satakunnan 1622, 2545 nid., Etelä-Pohjanmaan 1623, 4945 nid., Pohjois-Pohjanmaan 1621, 4942 nid., Pikku-Savon 1621, 6791 nid., Ison Savon 1621, 6789 nid., Rannan kihlak. 1621, 6067 nid., Lapveden 1621, 6068 nid., Jääsken 1621, 6070 nid., Äyräpään 1621, 6072 nid.

liseltä vuodelta 1624. Alla olevista luetteloista näemme, miten korkealle tämä vero nousi kussakin maamme kihlakunnista. Kummastakin, niin varsinaisesta sotavarustus-verosta kuin papinrahoista olemme tässä laatineet eri luettelon, jossa ilmoitetaan joka kihlakunnan summat. Sotavarustus-vero oli siten vuonna 1625:

	Kokonaissumma	Jäännös
Ahvenanmaalla	7086: 1: $20^2/_5$	4683: 24: $15^3/_5$
Piikkiön kihlakunnassa .	6864: 24: $14^2/_5$	3993: 9: $7^1/_5$
Halikon „ .	9962: 13: $9^1/_5$	5328: 9: $20^2/_5$
Maskun „ .	11148: 24: 12	6091: 2: 11
Vehmaan „ .	10585: 12: $4^2/_5$	4830: 9: $9^9/_{20}$
Raaseporin läänissä . .	6392: 18: —	4682: 2: $16^2/_5$
Porvoon „ . .	10700: 20: $14^2/_5$	2967; 6: —
Kyminkartanon „ . .	8573: 13: 12	2268: 30: $14^2/_5$
Hollolan kihlakunnassa .	7312: 17: $8^2/_5$	3872: 5: $1^3/_5$
Hattulan „ .	3797: 22: $4^4/_5$	1422: 29: $21^3/_5$
Sääksmäen „ .	5249: 22: $10^3/_5$	3582: 1: $14^2/_5$
Ali-Satakunnassa . . .	5672: 25: $1^1/_5$	3632: 19: $7^1/_5$
Yli-Satakunnassa . . .	6548: 4: $2^1/_5$	4328: —: $19^1/_5$
Pohjanmaan eteläisessä rovastikunnassa	11439: 11: $2^7/_{10}$ [11560: 4: $15^9/_{10}$ (1624)]	10472: 1: $7^1/_5$ (1624
Pohjanmaan pohjoisessa rovastikunnassa	9448: 14: $16^1/_5$ [9885: 23: $11^9/_{10}$ (1624)]	8258: 17: 15 [1]) (1624

[1]) Tähän summaan tulee, kun laskee kokoon eri arentialojen jäännökset. Kumminkin huomaa, kun kertaa kokonaismanttaalien jäännöksen $1243^1/_2$ 6 talarilla 28 äyrillä $21^3/_5$ penningillä, joka on joka manttaalin osa veroa, että puheen-alaisen veron jäännöksen pitäisi olla 8584 talaria 1 äyri $3^3/_5$ penninkiä. Vaikkakin manttaalien jäännösten summa tuntuu tarkkaan lasketulta ja luotettavalta, koska se manttaalien lyhennysten kanssa yhdessä tekee manttaalien kokonaissumman, jota vastoin ei saa tämän veron kokonaissummaa, jos yhdistää tilissä tavattavat sotavarustus-veron jäännökset saman veron lyhennyksiin, olemme kuitenkin

	Kokonaissumma	Jäännös
ıopion ja Rautalammin		
pitäjissä	3110: 10: $2^3/_5$	2094: 14: 16
kku Savossa	8493: 26: $15^3/_5$	4041: 27: $16^4/_5$
ɔssa Savossa	12667: 13: $21^3/_5$	5047: —: $^2/_5$
·räpään kihlakunnassa . (1624)	5736: 9: $12^3/_5$	1334: 28: —
ınnan „ .	5148: 8: $19^1/_5$	1524: 22: $9^3/_5$
ıpveden „ .	4617: 16: $19^1/_5$	1960: 5: —
äsken „ .	4987: 17: $8^2/_5$	2500: 13: $23^4/_5$
Summa	165543: 28: $16^7/_{10}$	78916: 26: $7^1/_{20}$ [1]

Papinrahain summat olivat seuraavat:

	Kokonaissumma	Jäännös
Ahvenanmaalla	290: 21: 12	245: 30: 12
Piikkiön kihlakunnassa .	190: 13: —	190: 13: —
Halikon „ .	387: 4: 12	307: 19: —
Maskun „ .	433: 7: 18	322: 1: —
Vehmaan „ .	413: 4: 6	277: 14: 18

antaneet aikaisemmin mainitun jäännösten summan olla semmoisena, kuin se tilistä saadaan. Syynä tähän on se, ett'emme usein mainitussa tilissä ole tavanneet mitään tilintarkastajan muistutusta tästä asiasta, ja se puutteellisuus, joka tavataan sekä mainitussa jäännöksessä että saman veron lyhennyksessä, voisi ehkä riippua jostakin tilissä selittämättä jääneestä syystä.

[1]) Seuraavat 1624 vuoden tilit, nim. Etelä-Pohjanmaan, 4949 nid., Pohjois-Pohjanmaan 4951 nid., Äyräpään kihlak. 6099 nid.; seuraavat 1625 vuoden tilit, nim. Ahvenanmaan 2904 nid., Piikkiön kihl. 1851 nid., Halikon kihl. 1853 nid., Maskun kihl. 1856 nid., Vehmaan kihl. 1859 nid., Raaseporin läänin 3631 nid., Porvoon läänin 3629 nid., Kyminkartanon läänin 3634 nid., Rannan kihl. 6101 nid., Lapveden kihl. 6102 nid., Jääsken kihl. 6103 nid., Ison Savon 6804 nid., Vähän Savon 6805 nid., Kuopion ja Rautalammin pit. 6806 nid., Hattulan kihl. 4480 nid., Sääksmäen 4481 nid., Hollolan 4482 nid., Ali-Satakunnan 2558 nid., Yli-Satakunnan 2560 nid., Etelä-Pohjanmaan 4953 nid., Pohjois-Pohjanmaan, 4955 nid.

		Kokonaissumma		Jäännös
Raaseporin läänissä . .		279: 5: 6		207: 25: —
Porvoon „ . .		156: 18: 18		156: 18: 18
Kyminkartanon „ . .		333: 5: 6		151: 19: —
Hollolan kihlakunnassa .		186: 12: 18		186: 12: 18
Hattulan „ .		93: 21: —		93: 21: —
Sääksmäen „ .		204: 14: 6		169: 18: 6
Yli-Satakunnan		254: 14: 18		198: 15: 3
Ali-Satakunnan		220: 29: 12		196: 25: 18
Pohjanmaan eteläisen rovastikunnan		471: 5: 15	(1624)	431: 9: 21
Pohjanmaan pohjoisen rovastikunnan		402: 24: —	(1624)	374: 12: 3
Vähän Savon		330: 2: 6		158: 25: 6
Ison Savon		492: 8: 6		234: 14: 21
Kuopion ja Rautalammin pitäjäin		126: 9: —		87: 29: —
Äyräpään kihlakunnan .	(1624)	247: 25: —		72: 7: 3
Lapveden „ .		179: 14: —		42: 27: —
Jääsken „ .		196: 2: 3		104: 13: $1^1/_2$
Rannan „ .		201: 6: —		69: 22: 12
Summa		6090: 12: 18		4280: 10: $16^1/_2$ [1]

Tarkastellessamme näitä summia huomaamme, että papinrahain kokonaissumma ja jäännös ovat yhtä suuret neljässä eri kihlakunnassa nimittäin Piikkiön, Hattulan ja Hollolan kihlakunnissa ynnä Porvoon läänissä. Nämät summat ovat, näet, oikeastaan kaikki jäännöksiä. Sen kautta tulevat kokonaissummat papinrahoista vähän pienemmiksi kuin niitten oikeastaan pitäisi olla. Yhteenlaskettuna olivat sotavarustus- ja papinveron kokonaissummat vuonna 1625 171,634 talaria 9 äyriä $10^7/_{10}$ penninkiä; jäännösten summat olivat taas 83,197 talaria 4 äyriä $23^{11}/_{20}$ penninkiä.

Vertauksen vuoksi voimme tässä mainita näitten vero-

[1]) Katso edellisessä muistutuksessa ilmoitettuja tietoja.

jen kokonaissummat vuodelta 1634, viimeiseltä, johon me kajoomme tässä tutkimuksessamme. Silloin nousi sotavarustusvero hopearahassa Turun läänissä 56,155 talariksi 5 äyriksi $2^{2}/_{5}$ penningiksi, Hämeenlinnan läänissä 39,841 talariksi 26 äyriksi $16^{4}/_{5}$ penningiksi sekä Viipurin läänissä 51,005 talariksi 10 äyriksi $17^{1}/_{4}$ penningiksi. Ahvenanmaan kokonaissumma tätä veroa oli 7,137 talaria 26 äyriä $14^{2}/_{5}$ penninkiä hopeata. Yhteensä oli Suomen maaherrakunnan ja Ahvenanmaan sotavarustus-vero vuonna 1634 154,140 talaria 5 äyriä ja $2^{17}/_{20}$ penninkiä hopearahaa. Pohjanmaalta puuttuu meiltä siltä vuodelta tietoja, sillä viimeinen tili Pohjois-Pohjanmaalta on vuodelta 1627 ja Etelä-Pohjanmaalta vuodelta 1629. Edellisessä nousi sotavarustus-veron kokonaissumma 9,885 talariksi 8 äyriksi $19^{1}/_{5}$ penningiksi, myöhemmässä taas 11,621 talariksi 13 äyriksi $3^{3}/_{5}$ penningiksi eli yhteensä 21,506 talaria 21 äyriä $22^{4}/_{5}$ penninkiä kuparirahaa.

Papinrahain kokonaissumma oli 1634 Turun läänissä 2,039 talaria 3 äyriä 12 penninkiä, Hämeenlinnan läänissä 1,271 talaria 25 äyriä 6 penninkiä ja Viipurin läänissä 1,998 talaria 13 äyriä $7^{1}/_{2}$ penninkiä, Ahvenanmaalla 292 talaria 25 äyriä eli yhteensä 5,602 talaria 3 äyriä $1^{1}/_{2}$ penninkiä kaikki hopearahaa. Pohjois-Pohjanmaalla nousi vuonna 1627 papinrahain kokonaissumma 402 talariin 24 äyriin, Etelä-Pohjanmaalla oli se taas 1629 473 talaria 15 äyriä 12 penninkiä kuparirahaa [1]).

Sotavarustus-veron kanssa yhdessä tahdomme tässä ottaa puheeksi yömaja-veron (nattlägersgärd), koska se kerran vuonna 1620 kannettiin sen yhteydessä. Vanhimmat tapaa-

[1]) Suomen kenraalitili 1634 - 35, Ahvenanmaan tilik, 1634, 2916 nid., Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1627, 4961 nid., Etelä-Pohjanmaan tilik. 1629, 4963 nid.

mamme tiedot yömaja-verosta ovat vuodelta 1612. Silloin määrättiin nimittäin Ruotsin valtakunnassa verokirjeellä 25 p:ltä huhtikuuta samana vuonna tämän-niminen vero kannettavaksi. Muuta emme siitä tunne siltä vuodelta [1]).

Vuonna 1618 tapaamme jälleen tämän veron. Silloin suoritettiin se ainoastaan Jääsken ja Äyräpään kihlakunnissa. Verokirjassa ilmoitetaan siitä, että se kannettiin kyyditsemissäännön nojalla ja eversti Henrikki Flemingin käskystä osaksi Liivinmaalta Ruotsiin lähteviä sotajoukkoja osaksi Viipurin lääniin ryntäämään pyrkiviä puolalaisia vastaan Pähkinänsaaren lääniin ja sieltä takaisin vietyjä ratsuväkijoukkoja varten. Sitä suoritti joka säilynyt vero 4 leiviskää leipää, $^1/_2$ pannia kauroja, 2 naulaa voita, $^1/_2$ leiviskää lihaa, $1^1/_2$ parmasta heiniä ja 20 veroa aina yhdessä tynnyrin olutta. Rahassa nousi tämä vero kummastakin kihlakunnasta yhdessä 376 talariin 15 äyriin $12^4/_5$ penninkiin [2]).

Sen jälkeen kannettiin tämän-niminen vero taas vuonna 1620 ja, niinkuin aikaisemmin mainitsimme, yhteydessä sotavarustus-veron kanssa. Sitä ei silloin kannettu niinkuin 1618 kyyditsemissäännön nojalla, vaan niinkuin Piikkiön kihlakunnan verokirjassa samalta vuodelta sanotaan, Hänen Kuninkaallisen Majesteettinsa ja valtiosäätyjen hyväksymänä joulukuun 20 p:nä 1620 annetun kuninkaan kirjeen johdosta. Omituista kyllä ei saman vuoden valtiopäivä-päätöksessä siitä puhuta mitään. Ainoa hallituksen kirje, joka antaa viittauksia säätyjen suostumuksesta, on kamarineuvosten samana joulukuun 20 p:nä Turun käskynhaltijalle Kaarlo Oxenstjernalle lähettämä. Siinä lausutaan vaan lyhyesti, että tämä vero

---

[1]) Sandbergin kokoelma Ruotsin kamariarkistossa, osasto R, 1,606 s:lla.

[2]) Jääsken ja Äyräpään yömaja-veron tili vuodelta 1618, 6045 nid.

oli myönnetty kannettavaksi koko valtakunnassa myötäseuraavan säännön mukaan.

Yömaja-vero kannettiin vuonna 1620 samoissa verokappaleissa kuin sotavarustus-vero, mutta useasta verokappaleesta pienempi määrä. Niin tuli kunkin kokonaistalon maksaa 5 kappaa viljaa, 5 kappaa rehu-ohria tai kauroja, naula voita, 2 naulaa lihaa, $^1/_2$ naulaa kuivaa kalaa, $^1/_4$ naulaa talia, $^1/_2$ naulaa humaloja, $^1/_{64}$ härkää, $^1/_8$ lammasta, $^1/_{16}$ hanhea, $^1/_4$ kanaa, 1 muna, $^1/_8$ aamia heiniä, $^1/_2$ lyhdettä olkia. Rahassa laskettuna tuli kunkin kokonaistalon osaksi tätä veroa Piikkiön tilissä vuodelta 1620 olevan ilmoituksen mukaan 1 talari 6 äyriä $10^4/_5$ peninkiä. Hollolan, Hattulan ja Sääksmäen kihlakunnissa ilmoitetaan sen nousseen 1 talariksi $6^2/_3$ äyriksi kokonaismanttaalilta (eli talolta). Tämä vero näkyy tilikirjoista päättäen olleen yleinen koko maassamme, mutta ainoastaan yhtenä vuonna 1620, niinkuin jo mainittiin. Kyminkartanon läänin veronkanto-arviotilissä vuodelta 1621 mainitaan tämä vero uudelleen samanlaisena kuin edellisenä vuonna 1620 [1]). Siten olisi mainittu vero kannettu tilikirjain mukaan sinä vuonna ainoastaan tästä yhdestä kihlakunnasta. Luultavinta lienee kuitenkin, että se muitten edellisen vuoden verojen kanssa pantiin tähän arviotiliin, mutta ett'ei sitä kumminkaan todellisuudessa kannettu. Mainittuna on tämä vero vuonna 1620 Varsinais-Suomessa: Piikkiön ja Vehmaan, Hämeessä: Sääksmäen, Hollolan ja Hattulan kihlakuntain, Uudellamaalla Kyminkartanon läänin, Karjalassa: Jääsken, Äyräpään ja Lapveden kihlakuntain sekä Savossa

---

[1]) Tämä vero laskettiin silloin arviolta nousemaan 312 talariksi 27 äyriksi $13^4/_5$ penningiksi Kyminkartanon läänistä. Edellisen vuoden tilissä Kyminkartanon läänistä ei ole mitään kokonaissummaa tästä verosta. (Kyminkartanon läänin arviotili vuodelta 1621, 3615 nid., 22 v. s:lla).

Suur-Savon kihlakunnan ja Pohjanmaalla sen kummankin rovastikunnan tilissä. Missä ilmoituksia on näitten kihlakuntain verokirjoissa tämän veron verokappaleista ja niitten määrästä, ovat ne samat kuin yllämainitut Piikkiön tilistä otetut [1]).

Puuttuvain verokirjain tähden vuodelta 1620 emme ole voineet saada mitään tietoa tästä verosta Varsinais-Suomesta: Halikon ja Maskun kihlakunnista eikä Satakunnan kummastakaan kihlakunnasta. Samaten ei ole tietoja Ahvenanmaalta, jonka verokirjoja ei ole jäljellä vuosilta 1620 ja 1621. Myöskin Uudeltamaalta puuttuu 1620 tili Raaseporin läänistä, ja Porvoon läänistä on vain veronkanto-arviotili, josta tämä vero puuttuu. Karjalasta ei ole tiliä Rannan kihlakunnasta jäljellä vuodelta 1620. Pikku-Savon tilikirjassa viimeksi mainitulta vuodelta ei mainita tätä yömaja-veroa.

Niinkuin talonpojat sotavarustus-veron kannossa, jonka yhteydessä tämä yömaja-vero suoritettiin, saivat maksaa rahaa pienistä veroon kuuluvista verokappaleista, niin saivat he myöskin yömaja-veron suhteen tehdä. Ei täyttä kuukautta sen jälkeen, kuin viimeksi mainittu vero oli julistettu suoritettavaksi, kirjoittivat kamarineuvokset kaikille valtakunnan käskynhaltijoille, että nämät sotavarustus- ja yömaja-veron kantamisessa saisivat ottaa leiviskästä humaloja 2 talaria, talileiviskästä 6 markkaa, läski- tai lihaleiviskästä 3 markkaa ja leiviskästä kuivaa kalaa 3 markkaa.

---

[1]) Kamarin reg. 1620, kirje $^{20}/_{12}$; Piikkiön kihl. tilik. 1620, 1818 nid., Vehmaan kihl. tilik. 1620, 1821 nid., Sääksmäen kihl. tilik. 1620, 4462 nid., Hollolan ja Hattulan kihl. tilik. 1620, 4460 nid., Kyminkartanon läänin tilik. 1620, 3609 nid., 1621, 3615 nid., Lapveden kihl. tilik. 1620, 6059 nid., Jääsken ja Äyräpään kihl. tilik. 1620, 6062 nid., Suur-Savon tilik. 1620, 6787 nid., Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1620, 4934 nid., Etelä-Pohjanmaan tilik. 1620, 4931 nid.

Härkä laskettiin 10 talariksi, lammas 3 markaksi, hanhi 12 äyriksi, kana taas 3 äyriksi. Munatiusta oli kannettava 3 äyriä, heinäkuormasta 3 markkaa ja olkilyhteestä äyri. Viljasta ei siis ilmoiteta, mikä rahahinta siitä oli suoritettava [1]).

[1]) Kamarin reg. 1621, kirje $^{11}/_{1}$ 1621.

4 Luku.

Salpietarivero.

Mitä suurimpia rasituksia, mitkä kansallamme oli Kustaa Aadolfin aikana, oli niin kutsuttu salpietarivero. Niinkuin aikaisemmin olemme maininneet, oli tämä vanha jo Kustaa Vaasan aikuinen vero, mutta vasta Kustaa Aadolfin hallitessa saatiin se tarkemmin järjestetyksi. Tämä järjestys pantiin vähitellen, toimeen vuodesta 1616 alkaen, jolloin hallitus julkaisi ohjeet salpietaritehtaitten hoidosta ja salpietariveron kannosta. Nämät ohjeet lähetettiin kiertokirjeenä kaikille salpietarinkeittäjille, ja niiden sisällyksestä saamme tarkempia tietoja Sääksmäen tehtaan vielä jäljellä olevan säännön kautta [1]). Tähän tehtaasen tuli seuraavain pitäjäin suorittaa ajonsa, päivätyönsä y. m., nimittäin Sääksmäen kihlakunnassa: Sääksmäen, Pälkäneen, Rautalammen, Saaren, Kalvolan, Kulsialan ja Portaan pitäjät; Hattulan kihlakunnassa: Tuuloksen, Janakkalan, Renkoon, Mälkkilän ja Lopen pitäjät sekä Yli-Satakunnassa: Lämpäälän, Vesilahden, Kyrön, Ruoveden, Pirkkalan ja Kangasalan pitäjät. Velvolliset näihin suorituksiin olivat kokonais-, puoli- ja kolmannestalojen vero- ja kruununtalonpojat niin läänitetyillä kuin läänittämättömillä alueilla sekä rälssi paitse matkoilla olevat ratsumiehet ja

---

[1]) Samanlaisen säännön julkaisi Kustaa Aadolf 1627 helmikuun 14 p:nä Hollolan tehdasta varten. (Vaarasen painamatt. kok. 1627 n:o 3a).

aateliset kartanoistaan ja vapauspeninkulman sisällä olevista taloistaan. Kaksi rälssitalonpoikaa laskettiin tämän veron maksussa yhtä vero- tai kruununtalonpoikaa kohden. Veroa maksettiin joka talosta: multaa ja lampaan lantaa 4 t:riä, tuhkaa $^1/_4$ t:riä, halkoja 2 kuormaa, olkia $^1/_2$ lyhdettä, jonka lisäksi kahden talonpojan aina yhdessä piti suorittaa päivätyö. Näitten sääntöjen rikkomisesta määrättiin ankaria rangaistuksia. Jos joku vapautti läänitystalonpoikansa jo mainitusta verosta, tuli voudin kuninkaan puolesta peruuttaa talot tai itse korvata, mitä oli laiminlyöty. Jos joku aatelismies vapautti talonpojan, joka asui kauvempana säterikartanosta kuin peninkulman päässä, jo mainituista tehtävistä, tuli voudin ilmoittaa asia käskynhaltijalle. Jos tämä taas turhaan oli kehoittanut uppiniskaista kuuliaisuuteen, täytyi hänen ilmoittaa asia kuninkaalle tai itse joutua siitä edesvastaukseen. Mitään erityistä rangaistusta rikolliselle aatelismiehelle siis ei määrätä, vaan jätetään kuninkaan valtaan mielensä mukaan ratkaista asia. Tässä on siis taas esimerkki tuosta varovaisesta leväperäisyydestä, jota kuningas osotti varsinkin ylhäisemmän aateliston suhteen. Niinkuin edellisessä oikeus-asioista puhuessamme olemme nähneet, oli kuningas usein aateliston suhteen voimaton ja tyytyi kuninkaallisiin kehoituksiin ja käskyihin, jotka eivät mitään merkinneet.

Mitä tämän salpietariveron kantamiseen tulee, ei salpietarinkeittäjällä ollut mitään sen kanssa tekemistä, vaan voudin asiana oli pitää silmällä, että kaikki säännöllisesti suoritettiin tehtaaseen, ja ottaa niiden suorittamisesta salpietarinkeittäjältä kuitit. Niinkuin muistakin veroista tuli voudin vuosittain tehdä tästäkin tili kamariin. Salpietarin keittämiseen sopivata multaa ei kellään papilla, ratsumiehellä, nihdillä tai talonpojalla ollut oikeutta kieltää salpietarinkeit-

täjää kaivamasta heidän maaltaan. Kun sitä kaivettiin, tuli voudin tai kihlakunnan kirjurin olla läsnä salpietarinkeittäjän kanssa valvomassa, ett'ei kellekään lahjomisten tai kadehtivaisuuden tähden sen suhteen tapahtuisi vääryyttä [1]).

Tätä sääntöä lienee alussa seurattu kaikissa maamme yhdessätoista salpietaritehtaassa. Ainakin, mitä itse veron kantamiseen tulee, ovat ne harvat poikkeukset, jotka siinä suhteessa tavataan muutamissa kihlakunnissa, oikeistaan vain näennäisiä ja riippuvat siitä, että veron kantamista oli täytynyt järjestää paikkakunnan veronlaskemis-tavan mukaan ja jossakin määrin munttaa verokappaleita. Niin laskettiin esim. Kyminkartanon läänissä aikaisempina vuosina ja Lappveden kihlakunnassa 1617 kultakin verolta: multaa 8 t:riä tuhkaa $^1/_2$ t:riä, halkoja 4 kuormaa, olkia 1 lyhde, päivätöitä 1. Mutta kun tämä vero ilmoitetaan kannetuksi manttaalin mukaan, tapaamme vain puolet määrät kutakin lajia eli aivan samat, jotka yllä oleva Sääksmäen salpietaritehdasta varten laadittu sääntö sisälsi. Myöhempinä aikoina tapaamme siellä tämän veron vain manttaalin mukaan suoritettuna. Selvempi on kuitenkin erovaisuus Savossa, jossa salpietarivero kannettiin verojen eli veroalueitten mukaan, ja veroon näkyy lasketun $2^1/_2$ manttaalia eli koukkua. Niin laskettiin 1617 Suur-Savossa veromaasta, joka oli $^1/_{10}$ verosta, multaa 1 t:ri, lampaan lantaa $^1/_2$ t:riä, tuhkaa 3 kappaa, päreitä 1 kimppu, olkia 1 lyhde ja joka talosta $^1/_2$ päivätyötä. Jo seuraavana vuonna 1618 oli sen kantamistapa vähän muuttunut. Silloin suoritti kukin vero: multaa 10 t:riä, tuhkaa tynnyri, halkoja 1 sylen, päivätöitä 5.

---

[1]) Talonpoikain valitukset, Sääksmäen kihlakunnan talonpoikain valitus vuodelta 1634. (Siihen on liitetty sääntö Sääksmäen salpietaritehdasta varten $^{27}/_2$ 1616.

1619 tapaamme veron samanlaisena Pikku-Savossa. Sittemmin muuttui se vähän, niin että Suur-Savossa kannettiin verolta: multaa 10 t:riä, tuhkaa 1 t:ri, halkoja 10 kuormaa, päivätöitä 4, olkia 4 lyhdettä. Sillä tapaa kannettiin se vuoteen 1624, jolloin kultakin savulta ruvettiin kantamaan: multaa ja lampaanlantaa 4 t:riä, tuhkaa $^1/_2$ t:riä, halkoja $^1/_2$ syltä (stafrum), olkia 2 lyhdettä ja 2 päivätyötä. Pikku-Savossa laskettiin taas myöhempinä vuosina verosta: multaa 8 t:riä, tuhkaa $^1/_2$ t:riä, halkoja 4 kuormaa, olkia 1 lyhde ja päivätöitä yksi; siis sama määrä kuin muutamissa osissa Viipurin lääniä 1617 ja vielä sen jälkeenkin. Myöskin Ahvenanmaalla oli tämän veron kantaminen vähän erilainen, ehkä sentähden, että sitä sielläkin näkyy kannetun kokonaismanttaalin eikä talonmäärän mukaan. Aikaisemmilta ajoilta kuin 1623 emme ole saaneet tietoja tämän maakunnan salpietariverosta, mutta silloin laskettiin kokonaismanttaalilta suoritettavaksi 5 t:riä multaa, 1 t:ri lampaanlantaa, $^1/_2$ t:riä tuhkaa, 3 kuormaa halkoja, 2 lyhdettä olkia ja kaksi päivätyötä. Muista kihlakunnista oli myöskin Halikon hiukan poikkeeva, mitä salpietariveron kantamiseen tulee, sillä siinä ei vuonna 1617 vaadittu päivätöitä, mutta kannettiin olkia 2 lyhdettä. Joku pieni poikkeus on joskus toisissakin kihlakunnissa huomattava salpietariveron kannossa vielä 1620 luvun alkupuolellakin [1]).

Paikoittain annettiin erityisiä vapautuksia tästä verosta. Semmoisena voimme mainita Rautalampelaisten vapautus kaikista muista salpietariveroon kuuluvista suorituksista paitse haloista ja päivätöistä. Tästä vapautuksesta suorittivat pitäjäläiset leiviskän kuivia haukeja talolta. Myöhemmin 1628

---

[1]) Katso verokirjoja yllä olevilta vuosilta. Vuodet ilmoittavat veronkantovuosia.

vapautettiin Föglön talonpojat Ahvenanmaalla köyhyytensä tähden salpietariverosta paitse siihen kuuluvista päivätöistä, jotka olivat tehtävät [1]).

Siitäkin, miten suureksi rahassa tämä vero laskettiin talolta tai kokonaismanttaalilta, on meillä muutama tieto. Niin laskettiin sen Vehmaan kihlakunnassa 1617 nousevan kultakin talolta 1 talariin 7 äyriin 6 penninkiin ja rälssitalolta puoleen määrään siitä. 1624 laskettiin tämän veron Pikku-Savossa nousevan samaan summaan talolta [2]) Ahvenanmaalla oli kunkin kokonaismanttaalin vero vuodesta 1623 alkaen rahassa laskettu 1 talari 27 äyriä. Suur-Savossa nousi se 1624 savulta 1 talariin 19 äyriin. Erään vuosien 1626—1628 tienoilta olevan koko Ruotsin valtakuntaa koskevan tiedon mukaan laskettiin tämän veron raha-arvo koko manttaalilta 1 talariksi 17 äyriksi [3]).

Innossaan saada salpietaritehtaat hyvään kuntoon näkyy hallitus kustantaneen erityisen salpietaritehtaitten tarkastajan, jonka toimi lakkautettiin 1621. Vuotta hänen

[1]) Sääksmäen kihlak. tilik. 1619, 4458 nid., 45 s:lla, Ahvenanmaan tilik. 1631, 2911 nid., neuvoston kirje $^{13}/_{10}$ 1628, 89 v. s:lla.

[2]) Eräässä Hollolan ja Yli-Satakunnan kihlakuntain puolesta neuvostolle vuoden 1629 valtiopäivillä annetussa valituksessa sanotaan, että Hämeenlinnan läänissä ennen aikaan kaikki talot niin hyvät kuin huonot olivat maksaneet salpietariveroa yhteensä 4 markkaa rahaa ja 2 kuormaa halkoja. Ne talot, jotka olivat likellä tehdasta, olivat suorittaneet multaa ja saaneet sen vähennetyksi rahamaksusta. Neljä markkaa on talari ja halkokuorman hinta yleensä 4 äyriä. Siis oli koko salpietarivero talolta rahassa 1 talari 8 äyriä eli jotenkin sama summa kuin tuo Vehmaan kihlakunnasta ja Pikku-Savosta ilmoitettu. (Rahvaan valit., Yli-Satakunnan ja Hollolan kihl. valit. 1629; neuvoston reg.; kirje $^{26}/_{6}$ 1629).

[3]) Vehmaan kihl. tilik. 1617, 1803 nid., Pikku-Savon tilik. 1624, 6801 nid; Ahvenanmaan tilik. 1623, 2901 nid.; Suur-Savon tilik. 1624, 6800 nid.; Wieselgren, De la Gardieska Arkivet, XI, 54 s:lla.

asettamisesta virkaansa emme ole tavanneet. 1623 lähetettiin erityinen mies tarkastamaan salpietaritehtaita Ruotsissa ja Suomessa. Paitse salpietarin valmistuksen tarkastamista tuli hänen ankarasti käskeä vouteja ja vuokraajia kukin alueellaan ahkerasti vaatimaan talonpoikia oikeassa ajoin tuomaan tehtaalle mullan ja halot, jotka olivat velvolliset ja tottuneet suorittamaan. Voudeilta ja vuokraajilta piti hänen vielä vaatia varmat väärentämättömät tilit siitä, miten paljon säilyneitä manttaaleja kunkin ruukin alle kuului. Koska paljon vääryyttä harjoitettiin tehtailla siten, että salpietariajot vaihdettiin rahaksi tai muiksi verokappaleiksi ja sillä estettiin salpietarin valmistusta ja varastettiin siihen tarkoitukseen suoritettava vero, oli lähettilään ankarasti ryhtyminen siihen. Tällaiseen varkauteen syylliset piti hänen saattaa oikeuteen ja sakottaa heitä, mutta jos sakkoja ankarampi rangaistus määrättiin, oli tuomio alistettava kuninkaan tarkastettavaksi [1]).

Vaikka hallitus näin tehokkaasti koetti estää väärinkäytöksiä salpietariveron kantamisessa, kuului kumminkin valituksia varsinkin rahvaan keskuudesta liiallisesta rasittamisesta salpietarinvalmistajain puolelta. Varsinkin lisääntyivät nämät valitukset, kun hallitus rupesi vuokralle antamaan salpietaritehtaita. Silloin eivät enää kruunun ylöskantomiehet salpietariveroa kantaneet, vaan vuokraajat itse. Nämät katsoivat luonnollisesti omaa etuaan ja tahtoivat saada veron niin suureksi kuin mahdollista. Niin huomasi valtion amiraali Kaarle Kaarlenpoika Gyllenhjelm tarkastusmatkallaan, jonka hän 1623 teki Suomeen, että Pohjanmaan ja Hämeenlinnan läänin salpietaritehtaitten vuokraaja kultakin savulta kantoi mullan ja tuhan sijasta talarin, joka vaihto Pohjanmaalla kaikkiaan

[1]) Kam. reg. 1621 kirje $^{10}/_{8}$ ja 1623, kirje $^{6}/_{12}$.

tuotti 4580 talaria, nimittäin 2170 talaria Eteläisestä rovastikunnasta ja 2410 talaria Pohjoisesta rovastikunnasta. Tehtaita ei hän laisinkaan käynnissä pitänyt. Salpietarimäärän, minkä hän oli velvollinen toimittamaan kruunulle, osti hän ulkomailta. Melkein samaa väitti myöskin Niilo Bjelke eräässä kamarille syyskuun 1 p:nä 1627 lähettämässään kirjeessä. Hän sanoi salpietarinvalmistajain antavan ruukkien suureksi osaksi olla autioina ja ottavan rahaa verokappaleista. Kun hän kävi näitä tehtaita tarkastamassa, huomasi hän muutamissa vain sata toisissa 200 tai 300 kuormaa multaa, jota vanhaa multaa salpietarinkeittäjät vuosi vuodelta käyttivät ja ottivat vastoin kuninkaan käskyä rahaa uuden mullan sijasta. Sillä tapaa saatiin vain huonoa salpietaria [1]).

Rasitukset näkyvätkin tämän veron suhteen Pohjanmaalla olleen vielä kolme vuotta myöhemmin niin suuret, että hallituksen täytyi syyskuussa 1627 antaa Pohjanmaan talonpojille avoin kirje tämän veron suorittamisesta. Alammaiset kaikista Pohjanmaan pitäjistä olivat nimittäin valittaneet, että salpietarinkeittäjät ja heidän renkinsä tekivät heille suurta vääryyttä, koska kantoivat veron rahassa, ei veromanttaaleilta vain savumanttaaleilta eli joka talolta, joten köyhät tulivat suuresti kärsimään. Tämän johdosta määrättiin nyt, että koko valtakunnassa piti olla sama järjestys, niin että tämä vero kannettiin verokappaleissa kokonaismanttaalin mukaan ja ne, jotka pitkän ja huonon tien takia eivät voineet suorittaa verokappaleita, niiden täytyi maksaa 1 talari 13 äyriä kokonaismanttaalilta. Puolen manttaalin talot suorittivat sitten puolet veron määrästä ja neljännesmant-

---

[1]) Kaarlo Gyllenhjelmin matkakertomus kamariarkistossa; kamarin kirjekok., Niilo Bjelke kamarille $^1/_9$ 1627.

taalin talot neljännen osan siitä [1]). Tälle kannalle rupesi hallitus tästä lähtien vaatimaan tämän veron kantamista. Niinkuin tulemme näkemään, kävi se kuitenkin mahdottomaksi panna toimeen, ja sentähden täytyi pysyä kiinni aikaisemmassa Niilo Bjelken antamassa määräyksessä, että vero kannettiin talonluvun mukaan sekä hyviltä että huonoilta taloilta.

Samana vuonna 1627, josta nyt olemme puhuneet, antoi hallitus kaikki sekä Suomen maaherrakunnan että Ahvenanmaan ja Pohjanmaan salpietaritehtaat vuokralle kolmeksi vuodeksi Turun mahtavalle kauppiaalle Jaakko Wollelle, joka niistä lupasi maksaa 75 kippuntaa salpietaria vuodessa. 1628 pidennettiin vielä kontrahtiaika kahdella vuodella, sillä ehdolla, että Wolle möi kruunulle kaiken salpietarin, minkä hän valmisti yli sovitun summan 75 kippuntaa vuodessa, 50 talarista kippunta [2]).

Jo vuonna vuokraamisen jälkeen valitti Wolle, että Ahvenanmaalla ei suoritettu salpietariveroa kuninkaan säännön mukaan. Eräästä Niilo Bjelken tästä asiasta kamarineuvoksille lähettämästä kirjeestä näemme, että suurin osa talonpojista, yli 290 manttaalia, vetäytyi tätä veroa maksa-

---

[1]) Miten paljon vääryyttä näihin aikoihin muussakin Suomessa salpietarinkeittäjät harjoittivat, huomaa eräästä Niilo Bjelken kirjeestä kamarille seuraavalta vuodelta 1628. Siinä kertoo hän, että eräs Antti Eerikinpoika, joka oli ollut salpietarinkeittäjänä Sääksmäen tehtaassa, salpietarin sijasta enimmästä päästä oli kantanut rahaa, jolla rakensi kartanonsa, mutta jätti ruukin melkein autioksi. Niilo Bjelken kertomuksen mukaan ei mikään hänen tarkastamansa tehdas ollut niin surkeassa tilassa kuin Sääksmäen. Vielä mainitsee hän tässä kirjeessä kuulleensa, ett'ei Pohjanmaan salpietaritehdasta, joka oli hänen virka-alansa ulkopuolella, oltu paremmin hoidettu. (Kamarin kirjekok., Bjelke kamarille huhtikuussa 1628).

[2]) Kam. reg. 1627, kirjeet $^{13}/_{9}$ ja $^{14}/_{9}$ 1627; Vaarasen painamat. kok. 1628 n:o 6^{b}, kirje $^{10}/_{3}$.

masta. Sen johdosta lähettivät kamarineuvokset Ahvenanmaan käskynhaltijalle Stellan Mörnerille kehoituksen, että hän vaatisi talonpoikia noudattamaan kuninkaan antamaa sääntöä. Mitään menestystä ei tällä kamarineuvosten kehoituksella kumminkaan mahtanut olla, koska Wolle seuraavana vuonna 1629 valitti, että Mörner vapautti melkein koko Ahvenanmaan salpietariverosta. Tämän johdosta suostui Niilo Bjelke kirjoittamaan siitä kamarille huomauttaen, mikä vahinko valtiolle oli, jos tehdas täten jäi autioksi. Nyt täytyi kamarin uudistaa edellinen kehoitus pyytämällä, että käskynhaltija itse ottaisi onkeen hallituksen määräykset ja varoittaisi talonpoikia luopumasta niistä [1]).

Että salpietarivero oli käynyt yhä rasittavammaksi vuosi vuodelta ehkä kyllä suureksi osaksi kuparirahan halvan arvon tähden, huomaa useista valituksista näiltä ajoilta. Niin valitettiin Porvoon läänistä vuonna 1629, että niiltä talonpojilta, jotka eivät suorittaneet salpietariveroaan verokappaleissa, vaadittiin niitten sijasta 9 markkaa, vaikka ennen oli suoritettu vain 5 markkaa ja muutamia penninkiä. Samana vuonna otti Viipurin käskynhaltijakunnan käskynhaltija Heikki Olavinpoika Stubbe eräässä kirjeessä kamarille puolustaakseen käskynhaltijakunnan talonpoikia salpietariveron suhteen. Hän väittää, että siitä saakka, kun salpietaritehtaat annettiin vuokralle, kannettiin niiltä, jotka kaukana asuivat eivätkä voineet suorittaa itse verokappaleissa, verokappalten sijasta kaikilta 9 markkaa 2 äyriä sekä hyviltä että huonoilta taloilta, yhtä hyvin niiltä, joilla oli neljäs osa tai puoli äyrinmaata, kuin niiltä, joilla oli 8 tai 10 äyrinmaata. Tällä tapaa tuli salpietarivero muutamilta nousemaan kolme kertaa suu-

[1]) Kamarin kirjekok., Bjelke kamarille $^{23}/_{4}$ 1628 ja $^{30}/_{5}$ 1629; kam. reg. 1628 $^{8}/_{5}$ ja 1629 $^{17}/_{6}$.

remmaksi kuin vuotuinen vero. Siten joutui moni talo autioksi, ja kumminkin määräsi salpietaritehtaitten järjestys, että kaksi puolinaista taloa ja neljä torppaa tämän veron suhteen vastasi kokonaista taloa. Stubbe sanoo kysyneensä tästä Niilo Bjelkeltä, vaan ei saaneensa muuta vastausta, kuin että kaikkien piti maksaa yhtä paljon. Syyn tähän Bjelken vastaukseen tulemme pian huomaamaan [1]).

Kuitenkin oli hallitus samana vuonna erään Hämeen ja Satakunnan asukasten valituksen johdosta yhä sitä mielipidettä, jonka oli 1627 lausunut Pohjanmaan talonpojille antamassaan avonaisessa kirjeessä. Se kirjoitti nimittäin Niilo Bjelkelle, että tämä tarkastaisi asiata ja jos mahdollista asettaisi niin, että pienet rappeutuneet talot tulisivat suurten hyvässä kunnossa olevain rinnalla saamaan jotain huojennusta. Hallitus osotti tässä vähän epämääräisessä käskyssään jo hiukan varovaisuutta tämän vaikeaksi käyneen kysymyksen suhteen. Veron summasta talolta, joka tästä valituksesta päättäen nousi $8^1/_2$ tai 9 markkaan, sen sijaan että se ennen oli ollut noin talari 8 äyriä (katso siv. 418), ei hallitus näkynyt olevan halullinen vähentämään mitään, vaikka vero oli kasvanut vanhoja maksuja kohottamalla ja lisäämällä uusia. Niin väitetään samassa valituksessa, että joka talo maksoi multaa 4 t:riä, tuhkaa $^1/_2$ t:riä, halkoja 6 kuormaa, olkia 1 lyhteen, 1 tiilikiven, kimpun tuohta tai päreitä, renkien palkaksi 1 äyrin ja päivätöiden sijasta 6 äyriä. Muistakin verokappaleista sai maksaa rahaa, nimittäin olkilyhteestä äyrin, tiilikivestä $^1/_4$ äyriä, tuohi- tai pärekimpusta $^1/_2$ äyriä. Näistä suorituksista eivät tiilikivi, tuohi- tai pärekimppu ja renkien palkka kuuluneet tähän veroon, ja toiseksi olivat monet verokappaleet monta vertaa

[1]) Rahvaan valitukset, valit. Porvoon läänistä $^{26}/_5$ 1629; kamarin kirjekok., Henrikki Olavinpoika Stubbe kamarille $^{29}/_1$ 1629 postscriptum.

suuremmat kuin niitten piti olla. Niin oli tuhkamäärä kaksi vertaa ja halkomäärä kolme vertaa suurempi kuin hallituksen säätämä määrä. Olkia tuli oikeastaan maksaa $^1/_2$ lyhdettä talolta, mutta jo tätä ennen oli monessa paikoin maksettu koko lyhde, vaikkakin vero muuten oli aivan säännön mukainen. Mitä lyhteen hintaan tulee, laskettiin se aikaisemmin vain $^1/_2$ äyriksi, mutta nyt oli sillä hintaa koko äyri. Päivätyöstä oli ennen laskettu 4 äyriä ja talolta vaadittu $^1/_2$ päivää vastaava 2 äyriä; nyt vaadittiin rahamaksuna talolta kolme kertaa niin paljo eli 6 äyriä [1]).

Kun ei hallitus sen ankarammin asiaan ryhtynyt, on selvää, että valituksia yhä kuului. 1630 valittivat Uudenmaan talonpojat, että heiltä kannettiin salpietarivero liian korkeana. Sen johdosta käski kuningas Niilo Bjelkeä pitämään silmällä, ett'ei kannettaisi enempää, kuin sääntö määrää, ja että väärinkäytökseen syyllinen rangaistaisiin.

Mutta ei tälläkään kertaa ollut hallituksen toimilla menestystä. Päinvastoin näemme, että muutama salpietaritehtaan-hoitaja, niinkuin kerran aikaisemmin oli tapahtunut, rupesi vaihtamaan verokappaleita muuhunkin tavaraan paitse rahaan. Ainakin kirjoitti Niilo Bjelke vuonna 1631 Juho Kurjelle, että eräs Olavi Mikonpoika, joka oli Rantasalmen salpietaritehtaan isäntänä, oli salpietariveron sijasta kantanut viljaa ja muita verokappaleita [2]).

1632 näemme taas, että hallitus tahtoi todenteolla saada salpietariveron kannetuksi kokonaismanttaalin mukaan. Eräässä vastauksessaan muutamiin Suomen gubernaatorin

---

[1]) Neuvoston reg. 1629, kirje $^{26}/_6$; rahvaan valit., Yli-Satakunnan ja Hollolan kihl. rahvaan valit. samalta ajalta.

[2]) Konseptikok. R. v. a., kirje $^{15}/_5$ 1630; Kokoelma hallit. kirj. Bjelkelle, B. Oxenstjernalle y. m. ynnä näiden lähett. kirj., Bjelke J. Kurjelle $^{20}/_3$ 1631.

Kapriel Oxenstjernan tekemiin kysymyksiin lausuvat pfalzkreivi Juhana Casimir ja kamarineuvokset, että salpietarivero oli samaten kuin apuverot („gärdena“) suoritettava veromanttaalin mukaan eikä sama määrä isoilta ja pieniltä taloilta. Siinä piti noudattaa samaa sääntöä kuin Ruotsissa, niin että joka kokonaistalo suoritti 1 talarin 17 äyriä. Mikään ratsumies tai nihti ei saanut vapauttaa taloaan salpietariverosta. Jotenkin samallaisen vastauksen näkyy kamari antaneen erääseen Norrlannin uuden käskynhaltijan Ernst Creutzin kirjeeseen tästä asiasta. Creutz oli valittanut, että salpietaritehtaitten vuokraaja Jaakko Wolle Niilo Bjelken antaman säännön mukaan vaati salpietariveron kaikilta niin hyviltä kuin huonoilta taloilta yhtä isona. Kumminkin lausuu hän tavanneensa kamarineuvosten käskyn (tuo avoin kirje vuodelta 1627), että sama vero oli kannettava kokonaismanttaalien mukaan sekä puolinais- ja neljännestaloilta samassa suhteessa vähemmän. Tätä säädettyä kantotapaa ei hän mielestänsä voinut muuttaa vähemmällä kuin, että kamarineuvokset uuden määräyksen antaisivat. Hänestä oli Niilo Bjelken kantotapa mieletön, koska köyhäin oli mahdoton suorittaa yhtä paljon kuin varakasten, ja tällainen kanto sai vain aikaan, että paljon autiotaloja syntyi. Pysyen entisessä mielipiteessään vastaa hänelle kamari noin kuukautta myöhemmin, että puolen veron taloista on suoritettava puolet kokonaistalon veromäärästä j. n. e. aivan heidän 1627 antaman määräyksensä mukaan [1]).

Kuitenkaan ei tämä määräys ollut niin helppo panna toimeen, kuin kamari itse sekä Heikki Olavinpoika Stubbe vuonna 1629 ja nyt Ernst Creutz arveli. Sen näemme vas-

[1]) Kam. reg. 1632, kirjeet $^{11}/_{9}$ ja $^{26}/_{10}$ 1632; kamarin kirjekok., E. Creutz kamarille $^{22}/_{9}$ 1632.

tauksesta, jonka gubernaattori Oxenstjerna lähetti kamarille heidän hänelle lähettämään tässä äsken mainittuun kirjeeseen. Hän sanoo uudelleen toivovansa heiltä lausuntoa salpietariverosta sen päätöksen lisäksi, jonka vähän aikaisemmin olivat antaneet. Heidän sääntönsä salpietariveron kantamisesta kokonaisen veromanttaalin mukaan voi nimittäin kyllä käydä päinsä Turun läänissä, mutta Viipurin ja Savonlinnan lääneissä huomaa, ett'ei sellaista voi panna käytäntöön ilman kruunulle syntyvätä tappiota. „Kun täällä alhaalla meren rannalla", jatkaa hän, „yksi talonpoika omistaa (är besiten på) yhden tai $1^1/_2$ veroa, kuuluu siellä 20, 30 ja toisinaan 40 talonpoikaa veroon. Jos nyt nuo 30 tai 40 eivät maksa enempää kuin yksi tai kaksi täällä alhaalla meren rannalla, jätän minä teidän ruhtinaalliselle korkeudelle ja kunniallisille herroille aprikoitavaksi, miten suuri vähennys silloin syntyy, josta arentimieskin kovasti vaikeroi ja arvelee mahdottomaksi pitää arentia ja maksaa kruunulle summaa, jonka hän on velvollinen vuosittain suorittamaan" [1]).

Vielä Kustaa Aadolfin kuoltua tuli valituksia tästä verosta vuosina 1633 ja 1634. 1633 tehtyjen valitusten johdosta ei hallitus mihinkään erinäisiin toimiin ryhtynyt. Porvoon ja Raaseporin talonpoikain valitukseen vastattiin, että gubernaattorin tuli tutkia, oliko salpietaritehtaitten vuokraaja Wulff (Wolle), niinkuin he väittivät, vaatinut salpietariajoja yli säännössä ilmoitetun määrän. Halikon, Hattulan, Suuri ja Pikku Savon, Jääsken ja Äyräpään kihlakuntain ynnä Kangasalan läänin ja Säkkijärven pitäjän valituksiin vastattiin vain, että vero tulisi pysymään semmoisena, kuin se

[1]) Kam. kirjekok., kirje $^5/_{10}$ 1632 (Kapr. Oxenstjerna kamarille).

vanhastaan oli ollut, siksi kun joku uusi sääntö asiasta mahdollisesti säädetään [1]).

Kun hallituksen vastaukset olivat näin karttavia, on selvää, että valituksia uudistettiin, ja sentähden on niitä runsaasti vielä seuraavalta vuodelta 1634. Samana vuonna vastasi hallitus useampiin näistä valituksista vähän myöntyväisemmin antaen muutamille paikkakunnille helpoituksiakin. Varsin laajan valituksen olivat Suur-Savon talonpojat lähettäneet. Heidän näille valtiopäiville lähettämänsä valtiopäivä-mies Abraham Muttilainen sai muun ohessa toimeksi ilmoittaa, että siitä saakka, kuin salpietaritehtaat 1627 annettiin arennille, oli tämä vero ollut erittäin rasittava. Ennen sitä olivat he suorittaneet tämän veron veromaan mukaan nim. kultakin veromaalta 1 t:rin multaa, 3 kappaa tuhkaa ja yhden kuorman halkoja; sen lisäksi kultakin talolta $^1/_2$ päivätyötä. Tämä oli, niinkuin he väittivät, kyllä nähtävänä voudin ennen vuotta 1627 tekemistä tileistä. Vuodesta 1627 alkaen oli heitä sitten pakoitettu suorittamaan tämä vero kultakin talolta sekä hyvältä että huonolta. Kaikkien sekä niitten, joilla oli $^1/_8$, $^1/_4$ tai puoli veronmaata, että niitten, joilla oli 10, 11, 12 veronmaata, piti suorittaa yhtä paljon, nimittäin multaa 4 t:riä, tuhkaa $^1/_2$ t:riä, halkoja $^1/_2$ syltä (stafrum), olkia 2 lyhdettä, tuohta 1 kimppu, päreita 1 kimppu, 1 päivätyö ynnä renkien palkaksi 1 äyri. Niiltä, jotka eivät voineet suorittaa verokappaleissa, otettiin rahaa 9 markkaa 2 äyriä. Tämä summa rahassa laskettuna on siis aivan sama kuin se, jonka Heikki Olavinpoika Stubbe 1629 kirjeessään kamarille ilmoitti maksettavaksi näillä tienoilla sekä hyviltä että huonoilta taloilta. Näin suurta rasitusta eivät Suur-

---

[1]) Valt. reg. 1633, muutamia kirjeitä $^{19}/_3$ 317 ja 318 s:lla ja $^{22}/_3$ 348 s:lla.

Savon talonpojat sanoneet voivansa kärsiä, varsinkin kun he jo edellisinä aikoina tämän veron kautta olivat köyhtyneet ja joutuneet kurjuuteen. He pyysivät sentähden, että joko laskettaisiin niiden talot, joilla oli $^1/_8$, $^1/_4$, $^1/_2$ tai koko veromaa tämän apuveron kannossa torpan, puolinais- tai kokonaistalon arvoisiksi verrattuina niihin, joilla oli 3, 4, 5 tai 6 veromaata, taikka että vero kannettaisiin entisen vuoteen 1627 voimassa olleen säännön nojassa veromaitten mukaan [1]).

Samaten pyysivät rälssitalonpojat ja ratsumiehet Sääksmäen kihlakunnassa lievennystä salpietariverossa. He väittävät hekin, että Jaakko Wolle vaati tämän veron yhtä suurena huonoilta kuin hyviltä taloilta. Hänen lukuisat käskyläisensä (utridare) ja veronkantajansa, joita oli kunkin ruukin alueella, vaivasivat talonpoikia kauheilla kyyditsemisillä ja kestitsemisillä. Mitä veron kantamiseen tulee, kannettiin joka talolta koko syli halkoja (knuteved) tai sen sijasta rahaa talari. Yhteensä laskettiin kaikkien verokappalten rahassa vastaavan yli kymmenen markkaa. Niinkuin Suur-Savon asukkaat tahtoivat Sääksmäen kihlakunnan ratsumiehet ja rälssitalonpojat pysyä entisessä veronkannossa kiinni ja olivat siinä tarkoituksessa liittäneet valitukseensa kopion kuninkaan Sääksmäen salpietariruukkia varten 1616 antamasta säännöstä.

---

[1]) Löytyy myöskin eräs Suur- ja Pikku-Savon talonpoikain yhteinen valitus, jossa ei ole vuosilukua eikä päivämäärää. Mutta koska siinä puhutaan salpietariveron säännöstä, joka oli voimassa heidän esi-isävainajainsa aikoina, lienee tämä asiakirja myöhemmiltä ajoilta. Veron suuruudesta sanotaan siinä, että kunkin talon, olkoon miten huono tahansa, piti maksaa: multaa 4 t:riä. tuhkaa $^1/_2$ t:riä, halkoja 4 kuormaa, 1 lyhde olkia ja 1 päivätyö. He väittävät että heidän esi-isäinsä aikana tämä määrä vaadittiin kokonaiselta verolta, ja silloin asui kokonaisella verolla 10 taloa (talollista?) (Rahvaan valitukset. Ruots. valt. ark.).

Samanlaisia valituksia kuin yllämainitut toimittivat myöskin Hollolan ja Hattulan kihlakuntain, Raseporin, Porvoon ja Kyminkartanon läänin, Jääsken, Äyräpään ja Pikku-Savon kihlakuntain talonpojat. Mutta kaikkiin näihin tuli seuraava epävarma hallituksen vastaus, että nimittäin tulevaisuudessa koetettaisiin katsoa, miten voitaisiin lieventää pienten talojen veroa tavalla, joka sekä niille että kruunulle tuntuisi mukavalta. Ainoastaan Sääksmäkeläisille luvattiin, että „ruutihalkorahat" (salpietaritehtaan halkorahat) kahden vuoden kuluessa vähennettäisiin puoleen määrään.

Tämä näinä kahtena vuonna 1633 ja 1634 osotettu varovaisuus hallituksen puolelta voi ehkä riippua siitä, että se huomasi Gabriel Oxenstjernan kamarille lähettämän selityksen vuodelta 1632 aivan oikeaksi [1]).

Ennenkuin jätämme salpietariveron, tahdomme mainita muutaman sanan Suomen ratsumiesten monta vuotta kestäneestä laiminlyömisestä tämän veron maksussa. Salpietarisääntö ei tosin ollut erityisesti maininnut, että he olivat niinkuin muutkin velvolliset salpietariveron suorittamiseen, vaan ei siinä toiselta puolelta ollut heitä vapautettukaan. Säännöstä huolimatta olivat he viisi vuotta laiminlyöneet tämän veron suorittamisen. Kun sitten salpietaritehtaitten vuokraaja Wolle rupesi vaatimaan heiltä veroa koko tästä ajasta, kääntyivät hätääntyneet ratsumiehet 1633 vuoden alussa valituksillaan valtioneuvoskunnan puoleen. Näitä valituksia näkyy tulleen useampia. Paitsi maamme yhteistä ratsuväkeä lähetti vielä eri kihlakuntain, niinkuin Maskun, Sääksmäen ja Hollolan kihlakuntain ratsuväki eri valituksia samasta asiasta.

---

[1]) Rahvaan valit., Suur-Savon talonp. valit. toukok. 1634, Sääksmäen kihlak., Hattulan kihlak., Lopen pitäjän talonpoikain valit., kaikki vuodelta 1634; valt. reg. 1634 kirjeitä 29 ja 30 p:ltä heinäk., 2 p:ltä elok.

Vastauksissa, jotka neuvoskunta näihin kaikkiin antoi, vapauttaa se heidät sen veron suorituksesta, jonka siihen saakka olivat jääneet velkaa, mutta siitä lähtien tuli heidän suorittaa vero lyhentämättä [1]).

Salpietariveron kokonaissummaa maassamme esittämämme aikakauden alkupuolelta emme ole saaneet, koska siihen aikaan tiedot tästä verosta ovat hyvin harvassa ja sen lisäksi ilmoitetut vain verokappaleissa eikä rahassa. Sen sijaan saa jotenkin täydellisen tiedon tämän veron summasta vuodelta 1625. Ainoastaan Äyräpään kihlakunnasta ja Pohjanmaalta puuttuu niitä silloin. Pohjanmaalta ei saa tällaista tietoa lähinnä edellisiltä tai seuraavilta vuosilta, mutta Äyräpään kihlakunnasta vuodelta 1624. Eri kihlakuntain summat olivat 1625 seuraavat:

	Kokonaissumma			Jäännös		
	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Ahvenanmaan	1892:	19:	12	1250:	31:	12
Piikkiön kihlakunnan . .	1352:	28:	18	856:	4:	12
Halikon „ . .	2113:	4:	—	1194:	9:	9
Maskun „ . .	2139:	28:	$11^1/_2$	1243:	31:	6
Vehmaan „ . .	2113:	4:	—	1072:	29:	6
Ali-Satakunnan	2031:	11:	18	1307:	15:	21
Yli-Satakunnan	3331:	30:	6	2067:	27:	—
Hattulan kihlakunnan .	1093:	1:	6	647:	24:	18
Hollolan „ .	2645:	5:	18	1976:	—:	18
Sääksmäen „ .	2054:	—:	6	1305:	19:	12
Raaseporin läänin . .	2505:	18:	—	1785:	14:	16
Porvoon „ . .	2587:	10:	6	1076:	22:	—
Kyminkartanon „ . .	1860:	5:	$7^1/_2$	492:	9:	7
Rannan kihlakunnan . .	1118:	2:	—	348:	6:	$22^1/_2$
Lapveden „ . .	1001:	27:	12	425:	9:	9

[2]) Valt. reg. 1633, 4 kirj. $^{19}/_3$, 314, 315 ja 316 s:lla.

	Kokonaissumma			Jäännös		
	Tala- reja.	Äy- rejä.	Penninkejä.	Tala. reja.	Äy- rejä.	Penninkejä.
Jääsken kihlakunnan . .	1082:	4:	$13^{7}/_{12}$	545:	20:	$19^{7}/_{8}$
Äyräpään „ . . (1624)	1294:	29:	$9^{3}/_{4}$	301:	10:	$18^{3}/_{8}$
Suur-Savon	2789:	14:	18	1111:	30:	$19^{1}/_{5}$
Pikku-Savon	1439:	15:	$3^{1}/_{2}$	684:	30:	$7^{1}/_{5}$
Rautalammen ja Kuopion pitäjäin	647:	29:	$6^{3}/_{4}$	466:	27:	19
Pohjois-Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan	Ei mainita Pohjanmaan tileissä					
Summa	37094:	2:	$4^{7}/_{12}$	20161:	15:	$12^{3}/_{20}$

Vuonna 1634 oli salpietariveron kokonaissumma Suomen maaherrakunnassa 37,157 talaria 26 äyriä 18 penninkiä hopearahaa. Siitä tuli Turun läänin (käskynhaltija-kunnan) osaksi 12,806 talaria 17 äyriä 6 penninkiä, Hämeenlinnan läänin 11,559 talaria 9 äyriä 12 penninkiä sekä Viipurin läänin 12,792 talaria. Ahvenanmaalla on vuonna 1634 salpietarinveron koko summa 1,906 talaria 14 äyriä hopearahaa. Pohjanmaalla oli tämän veron jäännös eteläisessä rovastikunnassa 1629 2,387 talaria 17 äyriä 12 penninkiä kuparirahaa [1]).

[1]) Äyräpään kihlak. tilik. 1624, 6099 nid. sekä seuraavat tilit vuodelta 1625: Ahvenanmaan, 2904 nid., Piikkiön kihl., 1851 nid., Halikon kihl., 1853 nid., Maskun kihl., 1856 nid., Vehmaan kihl., 1859 nid., Raaseporin läänin, 3631 nid., Porvoon läänin 3629 nid., Kyminkartanon läänin, 3634 nid., Rannan kihl. 6101 nid., Lapveden kihl., 6102 nid., Jääsken kihl. 6103 nid., Ison-Savon 6804 nid., Vähän-Savon 6805 nid., Kuopion ja Rautalammin pit. 6806 nid., Hattulan kihl. 4480 nid., Sääksmäen kihl. 4481 nid., Hollolan kihl. 4482 nid., Ali-Satakunnan, 2558 nid., Yli-Satakunnan, 2560 nid.; Suomen kenraalitili 1634—35; Ahvenanmaan tilik. 1634, 2916 nid.; Etelä-Pohjanmaan tilik. 1629, 4963 nid.

5 Luku.

Karja- ja kylvövero. — Kaupunkien kontributsiooni.

Toinen järjestyksessä Kustaa Aadolfin aikana myönnetyistä ylimääräisistä veroista, jotka vähitellen muuttuivat vakinaisiksi, on elukkavero eli elukkarahat siihen kuuluvine kylvöveroineen. Joskus nimitetään tätä veroa myöskin „maan avuksi“ (landshjelpen). Tämä vero ei ollut aivan uusi laadultaan, sillä jo aikaisemmin oli Ruotsin valtakunnassa sellaisia kannettu niinkuin muissa Pohjoismaissa. Niin oli unioonin aikana kannettu viidentoista markan vero karjavero. Vuosina 1566—70 Tanskassa kannetut „Quaegskatter“ olivat niinikään karjaveroja. Ja karjasta maksettiin myös veroa hopeaveron yhteydessä 1571 [1]). Lopulta oli Kaarlo herttuan vuonna 1600 säätämä viideskymmenesraha eli apu- ja karjavero (hjelpe och boskapsskatten), niinkuin sitä maaseudulla tavallisesti nimitettiin, sekin etupäässä karjavero. Tämä viimeksi mainittu vero kannettiin herttuan Nyköpingistä kesäkuun 10 p:nä samana vuonna antaman säännön mukaan rahamaksuna, joka suoritettiin $^1/_{50}$ osalla omaisuudesta, maa-

---

[1]) Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, IV osa, 556 s:lla; Finlands sölfskattsregister 1571 utgifna at A. G. Fontell, I.

seudulla etupäässä kaikenlaisesta karjasta ja vielä kylvöstäkin[1]).

Koska tämän veron selittäminen ei kuulu aineesemme, jätämme sen sikseen. Tahdomme vain mainita, että se kannettiin karjasta ja kylvöstä jotenkin samalla tapaa, kuin Kustaa Aadolfin aikana säädetty karja- ja kylvövero. Sen lisäksi osottaa se, että isä tässäkin kohden oli pannut alkuun, mitä poika sittemmin jatkoi.

Kustaa Aadolfin aikana myönnettiin karja- ja kylvövero ensi kerran 1620 vuoden valtiopäivillä. Näillä valtiopäivillä eivät kuitenkaan talonpojat, joita se etupäässä koski, olleet edustettuina, vain ainoastaan ylemmät säädyt. Veron julistamisesta määrättiin, että käskynhaltija jonkun piispan seurassa kulkisi sitä toimittamassa ympäri käskynhaltija-kuntaansa kussakin sen kihlakunnassa. Sen jälkeen tuli papin, nimis- tai neljännesmiehen ja kirkon kuudennusmiesten kussakin pitäjässä tutkia ja panna kirjoihin, kuinka monta hevosta, tammaa, vuoden täyttänyttä varsaa, mullia, sonnia, lehmää, mullikkaa, sikaa, pukkia, kuttua ja lammasta kullakin pitäjän asukkaalla oli ja miten paljon hän vuosittain

---

[1]) Eräästä Pikku-Savon tilistä vuodelta 1600 saamme varsin tarkkoja tietoja tämän veron maksutavasta, mitä karjaan ja kylvöön tulee. Siitä näemme, että kylvetystä viljatynnyristä maksettiin 2 äyriä, nuoresta härästä (Kefling oxe) $2^1/_2$ äyriä, mullista ja sonnista 2 äyriä, lehmästä 2 äyriä, mullikasta 2 äyriä 6 penninkiä, pukista $^1/_2$ äyriä, nuoresta pukista 8 penninkiä, kutusta 8 penninkiä, lampaasta 8 penninkiä, siasta $^1/_2$ äyriä, nuoresta siasta 4 penninkiä, hevosesta 5 äyriä, tammasta ja varsasta (skiut) 2 äyriä (6678 nid.). Katso vielä mitä maaseutuun tulee Rannan kihl. tilik. tästä verosta vuodelta 1600 (5783 nid.), Rymättylän y. m. pit. tiliä tästä verosta vuodelta 1600 (1598 nid.) y. m. sekä kaupungeista Porin viidennenkymmenennen rahan tiliä (249 nid.).

kylvi [1]). Tästä kaikesta oli papin velvollisuus kirjoittaa suljettu nimismiehen ja kuudennusmiesten nimillä tai puumerkeillä varustettu luettelo, joka oli käskynhaltijalle annettava [2]). Jos nämät tarkastusmiehet olivat tahallansa sulkeneet pois jotain luettelosta, tuli heidän itsensä maksaa salattu summa, talonpoika kärsi ainoastaan rangaistuksen sakoissa uskottomuudesta. Jos taas talonpoika oli heiltä salannut jotain, niin hänen tuli maksaa sakkona kahdenvertainen vero [3]).

Niinkuin muistutuksessa olevasta luettelosta näemme, maksettiin ei ainoastaan eri elukoista eri vero, vaan myös eri ikäisistä samanlaatuisista eläimistä. Kylvöstä oli sama

---

[1]) Vero, joka kustakin elukkalajista oli maksettava, jakaantui näin: hevosesta 8 äyriä, tammasta 4 äyriä, vuotta vanhemmasta varsasta, siksi kuin se oli kolme vuotta täyttänyt, 2 äyriä, härästä 8 äyriä, sonnista 6 äyriä, lehmästä 4 äyriä, mullikasta 2 äyriä, pukista $1^1/_2$ äyriä, nuoresta pukista 3 ropoa (fyrk), kutusta 3 ropoa, nuoresta kutusta $^1/_2$ äyriä, lampaasta 3 ropoa, nuoresta lampaasta $^1/_2$ äyriä, täysikasvaneesta siasta 1 äyri, nuoresta siasta $^1/_2$ äyriä ja kustakin kylvetystä tynnyristä viljaa 2 äyriä sekä pelloista että kaskista.

[2]) Tätä luetteloa oli kirjoitettava kolme kappaletta, joista käskynhaltija lähetti yhden Tukholmaan kamarille, toisen piti hän itse, kolmannen tuli hänen antaa voudille, joka sen mukaan sitten veron kantoi.

[3]) Itse valtiopäiväin aikana kääntyi kuningas pappissäädyn puoleen erityisellä kirjeellä, jossa hän kehotti sitä rehellisyyteen tämän uuden veron kirjoituksessa. Pappissääty oli yleensä taipuvainen antamaan vääriä köyhyyden todistuksia ja puutteellisia manttaaliluetteloja. Osaksi sanoi kuningas heidän tehneen niin perusteettomasta sääliväisyydestä, osaksi taas lahjottuina ja itsekkäisyydestä, koska papit vähentääkseen oman veronsa ilmoittivat enemmän autiotaloja, kuin itse teossa löytyi. Sentähden ei voitu luottaa sen enempää heidän allekirjoitukseensa kuin talonpoikain ilmoituksiin. Kuningas kehotti nyt piispoja ehkäisemään tämän petollisuuden, ett'ei koko papiston maine muutamain henkilöin tähden tahrautuisi. (Kuninkaan „puncta“ papistolle 11 p:ltä maalisk. 1620; Hallenberg, Sveriges hist. under Gustaf II Adolf regering IV, 839 s:lla).

vero kustakin tynnyristä, olkoon sitten peltoon tai kaskimaahan kylvettyä [1]). Rälssitalonpojat, nimittäin ne, jotka eivät kuuluneet säterikartanojen alle (som icke under sätesgårdarne belägna äro) pääsivät maksamalla puolet kustakin veroesineestä määrätystä summasta. Siten pääsivät säterikartanot ynnä niiden raja- ja pyykkitalot vapaiksi tämän veron suorittamisesta. Myöskin vapauspeninkulman sisällä olevat talot pääsivät vapaiksi, koska tätä määräystä niin laajaksi tulkittiin. Paitse talon-isäntiä olivat muutkin maalla asuvat, olkoot sitten taloissa osakkaina tai itsellisiä, velvolliset maksamaan saman veron elukoistaan [2]). Pappissääty, joka näillä valtiopäivillä jälleen oli suostunut maksamaan, kun sotavarustus-vero julistettaisiin kannettavaksi, 18 talaria joka 64 kokonaistalon talonpojasta pitäjässään rahan oikean arvon mukaan, vapautettiin nyt tästä uudesta verosta. Porvarissääty oli taas luvannut maksaa kaupungittain varman määrätyn summan kustakin kaupungista. Kaupunkilaisille kuuluvasta viljelysmaasta oli maksettava, jos se oli saatu veronvapauden ehdolla, kaupungille $^1/_2$ talaria kylvetystä tynnyristä, jos se taas oli veron-alaista, valtiolle kustakin kylvetystä tynnyristä tynnyri verona. Tästä verosta olivat ratsumiehet ja nihdit vapautetut, mikäli heidän omaan karjaansa tuli, mutta jos toisilla oli siinä osaa, niin näiden osakkaiden tuli maksaa puolestaan ja samaten niiden henkilöjen, joilla oli hallussaan ratsuväelle jaettuja tiloja läänityksinä tai muilla ehdoilla. Vero

---

[1]) Ainakin Suomessa ei tätä maksettu muusta viljasta kuin rukiista ja ohrista, jotka kantoivat yhteistä nimeä „vilja“.

[2]) Jos joku oli maksusta vuokrannut toiselle karjansa, tuli vuokralle antajan maksaa vero, jos se oli maksutta annettu, vuokramies.

myönnettiin kahdeksi vuodeksi kannettavaksi nimittäin vuosina 1620 ja 1621 [1]).

Tarkkaan näitä ankaria määräyksiä koetettiin panna toimeen jo alusta alkaen. Ei täyttä kahta viikkoa Uolun messun jälkeen, joksi veron olisi pitänyt olla kannettuna, eli 9 p:nä elokuuta 1620 kirjoittivat kamarineuvokset Turun käskynhaltijakunnan käskynhaltijalle Kaarlo Oxenstjernalle tehden muistutuksia veron kannosta. Siinä huomauttavat he, että Oxenstjernan lähettämä summa karja- ja kylvöveroa oli pieni verrattuna rästiksi jääneeseen osaan sitä. He pyytävät Oxenstjernaa suurimmalla tarkkuudella („medh största alfuar") valvomaan, että loput kannetaan ja lähetetään Tukholmaan. Vaikka kyllä muutamat karja- ja kylvöveron kommissaareista olivat matkustaneet Tukholmaan tekemään tiliä kannostaan, voisivat kumminkin heidän kirjurinsa ja paikkakunnalliset veronkanto-miehet kantaa rästin.

Samaan aikaan oli Viipurin käskynhaltija Sven Maununpoika kirjoittanut kamarille ilmoittaen julistaneensa käskynhaltija-kunnassaan karja- ja kylvöveron kannettavaksi. Tässä hallituksen keskipisteestä kaukana olevassa käskynhaltijakunnassa ei veron kanto vielä näy ehtineen alkaa. Mutta kirjeessä, jonka kamari niin-ikään 9 p:nä elokuuta 1620 lähetti Sven Maununpojalle, käskee se hänet mitä pikemmin lähettämään heille veronkanto-luettelon karja- ja kylvöverosta, jossa oli varmat tarkastetut summat kustakin kihlakunnasta. Vielä tuli hänen suurimmalla ahkeruudella valvoa, että voudit kohta kantoivat tämän veron ja pitivät tarkkaan silmällä, ett'eivät talonpojat salaamalla karjaansa estäneet sitä

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 743 s:lla; Instruktioner rörande landtregeringen i Sverige o. Finland, 131 ja seur. s:lla. (Memorial för ståthållarena ang. boskapsskatten $^{6}/_{4}$ 1620).

karjaluetteloihin kirjoittamasta. Rahat, jotka karjaverosta saatiin, olivat Turkuun lähetettävät [1]).

Ei kuitenkaan näkynyt olevan niin aivan helppoa maastamme saada irti sitä rahamäärää, jonka karja- ja kylvöveron kanto vaati. Vaikeuksia syntyi kohta, kun vero oli kannettava. Sen huomaamme seuraavasta Kaarlo Oxenstjernan kirjeestä. Vuonna 1620 kirjoittaa hän heinäkuun loppupuolella kanslerille, että hän ympäri käskynhaltijakuntaansa oli käynyt kuuluttamassa tätä veroa, ja saanut talonpojat vastustamatta suostumaan siihen. Ainoastaan siitä oli rahvas valittanut, että se oli Uolun messuksi heinäkuussa maksettava, ja pyytänyt lykkäystä syksyyn. Heidän oli nimittäin vaikea jälleen saada rahaa, sillä kaikki ne rahat, jotka he olivat saaneet kokoon, olivat Elfsborgin lunnaitten kommissaarit kantaneet, niinkuin Elfsborgin lunnaista puhuessamme mainitsimme. Maassamme vallitsevan rahapulan vuoksi pyysivät talonpojat myöskin, että rahan sijasta otettaisiin karjaa tai muuta heillä olevaa tavaraa arvostelun mukaan, ett'ei heille jäisi mimmoisia rästejä tästä verosta. Kuningas ei kumminkaan tahtonut täydelleen myöntyä näihin ehdotuksiin, vaan vastasi ainoastaan, että niin paljon kuin mahdollista oli rahassa kannettava, ja missä rahaa ei voitu saada, oli kannettava viljaa kuitenkaan laskematta viljatynnyriä korkeammalle kuin kuudeksi markaksi. Tässäkin kuninkaan kirjeessä, joka on kirjoitettu elokuun lopussa, saa Oxenstjerna käskyn tarkkaan pitää silmällä karja- ja kylvöveron kantoa ja erityisesti valvoa, ett'ei karjaa salattaisi, niin että se jää luetteloihin ottamatta. Tähän syylliset olivat asianmukaisesti rangaistavat.

Vielä antoi Kustaa Aadolf muutama päivä myöhemmin

---

[1]) Kamarin reg. 1620, kaksi kirjettä $^{9}/_{8}$.

valtakirjan eräälle Antti Eerikinpojalle, jonka piti matkustaa Suomeen kiirehtimään karja- ja kylvöveron kantoa ja valvomaan, ett'ei siinä vääryyttä tapahtuisi. Hänen piti saada selville, miten paljo oli kannettu, ja kaikki, mikä kannettiin, oli myös hänelle annettava. Hänen tuli sitten toimittaa se Tukholman verokamariin. Aihetta tähän lähetykseen oli kuninkaalle antanut tämän veron kantajain huolimattomuus ja vitkasteleminen Suomessa.

Loppupuolella vuotta näkyvät käskynhaltijat yhä pitäneen tarkastusta karja- ja kylvöveron rästin kannosta. Kaarle Oxenstjernalta ei se vielä ollut loppunut joulukuun alkupuolella. Kamarineuvokset kehottavat häntä vain jatkamaan sitä ja panemaan kommissaarit kohta kantamaan rästin niiltä, jotka tarkastuksessa huomattiin kykeneviksi maksamaan [1]).

Myöskin Sven Maununpoika Eketrä näkyy, kun karja- ja kylvövero oli kannettu, panneen toimeen tarkastukseen tämän veron kannosta ja lähettäneen Ruotsiin verokamariin luettelot, miten korkealle sen raha-arvo nousi. Mutta kun hän myöhemmin sai selville, että tässä ensimmäisessä tarkastuksessa vääryyttä oli harjoitettu, pani hän luotettavain miesten läsnä ollessa toimeen toisen tarkastuksen pitäjä pitäjältä, kylä kylältä. Mitä talonpoikain tahallisesta salaamisesta oli jäänyt pois edellisistä luetteloista, siitä oli Sven Maununpoika käskenyt heidät valtiopäiväpäätöksen ja kuninkaan kirjeen mukaan maksamaan kahdenkertaisesti, mutta veronkirjoittajan huolimattomuudesta jääneestä tavallisen määrän. Papit olivat tässä toisessa tarkastuksessa pyytäneet anteeksi, että he alkuperäisessä karjan- ja kylvönkirjoituksessa soitten, rämeiden ja huonojen teitten tähden eivät olleet voineet tulla joka kylään.

---

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1619, n:o 16, kirje $^{20}/_{7}$; valt. reg. 1620, kirje $^{28}/_{8}$; kamarin reg. 1620, kirjeet $^{31}/_{8}$ ja $^{12}/_{12}$.

Talonpojat vapauttivatkin papit kaikesta syytöksestä, mitä salattuun karjaan ja kylvöön tuli, koska eivät olleet niitä heille oikein ilmoittaneet. Omasta puolestaan pyysivät he sillä kertaa sakkonsa anteeksi.

Samassa kirjeessä, jossa Sven Maununpoika tekee selkoa näistä asioista, ilmoittaa hän vielä kanslerille, että hän oli sallinut niiden, joilla ei ollut varoja maksaa veronsa rahassa, maksaa sen rukiissa ja muissa verokappaleissa laskien ruistynnyrin 6 markan arvoiseksi, muut verokappaleet samaten varman arvostelun mukaan. Mitä karjan- ja kylvönkirjoittamiseen tulee, kysyy Sven Maununpoika kanslerilta, eikö sopisi kuhunkin neljännekseen pitäjätä nimittää muutamia valanvannoneita miehiä, jotka papin kanssa nämät toimet toimittaisivat. Paaston aikaan ja pääsiäisen jälkeenkin kirjoittaisivat he navetassa olevan karjan, Juhannuksen jälkeen kylvön ja Uolun messun aikaan nuoret lampaat, pukit, kutut ja siat. Palkaksi vaivastaan voisivat he saada teurastusnaadan. Lopulta ilmoittaa Sven Maununpoika, miten korkealle hänen käskynhaltijakunnassaan karja- ja kylvöveron summa nousi. Hänen toimittamansa uuden karjan- ja kylvönkirjoituksen kautta oli nimittäin karja- ja kylvövero siellä tullut siltä vuodelta lähes kahdenvertaiseksi. Ensi kirjoituksessa saatiin se nimittäin nousemaan 5598 talariin 23 äyriin $10^1/_4$ penninkiin. Seuraavassa kirjoituksessa tuli lisään 5074 talaria 13 äyriä 22 penninkiä eli kaikkiaan 10673 talaria 5 äyriä $8^1/_4$ penninkiä.

Vastauksessa, jonka kuningas vähän myöhemmin antoi tähän kirjeeseen, lausuu hän tyytyväisyytensä Sven Maununpojan pitämään tarkastukseen. Hän hyväksyi, samaten kuin Kaarlo Oxenstjernan suhteen aikaisemmin oli tapahtunut, ehdotuksen viljan maksamisesta rahan sijasta laskien tynnyrin hyvää kuivaa viljaa kuudeksi markaksi. Myöskin suos-

tui kuningas sillä kertaa talonpoikain pyyntöön päästä maksamasta salatusta karjasta ja kylvöstä kahdenvertaisesti. Mutta että ne eivät pääsisi aivan ilman rangaistusta määräsi hän rikollisille kullekin kolme markkaa sakkoa. Eräässä kirjeessä, jonka kuningas sittemmin kesäkuun keskivaiheilla kirjoitti Sven Maununpojalle, vapautti hän petokseen syylliset näistäkin viimeksi mainituista sakoista uhaten heitä nelivertaisella rangaistuksella, jos uudelleen sen tekivät [1]).

Valtiopäivillä 1622, jolloin talonpoikaissääty myös oli mukana, myönnettiin karja- ja kylvövero jälleen kannettavaksi samanlaisena, kuin se oli myönnetty 1620, kahdeksi vuodeksi eteenpäin. Sen johdosta lähetti kuningas seuraavana syksynä lokakuun lopussa käskynhaltijoille Suomessa käskyn pitää karjan- ja kylvönkirjoitus jo mainittua veroa varten silloin kohta, koska talonpojilla siihen aikaan vuotta oli karjansa suojissa. Sitä varten piti heidän määrätä muutamia kunnollisia ja luotettavia miehiä, jotka sen toimittaisivat. Nämät määräykset muistuttavat monessa kohden Sven Maununpojan edellisenä vuonna tekemiä huomautuksia ja osottavat, että kuningas jossakin määrin oli ottanut ne onkeensa. Muuten oli vero kannettava samaan tapaan kuin edellisenä vuonna ja sellaisena, kuin se viime valtiopäivillä myönnettiin. Koska talonpojilla oli vaikea saada rahaa, teki kuningas heidän hyväkseen uuden helpoituksen. Rahan puutteessa olevat saivat nimittäin maksaa veronsa hyvissä ruisjauhoissa, jotka olivat Turkuun vietävät ja siellä hyvissä ajoin varastoon toimitettavat. Tällaisen ruisjauho-tynnyrin hinta laskettiin 9 markaksi.

Samassa kirjeessä käskee kuningas käskynhaltijoita vaa-

---

[1]) Vaarasen painamatt. kok. 1621 n:o 1, kirje $^{17}/_{1}$; kamarin reg. 1621, kirje $^{24}/_{2}$; valt. reg., kirje $^{15}/_{6}$ 268 s:lla.

timaan karjaveron kirjoittajia valvomaan, ett'eivät aatelismiehet vapauta rälssitalonpoikainsa karjaa karjaverosta sanomalla, että se on heidän karjaansa. Kaikki rälssitalonpojilla oleva karja oli nimittäin kirjoihin pantava ja vero siitä maksettava, mutta aatelisten omissa karjakartanoissa oleva karja vapautettava.

Näistä kahdesta asiasta, karjaveron maksamisesta ruisjauhoissa ja aateliston estämisestä vapauttaa rälssitalonpoikainsa karjan karjaverosta, puhuu kuningas myöskin ohjeissa, jotka hän joulukuun keskivaiheilla antoi Suomeen lähtevälle valtioamiraalille Gyllenhjelmille. Etenkin käsketään häntä kehottamaan käskynhaltijoita vaatimaan säännön mukaan karjavero siitä aateliston karjasta, joka heillä oli vero-, kruunu- tai omien talonpoikainsa luona, olkoon likellä tai kaukana heidän säterikartanoistaan [1]).

Tämä kantotapa vaihtaa karja- ja kylvöveron kannossa rahat ruisjauhoiksi, joka myöskin myönnettiin vuotuisen veron rahamaksun suhteen, ei kuitenkaan veronkannon tapahtuessa miellyttänyt talonpoikia maassamme, vaan he tahtoivat silloin ennemmin maksaa rahassa. Kertomuksessaan matkastaan, jonka hän on kirjoittanut vuonna 1623, väittää nimittäin Gyllenhjelm, että mitä näistä veroista oli kannettu, oli ainoastaan pieni määrä saatu jauhoissa, loput rahassa. Sen näemmekin selvään niistä tiedoista, jotka hän antaa veronkannosta tässä suhteessa. Niin oli Viipurin käskynhaltijakunnasta saatu karja- ja kylvöveroa ja kuninkaan määräyksen mukaan lähetetty Riikaan rahaa 1344 talaria ja noin 700 tynnyriä jauhoja sekä Hämeenlinnan käskynhaltijakunnasta rahaa 2882 talaria ja 55 tynnyriä jauhoja. Turun

---

[1]) Stjernman, Mötens och riksdagars beslut, I, 754 s:lla; Vaarasen painamatt. kok. 1622 n:o 17, kirje $^{26}/_{10}$ ja n:o 24, kirje $^{18}/_{12}$.

käskynhaltijakunnasta ei oltu saatu juuri minkäänlaisia veroja, josta syystä sieltä ei voitu lähettää Riikaan mitään karja- ja kylvöveroa. Erään heinäkuussa samana vuonna tapahtuneen laskun mukaan oli siellä talonpojilla rästinä yli 10,000 talaria erilaisia veroja, jotka jo olivat eri tarkoituksiin määrättyjä. Syyksi siihen mainittiin talonpoikain köyhyys.

Mitä taas Suomen aatelistoa koskevaan syytökseen tulee, että se olisi vapauttanut kruunun-, vero- ja rälssitalonpojille vuokraamansa karjan karjaverosta, sanoo Gyllenhjelm sen vääräksi. Käskynhaltijat ja voudit olivat lausuneet, ett'eivät koskaan olleet sellaista huomanneet, vaan tapana oli ollut ottaa vero kaikilta talonpojilta ja kaikesta karjasta, paitse mitä oli aateliston karjakartanoissa ja heidän omilla aateliseen vapauteen kuuluvilla talonpojilla (theras egna bönder innan om Adeliga frijheeter) [1]).

Hallituksessa synnytti kansamme vastahakoisuus maksaa rahamaksut jauhoissa helposti selitettävän kummastuksen, ja kamarineuvokset kirjoittivatkin sen johdosta Turun käskynhaltijalle Kaarlo Oxenstjernalle. He lausuvat, että tämä menettely tuntui sangen omituiselta, varsinkin kun äsken mainittu muutos juuri oli tapahtunut Oxenstjernan ilmoituksesta kamarille, että talonpojat tahtoivat maakunnassa vallitsevan rahapulan tähden maksaa rahan sijasta viljaa. Lopuksi mainitsevat he, että kuningas ei muuta mieltään tässä kohden, vaan tahtoo, että menetellään, niinkuin Gyllenhjelmin ohjeissa oli määrätty [2]).

Itse teossa näyttää Suomen rahvaan tila tähän aikaan olleen varsin arveluttava edellisena vuonna 1622 tapahtu-

---

[1]) Kamarin arkistossa Ruotsissa löytyvä Gyllenhjelmin kertomus.

[2]) Kamarin reg. 1623, kirje $^{9}/_{4}$.

neen kadon tähden. Kansa kärsi itse niin suurta puutetta, että veronmaksusta jauhoissa ei voinut olla puhettakaan. Kaksi käskynhaltijata Sven Maununpoika Viipurissa ja Eerikki Hare Hämeenlinnassa kuvaavat sattuvasti sitä kurjuutta, joka maassamme silloin vallitsi. Sven Maununpoika, joka kirjoitti toukokuun keskivaiheilla, sanoo, että rahvas oli maksanut karja- ja kylvöveron varojensa mukaan, toiset rahassa, toiset rukiissa. „Mutta Jumala paratkoon", jatkaa hän, „on heillä täällä varsin vähän rahaa sekä suuri puute viljasta, ja monen varattoman täytyy säilyttää henkensä syömällä pettua".

Vielä kamalammalta tuntuu Erikki Haren kertomus, joka kirjoitti kamarille heinäkuun keskivaiheilla. Hän sanoo, ett'eivät talonpojat voineet maksaa karja- ja kylvöveroa viljassa, koska heillä itsellänsä ei ollut viljaa elatuksekseen, vaan täytyi heidän elättää itsensä petulla, akanoilla ja oljilla. Hänen mielestään pitäisi kantaa tämä verovilja vasta, kun talonpojat ovat leikanneet peltonsa [1]).

Valtion oma rahapula ei sallinut näihin aikoihin mitään vähennyksiä kansaa painavassa verokuormassa, olkoon se miten raskas tahansa. Mutta millä tavalla yhä tarvittavat verot tulevaisuudessa olivat kannettavat, näyttää hallitukselle vuonna 1623 tuntuneen vaikealta päättää yksinään, varsinkin kun karja- ja kylvövero niinkuin sotavarustus-vero sinä vuonna loppuivat. Sentähden pidettiin erityinen kokous Tukholmassa, johon kutsuttiin paitse valtioneuvostoa maakuntain käskynhaltijat ja muntamia „lähellä asuvia" piispoja neuvottelua varten. Nähtävästi arveli hallitus saavansa enemmän kannatusta tuumilleen tulevilla valtiopäivillä,

---

[1]) Kamarin kirjekok., kirjeet $^{13}/_{5}$ ja $^{14}/_{7}$ 1623.

jos se toimi tällaisen laajemman neuvoskunnan neuvojen mukaan.

Kokouksen jälkeen ilmoitti kuningas marraskuun loppupuolella kirjeessä kaikille valtakunnan piispoille, että se mielipide kokouksen jäsenissä oli ollut valloilla, ett'ei sopivampaa veroa voisi keksiä kuin karja- ja kylvövero, jos vaan sen kannossa tapahtuva petos saataisiin poistetuksi. Sitä varten tuli, kokouksen mielestä, talonpoikain itse ilmoittaa omaisuutensa ja kirjoituttaa se luetteloihin. Tähän kylvön- ja karjankirjoitukseen perustuvia varmoja sinetillä varustettuja luetteloja kustakin pitäjästä tuli sitten pian alotettaville valtiopäiville pappissäädystä, sotapäällikkyydestä ja talonpoikaissäädystä määrättäväin valtiopäivä-miesten ottaa mukaansa. Niistä voitaisiin valtiopäivillä kohta nähdä, miten pitkälle vero riittää ja miten suureksi se on pantava valtion tarpeeseen ja talonpoikain maksukykyyn nähden. Etenkin pyydetään tässä piispoille lähetetyssä kirjeessä pappeja kehottamaan seurakuntalaisiaan rehellisyyteen omaisuutensa ilmoittamisessa, jonka lisäksi pappeja käsketään kirjoittamaan luetteloita seurakuntansa karjasta ja kylvöstä. Papistosta sanotaan, ett'ei kukaan kuninkaalle ja valtakunnalle tämän veron suhteen suurempaa palvelusta voi tehdä kuin papisto, koska se parhaiten tuntee talonpoikain maksukyvyn. Jos se tarkkaan asiata valvoisi, tulisi salaaminen melkein mahdottomaksi. Sen lisäksi ymmärsi se parhaiten valtiota uhkaavan vaaran ja harrasti estää paavilaisia pääsemästä voitolle. Me näemme siis, että hallitus tässä kohden erityisesti tahtoi vedota papiston uskonnolliseen intoon. Lopuksi pyydetään kirjeessä piispoja ottamaan mukaansa valtiopäiville „hyväntahtoisimmat ja ymmärtäväisimmät papit“ jotka kihlakunnissa ovat tavattavat, jotka ymmärtävät niin yhteisen kuin isänmaan vaaran, tietävät

antaa neuvoja ja joiden kanssa luottamuksella (förtroligen) voi keskustella [1]).

Vähän myöhemmin lähetettiin sitten maaherroille ohjeet, miten heidän johdollaan asia oli toteutettava. Heidän tuli matkustaa ympäri virka-aluettaan julistamassa valtiopäiväin pitämistä ja karja- ja kylvöveron kirjoittamista. Mukanaan tuli heillä olla piispa tai joku tuomiokapitulin jäsen, joka papistolle määräisi, miten karjan- ja kylvönkirjoittamisessa oli meneteltävä.

Matkustaessaan tuli maaherrain selvitellä talonpojille, mikä vaara valtakuntaa uhkasi, ja osottaa, ett'ei mikään apuvero kansalle ollut huokeampi kuin karja- ja kylvövero, koska siinä köyhä antoi vähän ja rikas paljon, mutta se, jolla ei mitään ollut, pääsi aivan vapaaksi. Vielä huomautettiin samoissa ohjeissa, miten paljon vääryyttä karja- ja kylvöveron kannossa oli ollut, niin että moni oli salannut puolet karjastaan ja kylvöstään, ja toinen oli siinä toista auttanut. Voudit olivat veronkannossa paljon kavaltaneet (understuckit), ja sen lisäksi olivat talonpojat ja papit paljon kärsineet monien kommissaarein kestitsemisestä ja kyyditsemisestä. Tämän rasituksen välttämiseksi tahtoi kuningas, että talonpojat itse toimittaisivat karjan ja kylvön kirjoituksen, jonka he, jos he tahtoivat, parhaiten toimittivat.

Että tämmöinen luettelojen laatiminen menestyisi, piti maaherran ja häntä seuraavan piispan tai tuomiokapitulin jäsenen kihlakunnan kokouksissa määrätä valtiopäivä-miehiksi papistosta, sotapäällikkyydestä ja talonpojista [2]) hyvän-

[1]) Vaarasen painamatt. kok. 1623 n:o 18, kirje $^{27}/_{11}$; Hallenberg, Svea rikes historia under Gustaf II Adolfs regering, V, 136 s:lla.

[2]) Kirjeessä seisoo ruotsiksi: Hwarföre schall först uthtages Herredagzmän på samma Stempne af Presterschapet, KrigzBefählet och Allmogen. — —"

tahtoisia, rehellisiä ja oikeutta harrastavia miehiä, jotka isänmaatansa rakastavat ja ymmärtävät asioista keskustella. Nämät olivat sitten kohta käskettävät kukin kihlakunnassaan valvomaan, että kaikki karja ja kylvö kirjoitettiin, olkoon vuokrattua, lainattua tai omaa. Kussakin seurakunnassa olivat sen pappi ja kuudennusmiehet käskettävät kulkemaan ympäri seurakuntaa talosta taloon talonpojan oman ja hänen naapuriensa ilmoituksen mukaan kirjoittamaan karjan ja kylvön. Sen loputtua tuli papin sinetillään sulkea luettelo ja kuudennusmiesten puumerkillään vahvistaa se oikeaksi, jonka jälkeen se oli valtiopäivä-miehelle annettava valtiopäiville vietäväksi.

Loppupuolella ohjeita käsketään maaherroja kehottamaan talonpoikia ja sotilaita rehellisesti ilmoittamaan karjansa ja kylvönsä huomauttaen heitä, että salaamisella itse asiassa ei mitään voiteta. Jos nimittäin karjaa ja kylvöä salataan, nousee samassa määrässä kustakin elukasta ja joka kylvetystä tynnyristä maksettava vero, sillä kruunun tulee saada varma tarpeitansa vastaava summa. Pappeja tuli heidän muistuttaa, että karjan- ja kylvönkirjoituksessa tapahtuneet petokset saattoivat heidät häpeälle vieläpä virkansa menettämään, jonka lisäksi heidän tuli yhdessä kuudennusmiesten kanssa maksaa kruunulle tapahtunut vahinko.

Samaten kuin piispoille kirjoitetussa kiertokirjeessä kehotetaan tässä kirjeessä maaherroja saattamaan pappeja ja muita veronkirjoittajia jättämään väärän käsityksensä karjan ja kylvön kirjoituksesta. He katsoivat muka armeliaisuudeksi laskea vähemmällä köyhinä pidettyjä, vaan eivät välittäneet puutetta kärsivästä isänmaastaan, joka sen kautta joutui häviölle ja perikatoon [1]).

---

[1]) Kamarin reg. 1623, kirje $^{7}/_{12}$.

Keväällä 1624 pidettiin sitten valtiopäivät. Mutta vaikka maaherroja oli kehotettu toimittamaan talonpoikaissäätyyn sävyisiä valtiopäivämiehiä, eivät tämän säädyn edustajat sittenkään niin aivan hevillä myöntyneet hallituksen ehdotuksiin. Neuvosto kutsui kokoon „muutamia säädyn etevimpiä“ ja kysyi niiltä, paljonko tahtoisivat suorittaa. Yhteisen rahvaan puolesta vastasivat nämät silloin, että halusivat maksaa niin paljon kuin ennenkin. Kun kansleri tämän johdosta huomautti, ett'eivät tavalliset apuverot riittäneet, lupasivat talonpojat korottaa karjaveron kahdella äyrillä markalta, mutta pyysivät pitennystä maksuajassa. Kansleri ei kuitenkaan tähän tyytynyt, vaan piti talonpoikain edustajille puheen, jossa hän muun muassa selitti heille valtakunnan suuren pulan ja ulkonaisen vaaran, joka sitä uhkasi. Hän kehoitti heitä muistamaan, että on helpompi ja parempi maksaa voudin kouraan osan siitä hyvästä, jonka Jumala heille on antanut, kuin että vihollisen sotavoima hyökkää maahan, hävittää sen ja ryöstää rahvaalta kaiken omaisuuden. Tämän jälkeen menivät talonpoikain edustajat erikseen neuvottelemaan. Kun he tulivat takaisin, ilmoittivat he pysyvänsä kiinni jo lausumassaan kiellossa säätynsä suuren köyhyyden ja maan kurjan tilan tähden. Pitkien keskustelujen jälkeen saatiin lopulta talonpoikaissääty myöntymään. Se suostui silloin suorittamaan karja- ja kylvöveron kahdenvertaisena valtiopäiville tuotujen luettelojen mukaan ja kahtena vuonna. Sen suorittamista varten määrättiin kaksi maksuaikaa vuodessa niin, että puolet oli toukokuun 1 päivään, toinen puolisko taas heinäkuun 1 päivään suoritettava [1]).

[1]) Karja- ja kylvöveroa piti tämän valtiopäiväpäätöksen mukaan kantaa 16 äyriä hevosesta, 8 äyriä tammasta, 4 äyriä nuoresta tammasta, 4 äyriä kolmen vuoden varsasta, 16 äyriä härästä, 8 äyriä leh-

Mitä sotaväkeen tuli, oli heidän karja- ja kylvöveronsa lyhennettävä heidän palkastaan [1]). Hallitus lupasi puolestaan, jos se sinä vuonna saisi vihollisen suostumaan rauhaan, seuraavana vuonna lieventää tätä veroa siinä määrässä, kuin valtion tila sen salli [2]).

Mitä erityisesti Suomeen tulee, valittivat maamme rahvaan edustajat näillä valtiopäivillä kuninkaalle, ett'eivät saisi rahaa siksi ajaksi, jolloin karja- ja kylvövero oli maksettava. Sentähden pyysivät he, että ne, jotka eivät voisi suorittaa rahassa, saisivat suorittaa veronsa verokappaleissa sen arvostelun mukaan, joka jäähyväis-päätöksessä määrättiin. Vaikka suomalaiset edellisenä vuonna olivat osottautuneet vastahakoisiksi maksamaan karja- ja kylvöveron jauhoissa, johon maksutapaan he tavallaan itse olivat aihetta antaneet, suostui kuningas pyyntöön. Hän kirjoitti nim. joku aika valtiopäiväin jälkeen Niilo Bjelkelle, että tämän piti kantaa vero

---

mästä, 12 äyriä sonnista, 8 äyriä mullista, 4 äyriä hiehosta, $1^1/_2$ äyriä vanhasta lampaasta, 1 äyri nuoresta lampaasta, 3 äyriä pukista, $1^1/_2$ äyriä nuoresta pukista, $1^1/_2$ äyriä vanhasta kutusta, 1 äyri nuoresta kutusta, 2 äyriä vanhasta siasta, 1 äyri nuoresta sijasta ja 4 äyriä kylvetystä tynnyristä. (Stjernman, Mötens o. Riksdagars Beslut I, 762 ja 767 s:lla).

[1]) Jo vuonna 1621 oli kuningas kirjeessä Viipurin käskynhaltijalle Sven Maununpoika Eketrälle käskenyt, että ratsumiesten palkasta laskettaisiin pois kaikki heidän veronsa. (Valt. reg. 1621, kirje $^{15}/_{6}$ 268 v. s:lla).

[2]) Koska rajalla asuvat eivät voineet saada rahaa vähemmällä, kuin että heidän sallittiin myydä tavaransa rajan toisella puolella, oli heidän luvallista viedä rajan yli pientä karjaa ja lihavia tavaroita (fettie wahrur), mutta suuria härkiä ja viljaa eivät he saaneet viedä, ennenkuin tuli parempi sato. (Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 767 s:lla; Riksdags acta 1624; Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolf regering, IV, 558 ja 559 s:lla).

yllämainitulla tavalla [1]) ja sitten mahdollisen korkeimmasta hinnasta ja kuninkaalle voitoksi antaa muuttaa se rahaksi [2]).

Jouduttamaan karja- ja kylvöveron kantoa Länsi- ja Itä-Norrlannissa lähetti kuningas sinne erään Pietari Tybeliuksen. Ensimmäisen määräajan karja- ja kylvöveron piti olla kannettuna, kun Tybelius saapui. Toisen määräajan kannosta oli hänen sopiminen käskynhaltijan kanssa. Sen piti kumminkin olla lopetettuna viimeistään elokuun 1 p:nä. Jos talonpojat tahtoisivat suorittaa verokappaleita rahan sijasta, oli Tybeliuksen pyytäminen käskynhaltijaa kuninkaan määräämillä ehdoilla sopimaan arentimiesten tai jonkun kauppiaan kanssa, joka ottaisi verona maksetun tavaran ja siitä kohta antaisi rahaa. Norrlannin käskynhaltija Juho Maunuupoika Ulfsparre näkyykin, kaiketi Tybeliuksen kehotuksesta, sopineen kahden Tornion porvarin kanssa, jotka yllämainituilla ehdoilla suostuivat ottamaan Kemin ja Iin pitäjäin karja- ja kylvöveron verokappaleet [3]).

Seuraavana vuonna 1625 ei ollut mitään karja- ja kylvöveron kirjoitusta, vaan hallitus käski eräässä julistuksessaan tämän veron kannossa käyttää edellisen vuoden luetteloja, nähtävästi niitä, jotka vietiin 1624 vuoden valtiopäi-

---

[1]) Näyttää siltä, kuin veronkanto vuonna 1624 olisi tapahtunut niin, että valtiopäivä-miehet talonpoikais-säädystä kantoivat kihlakuntansa karja- ja kylvöveron ja toimittivat sen suoraan varastoihin kirjanpitäjille. Sen huomaa eräästä kuninkaan kirjeestä Niilo Bjelkelle, jossa sanotaan, että valtiopäivä-mies Matti Niilonpoika Kirkkonummelta oli valittanut, että Turun linnankirjuri oli kuitannut hänelle liian pieneksi hänen Turkuun toimittamansa karja- ja kylvöveron. Vuonna 1623 maaherroille lähetetyistä ohjeista voi myöskin päättää, että valtiopäivä-miehet olivat kihlakuntansa karja- ja kylvöveron kantajat. (Kamarin reg. 1625, kirje $^{20}/_{4}$).

[2]) Kamarin reg. 1624, kirje $^{19}/_{4}$.

[3]) Kamarin reg. 1624, kirjeet $^{21}/_{5}$ ja $^{26}/_{7}$.

ville. Syyksi tähän määräykseen ilmoittaa kuningas yhä vallitsevan epärehellisyyden tämän veron kannossa. Paitse että karja- ja kylvöluetteloja laatiessa väärin ilmoitettiin, möi nimittäin moni karjansa ja käytti monta muuta keinoa päästäkseen veroa suorittamasta. Tällä kertaa myönsi kuningas, talonpoikaissäädyn saman vuoden valtiopäivillä tekemästä anomuksesta, lievennyksen niille köyhille, jotka asian-omaisille käskynhaltijoille näyttivät köyhyyden todistuksen. Heidän maksuaikansa pitennettiin nim. Uolunmessuun [1]).

Seuraavaksi vuodeksi 1626 ei karja- ja kylvöveroa määrätty kannettavaksi valtiopäiväin myönnytyksestä vaan erityisestä kuninkaallisesta käskystä. Se kannettiin silloin kahdenvertaisena niinkuin kahtena edellisenä vuonna. Syynä sen kantamiseen oli, niinkuin kuningas eräässä kirjeessään Niilo Bjelkelle, Erikki Harelle ja Sven Maununpojalle lausuu, valtion rahapula, joka pakotti karja- ja kylvöveron kantoon vielä yhden vuoden. Samaten kuin 1623 tuli maaherrain ja käskynhaltijain nytkin käyttää piispan tai jonkun tuomiokapitulin jäsenen apua, kun he kävivät karja- ja kylvöveroa julistamassa käskynhaltija-kunnissaan [2]).

Vuoden 1625 loppupuolella tuli uusi sääntö karja- ja kylvöveron kantamisesta. Se sisälsi entistä tarkempia määräyksiä siitä, kutka olivat velvolliset suorittamaan tämän veron, kutka taas siitä vapaat. Vapaiksi pääsivät aatelisten säterikartanot, ne rälssitalonpojat, jotka asuivat peninkulman sisällä säterikartanoista, kirkkoherrat, kappalaiset, jotka asuivat lukkarintalossa tai pappilan maalla, ja vihdoin lukkarit, joilla ei ollut taloa viljeltävänä vaan ainoastaan lukkarin tilkku (teppan). Nihtien ja ratsumiesten suhteen, jotka oli-

---

[1]) Konseptikokoelma Ruotsin valtioarkistossa, kirje $^{2}/_{4}$ 1625.

[2]) Valt. reg. 1625, kirjeet $^{6}/_{11}$ 663 siv. ja $^{10}/_{12}$ 731 siv.

vat palveluksessa, tehtiin erityisesti se määräys, että heidän omasta karjastansa tuleva vero oli lyhennettävä heidän palkastansa, niinkuin jo edellisen vuoden valtiopäivillä oli päätetty, luultavasti siitä syystä, että he ennen muita olivat vastahakoiset verojen maksamiseen. Jos heillä oli talonväkeensä kuulumattomia henkilöitä taloissaan, tuli näiden itse maksaa veronsa. Karjankirjoittajiksi tuli käskynhaltijan, paitse pitäjäin pappeja ja kuudennusmiehiä, kussakin kihlakunnassa siinä asuvista sotapäälliköistä määrätä yksi hyväntahtoinen mies ja samaten kihlakunnan nihteistä tai ratsumiehistä yksi. Näiden tuli kihlakunnassa joka pitäjän papin ja kuudennusmiesten kanssa toimittaa karjan ja kylvön kirjoitus. Tämän veron kantamisesta määrättiin nyt, että sitä varten piti olla eri veronkanto-miehet, joilla muitten verojen kanssa ei ollut mitään tekemistä. Palkakseen saivat he osan veroa, ja ennen kaikkea soi kuningas, että tähän toimeen otettaisiin aatelismiehiä. Myöskin tässä, vaikka oli kysymys varsin alhaisten virkamiesten nimittämisestä, tuli näkyviin Kustaa Aadolfin tunnettu halu kohottaa virkoihin aatelismiehiä ja synnyttää tuo Ruotsissa alkava virkavalta. Oikeus määrätä nämät veronkantomiehet annettiin yksin-omaisesti gubernaatorille Niilo Bjelkelle Suomen maaherrakunnassa eli Turun, Hämeenlinnan ja Viipurin käskynhaltijakunnissa. Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla oli nähtävästi käskynhaltijoilla tämä oikeus.

Sakot karjan piiloittamisesta tai sulkemisesta pois veroluetteloista tulevat tässä säännössä jälleen puheeksi. Se, joka jotain salasi päästäkseen verosta vapaaksi, sai, niinkuin 1620:kin oli säädetty, maksaa kahta vertaa enemmän, nim. jos hän oli talonpoika. Muitten suhteen määrättiin korkeammat sakot. Niin tuli syyllisen, jos hän oli kuudennusmies, kahtena ensi kertana maksaa sakkoa 10 talaria lähimmäiseen

spitaaliin, kolmantena 30 talaria ja kadottaa oikeuden todistaa keräjissä. Jos taas pappi oli tullut syypääksi tällaiseen rikokseen, oli hän tuomittava ensi ja toisella kerralla 20 talarin sakkoihin, kolmannella kerralla oli hän tuomittava ikäänkuin varas varkaudesta. Jos nämät veronkirjoittajat huolimattomuudesta tulivat sen tekemään, niin piti heidän maksaa kruunulle vahinko ja sakkoa 5 talaria lähimmäiselle spitaalille. Jos tuo sotaväen päällikkyydestä, joka oli tarkastajaksi määrätty, tuli tästä rikoksesta kiinni, oli hän sotamieheksi alennettava eikä saisi enää kohota, joll'ei hän urhoollisuudella saavuttaisi kuninkaan suosiota [1]).

Näihin aikoihin näkyy tyytymättömyys suureen verokuormaan olleen valloilla Suomen rahvaassa ja kansa taipuvainen kallistamaan korvansa yllyttäjäin valheellisille kertomuksille. Niin kirjoitti Niilo Bjelke kuninkaalle 1625, että talonpojat myllytullin julistamisen jälkeen olivat ottaneet pidättääkseen karja- ja kylvöveron väittäen niin olevan valtiopäivillä päätetyn. Ainakin kolmessa kihlakunnassa olivat talonpojat muutamain valtiopäivä-miesten kiihoituksesta kieltäytyneet maksamasta karja- ja kylvöveroa, yhdessä niistä, Raaseporin läänissä, myöskin myllytullin. Mitkä muut kihlakunnat olivat, ei mainita. Sen johdosta kirjoittaa kuningas Niilo Bjelkelle, että hän niillä matkoilla, jotka hän teki karja- ja kylvöveron julistamista varten, samalla koettaisi tyynnyttää kansaa. Sitä varten tuli hänen ottaa mukaansa paitse erästä tuomiokapitulin jäsentä joku sävyisä mies maa-aatelistoa ja sitten parhaansa mukaan selittää kansalle valtakunnan vaara ja kehottaa sitä suosiollisesti auttamaan isänmaata. Hänen tuli myös huomauttaa siitä, ett'ei kuningas tulisi jättämään sikseen tällaista niskottelua. Bjelkeä käs-

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1625 n:o 21, kirje $^{6}/_{11}$.

kettiin myöskin tarkkaan tiedustelemaan, mistä sellaiset puheet ja vastustamiset olivat alkuansa. Jos hän saisi syylliset käsiinsä, piti hänen kohta lähettää ne kuninkaan luo, niin että niitä voitaisiin rangaista muitten peloittamiseksi. Vielä oli kuningas tästä asiasta kirjoittanut erityisen kirjeen Suomen säädyille, joka Bjelken tuli lukea matkoillaan kansalle. Muita tietoja emme ole saaneet tästä omituisesta tapauksesta [1]).

Tämä vastahakoisuus oli kaiketi jälkiä siitä vastustuksesta, jonka hallituksen esitys myllytullin kantamisesta sai aikaan talonpoikaissäädyssä 1625 vuoden valtiopäivillä. Ensimmäisessä vastauksessaan esitykseen lausuvat nimittäin rahvaan edustajat, ett'eivät he omasta ehdostaan voi mainittuun tulliin suostua, koska heidän kotona olevat säätyveljensä päinvastoin odottavat lievennystä entisissä veroissa. Jos he nyt tähän tulliin suostuisivat, ei heillä kotiin tultuansa olisi muuta odotettavissa kuin vainoa, uhkauksia ja rangaistusta. Toisessa vastauksessaan lausuvat he suostuvansa myllytulliin, mutta pyytävät, että kuningas lakkauttaisi karja- ja kylvöveron, kun viimeisen määräajan maksu on suoritettu, sekä rakennusveron. Kaiketi oli Suomessa valheellisesti rahvaalle selitetty, että kuningas oli suostunut äskenmainittuun pyyntöön karja- ja kylvöveron lakkauttamisesta, josta sitten vastustus syntyi [2]).

Noille erityisille karja- ja kylvöveron kantomiehille, jotka kuningas vuoden 1625 lopulla määräsi asetettaviksi, käski hän seuraavan vuoden alussa kirjeessä Niilo Bjelkelle maksaa viidennenkymmenennen osan eli 2 prosenttia kan-

---

[1]) Kamarin reg. 1625, kirje $^{5}/_{8}$; Vaarasen painamatt. kok. 1625 n:o 22, kirje $^{6}/_{11}$.

[2]) Riksdagsacta, 1625 vuoden valtiopäivät.

netusta summasta. Kuitenkaan eivät nämät veronkantajat kaikkialla kohta päässeet toimeensa, sillä vasta 1627 vuoden alussa antoi kuningas niille valtakirjat. Niin näkyy olleen Pohjanmaalla, jonne valtakunnan neuvosto maaliskuussa 1626 määräsi erään Kaarlo Sveninpoika karja- ja kylvöveron kantajaksi [1]).

1627 tuli karja- ja kylvöveron asia jälleen puheeksi sen vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä. Se määrättiin nyt kannettavaksi vuodeksi eteenpäin samanlaisena kuin 1624. Aatelisto lupasi silloin maksaa tämän veron kaikista talonpojistaan, siis myöskin vapauspeninkulman sisällä asuvista ja raja- ja pyykki-talonpojistaan yhtä paljo kuin kruunun- ja verotalonpojat [2]).

Kuitenkin teki aatelisto suostuessaan edellisiin myönnytyksiin kaksi ehtoa. Ensiksi saisi vapauspeninkulman sisällä heidän omat voutinsa kantaa tämän veron ja toimittaa sen kruunun voudeille (befalningsmän). Toiseksi ei tämä myönnytys saisi olla säädylle miksikään rajoitukseksi tulevaisuudessa. Papit lupasivat niin-ikään „paitse entistä taksaansa ja manttaalirahoja“ maksaa samanlaisen karjaveron kuin ta-

---

[1]) Kamarin reg. 1626, kirjeet $^{8}/_{3}$ ja $^{22}/_{3}$. Vuoden 1627 alussa eli 18 p:nä tammikuuta antoi kuningas valtakirjoja niille, joiden piti tulla karja- ja kylvöveron kommissaareiksi ja lupasi heille palkaksi joka 50 rahan siitä, mitä kantoivat. Ahvenanmaalla tulivat silloin tämän veron kantajiksi Eerikki Tönnenpoika ja Niilo Antinpoika, Pohjois-Pohjanmaalla Heikki Olavinpoika ja Kaarlo Sveninpoika, Etelä-Pohjanmaalla Taneli Ulfvinpoika. Suomen maaherrakuntaa varten ei kuningas määrännyt ketään veronkantajaa, vaan lähetti kolme allekirjoittamaansa valtakirjaa, että Niilo Bjelke itse saisi nimittää kunnollisia miehiä. (Kamarin reg. 1627, kirje $^{18}/_{1}$).

[2]) Heidän säterikartanonsa olivat kuitenkin yhä edelleen vapautetut karja- ja kylvöverosta.

lonpojat. Siihen suostui myöskin porvarissääty. Niinkuin 1624 oli tämä vero nytkin maksettava kahdessa vuorossa sillä muutoksella kumminkin, että maksuajoiksi määrättiin 1 p:vä Huhtikuuta ja 29 p:vä Heinäkuuta eli Olavin-messu.

Tästä 1627 vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä päätetystä karja- ja kylvöverosta määräsi kuningas eräässä kirjeessä Niilo Bjelkelle, ett'ei sotaväen karja- ja kylvöveroa enää saanut lyhentää heidän palkastaan, koska sen suhteen oli harjoitettu paljon epärehellisyyttä. Heidän tuli siis siitä lähtien itse maksaa tämä vero, mutta saada täydelleen palkkansa [1]).

Muuten antoi kuningas keväällä 1627 sotaväelle muutamia lievennyksiä. Niin ratsu- kuin jalkaväki Suomessa oli silloin Kustaa Hornin kautta pyytänyt kuninkaalta muutamia parannuksia asemassaan. Muun muassa oli jalkaväki valittanut, että karja- ja kylvöveroa vaadittiin sekä niiltä heistä, joilla oli taloja, että niiltä, joilla ei ollut taloja, ja että heidän vaimoiltaan, jos ne olivat saaneet kokoon vähän viljaa kylvöksi, kohta vaadittiin siitä veroa. Tämän johdosta määräsi kuningas kirjeessä Niilo Bjelkelle, että nihdit saisivat vapauttaa karjaverosta kaksi lehmää ja yhden lampaan ehdolla, ett'eivät ottaisi muitten karjaa luoksensa vapauttaaksensa sen. Sen lisäksi pääsivät he vapaiksi kylvöverosta niistä autiomaista, jotka heidän vaimonsa ottivat viljeltäväkseen tekemättä sillä kenellekään haittaa.

Neljä päivää aikaisemmin oli kuningas myöntänyt, että ne Suomen jalkaväestä, joille ei voitu antaa $^1/_8$ manttaalia maata, pääsisivät vapaiksi karjaverosta ja saisivat raivata itselleen niin paljon autiomaata, kuin voivat, ja siitä nauttia

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 790 s:lla, kamarin reg. 1627, kirje $^{18}/_1$.

muutaman vuoden vapautta. Siis koski edellinen määräys kai etupäässä niitä nihtejä, joilla oli $^1/_8$ manttaalia maata [1]).

Omituinen on se määräys, jonka kuningas huhtikuussa kirjeessä Niilo Bjelkelle antaa karja- ja kylvöverona kannettavista rahavaroista. Kuningas lausuu nimittäin, että Bjelken piti tarkkaan pitää silmällä, että valkea eli hopearaha, jonka alammaiset maksavat, semmoisena tuli verokamariin eikä kuparirahaksi vaihdettuna. Kupariraha aleni näihin aikoihin alenemistaan arvossa, ja nähtävästi oli kuninkaalla syytä otaksua, että karja- ja kylvöveron kantajat vaihtaessaan hopearahan kuparirahaksi, joka silloin oli enimmästä päästä käytännössä, katsoivat omaa etuansa [2]).

Niinkuin äsken mainitsimme, suostui porvaristo, joka ennen oli maksanut erityisen maksun eli kontributioonin, samoilla 1627 vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä maksamaan karjastansa karjaveron. Siitä ei kuitenkaan suuria summia karttunut, niinkuin näemme eräästä Niilo Bjelken kirjeestä kamarineuvoksille keväällä 1627. Kirjeessään kysyy hän, miten oli kontributioonin suhteen meneteltävä, oliko se kannettava vai eikö. Asianlaita oli nimittäin sellainen, että sen vuoden karja- ja kylvövero ei vastannut kuudetta osaa edellisen vuoden kontributioonia, koska harvalla porvarilla oli karjansa kaupungissa. Useimmilla heistä oli nimittäin karjansa taloissaan maalla, ja siitä olivat he edellisenä vuonna maksaneet karjaveroa niinkuin maalaiset. Paremmin selvittääkseen tämän suhteen ilmoittaa Bjelke, että 1627 vuoden karjavero Turusta oli 225 talaria 1 äyri, mutta edellisen vuoden kontributiooni samasta kaupungista 2090 talaria [3]).

---

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1627 n:o 19, kirje $^{27}/_4$; valt. reg. 1627, kirje $^{28}/_4$.

[2]) Kamarin reg. 1627, kirje $^{10}/_4$.

[3]) Kamarin kirjekok., Niilo Bjelke kamarille $^{12}/_5$ 1627.

Saman vuoden 1627 lopussa määräsivät uudestaan kokoontuneet säädyt karja- ja kylvöveron kohoitettavaksi enemmän kuin kolmikertaiseksi sen ensimmäiseen määrään katsoen [1]). Niinkuin edellisillä tämän vuoden valtiopäivillä oli päätetty, tulisi tämäkin seuraavana vuonna kannettava karja- ja kylvövero kaikkien alammaisten maksettavaksi aateliston säterikartanoita kuitenkaan lukuun ottamatta. Se oli myöskin kannettava kahteen määräaikaan, ensimmäinen Matin päivän aikaan, toinen Filippuksen ja Jakoobuksen päivän aikaan.

Tämän jälkeen kannettiin karja- ja kylvövero vuonna 1629 ainoastaan kuninkaallisesta käskystä. Kirjeessään, jonka kuningas tammikuun keskivaiheilla kirjoitti tästä asiasta Niilo Bjelkelle, sanoo hän, että edellisillä valtiopäivillä oli päätetty, että karja- ja kylvöveron kantoa pitäisi jatkaa. Sentähden oli hän nyt valtakunnan suuren puutteen ja vaarallisten aikain tähden säätyä kokoonkutsumatta määrännyt tämän veron kannettavaksi [2]). Suuruudeltaan oli vero samanlainen, kuin se myönnettiin 1627 vuoden myöhemmillä valtiopäi-

---

[1]) Tätä veroa oli nyt maksettava kylvetystä tynnyristä 6 äyriä, hevosesta $24^1/_2$ äyriä, tammasta $12^1/_4$ äyriä, nuoresta tammasta ja kolme vuotta nuoremmasta hevosesta 6 äyriä; härästä $24^1/_2$ äyriä, lehmästä $12^1/_4$ äyriä, sonnista $18^1/_2$ äyriä, mullista $12^1/_4$ äyriä, mullikasta 6 äyriä, vanhasta lampaasta $2^1/_4$ äyriä, nuoresta lampaasta $1^1/_2$ äyriä, pukista $4^1/_4$ äyriä, nuoresta pukista $2^1/_4$ äyriä, nuoresta kutusta $1^1/_2$ äyriä, vaahasta kutusta $2^1/_4$ äyriä, vanhasta siasta 3 äyriä, nuoresta siasta $1^1/_2$ äyriä. (Stjernman, Mötens o. rikdagars beslut, I, 798 s:lla).

[2]) Sillä kertaa oli kuningas itse ollut taipuvainen kutsumaan säädyt kokoon, varsinkin sen vastustuksen tähden, jonka 3 markan vero (katso myllyveroa) oli saanut aikaan muutamissa osissa Ruotsia. Mutta kun neuvosto katsoi sitä tarpeettomaksi, päätti hän julistaa silloin puheena olevat verot kannettaviksi ilman säätyjen suostumusta. (Tham, Sveriges rikes ridderskaps o. adels riksdagsprotokoll, I, XX s:lla).

villä. Kesällä 1629 kokoontuneet säädyt myönsivät kuninkaalle kahdeksi seuraavaksi vuodeksi 1630 ja 1631 tavallisen karja- ja kylvöveron s. o. sellaisena, kuin se kannettiin 1628 eli 1627 vuoden myöhempäin valtiopäiväin päätöksen mukaisena [1]).

Omituiselta tuntuu, että kuningas vuonna 1631 eräässä konseptina tavattavassa kirjeessä Ahvenanmaan asukkaille ilmoittaa aikovansa lakkauttaa karja- ja kylvöveron. Veroa sanotaan kirjeessä kannetuksi vain yhtenä maksuaikana sen jälkeen, kun se myönnettiin 1629. Syyksi lakkauttamiseen mainitaan veronkantajain epärehellisyys. Vielä kehottaa kuningas samassa kirjeessä Ahvenanmaan asukkaita tuumimaan jotakin muuta veroa sijaan, joka kannettaisiin niin, että veronkantajain petokset vältettäisiin. Nähtävästi ei tämmöiseen kehotukseen, jos se koskaan lähetettiin, mitään tyydyttävää vastausta kansan puolelta voitu antaa, sillä sen vallassa oli vielä vähemmin virkamiesten petoksen estäminen kuin itse hallitsijan. Ahvenanmaan tileistä näemme sen lisäksi, että karja- ja kylvöveroa yhä vielä kannettiin. Kuningas itse näkyykin tässä kohden pian muuttaneen mieltä. Marraskuun alussa kehotti hän eräässä kirjeessään alammaisiansa Viipurin läänissä suorittamaan yhä edelleen tämän veron, ja joulukuun keskivaiheilla käskee hän Suomen gubernaattoria Kaapriel Oxenstjernaa sopimaan talonpoikain kanssa karja- ja kylvöveron kantamisen jatkamisesta [2]).

1632 vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä otettiin karja- ja kylvövero jälleen puheeksi. Säädyt suostuivat silloin mak-

---

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1629, n:o 5, kirje $^{16}/_{1}$; Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 815 s:lla.

[2]) Konseptikokoelma Ruotsin valt. ark., kirje $^{3}/_{2}$ 1631; Vaarasen painamat kok. 1631 n:o 20, kirje $^{3}/_{11}$; neuvoston reg. 1631, kirje $^{16}/_{12}$; Ahvenanmaan tilik. 1631, 2911 nid.

samaan sen samankaltaisena kuin ennen kahtena vuotena nimittäin 1632 ja 1633. Mitään lupausta talonpoikaissäädyn puolesta ei valtiopäiväpäätöksessä tavata, sillä heidän edustajia ei ollut näillä valtiopäivillä. Säilyttääkseen tässä asiassa myöskin talonpoikais-säädylle jotakin sananvaltaa, pyysi pappissääty vastatessaan neuvoston esitykseen tästä verosta, että se lähettäisi maaseudulle Hänen Majesteettinsä luottamusmiehiä selittämään asian talonpojille, jotka poissa olevina eivät olleet saaneet tietoa valtakunnan tarpeista, niin että ne suostuvaisesti myöntäisivät ja oikeassa ajoin suorittaisivat tämän veron. Kumminkin muutettiin pappissäädyn lausuma toivomus valtiopäivä-päätöksessä niin, että he suostuessaan veron maksuun olivat luvanneet neuvoa ja kehottaa sanankuulijoitansa yhteistä rahvasta maalla tekemään samoin ilman mitään verukkeita [1]). Porvaristo lupasi myöskin samoilla valtiopäivillä suorittaa karja- ja kylvöveron kahtena vuonna siten, että se sinä vuonna 1632 suoritti vuoden veron kokonaisuudessaan toukokuun viimeiseen päivään, mutta seuraavana vuonna 1633 kahtena määräaikana Matinpäivänä ja Filippuksen Jakoobuksen päivänä [2]).

Vuonna 1633 pidettiin valtiopäivät maaliskuussa, jolloin karja- ja kylvöverosta tehtiin seuraava päätös: „Karja-

---

[1]) Epäkohtana näiltä ajoilta voimme mainita, että talonpojat Pohjanmaalla saivat paljon kärsiä, kun käskynhaltijan Ernst Creutzin ollessa valtiopäivillä hänen kirjurinsa oli antanut karja- ja kylvöveron arennille muutamille porvareille sallien kunkin ottaa jonkun pitäjän. Nämät porvarit käyttivät nimittäin arentia vain voitokseen rasittaen talonpoikia. Kun Creutz vuoden 1632 keskivaiheilla palasi Tukholmasta, vangitsi hän kirjurin ja lakkautti arennit. (Kamarin kirjekok., kirje $^{8}/_{7}$ 1632).

[2]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 835 s:lla, Riksdagsacta 1617—32, 1632 vuoden ensimmäiset valtiopäivät (Papiston vastaus neuvoston esitykseen 14 p:nä helmikuuta 1632).

ja kylvövero, joka viime vuonna myönnettiin, on tällä kertaa suoritettava". Tarkoitettiin nähtävästi vuotta 1634, vaikka sanamuodosta tuntuu, ikäänkuin olisi puhetta vuodesta 1633. 1634 vuoden valtiopäivillä myönnettiin nimittäin tämä vero vuodeksi 1635.

Niinkuin aikaisemmin jo olemme kertoneet, vallitsi kansassa etenkin 1633 vuoden valtiopäivillä suuri tyytymättömyys niihin koviin rasituksiin, jotka aatelittomia säätyjä painoivat. Sentähden jättivät näiden säätyjen edustajat runsaasti valituksia verokuormasta ja samassa myöskin karja- ja kylvöverosta. Ennen muita olivat talonpojat tyytymättömät, mutta hallitus ei antanut myötä. Talonpoikain valituksiin karja- ja kylvöverosta vastasi se valtiopäiväin jälkeen, että tämä vero kannetaan sillä kertaa, mutta että sitä sen jälkeen ei kanneta ilman talonpoikain suostumusta ja vähemmällä, kuin että mitä suurin valtakunnan tarve vaatii sen määräämistä kannettavaksi.

Samana vuonna rupesi hallitus vaatimaan veroja maksettaviksi hopearahassa kuparirahan sijasta, niinkuin aikaisemmin olemme kertoneet. Kuitenkin salli se eräässä Suomen gubernaattorille Kapriel Oxenstjernalle joulukuun alussa 1633 lähettämässään kirjeessä, että rästit sen vuoden karja- ja kylvöverosta saataisiin maksaa edellisen säännön mukaan kuparirahassa uuteen vuoteen saakka. Vuosi oli nimittäin jo joksikin kulunut, ennenkuin hopearahaa koskeva sääntö julaistiin, ja hopearahaa ei vielä ollut tullut Suomeen. Tästä lievennyksestä oli tieto annettava rahvaalle, jonka ohessa heitä piti varoittaa, että he, niinkuin muut alammaiset Ruotsissa, seuraavan vuoden veroihin hankkivat itselleen hopearahaa [1]).

[1]) Valt. reg. 1633, kirje $^{14}/_{3}$, 237 s:lla (Vastaus Pohjois- ja Etelä-Widbon kihlakunnan talonpoikain valitukseen. Muut vastaukset vali-

Tähän nyt lopettamaamme kuvaukseen karja- ja kylvöverosta voimme Suomen sen-aikuisia oloja varsin valaisevana seikkana lisätä, että maamme aatelisto vielä vuonna 1634 noudattaen vanhaa tapaansa koetti karjaverosta vapauttaa sen karjansa, joka sillä oli lampuotejensa luona. Siitä olivat saman veron tarkastajat ja kantomiehet tehneet valituksia kamarissa Turussa, jonka johdosta Turun läänin käskynhaltija Heikki Olavinpoika Stubbe vuoden loppupuolella ilmoitti asian kamarineuvoksille Tukholmassa. Vastatessaan Stubben kirjoitukseen lausuvat nämät, että siinä kohden ilman poikkeuksetta piti noudattaa sitä sääntöä, joka karjaverosta alussa säädettiin.

Saman vuoden valtiopäivillä oli nimittäin karja- ja kylvövero alennettu siihen määrään, jonka suuruisena sitä ensi kerran oli kannettu. Valtiopäiväpäätöksessä sanotaan nimittäin, että se oli kannettava saman arvostelun mukaan ja samalla tavalla, kuin se ensi kerran myönnettiin. Aatelisto suostui maksamaan sen niin rajain ja pyykkien sisällä kuin vapauspeninkulman ulkopuolella asuvista talonpojistaan, mutta vain puolet siitä, mitä vero- ja kruunun-talonpojat suorittivat. Siis tuli aatelin talonpojille huojennusta tässä verossa, vaikka ei niin suurta helpoitusta, kuin niille ensi kerralla myönnettiin [1]).

Miten korkealle tämä vero nousi, on vaikea ilmoittaa, koska melkein joka vuonna toisesta tai toisesta maakunnasta puuttuu sen suhteen tietoja. Täyttämällä puutteet seuraavien

---

tuksiin karja- ja kylvöverosta ovat annetut samaan tapaan); Stjernman Mötens o. riksdagars beslut, II, 855 ja 884 s:lla; kamarin reg. 1633, kirje $^{4}/_{12}$.

[1]) Kamarin kirjekok., kirje $^{9}/_{10}$ 1634; kamarin reg., kirje $^{7}/_{11}$ 1634; Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, II, 884 s:lla.

vuosien karja- ja kylvöverosta olemme saaneet vuodelta 1620, jona vero ensi kertaa kannettiin, seuraavat tiedot:

Pikku Savo . . .	1981:	10:	—
Suur-Savo	1589:	17:	—
Lappveden kihl. . .	1151:	13:	2
Äyräpään kihl. Jääsken kihl. . .	1547:	1:	$16^{1}/_{2}$
Rannan „ . .	711:	28:	6 [1]
Kyminkart. lääni .	1207:	21:	$4^{3}/_{4}$
Porvoon „ .	1222:	5:	—
Raaseporin „ .	2595:	1:	— [1]
Sääksmäen kihl. .	2249:	25:	18
Hattulan „ Hollolan „ .	2247:	28:	6
Yli-Satakunnan . .	2538:	26:	—
Ali-Satakunnan . .	2369:	22:	— [1]
Vehmaan kihl. . .	1965:	29:	$1^{2}/_{5}$
Piikkiön „ . .	1266:	28:	12
Maskun „ . .	2218:	12:	14 [1]
Halikon „ . .	2161:	10:	12 [1]
Ahvenanmaan . .	2264:	20:	12
Summa	31289:	12:	$8^{13}/_{20}$

Pohjanmaalta emme ole tavanneet tietoja vuodelta 1620 eikä seuraavilta vuosilta tästä verosta.

Vuodelta 1621 olemme taas tavanneet yhteissumman Suomesta Pohjanmaata lukuun ottamatta, joka on 32,096 ta-

[1]) Näistä ovat Halikon, Ali-Satakunnan ja Rannan kihlakuntain summat kolmannen kantovuoden eli 1622 vuoden veroa, Maskun ja Raaseporin läänin toisen kantovuoden eli 1621 vuoden veroa, muut kaikki vuoden 1620.

laria $29^{3}/_{4}$ äyriä, ja johon summaan Ahvenanmaa näyttää olevan luettuna. Norrlannista, johon Pohjanmaa kuului, ilmoitetaan, että vero siellä nousi 27,742 talariin $19^{5}/_{6}$ äyriin, mutta siitä tulee Pohjanmaan osaksi ehkä kaksi viidettä osaa eli $11{,}096^{4}/_{5}$ talaria, niinkuin huomaamme olleen muutama vuosi myöhemmin. Koko valtakunnan karja- ja kylvövero 1621 oli 166,940 talaria $7^{1}/_{3}$ äyriä [1]).

Niinkuin jo mainitsimme, korotettiin karja- ja kylvövero 1624 kahdenvertaiseksi. Silloin kannettiin sitä Suomessa Pohjanmaata ja Ahvenanmaata lukuun-ottamatta 58,000 talaria, Ahvenanmaalla taas 4,204 talaria. Jos nämät summat yhdistää saa 62,204 talaria, joka on lähes kahta vertaa enemmän, kuin mitä Suomesta ja Ahvenanmaasta saatiin 1620. Norrlannista saatiin 1624 51,085 talaria.

Vuonna 1627, joka on ainoa vuosi, jolta meillä on tietoja Pohjanmaalta, vaikka kyllä ainoastaan Pohjois-Pohjanmaan rovastikunnasta, saatiin tästä rovastikunnasta 10,230 talaria 10 äyriä $22^{1}/_{5}$ penninkiä. Jos nyt otaksuu, että kummastakin rovastikunnasta kannettiin yhtä paljon, niin nousi koko Pohjanmaan karja- ja kylvövero 20,500 talariin eli noin kahteen viidenteen osaan siitä, mitä 1624 kannettiin koko Norrlannista. Jos tämä lasketaan 1624 vuoden veroon, niin saamme koko Suomen veroksi 82,704 talaria. Koko valtakunnasta eli Ruotsista ja Suomesta yhteensä kannettiin 1624 336,988 talaria.

Vuonna 1628, jolloin tämä vero 1627 vuoden myöhempäin valtiopäiväin päätöksen mukaan kannettiin kolmivertaisena alkuperäiseen määräänsä katsoen, kannettiin sitä äsken mainitun korotuksen mukaan Suomesta, ilman Pohjanmaata

---

[1]) Oxenstjernan kokoelma, Handlingar rörande Kammarverket o. finanserna 1612—21, eräs asiakirja ilman vuosilukua.

ja Ahvenanmaata, 92,607 talaria 21 äyriä 12 penninkiä, Ahvenanmaalla 6,716 talaria 18 äyriä 20 penninkiä. Jos näihin kahteen summaan vielä laskemme tuon Pohjanmaalta arvelumme mukaan vuonna 1627 tulleen veron lisättynä $^1/_2$ eli yhteensä 30,750 talaria, niin saamme koko Suomen veroksi samalta vuodelta 130,074 talaria 8 äyriä 8 penninkiä. Koko valtakunnassa oli kylvö- ja karjavero sinä vuonna 576,318 talaria, josta koko Suomen karja- ja kylvövero siis ei ollut täyteensä neljäs osa [1]).

Mitä karja- ja kylvöveron määrään tulee muina vuosina, niin se ei ainoanakaan noussut niin korkealle. Seuraavana vuonna 1629 oli se jo pienempi, nimittäin Suomen maaherrakunnassa 78,607 talaria 4 äyriä 6 penninkiä. Siitä se siellä vielä väheni 75,217 talariksi 28 äyriksi 18 penningiksi 1630 ja 69,869 talariksi 26 äyriksi 1631. 1632 nousi sen määrä jälleen ja oli silloin 72,971 talaria 24 äyriä 10 penninkiä, mutta väheni uudelleen 1633 68,818 talariin 11 äyriin. Ahvenanmaalla aleni se 1629 5,822 talariksi 1 äyriksi $23^4/_5$ penningiksi. Sitten se taas rupesi siellä ylenemään ja oli 1630 6,367 talaria 16 äyriä 18 penninkiä ja kohosi 1631 6,703 talariin 22 äyriin 18 penninkiin, mutta aleni 1632 6,467 talariin $2^2/_5$ penninkiin ja 1633 6,456 talariin 28 äyriin $21^3/_5$ penninkiin. Pohjanmaalta puuttuu tietoja kaikilta näiltä vuosilta [2]).

---

[1]) Oxenstjernan kokoelma, Handl. rör. kammarverket o. finanserna 1622—32, eräs karja- ja kylvöveroa koskeva tili vuodelta 1624; Pohjanmaan pohjoisen rovastikunnan karja- ja kylvöveron luettelo vuodelta 1627, 4962 nid.; Suomen päätili vuodelta 1628, 420 nid. 2 s:lla; Ahvenanmaan tilik. 1628, 2907 nid., 62 s:lla; De la Gardieska Arkivet, X osa, 129 s:lla.

[2]) Suomen päätilit 1629, 431 nid., 4 s:lla; 1630, 439 nid., 4 s:lla 1631, 448 nid., 4 s:lla; 1632, 456 nid., 5 s:lla, 1633, 466 nid., 4 s:lla Ahvenanmaan tilik. 1629, 2908 nid., 68 s:lla; 1630, 2910 nid. 132 ynnä 223 ja 224 s:lla, 1631, 2911 nid., 137 s:lla, 1633, 2913 nid. 223 s:lla.

1634 vähennettiin, niinkuin olemme jo maininneet, karja- ja kylvövero sinä vuonna pidetyillä valtiopäivillä siihen määrään, joksi se ensi kerralla myönnettiin. Vuonna 1635 ilmoitetaan sen nousseen Suomen maaherrakunnassa 27,836 talariin 19 äyriin 23 penninkiin hopearahaa [1]). Ahvenanmaalta ei ole näiltä ajoilta tietoja karja- ja kylvöveron suuruudesta niinkuin ei myöskään Pohjanmaalta.

Me olemme aikaisemmin maininneet, että porvaristo Ruotsin valtakunnassa 1627 vuoden ensimmäisiin valtiopäiviin saakka oli vapaana karja- ja kylvöverosta, mutta sen sijaan maksoi toisen veron, joka kävi kontributioonin nimellä.

Tämä kontributiooni määrättiin kohta 1620 vuoden valtiopäivillä varmaksi rahasummaksi kustakin kaupungista. Näillä valtiopäivillä ei ainoatakaan edustajaa tainnut olla läsnä Suomen kaupungeista, koska valtiopäivä-päätöksessä ilmoitetaan useasta Ruotsin kaupungista, mitä se oli suostunut maksamaan, vaan ei yhdestäkään Suomen kaupungista. Valtiopäivä-päätöksessä sanotaan niistä kaupungeista, joilla silloin ei ollut edustajaa, että niistä ei ole epäilystä, ett'eivät ne maksaisi kontributioonia siinä suhteessa, jota on verojen suorittamisessa (uthi contribuerandet) noudatettu kaupunkien välillä. Nähtävästi tulivat Suomen kaupungit velvollisiksi maksamaan tämän maksun, vaikka meiltä puuttuu luetteloja, miten paljon kunkin osaksi tuli. Ainoat Suomen kaupungit, joista meillä on jotakin tietoa ensimmäisiltä vuosilta, jolloin kontributioonia kannettiin, ovat Helsinki ja Porvoo. Helsingillä oli nimittäin, niinkuin sen asukasten 1621 vuoden valtio-

---

[1]) Suomen kenraalitili 1634—35, 138 s:lla; Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, II, 884 s:lla.

päiville lähettämässä valituksessa sanotaan, 1620 määrätty kontributiooniksi 134 talaria ja Porvoolle vain 54. Tämän valituksen johdosta, joka paitse kuninkaalle myöskin annettiin valtiokanslerille, vähennettiin 1621 Helsingin kontributiooni 80 talariksi ja Porvoon lisättiin 130 talariksi [1]).

1624 vuoden valtiopäivillä lupasi porvaristo maksaa kontributioonia 33,888 talaria yhden meriväki-komppaniian ylläpitämiseksi, josta kukin kaupunki maksaisi osansa. Suomen kaupungeista maksettavasta osasta tätä summaa tuli silloin Turulle 2,090 talaria, Viipurille 1,425 talaria, Oululle 475 talaria, Raumalle 332 talaria 16 äyriä, Helsingille, Porvoolle ja Vaasalle 237 talaria 16 äyriä, Porille 209 talaria, Naantalille 95, Tammisaarelle 66 talaria 16 äyriä, yhteensä 5,405 talaria 16 äyriä. Muut kaupungit maassamme mahtoivat vielä nauttia sitä verovapautta, joka niille perustettaessa oli myönnetty, koska niitä ei tässä mainita. Tämä kontributiooni oli kahteen määräaikaan suoritettava nimittäin puolet touko- ja puolet syyskuussa. Se myönnettiin niinkuin saman vuoden karja- ja kylvövero kahdeksi vuodeksi. Paitse karja- ja kylvöverosta olivat kaupungit sillä aikaa, kun tämä kontributiooni kannettiin, vapaina merisotamies-rahoista ja merisotaväen-otosta.

Koska kuningas tarvitsi maa-sotaväkeä ja laivastoa varten suuret määrät leipää ja olutta, joita ei voitu saada kokoon, joll'ei kaupungit siinä hallitusta auttaneet, tekivät kaupungit samoilla 1624 vuoden valtiopäivillä tässä suhteessa hallitukselle tarjomuksen. Ne lupasivat kukin puolestaan leivottaa leipää ja panna olutta ja sen lisäksi myydä muu-

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 744 s:lla; Vaarasen painamat. kok. 1621 n:o 17, valitus $^{6}/_{6}$; Kamarin kirjekok., Kabriel Oxenstjerna kamarille, kirje $^{28}/_{10}$ 1631.

tamia muita ruokatavaroita. Niinkuin Ruotsin kaupungit suostuivat myöskin yllämainitut Suomen kaupungit tällaisten tavarain hankkimiseen, ainoastaan olutta ja suoloja ne eivät toimittaneet [1]).

Parista luettelosta, toinen itse valtiopäivä-päätöksessä, toinen valtion registratuurassa, tavataan ilmoitus, paljonko kutakin tavaralajia valtakunnan kaupungeista toimitettiin sotaväkeä varten. Koko valtakunnan kaupungit suostuivat myymään yhteensä: 126,500 tynnyriä laivaolutta, 12,100 tynnyriä leipää, 1725 tynnyriä voita, 579 kippuntaa lihaa ja kuivaa kalaa, 404 tynnyriä suolaa ja 1520 tynnyriä silakoita. Edellä olevista summista tuli Suomen kaupunkien osaksi: leipää 2,030 tynnyriä, voita 600 tynnyriä, lihaa ja kuivaa kalaa 252 kippuntaa, silakoita 585 tynnyriä [2]).

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 774 s:lla.

[2]) Valtion registratuurassa (83 s:lla 1624) oleva luettelo on joutunut helmikuulta olevain kirjeitten joukkoon ja on ilmoitettu päivätyksi sen 20 p:nä, vaikka se ei suinkaan voi olla valtiopäiväpäätöstä aikaisempi, joka on Huhtikuun 7 p:ltä. Se kuuluu näin:

Proviant af städerna vid sjösidan att före med deras skutor och sälja krigsfolket för penningar tillkommande vår 1624.

	Skepps öl t:r	Bröd t:r	Smör Lisp.	Kött o. Torr Fisk Skeppd	Salt t:r	Ströming t:r
Ula	0	0	50	30	0	80
Wasa	0	0	40	20	0	60
Åbo	0	1000	100	60	0	150
Borgå	0	100	35	10	0	40
Björneborg	0	100	35	15	0	40
Raumo	0	100	35	15	0	40
Nådendal	0	100	35	15	0	40
Helsingfors	0	100	35	15	0	40
Ekenäs	0	30	35	6	0	15
Wiborg	0	500	200	68	0	80
Summa (koko valtakunnasta)	126,500	12,100	1725	579	404	1520

Mutta kääntykäämme jälleen kontributiooniin. Kun aika, joksi se oli myönnetty, vuonna 1625 loppui, kannettiin sekin seuraavana vuonna 1626 niinkuin karja- ja kylvövero ilman säätyjen suostumusta. Sen osottaa jo tuo Niilo Bjelken kirje kamarille vuodelta 1626, jossa mainitaan, että Turun karjavero vuodelta 1627 oli pienempi kuin edellisen vuoden kontributiooni. Saman huomaa myöskin eräästä Helsingin kaupungin valituksesta, joka näkyy olevan vuodesta 1626. Siinä lausutaan ankara valitus kamarin toimesta kohottaa Helsingin kontributiooni yhtä suureksi kuin Porvoon, vaikka kuningas vuonna 1621 oli määrännyt sen Porvoon kontributioonia pienemmäksi [1]).

Niinkuin jo aikaisemmin mainitsimme, pääsivät kaupungit 1627 vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä vapaiksi kontributioonista, kun lupasivat maksaa karja- ja kylvöveron. Kumminkin kannettiin kontributiooni samana vuonna vähän myöhemmin.

Tämän jälkeen oli kontributiooni karja- ja kylvöveron ohessa kaupunkien suoritettavana, vaikka se ei kauvan pysynyt samanlaisena, kuin se myönnettiin 1624. Ainakin vuodesta 1629 alkaen kannettiin se korotuksella, joka seuraavana vuonna 1630 vielä nousi. Niin oli esimerkiksi Helsingin kaupungin kontributioonia, joka vuonna 1624 oli 237 talaria 16 äyriä, 1629 korotettu 127 talarilla 28 äyrillä 7 penningillä, joten se siis oli sinä vuonna 365 talaria 12 äyriä 7 penninkiä. 1630 lisättiin saman kaupungin kontributioonia vielä suuremmalla summalla eli 146 talarilla 4 äyrillä $22^{7}/_{13}$ penningillä, niin että se nousi 511 talariksi 17 äyriksi $5^{7}/_{13}$ penningiksi. Me olemme jo maininneet, miten suuri kontributiooni koko Suomen kaupungeista oli vuonna 1624. Vuonna 1627 saatiin

---

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1626 n:o 26 (kirje ilman antopäivää).

tätä veroa Suomen maaherrakunnasta eli Turun, Hämeenlinnan ja Viipurin käskynhaltijakunnista 4,653 talaria, vuonna 1629 7,219 talaria 31 äyriä 21 penninkiä. Se kohosi siellä korkeimmilleen 1630, jolloin se oli 10,557 talaria 4 äyriä 22 penninkiä. Kolmena seuraavana vuonna pysyi se melkein yhtä korkeana [1]). Vuonna 1626 oli koko valtakunnan kontributiooni 33,888 talaria ja 1628 52,151 talaria [2]).

Että useat Suomen kaupungit pitivät tätä veroa sangen rasittavana, huomaamme niistä lukuisista valituksista, jotka siitä tehtiin varsinkin vuoden 1630 jälkeen. Hallitus ei alussa niistä paljon välittänyt, joka huomataan kamarineuvosten kirjeestä Suomen gubernaattorille Kapriel Oxenstjernalle lokakuun keskivaiheilla 1631. Siinä sanotaan kamarin usein kirjoittaneen Suomen kaupunkien pormestareille ja neuvosmiehille, että toimittaisivat kontributioonin kannon. Mutta ne tekivät kaikellaisia verukkeita, jonka tähden merisota-väki sai puutetta kärsiä. Sentähden kehottavat kamarineuvokset Oxenstjernaa kovin kourin ryhtymään asiaan ja ankaruudella vaatimaan heitä ajoissa lähet-

---

[1]) Se oli nimittäin 1631 10,413 talaria 30 äyriä, 1632 10,557 talaria 4 äyriä 2 penninkiä, 1633 10,550 talaria kuparirahaa. Vuonna 1635 nousi sen summa Suomen maaherrakunnassa hopearahassa 3325 talariin. Tässä summassa ei kuitenkaan mainita Viipurin veroa. Tämän kaupungin summan piti oikeastaan olla $1114^2/_7$ talaria hopearahaa. Siitä oli ensin tehty pieniä lyhennyksiä yhteensä 190 talarin arvosta, niin että summa oli $924^2/_7$ talaria. Mutta tämäkin summa poistettiin lopulta erään summan lyhentämiseksi, jonka kaupunki oli kruunulle maksanut. Pohjanmaan kaupungeista puuttuu meiltä tietoja näiden vuosien kontributioonista. (Suomen päätilit, 1631, 448 nid., 1632, 456 nid. ja 1633, 446 nid., sekä Suomen kenraalitili 1634—35).

[2]) Suomen yleinen tilik. 1627, 418 nid., 1629, 431 nid., 1630, 439 nid.; De la Gardieska arkivet, XI osa, 53 s:lla.

tämään kontributioonin, niinkuin heidän velvollisuutensa vaati. Mutta näkyy Suomen kaupunkien valituksissa monasti olleen syytä, koska sama gubernaattori vähän myöhemmin eräässä lokakuun lopussa kamarille kirjoittamassaan kirjeessä otti puolustaakseen Helsingin kaupunkia kontributioonin suhteen. Helsinkiläiset olivat käyneet hänelle valittamassa, että heillä yhä vielä vastoin kuninkaan vuonna 1621 antamaa päätöstä oli yhtä suuri kontributiooni suoritettavana kuin Porvoolla. Koska tuo liian suuri Helsingin kontributiooni oli kamarin määräämä, kääntyi gubernaattori nyt sen puoleen. Hän vakuutti, että helsinkiläiset niin kaupassa kuin muissa suhteissa olivat porvoolaisia paljon jäljellä. Ne olivat joukko köyhiä, joille vuosi vuodelta jäi yhä enemmän rästiä. Jos heidän 1630 vuoden kohotuksen mukaan piti maksaa kontributiooni, ei heillä muuta neuvoa ollut kuin hyljätä kaupunkinsa.

Tähän kirjeesen vastasivat kamarineuvokset seuraavan vuoden alussa antaen Oxenstjernan valtaan tasoittaa kontributioonimaksu Helsingin ja Porvoon välillä, kuitenkin niin, ett'ei valtio tulisi tuloissaan kärsimään vahinkoa. Missä määrin tämän kirjeen johdosta Helsingin veroa vähennettiin ja Porvoon lisättiin, emme tunne [1]).

Samanlainen riita kuin Helsingillä ja Porvoolla oli Viipurilla ja Turulla kontributioonista. Se alkoi kaiketi 1630 luvun alussa, sillä vuodesta 1629 alkaen oli Viipuri, kaupunkia kohdanneen kovan tulipalon johdosta, joksikin aikaa vapautettu kontributioonista. Tämäkin riita näkyy joutuneen gubernaattorin Kapriel Oxenstjernan ratkaistavaksi. Mutta siihen eivät Viipurilaiset tyytyneet. 1634 vuoden valtiopäivillä jätti kau-

---

[1]) Kam. reg. 1631, kirje $^{17}/_{10}$ ja 1632, kirje $^{19}/_{1}$; kamarin kirjek. Kapr. Oxenstjerna kamarille, kirje $^{28}/_{10}$ 1631.

pungin edustaja, raatimies Herman Schmaelhorst valtioneuvoksille kontributionista valituksen. Siinä väittää hän, että Turulla asukaslukuunsa nähden oli paljon pienempi kontributiooni maksettavana kuin Viipurilla. Ennen oli nimittäin Viipuri maksanut 1,425 talaria valkoista (s. o. hopea-)rahaa, mutta sitten olivat Turkulaiset valheellisilla kertomuksillaan saaneet siirretyksi 600 talaria heidän kontributiooniaan Viipurilaisille. Ja kuitenkin oli Turussa yli 800 ja lähemmäs 900 (öffuer 800 och till 900) porvaria, mutta Viipurissa kaikkiaan noin 120. Hallituksen vastauksessa tähän valitukseen sanotaan, ett'ei kontributioonin koroituksen suhteen mitään voi tehdä, koska gubernaattori, joka tuntee niin Viipurin kuin Turun olot, oli suhteellisesti jakanut kontributioonin kaupunkien kesken. Kieltävän vastauksen ja vielä jyrkemmässä muodossa sai samana vuonna Viipurin kilpailija Turku, kun se pyysi lievennystä kontributioonissaan [1]).

Vuoden 1634 valtiopäivillä valittivat myöskin Oululaiset, että heillä oli Vaasaan verrattuna suhteellisesti liian suuri kontributiooni suoritettavana nimittäin 1373 talaria, kun Vaasalla oli maksettavana vain puolet siitä, ja pyysivät lievennystä. Mutta muutama päivä myöhemmin tuli heidän onnelliseksi kiittämä Vaasa pyynnöllä hallitukselle, että saisi maksaa kontributiooninsa kuparirahassa hopearahan sijasta, koska heidän kontributiooninsa, joka ennen oli $237^1/_2$ talaria, oli kohotettu 761 talariksi [2]). Vielä pyysi Rauma helpoitusta

---

[1]) Viipurin kaupungin „acta", eräs valitus, joka nähtävästi on vuodelta 1634; Viipurin kaupungin privilegiot, kirjeet $^{19}/_{3}$ 1629, 243 s:lla ja $^{14}/_{8}$ 1634, 263 s:lla; valt. reg. 1634, kirje $^{2}/_{9}$, 932 s:lla.

[2]) Vuonna 1629 oli Vaasan kontributiooni vielä 365 talaria 12 äyriä 7 penninkiä. Siitä oli silloin 237 talaria 16 äyriä varsinaista kontributioonia ja 127 talaria 28 äyriä 7 penninkiä koroitusta. Etelä-Pohjanmaan tilik. 1629, 4963 nid.

kontributioonistaan. Mutta hallitus vastasi kieltävästi kaikkiin näihin valituksiin välittämättä kaupunkien laajoista selityksistä köyhyydestään. Niinkuin aikaisemmin olemme maininneet, kannettiin kaupunkien kontributiooni 1635 yksinomaan hopearahassa [1]).

---

[1]) Kaupunkien valitukset Ruotsin valt. ark., Oulun valit. $^{8}/_{5}$ 1634, Vaasan valit. $^{18}/_{5}$ 1634; valt. reg. 1634, kirjeet $^{14}/_{8}$ 715 s:lla ja $^{18}/_{8}$ 758 s:lla.

6 Luku.

Talviajot eli rakennusvero. — Vallityörahat. — Väsbyn vero. — Oulun- ja Kajaaninlinnan vero.

Ennen vuotta 1622 emme tapaa maamme verokirjoissa mitään varmaa määrittelyä, mitä rakennusvero eli talviajot olivat, ja harvinaisia olivatkin nämät nimitykset sen-aikuisissa verokirjoissa. Ne suoritukset, jotka Länsi-Suomessa ja Pohjanmaalla voidaan lukea näihin veroihin, olivat linnoihin suoritettavat rakennus-aineet, kruunun sahoihin toimitetut tukit sekä linnoihin ja kruununkartanoihin tehdyt apupäivätyöt ynnä kruununkartanoihin toimitetut heinät. Pohjanmaalla oli vielä lisäksi linnoihin suoritettava Oulun- ja Kajaanin linnain vero sekä Viipurin läänissä ja Savossa oli erityiset rakennusveroa osittain vastaavat verot, nimittäin vallityörahat ja Väsbyn vero. Näistä kolmesta verosta: vallityörahat, Väsbyn vero ja Oulun ynnä Kajaanin linnain vero tulemme myöhemmin puhumaan, kun olemme selvittäneet rakennusveron.

N. k. *talviajoja* tarkoittava vero *Varsinais-Suomessa* suoritettiin Turun linnaan ja kruunun tässä maakunnassa oleviin karjakartanoihin. Velvolliset niihin olivat kaikki verotai kruununtalonpojat sekä vielä rälssitalonpojat, joiden talot olivat peninkulmaa kauvempana säterikartanoista [1]), mutta

[1]) Tämä oikeus oli niillä 1617 vuoden aatelis-etuoikeuksien 18 pykälän johdosta.

puoleksi vero- ja kruununtalonpoikain suhteen. Samassa asemassa kuin rälssitalonpojat olivat myös Näsin eli Perniön kartanon talonpojat. Mitä Halikon kihlakunnassa oleviin saaristotaloihin tulee, laskettiin ne neljännekseksi kruunun- tai verotaloista samaten kuin sotavarustus-veron kannossa. Määrä, joka vuonna 1617 oli kunkin kokonaisen kruunun- tai verotalon suoritettavana, oli Vehmaan kihlakunnassa: heiniä $^1/_2$ aamia, päivätöitä 6, lautoja 2, Halikon kihlakunnassa: heiniä $^1/_2$ aamia, päivätöitä 2, Piikkiön: heiniä $^1/_4$ aamia, päivätöitä 2, Maskun: heiniä $^1/_2$ aamia, päivätöitä 3. Tässä kihlakunnassa mainitaan edellisen lisäksi kannetun talia, vaikka ei ilmoiteta, miten paljon kultakin talolta. Samaten sanotaan siinä sinä vuonna (1617) kannetun linnan ja kartanojen rakentamista varten joku määrä lautoja, tuohta ja hirsiä, vaikka ei siitäkään ole tarkempaa ilmoitusta, mitä kunkin talon osaksi tuli. Näistä suorituksista olivat Maskun kihlakunnassa Maarian ja Raision talonpojat vapaina, koska joka päivä olivat linnalla työssä.

Vuonna 1618 oli tässä verossa pieniä muutoksia tapahtunut. Maskun kihlakunnassa laskettiin kokonaiselta verotai kruununtalolta: $^1/_2$ aamia heiniä, $^1/_2$ naulaa talia, 3 päivätöitä, $^1/_4$ hirttä, $^1/_4$ lautaa, $^1/_{10}$ leiviskää (?kimppua) tuohta. Piikkiön ja Vehmaan kihlakunnassa pysyi se entisellään ja Halikon kihlakunnasta puuttuu tietoja siltä vuodelta.

Seuraavilta vuosilta 1619, 1620 ja 1621 ei tavata tilikirjoja kaikista Varsinais-Suomen kihlakunnista, ja niistäkin tileistä, jotka löytyvät, puuttuu useimmiten tämä vero. Ainoastaan Vehmaan kihlakunnan tileissä on kaikkina kolmena vuonna tietoja siitä. 1619 oli se tässä kihlakunnassa samanlainen kuin 1618. 1620 oli se jo siksi muuttunut, että joka kokonaistalolta kannettiin kaksi pientä kattolautaa ja 3 päivätyötä. 1621 suoritettiin taas joka kokonaistalolta 2 kattolautaa ja yksi päivätyö.

Ali-Satakunnassa sanotaan 1617 vaaditun kultakin kokonaistalolta 2 lautaa, 3 päivätyötä ja $^1/_2$ aamia heiniä. Laudoista ilmoitetaan, että niitä kannettiin käskynhaltijan Juhana Pontuksenpojan käskystä Turun linnan rakennukseen kaikilta kruunun- tai verotaloilta ja rälssitaloilta, jotka olivat peninkulmaa kauvempana isäntäin säteristä, laskien kaksi rälssitaloa kruunun- tai verotaloa kohti. Päivätöistä ja heinistä ilmoitetaan taas, että ne saman käskynhaltijan määräyksestä suoritettiin kartanojen tarpeisin kaikista taloista paitse herra Juhanan s. o. Juhana de la Gardien omista läänitystaloista Loimaalla. *Yli-Satakunnassa* näyttää tätä veroa kannetun vuonna 1617 samalla tapaa kuin Ali-Satakunnassa 1617. 1618 suoritettiin Yli-Satakunnassa kultakin kokonaistalolta $^1/_2$ aamia heiniä ja 3 päivätyötä. Ali-Satakunnassa taisi olla sama määrä, vaikka ei ole veronselitystä.

Vuosilta 1619 ja 1620 puuttuu tietoja näistä kihlakunnista. Ali-Satakunnassa kannettiin 1621 ja 1622 kultakin säilyneeltä verotalonpojalta $^1/_4$ aamia heiniä ja 2 päivätyötä. Heikki Rehbinderin rälssitalonpojat Huittisissa suorittivat puolet tästä. Yli-Satakunnasta puuttuu tietoja myöskin näiltä kahdelta vuodelta [1]).

---

[1]) Vehmaan kihl. tilik. 1617, 1803 nid.; Halikon kihl. tilik. 1617, 1799 nid; Piikkiön kihl. tilik. 1617, 1797 nid.; Maskun kihl. tilik. 1617, 1801 nid.

Maskun kihl. tilik. 1618, 1808 nid.; Vehmaan kihl. tilik. 1618, 1810 nid.; Piikkiön kihl. tilik. 1618, 1805 nid.

Vehmaan kihl. tilik. 1619, 1815 nid., 1620, 1821 nid., 1621, 1829 nid.

Ali-Satakunnan tilik. 1617, 2530 nid., 1618, 2535 nid., 1621, 2541 nid., 1622, 2545 nid.; Yli-Satakunnan tilik. 1617, 2533 nid., 1618, 2538 nid.

Mitä *Hämeeseen* tulee, maksettiin Sääksmäen kihlakunnassa 1617 kultakin kokonaiselta manttaalilta eli talolta $^1/_2$ aamia heiniä ja kultakin talolta ylipäätään 2 päivätyötä. 1619 oli vero tässä kihlakunnassa samallainen, paitsi että kultakin kokonaismanttaalilta maksettiin edellisen lisäksi 2 kuormaa tiilihalkoja nimittäin Hämeenlinnan tiilihalko-latoon. Hollolan ja Hattulan kihlakunnissa maksoivat 1617 hyvät ja huonot talot $^1/_2$ parmasta heiniä ja kaksi päivätöitä talolta.

Mitä *Uuteenmaahan* tulee, suoritettiin Porvoon läänissä vuodesta 1615 alkaen joka kahdesta talosta yksi pitkä tukki. 1617 oli tämä velvollisuus muuttunut niin, että muutamilla taloilla oli vero tällaisena suoritettavana, toisilla taas määrä joko maksaa sahatukkeja, yksi talosta, tai suorittaa lattialautoja, yksi kahdesta talosta yhteisesti. Seuraavana vuonna 1618 kannettiin tämä vero samanlaisena. Vuonna 1616 tapaamme toisenkin, Mustion ruukkia varten kannettavaksi määrätyn, rakennusveron. Kuninkaan siitä julistaman käskykirjeen johdosta vuodelta 1616 piti kunkin talon suorittaa Mustion ruukkiin: yksi 15 kyynärää pitkä rakennushirsi, yksi 12 kyynärän pituinen lauta, $^1/_2$ leiviskää tuohta, kuorma kalkkikiveä (Lijmsten), $^1/_{20}$ tynnyriä kalkkia, yksi tiili sekä yksi päivätyö. Näitten verokappalten verosta suorittivat Porvoon läänin talonpojat kaksi markkaa talolta [1]). Tämä vero tavataan vielä seuraavana vuonna 1617. Silloin oli sen raha-arvo koko läänistä $296^1/_2$ talaria. Koko summa näiltä kahdelta

[1]) Yllä olevasta Mustion tehtaaseen suoritetusta verosta on erotettava vuonna 1616 säädetty ja vielä vuonna 1617 voimassa ollut halkojen tuominen samalle ruukille. Tämä velvollisuus koski Raaseporin ja Porvoon läänien talonpoikia, joiden kuuden vuotuisen päivätyönsä sijasta tuli tuoda ruukille kaksi syltä (stafrum) halkoja. Tässä mainitut päivätyöt olivat nähtävästi vuotuiseen veroon kuuluvat. (Vaaranen, Saml. af Urk. V, 337 ja 338 s:lla).

vuodelta 1616 ja 1617 oli 606 talaria, siis 1616 vuoden vero 309½ talaria [1]).

Kyminkartanon läänissä, josta puuttuu tili vuodelta 1618, ei mainita 1617 ja 1619 vuoden tileissä mitään varsinaista rakennusveroa. Ainoastaan läänissä olevaan kruunun sahaan suoritettiin 1617 4 tukkia verolta, kaiketi vain Vehkalahden ja Virolahden pitäjissä. 1619 suorittivat taas Vehkalahden ja Virolahden talonpojat samaan sahaan neljä tukkia, Pyhtään talonpojat kolme tukkia, nähtävästi joka verolta. Näistä tukeista sahattiin sitten lautoja ja pintoja (backspån). Seuraavissa 1620 ja 1621 vuosien verokanto-arviotileissä ei tätä veroa mainita. 1617 ilmoitetaan vielä joka täydeltä verolta tehdyn 3 apu-päivätyötä. — *Suur-Savossa* suoritettiin vuonna 1620 kaksi apu-päivätyötä veromaalta [2]).

Ahvenanmaalla oli rakennusvero eli, niinkuin sitä tavallisesti nimitettiin, talviajot (vinterkörseln) useammassa verokappaleessa suoritettava. Niin maksettiin 1617 manttaalilta: neljä kuormaa hiilipuita, ½ tukkia, ½ lattialautaa, ½ muuta lautaa, ½ t:riä kalkkia, 10 kimppua (k:r) vihtoja (löf), kuorma aidaksia ja ⅛ tynnyripuuta (tunneträ). Sen lisäksi maksoi joka säilynyt manttaali ainoastaan sinä vuonna 1617 rakennushirren. Tällaisena tavataan tämä vero myös vuosina 1618 ja 1619 [3]). Vuosilta 1620 ja 1621 puuttuu vero-

[1]) Hollolan ja Hattulan kihl. tilik. 1617, 4447 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1617, 4449 nid. ja 1619, 4458 nid.; Porvoon läänin tilik. 1618, 3597 nid.

[2]) Kyminkartanon läänin tilik. 1617, 3593 nid. ja 1619, 3606 nid.; Suur-Savon talonpoikain valit. 1620.

[3]) Vuonna 1616 oli kuningas Turusta Maaliskuun 4 p:nä kirjoitetussa kirjeessä myöntänyt Ahvenanmaan talonpojille, että he saisivat suorittaa linnoihin ja kartanoihin tehtävät päivätyöt puoleksi rahassa puoleksi päivätyössä, koska heidän kävi vaikeaksi suorittaa kaikki rahassa. Näillä tarkoitettiin nähtävästi vuotuiseen veroon kuuluvia päivä-

kirjoja, ja 1622 vuoden tilissä ei tätä veroa mainita laisinkaan, kaiketi tilin epätäydellisyyden tähden. 1623 tavataan se jälleen sen vuoden verokirjassa, vaikka vähän toisenlaisena, niinkuin tulemme näkemään [1]).

Samantapainen rakennusvero kuin aikaisemmin mainittu Kyminkartanon läänissä kannettu oli myöskin *Pohjanmaalla*. Pohjois-Pohjanmaalla kannettiin tätä veroa, joka kulki nimellä ajot (körseln), kultakin manttaalilta tukki tai sen raha-arvo 12 äyriä jo vuonna 1620. Edellisissä tileissä ei sitä mainita eikä Etelä-Pohjanmaalla edes tilissä vuodelta 1620. Etelä-Pohjanmaan tilissä vuodelta 1621 sanotaan tästä verosta, että se siellä kannettiin rahassa, koska ei oltu rakennettu sinne sahoja. Myöskin Pohjois-Pohjanmaalla kannettiin enemmän kuin puolet tätä veroa rahassa, vaikka siellä oli kruunun sahoja Oulussa ja Kajaanissa, perustetut 1621 [2]).

Tämä vero pysyi sitten Pohjanmaalla voimassa yhä edelleen aivan samanlaisena, mikäli voi päättää nyt kuvaamamme aikakauden yhä harvemmiksi käyvistä verokirjoista tästä maakunnista. Sama oli myöskin linnoihin ja kuninkaankartanoihin suoritettavain rakennusveron ja apu-päivätöiden

---

töitä. Samaten olivat ajot eli talviajot suoritettavat puoleksi rahassa, puoleksi luonnossa siksi, kun kuningas voisi tulla sinne ja tarkemmin tutustua tämän maakunnan ahdinkoon ja vaikeuksiin. 25 p:nä huhtikuuta samana vuonna kirjoittaa kuningas uudelleen Turusta tästä asiasta lausuen, että Ahvenanmaalaiset siksi, kun asiasta tarkemmin määrätään, saisivat olla maksamatta päivätyö- ja hiilihalko-rahoja, jotka sanovat luonnossa suorittaneensa linnaan ja kartanoihin, samaten kuin rahamaksuja ajoista. (Vaaranen, Saml. af Urk., V, 110 ja 137 s:lla).

[1]) Ahvenanmaan tilik. 1617, 2888 nid., 1618, 2892 nid. ja 1619, 2897 nid.

[2]) Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1620, 4934 nid. ja 1621, 4942 nid.; Etelä-Pohjanmaan tilik. 1621, 4939 nid.; Ingman, Tutkimuksia Pohjois-Suomen historiassa, 117 s:lla.

laita muissa osissa maatamme. Ali-Satakunnassa maksettiin esim. vuonna 1623 Turun linnan rakennukseen kultakin kokonaismanttaalilta rälssiä lukuun ottamatta kaksi lautaa, jonka sijasta talonpojat pitkän kuljetuksen tähden suostuivat maksamaan markan manttaalilta. 1625 kannettiin taas Varsinais-Suomessa Vehmaan kihlakunnassa kaksi apu-päivätyötä Turun linnan korjaukseen sekä hyviltä että huonoilta taloilta. Samana vuonna kannettiin tämä vero aivan samanlaisena Ali-Satakunnassa nähtävästi kuninkaan kartanoin tarpeeksi. 1625 määrättiin vielä Varsinais-Suomesta (ainakin Vehmaan kihlakunnasta) ja Satakunnasta otettavaksi kultakin talolta 4 äyriä Ruissalon kartanon rakennukseen. Kruununkartanoihin Hämeessä suoritettavat apu-päivätyöt näkyvät olleen säännöllisenä verona. Niin tehtiin esim. Ojoisten ja Saaren kartanoihin kaksi päivätyötä kultakin talolta niin hyviltä kuin huonoilta kaikissa kolmessa tähän maakuntaan kuuluvassa kihlakunnassa. Myöskin kruunun kartanoihin suoritettavat apuheinät maksettiin ainakin muutamissa osissa maatamme yhä edelleen verona esim. Pohjanmaalla Korsholman kartanoon.

Pikku-Savossa näkyy olleen melkein samanlainen vero kuin Pohjanmaan ajo eli tukkivero. Siellä maksoi ainakin vuosina 1624 ja 1625 käskynhaltija Sven Maununpojan käskystä kukin vero (skatt) linnan (Savonlinnan) tarpeisiin 12 tukkia, joista samaten kuin Kyminkartanon läänissä 1619 näkyy sahatun lautoja ja pintoja (backspån) [1]).

Vuonna 1622 tapahtui rakennusveron eli talviajojen suh-

---

[1]) Vehmaan tilik. 1625, 1859 nid.; Ali-Satakunnan tilik. 1623, 2551 nid., 1625, 2558 nid.; Yli-Satakunnan tilik. 1625, 2560 nid.; Hollolan ja Hattulan kihl. tilik. 1625, 4480 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1625, 4481 nid.; Pikku-Savon tilik. 1624, 6801 nid., 1625, 6805 nid.; Hollolan ja Hattulan kihl. tilik. 1627, 4486 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1627, 4488 nid.; kamarin reg. 1629, kirje $^{5}/_{6}$.

teen tärkeä uudistus. Saman vuoden valtiopäivillä ilmoitti kuningas antavansa anteeksi puolet rakennusverosta, koska säädyt silloin olivat suostuneet „pikku tulliin“ ja n. k. aksiiseihin, joista myöhemmin tulemme puhumaan. Mutta ainakin, mitä Suomeen tulee, ei huomaa tämmöistä lievennystä. Päin vastoin ilmestyy siellä verokirjoihin suurimmassa osassa maatamme uusi vero, jota tavallisesti nimitetään Tukholman linnan rakennusveroksi, mutta myöskin talviajoiksi.

Tätä uutta veroa ruvettiin kantamaan rahassa tai viljassa, koska oli varsin vaikeata suorittaa sitä muulla tavalla Tukholmassa. Se, että jo veronkanto-vuonna 1622 eli oikeastaan 1623 vuoden alussa Tukholman linnan rakennusvero tuli jotenkin yleisesti käytäntöön maassamme, lienee osaksi riippunut siitä, että valtioamiraali Kaarlo Gyllenhjelm matkallaan Suomessa vuoden 1623 alussa myöskin valvoi sen voimaan astumista. Hänen ohjeissaan, jotka annettiin vuoden 1622 lopussa, sanotaan: Koska asukkaat Suomessa eivät ole vähemmin velvolliset suorittamaan talviajoja kuin muut asukkaat valtakunnassa, tulee amiraalin käskynhaltijain kanssa määrätä ne maksettaviksi heidän talojensa mukaan tai, niinkuin he muuten ovat tottuneet. Koska sinä vuonna talviajoja ei tarvittu, tuli Gyllenhjelmin sen sijasta vaatia kannettavaksi kuivia rukiita kamarin hänelle sitä varten antamain ohjeitten mukaan. Gyllenhjelmin kertomuksesta hänen matkastaan huomaammekin, että tätä veroa oli suuret määrät maksettu viljassa Hämeenlinnan ja Viipurin käskynhaltijakunnissa. Turun käskynhaltijakunnasta ei ollut tullut paljon mitään, koska siellä köyhyys ja viljan puute oli estänyt maksua, niinkuin tiedämme asian laidan olleen samana vuonna karja- ja kylvöveron kannossa [1]).

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1622 n:o 24, kirje $^{18}/_{12}$; Kaarlo Gyllenhjelm matkakertomus kamariarkistossa.

Niissä kolmessa kihlakunnassa Varsinais-Suomea, joista meillä on tietoja tilivuodelta 1622, nimittäin Maskun, Vehmaan ja Piikkiön kihlakunnissa, kannettiin tätä Tukholman linnan rakennusveroa kumpasessa myöhemmässä kultakin kokonaistalon vero- tai kruunun-talonpojalta 28 äyriä rahaa tai $12^1/_4$ kappaa viljaa. Maskun kihlakunnassa suoritettiin se enimmästä päästä rahassa, Vehmaan kihlakunnassa yksinomaisesti rahassa, ainakin mikäli verokirjoista voi päättää. Piikkiön kihlakunnassa on tämä vero niin yhdistynyt toiseen veroon, nimittäin proomujen rakennusveroon, ett'ei voi sanoa, miten kumpikin suoritettiin. Rälssi-talonpojista näissä kihlakunnissa ei mitään mainita, mutta nähtävästi maksoivat ne puolet siitä, mitä vero- ja kruunun-talonpojat suorittivat, niinkuin asian laita oli Raaseporin ja Porvoon lääneissä samana vuonna. Näissä kahdessa viimeksi mainitussa läänissä oli maksu tilivuonna 1622 3 markkaa eli 24 äyriä kokonaistalolta [1]).

Hämeen kihlakuntain välillä on tämän veron suorittamisessa huomattavana pieni erovaisuus. Hollolan ja Hattulan kihlakuntain tilissä vuodelta 1622 sanotaan, että tätä veroa kannettiin kultakin manttaalilta $3^1/_2$ markkaa eli 28 äyriä. Sääksmäen kihlakunnan tilissä samalta vuodelta sanotaan taas, että kokonaistalo maksoi tätä veroa 3 markkaa eli 24 äyriä.

Saman vuoden Hollolan ja Hattulan kihlakuntain kuittikirjassa tavataan eräs selitys rakennusverosta, joka eroaa edellä mainitusta. Siinä ilmoitetaan, että se koski Hämettä ja Uuttamaata, ja sen mukaan piti kantaa joka 6 vero- tai kruununtalonpojalta sekä joka 12 rälssitalonpojalta 1 tukki, 6

---

[1]) Piikkiön kihlak. tilik. 1622, 1835 nid.; Maskun ja Vehmaan kihl. tilik. 1622, 1837 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1622, 3619 nid. ja Porvoon läänin tilik. 1622, 3617 nid.

lautaa, 4 riukua, 8 ruodetta, 3 leiviskää tuohta ja 3 hirttä. Näiden verokappalten yhteen laskettu arvo oli 4 talaria eli talolta $21^1/_3$ äyriä. Kuitenkin täytyy meidän muistaa, että edellisessä veronselityksessä oli puhetta manttaaleista eli kokonaistaloista ja tässä taloista yleensä. Hyvin mahdollista on sentähden, että saa kullekin manttaalille Hollolan ja Hattulan kihlakunnissa 28 äyriä ja Sääksmäen kihlakunnassa ynnä Porvoon ja Raaseporin lääneissä 24 äyriä, kun jakaa tämän veron summan manttaalien luvun mukaan. Koska Pietari Erlandinpoika Båt ja Juhana Otenpoika ovat kirjoittaneet nimensä tämän selityksen alle, on luultavata, että he ovat sen määränneet väliaikaiseksi veronkannoksi, jonka kautta voitaisiin siirtyä uudempaan [1]).

Mitä Satakuntaan tulee, kannettiin Tukholman linnan rakennusvero Yli-Satakunnassa vuonna 1622 niin, että joka kokonaismanttaalilta sekä läänitetyiltä että läänittämättömiltä kannettiin 28 äyriä. Selvää on kuitenkin, että säteristä peninkulmaa kauvempana sijaitsevat rälssi-talonpoikain talot manttaaliluvussa laskettiin puoleksi vero- ja kruununtaloista. Ali-Satakunnasta on sama ilmoitus tästä uudesta verosta vuodelta 1622 kuin Yli-Satakunnasta. Useissa Turun käskynhaltijakunnan kihlakuntain tileissä viitataan tämän veron suhteen erääseen Turun käskynhaltijan Kaarlo Oxenstjernan kirjeeseen 3 p:ltä helmikuuta 1623. Vero oli nähtävästi niissä järjestetty tässä nyt mainitussa kirjeessä olevain ohjeitten mukaan [2]).

Kyminkartanon läänissä kannettiin tätä veroa vuonna 1622 2 kylmittaa kultakin savulta kuninkaan kirjeen mu-

[1]) Hollolan ja Hattulan kihl. tilik. 1622, 4471 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1622, 4474 nid.; Hollolan ja Hattulan kihl. kuittikirja vuodelta 1622, 4472 nid.

[2]) Yli-Satakunnan tilik. 1622, 2549 nid.

mukaan 19 p:ltä toukokuuta 1623. Rannan kihlakunnassa kannettiin sitä samana vuonna saman kirjeen nojassa $20^{1}/_{3}$ kappaa kultakin verolta. Tähän kohtaan verokirjaa on lisätty reunamuistutuksena, että sitä kannettiin rahassa $3^{3}/_{4}$ talarilla (nähtävästi markkalla?) verolta. Jääsken kihlakunnassa kannettiin sitä $20^{5}/_{12}$ kappaa ja Äyräpään kihlakunnassa $22^{5}/_{12}$ kappaa verolta. Lapveden kihlakunnasta puuttuu tietoja [1]).

Savosta on meillä tietoja Vähästä-Savosta. Siellä suoritettiin tämä vero kamarineuvosten kirjeen mukaan 9 p:ltä tammikuuta 1623 ja käskynhaltijan helmikuun 24 p:nä 1623 kirjoittaman kirjeen nojassa maksamalla $27^{7}/_{16}$ kappaa viljaa kultakin verolta. Tilin reunaan on tässä kohden kirjoitettu muistutus, että kunkin savun piti suorittaa 20 kappaa [2]).

Seuraavana tilivuonna 1623 tapaamme Tukholman linnan rakennusveron muutamissa paikoin, joissa se edellisenä vuonna 1622 oli tavallista pienempi, semmoisena, jommoiseksi se sittemmin tuli, nimittäin 28 äyriä kokonaistalolta. Niin oli Sääksmäen kihlakunnassa ja Raaseporin ynnä Porvoon lääneissä 1623 käskynhaltijan toimesta edellisen vuoden liian pieni rakennusvero 24 äyriä muutettu tavalliseksi 28 äyriksi. Jotenkin entisellään pysyi se Kyminkartanon läänissä, jossa se vuonna 1623 oli $12^{1}/_{4}$ kappaa viljaa eli rahassa 29 äyriä $9^{3}/_{5}$ penninkiä kokonaistalolta.

Viipurin läänissä kannettiin tätä veroa vuonna 1623 Jääsken kihlakunnassa Niilo Bjelken ja Juhana Otenpojan käskykirjeen mukaan kultakin säilyneeltä savulta $1^{7}/_{8}$ talaria

---

[1]) Kyminkartanon läänin tilik. 1622, 3620 nid.; Rannan kihl. tilik. 1622, 6076 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1622, 6081 nid.; Äyräpään kihl. tilik. 1622, 6083 nid.

[2]) Vähän-Savon tilik. 1622, 6794 nid.

eli talari 28 äyriä. Lapveden kihlakunnassa maksettiin sama määrä, niinkuin tilissä sanotaan, Hänen Kunink. Majesteetin ynnä kamarineuvosten kirjeen mukaan. Samaan määrään nousi myös Rannan kihlakunnan rakennusvero savulta. Äyräpään kihlakunnassa nousi tämä vero 6 markaksi kultakin säilyneeltä savulta. Vuonna 1624 näkyy kannetun tätä veroa Äyräpään, Lapveden, Jääsken ja Rannan kihlakunnissa 6 markkaa eli 1 talari 16 äyriä kokonaissavulta.

Isossa-Savossa kannettiin tämä vero vielä vuosina 1623 ja 1624 vähän omituisena, sillä sitä kannettiin 6 kokonaissavulta yhteensä 4 talaria, joka oli $21^1/_3$ äyriä eli 21 äyriä 8 penninkiä kokonaissavulta. Tämä vero muistuttaa ainakin rahamäärältään suuresti Hollolan ja Hattulan kihlakuntain kuittikirjassa vuodelta 1622 mainittua talon luvun mukaan kannettua rakennusveroa. Sittemmin tuli Tukholman linnan rakennusvero koko Suomen maaherrakunnassa eli Turun, Hämeenlinnan ja Viipurin käskynhaltijakunnissa samanlaiseksi ja kannettiin 28 äyrillä kokonaistalolta [1]).

Ahvenanmaalla oli tämä vero erilainen kuin muissa osissa maatamme. Vuoden 1623 tilistä näemme nimittäin, että tässä maakunnassa suoritettiin manttaalilta $^1/_4$ tukkia, 1 pitkä hirsi, 1 lattialauta, $^1/_4$ ruikua, 1 ruode, 1 tynnyri kalkkia, jotka verokappaleet yhteensä arvosteltiin 1 talariksi 6 äyriksi manttaalilta. Tämmöisinä pysyivät sitten Ahvenanmaan talviajot, niinkuin niitä nimitettiin, ja muistuttavat

---

[1]) Sääksmäen kihl. tilik. 1623, 4477 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1623, 3624 nid.; Porvoon läänin tilik. 1623, 3622 nid.; Kyminkartanon läänin tilik. 1623, 3625 nid.; Rannan kihlak. tilik. 1623, 6086 nid., 1624, 6096 nid.; Lapveden kihl. tilik. 1623, 6087 nid. ja 1624, 6097 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1623, 6089 nid. ja 1624, 6098 nid.; Äyräpään tilik. 1623, 6092 nid. ja 1624, 6099 nid.; Ison-Savon tilik. 1623, 6797 ja 1624, 6800 nid.

enemmän entisiä talviajoja eli rakennusveroa kuin uutta Tukholman linnan rakennusveroa [1]).

Pohjanmaalla ei tätä uutta Tukholman linnan rakennusveroa pantu toimeen, vaan siellä oli vain, niinkuin olemme kertoneet, entiset talviajot maakunnan tarpeita varten.

Muutama vuosi myöhemmin nim. tammikuussa 1625 näkyy hallitus Ruotsissa katsoneen Suomen rakennusveroa liian pieneksi, koska se oli vain 28 äyriä manttaalilta eli kokonaistalolta, kun Ruotsissa joka manttaali suoritti tätä veroa $10^1/_2$ markkaa. Sentähden ehdottivat kamarineuvokset kirjeessä Bjelkelle, että se korotettaisiin kahdeksi talariksi manttaalilta, joko vähän enemmän tai vähemmän, sen mukaan kuin Bjelke katsoi parhaaksi.

Huhtikuussa samana vuonna lausuu kuningas eräässä kirjeessään, että valtakunnan rakennusvero seuraavaksi vuodeksi vähennettäisiin 2 markalla, mutta sen jälkeen tulisi entiselleen. Suomessa ei tunnu tulleen mitään korotusta eikä myös tätä myöhemmin mainittua lievennystä [2]).

Loppupuolella aikakautta, josta olemme puhuneet, s. o. vuosina 1632, 1633 ja 1634 oli Ahvenanmaan rahvas vapautettu rakennusverosta [3]).

Tukholman linnan rakennusveron summan olemme tässä laskenut vuodelta 1625, koska siltä vuodelta uusi maksutapa on yleinen. Koska Äyräpään kihlakunnasta ei ole tiliä vuodelta 1625, olemme ottaneet sen summan vuodelta 1624. Eri kihlakunnissa maassamme ovat rakennusveron summat seuraavat:

---

[1]) Ahvenanmaan tilik. 1623, 2901 nid.

[2]) Kamarin reg. 1625, kirje $^{15}/_1$; konseptikok. (R. v. a.), kirje $^2/_4$ 1625.

[3]) Ahvenanmaan tilik. 1632, 2913 nid., 1633, 2914 nid. ja 1634, 2916 nid.

	Kokonaissumma Tala- reja.	Äy- rejä.	Penninkejä.	Jäännös Tala- reja.	Äy- rejä.	Penninkejä.
Ahvenanmaa	1218:	31:	—	773:	2:	—
Piikkiön kihlakunnassa .	829:	30:	—	482:	25:	—
Halikon „ .	1204:	14:	—	644:	5:	20
Maskun „ .	1347:	27:	16	736:	12:	8
Vehmaan „ .	1285:	9:	16	586:	16:	4
Yli-Satakunnassa . . .	791:	21:	—	523:	8:	—
Ali-Satakunnassa . . .	687:	10:	—	440:	4:	—
Hattulan kihlakunnassa .	461:	4:	—	172:	24:	20
Hollolan „ .	887:	29:	—	470:	5:	8
Sääksmäen „ .	636:	1:	16	434:	—:	—
Raaseporin läänin . . .	772:	28:	4	566:	1:	16
Porvoon „ . .	1293:	22:	—	358:	24:	—
Kyminkartanon „ . .	1036:	16:	8	274:	10:	—
Rannan kihlakunta . .	1067:	—:	—	316:	—:	—
Lapveden „ .	1196:	8:	—	507:	26:	—
Jääsken „ .	1292:	3:	12	647:	24:	18
Äyräpään „ . (1624)	1236:	30:	—	287:	27:	—
Ison Savon	1166:	26:	16	464:	29:	3
Vähän Savon	782:	12:	$10^{3}/_{3}$	372:	9:	$18^{3}/_{5}$
Kuopion ja Rautalammin pitäjäin	376:	3:	18	253:	6:	12
Pohjois-Pohjanmaalla . .	537:	—:	— (1624)	466:	13:	—
[(1624)	537:	—:	—]			
Etelä-Pohjanmaalla . . .	628:	7:	12 (1624)	568:	28:	—
[(1624)	627:	31:	12]			
Summa	20736:	15:	$22^{2}/_{5}$	10347:	15:	$7^{2}/_{5}$ [1]

[1]) Äyräpään kihl. tilik. 1624, 6099 nid.; Ahvenanmaan tilik. 1625, 2904 nid.; Piikkiön kihl. tilik. 1625, 1851 nid.; Halikon kihl. tilik. 1625, 1853 nid.; Maskun kihl. tilik. 1625, 1856 nid.; Vehmaan kihl. tilik. 1625, 1859 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1625, 3631 nid.; Porvoon läänin tilik. 1625, 3629 nid.; Kyminkartanon läänin tilik. 1625, 3634 nid.; Rannan kihl. tilik. 1625, 6101 nid.; Lapveden kihl. tilik. 1625, 6102 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1625, 6103 nid.; Ison Savon tilik. 1625, 6804 nid.; Pikku Savon tilik. 1625, 6805 nid.; Kuopion ja Rautalammin pit. tilik.

Vuonna 1634 oli Tukholman linnan rakennusveron eli talviajojen summa Suomen maaherrakunnassa yhteensä 19,213 talaria 21 äyriä $10^2/_5$ penninkiä hopearahaa. Siitä tuli Turun läänin eli käskynhaltijakunnan osalle 6,790 talaria 13 äyriä 16 penninkiä, Hämeenlinnan läänin 4,816 talaria 25 äyriä 16 penninkiä, Viipurin läänin 7,606 talaria 14 äyriä $2^2/_3$ penninkiä. Ahvenanmaalla oli tämän veron kokonaissumma samana vuonna 1,227 talaria 28 äyriä hopearahaa. Pohjois-Pohjanmaalla oli talviajojen kokonaissumma vuonna 1627 537 talaria kuparia. Etelä-Pohjanmaalla oli sen kokonaissumma vuonna 1629 631 talaria 10 äyriä kuparirahaa [1]).

Tehtyämme selkoa rakennusverosta ryhdymme nyt *vallityö-rahoihin* ja *Väsbyn veroon* Viipurin käskynhaltijakunnassa s. o. Savossa ja Viipurin läänissä sekä *Oulun ja Kajaanin linnain veroon* Pohjanmaalla.

Vallityön-rahat ovat vuodelta 1607. Ollessansa Väsbyn kartanossa kirjoitti Kaarle IX voudille Pietari Hemminginpojalle Viipurin linnan rakennustyöstä määräten, kutka olivat tähän työhön velvoitetut. Tämän kirjeen mukaan piti voudin kirjoituttaa luetteloihin kaikki miehet ja naiset (nähtävästi Savossa ja Viipurin läänissä), jotka olivat yli 16 ja alle 60 vuoden vanhoja. Näitten tuli suorittaa kukin kolme päivätyötä linnaan, ja ne, jotka eivät niitä suorittaneet, olivat

1625, 6806 nid.; Hattulan kihl. tilik. 1625, 4480 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1625, 4481 nid.; Hollolan kihl. tilik. 1625, 4482 nid.; Ali-Satakunnan tilik. 1625, 2558 nid.; Yli-Satakunnan tilik. 1625, 2560 nid.; Etelä-Pohjanmaan tilik. 1625, 4953 nid.; Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1625, 4955 nid.

[1]) Suomen kenraalitili 1634—35; Ahvenanmaan 1634 vuoden tili, 2916 nid.; Pohjois-Pohjanmaan tili 1627, 4961 nid.; Etelä-Pohjanmaan tili 1629, 4963 nid.

velvolliset hankkimaan työssä oleville muonavaroja mainituiksi päiviksi. Tämä vallityö-vero suoritettiin vielä Kustaa Aadolfin hallitessa. Kumminkin kannettiin sitä tähän aikaan, jota esityksemme koskee, erään käskynhaltija Arvi Tönnenpoika Wildemanin käskyn johdosta rahassa, nim. 12 äyriä pariskunnalta. Rälssipariskunnat, kaiketi vapauspeninkulman ulkopuolella, suorittivat vain puolet tästä määrästä. Tilivuonna 1623 tavataan tämä vero vielä verokirjoissa, mutta seuraavasta vuodesta 1624 alkaen ei sitä enää kannettu syystä, jonka myöhemmin tulemme ilmoittamaan.

Toinen Väsbyssä 1607 säädetty vero löytyi myöskin, joka kulkee varsinaisesti *Väsbyn veron nimellä*. Olisiko tämä se muonatavaran vero, josta mainitaan tuossa 1607 ilmestyneessä vallityön-veroa koskevassa kirjeessä ja joka päivätyö-velvollisuudesta vapautettujen piti suorittaa. Niinkuin päivätyö-vero myöhemmin tuli yleiseksi kaikkien maksettavaksi, on mahdollista, että muonavarain suoritus samaten tehtiin kaikille yhteiseksi veroksi. Tämä myöhempi vero suoritettiin veron mukaan. Sitä suoritti 1617 joka säilynyt kokonaisvero Jääsken ja Lapveden kihlakunnissa $^1/_2$ leiviskää voita, 1 leiviskän lihaa ja 4 kappaa papuja. Sitä paitse maksoi Jääskessä joka talonpoika 2 tynnyriä nauriita ja 2 tynnyriä kaalia. Kaali- ja nauristynnyrin sijasta voi maksaa 5 kappaa viljaa, joten nämät verokappaleet viljassa suoritettuina olivat 20 kappaa talolta. Lapveden kihlakunnasta sanotaan, että siellä kannettiin yhteensä 4 tynnyriä nauriita ja kaalia kultakin verolta. Äyräpään kihlakunnassa suoritettiin samat määrät voita ja lihaa kuin kahdessa edellisessä kihlakunnassa ja papujen sijasta papuja ja vehniä yhdessä neljä kappaa. Sen lisäksi mainitaan tämän kihlakunnan verokirjassa, että kannettiin suoritettavain nauriitten ja kaalin sijasta 20 kappaa viljaa ja muitten tähän veroon kuuluvain verokappalten

sijasta sinä yhtenä vuonna kuusi sahatukkia verolta. (Vuosina 1618 ja 1619 kannettiin kultakin säilyneeltä verolta 4 sahatukkia. 1619 vuoden tilissä sanotaan edellisen lisäksi, että tämä tapahtui vanhan tavan mukaan, ja että tukit vietiin Segnien (Säiniön) sahaan. Kaiketi oli 4 noista 1617 vaihdon kautta maksetuista 6 sahatukista Säiniön sahaan maksettavia tukkeja). Samaan kihlakuntaan kuuluvat Kaukojärven prebendetalot maksoivat puolet verotalonpoikain verosta, vaan eivät vaihtaneet osaa sitä sahatukeiksi, niinkuin muussa osassa kihlakuntaa tapahtui 1617. Siten tuli tällaisen Kaukajärven prebendeveron suoritettavaksi 5 naulaa voita, 10 naulaa lihaa, papuja ja vehniä 2 kappaa sekä viljaa nauriitten ja kaalin sijasta 10 kappaa. Rannan kihlakunnassa kannettiin vuonna 1617 taas kultakin säilyneeltä verolta papuja 4 kappaa, voita 10 naulaa, lihaa 1 leiviskä ja nauriita 4 tynnyriä.

Seuraavana vuonna 1618 ilmoitetaan nauriista eri verona näissä 4 kihlakunnassa. Talonpojat suorittivat niitä silloin linnaan varainsa mukaan, Rannan kihlakunta 8 tynnyriä, Lapveden $7^1/_2$, Jääsken $17^1/_2$ tynnyriä. Äyräpään kihlakunnasta ei ole niistä tietoja. Mitä muihin verokappaleihin tulee, kannettiin kaikissa neljässä kihlakunnassa vuodesta 1618 alkaen säilyneeltä verolta 4 tynnyriä papuja, $^1/_2$ leiviskää voita ja 1 leiviskä lihaa. Kaalia ei 1619 enää mainita tileissä. Äyräpään tilikirjoissa ilmoitetaan vielä edellisen lisäksi joku vuosi eteenpäin nuo jo mainitut 4 Säiniön sahaan suoritettavaa tukkia.

Vapautetuiksi tästä verosta mainitaan verokirjoissa rälssi- ja läänitystalonpojat, knaapit ja ratsumiehet. Rannan kihlakunnassa olivat vielä lisäksi kruunun talonpojat ja Koivistolaiset vapautetut.

Mitä tämän veron kantamiseen tulee Savossa, mainitaan

Suur-Savon tileissä vuosilta 1617 ja 1618, että se suoritettiin viljassa, nimittäin 20 kappaa kultakin verolta. — 1623 yhdistettiin myöskin Väsbyn vero pääveroon [1]). Samaten kuin vallityö-rahat taisi se kadota vuonna 1624. Eräässä helmikuun 24 p:nä 1621 Viipurin käskynhaltijalle Sven Maununpoika Eketrälle lähettämässään kirjeessä sanoo kuningas vielä, että vallityö-rahat ovat kannettavat samalla tapaa kuin hänen isänsä aikana joko viljassa tai rahassa. Mutta kun Itä-Suomen talonpojat vuoden 1624 alkupuolella olivat valittaneet, että heidän paitse Tukholman linnan rakennusveroa täytyi suorittaa vallinrakennus-rahoja Viipurin linnaan, käski kuningas kirjeessä Bjelkelle huhtikuun 7 p:nä 1624 vapauttaa talonpojat tästä rahaverosta. Samassa kirjeessä puhuu kuningas myöskin Väsbyn verosta, josta talonpojat niin-ikään olivat valittaneet. Hän käskee Bjelkeä tutkimaan sitä, ja jos se oli joku ylimääräinen ja talonpojille sietämätön vero, saisi hän sen lakkauttaa [2]).

Kokonaissumman rahassa äsken mainituista kuudesta kihlakunnasta, saamme ainoastaan toisesta näistä veroista nimittäin vallityö-rahoista. Me olemme laskeneet sen vuodelta 1621, koska siltä saamme jotenkin täydellisiä tietoja, nimittäin kaikista muista kihlakunnista paitsi Pikku-Savosta, jonka summa on haettava vuodelta 1619. Sen lisäksi näkyy vuonna 1621 vallityö-rahoja karttuneen tavallista runsaammin. Tämän veron kokonaissummaksi saamme siten 2,519 talaria

---

[1]) Vaaranen, Saml. af Urk., II, 343 s:lla; Rannan kihl. tilik. 1617 6024 nid., 1618, 6837 nid., 1623, 6086 nid.; Lapveden kihl. tilik. 1617, 6026 nid., 1618, 6039 nid., 1623, 6087 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1617, 6028 nid., 1618, 6041 nid., 1623, 6090 nid.; Äyräpään kihl. tilik. 1617, 6030 nid., 1618, 6043 nid., 1623, 6092 nid.; Suur-Savon tilik. 1617, 6776 nid., 1618, 6781 nid.; Vähän-Savon tilik. 1618, 6779 nid., 1619, 6783 nid.

[2]) Kamarin reg. 1621, kirje $^{24}/_{2}$ ja 1624, kirje $^{7}/_{4}$.

22 äyriä 4 penninkiä. Mitä Väsbyn veroon tulee, saamme yhteisen summan rahassa ainoastaan Viipurin läänin neljästä kihlakunnasta vuodelta 1623. Se oli silloin 577 talaria 21 äyriä $18^2/_5$ penninkiä.

Oulun- ja Kajaaninlinnan vero suoritettiin näitten linnain nihtien ylläpitämiseksi niitten kuuden päivätyön sijasta kultakin manttaalilta, jotka talonpojat olivat velvolliset teettämään näihin linnoihin. Tämän veron määrä manttaalilta oli 1 markka rahaa, 5 kappaa viljaa, $^1/_2$ naulaa humaloja, $^1/_2$ naulaa voita, $^1/_2$ naulaa suoloja, 5 naulaa lihaa, 5 naulaa suolakalaa eli silakoita ja naula kuivaa kalaa. Rahassa laskettuna teki se vuonna 1618 yhteensä 4 markkaa manttaalilta [1]).

Eräästä kuninkaan kirjeestä 25 p:ltä lokakuuta 1617 näemme, että tämä vero silloin oli puolta pienempi kuin ennen. Vähennys oli nähtävästi tapahtunut edellisenä vuonna. Tätä veroa tarkoitettiin kaiketi sillä nihtien palkkaamiseen kannetulla yksin-omaittain Pohjanmaalla tavattavalla verolla, josta kuningas vuonna 1616 samaten kuin ketunnahka-verosta oli antanut Pohjanmaan asukkaille mieluiseksi ajaksi puolet anteeksi. Samalla oli hän vapauttanut talonpojat edellisen veron kuljetuksen maksamisesta. Jo mainitussa kuninkaankirjeessä vuodelta 1617 luvattiin Pohjanmaan talonpojille lisäksi se helpoitus, että Oulun ja Kajaanin linnain vero lyhennettäisiin heidän sotavarustus-verostaan. Niinkuin aikaisemmin kerroimme, ei tästä vähennyksestä tullut mitään.

---

[1]) Oulun ja Kajaanin linnan tili 1618, 4923 nid., Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1619, 4927 nid., 1623, 4947 nid., Etelä-Pohjanmaan tilik. 1623, 4945 nid. ja 1624, 4949 nid.

Tämän helpoituksen jättäminen sikseen vaikutti kai, että Pohjanmaan talonpojat vielä 1619 lähettivät muutamia edusmiehiä kuninkaalle valittamaan koko maakunnan puolesta tästä verosta ynnä muutamista muista epäkohdista. Vastatessaan näitten edustajain jättämään valituskirjeeseen lausuu kuningas, että hän tulee lähettämään Philip Schedinghkin muutamain muitten kuninkaan palvelijain kanssa tutkimaan näitä ynnä muita epäkohtia maakunnassa. Siksi kun tämä tarkastus on ollut, lupaa kuningas, että ne, jotka ovat perinköyhät ja joiden veroista on jäänyt rästiä, saisivat verokantajain puolesta jäädä rauhaan muitten rästien suhteen paitse Elfsborg'in lunnaitten, jotka ovat suoritettavat. Niinkuin sotavarustus-verosta oli Oulunjärven pitäjäläiset vapaat tästäkin verosta muutamina vuosina. 1618 vuoden Oulun ja Kajaanin linnan veron tilissä ilmoitetaan syyksi tähän vapautukseen, ett'ei heille Juhana Otenpojan maanmittailussa määrätty mitään päivätöitä suoritettaviksi [1]).

Tämän veron summan koko Pohjanmaalla tapaamme ilmoitettuna rahassa ensi kerran vuonna 1623. Silloin oli sen kokonaissumma Etelä-Pohjanmaalla 1036 talaria 28 äyriä $17^{1}/_{4}$ penninkiä mutta lukemalla pois lyhennykset ainoastaan 796 talaria 4 äyriä $17^{1}/_{5}$ penninkiä. Pohjois-Pohjanmaalla oli sen kokonaissumma samana vuonna 982 talaria 8 äyriä $15^{27}/_{35}$ penninkiä ja puhdas tulo, kun lyhennykset siitä laskettiin, 741 talaria 16 äyriä $15^{27}/_{35}$ penninkiä. Yhteensä nousi tämän veron puhtaan tulon summa Pohjanmaalla jo mainittuna vuonna 1623 1537 talariin 21 äyriin $8^{34}/_{35}$ penninkiin. Vuoden 1623 jälkeen ei Oulun ja Kajaanin linnain

---

[1]) Etelä-Pohjanmaan maakirja 1617, 4912 nid., 116 s:lla; Vaaranen, Saml. af Urk., V, 128 s:lla; Pohjanmaan veronvähennyskirja 1618, 4922, 2 s:lla; Oulun ja Kajaanin linnan veron tilik. 1618, 4923 nid.

veroa erityisesti mainita. Se luettiin sen jälkeen vuotuiseen veroon [1]).

---

[1]) Etelä-Pohjanmaan tilik. 1623, 4945 s:lla; Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1633, 4947 nid.

7 Luku.

Pikku tulli. — Uunirahat. — Aksiisit.

1622 vuoden valtiopäivillä hyväksyttiin kannettavaksi koko Ruotsin valtakunnassa uusi vero, joka tasaisemmin kuin entiset verot tuli kohtaamaan kaikkia yhteiskunta-luokkia. Se oli nimittäin tulli kaupunkiin tuodusta maalaistavarasta, jonka maksamiseen toiset suoranaisesti ottivat osaa, toiset välillisesti. Sitä nimitettiin „pikku tulliksi“ ja se suoritettiin kaikista „syötävistä ja kulutettavista tavaroista“, jotka vietiin kaupungin torille tai markkinoille kaupittaviksi tai muuten kaupunkiin syötäviksi ja käytettäviksi. Useimmista maksettiin $^1/_{32}$ niiden arvosta tullina. Tullin suorittamisesta ei mikään sääty ollut vapautettu, ei aatelistokaan, vaikka sillä muissa suhteissa oli paljon etuja.

Pikku tullin kantamista varten oli joka kaupunki aitauksella ympäröittävä ja aitaukseen laitettava yhtä monta porttia, kuin teitä johti kaupunkiin. Joka portille oli tullihuone rakennettava, jossa kaupunkiin tuotavat tavarat olivat tarkastettavat. Kunkin tulliportin sisäpuolella piti olla avonainen paikka, jota sopi käyttää yleisenä torina. Sille tuli niiden, jotka maalta saapuivat, jäädä odottamaan tavaroineen (ja karjoineen) siksi, kunnes tullaus oli tapahtunut. Sen jälkeen saivat he siellä myydä tavaransa tai viedä ne

muuanne kaupungissa, minne tahtoivat. Laivoilla tai veneillä saapuneet eivät saaneet purkaa lastiansa, ennenkuin tullaus oli tapahtunut. Tullihuoneitten piti olla auki kesän aikana kello 4:stä ja talvella kello 6:sta aamusella. Joka tullihuoneessa piti olla tullinkirjuri ja valan vannonut punnitsija. Punnitsija punnitsi tavarat, joista sitten tullinkirjuri piti kirjoja. Kun tavarat olivat tarkastetut ja tulli maksettu, sai tavarain omistaja kuitiksi erityisen merkin. Rahat, jotka saatiin tullista, olivat pantavat eri kistuun, joka oli tullihuoneessa. Se pidettiin lukottuna, ja rahat laskettiin siihen kolosta, joka oli sen yläkannessa. Rahoja ei edes annettu tullinhoitajalle, vaan se, joka suoritti tullin tavaroistaan, laski rahat tullinhoitajan nähden, niin että hän huomasi ne oikein lasketuiksi, jonka jälkeen tullin suorittaja itse heitti ne kolosta laatikkoon. Laatikon avaimet olivat käskynhaltijalla, joka oli velvollinen joka keskiviikko käymään sitä tyhjentämässä sihtierinsä kanssa.

Aatelisilla oli tämän tullin suhteen nimen-omaan se etuoikeus, että saivat tuoda kaupunkiin muassaan kistunsa, arkkunsa ja matkaeväänsä tullaamatta. Mutta, jos heillä oli joku laiva tai iso vene ja siinä enemmän, kuin he omaksi ja seurueensa kohtalaisiksi matkaeväiksi tarvitsivat, esim. pitempää kaupungissa oloa varten tarvittava muona, niin oli se kirjoihin pantava ja siitä tulli maksettava. Kaikkien muitten kaupunkiin tulijain piti ilmoittaa mukanaan tuomansa tavara ja siitä maksaa tullia.

Luonnollisia poikkeuksia tullisäännöstä olivat sellaiset, kuin ett'ei rattaista ja niitä vetävistä hevosista tai häristä eikä venheistä, kun niillä tavaroita tuotiin kaupunkiin ja sieltä takaisin, maksettu tullia. Myöskin tavarat, jotka vaan kuljetettiin kaupungin läpi, olivat tullista vapaat, mutta ett'ei matkalla mitään kuormista purettaisi ja myytäisi, lähetettiin

mukaan nihti niitä vartioimaan sillä aikaa, kun matka kaupungin läpi kesti [1]).

Mitä tulee tämän veron käytäntöön panemiseen Suomessa, annettiin marraskuun 30 p:nä 1622 erityinen pikku tullin sääntö Viipuria varten, ja sitä piti myöskin muissa maamme kaupungeissa noudattaa. Sisällykseltään on se pääasiallisesti yhtä pitävä sen kanssa, mitä edellisessa olemme esittäneet pikku tullista. Tämän ohessa sisältää se vain vähäisiä Viipuria koskevia paikkakunnallisia määräyksiä.

Maamme käskynhaltijoille annettiin toimeksi kutsuttaa kokoon kaupunkien, kauppalain ja markkinapaikkain ympäristössä sijaitsevain kihlakuntain talonpojat ja määrätä heidät rakentamaan aitaukset näiden paikkain ympäri. Aitausten piti olla kahdeksan kyynärää korkeat, ja kunkin portin kohdalle oli rakennettava kaksi pientä rakennusta, yksi kummallekin puolelle tietä. Näistä oli toinen tullinvartioita toinen tullinkirjuria varten. Myöhemmällä rakennuksella näkyy tarkoitettavan tullihuonetta. Aitausten kunnossa pitäminen tuntuu myöskin olleen rahvaan velvollisuutena.

Ylimmän johdon pikku tullin toimeen panemisessa maassamme antoi kuningas valtioamiraalille Kaarlo Gyllenhjelmille, joka siihen aikaan kävi Suomessa väen-ottoa ynnä muutamia muita hallituksen määräämiä toimia varten, joista aikaisemmin olemme puhuneet. Tullinhoitajat oli taas käskynhaltijoilla oikeus määrätä [2]). — Koska pikku tullista saadut rahat verokirjoissa tavataan yhdessä n. k. aksiisien ja uunirahain

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 756 ja 759 s:lla; Sama, Saml. af kongl. bref, stadgar etc. I, 836—841 ja 841—846.

[2]) Vaarasen painamat. kok. 1622 n:o 20, kirje $^{4}/_{12}$, n:o 22, kirje $^{17}/_{12}$ ja n:o 24, kirje $^{18}/_{12}$; kamarin reg. 1632, kirje $^{29}/_{11}$.

kanssa, joista myöhemmin tulemme puhumaan, emme tässä voi antaa tietoja pikku tullin suuruudesta maassamme.

Alkuperäinen sääntö pikku tullista muodostui kuitenkin aikojen kuluessa paljon toisenlaiseksi siihen tulleitten lisäysten ja muutosten kautta. Niinkuin kauppa-oloista puhuessamme tulemme näkemään, ruvettiin antamaan tämän veron kantaminen arennille yksityisille, mutta useimmiten itse kaupunkien asukkaille. Tätä menetystapaa ruvettiin jo seuraavana vuonna 1623 noudattamaan muutamassa paikkakunnassa asukkaiden hartaista pyynnöistä. Toinen muutos oli, että vuonna 1631 pikku tulli kohotettiin hopearahan arvon mukaan samaten kuin myllytulli. Tämän kautta tuli vehnätynnyrin tulli, jota ennen oli maksettu 3 äyriä, nyt kohoamaan $6^1/_2$ äyriksi, vehnäjauhojen tulli kohosi $3^1/_2$ äyristä $7^1/_2$ äyriin tynnyriltä ja ruistynnyrin 2 äyristä $4^1/_2$ äyriin. Kumminkin määrättiin taas vuonna 1633 silloin pidetyillä valtiopäivillä kaikkien säätyjen tekemistä valituksista, että pikku tulli Vapunpäiväksi samana vuonna vähennettäisiin alkuperäiseen määräänsä. Papistolle ilmoitettiin, että vähennys oli tapahtuva Filipin Jaakobin päivänä. Niinkuin olemme aikaisemmin maininneet, määrättiin sittemmin samana vuonna 1633 kaikki verot suoritettaviksi hopearahan arvon mukaan [1]).

Pikku tullin yhteydessä sopii tässä mainita se vero aitauksen rakentamiseksi kaupunkien ympäri, joka vuonna 1622 laskettiin maalaisrahvaan suoritettavaksi. Monessa maakunnassa ei nimittäin rahvas suorittanut itse tätä työtä, jonka

---

[1]) Kamarin reg. 1623, kunink. kirje Sven Maununpoika Eketrälle $^{18}/_{9}$; Stjernman, Saml. af kongl bref, stadgar etc. I, 993—1001 s:lla, II, 1 s:lla; Stjernman, Mötens o. riksd. beslut, II, 841, 846, 847, 848 s:lla; neuvoskunnan reg. 1631, kirje $^{11}/_{3}$ 148 s:lla; valt. reg. 1633, kirjeet $^{7}/_{3}$ 214 s:lla ja $^{16}/_{4}$ 554 s:lla.

kuningas kirjeessään käskynhaltijoille oli määrännyt sen tehtäväksi, vaan maksoi rahaveron. Niin oli ainakin asian laita Eerikki Haren käskynhaltija-kunnassa, joka sisälsi Hämeen ja Uusmaan. Tämän käskynhaltija-kunnan kihlakunnissa suoritettiin tämä vero niin, että talonpojat Sääksmäen, Hattulan ja Hollolan kihlakunnissa suorittivat kokonaismanttaalilta 1 talarin, Raaseporin läänissä taas kultakin manttaalilta eli talolta 24 äyriä. Porvoon läänistä ei ole veronselitystä, mutta luultavata on, että siellä kannettiin niinkuin Raaseporin läänissä. Rälssistä ei puhuta mitään, niin että se mahtoi olla tästä verosta vapaana [1]).

Samaan aikaan, kun säännöt pikku tullista ilmestyivät, julkaisi kuningas sääntöjä n. k. aksiiseista. Niihin olivat nimittäin säädyt suostuneet 1622 vuoden valtiopäivillä yhdessä pikku tullin kanssa. Aksiiseihin oli jo Kaarle IX pannut alun. Hän oli määrännyt aksiisin maksettavaksi ulkomaalaisista juomista sekä oluen panemisesta ja oluen myymisestä. Kustaa Aadolf jatkoi samaan tapaan ja julkaisi nyt vuonna 1622 tarkkoja sääntöjä aksiiseista oluenpanemisesta, oluen, siman, viinien ja etikan myymisestä [2]). Hollannin malliin ulotti hän myöskin aksiisit useaan tärkeään ruokatavaraan. Vuonna 1622 ilmestyi sääntö teurastamisesta kaupungeissa, josta myöskin aksiisia piti maksaa. Yksityiset por-

---

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1622 n:o 20, kirje $^{4}/_{12}$; Raaseporin läänin tilik. 1623, 3624 nid.; Porvoon läänin tilik. 1623, 3622 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1622, 4473 nid.; Hollolan ja Hattulan tilik. 1622, 4471 nid.

[2]) 1613 määräsi Kustaa Aadolf toisen aksiisin, joka maksettiin maahan tuodessa juomista, s. o. tuontitulli niistä. (Stjernman, Saml. af förordn. j. n. e. I, 582 ja 583 s:lla).

varit olivat velvolliset maksamaan tämän aksiisin, kun teurastus oli tapahtunut, lihanmyyjät, kun olivat saaneet lihat kaupaksi. Seuraavana vuonna 1623 julkaisi kuningas vielä sääntöjä aksiisin maksamisesta kaikellaisesta torikauppiaitten kaupaksi tarjoomasta ruokatavarasta. Suomessa ei tästä määräyksestä ainakaan aikakaudella, jota tässä esityksessämme olemme kuvanneet, tullut juuri mitään.

Nämät aksiisit olivat samaten kuin pikku tulli useimmiten $^1/_{32}$ tavaran arvosta. Poikkeuksia löytyi kuitenkin monta, varsinkin mitä teurastettuun lihaan ja kotimaiseen olueen tulee. Koska puhuessamme elinkeinoista jälleen palaamme aksiiseihin, jätämme näitten asiain tarkemman selityksen siksi. Ainoastaan sen tahdomme tässä mainita, että aatelisillä oli oikeus teurastuttaa aksiisia maksamatta omaksi tarpeekseen pientä karjaa omissa taloissaan kaupungeissa. Tällä säädyllä oli myöskin vapaus aksiisimaksuista niistä ulkomaalaisista juomista, jotka omalla kustannuksellaan toivat maahan omaksi tarpeekseen. Mutta jos aatelismies jossakin kaupungissa osti tällaisia juomia laivasta, tuli hänen säännön mukaisesti maksaa aksiisi niinkuin muutkin.

Aksiisit annettiin sitten niinkuin pikku tulli vuokralle, maamme kaupungeissa tavallisesti pikku tullin kanssa yhdessä. Siitä syystä emme tässä voi ilmoittaa mitään erityissummaa niistä [1]).

Leipomisestakin alettiin vuonna 1622 kantaa vero, ja kun oli vaikeata saada tarkkoja tietoja siitä, miten paljon

[1]) Stjernman, Samling af kongl. bref, stadgar etc. I, 537, 574, 582, 853, 862, 865, 868, 870, 874, 881 s:lla; Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 756 ja 759 s:lla; Vaaranen, Saml. af Urk., II, 286—87, 308 ja 316 s:lla.

kukin leipoi, säädettiin vero kannettavaksi leipoma-uunien mukaan. Jokainen leipuri, jonka uuni oli siksi iso, että hän päivässä voi leipoa ja paistaa tynnyrin vehnä- ja tynnyrin ruisjauhoja, oli velvollinen maksamaan uunistaan 4 äyriä päivältä niin monesta arkipäivästä, kuin vuodessa on. Jos uuni oli tätä määrää isompi, kohosi vero suhteellisesti. Kuukausittain tuli tätä veroa varten asetetun veronkanto-miehen kantaa se ja joka kerralla antaa leipurille kuitti. Näiden kuittien avulla piti sitten vuoden lopussa tarkastaa, oliko vero oikein kannettu vai eikö. Kaupunkien porvaristo ja muut asukkaat saivat pitää leipoma-uuninsa, jos maksoivat kuusi talaria uunista, jossa paistettiin vehnäleipää ja lestyä ruisleipää, mutta 6 markkaa vuodessa uunista, jossa paistettiin sarvileipää (spisbröd). Uunirahoja oli maksettava neljännellä osalla kerralla neljänä määräaikana, jolloin tämän veron veronkantaja eli n. k. tarkastaja tarkasti, kellä oli leipoma-uuni ja mitä hän leipoi. Niiden, jotka eivät tahtoneet maksaa veroa uunistaan, täytyi hajoittaa se.

Turusta on meillä vuodelta 1623 ilmoitus uunirahain summasta. Silloin suoritti siellä 568 henkeä kuusi markkaa, 4 kolme talaria ja 5 kolme markkaa. Siis ei ainoakaan suorittanut niistä uuneista, joissa vehnäleipää leivottiin, määrättyä 6 talaria, vaan puolet siitä, ja muutamat kaupunkilaiset näkyvät päässeen puolella määrällä verosta, joka suoritettiin uuneista, joissa vain sarvileipää leivottiin. Tämä lievennys tapahtui nähtävästi köyhyyden tähden. Uunirahain summa Turusta vuodelta 1623 oli siten 867 talaria 24 äyriä. Seuraavana vuonna 1624 maksoi Turussa kolme henkilöä uunistaan 3 talaria, 578 6 markkaa ja yksi, josta nimen-omaan ilmoitetaan, että hän oli perin köyhä, 3 markkaa. Turun uunirahain summa oli sinä vuonna 880 talaria 14 äyriä, joista 463 talaria 1 äyri oli maksettu, 417 talaria 13 äyriä taas rästinä.

Vuonna 1629 ilmoitti Turun kaupungin neuvosto tarkastaja Abraham Draghonin tekemän kysymyksen johdosta, että uunirahain maksu sovitettiin leipomisen määrän ja maksajan omaisuuden mukaan, niin että köyhä pääsi vähemmällä kuin rikas.

Viipurista on meillä vuodelta 1626 luettelo kaikista, jotka suorittivat tässä kaupungissa uunirahat uuneistaan. Veroitettuja uuneja oli kaupungissa silloin 275, joista kustakin maksettiin 6 markkaa eli yhteensä 412 talaria 16 äyriä. Muista Suomen kaupungeista meillä ei ole tietoa uunirahain summasta [1]).

Pikku tullista, aksiiseistä ja uunirahoista on meillä tietoja niiden yhteisestä summasta Suomen maaherrakunnasta vuosilta 1627, 1628, 1630 ja 1635. Siis puuttuu tietoja Pohjanmaan kaupungeista. Näitten kolmen veron yhteinen summa Suomen maaherrakunnasta oli vuonna 1627, ensimmäisenä, jolta meillä on tässä suhteessa tietoja, 9,624 talaria 6 äyriä 6 penninkiä. Korkeimmillaan oli se vuonna 1630. Silloin oli sen summa 13,900 talaria. Vuodelta 1635 on meillä tietoja vain 7 kaupungista n. k. „pienistä tulleista", joilla kaiketi tarkoitetaan näitä veroja yhdessä. Näistä kaupungeista maksoi Turku 2,500 talaria hopearahaa, Uusikaupunki 300, Rauma 425, Pori 200, Porvoo 375, Helsinki 275 talaria hopearahaa ja Tammisaari 182 talaria 28 äyriä 1 penningin hopearahaa [2]).

---

[1]) Stjernman, Saml. af kongl. bref, stadgar etc. I osa, 863—64 s:lla; Turun uunirahain tili 1623, 250 nid. ja 1624, 251 nid.; Åbo stads dombok 1626—32, 65 s:lla, pöytäk. $^3/_{11}$; Viipurin kaupungin manttaali- ja uunirahain luettelo vuodelta 1626, 6107 nid.

[2]) Suomen päätilit 1626 (418 nid.), 1629 (439 nid.) ja 1634—35.

8 Luku.

Myllyvero eli tulli.

Vuoden 1625 valtiopäivillä myönsivät Ruotsin valtakunnan säädyt kannettavaksi uuden veron niinkutsutun myllyveron. Tämä oli maksettava myllyssä jauhettavasta viljasta.

Ennenkuin asia otettiin valtiopäivillä puheeksi, kutsui kuningas Tukholmaan kokouksen, jossa oli läsnä valtioneuvosto, aatelin jäseniä ja piispoja. Kokous pidettiin joulukuun keskivaiheilla, ja juuri tämän kokouksen neuvosta ja kehoituksesta toi kuningas vähän myöhemmin kokoontuneille säädyille ehdotuksensa myllyverosta.

Tämä pienempi 1624 vuoden lopussa pidetty kokous ehdotti kannettavaksi sotaväen ylläpitämiseksi myllyllä jauhettavasta viljasta seuraavat määrät yli tavallisen jauhomismaksun: vehnä- tai hernetynnyristä 8 äyriä, ruis-, mallas-, ohra- ja tattaritynnyristä 6 äyriä, kauratynnyristä 4 äyriä, puurojauhoista (stamp) [1] 2 äyriä. Ei kukaan saanut olla näistä maksuista vapaa, ei ylhäinen eikä alhainen, jauhokoon omassa tai toisen, kruunulle tai rälssimiehelle kuuluvassa

---

[1] Kaiketi tarkoitetaan tässä joitakin karkeita, vähällä vaivalla aikaansaatuja jauhoja, koska tulli oli niin pieni. Ehkä ne valmistettiin survomalla, joka selittäisi nimen „stamp“. Ali-Satakunnan tuomiokirjassa vuodelta 1620 mainitaan Eurassa syyskuun 22 p:nä pidettyjen keräjäin pöytäkirjassa „stampmiöll“.

myllyssä. Kumminkin myönnettiin aatelisille, ett'ei heidän yksityistä omaisuutta ja yksityis-oikeuksia loukattaisi. Ainoastaan siitä oli pidettävä kiinni, että kruunun viranomaiset kantaisivat veron tai antaisivat sen vuokralle aatelisille heidän myllyistään ja muista myllyistä niihin asetettaville myllyreille [1]).

Valtiopäivillä olivat sitten eri säädyt tilaisuudessa lausua mielipiteensä uudesta ehdotetusta verosta. Aatelissääty suostui kohta siihen. Pappissääty huomautti, miten tästä verosta seuraisi se epäkohta, että sen johdosta täytyisi joko lakkauttaa käsi- ja puromyllyt tai verottaa niitä niin korkealle, että omistajain täytyisi jättää ne sikseen. Heidän olisi sitten pakko suurella vaivalla lähteä veromyllylle ja siellä suorittaa, mitä suoritettavaksi tulee. Ja kumminkin voi monella olla varsin vähän vietävänä, niin että tämä köyhille tulisi liian suureksi rasitukseksi, paitse että moni heistä kadottaisi myllynsä, vaikka hänellä pitäisi olla oikeus käyttää sitä oikein saavutettuna omaisuutena. Vielä sanoo papisto samassa lausunnossa, että se virkansa ja oman tuntonsa tähden ei voi olla hänen majesteettiään alammaisesti huomauttamatta siitä suuresta ahdingosta, johon köyhät tämän kautta joutuvat. Heidän täytyy toisinaan uhkaavan hädän tähden puida ensimmäinen lyhteensä, jonka pellosta saavat, ko'ota tähkäpäitä ruuakseen sekä kalliina aikoina kerjäämällä tai raskaalla työllä hankkia nelikko rikkaammilta ravinnokseen. Jos nyt heiltä otetaan käsimyllyt ja lähimmät puromyllyt tai näitä myllyjä liiaksi rasitetaan ja verotetaan, tulevat nämät köyhät ja heidän lapsensa kärsimään suurta köyhyyttä. „Jumala on

[1]) Riksdagsacta 1617—32 (Rådsslag och resolution fattadt på allernådigste propositionen af närvarande riksens råd, ridderskap o. biskopar (Stockholm den 17 December 1624).

itse", jatkaa papisto lausunnossaan, „sanassaan etu-oikeuttanut köyhät, ja jos köyhiä täten liiaksi rasitetaan, niin että huokaavat meidän tähden, on pelättävänä, että onnettomuus kohtaa meitä ja Jumalan rangaistus koko valtakuntaa. Siten voi se, josta arvelemme tulevan meille hyötyä, olla meille onnettomuudeksi". Nämät sanat ovat selvänä osotuksena, miten suurella myötätuntoisuudella pappissääty tässä niinkuin monessa muussakin asiassa piti talonpoikain ja alhaisemman kansan puolta. Omasta puolestaan lupasi pappissääty antaa 10,000 talaria valtion tarpeisiin, koska sen vuoden myllytulli tuli sangen pieneksi. Kuitenkin oli tämä summa, niinkuin tulemme näkemään, varsin riittämätön valtakunnan suuriin menoihin.

Porvarissääty arveli myöskin, että käsimyllyt säilytettäisiin. Tätä oikeutta toivoivat ylämaan kaupunkien asukkaat pitkän matkan tähden, joka heillä oli myllylle. He lupasivat kussakin kaupungissa viedä kaikki käsimyllyt samaan paikkaan, jossa jauhaisivat ryynejä ynnä muuta sellaista. He lupasivat myös ilmoittaa aksiisimestarille ennakolta, mitä he aikoivat jauhaa, ja maksaa siitä tulli. Muuten teki porvarissääty tätä veronkantoa vastaan sen muistutuksen, että rukiista ja vehnistä maksettava tulli oli liian korkea. Kumminkin sanoi se olevansa suostuvainen maksamaan ruistynnyristä 6 äyriä, jos vehnistä annettaisiin joku lievennys. Sen lisäksi pyysi se, että uunirahat lakkautettaisiin ja kaupunkien kahdeksi vuodeksi myöntämä kontributiooni loppuisi vuodella 1626.

Talonpoikaissäädyn lausumasta mielipiteestä myllyveron kannosta olemme jo aikaisemmin kertoneet puhuessamme karja- ja kylvöverosta. Niinkuin silloin osotimme, oli tämä sääty vastahakoisin suostumaan uuteen veroon.

Kun kuningas huomasi näin suuren vastahakoisuuden, päätti hän käyttää toista keinoa tarkoituksensa saavuttamiseksi. Koska oli valitettu, että aiottu myllyvero liiaksi ra-

sittaisi köyhiä, ehdotti kuningas, että varakkaammat valtakunnassa suorittaisivat tämän veron. Hän kehotti sentähden valtiosäätyjä antamaan panna kirjoihin varakkaammat eri säädyistä ja taksoittamaan niitä heidän omaisuutensa mukaan. Hänen mielestään saattoi kussakin säädyssä olla kuusi tai seitsemän tuhatta henkeä, joista kukin voisi helposti antaa valtion tarpeisiin sata talaria tai sen yli. Jos nyt laskemme, että kuusituhatta henkeä kustakin valtion neljästä säädystä suoritti sata talaria, saamme 2,400,000 talaria. Tämän ajan kurssin mukaan oli Ruotsin talari neljä Ruotsin markkaa ja riksi $6^1/_2$ samoja markkoja, joten koko summa rikseissä tulisi olemaan lähes $1^1/_2$ miljoonaa. Jos 7,000 henkeä kustakin säädystä suorittaisi 100 talaria, saataisiin yli 1,700,000 riksiä. Valtio tarvitsi siis näihin aikoihin vähintäin puolet lisään siihen, mitä Elfsborgin lunnaiksi määrättiin [1]).

Kuningas voittikin esityksellään tarkoituksensa. Kun hän oli lopettanut puheensa ja poistunut, kehotti kansleri joka säätyä erikseen antamaan lausuntonsa. Aatelisto, porvaristo ja talonpojat ilmoittivat silloin tyytyvänsä ehdotettuun myllyveroon. Kaksi myöhempää säätyä lausui sen ohessa vastustavansa ehdotusta varallisten taksoittamisesta. Papisto ei aluksi lausunut mitään, koska se arveli lupaamal-

---

[1]) Hallenberg, joka laskee tarvittavan rahasumman noin $1^1/_2$ miljoonaksi riksiä, lisää, että se hänen aikanaan valloilla olevan laskutavan mukaan oli 90 Ruotsin tynnyriä kultaa (siis 17 sataluvun lopussa käytetyä tynnyriä kultaa). Cronholm, joka Hallenbergin mukaan kertoo kuninkaan säädyiltä pyytämästä summasta, mainitsee vaan lyhyesti, että sama summa oli 90 tynnyriä kultaa. Lukija tulee tästä hänen esityksestään luuloon, että tarkoitettiin 1625 vuoden tienoilla käytettyjä kultatynnyrejä. (Hallenberg, Gustaf Adolfs hist. V, 349 s:lla, Cronholm, Sveriges hist. und. Gustaf II Adolfs reg. IV, 575 s:lla).

laan 10,000 talarilla jo uhranneensa kylliksi. Mutta kun kansleri osoitti perusteellisillä syillä, ett'ei sellainen summa riittänyt valtion tarpeisiin, antoi tämäkin sääty suostumuksensa. Valtiopäivillä hyväksyttiin siten lopulta myllyvero kaikissa säädyissä. Aatelisto ehdotti, että heidän oikeutensa koskiinsa sekä myllyihinsä ja niistä tulevaan jauhomistulliin säilytettäisiin. Kuitenkin huomaamme valtiopäiväpäätöksestä, että alkuperäistä ehdotusta paljon oli muuteltu säätyjen lausumain toivomusten mukaan, niinkuin kertoessamme itse päätöksestä tulemme näkemään [1]).

Myllyvero oli muuten ensimmäinen varsinainen vero Ruotsin valtakunnassa, joka ilman eroitusta lankesi samanlaisena kaikkien säätyjen niskoille. Itse säädyt 1625 vuoden valtiopäivillä huomauttavat asiasta sanoen valtiopäiväpäätöksessään, että ne verot, jotka siihen saakka olivat olleet valtakunnan kannettavina, eivät tahtoneet riittää, vaikka niitä lisättäisiinkin, koska korkeimmat ja rikkaimmat säädyt valtakunnassa lampuotineen ja väkineen olivat niistä vapautetut etu-oikeuksien ja vanhan tavan tähden [2]).

Veron kannon helpottamiseksi päätettiin määrätä kaiken jauhon jauhettavaksi erityisissä suurissa veromyllyissä, jotka sitä varten olivat rakennettavat. Ainoastaan semmoisissa paikoissa, joista oli liian pitkä matka tai vaivaloinen tie veromyllylle, saisivat puro- ja tuulimyllyt jäädä seisomaan, mutta joka paikassa, jossa jollakin tavalla olivat veromyl-

---

[1]) Riksdags o. kröningsacta 1617—32, 1625 vuoden valtiopäivät (Pappissäädyn vastaus kuninkaalliseen esitykseen, 361 s:lla, ja porvariston pyyntö hallitukselta samoilla valtiopäivillä, 379 s:lla). Hallenberg, Svea rikes hist. und. Gust. II Adolfs reger., V osa 348—352 s:lla Cronholm, Sveriges hist. und. Gust. II Adolfs reg. IV, 573—576 s:lla; Stockholms Magazin 1781, 4 vihko, 256—258 s:lla.

[2]) Tästä oli luonnollisesti pikku tulli poikkeuksena.

lylle haitaksi, olivat ne revittävät. Sentähden tuli kuninkaan antaa komissariensa kussakin maakunnassa, kihlakunnantuomarin ja lautakunnan kanssa pitäjä pitäjältä tutkia kustakin puro- ja tuulimyllystä, tulisiko se jäämään vai ei, antaen asiasta tuomionsa. Käsimyllyistä määrättiin, että kaikilla sekä kaupungeissa että maalla olisi oikeus pitää niitä talossaan ryynien jauhamista varten. Köyhä, jolla oli ainoastaan vähäisen jauhettavana, saisi sellaisella sen jauhaa tullaksensa paremmin toimeen. Kumminkin, ett'ei tämän kautta kruunulle tuleva vero vähentyisi, tuli jokaisen, joka tahtoi käsimyllyä käyttää, ilmoittaa keräjissä, kuinka paljon ja minlaista viljaa hän aikoi sillä jauhaa, ja maksaa samassa voudille siitä tulli. Niiden taas, jotka kaupungeissa aikoivat käsimyllyjä käyttää, tuli ilmoittaa samalla tapaa asia aksiisipuodissa aksiisimestarille ja maksaa vero hänelle. Hevoskierroksella varustetut myllyt kiellettiin tykkönään [1]).

Valtiopäivillä ehdoitettiin vielä, että myllytulli annettaisiin vuokralle mylläreille tai myllyjen omistajille, jos he nimittäin olivat valmiit maksamaan saman verran kuin muut. Mutta jos tämä tuuma ei menestyisi, voisi kuningas määrätä miehiä, jotka panisivat myllyillä kirjoihin, mitä jauhetaan ja kantaisivat kruunulle tulevan veron, kumminkin tekemättä millään tavalla myllyn omistajalle vahinkoa hänen oikeuksissaan [2]).

Vielä samassa kuussa, jonka ensi päivinä valtiopäiväpäätös oli tehty, lähetti hallitus maakuntiin käskynhalti-

[1]) Veroa maksettiin tynnyristä kauroja tai sekulia, jotka myllyyn vietiin, 2 äyriä; tynnyristä selviä ohria 3 äyriä; tynnyristä rukiita ja ohria sekasin 4 äyriä; tynnyriä maltaita 3 äyriä; tynnyristä herneitä, jotka vietiin myllyyn, 6 äyriä; tynnyristä tattaria 6 äyriä; tynnyristä selviä rukiita 8 äyriä; tynnyristä vehniä, jotka jauhottiin, 12 äyriä.

[2]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 783—786 s:lla.

joille myllytullin kannosta ohjeita, jotka sitten uudistettiin ja täydennettiin kesäkuun lopussa. Niiden mukaan tuli heidän käskeä voutien ja kruununtulojen vuokraajain kussakin läänissä julistaa valtiopäivä-päätös kirkonmäillä ja keräjissä, panna kirjoihin ja tarkastaa kaikkia pitäjissä löytyviä myllyjä. Joka myllyyn oli toimitettava pieni lukolla varustettu kistu, jonka kannessa oli läpi. Myllärin piti nyt pitää silmällä, että kaikki, jotka myllyssä jauhattivat, olkoot sitten aatelisia, pappeja, ratsumiehiä, nihteja tai talonpoikia, maksoivat veron. Olivatpa siihen velvollisia myllyn-omistajakin ja mylläri itse. Vero tuli myllärin ensin laskea, oliko se oikea, ennenkuin se kistuun pantiin. Sen lisäksi oli myllyn ovelle naulattava myllyveron-sääntö. Pienien jalkamyllyjen omistajat saivat, jos halusivat, maksaa myllystään jonkun, arvostelun mukaan määrätyn, summan vuodessa. Talonpojat ja myllärit, jotka pieniä myllyjä hoitivat, velvoitettiin vannomaan vala, ett'eivät millään tavalla pettäisi kruunua tai talonpoikia. Samanlainen vala oli myös vaadittava niiltä myllăreiltä, jotka asetettaisiin suuriin myllyihin. Myöhempiin myllyihin oli sen lisäksi asetettava tarkastajia (inspectorer), joiden piti valvoa myllärin toimia. Maaseudulla piti papin ja yhden tai kahden luottamusmiehen, jotka voivat olla joko aatelisia tai talonpoikia, kaupungeissa taas kahden kunnollisen porvarin pitää tullikistun avaimia. Papin ja näiden luottamusmiesten velvollisuutena oli aikaisemman säännön mukaan joka kuukauden lopussa avata tullikistu, ottaa siihen keräytyneet rahat ja lähettää ne, kun olivat niitten määrän kirjoittaneet muistiin, voudille tai vuokraajalle. Näitten tuli kirjoittaa ne kirjoihin epämääräisten (ovissa) saatavien joukkoon ja sitten lähettää ne käskynhaltijalle. Myöhemmän säännön mukaan piti papin ja noiden luottamusmiesten joka 14 p:nä käydä tyhjentämässä tullikistu ja tar-

kastamassa myllärin luetteloa jauhomisesta. Tullikistusta saadut rahat olivat kohta käskynhaltijalle lähetettävät, jonka asia oli kerran kuukaudessa lähettää kamariin kertyneet rahavarat. Aikaisemmassa säännössä lupaa hallitus asettaa tarkastajia, yksi tai useampia käskynhaltijakuntaan, joiden piti saada palkakseen viidestoista osa siitä, mitä kannettiin. Talonpoikia eivät nämät tarkastajat saaneet kyyditsemisellä tai muulla tavalla rasittaa.

Vielä uudistettiin näissä ohjeissa, mitä valtiopäivillä oli päätetty puro-, jalka- ja käsimyllyjen käyttämisestä. Viimemainituista lisättiin se määräys, ett'ei kukaan saisi toiselle käsimyllyään lainata. Mitä niistä kannettavaan veroon tulee, eivät käskynhaltijat ja komissarit saaneet ankarasti käsimyllyjen omistajain suhteen menetellä tai panna tarkastusta toimeen, vaan piti heidän tyytyä jauhamisen suhteen ilmoituksiin, jotka todenmukaisilta näyttivät. Mitä kaupungeissa löytyviin käsimyllyihin tulee, tehtiin niistä sama määräys, jonka porvarissääty valtiopäiväin alussa oli ehdottanut. Piti nimittäin rakentaa eri rakennuksia, joissa kaikkien niitten tuli jauhaa, jotka tahtovat käsimyllyjä käyttää, ja antaa siitä myllytullia niinkuin muissa myllyissä. Joka muualla jauhoi, oli joutuva pormestarin ja neuvosmiesten tuomion alaiseksi. Samaten olivat hevosmyllyt kaupungeissa asetettavat yhteiseen rakennukseen, mutta yksityisissä taloissa olevat sellaiset hävitettävät ja se, joka niitä käytti, rangaistava Kuninк. Majesteetin käskyn rikkojana. Näitten sääntöjen lukuisista määräyksistä saatiin Suomessa ani harva toimeen [1]).

Hallituksen tarkoitus oli, ett'ei se yksin vaan myöskin yksityiset rakentaisivat tällaisia veromyllyjä ja paljon suu-

[1]) Kamarin reg. 1625, kirje $^{27}/_{4}$; Vaarasen painamat. kok. 1625, n:o 14, kirje $^{25}/_{6}$.

remmassa määrin kuin se. Meidän tietääksemme eivät ainakaan Suomessa yksityiset sellaisiin rakennuksiin paljon ryhtyneet. Myöskin hallituksen rakentamia myllyjä oli varsin vähän. Niitä oli tarkoitus rakentaa vähintään yksi kuhunkin kihlakuntaan, mutta oli kuitenkin monta kihlakuntaa, joissa ei ollut ainoatakaan kruunun myllyä.

Koska myöhemmin aiomme ottaa Suomen myllyt erityisesti puheeksi, emme tällä kertaa niihin ryhdy. Ainoastaan sen tahdomme tässä mainita, että Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Hämeessä ja Uudellamaalla oli yksityisten myllyjä jotenkin runsaasti, vaikka suurin osa niistä oli pieniä jalka- ja puromyllyjä sekä tuulimyllyjä. Nämät yksityisten myllyt näyttävät melkein alusta alkaen tulleen taksoitetuiksi varmasta vuosimaksusta kerrassaan.

Näyttää siltä, kuin jo samana vuonna, jona myllytulli määrättiin kannettavaksi, olisi noitten kohta valtiopäiväin jälkeen ilmestyneitten ohjeitten mukaan asetettu eri komissareja, kaksi kuhunkin maakuntaan, joiden piti valvoa myllytullin toimeenpanemista. Ainakin mainitaan muutamia sellaisia erään Ruotsin valtioarkistossa löytyvän kirjeen konseptissa heinäkuulta 1625. Itä-Norrlantiin eli Pohjanmaalle piti sen mukaan tulla Sten Klaunpoika ja Kaarle Sveninpoika, Ahvenanmaalle Hannu Olavinpoika, toisen saisi käskynhaltija Stellan Mörner määrätä. Muuhun Suomeen ja Karjalaan saisi gubernaattori Niilo Bjelke komissarit asettaa. Näistä miehistä näkyy ainakin Kaarlo Sveninpoika jo vuonna 1625 olleen panemassa alkuun myllytullin kantoa Pohjanmaalla. Seuraavana vuoden 1626 alussa sai hän valtakirjan olla myllytullin ylöskanto-miehenä tässä maakunnassa. Niinkuin jo näimme, määrättiin hän samaan aikaan karja- ja kylvöveron ylöskanto-mieheksi. Nämät toimet taisivat usein

olla yhdistettyjä. 1628 annettiin myllyveron kanto hänelle uudelleen [1]).

Myllytulli oli 1625 hyväksytty epämääräiseksi ajaksi, jonka tähden siihen ei tarvinnut uudestaan pyytää säätyjen suostumusta. Kumminkin otti hallitus sen puheeksi 1627 vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä, koska sen kantamisessa niin paljon epäjärjestystä oli huomattu. Säädyiltä vaadittiin nimittäin lausuntoa, miten tämä epäkohta oli poistettava. Säädyt eivät kumminkaan voineet siihen vastausta antaa. Ne jättivät vain kuninkaan ratkaistavaksi, miten tämä vero saataisiin oikein kannetuksi, ja sanoivat kukin puolestaan tahtovansa oikein suorittaa sen, ja minkä voivat, lakkauttaa sen kannossa tapahtuvan petoksen [2]).

Myöhemmillä valtiopäivillä 1627 tuli myllytulli jälleen keskustelun-alaiseksi. Silloin lausuivat säädyt, nähtävästi hallituksen asiasta antaman lausunnon perustuksella, syyksi myllytullin riittämättömyyteen käsimyllyjen paljouden. Sentähden sanovat he suostuneensa siihen, että käsimyllyt poistetaan. Mutta koska epätietoista oli, riittivätkö myllyt silloin rahvaan paljouteen nähden, olivat säädyt pyytäneet kuninkaalta, että pappis- ja talonpoikaissääty saisi vielä vuoden eteenpäin uudesta vuodesta 1628 uuteen vuoteen 1629 pitää käsimyllynsä [3]). Sen verosta tuli heidän niin pappien kuin talonpoikain maksaa kuninkaan sitä varten asettamille kantomiehille markka Ruotsin rahaa kustakin 12 vuotta täyttä-

---

[1]) Konseptikok. (R. v. a), kirje heinäkuulta 1625; kamarin reg. 1626, kirjeet $^{22}/_{3}$ ja $^{27}/_{3}$ sekä 1628, kirje $^{5}/_{9}$.

[2]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 791 ja 794 s:lla.

[3]) Valtiopäivillä oli pappissääty innokkaasti ajanut tätä asiata sekä omasta puolestaan että talonpoikain hyväksi. (Tham, Sv. rikes ridderskaps o. adels riksd. protokoll, I osa, XIV ja XV s:lla).

neestä henkilöstä, joka heidän luonaan oli. Tämän ohessa tuli heidän maksaa myllytulli jauhamistaan jauhoista [1]).

Samana vuonna oli hallitus toimittanut uuden säännön tämän veron kantamisesta. Sen tarkoituksena oli, niinkuin nyt mainittujen valtiopäiväin päätöksessä lausutaan, saada aikaan, että sama vero oikeammin kannettaisiin sekä että jokainen tietäisi, ken tämän kruunun veron oikein suorittaa, ken väärin. Säädyt lupasivat omasta ja kotona olevain säätyveljiensä puolesta uskollisten ja kuuliaisten alammaisten tavoin noudattaa sitä.

Tämä sääntö kielsi ehdottomasti käsimyllyjen käyttämisen kehottaen alammaisia jauhamaan veromyllyissä ja sääsi seuraavat rangaistukset käsimyllyjen pitämisestä. Ensimmäisellä kerralla tuli sakkoa 10 talaria, toisella 40 talaria, kolmannella oli syyllinen rangaistava kruunun varkaana. Selvää oli, että tämä määräys vasta silloin voitaisiin täydellisesti panna toimeen, kun valtiopäivillä tehty myönnytys käsimyllyjen käyttämisestä lakkaisi. Sitä varten, ett'eivät yksityiset salassa rakentaisi myllyjä, anasti valtio kaikki kivimurrokset valtakunnassa ja kielsi käsimyllyn-kivien tuomisen ulkomaalta sadan talarin sakon uhalla.

Sopivia miehiä määrättiin nyt uudelleen asetettaviksi komissareiksi myllytullia varten, niin monta kuin kussakin maakunnassa tarvittiin. Näitten tuli vaatia pappeja, porvareja ja talonpoikia niin maalla kuin kaupungeissa uskollisuuden-valaansa perustuen lupaamaan ja velvoittautumaan rehellisesti menettelemään myllytullin maksamisessa, niin ett'eivät kruunun tuloa vähentäisi tai antaisi vähentää. Aateliset, jotka silloin Tukholmassa olivat, saivat antaa sitoumuksensa rehelliseen myllytullin maksuun valtioneuvoksille;

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 799 s:lla.

kotonaan olevat taas käskynhaltijoille, kukin kotitienoillaan. Käskynhaltijan tuli määrätä veromyllyihin myllärejä. Kuitenkin oli aatelisella ja muullakin myllyn omistajalla oikeus asettaa siihen mylläri, jonka niinkuin käskynhaltijan asettamien myllärien piti tehdä tiliä siitä, mitä myllyssä oli jauhottu. Varsinkin oli tämä niitten myllärien velvollisuutena, jotka taisivat lukea ja kirjoittaa. Niiden tuli panna kirjoihin kaikki vilja, jonka eri säädyt toivat myllyyn. Ett'ei myllärien tarvitsisi liian paljon kirjoittaa, tuli käskynhaltijain antaa heille painettuja lippuja, joissa oli väliä jauhottajan nimeä sekä viljan lajia ja määrää varten. Nämät tiedot tuli myllärin merkitä niihin ja antaa ne myllyllä jauhattamassa käyneille. Näitten piti taas jättää liput joko seuraavana sunnuntaina tai muuten viikon kuluessa pitäjänsä kirkkoherralle, joka toimitti ne myllytullin komissareille. Siten säästettiin talonpojilta, säännön sanojen mukaan, paljon kyyditsemisiä ja kestitsemisiä. Aatelisilla ja muilla pitäjien ylhäisillä oli oikeus antaa nämät liput joko pitäjän kirkkoherralle tai itse lähettää ne komissareille. Komissarin tuli taas näitten lippujen avulla tehdä luettelo, jonka hän kerran kuukaudessa lähetti käskynhaltija-kunnan kirjanpitäjälle, että tämän voisi panna tiedot tilikirjoihinsa.

Myöskin tuli komissarin toimittaa varma luettelo niistä perheistä, jotka hänen piirissään asuivat niin kaupungissa kuin maalla, ja saapuneitten lippujen avulla tutkia, miten paljo kukin perhe oli jauhattanut. Jos joku perhe jäsenlukuunsa katsoen oli suhteellisen vähän jauhattanut, tuli hänen asiata tutkia. Se, joka silloin tuli kiinni siitä, että oli käyttänyt käsimyllyä tai muuten kavaluudella vähentänyt kruunun tuloja, oli sakotettava niinkuin aikaisemmin mainittiin. Jos syyllinen oli aatelismies, oli asia kyllä tavallisessa oikeudessa tutkittava, vaan ei tuomio siellä langetettava,

sillä siinä kohden oli noudatettava tämän säädyn etu-oikeuksia. Koska jokaisella oli oikeus jauhattaa, missä hän tahtoi, tuli komissarein verrata luetteloitaan, että saataisiin selville, olivatko ne oikeassa, jotka väittivät jauhaneensa eri komissarein piireissä. Jos komissari ei tarkastanut jokaista perhettä, oli hän sakotettava 10 talarilla joka perheestä, jonka tarkastus on laiminlyöty. Että tarkastus saataisiin täydellisemmäksi, tuli komissarien kerran vuodessa joko Vapunpäivän tai Marian synt. päivän aikaan kutsua kansa kokoon piirikunnissaan kuulusteltavaksi, miten paljon kukin sinä vuonna oli jauhattanut. Muina aikoina tuli heidän pysyä paikkakunnalla, jossa asuivat, ett'eivät rasittaisi alammaisia matkoillaan.

Myllytullina kannettujen rahojen kanssa ei tämän säännön mukaan kellään muulla ollut tekemistä kuin käskynhaltijalla ja myllärillä. Edellisen tuli joka kuukausi, sen mukaan kuin komissarein ja kirjanpitäjän lähettämistä myllyverolipuista oli nähtävänä, vaatia kertyneet rahat ja kohta oikeassa ajoin toimittaa ne kamariin Tukholmaan. Jos myllär ei voinut suorittaa sitä rahamäärää, joka lipuista päättäen oli kannettu, oli hän vedettävä oikeuteen [1]).

Niinkuin tulemme näkemään, ei Suomessa tämän säännön määräyksiä niin tarkoin noudatettu, ja veronkanto olikin täällä osittain toisenlainen.

Suurin ja tärkein poikkeus myllytullin säännöistä, joka maassamme tavataan, on se, että muutamissa maakunnissa oli jo alusta alkaen kannettu myllytulli henki- eli manttaaliverona. Niin näkyy asian laita olleen Pikku-Savossa päättäen sen tilistä vuodelta 1625, jossa tätä veroa nimitetään mylly-

[1]) Stjernman, Saml. af kungl. bref, stadgar etc. ang. Sveriges rikes commerse etc. I, 951—955 s:lla.

henkirahoiksi (qvarnfolkspenningar). Niinkuin myöhemmin tulemme näkemään, tuntuu asian laita olleen sama Pohjanmaalla. Seuraavana vuonna 1626 pantiin tämä järjestelmä toimeen koko Savossa, Viipurin ja Hämeenlinnan lääneissä. Saman vuoden alussa oli nimittäin Niilo Bjelke ilmoittanut kamarineuvoksille aikovansa jo mainituissa lääneissä muuttaa myllytullin henkiveroksi. Kun kamarineuvokset suostuivat tuumaan ja kehottivat häntä niin menettelemään, pani hän tämän muutoksen toimeen. Seuraavan vuoden alussa kirjoitti Niilo Bjelke tästä kuninkaalle kirjeen, jossa hän tarkemmin selittää asian. Hän väittää mahdottomaksi kantaa myllytullia siitä annetun säännön mukaan yllämainituissa lääneissä syystä, ett'ei niillä tienoilla ollut vesimyllyjä. Kaikki jauhoivat, näet, tarpeensa käsimyllyillä, jotka muutamilla oli kotonaan taloissaan, toisilla taas metsässä. Siitä syystä oli Bjelke edellisenä vuonna 1626 ollut pakoitettu määräämään myllytullin maksettavaksi manttaalin mukaan, ja nousi vero tämän taksoituksen kautta kahteen kymmeneen tuhanteen talariin Viipurin, Savonlinnan ja Kyminkartanon lääneistä. Bjelke oli silloin lähettänyt tämän taksoitusluettelon kuninkaalle, vaan ei ollut saanut sen johdosta mitään vastausta. Nyt oli hän kuullut kamreeri Juhana Otenpojalta, ett'ei kuningas ollut sellaiseen taksoitukseen laisinkaan suostuvainen. Sentähden ei Bjelke enää ollut sitä menetystapaa jatkanut, vaan järjestänyt asian toiselle kannalle. Hän oli antanut kirjoittaa kunkin avioparin, jolla oli oma taloutensa (som sitt egidh boo hafwer) käsimyllyn omistajaksi, joko heillä sitten oli käsimylly talossaan vai ei, sillä heillä voi myöhemmässä tapauksessa olla se kätkettynä metsään. Käsimyllystä ei hän kuitenkaan kuningasta kuulustelematta ollut uskaltanut määrätä suurempaa veroa kuin kuusi markkaa. Mutta kun Bjelke oli saanut ehdotuksen tällaiseen veronkantoon valmiiksi, huo-

masi hän, ett'ei saataisikaan kokoon niin suurta summaa kuin edellisenä vuonna, koska vero nyt kaikkiaan nousi 12,000 tai 13,000 talariin. Sentähden kysyy Bjelke kuninkaalta, eikö saisi kantaa käsimyllystä kaksi talaria; silloin nousisi summa yhtä suureksi kuin edellisenä vuonna eli 20,000 talariin [1]).

Tämmöinen veroitustapa oli aivan kuninkaan periaatteita vastaan. Hänen tarkoituksensa oli nimittäin, niinkuin tulemme näkemään, mahdollisuuden mukaan poistaa henkiveroja. Sentähden ilmoittikin hän vastauksessaan, ett'ei ehdotus häntä miellyttänyt. Se oli hänestä epätasainen veroitustapa [2]), nähtävästi koska henkivero samanlaisena kohtasi niin köyhiä kuin rikkaita. Sen sijaan tuli Bjelken ahkeroida myllyjen rakentamista, niin että saataisiin sopiviin paikkoihin veromyllyjä, joissa talonpojat voisivat jauhaa tarpeensa ja maksaa myllytullia. Sitä myöten, kun ne valmistuivat, voi poistaa jalka- ja käsimyllyt. Sillä välin sopi Bjelken antaa kantaa veroa, niinkuin hän edellisenä vuonna oli antanut sitä kantaa [3]).

Niinkuin Bjelke jo Suomeen tullessaan 1623 oli alkanut, rupesi hän nyt uudestaan innolla ajamaan myllyjen rakentamista ja tilasi kohta kamarin kautta Ruotsista myllykiviä 30 tai 40 paria. Vielä pyysi hän kamarineuvoksia toimittamaan maahamme kunnollisen myllyjen rakentajan. Vastauksessaan pyysivät kamarineuvokset häntä ostamaan myllykiviä Weddöstä, jossa niitä aina oli valmiita. Myllyjen

---

[1]) Kamarin reg. 1626, kirje $^{21}/_{1}$; kamarin kirjekok. 1627, kirje $^{21}/_{2}$; Pikku-Savon tili 1625, 6805 nid.

[2]) Kirjeessä sanotaan: „aldenstundh där Uttinnan olijckheet finnes".

[3]) Kamarin reg. 1627, kirje $^{10}/_{4}$.

rakentajaa lupasivat he tiedustella ja, jos sellaisen tapaisivat, lähettää hänet Suomeen.

Tammikuun lopussa 1628 kirjoitti Bjelke tästä asiasta kuninkaalle. Kirjeessään valittaa hän haitasta, jonka jalka- ja puromyllyt hänelle tuottavat hänen toimessaan saada myllytulli oikein kannetuksi. Etenkin oli näitä Turun, Hämeenlinnan, Porvoon ja Raaseporin lääneissä. Sentähden ehdottaa hän nyt kuninkaalle, niinkuin tämä edellisenä vuonna itse oli määrännyt, että odalmyllyjä rakennettaisiin kaikkialle, missä tilaisuutta siihen oli. Mutta kaikki jalka- ja puromyllyt piti hävitettämän, sillä vaikka niistä maksettaisiinkin joku pieni vero, oli niistä kuitenkin tätä veroa suurempi vahinko. Jos odalmyllyjä tahdottiin aikaan saada, oli Bjelken mielestä välttämätöntä käskeä talonpoikia maksamaan rakennusapua. Viisi tukkia mieheen oli hänestä riittävä tähän tarkoitukseen. Omasta ehdostaan oli hän jo muutamissa harvoissa paikkoissa, joissa oli paras tilaisuus myllyjen rakentamiseen, määrännyt kunkin miehen toimitettavaksi kaksi tukkia. Kumminkin sanoi hän olevansa valmis vähentämään tämän talonpoikain muista veroista, jos kuningas ei suostuisi tällaiseen lisäykseen [1]).

Tähän kirjeeseen vastasi kuningas seuraavan helmikuun lopussa ilmoittaen suostuvansa ehdotukseen. Mitä puromyllyjen poistamiseen tulee, viittasi hän sen suhteen kaikkien säätyjen yhteiseen päätökseen edellisillä valtiopäivillä, jossa

---

[1]) Eräästä kamarin maaliskuussa 1627 Viipurin käskynhaltijakunnan virkaa tekeville käskynhaltijoille Heikki Olavinpoika Stubbelle ja Heikki Juhonpojalle kirjoittamasta kirjeestä huomaamme, että Bjelke Viipurin ja Savonlinnan lääneissä oli jo silloin määrännyt talonpoikain maksettavaksi apuveron myllyjen uudestaan rakentamista ja niiden kattojen parantamista varten. Tätä veroa käski kamari yksin-omaisesti käyttää siihen tarkoitukseen. (Kamarin reg. 1627. kirje $^{10}/_{3}$).

se nimen-omaan määrätään. Tukkien toimittamiseen myllyjen rakentamiseksi suostui kuningas siinä muodossa, jossa Bjelke oli sen ehdottanut, mutta kielsi sen vähentämisen talonpoikain muista veroista, koska se oli vaan apu eikä siis vero [1]).

Samaan aikaan näkyy kuningas ruvenneen tuumimaan uutta menettelyä myllytullin kannossa. 15 p:nä tammikuuta 1628 julkasi hän nimittäin valtakirjan käskynhaltijoille, että nämät antaisivat myllytullin vuokralle koetteeksi yhdeksi vuodeksi joko niille, jotka olivat ottaneet muitten verojen kannon vuokralle, tai muille. Käskynhaltija-kunnat olivat annettavat vuokralle niin, että sama vuokraaja voi saada yhden, kaksi, kolme tai useampia kihlakuntia sen mukaan, kuin hän itse pyysi ja voi toimittaa tyydyttävää takausta vuokran maksamisesta. Vuokramiehen tuli maksaa kruunulle kustakin aatelismiehen talosta 10 talaria 10 äyriä, pappien, sotapäällikköjen, voutien, vuokramiesten, kirjurien ja muitten partikulääri (eli sääty)henkilöjen taloista 8 talaria 8 äyriä, kustakin pariskunnasta kaupungeissa 4 talaria 4 äyriä, kustakin talonpoikaistalosta eli manttaalista, olkoon iso vai pieni, 11 markkaa. Jos talossa oli useampia kuin yksi pariskunta, joilla oli oma taloutensa, sai kukin niistä maksaa 11 markkaa. Tämän ohessa salli kuningas näitten myllytullin vuokraajain kantaa omaksi hyödykseen sen markan, joka viime valtiopäivillä myönnettiin talonpoikain ja pappien maksettavaksi saman vuoden kuluessa heidän oikeudestaan käyttää käsimyllyjään.

Suomessa ei tainnut ilmestyä varsin monta tällaista vuokramiestä ainakaan meidän tietojemme mukaan. Sen tiedämme kuitenkin, että Ahvenanmaan myllytulli annettiin sa-

---

[1]) Kamarin kirjekok. 1627, kirje $^{12}/_{5}$; kamarin reg. 1627, kirje $^{24}/_{5}$; kamarin kirjekok., kirje $^{25}/_{1}$ 1628; kamarin reg. 1628, kirje $^{29}/_{2}$.

mana vuonna 1628 vuokralle yllämainituilla ehdoilla. Sinä vuonna oli myöskin Yli-Satakunnan ja Sääksmäen kihlakunnan myllytulli vuokralle annettu. Tällaista menettelyä näyttää muuten Niilo Bjelke noudattaneen jo ennen, kuin kuningas asiasta kirjoitti. Eräästä hänen huhtikuussa 1627 kamarineuvoksille lähettämästä kirjeestään näemme, että hän edellisenä syksynä, siis jo vuoden 1626 loppupuolella, oli antanut Turun porvaristolle kaupungin myllytullin kannon vuokralle, jolla kannalla se oli vielä vuonna 1628 [1]).

Niinkuin kerroimme, oli Bjelke itse luopunut vuonna 1627 tekemästään ehdotuksesta muuttaa myllytulli Suomessa jonkunlaiseksi henkiveroksi, joka maksettaisiin pariskunnittain, ja yhtynyt kuninkaan tuumaan pitää kiinni myllytullin alkuperäisestä muodosta. Mutta pari vuotta myöhemmin sai hän nähdä hallitsijansa ehdotuksensa toteuttajana luopuen asianhaarain pakosta entisistä periaatteistaan. Askel tähän suuntaan oli jo 1627 vuoden myöhemmillä valtiopäivillä säädetty markan henkivero. Bjelken huomauttamat epäkohdat myllytullin kannossa lienevät myöskin taivuttaneet kuninkaan 1628 antamaan myllytullin vuokralle talojen ja osaksi pariskuntain mukaan lasketusta vuokrasummasta.

Selvin todistus tällaisesta hallitsijassa tapahtuneesta muutoksesta on kumminkin kolmen markan veron eli pienen kontributioonin määrääminen 1628. Tätä veroa koskeavassa kirjeessä, joka on annettu Tukholmassa 28 p:nä huhtikuuta 1628 ja Suomea varten toimitettu suomenkieliseen pukuun, lausuu kuningas laskeneensa sen alammaisten suoritettavaksi, koska myllytulli „Puolittain fuuren eſten, puolittain waſtahacoisuden ia tottelemattomuden niin monde Ja

[1]) Kamarin reg. 1628, kirje $^{15}/_{1}$; Ahvenanmaan tilik. 1628, 2907 nid., 55 s:lla; kamarin kirjekok. 1627, kirje $^{18}/_{4}$; karja- ja kylvöveron tili 1628, 430 nid.

ſwrden Poſteinſsa cautta tacaperin lypi, niin etten me colmatta oſa meidän lucumme Jälken, niinquin Ulwostuleman pidäis, ſaada taida". Kuningas oli sen säätänyt suoritettavaksi „racaſten neuwonandajain ia monicahtain Pispain caſa" ilman säätyjä kuulematta, koska hänen poislähtönsä tähden siihen ei ollut aikaa. Se oli maksettava kolmessa eri erässä, yhdellä markalla kerrassa, nimittäin Juhannuksena, Lauritsan ja Mikkelin päivinä. Jokainen 12 vuotta täyttänyt henkilö oli velvollinen suorittamaan tämän veron. Palkollisten puolesta, joilla ei ollut mitään, jolla voisivat veronsa maksaa, tuli isäntien suorittaa se, ja palvelijat olivat sen sijaan velkapäät palveluksella velkansa kuittaamaan. Hallituksen Suomeen lähettämässä kirjeessä käsketään Niilo Bjelkeä kutsumaan rahvaan kokoon hallituspiirinsä kaikissa „linnain luvussa" eli käskynhaltijakunnissa ja taivuttamaan sen suorittamaan tämän veron huomauttaen sille sitä suurta vaaraa, joka valtakuntaa silloin uhkasi sekä valtiollisella että uskonnollisella alalla. Samanlainen käsky tuli Norrlannin käskynhaltijalle Sven Maununpoika Ulfsparrelle ja Ahvenanmaan käskynhaltijalle Stellan Mörnerille.

Ainoat, jotka olivat tästä verosta vapaat, olivat aatelismiehet säterikartanoistaan vaan ei muista tiloistaan. Kökarin ja Kumlingen saaristolaiset pääsivät köyhyytensä tähden puolella määrällä, koska heillä ei peltoja ollut. — Jo muutamia viikkoja käskykirjeen lähettämisen jälkeen muutti hallitus mielensä tämän veron kantamisesta ja käski hallitusmiehiä Suomessa kehottamaan talonpoikia maksamaan kaikki yhtä haavaa. Se oli hallitukselle hyödyllisempää, ja silloin oli myös helpompaa pitää veronkanto-miehiä silmällä. Miten tämä tuuma onnistui, emme tunne [1]). Tämän veron kanta-

[1]) Niinkuin karjaverosta puhuessamme jo mainitsimme, synnytti tämän veron säätäminen muutamissa osissa Ruotsia suurta vastustusta.

minen annettiin karja- ja kylvöveron kantajille, jotka, niinkuin tiedämme, tavallisesti myös olivat myllytullin kantajia. Niinkuin mainittiin, kannettiin tätä veroa vaan yksi vuosi [1]).

Seuraavana vuonna 1629 näemme kuninkaan jatkavan tuumaa kantaa myllytullia henkiverona. Tammikuussa 1629 kirjoitti hän nimittäin kaikkiin maakuntiin niissä oleville vallanpitäjilleen, että käsimyllyt olivat olleet myllytullin kannolle niin suureksi haitaksi, ett'ei se vieläkään riittänyt. Vaikka sentähden olisi ollut syytä kohta poistaa ne, niinkuin yhteiset säädyt viime valtiopäivillä olivat päättäneet, oli hän rahvaan monesta osasta valtakuntaa tekemän pyynnön johdosta päättänyt antaa niiden olla vielä epämääräisen ajan. Mutta sitä varten, että valtio saisi tarpeelliset tulonsa, tuli rahvaan joka vuosi Matinpäivän aikaan kustakin henkilöstä, joka oli täyttänyt 12 vuotta, käsimylly-verona kuninkaan määräämille veronkanto-miehille maksaa 6 markkaa [2]). Siten kohotettiin tämä vero vieläkin korkeammaksi, kuin Bjelke vuonna 1627 oli tarkoittanut. Kuningas näkyy itsekin epäil-

---

Suomesta emme taas ole tavanneet mitään jälkiä semmoisesta. Olisiko kuninkaan suomenkielinen kehoituskirje saanut kansamme ruotsalaisia taipuvaisemmaksi sen maksamiseen.

[1]) Niilo Bjelken ja Kapr. Oxenstjernan kirjevaihtoa (N. Bjelke Kurjelle $^{28}/_{4}$ 1628); kamarin reg. 1628, kirje $^{24}/_{5}$; Vaarasen painamat. kok. 1628 n:o 17, kirjeet $^{28}/_{4}$ ja $^{6}/_{6}$.

[2]) Tässä kohden eroovat valtion ja kamarin registratuurat toisistaan. Edellisessä sanotaan, että kultakin hengeltä kannettaisiin talari, myöhemmässä taas 6 markkaa hengeltä. Näistä tiedoista lienee myöhempi oikeampi, niinkuin huomaamme kuninkaan neljä päivää myöhemmin Niilo Bjelkelle lähettämästä kirjeestä, jossa sanotaan, että kuuden markan veron saisi vähentää talarin veroksi. Kun tiedämme, että registratuuroihin jälestäpäin kopioitiin kirjeet, on mahdollista, että valtionregistratuuraan kopioidessa veron määrä muutettiin siksi, joksi se kuninkaan myöhemmästä käskystä oli tullut.

leen, sopisiko kohoittaa veron näin suureksi, ja pelänneen sen johdosta lukuisia valituksia. Siitä syystä soi hän Bjelkelle oikeuden tätä määräystä julistamaan lähettämäinsä komissarein kautta antaa talonpojille huojennusta vaatimalla heiltä 6 markan sijasta ainoastaan talarin. Tätä oikeuttaan käyttikin Bjelke kohta ja määräsi kannettavaksi ainoastaan talarin kultakin hengeltä, niinkuin huomaa hänen tästä asiasta Juho Kurjelle lähettämästä kirjeestä.

Mitä olemme maininneet talarin verosta, koski Suomen käskynhaltijakuntaa. Ruotsissa, johon kuului Pohjanmaan sisältävä Norrlanti, sekä Ahvenanmaalla oli tuo kuuden markan vero vähennetty vain viideksi markaksi, mutta kannettiin muuten samalla tapaa kuin talarin eli alkuperäinen kuuden markan vero.

Seuraavana kesänä pidetyillä valtiopäivillä suostuivat säädyt yhä edelleen suorittamaan tavallisen „manttali-apuveronsa“ kaksi vuotta eteenpäin samalla tapaa kuin siihen saakka. Markan vero oli jo vuoden ensi päivänä loppunut, niin että tällä verolla tuskin tarkoitettiin muuta kuin kuuden markan veroa, joka nyt oli talarin eli neljän markan veroksi muuttunut [1]).

Kuitenkin pyysyi entinen myllytulli voimassa yhä edelleen, ja 1629 ilmestyi siitä uusi sääntö. Se määräsi, että vuokraajat [2]) kustakin kihlakunnasta toimittaisivat luettelot kaikista myllyistä alueillaan niin odal- kuin jalkamyllyistä

---

[1]) Valt. reg. 1629, kirje $^{12}/_{1}$, 11 s:lla; kamarin reg. 1629, kirje $^{12}/_{1}$; Vaarasen painamat. kok. 1629 n:o 6, kirje $^{16}/_{1}$; Niilo Bjelken ja Kapriel Oxenstjernan kirjevaihto (kuningas Bjelkelle), kirje $^{28}/_{1}$ 1629 ja kirje $^{13}/_{2}$ (Bjelke Kurjelle); Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 814 ja 815 s:lla.

[2]) Omituista on, että tässä myllyveron-säännössä ei puhuta muista tämän veron kantajista kuin vuokraajista.

ja ilmoittaisivat samassa, miten monen tynnyrin veroon niitä on arvosteltu. Näistä luetteloista oli toinen käskynhaltijan kautta kamariin lähetettävä, toisen sai vuokramies itse pitää. Entiset määräykset jalkamyllyistä uudistetaan myös tässä säännössä vaikka lieveämmässä muodossa. Ainoastaan ne jalkamyllyt, jotka olivat vero- tai odal-myllyille haitaksi, olivat nimittäin hävitettävät. Uusia sellaisia ei saanut rakentaa paitsi sellaisiin paikkoihin, jotka olivat odal-myllyistä hyvin kaukana. Kaikista myllyistä oli maksettava veroa (afrad) viisi talaria joka tynnyristä, joksi ne olivat veroitetut. Jos myllyllä maksettu myllytulli nousi sen yli, sai mylläri tai myllyn-omistaja pitää sen hyvänään. Tämä vero oli suoritettava kamariin Tukholmassa kahdessa eri osassa, nimittäin puolet Juhannuksen aikaan ja puolet Martin päivänä. Kaikesta, mitä myllyissä jauhottiin, oli tarkat tiedot vaadittavat myllyreiltä ja tilit siitä kamarille lähetettävät. Veronvuokraajat, joiden asiana tämä oli niinkuin myöskin veron toimittaminen kamariin, saivat vaivastaan ottaa kantamistaan varoista neljännenkymmenennen osan. Käskynhaltijan asia oli heitä auttaa ja kannattaa, jos vaikeuksia heidän toimessaan ilmestyi. Itse myllytulli oli tämän säännön mukaan aivan sama kuin ennen [1]).

Muutamia erityisiä lievennyksiä näkyy kuuden markan veron suhteen vielä annetun paitse jo alussa tapahtunutta veron vähennystä. Niin kirjoitti Ahvenanmaan käskynhaltija Stellan Mörner toukokuun alussa 1629, kun tätä veroa siellä ensimmäistä vuotta piti kantaa, kamarineuvoksille puoltaen vähennystä Kumlingen, Kökarin ja Föglön pitäjäin saaristolaisille. Näillä ei nimittäin ollut paljo mitään peltoa, vaan he elivät kalastuksesta vaihtaen kalansa viljaksi. Viime

[1]) Stjernman, Saml. af kungl. bref, stadgar m. m. I, 977 s:lla.

aikoina oli heidän kurjuutensa noussut korkeimmilleen, kun heidän suolan kalliin hinnan tähden oli täytynyt jättää kalastuksensa ja kulkea kerjäläisinä ympäri. Edellisenä vuonna olivat samat pitäjät olleet kolmen markan verosta vapautetut köyhyytensä tähden, ja koska ne nyt olivat vielä köyhemmät, olivat ne pyytäneet vapautusta viiden markan veron puolesta määrästä. Nähtävästi suostui hallitus tähänkin pyyntöön.

Myöskin Suomen ratsuväki kääntyi kuninkaan puoleen pyytäen sellaista vapautusta kuuden markan eli oikeammin talarin verosta, jommoisen kuningas kirjeellään 19 p:ltä maaliskuuta samana vuonna oli suonut Uplandin ratsuväelle. Eräästä tätä asiata koskevasta kamarineuvosten kirjeestä Bjelkelle näemme, että Ruotsissa ratsumiehet vaimoineen, lapsineen ja palvelijoineen niinkuin muukin sotaväki olivat viiden markan verosta vapaat, vaan ei heille määrätyt talonpojat (tilldelningsbönder). Kamarineuvokset arvelivat kuninkaan suostuvan Suomenkin ratsuväen pyyntöön. Vasta pestatut ratsumiehet, jotka eivät olleet vielä sotapalveluksessa olleet, eivät näy saaneen tätä etua nauttia [1]).

Seuraavana vuonna 1630 syntyi tästä vapautuksesta joku riita Itä-Suomessa Viipurin käskynhaltijan Juho Kurjen ja ratsuväen välillä. Ratsuväki väitti päässeensä vapaaksi talarin verosta kuninkaallisen kirjeen nojassa, josta Kurjelle ei näy olleen mitään tietoa. Hän kirjoitti sentähden gubernaattorille Niilo Bjelkelle asiasta kysyen neuvoja. Vastauksessaan myönsi Bjelke tällaisen vapautuksen löytyvän, mutta ilmoitti, ett'ei se koskenut muita ratsumiehiä kuin niitä, joilla oli omat hevoset ja jotka olivat olleet ja vielä olivat sotaretkillä.

Myöhemmin lokakuussa 1630 tuli sitten tällainen kuninkaan vapautuskirje erityisesti Suomen ratsuväelle. 1629

[1]) Kamarin kirjekok., kirjeet $^{3}/_{5}$, $^{7}/_{9}$ ja $^{9}/_{12}$ 1629.

oli hallitus Länsi- ja Itä-Pohjanmaalla sitä paitse vapauttanut samasta verosta siksi vuodeksi sen kuluessa sotaväkeen otetut huovit ja sen lisäksi joukon köyhiä huovien leskiä [1]).

Vuoden 1631 valtiopäivillä oli vain läsnä kolmen ylemmän säädyn edustajia. Niillä ei myllytulli varsinaisesti tullut keskustelun alaiseksi.

Vasta tämän säätykokouksen viimeisenä istuntopäivänä, 8 p:nä kesäkuuta kutsuttiin eräs aatelisista ja papeista kokoonpantu valiokunta neuvoston eteen veroseikkain johdosta. Siellä ilmoitettiin sille kuninkaan käsky, että myllytulli ja pikku tulli siitä lähtien kannettaisiin hopearahassa. Uusi tätä muutosta koskeva sääntö tuli pian julaistavaksi, ja valtiopäivä-miehiä pyydettiin sitä suosiollisesti edistämään, kun se tulisi julkisuuteen. Sen sijaan oli toivossa lievennystä muissa veroissa. Sekä aateliset että papit ilmoittivat tämän johdosta pelkäävänsä, että uusi määräys talonpojista voisi tuntua oudolta. He neuvoivat julkaisemisen suhteen odottamaan siksi, kun todellakin joku lievennys muissa veroissa oli tapahtunut [2]). Neuvosto, joka tässä toimi sotatanterella olevan kuninkaan ohjeitten mukaan, ei voinut siinä kohden myöntyä. Ja muutama päivä valtiopäiväin jälkeen eli 16 p:nä kesäkuuta 1631 ilmestyikin jo mainittu sääntö, jonka hopearahassa suoritettavat maksumäärät myllyllä kohottivat myllytullin melkein kahdenvertaiseksi [3]).

---

[1]) Niilo Bjelken ja Kapriel Oxenstjernan kirjevaihto, kirje $^{7}/_{4}$ 1630 (Niilo Bjelke Juho Kurjelle); valt. reg. 1630, kirje $^{21}/_{10}$, 700 s:lla; Neuvoskunnan reg. 1629, kirje $^{27}/_{6}$, 67 v. s:lla.

[2]) Riksdagsacta 1617—31 (1631 vuoden valtiopäivät); Tham, Sv. rikes riddersk. o. adels riksdagsprotokoll I, XXXIV ja XXXV s:lla.

[3]) Tynnyristä vehniä maksettiin 26 äyriä, tattaria 13 äyriä, rukiita $17^{1}/_{4}$ äyriä, herneitä 13 äyriä, maltaita $6^{1}/_{2}$ äyriä, ohria $6^{1}/_{2}$ äyriä, kauroja ja sekulia $4^{1}/_{4}$ äyriä (Stjernman, Saml. af bref, stadgar etc. I,

Tästä asiasta käskynhaltijoille kirjoittamassaan kirjeessä lausuvat kuninkaan vävy Juhana Kasimir ja muut kamarin jäsenet, että kuningas edellisinä vuosina oli kadottanut yli puolet myllytullin summasta kuparirahan halvan arvon tähden. Sentähden täytyi tästä lähtien myllytullia maksaa sen raha-arvon mukaan, joka vallitsi niihin aikoihin, joihin vero määrättiin, eli niin hyvässä rahassa, että kuusi ja puoli markkaa sitä oli riksi.

Muutama päivä myöhemmin lähettivät Juhana Casimir ja kamarineuvokset käskynhaltijoille ohjeet, miten heidän tuli tutkia ja järjestää myllytullin kantoa. Jo edellisessä kirjeessä oli ollut muutamia määräyksiä myllytullin kannosta, jotka osottavat, että ruvettiin ottamaan onkeen kansan lausumia toivomuksia tästä verosta. Samassa huomaa näistä määräyksistä, että koetettiin saada myllytulli siihen kuntoon, että voitaisiin lakkauttaa viiden markan eli talarin vero. Kamarin antamista ohjeista huomaa sen vielä selvemmin. Niissä tavattavat määräykset myllytullista ovat seuraavat. Käskynhaltijain piti joko itse tai lähettiläinsä kautta tutkia niissä maakunnissa, joissa myllytulli maksettiin myllyillä eikä manttaalirahoina hengen mukaan, kustakin myllystä, oliko se liian korkealle tai liian alhaiseksi veroitettu. Sen voivat he huomata vesivoimasta, voiko mylly sillä käydä koko vuoden, osan vuotta tai ainoastaan muutaman kuukauden, ja sen ympäristön suuruudesta, joka myllyssä jauhoi. Siinä määrässä, kun silloin mahdolliseksi huomattiin, tuli heidän kohottaa myllyn

---

1001 s:lla). — Tämän veronkohotuksen johdosta kirjoitti Niilo Bjelke neuvostolle kysyen, oliko pikku tullin ja myllytullin kanto hopearahan arvon mukaan alotettava sinä vuonna tai seuraavana 1632. Siihen vastasi neuvosto, että kuninkaan tahto oli, että niitä jo sinä vuonna niin kannettaisiin. Niinkuin ensimmäisessä luvussa olemme maininneet, tuli sittenkin lykkäys vuoteen 1633. (Neuvoston reg. 1631, kirje $^{11}/_{8}$ 148 s:lla).

tuloarvioa (afrad) ja samassa sen rahaveroa. Missä useita myllyjä tavattiin likellä toisiaan varsinkin jalkamyllyjä, jotka olivat odal-myllyille haitaksi, siellä oli tutkittava, mikä vähimmin tuotti ja sopimattomimmassa paikassa oli. Se oli varovaisella tavalla lakkautettava, parhaiten siten, että sen rahavero niin korkeaksi kohotettiin, jotta omistajan itsensä täytyi se hävittää. Muuten ei mitään jalka- tai muuta myllyä sopinut jättää seisomaan vähemmällä kuin, että se vuodessa voi jauhaa 40 tynnyriä ja sen mukaan antaa rahaveroa kahden tynnyrin tulosta (afrad). Sitä myöten kuin näitä pieniä myllyjä katoisi, oli jääneitten tulo (afrad) suuremmaksi laskettava, koska niissä silloin sitä enemmän jauhottiin. Missä taas myllyjä oli harvassa, oli sellaisia rakennettava joko maan-omistajan tai valtion kustannuksella ja niitä arvosteltava tulonsa puolesta. Missä koskia puuttui, oli rakennettava tuulimyllyjä, jotka myöskin olivat tulostaan taksoitettavat. Köyhiä varten, joilla vain oli viljapussi jauhettavana, oli joka vesi- ja tuulimyllyn viereen rakennettava kierto- tai käsimylly, joka myllärin tuli pitää voimassa. Tällaisen köyhän piti saada jauhaa ilman jauhamisveroa, ainoastaan maksamalla rahavero eli myllytulli, koska hän oman työnsä pani jauhamiseen.

Mitä niihin paikkakuntiin tuli, jotka kuninkaan kirjeen nojassa olivat vapautetut myllytullin maksamisesta myllyillä, mutta maksoivat määrätyn summan hengeltä, oli niissäkin koetettava saada riittävä määrä myllyjä aikaan. Sitä varten tuli käskynhaltijain matkustaa siellä arvostelemassa vanhain myllyjen tulot ja perustamassa niihin paikkoihin, joista oli pitkä matka myllyille, tuulimyllyjä. Köyhiä varten oli perustettava kiertomyllyjä sellaisia, kuin jo mainitsimme. Toistaiseksi saisi rahvas kuitenkin maksaa henkiverona myllytullinsa.

Kaikki petos myllytullin kannossa oli häädettävä. Eräs vähän aikaisemmin käskynhaltijoille annettu käsky sakottaa mylläriä, joka oli laiminlyönyt kantaa jauhamisesta rahaveron, neljäänkymmeneen markkaan uudistettiin nyt ja tuli ensi kerran sakoksi. Toisella kertaa piti häntä oikeudessa tuomittaman rangaistukseen varkaudesta. Yhä uudistettiin määräys, että myllytullin kanto oli annettava vuokralle joko koko läänit tai yksityiset myllyt mahdollisen suurimmasta summasta, kumminkin sillä ehdolla, että vuokra-aika tulisi lyhyeksi korkeintaan kaksi vuotta kestäväksi. Tämän vuokra-ajan lyhyyden tähden voitaisiin pikemmin vuokraa kohottaa, jos saataisiin aikaan kilpailua vuokralle ottamisessa. Sitten lisättiin vielä kohta, joka koski viittä käskynhaltijaa, niitten joukossa yhtä, jonka virka-alue ulottui Suomeen, nimittäin Norrlannin käskynhaltijaa Juho Maununpoika Ulfsparrea. Se määräsi, että niissä maakunnissa, joissa myllytulli maksettiin manttaalin mukaan, oli se tulevasta Juhannuksesta alkaen kannettava koroitettuna eli tuon aikaisemman raha-arvon mukaan, niin että riksi laskettaisiin $6\frac{1}{2}$ hopeamarkaksi eli 14 markaksi kuparirahaa. Tämä kirje ei siis koskenut Suomen maaherrakuntaa eikä Ahvenanmaata [1]). Mutta kumminkin näkyy Niilo Bjelke tulleen levottomaksi, jonka tähden hän kirjoitti heinäkuun 19 p:nä kamarineuvoksille kysyen, tuliko myllytulli korotettavaksi vai saisiko se pysyä entisellään.

Asia selvisi kuitenkin pian sen kautta, että kuningas, joka koko ajan oli värsin vastenmielisesti antanut kantaa viiden markan eli talarin veroa, syyskuun ensi päivinä 1631 lakkautti sen koko valtakunnassa. Erityisesti kirjoitti neuvosto tästä asiasta Norrlannin käskynhaltijalle Sven Maununpojalle

[1]) Kamarin reg. 1631, kirjeet $^{4}/_{7}$ ja $^{9}/_{7}$; katso myös kamarin kirjettä Norrlannin kirjanpitäjälle samasta asiasta tammikuun 2 p:ltä 1632 (Kamarin reg.).

nähtävästi pelosta, että väen-otto, jonka ohessa tämän veron lakkauttaminen oli julistettava, oli ohitse. Luultavasti tuli muihin osiin maatamme kamarin tästä lähettämä julistus sotaväen-ottokomissaarein kautta [1]).

Suomessa ei talarin veron lakkauttaminen tuottanut valtiolle muuta kuin suuria tappioita. Niin näemme Turun käskynhaltijakunnan käskynhaltijan Heikki Olavinpoika Stubben kirjeestä kamarille lokakuussa samana vuonna, että suuri puute myllyistä yhä vallitsi. Hän kertoo nimittäin julistuttaneensa rahvaalle päätöksen [2]) viime valtiopäivillä myönnetystä myllytullin korotuksesta, johon tämä oli ollut suostuvainen, jos vaan myllyt olisivat kunnossa. Mutta lausuu hän: „ne, jotka olivat määrätyt myllyjen rakentajiksi, ovat hajottaneet talonpoikain myllyt ja rakentaneet sijaan kuninkaan veromyllyjä, joiden sulut ja sisäosat ovat niin huonosti rakennetut, ett'ei niissä tänä kesänä ole mitään jauhottu eikä niissä tänä syksynä paljon jauhota. Muutamia ei ole vieläkään saatu käymään".

Tämä osottaa, miten vaikea oli lakkauttaa tuo jo mainittu henkivero, ja vielä selvemmäksi käy asia, jos tarkastelemme Itä-Suomen oloja. Sen huomaamme kirjeestä, jonka Suomen uusi gubernaattori Kapriel Oxenstjerna kirjoitti Viipurin käskynhaltija-kunnan käskynhaltijalle Juho Kurjelle. Hän lausuu, että Kurki oli menetellyt aivan oikein, kun hän oli jättänyt toistaiseksi tarkempaa määräystä varten viiden markan veron (eli oikeammin talarin veron) julistamisen la-

---

[1]) Kamarin kirjekok., N. Bjelke kamarille $^{19}/_{7}$ 1631; kamarin reg. 1631, kirje $^{3}/_{9}$ 718 v. s:lla; valt. reg. 1631, kirje $^{1}/_{9}$, 156 s:lla.

[2]) Niinkuin aikaisemmin olemme kertoneet, ilmoitettiin vain aatelin ja pappissäädyn valiokunnalle säätykokouksen viimeisenä päivänä kuninkaan päätös koroittaa pikku tulli ja myllytulli, eikä siis mitään valtiopäiväpäätöstä tehty.

kanneeksi. Kannettuna viimeksi julistetun säännön mukaan ei nimittäin myllytulli Viipurin ja Savonlinnan lääneissä tulisi nousemaan läheskään talarin veron määrään, koska siellä ei odal-myllyjä löytynyt. Oxenstjerna oli itse samalla tapaa menetellyt Turun ja Hämeenlinnan käskynhaltija-kuntain suhteen.

Saadakseen talarin veron jäämään entiselleen oli Oxenstjerna vielä kirjoittanut neuvoskunnalle Tukholmaan selittäen, mikä tappio tulisi valtiolle, jos tämä vero lakkautettaisiin, ennenkuin odal-myllyjä oli rakennettu ja oli saatu selville, miten korkealle myllytulli kohoaisi. Vähän sen jälkeen, kuin Oxenstjerna oli kirjoittanut Kurjelle, sai hän neuvoston vastauksen, jossa se kyllä myöntää, että talarin veron lakkauttaminen voi tuottaa valtiolle tappiota. Mutta koska kuningas piti samaa veroa vahingollisena ja oli käskenyt kamarineuvosta Klaes Flemingia lakkauttamaan sen, oli se heidän mielestään lakkaava myöskin Suomessa, niinkuin jo oli käynyt Ruotsissa. Samanlainen käsky talarin veron lakkauttamisesta tuli myöhemmin myöskin Viipurin käskynhaltijalle Juho Kurjelle. Siinä neuvosto kyllä myönsi samaten kuin kirjeessään Oxenstjernalle, että Kurjella oli oikein, kun hän tahtoi säilyttää veron, mutta kuninkaan varma käsky pakoitti neuvoston menettelemään jo mainitulla tavalla [1]).

Länsi-Suomessa lakkautettiin sitten talarin vero nimittäin Turun ja Hämeen käskynhaltija-kunnissa, mutta Viipurin käskynhaltija-kunnassa sai se jäädä entiselleen, niinkuin seuraavan vuoden kirjevaihdosta Suomessa olevain viran-omaisten ja hallituksen välillä tulemme näkemään.

---

[1]) Kamarin kirjekok. (Heikki Olavinpoika Stubbe Kapriel Oxenstjernalle), kirje $^{20}/_{10}$ 1631; Niilo Bjelken ja Kapr. Oxenstjernan kirjevaihto (Kapr. Oxenstjerna Juho Kurjelle $^{13}/_{11}$ 1631); Vaarasen painamat. kok. 1631, n:o 22, kirje $^{16}/_{11}$ ja n:o 25, kirje $^{13}/_{12}$.

Eräs suoranainen vaikeus myllytullin kannolle näkyy myöskin olleen 1631 vuoden myllytullia koskevain ohjeitten määräyksissä puromyllyistä. Niiden mukaan piti puromyllystä, joka jauhoi 40 tynnyriä vuodessa, sen pienempää ei saanut pitää, maksaa 2 tynnyriä veroa eli siis tynnyri veroa 20 jauhetusta tynnyristä. Tämä mahtoi gubernaattoristamme Oxenstjernasta olla aivan liikaa; kaiketi pelkäsi hän, että viimeisetkin tällaiset myllyt häviäisivät. Helmikuussa 1632 ehdottikin hän kirjeessä Viipurista kamarille, että puroja jalkamyllyistä kannettaisiin, niin kauvan kuin odal-myllyjä ei löytynyt, kappa kustakin jauhotusta tynnyristä eli 30 tynnyrin jauhamisesta yksi tynnyri. Mitään vastausta tähän hänen pyyntöön emme ole tavanneet.

Huhtikuun ensi päivinä kirjoitti Oxenstjerna vielä kirjeen kamarin johtajalle pfalzkreivi Juhana Kasimirille. Siinä lausuu hän, että odal-myllyjen vähyyden tähden täytyi antaa tuulimyllyjen, joita enimmin käytettiin Turun läänissä, [1]) pysyä. Kuitenkin ehdottaa hän niiden veron kohotettavaksi, niin että mylly, joka ensi kerralla taksoitettiin 8 talariin, oli taksoitettava 14 talariin. Eräästä myöhemmästä kamarin kirjeestä näyttää, ikäänkuin hallitus olisi ollut suostuvainen näihin ehdotuksiin [2]).

Niinkuin jo 1631 vuoden ohjeissa mainittiin, kuului Pohjanmaa niihin maakuntiin, joissa myllytulli edellisestä Juhannuksesta alkaen oli kannettava manttaalin mukaan niin hyvässä rahassa että $6^1/_2$ markkaa hopeata eli 14 markkaa kuparia laskettiin riksiksi. Tässä maakunnassa näkyy tähän aikaan

---

[1]) Niinkuin 1625 vuoden myllyluetteloista huomaa, koski tämä oikeastaan vain Turun ympäristöä.

[2]) Neuvoston reg. 1631, kirje $^{16}/_{11}$, 210 s:lla; Kamarin kirjekok. kirje $^{18}/_{2}$ ja $^{31}/_{3}$ sekä $^{2}/_{4}$ 1632; kamarin reg. 1632, kirje $^{2}/_{5}$.

vallinneen tyytymättömyyttä äsken mainittuun veroon. Toiselta puolelta valittivat Mustasaaren talonpojat kamarille vuonna 1631, että Kaarlo Sveninpoika oli laskenut heille myllytullin liian korkealle uskotellen heitä, että pääsisivät karja- ja kylvöverosta vapaiksi. He olivat köyhiä saaristolaisia, jotka ostivat viljansa muista pitäjistä, koska heillä oli varsin vähän peltoa. Sentähden kävi tämä vero heille niin rasittavaksi. Toiselta puolelta kirjoitti käskynhaltija Juho Maununpoika Ulfsparre saman vuoden lopussa, että papit ja talonpojat Pohjanmaalla olivat pyytäneet myllytullin vähennystä (förmedling). Nämät väittivät nimittäin, että sama vero oli koko ajan kannettu alussa tapahtuneen taksoituksen mukaan, vaikka monta henkeä oli kuollut, toisia taas väenoton tähden tai muista syistä poistunut. He pyysivät sentähden, että käskynhaltija antaisi nimismiesten toimittaa uusia myllytullin luetteloja lautakunnan ja luotettavain miesten avulla. Niitten mukaan sopisi sitten kantaa myllytullia rukiista, ohrista, vehnistä ja maltaista. Näyttää siltä, kuin tässä olisi puhetta sellaisista myllytullin luetteloista, joita 1627 vuoden myllytullin-sääntö määräsi laadittaviksi eikä viiden markan veroa koskevista. Kumminkin tapahtui, niinkuin tulemme näkemään, myllytullia varten seuraavana vuonna henki- eli perhekunta lasku Pohjanmaalla [1]).

Seuraavan eli 1632 vuoden alkupuolella piti hallitus velvollisuutenaan toimittaa taas uusi sääntö myllytullin kannosta, koska, niinkuin sen alussa sanotaan, edellisiä ei oltu tarkalleen noudatettu osaksi tietämättömyydestä osaksi huolimattomuudesta. Sentähden oli tämä nyt ilmestynyt sääntö yhteenvetona ennen julaistuista. Siinä tavataankin useat

---

[1]) Mustasaaren talonpoikain valitus vuodelta 1631; kamarin reg. 1631, kirje $^{28}/_{10}$.

vanhat määräykset niinkuin se, että myllytulli oli kaikkien niin aatelisten kuin aatelittomain suoritettava. Suuremmissa odal-myllyissä oli maksettava joka jauhomisesta panemalla rahat tullikistuun, josta tarkastusmiehet antoivat ne vuokramiehille tai eri veronkanto-miehille. Pienemmistä myllyistä, joissa erityisiä tarkastusmiehiä ei ollut, suoritettiin yhteensä vuodessa 10 talaria 20 äyriä kultakin tynnyriltä, joksi olivat arvioidut. Siitä oli maksettava puolet Juhannuksen, puolet Tuomaan päivän aikaan. Nyt uudistettiin edellisen säännön määräys, että gubernaattorin tai käskynhaltijan tuli maakunnissa tutkia siellä löytyviä myllyjä sekä perustaa uusia, missä tilaisuutta siihen oli. Niinkuin usein aikaisemminkin hyväksyttiin jalka- ja puromyllyjen pitäminen vain siinä tapauksessa, että kyläkunnan tarve sen vaati, eikä pienempää myllyä saanut pitää, kuin että se vähintäin jauhoi vuodessa 40 tynnyriä rukiita, josta maksettiin kaksi tynnyriä viljaveroa ja 21 talaria 8 äyriä rahaveroa, muualta olivat ne hävitettävät [1]). Etenkin kehotettiin aatelisia, mutta

---

[1]) Asiain näin ollen jatketttiin vielä vuonna 1632 jotenkin suuressa määrin puromyllyjen hävitystä. Niin luetellaan Suomen maaherrakunnan tileissä vuodelta 1632 22 puromyllyä Ali-Satakunnassa, jotka olivat hävitetyt, mutta joiden omistajain täytyi maksaa puolet 1632 vuoden myllyverosta, kaiketi koska ne alkupuolella vuotta olivat olleet käynnissä. Piikkiön kihlakunnassa, jossa 1626 vielä oli 75 vesimyllyä, oli niitä tämän 1632 vuoden tilin mukaan vain 43. Tuo 1631 vuoden ohjeissa käskynhaltijoille annettu määräys korottaa jalka- ja puromyllyjen rahaveroa niin korkealle, että omistajat itse olisivat pakoitetut lakkauttamaan myllynsä, näkyy myöskin menestyksellä tulleen käytäntöön, samoin kuin seuraavan vuoden 1632 mylly-tullin-säännössä tavattava määräys, ett'ei saisi pitää myllyä, joka jauhaisi vähemmän kuin 40 tynnyriä viljaa vuodessa. Niin ilmoitetaan 1633 vuoden Suomen myllytullin tilissä paitsi niitä myllyjä, jotka olivat palaneet tai kevättulvan viemiä, useita, jotka olivat jääneet hylyiksi. Hollolan

myöskin muita rakennuttamaan myllyjä omaksi edukseen, koska hallitus otti vaan rahaveron eli myllytullin, mutta tullivakka joutui edelleen myllyn omistajalle. 1631 vuoden myllytullia koskevain ohjeitten määräys pienen käsi- tai kiertomyllyn asettamisesta veromyllyn viereen köyhiä varten tavataan myös tässä säännössä. Sen sijaan olivat käsimyllyt kaupungeista kohta poistettavat niiden sakkojen ja rangaistusten uhalla, jotka 1627 vuoden myllytullin-säännön 2 pykälässä luetellaan. Kaikki hevosmyllyt olivat 1625 vuoden valtiopäivä-päätöksen mukaan hävitettävät ja syylliset niitten käyttämiseen rangaistavat, niinkuin äsken käsimyllyistä määrättiin. Edellisen vuoden määräys myllyjen vuokra-ajasta korkeintain kahdeksi vuodeksi uudistettiin myös niinkuin tuo vanha määräys, että aateliset saivat itse määrätä myllärit myllyihinsä. Sotapäälliköille ja sotamiehille kiellettiin antamasta myllyjä talonavuksi (tilldelning) virkatoimista, koska siitä niin paljon epäjärjestystä syntyi, vaan missä sellaisia oli suotu, oli jonkun talon vero annettava sijaan. Niissä paikkakunnissa, joissa tähän saakka oli maksettu myllytullia henkiluvun eli manttaalin mukaan, sai yhä edelleen maksaa niin, siksikun myllyt kaikkialla tulivat käytäntöön. Kuitenkin piti tarkasti pitää silmällä, ett'eivät talonpojat tällaisiin paikkakuntiin lähtisi viljaansa jauhattamaan sellaisista paikoista, joissa se maksettiin myllyllä eikä henki- eli manttaaliverona. Myöskin itse myllytullissa tehtiin muutamia pieniä muutoksia edellisen vuoden sitä koskevaan sääntöön[1]). Näitä kaikkia säädöksiä toimeenpanemaan ja voimassa pitämään tuli guber-

---

kihlakunnassa sanotaan monesta myllystä suorastaan, että omistaja oli sen hajoittanut. (Yleiset tilit S. v. a. n:o 464 ja 475).

[1]) Rukiista piti nimittäin maksaa 17 äyriä tynnyriltä, kauroista ja sekulista 4 äyriä tynnyriltä, surveista (stamp) 4 1/2 äyriä tynnyriltä; muuten olivat maksut samat.

naattorien ja käskynhaltijain hankkia taitavia ja luotettavia miehiä, joille saisivat ansion mukaan maksaa palkkaa käyttäen siihen tarkoitukseen etenkin niitä sakkoja, jotka kannettiin näiden sääntöjen rikkomisesta[1]).

Tämän säännön 13 pykälässä löytyvä määräys, että niissä paikkakunnissa, joissa tähän saakka oli maksettu myllytullia manttaalin mukaan, yhä edelleen saataisiin maksaa niin, antoi paljon ajatuksen aihetta viran-omaisille, sillä olihan talarin vero kerrasaan lakkautettu. Sen huomaa eräästä Suomen maaherrakunnan gubernaattorin Kabriel Oxenstjernan kamarineuvoksille huhtikuun 10 p:nä kirjoittamasta kirjeestä, johon nämät vastasivat toukokuun alussa 1632. Kirjeessään kysyy Oxenstjerna, miten myllytullin säännön 13 pykälä oli käsitettävä, kun Suomessa talarin veron lakkauttamisen jälkeen ei ollut paikkakuntaa, jossa myllytullia taksoituksen mukaan kannettaisiin. Vastauksessaan lausuu kamari, että puro- ja muunlaisten myllyjen, jotka ennen olivat olleet ja yhä olivat varmaan rahaveroon taksoitetut, tuli maksaa entinen taksoituksensa koroitettuna, siksi kun veromyllyt valmistuivat. Viimemainituista tuli gubernaattorin määrätä ja säätää, niinkuin maakunnnan etu vaati, mutta viiden markan vero (oikeammin talarin vero, niinkuin Oxenstjerna kirjeessäänkin sanoo), joka kerran oli lakkautettu, tuli semmoisena pysymään. Siis ei, niinkuin jo aikaisemmin mainitsimme, tätä veroa enään sallittu kantaa Turun ja Hämeen käskynhaltija-kunnissa. Vuosien 1632 ja 1633 myllytullin tileistä huomaammekin, ett'ei sitä näissä käskynhaltija-kunnissa enää kannettu. Mutta Wiipurin käskynhaltija-kunnassa myönsi hallitus sen siksi, kun veromyllyjä saatiin aikaan, ja

---

[1]) Kamarin reg. 1632, sääntö $^{10}/_{3}$, löytyy myös N. Bjelken ja Kapr. Oxenstjernan kirjevaihdossa.

salli samassa siellä käsimyllyjen yleisen käytännön. Syyksi tähän myönnytykseen lausutaan eräässä kamarin kirjeessä Wiipurin käskynhaltijalle Juho Kurjelle, että tässä maakunnassa veromyllyjen rakentaminen hitaasti edistyi, ja muutamin paikoin ei voinut menestyä, koska paikkakunta ei ollut sellainen (nähtävästi ei niin tiheään asuttu), että rahvas voisi tuoda riittävän määrän viljaa veromyllylle. Näistä vaikeuksista olikin, paitse Kurkea, gubernaattori Oxenstjerna useita kertoja hallitusta huomauttanut, etenkin harvasta asutuksesta, joka vaikutti, ett'ei edes myllyihin pantuja kustannuksia moneen vuoteen saataisi takaisin jauhamismaksusta, ja vielä vähemmin olisi puhetta hallitukselle tulevasta myllytullista. Sen lisäksi oli talonpojilla käsimyllynsä kätkettyinä metsiin, joilla ennemmin jauhoivat surveensa (stamp), kuin matkustivat pitkän ja vaivaloisen matkan veromyllyssä jauhaakseen. Yhä edelleen huomaammekin myllytullin tileistä vuosilta 1632 ja 1633, että talarin vero pysyi[1]).

Huolimatta tästä hallituksen halusta hävittää käsimyllyt, saivat ne yhä kannatusta säädyissä ja juuri niistä syistä, jotka Oxenstjerna mainitsee kirjeessään. 1632 vuoden myöhemmillä valtiopäivillä, joille talonpoikia ei oltu kutsuttu, otti porvarissääty lämpimästi puolustaakseen käsimyllyjä. Näillä valtiopäivillä kuninkaalle antamissaan valituksissa lausuvat sen jäsenet, että muutamilla aikaisemmilla valtiopäivillä oli ollut puhetta käsimyllyjen lakkauttamisesta, mutta että se tuottaisi vain vahinkoa ja onnettomuutta. Varsinkin kärsisivät siitä köyhät, joilla oli nelikko tai puoli pannia viljaa

[1]) Kamarin kirjekok., kirjeet $^{2}/_{4}$ ja $^{10}/_{4}$ 1632; kamarin reg. 1632, kirje $^{8}/_{5}$ ja $^{7}/_{6}$ 1632; Niilo Bjelken ja Kapr. Oxenstjernan kirjevaihto, Kapr. Oxenstjerna Juho Kurjelle $^{11}/_{7}$ ja $^{19}/_{10}$ 1632; 1632 vuoden Suomen karjaveron ja myllytullin tilik., 464 nid., 1633 vuoden Suomessa karjaveron ja myllytullin tilik., 475 nid.

jauhettavana, jota heidän täytyi kulettaa myllylle muutamia peninkulmia, jolla aikaa heidän köyhät lapsensa kärsivät nälkää. Myöskin porvaristolle olivat käsimyllyt tarpeen, jos äkkiä laivainvarustus on tapahtuva tai sotaväki retkelle varustettava eivätkä vesi- ja tuulimyllyt silloin olleet käynnissä ja porvariston tuli jauhaa, leipoa tai panna olveksi muutamia satoja tynnyrejä viljaa, niinkuin äsken oli tapahtunut. Silloin syntyy pitkän myllymatkan tähden toisiin paikkakuntiin viivytystä ja kustannuksia, jotka kaikki nopeammin voitaisiin suorittaa, jos käsimyllyt olisivat sallitut.

Näin ollen katsoi hallitus itsensä pakotetuksi antamaan myötä ja säilyttämään vielä jääneet puromyllyt. Muissakin suhteissa näkyy se jättäneen sikseen 1632 vuoden myllytullin-säännön määräyksiä. Sen sijaan, ett'ei tämän säännön mukaan saisi myllyjä säilyttää, jotka olivat arviodut vähempään kuin kahteen tynnyriin vuodessa, näemme Suomen maaherrakunnan myllytullin tileistä vuodelta 1633, että oli säilynyt myllyjä, jotka olivat taksoitetut vaan 1 vieläpä $^1/_2$ tynnyriin. Puromyllyjä ei Hollolan kihlakunnassa oltu taksoitettu yli kahden tynnyrin. Samaten olivat ainakin muutamissa paikoin tuulimyllyt taksoitetut varmaan vähäiseen viljamäärään. Niin olivat 1633 kaikki Turun 95 tuulimyllyä taksoitettu 1 tynnyriin kappale. Wiipurin käskynhaltijakunnasta ei mainita mitään taksoitettuja myllyjä,[1]) joka osottaa, ett'ei tätä veroitustapaa siellä käytetty[2]).

---

[1]) Ainoa siellä tavattava kruunun mylly Ykspäässä lähellä Wiipuria maksoi ainakin vuonna 1633 jauhamisen mukaan, niinkuin huomaamme asian laidan olleen 1632 Turun ja Hämeenlinnan käskynhaltijakuntain isommissa myllyissä, päättäen saman vuoden myllytullin tilistä.

[2]) Riksdagsacta 1632, 1632 vuoden myöhemmät valtiopäivät (porvariston valitukset); Suomen karja- ja kylvöveron ynnä myllytullin tili

Että Norlanti ja siis Pohjanmaa 1632 vuoden myllytullin-säännön ilmestymisen jälkeen yhä luettaisiin niihin maakuntiin, joissa myllytulli kannettiin manttaalin mukaan, oli aivan luonnollista. Jo eräässä maaliskuun 10 p:nä, siis samana päivänä, jona äsken mainittu myllytullin sääntö julaistiin, annetussa vastauksessa muutamiin Norrlannin kirjanpitäjän tekemiin kysymyksiin, vakuutettiin, että myllytulli siellä maksettaisiin manttaalin mukaan. Vähän myöhemmin, saman kuukauden 26 p:nä, tuli Norrlannin uudelle käskynhaltijalle Ernst Creutzille kirje kamarilta, jossa asia tarkemmin selitetään. Myllytulli oli sääntöä noudattamalla kannettava korotettuna manttaalin mukaan, siksi kun odal- ja tuulimyllyjä sopisi rakentaa. Mutta Pohjanmaalla, jossa valitettiin, että talot olivat olleet ja yhä olivat perhekunnittain (hushåll) liian korkealle taksoitetut maksamaan tämän veron hyvässä viljassa, vaikka asukkaat syövät surveita (stamp), ruumenia ja pettua, sai käskynhaltija järjestää myllytullin, niinkuin hän huomasi talonpojille keveimmäksi ja kruunulle hyödyllisimmäksi.

Se oli kaiketi tämän kirjeen johdosta, kuin Creutz heinäkuun alussa ilmoitti kamarille, että hän oli Pohjanmaalla tutkinut myllytullin kantoa. Tämä vero oli hänen kertomuksensa mukaan siellä tähän saakka ollut niin rasittava, että koko maakunta ennen pitkää olisi ollut autio, jos sitä olisi kannettu korotuksella. Kaksitoista miehisen lautakunnan kunkin asukkaan varallisuudesta antamain tietojen mukaan oli hän vähentänyt myllytullin ja antanut kirjoittaa varman rahasumman kunkin perhekunnan (hushåll) maksettavaksi[1]).

1633, 475 nid., 1632 vuoden karja- ja kylvöveron ynnä myllytullin tilik., 464 nid.

[1]) Kamarin reg. 1632, kirjeet $^{10}/_{3}$ ja $^{26}/_{3}$; kamarin kirjekok. 1632, kirje $^{8}/_{7}$.

Ahvenanmaasta tiedämme vain, että kamari kesällä 1632 vastasi Ahvenanmaalaisten valitukseen myllytullista, että siellä tuli noudattaa viimeksi ilmestynyttä myllytullin sääntöä ynnä niitä erityis-ohjeita, jotka käskynhaltijalle saman säännön johdosta annetaan. Täällä niinkuin Länsi-Suomessa lakkasi tietysti viiden markan vero, ja myllytulli kannettiin koroitettuna. Ainakin on 1631 viimeinen vuosi, jona 5 markan vero siellä tavataan[1]).

Niinkuin Henrikki Olavinpoika Stubben 1631 hallitukselle lähettämästä kirjeestä huomaamme, jatkettiin maassamme yhä veromyllyjen rakentamista kruunun puolesta. Rakennusmestarit tuntuvat olleen Ruotsista tuotuja, eikä niiltä työ tahtonut oikein onnistua, jonka sama Stubben kirjekin osottaa. Saman vuoden lopussa oli gubernaattori Oxenstjerna toimessa saada kevääksi uuden rakennusmestarin Ruotsista, mutta kamari, jonka puoleen hän oli kääntynyt, ei voinut ketään lähettää. Se kehotti kumminkin Oxenstjernaa antamaan jonkun asiantuntijan tarkastaa koskien kelpaavaisuutta ja sopiviin paikkoihin vetää talvella aineksia, niin että rakentamista keväällä voitaisiin jatkaa. Keväällä voitiinkin työtä jatkaa, sillä Turkuun oli syksyllä muuttanut Ruotsista taitava rakennusmestari, nimeltä Tuomas, joka Tukholmassa oli Klaran kirkon tornin rakentanut. Tätä pitivät kamarineuvokset sopivana myöskin myllyjen rakentajaksi ja lupasivat ensi avovedellä lähettää vielä kaksi ruotsalaista myllynrakentajaa lisään.

Itä-Suomessa puuhasi taas Juho Kurki myllyjen rakentamista. Eräässä vuoden 1631 loppupuolella kamarille kirjoittamassaan kirjeessä valitti hän, että koko hänen käskynhaltija-

---

[1]) Kamarin reg. 1632, kirje $^{20}/_{6}$; Ahvenanmaan tilik. 1631, 2910 nid., 223 ja 224 s:lla sekä 1632, 2913 nid., 238 v. s:lla.

kunnassaan löytyi vain yksi kunnoton odal-mylly Ykspään kartanossa[1]) lähellä Wiipuria. Talonpojat käyttivät käsi- ja puromyllyjään, jonka tähden ei muuta myllytullia saatu kuin se vähäinen, joka puromyllyistä tuli. Tämän Ykspään myllyn rakennutti nyt Kurki uudestaan 1632. Hänellä näkyy ensin olleen hyvät toiveet siitä, koska niillä tienoilla ei muita odal-myllyjä ollut. Suomen kupernaattori Kaapriel Oxenstjerna, jolle Kurki oli ilmoittanut näistä myllypuuhistaan, lausui siitä tyytyväisyytensä ja toivoi, että joka paikkaan Itä-Suomessa, missä tilaisuutta oli, odal-mylly rakennettaisiin. (Myöskin toinen odal-mylly mainitaan näihin aikoihin Itä-Suomessa nimittäin Savonlinnan mylly[2]).

1633 ottivat sinä vuonna pidetyillä valtiopäivillä kaikki säädyt myllytullin puheeksi vaatien sen vähentämistä. Niissä vastauksissa, jotka valtioneuvosto antoi näihin pyyntöihin, lausutaan, että tuo kaksi vuotta takaperin tapahtunut koroitus oli lakkaava seuraavana Vapunpäivänä. Varsinkin papiston pyyntöön näkyy valtioneuvosto olleen tyytymätön. Vastauksessaan tämän säädyn valituksiin lausui hallitus, että nyt mainittu lievennys oli suotu, „koska papisto monen muun valtakunnan säädyn kanssa niin kovasti oli valittanut samasta myllytullista, vaikka kyllä jokaisen rehellisen Ruotsin miehen niissä vaikeissa oloissa, joissa isänmaa oli, pitäisi olla paljon taipuvaisemman tuumimaan keinoja valtakunnan

---

[1]) Vuosien 1627 ja 1628 karjaveron- ja myllytullin tileistä huomaamme, että se niinä vuosina oli ollut käynnissä ja tuottanut myöhempänä vuonna 113 talaria 15 äyriä. (Yleinen kokoelma tilejä n:is 417 ja 430).

[2]) Kamarin kirjekok., kirje $^{20}/_{10}$ 1631; kamarin reg. 1631 kirje $^{6}/_{12}$; kamari kirjekok., kirje $^{29}/_{10}$ 1631; Niilo Bjelken ja Kapr. Oxenstjernan kirjevaihto, kirje $^{19}/_{10}$ 1632.

varojen kartuttamiseksi kuin pyytämään veronvähennystä". Viikkoa myöhemmin ilmestyneessä valtiopäiväpäätöksessä mainittiin vaan, että pikku tullin ja myllytullin kantoa piti jatkaa sen säännön mukaan, joka silloin oli tehty [1]).

Tämä nyt mainittu sääntö ilmestyi maaliskuun 30 p:nä 1633 ja koski, niinkuin tiedämme, pikku tullin ynnä myllytullin kantamista. Siinä lausutaan, että hallitus kuparirahan halvan arvon ja hopearahan sen johdosta nousevan arvon tähden, johon muutamat omanvoiton-pyyntöiset henkilöt olivat syypäät, määräyksellä 16 p:ltä kesäkuuta 1631 oli säätänyt nämät tullit kannettaviksi hopearahan arvon mukaan laskien ne rikseissä. Vaikka kyllä par'aikaa tehtävän sotaretken tähden olisi syytä kantaa ne äsken mainitun säännön mukaan, olivat valtioneuvokset ottaneet huomioonsa säätyjen valitukset heidän vaikeuksistaan maksaa verot sillä tapaa ja käskeneet lakkauttaa usein mainitun pikku ja myllytullin koroituksen. Nämät verot määrättiin nyt maksettaviksi, niinkuin ne ensin säädettiin suoritettaviksi, eli, mitä myllytulliin tuli, 1625 vuoden päätöksen mukaan. Sitä varten toimitettiin vielä eri luettelo, miten paljon kustakin viljalajista piti maksaa [2]) myllyllä [3]).

Tällainen vastaus oli jo ennen säännön ilmestymistä annettu niihin valituksiin, jotka useasta osasta valtakuntaa, talonpoikain ja sotaväen puolesta, olivat tulleet myllytullin

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, II, 841, 842, 845, 847, 848, 855 s:lla.

[2]) Vehnätynnyristä tuli nimittäin maksaa myllyllä 12 äyriä, ruistynnyristä 8 äyriä, puhtaista ohrista 3 äyriä, rukiista ja ohrista sekasin 4 äyriä, maltaista 3 äyriä, kauroista ja sekulista 2 äyriä, tattarista 6 ja herneistä 6 äyriä tynnyristä.

[3]) Stjernman, Samling af bref, stadgar etc. ang. Sveriges rikes commerce etc., II 1, 2, 10 s:lle.

rasituksesta. Sotaväelle ilmoitettiin, että tämän koroituksen piti lakata Filippuksen Jakobuksen päivänä, muille taas ilmoitettiin se loppuvaksi Vapunpäivänä. Säännön ilmestymisen jälkeen lähetettiin asiasta kirje kullekin käskynhaltijalle.

Pohjois-Pohjanmaalla annettiin kovan katovuoden tähden siksi tilivuodeksi lievennystä myllytullin henkirahoissa, niin että talonpojat siellä pääsivät puolella määrällä nimittäin maksamalla henkilöltä 8 äyriä hopearahaa eli sen arvon kuparirahassa, mutta tulevaisuudessa piti heidän täydestä maksaa tämä vero.

Vuonna 1633 määräsi hallitus hopearahan valtakunnan päärahaksi ja verot siinä kannettaviksi, niinkuin aikaisemmin olemme kertoneet. Tästä lähetettiinkin marraskuun loppupuolella käskynhaltijoille tieto [1]). Vähän myöhemmin lähetettiin Suomen gubernaattorille Gabriel Oxenstjernalle ja Norrlannin käskynhaltijalle Creutzille kirje, jossa heille suotiin valta antaa kantaa myllytulli kuparirahassa viimeksi ilmestyneessä rahasäännössä mainitun arvon mukaan tulevaan uuteen vuoteen saakka. Vuosi oli nimittäin jo niin pitkälle kulunut säännön ilmestyessä, ett'ei sen määräämää hopearahaa Suomeen ehditty toimittaa. Tämä myönnytys oli Suomen rahvaalle julaistava sellaisella huomautuksella, että sen tuli niinkuin muitten Ruotsin asukasten tulevan vuoden veroihin hankkia itselleen hopearahaa. Kirjeessä Creutzille käskevät kamarineuvokset häntä erityisesti ahkeraan tarkastamaan veronkantomiehiä, ett'eivät he omaksi hyödykseen ja kruunulle vahingoksi kuparirahan suhteen tekisi petosta. Rahasääntö, josta näissä kirjeissä on puhetta, on nähtävästi elokuun 26 p:nä 1633 ilmestynyt sääntö, miten kuparirahassa otetut

[1]) Valt. reg. 1633, kirjeet $^{7}/_{3}$ 214 s:lla, $^{19}/_{3}$ 314, 315, 317, 318, 319, 322 ja 323 s:lla sekä $^{9}/_{4}$ 498 s:lla; kamarin reg. 1633, kirjeet $^{23}/_{3}$, $^{21}/_{11}$ ja $^{22}/_{11}$.

velat olivat suoritettavat. Muutama päivä näitten kahden Oxenstjernalle ja Creutzille lähetetyn kirjeen jälkeen eli 11 p:nä joulukuuta 1633 ilmestyi vielä uusi sääntö rahasta.

Vuoden 1633 viimeisinä päivinä näkyy holhojahallitus vihdoin muutaneen mieltään ja suostuneen pyyntöön, jonka Oxenstjerna jo kahden vuoden kuluessa useita kertoja oli tehnyt Länsi-Suomen hyväksi. Kirjeessään 20 p:ltä joulukuuta 1633 Oxenstjernalle lausuvat valtioneuvokset, ett'ei myllytullia voida saada niin aivan pian voimaan, koska rahvaalle käy mahdottomaksi lyhyen ajan kuluessa rakentaa myllyt. Siitä syystä saataisiin maassamme toistaiseksi, siksi kun Jumala paremman vuodentulon antaa, kantaa tätä veroa manttaalin mukaan. Köyhiltä talonpojilta, nihteiltä ynnä muilta heidän kaltaisilta oli kannettava kultakin 12 vuotta täyttäneeltä perheenjäseneltä vuodessa 12 äyriä valkeata (s. o. hopea-) rahaa eli $^1/_4$ riksiä, mutta varakkaammilta saman-ikäisiltä, nimittäin aatelisilta, papeilta, nimis- ja neljännesmiehiltä ynnä muilta heidän asemassaan 16 äyriä valkeata rahaa vuodessa[1]). Nämät rahat olivat suoritettavat kolmeen määräaikaan kolmannella osalla kerralla[2]).

Seuraavana vuonna 1634 kannettiinkin myllytulli maassamme tällä tapaa henkiverona eli manttaalirahoina Pohjanmaalla ja Suomen maaherra-kunnassa. Ahvenanmaalta meillä

---

[1]) Eräässä kamarineuvosten kuusi päivää aikaisemmin eli 14 p:nä joulukuuta 1633 Kapriel Oxenstjernalle lähettämässä kirjeessä lausutaan tästä verosta, että seuraavan vuoden alusta kaikkien talonpoikain, jotka ovat 12 vuotta vanhemmat, olkoot miehiä tai naisia, piti suorittaa myllytullia 1 riksort eli 12 äyriä hengeltä hopearahassa, kaikki henkilöt taas, jotka aatelisten taloissa asuivat, $^1/_3$ riksiä eli 18 äyriä hopearahaa. (Kam. reg. 1633, kirje $^{14}/_{12}$ 686 s:lla).

[2]) Kamarin reg. 1633, kaksi kirjettä $^4/_{12}$; valt. reg. 1633, kirje $^{20}/_{12}$, 1247 s:lla; Stjernman, Saml. af kongl. bref, stadgar etc. II, 13 ja 18 s:lla.

ei ole tietoja. Myllyillä ei enään kannettu muuta kuin tavalliset jauhamiskapat niissä jauhetusta viljasta. Koko tilissä saman vuoden myllytullista Suomen maaherrakunnasta mainitaan tulo vaan kahdesta myllystä, Mynämäen ja Raision, joista edellinen näyttää tuottanen 44, myöhempi 70 talaria.

Kumminkaan ei rahvas näkynyt olleen tyytyväinen näihin manttaalirahoihin eikä myöskään porvaristo ja papisto. Lukuisia valituksia onkin saman vuoden valtiopäiväin ajalta tavattavissa tästä verosta erilaisista syistä, muun muassa huonon vuoden tähden. Mutta hallitus antoi useimpiin näistä valituksista kieltävän vastauksen huomauttaen, että tätä veroa ei voitu muuttaa, koska se oli myönnetty sotalaitosta varten. Enemmän syytä näkyy Pohjanmaan talonpojilla ja Wiipurilaisilla olleen, jotka valittivat, että heiltä kannettiin kaksinkertainen myllytulli, nimittäin sekä myllyllä että henkiverona. Minkä vastauksen Pohjanmaan talonpojat saivat, emme tunne, mutta Wiipurilaisille vastasi hallitus 14 p:nä elokuuta 1634, ett'ei heidän tarvinnut maksaa sekä pariskunta-rahoja että myllytullin rahoja, vaan että heidän piti toisesta päästä vapaiksi, josta käskynhaltijan tuli pitää huolta[1]).

Niinkuin aikaisemmin mainittiin, oli Suomen ratsuväki vapaana talarin verosta. Ehkä juuri tähän nojautuen tahtoi se sittemmin 1635 vapautua myllytullin manttaalirahoista. Sen johdosta kirjoitti hallitus Ruotsista marraskuussa samana vuonna maamme ratsuväelle selityksen tästä asiasta.

---

[1]) Valt. reg. 1634; vastaukset useimpiin valituksiin $^{30}/_{7}$ ja $^{14}/_{8}$; Pohjanmaan talonpoikain valit. $^{15}/_{5}$ 1634; Wiipurin privilegiokirja, kirje $^{14}/_{8}$ 1634, 263 s:lla; kamarin reg. 1634, kirje $^{12}/_{7}$ — — — Tämän kanssa yhteydessä taitanee olla eräs kamarin esimiehen Kapriel Oxenstjernan heinäkuun 12 p:nä Wiipurin käskynhaltijakunnan käskynhaltijalle Ake Oxenstjernalle lähettämä kirje myllytullista. Siinä sanotaan, että Ake Oxenstjerna kesäkuun 15 p:nä kirjoittamassa kirjees-

Siinä sanotaan nimen-omaan, että maamme ratsuväki oli vapautettu vuotuisen veron maksamisesta, vaan ei ylimääräisten verojen, jotka olivat: salpietarivero, karjavero ja myllytullin manttaalirahat. Nämät siis olivat vuotuisen veron ulkopuolella, muut kaikki kuuluivat siihen[1]).

Siitä, miten korkealle tämän veron summa kohosi, saamme käsityksen seuraavista numeroista. 1625 eli samana vuonna, jona tätä veroa ruvettiin kantamaan, nousi sen summa Wiipurin käskynhaltija-kunnassa 20,024 talariin, johon vielä on luettava 625 talaria 6 äyriä 16 penninkiä, jotka jäivät Kuopion ja Rautalammin pitäjistä rästiksi. Etelä-Pohjanmaalla nousi se 1625 5,023 talariin 26 äyriin; Pohjois-

---

sään oli ilmoittanut porvariston ja talonpoikain Wiipurin tienoilla valittaneen, ett'eivät voi niitten 16 äyrin hopearahaa ohessa, jotka kultakin hengeltä maksettiin, kruunun uudella myllyllä Ykspäässä maksaa $^1/_{16}$ tynnyriä joka jauhetusta tynnyristä. Vastauksessaan selittää Kapriel Oxenstjerna, että Wiipurilaiset olivat sotkeneet kaksi asiaa yhteen, joilla ei ollut mitään yhteyttä, nimittäin manttaalirahat 16 äyriä hengeltä ja jauhamismaksun myllyn-omistajalle kaksi kappaa tynnyriltä, niin isoja, että 4 jauhetusta tynnyristä tuli jauhamismaksua $^1/_2$ pannia. Jos laskemme tämän jauhamismaksun yhden tynnyrin mukaan, niin saamme sen osalle $^1/_{16}$ tynnyriä, niinkuin valituksessa mainittiin. Ake Oxenstjernan samassa kirjeessä tekemään ehdotukseen, että Ykspään myllyllä, koska sinne usein tuotiin etupäässä surveita (stamp), jauhamisesta maksettaisiin rahassa 4 äyriä hyvää rahaa ruistynnyriltä, ei kamari kuitenkaan tahtonut suostua. Rahassa kävi nimittäin jauhamismaksu pienemmäksi kuin viljassa. Sen sijaan annettiin Ake Oxenstjernan valtaan joko kohottaa ehdottamaansa rahamaksua jauhamisesta tai pysyttää siitä tuleva viljamaksu ja antaa mylly vuokralle jollekin myllärille. Tämä saisi vuokrana maksaa sen viljamäärän, joka jauhamismaksusta jäisi yli, kun myllärin välttämättömät menot ovat lasketut pois. Tämän vuokrasummansa saisi mylläri myöskin muuttaa rahaksi, jos häntä niin halutti.

[1]) Valt. reg. 1635, kirje $^{14}/_{11}$, 1026 s:lla.

Pohjanmaalta ei ole tietoa. Seuraavana vuonna 1626 nousi se erään saman-aikuisen muistiinpanon mukaan Suomen maaherrakunnassa 40,000 talariin, joka näyttää liian pieneltä summalta katsoen siihen, että edellisenä vuonna yksin-omaisesti Wiipurin käskynhaltija-kunnasta saatiin puolet siitä. Mahdollisesti voi tämä riippua siitä, että Bjelke 1626 kantoi Wiipurin käskynhaltija-kunnassa myllytullin manttaalin mukaan vaan ei Turun. Pohjanmaalla saatiin tätä veroa 1626 kummastakin rovastikunnasta yhteensä 10,526 talaria 10 äyriä 12 penninkiä. Vuonna 1627 nousi se Suomen maaherra-kunnasta 49,257 talariin 26 äyriin 12 penninkiin ja Ahvenanmaalta, josta silloin ensi kerran on tietoja tavattavana, 3,519 talariin 12 äyriin. 1628 oli sen määrä Suomen maaherra-kunnasta, yhden markan vero siihen luettuna, 59,121 talaria 27 äyriä 18 penninkiä ja Ahvenanmaalta samana vuonna 2,837 talaria 28 äyriä [1]). Niinkuin summasta jo näkee, ei Ahvenanmaan myllytulliin ole yhden markan veroa luettu eikä sellaista sen tilissäkään mainita. Samana vuonna kannettiin vielä kolmen markan vero. Suomen maaherrakunnassa nousi se 62,578 talariin 12 äyriin siihen lukematta rästejä, jotka jäivät seuraavaksi vuodeksi. Alkuperäisen kantoluettelon mukaan oli se 71,348 talaria 16 äyriä. Ahvenanmaalla oli tämä vero 2,677 talaria 16 äyriä. Pohjanmaalta ei ole tietoja myllytullista näiltä kadelta vuodelta eikä 3 markan verosta. Koko valtakunnassa nuosi myllytulli 1627 170,254 talariin. Jos otaksumme, että Pohjanmaalta 1627 tuli yhtä paljon myllytullia kuin 1626, joka lienee vähin määrä, koska tämä vero ylipäätään vuosi vuodelta kohosi, saamme Suomen

[1]) Myllytullin summa on Ahvenanmaalla 1628 pienempi kuin edellisenä vuonna, koska myllytulli 1628 oli annettu arennille niillä ehdoilla, jotka kuningas saman vuoden alussa määräsi ja joista aikaisemmin olemme puhuneet.

myllytullin 1627 63,303 talariksi 17 äyriksi eli runsaasti $^1/_3$ koko valtakunnan myllytullista. 1628 tuli koko valtakunnasta, nähtävästi yhden markan vero siihen luettuna, 243,043 talaria. Suomesta on, niinkuin edellisestä huomaa, vaikea tehdä mitään yhteislaskua siltä vuodelta. 1629 ensi vuonna, jona talarin ja viiden markan verot kannettiin, tuli Suomen maaherra-kunnasta myllytullia ja talarin veroa yhteensä 103,999 talaria 11 äyriä, Ahvenanmaalla taas myllytullia 3,487 talaria 8 äyriä, viiden markan veroa 4,016 talaria 8 äyriä eli yhteensä 7,503 talaria 16 äyriä. Pohjanmaalta meillä ei ole tietoja. Mutta jos otaksumme, että yhteissumma myllytullin ja 5 markan verosta Pohjanmaalla 1629 oli samassa suhteessa näiden verojen summaan Ahvenanmaalla samana vuonna kuin Pohjanmaan myllytulli 1626 Ahvenanmaan myllytulliin 1627 eli edellinen lähes kolme kertaa niin suuri kuin myöhempi, niin saamme summaksi Pohjanmaan myllytullista ynnä 5 markan verosta 1629 noin 22,000 talaria. Jos nyt laskemme yhteissumman koko Suomen myllytullista ynnä talarin ja viiden markan verosta 1629, niin saamme 133,502 talaria 27 äyriä. Koko Ruotsin valtakunnan myllytulli oli sinä vuonna 261,107 talaria ja viiden markan vero, siihen nähtävästi luettu myös Suomen talarin vero, 314,524 talaria eli yhteensä 575,631 talaria, joten Suomesta saatu vero ei ollut täyteensä neljäs-osa sitä [1]).

Vuonna 1634 oli Suomen maaherra-kunnan tilin mu-

---

[1]) Finska handlingar (Ruotsin valt. ark.), Tull- o. postväsendet, kirje $^9/_1$ 1626; De la Gardieska Arkivet, X osa, 129 s:lla; XI osa, 53 s:lla; Suomen päätilit 1627, 418 nid., 1628, 420 nid., 1629, 431 nid.; Kolmen markan veron tilik. 1628, 429 nid.; Etelä-Pohjanmaan myllytullin tilik. 1625, Lisäkokoelma n:o 319; koko Pohjanmaan myllytullin tilik. 1626, sama kokoelma n:o 320; Ahvenanmaan tilik. 1627, 2905 nid. , 1628, 2907 nid., 1629, 2908 nid.

kaan Turun ja Hämeen lääneissä jauhamismaksu myllyllä, siis ilman myllytullia, 2,619 talaria 6 äyriä. Wiipurin läänistä ei mainita mitään tällaista saatavaa. Saman vuoden myllytullin tilin mukaan nuosivat myllytullin manttaalirahat Suomen maaherrakunnassa 80,890 talariin 7 äyriin kuparirahaa. Ahvenanmaalta ja Pohjanmaalta meillä ei ole tietoja siltä vuodelta.

Vuonna 1635 olivat myllytullin manttaalirahat Turun läänissä 15,509 talaria 24 äyriä 6 penninkiä, Hämeenlinnan läänissä 13,146 talaria 20 äyriä ja Wiipurin läänissä 10,583 talaria 8 äyriä hopearahaa. Näitten kolmen läänin yhteinen summa oli siis 39,239 talaria 20 äyriä 6 penninkiä hopearahaa [1]).

Lisäys.

Kun nyt olemme lopettaneet kertomuksen myllytullista, liitämme siihen muutamia tietoja maamme myllyteollisuudesta samaan aikaan. Ennen myllytullin julistamista tapaamme tileissä ani harvan tiedon maamme myllyistä. Mutta kun myllytulli julistettiin, ruvettiin sen kantamista varten tutkimaan, mitä yksityisten myllyjä löytyi. Kiinteitä myllyjä tavattiin varsin vähän Itä-Suomessa, niinkuin aikaisemmin olemme maininneet, mutta Länsi-Suomessa oli niitä paljon runsaammin. Siellä tapaamme jo ennen vuotta 1625 kaksi kruunun veromyllyä Maskun kihlakunnassa, kumpikin kahdella kiviparilla, toinen Raisiossa, toinen Luijalan mylly Mynämäellä; kaksi kruunun veromyllyä Ali-Satakunnassa, nimittäin Ruhatun mylly Ulvilassa ja Kauttua mylly Eurassa, joista kuitenkin

[1]) Suomen kenraalitilit 1634—35 ja Suomen myllytullin tili 1634.

toinen oli 1625 ja vielä muutamia vuosia eteenpäin käymättä. Yli-Satakunnassa oli ainoastaan yksi kruunun mylly Karkussa. Hattulan kihlakunnassa oli kruunun mylly Hämeenlinnan luona. Sääksmäellä Sääksmäen kihlakunnassa oli Valkeakosken ja Porvoon läänissä Helsingin kartanon kruunun mylly, jossa viimemainitussa oli kaksi paria kiviä. Vanha näkyy myöskin olleen Halisten mylly Turun luona, joka ainakin 1600 luvulla tavataan kruunun myllynä. Boossa lähellä Kastelholmaa oli vanhastaan ollut joku kruunun mylly, joka mainitaan jo 15 sataluvulla. Savonlinnan tienoilla mainitaan jo vuosisadan alussa kaksi pientä kruunun vesimyllyä ja Ykspään kartanossa lähellä Wiipuria vuonna 1620 kaksi kruunun myllyä. Mahdollisesti löytyi näitä kruunun myllyjä vielä muutamia lisäksi, vaikka meillä niistä ei ole tietoja. Ainakin oli Suomen gubernaattori Niilo Bjelke hyvin harras niitä perustamaan siitä saakka, kuin hän Suomeen tuli. Jo 1623, ensimmäisenä vuonna, jona hän maassamme oli, kirjoitti hän tästä asiasta joulukuun lopussa kamarineuvoksille. Kirjeessään lausuu hän, että Suomessa oli kyllä sopivia myllypaikkoja, jonka tähden hän oli määrännyt, että myllyjä piti rakentaa hänen kunink. majesteetin tarpeeksi. Mutta koska sopivia myllykiviä ei ollut, pyytää hän kamarineuvoksia käskemään Lijhundradz kihlakunnan voudin toimittamaan Weddöstä Suomeen viisi paria hyviä myllykiviä. Bjelken kirje näkyy joutuneen kamaririneuvoston käsiin vasta maaliskuussa 1624. Saman kuun loppupuolella vastaavat nämät käskeneensä käskynhaltijan Kaapriel Oxenstjernan toimittaa kivet ensi avovedellä Suomeen. Mihin myllyihin niitä käytettiin, emme tunne [1]).

---

[1]) Turun linnan tilik. 1609, 1710 nid.; Ali-Satakunnan tilik. 1618, 2535 nid., 1625, 2556 nid, 1626, 2562 nid., 1627, 2568 nid.; Yli-Satak. tilik. 1618, 2538 nid.; Sääksmäen kihlak. tilik. 1619, 4458 nid.; Porvoon

1625 vuoden myllytullin ohjeissa mainitun määräyksen johdosta, että käskynhaltijat toimittaisivat luetteloja kaikista myllyistä, syntyi useita myllyluetteloja, joista muutamia vielä on jäljellä. Yksityisten myllyjä oli niitten mukaan ainakin muutamissa kihlakunnissa runsaasti. Varsinkin sopii tämä Turun lääniin eli Varsinais-Suomeen, josta on jotenkin tarkkoja tietoja kahdesta kihlakunnasta: Halikon ja Piikkiön. Edellisessä kihlakunnassa oli varsin runsaasti odal-myllyjä, nimittäin 14, joiden joukossa yksi viidellä kiviparilla varustettu kuninkaan mylly Perniössä, joka oli pantattu ruova Brita de la Gardielle. Ehkä tämä mylly oli Perniön kartanon mylly, josta Kaarlo Oxenstjerna puhuu eräässä kirjeessä vuodelta 1621. Suurin luku näitä myllyjä oli Marttilassa nimittäin 9; Perniössä oli kolme ja Kemiössä yksi. Piikkiön kihlakunnassa löytyi yksi ainoa odal-mylly, joka oli Liedossa. Puromyllyjä oli vielä runsaammin. Niitä tavataan Halikon kihlakunnassa koko 98, nimittäin Paimiossa 25, Marttilassa ja Kemiössä kummassakin 21, Halikossa 18, Perniössä 9, Kiskossa 3 ja Uskelassa 1. Piikkiön kihlakunnassa oli niitä 23, nimittäin Sauvossa 8, Piikkiössä 7, muissa joko kolme tai yksi. Tuulimyllyjä oli varsinkin Turun kaupungin ympäristössä silloin niinkuin nytkin runsaasti, kaiketi lukuisain kukkulain tähden. Niiden runsaudesta Niilo Bjelkekin puhuu vähän myöhemmin parissa hallitukselle lähettämässään kirjeessä. Halikon kihlakunnassa oli niitä vain kolmessa pitäjässä yhteensä 14, ja niistä 9 Paimiossa. Piikkiön kihlakunnassa oli niitä joka pitäjässä, kaikkiaan 133, nimittäin Nummen pitäjässä 40,

läänin tilik. 1618, 5397 nid.; Ahvenanmaan tilik. 1617, 2888 nid.; valt. reg. 1634, kirje $^{2}/_{9}$, 932 v.; kamarin kirjekok., kirje $^{29}/_{12}$ 1623; kamarin reg., kirje $^{24}/_{3}$ 1624; Savonlinnan tilit 1610, 6748 nid. ja 1615, 6768 nid.; Wiipurin linnan tili 1620, 6055 nid., 15 s:lla; Finlands fornborgar I, Kastelholm, 141 s:lla.

Liedossa 36, Piikkiössä 19, Paraisissa 18, Nauvossa 17 ja Sauvossa 3 [1]).

Seuraavan vuoden 1627 myllytullin tilistä samoista kihlakunnista, jossa mainitaan edellisen vuoden eli 1626 myllyt, tapaamme paljon suuremman luvun näitä myllyjä, ekhä osaksi siitä syystä, että oli ehditty hankkia parempia tietoja niiden lukumäärästä. Ainoastaan odal-myllyjen lukumäärä Halikon kihlakunnassa ja tuulimyllyjen Piikkiön kihlakunnassa on pienempi. Niin oli Halikon kihlakunnassa odal-myllyjen lukumäärä vähentynyt Marttilan ja Kiskon pitäjissä kummassakin kahdella, jota vastoin Uskelassa nyt tavataan yksi odal-mylly, vaikka siinä edellisenä vuonna ei mainita mitään. Siis oli tässä kihlakunnassa näitten myllyjen lukumäärä sinä vuonna 11. Piikkiön kihlakunnassa oli yhä edelleen yksi ainoa odal-mylly. Mitä puromyllyihin tulee, oli niitä 274 Halikon ja 74 Piikkiön kihlakunnassa; tuulimyllyjä taas Halikon kihlakunnassa 16 ja Piikkiön kihlakunnassa 126. Tämä Piikkiön kihlakunnan tuulimyllyjen vähentyminen riippui etupäässä siitä, että Liedon pitäjästä vain ilmoitetaan 14 tuulimyllyä, kun niitä edellisenä vuonna oli 36. Toiselta puolelta oli tuulimyllyjen lukumäärä Sauvossa lisääntynyt 3:sta 21. Muissa pitäjissä olivat muutokset aivan pienet.

Eräästä myöhemmästä lähteestä, nimittäin Suomen maaherrakunnan myllytullin tilistä vuodelta 1633, näemme, että Maskun kihlakunnassa silloin oli kaikkiaan 31 vesimyllyä. Lukumäärä mahtoi aikaisemmin olleen paljon suurempi, sillä edellisinä vuosina oli, niinkuin olemme maininneet, paljon jalka- ja puromyllyjä hävitetty. Tuulimyllyjä oli taas 133. Siihen ei tainnut olla luettuna Turun kaupungin tuulimyllyt, joita saman tilin mukaan oli 95.

[1]) Mustion tehtaan tilik., 216 nid., 39 s:lla; Myllytullin tilik. Halikon ja Piikkiön kihlakunnista 1626, 1855 nid.

Samasta tilistä näkee, että Vehmaan kihlakunnassa oli 37 puromyllyä ja 110 tuulimyllyä, joista 3 Raumalla ja 9 Uudessakaupungissa. Puromyllyjä oli tässäkin kihlakunnassa luultavasti ollut aikaisemmin enemmän. Eräässä luettelossa Ali-Satakunnan myllyistä vuodelta 1630 mainitaan, paitsi kolmea odal-myllyä ja neljää tuulimyllyä, 152 jalkamyllyä, joista ainakin viimemainitut lienevät olleen ajalta ennen myllytullin määräämistä [1]).

Suuren rikkauden myllyistä tapaamme myöskin myllytullin arviotilistä tilivuodelta 1626—1627 Raaseporin läänistä. Silloin oli siellä odal- ja puromyllyjä, jotka nähtävästi melkein kaikki olivat olleet jo ennen myllytullin määräämistä, 250 kappaletta, ja kuitenkin puuttuu tietoja kahdesta hyvin viljellystä pitäjästä Pohjan ja Karjan pitäjistä. Niinkuin nyt mainittu summa osottaa, ei luettelossa tehty erotusta odal- ja puoromyllyjen välillä. Näitä myllyjä oli muutamissa pitäjissä varsin paljon. Niin oli Lohjan pitäjässä 67 kappaletta, Lohjan saarta lukuun ottamatta, jossa oli yksi, Tenholassa 56, Espoossa 36, Inkoossa 32, Siuntiossa 25, Kirkkonummella 24 ja Karjalohjalla 14 odal- ja puromyllyä. Tuulimyllyjä oli sen sijaan varsin vähän, ainoastaan kolme koko kihlakunnassa. Eräässä Niilo Bjelken kamarille tammikuussa 1628 kirjoittamassa kirjeessä valitetaan suuresta määrästä puro- ja jalkamyllyjä, joka oli Turun, Raaseporin, Porvoon ja Hämeen lääneissä. Nähtävästi oli kahdella viimeksi mainitulla läänillä jo vuonna 1625 tämä suuri määrä jalka- ja purumyllyjä, jota hallitus ei suvainnut.

---

[1]) Halikon ja Piikkiön kihlakuntain myllytullin tilik. 1627, 1861 nid.; Suomen karja- ja kylvöveron ynnä myllytullin tilik. 1633, 475 nid.; Finska handlingar (Ruotsin valt. ark.) Topografica N:o 1, Diverse handlingar rörande Åbo o. Björneborgs län, eräs Ali-Satakuntaa koskeva asikirja vuodelta 1630.

Mitä Hämeeseen tulee, näemme 1633 vuoden myllytullin tilistä, että tässä maakunnassa yhä edelleen oli runsaasti puro- vieläpä jalkamyllyjäkin, vaikka niitä edellisinä vuosina oli koetettu hävittää. Niin oli saman vuoden tilin mukaan Sääksmäellä isompia myllyjä: odal- ja koskimyllyjä 11, virtamyllyjä (strömqvarnar) 26, jokimyllyjä 9 sekä pienempiä: puromyllyjä 52 ja jalkamyllyjä 6. Tuulimyllyjä oli kihlakunnassa 1, joka silloin oli hyljätty. 14 myllyä mainitaan vielä, joista ei sanota, mitä laatua olivat. Edellisenä vuonna 1632 oli Sääksmäen pitäjässä Valkeakoskessa 11 myllyä. Hattulan kihlakunnassa oli vuoden 1633 myllytullin tilin mukaan 10 odal-myllyä, niiden joukossa yksi kuninkaan mylly, nähtävästi Hämeenlinnan mylly, sekä 62 puromyllyä. Hollolan kihlakunnassa oli taas 29 virtamyllyä ja 118 puromyllyä, joista silloin moni oli hylyksi jätetty, monen oli omistaja hajoittanut. Vielä mainitaan tässä kihlakunnassa 3 myllyä, joiden laatua ei ilmoiteta [1]).

Tuo suuri puute myllyistä maassamme, josta Niilo Bjelke muutaman kerran myöhemmin valittaa hallitukselle, ei siis näistä tiedoista päättäen voinut koskea Länsi-Suomea. Suuri puute myllyistä näkyy todella olleen valloilla maamme itä- ja pohjois-osissa. Sen näemme esimerkiksi Pikku-Savon myllytullin tilistä vuodelta 1625, joka sisältää Tavisalmen pitäjän. Siinä mainitaan, että koko tässä isossa seurakunnassa oli vain 4 puromyllyä.

Käsimyllyjä oli varsin runsaasti maassamme ja semmoisissakin kihlakunnissa, joissa oli paljon vesimyllyjä. Niin oli 1626 Halikon kihlakunnassa käsimyllyjen luku 528, Piikkiön 490 ja Raaseporin läänissä 658. Tavisalmen pitäjässä

[1]) Raaseporin läänin myllytullin tilik. 1625, 3633 nid.; kamarin kirjekok., kirje $^{25}/_{1}$ 1628; Suomen karja- ja kylvöveron ynnä myllytullin tilik. 1632, 464 nid. ja 1633 475 nid.

yksin oli niitä vuonna 1625 280, jonka suuren luvun vesimyllyjen vähyys selittää. Ja kuitenkin tulemme tapaamaan alituisia valituksia siitä, että paitse näitä ilmoitettuja käsimyllyjä oli paljon piiloitettu metsiin. Nämät seikat osottavat muuten, ett'ei niitä mahtanut olla monta, jotka, niinkuin kuningas lausui neuvostossa vuonna 1627, survomalla valmistivat jauhonsa Savossa [1]).

Tämän aikakauden lopussa, jona myllytullia kannettiin, näkyy ainakin Länsi-Suomessa kruunun myllyjen lukumäärä jossakin määrin lisääntyneen Suomen hallitusmiesten ja etupäässä Niilo Bjelken ahkerasta toimesta. Maamme tuomiokirjoista näemmekin silloin usein, että rahvas oli määrätty tuomaan rakennus-aineita johonkin uuteen myllyyn. Niin oli esimerkiksi Ylä-Satakunnassa, jossa 1625 oli yksi ainoa kruunun mylly, 1632 vuoden myllytullintilin mukaan neljä kruunun myllyä, nimittäin kaksi Tammerkoskessa Pirkkalassa, yksi Kokkelassa (Kuokkalassa) Lempäälässä sekä yksi Sievissä (Sävi) Karkussa. Samana vuonna mainitaan samassa kihlakunnassa Kangasalla kaksi isompaa yksityisten omistamaa myllyä, Vääksyn (Wexö) ja Iharin myllyt, jotka ehkä nekin olivat myöhempinä aikoina syntyneeet. Vuonna 1634 oli Boon kartanossa Ahvenanmaalla kaksi myllyä, joista kummassakin oli kaksi paria kiviä [2]).

---

[1]) Waarasen painamat. kok. 1626 N:o 21, kirje $^{10}/_{8}$; Pikku Savon myllytullin luettelo vuodelta 1625, 6605; Luettelo linnojen ja kuninkaankartanoin väestä, lisäkokoelma (S. v. a.) N:o 75; Cronholm, Sveriges hist. uud. Gustaf II Adolfs regering IV, 579 s:lla; Kullberg, Svenska riksrådets protokoll I, 62 s:lla.

[2]) Suomen karja- kylvöveron ynnä myllytullin tili 1632, 464 nid.; Ahvenanmaan tilik. 1634, 2916 nid.

9 Luku.

Pikku sotavero.

Vuodesta 1621 alkaen maksettiin sotaväen vaatettamista varten ylimääräinen vero, joka kulki pienen sotaveron eli sota-apuveron nimellä. Alussa näkyy hallitus tarkoittaneen tämän veron esineiksi vain kenkiä sotaväelle, niinkuin eräästä kuninkaan kiertokirjeestä käskynhaltijoille huomaa. Sittemmin muuttui se niin, että jo ensimmäisenä vuonna kannettiin sitä kengissä, turkeissa ja palttinassa. Palttina luettiin kuitenkin toisinaan eri veroksi.

Kenkiä maksoi aina kaksi taloa yhdessä parin. Mitä turkkeihin tulee, suoritti kahdeksan taloa yhdessä turkin eli kukin talo yksinään lammasnahan. Tämän verokappaleen suhteen teki kuitenkin Pohjanmaa poikkeuksen, sillä siellä maksoi kuusi taloa yhdessä turkin.

Mitä taloihin tulee, joiden mukaan kenkiä ja turkkeja kannettiin, olivat toisissa paikoin maatamme kaikki talot eli manttaalit niin hyvät kuin huonot velvolliset maksamaan ne, toisissa paikoin kannettiin ne kokonaistalojen eli kokonaismanttaalien mukaan. Niin suoritettiin ne esim. Itä-Suomessa s. o. Wiipurin ja Savonlinnan lääneissä kokonaissavulta eli talolta, Hämeessä s. o. Hollolan, Hattulan ja Sääksmäen kihlakunnissa taas kultakin säilyneeltä manttaalilta.

Mitä palttinaan (paulunslärft) tulee, kannettiin sitä $1\,^1/_2$ kyynärää kultakin säilyneeltä talolta, manttaalilta eli,

niinkuin Sääksmäen kihlakunnassa, Suur-Savossa, Rannan, Lapveden, Jääsken ja Äyräpään kihlakunnissa sanotaan, säilyneeltä jouselta tai Porvoon läänissä kultakin pariskunnalta eli nebb 1 $^1/_2$ kyynärää. Poikkeuksena tästä olivat Maskun ja Vehmaan kihlakunnat Varsinais-Suomessa, Pohjanmaa ja Pikku Savo. Maskun kihlakunnassa kannettiin nimittäin kultakin kokonaistalolta eli kokonaismanttaalilta 1 $^1/_2$ kyynärää, Vehmaan kihlakunnassa taas kultakin säilyneeltä talolta eli manttaalilta kaksi kyynärää palttinaa. Pohjanmaalla ei verokirjoista päättäen palttinaa laisinkaan kannettu 1621, ja Pikku Savossa oli palttina vaihdettu rohinlankaan (blagarn), kultakin veromaalta 2 $^2/_5$ kyynärää. Vehmaan kihlakunnassa kannettiin vielä muitten verokappalten lisäksi aina kahdelta talonpojalta (s. o. talolta) pari sukkia.

Eräästä kohdasta Raaseporin läänin tiliä vuodelta 1621 huomaamme selvään, että koko tämän pikku sotaveron kannossa kaksi rälssitalonpoikaa luettiin vero- tai kruununtalonpojan arvoiseksi. Suur-Savon ja Pikku Savon tileistä päättäen olivat vuonna 1621 palttinan ja rohdinlangan ja kaiketi muittenkin verokappaleitten kannossa ratsumiehet ja nihdit talojensa puolesta vapautetut tästä verosta, jos olivat matkoilla. Pikku Savon tilissä samalta vuodelta sanotaan, että myöskin läänitystalonpojat olivat vapaat.

Omituista on, että kamarineuvokset eräässä Hämeen ja Uudenmaan käskynhaltijalle Erik Harelle syyskuussa samana vuonna kirjoittamassaan kirjeessä tästä verosta vaativat häntä lähettämään sotaleiriin kaikki, mitä hänellä oli varastossa turkkeja, kenkiä ja villasukkia. Viimemainittua verokappaletta ei hänen käskynhaltija-kunnassa edes oltu kannettu. Ehkä asianlaita oli siellä sama kuin Wiipurin käskynhaltija-kunnassa, jossa kamarineuvokset olivat määränneet ostettavaksi kaikissa sen seitsemässä kihla-

kunnassa yhteensä 853 paria villasukkia. Niiden hinta, 10 äyriä parista, oli sitten sotavarustus- veron (gärden) kannosta maksettava, vaikka ne ainakin Suur-Savossa näkyvät jääneen maksamatta sillä tapaa; luvattiin ainoastaan lyhentää ne seuraavan vuoden verosta[1]).

Muuten ei vuodelta 1621 saa täydellistä tietoa tämän veron määrästä, koska verokirjoja puuttuu Ahvenanmaalta ja Halikon kihlakunnasta, ja Kyminkartanon läänin tilistä on tämä vero jäänyt pois.

1622 ilmestyi taas uusi kuninkaallinen kirje pikku sotaverosta. Silloin piti sitä kantaa turkeissa, sukissa, kengissä ja palttinassa. Nämät verokappaleet olivat suoritettavat niin, että kahdeksan talonpoikaa yhtyi maksamaan turkin, kaksi parin kenkiä ja yhtä monta sukkaparin. Palttinaa oli kukin velvollinen maksamaan kyynärän, mutta siten, että kaksi- tai kolmekymmentä talonpoikaa yhtyi suorittamaan kahden- tai kolmenkymmenen kyynärän kappaleen. Suomessa ei tarvinnut kantaa sukkia, vaikka se muissa valtakunnan osissa oli pakkona. Kuitenkin kävi itse teossa niin, että

[1]) Valt. reg. 1621, kirje $^{17}/_{7}$ 393 s:lla; Piikkiön kihl. tilik. 1621, 1822 nid., 35 s:lla; Vehmaan kihl. tilik. 1621, 1829 nid., 43 s:lla; Maskun kihl. tilik. 1621, 1827 nid., 60 s:lla; Ali-Satakunnan tilik. 1621, 2541 nid., 31 s:lla; Yli-Satakunnan tilik. 1621, 2543 nid., 37 s:lla; Raaseporin läänin tilik. 1621, 3614 nid., 48 v. s:lla; Porvoon läänin tilik. 1621, 3611 nid., 48 v. s:lla; Suur-Savon tilik. 1621, 6789 nid., 28 v. ja 29 s:lla; Pikku Savon tilik. 1621, 6791 nid., 20 s:lla; Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1621, 4942 nid., 15 v. s:lla; Etelä-Pohjanmaan tilik. 1621, 4939 nid., 16 v. s:lla, Etelä-Pohjanmaan maakirja 1620, 4933 nid., 147 s:lla; Suur-Savon maakirja 1621, 6790 nid., 57, 58, 59 s:lla; Rannan kihl. tilik. 1621, 6067 nid., 24 ja 25 s:lla; Lapveden kihl. tilik. 1621, 6068 nid., 13 s:lla; Jääsken kihl. tilik. 1621, 6070 nid., 11 v. ja 12 s:lla; Äyräpään kihl. tilik. 1621, 6072 nid., 14 s:lla; Kamarin reg. 1621, kirje $^{18}/_{9}$.

sukkia maassamme kannettiin, vaan ei kaikkialla kangasta[1]).

Niistä tiedoista, jotka meillä on tämän veron kannosta eri kihlakunnissa 1622, näemme, että palttinaa kannettiin vain neljässä kihlakunnassa. Sitä kannettiin nimittäin Vehmaan ja Piikkiön kihlakunnissa Varsinais-Suomessa (Maskun tilissä ei laisinkaan mainita pikku sotaveroa ja Halikon kihlakunnasta puuttuu tili tältä vuodelta) sekä kummassakin Satakunnassa 1 $^1/_2$ kyynärää kultakin talolta eli manttaalilta. Näissä neljässä kihlakunnassa niinkuin muussa Suomessa kannettiin kahdelta talolta pari sukkia ja kenkiä sekä 8 talolta yhteisesti turkki. Kolmen viimeksi mainitun verokappaleen kannossa teki Kyminkartanon lääni poikkeuksen. Siinä suoritti nimittäin neljä veroa yhdessä turkin, yksi vero parin kenkiä ja sukkia. Siis luettiin tässä läänissä vero kahden säilyneen talon vertaiseksi. Paitse Maskun ja Halikon kihlakunnista puuttuu meillä tietoa tästä verosta vuodelta 1622 Ahvenanmaalta, jonka tilissä sitä ei mainita, ja Pohjanmaalta, josta puuttuu tilejä siltä vuodelta. Omituista tämän vuoden pikku sotaveron kannossa on, että se Yli-Satakunnan tilikirjan mukaan sanotaan kannetuksi Kaarlo Oxenstjernan 9 p:nä elokuuta 1623 antaman käskylipun mukaan, vaikka tilit sisältävät veronkannon saman vuoden (1622) Juhannuksesta seuraavan vuoden (1623) Juhanukseen[2]).

---

[1]) Waarasen painamat. kok. 1622 N:o 5, kirje $^2/_5$.

[2]) Vehmaan kihl. tilik. 1622, 1837 nid., 27 s:lla; Piikkiön kihl. tilik. 1622, 1832 nid., 50 v. s:lla; Yli-Satakunnan tilik. 1622, 2549 nid., 32 v. s:lla; Ali-Satakunnan tilik. 1622, 2545 nid., 39 v. s:lla; Sääksmäen kihl. tilik. 1622, 4474 nid., 45 v. s:lla; Hollolan ja Hattulan kihlak. tilik. 1622, 4471 nid., 49 v. s:lla; Porvoon läänin tilik. 1622, 3617 nid., 44 v. s:lla; Raaseporin läänin tilik. 1622, 1619 nid., 46 s:lla; Kyminkartanon läänin tilik. 1622, 3620 nid., 29 v. s:lla.

Vuonna 1623 kannettiin tämä pikku sotavero meidän tietääksemme ainoastaan yhdessä maakunnassa nimittäin Ahvenanmaalla. Tässä maakunnassa kannettiin päämanttaalilta, jolla kaiketi tarkoitettiin kokonaistaloja, $^1/_8$ turkkia ja $^1/_2$ paria kenkiä. Kenkäpari laskettiin 12 äyrin arvoiseksi, turkki taas 6 markan eli $1\,^1/_2$ talarin. Mahdollista on, että tuo 1623 Ahvenanmaalla kannettu pikku sotavero oli edellisen tilivuoden vero, joka oli siirretty seuraavaan vuoteen, sillä 1622 vuoden tilissä ei puhuta mistään sotaverosta, niinkuin jo mainitsimme. Muuten näyttää siltä, kuin 1623 ei olisi kannettu mitään sotaveroa Suomessa.

Seuraavana vuonna 1624 määräsi hallitus jälleen käskykirjeellään tämän veron maksettavaksi sotaväen tarpeeksi. Silloin piti niinkuin aikaisemmin kantaa turkkeja, kenkiä ja sukkia. Eräästä Niilo Bjelken ja Juhana Otenpojan kesäkuun alkupuolella Piikkiön voudille lähettämästä kirjeestä näemme, että edellisen lisäksi määrättiin koko Suomen maaherra-kunnassa kannettavaksi sekä hyviltä että huonoilta taloilta $1\,^1/_2$ kyynärää palttinaa. Nähtävästi olivat muutkin tähän veroon kuuluvat verokappaleet kaikkien talojen niin hyvien kuin huonojen suoritettavat. Äsken mainitut neljä verokappalta tavataankin pikku sotaverossa sen vuoden tileissä. Samanlaisena suoritettiin tämä vero seuraavana vuonna 1625 [1]).

Vuonna 1626 tapahtui tämän veron suhteen sellainen muutos, että kenkien sijasta ruvettiin kantamaan puolisaappaita vaihtaen kaksi paria kenkiä puolisaappaiksi. Samassa määrättiin sukista, että ne olivat suoritettavat pitkinä ja paksuina, joten sotamiehille oli niistä todellista hyötyä. Samana vuonna antoi hallitus tästä verosta sen määräyksen,

---

[1]) Valt. Reg. 1624, kirje $^5/_{10}$, 424 s:lla; Piikkiön kihl. tili 1624, 1844 nid., 60 s:lla.

että se oli kohta kannettava, kun se julistettiin, ja määräpaikkaan lähetettävä, jonka tähden veron vuokraajia kiellettiin lykkäämästä sen suorittamista siksi, kun muun veronsa suorittivat[1]).

Pikku sotaveron verokappalten hinnat ilmoitetaan seuraavalla tavalla. 1621 oli sukkien hinta 10 ja 12 äyriä pari, 1622 taas 12 äyriä pari, kenkien 12 äyriä pari ja turkkien talari kappale kumpaisena vuonna. Palttinan hinta vaihteli mainittuina vuosina niin, että se oli 2, 2 $^1/_2$ ja 3 äyriä kyynärältä. 1622 ilmoitetaan Piikkiön kihlakunnasta, että kunkin talon osa tästä verosta oli rahassa laskettuna 22 äyriä. Ei kuitenkaan niitten ilmoitusten nojalla, jotka muissa verokirjoissa tapaamme verokappalten hinnoista, saa sitä niin korkealle nousemaan. Piikkiön kihlakunnan verokirjassa ei ole tällaista ilmoitusta eri verokappalten raha-arvosta. Raaseporin läänissä oli vuonna 1625 näitten neljän verokappaleen yhteinen hinta talolta 20 $^1/_2$ äyriä. Pohjois-Pohjanmaan tilissä vuodelta 1624 ilmoitetaan tätä veroa maksetun manttaalilta 15 äyriä. Sitä kannettiin silloin turkeissa, kengissä ja sukissa[2]).

Pohjanmaa vapautettiin niinkuin Ruotsin Norrlanti tämän veron maksamisesta 1625 vuoden valtiopäivillä, koska näiden maakuntain asukkaat pitivät nihtinsä sekä vaatteissa että ruoassa. Myöhempää velvollisuutta nimitettiin ruotsiksi nimellä „hemkall“. Kun hallitus vuonna 1626 määräsi sen muutoksen tämän veron kannossa, että kengät olivat vaihdettavat puolisaappaisiin, niin mainitaan, omituista kyllä, Norrlannin käskynhaltija Juhana Manunpoika Ulfsparre niitten joukossa, joille tämä kirje oli lähetettävä.

---

[1]) Kam. reg. 1626, kirjeet $^8/_8$, $^5/_9$ ja $^4/_{10}$.

[2]) Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1624, 4591 nid.

Vuonna 1632 lakkasi „pikku sotaveron“ kantaminen. Samana vuonna kirjoittavat nimittäin kamarineuvokset lisäyksessä erääseen kirjeeseen Suomen gubernaattorille, että turkkivero ynnä kenkä-, sukka- ja paita- (palttina) vero oli annettu talonpojille anteeksi, jonka tähden veronkantajat eivät enää saaneet niitä vaatia. Muutamista 1632 vuoden verokirjoista puuttuukin jo tämä vero [1]).

Koska Pohjanmaalla pikku sotavero lakkasi vuonna 1624, olisi syytä juuri siltä vuodelta ilmoittaa tämän veron summan. Mutta kun vuodelta 1624 puuttuu monta tiliä ja muutamissa sen lisäksi tiedot mainitusta verosta ovat puutteelliset, olemme tähän ilmoittaneet sen summan vuodelta 1625, vaikkakin Wiipurin käskynhaltija-kunnassa sinä vuonna ei kannettu siihen kuuluvaa palttinaa. Tiedot Äyräpään kihlakunnasta, josta puuttuu tili vuodelta 1625, olemme ottaneet vuodelta 1624 ja ilmoittaneet Pohjanmaalta 1624 vuoden summat.

	Kokonaissumma			Jäännös		
	Tala- reja.	Äy- rejä.	Penninkejä.	Tala- reja.	Äy- rejä.	Penninkejä.
Ahvenanmaa	481:	5:	12	318:	1:	12
Piikkiön kihlakunta . . .	629:	11:	12	374:	1:	—
Halikon „ .	1128:	24:	—	637:	30:	6
Maskun „ .	850:	16:	—	475:	16:	—
Vehmaan „ .	1076:	8:	—	541:	10:	12
Ali-Satakunta	1034:	19:	12	662:	2:	18
Yli-Satakunta	1779:	25:	12	1095:	26:	12
Hattulan kihlakunta . .	556:	22:	12	329:	29:	12
Hollolan „ .	1478:	21:	12	1049:	2:	—
Sääksmäen „ .	1250:	8:	12	793:	6:	—

[1]) Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaan tilit 1625, 4953 ja 4955 nid.; kamarin reg. 1625, kirje Jubana Maununpoika Ulfsparrelle $^{28}/_{9}$ 1625; kam. reg. 1632, eräs kirje usealle käskynhaltijalle $^{7}/_{12}$, lisäys Kaapriel Oxenstjernalle.

	Kokonaissumma			Jäännös		
	Tala-reja.	Äy-rejä.	Penninkejä.	Tala-reja.	Äy-rejä.	Penninkejä.
Raaseporin lääni . . .	1170:	23:	18	792:	24:	18
Porvoon „ . . .	1028:	16:	—	428:	—:	—
Kyminkartanon lääni . .	592:	9:	8[1]	156:	24:	—
Rannan kihlakunta . .	400:	4:	—	118:	16:	—
Lapveden „ .	358:	28:	—	152:	11:	—
Jääsken „ .	387:	20:	6	194:	10:	15
Äyräpään „ . (1624)	412:	10:	—	95:	30:	8
Iso Savo	875:	4:	—	348:	11:	$23^1/_5$
Pikku Savo	469:	13:	$20^4/_5$	223:	12:	$6^2/_5$
Kuopion ja Rautalammen pitäjät.	312:	28:	—	242:	28:	—
Pohjois-Pohjanmaa . . . (1624)	671:	8:	— (1624)	583:	6:	—
Etelä-Pohjanmaa . . . . (1624)	784:	31:	9 (1624)	711:	3:	—
Summa	17,730:	7:	$1^4/_5$	10,324:	15:	$22^3/_5$[2]

[1]) Kyminkartanon läänistä alkaen puuttuu palttinavero paitsi Äyräpään kihlakunnasta.

[2]) Äyräpään kihl. tilik. 1624, 6099 nid.; Etelä-Pohjanmaan tilik. 1624, 4949 nid.; Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1624, 4951 nid.; Ahvenanmaan tilik. 1625, 2904 nid.; Piikkiön kihl. tilik. 1625, 1951 nid.; Halikon kihl. tilik. 1625, 1953 nid.; Maskun kihl. tilik. 1625, 1956 nid.; Vehmaan kihl. tilik. 1625, 1959 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1625, 3631 nid.; Porvoon läänin tilik. 1625, 3629 nid.; Kyminkartanon läänin tilik. 1625, 3634 nid.; Rannan kihl. tilik. 1625, 6101 nid.; Lapveden kihl. tilik. 1625, 6102 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1625, 6103 nid.; Suur-Savon tilik. 1625, 6804 nid.; Pikku Savon tilik. 1625, 6805 nid.; Kuopion ja Rautalammen pitäjäin tilik. 1625, 6806 nid.; Hattulan kihl. tilik. 1625, 4480 nid.; Sääksmäen kihl. tilk. 1625, 4481 nid.; Hollolan kihl. tilik. 1625, 4482 nid.; Ali-Satakunnan, kihl. tilik. 1625, 2558 nid.; Yli-Satakunnan tilik. 1625, 2560 nid.

10 Luku.

Ruoturahat. — Sotaväen-ottovero.

Maassamme jaettiin talonpojat, kun sotaväen-otto tapahtui, jousikuntiin, joissa oli kymmenen talonpoikaa kussakin. Näillä jousikuntiin kuuluvilla talonpojilla näkyy olleen velvollisuutena suorittaa lähtevälle nihdille panni viljaa mieheen. Kuitenkaan ei tästä viljapannin maksusta tunnu olleen tarkkoja määräyksiä, maksettiinko se vain kerran, silloin kun nihti otettiin, vai oliko sen maksaminen uudistettava. Epätietoisena, miten asiassa piti menetellä, kirjoitti Wiipurin käskynhaltija Sven Maununpoika Eketrä kanslerille tammikuun keskivälissä 1621 pyytäen, että hän toimittaisi siitä kuninkaan vastauksen. Helmikuun loppupuolella antoi kuningas vastauksensa kirjeessä Eketrälle. Siitä käy selville, että talonpoikain, jotka jousikuntaan kuuluivat, tuli maksaa nihdille, nähtävästi vuosittain, panni mieheen, mutta ainoastaan silloin, kun nihti oli kotona. Hänen ollessa matkoilla olivat ne vapaat siitä[1]).

Myöhemmin vuonna 1627 tulee tämä sama maksu puheeksi eräässä kuninkaan Suomen sotaväen valituksien johdosta Niilo Bjelkelle kirjoittamassa kirjeessä. Siinä sano-

---

[1]) Waarasen painamat. kok. 1621 N:o 1 kirje $^{17}/_{1}$; Inledning till svenska krigslagfarenheten af Henrik Frosterus, I, 67 s:lla; Kamarin reg. 1621, kirje $^{21}/_{2}$.

taan, että Bjelken itsensä piti valvoa ja vaatia myös viranomaisia pitämään silmällä, että talonpojat auttavat jousikunnittain nihtiänsä varustukseen, ruokaan ynnä muuhun maksamalla manttaalilta talari tai sen arvo muissa tavaroissa. Silloin nihdit eivät tulisi kotoaan aivan puutteen-alaisina, ja heillä olisi myöskin lisää siihen ravitukseen, jonka kruunu heille kustantaa. Panni viljaa oli vuoden 1627 tienoilla runsaasti kuparitalarin arvoinen. Tässä kirjeessä vuodelta 1627 mainittu talarin suorittaminen on siis nähtävästi sama kuin aikaisemmin mainittu pannin maksu[1]).

Kun vuosina 1632 ja 1633 sotaväen-ottoa toimitettiin, ruvettiin näitä ruoturahoja kantamaan samaan tapaan kuin muitakin veroja ja liittämään tilejä niistä yleisiin tilikirjoihin. Ruoturahoja näkyy näinä vuosina kannetun sotaväen vaatettamista varten, etenkin veran ostamiseen heidän pukuunsa, niinkuin muutamista sen-aikuisista kirjeistä näkee. Niiden suuruudesta saamme myöskin tietoja näiltä vuosilta. Vuonna 1632 nousivat ne Suomen maaherrakunnasta 23,238 talariin 16 äyriin, 1633 25,607 talariin 16 äyriin[2]).

Eräästä Hollolan kihlakuntalaisten valituksesta, joka on toukokuulta 1634, huomaa, että juosikunnat, paitse erästä jousiveroa, jota kirjeessä nimitetään vanhain ratsumiesten jousiviljaksi, olivat velvollisia maksamaan sotaväen-oton tapahtuessa kukin jousikunta kuusi markkaa ja sen lisäksi muonarahoja 4 äyriä ynnä näitten rahain kantajille 2 äyriä. Tätä veroa koskevaan kohtaan valitusta on kaiketi joku hallituksen jäsen kirjoittanut reunaan: se, joka on ruodussa,

---

[1]) Waarasen painamat. kok. 1627 n:o 19 kirje $^{27}/_{4}$.

[2]) Waarasen painamat. kok. 1632 n:o 12 ja 14, kirjeet $^{2}/_{10}$ ja $^{30}/_{11}$; Suomen maaherrakunnan tilit vuosilta 1632 ja 1633, yleinen kokoelma, 456 ja 466 nid.

maksakoon ruotu- ja varustusrahat (rotepengar och rustpengar). Samana vuonna antamassaan vastauksessa Hollolaisten valituksiin ei hallitus laisinkaan puhu tästä kohdasta.[1])

Sotaväkeä koskevista veroista on yksi erityisesti huomattava, koska se rasitti kansaamme enemmän kuin mikään muu tätä tarkoitusta varten kannettu vero. Me tarkoitamme sotaväen-ottoveroa, jota kannettiin 1630 sotaväenoton sijasta. Tällä verolla piti nimittäin pestata ulkomaalaista sotaväkeä. Samana vuonna pidetyt valiokuntavaltiopäivät, joihin oli kutsuttu edustajia aatelistosta, papistosta ja porvaristosta, katsoivat vaikeaksi sillä kertaa suostua niin suureen summaan, kuin tämä vero vaatisi. Varsinkin oli heistä asia hankala päättää, kun yhteisellä rahvaalla, jota asia lähemmin koski, ei ollut valtiopäivillä edustajia. Sentähden suostui kuningas nimittämään asiamiehiä, jotka syksyyn saakka matkustaisivat maaseudulla keskustelemassa kussakin maakunnassa kokoon kutsuttujen sekä aatelisten että aatelittomain kanssa, mitä tässä suhteessa tahtoivat suorittaa. Asiamieheksi Suomen maaherrakuntaan selittämään valtiopäivä-päätöstä ja taivuttamaan suomalaiset usein mainittuun veroon määräsi kuningas Niilo Bjelken, jonka piti toimittaa tehtävänsä Turun piispan avulla. Tarkoitus oli saada kansa suostumaan vuoden sotaväen-oton vaihtamiseen veroksi, jota kunkin ruotuun kirjoitetun henkilön piti maksaa kolme pannia viljaa, missä viljaa runsaasti löytyi, 3 tynnyriä tervaa tai 3 leiviskää voita, missä niitä

---

[1]) Hollolan kihlakunnan valitus, Gottlundin kokoelma, kirje $^{9}/_{5}$ 1634; valt. reg. 1634, kirje $^{30}/_{7}$.

runsaasti löytyi. Myöskin voitiin maksaa näiden verokappalten arvo rahassa.[1])

Erityinen virkakirje toimitettiin Niilo Bjelkelle, miten hän piispan seurassa menett elisi tämän asian suhteen maaseudulla. Sen määräykset olivat seuraavaan tapaan. Kun he olivat talonpojille selittäneet tämän veron laidan ja talonpojat yksimielisesti suostuneet maksamaan, tuli heidän määrätä kullekin kihlakunnalle varma aika ja päivä, jolloin ruotukirjoitus talonpoikain kanssa siellä oli tapahtuva. Viimeistään oli se alotettava elokuun kuluessa. Silloin piti myöskin ruotuun kirjoitettujen henkilöiden suorittaa jo mainitut verokappaleet tai rahat. Jos talonpojat vasten kaikkea, mitä toivoa sopi, eivät ymmärtäisi tätä kuninkaan suurta armoa, tuli asiamiesten huomauttaa heitä, ett'ei kuningas tulevassa sotaväen-otossa voisi heitä säästää.

Sittemmin nimitettiin erityiset ruotukirjoituksen asiamiehet kaksi luvultaan joka käskynhaltijakuntaan, joiden tuli käskynhaltijain kanssa toimittaa ruotukirjoitus. Wiipurin käskynhaltija-kunnassa tuli Juho Kurjen kahden aatelisen asiamiehen kanssa toimittaa se. Turun käskynhaltija-kunnasta ei mitään mainita, joten on luultavata, että Bjelke sen siellä toimitti parin asiamiehen kanssa. Ohjeissa tätä kirjoitusta varten, joka toimitettiin samalla tapaa kuin sotaväen-ototkin, käsketään asiamiehiä ankarasti ilmoittamaan aatelisten lampuodeille ja rengeille sekä kaikille muille, olkoot mitä säätyä tai missä asemassa tahansa, että he kokoontuisivat yhteisen rahvaan kruunun- ja verotalonpoikain kanssa paikalle, joka heistä sopivimmalta näytti. Sinne piti heidän ottaa mukaansa kaikki miesväkensä, jokä oli iältään 15 ja 60 vuo-

[1]) Stjernman, Möten o. riksdagars beslut, I, 821 s:lla; Kokoelma Kustaa Adolfin ja Niilo Bjelken kirjeitä Juho Kurjelle, kirje $^{9}/_{6}$ 1630; Waarasen painamat. kok. 1630 n:o 24, kirje $^{9}/_{6}$.

den välillä. Pappien tuli ennen näitä kokouksia kukin pitäjästään jättää asiamiehille nimismiehen ja kirkon kuudennusmiesten hyväksymä luettelo kaikista 15 vuoden ikäisistä tai sen yli olevista henkilöistä. Vieläpä tuli luettelon olla niin tarkka, että nimismies ja kuudennusmiehet voivat ottaa sen valalleen. Jos löytyi joku vaarallista, paranematonta tautia poteva niinkuin sokeutta, spitaalitautia tai muuta sellaista, niin ett'ei voinut itseänsä elättää, oli papin kirjoitettava se luettelon reunaan. Asiamiesten tuli käskeä aatelisten antaa luettelot sekä siitä väestä, jonka tahtoivat vapauttaa tästä verosta, että talonväestään, jotka luettelot sitten olivat verokamariin lähetettävät. Eri luetteloon oli myöskin papiston väki pantava. Näitä asioita tuli vielä kihlakunnan voudin ja kihlakunnan tuomarin tutkia, niin että sotaväen-kirjoituksessa voivat asiasta lausua totuuden. Kun sitten kirjoitus tapahtui, olivat nämät luettelot pantavat perustukseksi ja toimeen ryhdyttävä sitä varten otetun lautakunnan avulla. Pappien piti joka pitäjässä ennen tätä kirjoitusta lukea sitä koskevat asiamiesten kihlakuntiin lähettämät kuulutukset talonpojille, että tietäisivät saapua kokoukseen. Niille, jotka ennen olivat olleet väenoton-alaisia, tuli asiamiesten kirjallisesti ilmoittaa, että tietäisivät ottaa mukaansa sen, mikä heidän tuli maksaa sotaväen-ottoverona.

Veron suuruudesta ilmoitetaan nyt, että se oli kultakin veron-alaiselta kolme riksiä rahaa tai sen arvo verokappaleissa. Jos joku ei voinut kirjoituksessa maksaa, oli asiamiehillä oikeus antaa hänelle vielä 14 päivää, joiden kuluessa vero viimeistään oli suoritettava. Tällaista myönnytystä saisi antaa kuitenkin ainoastaan sellaiselle, josta tiedettiin, että hän oli luotettava mies. Kaikkea irtonaista kansaa piti kehottaa menemään talonpoikain palvelukseen; joll'eivät siihen suostuneet,

olivat he ehdottomasti otettavat nihteiksi. Samaten oli niiden käyvä, jotka olivat edellisen vuoden ruotuluetteloihin pantuja, mutta olivat kaupunkeihin karanneet.

Vapaaksi tästä verosta piti päästä ainoastaan niiden talojen työväen, jotka olivat sotaväen upseerien, ratsumiesten, nihtien ja merisotaväen upseerien hallussa ja joissa nämät itse asuivat („sjelfve besitta"). Mutta näille henkilöille jaettujen talojen (tilldelningshemman) ynnä muiden talojen työväki oli velvollinen maksamaan tämän veron. Samaten vapautettiin tästä verosta ne, joilla oli kuninkaan antama vapautuskirje, sekä asukkaat niissä pitäjissä, joissa oli rauta- tai salpietaritehdas. Lopulta pääsivät myöskin kaikki metsästäjät ja metsän-otuksen pyytäjät, jotka olivat kuninkaan palveluksessa ja edellisestä sotaväen-otosta olivat olleet vapaina, vapaiksi tästä verosta, mitä heihin itseensä tuli, mutta heidän renkiensä piti maksaa se.

Jos pappi oli tahallansa jättänyt jonkun siitä luettelosta, jonka hän tämän veron kantoa varten oli velollinen tekemään, täytyi hänen maksaa sakkoa kahta vertaa suurempi summa kuin se, joka poisjätetyn olisi pitänyt suorittaa. Papin apulaiset luettelon kirjoittamisessa nimismies ja lautamiehet (kuudennusmiehet) saivat vetää sakkoa edellinen 4 talaria, myöhemmät kaksi talaria kukin. Jos joku jäi pois ruotuun-kirjoituksesta, oli hän otettava ruotuun, mutta sai sen ohessa maksaa tämän veron. Jos taas poisjääminen tahallisesti tapahtui, oli siihen syyllinen kirjoitettava ruotuun ja maksava sotaväen-ottorahat, mutta rangaistukseksi niskoittelemisesta piti hänen vielä maksaa 3 talaria. Sakoista oli maksettava puolet tuomiokirkolle, puolet lähimpään spitaaliin.

Kaikista tämän veron maksamiseen velvollisista piti asiamiesten kirjoittaa kustakin kihlakunnasta erikseen kaksi

luetteloa, joista toinen oli lähetettävä Tukholmaan kamariin, toinen kihlakunnan kistussa säilytettävä tulevaisuutta varten.[1])

Niinkuin hallitus aikaisemmin oli ilmoittanut, sai muullakin tavalla suorittaa ne kolme riksiä, jotka kultakin ruotuun velvolliselta olivat kannettavat. Maassamme ja Norrannissa sai asiamiehille annettujen ohjeiden mukaan niiden sijasta maksaa 3 leiviskää voita, 3 pannia viljaa tai 3 tynnyriä tervaa.[2]) Ruotsin rahassa sai myöskin suorittaa tämän veron maksamalla riksistä 10 markkaa kuparirahaa. Kuitenkin lienee tämä kohta ohjeissa erehdyttävä, sillä eräässä aikaisemmassa tätä veroa koskevassa hallituksen kirjeessä Niilo Bjelkelle sanotaan 14 markkaa kuparirahaa, ja se arvo oli tähän aikaan riksillä Ruotsin kuparirahassa. Täksi sanotaan myös riksin arvoa eräässä kamarin elokuun lopussa 1630 Norrlannin käskynhaltijalle kirjoittamassa kirjeessä.

Niiden, jotka eivät voineet tätä veroa maksaa, täytyi ruveta nihteiksi. Tästä määräyksestä oli kuitenkin palvelusväki poikkeuksena, sillä isäntäin piti maksaa sen puolesta, jos sillä ei ollut varoja, ja palvelijain palvella isäntäänsä palkatta siksi, kun summa oli maksettu.

Papiston piti niinkuin sotaväen-otosta saada tarpeelliset renkinsä vapaiksi sotaväen-ottoverostakin, niinkuin huomaa

---

[1]) Waarasen painamat. kok. 1630 n:o 27 a, kirje $^{21}/_{8}$; 27 b, kirje $^{23}/_{8}$ ja n:o 28 kirje $^{7}/_{9}$.

[2]) Muista osista valtakuntaa mainitaan myös, miten tämä vero saataisiin suorittaa. Niin sai Uplannissa, Södermanlannissa ja Itägöötinmaalla rahan sijasta maksaa 3 pannia rukiita, Vestmanlannissa $^{1}/_{12}$ vatia rautaa tai jo mainittu määrä viljaa, Nerikessä ja Vermlannissa $^{1}/_{12}$ vatia rautaa Smålannissa ja Länsigöötinmaalla 3 leiviskää voita tai usein mainittu määrä viljaa, Länsi- ja Itätaalainmaassa 72 tynnyriä hiiliä.

eräästä neuvoston kirjeestä Niilo Bjelkelle syyskuun lopussa 1630. Muut heidän renkinsä olivat sen sijaan tämän veron alaiset.

Toinenkin kohta näissä ohjeissa tarvitsi selitystä, nimittäin olivatko ne ratsumiehet, jotka eivät itse olleet sotaretkellä, vaan pitivät sodassa miestä ja hevosta, vapautettavat tästä verosta. Tämän puutteen huomasi Niilo Bjelke kohta. Erehdyksen estämiseksi kehotti hän kirjeessä Juho Kurjelle tätä kirjoituttamaan nämätkin väkineen ruotuluetteloihin, mutta kielsi häntä kantamasta heiltä mitään, ennenkuin Bjelke oli ehtinyt saada valtioneuvoksilta pyytämänsä tarkemmat ohjeet asiasta. Pian tulivatkin nämät tarkemmat selitykset. Samassa kirjeessä, jossa neuvosto ilmoitti pappien renkien vapauttamisesta sotaväen-ottoverosta, antaa se myöskin määräyksiä ratsuväestä. Tässä kohdin lausuvat valtioneuvokset, että ratsumiesten piti päästä vapaiksi sen talon puolesta, jossa itse asuivat, mutta muitten talojen puolesta tuli heidän maksaa väestään. Näin ollen ei ole kummallista, että Bjelken seuraaja maaherranvirassa Kapriel Oxenstjerna uudelleen kysyi vuonna 1632 kamarineuvoksilta tästä asiasta, jolloin hänelle vastattiin, että ne ratsumiehet, jotka itse tekevät ratsupalvelusta talojensa puolesta, ovat vapautettavat.

Eräästä kamarin kirjeestä elokuulta 1630 Norrlannin käskynhaltijalle Juhana Maununpoika Ulfsparrelle näemme, ett'ei sotaväen-ottoveron kantamiseen saatu käyttää erityisiä kantomiehiä. Voutien ja vuokramiesten asia oli nimittäin toimittaa sen rantakaupunkeihin vaatien nimis- ja neljännesmiehiä ja nämät taas ruotumestareja kantamaan sen verokappaleissa ja rahassa syyskuun kuluessa.

Samaan tapaan kirjoitti kamari muutama päivä myöhemmin Niilo Bjelkelle määräten, että Suomen maaherra-

kunnassa niin-ikään voudit ja vuokramiehet vaatisivat tämän veron nimis- ja neljännesmiehiltä ja nämät taas ruotumestareilta niinkuin Norrlannissa. Mutta samassa sisälsi kirje tarkkoja määräyksiä, mihin paikkoihin vero oli lähetettävä. Niin oli Varsinais-Suomen, Satakunnan ynnä Sääksmäen kihlakunnan vero lähetettävä Turun varastoon, Porvoon ja ja Raaseporin läänin ynnä Hollolan ja Hattulan kihlakuntain vero Helsingin varastoon, Kyminkartanon läänin, Rannan, Lapveden, Äyräpään ja Jääsken kihlakuntain sekä Suur- ja Pikku Savon vero Wiipurin varastoon. Samassa kirjeessä mainitaan vielä, että sotaväen-ottoveron asiamiesten ylläpitämiseksi oli kannettava pieni vero, nimittäin kultakin kokonaistalon kruunun- tai verotalonpojalta 2 äyriä ja rälssitalonpojalta 1 äyri laskien kaksi puolinaisen talon talonpoikaa ja neljä torpparia kokonaistalon talonpojan vertaiseksi. Norrlannin käskynhaltijalle Juhana Maununpojalle ilmoitti valtioneuvosto vähän myöhemmin samana vuonna 1630 suostuvansa hänen ehdotukseensa, ett'ei hänen tarvitsisi lähettää Upsalaan tai Turkuun hakemaan jotakin tuomiokapitulin jäsentä nyt puheena olevan veron julistamista varten. Kumminkin huomautti valtioneuvosto Juhana Maununpoikaa, että sen sijaan kunkin rovastin tuli rovastikunnassaan toimittaa tuomiokapitulin jäsenen tehtävät.[1])

Tätä veroa näkyy sitten kannetun enimmästä päästä viljassa ja siitä enin osa rukiissa. Useinkin ilmoitetaan veron summat viljassa, koska se oli pääasiallinen maksutavara. Vuoden 1630 Suomen maaherrakunnan tilissä sanotaan sitä kannetun 268,033 talaria 16 äyriä, rästin suuruus ei ole ilmoitettu.

[1]) Neuvoston reg. 1630, kirjeet $^{27}/_{7}$ 21 v. s:lla ja $^{30}/_{9}$, 67 s:lla; kamarin reg. 1630 kirjeet $^{23}/_{8}$ ja $^{27}/_{8}$ sekä 1632 kirje $^{11}/_{9}$; neuvoston reg. 1630, kirje $^{14}/_{9}$.

Kahtena seuraavana vuonna 1631 ja 1632 tapaamme tietoja tämän veron kannosta, mutta tässä tarkoitetaan nähtävästi sen rästin kantamista, jota tilikirjoista päättäen oli jäänyt jotenkin runsaasti.

Kun tarkastelemme, missä verokappaleissa tätä veroa oli suoritettu niinä kahtena vuonna, joista meillä on varastoista tietoja nimittäin vuodesta 1631 ja 1632 vuoden alusta, niin huomaamme, että sitä vuonna 1631 suoritettiin rukiissa, voissa ja tervassa, Turun varastoon myöskin jotenkin suuressa määrin rikseissä. Vuonna 1632 suoritettiin sitä rukiissa, ohrissa, ja voissa, Turun varastoon myöskin rikseissä, vaikka aivan vähäisessä määrin, ja Wiipurin varastoon maltaissa.[1])

---

[1]) Yleinen kok. (S. v. a.) 446 nid. (Sotaväen-ottoveron tili vuodelta 1630), sama kok. 439 nid. (Suomen maaherrakunnan tili vuodelta 1630); eräs tili kokoelmassa „Finska ordinarie o. extra ordinarie räntor ö. gärder“ (Oxenstjernan kok. (R. v. a.); Kamarin kirjekok. kirje $^{30}/_{3}$ 1631, sama kok. 1632 (kirje huhtik.)

11 Luku.

Maa-sotaväkeä varten kannetut pienet verot.

Niistä monista tilapäisesti kansamme niskoille lasketuista veroista sotaväen ylläpitämiseksi, kun se majaili maakunnissa tai kulki niitten läpi taikka varustettiin muonalla, mainitsemme tässä muutamia.

Niin kannettiin 1617 vuoden tilien mukaan niinkutsuttu *sotamies-apuvero* valtion rahastonhoitajan Jesper Matinpoika Kruusin toukokuussa antaman käskykirjeen johdosta matkamuonaksi Norrlannin (the Norbottniske) sotilaille, jotka silloin kulkivat Hämeen läänin ja Yli-Satakunnan läpi. Ainakaan emme ole tavanneet sitä kannetuksi muissa osissa maatamme. Sitä kannettiin Yli-Satakunnassa kultakin manttaalilta 2 $^3/_4$ kappaa viljaa, $^3/_4$ naulaa voita, 6 naulaa lihaa, 5 naulaa suolakalaa, kappa kauroja ja sen lisäksi $^1/_2$ naulaa humaloja. Hollolan ja Hattulan kihlakunnissa kannettiin manttaalilta tätä veroa 2 $^3/_4$ kappaa viljaa, $^3/_4$ naulaa humaloja, $^3/_4$ naulaa voita, 6 naulaa lihaa ja läskiä, 6 naulaa suolakalaa ja naula suolaa. Sääksmäen kihlakunnassa kannettiin manttaalilta sama määrä näitä verokappaleita, kuin Hollolan ja Hattulan, sillä eroituksella vain, että kannettiin lihaa 6 naulaa (ei lihaa ja läskiä) ja suolakalaa vain 5 naulaa. Suolaa ei laisinkaan kannettu. Rälssi oli tästä verosta vapaa.[1])

---

[1]) Yli-Satakunnan tilik. 1617, 2533 nid.; Hollolan ja Hattulan kihl. tilik. 1617, 4447 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1617, 4449 nid.

Seuraavan vuoden 1618 tileissä mainitaan, että ylipäällikön kirjeen nojalla maaliskuulta 1619 ja kamreeri Hannu Henrikinpojan antaman ohjeen mukaan oli henki-ratsuväen lipullisen hevosia varten, 160 luvultaan, kannettu erityinen vero sillä aikaa, kun se viipyi muutamissa maamme kihlakunnissa. Tietoja tästä verosta on meillä Halikon, Vehmaan ja Yli-Satakunnan kihlakunnista. Ensimmäisessä näistä kihlakunnista kannettiin kultakin säilyneeltä kokonaistalolta aami heiniä tai 2 tynnyriä kauroja. Vehmaan kihlakunnassa kannettiin kultakin kokonaismanttaalilta 3 kappaa kauroja, $^1/_6$ aamia heiniä ja 1 lyhde olkia. Yli-Satakunnassa, jossa henkivartio-väen lipullinen näkyy viipyneen 3 viikkoa, kannettiin kultakin 2 $^1/_2$ kokonaismanttaalilta aami heiniä, kultakin kahdelta kokonaismanttaalilta 3 lyhdettä olkia ja kultakin kokonaismanttaalilta 5 kappaa kauroja. Ne talonpojat, jotka eivät voineet heiniä maksaa, saivat suorittaa heinäaamin sijasta tynnyrin kauroja ja kuorman olkia.[1]) Tässä kihlakunnassa, ja luultavasti kahdessa edellämainitussa samaten, kannettiin tämä vero myöskin rälssitaloilta, nähtävästi vapauspenikulman ulkopuolella olevalta, laskien kaksi rälssimanttaalia veromanttaalin arvoiseksi.[2])

Vuonna 1623, jolloin pelättiin, että Puolalaiset ryntäisivät Ruotsiin ja Suomeen, määrättiin valtion-amiraali Kaarle

---

[1]) Kullekin hevoselle laskettiin menevän kolmen viikon kuluessa kauroja $^1/_2$ tynnyriä, heiniä aami ja olkia 4 lyhdettä. (Yli-Satakunnan kuittikirja 1618, 2540 nid., 60 s:lla.)

[2]) Halikon kihl. tilik 1618, 1807 nid.; Vehmaan kihl. tilik. 1618, 1810 nid.; Yli-Satakunnan tilik. 1618, 2538 nid.; Yli-Satakunnan kuittik. 1618, 2540 nid.

Gyllenhjelm maassamme järjestämään puolustusta. Tästä antoi kuningas hänelle ohjeet 19 p:nä huhtikuuta samana vuonna määräten, että hän pitäisi ratsuväen ja jalkaväen valmiina sotaan. Jos hän sitten saisi kuulla vihollisen ryhtyneen sotatoimiin Danzigissa tai sen ympäristössä, piti hänen toimittaa varustusväkeä Turkuun ja Wiipuriin, koota muutamia saaristovenheitä ja miehittää ne nihteillä. Näiden tuli puhdistaa saaristo ja tuloväylät merirosvoista y. m. retkeilijöistä sekä tehdä voimiansa myöten vihollisille vastarintaa. Itse piti amiraalin Turun tienoille perustaa leiri, johon hänen tuli kutsua kaikki muu sotaväki sekä ratsumiehet että nihdit ynnä aatelin ratsuväki ja maa-ratsumiehet (landtryttare). Näiden avulla piti hänen estää vihollista maalle nousemasta, tehdä sille niin paljon vastusta kuin suinkin ja pitää alammaiset kuuliaisina. Koska valtakunnan puolustus oli välttämätön ja kaikki siihen velvolliset, ja sen lisäksi olot ja asian kiireellisyys eivät sallineet suurten muonavarain määräämistä sotamiehille, tuli amiraalin sopia heidän kanssansa, että jokainen hankkisi itselleen muonaa, mikäli hän voi. Jos kova puute tulisi, saisi amiraali käyttää niitä keinoja, jotka kuninkaalle siellä voi tarjona olla lainaten niiltä, joilla jotakin oli antaa. Kaikki mitä tällä tapaa lainattiin, oli tarkoin kirjoihin pantava.[1])

Kaiketi siitä syystä, ett'eivät sotilaat voineet hankkia itselleen muonaa eikä myöskään kylliksi voitu lainata tätä tarkoitusta varten, näkyy Gyllenhjelm kesällä 1623 määränneen talonpoikien suoritettavaksi veron sotaväen ylläpitämiseksi. Heinäkuussa julkasi hän nimittäin Turusta määräyksen sotaväen kuukausi-muonasta eli, niinkuin sitä myöskin nimitettiin, *maanpuolustus-verosta* (landvärnshjelpen), jonka

[1]) Valtion reg. 1623, kirje $^{19}/_{4}$, 116 s:lla.

muonan piti olla sama ratsumiehille kuin jalkaväelle. Tämä vero oli suoritettava niin, että kaksi vero- ja kruunun talonpoikaa tai neljä rälssitalonpoikaa ja neljä torpparia ylläpiti ratsumiehen. Tätä varten maksoi yksi talonpoika ratsumiehen ylläpitämiseksi neljän viikon[1]) kuluessa: 1 leiviskän 15 naulaa leipää, 1 tynnyrin laiva-olutta, 10 naulaa lihaa, 1 naulan voita, 16 naulaa suolakalaa, 2 $^1/_2$ kappaa jauhoja ja 1 aamin heiniä. Tämän mukaan näyttää tämän veron kanto tapahtuneen Pikku Savossa. Sen raha-arvo oli siellä 2 talaria 1 äyri 9 $^3/_5$ penninkiä talolta. Suur-Savossa taas kannettiin, niinkuin verokirjassa ilmoitetaan, amiraalin määräyksen mukaan kultakin savulta kaksi talaria. Wiipurin läänin neljässä kihlakunnassa Lapveden, Jääsken, Äyräpään ja Rannan oli tämä vero vähän toisellainen. Siellä maksoi kukin savu 17 $^1/_2$ naulaa leipää, $^1/_2$ tynnyriä laiva-olutta, 5 naulaa lihaa, 1 $^1/_4$ kappaa jauhoja, $^1/_2$ naulaa voita, 8 naulaa suolakalaa ja $^1/_2$ aamia heiniä eli rahassa yhteensä 1 talarin 16 $^4/_5$ penninkiä. Rannan kihlakunnasta puuttuu eri veronselitys. Kyminkartanon läänissä kannettiin tämä vero kultakin kokonaistalolta samanlaisena kuin Pikku Savossa sillä erotuksella vain, että suolakalaa kannettiin 1 leiviskä 16 naulan sijasta. Tämän veron raha-arvo kokonaismanttaalilta oli siellä 2 talaria 3 äyriä.[2])

Tätä veroa näkyy vielä kannetun Porvoon ja Raase-

---

[1]) Veronselityksessä, joka tavataan Pikku Savon maakirjassa, sanotaan, varmaankin erehdyksestä, että tämän veron kannossa oli laskettava 10 päivää viikkoon.

[2]) Pikku Savon maakirja 1623, 6799 nid., 114 s:lla; Suur-Savon tilik. 1623, 6797 nid.; Lapveden kihlak. tilik. 1623, 6087 nid.; Jääsken kihlak. tilik. 1623, 6089 nid.; Äyräpään kihlak. tilik. 1623, 6092 nid.; Rannan kihl. tilik. 1623, 6086 nid.; Kyminkartanon läänin tilik 1623, 3625 nid.

porin lääneissä, joissa se oli 5 markkaa eli 1 talari 8 äyriä kokonaistalolta eli kokonaismanttaalilta; Sääskmäen kihlakunnassa, jossa sitä väärin nimitetään ratsumies-veroksi ja kannettiin kuudella markalla eli $1\frac{1}{2}$ talarilla kokonaismanttaalilta; Hollolan ja Hattulan kihlakunnissa, joissa se mainitaan jo 1622 vuoden tilissä, vaikka emme ole tavanneet mitään selitystä sen kannosta; Varsinais-Suomessa, jonka kaikissa neljässä kihlakunnassa sitä kannettiin, vaikka meillä on tietoja sen kantamisesta vain Piikkiön ja Halikon kihlakunnista. Piikkiön kihlakunnassa sitä väärin nimitettiin ratsumiesveroksi niinkuin Sääksmäen kihlakunnassa ja kannettiin $5\frac{1}{2}$ markalla eli 1 talarilla 12 äyrillä kokonaismanttaalilta. Halikon kihlakunnassa kannettiin sitä $3\frac{1}{2}$ mark kaa manttaalilta. Vielä tavataan se Ali-Satakunnassa, jossa se kulki ratsumies-veron eli pikku veron nimellä ja kannettiin Kaarlo Gyllenhjelmin ja Kaarlo Oxenstjernan kirjeen nojalla 3 p:ltä heinäkuuta 1623 28 äyrillä eli $3\frac{1}{2}$ markalla kultakin kokonaismanttaalilta talonpoikain maksamiseksi Turun ympäristöllä, joilla oli ollut suurin sotaväen majoitus. Tästä verostaa vapautettiin Loimijoen talonpojat, jotka Gyllenhjelmin kirjeen nojalla olivat suorittaneet Gerdt Skytten jalkaväki-komppanian elatukseksi kuukauden kuluessa kukin talonpoika samat verokappaleet, jotka äsken mainitsimme Wiipurin läänissä suoritetuiksi.[1]) Aatelisto oli Ali-Satakunnassa kieltäynyt tämän veron maksamisesta, josta se ei kuitenkaan ollut näyttänyt kuninkaan kirjettä. Samanlaisena kuin Ali-Satakunnassa tavataan tämä vero Yli-Satakunnan tilissä vuodelta 1622, jossa niin-ikään viitataan Kaarlo Gyllenhjel-

[1]) Heinistä ei sanota, että kukin talonpoika, vaan joka kokonaistalo suoritti $\frac{1}{2}$ aamia. Edellisessä mainituilla talonpojilla tarkoitetaan kaiketi kumminkin kokonaistalon talonpoikia.

min ja Kaarlo Oxenstjernan jo mainittuun kirjeesen. Ainoat maakunnat, joissa tätä veroa ei kannettu, olivat Pohjanmaa ja Ahvenanmaa.[1])

Niistä veroista, jotka kannettiin tilivuonna 1623, voimme vielä mainita *ratsuväen-matkaveron* (ryttarnes uppryckningsgärd). Se kannettiin ratsuväkeä varten, joka oli lähetettävä Riikaan. Tästä verosta näkyvät gubernaatori Niilo Bjelke ja kamreeri Juhana Otenpoika Kleblatt maaliskuussa 1624 antaneen käskykirjeen. Se kannettiin niin, että talonpojat sekä läänitetyt että läänittämättömät suorittivat sen. Länsi-Suomessa s. o. Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Hämeessä ja Uudellamaalla, (siihen luettuna Kyminkartanon lääni) näkyy tätä veroa kannetun niin, että talonpojat joka talolta suorittivat 2 kappaa kauroja, $^1/_4$ parmasta eli aamia heiniä ja 2 lyhdettä olkia. Rälssin osaksi tuli siitä puolet, paitse Ali-Satakunnassa, jossa se oli vapaa. Vehmaan ja Halikon kihlakuntain tileissä ilmoitetaan tämä vero kannetuksi manttaalin mukaan, mutta niissä tarkoitetaan, niinkuin tiedämme, manttaalilla taloa. Maskun kihlakunnan tilissä Varsinais-Suomessa ei tätä veroa mainita. Kaiketi kannettiin se kumminkin tässä kihlakunnassa.[2])

---

[1]) Porvoon läänin tilik. 1623, 3622 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1623, 3624 nid.; Sääksmäen kihlak. tilik. 1623, 4477 nid.; Hollolan ja Hattulan kihlak. tilik. 1622, 4471 nid.; Piikkiön kihlak. tilik. 1623, 1838 nid.; Halikon kihlak. tilik. 1623, 1840 nid.; Ali-Satakunnan tilik. 1623, 2551 nid.; Yli Satakunnan tilik. 1622, 2549 nid.

[2]) Ali-Satakunnan tilik. 1623, 2551 nid., Yli-Satak. tilik. 1623, 2553 nid.; Piikkiön kihlak. tilik. 1623, 1838 nid.; Halikon kihlak. tilik. 1653, 1840 nid.; Vehmaan kihlak. tilik. 1623, 1842 nid.; Sääksmäen kih-

Wiipurin läänissä kannettiin tätä veroa Jääsken kihlakunnassa 4 kappaa kauroja, $^1/_2$ parmasta heiniä ja 4 lyhdettä olkia kultakin verolta. Lapveden ja Äyräpään kihlakunnissa kannettiin kultakin savulta puolet edellistä määrää eli siis sama vero kuin Länsi-Suomessa. Rannan kihlakunnassa kannettiin tämä vero myös, vaikka siitä ei ole veronselitystä.

Suur-Savossa kannettiin tätä vähän muistuttavaa veroa vuoden 1623 tilikirjan mukaan ratsumies-veron (ryttaregärden) nimellä. Sitä suoritti joka säilynyt savu 6 kappaa viljaa, 2 kappaa kauroja, 2 naulaa lihaa, $^1/_4$ parmasta heiniä ja 2 lyhdettä olkia. — Halikon ja Vehmaan kihlakuntain ynnä Raaseporin ja Kyminkartanon läänien tileissä ilmoitetaan tämän veron raha-arvo 9 äyriksi 9 $^3/_5$ penningiksi talolta, mutta Ali-Satakunnassa kokonaistalolta.[1])

Vuoden 1623 tileissä tavataan vero, jota nimitetään *pikku veroksi* eli *pikku apuveroksi* (lilla gärden el. hjelpen) ja oli käytettävä erään jalkaväen-komppanian kulettamista varten Riikaan. Eräästä Niilo Bjelken kirjeestä päättäen, joka on kirjoitettu 3 p:nä tammikuuta 1624 Wiipurin käskynhaltijakunnan käskynhaltijalle Sven Maununpoika Eketrälle, huomaamme, että tämä vero kannettiin Wiipurin, Turun ja Hämeenlinnan käskynhaltija-kunnissa. Kirjeen mukaan piti

---

lak. tilik. 1623, 4477 nid.; Hollolan ja Hattulan kihlak. tilik. 1623, 4475 nid.; Kyminkartanon läänin tilik. 1623, 3625 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1623, 3624, nid.; Porvoon läänin tilik. 1623, 3622 nid.

[1]) Lapveden kihlak. tilik. 1623, 6087 nid.; Jääsken kihlak. tilik. 1623, 6089 nid.; Äyräpään kihlak. tilik. 1623, 6092 nid.; Rannan kihlak. tilik., 1623, 6086 nid., Suur-Savon tilik. 1623, 6797 nid.

joka kokonaistalon suorittaa 6 kappaa viljaa ja 2 naulaa lihaa (ja nähtävästi rälssin puolet siitä). Tällaisena kannettiinkin se Wiipurin läänissä Lapveden ja Äyräpään pitäjissä savun mukaan niin läänitetyiltä kuin läänittämättömiltä taloilta. Myöskin Kyminkartanon läänissä kannettiin tämä määrä kultakin kokonaistalolta. Jääsken kihlakunnassa kannettiin sitä kahdenvertainen määrä, siis 12 kappaa viljaa ja 4 naulaa lihaa kultakin verolta, josta huomaamme, että vero siellä laskettiin kahdeksaksi savuksi eli taloksi. Rannan kihlakunnasta meillä ei ole selitystä tästä verosta, ja kummastakin Savosta puuttuu tietoja, vaikka, niinkuin kirjeestä näemme, se sielläkin kannettiin.[1])

Turun ja Hämeenlinnan käskynhaltija-kunnissa näkyy enimmästä päästä kannetun kokonaismanttaalilta eli kokonaistalolta 5 kappaa viljaa ja 2 naulaa lihaa. Niin oli asian laita Ali-Satakunnassa ja nähtävästi myös Yli-Satakunnassa, jossa tämä vero mainitaan, vaikka meillä ei ole sieltä veronselitystä. Aivan samanlaisena kannettiin tämä vero Sääksmäen, Hollolan ja Hattulan kihlakunnissa sekä Raaseporin läänissä ja ehkä Porvoon läänissäkin, jossa se myöskin kannettiin, vaikka siitä puuttuu veronselitys. Varsinais-Suomessa on meillä Maskun ja Vehmaan kihlakunnista samanlainen veronselitys kuin Ali-Satakunnasta y. m. äsken mainituista kihlakunnista. Halikon ja Raaseporin y. m. kihlakunntain tileissä ilmoitetaan tämän veron raha-arvo kokonaismanttaalilta[2]) 14 äyriksi 9 $^3/_5$ penningiksi, Kyminkartanon läänin tilissä 16 äy-

[1]) Pikku Savon maakirja 1623, 6799 nid., 116 s:lla; Lapveden kihl. tilik. 1623, 6087 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1623, 6089 nid.; Äyräpään kihl. tilik. 1623, 6092 nid.; Kyminkartanon läänin tilik. 1623, 3625 nid.; Rannan kihl. tilik. 1623, 6086 nid.

[2]) Halikon kihlakunnan tileissä puhutaan vain manttaaleista, mutta tarkoitetaan nähtävästi kokonaismanttaaleja.

riksi 19 penningiksi. Viljan sijasta ilmoitetaan Halikon kihlakunnassa kannetun lampaannahka. Piikkiön kihlakunnassa on tämän veron kanto omituinen sen kautta, että kannettiin joka kymmenluvulta taloja viljaa $^1/_2$ tynnyriä ja lihaa $1\,^1/_2$ leiviskää. Satakunnassa näkyy rälssi olleen vapaana tästä verosta.[1])

Vuoden 1624 tileissä tavataan niinkutsuttu *ratsumies-vero* (ryttargärden). Se kannettiin Niilo Bjelken ja Juho Otenpoika Kleblattin siitä antaman määräyksen mukaan 2 p:ltä maaliskuuta 1625 siten, että kukin kokonaismanttaali suoritti, sen mukaan kuin Maskun y. m. verokirjoissa mainitaan, 6 kappaa viljaa, 5 naulaa lihaa, $^1/_4$ aamia heiniä ja lyhteen olkia. Rälssi taisi maksaa puolet siitä. Tämä vero tavataan niissä kolmessa tilissä, jotka Varsinais-Suomesta ovat jäljellä vuodelta 1624 nimittäin Halikon, Maskun ja Piikkiön kihlakuntain. Verokirjoissa nimitetään sitä toisinaan nimellä „ryttaregärden“ s. o. ratsumies-vero, toisinaan nimellä „lilla hjelpen“ eli pikku apuvero. Näistä nimityksistä lienee aikaisempi oikeampi, koska edellisenä vuonna 1623 kannettiin toinen vero, joka kantoi pikku apuveron nimeä. Mitä niihin verokappaleihin tulee, joissa se manttaalin mukaan kannettiin Varsinais-Suomessa, ei meillä ole tietoja Halikon kihlakunnasta, mutta Maskun kihlakunnassa, jonka tilistä olemme

---

[1]) Ali-Satakunnan tilik. 1623, 2551 nid.; Yli-Satakunnan tilik. 1623, 2553 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1623, 4477 nid.; Hollolan ja Hattulan tilik. 1623, 4475 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1623, 3624 nid.; Porvoon läänin tilik. 1623, 3622 nid.; Maskun kihl. tilik. 1623, 1841 nid.; Piikkiön kihl. tilik. 1623, 1838 nid.; Halikon kihl. tilik. 1623, 1840 nid.; Vehmaan tilik. 1623, 1842 nid.

saaneet yllä olevan Niilo Bjelken ja Juhana Otenpojan kirjeen, kannettiin se aivan kirjeen ilmoituksen mukaan. Sen raha-arvo kokonaismanttaalilta oli tässä kihlakunnassa 26 äyriä $21\,^3/_5$ penninkiä. Piikkiön kihlakunnan tilissä tavataan taas tuo sama Niilo Bjelken ja Juho Otenpojan kirje vähän toisenlaisilla määräyksillä tästä verosta siten nimittäin, että viljaa piti kantaa 5 kappaa ja kuudennen viljakapan sijasta kappa herneitä. Lihan sijasta voi suorittaa kuivaa kalaa.

Satakunnassa suoritettiin tämä vero kummassakin kihlakunnassa 1624 vuoden tileistä päättäen kokonaismanttaalin mukaan niissä verokappaleissa, jotka edellä mainitsimme. Miten paljon kutakin verokappalta kannettiin manttaalilta, ei näissäkään tileissä mainita. Sääksmäen kihlakunnan tilissä vuodelta 1624 tavataan myöskin tämä vero, ja sitä kannettiin yllämainituissa verokappaleissa, niinkuin näyttää kokonaistalolta. Hollolan ja Hattulan tileissä ei tätä veroa lainkaan mainita. Porvoon läänin tilissä vuodelta 1624 mainitaan tämä vero kannetuksi äsken luetelluissa verokappaleissa, vaikka veronselitys puuttuu. Myöskin Raaseporin läänissä näyttää sitä kannetun. Kyminkartanon läänistä puuttuu tili vuodelta 1624. Wiipurin läänissä kannettiin tämä vero ratsumies-apuveron nimellä ja tavataan kaikkien muiden kihlakuntain tileissä vuodelta 1624 paitsi Rannan. Samassa läänissä mainitaan sen olleen rahassa laskettuna kultakin savulta 26 äyriä $21\,^3/_5$ penninkiä, joksi jo ilmoitimme sen Maskun kihlakunnasta. Samaten tavataan se tämän nimisenä ja savun mukaan kannettuna raha-arvoltaan yhtä suurena sekä Suuressa että Pikku Savossa ja Kuopion ynnä Rautalammen pitäjissä vuoden 1624 tileissä. Mitä erityisesti Suur-Savoon tulee, on sen tilissä veronselitys, jonka mukaan savulta kannettiin viljaa 5 kappaa, herneitä 1 kappa, kuivaa lihaa 5 naulaa, heiniä $^1/_4$ kuormaa ja olkia yksi lyhde

aivan niinkuin Piikkiön kihlakunnassa Varsinais-Suomessa. Ahvenanmaalla ja Pohjanmaalla ei verokirjoista päättäen tätä veroa kannettu.[1])

Osaksi vuoden 1624, osaksi seuraavan 1625 vuoden tileissä tavataan vero, joka kannettiin ulkomaille lähetettävää jalkaväkeä varten. Sitä nimitetään *varustus-apuveroksi* (utredningshjelpen.) Sitä kannettiin Maskun kihlakunnan 1624 vuoden tilin mukaan kultakin kokonaismanttaalilta 9 äyriä rahaa, 1 leipä ja lampaan lapa. Tästä maksoi rälssi puolet. Sen raha-arvo kokonaismanttaalilta oli saman tilin mukaan 11 äyriä. Tämä vero lienee, niinkuin tulemme näkemään, sama, josta puhutaan eräässä Piikkiön kihlakunnan 1624 vuoden tilin jäännöksissä löytyvässä kirjeessa 5 p:ltä kesäkuuta 1625. Siinä käskee Niilo Bjelke kihlakunnan voutia kantamaan jalkaväen varustamista varten muonalla joka kymmenluvulta talonpoikia yhden kuukauden muonan.[2])

Varsinais-Suomesta ei ole enää siltä vuodelta jäljellä täydellisiä veroluetteloja muualta kuin jo mainitusta Maskun

---

[1]) Maskun kihl. tilik. 1624, 1848 nid.; Piikkiön kihl. tilik. 1624, 1844½ nid.; Halikon kihl. tilik. 1624, 1846 nid.; Ali-Satakunnan kihl. tilik. 1624, 2554 nid.; Yli-Satakunnan kilh. tilik. 1624, 2555 nid.; Porvoon läänin tilik. 1624, 3627 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1624, 3628 nid.; Lapveden kihl. tilik. 1624, 6097 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1624, 6098 nid.; Äyräpään kihl. tilik. 1624, 6099 nid.; Suur-Savon kihl. tilik. 1624, 6801 nid.; Pikku Savon kihl. tilik. 1624, 6801, Kuopion ja Rautalammen pit. tilik. 1624, 6802 nid.

[2]) Maskun kihlak. tilik. 1624, 1848 nid; Piikkiön kihl. tilik. 1624, 1844 nid.

ja sen lisäksi Halikon kihlakunnasta, jossa tätä veroa myöskin näkyy kannetun. Niin-ikään kannettiin sitä kummassakin Satakunnassa. Näistä kolmesta viime mainitusta kihlakunnasta ei ole mitään veronselitystä. Sääksmäellä kannettiin tämä vero tilivuonna 1624 samaan tapaan kuin Piikkiön kihlakunnassa. Siellä suoritti nimittäin joka kymmenkunta taloa niin hyvät kuin huonot, laskien kaksi rälssitilaa verotalon arvoiseksi, rahassa 2 talaria 27 äyriä. Hollolan ja Hattulan kihlakunnissa löytyy kyllä tämä vero niiden tilikirjassa vuodelta 1624, vaan siinä ei ole mitään veronselitystä siitä. Kaiketi kannettiin se siellä samalla tapaa kuin Sääksmäen kihlakunnassa. Porvoon läänissä on tästä verosta selitys, joka nojautuu, niinkuin läänin tilissä vuodelta 1625 sanotaan, Niilo Bjelken kirjeeseen 13 p:ltä kesäkuuta 1625. Siinä lausutaan, että sama summa kuin Sääksmäen kihlakunnassa 2 talaria 27 äyriä 10 talonpojalta tai 9 äyriä $2\,^2/_5$ penninkiä talolta oli kannettava jalkaväen varustamiseksi kuukauden muonalla. Raaseporin läänin tilissä vuodelta 1624 tavataan tämä vero myöskin, vaikka veronselitys puuttuu. Kyminkartanon läänistä ei ole tiliä vuodelta 1624, niinkuin aikaisemmin jo olemme maininneet. Wiipurin läänin neljässä kihlakunnassa tavataan tämä vero myöskin 1624 vuoden tileissä. Mitään täydellistä veronselitystä ei ole tämän läänin verokirjoissa. Kolmesta kihlakunnasta mainitaan veron arvo rahassa talolta. Se oli Äyräpään kihlakunnassa 9 äyriä 6 penninkiä, Rannan ja Lapveden kihlakunnissa $9\,^1/_{10}$ äyriä talolta eli 2 talaria 27 äyriä 10 talonpojalta. Sekä Suur- että Pikku Savossa ynnä Kuopion ja Rautalammen pitäjissä tavataan tämä vero myöskin. Kummassakin Savossa oli sen raha-arvo savulta sama kuin Porvoon läänissä talolta, nimittäin 9 äyriä

2 2/5 penninkiä. Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla ei tätä veroa kannettu.[1])

Näitten verojen lisäksi tapaa silloin tällöin jonkun melkein arvottoman tilapäisen veron, joka kannettiin sotaväen tarpeeksi. Niin näkee Suur-Savon tilissä vuodelta 1618 muun muassa erään suksiveron, joka sekin kaiketi tarkoitti sotaväkeä. Sitä suoritti aina kaksi veroa yhdessä 5 paria suksia. Samassa tilissä lisätään vielä, että talonpojat olivat saaneet vaihtaa nämät sukset rahaveroksi maksamalla suksiparista markan, koska eivät voineet hankkia kunnollisia suksia.

Vuonna 1625 mainitaan Pikku Savon tilissä, että tämän kihlakunnan asukasten silloin oli täytynyt suorittaa suksia.[2])

Vuonna 1622 määrättiin kannettavaksi eräs seiväsvero. Näitä seipäitä tarkoitettiin nähtävästi keihäänvarsiksi. Tästä verosta emme ole tavanneet kirjettä muille käskynhaltijoille paitse Norrlannin, jolle annettu kirje on 4 p:ltä joulukuuta

---

[1]) Halikon kihl. tilik. 1624, 1846 nid.; Ali-Satakunnan kihl. tilik. 1624, 2554 nid.; Yli-Satakunnan kihl. tilik. 1624, 2555 nid.; Sääksmäen kihl. tilk. 1624, 4479 nid.; Hollolan ja Hattulan kihl. tilk. 1624, 4478 nid.; Porvoon läänin tilik. 1625, 3629 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1624 3628 nid.; Rannan kihl. tilik. 1624, 6096 nid.; Lapveden kihl. tilik. 1624, 6097 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1624, 6098 nid.; Äyräpään kihl. tilik. 1624, 6099 nid.; Suur-Savon kihl. tilik. 1624, 6800 nid.; Pikku Savon kihl. tilik. 1624, 6801 nid.; Kuopion ja Rautalammen pit. tilik. 1624, 6802 nid.

[2]) Suur-Savon tilik. 1618, 6781 nid., 26 s:lla; Pikku-Savon tilik. 1625, 6805 nid., 2 s:lla.

1622. Ehkä sitä ei muualla kannettukaan. Koska Pohjanmaa kuului Norrlannin käskynhaltija-kuntaan, olisi tämä vero tavattava sen verokirjoissa vuodelta 1622, mutta se puuttuu, paha kyllä, kummastakin rovastikunnasta.[1])

---

[1]) Valt. reg. 1622, kirje $^{4}/_{12}$ 385 v. s:lla.

12 Luku.

Meri-sotaväkeä varten suoritetut pienet verot.

Edelliset pienet verot ovat koskeneet maa-sotaväkeä. Myöskin meri-sotaväkeä varten suoritettiin tällaisia veroja. Vanhin niistä on *linnaleirin-rahat*, jotka kaupunkilaiset olivat velvolliset suorittamaan heidän sotalaivastoon lähettämien merimiesten ylöspitoon niinä aikoina, joina nämät eivät olleet sotamatkoilla. Maalaiset eivät sellaisia maksaneet, koska siellä tapahtui merisotamiehen-otto. Tämä vero myönnettiin jo 1610 Örebron valtiopäivillä ja suoritettiin siten, että 10 porvaria kussakin kaupungissa oli velvollinen hankkimaan yhden kunnollisen miehen meri-sotaväkeen. Kesällä oli tämä merisotamies palveluksessa, ja silloin hallitus häntä elätti, mutta talvis-aikaan tuli noiden 10 porvarin häntä elättää eli pitää niinkutsuttua linnaleiriä. Toisinaan, niinkuin 1617, puhutaan erityisistä linnaleirin-rahoista, jotka porvareilta olivat kannettavat. Tämä osottaisi, että se oli eri vero; sen suuruutta emme kumminkaan tunne. 1629 vuoden valtiopäivillä suostuivat sitten kaupungit vakinaisesti ylläpitääkseen kukin varman määrän meri-sotamiehiä.

Kauvan eivät maalaisetkaan saaneet nauttia vapautustaan meri-sotaväen ylläpitämisestä. Tämä määrättiin nimittäin muutamien rantaseutujen vakinaiseksi velvollisuudeksi Kustaa Adolfin aikana. Jo vuonna 1612 saivat Ahvenanmaan talonpojat joksikin aikaa yhden merisotamies-komppa-

nian varutamisen velvollisuudekseen ehdolla, että pääsivät merisotaväen-otosta. Kauvan ei tämä sopimus kuitenkaan kestänyt, ja vasta vuonna 1623 ruvettiin, niinkuin huomaa eräästä hallituksen kirjeestä Suomen maaherralle Niilo Bjelkelle, sovittamaan Lounais-Suomen rannikkoasukasten suoritettavaksi vakinaisena velvollisuutena meri-sotaväen ylläpitäminen. Yhden meri-sotamiehen ylläpitäminen annettiin talolle, jonka vero sekä varmoissa että epävarmoissa saatavissa nousi 18 talariin. Tämän velvollisuuden johdosta vapautettiin talot, joille oli meri-sotamies määrätty ylläpidettäväksi, sotaväen-otoista, sotavarutus-verosta, karja- ja kylvöverosta, rakennusverosta y. m. nähtävästi ylimääräsistä veroista. Tämä koski nyt Lounais-Suomen saaristoa, mutta muutamia kuukausia myöhemmin tuli Ahvenanmaan saaristolle sama velvollisuus samoilla ehdolla[1]).

Rasittavaksi tämä velvollisuus pian tuli Ahvenanmaalla päättäen eräästä tämän maakunnan käskynhaltijan Stellan Mörnerin kirjeestä kamarille toukokuussa 1629. Hän sanoo siinä, että amiraali Klaus Fleming oli käskenyt kirjanpitäjän kantaa tästä maakunnasta meri-sotamiesten muonan ja lähettää sen amiraliteettiin. Kumminkin oli rahvaassa syntynyt paljon valitusta siitä, että heidän nyt oli määrä maksaa muiden verokappalten joukossa myöskin 5 leiviskää 12 naulaa silakoita ja 1 leiviskä suoloja. Suolan kalliin hinnaan tähden oli tämä mahdoton suorittaa. Ne eivät edes voineet ostaa suolaa omaan kalastukseensa, vain täytyi hei-

---

[1]) Valt. reg. 1617, kirjeet $^{10}/_{2}$ 125 s:lla, $^{14}/_{2}$ 135 s:lla ja $^{6}/_{4}$ 364 s:lla; Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 640 s:lla; Rabenius, Båstmanshållet, 19 ja 20 s:lla; Hallenberg, IV, 574 s:lla; valt. reg. 1623, kirjeet $^{12}/_{9}$ 299 s:lla ja $^{14}/_{12}$ 413 v. s:lla; Tham, Sv. rikes riddersk. o. adels riksdagsprotokoll, I, XXI s:lla.

dän siitä syystä jättää kalastuksensa sikseen. Varsinkin Föglössä asuvia meri-sotamiesten ylläpitämiseen velvollisia talonpoikia sanoo Mörner hyvin köyhiksi, niin ett'ei heillä joulusta saakka ollut ollut leipää talossa, jonka tähden he sitä vähemmin voivat suorittaa mitään merisotamies-veroa. Mörner sanoa ilmoittaneensa tästä, että kamari voisi muualta hankkia meri-sotaväelle muonaa. Vielä lisää Mörner, että nämät meri-sotaväen ylläpitämiseen velvolliset talonpojat eivät voineet tätä veroa suorittaa ennenkuin syksyllä, ja jos heiltä tämän veron maksuun otettaisiin karja, tulisivat he perin köyhiksi [1]).

Myöskin Lounais-Suomessa näkyy näihin aikoihin tähän veroon velvollisten talonpoikain olleen mahdoton suorittaa tämä vero köyhyytensä tähden. Siitä syystä muutti Niilo Bjelke sen sisämaassa olevain kihlakuntain ja pitäjäin suoritettavaksi, joilla oli enemmän myllyjä, joissa voivat viljansa jauhaa ja viljavammalta niitä muita verokappaleita, joita merisotamiesten muonasäännössä vaaditaan maksettavaksi. Saaristolaisilla ei nimittäin ollut peltoja, vaan he asuivat enimmästä päästä luodoilla, jonka tähden tämä vero oli saattanut heidän talonsa enimmästään autioiksi tai köyhtyneiksi. Kapriel Oxenstjerna, joka eräässä kirjeessä kamarille vuodelta 1631 antaa muutamia tietoja tästä muutoksesta, sanoo, että Niilo Bjelke oli pannut sen toimeen viimeksi kuluneina vuosina (i näst förledne år) arvattavasti vuosina 1629 ja

---

[1]) Kamarin kirje kok., $^{9}/_{3}$ 1631, lisäys. — Saman kirjeen mukaan oli vuonna 1629 meri-sotamiesten muonavaroja Turun varastossa seuraavat määrät: rukiita 509 t:ria 17 $^{1}/_{2}$ kappaa, ohria 244 t:ria 23 $^{1}/_{2}$ kappaa; leipää 160 leiviskää, maltaita 72 t:riä 17 kap., kauroja 21 t:riä 16 kap., silakoita 57 kippuntaa 13 leiviskää 4 naulaa, voita 65 leiviskää, lihaa 29 leiviskää, kuivaa kalaa 6 leiviskää, rahaa 981 talaria 8 äyriä.

1830[1]). Näihin aikoihin ruvetaan tästä verosta hallinnollisessa kirjevaihdossa puhumaan todellisena verona. Sinä vuonna 1631 kertoo Oxenstjerna kamarineuvosten kehoituksesta jakaneensa tämän veron kaikille kihlakunnille, vähän kunkin maksettavaksi. Hän oli myös käskenyt vuotien syksyllä kantaa sen ja toimittaa sen varastoihin, niin että sen voisi kohta keväällä lähettää Tukholmaan, niin pian kuin kamarineuvokset toimittaisivat laivoja sitä varten[2]).

Meri-sotaväkeä varten kannettiin vuonna 1624 Niilo Bjelken siitä 9 p:nä maaliskuuta antaman käskykirjeen nojalla puolen vuoden muonaksi kokonaismanttaalilta rukiita 10 kappaa, maltaita 5 kappaa, lihaa tai kuivaa kalaa 5 naulaa. Näin kannettiin tämä vero Ali-Satakunnassa vuoden 1623 tilin mukaan; Yli-Satakunnan tilissä ei sitä mainita. Samaten sitä ei tavata tileissä Ahvenanmaalta, Varsinais-Suomesta, Raaseporin ja Porvoon lääneistä, Hämeestä ja Pohjanmaalta. Kyminkartanon läänissä suoritettiin tämä vero 1623 vuoden tilin mukaan kokonaistalolta samanlaisena kuin Ali-Satakunnassa, ainoastaan sillä erotuksella, että kannettiin vain lihaa, ei kuivaa kalaa. Wiipurin läänin neljässä kihlakunnassa: Rannan, Lapveden, Jääsken ja Äyräpään tavataan tämä vero, vaikka veronselityksiä löytyy vain kolmesta myöhemmästä kihlakunnasta. Lapvedellä ja Jääskessä kannettiin sitä 10 kapalla rukiita, 5 kapalla maltaita ja 5 naulalla lihaa savulta, Äyräpäässä 15 kapalla

---

[1]) 1628 kannettiin eräästä kirjeestä päättäen tämä vero vielä rantapitäjissä. Silloin näkyy upseeristo sitä kantaneen. (Kamarin kirjekok., kirje $^{28}/_{8}$).

[2]) Kamarin kirjekok., $^{18}/_{11}$ 1631.

viljaa ja 5 naulalla lihaa niin-ikään savulta. Samalla lailla kuin Äyräpään kihlakunnassa kannettiin tämä vero Suur-Savossa. Pikku Savosta ei ole tietoja tästä verosta, mutta arvatenkin se sielläkin kannettiin ja samanlaisena kuin Suur-Savossa. Toisissa kihlakunnissa oli rälssi vapaa tästä verosta, toisissa maksoi se puolet vero- ja kruunun talonpoikain maksusta.

Myöskin tämän veron raha-arvosta manttaalilta on muutama tieto. Ali-Satakunnan ja Kyminkartanon läänin tileistä huomaamme nimittäin, että tätä veroa kannettiin kokonaismanttaalilta eli kokonaistalolta 1 talari 10 äyriä [1]).

---

[1]) Ali-Satakunnan tilik. 1623, 2551 nid.; Kyminkartanon läänin tilik. 1623, 3625 nid.; Rannan kihl. tilik. 1623, 6086 nid.; Lapveden kihl. tilik. 1623, 6087 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1623, 6089 nid.; Äyräpään kihl. tilik. 1623, 6092 nid.; Suur-Savon tilik. 1623, 6797 nid.

13 Luku.

Laivan-rakennusveroja.

Suomessa rakennettiin Ruotsin kruunua varten useita laivoja. Näihin tuli talonpoikain tavallisesti hankkia kaikki muut rakennustarpeet paitsi rauta-aineet. Niin oli asian laita esim. 1618, jolloin lotjien rakentamiseen kannettiin vero useassa kihlakunnassa maassamme. Niin sanotaan Piikkiön kihlakunnan tilissä vuodelta 1617, että Hänen Kuninkaallisen Majesteettinsä kirjeen ja ohjeitten mukaan ynnä käskynhaltija Juhana Pontuksenpojan ja kamreeri Hannu Henrikinpojan kirjeen johdosta oli määrätty kannettavaksi kultakin kokonaistalolta: 1 lankku, 1 kaaripuu (wräng), 1 lauta, 1 t:ri hiiliä, 2 naulaa tervattuja eläinten karvoja (sijhår), 3 syltä „hålträ“, ehkä „helträ“ s. o. kovaa puuta ja 1 päivätyö. Ali-Satakunnassa mainitaan myös tämä vero kannetuksi kamreeri Hannu Henrikinpojan kirjeen johdosta, ja siellä suoritti joka kokonaistalo 12 äyriä. Wiipurin läänissä mainitaan tämä vero myöskin sen kaikissa neljässä kihlakunnassa. Siellä se kannettiin översti Henrikki Flemingin julkaiseman kirjeen mukaan maaliskuun 30 p:ltä 1618. Sitä suoritti kukin säilynyt vero laivanrakennukseen Wiipurissa $^1/_5$ t:riä tervaa, $^1/_2$ leiviskää hamppua ja 2 lautaa. Sen lisäksi suoritti koko Äyräpään kihlakunta, jossa oli 38 $^1/_2$ säilynyttä veroa, yhdessä 5 kappaletta karppipuuta (skarpträ). Suur-Savosta sanotaan sen tilissä vuodelta 1617, että talonpojat

käskynhaltijan Henrikki Flemingin käskystä olivat suorittaneet lotjain rakennukseen tervan ja hampun sijasta kultakin verolta viisi markkaa. Pikku Savon tilissä ei tätä veroa mainita. Rälssi otti toisissa kihlakunnissa tähän veroon osaa maksamalla puolet vero- ja kruununtalonpoikain maksusta, toisissa oli se vapaa [1]).

Seuraavan vuoden tileissä tavataan uudestaan vero lotjien rakennukseen. Varsinais-Suomessa mainitaan se ainoastaan Vehmaan kihlakunnassa. Siellä kannettiin kultakin kokonaismanttaalilta 1 lankku, 1 lauta, 1 t:ri hiiliä, 1 kaaripuu, 1 kolmen kyynärän pitkä kova puu (hele trä), 1 naula tervattuja eläinten karvoja. Niin-ikään kannettiin samana tilivuonna vero laivanrakennukseen Ali-Satakunnassa, jossa kamreeri Hannu Henrikinpojan kirjeen johdosta kannettiin kultakin kokonaistalolta kolme kyynärää purjekangasta, neljä naulaa hamppua ja kaksi lautaa. Yli-Satakunnan tilissä ei tätä veroa mainita. Hollolan ja Hattulan kihlakuntain tilissä vuodelta 1618 mainitaan vero galeijain rakentamiseksi, joka suoritettiin siitä joulukuun 11 päivältä 1618 annetun kirjeen johdosta. Sitä kannettiin kultakin kokonaismanttaalilta hamppua 4 naulaa ja purjekangasta 2 kyynärää. Sääksmäen kihlakunnasta ei tältä vuodelta ole tiliä [2]).

---

[1]) Piikkiön kihl. tilik. 1617, 1797 nid., 55 s:lla; Ali-Satakunnan tilik. 1617, 2530 nid., 28 s:lla; Rannan kihl. tilik. 1617, 6024 nid. 32, s:lla; Lapveden kihl. tilik. 1617, 1026 nid., 32 s:lla; Jääken kihl. tilik. 1617, 6028 nid., 20 v. s:lla; Äyräpään kihl. tilik. 1617, 6030 nid., 27 v. s:lla; Suur-Savon tilik. 1617, 6776 nid., 23 s:lla.

[2]) Vehmaan kihlak. tilik. 1618, 1810 nid., 38 s:lla; Ali-Satakunnan tilik. 1618, 2535 nid., 34 s:lla; Hollolan ja Hattulan kihl. tilik. 1618, 4452 nid., 48 s:lla.

Mitä Itä-Suomeen tulee, tavataan Suur-Savon tilissä vuodelta 1618 Henrikki Flemingin saman kihlakunnan voudille Lauri Sigfridinpojalle tammikuun 30 p:nä 1619 tästä verosta lähettämä kirje. Siinä kerrotaan, miten kuningas viimeksi kuluneen joulukuun 8 päivänä Flemingille kirjoittamassaan kirjeessä oli käskenyt, että Wiipurissa rakennettaisiin avoveden ajaksi kaksitoista lotjaa. Sitä varten tuli kunkin talonpojan toimittaa puuaineita ja tervaa ynnä muuta, mitä proomuun tarvittiin, paitse rauta-aineita, joita linnassa oli varastossa. Koska nyt Savon talonpojat eivät voineet niin helposti hankkia puuaineita, arveli Fleming samassa kirjeessä parhaimmaksi, että he tervan ohessa suorittivat pienen veron viljassa niille, jotka heidän sijastaan puuaineita toimittivat. Rakennukseen tarvittavia veistomiehiä tuli saman Lauri Sigfridinpojan lähettää Wiipuriin tai kantaa sen sijaan veistomiesten ruokaa ja palkkaa varten suuremman määrän viljaa ja muita verokappaleita. Tämän kirjeen nojassa kannettiin sitten vuoden 1618 tilikirjan mukaan kultakin verolta Suur-Savossa 1 panni viljaa, $^1/_2$ leiviskää lihaa, ja $^1/_6$ tynnyriä tervaa. Rahassa laskettiin se siellä nousevan 1 $^3/_4$ talariin verolta. Niinkuin tästä kirjeestä näkee, kannettiin tätä veroa Pikku Savossakin ja Wiipurin läänin neljässä kihlakunnassa. Pikku Savossa tavataan se myöskin vuoden 1618 tilissä ja kannettiin vähän toisenlaisena. Se suoritettiin nimittäin saman Heikki Flemingin kirjeen nojalla niin, että kukin vero suoritti viljaa 5 kappaa, lihaa 2 naulaa, voita naula ja tervaa $^1/_6$ tynnyriä. Siitä sanotaan silloin, nähtävästi erehdyksestä, että se kannettiin Wiipurin linnan varustamista varten. Wiipurin läänin neljässä kihlakunnassa kannettiin lotjain rakennukseen sinä tilivuonna 1618 aina 5 verolta tynnyri tervaa eli, niinkuin Äyräpään kihlakunnasta ilmoitetaan, 10 verolta 2 tynnyriä. Seuraavana tilivuonna 1619 suoritti Rannan kihla-

kunta kokonaisuudessaan Wiipurissa rakennettujen lotjain ja proomujen varustamiseen 4 tynnyriä tervaa, Jääsken ja Äyräpään kihlakunnat kumpikin taas 3 tynnyriä. Lapveden kihlakunnasta puuttuu tili tältä vuodelta. Toisissa kihlakunnissa näkyy rälssi tilivuonna 1618 ottaneen puolella osaa tähän veroon, toisissa tuntuu se olleen vapaana siitä [1]).

Vielä on meidän mainitseminen yksi laivain rakentamiseksi kannettu vero, joka on vuodelta 1622. Se oli niinkutsuttuun espinki- eli laivavene-rakennukseen. Sitä kannettiin eri osissa maatamme vähän eri tavalla. Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa kannettiin sitä, niinkuin Ali-Satakunnan tilissä sanotaan, valtioamiraali Kaarle Gyllenhjelmin ja kamarineuvosten ynnä kamreerin ohjeiden mukaan niin, että kokonaismanttaali suoritti 1 markan rahaa, $^1/_4$ lankkua, $^1/_4$ kaaripuuta, $^1/_4$ lautaa, $^1/_4$ tynnyriä hiiliä, $^1/_4$ naulaa tervattuja eläinten karvoja, $^1/_4$ kovaa puuta, $^1/_{16}$ tynnyriä tervaa, 1 kyynärän purjekangasta, 2 naulaa hamppua. Sen rahaarvo lasketaan Ali-Satakunnassa kokonaismanttaalilta 25 äyriksi $4\,^4/_5$ penningiksi; Vehmaan ja Maskun kihlakunnissa taas 25 äyriksi. Niinkuin myöhemmin Rannan kihlakunnasta puhuessamme tulemme näkemään, näkyy rälssi suorittaneen puolet tästä määrästä. Varsinais-Suomesta on tältä vuodelta tilejä Vehmaan, Maskun ja Piikkiön kihlakunnista, mutta

---

[1]) Suur-Savon tilik. 1618, 6781 nid., 24 s:lla; Saman kuittikirja 1618, 6782 nid., 89 s:lla; Pikku Savon tilik. 1618, 6779 nid., 18 v. s:lla; Rannan kihl. tilik. 1618, 6737 nid., 17 v. s:lla ja 1619, 6048 nid., 20 s:lla; Lapveden kihlak. kilik. 1618, 6739 nid., 7 s:lla; Jääsken kihlak. tilik. 1618, 6741 nid., 14 v. s:lla, ja 1619, 6051 nid., 9 s:lla; Äyräpään kihl. tilik. 1618, 6743 nid., ja 1619, 6053 nid., 7 v. s:lla.

täydellisiä veronselityksiä vain Vehmaan ja Maskun kihlakunnista. Piikkiön kihlakunnassa on tämä vero laskettu yhteen Tukholman linnan rakennusveron kanssa, joiden yhteinen raha-arvo manttaalilta lasketaan 1 $^1/_2$ talariksi. Satakunnassa puuttuu tili vuodelta 1622 Yli-Satakunnasta. Hämeessä kannettiin tätä veroa kaikissa kolmessa kihlakunnassa Hollolan, Hattulan ja Sääksmäen joka kuudelta kokonaismanttaalilta 1 tynnyri tervaa, 16 kyynärää purjekangasta, 2 leiviskää 2 naulaa hamppua, sekä kultakin kokonaismanttaalilta 1 markka. Raaseporin läänissä kannettiin kultakin kokonaistalolta 1 markka rahaa, yksi kaaripuu, yksi kova puu (verokirjassa: håleträ), yksi naula tervattuja eläinten karvoja, kaksi nalaa hamppua, yksi lankku, yksi lauta, yksi tynnyri hiiliä ja $^1/_{16}$ tynnyriä tervaa. Rahassa laskettuna tuli kunkin kokonaistalon osaksi 5 $^1/_2$ markkaa eli 1 talari 12 äyriä. Porvoon läänissä kannettiin taas valtioamiraali Kaarlo Gyllenhjelmin kirjeen mukaan siinä säädetyt suoritukset, jotka olivat 1 markka rahaa, $^1/_{16}$ tynnyriä tervaa, yksi kyynärä purjekangasta, kaksi naulaa hamppua kultakin kokonaismanttaalilta. Rahassa laskettiin tämän veron nousevan kultakin kokonaismanttaalilta 17 $^1/_2$ äyriksi. Kyminkartanon läänissä kannettiin tämä vero kamarineuvosten 14 p:nä joulukuuta 1622 lähettämän kirjeen nojalla ja suoritettiin savun mukaan lankuissa, laudoissa, kaaripuissa, hiilissä, kovassa puussa (verokirjassa: hålträ), tervassa ja rohdinlangassa (blagarn). Savulta nousi tämä vero rahassa 4 $^1/_2$ markkaan eli talariin 4 äyriin[1]).

[1]) Piikkiön kihl. tilik. 1622, 1832 nid.; Maskun kihl. tilik. 1622, 1835 nid.; Vehmaan kihl. tilik. 1622, 1837 nid.; Ali-Satakunnan tilik. 1622, 2545 nid.; Hollolan ja Hattulan kihl. tilik. 1622, 4471 nid.; Sääksmäen kihl. tilik. 1622, 4474 nid.; Raaseporin läänin tilik. 1622, 3619 nid.; Porvoon läänin tilik. 1622, 3617 nid.; Kyminkartanon läänin tilik. 1622, 3620 nid.

Mitä Wiipurin käskynhaltija-kuntaan tulee, kannettiin tämä vero Pikku-Savossa valtioamiraali Kaarlo Kaarlonpoika Gyllenhjelmin Turusta maaliskuun 2 päivänä lähettämän kirjeen nojassa säilyneen manttaalin mukaan lankuissa, laudoissa, kaaripuissa, kovassapuussa (verokirjassa: hålträ), hiilissä, tervatuissa eläinten karvoissa; sen lisäksi vielä kultakin manttaalilta 2 naulaa hamppua, 8 äyriä rahaa, 1 kyynärä purjekangasta sekä kultakin 16 manttaalilta 1 tynnyri tervaa. Suur-Savon tilissä vuodelta 1622 ei mitään mainita tästä verosta.

Wiipurin läänissä kannettiin tätä veroa kahtena vuonna 1621 ja 1622. 1621 rakennettiin Lappveden kihlakunnassa 4 uutta lotjaa ja sama määrä Jääsken kihlakunnassa. Näitten rakentamiseen suorittivat talonpojat hamppua, purjekangasta ja tervaa kuninkaan siitä antaman käskyn mukaan. Miten paljon kukin talonpoika suoritti, ei tilissä mainita. Rannan ja Äyräpään kihlakunnissa kannettiin tämä vero hampussa ja rohdinlangassa (blagarn); rahassa nousi veronarvo kummassakin kihlakunnassa 59 talariin 17 $^1/_2$ äyriin eli yhteensä 119 talaria 3 äyriä. Rannan kihlakunnan tiliin, jossa tämä vero tavataan sotavarustus-verosta suoritettujen maksujen joukossa, on lisätty reunaan: tulee todistaa ja tarkastaa, ovatko talonpojat suorittaneet tämän apuverona vai onko se lyhennetty heidän maksuistaan (utlagor). Äyräpään kihlakunnassa tavataan tämä vero taas vuotuisesta verosta tehtyjen suoritusten joukossa. Kaiketi tarkoitettiin, että se koko läänissä oli lyhennettävä muista veroista. 1622 kannettiin tämä vero siten, että kukin kihlakunta suoritti taklauksen ja muut tarpeet yhden Ruotsissa rakennettavan espingin rakennukseen. Muista kihlakunnista kuin Rannan meillä ei ole tietoja, miten paljo tätä veroa tuli kunkin talon osalle. Tässä kihlakunnassa kannettiin neljältä vero- ja kruunun-

talonpojalta eli manttaalilta ja kahdeksalta rälssitalonpojalta yhteensä 1 lauta, 1 lankku, 1 kaari- eli polvipuu, (vräng el. knä), 1 tynnyri hiiliä, 1 naula tervattuja eläinten karvoja, 1 kova puu. Sen lisäksi kannettiin 16 kokonaismanttaalilta yhteisesti tynnyri tervaa, joka manttaalilta kyynärä purjekangasta ja 2 naulaa hamppua [1]).

---

[1]) Pikku Savon tilik. 1622, 6794 nid.; Rannan kihl. tilik, 1621, 6067 nid. ja 1622, 6076 nid.; Lapveden kihl. tilik. 1621, 6068 nid. ja 1622, 6078 nid.; Jääsken kihl. tilik. 1621, 6070 nid., ja 1622, 6081 nid.; Äyräpään kihl. tilik. 1621, 6072 nid., ja 1622, 6083 nid.

14 Luku.

Tilapäisiä veroja.

Niitten monien tilapäisten verojen joukossa, jotka Ruotsin valtakunnassa määrättiin rahvaan suoritettaviksi, on mainittava kotimaisten ja ulkomaisten lähetyskuntain ylläpitämiseksi määrätyt.

Homattavin viimeksi mainituista on vuoden 1617 verokirjoissa tavattava venäläisten ja englantilaisten lähettiläsien ylläpitämiseksi kannettu vero. Sen määräsi kuningas itse rahvaan suoritettavaksi kirjeellään 17 p:ltä syyskuuta 1617, vaikka itse suoritus näkyy tapahtuneen ainakin muutamissa kihlakunnissa seuraavan vuoden ensi päivinä. Sitä piti kuninkaan määräyksen mukaan kunkin säilyneen manttaalin maksaa: 1 markka rahaa, 2 $^1/_2$ kappaa viljaa (nim. rukiita ja ruisjauhoja 1 kappa, maltaita 1 kappa, sekä ohria ja ryynejä $^1/_2$ kappaa), $^1/_4$ naulaa voita, $^1/_2$ naulaa lihaa ja läskiä, 1 naula suolakalaa, $^1/_4$ naulaa kuivaa kalaa, $^1/_2$ naulaa humaloja. Koko tämän veron raha-arvo manttaalilta ilmoitetaan kahdeksi markaksi. Muutamasta tilistä päättäen näkyvät rälssitalonpojat, jotka asuivat peninkulmaa kauvempana säterikartanosta, maksaneen puolet kruunun ja verotalonpoikain rinnalla[1]).

---

[1]) Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1617, 4913 nid., 54 v. s:lla; Äyräpään kihl. tilik. 1617, 6030, 22 v. s:lla; Vehmaan kihl. tilik. 1617, 1803 nid.

Useissa kihlakunnissa sanotaan tämä vero kannetuksi kokonaistalon tai savun mukaan. Niin on asianlaita Varsinais-Suomessa: Piikkiön, Halikon, Maskun ja Vehmaan kihlakunnissa; Satakunnassa sen kummassakin kihlakunnassa; Hämeessä: Sääksmäen, Hattulan ja Hollolan kihlakunnissa; Suur-Savossa, koko Pohjanmaalla sekä Viipurin läänin kaikissa neljässä kihlakunnassa. Uudeltamaalta ja Pikku Savosta meillä ei ole tietoja tästä verosta.

Verokappaleissa tapahtui paljon muutoksia paikkakunnan olojen mukaan, niinkuin huomaa Etelä-Pohjanmaan tilistä. Mutta itse veronselityksetkin eri kihlakuntain tileissä poikkeevat hiukan kuninkaan kirjeestä. Niin tapaamme Vehmaan tilissä tämän veron kannossa kuivan kalan sijasta 1 kapan kauroja. Piikkiön kihlakunnassa kannettiin kauroja kuivan kalan ohessa. Sääksmäen kihlakunnan tilissä ilmoitetaan viljan määrä 3 kapaksi. Lapveden kihlakunnan tilissä tapaamme vain $1\,^1/_2$ kappaa viljaa, nimittäin 1 kappa rukiita ja jauhoja ja $^1/_2$ kappaa ohria ja ryynejä; maltaista ei puhuta mitään. Äyräpään tilissä puhutaan vain naulasta suoloja sen sijaan, että pitäisi olla suolakalaa. Pohjois-Pohjanmaalla tapaamme veronselityksessä vain kaksi kappaa viljaa, nimittäin yhden rukiita, yhden ohria.

Lapveden kihlakunnan tilistä saamme selvityksen, mitä varten tuo yksi markka manttaalilta kannettiin. Siitä oli 6 äyriä käytettävä härkäin, lampaitten, hanhien, kanain ja munain ostoon, 2 äyriä taas viinin ynnä maustimien (spetserier) ostoon lähettiläitä varten. Yli-Satakunnassa ilmoitetaan rahamaksu tätä veroa vain 6 äyriksi, joista sanotaan, että ne olivat viiniin ja maustimiin; tuo kahden äyrin vero on tilissä jäänyt mainitsematta[1]).

[1]) Vehmaan kihl. tilik. 1617, 1803 nid., 29 v. s:lla; Halikon kihl. tilik. 1617, 1799 nid., 48 v. s:lla; Piikkiön kihl. tilik. 1617, 1797 nid..

Ahvenanmaalla näkyy kannetun vähän toisenlainen vero venäläisten lähettilästen ruoaksi (ferskmaat) ja samassa Tukholman hovia varten. Sitä koskevan kesäkuun lopussa 1618 ilmestyneen verokirjeen mukaan oli se kannettava niin, että joka kokonaistalon vero- ja kruununtalonpoika, laskien kaksi puolen talon, neljä torpparia ynnä kaksi rälssitalonpoikaa kokonaistalon talonpoikaa kohden, suoritti $^1/_2$ lammasta, $^1/_2$ hanhea, kaksi kanaa, ja 5 munaa. Siitä ei kukaan saanut olla vapaana ei läänitetty eikä läänittämätön [1]).

Tärkeimpiä tilapäisiä veroja olivat n. k. kruunaus- ja hautausverot. Niin kannettiin Kustaa Aadolfin hallitus-ajan alkupuolella vuonna 1617 vero hänen kruunaustansa varten. Tämä vero määrättiin maksettavaksi samanlaisena kuin vuonna 1604 Kaarle IX kruunausta varten kannettu kruunausvero. Siten tuli jokainen kokonaistalon vero- ja kruununtalonpoika (laskien kaksi puolentalon ja neljä neljännestalon talonpoikaa kokokonaistalon talonpojan vertaiseksi) ja kaksi rälssitalonpoikaa suorittamaan: $2\,^1/_2$ panninelikkoa viljaa, 1 panninelikon

---

54 s:lla; Maskun kilh. tilik. 1617, 1801, 63 s:lla; Ali-Satakunnan tilik. 1617, 2530 nid., 28 s:lla; Yli-Satakunnan tilik. 1617, 2533 nid., 24 s:lla; Sääksmäen kihl. tilk. 1617, 4449 nid., 36 s:lla; Hollolan ja Hattulan kihl. tilik. 1617, 4447 nid., 55 s:lla; Lapveden kihl. tilik. 1617, 6026 nid., 31 s:lla; Rannan kihl. tilik. 1617, 6024 nid. 31 s:lla; Jääsken kihl. tilik, 1617, 6028 nid., 19 v. s:lla; Äyräpään kihl. tilik. 1617, 6030 nid., 22 v. s:lla; Suur-Savon tilik. 1617, 6776 nid., 22 v. s:lla; Etelä-Pohjanmaan tilik. 1617, 4910 nid., 42 s:lla; Pohjois-Pohjanmaan tilik. 1617, 4913 nid., 54 v. s:lla.

[1]) Waaranen, Saml, af Urk., V, 348 s:lla.

kauroja, 1/2 ℔ humaloja, 1 1/2 ℔ voita, 5 ℔ lihaa ja läskiä, 2 ℔ kuivaa kalaa, 1 1/4 ℔ talia, 1/2 lammasta, 1/4 hankea, yhden kanan, 5 munaa, 1/8 kuormaa heiniä, yhden lyhteen olkia. Pappien piti maksaa jokaisesta 64 talonpojasta heidän seurakunnassaan 2 tynnyriä lesty leipää, 1 leiviskän voita ja joka kahdeksastakymmenestä talonpojasta seurakunnassaan härän. Kaupunkien pappein piti joka kahdestakymmenestä tynnyristä viljaa, jotka heillä oli palkkana (underhåll), maksaa 1/2 tynnyriä lästy leipää ja puoli tynnyriä hyvää herras-olutta. Muutama pieni vaihto verokappalten suhteen näkyy tapahtuneen tämän veron kannossa. Niin suoritettiin esim. Ahvenanmaalla viljan sijasta jauhoja, leipää ja maltaita. Tämän kruunausveron koko summa Ahvenanmaalta ja Suomesta, Pohjanmaata lukuun-ottamatta, nousi 18,000 talariin. Pohjanmaasta emme saa tietoja, koska sen vero on laskettu yhteen Pohjois-Ruotsin kruunausveron kanssa[1]).

---

[1]) Tästä kruunausverosta käskettiin samana vuonna Turun käskynhaltija Juhana Pontuksenpoika ja Suomen kamreeri Hannu Heikinpoika valmistuttamaan 200 tynnyriä olutta, johon oli käytettävä 300 tynnyriä maltaita. Humaloja ei myöskään saanut säästää. Jo mainittuun käskyyn lisättiin nimittäin, ett'ei olutta tehtäisi liian juovuttavaksi maltaista, vaan että siihen pantaisiin sitä enemmän humaloja. — Samana vuonna sai vielä kamreeri Hannu Heikinpoika ja eräs Pentti Paavalinpoika toimekseen hankkia kruunaukseen muutamia tuhansia kannuja (vårstop), haarakkoja (hankestop), katajakannuja, vateja, lautasia kimpuissa, suuria maljoja (skålar) ja kyökkilautasia. Näitä ei kaiketi verona kannettu, vaan tarkoitus oli nähtävästi, että ne ostettaisiin. (Hallenberg IV, 625 ja 627 siv.; Waaranen, saml. af Urk. V, 236 siv.).

Eräästä Turun käskynhaltijan Kaarlo Oxensternan kirjeestä kanslerille vuodelta 1621, huomaamme, että aatelistoa käskettiin kokoomaan keskuudestaan se summa, joka kuninkaan häissä oli mennyt kuningattaren häälahjaan ja maksamaan sen takaisin hallitukselle.

Me olemme jo aikaisemmin useita kertoja huomanneet, miten hallitus rahanpuutteesta oli pakoitettu käyttämään veroja toisiin tarkoituksiin, kuin oli aiottu. Niin oli tämänkin veron laita, vaikka sitä kannettiinkin ainoastaan yhtenä vuonna. Niin määräsi kuningas keväällä 1617, että Englannin lähettilästä ja hänen seuruettansa varten piti ottaa muonaksi osa sotavarustus- ja kruunausveroa Viipurin ja Savonlinnan lääneistä. Vähän aikaisemmin oli taas sen sijaan Suomen kamreeria käsketty lähettämään Tukholmaan kruunausta varten verokappaleita paitse kruunausverosta myös vuotuisesta verosta.[1])

Vuonna 1634 kannettiin hautausverona vero- ja kruununtalonpojilta, laskien nytkin kaksi rälssitalonpoikaa kruununtalonpojan vertaiseksi, kokonaismanttaalilta 1 riksi 2 äyriä 21 $^{3}/_{5}$ penninkiä. Papisto maksoi taas jokaisesta 64 talonpojasta seurakunnassaan 2 tynnyriä lestyleipää, laskien tynnyrin 1 $^{1}/_{4}$ riksiksi, ja yhden leiviskän voita. Nämät kaksi verokappaletta yhdessä arvosteltiin 3 riksin arvoisiksi. Siis tuli voileiviskän hinnaksi $^{1}/_{2}$ riksiä. Sitä paitse tuli papiston suorittaa joka kahdeksastakymmenestä talonpojasta seurakunnassaan 6 riksin arvoinen härkä. Kaupunkien papisto maksoi kustakin 20 tynnyristä viljaa, jotka heillä

Tässä kirjeessä mainitsee nyt Oxenstjerna, että hän saamansa käskyn johdosta oli puhutellut asiasta muutamia aatelisia käskynhaltijakunnassaan sekä kirjoittanut siitä toisille ja luuli, että kaikki suostuisivat maksamaan. (Waarasen painamat. kok. 1621 n:o 5 ja 15 (Tidön kok., kirjeet $^{11}/_{4}$ ja $^{2}/_{6}$ 1621).

[1]) Hallenberg, Gustaf II Adolf historia, IV osa, 624 ja 625 s:lla, Waaranen, Saml. af Urk., V osa, 207 s:lla; De la Gardiska arkivet XI, 54 ja 55 s:lla; valt. reg. 1617 383 s:lla, sekä $^{17}/_{4}$ 394 s:lla ja $^{22}/_{5}$ 501 s:lla; useat verokirjat tilivuosilta 1616 ja 1617.

oli palkkana, $^1/_2$ tynnyriä lestyleipää $^3/_4$ riksin arvosta ja puoli tynnyriä herras-olutta $1\,^1/_4$ riksin arvosta; yhteensä nousivat nämät kaksi verokappalta kahden riksin arvoon [1]).

[1]) De la Gardieska arkivet, XI osa, 55 s:lla.

15 Luku.

Laittomia veroja ja mielivaltaista veronkantoa.

Paitse varsinaisia kruunun säätämiä veroja kannettiin maassamme Kustaa Aadolfin hallituksen alkupuolella paljon laittomia veroja. Nämät olivat osaksi entisiä veroja, jotka jo aikoja sitten olivat virallisesti lakkautetut, mutta joita virkamiehet yhä edelleen kantoivat omaksi hyödykseen. Osaksi olivat ne taas virkamiesten mielivallasta alkunsa saaneita ja heitä itseänsä varten kannettuja. Muutamista näistä veroista olemme jo aikaisemmin puhuneet, nimittäin niistä, jotka tulivat papistolle ja kouluille. Sentähden otamme tässä puheeksi ainoastaan hallinto-virkamiehille tulevat ylimääräiset verot.

Sellainen oli nimismies-vero. Hallitus oli määrännyt että nimismiehet saisivat veronvapauden heidän taloilleen ja sen lisäksi 8 tynnyriä viljaa eläkkeeksi. Mutta tästä huolimatta kantoivat nimismiehet niin kutsutun nimismies-kapan, jota talonpojat muutamissa paikoin olivat velvolliset suorittamaan $^1/_3$ tynnyriä, toisissa taas $^1/_2$ tynnyriä viljaa. Sen ohessa otti nimismies parhaimman lihakappaleen, minkä hän talonpojan aitassa tapasi [1]). Vielä oli nimismiehillä vapaus-talonpoi-

[1]) Tämän veron kanto vaihteli muuten paljon. Oli esim. paikkakuntia, joissa sitä kannettiin 3 kapalla viljaa manttaalilta ja sen lisäksi muissa verokappaleissa.

kansa, joita he suojelivat kyyditsemisestä ja kestitsemisestä. Muutamilla oli näitä 20 tai 30, toisilla 60 ja 70:kin. Niiltä kantoivat he tämän suojeluksen sijasta maksuna kultakin tynnyrin rukiita, leiviskän voita tai pukin paitsi pienempiä verokappaleita, jotka talonpojat olivat pakoitetut heille maksamaan.

Toiseksi oli tapana kantaa paitse laamannin- ja tuomarinveroa erityiset keräjäkapat (häradstingskost). Niitä suorittivat niin kokonais- kuin puolitalon talonpojat sekä torpparit kukin kolmessa vuodessa yhteensä 6 (paikoittain 9) kappaa viljaa paitse lihaa, kalaa, kanoja ja lintuja, joiden yhteinen arvo nousi korkeammalle kuin itse kihlakunnan (? tuomarin) vero.

Joka laamannikunta oli jaettu kolmeen osaan, joista kukin joka kolmas vuosi suoritti viisi kappaa viljaa ja 2 äyriä rahaa. Tämä vero oli kolme vertaa laamanninvero.

Vielä vaativat ja kerjäsivät voudit, kirjurit ja voutien apumiehet (fogdekarlar) joululahjoja, jotka myöskin nousivat jotenkin korkealle. Sen lisäksi vaativat voudit koko virka-alueellaan hevosilleen rehua ilmaiseksi.

Profosseilla oli tapana ottaa talari kultakin henkilöltä, jonka panivat rautoihin. Saadakseen tämän rahan olivat he panneet monen rautoihin, joka oli tehnyt pienen rikoksen tai ei laisinkaan ollut rikkonut [1]).

Nämät verot koskivat kaikki Länsi-Suomea, nimittäin Varsinais-Suomea, Satakuntaa, Hämettä ja Uuttamaata. Mutta samanlaisia veroja oli Itä-Suomessa nim. Kyminkartanon ja

---

[1]) Kamarin kirjekok. Eräs Niilo Bjelken kirje kamarille, arvattavasti vuoden 1623 loppupuolelta; Oxenstjernan kok. Handl. rörande kammarverket o. finanserna 1622—32, eräs kirje vuodelta 1627, joka lienee joko Niilo Bjelken tai Juhana Otenpojan kirjoittama.

Viipurin lääneissä sekä Savossa. Niin tapaamme siellä käräjäkapat, nimismies-kapat, sekä nuo Länsi-Suomessa tuntemattomat markkinamuonat (marknadskoster) ja pitkät kyyditsemiset. Viimeksi mainittujen sijasta maksettiin erityiset kyyditsemisrahat, joista tulemme enemmän kertomaan päästyämme kyyditsemiseen[1]). Niinkuin Länsi-Suomessa mainitaan täällä myöskin joululahjoja, joita paitse pappeja, voudit, kirjurit ja nimismiehet kantoivat.

Tätä paitse oli varsinkin Itä-Suomessa suuri vähennys tapahtunut autiotaloin verossa, koska monta taloa ilmoitettiin autioksi, vaikka olivat viljelyksen alaisia[2]).

Linnojen rakentamiseen määrättyjä päivätöitä ja muita suorituksia ei aina käytetty määrättyyn tarkoitukseen. Niin oli Turun linnan rakennukseen määrätty 3 päivätyötä mant-

[1]) Eräästä tiedosta vuodelta 1623 näemme, miten paljon yhteensä näitä laittomia veroja Itä-Suomessa sinä vuonna kannettiin. Niitä oli:

Viljaa	1703 t:riä 19 ½ kappaa	Humaloja	8 ½ L℔
Kauroja	480 t:riä 2 ½ kappaa	Talia	6 L℔ 15 ℔
Voita	87 L℔	Rautaa	4 ¼ L℔
Lihaa ja läskiä	778 ½ L℔	Tervaa	12 ¾ t:riä
Lampaita	718 kapp.	Lehmiä	10 kapp.
Heiniä	223 ½ parmasta	Olutta	6 t:riä
Jäniksiä	1155 ½ kapp.	Leipää	1 t:ri 5 L℔.
Lintuja	1655 kapp.		

(Oxenstjernan kok. Handl. rör. svenska kyrkans författning o. styrelse. Muutama liite vuodelta 1623 erääseen nähtävästi Niilo Bjelken kirjeeseen $^{24}/_{8}$ 1624).

[2]) Saman kertomuksen mukaan vuodelta 1623, jonka mukaan ilmoitimme Itä-Suomesta kannetut laittomat verot, nousivat viljeltyjen autiotaloin verot silloin seuraaviin summiin Itä-Suomessa: viljaa 513 t:riä 5 kappaa, kauroja 72 t:riä 14 kappaa, heiniä 160 ½ aamia, herneitä 8 kappaa. (Edellä mainittu liite vuodelta 1623 erääseen nähtävästi Niilo Bjelken kirjeeseen 1624 $^{24}/_{8}$).

taalilta, jotka jo lähimmistä kihlakunnista nousivat tuhansiin päivätöihin vuodessa, vaan niitä ei käytetty laisinkaan linnan hyväksi. Samalla kannalla oli Hämeenlinnan linnaa varten suoritettava vero. Joka talo olkoon kokonainen, puolen tai neljännen osan talo oli velvollinen maksamaan $^1/_2$ tynnyriä viljaa (kaiketi päivätöitten sijasta) ja sen lisäksi tuohta kattojen peittämiseen, ja kumminkin kärsivät rakennukset puutteellisen kattamisen tähden.

Elfsborgin lunnaitten kantomiehet olivat kantaneet omaksi hyödykseen Itä-Suomessa sen osan tätä veroa, joka oli annettu talonpojille anteeksi heidän köyhyytensä tähden. Etenkin syytettiin tästä Savon komisaria Eerikki Perttelinpoikaa, joka oli kantanut kultakin manttaalilta niin hyvältä kuin huonolta 6 äyriä paperirahaa (kuuden vuoden kuluessa eli 1 äyrin vuodessa). Siitä olivatkin talonpojat suuresti valittaneet ja syyllä, koska hänelle niinkuin muille tämän veron kantajille oli suotu paperirahaa, jonka heidän tileistänsäkin huomaa. Itä-Suomessa oli erään tiedon mukaan vuodelta 1624 tällä tapaa vääryydellä kannettu Elfsborgin lunnaitten veroa 2,219 talaria, niiden joukossa 981 talaria paperirahaa. Eerikki Perttelinpoika oli yksin kantanut 100 talaria paperirahaa, joita hän ei ollut tiliinsä pannut.

Yllä olevat tiedot laittomista maassamme kannetuista veroista perustuvat niihin kertomuksiin Suomen oloista, jotka Niilo Bjelke ja Juhana Otenpoika antoivat hallitukselle tuloksena tarkastusmatkoistaan maassamme vuosina 1623 ja 1624. Säilyivätkö nämät verot vielä senkin jälkeen, vaikka hallitusta oli huomautettu niitten epälaillisuudesta, sitä emme tiedä. Kumminkin täytyy myöntää, että senkin jälkeen paljon petollisuutta veronkannossa harjoitettiin [1]).

[1]) Oxenstjernan kok. Handl. rörande svenska kyrkans författning o. styrelse, eräs nähtävästi Niilo Bjelken kirje $^{24}/_8$ 1624; sama kok.

Niinkuin aikaisemmin olemme kertoneet, ruvettiin vuodesta 1619 alkaen antamaan kruunun veronkantoa vuokralle. Alussa tapahtui tämä maassamme varsin vähässä määrin. Sentähden eivät tämän menettelytavan varjopuolet vielä astuneetkaan selvään näkyviin niihin aikoihin, joihin Niilo Bjelke ja Juhana Otenpoika pitivät äsken mainitun tarkastuksensa maassamme. Mutta itse Ruotsissa näkyy tämä järjestelmä alkaneen tuntua hiukan arveluttavalta jo vuonna 1622. Samana vuonna julkasi nimittäin hallitus erityisen avoimen julistuksen kaikille kruunun vuokramiehille valtakunnassa näiden harjoittaman vääryyden lakkauttamiseksi. Useat olivat nimittäin valittaneet hallitukselle, että vuokraajat vaativat veroja rahassa verokappaleitten sijasta, joissa ne olivat suoritettavat. Ja päälle päätteeksi ilmoittivat vuokraajat verokappalten hinnat paljon korkeammiksi, kuin vuokrasopimuksissa on ilmoitettu, ja käyttivät suurempaa painoa ja mittaa kuin kruunun käyttämä. Kaikki tämä kiellettiin nyt ankarasti jo mainitussa julistuksessa ja ilmoitettiin muutamien ennen määräämättä jääneitä veroesineiden hintoja. Sen ohessa käskettiin vuokraajia ajoissa ilmoittamaan talonpojille, milloin erilaiset verokappaleet olivat kannettavat, niin että maamies voisi varustautua niiden suorittamiseen. Käskynhaltijoita ja vouteja käskettiin vielä pitämään silmällä, ett'ei talonpoikia vasten kaikkea oikeutta rasitettaisi suuremmillä veroilla, kuin vuokrasopimukset ilmoittivat [1]).

Handl. rörande kammarverket o. finanserna 1622—1632, eräs joko Niilo Bjelken tai Juho Otenpojan kirje vuodelta 1627; kamarin kirjekok., eräs Juhana Otenpojan kirje kamarille, joka lienee 1624 vuoden alkupuolelta; sama kok., Niilo Bjelke kamarille $^{20}/_{2}$ 1624; Oxenstjernan kok., Niilo Bjelke kanslerille $^{19}/_{8}$ 1626.

[1]) Vaaranen painamat. kok. 1622, n:o 6, kirje $^{14}/_{5}$.

Tässä kohden ei vielä silloin parannusta saatu aikaan. Vuokraajat keksivät nimittäin uusia keinoja kierrellä hallituksen määräyksiä. 1624 vuoden valtiopäivillä valittivat sentähden talonpojat, että muutamat vuokraajat kantoivat heiltä toisia ja useampia verokappaleita, kuin talonpoika oli velvollinen suorittamaan. Sen lisäksi vaativat he talonpoikia kuljettamaan verokappaleita pitempiä matkoja, kuin luvallista oli.

Näiden valitusten johdosta määräsi nyt hallitus, miten suuria erilaisten verohärkäin piti olla, koska eivät vuoden 1622 määräykset niiden hinnoista riittäneet väärinkäytösten poistamiseen. Vuokrajat olivat nimittäin keksineet sen keinon, että vaativat talonpoikia suorittamaan erittäin suuria härkiä, ja talonpoikain oli vaikea sellaisia saada. Veron kuljetuksesta annettiin taas seuraavat määräykset: Jos vuokraaja ei oikeissa ajoin vaatinut talonpoikaa kuljettamaan verokappaleet vaan vitkasteli kelirikon aikaan saakka pakottaaksensa häntä maksamaan kuljetuksen rahassa, oli talonpoika vapaa kuljetusvelvollisuudestaan. Vuokraajan täytyi silloin ottaa vastaan verokappaleet siellä, missä ne olivat, eikä saanut millään ehdolla pyytää talonpojalta kuljetusrahaa. Vielä kielletään vuokramiehiä määräämästä talonpojille muita päivätöitä, kuin mitä vuotuiseen veroon kuului. Jos talonpojalta tällaisia vaadittiin, oli vuokramies velvollinen maksamaan ne tai lyhentämään ne veroista [1]).

1627 vuoden myöhemmillä valtiopäivillä tulivat vuokraajain väärinkäytökset jälleen puheeksi. Nyt koskivat valitukset etenkin vuokraajain tapaa vaatia verovilja rukiina, heidän kantamia liian suuria tynnyrirahoja sekä heidän kestitsemistään ja kyyditsemistään.

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 769 ja 770 s:lla.

Mitä ensiksi veroviljan kantoon tulee, olivat muutamat vuokraajat talonpojilta vaatineet ainoastaan ruista tai sen sijasta rahaa laskien ruistynnyrin hinnan sen paikkakunnan hinnan mukaan, jossa se oli korkein. Vuokraaja käskettiin nyt kantamaan verovilja juuri niissä viljalajeissa, jotka ennen olivat veronkannossa tavallisia olleet. Jos talonpoika ei voinut maksaa verokappaleissa, sai hän suorittaa rahassa lähimmässä kaupungissa käyvän tavaranhinnan mukaan.

Tynnyrirahoja kannettiin niissä maakunnissa, joissa voiveroa suoritettiin. Näissä osissa valtakuntaa olivat vuokramiehet ja vouditkin ruvenneet kantamaan 2 äyriä tynnyrirahaa kultakin voileiviskältä, vaikka talonpojat ennen olivat maksaneet ainoastaan 1 äyrin. Tässä kohden kiellettiin heitä kantamasta enempää kuin yksi äyriä leiviskältä tynnyrirahoiksi.

Mitä vuokraajain vaatimaan kestitsemiseen tulee, oli vuokraajilla tapana matkustaa sen talonpojan luo, joka ei heidän määräämäksi ajaksi voinut veroansa maksaa. Näillä matkoilla vaati moni vuokraaja talonpojalta paitsi rehua kultakin viipymältään yöltä vakan (skeppa) viljaa kutakin hevostansa varten. Tällä tapaa hän vaan entistä enemmän köyhdytti talonpoikaa. Hallitus kielsi nyt tämän tykkänään ja ilmoitti tulevaisuudessa katsovansa sellaista väkinäiseksi majailuksi.

Myöskin niillä matkoilla, jotka vuokraajat tekivät keräjiin tai veronkantoa varten, antoivat he talonpoikain kestitä ja kyydätä itseänsä ynnä useinkin suurta seuruettaan. Näistä matkoista määräsi hallitus nyt, ett'ei vouti tällaisissa tilaisuuksissa saanut ottaa mukaansa muuta kuin yhden seuralaisen, ja piti hänen ratsastaa omilla hevosillaan, jos ne olivat myötä. Jos hän taas matkusti useamman seu-

raamana ja otti kyytihevoset, tuli hänen maksaa niistä. Samaten piti säännön mukaan suorittaa siitä, mitä hän ja hänen seurueensa söi talonpojan luona.

Vielä oli valitettu, ett'eivät vuokraajat pitäneet oikeita rästikeräjiä talonpoikain kanssa veronmaksuista, vaan usein tulivat vuoden, sekä kahden, kolmen ja useammankin vuoden kuluttua, kun jo olivat jättäneet arentinsa, ja panttasivat talonpojalta, minkä tahtoivat. Tämän johdosta käskettiin vouteja ja vuokraajia vuosittain pitämään rästikäräjiä ja tekemään tili talonpoikain kanssa sekä vuoden ja päivän kuluttua vaatimaan, mitä oli rästiksi jäänyt. Sen jälkeen eivät enää saaneet talonpojilta rästejä vaatia [1]).

Vielä Kustaa Aadolfin hallituksen lopussa näkyy paljon epäkohtia vallinneen veronkannossa maassamme ja etenkin Itä-Suomessa. Sangen valaisevat ovat siinä kohden ne ohjeet, jotka gubernaattori Kabriel Oxenstjerna vuonna 1632 antoi Savonlinnan lääniin matkustavalle käskynhaltijalle Juho Kurjelle. Ensiksi pyydetään Kurkea kutsumaan rahvas käräjiin ja niissä tiedustelemaan talonpojilta, missä verokappaleissa olivat voudeille (ja vuokraajille) suorittaneet veronsa sekä olivatko saaneet niistä verokuitteja. Nämät verokuitit olivat silloin pyydettävät talonpojilta. Niiden avulla tuli sitten käskynhaltijan tutkia, oliko vouti pannut tiliinsä kaikki, mitä talonpoika oli maksanut, ja samoissa verokappaleissa, joissa hän oli suorittanut. Valitus oli nimittäin yleinen siitä, että voudit ja muut veronkantajat möivät verokappaleet kalliimmasta hinnasta kuin, mihin ne olivat arvosteltuja, ja maksoivat sitten valtiolle talonpoikain puolesta rahassa. Myöskin tuli Kurjen tiedustella, millaista mittaa ja painoa oli käytetty, oliko kannettu ka-

---

[1]) Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I, 802—804 (Kongl. Mag. Resolution o. Förklaring $^{24}/_{12}$ 1627).

palla, kolmoisella, puoli- tai koko tynnyrillä, ja sitten verrata veronkantajain mittaa ja painoa varaston mittaan ja veropainoon. Samalla tapaa oli Kurjen tarkastaminen komisarein, myllytullin kantajain, autiotaloin tarkastajain, salpietarimestarein y. m. toimia. Sen lisäksi tuli hänen lakkauttaa autiotaloin-voudit ja nuo monet tarpeettomat komisarit. Veronkanto oli järjestettävä niin, että vouti kantoi vuotuisen veron ja eräs komisari kussakin kihlakunnassa karja- ja kylvöveron sekä myllytullin. Tässä kohdin näkyy Oxenstjerna saaneen aihetta määräyksiinsä eräästä Savonlinnan läänin käskynhaltijan Antti Haren kirjeestä hänelle, jossa juuri huomautetaan, miten suureksi rasitukseksi maakunnalle nuo monet komisarit olivat, ja ehdotetaan, että autiotilain voudit lakkautettaisiin. Kruunun voutien sopi Haren mielestä toimittaa heidän tehtävänsä.

Vielä käski Oxenstjerna Kurkea tarkkaan tutkimaan, miten apuvero Savonlinnan rakennukseen oli kannettu sekä Isossa että Pikku Savossa ja varsinkin Kuopion, Iisalmen ja Pieksämäen pitäjissä.

Lopulta kehotti Oxenstjerna Kurkea hankkimaan selkoa, mikä vero niinkutsutut spitaalirahat olivat, joita talonpojat usein olivat valittaneet voutien kantavan [1]).

Muussakin Suomessa harjoitettiin yhä edelleen veronkannossa mielivaltaa, ja sitä todistavat varsinkin hallituksen monet kiellot, ett'eivät voudit saisi vaihtaa kannetuita verokappaleita joko toisiin tai rahaksi.

Samaten tehtiin paljon vääryyttä vuotuisissa veronkirjoituksissa, joista Niilo Bjelke valittaa eräässä kirjeessään kamarille vuodelta 1628. Lahjoista suostuivat nimittäin vou-

[1]) Kokoelma kuninkaan kirjeitä N. Bjelkelle, J. Kurjelle, Kabr. Oxenstjernalle ja Oxenstjernan kirjeitä Kurjelle y. m. (Kapr. Oxenstjerna Kurjelle $^{6}/_{2}$ ja $^{21}/_{2}$ 1632.

dit vähentämään rikkaitten ja lisäämään köyhäin veroa. Niinpä ei moni rikas ollut antanut verolle kirjoittaa puolta tai kolmatta osaa maastaan, vaan ainoastaan viidennen, kuuden jopa kahdeksannen osan; kaikki muu oli ilmoitettu autioksi. Sen sijaan oli köyhille, joilla ei ollut varoja lahjoja maksaa, laskettu kahdenvertainen vero ja varsinkin niille, joita vouti vihasi tai kadehti. Sillä tapaa vähennettiin toiselta puolen valtiolle tulevat verot ja toiselta tulivat köyhät perin köyhtyneiksi.

Paljon mielivaltaa harjoittivat saman kirjeen mukaan voudit myöskin nokkaveron, jousiveron ja lehmävero-voin kannossa. Nokkavero ja jousivero vaihtelivat nimittäin joka vuosi sen mukaan, kuin talonpojalla oli väkeä talossaan, ja lehmävero-voi lehmäluvun mukaan. Näitä veroja muutteli vouti vuosittain mielensä mukaan ja vähensi melkein aina, vaikka hän itse teossa kantoi veron paljon suuremman henki-, jousi- ja lehmäluvun mukaan, kuin hän hallitukselle ilmoitti [1]).

Yksityisten voutien veronkannossa voi vielä tavata suurempiakin vääryyksiä kuin nämät, mutta yllämainitut ovat niitä, jotka olivat käyneet yleisiksi maaseudulla.

Myöskin Pohjanmaalla näkyy paljon vääryyttä olleen valloilla. Siellä oli hallitus määrännyt Uuden Kaarlepyyn pormestarin Diderich Spikenagelin tarkastamaan, mitä vääryyttä harjoitettiin. Mutta jonkun vuoden toimessaan oltuaan, valitti hän Niilo Bjelkelle siitä vainosta, jonka alaisena hän oli tointansa täyttäessään, varsinkin niiden puolelta, joiden hänelle annetun valtakirjan mukaan juuri olisi pitänyt auttaa häntä. Koska Pohjanmaa ei kuulunut Bjelken maaherrakuntaan, ei hän voinut ryhtyä tässä suhteessa mi-

[1]) Kamarin kirjekok., kirje $^{30}/_{1}$ 1628 (Bjelke kamarille).

hinkään toimeen, vaan lykkäsi asian kamariin. Kirjeessään, jonka Bjelke tämän johdosta vuonna 1630 kirjoitti kamarille, mainitsee hän matkustaessaan tämän maakunnan läpi huomanneensa paljon vääryyttä, etenkin mitä veronkantoon tuli. Paljon lyhennyksiä tapasi hän siellä veronkannossa autiotaloin tähden, jotka kumminkin olivat viljeltyjä, ja manttaalien yhdyttämisestä. Sentähden ehdotti Bjelke, että kamariviskaali Tukholmasta lähetettäisiin sinne muutamain muitten luotettavain miesten kanssa tutkintoa pitämään. Bjelke arveli, että valtion tulot siitä tuntuvasti kasvaisivat [1]).

[1]) Kamarin kirjekok., kirje $^{4}/_{10}$ 1630 (Bjelke kamarille).

16 Luku.

Loppukatsaus Suomen veroseikkoihin.

Miten suuret Ruotsin kruunun tulot Suomesta olivat aikoina kohta Stolbovan rauhan jälkeen, on vaikea ilmoittaa rahassa varmana summana. Syynä on se, että kruunun tulot ovat sen-aikuisissa tilikirjoissa enimmästä päästä ilmoitetut verokappaleissa. Muutama yksinäinen tieto näiden tulojen arvosta rahassa on kuitenkin säilynyt. Niin tapaamme erään saksalaisen otteen jostakin valtakunnan päätilistä („Haupt Buch"), jossa on tällainen tulosumma rahassa. Tämän päätilin pitäisi siihen tehdyn ilmoituksen mukaan olla vuodelta 1620, mutta nähtävästi on se viimeistään tilivuodelta 1616 [1]). Sen mukaan olivat valtion tulot Suomesta 252,690 talaria. Tässä ei kuitenkaan lueta Suomeen Ahvenanmaata, joka mainitaan erikseen nimellä Oeland, ja jonka summa oli 15,609 talaria. Sen sijaan mahtaa vero Pohjanmaalta, joka vasta

---

[1]) Että tämä Hauptbuch ei mahda olla vuodelta 1620, niinkuin joku on myöhemmin tähän asiakirjaan kirjoittanut, vaan vuodelta 1616 tai vielä sitä aikaisemmilta ajoilta, huomaa siitä, että tässä mainitaan eri verosumma Lapista. Tilivuosi 1616 on nimittäin viimeinen, jolta tehtiin eri tili Suomen Lapista ja nähtävästi myöskin Ruotsin Lapista. Sen jälkeen ilmoitettiin Suomen Lapin verot yhdessä Pohjois-Pohjanmaan verojen kanssa.

vuonna 1620 yhdistettiin Ruotsin Norrlantiin, olla muun Suomen verosummaan luettuna.

Viimeksimainitun huomaa muuten seuraavastakin vertauksesta. Norrlannin verosumma oli usein mainitun päätilin mukaan 54,150 talaria. Siihen tulee myös lukea Lapinmaan vero, joka mainitaan erikseen ja oli 12,653 talaria. Näin ollen on näiden kahden maakunnan yhteinen summa 66,803 talaria. Mutta verrattuna muun Suomen ja Ahvenanmaan yhteiseen verosummaan on tämä summa pienempi, kuin Ruotsin Norrlannin ja Pohjanmaan osat useista aikaisemmin kerrotuista veroista ovat muun Suomen ja Ahvenanmaan osaan samoja veroja.

Jos laskemme Lapinmaan verosta, joka on 12,653 talaria $^1/_4$ eli 3163 $^1/_4$ talaria, saanemme Suomen Lapin osaa vastaavan summan koko Lapinmaan verosta. Kun yhdistää sen muun Suomen ja Ahvenanmaan summaan, saamme koko Suomen verosummaksi 271,462 $^1/_4$ talaria [1]).

Vuodelta 1625 saamme jotenkin täydelliset tiedot maamme verosummasta. Ainoastaan Äyräpään kihlakunnasta puuttuu meiltä tietoja, ja ne olemme ottaneet tämän kihlakunnan 1624 vuoden tilistä. Niin-ikään puuttuu kaikista kihlakunnista tietoja karja- ja kylvöverosta sekä myllytullista, Pohjanmaalla vielä tuomarin- ja laamanninverosta. Seuraavasta luettelosta näemme, miten verosumma kihlakuntien välillä jakaantui:

	Kokonaissumma			Säästö		
	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Ahvenanmaa	24883:	27:	$18^1/_2$	16669:	1:	$3^3/_4$
Piikkiön kihlakunta . .	22798:	26:	$13^2/_5$	13656:	5:	2
Maskun „ .	33961:	—:	14	19362:	29:	18

[1]) Oxenstjernan kokoelma (R. v. a.) Handl. rör. kammarverket o. finanserna 1612—21.

	Kokonaissumma			Säästö		
	Talareja.	Äyrejä.	Penningejä.	Talareja.	Äyrejä.	Penningejä.
Vehmaan „ .	33354:	6:	$5^{2}/_{5}$	16925:	21:	$10^{39}/_{80}$
Halikon „ .	32981:	28:	$9^{3}/_{5}$	17947:	9:	$5^{2}/_{5}$
Raaseporin lääni . .	28329:	20:	$2^{1}/_{2}$	18065:	1:	—
Porvoon „ „ . .	36042:	2:	$16^{2}/_{5}$	14808:	1:	15
Kyminkartanon „ . .	27398:	23:	$3^{7}/_{10}$	10877:	25:	10
Hollolan kihlakunta . .	34250:	20:	$19^{1}/_{5}$	22604:	7:	18
Hattulan „ . .	17353:	15:	$3^{1}/_{5}$	9430:	1:	$20^{2}/_{5}$
Sääksmäen „ . .	27582:	24:	$17^{2}/_{3}$	20418:	—:	$1^{1}/_{3}$
Ali-Satakunta	29209:	3:	$12^{19}/_{60}$	18916:	30:	$12^{11}/_{60}$
Yli-Satakunta	33149:	12:	$3^{13}/_{15}$	21941:	22:	$15^{13}/_{15}$
Etelä-Pohjanmaa . . .	31212:	14:	$19^{3}/_{5}$	10539:	29:	$19^{9}/_{10}$
Pohjois-Pohjanmaa . .	25649:	26:	$7^{1}/_{5}$	14085:	2:	$1^{7}/_{19}$
Pikku Savo	28289:	15:	$14^{7}/_{10}$	12736:	18:	$6^{3}/_{5}$
Iso Savo	41033:	6:	5	16332:	21:	$19^{4}/_{5}$
Kuopion ja Rautalammen pitäjät	10376:	9:	$6^{7}/_{10}$	7077:	5:	12
Lapveden kihlakunta .	25120:	20:	$8^{4}/_{5}$	12065:	13:	3
Rannan „ . .	18266:	2:	$13^{1}/_{5}$	6902:	10:	—
Jääsken „ . .	23909:	5:	20	11994:	16:	20
Äyräpään „ . . (1624)	27378:	26:	$16^{1}/_{20}$	6464:	9:	$19^{17}/_{40}$
Summa	612,531:	19:	$10^{49}/_{75}$	319,820:	29:	$3^{9}/_{16}$ [1]

Jos nyt laskemme edellä mainittuun kokonaissummaan puuttuvat Pohjois-Pohjanmaan laamannin ja tuomarinveron vuodelta 1626 sekä karja- ja kylvöveron, kaupunkien kontributioonin, n. k. pienet tullit ynnä myllytullin lähimmiltä vuosilta, joilta meillä on summia koko Suomesta näistä veroista, nimittäin karja- ja kylvöveron sekä kaupunkien kontributioonin vuodelta 1624, pikku tullin, aksiisein ja uunirahain vuodelta 1627 ja myllytullin vuodelta 1626, yhteensä 139,103 talaria

[1]) Usein luetellut 1625 vuoden tilikirjat yllämainituista kihlakunnista ja Äyräpään tilik. vuodelta 1624.

6 äyriä 6 penninkiä, niin saamme maamme verosummaksi 751,634 talaria 25 äyriä $16\,^{49}/_{75}$ penninkiä. Kuitenkin puuttuu tästä summasta vielä iso tulli, jonka raha-arvosta meillä ei ole tietoja.

Tilivuodelta 1634, johon lopetamme tämän tarkastuksen, on meillä ilmoitus Suomen maaherrakunnan yhteisistä tuloista. Ahvenanmaa siirrettiin kyllä samana vuonna nimellisesti Turun lääniin, mutta ei sitä kumminkaan tavata tässä tilissä, jossa tehdään selkoa valtion tuloista maaherrakunnan kolmesta läänistä: Turun, Hämeenlinnan ja Viipurin, kustakin erikseen. Tässäkin tilissä ilmoitetaan säännöllisen veron olevan vuodelta 1634 ja ylimääräisen seuraavalta eli vuodelta 1635, niinkuin yleensä huomaamme asianlaidan olevan siitä saakka, kuin tapaamme näitä maaherrakunnan yhteisiä tilejä.

Summat näemme seuraavalla sivulla olevasta luettelosta, josta tälläkin kertaa puuttuu n. k. ylimääräiset verot eli sekä iso että pikku tulli, lisentit, uunirahat ja aksiisit, karja- ja kylvövero, kaupunkien kontributiooni sekä myllytullin manttaalirahat. Kaikista näistä paitse isosta tullista ja lisenteistä saamme kuitenkin samaan luetteloon liitetyistä erikoistileistä tietoa, vaikka muutama niistä on hiukan epätäydellinen.

Vuodelta 1634 nousivat Suomen maaherrakunnan vakinaiset verot seuraaviin summiin:

Turun lääni.	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Vuotuinen vero	93670:	11:	$1^{73}/_{480}$
Kirkonkymmenykset	11482:	16:	$4^{4}/_{5}$
Myllytullin vilja	1256:	2:	—
Sotavarustus-vero	56155:	5:	$2^{2}/_{5}$
Talviajot	6790:	13:	16
Ratsumies-vero (niistä pitäjistä, joiden läpi Johana Prinsin svadrona kulki keväällä 1634)	988:	16:	16
Salpietarivero	12806:	17:	6
Turun linnanrakennus	1056:	7:	8
Pappien vero (papinrahat)	2039:	3:	12
Peltovero	135:	—:	—
Apupäivä-työt	646:	4:	—
Sälkin kartano	180:	—:	—
Saaren kartano	124:	—:	—

Hämeen lääni.	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Vuotuinen vero	74603:	23:	$4^{13}/_{15}$
Kirkonkymmenykset	7818:	1:	$^{21}/_{25}$
Myllytullin vilja	1363:	4:	—
Sotavarustus-vero	39841:	26:	$16^{4}/_{5}$
Talviajot	4816:	25:	16
Salpietarivero	11559:	9:	12
Pappien vero (papinrahat)	1271:	25:	6
Porvoon kaupungin sovintovero	20:	—:	—
Sääksjärven torpa	16:	—:	—
Herman Flemingin arenti Sääksmäen ja Halikon kihlakunnissa	249:	15:	$4^{1}/_{2}$

Viipurin lääni.	Talareja.	Äyrejä.	Penninkejä.
Vuotuinen vero	90336:	18:	$4^{1}/_{5}$
Kirkonkymmenykset	18931:	13:	$13^{3}/_{5}$
Sotavarustus-vero	51005:	10:	$17^{1}/_{4}$
Talviajot	7606:	14:	$2^{2}/_{5}$
Salpietarivero	12792:	—:	—
Pappien vero (papinrahat)	1998:	13:	$7^{1}/_{2}$
Tulo kruunun karjakartanoista	448:	5:	$21^{3}/_{5}$
Tulo Kyminkartanosta	369:	—:	—
Tulo kruunun kalastuksista	221:	16:	—

Kokemäen ja Koiviston kartanot ynnä lohenkalastus	671: —: —	Ojoisten kartanon arenti .	150: —: —		
Iso karjakartano	100: —: —	Espoon „ „ . . .	100: —: —	Kruunun niittyjen tulot .	247: —: —
Ruissalon kartano	50: —: —	Hätilän ja Saaren kartanoin ynnä 3 niiden alle kuuluvain torpain arenti	140: —: —		
Heikkilän karjakartano . .	120: —: —	Jaakko Wollen arenti Mustion ruukista ja sen alle kuuluvista pitäjistä . . .	4049: 30: —		
Kuusiston karjakartano .	50: —: —				
Linnan puutarha	80: —: —	Autiotaloin vero	813: 23: $14^{2}/_{5}$		1057: 12: $22^{2}/_{5}$
Perniön kartano	150: —: —	Kamarifiskaalin Antti Jaakonpojan tutkimuksen mukaan tulee Sääksmäen kihlakunnasta vielä . . .	515: 5: $23^{37}/_{60}$		
Kaksi Turulle kuuluvaa taloa	50: —: —	Sääksmäen kihlakunnan suorittaman viljan kukkuraa	44: 8: —		
Kruunun niittyjen tulot . .	135: —: —				
Autiomaan- ja varattomain vero	3839: 28: $12^{3}/_{5}$				
Kymmenyksien kukkuraa, joka on kihlakunnista saatu	23: 20: —				
Sakkorahat	291: 19: —		376: 15: 8		134: 9: 8
Laamanninvero	920: 28: —		830: 30: —		681: 24: —
Tuomarinvero	2762: 20: —		2492: 26: —		1954; 4: 28
	Summa 196574: 26: $16^{53}/_{96}$		151073: 13: $11^{43}/_{300}$		187783: 14: $21^{13}/_{60}$

Suomen maaherrakunnan kokonaissumma on siis 535,431 talaria 23 äyriä $^{2379}/_{2400}$ penninkiä hopearahaa. Jos tähän laskemme lisään saman tilin mukaan vuoden 1635 karja- ja kylvöveron, joka on 27,836 talaria 19 äyriä 23 penninkiä hopearahaa, ja myllytullin manttaalirahat, jotka ovat 39,239 talaria 20 äyriä 6 penninkiä hopearahaa, sekä pienet tullit vuodelta 1635, joiden summa on 4,257 talaria 21 äyriä 1 penninki hopeata, ynnä Suomen kaupunkien kontributioonin 4,249 $^{2}/_{7}$ talaria hopearahaa, niin on koko summa silloin 611,014 talaria 29 äyriä ja vähän päälle 10 penninkiä. Tähän on vielä luettava Ahvenanmaan ja Pohjanmaan tulot. Edellisen maakunnan verojen kokonaissumma on vuodelta 1634 29,188 talaria 30 äyriä 18 penninkiä ja jäännös 17,756 talaria 5 äyriä 20 $^{3}/_{5}$ penninkiä. Kumminkin puuttuu näistä Ahvenanmaan summista karja- ja kylvö- ynnä myllyvero. Pohjanmaasta ei meillä ole tietoja näiltä vuosilta. Mutta eräässä asiakirjassa vuodelta 1634 ilmoitetaan Norrlannin verosumma vuodelta 1633. Siinä pitäisi oleman vuotuinen vero (siihen luultavasti laskettu salpietarivero, kymmenykset ynnä muutamat pienet verot), sotavarustusvero ja rakennusvero. Näitten summa oli kuparirahassa 105,977 talaria. Jos nytkin, niinkuin usein ennen arvostelemme Pohjanmaan osan Norrlannin verosta kokonaisuudessaan $^{2}/_{5}$, niin saamme 42,390 $^{4}/_{5}$ talaria kuparirahaa [1]). Yllä lueteltujen Suomen verojen lisäksi tulee vielä suuri tulli ja lisentit.

Niinkuin edellisestä esityksestämme käy selville, olivat Ruotsin valtakunnassa Kustaa Aadolfin aikana vero-olot tun-

---

[1]) 1634—35 vuoden Suomen yleistili; Ahvenanmaan tilik. vuodelta 1634, 2916 nid.; Oxenstjernan kok., Handl. rör. kammarverket o. finanserna 1633—34, eräs tili vuodelta 1634.

tuvasti muuttuneet. Sen sijaan, että ennen hänen hallitustaan ylimääräiset verot olivat ainoastaan pieni osa verokuormasta, olivat ne hänen hallituksensa lopussa ehdottomasti runsaampi osa valtakunnan verosummasta. Toiselta puolen oli aatelissääty juuri näitten ylimääräisten verojen kautta pakotettu luopumaan askel askeleelta verovapaudestaan, ja joutui se siten entistä enemmän tasa-arvoon muitten säätyjen kanssa verotaakan kantamisessa.

Jos alotamme sotavarustus-verosta, ensimmäisestä Kustaa Aadolfin aikana säädetystä ylimääräisestä verosta, joka jäi pysyväiseksi, niin huomaamme, että aatelisto otti sen suorittamiseen osaa niiden lampuotiensa puolesta, jotka asuivat vapaus-peninkulman ulkopuolella. Tässä uudistettiin siis vaan Kaarle IX määräys aatèliston velvollisuudesta apuverojen suoritukseen. Sama on myöskin noitten Kustaa Aadolfin toimesta vuonna 1622 uudelle kannalle järjestettyjen rakennusveron ynnä talvi-ajojen laita.

Mutta karja- ja kylvöveron määräämisessä huomaamme tärkeän edistymisen. Sen säätäminen on nimittäin yritys siirtyä entisistä suoranaisista henki- tai maaveroista välillisten verojen alalle, joita sen ajan kulttuurimaissa, etenkin Hollannissa käytettiin[1]). Niitä olivatkin etevät valtiotalouden tutkijat jo edellisellä vuosisadalla puoltaneet niinkuin ranskalainen Bodinus ja 16 sataluvulla muiden muassa saksalainen Besold.

Edellisiin ylimääräisiin veroihin verrattuna, on karja- ja kylvövero niitä sopivampi sen kautta, että se jossakin määrin oli sovitettu veronmaksajain omaisuussuhteisiin. Jo itse 1620 vuoden valtiopäivä-päätöksessä huomautetaan, että

---

[1]) Katso Caspari Klockii Tractatus juridico-politico-polemico-historicus vuodelta 1671, 282 ja 300 s:lla.

se oli kohtalaisen helppo vero, koska köyhä maksoi sitä ainoastaan pienen määrän ja rikas, jolla paljon omaisuutta oli, voi hyvin kadottaa osan siitä. Tähän voi vielä lisätä senkin hyvän puolen, joka mainitaan hallituksen tekemässä ehdotuksessa tähän veroon, että siitä vapautettiin täydellisesti perin köyhät, joilla ei karjaa ollut [1]). On kyllä totta, että samanlainen karja- ja kylvövero nim. viideskymmenes raha oli jo Kaarlo IX aikana ollut ja karjaveroa aikaisemminkin kannettu. Myöntää täytyy myöskin, että tämä nyt säädetty karja- ja kylvövero koski vaan talonpoikia ynnä aatelisten lampuoteja vapauspeninkulman ulkopuolella. Mutta porvarissääty suostui jo samoilla 1620 vuoden valtiopäivillä maksamaan sen sijasta erityisen kontributioonin, ja 1627 vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä lupasi aatelisto maksaa karja- ja kylvöveron kaikista lampuodeistaan ja yhtä paljon kuin vero- ja kruununtalonpojat. Papisto ja porvaristo suostuivat silloin maksamaan tämän veron samalla tapaa kuin talonpojat, myöhempi sääty ehdolla, että pääsisi kontribatioonista. 1634 vähennettiin kyllä karja- ja kylvövero suuruudeltaan semmoiseksi, jommoisena se ensiksi myönnettiin, ja aatelisto pääsi maksamalla talonpoikainsa puolesta puolet siitä, mutta Kustaa Aadolf oli kuitenkin osottanut esimerkin, että aatelisten talonpoikia voitiin veroittaa tällä verolla yhtä paljon kuin muita talonpoikia.

Täydellisesti astui Kustaa Aadolf ja hänen kanslerinsa välillisten verojen alalle ehdottamalla 1622 vuoden valtiopäivillä kannettavaksi pikku tullin ja aksiisit. Nämät verot, jotka samoilla valtiopäivillä hyväksyttiin, olivat elatustarpeitten veroja, jotka siihen aikaan olivat kulttuurimaissa etenkin Hollannissa käytännössä. Myöskin sen ajan valtio-

[1]) Axel Oxenstjernas skrifter, Förra afdelningen, I, 453 s:lla.

taloudessa olivat ne varsin suosittuja [1]). Itse valtiopäiväpäätöksessä viitataankin siihen, että nämät verot olivat säädetyt ulkomaan mukaan, jossa välillisille veroille annettiin etusija [2]).

Mitä pikku tulliin tulee, joutui aatelisto jotenkin yhtä suuressa määrin sen alaiseksi kuin muutkin säädyt, sillä ainoastaan sen matkaevät olivat tullimaksusta vapaat. Aksiisit, joihin jo Kaarle IX oli pannut alun, tarkoittivat kaupunkien asukkaita, etupäässä niiden porvaristoa, niin ett'eivät

---

[1]) Niiden vastustajana esiintyi vähän myöhemmin hyvillä syillä saksalainen valtiotalouden tutkija Caspar Klock. (Katso Roscherin Geschichte der National Oekonomik in Deutschland, 217 s:lla.)

[2]) Valtiopäiväpäätöksessä lausutaan siitä näin:... „Hvarföre hafver K. M:t oss allernådigst remonstrerat och underrättat then oskäligheet, som här till dagz är hållen uthi alla Landzhielper, så i Städerna som på Landzbygden. När man hafver lagdt hielpen å Hionelaghen, Mantalet, Hemmanen eller Öretalet, eller och elliest taxerat hvars och ens wilkor, hafver altijdh then Fattige och Rijke, then som intet, litet och myckit hafver, giordt lijka myckit till saken, then som hafver tijgdt sijn födho, och stått medh sin åhrlige Skatt tillbaker, hafver måst göra lijka wedh then som kunde ockra på sin Granne, hvilket och icke allenast är obilligt och orättwist, och förorfaker mångens bedröfwadt Menniskios suckan öfver Landet, uthan och all orichtigheet hafver sigh förorsakat af, många Hemman så för Cronan som Frelset blifva ödhe, åhrlige Skatter komne till Räst, hielperne för omögeligheet skull icke kunnat uthgå, och the Hemman som een gång äre af sigh komne, aldrig kunnat reest sigh igen: Och förthenskull hafwer H. K. M. oss allernådigst föreslagit ett annat medhel, at effter som i andre välbestälte Regementen sådane pålagher äre ogillade vordne och i ten stadhen upfunnet, att een Tull och Accijs gifvas måtte af alle ätelige, slijtelige och förnötelige Vahrur som föres till Tårgz och Marknat, hwilken såsom then ingen kunde vara beswärligh, i thet sielfwe Vahrun eller godset gifver Tullen och Accijsen och deles i så måtto ibland många, s att litet eller intet kommer på hvar..." (Stjernman, Mötens o. riksdagars beslut, I. 755 s:lla.)

suoranaisemmin muihin säätyihin koskeneet. Aatelisilla oli kuitenkin ulkomaan juomain suhteen se oikeus, että aksiisia maksamatta saivat tuoda omaksi tarpeekseen juomatavaroja.

Nämät viimeksi mainitut verot tulivat varsin vihatuiksi ja syystä. Hollannissa oli kyllä tällaisia veroja ja paljon runsaammin, mutta siellä ei ollut sitä suoranaisten verojen taakkaa, joka näitten välillisten verojen ohessa painoi Ruotsin valtakunnan asukkaita. Sen lisäksi oli Hollanti rikas ja tiheään asuttu maa, Ruotsi ja Suomi köyhiä ja harvaan asuttuja.

Kun vuonna 1625 myllytulli säädettiin, saatiin jälleen elintarpeita koskeva vero, joka yhtälaisenä kohtasi kaikkia säätyjä. Myöskin tämä vero muistuttaa suuresti Hollannin vero-oloja [1]). Sielläkin tavataan myllytulli, ja se menestyikin paljon paremmin tässä tiheään asutussa maassa kuin harvaan asutussa Ruotsin valtakunnassa, jossa jo tarkastus pienissä kaukana toisistaan olevissa myllyissä kävi melkein mahdottomaksi. Poistaakseen tämän epäkohdan, tahtoikin Kustaa Aadolf hävittää käsimyllyt ynnä jalka- ja puromyllyt, mutta huomasi sen pian mahdottomaksi. Sentähden täytyikin muuttaa koko vero manttaalirahoiksi, joita oli ruvettu kantamaan Kaarlo IX aikana, mutta sitten lakattu.

Mitä meritulleihin ja niinkutsuttuihin lisentteihin tulee, oli Kustaa Aadolf varsinkin myöhempien säätämisessä vielä paljon riippuvaisempi ulkomaalaisten ja ennen muuta Hollannin esimerkistä kuin muitten verojen suhteen. Sen osottaa jo yksin sellaiset seikat kuin, että hollantilaiset Usselinx ja veljekset Spiring tekivät hänelle ehdotuksia parannuksiin kaupankäynnissä ja tulleissa. Varsinkin olivat Spiringien neuvot hallitukselle tulliasiaoissa aivan välttämättömiä. Sama-

---

[1]) Katso Hollannin aksiiseista ja myllyverosta Klockiuksen äsken mainittua teosta 279—282 sekä 300 s:lla.

ten oli Kustaa Aadolf taipuvainen kuuntelemaan etenkin hollantilaisten ja saksalaisten neuvoja muitten elinkeinojen edistämisessä [1]).

Niinkuin tässä olemme koettaneet esittää, eivät Kustaa Aadolf ja hänen kanslerinsa olleet luoneet mitään itsenäistä järjestelmää valtion raha-asiain hoidossa. Miehiltä, joiden täytyi liikkua niin monella eri hallinto-alalla, on mahdotonta vaatia jotakin aivan itsenäistä. Mutta toiselta puolelta on myönnettävä, että he tarkkaan seurasivat aikakautensa rientoja valtiotalouden alalla ja koettivat järjestää valtakunnan veronkannon ulkomaan tärkeimpäin kulttuurikansain ja ennen muita Hollannin mallin mukaan. Siten oli heissä vakaantunut mielipide, että ylimääräisiä veroja piti katsoa valtakunnan päätuloksi, ja niiden lisäämiseksi työskentelivät he koko sen ajan, jona he johtivat Ruotsin valtakunnan vaiheita. Mutta moni näistä uusista veroista oli, niinkuin aikaisemmin olemme osottaneet, sitä laatua, että se kyllä soveltui rikkaisiin hyvin viljeltyihin sivistysmaihin, vaan ei köyhään ja aineellisesti varsin vähän kehittyneeseen Ruotsin valtakuntaan. Koska Ruotsissa alituisten sotien ja valtionvarain puutteen tähden ei voitu vähentää suoranaisia veroja, on selvää, että kova kansaa painava verokuorma oli seurauksena tämän uuden järjestelmän toimeenpanemisesta. Kun Kustaa Aadolf siinäkin kohden noudatti aikakautensa rientoja, että antoi suoranaisia veroja ja osan ylimääräisistäkin vuokralle yksityisille henkilöille, sai hän tämän kautta rahvaan aseman vielä tukalammaksi. Sillä tapaa saavutettiin kyllä,

---

[1]) Historische und Politische Aufsätze von Heinrich Treitschke. Neue Folge. Zeiter Theil (Die Republik der vereinigten Niederlande, 589 s:lla); Rirkskanslern Axel Oxenstjernas skrifter, Senare afdelningen, Första bandet, 607 s:lla ja Tredje bandet, 412 s:lla.

mitä tarkoitettiin, nimittäin että vuokraajiksi ruvenneet rahamiehet selvässä rahassa suorittivat vuokraamansa alueen verot valtiolle.

Vielä haitallisemmat alhaiselle kansalle olivat verojen panttaukset ja varsinkin lahjoitukset, jotka vähensivät etupäässä suoranaisia veroja ja aikakauden valtiotaloudessa katsottiin osittain suotaviksikin. Mutta koska erityisesti aiomme puhua läänityksistä valtakunnassa ja niiden ohessa vuokrauksista, jätämme tämän asian selittämisen siksi.

17 Luku.

Inkerin ja Käkisalmen läänin verot.

Veroseikat Inkerissä ja Käkisalmen läänissä muodostuivat aivan luonnollisista syistä toisenlaisiksi kuin Ruotsin ja Suomen. Vanhoja venäjän-aikuisia veroja oli täällä monta, ja vaikka muutamaa Ruotsissa näinä aikoina alkunsa saanutta veroa näissä voittomaissa ruvettiin kantamaan, ovat kuitenkin niitten vero-olot pääjuoneltaan erityiseksi alaksi katsottavat.

Mitä siihen yksikköön tulee, jonka mukaan maaveroja kannettiin, oli sellaisena Inkerissä obsi[1]). Ensi kerta, jolloin tavataan sen suuruudesta virallinen tieto, on vuonna 1622, jolloin Kustaa Aadolf määräsi sen suuruuden 30 tynnyrinalaksi ruotsalaisen laskun mukaan. Jo ennen tätä oli siellä täällä Inkerissä arvosteltu maata ja laskettu sen pinta-ala Ruotsin pintamitassa. Niin kirjoittaa elokuussa 1617 eräs Heikki Juhonpoika, että hän oli laskenut seiväsmitan ja äyriluvun mukaan erään Feodor Suppanovan säterin pellon Vasilie Ostrovissa Nevanlinnan luona. Siihen kylvettiin 30 tynnyriä talvi- ja kevätviljaa. Pelto oli kolmikulmainen, pituudeltaan 1,000 askelta eli 500 syltä ja leveydeltään virran varrelta, (nähtävästi leveimmästä kohdasta) 300 syltä. Ja oli

---

[1]) Knorring arvelee teoksessaan „Gamla Finland“ (117 s:lla) obsi sanan tulevan venäläisestä sanasta obsche, joka merkitsee summaa.

tämä pelto hänen laskunsa mukaan yhteensä 50 tynyrin-alaa sekä se osa siitä, joka oli talvi- ja kevätviljalla kylvetty, että se, joka oli heinässä. Mahdollista on, että tämä nyt puheenalainen maa oli obsi. Paitse että obsiin niinkuin tässä viljellyn maan ohessa usein luettiin viljelemätöntä, osottaa kaksi myöhemmältä ajalta tavattavaa tietoa, että tämä alue taisi olla obsi. Niin mainitsee valtioamiraali Kaarlo Gyllenhjelm hallitukselle vuonna 1623 antamassaan kertomuksessa toimistaan Suomessa ja Inkerissä ehdottaneensa viimemainitun maakunnan asukkaille, että obsi luettaisiin 30 desätiiniksi. Näistä desätiineistä voitaisiin 20 vuotuisesti kylvää viljalla (rukiilla, ohralla ja kauralla), kolmas osa kuhunkin viljalajiin. Siihen sanoo hän asukasten suostuneen. Tästä päättäen oli siis noista 30 desätiinistä 20 kylvettynä ja 10 kylvämättä, kaiketi heinässä. Kertomuksessa on tässä kohden kirjoitettu reunaan, että desätiini oli $1^1/_2$ tynnyriä, nähtävästi tynnyrin-alaa. Ruotsin pintamitassa laskettuna oli siis obsi 45 tynnyrin-alaa eli vähän pienempi kuin tuo 1617 mitattu alue. Vuonna 1624 sanoo taas kuningas eräässä kirjeessä Inkerin kenraali-käskynhaltijalle Antti Eerikinpoika Hästehufvudille, että kolmeen obsiin meni kylväessä 90 tynnyriä viljaa. Se osottaisi, että obsiin meni 30 tynnyriä viljaa eli se määrä, jonka Gyllenhjelm edellisenä vuonna oli ehdottanut kylvettäväksi tälle pinta-alalle. Muuten ilmoitetaan obsin olleen sama kuin Liivinmaan koukku eli haka (hacke) [1]).

---

[1]) Myöhempinä aikoina on tätä pintamittaa käytetty hyvin erilaisessa merkityksessä. Niin sanoo Birling teoksessaan „Topografiska anteckningar öfver Lifland och Ehstland“ (33 s:lla), että haka (nim. ennen orjuuden lakkauttamista) tarkoitti toisinaan varmaa määrää tilaan kuuluvia henkilöitä, toisinaan niiden viljelemää maa-aluetta. Riikalaiseen revisioonihakaan sanoo hän luetuksi 14,000 Ruotsin neliökyynärää. Maanlaadun mukaan jaettiin hakaan kuuluva peltomaa 4 luokkaan.

Eräässä Kustaa Aadolfin julistuksessa vuodelta 1622 sanotaankin obsia toisella nimellä Heckenland, uncus [1]).

Käkisalmen läänissä oli taas toiset laskutavat. Pohjoisessa läänissä laskettiin arvioruplan mukaan, eteläisessä aatran (ader). Arvostelu arvioruplan mukaan koski nähtävästi tähän aikaan niinkuin myöhemmin kaikkea talonpojan omaisuutta. Tietoja, miten se toimitettiin, ei meillä nimittäin ole tältä aikakaudelta. Muutamia ilmoituksia meillä sen sijaan on arvioruplalle menevästä verosta Käkisalmen pohjoisläänin maakirjassa vuodelta 1631. Silloin laskettiin Kurkijoella: arvioruplasta rahaa 23 äyriä 2 $^{26}/_{16937}$ peninkiä, rukiita 8 $^{102404}/_{135496}$ kappaa; Joukion pogostassa: 27 äyriä 11 $^{135}/_{1399}$ peninkiä rahaa ja 11 $^{431}/_{1399}$ kappaa rukiita; Uukuniemen: rahaa 26 äyriä 21 $^{3429}/_{3803}$ penninkiä ja rukiita 11 $^{2484}/_{36424}$ kappaa; Kiteen pogostassa: 23 äyriä 18 $^{2502}/_{8477}$ pen-

---

Ensimmäiseen luokkaan kuuluvaa peltomaata laskettiin hakaan 60 tynnyrin-alaa, toiseen luokkaan kuuluvaa 72, kolmanteen luokkaan kuuluvaa 90 ja neljänteen kuuluvaa 120 tynnyrin-alaa. Kaskimaata laskettiin taas hakaan: ensimmäisessä luokassa 120, toisessa 160, kolmannessa 200 ja neljännessä 240 tynnyrin-alaa. Niitystä, laitumesta ja metsästä ei ollut niin tarkkaa määräystä kuin pellosta, miten paljon niitä piti kuulua revisioonihakaan. Jos näitä viimeksi mainituita puuttui, annettiin sijaan peltomaata. Tallinnalaiseen revisioonihakaan sanoo Birling luettavan rannikolla kymmenen, sisämaassa viisi työhön kykenevää miestä. Muuta määräystä ei ollut.

[1]) Oxenstjernan kok. Generalguvernementen Lifland, Ingermanland och Carelen m. m. 1600—1685, erään Heikki Juhonpojan kirje kanslerille $^{10}/_{8}$ 1617; Kaarlo Gyllenhjelmin kertomus „Kort förteckning till en underdånig relation för H. K. M:t min allernådigste herre på hvar punct af min Instruction och medhgifna fullmagt till Finlandh Anno 1623 (Ruots. kamariark.); Inkerin kapitulatioonisääntö vuodelta 1622; Ruotsin ulkomaan reg. 1622, kirje $^{16}/_{10}$ 341 siv.; valt reg. 1624, 413 s:lla, kirje $^{24}/_{12}$.

ninkiä rahaa, rukiita 9 $^{26600}/_{33908}$ kappaa; Liperin: 27 äyriä 3 $^{4422}/_{7262}$ penninkiä, rukiita 11 $^{2608}/_{14524}$ kappaa; Tohmajärven: 23 äyriä 14 $^{3232}/_{5542}$ peninkiä, 8 $^{42324}/_{44336}$ kappaa rukiita; Pielisjärven: 17 äyriä; Ilomantsin: 28 äyriä 2 $^{2938}/_{3595}$ penninkiä, rukiita 11 $^{4154}/_{7190}$ kappaa; Suojärven: 27 äyriä 7 $^{679}/_{2807}$ penninkiä, rukiista ei ole tietoa; Suistamon pogastassa: 26 äyriä 16 $^{2740}/_{3734}$ penninkiä, rukiita 10 $^{3780}/_{29872}$ kappaa; Pälkjärvellä: 24 äyriä 11 $^{2650}/_{7294}$ penninkiä, rukiita 9 $^{16516}/_{58352}$ kappaa; Sortavalan pogostassa: 26 äyriä 12 $^{23508}/_{25326}$ penninkiä, rukiita 10 $^{1842}/_{12663}$ kappaa; Salmin pogostassa: 25 äyriä 15 $^{1185}/_{2869}$ penninkiä, rukiita 10 $^{12820}/_{22952}$ kappaa.

Mitä eteläiseen lääniin tulee, suoritettiin siellä vuotuinen vero vuonna 1630 määrätyn aatran mukaan. Joka aatrasta tuli 1631 vuoden maakirjan mukaan suorittaa 6 talaria rahaa, 4 tynnyriä rukiita, 2 tynnyriä ohria ja $^1/_2$ parmasta heiniä. Aatra ei näy olleen mikään varma alaltaan muuttumaton maa-alue. Me tapaamme nimittäin verokirjoissa erilaisia aatroja: 1630 vuoden aatran, ennen sitä voimassa olleen aatran ja vanhan venäläisen aatran. 1630 vuoden aatra oli kaksi vertaa isompi ennen tätä vuotta käytettyä aatraa ja monasti yhtä iso kuin vanha venäläinen aatra [1]).

Vanhoista Venäjän vallan ajoilta jääneistä veroista näissä voittomaissa on etupäässä mainittava *päävero eli kymmenykset*, jotka kannettiin rukiissa, ohrissa, kauroissa, vehnässä, herneissä, tattarissa, pellavissa ja humaloissa. Sen lisäksi oli vielä seuraavat Inkerissä tavattavat verot, joista muutamat ja

---

[1]) Käkisalmen läänin maakirja vuodelta 1631; Forsström, Kuvaus Inkerinmaan oloista Ruotsin vallan aikana, I, 115 s:lla.

aikoinaan ehkä kaikkikin olivat käytännössä Käkisalmen läänissä, nimittäin *kirjoitusrahat*, *„kaff"rahat* eli joku *autiovero*, *kapakkarahat*, *olut-aksiisi* ja *työpäivät* tai niiden sijasta suoritetut *työrahat* (arbets friköpspenningar). Vielä sopii tämän yhteydessä mainita kruunun tulot kalastuspaikoista. Sitten oli pieniä satunnaisia veroja. Semmoisia olivat maksu vihkimisestä eli *vihkimis-rahat* (vigdepenningar), jonka ennen aikaan metropoliitta oli kantanut; *morsiusrahat* (brudepenningar), joka oli avioliittoon mennessä kruunulle suoritettava maksu ja tavataan Jaaman läänissä vuonna 1620; *sakkorahat* oikeuksista, joita Venäjän vallan aikana oli kannettu; *kymmenysrahat* ja *„tilsökens"* rahat (ehkä viranhaku-rahat), jotka papit sekä maalla että kaupungeissa ennen olivat metropoliitalle maksaneet; *olkirahat* y. m. pieniä rahaveroja. Viimeksimainittuihin kuuluivat esim. ne maksut, jotka hallitus Venäjän vallan aikaan oli kantanut hevosten ja karjan ostosta ja myymisestä maalla ja kaupungeissa. Niihin kuuluivat myös tullihuoneilla kauppiaitten tavarain kuljettamiseen käytettyjen kuorma-ajurein verot, joita maksettiin Iivananlinnassa 1619, *saunarahat*, jotka suoritettiin oikeudesta pitää saunaa kaupungeissa, sekä maksut oikeudesta pitää kauppapuotia kaupungeissa ja oikeudesta omistaa myllyjä sekä vilja-aittoja y. m. tavarain säilytyspaikkoja. Hämäriä laadultaan ovat kauppalan porvarien vero (Hakelverks borgares skatt), joka vuosina 1620—22 kannettiin Iivananlinnassa, *kirvesrahat* ja *veistomies-rahat*. Kirvesrahoista Iivananlinnan läänissä vuonna 1621 sanotaan läänin tilissä, että kauppalan ja läänin talonpojat maksoivat niitä kirveitä varten (Till yxor af Hakelsverket och Lähnet). Samana vuonna maksettiin Jaaman läänissä kirvesrahoja. Veistomies-rahoista emme ole tavanneet mitään selitystä. Yksinäisenä laadul-

taan on se vero, jonka Iivananlinnan porvarit vuonna 1621 maksoivat kaalimaistaan.

Lopuksi on vielä mainittava tulot kruunun ravintoloista eli kapakoista. Venäjän vallan aikana ei nimittäin kenelläkään ollut oikeutta myydä väkijuomia sakon uhalla, ja yksistään ritaristolla ja aatelilla ynnä mahtavimmillä kauppakesteillä ja kauppamiehillä oli valta pitää omaksi tarpeekseen juomatavaroita. Ainoastaan suuria juhlia varten saivat muut väkijuomia valmistaa, jos siitä erityisesti ilmoittivat ja maksoivat tästä oikeudesta kruunulle tulevan veron [1]).

Yllä luetelluista veroista tavataan useimmat vielä Inkerin ensimmäisissä tilikirjoissa. Pysyväisiksi tulivat ainoastaan ne verot, jotka tässä alempana otamme puheeksi.

Mitä kymmenyksiin tulee, on meillä niitten kannossa muutama tieto vuosilta kohta valloituksen jälkeen. Eräässä puolustuskirjeessä, jonka Henrikki Fleming vuonna 1623 toimitti niitten syytösten johdosta, jotka Eerikki Antinpoika Trana oli häntä vastaan tehnyt liiallisesta veronkannosta, sanotaan kymmenyksiä vanhan tavan mukaan kannetun seuraavalla tavalla. Veron-alaisten pellolle lähetti pitäjä edusmiehensä solvalnikit, ja niiden läsnäollessa ja arvostelun mukaan määräsivät käskynhaltija vouti ja kirjuri, mitä kruunulle kymmenyksiksi piti tulla. Arvostelu tuntuu tapahtuneen elonleikkuun aikana, ja sitä nimitettiinkin kymmenysten leikkuuksi (tiondeskärningen). Näyttää siltä, kuin kymmenyksiksi olisi otettu se määrä, joka tässä tilaisuudessa tapahtuneen arvostelun mukaan vastasi kylvöä. Joka talollisen sarkaan tehtyä kylvöä ei silloin arvosteltu, sillä

[1]) Oxenstjernan kok., Generalguvernementet Lifland, Ingermanland o. Carelen m. m. 1600—1685. Eräät ohjeet Inkerin vero-oloista ilman päivää, ehkä vuodelta 1617. — Jordeböcker öfver Ingermanland, Tom. I, åren 1618—23 (Venäjän arkkiografisen seuran toimittama).

se olisi käynyt liian vaivaloiseksi. Mutta kaikki kyläkunnan viljavainiot arvosteltiin, niin kotipellot kuin viljelykset metsissä. Kyläkuntalaiset saivat sitten kylvönsä mukaan keskenänsä jakaa yhteisen veronsa. Kun erimielisyyttä tässä jaossa syntyi, käskettiin starosta kylänvanhinten kanssa tasoittamaan vero ja sovittamaan riita. Toisinaan pani Ruotsin hallitus toimeen tarkastuksen eli revisioonin tästä kymmenysten arvostelusta. Silloin mittaeltiin viljavainiot, ja sen mukaan arvosteltiin kylvön suuruus. Sellainen revisiooni oli esim. vuonna 1623, kun Heikki Flemingia, niinkuin mainittiin, syytettiin liiallisesta veronkannosta niinä vuosina, joina hänellä oli osa Inkeria vuokrattuna.

Humaloista kymmenyksiä kantaessa tuli kruunulle joka neljäs tai viides gnest [1]). Koska ei voitu humaloja korjatessa kruunulle ottaa tällä tapaa joka neljäs tai viides humalistossa oleva gnest, pantiin tämänkin kasvin sadon suhteen arvosteluja toimeen. Sitä tarkoitusta varten otti vuosittain arvostelu-lautakunta yhden gnestin parhaimmista, toisen keskinkertaisesta ja kolmannen huonoimmista paikoista. Se määrä humalia, joka keskimäärin saatiin näistä gnesteistä, pantiin gnestin keskimääräiseksi sadoksi. Tähän tulokseen perustettiin silloin kruunulle tulevan humalaveron kanto.

Narvan läänin tilissä vuodelta 1619 sanotaan kymmenyksistä seuraavaan tapaan. „Ja koska tässä läänissä kymmenysten määrä ei ole varma vaan riippuu leikkuusta pellolla, on siitä niinkuin vuoden tulosta lähetettävä tieto Tukholmaan Martinpäiväksi. Mutta vanhan tavan mukaan maksetaan niinkuin Liivinmaalla kultakin asutulta hakelta eli

---

[1]) Sana gnest on kaiketi toinen muoto sanasta гнётъ, joka merkitsee painoa, sulloussauvaa, heinätankoa ja nähtävästi myös jotakin humalamäärää, ehkä humalasalkoa.

obsilta 5 t:riä rukiita, 5 t:riä ohria, 2 t:riä kauroja, 1 lammas, 4 kanaa, 12 munaa, 4 kuormaa heiniä, 4 syltä halkoja ja 362 päivätyötä. Tästä otteesta päättäen ei siis kymmenys Narvan läänissä itse teossa perustunut arvosteluun vaan oli vakaantunut varmaksi vuosimaksuksi[1]).

Veron arvio Käkisalmen läänissä näkyy ainakin myöhemmin erään tiedon mukaan vuodelta 1643 ja luultavasti jo tähän aikaan tapahtuneen seuraavalla tavalla. Sitä pitämään kokoontuivat vouti, hänen kirjurinsa, starosti, sollemainikit ja tavallisesti myös lautakunta. Lautakunnan läsnäolo oli luultavasti tullut Ruotsissa vallitsevasta tavasta käyttää lautakuntaa arvostelemassa; vouti ja hänen kirjurinsa olivat kaiketi tulleet venäläisten virkamiesten sijaan. Tämä toimikunta kulki arvostelemassa talonpoikain peltoja elonleikkuun jälkeen sängen mukaan, miten paljon he olivat mahtaneet kylvää ja millaisen sadon tämä kylvö maanlaatuun katsoen oli saattanut antaa. Lopetettuaan arvostelunsa ratsastivat nämät arviomiehet erikseen neuvottelemaan, miten suureksi vuoden arviovero oli laskettava. Arviolautakunnan ilmoitusten mukaan tehtiin sitten vuoden arvioveroluettelot. Siis muistutti tämä arvostelutapa, joka nyt puheen-alaisena aikana oli valloillaan myös Inkerinmaalla, suuresti sitä arvostelutapaa, josta Henrikki Fleming puhuu puolustuskirjeessään veronkannosta Inkerissä. Pääasiallinen erotus on, että tämä Flemingin mainitsema arvostelu tapahtui elonleikkuun aikana, edellinen elonleikkuun jälkeen. Sen

---

[1]) Ingrica n:o 34, Hinrich Flemings rättmätigh förklaringh och defension emott Erich Anderssons orätt angifvande o. proponerade klagomålen; Est-Lifländska bref 1618—1621 (Livonica n:o 105), Joachim Berndes relation. Refle $^{5}/_{10}$ 1620; Narvan läänin tili 1619 (kamariark.).

lisäksi ei Flemingin kertomuksen mukaan mitään lautakuntaa ollut arvostelussa mukana [1]).

Vuotuisen veron eli kymmenysten suuruus vaihteli paljon eri vuosina riippuen kylvöstä. Toisinaan se ei vastannut kylvöäkään, koska näyttää siltä, kuin huonoina vuosina olisi vähemmällä päästy sadon pienuuden tähden. Sen lisäksi maksettiin osa siitä, joskus kaikki rahassa, vuotuiset verorahat eli vakkarahat, joka nimi tulee virolaisesta nimityksestä vakat, veromaksut kartanoon. Useimmiten tuli talonpoikain suorittaa muitakin verokappaleita, kuin tässä aikaisemmin luetellut, niinkuin 1617 Käkisalmen läänissä kanoja, heiniä, nautoja, lampaita, sikoja, talia, hamppua, sarkaa sekä piikkoa (blaggarn) ja Inkerinmaalla halkoja, heiniä, lampaita, sikoja, kanoja ja kananmunia. Kaikkialla ei kuitenkaan Käkisalmen läänissä tätä veroa suoritettu verokappaleissa. Suojärvellä ynnä Korpijärvellä, Suistamossa, Ilomantsissa ja Salmella suoritettiin kussakin yhteisesti tämän veron sijasta 20 ruplaa. 1616 vuoden tilistä huomaamme, että tämä kumminkin oli vain satunnainen lievennys, koska nämät pogostat suurimmaksi osaksi autioita olivat. Sinä vuonna oli niiden vero ollut paljon pienempi, nimittäin 24 ruplaa kaikilta yhdessä. Vuoden 1617 tilin mukaan nousi vuotuinen rahavero Käkisalmen läänissä 933 talariin 24 äyriin ja niinkutsutun manttaaliveron rahaveron kanssa 1,103 $^3/_4$ talariin. Sekä Käkisalmen läänistä että Inkeristä on meillä ilmoitus koko vuotuisen veron suuruudesta rahassa vasta vuodelta 1828. Silloin nousi se Narvan läänissä 3,568 talariin 29 äyriin 12 penninkiin; Iivananlinnan läänissä 1,729 talariin 3 äyriin; Kaprion läänissä, johon myöskin on luettu autio-

[1]) Forsström, Kuvaus Inkerinmaan oloista Ruotsin vallan aikana, I, 114 ja 115 s:lla.

taloin vero, 26,231 talariin 9 äyriin $8^{2}/_{5}$ penninkiin; Jaaman läänissä autioveron kanssa 11,222 talariin 16 äyriin $4^{4}/_{5}$ penninkiin; Pähkinänsaaren läänissä 22,697 talariin 14 äyriin ja Käkisalmen läänissä 50,601 talariin 26 äyriin $7^{5}/_{13}$ penninkiin, niistä pohjoisläänistä 43,471 talaria 25 äyriä $16^{8}/_{13}$ penninkiä ja eteläisestä läänistä 7,130 talaria $14^{10}/_{13}$ penninkiä.

Autiotalojen vero suoritettiin vehnässä, rukiissa, ohrissa, kauroissa, humaloissa, pellavissa ja heinissä ynnä heinärahoissa. Nämät verokappaleet vaihtelivat vähän eri lääneissä, niin että yksi tai kaksi niistä, joskus useampikin, voi puuttua; ei missään läänissä kannettu kaikkia. Niissä lääneissä, joissa tämä vero tavataan erikseen vuotuisesta verosta, oli se: Narvan läänissä 481 talaria 8 äyriä, Iivananlinnan läänissä 430 talaria 4 äyriä 12 penninkiä, Pähkinänsaaren läänissä 267 talaria, Käkisalmen läänissä 1,215 talaria 12 äyriä 19 penninkiä, joista 808 talaria 19 äyriä $23^{8}/_{13}$ penninkiä pohjoisläänistä ja 406 talaria 24 äyriä $19^{5}/_{13}$ penninkiä eteläisestä läänistä.

Nämät autiotilain maksut näyttävät syntyneen Ruotsin vallan aikana. Venäjän vallan ajoilta lienevät niin kutsutut kaff-penningar, joista äsken puhuimme, mutta joiden maksutavasta ja perusteista meillä ei ole tietoa. Sama on ehkä heinärahainkin laita, jotka tavataan jo Jaaman läänin ensi tilissä vuodelta 1619 [1]).

Suuri tulo näkyy kruunulla myöskin olleen linnoille kuuluvista pelloista. Olivatko nämät jotakin jäännöstä venäläisistä oloista, sitä ei asiakirjoista käy selville. Luulta-

[1]) Käkisalmen läänin tilik. 1616, 6,020 nid. 3 s:lla ja 1617, 6,033 nid., 1—4 s:lla; Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 33, 34, 64, 80, 101, 102, 130, 132, 144 s:lla; Jordeböcker öfver Ingermanland, I, 182 s:lla.

valta se kuitenkin näyttää, sillä jo kohta Ruotsin vallan ensi vuosina tavataan ne. Niin on meillä tietoja niiden tulon määrästä osittain jo vuodelta 1619 ja sekä kylvön että sadon suuruudesta vuodelta 1621 Iivananlinnan ja Jaaman lääneistä. Näissä kruunun pelloissa kasvatettiin pääasiallisesti kolmea viljalajia ruista, ohraa ja kauraa, vieläpä hiukan vehnää. Sen lisäksi tuli valtiolle ainakin 1628 vuoden Inkerin tilin mukaan oljista ja ruumenista 4 äyriä kylvetystä tynnyristä ensinmainituita kolmea vijalajia. Meistä näyttää melkein siltä, kuin ympäristön asukkailla olisi ollut oikeus korjata nämät oljet ja ruumenet tästä huokeasta verosta. Mahdollisesti oli heidän velvollisuutensa samassa puida vilja. Näistä olkirahoista tulemme myöhemmin puhumaan enemmän.

Miten paljon kylvettiin ja saatiin satona linnain pelloista toiselta puolelta Iivananlinnan ja Jaaman lääneissä vuonna 1621, toiselta puolelta koko Inkerissä paitse Pähkinänsaaren lääniä vuonna 1628, näemme seuraavasta taulusta. Sen tahdomme vain mainita, että sato Iivananlinnan läänin linnain pelloista vuonna 1621 tuntuu kylvöön verrattuna sangen pieneltä. Saman vuoden Inkerin tilissä löytyvä sato saman läänin linnain pelloista onkin suuremmaksi ilmoitettu. Kylvön ja sadon summat jo mainittuina vuosina ovat seuraavat:

		1621			1621	1628		
		rukiita	ohria	kauroja	Yli mitan karttunut ruk. ohr. kaur.	rukiita	ohria	kauroja
Narvan läänissä	kylvetty					94 t.	127 t.	10 t.
	saatu					343 t. 24 k.	403 t. 24 k.	31 t.
Iivananlinnan „	kylvetty	102 t.	59 t.	101 t.		63 t.	$72^{1}/_{4}$ t.	20 t.
	saatu	280 t.	208 t.	213 t.	$10^{3}/_{8}$ t., $7^{6}/_{8}$ t., 8 t. [1]	261 t.	358 t. 16 k.	57 t.
Kaprion „	kylvetty					545 t. 16 k.	153 t. $11^{2}/_{3}$ k.	864 t. 28 k.
	saatu					1105 t. $10^{2}/_{3}$ k.	716 t. 24 k.	1959 t. 16 k.
Jaaman „	kylvetty	167 t.	93 t.	200 t.		146 t.	$80^{1}/_{2}$ t.	$195^{3}/_{4}$ t.
	saatu	562 t.	281 t.	411 t.	$20^{7}/_{8}$ t, $10^{3}/_{8}$ t, $15^{2}/_{8}$ t.	350 t. 22 k.	238 t. 18 k.	403 t. 6 k.
Salan hovissa Iivananlinnan läänissä	kylvetty	11 t.	52 t.	68 t.				
	saatu	37 t.	126 t.	132 t.	$1^{7}/_{8}$ t., $4^{6}/_{8}$ t., 5 t.			

[1]) Inkerin tilin mukaan vuosilta 1618—23 oli 1621 vuoden sato Iivananlinnan linnain pelloista paljon suurempi. Silloin saatiin vehnää 18 t:riä, rukiita $466^{1}/_{2}$ t:riä, ohria $645^{1}/_{2}$ t:riä, kauroja 404 t:riä. (Jordeböcker öfver Ingermanland. Tom. I, 185 s:lla.)

Tulon summa kruunun pelloista 1628 oli rahassa olkija ruumenrahain kanssa: Narvan läänissä 2,317 talaria 28 äyriä; Iivananlinnan läänissä 1,974 talaria 16 äyriä; Kaprion läänissä 8,600 talaria 30 äyriä 23 penninkiä; Jaaman läänissä 2,425 talaria 10 äyriä. Vuodelta 1621 ei ole ilmoitusta, miten paljon tämä tulo oli rahassa.

Jos vertaamme toisiinsa kylvöä ja satoa Iivananlinnan ja Jaaman lääneissä vuonna 1621 ja 1628, niin huomaamme, että sekä kylvö että sato tämän ajan kuluessa suuresti oli vähentynyt ja niinkin suuressa määrin, ett'ei voi otaksua sen riippuneen yksistään viljelyksen vähentymisestä. Olisimme valmiit otaksumaan, että 1621 olivat linnain alle kuuluvat maat näissä lääneissä laajemmat kuin 1628 [1]).

Ensimmäinen vero, joka näissä maakunnissa Ruotsin hallituksen aikana määrättiin maksettavaksi, oli eräs apuvero sotaväen tarpeeksi. Siitä tuli hallituksen käskykirje jo ennen rauhantekoa vuoden 1616 alussa. Se oli muitten verojen ohessa kannettava kolmessa eri vuorossa niin, että yksi osa heti maksettiin, toinen Laskiaisen aikaan (vidh Medfasta) ja kolmas Vapun päivänä. Tämä vero oli suoritettava Kaprion, Pähkinänlinnan, Käkisalmen ja Laatokan lääneistä ynnä pogostoista Saaren linnoituksen luona („Saris skans"). Kaprion, Jaaman, Pähkinänsaaren ja Laatokan kauppalain (hakelverken) piti myös ottaa siihen osaa. Käkisalmen kaupunkia ei kirjeessä mainita, vaikka sitä siltäkin, niinkuin tulemme näkemään, piti kantaa. Tämä vero oli maksettava, niinkuin kirjeestä voi päättää, kaikissa yllä-

---

[1]) De la Gardieska arkidet, XVII osa, lisäys 76 siv.; Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628.

mainituissa lääneissä siten, että kukin vero (veroalue), „wijt“ tai obsi suoritti 50 ruplaa rahaa, 13 tynnyriä rukiita, 14 tynnyriä ohria ja maltaita sekä 13 tynnyriä kauroja. Eräässä myöhemmässä kirjeessä Kaprion käskynhaltijalle 31 p:ltä elokuuta samana vuonna sanoo kuningas, että asukasten läänissä tuli vuotuisen veron ohessa suorittaa kultakin „witt“ 50 ruplaa ja 13 tynnyriä rukiita; muista verokappaleista ei puhuta, ehkä ne olivat unohtuneet pois. Samassa kirjeessä ilmoitetaan sitten Pähkinänsaaren käskynhaltijalle, että hänen lääninsä piti maksaa yhteensä 800 talaria, 400 tynnyriä rukiita, ohria ja maltaita ja 150 tynnyriä kauroja. Käkisalmen käskynhaltijalle ilmoitetaan taas tässä samassa kirjeessä kannettavaksi aivan toisellainen vero, joka todella suoritettiin. Pohjoisläänissä tuli nimittäin kunkin manttaalin maksaa 2 markkaa rahaa, $^1/_2$ t:riä rukiita, $^1/_2$ t:riä ohria ja $^1/_2$ t:riä kauroja. Eteläisestä läänistä maksettiin kultakin aatralta 2 markkaa rahaa, 2 t:riä rukiita, 2 t:riä ohria ja 2 t:riä kauroja. Kaprion kauppalalta oli kannettava 60 ruplaa, Pähkinänsaaren 18 ruplaa ja Käkisalmen kauppalalta (kaupungilta) 16 ruplaa. 1617 vuoden tilissä Käkisalmen pohjoisläänistä tätä veroa ei enää mainita, niin että sitä luultavasti kannettiin vain vuosi[1]).

Toinen vero laskettiin asukasten niskoille näillä tienoilla 1618. Tuliko mikään muu osa näitä uusia voittomaita maksamaan sen paitse Käkisalmen lääni, emme tiedä. Ehdotuksen veroon näkyy tehneen tämän läänin käskynhaltija Hannu Juhonpoika, ja se oli käytettävä linnan korjaustöihin. Miten suureksi hallitus alkuansa oli sen määrännyt,

---

[1]) Vaaranen, Saml. af urk., V osa, 66 s:lla, kirje $^{10}/_1$ 1616 ja 176 s:lla kirje $^{31}/_8$ 1616; Käkisalmen läänin tilik. 1616, 6020 nid., 5 v. s:lla.

emme tunne, mutta manttaalin mukaan oli sekin (pohjoisläänissä) maksettava niinkuin edellinen. Kun tämä nyt vieläkin Venäjällä outo maksutapa uudistettiin, ilmestyi valituksia siitä. Käkisalmen pohjoisläänistä näkyy 1618 vuoden alussa olleen joku talonpoikain edusmies Tukholmassa, joka huomautti hallitusta, ett'eivät asukkaat siellä olleet tottuneet manttaalin mukaan veroansa suorittamaan, vaan summittain kaikki yhdessä. Veron määrä oli heillä tapana jakaa keskenänsä sen mukaan, kuinka tiesivät kunkin kykenevän ottamaan siihen osaa. Hän lupasi (nähtävästi ainoastaan pohjoisen läänin puolesta) maksaa 100 t:riä rukiita, 100 tynnyriä ohria ja 100 talaria rahaa. Käskynhaltija Hannu Juhonpoika Stålhandske sai tämän johdosta käskyn samana vuonna tähän lääniin lähetettyjen tutkintokomisaarein kanssa punnita asiaa. Jos huomaisivat, että kuninkaan määräämä vero, josta ehdotus seurasi kirjettä, kävi asukkaille liian rasittavaksi, oli kuningas suostuvainen siihen, että asukkaat maksaisivat sen veron, jonka heidän edusmiehensä oli heidän puolestaan tarjonnut. Jos asukkaat taas voisivat maksaa kuninkaan ehdottaman veron, oli se maksettava. Millaiseksi tämä vero tuli ja miten sitä kannettiin, siitä puuttuu meiltä tietoja.

Vielä sopii mainita kaksi pientä aivan tilapäistä veroa, jotka olemme tavanneet Käkisalmen pohjoisläänin tilissä vuodelta 1617. Toisen oli käskynhaltija Hannu Juhonpoika määrännyt silloin toimessa olleen rajakomisioonin elatustarpeiksi, ja sitä kannettiin 15 nautaa, 70 lammasta, 9 leiviskää voita, 110 kanaa ja 600 munaa, niinkuin huomaa, venäläiseen tapaan yhteisesti koko lääniltä. Toisen oli kuningas itse määrännyt Venäjän lähettilästen elatustarpeiksi, ja sitä kannettiin taas 923 säilyneen manttaalin mukaan, kultakin manttaalilta: 8 äyriä rahaa, 1 kappa rukiita ja jau-

hoja, 1 kappa maltaita, $^1/_2$ kappaa ohria ryyneiksi, $^1/_4$ naulaa voita, $^1/_2$ naulaa lihaa ja läskiä, 1 naula suolakalaa, $^1/_4$ naulaa kuivaa kalaa ja $^1/_4$ naulaa humaloja, aivan niinkuin se kannettiin Suomessa. Rukiiden, ruisjauhojen, maltaiden ja ohrien sijasta sai myös maksaa 3 kappaa viljaa[1]).

Vasta vuonna 1625 pani Ruotsin hallitus näitten voittomaiden suoritettavaksi suuren veron, joka todella tuli sekä kaikkialla yleiseksi, että vakinaiseksi. Sitä nimitettiin nimellä „statie“, ja oli se ehkä alkuaan liiviläinen vero[2]). Se oli oikeastaan rahavero, jota hallitus kovan rahapulan ahdistamana rupesi vaatimaan sotaväen kannattamiseksi toiselta puolelta Iivananlinnan, Jaaman ja Kaprion lääneistä, toiselta Käkisalmen ja Pähkinänsaaren lääneistä. Edellisissä lääneissä maksettava määrä oli 6,000 talaria, joka oli obsiluvun mukaan suoritettava. Käkisalmen läänissä oli se verokirjeestä päättäen 7,000 talaria. Narvan kaupungin piti tämän veron sijasta maksaa 500 talaria, „hakelverket“, nähtävästi Iivananlinnan kauppala, 1,000 talaria. Muista kauppaloista Inkerissä ei mainita mitään. Vähän myöhemmin näkyy hallituksen tarkoituksena olleen kohottaa jo mainittu 6,000 talarin rahasumma 6,750 talariksi. Myöskin Käkisalmen ja Pähkinänlinnan läänissä kohotettiin vero, vaikka emme tunne, miten suurella summalla. Svante Banér, joka

---

[1]) Vaaranen, Saml. af urk. V osa, 335 s:lla, kirje $^{27}/_2$ 1618; Käkisalmen läänin tilik. 1617, 6,033 nid., 4 ja 40 v. s:lla.

[2]) Jo vuonna 1624 näkyy kuningas puuhanneen statie-veron aikaansaamista, vaikka siitä sillä kertaa ei tainnut tulla mitään. Sotamarsalkka Vrangelille 4 p:nä tammikuuta 1624 annetuissa ohjeissa sanotaan nimittäin, että käskynhaltijan (kenraalikäskynhaltijan) Narvassa Antti Eerikinpojan piti keskustella asukasten kanssa Inkerissä statien aikaansaamisesta, jolla sotaväkeä voitaisiin ylläpitää, kun se tässä maakunnassa majaili. (Vaarasen painamaton kokoelma 1624 n:o 1, kirje $^4/_1$).

näkyy olleen lähetetty ajamaan tämän veron kantamista kolmessa edellisessä läänissä, kirjoitti marraskuun keskipaikoilla kuninkaalle, että gubernaattori oli jo ennen hänen tuloaan sopinut talonpoikain kanssa, jotka olivat luvanneet maksaa nuo 6,000 talaria. Sopimisen lisäyksen kantamisesta oli Banér sentähden lykännyt toistaiseksi, siksi kuin kuningas asiasta tarkemmin määräisi. Myöntämästään 6,000 markan suorittamisesta olivat talonpojat pyytäneet, ett'eivät kaikkea tarvitsisi rahassa maksaa, mutta luvanneet 14 päivän kuluessa suorittaa rahassa, minkä voivat saada aikaan, loput tahtoivat he suorittaa viljassa. Käskynhaltijat Inkerissä olivat sen lisäksi puhutelleet henkilöitä, jotka olivat luvanneet maksaa talonpoikain puolesta rahaa ja sen sijasta joko kohta ottaa talonpojilta viljaa tai sopia niiden kanssa, että ne myöhemmin maksaisivat, mitä mainitut henkilöt olivat tähän veron suorittamiseen antaneet.

Tästä sopimuksesta ei kumminkaan mitään tullut. Eräässä vähän myöhemmin Inkerin kamreerille lähettämässään kirjeessä, joka koski tämän veron suorittamista, lausui kuningas mielipiteenään, että jos vero olisi viljassa maksettava, täytyisi kunkin hakamaan suorittaa vähintäin 3 kappaa kutakin viljalajia, sen vähemmäksi ei sitä voisi laskea. Sillä välin oli Svante Banér koettanut sopia erään Narvan porvarin Hannu Fockin kanssa, että tämä suorittaisi veron rahassa ja sitten kantaisi sen talonpojilta verokappaleissa. Fock oli ollut tuumaan suostuvainen ja yhtynyt tätä yritystä varten tallinalaiseen Hannu Mülleriin, mutta he olivat asettaneet niin mahdottomia vaatimuksia, ett'ei asiasta voinut tulla mitään. He olivat nimittäin pyytäneet, että talonpojat maksaisivat kaikki viljassa, mutta eivät olleet suostuneet maksamaan viljatynnyristä enempää kuin 9 markkaa. Sen lisäksi olivat he pyytäneet saada viedä viljan tullia maksamatta

ulkomaille. Tämä loukkasi tykkönään Ruotsin hallituksen taloudellisia periaatteita, sillä ennen munta arveltiin juuri viljan pidättämistä kotimaassa valtakunnan edistymiselle vallan tärkeäksi. Jos viljaa ulkomaille vietiin, niin piti sen tapahtua sillä ehdolla, että siitä tullia maksettiin.

Lopuksi saatiin tämä veronkanto-juttu selviämään siten, että tuo rikas tallinnalainen Bogislaus Rosen, joka ennenkin oli lainoilla auttanut Ruotsin hallitusta, nytkin tuli avuksi. Hän lupasi lainata talonpojille veron suoritukseksi suurenlaisen summan sillä ehdolla, että ne sitten maksaisivat velkansa hampuissa, pellavissa ja rahassa, kukin niinkuin hänelle parhaiten sopi. Täten oli nyt joulukuussa 1625 talonpoikain statien maksaminen onnellisesti saatu käymään [1]).

Huonompi menestys oli hallituksella tämän statien kantamisessa Inkerin pajareilta eli aatelismiehiltä. Keskustellessaan heidän kanssaan siitä, ei Banér saanut heitä suostumaan maksamaan enempää kuin 1,700 talaria, jonka summan he olivat luvanneet kohta maksaa täyteensä.

Seuraavana vuonna 1626 määräsi hallitus kirjeessä Inkerin kamreerille Eerikki Antinpojalle, että samanlainen sotakontributiooni (eli statie) kuin edellisenäkin vuonna 1625 oli Inkerissä kannettava ja sitten lähetettävä Riikaan. Samassa kirjeessä ilmoitetaan edellisenä vuonna kannetun statie-veron yhteinen summa, joka oli 23,521 talaria 31 äyriä. Siitä tuli Käkisalmen ja Pähkinänlinnan läänien osaksi 13,382 talaria[2]) ja muun Inkerin osaksi 10,139 talaria 31 äyriä. Tästä

---

[1]) Vaarasen painamaton kokoelma vuodelta 1625 n:o 24, kirje $^{19}/_{11}$, Livonica, n:o 106, Lif- o. Estländska handl. 1622—25, Svante Banér kuninkaalle $^{15}/_{11}$ ja $^{8}/_{12}$ 1625, valt. reg. 1625, kirjeet $^{18}/_{10}$, 589 v. ja $^{30}/_{11}$, 687 v. s:lla.

[2]) Tämä summa taisi, mitä Käkisalmen läänin osaan tulee, tulla suoritetuksi siten, että asukkaat maksoivat 6,000 talaria rahaa ja

myöhemmästä summasta maksoivat venäläiset pajarit 1,420 talaria ja Iivananlinnan kauppala 1,600 talaria, joten muitten läänin asukasten osaksi tuli 7,119 talaria 31 äyriä. Jos olisi kannettu, niinkuin hallitus toivoi, olisi tämä summa noussut vielä korkeammaksi. Myöskin pajarien maksama summa oli pienempi, kuin mitä he olivat luvanneet. Iivananlinnassa oli sen sijaan maksettu enemmän kuin alussa tarkoitettiin. Missä määrin Käkisalmen läänistä saatiin se summa, jota hallitus oli tarkoittanut, emme tunne. Mutta luultavasti sieltäkin saatiin vähemmän, kuin oli toivottu.

Vuonna 1626 oli tämä vero vielä paljon vaikeampi saada kannetuksi kuin edellisellä kertaa, sillä silloin rasitettiin Inkeriä suurella majoituksella Puolan sodan tähden. Inkerin kamreeri Eerikki Antinpoika kirjoittikin seuraavan 1627 vuoden alussa tästä valituksen ensin kamariin ja sitten kuninkaalle. Hän sanoo, että maakunnan läpi oli kulkenut niin paljon sotaväkeä, ett'ei hän ollut sen vertaista koskaan ennen nähnyt. Sen johdosta sanoo hän pelkäävänsä suuren osan viljaveroa jäävän talonpoikain luo ja suuren määrän talonpoikia karkaavan maakunnasta, niinkuin jo muutamassa (harvassa) paikkakunnassa olivat tehneet. Samaten oli statie ollut asukkaille rasitukseksi. Sen olisivat he ehkä kuitenkin voineet suorittaa, jos olisivat voineet käyttää hevosiaan viljansa kulettamiseen myytäväksi, mutta ne olivat sotaväen kyydissä. Kirjeessä kamarille lausuu hän mahdottomaksi laskea Iivananlinnan kauppalan maksettavaksi 1,600 talaria niinkuin ennen, sillä silloin ei tulevaan kesään jäisi

---

2,000 tynnyriä leipää. Sen huomaa eräästä Käkisalmen läänin käskynhaltijan Heikki Maununpoika Spåren kirjeestä Juhana Skyttelle kesäkuun 20 p:ltä 1627. Siinä sanotaan, että Liivinmaalle sotaväen kannatukseen oli lähetetty ensin vuonna 1626 6,000 talaria ja 2,000 tynnyriä leipää sekä sittemmin viime talvena 8,000 talaria. (Kamarin kirjekok.)

monta porvaria sinne. — Koko statie-veron summa Inkerinmaalta ja Käkisalmen läänistä vuodelta 1626 oli 18,000 talaria. Siitä tuli Käkisalmen läänin osaksi 8,000 talaria ja Inkerin 10,000 talaria. Tästä myöhemmästä summasta suoritti Pähkinänlinnan lääni 2,000 talaria. Joulukuun lopussa 1626 ja tammikuun alussa 1627 lähetettiin loput tätä veroa määräpaikkaansa Riikaan.

Vuosina 1627 ja 1628 tapaamme yhä vielä tämän veron Inkerissä ja Käkisalmen läänissä. Se tulikin vakinaiseksi ja muuttui myöhemmin määrätyksi rälssimaan veroksi.

Kesällä vuonna 1627 näkyy Inkerin kenraali-käskynhaltija Niilo Asserinpoika Mannerskildt pyytäneen maakunnalleen lievennystä tämän veron maksamisessa. Siihen ei hallitus kuitenkaan tainnut suostua, sillä olihan jo edellisenä vuonna 1626 tätä veroa suuresti vähennetty.

Statien kantamistavasta on meillä tietoja vain Pähkinäsaaren läänistä. Siellä suoritettiin tämä vero vuonna 1628 jonkunmoisena henkiverona niin, että starostit, talonpojat ja kalastajat maksoivat hengeltä 51 äyriä, senetsit $25^1/_2$, populit ja uudis-asukkaat 16 äyriä. Mitkä henkilöt jo mainittujen kansanluokkain perheistä olivat veron-alaiset, ei mainita. Tuskin tarkoitettiin muita kuin täyskasvaneita miespuolisia, sillä verotettujen henkilöjen luku nousee varsin vähän yli manttaalien eli perheiden luvun.

Tämä vero tavataan sinä vuonna Käkisalmen läänissä ja kaikissa Inkerinmaan lääneissä. Sitä kannettiin sekä perintö- ja läänitystiloilta, että talonpojilta. Kolmen kauppalan: Iivananlinnan, Kaprion ja Jaaman ynnä Narvan kaupungin porvareilta mainitaan tämä vero myöskin kannetuksi. Iivananlinnan läänistä nousi se 907 talariin 19 äyriin 12 penninkiin. Siitä maksoi kauppala 500 talaria 1,600 talarin sijasta vuonna 1625, perintö- ja läänitystilain omistajat 90

talaria 20 äyriä ja talonpojat 316 talaria 31 äyriä 12 penninkiä. Jaaman läänin kokonaissumma oli 1,537 talaria 16 äyriä. Siitä suorittivat pajarit, muut läänitysten omistajat ja senetsit 284 talaria 12 äyriä, talonpojat 1,175 talaria ja porvarit kauppalassa 78 talaria 4 äyriä. Kaprion läänissä oli tämän veron summa 6,235 talaria 30 äyriä. Pajarit ja muut läänitysten omistajat maksoivat siitä 1,325 talaria, talonpojat ja senetsit 4,854 talaria 22 äyriä ja kauppalan porvarit 56 talari 8 äyriä. Pähkinälinnan läänissä ei mainita mitään pajaria eikä muita läänitysten omistajia tämän veron maksajina. Koko läänin vero oli 2,025 talaria 7 äyriä 18 penninkiä. Narvan kaupungissa maksettiin sitä yhteensä 500 talaria. Käkisalmen läänistä on meillä vain tieto, että kumpikin pohjoinen ja eteläinen lääni yhteensä maksoi 8,136 talaria 28 äyriä 9 penninkiä. Yhteinen summa sekä Inkeristä että Käkisalmen läänistä oli 19,343 talaria 5 äyriä 15 penninkiä. 1629 kannettiin statie-vero yhä ja nähtävästi samanlaisena kuin ennen, vaikka sen suuruudesta ei ole tietoja [1]).

Vuonna 1634, Kristina kuningattaren ala-ikäisenä ollessa, tekivät Inkerin pajarit valituksen tästä verosta. Siinä lausuvat he, että marsalkka Svante Banér-vainaja oli yhdessä käskynhaltijan Antti Eerikinpojan ja kamreerin Eerikki Antinpojan kanssa määrännyt heidän suoritettavakseen apuve-

---

[1]) Livonica n:o 106, Est- o. Lifländska bref 1622—25, Svante Benér kuninkaalle $^{8}/_{12}$ 1625; kamarin reg. 1626, kirje $^{17}/_{11}$ ja 1627 $^{21}/_{8}$, Livonica n:o 107, Lif- o. Estländska bref 1626—28, kirje $^{7}/_{2}$ 1627; kamarin kirjekok., Eerikki Antinpoika kamarille $^{19}/_{1}$ ja $^{28}/_{5}$ 1627, Niilo Asserinpoika kamarille $^{30}/_{7}$ 1627; De la Gardieska arkivet, XVII osa, 76 s:lla lisäyksessä; kamarin kirjekok., kirje $^{22}/_{11}$ 1629 (Martti Augustinuksenpoika kamarille); Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 31, 63, 79, 102, 132, 144 s:lla.

ron. Sitä pyydettiin silloin sillä nimellä, että he muka antoivat kruunulle rahasumman lainaksi ja saisivat siitä korvausta sijaan. Mutta sitten täytyi heidän vuosittain maksaa tämä summa sotavarastoon („till krigzstaten") Missä määrin tässä kertomuksessa on perää, emme tunne. Näyttää siltä, kuin tässä olisi sotkettu yhteen statie-vero, ja se laina, jonka hallitus statien ohessa 1625 pyysi aatelisilta, porvareilta ynnä muilta Inkerinmaalla ja Käkisalmen läänissä. Ainakin näemme tästä valituksesta vuodelta 1634, että pajarit siihen saakka olivat maksaneet statie-veroa sen alkuperäisessä muodossa. Vastatessaan tähän valitukseen huomauttaa hallitus, ett'ei heidän sopinut niin usein puhua kerran antamastaan lahjasta. Itse statiesta ei tässä vastauksessa lausuta mitään. Kristiina kuningattaren aikana muuttui sittemmin statie-vero suuruudeltaan määrätyksi rälssimaan-veroksi. Kaiketi olivat muut säädyt siitä vapaat [1]).

Jo aikaiseen, nähtävästi Venäjän vallan ajoilta, löytyi Inkerissä kruunulle kuuluvia myllyjä, jotka 1620 luvulla tavallisesti annettiin vuokralle. Eräissä Inkerin kamreerille Eerikki Antinpojalle kesäkuussa vuonna 1623 annetuissa ohjeissa lausutaan, että hänen piti varmasta rahasummasta antaa vuokralle kruunun epävarmat saatavat, joihin juuri myllyt kuuluivat, koska niiden kannossa ei aina oltu oikein menetelty. Niistä kirjeistä, jotka Inkerin silloinen kenraalikäskynhaltija Antti Eerikinpoika ja jo mainittu kamreeri Eerikki Antinpoika kruunun myllyjen vuokraamisesta hallitukselle kirjoittivat, huomaamme, että kruunulla 1624 oli Narvan läänissä muutamia myllyjä „Haka" kartanon luona ja yksi „Jäfve" (? Järven) hovin luona. Edellisistä mah-

[1]) Gottlundin kokoelma, Inkerin pajarein valit. $^{4}/_{5}$ 1634; valt. reg. 1634, 796 v. s:lla, kirje $^{22}/_{8}$; Vaarasen painamat kok. 1625 n:o 18, kirje $^{16}/_{9}$.

toi yksi olla Jaalan mylly, joka mainitaan 1628. Eräästä Eerikki Antinpojan kirjeestä näemme taas, että Iivananlinnassa vuonna 1624 oli kaksi kruunun myllyä, ja kolmannen rakentamisesta oli puhe. Tämä kolmas oli tuleva vanhalle Venäjän aikaiselle myllypaikalle, josta mylly oli hajonnut. Nyt tarjoutuivat Iivananlinnan asukkaat rakentamaan siihen uuden, jos saisivat siitä muutaman vuoden veronvapauden. Mutta koska pelättiin, että siitä olisi kruunun myllyille haittaa, ei rakennuksesta tainnut mitään tulla. Nuo kaksi jo mainittua kruunun myllyä Iivananlinnassa annettiin vuokralle elokuussa 1624 ja antoivat vuokraa vuodessa 350 talaria. 1628 mainitaan, että kruunulla oli palveluksessaan Kaprion läänissä kaksi mylläriä, joka osottaisi, että löytyi sama määrä kruunun myllyjä tässä läänissä. Luultavaa on, että ne ovat vasta edelliseltä vuodelta 1627, sillä silloin käskivät kamarineuvokset Bugislaus Rosenia rakentamaan kruununmaalle niin monta odal- ja veromyllyä, kuin myllytullin aikaansaamiseksi tässä läänissä oli tarpeen. Samana päivänä sai Niilo Bjelke käskyn Mustion ruukista lähettää rautatarpeet näihin myllyihin. Läänin talonpoikain tuli auttaa rakennuksessa tuomalla rakennus-aineita ja tekemällä päivätöitä. 1628 näkyy Narvan läänissä olleen yksi ainoa kruunun mylly, nimittäin Jaalan mylly. Iivananlinnan läänissä oli sen sijaan yhä vielä kaksi, koska mainitaan kaksi kruunun palkkaamaa mylläriä siellä. Jaaman läänissä mainitsee 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin tili olleen myllyn Lalitsassa[1]). Käkisalmen eteläisessä läänissä näkyy Käkisalmen kaupungille 1624 annetuista etuoikeuksista päättäen olleen kaupungin ulkopuolella rappeutu-

[1]) Kam. reg. 1623, (178 v. s:lla), kirje $^{23}/_{6}$ ja 1624, kirje $^{23}/_{9}$; kamarin kirjekok., kirjeet $^{23}/_{7}$ ja $^{27}/_{12}$ 1624 (Eerikki Antinpoika kamarille), ja $^{31}/_{7}$ 1628 (Martti Augustininpoika kamarille); Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 66 s:lla; kamarin reg. 1627, 2 kirjettä $^{9}/_{5}$.

nut vanha kruunun mylly, jonka kaupunkilaiset saivat rakentaa uudestaan ja käyttää hyväkseen. Sitä paitse tavataan 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin tilissä tieto, että kruunulla oli pohjoisläänissä myllyjä. 1632 vuoden Käkisalmen läänin tilissä sanotaan samalla tapaa, että pohjoisläänissä oli myllyjä, mutta lisätään vielä, että eteläisessä läänissä oli Kiviniemen mylly ja linnan mylly, molemmat kruunun myllyjä. Myöhempi mahtoi olla vanha mylly [1]).

Myllytullin toimeenpanemista ruvettiin Inkerissä ja Käkisalmen läänissä puuhaamaan vuotta myöhemmin kuin muussa valtakunnassa nimittäin 1626. Tästä asiasta kirjoitti hallitus jo helmikuussa kamreeri Eerikki Antinpojalle niissä ohjeissa, jotka hänelle sillä kertaa toimitettiin. Hänen piti nimittäin Liivin- ja Inkerinmaassa ynnä Käkisalmen läänissä koettaa saada talonpoikia maksamaan muiden uusien verojen ohessa myllytullin.

Maaliskuussa annettiin sitten Inkerin uudelle kenraalikäskynhaltijalle Niilo Asserinpoika Mannerschildtille tarkempia ohjeita myllytullin toimeenpanemiseksi komisarin Eerikki Antinpojan avulla. Ensiksi tuli hänen rakennuttaa maaseudulle myllyjä, varsinkin niihin paikkoihin, joihin saksalaisia uudis-asukkaita oli muuttanut, ett'eivät he ja samaten venäläiset oppisi käsimyllyjä käyttämään. Ett'ei tulevaisuudessa tulisi mitään riitoja myllypaikoista, olivat kaikki aateliston myllypaikat, olkoot omistajat venäläisiä, saksalaisia tai ruotsalaisia, otettavat kruunun huostaan ja entisille omistajille annettava asuttuja tai asumattomia maita sijaan. Tästä voi kenraali-käskynhaltija heidän kanssaan tarkemmin sopia, jotka sopimukset kuningas lupasi vahvistaa. Narvan

[1]) Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 144 s:lla; Käkisalmen läänin tilik. 1632 (32—33), 1 ja 1 v. s:lla.

ja Iivananlinnan myllyjen suhteen tuli hänen valvoa, että niissä tullivakka oikein kannettiin. Sellaisiin paikkakuntiin, joissa ei ollut tilaisuutta vesimyllyjen rakentamiseen, tuli hänen rakennuttaa tuulimyllyjä. Kun niitä oli rakennettu siinä määrin, että ne riittivät maakunnan tarpeisiin, tuli hänen kieltää käsimyllyjen käyttäminen. Narvan kaupungissa ja Iivananlinnan kauppalassa oli käsimyllyjen käyttäminen kohta kiellettävä. Ei kenenkään, ei aatelisen eikä aatelittoman enää sallittaisi vesimyllyjä rakentaa joko kaupunkeihin tai maalle. Niissä myllyissä, jotka silloin olivat käynnissä, oli myllytullin kantaminen kohta pantava toimeen. Poikkeuksena näistä määräyksistä olivat nihdit, joiden sallittiin käsimyllyllä jauhaa kuukausi-muonansa [1]).

Seuraavana vuonna 1627 puuhattiin yhä uusien myllyjen rakentamista, niinkuin aikaisemmin olemme kertoneet Kaprion läänistä. Kuitenkaan eivät hallitusmiehet Inkerissä uskaltaneet nopeasti ajaa myllytullin kantamista väestön vastahakoisuuden ja sitä painavan ennestään suuren verokuorman tähden. Niin kirjoittaa Käkisalmen läänin, Inkerin ja Liivinmaan kamreeri Eerikki Antinpoika Trana toukokuun lopussa 1627: „Myllytullin ja kirkonkymmenysten julistamisessa kannettaviksi ei ole näyttänyt otolliseksi jatkaa usean vaikeuden johdosta, sillä jo edellisten vuosien statieveron tähden on suuri joukko talonpoikia karannut rajan yli.“ Eräässä kenraali-käskynhaltijan Niilo Asserinpoika Mannerschildtin heinäkuun 30 p:nä samana vuonna lähettämästä kirjeestä saamme vielä täydellisemmät tiedot siitä, millä kannalla asiat olivat. Tässä lausuu hän: „Vaikka myllytulli jo aikaa sitten olisi ollut käytäntöön pantava, ei ole monesta syystä näyttänyt sopivalta sitä tehdä. Nyt vasta ovat Nar-

[1]) Valt. reg. 1626, 53 v. s:lla kirje $^{15}/_{2}$ ja 146 s:lla, kirje $^{6}/_{3}$.

van kaupunki ja Iivananlinnan kauppala suostuneet suorittamaan sen, mutta samassa pyytäneet lykkäystä siksi, kun Jumala suo heille uudisrukiit pelloista. Tämän lykkäys-ajan olen määrännyt elokuun 20 päivään saakka. Mutta maaseudulla ja muissa pienissä kauppaloissa, jotka ovat Jaama ja Kaprio, ei sitä kannata tehdä (nim. myllytullin julistamista), sillä venäläiset pelkäävät kovasti myllytullia" [1]).

Seuraavassa kamarille lähettämässään kirjeessä, joka on elokuun 28 p:ltä, ilmoittaa Niilo Asserinpoika, että hän olikin, niinkuin edellisessä kirjeessään oli sanonut tekevänsä, elokuun 20 p:nä laskenut Narvan kaupungin ja Iivananlinnan kauppalan suoritettavaksi myllytullin. Veron kannon oli hän seuraavalla tavalla järjestänyt, johon hän nyt pyysi kuninkaan vahvistusta. Perustuen siihen, että venäläiset alituisesti paastoovat ja heillä sellaisina aikoina varsinkin on tapana jauhaa ja tehdä ryynejä käsimyllyillään, jotka heillä on taloissaan, oli hän antanut panna kirjoihin kaikki sekä mies- että naishenkilöt, jotka olivat yli 7 vuoden vanhoja. Näitten luettelojen mukaan tarkoitti hän nyt myllytullin sijasta antaa kantaa yhteensä 3 markkaa rahaa kultakin hengeltä vuodessa kahdessa eri vuorossa. Lopuksi lisää hän, että niin meneteltiin Suomessa ja muuallakin, koskapa asukkaat eivät aina voineet ilmoittaa, milloin aikoivat jauhaa. Muutamat eivät jauhaneet enempää kuin kaksi tai kolme kannua kerrallaan. Niinkuin tiedämme edellisestä,

ilo Bjelke 1627 vuoden alussa Suomessa antanut kirjoittaa kunkin avioparin, jolla oli oma taloutensa, käsimyllyn omistajaksi. Se oli nähtävästi tätä, jota Niilo Asserinpoika

---

[1]) Kamarin reg. 1627, kirje $^{9}/_{5}$; kamarin kirjekok., kirjeet $^{28}/_{5}$ (Eerikki Antinpoika kamarille) ja $^{30}/_{7}$ (Niilo Asserinpoika kamarille).

Mannerschildt tarkoitti, ja hänen kirjeestään huomaamme, että senkaltaista menetystapaa oli muuallakin noudatettu [1]).

Seuraavana vuonna 1628 kirjoitti kuningas syyskuussa Niilo Asserinpojalle myllytullista kehottaen häntä tekemään parastansa sävyisästi saada sen kannetuksi kaikkialla niin, että jokainen tulisi sen maksamaan. Sen lisäksi tuli hänen vähitellen ja varovaisesti häätää käsimyllyt, kosk'ei mitään oikeata myllytullia saatu kannetuksi, niin kauvan kuin käsimyllyjä käytettiin. Mutta ei sittenkään saatu tätä veroa 1628 täydelleen käytäntöön Inkerissä. Sen huomaamme kuninkaan tammikuun keskivaiheilla 1629 Niilo Asserinpojalle lähettämästä kirjeestä. Tässä lausuu kuningas kummastuksensa siitä, ett'ei hän ollut saanut myllytullia toimeen talonpoikain keskuudessa maalla, vaan ainoastaan Narvan kaupungissa, kolmessa kauppalassa ynnä muutamissa niiden läheisyydessä olevissa kylissä. Kuningas ei ymmärrä, miksi hänen käskyään ei ole siinä kohden toimeenpantu. Hän lisää vielä, että samaa, mitä talonpojat Niilo Asserinpojan käskynhaltija-kunnassa valittavat, voivat kaikki muut veronmaksajat puolustuksekseen lausua, jos niitä sen nojalla rupee vapauttamaan. Hän vaatii, että Niilo Asserinpoika nyt sävyisästi laskisi myllytullin koko käskynhaltija-kunnan suoritettavaksi ja sitten pitäisi silmällä, että sen kantamisessa oikein meneteltäisiin [2]).

Että asian laita oli jotenkin tämä, näemme 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin tilistä. Siinä mainitaan myllytulli kannetuksi Iivananlinnan, Jaaman ja Kaprion kauppaloissa ja linnoissa. Iivananlinnan kauppalan asujamet suo-

---

[1]) Kamarin kirjekok. 1627, kirje $^{28}/_{8}$ (Niilo Asserinpoika kamarille, jälkikirjoitus).

[2]) Valt. reg. 1628, kirje $^{13}/_{9}$, 510 v. s:lla ja 1629, kirje $^{14}/_{1}$ 25 s:lla.

rittivat sen sijasta yhteensä 900 talaria vuodessa koko kauppalan puolesta ja maksoivat myllyllä vain jauhamismaksun. Kaprion ja Jaaman lääneissä kannettiin myllytullia henkiverona sekä linnoissa että kauppaloissa maksamalla joka yli 7 vuoden vanhasta henkilöstä kolmena maksuaikana markan eli kolme markkaa vuodessa. Saman vuoden summa Kaprion kauppalasta ja linnasta oli yhteensä 180 talaria 8 äyriä ja Jaaman kauppalasta ja linnasta 248 talaria. Narvan ja Käkisalmen lääneissä mainitaan vain myllyjen tulot, Pähkinäsaaren läänissä ei edes sitäkään.

Uusia määräyksiä myllytullista tuli jälleen 1633 vuoden loppupuolella. Jaaman, Kaprion ja Iivananlinnan läänien talonpoikain valituksen johdosta lausuu hallitus kirjeessä Juhana Skyttelle suostuvansa siihen, että asukkaat saivat myllytullina kunakin maksuaikana maksaa yhden altiinin hyvää hopearahaa. Altiini tarkoitti kolmea kappaletta tenkoja eli penninkejä [1]).

Toukokuussa 1634 antamassaan valituksessa pyytävät Inkerin pajarit hallitukselta paitse jo mainittua vapautusta statiesta, että myllytulli kokonaan lakkautettaisiin. He sanovat, että myllytulli kyllä oli vähennetty kolmanteen osaan sen entistä määrää, mutta kumminkin oli se niin rasittava, että talonpojat sen ja statie-veron takia karkasivat Venäjälle ja lopulta jättivät heidän maansa autioksi. Vielä valittivat he näiden verojen kantajista, jotka päiväkaudet olivat heidän hoveissaan ja taloissaan, ja kun toinen lähti, tuli toinen sijaan. Tähän valitukseen antamassaan vastauksessa, joka on 22 p:ltä elokuuta 1634, lausuu hallitus, että mylly-

---

[1]) 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik., 33, 66, 81, 132, 513, 515—519 ja 534 s:lla; valt. reg. 1633, 1,202 v. s:lla. kirje $^{27}/_{11}$; sama kirje myös kamarin registratuurassa.

tullia toistaiseksi, siksi kun asiasta toisella tavalla määrätään, maksettaisiin 8 äyriä hopearahaa manttaalilta, joka etu tulisi koskemaan sekä pajareja että talonpoikia [1]).

Tämä määräys oli aivan ristiriidassa erään vähän aikaisemmin annetun hallituksen käskyn kanssa, joka tarkoitti myllytullin lakkauttamista Inkerissä. Se käy selville eräästä Niilo Asserinpoika Mannerschildtin kirjeestä kesäkuun 17 p:ltä 1634 kuningattarelle eli oikeammin sanoen holhoojahallitukselle. Siinä lupaa hän, että hän ahkeruudella ja tarkalleen panisi toimeen kuningattaren käskyt, varsinkin mitä tulee myllytullin lakkauttamiseen joksikin aikaa. Viimemainitusta lisää hän, että tieto sen lakkauttamisesta tuottanee talonpojille suurta iloa ja tuntuvaa huojennusta heidän verojensa suorittamisessa. Hän arvelee, että se osa väestöstä, joka vielä oli maahan jäänyt, helposti voi suorittaa veronsa, ja kun tämä vähennys tulee niitten tietoon, jotka olivat karanneet, toivoi hän suurimman osan heitä palaavan takaisin.

Niinkuin äsken osotimme pajareille annetun vastauksen nojassa, muutti hallitus pari kuukautta myöhemmin mielipiteensä ja määräsi myllytullin maksettavaksi siksi, kun asiasta tarkemmin määrätään.

Seuraavana vuonna elokuussa, siis noin vuotta myöhemmin, tulikin tarkempia määräyksiä. Inkerin kuvernöörille Niilo Asserinpojalle tästä asiasta kirjoittamassaan kirjeessä määrää nimittäin hallitus myllytullin kannettavaksi koko Inkerinmaalla. Jos niin olisi, ett'eivät talonpojat voisi sitä rahassa maksaa, silloin tuli kuvernöörin sopia heidän kanssaan, että he niitten kuuden markan sijasta (nähtävästi vaskirahaa), jotka kunkin 12 vuotta vanhemman hengen piti

---

[1]) Gottlundin kok., Inkerin pajarein valit. 4 p:ltä toukok. 1634; valt. reg. 1634, kirje $^{22}/_{8}$, 796 v. s:lla.

maksaa, suorittivat nelikon viljaa. Mutta jos joku oli peräti köyhä, ja hänellä oli monta lasta, niin ett'ei hän sitäkään voinut suorittaa, voi kuvernööri tehdä lievennyksiä niin, että hän kykenisi maksamaan. Kumminkin näyttää vielä vuonna 1636 myllytullin kanto Inkerissä olleen sillä kannalla, että jokainen 12 vuotta täyttänyt henkilö, niin kruunun talonpoika kuin venäläisten pajarien alustalainen, maksoi 8 äyriä hopearahaa. Ruotsalaisten herrain ja saksalaisten uudis-asukasten talonpojat olivat tästä maksusta vapaat. Miten kaupunkien ja kauppalain asukkaat veronsa maksoivat, ei mainita.

Myöhemmin ainakin 1638 ja 1642 näkyy tämän veron kanto Inkerissä olleen sillä kannalla, että varakkaammat nimittäin kaupunkien ja kauppalain asukkaat, pajarein ja maan-omistajain (landsåtar) talonväki sekä linnojen väestö suoritti 24 äyriä hopearahaa hengeltä, köyhemmät taas eli kruunun, akademian, pajarein ja maan-omistajain talonpojat ainoastaan 12 äyriä hopearahaa hengeltä[1]).

Aivan varmoja summia myllytyllin määrästä Inkeristä on vaikea saada. Eräässä ennakkolaskussa (förslag) Inkerin veroista vuodelta 1632 ilmoitetaan myllytullin nousevan 15,863 talariin. 1638 nousi Pähkinänsaaren läänin myllytulli 672 riksiin 12 äyriin, muun Inkerin 2,341 ruplaan 12 tenkaan. 1642 nousi tämä vero koko Inkerissä 9,107 talariin 30 äyriin, niistä tuli 3,515 talaria 18 äyriä Pähkinänsaaren läänin osaksi. Mitään tietoa Käkisalmen lää-

[1]) Livonica n:o 112, kirje $^{17}/_{6}$ 1634 (Niilo Asserinpoika kuninkaalle); Ingrica n:o 2 (K. M:tin ja kollegioin Inkeriä ja Käkisalmen läänia koskevat kirjeet) kirje $^{27}/_{8}$ 1635; Forström, Kuvaus Inkerin oloista Ruotsin vallan aikana, I, 131 s:lla; Inkerin tili vuodelta 1638 ja sen myllytullin tili vuodelta 1642.

nissä kannetusta myllytullista aikakautena, jonka tutkimuksemme käsittää, emme ole tavanneet[1]).

Pikku sotavero kannettiin myöskin Inkerissä. Ensi kerran tapaamme sen vuonna 1622. Silloin sitä ruvettiin kantamaan Inkerin käskynhaltijan Antti Eerikinpojan toimesta. Hän kirjoittaa nimittäin lokakuun keskivaiheilla 1622 kuninkaalle, että Narvan linnaväki oli huonosti varustettua ja puettua, melkein alastonta joukkoa. Jos sille ei tomiteta vaatteita talveksi, arvelee hän, ett'ei se voi mitään palvelusta tehdä vaan kuolee pakkasesta. Koska jo oli liian myöhäistä verkavarasto-huoneesta (klädekammaren) täyttää tarvetta, pyytää hän kuninkaalta lupaa saada sopia läänin talonpoikain kanssa muutamain lampaannahkain suorittamisesta turkeiksi ja saran maksamisesta sukiksi sotilaille. Kamarilta toivoi hän erityistä ohjesääntöä, miten paljon tätä veroa oli laskettava kullekin säilyneelle hakamaalle. Lopuksi lupaa Antti Eerikinpoika niin suopeasti sopia tästä verosta talonpoikain kanssa, ett'ei kellään tulisi olemaan syytä siitä valittaa. Mitään kuninkaan antamaa vastausta tähän kirjeeseen emme ole tavanneet, mutta arvattavaa on, että hallitus ehdotukseen suostui. 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin tilikirjassa tapaamme jälleen tämän veron. Silloin maksettiin se ainakin Pähkinänsaaren, mutta nähtävästi muissakin lääneissä, turkeissa, sukissa ja kenkissä. Miten korkealle sen summa nousi, emme tunne. Käkisalmen läänistä puuttuu samasta tilistä tietoja tästä verosta. Seuraa-

---

[1]) Oxenstjernan kok., Handl. rör. kammarverket o. finanserna 1622—32, eräs asiakirja vuodelta 1632; Inkerin tili 1638 ja sen myllytullin tili 1642.

vana vuonna 1629 kannettiin tämä vero yhä edelleen, mutta muitten verokappalten lisäksi vielä kintaissa. Tämä mainitaan kamreeri Martti Augustinuksenpojan Pähkinälinnasta marraskuun 23 p:nä 1629 kamarille lähettämässä kirjeessä. Alaa, millä veroa silloin kannettiin, ei kirjeessä mainita. Mutta koska samassa kirjeessä sotaverosta puhutaan yhteydessä statien kanssa huomauttamatta, että myöhempää olisi kannettu vain joltakin pieneltä alueelta, niin antaa tämä aihetta otaksumiseen, että se jo tähän aikaan oli yleinen vero ainakin Inkerissä ja ehkä myöskin Käkisalmen läänissä. Käkisalmen läänin 1632 vuoden tili (oikeastaan kantovuoden 1632—1633) mainitsee sotaveron kannettuna turkeissa, sukissa, kengissä ja kintaissa. Koko tämän veron määrä nousi sinä vuonna Käkisalmen läänissä 3,498 talariin. Eräässä saman läänin talonpoikain valituksessa kesäkuulta 1633 mainitaan tässä verossa vielä edellisten verokappalten lisäksi verkaa [1]).

Pikku sotaveron ohessa tulee meidän mainita eräs ratsumies-vero, joka vuonna 1628 kannettiin Inkerissä. Niin suoritettiin Iivananlinnan läänissä 1628 20 ratsumiehen kannatukseksi 4 kuukauden aikana rukiita, maltaita, lihaa, voita, humaloja, suoloja, kauroja ja heiniä, kaikkiansa 523 talarin 20 äyrin arvosta. Jaaman läänissä suoritettiin taas samoja verokappaleita yhden ratsuväki-komppaniian linnaleiriä varten 1,523 talarin 26 äyrin 14 $^{2}/_{5}$ penningin arvosta. Kaprion läänissä suoritettiin ratsumiesten linnanleiriä varten ru-

---

[1]) Livonica n:o 106, Lif- o. Estländska bref 1622—25, Antti Eerikinpoika kuninkaalle) $^{13}/_{10}$ 1622; Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628; kamarin kirjekok., kirje $^{22}/_{11}$ 1629 (Martti Augustinuksan poika kamarille); Käkisalmen läänin 1632 vuoden tili, 1 v. s:lla; Oxenstjernan kok., General-Guvernementet Lifland, Ingermanland o. Carelen m. m. 1600—1685; Käkisalmen läänin talonpoikain valit. $^{8}/_{6}$ 1633.

kiita, ohria, kauroja ja heiniä yhteensä 3,101 talarin 28 äyrin 10 penningin arvosta. Muissa lääneissä ei tätä veroa kannettu.

Mutta tämän ratsumies-veron yhteydessä suoritettiin muutamissa Inkerin lääneissä hevosia arkliihin eli sotavarastoon. Niitä suorittivat talonpojat Iivananlinnan läänissä kaksi 30 talarin arvoista hevosta siis yhteensä rahassa laskettuna 60 talarin arvosta, Jaaman läänin pajarit 10 ja sen talonpojat 8 30 talarin arvoista hevosta, joka yhteensä rahassa nousi 540 talariin. Kaprion lääni suoritti 26 30 talarin hevosta eli rahassa laskettuna 780 talaria sekä Pähkinäsaaren lääni, Liivinmaan sotatarpeita varten, 22 30 talarin hevosta, s. o. rahassa 660 talaria, kaikki yhteensä 2,040 talaria [1]).

Pikku tulli pantiin myöskin Inkerissä ja Käkisalmen läänissä toimeen, vaikka myöhemmin kuin Ruotsissa ja Suomessa. Eräästä kuninkaan 5 p:nä syyskuuta 1623 Inkerin kenraali-käskynhaltijalle Antti Eerikinpojalle lähettämästä kirjeestä huomaamme, ett'ei pikku tulli silloin vielä ollut Inkerissä täydelleen toimeen pantu. Narvan porvarit niinkuin Tallinankin toivoivat, ett'ei heitä sillä rasitettaisi. Siitä huolimatta määräsi kuningas, että se piti pantaman toimeen juurta jaksaen Narvan kaupungissa. Kaikki ulkomaalainen kauppatavara ja varsinkin se, joka vietään Venäjälle tai tuotiin sieltä, piti olla pikku tullista vapaana, mutta kaikesta muusta tavarasta, joka kaupunkiin tuotiin syötäväksi tai kulutettavaksi oli „pikku tulli“ suoritettava, olkoon sitten vuoden tuloa porvarein omista pelloista tai niituistä, heidän halkoja,

---

[1]) Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 34, 36, 65, 68, 81, 82, 102 s:lla.

karjaa, elävää tai teurastettua, kalaa, tuoretta tai suolattua, voita tai humaloja. Samaten oli tullia maksettava Tartosta tulevista tavaroista ja siitä, minkä varustusväkeen kuuluvat nihtit toivat joko kaupaksi tai omaksi tarpeekseen. Mutta sen, minkä kruunu sotilaille elatukseksi maksoi, saivat nämät tullittomasti tuoda. Toisessa marraskuussa 1623 kenraali-käskynhaltijalle Antti Eerikinpojalle kirjoittamassaan kirjeessä puhuu kuningas jälleen „pikku tullista“ samaan tapaan kuin edellisessä kirjeessä. Hän huomauttaa, ett'ei tämän tullin kantaminen kuulunut tallinalaisille, joilla iso tulli oli vuokralla, vaan kuninkaan omain virkamiesten piti kantaa se. Saman lausuu hän, kun hän näihin aikoihin vastasi narvalaisten valitukseen [1]). Että tämä vero vuonna 1624 oli toimeenpantu, nähtävästi jo mainittujen edellisenä vuonna annettujen kuninkaallisten käskykirjeitten johdosta, huomaamme eräästä narvalaisten elokuun lopussa 1624 kirjoittamasta kirjeestä, jossa pyytävät sen lakkauttamista. Samaten huomaamme eräästä Iivananlinnan porvarein pyynnöstä saada vuokrata kauppalansa „pikku tulli“, että se sielläkin 1624 oli voimassa ja eräästä kamreeri Eerikki Antinpojan samaa asiaa koskevasta kirjeestä joulukuun loppupuolelta 1624, että sitä silloin jo noin vuoden ajan oli kannettu. Eräästä asiakirjasta päällekirjoituksella „Några nödige punckter om Narfwe Stadz legenheet och förbättringh“, jossa ei ole vuosilukua eikä päivää, huomaa, että pikku tullia pidettiin Narvassa sopimattomana. Siitä lausutaan nimittäin tässä kirjoituksessa: Denn Lille Tollen belangande stelles H. K. M:t nådig betienkande, om icke Rådsampt wåre, att H. K. M:t

---

[1]) Valt. reg. 1623, 285 v. s:lla, kirje $^{5}/_{9}$ ja 366 s:lla, kirje $^{21}/_{11}$; Oxestjernan kok., Generalguv. etc. Lifland etc. 1600—1685 eräs kunink. marraskuussa 1623 Antti Eerikinpojalle kirjoittama kirje.

uppå någen få (?) tijdh dem der medh för schoner, ty de främmande Ryser lee myket uthoffver wåre Ryser der öfwer. H. K. M:t kan heller leggia uppå hackellwercket en Peninge Summa åhrligen att uthgiöra, det de gerna görre, så frampt H. K. M:t nådigst elliest icke teckes aldeles för schona dem der medh till en lieten tidh.“ Tuskin tämän valituksen johdosta mitään vapautusta tuli, sillä parista asiakirjasta vuosilta 1626 ja 1627 näemme, että pikku tulli niinä vuosina kannettiin. 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin tilissä mainitaan tämä vero kannetuksi sekä kaupungeissa että kauppaloissa. Sen summa on erikseen ilmoitettu ainoastaan Iivananlinnan kauppalasta, jossa se nousi 925 talariin 31 äyriin 6 penninkiin, ja Käkisalmen kaupungista, jossa se oli 35 talaria 20 äyriä [1]).

Pikku tullin yhteydessä säädettiin myöskin lihan myyjille ja leipureille aksiisit. Niistä tiedämme, että ne ainakin 1627 olivat käytännössä. Näyttää siltä, kuin niitä olisi jo saatu käytäntöön 1626. Samaten kuin pikku tullista ei aksiisimaksuista ilmoiteta, että ne olisivat eronneet muissa valtakunnan osissa kannetuista. Muuten tulemme tästä laajemmin puhumaan yhteydessä kauppaa koskevain asiain kanssa. Inkerin ja Käkisalmen läänin tilissä vuodelta 1628 tapaamme nämät aksiisit vain Iivananlinnan läänissä, ja oli-

---

[1]) Oxenstjernan kok., Generalguvernementet etc. Lifland etc. 1600—1685, eräs narvalaisten kirje kanslerille $^{28}/_{8}$ 1624; eräs Iivananlinnalaisten valitus näiltä ajoilta sekä „Några nödige punchter om Narwe Stadz legenheet ock förbättringh“, myöskin näiltä ajoilta; kamarin kirjekok., kirje $^{27}/_{12}$ 1624; valt. reg. 1626, 53 v. s:lla, kirje $^{15}/_{2}$; kamarin kirjekok., kirje $^{19}/_{1}$ 1627; Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 32 ja 146 s:lla.

vat ne silloin teurastaja-aksiisi 229 talaria 5 äyriä 8 penninkiä, leipuriaksiisi 166 talaria 21 äyriä 8 penninkiä[1]).

Mitä kapakkoihin ja olut-aksiisiin tulee, olivat ne, niinkuin aikaisemmin olemme maininneet, hallituksen Venäjän ajoilta saakka, koska yksityisiltä väkijuomain valmistaminen useimmissa tapauksissa oli kielletty. Nämät verot olivat vuonna 1628 annetut vuokralle Inkerissä; Käkisalmen tilissä siltä vuodelta niitä ei mainita. Olut-aksiisia näkyy kannetun Jaaman läänissä vuokralle-ottajalta 1 markka tynnyriltä. Mahdollista on, että muissa lääneissä oli tehty samalla tapaa. 1628 olivat nämät vuokrasummat Narvan läänissä 201 talaria 22 äyriä[2]), osa kuitenkin puuttuu, joka on luettu kalastusten kanssa yhteen; Iivananlinnan läänissä 900 talaria; Jaaman läänissä 109 talaria 12 äyriä. Kaprion läänissä olivat tulot tästä aksiisista ynnä kaupunkilaisten oikeudesta (rättighet), nähtävästi maksu väkeväin valmistus-oikeudesta, 993 talaria 24 äyriä. Pähkinänlinnan läänissä oli tämä vero luettu yhteen useampien muitten pienempien verojen kanssa, joten emme voi siitä antaa varsinaisia tietoja.

Toukokuussa 1634 hallitukselle lähettämässään valituksessa lausuvat Inkerin pajarit, että heidän rälssi-talonpojiltaan vaadittiin aksiisimaksua oluen valmistuksesta. Ja kuitenkin oli Inkerin pajareille annettu heidän maansa aatelisten etu-oikeuksien ehdolla niinkuin Ruotsin, Suomen ja Liivinmaan aatelisille, joiden talonpojat olivat olut-aksiisista vapaat. Näistä maista mainitaan erityisesti, että talonpojat siellä saivat mielensä ja varainsa mukaan valmistaa olutta ristiäisiin, häihin ja muutenkin omaksi tarpeekseen. Vasta-

[1]) Valt. reg. 1626, 53 v. s:lla, kirje $^{15}/_{2}$; kamarin kirjekok., kirje $^{19}/_{1}$ 1627; Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 32 ja 33 s:lla.

[2]) Vuokra-aika Narvan läänissä kesti tällä kertaa 22 p:stä lokakuuta 1628 1 p:ään elokuuta 1629.

tessaan tähän kirjeeseen lausuu hallitus, että olut-aksiisi Inkerissä jo Venäjän vallan ajoilta kuului hallitukselle, eikä kuninkaallinen majesteetti voinut siitä luopua [1]).

Mitä kalastuksiin tulee, kuuluivat muutamat kalastukset kruunulle, toiset yksityisille. Että kruunulle kuuluvat kalastukset jo Venäjän vallan aikana olivat olleet hallituksen omia, huomaa siitä, että kalastukset mainitaan siinä luettelossa Venäjän aikaisista veroista, josta aikaisemmin puhuimme. Ohjeissa, jotka kuningas joulukuussa 1617 antoi Inkerin uudelle kenraali-käskynhaltijalle Kaarlo Gyllenhjelmille, lausuu hän kärsineensä paljon vahinkoa Narvan ankeriaiskalastuksesta osaksi voutien huolimattomuudesta ja välinpitämättömyydestä, osaksi ehkä heidän epäluotettavuuden ja voitonhimonsa tähden. Siitä näemme, että tämä kalastus jo jonkun aikaa oli ollut Ruotsin valtion omana ja selvään jo Venäjän vallan aikana kuulunut hallitukselle.

Vasta Stolbovan rauhan jälkeen ruvettiin muuttelemaan Inkerin veroja tarkoituksessa saada ne enemmän Ruotsin mukaisiksi. Myöskin tämän ankeriais-kalastuksen suhteen tahdottiin nyt menetellä uudella tavalla. Kuningas määräsi, että se oli annettava vuokralle vähintäin 500 talarista. Jos käskynhaltija voi korkeamman vuokrasumman saada, niin oli sitä parempi. Siksi kun tämä kalastus saataisiin annetuksi vuokralle, tuli käskynhaltijan pitää siitä huolta ja antaa panna se hyvään kuntoon. Kalan hankkimiseksi linnanväelle tuli taas Narvan voudin saman kirjeen mukaan pitää kunnossa kaikkia valtiolle kuuluvia kalastuksia sekä nuottoja ynnä muita

---

[1]) Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 32, 64, 79, 132 s:lla; Gottlundin kok., Inkerin pajarein valit. $^{4}/_{5}$ 1634; valt. reg. 1634, 796 v. s:lla, kirje $^{22}/_{8}$.

kalastuskaluja linnan tarpeeksi, joita voitiin käyttää joessa niin yläpuolella kuin alapuolellakin linnaa. Varsinkin hallituksen *lohikalastuksesta tuli voudin huolta pitää.*

Paitsi näitä kalastuksia tapaamme 1628 vuoden tilissä vielä muita kruunulle kuuluvia kalastuksia, jotka olivat vuokralle annetut. Niin olivat kalastukset Iivananlinnan läänissä vuokralla 145 talarista 20 äyristä. Jaaman ja Kaprion läänien kalastusten vuokrat ovat luetut yhteen muitten verojen kanssa ja samaten yllämainitut Narvan ankeriais- ja lohikalastukset. Käkisalmen pohjoisläänin kalastukset näkyvät tuottaneen 1,248 talaria 24 äyriä. Käkisalmen eteläisessä läänissä niinkuin myöskin Pähkinänsaaren läänissä ei ollut kruunulla kalastuksia. Myöskin oli kruunulla nuottoja. Niitä käytettiin paitsi Narvan läänissä, josta jo mainitsimme, vielä Kaprionkin läänissä. Niistä maksoivat nuottamiehet kalaa, jonka arvo 1628 nousi Narvan läänissä 24 talariin 5 äyriin 14 $^{2}/_{5}$ penninkiin ja Kaprion läänissä 112 talariin 16 äyriin [1]). Vielä maksoivat talonpojat Käkisalmen läänissä ainakin Kustaa Aadolfin hallituksen loppuaikoina yksityisestä kalastuksestaan joka neljännen kalan kalansaaliistaan, ja nimitettiin tätä veroa ruotsalaisella nimellä „lottfisken". Tästä verosta valittivat talonpojat hallitukselle kesäkuun alussa 1633 pyytäen päästä siitä vapaiksi, koska väittivät ennen saaneensa vapaasti käyttää kalastuksiaan niistä veroa maksamatta.

Samassa valittivat talonpojat, että ne kalastuspaikat, jotka ennen olivat olleet yhteisiä kalastuspaikkoja yhteiselle kansalle virroissa, joissa ja puroissa ja talonpojat pakanuuden ajoista asti olivat käyttäneet, olivat heiltä otetut. Muutamia vuosia oli niitä käytetty kruunun tarpeeksi, ja moni

[1]) Valt. reg. 1617, 970 s:lla, kirje $^{17}/_{12}$; Inkeria ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 32, 34, 134 ja 144 s:lla.

niistä oli nyt hylätty. Mutta vaikka talonpojat eivät käyttäneet näitä kalastuspaikkoja, täytyy heidän kuitenkin maksaa niistä veroa. Myöskin eräästä lääniksi annetusta kalastuspaikasta täytyi talonpoikain veroa suorittaa.

Syyskuun 23 p:nä 1633 tähän valitukseen antamassaan vastauksessa lausuu hallitus jakokalasta („lottfisken"), ett'ei talonpojille saa määrätä veroa heidän yksityisistä kalastuksistaan yli sen, mikä heidän ennen on täytynyt suorittaa. Mitä taas niihin yleisiin kalastuspaikkoihin tuli, joita ennen oli käytetty kruunun puolesta, mutta nyt osittain olivat hylätyt osittain läänitetyt, ja talonpojat sittenkin yhä edelleen saivat maksaa niistä entiset verot, lupasi hallitus antaa tarkastaa asiata ja saatuaan täydellisen selvityksen antaa siitä päätöksen [1]).

Sitten olivat vielä, niinkuin olemme maininneet, saunat kruunun omaisuutta, selvään nekin Venäjän ajoilta ja vuokralle annetut samaten kuin myllyt. — Venäjän ajoilta mahtoivat myöskin olla ne lauttausrahat (förjepenningar), jotka kuusi pogostaa Pähkinänsaaren läänissä maksoivat Pähkinänlinnaan, vaikka ne vasta vuonna 1628 ensi kerran mainitaan. Niitä karttui silloin 37 talaria 11 äyriä 12 penninkiä [2]).

Laamannin- ja tuomarinrahat olivat käytännössä Inkerissä ainakin 1628 päättäen saman vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin verokirjasta. Niitä maksettiin eri lääneissä

---

[1]) Oxenstjernan kok., Generalguvernementet Lifland etc. 1600—1685, käännös Käkisalmen talonpoikain valituksesta $^{8}/_{6}$ 1633; valt. reg 1633, 1,089 s:lla, kam. reg. 1633, 552 s:lla ja talonpoikain valit. vuodelta 1633 (kuninк. kirje vastauksena edelliseen valitukseen $^{23}/_{9}$ 1633).

[2]) Inkerin ja Käkisalmen läänin tili 1628, 103 s:lla.

vähän eri tavalla. Pähkinänsaaren läänissä maksettiin vuosittain 16 äyriä hengeltä, kaiketi 4 äyriä laamannin- ja 12 äyriä tuomarinrahoja. Jaaman ja Kaprion lääneissä suoritettiin laamannin- ja tuomarinrahoja 10 äyriä hengeltä, joista nähtävästi 4 äyriä tuli laamannille ja 6 äyriä tuomarille. Näissä kolmessa läänissä nousivat nämät verot vuonna 1628 seuraaviin summiin: Pähkinänsaaren läänissä 557 talariin, Jaaman läänissä 145 talariin 20 äyriin ja Kaprion läänissä 580 talariin. Muissa Inkerin lääneissä ja Käkisalmen läänissä ei ilmoiteta näitä rahoja kannetuiksi 1628 [1]).

Niinkuin Ruotsissa ja Suomessa oli näissä voittomaissa ruvettu kantamaan kruunulle $^1/_3$ sakkorahoista. 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin verokirjasta huomaamme, että niitä kumpasessakin maakunnassa kannettiin [2]).

Vielä tuli loppupuolella Kustaa Aadolfin hallitus-aikaa muutamia muutoksia veron suorituksessa, jotka tekivät verokuorman entistänsä paljon rasittavammaksi. Vuonna 1630, aivan vuoden alussa, kehotti kuningas uuden Käkisalmen läänin, Inkerin ja Liivinmaan kenraalikuvernöörin Juhana Skytten kautta Käkisalmen läänin talonpoikia itse ottamaan hal-

---

[1]) Inkerin ja Käkisalmen läänin tilik. 1628, 65, 81, 102 s:lla.

[2]) Hallituksen antamasta vastauksesta Käkisalmen läänin talonpoikain valitukseen vuodelta 1633, huomaamme, ett'ei siellä sakkojen suhteen menetelty niinkuin muualla Ruotsin valtakunnassa. Talonpojat olivat nimittäin pyytäneet, että he saisivat nauttia tuota kolmijakoa, niin että kuninkaalle tulisi $^1/_3$, asian-omaisille $^1/_3$ ja kihlakunnalle $^1/_3$. Mahdollosta on, että tuomarit olivat pitäneet sekä kihlakunnan että asian-omaisen osan. Neuvosto vastasi, että he sekä tässä että kaikessa muussa saisivat nauttia Ruotsin lakia. (Äsken mainittu hallituksen vastaus Käkisalmen läänin talonpoikain valitukseen.)

tuunsa läänin vuokran, joka siihen saakka oli ollut Jaakko De la Gardiella. Siihen eivät talonpojat olleet taipuvaisia, eivätkä he myöskään tahtoneet, että vuokra jollekin muulle annettaisiin. Sen sijaan tekivät he lähettilästensä kautta seuraavan tarjomuksen, johon hallitus myös suostui. He sitoutuivat nimittäin yhden vuoden kuluessa suorittamaan kahden vuoden verot sillä tapaa, että veisivät 1629 vuoden veron, joka oli ylipäällikölle Jaakko Dela Gardielle suoritettava, Viipuriin ja sitten maksaisivat ennakolta 1630 vuoden veron ensi avovedeksi. 1630 vuoden viljaveron määrä oli 7,700 tynnyriä rukiita, jotka luvattiin suorittaa hyvässä pilaantumattomassa sucharie-leivässä ja toimittaa heidän omalla kustannuksellaan Nevanlinnaan hyvissä tynnyreissä ja leipälaatikoissa, laskien tynnyrin $10^2/_5$ leiviskäksi. Loput 1630 vuoden verosta eli rahaveron 6,900 ruplaa kuparirahaa, kukin rupla laskettu 100 äyriksi kuparirahaa, lupasivat he suorittaa viimeistään seuraavassa elokuussa leivässä, jauhoissa, ryyneissä ja herneissä. Suorituksen piti tapahtua seuraavan hintamääräyksen mukaan. 1 t:ri leipää oli laskettava 9 markaksi pyöreätä kuparirahaa, 1 t:ri jauhoja $4^1/_2$ talariksi samanlaista rahaa, 1 t:ri ryynejä $3^1/_2$ talariksi, 1 t:ri herneitä 4 talariksi jo mainittua rahaa. Vielä lupasivat talonpojat myydä kaiken viljan ja kauran, jota eivät tarvinneet, kruunulle. Sen lisäksi lupasivat maakunnan starostit lähteä Venäjän puolelle rajaa kruunulle viljaa ostamaan.

Mitä veroviljasta leivotun leivän lähettämiseen tulee, oli se niin aikaiseen leivottava, että se talven aikana voitiin viedä Laatokan rantamaille sieltä Nevanlinnaan lähetettäväksi niin pian, kuin jäät lähtivät. Ett'eivät asukkaat tässä leivän kulettamisessa syyttäisi laivain puutetta, käskettiin heitä jo ajoissa Venäjän puolelta hankkimaan sellaisia riittävä määrä. Läänin asukasten tuli myöskin lähettää

leipää jättämään kustakin pitäjästä heidän valanvannoneet solovalnikkinsä, joiden tuli pitää silmällä, että leipä oli kelvollista ja oikein painettiin. Kolme päivää myöhemmin tammikuun 21 p:nä tehtiin samanlainen sopimus Pähkinänlinnan läänin talonpoikain kanssa. Siellä oli 1630 vuoden viljavero 5,301 tynnyriä [1]).

Sen jälkeen kuin Käkisalmen lääni de la Gardien vuokra-ajan loputtua jälleen oli tullut kruunun virkamiesten hoidettavaksi, näkyy tulleen säännölliseksi tavaksi, että asukasten täytyi omalla kustannuksellaan toimittaa maksamansa verot niihin paikkoihin, joihin hallitus määräsi ne lähetettäviksi. Niin valittavat Käkisalmen läänin talonpojat tuossa kesäkuun alussa 1633 hallitukselle lähettämässään valituksessa, että heille kävi liian vaikeaksi omalla kustannuksellaan toimittaa Hänen Majesteettinsa tulot, Käkisalmen läänin rahaverot, Riikaan, Tarttoon, Narvaan ja muihin Ruotsin valtakunnan rajalinnoihin. Heidän täytyi nimittäin kustakin 200 talarista maksaa viejälle palkkaa 25 talaria. Tämä maksu voi kuitenkin vaihdella matkan pituuden mukaan.

Vastauksessaan jo mainittuun valitukseen lausuu hallitus tämän kohdan suhteen: „Hänen Kunink. Majesteettinsä aikoo lakkauttaa nuo monet rahain kuletukset, niin että Käkisalmen läänin talonpoikain rahavero kannetaan laamannikunnan piirissä eikä muuanne viedä kuin Viipuriin ja Iivananlinnaan.“ Mutta viljavero oli yhä edelleen talonpoikain vietävä Viipuriin ja Nevanlinnaan. Samassa ilmoitti hallitus, ett'ei se suostunut heidän pyyntöönsä, että n. k. „skarpsäden“, nähtävästi kovana viljana suoritettava viljavero, maksettaisiin puoleksi ohrissa, vaan piti se suoritettaman, niinkuin vanhastaan oli ollut, paljastaan rukiissa.

[1]) Vaarasen painamat. kok. 1630 n:o 3, kirje $^{18}/_{1}$; Livonica n:o 109. Est- o. Lifländska bref 1628—35, kirje $^{21}/_{1}$ 1630.

Usein mainitussa valituksessaan vuodelta 1633 lausuvat talonpojat vielä, että heitä rasitettiin alituisilla päivätöillä niin kesällä kuin talvella sekä Käkisalmen kaupungissa että linnassa. Kaupungissa olivat he saaneet rakentaa kaikki kadut uudestaan ja taloja kauppamiehille sekä linnassa rakennuksia linnanväen ja sotamiesten tarpeeksi. Sen lisäksi pelkäsivät he, että entiset portit olivat suljettavat ja entiset sillat (linnan ja kaupungin sekä kaupungin ja nummen välillä) purettavat ja sitten uudestaan rakennettavat erään Yrjö Svengelenin tuumain mukaan.

Tähän kohtaan vastaa hallitus, ett'ei päivätöitä kaupunkiin tarvitsisi suorittaa vähemmällä kuin hätätilassa. Linnaan tehtävistä töistä ei puhuta mitään. Kaiketi tarkoitti hallitus, että täällä niinkuin Ruotsissa talonpoikain velvollisuus oli ottaa osaa linnain rakennustöihin [1]).

Eräs talonpoikain velvollisuuksia Inkerissä oli myöskin se, että saivat kruunun viljasta leipoa leipää niin kutsuttua „sucharie"-leipää. Mistä ajasta saakka tämä oli ollut talonpoikain tehtävänä, emme tunne. Ensi kerran tulee se puheeksi eräässä Narvan käskynhaltijan Hannu Olavinpoika Stubben kanslerille lokakuussa 1622 kirjoittamassa kirjeessä. Stubbe ilmoittaa siinä, että Narvan läänin talonpojat olivat käyneet valittamassa Inkerin äsken nimitetylle kenraalikäskynhaltijalle Antti Eerikinpoika Hästehufvudille, ett'ei leipoessa saatu sitä määrää sucharie-leipää, kuin säädetty oli. Puolesta tynnyristä rukiita ja puolesta tynnyristä ohria piti nimittäin tulla 1 $^{7}/_{8}$ tynnyriä sucharie-leipää, mutta talonpo-

[1]) Edellä mainittu Käkisalmen läänin talonpoikain valitus ja hallituksen vastaus siihen.

jat saivat jauhot riittämään vain $1^1/_2$ tynnyriin. Jos talonpoikain tuli omastansa panna puuttuvat jauhot, kärsivät he suuren vahingon. Eikä Antti Eerikinpoika myöskään uskaltanut antaa anteeksi nuota puuttuvia $^3/_8$ tynnyriä, sillä tämä määräys oli tehty, ennen kuin hän virkaansa astui.

Vuonna 1625 eli samana vuonna ja samaan aikaan, kuin statie-vero määrättiin kannettavaksi, käskettiin koko Inkerin ja Käkisalmen läänin asukasten leivottaa 4,000 tynnyriä viljaa sucharie-leiväksi. Tähän tarvittava vilja oli kauppalain asukkaille ja kruunun talonpojille annettava kruunun verosäästöistä, mutta rälssi- ja läänitys-talonpoikain täytyi itse toimittaa leipomiseen tarvittavat jauhot. Erityisohjeet tästä leipomisesta annettiin komisari Eerikki Antinpojalle, ja leivotut leivät olivat lähetettävät sotaleiriin sotaväelle. Myöhemmin, vuonna 1630 ehdotti hallitus, että Käkisalmen läänin asukkaat ottaisivat lääninsä veronkannon vuokralle ja toimittaisivat viljaveron hallitukselle sucherie-leiväksi leivottuna. Siihen suostuivatkin saman läänin asukkaat, niin kuin aikaisemmin kerroimme [1]).

Jo mainitsimme, että pienempiin kruunulle tuleviin veroihin kuuluivat olkirahat. Niistä sanotaan 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin tilissä, että ne suoritettiin oljista ja ruumenista, jotka tulivat kruunulle kuuluvista pelloista,

---

[1]) Valt. reg. 1625, 292 s:lla, kirje $^{22}/_6$; Vaarasen painamat. kok. 1625 n:o 12, kirje $^{29}/_6$ ja 1630 n:o 2, kirje $^{10}/_1$; Oxenstjernan kok., Hannu Olaninpoika Stubbe kanslerille, kirje lokak. 1622; sama kok., Generalguvernementet Lifland, Ingermanland o. Carelen m. m. 1600—1685, erään tuntemattoman, nähtävästi Eerikki Antinpojan kirje kanslerille, kaiketi vuodelta 1625.

4 äyrillä kylvetystä tynnyristä viljaa, nim. rukiista, ohrista ja kauroista. Muita olkirahoja kuin nämät kruunun pelloissa kasvavasta viljasta saatavat ei tilissä mainita. Eräästä Inkerin kenraali-käskynhaltijan Niilo Asserinpoika Mannerschildtin samana vuonna kamarille kirjoittamasta kirjeestä huomaamme, että maksu suoritettiin viljaa puidessa. Kahdesta Inkerin pogostasta Opolitzskoin ja Jostrobinskin mainitaan samassa kirjeessä, että niitten asukasten niistä desätiinoista [1]), jotka he puivat, täytyi maksaa 4 äyriä tynnyriltä. Tämä summa nousi vuonna 1627 näistä kahdesta pogostasta yhteensä 59 ruplaan 94 $^1/_4$ äyriin. Talonpojat olivat väittäneet, että tämä puiminen edellisenä vuonna 1626 oli myyty („såldt") 7 ruplasta ja lausuneet, ett'eivät koskaan ennen olleet maksaneet niin paljon desätiinoista, kuin heiltä silloin vaadittiin. Mahdollisesti oli asian laita sellainen ollut, että talonpojat puivat kruunun viljan ja saivat pitää oljet ja ruumenet maksamalla niistä neljä äyriä kylvetystä tynnysistä. Mutta vuosi 1627 tuntuu olleen siitä poikkeuksena. Jo mainituista kahdesta pogostasta nousivat olkirahat, niinkuin mainitsimme, 59 ruplaan 94$^1/_4$ äyriin, joka vastaisi 1,498 $^9/_{16}$ kylvettyä tynnyriä. On siis aivan selvää, ett'ei tässä ole puhetta kylvetystä tynnyristä, vaan puidessa saadusta tynnyristä eli sadon tynnyrimäärästä. Jos nimittäin haemme seuraavan tilivuoden eli 1628 vuoden tilistä, miten paljon silloin oli kylvetty kruunun peltoihin Jaaman läänissä, johon nämät kaksi pogostaa kuuluivat, niin näemme, että se oli 422 $^1/_4$ t:riä. Tästä kylvöstä tuli satona 992 tynnyriä 16 kappaa, joka kuitenkin kylvöön nähden on varsin pieni, vähän kolmatta jyvää, ja 1,498 $^9/_{16}$ tynnyriä eli neljättä jyvää voi sellaisesta kylvöstä sen-aikaisen vilje-

[1]) Desätiini oli, niinkuin aikaisemmin (630 s:lla) olemme osottaneet, pinta-ala, joka vastasi 1$^1/_2$ tynnyrin-alaa, mutta myöskin 1$^1/_2$ tynnyrin mittaa.

lystavan mukaan helposti tulla. Koska ei Niilo Asserinpojan kirjeessä puhuta mistään muusta pogostasta, joka vuonna 1627 kruunun viljan puimisen kautta oli kadottanut, lienevät kaksi yllä mainittua ainoat, jotka siihen ottivat osaa. 1628 vuoden tilissä sanotaan taas, niinkuin äsken mainitsimme, nimen-omaan olkirahoista, joka kerta, kun ne tässä tilissä tavataan, että ne kannettiin kylvetystä tynnyristä. Siitä sopinee sentähden päättää, että menettely noissa kahdessa pogostassa vuonna 1627 riippui väärinkäsityksestä virkamiesten puolelta, jotka kantoivat veron puidun eikä kylvetyn tynnyrin mukaan [1]).

Inkerissä oli vanhastaan ollut tapana, että talonpojat tekivät päivätöitä kruunun linnoissa ja kartanoissa. Niistä näkyvät talonpojat Ruotsin vallan ensi vuosina ja ehkä jo Venäjän vallan aikaan paikoittain ostaneen itsensä vapaiksi, niinkuin aikaisemmin olemme maininneet. Kun komisari Eerikki Antinpoika vuonna 1624 lähetettiin Inkeriin siellä järjestämään veroasioita ja kruunun arenteja, piti hänen muuttaa tämä asia toiselle kannalle. Sen sijaan, että talonpojat melkein koko maakunnasta olivat käyneet päivätöitä tekemässä kruunulle, joka muutamille oli tullut varsin rasittavaksi, saivat he tämän jälkeen suorittaa ne myöskin rahassa. Päivätyöt määrättiin nyt kahdeksi viikossa kultakin talonpojalta, ja se, joka ei tahtonut niitä tehdä, sai suorittaa kolme äyriä päivätyöstä. Joll'ei Eerikki Antinpoika voinut järjestää kruununpeltojen ja desätiinain viljelystä talon-

---

[1]) Inkerin ja Käkisalmen läänin tili 1628; kamarin kirjekok., kirje $^{16}/_{2}$ 1628.

poikain avulla kruunulle hyödylliseksi, piti hänen antaa kruunun maat vuokralle kauppalain asukkaille ja pajareille.

Tämä velvollisuus tehdä päivätöitä semmoisena, kuin se nyt määrättiin, tuli sangen rasittavaksi varsinkin kauvempana kruunun linnoista ja kartanoista asuville talonpojille, sillä kaksi päivätyötä viikossa ei suinkaan ollut niinkään pieni asia tällaisille. Muuten lienevät nämät päivätyöt kaikkialla muuttuneet rahamaksuiksi, koska 1628 vuoden Inkerin ja Käkisalmen läänin tilissä, joka muuten on jotenkin täydellinen, ei puhuta mistään päivätöistä. Rahamaksu päivätöistä tuli kaiketi vuotuiseen veroon kuuluviin rahamaksuihin. Myöhemmin tavattavat desätiinirahat olivat nähtävästi tämä sama vero. Niitä sanotaan nimittäin Eerikki Antinpojan määräämiksi ja kruunun linnoissa ja kartanoissa suoritettavan työn sijasta kannetuiksi. Ne suoritettiin silloin henkiverona. Miten rasittavat ne olivat asukkaille, näemme seuraavasta. Loppupuolella vuotta 1633 kirjoittavat kamarineuvokset Juhana Skyttelle, että he olivat määränneet kunkin henkilön Kaprion, Jaaman ja Iivananlinnan lääneissä suorittamaan desätiinirahoja 6 hopeatalaria tai 4 riksiä vuodessa. Seuraavana vuonna kirjoittaa Niilo Asserinpoika Mannerschildt maaliskuun lopussa hallitukselle, että desätiinirahoja oli vähennetty talonpojilta joka kuudes raha, siis kuudesta hopeatalarista viiteen, mutta että talonpojat pitivät tätä lievennystä varsin vähäisenä. Hän väittää, että talonpojat ennättämiseen karkaavat isojen verojen tähden joukoittain rajan yli, ja jäljelle jääneet ovat niin köyhät, että käyvät kylästä kylään kerjäämässä itselleen ravintoa. Koska nämät rahat olivat niin rasittavia, että niiden kantaminen, niinkuin valtioneuvosto itse lausuu, teki suurimman osan maakuntaa autioksi, käski se elokuussa 1635 lakkauttaa ne

ja antaa talonpoikain vanhan tavan mukaan tehdä työtä kruunun linnoissa ja kartanoissa [1]).

Vuonna 1630 korotettiin näissä uusissa voittomaissa, Inkerissä ja Käkisalmen läänissä verot sen kautta, että ne olivat suoritettavat hopearahassa riksin arvon mukaan, laskien riksin $6^1/_2$ hopeamarkaksi. Joll'eivät asukkaat voineet suorittaa hopearahassa, tuli heidän maksaa kahdenvertainen vero kuparirahassa. Täällä tapahtui siis tämä koroitus aikaisemmin kuin Suomessa. Eräässä kirjeessä, jonka Käkisalmen läänin käskynhaltija Heikki Maununpoika Spåre tästä asiasta kirjoitti neuvoskunnalle kesäkuussa 1633, lausuu hän, että talonpojat kyllä voimiansa myöten olivat koettaneet siihen saakka suorittaa veromaksut jo mainittuine lisäyksineen. Mutta silloin kävi se heille mahdottomaksi sekä vuodentulon tähden, joka oli huonosti onnistunut, että rahanpuutteen vuoksi. Niin oli heiltä jäänyt sekä vuotuinen vero että veron koroitus maksamatta, ja vielä vähemmän voivat he suorittaa sitä jäännöstä, joka edelliseltä vuodelta oli jäänyt heidän suoritettavaksi poiskaranneitten talonpoikain puolesta. Siitä syystä oli sinäkin vuonna 160 perhettä paennut Venäjälle. Tapana oli nimittäin, että jäljelle jääneet talonpojat saivat maksaa karanneitten vero-osan. Siihen saakka olivatkin Käkisalmen läänin talonpojat niin tehneet, vaan nyt he eivät enää suostuneet sitä tekemään. Sen-

---

[1]) Kamarin reg. 1624, kirje $^{23}/_{6}$; Ingrica n:o 2 Kunink. Inkeriä ja Käkisalmen lääniä koskevia kirjeitä, kirje $^{27}/_{8}$ 1635; kamarin reg. 1633, kirje $^{27}/_{11}$; Livonica n:o 112, useiden henkilöin kirjeitä Liivinmaalta, Inkeristä ja Karjalasta 1634, kirje $^{25}/_{3}$ 1634.

tähden pyysivät he hallitusta vapauttamaan heidät sekä veronkorotuksesta että karanneitten veron suorittamisesta [1]).

Samaan tapaan kirjoittaa myöskin Pähkinänlinnan läänin käskynhaltija Kinnemundt. Hänkin valittaa, että enemmistö läänin talonpojista oli perin köyhtynyt siitä saakka, kun Eerikki Antinpoika oli laatinut vuoden 1630 verokirjan, jonka jälkeen veronkoroitus kohta seurasi. Hän lausuu, että muutama sata perhettä oli karannut läänistä, koska heidän ei enää kannattanut jäädä taloihinsa, kun kaikki heidän karjansa oli otettu veronmaksuun. Kinnemundt kertoo kohta kirjoittaneensa asiasta Skyttelle, mutta saaneensa vastaukseksi, että täysi verosumma ja veronlisäys oli ilman verukkeita suoritettava ja että maahan jääneitten velvollisuus oli suorittaa karanneitten osa.

Samaten valittaa Niilo Asserinpoika Mannerschildt vuonna 1633, että muistakin osista Inkeriä paljon väkeä karkaa, paljon enemmän kuin edellisinä vuosina. Syyksi mainitsee hän, paitse vuotuista veroa ja etenkin desätiinirahoja, joista aikaisemmin olemme puhuneet, käännytyspuuhat, veronmaksun karanneitten puolesta sekä olut-aksiisin, joka oli talonpoikain maksettavana, huolimatta siitä, valmistivatko he olutta vai ei [2]).

Tuskin näihin valituksiin muuta vastausta annettiin kuin siihen kohtaan Käkisalmen läänin talonpoikain valitusta vuodelta 1633, jossa he valittavat, että vuotuinen vero, statie, kapakka-rahat ja myllytulli kannettiin entiseen määräänsä nähden kahdenvertaisina. Hallitus ilmoitti nimittäin sen johdosta heille, että kun hopearahassa maksavat, ei heitä tul-

[1]) Livonica n:o 111, J. Skytten y. m. kirjeitä 1631—33, kirje $^{26}/_{6}$ 1633.

[2]) Livonica n:o 111, J. Skytten y. m. kirjeitä hallitukselle 1631—33, kirjeet $^{14}/_{3}$ ja $^{6}/_{4}$ 1633.

lissa (nähtävästi myllytullissa) ja muissa vero-maksuissa (pålagor) entistä enemmän rasiteta.

Samassa Käkisalmen läänin talonpoikain valituksessa vuodelta 1633 mainitaan myös, että talonpojilta kannettiin koroitusta yli veron tavallisen määrän, nimittäin rahaveroa 594 talaria $7^1/_2$ äyriä Ruotsin rahaa ja 242 t:riä viljaa. Tämän korotuksen sanovat talonpojat olevan talvelta 1629, jolloin Martti Augustinuksenpoika kävi siellä. Nähtävästi on ainakin rahavero tuota hopearahan arvon mukaan lisättyä veroa. Tähän kohtaan heidän valitustaan vastasi hallitus, että se tulevaisuudessa antaisi tutkia tätä heidän tavallisissa veroissaan tapahtunutta koroitusta, oliko siinä jollekin vääryyttä tapahtunut, ja antaa tasoittaa veron sen mukaan, kuin kullakin maata oli.

Mainittavan lievennyksen saivat sinä vuonna Jaaman, Kaprion ja Iivananlinnan läänien talonpojat, joille liiallisesta sateesta oli tullut kato. Heille lupasi nimittäin hallitus anteeksi kolmannen tai neljännen osan viljaveroa, sen mukaan, kuin tarkastuksessa huomattiin kunkin vahinkoa kärsineen. Kumminkin oli tämä lievennys vain tilapäinen, ja mistäkään pysyväisestä vähennyksestä ei kirjeessä puhuta [1]).

Yhteistä verosummaa Inkeristä ja Käkisalmen läänistä meillä ei ole ensi vuosilta Stolbovan rauhan jälkeen. Vasta vuodelta 1628 on sellainen saatavissa. Mutta kolmesta Inkerin läänistä, nimittäin Kaprion, Jaaman ja Iivananlinnan lääneistä on verosummia olemassa vuosilta 1619—23, ensiksi mainitusta jo vuodelta 1618 [2]). Koska Kaprion läänin tuloista

---

[1]) Usein mainitut Käkisalmen läänin talonpoikain valitus ynnä hallituksen vastaus siihen; valt. reg. 1633, 1,202 s:lla, kirje $^{27}/_{11}$.

[2]) Ensimmäisinä aikoina, joina Inkeri ja Käkisalmen lääni kuuluivat Ruotsin vallan alle, olivat ne enimmästä päästä vuokrattuina. Inkerissä oli Kaprion lääni vuokrattuna vuosina 1618—23, Jaaman ja

ei ole täydellistä ilmoitusta vuodelta 1623, mainitsemme tässä näiden kolmen läänin tulot ja niiden yhteisen summan vuosilta 1619—22. Ne olivat:

		1619			1620			1621			1622		
		talaroja	äyrejä	penninkejä	talaroja	äyrejä	penninkejä	talaroja	äyrejä	penninkejä	talaroja	äyrejä	penninkejä
Kaprion	lääni	34,040	2	20 1/60	33,934	15	16	37,573	9	4 4/5	32,542	3	23 1/5
Jaaman	„	8,992	6	26	16,897	14	—	19,858	6	—	14,679	1	9 3/10
Iivananlinnan	„	9,704	4	21	10,749	5	12	13,646	28	—	10,231	12	12
	Summa	52,737	1	23 1/60	61,581	3	4	71,078	11	4 4/5	57,452	17	20 1/2

Iivananlinnan läänit vuosina 1620—23. Myöskin Käkisalmen lääni oli vuokrattuna, ja tästä läänistä meillä ei ole tilejä, joista saisimme kruunun tulojen määrän selville. Kuitenkin on meillä muutama likimääräinen tieto tästä maakunnasta tulevasta verosta. Niin ilmoitti Käkisalmen läänin käskynhaltija Heikki Maununpoika Spåre kanslerille maaliskuussa 1620, että verosumma tästä läänistä, joka vuodesta 1618 vuoteen 1629 oli vuokrattu Jaakko de la Gardielle, oli 7,000 ja muutama sata talaria rahaa, vähän yli 7,000 t:riä rukiita ja ohria sekä 500 t:riä kauroja. Tässä ei kuitenkaan taida olla muuta kuin vuotuinen vero ja autiomaan vero.

Samassa kirjeessä kertoo Spåre vielä, että de la Gardie sinä vuonna oli lisännyt veroa 700 ruplalla rahaa ja 500 tynnyrillä viljaa sekä lähettänyt palvelijansa niitä kantamaan. Rahvas oli Spåren kertomuksen mukaan varsin tyytymätön tähän lisäykseen ja valitti, ett'ei se aikojen kuluessa voisi suorittaa niin suuria veroja. Se oli nyt Spåren kautta pyytänyt kansleria kehottamaan kuningasta järjestämään veronkannon niin, että verot suoritettaisiin kruunun omille virkamiehille. Niiltä voisi sitte de la Gardie saada sen summan, joka oli hänelle veronvuokraajana luvattu. (Oxenstjernan kok., Svenska almogens ansökningar till rikskanslern Axel Oxenstjerna — Karelen o. Savolax.)

Niinkuin tästä luettelosta näemme, olivat tulot korkeimmillaan vuonna 1621 [1]).

Vuonna 1628 olivat nämät summat Inkerin neljässä läänissä ja Käkisalmen läänissä seuraavat:

Narvan läänissä 12,740 talaria, 19 äyriä ja 18 $^{2}/_{5}$ penninkiä; Iivananlinnan läänissä 11,025 talaria, 5 äyriä ja 4 penninkiä; Jaaman läänissä 19,939 talaria, 9 äyriä ja 7 $^{1}/_{5}$ penninkiä ynnä tilistä pois jäänyt myllytulli 248 talaria, yhteensä 20,187 talaria, 9 äyriä ja 7 $^{1}/_{5}$ penninkiä; Kaprion läänissä 48,512 talaria, 26 äyriä ja 17 $^{2}/_{5}$ penninkiä; Pähkinänsaaren läänissä 36,155 talaria, 6 äyriä ja 3 $^{3}/_{13}$ penninkiä; Käkisalmen läänissä 61,475 talaria, 16 äyriä ja 18 $^{11}/_{13}$ penninkiä; yhteensä 190,096 talaria, 19 äyriä ja 22 $^{1}/_{13}$ penninkiä kuparirahaa [2]). Erään Inkerinmaata koskevan veronehdotuksen mukaan vuodelta 1631 nousi tämän maakunnan [3]) vuotuisen veron verokappaleet 135,430 talariin, 24 äyriin ja 18 penninkiin, säännölliset vuotuisen veron rahat 50,589 talariin 1 äyriin, ylimääräiset rahat (extra ordinarie penningar [4]) 41,956 talariin, 21 äyriin ja 18 penninkiin eli kaikki yhteensä 227,976 talariin, 15 äyriin ja 12 penninkiin kuparirahaa. Käkisalmen läänin 1632 vuoden tilin mukaan nousi tässä läänissä vuotuinen vero sekä vuotuisen veron rahat ynnä niiden koroitus 88,478 talariin, 16 äyriin

[1]) Jordeböcker öfver Ingermanland, I, åren 1618—23.

[2]) 1628 Inkerin ja Käkisalmen läänin tili.

[3]) Tässä asiakirjassa ei mainita, oliko Päkinänlinnan lääni luettu Inkeriin, mutta luultavaa on, että sen vero myöskin on ylläolevassa verosummassa.

[4]) Mitä näillä ylimääräisillä rahoilla tarkoitetaan, ei ehdotuksessa mainita. Niillä voidaan kyllä tarkoittaa pääveron veronkoroitusta, joka pantiin toimeen vuonna 1630, niinkuin aikaisemmin mainitsimme, mutta niillä voidaan myöskin tarkoittaa yhteissummaa ylimääräisistä veroista. Luulisimme kuitenkin edellistä käsitystä oikeammaksi.

ja 12 penninkiin, autiomaan-vero 1,089 talariin, 11 äyriin ja 12 penninkiin, statie-vero, jota ei näy kannetun eteläisessä, vaan yksin-omaisesti pohjoisessa läänissä, 15,146 talariin 28 äyriin, kapakkain tulot 2,556 talaria 8 äyriä, pikku sotavero 3,498 talariin, kalastukset 1,200 talariin, kuninkaan kartanoin tulot 200 talariin, myllyjen tulot 160 talariin 16 äyriin, tullit 130 talariin, kruunun- ja autioniittyjen tulot 272 talariin 16 äyriin, Taipaleen kaupungin vero 312 talaria 16 äyriä, yhteensä 113,044 talariin 23 äyriin kuparirahaa [1]). Niinkuin huomaamme, puuttuu Käkisalmen läänin tilistä vuodelta 1632 sakkorahat ja laamannin ynnä tuomarin vero. Vielä enemmän puuttui tämän läänin tilistä vuodelta 1628.

Vuodelta 1632 on meillä ennakkolasku veroista Inkerinmaalta ja Käkisalmen läänistä, jonka kenraalikuvernööri Juhana Skytte oli lähettänyt Tukholmaan. Sen mukaan olivat vuotuisen veron verokappaleet rahaksi laskettuina 55,342 1/4 riksiä. Vuotuisen veron rahat olivat 66,678 talaria ja niiden korotus 52,484 talaria eli yhteensä 119,162 talaria kuparia. Vuotuiseen veroon näkyy tässä olevan laskettuna, joll'ei kaikki, niin ainakin useimmat muut verot paitse myllytullia. Myllytulli nousi saman ennakkolaskun mukaan 15,863 talariin. Nämät kaksi talareissa ilmoitettua summaa olivat yhteensä 135,026 talaria. Vuotuisen veron verokappaleet olivat talareissa, laskien 14 kuparimarkkaa riksiin, 193,697 talaria 28 äyriä. Kuitenkin näyttää, päättäen eräästä Inkerin veroluettelosta vuodelta 1634, johon pian tulemme, luontevammalta laskea, niinkuin siinä on tehty, vaan 13 kuparimarkkaa riksiin, joten tämä summa tulisi olemaan kuparirahassa noin 179,862 talaria 10 äyriä. Jos se luetaan edel-

[1]) Oxenstjernan kok., Handl. rör. kammarverket o. finanserna 1622—32, eräs ehdotus Inkerin veroista vuodelta 1631; Käkisalmen läänin tilik. 1632 (1632—33).

liseen summaan 135,026 talariin saamme Inkerin kokonaissummaksi 314,888 talaria 10 äyriä kuparirahaa. Inkerin ja Käkisalmen läänin vuotuisen veron summan vuodelta 1632 tapaamme myöskin eräästä toisesta Juhana Skytten neuvostolle lähettämästä ja jonkun Harald Pentinpojan laatimasta ennakkolaskusta samalta vuodelta. Tässäkin laskussa näyttää vuotuiseen veroon luetun muut verot paitsi myllytullia. Tämän ennakkolaskun, jossa osa veroa on ilmoitettu verokappaleissa, painatamme myöskin tähän, koska se vuotuisen veron rahojen määrässä vähän eroaa edellisestä[1]). Sen summat ovat seuraavat:

---

[1]) Oxenstjernan kok., Handl. rör. kammarverket o. finanserna 1622—32, Förslagh oppå Ingermanlandzsche Räntan Pro Anno 1632; Livonica n:o 111, J. Skytten y. m. kirjeitä kuninkaalle ja neuvostolle 1631—33; Kort Förslagh öfver Ingermanlandh 1632 åhrs Renta Till September 633.

		Rahaa	Rukiita	Ohria	Kauroja	Vehnää	Herneitä	Tattaria	Pellavaa	Humaloja
		Talaria	Tynnyriä	Tynnyriä	Tynnyriä	Tynnyriä	Tynnyriä	Tynnyriä	Leiviskää	Leiviskää
Narvan	läänissä	5,135	286	246	73					
Iivananlinnan	„	8,601	436	234	223	2	5	24	41	
Jaaman	„	10,347	1,414	650	890	54	60	14	165	900
Kaprion	„	33,894	4,441	1,542	3,487	228	154	56	761	269
Käkisalmen	„	62,000	8,650	670	60					
Pähkinänsaaren	„	13,000	3,500	2,000	2,300					
	Summa	132,977	18,727	5,342	7,033	284	219	94	967	1,169

Vielä olemme tavanneet eräässä luettelossa vuodelta 1634 valtakunnan tuloista ja menoista luettelon Inkerin tuloista samalta vuodelta. Mitä Inkeri tämän luettelon mukaan käsitti, ei itse luettelosta käy selville. Ehkä sillä tarkoitettiin samaa aluetta kuin vuoden 1632 ennakko-verolaskuissa, siis myöskin Käkisalmen lääniä. Koska myllytullista eli oikeammin sen sijaan tulleesta henkiverosta ei tässä luettelossa puhuta mitään, on kyllä mahdollista, että se on jäänyt pois samaten kuin se puuttuu vuoden 1832 myöhemmästä ennakkolaskusta. Kumminkin näyttää kokonaissumman suuruus vuodelta 1634 viittaavan siihen, että sekin on siihen laskettu. Tämä luettelo, jossa lopulliset summat ovat ilmoitetut rikseissä, on seuraava:

56,897	talaria	(hopearahaa) vuotuisen veron rahoja (6½ markkaa riksiin)					35,013½	riksiä
23,000	talaria	(kuparirahaa) erilaisia verorahoja (13 markkaa riksiin) . .					7,153	„
18,351	tynyriä	rukiita	tynyri	2	riksiä		36,702	„
5,192	„	ohria	„	2	„		10,384	„
284	„	vehnää	„	2	„		568	„
6,669	„	kauroja	„	1	„		6,669	„
219	„	herneitä	„	2	„		438	„
94	„	tattaria	„	1	„		94	„
967	leiviskää	pellavaa	leiviskä	1	„		967	„
1,169	„	humaloja	„	1	„		1,169	„
1,240	kuormaa	heiniä	kuorma	1	„		1,240	„
						Summa	100,417½	riksiä

Tämä summa laskettuna kuparirahaksi arvostellen riksin 13 markaksi, niinkuin yllä olevassa luettelossa on tehty, on 326,356 talaria 28 äyriä [1]).

[1]) Oxenstjernan kok. Handl. rör. kammarverket o. finanserna 1633—54, asiakirja päällekirjoituksella: Rikets inkomst och utgift 1634, Ingermanlandz 1 Åhrs Räntta.

Lukijalle.

Nyt ilmestynyt tutkimus on tavallansa jatkoa allekirjoittaneen väitöskirjaan „Kuvaus Suomen oloista vuosina 1617—34“. Mutta mitä aineen esitykseen tulee, on se paljo laajempi ja seikkaperäisempi kuin edellinen. Tämä on johtunut aineen laadusta. Kaikkien verojen yhteinen summa tällä ajalla menee nimittäin yli 60, ja niistä on noin 30 vakinaista. Kun jokaisesta näistä koettaa antaa edes jonkunmoisen kuvauksen, laajenee siitä esitys tuntuvassa määrin.

Vaikka niin paljon kuin mahdollista olemme koettaneet rajoittaa esitystämme äsken mainittuun aikakauteen, on kuitenkin ollut pakko toisinaan poiketa tästä ohjelmasta. Moni vero on nimittäin saanut alkunsa jo aikaisempina aikoina, ja sen ensimmäisiä vaiheita on sentähden täytynyt vähän kosketella. Muuten olemme tässä tutkimuksessa selittäneet eri verot kunkin erikseen. Tärkeimmän maaveron eli n. k. pääveron yhteydessä olemme kertoneet sen-aikuisista verollepanoista ja maanmittauksista maassamme.

Koska Käkisalmen läänin ja Inkerin vero-olot tuntuvasti eroovat muun Suomen verolaitoksesta, on meidän täytynyt käsitellä niitä eri luvussa. Syynä tähän erilaisuuteen ovat vanhat venäläiset verot, joista usea säilyi vielä pitkät ajat valloituksen jälkeen.

Vielä tahdomme huomauttaa, että puhuessamme eri vuosien veroista tarkoitamme tilivuosia. Nämät tilivuodet luettiin juhannuksesta sitä vuotta, jonka vuosiluvun mukaan tilivuosi nimitettiin, seuraavan vuoden juhannukseen. Paikoittain olemmekin tällaisissa tapauksissa erehdyksen välttämiseksi käyttäneet nimitystä tilivuosi.

Päälähteet tähän tutkimukseen ovat: tilikirjat Suomen valtioarkistossa; valtion registratuura, Oxenstjernan kokoelma, Livonica ja Ingrica kokoelmat Ruotsin valtioarkistossa sekä kamarin registratuura ja kamarin kirjekokoelma Ruotsin kamariarkistossa.

Tekijä.

Huomautuksia.

Siv. 324. Tileissä Raaseporin läänistä aikakaudelta, jota olemme tässä kirjoituksessa käsitelleet, puhutaan vuorotellen veromaista ja veroista samana käsitteenä. Niin olemmekin sen esittäneet. Myöhempinä aikoina on tätä veroyksikköä nimitetty yksistään veromaaksi. Jo Kustaa Aadolfin aikana oli niinkuin myöhemminkin Raaseporin läänin veromaa (vero) $^1/_4$ Porvoon läänin veroa. Sen huomaa esim. ketunnahkaverosta, jota Raaseporin läänissä suoritettiin 1 markka veromaalta, mutta Porvoon läänissä 4 markkaa eli talari verolta.

Siv. 329. Yli-Satakunnassa ilmoitetaan muutamissa tileissä pääveron yhteydessä eri verona maksut kalastuksista, hampusta, pellavasta ja humalaista ynnä n. k. „Skincke penningar". Niistä sanotaan tämän kihlakunnan tilissä vuodelta 1617 „Ähn vtgiöres vthi efftersch:ne Sochner N. Kyrö, Birkala, Cangasala, Lempelä och Wesilax Sokner för deres fiske, Hampa, Linn och Humbla samptt Skincke Peningar, aff hwartt Hemman 7 öre och Hwar krok 20 öre".

Siv. 502, muist. Tuo jo vuoden 1624 ehdotuksessa myllytullin kantoon mainittu sana „stamp" tarkoitti nähtävästi, niinkuin nyt mainitussa muistutuksessa olemme huomauttaneet, joitakin karkeita jauhoja ehkä puurojauhoja. Muutamissa osissa maatamme niinkuin Karjalohjalla ja Orivedellä valmistettiin 17 sataluvun loppupuolella n. k. kerroista eli surveista, joita ruotsiksi nimitettiin „stamp", ja vihnoista leipää sekoittaen niihin jauhoja (Åbo Tidningar, 1776, 38 ja 59 s:lla).

Siv. 579. Ratsuväen matkaveroa eli, niinkuin sitä Suur-Savon tilissä tilivuodelta 1623 nimitetään, ratsumiesveroa muistuttaa rahamäärältään muuan tilivuonna 1626 kannettu ratsumies-vero. Se suoritettiin nimittäin 10 äyrillä talolta ja kannettiin ainakin Piikkiön ja Maskun kihlakunnissa, Varsinais-Suomessa ja kummassakin Satakun-

nassa. Muista määräyksiä, miten tämä vero kannettiin, emme ole tavanneet. Vehmaan kihlakunnasta Varsinais-Suomessa emme voi mitään sanoa tämän veron suhteen, sillä tästä kihlakunnasta puuttuu siltä vuodelta tili. Halikon kihlakunnan tilissä tilivuodelta 1626 ei tätä veroa mainita. Sitä näkyy kumminkin kannetun Kemiössä Kyrkesundsskärissä, joka tähän kihlakuntaan kuului. (Katso Piikkiön tiliä 1862 nid., Maskun 1865 nid., Ali-Satakunnan 2562 ja Yli-Satakunnan 2565 nid.; Oxenstjernan kok., Saml. af almogens ansökn. till kanslern Axel Oxenstierna).

Siv. 630 ja 631. Sandbergin kokoelmassa Ruotsin kamariarkistossa on muutama tieto obsista ja hakamaasta (hake). Ne eivät kyllä suorastaan koske tutkimustamme, koska ovat myöhemmältä ajalta, mutta ansaitsevat kumminkin mainitsemista. Obsista ilmoitetaan nimittäin, että se kuninkaan tammikuun 1 p:nä 1675 reduktioonikolleegiolle kirjoittaman kirjeen mukaan vastasi 3 manttaalia Ruotsissa. Hakesta taas sanotaan, että se vuonna 1684 oli Jaaman läänissä alue, jolle voi kylvää 40 tynnyriä erilaista viljaa.

Oikaisuja.

355	siv.	13	rivi	ylhäältä:	13 penninkiin	lue:	18 penninkiin
„	„	15	„	„	13 penninkiin	„	18 penninkiin
399	„	4	„	alhaalta:	sen rahamäärä	„	sen rahamäärä kokonaistalolta
403	„	9	„	ylhäältä:	Jochim Berndes	„	Jochim Berndesin
474	„	10	„	„	Tässä kihlakunnassa	„	Maskun kihlakunnassa
548	„	3	„	alhaalta:	Luijalan mylly	„	Lujalan mylly.
571	„	10	„	„	nyt puheena olevan veron.	„	sotaväen-ottoveron.
578	„	4	„	„	manttaalin	„	manttaalin
580	„	4	„	ylhäältä:	pitäjissä	„	kihlakunnissa
„	„	9	„	„	kahdeksaksi	„	kahdeksi.
65	„	3	„	alhaalta:	ilo Bjelke	„	oli Niilo Bjelke

Sisällys.

1 Luku.

Katsaus veroseikkoihin Kaarle IX hallitessa 315
Vakinaiset verot 317
Verollepano Kaarle IX aikana . . . . . „
Ylimääräiset verot 318
Verojen maksu verokappaleissa ja rahassa, rahan-arvo 319
Pääveron kanto 322
„ „ Ahvenaamaalla 322
„ „ Varsinais-Suomessa 323
„ „ Raaseporin läänissä 324
„ „ Porvoon „ 525
„ „ Kyminkartanon läänissä 326
„ „ Viipurin läänissä . . . . . „
„ „ Savossa 328
„ „ Satakunnassa 329
„ „ Hämeessä . . . . . „
„ „ Pohjanmaalla 330
Pääveroa koskevat maanmittailut ja verollepanot 331
Vuoden 1608 maanmittailu Pohjanmaalla . . . . . „
Aiottu uusi maanmittailu Pohjanmaalla 1620 . . . . . „
Aiottu maanmittailu koko Suomessa 1622 332
Vuonna 1624 ehdotettu maanmittailu maassamme 333
Samana vuonna ilmestynyt määräys uusista maakirjoista 335
Maahamme lähetetyt ensimmäiset maanmittarit 336
Muutokset maamme maa- ja verokirjoissa 1620 ja 1630 luvulla . 337

Vuonna 1628 alkuunpantu uusi verollepano Suomen maaherrakunnassa 338
Vuoden 1628 verollepano Ahvenanmaalla 341
Hallitus vastusti maanjakoa 343
Ketunnahka-vero 344
Autiotaloin-vero 347
Pääveron eri verokappalten raha-arvo 350
Pääveron ynnä ketunnahka-veron sekä osittain muutamain muitten verojen summat rahassa 1625 351
Laamannin- ja tuomarinvero 353

2 Luku.

Elfsborgin lunnaat 357
Alkuperäiset määräykset Elfsborgin lunnaitten kannosta 357
Myöhemmin tehtyjä määräyksiä siitä 361
Laitonta Elfsborgin lunnaitten veron kantoa 362
Veronmaksajain vastahakoisuutta Elfsborgin lunnaitten suorittamisessa 363
Hallitus koetti saada Elfsborgin lunnaat entistä tarkemmin kannetuiksi 367
Valituksia Elfsborgin lunnaitten rasituksesta 368
Rajaseuduilla annettiin huojennusta Elfsborgin lunnaissa 369
Verokappaleet, joissa Elfsborgin lunnaat kannettiin 369
Tarkastus Elfsborgin lunnaitten kannosta 370
Tämän tarkastuksen tulokset 373
Elfsborgin lunnaitten veron summa 378
Elfsborgin lunnaitten rästi ja sen kanto 382
Millä tavalla Elfsborgin lunnaita käytettiin 385

3 Luku.

Sotavarustus-vero 387
Vuonna 1611 myönnetty apuvero 387
Vuoden 1612 sotavarustus-vero ynnä papinrahat 387
„ 1613 „ „ „ 388
„ 1614 „ „ „ 390

Vuoden 1615 viljamaksu sotaväen tarpeeksi 390
Vuoden 1615 sotavarustus-vero ynnä papinrahat 391
Sotavarustus-vero ja papinrahat Helsingin valtiopäivillä 1616 . . 391
Vuoden 1617 valtiopäivillä myönnetyt sotavarustus-vero ja papinrahat 393
Muutamia määräyksiä näitten verojen kannosta 393
Hallituksen vuonna 1618 kannettaviksi säätämät sotavarustus-vero ja papinrahat 395
Hallituksen vuonna 1619 kannettaviksi määrämät sotavarustus-vero ja papinrahat 396
Vuoden 1620 hallituksen määräämä sotavarustus-vero 397
Papiston samana vuonna myöntämät papinrahat 397
Säätyjen vuonna 1621 myöntämät sotavarustus-vero ja papinrahat 397
1621 vuoden hinta-ilmoitukset sotavarustus-veron verokappaleista 398
Sotavarustus-veron raha-arvo talolta 399
Vuoden 1622 vältiopäivillä myönnetyt sotavarustus-vero ja papinrahat 399
Vuoden 1624 valtiopäiväin päätös sotavarustus-verosta 400
Papinrahain koroitus rahan oikean arvon mukaan 1629 401
Papiston valitukset tästä korotuksesta 1631 ja 1632 vuosien valtiopäivillä 402
Väärinkäytöksiä sotavarustus-veron kannossa 403
Sotavarustus-veron ja papinrahain summat eri vuosina 403
Yömaja-vero 409
Yömaja-vero vuonna 1612 409
„ „ „ 1618 410
„ „ „ 1620 410
Yömaja-veron verokappalten hinnat 412

4 Luku.

Salpietari-vero 414
Vuoden 1616 ohjeet salpietaritehtaista 414
Poikkeuksia näistä ohjeista salpietariveron kannossa 416
Lievennyksiä salpietariveron kannossa 417
Salpietariveron raha-arvo talolta 418
Salpietaritehtaitten tarkastus 418

Väärinkäytöksiä salpietariveron kannossa 419
Valituksia salpietariveron rasituksesta 420
Salpietaritehtaitten antaminen vuokralle 1627 421
Ahvenanmaalaiset eivät tahtoneet suorittaa salpietariveroa . . . 421
Salpietarivero kävi rasittavaksi, osaksi koska vuokraajat vaativat sen rahassa, osaksi koska pienten talojen piti maksaa yhtä paljon kuin suurten 422
Suomen ratsumiehet laiminlöivät maksaa salpietariveroa 429
Salpietariveron raha-arvo maassamme vuosina 1625 ja 1634 . . . 430

5 Luku.

Karja- ja kylvövero 432
Aikaisempia karjaveroja 432
1620 vuoden valtiopäivillä tehdyt määräykset karja- ja kylvöverosta 433
Hallitus jouduttaa tämän veron kantoa 436
Karja- ja kylvöveron maksamisesta viljassa 437, 439
1622 vuoden valtiopäivillä myönnetty karja- ja kylvövero . . . 440
Aateliset koettivat vapauttaa rälssitalonpoikansa karja- ja kylvöverosta 441
Suomessa ei tahdottu maksaa karja- ja kylvöveroa ruisjauhoissa rahan sijasta 441
Syynä tähän oli maatamme kohdannut kato 442
Vuonna 1623 Tukholmassa pidetty neuvottelukokous 443
Vuonna 1623 lähetetyt uudet ohjeet karjan ja kylvön kirjoituksesta 444
Keskustelut karja- ja kylvöverosta 1624 vuoden valtiopäivillä . . 447
Hallitus koetti taivuttaa rahamiehiä rahalla lunastamaan oikeuden karja- ja kylvöveron verokappalten kantoon 449
Hallitus määräsi karja- ja kylvöveron kannettavaksi vuonna 1626 säätyjä kuulematta 450
Vuoden 1625 uusi sääntö karja- ja kylvöveron kannosta 450
Kansa kieltäytyi kolmessa kihlakunnassa maksamasta karja- ja kylvöveroa 452
Karja- ja kylvövero vuoden 1627 ensimmäisillä valtiopäivillä . . 454
Vuonna 1627 tehtyjä määräyksiä sotaväen karja- ja kylvöverosta 455

Hallitus kielsi karja- ja kylvöveron kantomiehiä vaihtamasta kantamaansa hopearahaa kuparirahaksi 456
Porvarissääty suostui 1627 vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä karjaveroon 456
Karja- ja kylvövero 1627 vuoden myöhemmillä valtiopäivillä . . 457
Karja- ja kylvövero 1629 vuoden valtiopäivillä 458
Karja- ja kylvövero 1632 vuoden ensimmäisillä valtiopäivillä . . 458
Karja- ja kylvövero 1633 vuoden valtiopäivillä 459
Hallitus rupesi vuonna 1633 vaatimaan karja- ja kylvöveroa hopearahassa maksettavaksi 460
Aateliset koettivat karjaverosta vapauttaa lampuotiensa luona olevan karjansa 461
Vuoden 1634 valtiopäiväin päätös karja- ja kylvöverosta 461
Karja- ja kylvöveron summat eri vuosilta 462
Kaupunkien kontributiooni 465
Valtiopäivillä 1620 myönnetty kontributiooni 465
Vuoden 1624 valtiopäivillä uudistettu kontributiooni 466
Kaupungit toimittavat sotaväkeä varten ruokatavaroita 466
Kontributiooni määrättiin kannettavaksi vuonna 1626 ilman säätyjen suostumusta 468
Kontributioonin koroitus vuodesta 1629 alkaen 468
Suomen kontributioonin summat eri vuosina 469
Valituksia kontributioonin rasituksesta 1630 luvulla 469

6 Luku.

Talviajot eli rakennusvero 473
Talviajot ja niitä vastaavat verot ennen vuotta 1622 473
a) Varsinais-Suomessa 473
b) Satakunnassa 475
c) Hämeessä 476
d) Uudellamaalla 476
e) Kyminkartanon läänissä 477
f) Suur-Savossa 477
g) Ahvenanmaalla 477
h) Pohjanmaalla 478
Nämät vanhat talviajot säilyivät vielä vuoden 1622 jälkeen . . . 478

Pikku-Savon vuonna 1624 tavattavat talviajot 479
Vuonna 1622 valtakunnan talviajoissa eli rakennusverossa tapahtunut uudistus 479
Tukholman linnan rakennusvero *a)* Varsinais-Suomessa 1622 . . 481
b) Hämeessä 1622 481
c) Satakunnassa 1622 482
d) Kyminkartanon läänissä 1622 482
e) Viipurin läänissä 1622 483
f) Savossa 1622 483
Vuonna 1623 tämän veron suhteen tapahtuneet muutokset . . . 483
Ahvenanmaan talviajot vuodesta 1623 alkaen 484
Ehdotettuja muutoksia rakennusveroon 485
Ahvenanmaa vapaana rakennusverosta vuosina 1632—34 485
Tukholman linnan rakennusveron summat Suomesta vuosina 1625 ja 1634 485
Vallityö-rahat 487
Väsbyn vero 488
Vallityö-rahain ja Väsbyn veron lakkauttaminen 490
Näiden veroin summat rahassa vuonna 1621 490
Oulun- ja Kajaaninlinnan vero 491

7 Luku.

Pikku tulli 494
Vuoden 1622 määräykset pikku tullista 494
Aatelisten etu-oikeudet pikku tullin suhteen 495
Talonpoikain velvollisuus rakentaa aitauksia kaupunkien ympäri . 496
Myöhemmin tulleita määräyksiä pikku tullista 497
Vero kaupunkien aitausten rakentamista varten 497
Aksiisit 498
Uunirahat 499
Pikku tullin, aksiisien ja uunirahain summat 501

8 Luku.

Myllytulli 502
Vuonna 1624 pidetty kokous myllytullin valmistamista varten . . 502

Vuoden 1625 valtiopäivillä pidetyt keskustelut myllytullista . . 503
Samoilla valtiopäivillä tehty päätös myllytullista 506
Hallituksen maakuntiin samana vuonna lähettämät ohjeet myllytullin kannosta 507
Maassamme löytyviä myllyjä 509
Suomeen asettuja komisareja myllytullin kantoa varten 510
Myllytulli vuoden 1627 aikaisemmilla valtiopäivillä 511
Vuoden 1627 valtiopäivillä päätetty markan henkivero 511
Vuonna 1627 ilmestynyt uusi sääntö myllytullista 512
Myllytullia ruvettiin Itä-Suomessa kantamaan henkiverona . . . 514
Kuningas ei hyväksynyt tällaista kantotapaa 516
Bjelke puuhasi myllyjen rakentamista maahamme 516
Hän määräsi sitä varten pienen veron 517
Myllytullin kantoa ruvettiin antamaan vuokralle 518
Kolmen markan vero eli pieni kontributiooni 519
Kuuden markan veron säätäminen 521
Sen vähentäminen talarin veroksi 522
Viiden markan vero 522
Säädyt suostuivat 1629 vuoden valtiopäivillä edelleen suorittamaan manttaali-apuveronsa s. o. 5 markan ja talarin veron . . 522
Vuoden 1629 sääntö myllytullista 522
Ahvenanmaalla suotu lievennys viiden markan veron maksussa . 523
Ratsuväelle suotu vapautus talarin veron maksusta 524
Myllytulli vuoden 1631 valtiopäivillä 525
Myllytullin korottaminen 526
Vuonna 1631 ilmestyneet ohjeet myllytullin kannosta 526
Talarin ja viiden markan veron lakkauttaminen vuonna 1631 . . 528
Talarin veron lakkauttamisen synnyttämät vaikeudet Suomessa . 529
Myllytulli kannettiin henkiverona Pohjanmaalla vielä vuonna 1632 532
Vuonna 1632 ilmestynyt uusi sääntö myllytullista 532
Puromyllyjen hävittäminen 533
Viipurin käskynhaltijakunnassa kannettiin myllytullia henkiverona vielä vuosina 1632 ja 1633 535
Vuoden 1632 myöhemmillä valtiopäivillä puolustettiin käsimyllyjä 536
Suomessa jätettiin hävittämättä vielä säilyneet käsimyllyt . . . 537
Pohjanmaalla kannettiin vuoden 1632 säännön jälkeen myllytulli henkiverona 538

Pohjanmaalla täytyi vähentää myllytullin manttaalirahoja . . . 538
Ahvenanmaan myllytulli 539
Suomessa puuhattiin vuodesta 1631 alkaen uudestaan suurten kruunun myllyjen rakentamista 539
Myllytulli vuoden 1633 valtiopäivillä 540
Vuonna 1633 lakkautti hallitus mylly- ja pikku tullin koroituksen 54
Vuoden 1633 määräys maksaa verot ja myöskin myllytulli hopearahassa 542
Myllytulli muutettiin manttaalirahoiksi 543
Tyytymättömyyttä manttaalirahoihin 544
Ratsuväki koetti vapautua manttaalirahoista 544
Myllytullin summat eri vuosilta ynnä kolmen markan vero ja talarin sekä viiden markan vero 545
Lisäys 548
Suomen myllyt ennen vuotta 1625 548
Tietoja Varsinais-Suomen vesi- ja tuulimyllyistä vuoden 1625 jälkeen 550
Tietoja Ali-Satakunnan vesi- ja tuulimyllyistä vuonna 1630 . . . 552
Tietoja Raaseporin läänin tuuli- ja vesimyllyistä vuoden 1625 jälkeen 552
Tietoja Hämeen myllyistä vuonna 1633 553
Maamme käsimyllyt 553

9 Luku.

Pikku sotavero 555
Vuoden 1621 pikku sotavero 555
Vuoden 1622 „ „ 557
Pikku sotavero Ahvenanmaalla vuonna 1623 559
Vuosien 1624 ja 1625 pikku sotavero 559
Vuonna 1626 tapahtunut muutos pikku sotaveron kannossa . . . 559
Pikku sotaveron verokappalten hinnat 560
Pohjanmaa vapautettiin vuonna 1625 pikku sotaverosta 560
Pikku sotaveron lakkauttaminen 1632 561
Suomen pikku sotaveron summa vuodelta 1625 561

10 Luku.

Ruoturahat 563
Ruoturahain kanto ennen vuotta 1627 563
Määräykset ruoturahoista vuodelta 1627 563
Myöhempiä tietoja ruoturahoista 564
Sotaväen otto-vero 565
Keskustelut sotaväen-ottoverosta vuoden 1630 valtiopäivillä . . . 565
Hallituksen laatimat määräykset sotaväen-ottoveron kannosta . . 566
Pappien renkien vapautus sotaväen otto-verosta 569
Ratsuväen vapauttaminen samasta verosta 570
Suomesta saatu sotaväen-ottovero rahaksi laskettuna 571

11 Luku.

Maa-sotaväkeä varten kannetut pienet verot 573
Sotamies-apuvero 573
Henki-ratsuväen hevosia varten vuonna 1618 kannettu vero . . 574
Puolustuspuuhia Suomessa vuonna 1623 574
Maanpuolustus-vero 575
Ratsuväen matkavero 578
Pikku vero eli pikku apuvero 579
Ratsumies-vero 581
Varustus-apuvero 583
Suksivero Savossa 585
Seiväsvero Norrlannissa 585

12 Luku.

Merisotaväkeä varten suoritetut pienet verot 587
Linnaleiri-rahat 587
Maaseutulaisten velvollisuus ylläpitää meri-sotaväkeä 587
Meri-sotaväen muonavero vuodelta 1624 590

13 Luku.

Laivanrakennus-veroja 592
Lotjien rakennusvero tilivuodelta 1617 592

Lotjien rakennusvero tilivuodelta 1618 593
Espinki- eli laivavene-rakennusvero tilivuodelta 1622, osittain myös tilivuodelta 1621 595

14 Luku.

Tilapäisiä veroja 599
Venäläisten ja englantilaisten läheltilästen vero 599
Ahvenanmaan vero samaa tarkoitusta varten 601
Kruunausvero vuodelta 1617 601
Hautausvero vuodelta 1634 603

15 Luku.

Laittomia veroja ja mielivaltaista veronkantoa 605
Nimismies-vero 605
Keräjäkapat 606
Laamannein kantama *viljavero* 606
Joululahjat 606
Profossein vero 605
Markkina-muonarahat ja *pitkät kyydilsemiset* 606
Väärinkäytöksiä linnain rakennusveron kannossa 607
Elfsborgin lunnaitten kannossa tapahtuneita vääryyksiä 608
Paperirahat 608
Vuokraajista annettu julistus vuodelta 1622 609
Valitukset vuokraajista 1624 vuoden valtiopäivillä ja niitten johdosta annetut määräykset 610
1627 vuoden valtiopäivillä tehdyt valitukset vuokraajista ja hallituksen määräykset niiden johdosta 610
Väärinkäytöksiä veronkannossa Kustaa Aadolfin hallituksen lopussa 612
Apuvero Savonlinnan rakennukseen 613
Spitaalirahat 613
Vääryyttä veronkannossa Pohjanmaalla 614

16 Luku.

Loppukatsahdus Suomen veroseikkoihin 616
Valtion tulot Suomesta vuoden 1616 tienoilla 616

Suomen verojen summa vuonna 1625 617
„ „ „ „ 1634—35 622
Uusi suunta veronkannossa Kustaa Aadolfin hallitessa 622
Siirtyminen välillisiin veroihin 623
Kustaa Aadolfin ja Akseli Oxenstjernan veronkanto-järjestelmä . 627

17 Luku.

Inkerin ja Käkisalmen läänin verot 629
Veroyksikkö Inkerissä 629
„ Käkisalmen läänissä 631
Venäjän vallan ajoilta säilyneitä veroja 632
Ruotsin vallan aikana kannettuja veroja 634
Kymmenykset eli *vuotuinen vero* 634
Kymmenysten arvostelu Inkerissä 634
„ „ Käkisalmen läänissä 636
Vuotuisen veron eli kymmenysten summat Inkerissa ja Käkisalmen läänissä 637
Autiotalojen vero 638
Kaff-rahat ja *heinärahat* 638
Kruunun tulot linnain pelloista 638
Ruotsin hallituksen vuonna 1616 määräämä uusi vero 641
Linnankorjaus-vero Käkisalmen läänissä 1618 642
Rajakomisioonin elatustarpeitten vero Käkisalmen läänissä . . . 643
Venäjän lähettilästen vero Käkisalmen läänissä 643
Statie-vero 644
Saman veron kanto vuonna 1625 644
Sen kanto vuonna 1626 647
Saman veron kanto vuosina 1627 ja 1628 648
Saman veron summat vuodelta 1628 648
Inkerin pajarein vuonna 1634 tekemä valitus statie-verosta . . . 649
Inkerissa ja Käkisalmen läänissä löytyviä myllyjä 650
Myllytullin toimeenpanemisesta näissä maakunnissa vuonna 1626 annetut ohjeet 652
Vaikeuksia myllytullin määräämisessä kannettavaksi 653
Niilo Asserinpoika Mannerschildt laskee Narvan kaupungin ja Iivanlinnan kauppalan suoritettavaksi myllytullin vuonna 1627 654

Kuningas kehottaa Niilo Asserinpoikaa koettamaan saada myllytullin kannetuksi kaikkialla käskynhaltijakunnassaan . . 655
Kuningas moittii Niilo Asserinpoikaa leväperäisyydestä äsken mainitussa toimessa 655
Vuoden 1628 Inkerin ja Käkisalmen läänin tilissä tavattavat tiedot myllytullissa 655
Hallituksen vuonna 1633 antamia määräyksiä myllytullista . . . 656
Inkerin pajarein valitus myllytullista 656
Hallitus aikoi vuonna 1634 lakkauttaa myllytullin 657
Hallitus antoi vuonna 1635 uusia määräyksiä myllytullista . . . 657
Myllytullin kanto vuoden 1635 jälkeen 658
Muutamia tietoja Inkerin myllytullin rahamäärästä 658
Pikku sotavero 659
Tietoja tästä verosta vuosina 1628 ja 1629 659
Käkisalmen läänin pikku sotaveron summa 1632 660
Ratsumies-vero Inkerissä 660
Ratsumies-veron ohessa suoritettiin hevosia 661
Pikku tulli 661
Se pantiin Inkerissä toimeen vuonna 1623 661
Tietoja pikku tullista vuosilta 1624, 1626, 1627 662
Iivananlinnan kauppalan ja Käkisalmen kaupungin pikku tullin summa vuodelta 1628 663
Lihanmyyjäin ja leipurien aksiisi 663
Kapakat ja olut-aksiisi 664
Kalastukset 665
Kalastuksia ruvettiin Inkerissä antamaan vuokralle 665
Neljännen kalan saalis eli *jakokala* (lottfisken) 666
Saunain vuokrat 667
Lauttausrahat 667
Laamannin ja tuomarinrahat 667
Sakkorahat 668
Käkisalmen ja Pähkinänsaaren läänien talonpojat suostuvat suorittamaan vuosien 1629 ja 1630 viljaveron leivottuna leiväksi ja rahaveron verokappaleissa varman arvostelun mukaan . 669
Käkisalmen läänin talonpoikain velvollisuus toimittaa kruunulle tulevan rahaveron määräpaikkoihin 670

Käkisalmen läänin talonpoikain velvollisuus tehdä työtä Käkisalmen kaupungissa ja linnassa 671
Inkerin ja Käkisalmen läänin talonpoikain velvollisuus leipoa kruunulle leipää 671
Olkirahat 672
Desätiinirahat 675
Verot määrättiin 1630 maksettaviksi hopearahassa Inkerissä ja Käkisalmen läänissä 676
Veron vähennys katovuoden tähden Jaaman, Kaprion ja Iivananlinnan lääneissä 678
Verosummat Inkerissä ja Käkisalmen läänissä vuosina kohta Stolbovan rauhan jälkeen 678
Verosummat Inkerissä ja Käkisalmen läänissä vuosina 1628—34 . 681

Luettelo tässä tutkimuksessa mainituista veroista.

a) Suomessa.

Aitausvero 497 siv.
Aksiisit 498 ja 501 siv.
Arfda-penningar Ahvenanmaalta 322 siv.
Autiotaloin vero 347 siv.
Elfsborgin lunnaat 357 siv.
Elfsborgin lunnaitten komisarein paperirahat 608 siv.
Englannin lähettilästen vero. Katso Venäjän lähettilästen veroa.
Espinkirakennus-vero 595 siv.
Flöte-vero 325 siv.
Hautausvero vuonna 1634 603 siv.
Henki-ratsuväkeä varten kannettu vero tilivuodelta 1618 574 siv.
Joululahjat 606 siv.
Jousivero 330 siv.
Hylkeen-ihravero Ahvenanmaalla 322 siv.
Kajaanin ja Oulun linnan vero 491 siv.
Karja- ja kylvövero 432 siv.
Kaupunkien kontributiooni 465 siv.
Keräjäkapat eli keräjämuona 606 siv.
Ketunnahka-vero 344 siv.
Kolmen markan vero 519 siv.
Kruunausvero 1617 601 siv.
Kuuden markan vero. Katso talarin veroa.
Kylvövero. Katso karja- ja kylvöveroa.
Kyyditsemisrahat Ahvenanmaalla 322 siv.
„ Itä-Suomessa 607 siv.
Laamanninvero 353 siv.

Laamannein vaatima vilja- ja rahavero 606 siv.
Lehmävero-voi 325 ja 329 siv.
Linnaleirin rahat 587 siv.
Lotjain rakennusvero tilivuodelta 1617 592 siv.
„ „ tilivuodelta 1618 593 siv.
Lukkarin vakka eli lukkarin vero 323, 324, 325, 326, 329 siv.
Maanpuolustus-vero 575 siv.
Manttaalirahat (myllytullin) 543 siv.
Markan henkivero 511 siv.
Markkinamuona 607 siv.
Merisota-väen muonavero 590 siv.
Myllyjen rakennusvero vuodelta 1628 517 ja 518 siv.
Myllytulli eli myllyvero 502 siv.
Nimismies-vero 605 siv.
Nokkavero 325 ja 326 siv.
Papinrahat. Katso sotavarustus-veroa.
Papinvero 323, 324, 325, 326 ja 329 siv.
Pikku apuvero (myös ratsumies-veroksi nimitetty) 579 siv.
Pikku kontributiooni. Katso kolmen markan veroa.
Pikku sotavero 555 siv.
„ tulli 494 ja 501 siv.
„ vero. Katso pikku apuveroa
Profossein vangitsemisrahat 606 siv.
Päävero 322 siv.
Rakennusvero. Katso talviajoja.
Ratsumies-apuvero. Katso ratsumies-veroa.
Ratsumies-vero (myös ratsuväen matkaveroksi nimitetty) 581 siv.
Ratsuväen matkavero (myös ratsumies-veron nimellä) 578 ja 688 siv.
Ruokalisä. Katso papinveroa.
Ruokakala Ahvenanmaalla 322 siv.
Ruoturahat 563 siv.
Salpietarivero 414 siv.
Sarkavero Ahvenanmaalla 323 siv.
Seiväsvero Norrlannissa 585 siv.
Sotamies-apuvero 572 siv.
Sotavarustus-vero 387 siv.
Sotaväen-ottovero 565 siv.

Spitaalirahat 613 siv.
Suksivero Savossa 585 siv.
Talarin vero (kuuden markan vero) 521 siv.
Talon muonakalat Ahvenanmaalla 322 siv.
Talviajot 473 siv.
Tukholman linnan rakennusvero 480 siv.
Tuomarinvero 353 siv.
Tynnyrirahat 611 siv.
Vallityö-rahat 487 ja 490 siv.
Varustus-apuvero 583 siv.
Venäläisten ja englantilaisten lähettilästen vero 599 siv.
Vero sotaväen-ottoveron asiamiesten ylläpitämiseksi 571 siv.
Viiden markan vero. Katso talarin veroa.
Vuotuinen vero. Katso pääveroa
Väsbyn vero 488 ja 491 siv.
Uunirahat 499 ja 501 siv.
Yömaja-vero 409 siv.

b) Inkerissä ja Käkisalmen läänissä.

Aksiisit (nim. leipurien ja teurastajain) 664 siv.
Autiomaan-vero 633 siv.
Desätiinirahat 675 siv.
Jakokala (lottfisken) 666 siv.
Kaalimaan-vero 634 siv.
„Kaff“ rahat 633 siv.
Kalastusten tulot 666 siv.
Kapakkarahat ja tulot kruunun kapakoista 633 siv.
Kirjoitusrahat 633 siv.
Kirvesrahat 633 siv.
Kontributiooni. Katso statieta.
Kymmenykset 632 ja 634 siv.
Kymmenysrahat 633 siv.
Laamanninvero 667 siv.
Lauttausrahat (färjepenningar) 667 siv.
Linnankorjaus-vero Käkisalmen läänissä 642 siv.

Morsiusrahat 633 siv.
Myllymaksut 633 siv.
Myllytulli 652 siv.
Neljännen kalan saalis. Katso jakokalaa.
Olkirahat 633 ja 672 siv.
Olut-aksiisi 633 ja 665 siv.
Pikku sotavero 659 siv.
Päävero. Katso kymmenyksiä.
Rajakomisioonia varten kannettu vero Käkisalmen läänissä.
Ratsumies-vero Inkerissä 660 siv.
Sakkorahat 663 ja 668 siv.
Saunarahat 663 ja 667 siv.
Statie 644 siv.
Talonpoikain velvollisuus leipoa kruunulle leipää 671 siv.
„Tillsökens"rahat 633 siv.
Tuomarinvero 667 siv.
Työrahat 633 siv.
Työvelvollisuus Käkisalmen kaupungissa ja linnassa 671 siv.
Veistomies-rahat 633 siv.
Venäläisten lähettilästen vero 643 siv.
Vihkimisrahat 633 siv.

Ahvenan kongressin Suomelle tuottamista rasituksista.

Kirjoittanut

K. O. Lindeqvist.

Ahvenanmaa ja siihen kuuluvat saaret olivat sen jälkeen kuin Venäläiset sinne tulivat kokonaan hävitetyt vv. 1714—16; asukkaat olivat paenneet Ruotsin puolelle ja kaikki seudut olivat jääneet autioksi. Mutta alkuvuodesta v. 1718 alkaa vilkas elämä sen itäisessä osassa pienessä Löföön kylässä Vårdön saarella, joka kuuluu Sundin pitäjään. Jonkun aikaa oli jo keskusteltu rauhasta tsaarin ja Kaarle XII:nen välillä ja vihdoin määrättiin tämä paikka varsinaiseksi keskustelupaikaksi. Löföön kylä oli poltettu, ainoastaan kirkko jätetty seisomaan, mutta kalleudet siitäkin riistetyt. Venäjän hallitus piti huolta huoneiden aikaan saamisesta. Ja sen ottivat tehdäkseen rauhankeskusteluun määrätyt miehet, tunnettu valtiomies Ostermann ja kenraali Bruce. Varsinkin viime mainittu näkyy rakennuspuuhaa olleen johtamassa. Jo Helmikuussa saapuivat nämät herrat Turkuun ja seuraavan Maaliskuun 15 p:nä he näkyvät matkustaneen Ahvenaan. Siksi päiväksi vaaditaan Turun ken-

raalikuvernöörin kansliian kautta 10 hevosta Sauvon pitäjästä kyyditsemään heitä Ahvenaan. Rakennuspuuhat alkoivat. Nähtävästi siinä käytettiin Suomen talonpoikia, vaikka emme Douglasin kirjekirjassa ole määräystä tältä ajalta tavanneet. Pitkin Ahvenan saaristoa koottiin paraat rakennukset virkamiesten taloista; pappiloiden rakennukset ja myöskin paraat talonpoikien taloista otettiin. Ikkunat ja pellit haalittiin kokoon mantereen herraskartanoista, joissa ei isäntiä ollut. Kenraali Bruce oli näistä seikoista ilmottanut ruhtinas Galitsinille ja tämä taas vaatii kenr. kuvernööri Douglasta hankkimaan 145 ikkunaa ja 15 pelliä. Maaliskuun 13 p:nä käskee kenr. kuvernööri sentähden erästä majuri Anitzkoffia, jota usein käytettiin tällaisissa toimissa, ilmottamaan, mitkä talot Turun, Hämeen ja Helsingin piirissä olivat siinä kunnossa, että ikkunat ja pellit olivat tallella. Samaan aikaan käsketään muutamia vouteja hankkimaan samoja tarpeita; niiden luo lähetetty rakuuna kuljetti ne Turkuun [1]).

Täten saatiin tarpeelliset huoneet rakennetuksi Toukokuun alkuun, jolloin rauhan sovittajat kummaltakin puolen sinne saapuivat. Mutta myöhemmin rakennettiin lisää huoneita. Syyskuun 28 p:nä 1718 käskee Douglas kahta voutia hankkimaan 15 ikkunaa ja 6 pelliä Ahvenaan vietäväksi. Vielä seuraavana keväänä jatkettiin rakennuspuuhia. Maalisk. 17 p:nä käskee Douglas kenraali Brucen määräyksestä erästä kasakkaa kokoamaan taas pelliä ja ikkunoita, ja 40 miestä määrätään Korpoossa oleva kortteerimestari Greniff Ahvenaan toimittamaan; heillä tuli olla mukanaan kirves sekä $1^1/_2$ kuukauden ruokavarasto [2]).

[1]) Douglasin kirjekirja.

[2]) m. p., fol. 231. Samat miehet näkyvät karanneen sieltä, sillä Toukok. 11 p. kuulutetaan niiden kiinni-ottamista.

Näin muodostui Löföön kylään koko joukko rakennuksia. Ne olivat sijoitetut siten, että Ruotsalaiset ja Venäläiset asuivat toisistaan noin pyssynkannon matkan päässä. Kuuluisa matkustaja de la Motraye, joka kävi täälläkin matkoillaan, sanoo näitä pieniksi kyliksi (hameaux). Toista nimitettiin ruotsalaiseksi, toista venäläiseksi kortteeriksi. Näiden keskivälissä oli keskusteluhuoneusto, jossa oli sali ja kaksi kamaria [1]).

Tämä Löföön kongressi tuotti Suomen talonpojille paljon rasituksia lisään, vaikka niitä muutenkin oli sangen runsaasti. Ensiksi täytyi ylläpitää vilkasta yhteyttä mantereen ja Ahvenan välillä. Korpoon kautta liike kulki. Siitä Löfööseen oli tuolla noin 8 peninkulman pituisella matkalla neljä postiasemaa määrätty. Säännön mukaan oli yhteensä 8 venettä liikettä välittämässä, ja kussakin veneessä 9 miestä soutamassa. Rantapitäjien talonpojat olivat velvolliset tämän suorittamaan ja neljä viikkoa tavallisesti samat soutajat olivat toimessaan, jolloin voutien tuli pitää huolta vaihtamisesta. Omat ruokavarat tuli soutajilla olla mukanaan. Usein tarvittiin kuitenkin useampia veneitä tavaroiden kuljettamista varten. Niinpä Heinäkuun 3 p. 1718 Douglas käskee kahta rantapitäjien voutia hankkimaan 8 venettä edellisten lisäksi; neljän viikon ruokavaroilla tuli soutajien olla varustettuna. Kullakin vaihto-asemalla oli kaksi venäläistä korpraalia tai upsieria järjestystä ja valvontaa pitämässä, niinkuin kaikissa kestikievareissa mantereellakin. Veneitä ei saatu myöskään päästää yksinomaan talonpoikien kanssa menemään, vaan aina tuli venäläisen sotamiehen tai rakuunan olla mukana.

Myöskin koko etelä-Suomessa oli kyyditseminen kongres-

---

[1]) Voyages du Sr A. De la Motraye, Tome II, s. 434.

sin aikana tavallista rasittavampi. Sananviejiä kulki tavan takaa Pietarin ja Ahvenan välillä, jonka vuoksi kestikievareissa täytyi hevosten lukua lisätä. Maaliskuun 17 p. 1718 käsketään pitämään 10 hevosta kuriiria varten ennen määrättyin 8 lisäksi; Maalisk. 23 p. seuraavana vuonna, johon aikaan välillä keskeytyneet keskustelut taas alkoivat, määrää kenraalikuvernööri pitämään 15 hevosta kussakin kestikievarissa. Usein kulki ylhäisiä herroja ja niitä varten määrättiin lisään hevosia. Kun kongressin jäsenet tulivat, tarvitsivat he 40 hevosta kussakin postipaikassa. Luutnantti Babariken ja kortteerimestari Cholzefnikoff, joille oli kestikievarin valvonta määrätty, saavat Marraskuun 26 p. 1718 käskyn pitää 20 hevosta kussakin majatalossa Preussin lähettilästä Mardefeltia varten, joka oli ilmottanut aikovansa lähteä Pietariin. Elokuun lopussa, jolloin tsaaria odotettiin Turkuun, käsketään ylipäänsä pitämään hevosia varalla; lukua ei määrätä [1]).

Vielä ikävämpi ja raskaampi velvollisuus tuli voudeille hankkia ruokavaroja ja muita tarpeita kongressin jäseniä varten. Douglasin kautta nekin kaikki kulkivat. Kongressin jäsenet ilmottivat hänelle tarvittavansa; hän määräsi ne eri voutien kesken jaetuksi ja viime mainittujen tuli pitää huolta niiden kokoamisesta niinkuin veroistakin. Turun piirin pitäjät enimmän saivat suorittaa, mutta myöskin Porin, Helsingin ja Hämeen piireistä vaadittiin silloin tällöin ruokatavaroita. Kaikki nämät kuljetettiin ensin Korpooseen. Siellä oli jo ennen mainittu kortteerimestari Greniff saanut käskyn ottaa ne vastaan, antaa kuitin tuojille sekä toimittaa ne perille. Saman Greniffin piti uutterasti tiedustella mitä kongressin jäsenet tarvitsivat sekä ilmoittaa siitä Douglasille;

[1]) Douglasin kirjekirja.

samoin tuli hänen antaa ilmotus kenraalikuvernöörille kaikesta mitä hän oli vastaanottanut. Ankaran rangaistuksen uhalla käsketään hänen huolellisesti ja rehellisesti tehtävänsä suorittaa. Mutta sekaannuksia oli nähtävästi syntynyt varsinkin kielen tähden, sillä kesäkuun 25 p. 1718 määrää kenraalikuvernööri vouti Lydemanin ottamaan tuodut tavarat vastaan ja jättämään ne sittemmin yllä mainitulle Greniffille.

Katselkaammepa nyt mitä nuo rauhansovittajat tarvitsivat. Kenraalikuvernöörin kirjekirjasta me siitäkin voimme saada käsityksen. Toukokuussa 1718 oli tehty ylimalkainen luettelo niistä tarpeista, mitä kuukausittain olisi kenraalikuvernöörin-viraston kautta hankittava. Tässä luetellaan: 12 hyvää härkää, 60 lammasta, kanoja, hanhia, ankkoja niin paljon kuin voitaisiin hankkia, 1500 munaa, 6 puutaa voita, 8 vatia olutta, 4 tynnyriä sihdatuita jauhoja, 2 puutaa juustoa, 10 tynnyriä kauroja ja ohria elikoitten ruokkimista varten. Vielä on vaatimusten joukossa 8 hevosta ja miestä töitä varten, joita kuukausittain tai viikottain voisi vaihtaa, sekä 2 suurta venettä soutajineen [1]).

Tämän luettelon mukaan ei kuitenkaan toimittu, vaan sen mukaan koottiin ja lähetettiin elatusvaroja ja muita tarpeita, kuin vaadittiin. Niinpä käsketään Kesäkuun 21 p:nä 1718 kokoamaan Turun piiristä seuraavat tarpeet: 20 hyvää lihavaa härkää, 100 lammasta tai leikattua oinasta, 300 kananpoikaa, 1 leiv. voita joka pitäjästä, rapuja „niin paljon kuin suinkin saada voidaan“, 30 hanhea, 30 kalkkunaa, 60

---

[1]) Luetteloja on 2 kappaletta, toinen Toukokuun 31 p:ltä, toinen 15 p:ltä Löföössä päivättyjä; päivämäärät ovat nähtävästi kirjekirjassa tulleet vaihdoksiin, sillä se luettelo, jossa muutoksia tehdään, on 15 p:ltä, vaikka siinä viitataan edelliseen, joka on 31 p:ltä.

kanaa, 40 sorsaa, munia niin paljon kuin koota voidaan. 11 voudin kesken tämä määrätään jaettavaksi. Tavan takaa on tällaisia määräyksiä ruokavarojen kokoomisesta. Niinpä Elokuun 4 p:nä 1718 jaetaan taas 12 voudin hankittavaksi yksi lähetettävä osuus; Syyskuun 4 p:nä vaaditaan Turun piiristä 200 kanaa; saman kuun 26 p:nä 300 kanaa, 4500 munaa, 60 leiv. voita j. n. e. Varsinkin kanat, munat, kravut näkyvät olleen haluttuja, mutta myöskin lampaita ja leikattuja oinaita usein vaaditaan. Ja paljon nuo herrat näkyvät ruokavaroja ylipäänsä tarvinneen. Yhdellä kerralla käsketään Greniff esim. lähettämään yksinään kenraali Brucelle: 30 lammasta, 3 hyvää härkää, 8 pientä härkää, 5 tynnyriä ohria, 53 kanaa, 140 munaa, 14 leiv. voita, 10 kulia maltaita, 2 leiv. humaloita, 4 naarasmetsoa. Kanslianeuvos Ostermannille lähetetään samalla kertaa sama määrä ja lisäksi vielä: 27 hanhea, 4 sorsaa, 2 sikaa ja 4 kalkkunaa. Ja jotenkin usein näitä lähetyksiä vaaditaan; useita kertoja kuukaudessa suuria määriä; niin esim. Maalisk. 30 p:nä 1719 käsketään Ostermannille lähettämään 15 härkää ja 30 lammasta, ja Huhtikuun 4 p:nä annetaan taas käsky, että Ahvenaan piti lähetettämän 30 hyvää härkää ja 50 kanaa. Viimeinen lähetys, joka tavataan Douglasin kirjekirjassa, on Elokuun 28 p:ltä 1719 ja sisältää seuraavan jotenkin runsaan varaston: 50 härkää, 200 lammasta, 200 nuorta ja vanhaa kanaa, 3,000 munaa, 40 leiv. voita ja 30 porsasta.

Huomattava kuitenkin on, että lähettäminen ei käynyt säännöllisesti; tavan takaa tulee muistutuksia kongressin jäseniltä, milloin ei kaikkia vaadittuja ruokavaroja oltu saatu, milloin taas olivat elikot laihoja ja huonoja. Kerran esim. Greniff Korpoossa valittaa, että hänelle tuodut kanat olivat sokeita, jolloin hän saa kenraalikuvernööriltä käskyn vaihtaa ne talonpoikien terveisiin kanoihin.

Tuota elikoiden hankintaa koetettiin kuitenkin parantaa ja saada säännöllisemmäksi. Voutia usein muistutetaan siitä, etteivät saaneet laihoja lähettää, ja Tammikuun 19 p:nä 1719 annetaan määräys, että kaikki kootut elikot piti ensin tuotaman kussakin pitäjässä määrättyyn paikkaan ja siellä hyvin ruokittaman, kunnes ne käskettiin lähettää. Ei tämäkään keino näyttäytynyt tarkotuksenmukaiselta ja sen vuoksi määrättiin Meltolan kartano Paimiossa kruunun karjapaikaksi, jonne kaikki olisi koottavat. Tämä talo oli hävitetty, niinkuin useat muutkin kartanot; Heinäkuun 15 p. 1717 esim. käsketään sieltä tuomaan akkunoita Turkuun niin paljon kuin talonrengiltä joutaa. Mutta Maaliskuun 2 p:nä 1719 käsketään sen pitäjän voutia Leisteeniä korjauttamaan kartanon navettarakennukset. Sinne kootaan nyt ympäri maata karjaa; pitkin maanteitä on näitä alituisesti kulussa; toisinaan karjan kuljettajat karkaavat vieden karjan mukanaan; silloin voudit saavat toimekseen ottaa ne kiinni. Samoin vaaditaan karjan ylläpitämiseksi voutikunnista heiniä, ohria ja kauroja. Niinpä aluksi vaaditaan koko Turun piiristä kultakin manttaalilta: 3 leiv. heiniä, 1 kappa jauhoja sekä 1 kappa ohria tai kauroja. Samantapaisia määräyksiä annetaan tavan takaa. Mutta ei karja Meltolassakaan näy kaikin ajoin lihoneen; Heinäkuun 9 p:nä 1719 esim. käsketään vouti Leisteeniä hankkimaan parempaa laidunta, koska entinen on niin huonoa, että karja kuolee. Valvonta Meltolassa oli korpraali Petshoffilla; hänen apunaan oli oman maan mies Abraham Sohlberg; mutta kun tämä määrättiin majuri Anitskoffin mukana olemaan manttaalirevisioonissa, asetettiin toinen hänen sijaansa. Syksyllä Marraskuussa eräs Gabr. Korpæus sai tämän toimen. Näillekin tuli muutamien pitäjien suorittaa kuukausittain 1 tynnyri viljaa palkaksi. — Meltolasta nyt lähetettiin kenraalikuvernöörin määräyksen

saavuttua elikot Korpooseen, josta kortteerimestari Greniff toimitti ne määräpaikkaansa [1]).

Mutta paitsi elikoita ja muita ruokatavaroita vaadittiin Ahvenaan kaikellaisia muitakin tarpeita. Jo Maaliskuussa 1718 kootaan näitä herroja varten 54 tynnyriä 9 eri pitäjästä, 6 kustakin. Sinne lähetettiin liinakangasta; säkkiä koottiin pitäjistä eri tarpeiden kuljettamista varten. Kesäkuun 25 p. 1719 käsketään sinne lähettää 40 paria kärryjä. Humaloita, olutta ja paloviinaa sinne lähetettiin. Kerran sinne Turusta lähetettiin 1 ankkuri „hyvää ohraviinaa à 1 rupla kannulta" sekä samassa „1 viinapannu kaikkine tarpeineen makasiinista". Siellä olevia hevosia ja karjaa varten vaaditaan tavan takaa suuret määrät heiniä; niinpä Jouluk. 21 p. 1718 vaaditaan Taivassalosta 1,000 puutaa heiniä; Tammikuun 11 p. 1719 4,320 leiv. Helmikuun loppupuolella 1719 käsketään sinne lähettää 5,047 leiv. heiniä ja 40 tynnyriä ohria; Maaliskuun 17 p:nä taas 1,300 puutaa j. n. e.

Kaiken tämän lisäksi vaadittiin alituisesti työväkeä eri tehtäviin. Paitsi varsinaisia työmiehiä, käsketään sinne heinäajaksi miehiä; Syyskuun 4 p. 1718 käsketään 10 riskiä miestä heinäntekoon 14 päivän eväät mukanaan. Näitä ei kuitenkaan lähetetty heti, jonka vuoksi kenraalikuvernööri käskee Greniffin Korpoosta hankkimaan heti 30 miestä sinne lähetettäväksi, ja kun nämät olivat olleet siellä 8 päivää, oli toisia lähipitäjistä hankittava. Heinäkuun alussa 1719

[1]) Douglasin kirjekirja. Karjaa ei toimitettu Meltolasta yksinomaan kongressin jäsenille, vaan muillekin tärkeimmille henkilöille. Esim. Heinäk. 1 p. 1719 tilataan sieltä 10 hyvää lihavaa härkää, 20 lihavaa leikattua oinasta, 2 puutaa voita, 30 kanaa ja 300 tuoretta munaa hänen Suur-tsaarillisen majesteetin omiin tarpeisiin. Kongressin loputtuakin pidettiin kruunun karjaa Meltolassa.

määrätään taas 30 à 40 miestä Ahvenaan heinäntekoon. Jotta karkaaminen, josta usein valitettiin, estettäisiin, käskee Douglas Heinäkuun 26 p. 1719 Greniffin asettamaan jonkun starostin työmiehiä valvomaan.

Kaloja saadakseen vaativat kongressin jäsenet kalastajia Ahvenaan. Elokuun 23 p:nä 1718 sai Greniff käskyn hankkia „muutamia tottuneita kalastajia merenrannikoilta"; niilläkin tuli olla ruoka mukanaan. Tammikuun 21 p:nä 1719 velvoitetaan vouti Lydeman hankkimaan uusi parempi nuotta kenraali Brucea varten, koska ennen lähetetty ei ollut tarpeeksi suuri. Samoin vaaditaan talonpoikia siellä olevaa karjaa paimentamaan. Heinäkuun 26 p:nä 1719 vaatii Jaguschinski vaatteensa pesijöitä. Turun pormestari Lydemann toimitti 2 tätä varten Ahvenaan.

Kerrotusta käynee selville, kuinka suurena rasituksena tuo kongressi Suomelle oli, sekä virkamiehille että kansalle. Suuri osa kenraalikuvernöörin kirjevaihdosta tältä ajalta koskee näitä seikkoja. Siinä on pyyntöjä, käskyjä, muistutuksia, uhkauksia rakuunan lähetyksistä, huomautuksia valitusten johdosta, karanneiden työmiesten kiinniottamisesta, soutajien vaihtamisesta, veneiden huonoudesta, Greniffin epärehellisyydestä, karjan laihuudesta ja muusta sellaisesta. Itse kenraalikuvernöörille ja vielä vähemmin voudeille tuo oli huvitusta, sillä muutenkin oli köyhältä kansalta ja hävitetystä maasta vaikea saada niitä monellaisia veroja, joita vaadittiin. Jonkinlaista kohtuutta koetettiin ruokavaroja ja muita tarpeita koottaessa kyllä noudattaa; pitäjittäin ja manttaalittain niitä käsketään ottamaan. Mutta kun kiireellisesti tarvittiin, otettiin mistä pikemmin saatiin, ja Turun seudut suhteellisesti paljon enemmän kuin muut pitäjät saivat niitä suorittaa. Maksusta emme ole nähneet missäkään mainittavan, vaan otettiin ne nähtävästi ylimääräisenä vero-

tuksena. Ainoastaan kerran mainitaan, että kanslianeuvoksen (Ostermannin) rahalla oli ostettu 6 leiv. voita ja 32 kanaa, jotka Elokuun 19 p. 1719 lähetetyn käskyn kautta määrätään Ahvenaan lähetettäväksi.

Suomesta tuotiin kongressin jäsenille ruokavarat, paloviina, olut tai maltaat, joista olutta valmistettiin. Hienommat juomat tuotiin muualta. Ja näkyy niitäkin siellä runsaasti käytetyn. Sen käsityksen saa ainakin de la Motraye'n kertomuksesta, joka joutui kongressin viimeisinä päivinä Löfööseen. Englannin lähettiläs Carteret, joka hallituksensa puolesta tahtoi välittää rauhaa Pohjoismaissa, lähetti myöskin tsaarille rauhanehdotuksen. Eräs englantilainen aatelismies lähetettiin sitä viemään ja de la Motraye, joka silloin oleskeli Tukholmassa, lähti mukana sihteerin tointa hoitaakseen. Ensin tuli heidän käydä kongressin Venäjän hallituksen jäsenten luona, näyttää heille tuo rauhanehdotus sekä saada heidän lupansa tsaarin luo. Syyskuun 8 p:nä lähdettiin Tukholmasta; seuraavan puolipäivän aikaan he tulivat Lejsundiin, jossa oli Venäjän kaleereja; laivaston päälliköltä tuli heidän saada lupa. Hän ei laskenut heitä ennen lähtemään, kun olivat tyhjentäneet suuren määrän viinalaseja, Venäläisten suuremman kohteliaisuusvaatimusten mukaan, sanoo de la Motraye. Kuljettuaan tästä viisi penikulmaa saapuivat he Löfööseen, jossa ensin kävivät parooni Lilliensteдtin luona; Gyllenborg, Ruotsin toinen valtuutettu, oli Tukholmassa, eikä häntä enää päästetty palaamaan, ja Lilliensteдtkin oli jo saanut käskyn poistua kongressista. Lilliensteдt kutsui heidät päivällisille, joihin myöskin Venäjän valtuutetut Bruce, Ostermann ja Jaguschinski sekä Preussin ministeri Mardefelt saapuivat. Syötiin paljon, sanoo de la Motraye, ja juotiin vielä enemmän. Unkarin ja champagnen viinejä Bourgognen ja Pontac'in mukaan „ei säästetty"; sa-

nalla sanoen juotiin „*à la grec*“. Syyskuun 12 p:nä piti Lillienstedt jäähyväispäivälliset, koska kongressi jo oli julistettu loppuneeksi, eikä niissäkään viinejä säästetty. Seuraavana päivänä Venäjän lähettiläät ynnä Mardefelt pitivät Ostermannin luona päivälliset Ruotsalaisille. Monenlaisia juomia ja ennen kaikkia paljon viinejä oli runsaasti, „sillä niillä nämät herrat tavallisesti tahtovat vieraanvaraisuuttaan osottaa“. Vihdoin ruvettiin juomaan n. s. „bishoppia“, jonka valmistuksesta hän myöskin mainitsee. Tämä juoma oli tehty suureen maljaan ja kun sitä aljettiin juoda, sanoo de la Motraye ottaneensa vapauden esittää, että kongressi haudattaisiin „piispallisesti“ eli juhlallisesti, ja sen vuoksi mentäisiin keskusteluhuoneeseen tyhjentämään tuo malja. Kaikki suostuivat siihen. Jaguschinski, joka „bishopin“ oli valmistanut, järjesti juhlakulkueen ja antoi maljan tuoda sinne. Nyt asetuttiin entisen neuvospöydän ympäri; „bishoppi-malja“ pöydälle ja avuksi muutamia pulloja champagneviinejä. „Voidaan kyllä arvata seremoniian loppuosa“, sanoo sama kertoja, „sekä missä tilassa erottiin“; „ja niin loppui, lisää hän, tämä kuuluisa kongressi, yleisesti tunnettu Ahvenan kongressin nimellä“.[1]).

Seuraavana päivänä, Syyskuun 14, lähtivät kongressin jäsenet pois Löfööstä ja keskustelut rauhasta jätettiin Venäjän kanssa, Ruotsin hallitus kun toivoi muiden valtojen avulla saavansa edullisemmat rauhanehdot. Venäjän kaleerit, jotka kongressinkin vielä kestäessä olivat hävittäneet Ruotsin rannikoita, pitkittivät samaa. Ahvenaakin hävitettiin taas toistamiseen. Sundin pitäjäläiset valittavat, että kongressin loputtua poltettiin heidän huoneensa ja aitansa, ja paraat metsät sekä suurin osa pitäjää; tuo kauhea palo kesti

[1]) Voyages du Sr A. De la Motraye, Tome II, s. 434—6.

keskikesästä myöhäiseen syksyyn asti. Samoin sanovat Eckeröön talonpojat vihollisen v. 1719 polttaneen heidän postilaivansa ja muut aluksensa sekä kauheasti hävittäneen maata [1]).

Keväällä v. 1721 kokoontuivat rauhansovittajat molemmin puolin taas Uuteenkaupunkiin. Suomesta nytkin ruokavarat ja monellaiset muutkin tarpeet heille hankittiin; mutta tällä kertaa se ei ollut kenraalikuvernöörin toimena, vaan oli eri miehiä asetettu sitä varten; Ruotsin edusmiehille hankki kortteerimestari Tavast ja Venäläisille luutnantti Kaminin [1]). Miten tämä kävi ei meillä ole tarkempia tietoja; arvattavasti tuo kesä 1721 oli Suomen talonpojille siitä syystä tavallista raskaampi. Mutta Uudessakaupungissa saatiin ainakin rauha toimeen ja paremmat ajat oli sen kautta toivottavissa.

---

[1]) Sundin pitäjäläisten kirjoitus Turun maaherralle Maaliskuun 17 p:ltä 1723 (Aspelinin kopioimissa asiakirjoissa S. v. a:ssa); Ahvenan talonpoikien valituksia 1723 valtiopäivillä R. v. a:ssa. — 2) V. 1721 Verokirjat S. v. a:ssa.

Handlingar rörande Messenierne.

(Johan † 1636 och Arnold † 1651).

Meddelade af

K. G. Leinberg.

Bland värdefulla källor för finsk historia i äldre tid är en framstående plats tillförsäkrad det stora arbetet „Scondia Illustrata“ af svensken d:r Johan Messenius (f. 1579), hvilken dessutom genom sin „Rimkrönika om Finland och dess inbyggare“ gjort sig ett namn bland äldre finske historieskrifvare. Men icke ensamt genom sina skrifter har bemälde utländing trädt i förbindelse med vårt land. Under en lång tidsföljd har han dessutom ofrivilligt varit fjettrad vid Finland, då han i 19 år (1616—1635) till följd af politiska stämplingar satt fången på Kajaneborg, der han ock nedskref sina historiska arbeten. Äfven derefter blef han för alltid fästad vid vårt land, enär han efter sin frigifning och bosättning i Uleåborg blef der död (1636) och begrafven invid stadens kyrka.

Ett ytterligare bidrag till faderns tragiska öde kan man anse att Finland nödgats lemna dermed, att Johan Messenii son Arnold Johan (f. 1608), redan vid 16 års ålder tagen i fängsligt förvar såsom misstänkt att dela fa-

derns tänkesätt, hölls i 14 år från 1626 i fängelse å Kexholm. Frigifven härifrån 1640, erhöll han väl derefter någon godtgörelse, då han 1646 af drottning Kristina utnämndes till rikshistoriograf och dertill ännu följande år adlades; men sedermera blef han jämte sin son, den yngre Arnold Messenius, som var född på Kexholms fästning 1629, lagförd för politiska anslag och tillika med sonen aflifvad 1651.

Messeniernes förenämnda förhållanden till Finland och dess historia torde få anses såsom ett tillräckligt motiv dertill, att rum här beredts för offentliggörande af nedanstående ur Svenska Riksarkivet och Finlands Statsarkiv hemtade handlingar, bland hvilka ännu intagits tvenne rörande den svenske skalden Lars Wivallius, som för sitt giftermål under falskt namn (Erik Gyllenstierna) med en adelig dansk fröken Grip insattes i Messenii ställe å Kajaneborgs fästning och derifrån frigafs 1641. Sistnämnde tidpunkt för Wivallii frigifvande synes dock ha varit okänd för svenske forskare (jfr H. Hofberg, Svenskt biografiskt handlexikon).

Från Svenska Riksarkivet. Registratur 1608, fol. 516 v.

Pass for Johanne Messenio att drage till Suderkiöpingh och sedhan nedh till Wadstena. Af Vpsala then 22 Novemb. 1608.

Wij Carl etc. Göre witterligit at wij hafwa nådigest tillathet Höglärde Doctori Johannj Messenio huilken nijligen af fremmande land hijt in kommen är, och oss sin tienst hafuer uthi Vnderdånigheet præsenteret, thet han må drage medh sin hustro nedh till Suderköpingh, ther han sägher

sig hafwa sitt barn, tiänstefolck och tygh, och lathe komme thet op till Stockholm, och så sedhen begifwe sigh ifrå Suderkiöpingh nidh till Wadstena at besökie sine förähldrar och förwanther. Begäre förthenskuldh af alle Sueriges Rijkes trogne Vndersåther, ehuad ståndh och Condition the wäre kunne, att the för:te Doctorem Messenium uthi thenne sin resa icke förhindre eller förhindre lathe, vthan heller till thet bäste befordre, Såsom befale Lähns och Fierdingsmän, desslikes Gästgifwere att the lathe honom för betalningh bekomme fordenskap sampt maat och Öel. Där huar i sin stadh weet sigh efter rätte. Datum ut supra.

Från Svenska Riksarkivet. Registratur 1608, fol. 516.

Till F: N:de Hertigh Johan belangende D. Johan Messenio. Af Vpsala then 22 Novembris Åhr 1608.

Wij Carl etc. Tilbiude then Högborne Furste och Herre Her Johan Sueriges Rikes Arffurste och Hertigh till Östergötlandh, wår kiäre Brodhersson wår Fadherbroderlige kiärlige helsan sampt huad mere kiärt och gått som wij förmåh medh Gudh Alztigh tilförende. Högborne Furste elskelige kiäre Brodersson wij wele E: K:tt Fadherbrodherligen och kiärligen icke förholle at hijt ihn är kommen för någen tijdh sedhan, en som kallar sigh Doctorem Johannem Messenium, och säger sigh ware född vthi Wastena och vthi sin vngdom der han war ett barn, wart af Papisterne stulen hedhen af Riket och är sedhan vthi theres Scholer och Academier bådhe i Tysklandh och Italien blefuen tuchtedt och opfödd, Och efter han uthi Sexton Åhr sine Föräldrar och förwan-

ter icke hafwer seett weett och icke heller som han beretter om the äre lefwendes eller dödhe. Derföre hafwer han af oss begäret förloff at draga thijt nedher till Wadstena ther han är barnfödd, at besökie sine föräldrar och förwanther, om the till äfwentyrs ähnnu kunne ware i lifwet. Så aldenstund han är en Suspect person och kan til äfwentyrs sigh hoss E. K.t ahngifua och insinuere. Derföre så måste E. K.t see sigh för honom wäl före, och icke stelle troo till alt huad som han kan föregifua, vthen heller låtha, doch oförmärcht, hafwa ögat på honom och see till huadh som han tager sig före, och huru såsom han steller sine saker ahn. Huilket wij E. K. Fadherbroderligen och kiärligen icke hafue velat förholle. Och befale etc. Datum vt supra.

Från Svenska Riksarkivet. H. Carls Registratur 1609, fol. 41 v.

S. J. Bestelning för D. Johanne Meessenio Aff Stocholm den 23 Januarij, 1609.

Wij Carl etc. Göre witterligitt, att wij haffwe tagett Vthi wår befalningh och tienst Brewisare *Johannem Messenium Philosophiæ Doctorem*. Och skall han ware förplichtat, att ware oss wår elschelige käre husfru och Drottningh, så och Lifzarfwingar, Huldh, trogen och rättrådigh i alle sine lifzdager, Nytto och gagn sökie, skade och förderf i tiidh förekomme och afwärie effter sin yterste förmögenheet, och i alle måtte sigh Vthi wår tienst så förholle, som han will och kan, för Gudh, Osz och hwar Erligh Man tryggeligen tilswars ware, effter som hans ther opå gifne Revers Vthi Bookstafwen Vthwijsar. Och haffwe wi honom

till åhrligh löön och vppehälle nådigest tilsagdt att han åhrligen aff Tollen här i Stocholm bekomma skall Penninger Etthundrade Femtijie daler, Och aff oförlänt kyrkietijende Vthi Sudermanlandh Spanmåll Etthundrade femptije Tunnor. Befale fördenskuldh för:te wår Tollenär sampt Tijende Fougdten som nu ähr eller her effter förordnades warder, att the honom för:te penninger och Spanmåll åhrligen och så lenge han Vthi wår tienst brukat warder, Vthan någott hinder lefrere. Dette dee wette sig effterrätte. Datum ut supra.

Från Svenska Riksarkivet. Acta Historica. K. Gustaf II Adolfs tid 1612—1621.

Intyg af Joh. Messenius om skepparen Peder Anderssons välförhållande vid hans öfverförande till Wasa.

Efther thett Zedelwijsare, pedher Andersson, skepare ifrån perssiö [= Pedersöre] sochn, hafwer vthi Stocholm, efther then edle och wälborne herrens Marskalkens befalningh, migh med hustru, barn, pijgor, drängiar, drabanter och godz, intagett, på sin skuta, för frackt, hwilken honom af Landzherren, efther Marskalkeńs egen zedel skall blifwa tillständh, och mig wäl ledsagatt till wasa stadh, mädhan iagh för storm och köld, så seent på åhrett, icke längre medh honom til siös komma kunne, thär om han och Marskalkens befalningh hadhe, och han thär på nu begärer mitt witnesbördh; Therföre kan iagh medh rätta honom thett icke förneka, vthan witnar her medh thett han, som en förfaren siöman, näst gudh, migh hafwer uthur stor siönödh förhålpett, och thär ijenom ledett stoor skadhe på sin skuta, i

dett han en god deell af skips stammen på en blind klippa förloradhe: och sådant till ijtermera wisso wnder min handh. Actum Korssholm then 23 octobris, år 1616.

Johan. Messenius
manu propria.

hwad godzett bnlangar, han fört hafwer, för hwilket honom ähr tilsagd frackt, hafwer thet warit half fierdhe läst. Actum vt supra.

Utanskrift: Johannis Messenii Breef på Frackten her Jnnelyckt, et her Claes Horns Jnwijsning zedell.

Från Finlands Statsarkiv. N:o 4898, bl. 97.

Dässe effterschrifne Partzeler haffuer d. Johannes Messenius bekomit thill förterningh ått Sigh och Sitt Sälskap pååå $5^1/_2$ veckårs tidh

Skredh miöll	1	sp.
Oskredh Rågmiöll	1	T:na
Malt	1	T:na
Grijn	1	fj.
Smör	1	*L℔*
Humbla	1	*L℔*
Kött	3	*L℔*
S fisk	1	fj.
T fisk	1	*L℔*
Får	3	
Hööns	8	

[Härunder är följande qvittans, tecknad egenhändigt af Messenius:]

Bekennes migh Johan Messenius att hafwa bekommett förb:tt perszelar till mitt och mitt medföllies vppehälle som wåro 9 personer; och förmodar the godhe herrar Cammar Rådh sådant migh bestå mädhan högsta nödhen hafwer twingat migh här blifwa, och till min näringh thetta anamma: Tij iagh blef här indreffwen med en söndrig skuta och strax innefröss, och eij heller kunne iagh förr komma här ifrån öfwer land för oföre skull. Datum Korssholm then 20 Nouembris åhr 1616.

Johannes Messenius.

Från Finlands Statsarkiv. N:o 4909, bl. 124.

Till D: Iohannis Messenius s.[jelf] siunde*) hvar Månatt så lenge han är ahnhollen widh Caijaneborgh af Jost Mårtensson efter:ne Partzeler.

Miöll och Maltt	4 tunner
Humbla	1 ℔ 2 ℔
Smör	1 ℔ 2 ℔
Saltt	1 ℔ 2 ℔
Kiött och fläsk	5 ℔ 4 ℔
S. Lax	2 ℔
Strömingh	3 ℔ 4 ℔
Tårfisk	1 ℔ 2 ℔
Fåår	4 st:r

*) N:o 4898 bl. 98 har: Siette.

Hönns . . . . . 8 st:r
Grijn och Ertter . . . . 2 fj:r
Färsk fisk efther leegenheten.

Datum then 12 Octobris Åhr 1616.

Niels Bielcke
Friherre till Saalstadh

Niels Anderssonn

Dessa effter:ne Partzeler hafwer D: Iohannis Messenius bekommit På Otto Månader Begijnnandes denn 30 Nouembris 1616 in till 12 Julij Åhr 1617. Som Höffuitzmans Helie Jesperssons Memoriall uttwijsar som honom Leffuereradt och Prouianterat hafuer, det iagh honom tilhanda förschickatt hafuer af häredett

Och är

Spanne:ll	31	tunnor
Humbla	7	*L℔* 5 ½:r
Saltt	2	tunnor
Smör	11	*L℔* 1 ½
Tårrt kiött	16	*L℔* -
Oxar	2	st:r
Galtt	1	st:e
Fåår	36	st:r
Hönns	49	st:r
Tår gedder	10	*L℔* 2 ½
Tår Nårs	6	*L℔*
Saltt Lax	15	*L℔*

Från Finlands Statsarkiv, N:o 4907, bl. 7, och N:o 4914, bl. 149.

Ordningen der effter D. Johannes Messenius bekommer sijn Vttspijsning wedh Caijaneborghz Befestning effter K. M:tz Breef på sigh sijn Hustru och Tw Barn om månaden tilhope effter:ne Parzeler.

Miöll och Maltt . . . . 2½ T:na
Humbla . . . . . 10 ℔
Smör . . . . . 10 ℔
Saltt . . . . . 10 ℔
Kiött och flesk . . . . 2 ℒ 16 ℔
Tårfisk . . . . . 16 ℔
Strömingh . . . . . 3 ℒ 4 ℔
Fersk fisk efther legenheten.

Datum Stocholm den 2 Julij Åhr 1617.

Broor Anderssonn.

— bl. 8.

Bekennes Jagh Helie Jespersson Capteen på Caijaneborgs Befestning, dett D. Iohannis Messenius hafuer bekommit sijn heele åhrs kåsth effter den Ordningh som Cammarådh honom medhdeelt hafuer af ehrligh och förståndigh Befalningzman Jost Mårthensson. Att så i sanningh ähr med mijn eghen hand vnder schriffuit. Datum Wlå den 20 Octobris åhr 1617.

Hellghe Jesperson.

Från Svenska Riksarkivet. Ur 1619 års Registratur, fol. 5—6.

Swar opå Erich Hares skrifwelse Datum Brabårgh 9 Januarii 1619.

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

Du förmäler och, att D. Meszenius är siukligh, Så befale wij, att du icke låter honom lijda någon nödh vti sijn förtäring, Utan hålt honom wäl som tillförende befalet är. Gud befalendes. Datum vt supra.

Från Svenska Riksarkivet. Acta Historica. Drottning Christinas Förmyndareregering 1633, 34.

Edle, Nådighe, och Wälbårne Herrar, Som Sweriges Rijkes regerning, på thenne tijdh förestå, Nijt, en ödmiuck och troplichtigh helsningh, sampt Flittigh tackseijelse, för all benegenhett, Påminner Jag E.^{s} Nådh och härlighett, här medh ganska vnderdånlig:^{n}, thet Jagh eländigh Fånge haffwer skrifwit E: N: och H:^{tt} till, om Min ynckelige lägenhett, för tw åhr sedhan, och medler tijdh haffwer Jagh inthet förmått besökia E:^{s} N: och H:^{tt} för än nu, medh mijna skrifwelser; thz Jagh doch gärna giordt hadhe, och nödhen fordrar; hälst medhan Jagh inthz swar än haffwer bekommit, på samma min ödmiuka begäran: Förty, Jagh haff:^{r} warit här till Siuck, öffwer ett åhr, och thz förnämlighen aff långligit och beswärliget Fängzle; thes lijkest och af Stoort arbethe: Effter Jagh haffwer warit Fången på adorttondhe åhret, och thes förinnan, ett sådant wärck förfärdighat, som aldrigh tilförene i Swerighe seedt åhr; Så som Jagh E: N: och H:^{tt} läät förnimma mz samma mitt

breff, och elliest här mången man skådat haffwer; Så Gudh synes skeenbarlighen thenna lägenhett haffwa länge sedan ther till för ärnadt; Såsom Jagh elliest aldrigh hadhe kunnat thz så vthrätta; Och må förthenskull thetta låfligha wärck medh rätta, heta, Som thz och hether: Suecia illustrata: huilcket begrijper 17 delar; och förhåppas Jagh visserlighen, att thz skall migh förlåssa, om min oskyllighett thz icke förmå beställa, och är thz lijka, huilchet thera Sådana Christelighe barmherttighett vträtter, allenest Jagh af en så långligh bestryckningh bliffwer hulpin; ther om Jagh och nu bedher E:s N: och H:tt ödmiuckelign i Jesu nampn, huilchet E:s och H:tt ähr inthet Swårtt att göra, effter all machten, står nu i E:s N: och H:tz händher: Theslijkest ähr Jagh thes förinnan och ödmiukeligh till E:s N: och H:tt bönfallandes, om ett barmhertigt bijståndh, Nemligen, att aldenstund, här Slätt inthet wanckar till kiöps, ther medh Jagh migh nära kan för the Penningr E:s N: och H:tt, migh gunstelign til vphälle haffwe deputerat, vthan Menniskior ähro här af hunger dödhe wårdne, the andre tiggia af Migh, som inthet haffver, the thär skulle migh Födhan sälia: Thesförvthan hwad the haffwa, som doch swåra lijthet är, ähr thz så dyrt, att thz som kostadhe för en half, ther begära the före 6 ℳ. Så att Jagh inthz förmå, sådana min nödtårfft lössa, medh thz vnderhål E:s N: och H:tt migh gunsteligen haffwe förordnat: Hadhe Jagh, förthenskull, här länge sedhan, af hunger varit dödh, Om Jagh iche sielf något lijthet Booskap hölle, huilchen Jagh Födher medh stor mödha; Och om Min Fattighe hustru migh iche Sålunda i många Åhr, födt hadhe: Men nu tager flugx medh henne Siukdomen til, Så att hon lengre sådant iche förmår; Therföre effter hon ähr tillika här, Gudh bettre, medh migh Fången, och S. Konungen haffwer henne med sitt

Breff, giffwit förlåff att hon i Österbåthn, hwar, och när, henne lyster reesa må, och vij i sådana nödh här Stadde ärom, Såsom iche heller leffwa kunnom, vthan maatt, thet E:s N: och H:tt ville nådigst och effterlåta, henne effter samma breffz lydelse, att besökia här godt fålck om hielp: här på förmodhar Jagh, medh högste åstundan ett behageligit swar, af E: N: och härlighett. Och befaler j medler tijdh, sampt altijdh, E:s N: och H:tt vndher Gudz beskärm, hastigt af Caijaneborgh den 2 Augusti, Åhr 1633.

E:s N. och härlighett
Altijdh tienstvillige

Jahan Messenius.

Från Svenska Riksarkivet. Registratur 1634 I. b. April—Juli, fol. 402. Datum Stockholm d. 22 Majus 1634.

Till Stådthållaren på Kexholm Hindrich Månsson om den Vnge Messenio.

Christina etc.

Wår gunst etc. Wij hafwe förstådt Her Stådthållare af Edher schrifwellse till Wällb: Her Johan Skytte, huruledes den Vnge Messenius skall sigh motwilligen der hoos eder förhålla, så att Han oachtandes dett straff honom nu pålagtt är, dageligen förwärras. Och fördenskull förfråge eder, om han icke skall transporteras där ifrån till Nötebårg: Så emädan wij intett see huru han mera där skall vndkomma än på Kexholm: Alttså wele wij, att han blifwer

där qwar och hwar han icke elliest j späcktt will lefwa, då medh Järn eller annat Häffte, effter som j befinne dett giörass behof strängiare må hållen wara. Edher Gudh etc.

G. G. O. JD: CC: PB: CF:

Från Svenska Riksarkivet. Registratur 1635. Julii—Dec., fol. 1120. Datum Stockholm d. 27 November 1635.

Till Melcher Wernstedt att han försänder Wivallium till Caianeborg vthi förra Messenij fängellsse att förwaras.

Christina etc.

Wår gunst etc. Alldenstund Her Landzhöfdinge, Wij haffue nådigst vndt och effterlåtit, det den gamble Messenius här effter må bliffua uthi Vla Stadh, och sigh der roligen och stilla förhålla, finne och der hoos icke tienligit och godt wara att Wivallius och bliffuer der qwar Hwarföre befalle wij Eder nådeligen, att J strax försände Wivallium till Caianeborg, och honom uthi förra Messenij fängellsse wäl förwara låta. Hwilcket I således effterkomma wele. Och befalle.

G. G. O. JDLG. CF. PSP. G. B. O.

Från Svenska Riksarkivet. Registratur 1635. Julii—Dec., fol. 1145. Dat. Stockholm d. 4 December 1635.

Till D. Messenium att han informerar M. Ericum Upsaliensem vti sijne Historiske Skriffter.

Christina etc.

Wår gunst etc. Hwad I haffwe D. Messeni, igenom Landz Höffdingen Wärnstedt Oss vnderdånigst föredraga låtitt, deropå hafwe wij Oss för detta nådigst förklarat, efftersom I af honom görligen förnimmandes warde. Hafwe och nu opå eder anfordran, förordnat een Studiosum, som af eder skall een grundeligh information der in loco taga öfwer dett opere Historico j vnder henderna hafwa, och till den ända brefwijsare M. Ericum Johannis Upsaliensem till eder affärda låtet, och honom j befalning gifwit, sedan han om sakerne af eder wäll informerat, medh samma Arbethe förfoga sig hijt öfwer, då wij meena, sedan wij dett hafwa pröfwat nyttigt, publicera och aff tryckett vttgå låta. Twifle och intett, att såsom samme Acta ju skola lända Fädernesslandet till Heder och nytto, så warde och I honom dem trooligen Communicerandes, Och wij framdeles än ytterligare wele sådant emot eder med gunst och nåde erkenna. Och befale etc.

G. G. O: JD: CF: PS: G. B. O:

[Foll. 1145 o. 1146 innehålla Jnstruction (af d. 5 Dec. 1635) hwar effter H. K. M:tt nådigst will att att M. Ericus Johannis Upsaliensis uthi dett ährende honom hoos D. Messenium att förrätta ähr pålagdh wordet, sig förhålla skall.]

Från Svenska Riksarkivet. Registr. 1636, fol. 142.

Till M. Ericum Johannis om Messenij arbete.

Christina etc.

Wår gunst etc. Wij förnimme M. Erice Johannis af eder Vnderdånige skrifwellse daterat Vla den 26 Januarij huruledes Messenius skall hafwa beskrifwit historiam Schondicam i Tiugu tomis med någodt annadt arbete som hans hijdt sende designation Vtwijser, och j till at vtskrifwa nu j wärckedt ähre. Så emedan j der hoos berätte, som skulle Messenius difficultera samma arbete ifrån sig at släppa för än thet vtaff trijckedt publicerad warder, Tij kunne wij wäll lijda at thet komme j dagzliusedt, så frampt thet elliest vtaf then importance och wärde kan wara, hwillcked här censureres moste, Och ähr fördenskull wår befallning att j giörendes eder flijt med snaraste som ske kan, at expediera eder vthi reenskrifwandedt af be:te arbete, förskicke sedan een eller twå af the tomis hijdt, så lenge wij dem först kunne öfwersee låtha, och sedan wår förklaring gifwa, huru wij med samma arbete weele hollett hafwa. Gudh. Stockh. d. 24 Martius 1636.

G. G. O. C. C. G. P. Sp. G. B. O.

Från Svenska Riksarkivet. Registr. 1636, fol. 399.

Till M. Ericum Johannis uthi Vlå, att han forttfahr med Messinij arbetes reentskrifwande.

Christina etc.

Wår gunst etc. Vtaff de skriffwellsser M:r Erice Johannis och dee hijdtskickade 37. arck af Messenij första

tomo Schondiæ illustratae, see wij huru wijda till den 20 Aprilis j be:te arbetes reenskrifwande Kompne woro, och twifle intedt Vthan att j nu sedermehre en god deell skole hafwa afskrifwitt, medan som j för den orsaken skull af oss dijdt ähre förordnade. Wij befahle eder derföre att j sende efter handen hijdt hwad som således afskrifwitt warder, och vthi dett öfrige ingen flijt spare att thedt tillijka snartt må fulländadt bliffwa. J medler tijd wele wij hwad vtaff be:te arbete hijdt sendes, effter som thz ankommer censurera låta, och Messenio wår nådige meening ther öfwer sedan gifwa tillkänna. Gudh Allzmechtigh etc. Stockh. d. 15 Junij 1636.

G. G. O. JD. C. P. B. C. B.

Från Svenska Riksarkivet. Registr. 1636, fol. 713.

Till M. Ericum Johannis, att han widh Messenij arbetes förfärdigande det strax effter handen hijt till H:nes K. M:tz Cantzlie förskickar. Stockholm d. 8 Oct. 1636.

Christina etc.

Wår gunst etc. I förmäle M. Erice Johannis vthi eder skriffuelsse dat: den 14 Augusti, huru wida Messenius ähr kommen medh sitt arbete, och dee difficulteter han gör till att låta eder aff be:te sitt arbete något widere reent skriffua, medh mindre hans Sohn vthur sitt fängzle må eliberera bliffua. Så haffue Wij här om skriffuit till Landzhöfdingen i Öster Norlandet det be:te Messenio han sådant skall förehålla och giffua honom till förstå, att hwar han icke bättre will betänckia den nådh honom ähr wederfah-

ren, och låta eder affskriffua bem:te sitt arbete, Då skall han bliffua förd i förra wilkohr till Caianeborg, Men hwar han sigh och accommoderar, tå farer medh be:te reentskriffuande foort, och såsom det warder förfärdigat skicker det effter handen hijt till wårt Cantzlie. Gudh etc.

G. G. O: JDLG: C. C: A. O: G. B. O:

Från Svenska Riksarkivet. Registr. 1636, fol. 848.

Till Melcher Wernstedt, om framledne Messenio och Hans Son. Stockholm d. 10 Decemb. 1636.

Christina etc.

Wår ynnest etc. Wij förnimme Her Landz Höffdinge Melcher Wernstedt aff eder skriffuelse daterat Vlaborg den 10 Novemb. huru som Messenius tå nyligen igenom döden war affgången, och dhet hans hustru begärer att motte fåå föra hans lijk till Wadstena, och hennes Sohn tillijka kunna förloffuas att komma dijt till Vhlå och beledsaga fadrens lijk till dess lägerstadh. Till nådigt swar wetter, att endoch wij inthet obenägne äre Messenij Enckia här vthinnan att gratificera, finne wij likwäl effter som närwarande tijdh förewetter, sådant inthet att kunna skee, ty att föra Messenij lijk der ifrån och till Wadstena är wägen nu alt för lång och beswärligh, Så begraffues icke nu mehra några Lijk vthi Wadstena Closter, och är Gudz Jord allestädes hwad heller han der i Vhla eller på någon annan ort begraffuen warder, Sohnen den Vnge Messenius kan och fuller framdeles bliffua sitt fängelse quitt, när man först får see, hwad bättring han' ännu spöria låter. Anlangande elliest Messe-

senij qvarlåtne arbete der öffuer kunne I accordera med Enckian, att hon dhet nu strax släpper ifrån sigh, och försäkra hänne opå fyra eller femhundrade Daler Swenskt Sölfuermynt derföre till att bekomma, sändande så be:ta arbete, nu medan winteren är, wäl förwarat hijt till wårt Cantzlij. Och Befalle eder etc.

GG: JDL. C.C. A.O. Å Axelsson.

Från Svenska Riksarkivet. Ankomne och afgångne bref från och till H. K. M:t och de fem Collegiis j Sverige ifrån och till General Gouverneuren j Finland Greff Peer Brahe för åren 1637—1640.

Till Hennes Konngl. Maij:t om den Vnge Arnoldo Messenio som sitter fängslat på Kexholms befästning. Dat. Abo Slått den 16 Novembris 1639.

Stormechtigeste Drotning
Allernådigeste Fröken.

E. K. M:t kan Jagh här medh Vnderdånigest icke oförmält låta, att efftersåsom den Vnge Arnoldus Messenius som sitter fängzligh på Kexholms befästning hafwer vthi dee åtskillige twenne Resor mädan iagh där sammastädes warit hafwer sigh beklagadh öfwer samma sitt långliga fängelse på det högsta, och ödmiukeligest ahnhålledh att han een gång måtte där ifrå libereres om icke wijdare då på någon orth där han sigh någodt arbete företaga kunde, Vthlåfwandes att willia hålla sig stilla och roligen, Jagh hafwer fördenskull widh detta tillfälle icke Vnderlåta kunnadt E. K. M:t Vthi Vnderdånigheet sådant att andraga,

Och där E. K. M:t af gunst och Warkundsamheet allernådigest täcktes honom där medh så wijda benåda, Syndtes thet fuller vara Christeligidt, hälst mädan han förmedelst samma sitt långlige sittiande hafwer alredo råkadt uthi een stoor och nästan oboteligh Siukdom, där medh han dagligen drages, Ibland annadt Watusotten, är elliest gifft och hafver några barn, communicerar medh andra j församblingen och går till Herrans Höghwärdige Sacrament. Och ändogh Man kunde den Argwåhn till honom draga lijkasom han skulle någodt ondt åstad komma, Så synes thet dock icke wäl kunna skee, efftersåsom han war een Vng dreng ehuar han först bleff satt, och Staten den honom obekänd är, är fast annorlunda nu ähn som på den tijdh, hafwer icke heller någon credijt eller ahnseende j wärlden där medh han någodt practicabelt vthrätta kan, E. K. M:tz allernådigeste gådt finnande fördenskull heemstält, huru wijda E. K. M:t nådigest behagar att han måtte komma löss, eller och som förb:t är, där det icke skee kunde honom ett wist ställe Vnnas måtte där han kunde wara stilla och hafwa någodh förhånden, Och säge han fuller hälst som man för nimmer att han komme dijt som hans Moder är, opå thet han kunde öfverkomma dhe Skrifter och thet arbete som hans fader hafwer hafft och begynt att ställa uthi wärkedt, Här opå E. K. M:tz allernådigeste Swar och förklaring medh första iagh Vnderdånigest förwänter, opå thet iagh må weta migh emot honom således att förklara någodt trösteligit. Och will så etc.

Per Brahe.

Från Svenska Riksarkivet. Registratur 1640 Jan.—Junii, fol. 355.

Till General Gouv: G. Per Brahe at låta taga den vnge Messenium vthur Fängelsett och settia sigh neder j Åbo.

Christina etc.

Wår synnerlige ynnest etc. Wij förnimme her General Gouverneur af edert bref dateradh Åbo den 16 Novembris, hwad j förmäle om then vnge Messenio, att må bliffua förlossadh uthur sitt fängelsse. Så aldenstund wij befinne dee skähl j införe, wara sådanne att honom Messenio någon frijhet och wederqueckelse uthaff dette sitt wilkohr och fängelsse, wäl kan wara till effterlåtha, hälst j anseende, om han sigh här effter något ondt ähn wille företaga, schall han nu mehr föga kunna uthrätta; låthe fördenskuldh oss behaga, at han Messenius må slippa uthur berörde sitt fängelsse, och kunne j, effter som han föreslår att wela taga sigh något wist arbethe före, hälst uthaf dedh hans Fadher för honom haffuer hafft uthi wärckett, låta honom till den ända komma till Åbo och sigh der nedersättia, warnandes honom här jempte att han sigh rooligen och stilla förhåller. Och befalle Eder Gudh Alz. etc. Datum Nyköping den 26 Martius Anno 1640.

G. G. JDLG. C. C. G. A. O. G. O. B.

Från Svenska Riksarkivet. Ankomne och afgångne bref från och till H. K. M:t och de fem Collegiis i Sverige ifrån och till General Gouverneuren j Finland Greff Peer Brahe för åren 1637—1640.

Till H. K. M:t om den Vnge Messenij aflåssning ifrån sitt fängelse. Daterat Åbo den 6 Julij 1640.

Stormächtigeste Dråtning
Allernådigeste Fröken.

E. K. M:tz Allenådigeste Skrijfwelse, Daterat Nykiöping den 26 Martij Nästförleden hafwer Jagh för detta Vnderdånigest Vndfångedh där Vthinnan E. K. M:t allernådigest bewilliar at den Vnge Messenius må slippa uthur sitt Fängelse och sigh till någon Frijhet och wederqweckelse komma på sijna frija fötter, Så hafwer Jagh strax och så snart samma E. K. M:tz allernådigeste breeff hijt ankom, låtit honom genom min Skrijfwelse till Landzhöfdingen opå Kexholm Magnum Nyerådt sådan hugneligh och Gladeligh tijdender förnimma där på han samma sitt fängelse således strax är worden endtledigadt, och begifwit sig hijt till Åbo. Och aldenstundh han högeligen åstundar at komma till E: K: M:t görandes E: K: M:t Vnderdånigest sin plicht skyllige tackseijelse, och därhoos förnimma hwad E: K: M:t kan allernådigest hafwa honom wijdare at påläggie och befala, Jagh hafwer fördenskull honom nu där hädan förafskiedigadt Vthi den Vnderdånigaste förhåpning at E: K: M:t bewijsar honom all Konungzligh Gunst och Nåde och at han till ett Nådigt afskeedh medh forderligaste komma måtte; Elliest hafwer Jagh opå E: K: M:tz allernådigaste behagh för hans fattigdom skull låtit försee honom medh kläder effter nödhtårfften sampt 20 Daler Sölfwermynt till Tärepen-

ningar; Samalunda låtit honom föllie sin hustru och Barn till Vppehälle sine peninger effter Staten Jn till Nyåhredh Nästkommande effter han som allom wäl wetterligidt är hafwer slät inthet til bästa. Förhåppas altså Vnderdånigest at E: K: M:t sigh sådant alt allernådigest behaga låter, Och will så här medh och altijdh etc.

Peer Brahe.

Från Finlands Statsarkiv. *Gottlundska Samlingen.*

Stormechtighe Drottning, Högborne Fröcken etc.

Att iagh armbe Man till ijdkeligh älendigheet måtte född wara. Vthwijser mit jämmerliga Närwarandhe Tillstånd, Tij thet icke så snart kunnat skeett, att iagh E:s K: M:th för skedde förlåssning fått Tacksäijelsse heembera, för än Jagh nu genast om Nij pardon Till E:s K: M:th måst igen fängzligh bönfalla. Ther till en stor reddhågha allenast Orsack warit, som der vthaf fathadz, att iagh min oroligh Modhers Borttryckiandhe, med alle min S: Fadhers Skrifter till Polan förnummit, huilket iagh befruchtadhe med Onådher in vpå migh skulle blifua hembnat. Alltså Tryggheet och legd ifrån en neutral ort igiönöm Supplicerande att förmå Till E:s M:tz Agent vthj Öresund migh welat begifua: Doch för Samweetz qwal skuld vppå Gränssen af egen Willia migh fången gifuitt, Och så nu vthj går hijt in i Smediegården fängzligh fördh worden. Till E:s M:th fördenskuld bönfallandhes, att E:s M:tt som en höghmild och warkundsam drottning i giönom sin Konungzlige förmåghan för Christi Blodz skuld thz wille åstadh komma, att iagh som nu allaredha Sexton åhr hårdt fången warit

min Modhers onda förhållan, icke till wijdhare Onådher måtte åtniuta; Och för än iagh till förtwiflan igiönöm längre fängelsse skulle bracht warda, önskadhe iagh att mit Lijf heller lätes migh ifrån tages. Men Medhler tijd ifrån E:s M:tt en Nådig resolution kan öfwerkommas, Supplicerar iagh hierteligen om ett lindrigare fängelsse med frij gång vthe på Smediegården, Sampt att iagh älliest arme Man för min fattigdoms skuld med någon Lijffz dagligha Nähring vthur Slotzköket måtte försörgd warda. Med huilket alt icke allenast E:s M:tt min skyldighe Bön vthan och min fattighe Hustrus och fyra alt för små Barns (: Som iagh i Carelen leefft :) Till Gudh wardher vpwäckiandes, Om E:s M:tz tijmligha och ewigha Bekröning. Vnder thes altzmechtige Beskydd iagh E:s M:tt Vnderdånligen befaller. Aff mit älendige Fängelsse Den 18 Augusti 1640.

E: M:tz

ödmiuke och vnderdånige
Tiänare

Arnoldus Messenius.

Från Svenska Riksarkivet. Registr. 1640 Juli—Dec., fol. 1044.

Till Rickz- och Cammer Rådh att giffua Arnoldo Messenio en kappa och klädning, sampt Etthundrade D:r sillffuermynt.

Christina etc.

Wår etc. Effter som, Troo Män Rickz- och Cammer Rådh, wij haffua af gunst och nåde giffuit Arnoldo Messenio förlof och tillstånd att förreesa åth Tyschland, till

sin Moder, hwarest hon kan wara till finnandes, till den ände enkannerligen att han skall förskaffa hijt in det arbetet som hans fader i sitt fängelsse giordt haffuer, Huarföre befalle wij eder nådeligen att I låte giffua honom så mycket gott kläde som han kan behöffua till kappa och en klädning ifrån hand och till foot, samt hwad mehra där till hörer, såsom och 100. D:r S:mt till resepenningar, enähr han Där på fordrandes warder. Gudh etc. Stockholm d. 29 Sept. 1640.

G. G. O: JDLG: C. F. A. O. C. B^de.

Från Svenska Riksarkivet. Registr. 1641. 1 Del, fol. 160.

Till Melcher Wernstedt, att han låter Wivallum komma vthur sitt fängellse.

Christina etc.

Wår ynnest etc. Wij förhålla Eder Her Landzhöfdinge Melchor Wernstedt nådeligen icke, att Laurentius Wivallius hafwer för någon tijd sedan hoos oss insinuera låtet een supplication och der vthi vnderdånigst ansökt om förlossning vthur sitt fängellse som han nu öffuer 6 åhr vthj Caianeborg hafuer för sine begångne acter sutit vthj: Nu såsom wij detta hans vnderdåniga ansökiande medh nådher haffuer anhört i anseende, att han en sådan lång och rum tijdh vthj fängellset haffuer plichtat, Tij ähr här med til eder wår Nådiga willie och Befallning att i honom Vthur sitt häfft och fängellse frijgiffuin, och låte honom komma hijt öffuer till Stockholm och här wår wijdare Willia och förordning förwänta, Dett i sålunda effterkomma weele. Gudh alzmechtig etc. Stockholm d. 1 Martii 1641.

MS. JDL. C. G. A. O. G. O. B.

Från Svenska Riksarkivet. Registr. 1641. 1 Del, fol. 587.

Till K. Cammarrådh för Arnoldi Messenij hustru Valborg Abrahams Dotter att bekomma 50 D:r Sölfmynt denne gången.

Christina etc.

Wår synnerlige ynnest och nådige benägenheet medh Gudh etc. Wi hafue, troogne Män respective Rijkz- och Cammerrådh af gunst och nådhe vpå brefwijserskes Walborgh Abrahams Dotters Arnoldi Messenij hustrus ödmiucke ansökiande, Vthj anseendhe af hennes fattige tillståndh och att hon fast ringa hafuer till sitt och sine barns vppehället, efterlåthet henne för denne gången att bekomma, femptio Daler Sölfwermynt, befalle eder för den skull nådeligen, att I bem:te 50 Dal: Sölfwermynt henne tillställe och lefwerere låtha när der oppå fordras. Gudh etc. Stockholm d. 5 Junij 1641.

P. B. H. W. C C G: A O: G B O:

Från Finska Statsarkivet. *Gottlundska Samlingen.*

Edel och Wälbördig Arnold Messenius Synnerlige tillförlåtne godhe wän och Swåger.

Näst all begärligh wälmågos flijtige Lyckönskan, Kan iagh H: S: her medh wänligen icke förholla, huruledhes såsom egenem gudz Nådige försyn och skickelsse, sampt Slecht och förwanters inrådande och samptyckio, ett lofligit ächtenskap att byggias för någen tijdh bewilliat ähr, emellan Edel och Wälbördigh Per Christersson Siöbladh till Häfleby, Så och min kära Dotter Edle och wälbör:ne Jung-

fru Kirstin Erichzdotter Gethe, till hwilkes deres Christelige förehafwande, Gudh den aldrahögste på bådhe sijdhor sin milderijke wälsignelsse nådeligen förlähne wille, Och efter som man vthj den Hellige trefoldigheetz Nampn, ähr sinnat detta deras Christelige Vpsått nu Nestkommande Den 29 Augusti här wedh min gårdh Hakunga i Garn Sochn belägen, att låtha winna sin framgång, Deras Brölopz Högtidh och wäll påbegynte wärk, medh Kyrkiones bandh och Cermonier att stadfästa och fullborda låtha, Ähr fördenskull till edher Käre Swåger, sampt edher kära Hustru, min och min Käre Hustrus wänlige begären, det i wele obeswärat wäll giöra och bewijsa Brudgumme och Brudhen den stoore ähran, och migh sampt min Kiära Hustru den goda affection, på föreschrifne dagh sigh ther tilstädhes finna låtha, Och medh edher Närwarelsse welbe:te Personers Brölopzhögtidh hielpa att beprydha, Och sedan effter förrettade Cermonier och Copulations act, blifwa wår Kärkomne gäst, Hwad godt Gudh alzmechtigh warer i Köök och källare beskärandes, skall eder, sampt edhert Lofliga medföllie gierna meddelat och vplåthet warda. Jagh och min Kiära Hustru skole oss elliest beflijte sådana godha benägenheet igen, wthj hwad måtto wij kunne wälwilligen till att förtiena. Och befalle H: S: sampt med heele omwårdnaden vthi Gudz den aldrahögstes milderijke beskydd, till all långwarig wälmågo wänligen. Af Hakunge Den 4 Augusti åhr 1647.

Min högtährade herr Swågers
Wälwilliger Wän altijd

Ericus Gethe mpr.

Utanskrift:

Hennes K. M:tz wår allernådigeste Drottnings och Arffurstinnes troo tienare och Welbestelte Secreterare och Rijkzens Historiografo Edel och Wel:to Arnoldh Messenio till N. N. min Högtärade Swåger och synnerlige godhe wän Detta wenligen och welwilligen.

Suomen Historiallisen Seuran

PÖYTÄKIRJAT

2 p:stä Lokak. 1894 — 9 p:ään Marrask. 1895.

Kokous 2 p. Lokak. 1894.

Saapuvilla olivat esimies herra J. R. Danielson, herrat M. G. Schybergson, K. Grotenfelt ja allekirjoittanut sekä tohtorit A. V. Forsman ja A. H. Snellman.

§ 1.

Pöytäkirja, joka tehtiin kokouksessa kesäkuun 4 p:nä, luettiin oikaistavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Ilmoitettiin seuraavat kirjalahjat:

Fem resebref från kontinenten af Immanuel Ilmoni 1828—1830 med några belysningar af J. O. I. Rancken.

Ett inlägg i frågan om J. J. Nordströms öfverflyttning till Sverge, sex bref från honom till hans vän I. Ilmoni, framlagda af Oskar Rancken. Nikolaistad 1893.

Десятый археологическій съѣздъ въ Ригѣ 1—20 августа 1896 года. Москва 1894.

Meddelanden från Svenska riksarkivet utgifna af C. T. Odhner, XVIII.

Suomenmaan virallinen ¡Tilasto VIII. Teollisuustilastoa 9, vuodelta 1892; Edellinen osa. Helsingissä 1894.

Finsk Militär Tidskrift Häft VI—VII. 1894.
Suomen museo 1, 2, 3.
Suomen kirjapainolehti 2—9. 1894.
Acta Universitatis Lundensis (yksi osa).

§ 3.

Toht. Grotenfelt ilmoitti, että Jaakko Teitin valitusluettelo valmistunee painosta Seuran vuosipäiväksi, sekä jätti Seuran mietittäväksi, sopisiko kysymyksessä olevaa teosta julkaista, niinkuin ensin päätettiin, toisena osana Seuran toimittamia kameraalisia tutkimuksia, koska se sisällyksensä puolesta ei kaikin puolin vastaa tätä nimitystä, taikka olisiko se julkaistava eri toimituksena todistuskappalelajeja. Asiasta oli ensi kokouksessa lähemmin keskusteltava.

§ 4.

Edellisen johdosta herra puheenjohtaja ilmoitti, että Buxhoewdenin kirjevaihdon toisen osan edellinen vihko myöskin jo oli painettuna sekä kysyi, olisiko kuitenkaan syytä vielä toimittaa tämä vihko julkisuuteen, ennenkuin toinenkin vihko valmistuisi. Teokseen on nimittäin toimitettava yhteinen esipuhe ja rekisteri, jonka vuoksi ehkä olisi sopivampaa, että molemmat osat samalla kertaa julkaistaisiin. Myöskin tämä asia jätettiin vast'edes tarkemmin päätettäväksi.

§ 5.

Allekirjoittanut luki alkuosan erästä relationia vuodelta 1738 elinkeinoista ja taloudellisista oloista niissä paikkakunnissa, jotka ympäröivät Pohjan- ja Suomenlahden välille silloin perattavaksi aiottua kulkuväylää. Tämän relationin

oli tehnyt kauppakolleegin asessori Rudenschiöld, käytyään hallituksen käskystä Suomessa mainittua kulkuväylää ja sitä ympäröitseviä seutuja tutkimassa. Alkuosa, joka koskee Kokemäen jokea ja Satakuntaa, sisältää, paitsi kertomuksen Porin kaupungista, myöskin selvityksen useimpien tähän maakuntaan kuuluvien pitäjien elinkeinojen tilasta ja laadusta. Relationi oli, sittenkuin myöskin muut osat, jotka sisältävät samallaisia tietoja kulkuväylän ympäristöstä Hämeessä ja Uudella-maalla, olivat kopioidut Ruotsin valtioarkistossa, jossa mainittu asiakirja säilytetään, Historialliseen Arkistoon painettava.

§ 6.

Herra Grotenfelt esitti seuraavat tiedot, jotka näkyvät viittaavan siihen, että joku rauhansopimus Ruotsin ja Venäjän välillä todellakin oli tehty vuonna 1383, vaikka tätä tapausta historian tutkiat ovat tähän asti epäilleet:

Onko v. 1383 tapahtunut joku rauhanteko Venäjän kanssa?

Ruotsin Valtioarkiston Muscovitica-kokoelmassa löytyy parikin asiakirjaa, joissa luetellaan rajapaikkoja Suomen ja Venäjän välillä, jotka olisivat tulleet määrätyiksi v. 1383. Yksi niistä on muka olevinaan jonkunlainen originaalikin, sinetillä varustettu, mutta epäilemättä oikeudella näyttää Rydberg (teoksessaan Sverges Traktater I osa, s. 480), että se ei voi olla tämmöinen, ja katsoo sen tahallaan väärennetyksi. Tämän väärennyksen arvelee hän tapahtuneen Viipurissa, mahdollisesti 1490-luvulla, jolloin kaikki Venäjän rauhankirjeet näkyvät olleen Viipurissa säilyssä. Kun luultavasti juuri tätä kirjettä tarkoitetaan eräässä toisessa muistoonpanossa 1500-luvulta, jossa rajat luetellaan „efter thz

gamable förderfvet breff mz hengiande Incigel. Anno 1383", niin tämä ei myöskään ole todistusta mistään originaalista.

Näillä syillä hylkää Rydberg koko puheen mistään v. 1383 tapahtuneesta rauhanteosta. Tahdon seuraavassa esiintuoda muutamia viittauksia vastakkaiseen suuntaan. Pähkinäsaaren rauhanteossa oli muka rauha tehty „ikuisiksi ajoiksi", mutta että ikuiset ajat eivät kestäneet kauvan, tiedetään kyllä. Pian oltiin taas sillä kannalla itäisen naapurin suhteen, että rauha oli uudistettava aina vähän väliä, ja sen verran kuin näyttää muutamiksi määrätyiksi vuosiksi kerrallaan. Kaikki nämä sopimuskirjat ovat kuitenkin valitettavasti hävinneet, mutta jommoisellakin varmuudella voi kuitenkin päättää semmoisia sopimuksia tehdyn esim. vv. 1339, 1351, 1374, 1428. Viimemainitusta tiedetään nimenomaan, että se tehtiin viideksi vuodeksi. Mitä Bo Joninpojan v. 1374 tehtyyn sopimukseen tulee, arvelee Rydberg muutamilla syillä sen tehdyksi kymmeneksi vuodeksi ja se oli siis loppuva v. 1384. Jos niin oli, niin on itsessään hyvin luultavaa, että jo ajoissa v. 1383 koetettiin saada rauha uudistetuksi eteenkinpäin. Että se myöskin hyvin oli tarpeen näkyy kyllä niistä uudistetuista ryöstöretkistä rajalla (esim. 1377—78), joista nuo vaillinaiset aikakirjat kertovat sovitun rauhankin ajalta ja joita tietysti olisi jatkettu paljoa pontevammin, kun rauhanvuodet olisivat loppuneet.

Mutta meillä on myöskin eräs suoranainen tieto, joka, jos siihen voi luottaa, todistaa että puheena olevana aikana sopimusta Venäjän kanssa hierottiin. Scondia Illustratassaan kertoo Messenius Suomen piispasta Johannes III Vestfalista, että hän v. 1384 „legatum agens regis Alberti Novogardiæ, ibi vitam finivit." Ja Suomen riimikronikassa sanoo hän: „Till Nougård vardt han Legat sänd, Där hafver han

sin lifstid ändt". Nyt on tosin Porthan näyttänyt, että tieto piispan kuolemasta Novgorodissa on sula erehdys, ja nimi Novgorod syntynyt sanasta Niittykartano l. Niittygård, jossa Suomen piispainkronikka kertoo hänen kuolleen. Kysymys on nyt, voiko olettaa Messeniuksen sepittäneen koko tuon kertomuksensa kuningas Albrektin lähetystöstä Novgorodiin ainoastaan yhdestä väärin ymmärretystä nimestä. Tähän mielipiteeseen kallistuu Porthan, jonka ajatukset Messeniuksesta, kuten tunnettu, olivat hyvin huonoja. Mitään mahdotonta tämä nyt tosin ei ole, kun tuntee Messeniuksen rohkeata mielenkuvaus-voimaa. Tutkimus viime aikoina on kuitenkin näyttänyt, että Messeniusta joskus myöskin on vääryydellä epäilty, hän on kyllä liian rohkea päätelmissään ja on sen kautta vääriäkin tietoja levittänyt, mutta hän oli myöskin oppinein vanhemman ajan ruotsalaisista historioitsioista ja on koonnut ja ottanut varteen tietoja, joita ei tavata muissa senaikuisissa kirjailioissa. Niin ollen katson mahdolliseksi, että myöskin Messeniuksen tieto siitä, että piispa Johannes Vestfal on ollut rauhaa sovittamassa Novgorodin kanssa, voi perustua hänen käytettävänä olleeseen vanhaan tietoon. Niittygårdin muuttuminen Novgorodiksi on silloin helposti selitettävä, vaikk'ei puolustettava. — Vielä on mainittava, että yhden kerran seuraavissa rauhansovitteluissa, nimittäin v. 1526, puhutaan eräästä rauhankirjeestä, jonka Novgorodin ja Ruotsin välillä ovat tehneet „hertog Irian og hertog Albrekt". Tämäkään tieto yksistään ei kuitenkaan paljon merkitse, mutta yhteydessä edellisen kanssa, ansaitsee se kuitenkin mainita. Novgorodissa, jonka riippuvaisuus Moskovan suurruhtinaasta oli hyvin vähäinen, näyttää Jurij Ivanovitsh tähän aikaan (kumminkin vielä v. 1380) possadnikina johtaneen asioita. Hänen nimensä voisi siis mahdollisesti piillä „hertog Irianissa." — Kun ottaa huomioon näitä mai-

nittuja seikkoja, tuntuu minusta vaikealta arvella, että pelkkä omituinen sattumus olisi pannut vuosiluvun „1383“ ylempänä mainittuihin rajapyykki-luetteloihin.

Tällä esityksellä en ole tahtonut esittää mitään lopullista mielipidettä v. 1383 tapahtuneesta rauhan teosta Novgorodin kanssa, vaan myönnän että löytyvät todistukset ovat epäilyksenalaisia, mutta olen kuitenkin tahtonut huomauttaa, että asiata ei vielä voine pitää lopullisesti ratkaistuna ja että muutamat syyt näyttävät viittaavan siihen, että semmoinen rauhansopimus on tapahtunut.

§ 7.

Toht. A. V. Forsman jätti julkaistavaksi seuraavan Pyhäjoen kirkon arkistossa tapaamansa Korsholman läänin kansliassa v. 1752 tehdyn luettelon niistä paikoista, joissa kuningas Adolf Fredrik matkustaessaan mainittuna vuonna Pohjanmaalla oli majaileva. [1])

Kyrckioherden Wällärewördige och Wällärde Hr
P: N: Mathesius
detta
GCarleby & Pyhäjoki.

---

[1]) Jälkeenpäin on ilmoittaja eräästä v:n 1752:n almanakasta, jonka välilehdissä on Pälkäneen silloisen kirkkoherran *Kustavi Rothoviuksen* muistoonpanoja, tavannut seuraavat lisätiedot kuninkaan matkasta:

„Den 7 Julius 1752 hade den nåden med flera at upvachta Hans Kgl. M:t, som ankom til Tafvasthus kl: 5 p. m. och afreste d. 8 kl. 9 p. m.;
d: 10 kl. p. har Hans M:t kommit til Åbo
d: 15 ifrån Åbo til Hvittis P:gård
d: 16 om qvällen til Kyro P:gd, inde d: 17 tidigt åth Österbotn
Med Hans Kgl. M:t följde til Finland
Ricksrådet Gref Ekeblad.
Ricksrådet frh. Löwenhielm.
General frh. von Ungern Sternberg.
Hofr:t v. Löven.

Route igenom Österbotn för Hans Kongl. Maij:tt och dess svite Nembl:n

Julii den 17. Middag i Kauhajoki, nattläger och aftonmåltid i Kuricka.

den 18. middag i Storkyro, nattläger och aftonmåltid på Korsholm.

den 19. middags måltid på Korsholm, nattläger och aftonmåltid i Wöro.

den 20. middags måltid i NyCarleby, nattläger och aftonmåltid i G.Carleby.

den 21. middags måltid i Calajoki, nattläger och aftonmåltid i Pyhäjoki.

den 22. middags måltid i Siikajoki, nattläger och aftonmåltid i Uhleå.

den 23. middags måltid i Haukipudas, nattläger och aftonmåltid i Ijo.

den 24. middags måltid i Kuivaniemi, nattläger och aftonmåltid i Kiemi Prästegård.

den 25. Middag i Torneå.

Österbotns LandsCancellie Korsholm den 13: Julii 1752.

G. A. Piper.

Johan Mathesius.

Öfver Cammarh:n Wederkoff
Cancellie rådet von Kernro (?)
Krigsrådet Mannerström
Cammarherre frh. Ehrencrona
Öfver Ajutant Gref Barck
Frh. Sparre
} Nb. bortgångne til Stockhol med galererne ifr. Åbo.
Öfverste L:t Göös
Hof Predik:n Doct. Lütkeman etc.
Öfverste frh. Adlerfelt (Kgl. Gen. Adj.)
Drab: Corporal von Torcken
Adj. af garde Rehausen etc".

§ 8.

Toht. Forsman esiintoi myöskin kopion eräästä Pyhäjoen kirkon arkistossa löytyvästä valituskirjan luonnoksesta vuodelta 1771, jossa mainitun pitäjän talonpojat valittavat niitä rasituksia, joita saivat kärsiä Pohjanmaan ja Hämeen välistä rajaa käyväin maanmittarien huolimattomuuden takia, ja joka kirja sellaisena myöskin on omansa kuvailemaan senaikuisen virkavallan väärinkäytöksiä yleensä. Tämä valituskirja, jonka päällekirjoituksena on „Project till H. H. Landshöfdingen angående Läne Råer d. 25 Marti 1771", ja jonka tekiäksi ilmoittaja arveli Pyhäjoen silloista kirkkoherraa Pietari Niiles Mathesiusta († 1772), sisältää kahdeksan valituspykälää. Ensimmäisessä pykälässä pyytävät valittajat maaherraa uudistetuilla käskyillä muistuttamaan maanmittareita vast'edes olemaan jo ensimäisenä määräpäivänä saapuvilla, jotteivät talonpojat heidän poissa-olonsa kautta kärsisi ajanhukkaa ja kustannuksia. Toisessa anotaan, että maanmittareita kiellettäisiin tuomareina ottamasta käsiteltäväkseen riitajuttuja ja laatiakseen niistä pitkät pöytäkirjat, jonka kautta talonpojille kertyy monet turhat makuupäivät. Kolmanneksi huomauttavat he, että syynä viivytykseen useinkin on se, että maanmittarit keskenään turhaan kiistelevät siitä, pitäisikö jotakin mittausta tehdessä heidän kaikkien yhdessä työnneskellä saman taulun ääressä, vai olisiko sellainen toimi kunkin erikseen suoritettava, joka jälkimäinen työtapa kuitenkin yksin on sekä yleisesti käytetty että sopusoinnussa Kunink. Majest:n armollisesti määräämän työjärjestyksen kanssa. Neljänneksi valitetaan, että maanmittarit eivät keskenään voi sopia siitä, pitäisikö Pohjanmaan maanmittarien tehdä mittaukset Savon ja Hämeen puolella ja Hämeen ja Savon maanmittarien päinvastoin Pohjanmaalla,

johonka he arvelevat vastustajansa olevan syypäät, koska muka pelkäävät, että asia saataisiin siten selvitetyksi ja loppuun ajetuksi. Viidenneksi ja kuudenneksi pyytävät talonpojat, että Savosta ja Hämeestäkin määrättäisiin kaksi maanmittaria samoin kuin heiltäkin on kaksi vaadittu, koska muutoin heidän niskoilleen on pantu kahdenkertaiset kustannukset, sekä että asemamittaus (situationsmetning) Savossa ja Hämeessä toimitettaisiin arviokirjojen ja maanmittausotteiden mukaan (efter arviobref och landtmäteriextrakter) niin pitkälle kuin heidän ja Hämäläisten ynnä Savolaisten riitamaa ulottuu. Seitsemänneksi ehdotetaan, että maanmittareille määrättäisiin vissi tuntiluku, jona heidän kunakin päivänä tulisi työssä olla, niin etteivät he saattaisi, kuten sanat kuuluvat, „börja arbetet k. 11, spisa middag och sluta arbetet half tre.“ Lopuksi jättivät he maaherran tutkittavaksi, eikö siitä vain seuraisi viivytystä, jos, kuten Savon ja Hämeen maanmittarit tahtovat, asemamittausta toimitettaisiin muuallakin kuin missä riitapuolten maat yhtyvät, sillä sehän olisi sellaistenkin riitaan saattamista, joilla ei ennestään ole eripuraisuutta keskenään ollut, sekä johtaisi siihen ettei heidän asemamittauksensa loppuisi ennenkuin koko Suomen suuriruhtinaskunta olisi mitattu.

§ 9.

Sama ilmoittaja luki vielä erään kirjeen, jonka valtiopäivämies, Närpiön Provasti Kaarle Hägg Norrköpingin valtiopäiviltä 4 p. toukok. 1800 oli kirjoittanut nähtävästi Pyhäjoen kirkkoherralle Juhana Vestzynthiukselle, kertoen uutisia valtiopäiviltä. Myöskin tämän kirjeen oli Herra Forsman kopiossa tavannut Pyhäjoen kirkonarkistossa, ja oli se seuraavaa sisältöä:

S. T. H.

Min önskan och låfven, at meddela T. Riksdags nyheter, har på et dåligt sätt blifvit iakttagen; De ständiga göromål man hittils haft med hvarjehanda Riksdags Ärender hafva dertil varit enda orsaken; Föga bättre lärer jag komma at upfylla min förbindelse hädanefter, emedan göromålen ökas i den mån Riksdagen nalckas sit slut.

Sedan jag senast hade äran tilskrifva Tit: hafva ganska få plenidagar förelupit, utan arbetet endast blifvit fortsatt i Utskotten, således har jag ej särdeles at anföra i form af Diarium, utan vill för denna gång meddela några allmänna nyheter om det som man allmänneligen vet hafva passerat i dessa Utskott:

Hemliga Utskåttet, arbetar äfven som Banco Utskottet, under förbindelse af tysthet; Derföre känner ingen, utom Ledamöterne, öfverläggningarnes tour, motsägelser och beslut. Så mycket vet man liqväl med visshet, at det hufvudsakeliga som i förstnämde Utskott nu förehafves, är 1:o Granskningen af R: Gälds Contoirets förvaltning, 2:o Regleringen af Husbehofs bränvins bränningen för framtiden, och 3:o Realisationen af vårt misstrodde Sedelmynt, hvartil hörer betalningen af vår tryckande Riksgäld. Angående den första omständigheten säges at många klagomål inlupit om öfver höfvan updrifven Sedel Stock, om förfalskningar och försnillningar af R: Gälds Contoirs Betjeningen. Just i desse dagar har en Casseur vid Wärcket (Tavelin) blifvit gripen för olofligt tilgrepp af icke mindre än 70,000 RD; Något deraf lärer kunna återskaffas, men det mästa tros gå förloradt, tillika med brotslingen och dess medskyldige.

Husbehofsbränvins tillvärckningen förmenas blifva inskränkt inom 6 à 7 månader om året; med den skilnad

liqväl emot förra praxis, at alla stora värck på Landet, tillika med krogarna indragas, och icke större pannerymd än 60 k:r får nytjas. — Den 3:die punkten eller

Realisation af Rikets penningevärck är af alla den vigtigaste och har derföre icke ännu hunnit sluteligen desideras (!). Utaf några och 20 till Heml. Utskottet i den saken inkomne Projecter, hafva i synnerhet 2:ne ådragit sig mästa upmärcksamheten, och i anseende til sin stridiga natur, värckat stridiga tänckesätt. Det ene Projectet är författat af Præs. i Kongl. Stats Contoiret C. E. Lagerheim och innehåller 1:o at Banqven åtoge sig Realisera en Credit Sedel Stock af Femton Millioner med 11—250,000 RD: Dock så at af dessa 15 mill:r högst 5,000,000 RD i Credit sedlar kunna indragas emot obligationer stälda på 15 år med 4 Proc. utan Rabatt; återstoden 10,000,000 kommer at Realiseras med 7,500,000 RD; Det vil säga: Jag gjer i Banqven mit R. Gälds Sedelsförråd om 100 RD och får 75 RD i Banco tilbaka. 2:o Såsom understöd och säkerhet för denna Banqvens Operation, som borde genast och så snart möjeligen kan ske påbegynnas, låfvas åt Banqven (a) all Disconteringsrättighet i Riket med blott undantag af Manufactur Disconteringen. (b) Banqvens General Discontvärck i Stockholm borde äga en fond En million RD: och private få deruti interessera för en trediedel; men vara pliktige at i Banqven insätta värcksilfver till dubbelt belopp emot Actie Capitalet och för hälften erhålla 4 proc. årligen. Interesset för Discont Wärckets Utlåningar borde blifva 5 à 6 pro C. Fyra filial el. Små Discont Wärck få af private anläggas i folkrika orter och Städer emot viss proc. til General Disconten. (c) Til Realisations fond skulle Banqven i Silfver, emot accepterade obligationer med 5 proc. ränta årligen, erhålla $^1/_3$ del af den Summa, hvarmed Credit Sedlarna komma at

Realiseras, oberäknat det silfver som genom Discont Räkningarna inflyta. (d) Skulle Banqven såsom säker inkomst årligen få upbära 6 à 700,000 RD förmodeligen Tullmedel intil dess derigenom, jämte vinsten af Discont-Wärcket, Banqvens ingångne engagement til Credit Sedlarnes Realisation blifvit til fullo godtgjorde.

Det andra Finance Projectet tilskrifves Lagman Håkansson såsom Auctor och uppsätter plan till en Realisation på längre tid, eller efter 15, 18 à 20 års förlopp, som skulle skje genom R. Gälds Sedlarnes årliga indragning el. Amortisement; Puncterne i detta Project äro: 1:o Credit Sedlarne skola fixeras till 12 Millioner. 2:o Det öfverstigande indragas dels igenom återbetalning af förskotter til Publ. Wärck el. Disconter m. m. Dels försälgning af upköpte exfecter samt hvad än återstår i indragningar, uptagas genom Lån, antingen i annuitets form el. på annat sätt. 3:o R. Gälds Contoiret förses med säkra inkomster at bestrida årliga interessen, samt dessutom hvad som til en amortissements fond eller inlösen af Sedelstocken kan anses nödigt. 4:o Riks Gälds Contoiret får ej mer utgifva sedlarne utan Banqven el. annat Wärck, men förvaltningen borde vara allmänt kunnig. 5:o R. Gälds Contoirets egentel. göromål skulle vara at förvalta Rikets gäld, och at, så mycket skje kan, förvandla Utrikes skuld til inrikes. 6:o Banqven lånar på Silfver och Guld, med flere. —

Det första projectet el. Pr. Lagerheims säges vara understödt af Konungens önskan til Wärckställighet; Det andra har hela Borgare Ståndet för sig. Banco Utskottet har utlåtit sig om Lagerheims project, men med vilckor, som vist icke mildrar det i anseende till Wärckställandet. Man får nu snart erfara på hvilckendera sidan hemliga Utskottet vänder sig. Det är med detta Riksangelägna ärende som

hemliga Utskottet nu syssosätter sig och som lärer orsaka Riksdagens förlängning åtminstone till, om ei öfver 3 månader.

Banco Utskottet har i sina mindre Divisioner afgjort dithörande mål; men granskningen i Utskottets pleno återstår. Såsom hithörande får jag berätta: 1:o at en af Riddarhusets medlemmar väkt fråga om Banco Wärckets publicite eller kunnigtgörande både i anseende til operationer och Bokslut: Detta remitterades til utlåtande af Banco Utskottet, som sådant afstyrckt; får se hur denna fråga afgjöres in plenis. 2:o at BondeStåndet til sina Med-Ständer inlämnat et Memorial med påstående at få deltaga i ägo och förvaltning af Sveriges Banqve: Detta Memorial hänsköts genast af Präste- och BorgareStånden til Banco Utskottets yttrande; men på Ridd. Huset afgjordes detsamma NB genom votering. Allmänneligen gissar man at denna fråga besvaras med nej, och det enligt BondeStåndets egen afsägelse vid Banko Wärckets första inrättning år 1668.

Bevillnings Utskottets arbete står i gemenskap med hemliga Utskottets i anseende till Utlagornas förmodeliga ökande, så at i förstn. Utskott icke ännu kunnat skridas til annan värcksamhet än at beredningsvis och provisionelt handtera sina ärender. Bonden och särdeles Borgaren säges vara nog njugga at vilja bestå Bevillnings Afgifterna. Pennings Löntagaren har allas medömkan och kommer vist at få lindring i sina utlagor.

Lag Utskottet har i det mästa utarbetat de dem förelagde Propositioner och äro en delderaf redan lagd til Plenorum afgörande. Præscriptionen i Skuldfordringsmål tros blifva indragen till 10 år, bördestiden til $1\,^1/_2$ år. Hvad författning som tages med säkerheten för Landbo Contracter är ej ännu bekant.

I *Oeconomiæ Utskottet* grälas mycket: Legohjons stadgan lärer blott ändras i 2:ne hufvudsakel. puncter, näml: *flyttningstiden*, projecterad til medio el. slutet af October, och *Städseln*, som icke får återgifvas, när han engång är tagen. I Författningen om Stängsel skyldigheten skola flera jämkningar skje. — Går förslaget om skjutsningen för sig, så blir onereust at hädan efter resa med skjuts; ty milen skal gälla 16, minst 12 skill., och ej mer än en man får färdas efter 1 häst; Skjuts karlen förbehålles at sjelf vara andra man, och sjelf äger han rättighet at köra den resande: Så förmäler ryktet at afgjordt är i Oeconomiæ utskottet; men näppeligen bifalles sådant i Ständernas plenis.

Präste Ståndet har lidit en stor, och snart sagt oersättelig förlust genom Biskop Wallqvists hastiga och oförmodade Död, som skedde d. 31 sistl. April. At den mannen hade ovanligt stora talanger och mycken förtjenst af nit både för Kyrckan och Staten, Sedeläran och Litteraturen, det är en bekant sak. Konungen sjelf har tagit och förklarat en öm del i denna förlust. Också har Kongl. Maj:t genast efter dödsfallet gifvit Änckan den Nåd. försäkran at detta året får räknas såsom tjenste År, samt at hon dessutom får 2:ne nådår. Begrafningen efter Biskop Wallqvist kommer at skje med ceremonie och bekostas af Konungen. Dom Prosten Doctor Fant är anbefald at hålla Likpredikan. — Professor Tengström, som förut var en deputerad i Banco Utskottet, äfven som jag, är nu genom Electorum val flyttad i Heml. Utskottet i Wallqvists ställe.

Om någon tid lämnas mig öfrig, skal jag åtminstone ännu engång innan Riksdagens slut söka tilfälle at meddela några nyheter i Politiqven.

Såsom eljest anmärckningsvärdt får jag nämna, at i dag och i går har här varit en sådan värma som man ej

hos oss vet af innan långt in på sommaren. Löfven äro redan utspruckna och våhråkrarne sådda. Omkring den 22 & 23 April såddes våhrsädet. — Allting är här ganska dyrt. Jag betalar för rum 6 RD i veckan utom uppassning, och den tarfligaste måltid fås ej under 28 à 32 sk. Konungen med Drottningen (som säges vara i grossesse) fortfara at vistas här. KronPrinsen får ses och upvaktas alla dagar. Han är stor och rasker efter sin ålder.

Norrköping d. 4 Maji 1800.

Carl Hägg.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Kokous Lokak. 30 p. 1894.

Saapuvilla olivat esimies hra J. R. Danielson, vapaah. E. G. Palmén, hrat K. Grotenfelt, C. v. Bonsdorff ja allekirjoittanut sekä toht. Aug. Hjelt.

§ 1.

Pöytäkirja, joka tehtiin Seuran kokouksessa 2:na p:nä Lokakuuta, luettiin oikaistavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Ilmoitettiin seuraavat kirjalahjat:

Det odelade finska biskopsstiftets herdaminne af K. G. Leinberg, Jyväskylä 1894.

Historisk Tidskrift, utgifven af svenska historiska föreningen gen. E. Hildebrand; 14 årg; häfte 3; 1894.

§ 3.

Hra K. Grotenfelt esitti seuraavan nimilehti-ehdotuksen nyt valmiiksi painettuun Jaakko Teitin valitusrekiste-

riin: Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistoa vastaan v. 1555—1556; Jakob Teits klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555—1556", jonka ohessa vastasivulle tulisi nimi: Todistuskappaleita Suomen historiaan, julkaissut Suomen Historiallinen Seura. V. Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen Aatelistoa vastaan v. 1555—1556; Samalla ehdotti hra Grotenfelt myöskin, että teoksen hinnaksi määrättäisiin 4 markkaa. Kaikki nämät ehdotukset Seura hyväksyi.

§ 4.

Jo edellisessä kokouksessa nostetun kysymyksen johdosta päätettiin, ettei Buxhoewdenin kirjevaihdon toisen osan ensimmäistä vihkoa jaettaisi julkisuuteen, ennenkuin toinenkin vihko tätä osaa painosta valmistuisi. Niinkuin jo ennen on mainittu, tulee nimittäin molempiin vihkoihin toimitettavaksi yhteinen esipuhe ja rekisteri, jonka vuoksi myöskin on sopivampaa, että molemmat vihot yhdellä kertaa julkaistaan.

§ 5.

Jätettiin allekirjoittaneelle määrättäväksi hinta Historiallisen Arkiston XIII:n osan toiselle vihkolle, joka piakkoin on painosta ilmestyvä.

§ 6.

Toht. Aug. Hjelt jätti painettaviksi seuraavat asiakirjat Pikkuvihan ajalta:

Afskrift af Hr General Major Christian Theophilus von Kindermans öpna bref til alla Ständer uti Österbottn.

Nach dem, durch segen dess allerhögsten und den Siegreichen und glorieusen Waffen Ihro Russischen Caiserlichen Mays:ts dass gantze Gross-Fürstenthum Finland, vie

allen und jeden schon gnugsam bekant seyn wird, unter Högsten Caiserlichen protection untertänigst sich ehrgeben. So bin auff Ihro Caiserl. Mayest:s Hohe Order, mit einige Hussar- und Dragoune-Regementer schon angelanget zu den Hochlobl. Osterbottnichen Gowernament in anmarch, und an die grentzen umb selbiges Ihro Caiserl. Mayst:s Hohen Schutzes und protection zu versichern. Darum aber zu dieses gouwernaments allgemeinen nutzen und Wohlseyn högst nöthig erachtet, das eine Zusammen Kunft aller Herren Ständen, Hohen und niedrigen, so woll von geistlichen, Cron-und Stadz Betienten d. 28 hujus geschehen möge, und im geringsten nicht Zweiflen dass ja die Herren Stände sich dess Landz allgemeiner Wohlfart höchst angelägen seyn lassen, und also, diesse meine bey diesser Zusammen Kunft aufferwehnten Hochl. Gouvernaments nutzen zielenden absicht, billigen und gutheissen werden: dannenhero gelanget an oberwehnten Herren Ständen mein Ehrnstliches und dienstliches ehrsuchn, dass selbige geruhen mögten, sich sämtlich bey mir an obgemeldeten auss gesetzen Termin in Wasa ein zu finden. Gegeben d. 16 sept. 1742.

Ihro Caiserl. May:sts
von gantzen Russland
bey der Armee bestelter General Major. L. S. C (T) v. Kinderman.

Version af föregående General Major Christ. v: Kindermans öpna skrifwelse til alla Ständerne uti Österbottn.

Sedan hela Storfurstendömmet Finland igenom dens alsmächtiges wälsignelse, och Hennes Ryska Käyserl. Mayest:s Segerrijka och Glorieuse wapn, såsom det, en och hwar redan nogsamt är kunnigt, sig under Högsta Käyserl.

protection, underdånigst begifwit: Så är, uppå Hennes Käyserl. Mayst:s Höga ordres, jag med några Husar och Dragoune Regementer allaredan uti anmarche til det Höglåfliga Österbottniska Gouernamentet, och ankommen til gräntzen, til at försäkra det, om samma Hennes Käyserl. Mayst:s Höga beskydd och protection. För den skull har jag, til detta Gouernamentz allmänna nytta och wälstånd för Högtnödigt erachtadt at en Sammankomst, af alla Herrar ständer, Höge och Låge, så wäl utaf andeliga, Crono- och Stadz Betientte d. 28 hujus skie måtte; So twiflar jag icke det ringaste derpå, at ju Herrar Ständerne, låta Landetz wälgång sig wara högst angelägit, och altså denna min wid denna Sammankomsten uppå ofwanförmälte Höglofl:a Gouernamentz nytta syftande afsigtr, billiga, och för god erkiennande warda: Alt för den skull länder til åfwanförmälte Herrar Ständer min alfwarliga och tienstliga anmodan, at desamma åtnöyas måtte, sig samtelige hos mig, på åfwanförmälte utsatte termin, uti Wasa, infinna. gifwit d. 16 Sept. 1742.

Hennes Käyserl. Mayst:s af hela Ryssland vid armeen förordnade General-Major. L. S. C. v. Kinderman.

Puncterne, hvilka H Hr. Gen: Majorn, och Gouerneuren von Kinderman, wed dess ankomst til Wasa, lämnade Ständerne uti Österbottn d. 1 Octobr 1742.

1:o

En accurat efterrättelse om hela Österbottniska Gouernamentet, om alla Andeliga, Crono, Stadz och Landz Betiente,

huru de wed Hans Kongl. May:sts af Swerige Regering deras Beställning härtils haft, med namngifwande af Städer, Soknar och deras förr- och tillnamn, och huru många vacantier och af de samma frånvarande, och til Swerige til Riksdagen kallade, så väl och om de til Swerige öfwerflyttade inclusive Handelsmän och Borgerskap.

2:o

Om alla Magaziner, så wäl af proviant, fouragie, Giewähr, Ammonition och andre Materialier, som ock Peninge Cassor, hvilcka Cronan tillhöra, å hvilka orter, och til qvantiteter, huru mycket och för handen vara kan en Special efter rättelse.

3:o

Om alla reweneurer som för Cronan årl. incasserade warda, de måge namn hafwa som de wilja, en tydelig och fullkomlig förtäckning, och huru mycket de årl. sig belöpa, som ock om Fabriquer, Koppar och järnhamrar, Landt godz och qwarnar etc.

4:o

Inqwarteringen af 3 Husar Regementer här i Wasiska Districtet ofördröyel. och sålunda inrätta, på det Regementerne icke altför widlöftigt ifrån hwarandra, för bättre Ordres och Dissiplin at hålla; men dock ock inbyggarena icke til tunga förlagde warda måge.

5:o

De til ofwanförmälte 3 Regementers Conservering nödiga portioner och rationer, såsom neml. 2682 $^1/_2$ portioner och 2933 rationer, altså och i så måtto i hela Österbåttniska Gouernamente at repartera, at d. 1: Octobr månads början til Regementerne at lefwerera giord warder; Men

derhos de samme orter hwarigenom Regementerne durch-March haft i någon måtto at soulagera och på det förmedelst drögsam tilsamman skaffande af åfwan förmälte proviant och fouragie Regementerna icke lida måtte, ofördröyel. sådant at wärckställa, ingen tid försumma, och derigenom tilfälle til disordre och annan ofärd at gifwa.

6:to

Och tå och högst nödigt är, alla Andelige såväl och Civil Vacancer med duchtige och dertil skickelige Subjecter måge wara besatte, de wärdigaste Candidater och Subjecter ofördröyel. i Förslag at bringa.

7:o

Så wäl Höga och nedrige Andeliga, så väl som wärldslige betienter, skola alla wed deras härtils warande ämbeten och tjenster, såwäl och den lönen som härtils såsom och framdeles behålla, men de samma som Crono gods och pengar i händer hafwa, til mera försäkring om deras trohet och omsårg i ny förpligtelse tagas skulle.

8:o

Hvad som hörer til Commerciens upkomst, så och til hela Gouernamentets wälgång och nödtårftighet, huru sådant må komma sig före och i bättre stånd at sättjas billig och rätt föreställning wid handen gifwa.

9:o

Påsterne i de Conquererade orter i Finland til Ryssland såsom härtils wanligit warit publico och Commercien til bästa at bybehålla.

10:o

I alla Städer och Soknar at publicera, at alla wed de härtils warande Krig-trubler bortflyttade i en tid af 40

dagar if:ån dato räcknat, sig åter infinna och Hennes Cæiserliga May:sts Högsta protection såsom deras med-Bröder här i landet niutit sig och hafva at försäkra; men i widrig händelse sig denna Höga Nåden, deras Embeten och gods förlustige at skatta.

11:o

Alla Herrar Andeliga, som och Crono- och Stads Betiente i hela Österbottniska Gouernamentet skola, så wäl som deras underwarande betiente trohets Eden i Kyrckjorne aflägga och deras förr- och tilnamn jemte deras Betjening underskrifwa och ofördröyel. Eden, wed swårt answar richtigt til mig insända. Gifwit Wasa d. 1 Octobr. 1742.

C. v. Kinderman.

Afskrift af H. Hr Kyrckioherdens Pazelii bref som wed detta tilfället war Prästerskapetz Fullmächtig if:ån G. Carleby Probsteri uti Wasa. gifwit G. Carleby d. 11 Oct. 1742.

Sedan högwälborne General Majoren och Gouerneuren Hr. Christian Theophilus von Kinderman d. 28 nästledne sept. emot aftonen ankommit til Wasa och bland de första af samtelige där då warande Prästerskap blifwit upwachtadt, fick Prästerskapet sent om aftonen befallning, at dagen därpå som war Mickelssmessodag, efter sluten Gudztienst aflägga trohets Eden. D. 29 för Gudztiensten, fann jag med några samråd nödigt at förut begiära Communication af Eds-Formulairet, som och gafs mig af Hr. Mag:r Aspegreen. Efter des genom läsande giorde man i ödmiukhet påminnelse om en utlåtelse som i Version tyckes wara Contrair: och fingo den förklaringen, *At som ändamålet giör menin-*

gen klar, så behöfwes ei reflecteras på orden så scrupulose. Det ryska Exemplaret af Eds-Formulairet förklarades för oss, som war rent til meningen: När man således förmärkt att formulairet ei kunde ändras, gafs tilfälle wed Edens aflåggande förut beropa sig på Hennes Keyserl. May:sts Nådiga Manifest, gifvit Muscau d. 18 Martii innewarande åhr, hwarwid Hans Excellence offentel. försäkrade att Prästerskapet så wäl som andre Ständer skulle kunna sig trygga, och än mera, hwad til deras förmån tienar ofelbart åtniuta. Uppå sådan utfästelse såsom grunden till Ständernas trohets Ed, hade man ei widare något betänkiande at Eden gånga och underskrifwa.

D. 30 aflade först Civil-Betienterne och sedan Borgerskapet samma trohetz Ed.

D. 1 Octobr: Hölt Hans Excellence et kort, men mycket nådigt och rätt Christeligit tahl på Rådhuset til Ständerna, och lefwererades til Hr. Häradshöfdingen Martin Polwiander 11 proposi(tioner) som härhos föllja. *Öfwer dessa* propositioner sattes 3 Deputationer, at utarbeta deras ämnen. *Dessemellan* gåfwo Ständerna efter Befallning och uppå skied votering förslag på några lediga Civil-Beställningar, som ei tåla länge wara vacanta: Efter flästa röster resolwerade Hans Excellence til Fullmachter för Befallningsman Bergudd til Landz Secreterare, för Regementz Skrifvaren Steenberger til Landz Camarerare och så widare. *Supliquer* om tjenster och dylika, ingifna til hans Excellence, remitterades til Ständerna. *Hwad* Ständerna hade i underdånighet wid handen gifwa el:r andraga wid hwar proposition, blef til en dehl straxt det hant utarbetas, det öfriga alt på en gång d. 7 hujus insinuerat.

Samma dag ingafs och å Prästerskapets wägnar en särskilt Supliqve, om bibehållande wid Religion, Kyrckjo-

Disciplin efter Kyrckjoordningens priwilegier, förmåner och rättigheter, samt frihet för Inqvartering, skjuts och gärder, om förskoning i utlagor och del i den hyt wäntade spanmåhl, hwarpå wäntas nådig resollution med det första.

Sedan om nödiga portioner och rationer för 3 Husar Regementer, war och är den swåraste, deruti arbetade och jag efter mit bästa begrep.

Uppå första underdåniga föreställningen om Landets oförmögenhet, gaf Hans Excellence et bewekeligit swar, låfwandes straxt underställa målet Hennes Keyserl. May:st, at landet må lindras, slog och af, till widare, halfva portionerne, samt anseenligit af antalet både på portioner och rationer. *Derefter* gafs repartition til 4 månaders proviant och fouragie med itererad ömaste betygan at ei eller detta, utan Landets ruin kan gå uth: Gud styre alt til godo! Miöhl och Spanmåhl, berättade Hr. Generalen redan wara på wägen if:ån Åbo til någon qvantitet.

Än kan jag ei obemält lämna, at d. 7 hujus, litet förrän jag reste if:ån Wasa, kom jag a propos öfver en skrift, som efter samtahl emellan Hrr. Capiteinerna Lappenberg och Frese samt några Pastores blef af Hr. Kyrckjoherden Carlborg å Prästerskapets wägnar underskrefwen, *om wederlags prioritetens cederande* til regementet i så måtto, at de efter proportion skulle hwarthera få lika rätt. Denna skrift, såsom twetydigt och ensidigt af några få byfallen, protesterade jag emot, jemte en annan å fleras wägnar, i wittnens närwaro: förmodandes, at en hwar bör höras innan en sådan rättighet afstås. Detta förorsakade H:rar Officerarers missnöje och hat. Men man håppas hafva en så nådig och rättwis Öfwerhet, som hörer parterna och ei rubbar något i landets förra Oeconomiska författningar utan des större orsak.

Hans Excellence, som en mycket nådig och from herre, wyste Prästerskapet mera douceur, än förmodas kunnat. Gaf sielf Her Probsten Gezelius visit i dess qwarter, näst för än han reste hem d. 29 Sept. och mera dylikt. G.Carleby d. 11 Oct 1742. Matthias Pazelius.

Ärewördige och HögwälLärde Hr. Magister och Kyrckjoherde.

Ehuruwäl wid förra Swänska Regieringen, i anseende til de af dem fattade omständigheter, fastställd blifwit, at uppå mästa delen af Apostladagarne uti Kyrckjorne öfwer hela Sweriges Ryke ingen Gudztienst hållas skulle, utan förordnadt, at Apostladagarne såsom wärk- och arbetsdagar skulle ansedde warda; Men emedan hela StorFurstendömet Finland, Hennes Keyserl. Mayestets och SielfHållerinnan af hela Ryssland Högsta Protection sig underkastadt, och uti hela Christenheten öfligit är, at sådana Apostladagar warda fyrade och begångne; har altså i betrachtande deraf härmed befalla welat, at Apostladagarne äfwen som andre högtidsdagar, såsom tilförene uti Swerige brukeligt warit, hädan efter öfwer alt högtideligen håldne warda skola; dock så at alt arbete efter öfwerståndеn Gudztienst kan förrättadt warda, hwilket så wäl det ärewördiga Prästerskapet såsom Inwånarene af högre och nedrigare Stånd samt gemene man här i Österbottn til efterrättelse och hörsam efterlefnad länder. Förblif:r

Hr. Kyrckjoherdens

Wasa Gouvernaments Cancellie d. 17 octobr. 1742.
Till Hr. Kyrckioherden Altan i Lochteå.

Beredwilligaste
C. T. v. Kinderman
N. Bergudd.

Uträckning uppå 4. Månaders Portioner och Rationer, för Hussare Regementerne efter Gouvernaments Contoirets uti Wasa fördehlning a 400 Mantahl uti Uleåborgs Södra fögderie. Neml.

Ett Helt Mantahl.

Råg Miöhl 1 t:a $2^1/_2$ Cap. *Gryn* $2^1/_3$ Cap. *Kiött in natura* 6 L℔ $25^3/_4$ ℔ el:r pengr. 9 Dr 3 öre 12 pr S:mt. *Saltpengar:* 1 Dr 8 pr S:mt. *Höö* 163: L℔ 10 ℔ ell:r 4 öre S:mt pundet. Hafra 5 t:or $14^1/_2$ Cap. Desse partzedlar uttogs om wintteren åhr 1743 med Högsta förhögning, och allmogens största ruin, i anseende dertil, at höö Magacinerne på åtskilliga ställen förrutnade af wahnskiötzell, hwilcket Allmogen å nyyo måste ersättja mestadehlen igenom skarp Hussare-utmätning.

§ 7

Hra J. M. Salenius oli Seuralle lähettänyt seuraavan kertomuksen Karjalan asukkaiden 1747 ja 1766 vuosien valtiopäivillä esittämistä anomuksista koulun perustamisesta heidän maakuntaansa:

Menneellä vuosisadalla tehtyjä ehdotuksia pedagoogiumin perustamiseksi Ruotsin Karjalaan.

Sillä avaralla alalla, jota menneellä vuosisadalla kutsuttiin Ruotsin Karjalaksi, ei silloin ollut muuta oppikoulua, kuin Kiteen pedagoogiium, ja tätäkään yksityistä koulua ei tainnut olla varsin kauan. Tiedetään, että pedagoogus Henrik Winter 7 vuotta oli sen koulun johtajana ja että tästä koulusta yksi oppilas pääsi Porvoon kymnaasiin v. 1732 ja yksi v. 1734 [1]). Joensuu, joka nyt on koko Pohjois-Karja-

[1]) Henrik Winter mainitaan Porvoon konsistoriumin pöytäkirjoissa pedagoogiksi vielä 23 p. Tammik. v. 1734. Mutta 30 p. Lokak.

lan tieteellisenä keskustana, oli menneellä vuosisadalla kylänä, jossa oli kruunun makasiini, viinanpolttimo ja varveja pienempiä aluksia varten. Sitä pidettiin myöskin maakunnan sotavarojen sopivimpana säilytyspaikkana. Karjalan asukkaat kyllä koettivat saada kruununkoulua maakuntaansa, mutta tätä ei myönnetty. Paikaksi sille koululle toisinaan ehdotettiin Kiteen pitäjää, jossa äsken mainittu privaattikoulukin oli ollut. Tässä pitäjässä myöskin oli rajatullikamari ja siihen toivottiin postikonttoriakin [2]).

Ne Porvoon konsistoriumin pöytäkirjat, joista saamme tietoja Karjalaisten koulunhankkeista, kuuluvat näin:

Pöytäkirja, tehty 22 p. Heinäk. v. 1747: Kuningas oli vaatinut konsistoriumin lausuntoa siitä Kyminkartanon läänin ja Karjalan pohjoisen tuomiokunnan talonpoikain pyynnöstä, joka oli heidän valtiopäiville nyt annettujen alamais-

---

samana vuonna ilmoitettiin konsistoriumille, että Kiteen provasti Henrik Winter oli 12 p. Lokak. kuollut, ja leski Maria Elisabeth Kyander samalla pyysi, että hänen poikansa, Kiteen pedagoogi Henrik Winter, määrättäisiin armovuodensaarnaajaksi. Tähän konsistoriumi suostui, koska hän tunnettiin taitavaksi. Pedagoogus ja nimipastori Henrik Winter sai valtakirjan ollaksensa Kiteen kappalaisena 28 p. Kesäk. v. 1735, mutta samana vuonna hänet mainitaan opettajana Savonlinnan pedagoogiumissa. Hän kuoli kappalaisena v. 1780.

[2]) Porvoon konsistoriumi pyysi 1 p. Lokak. v. 1755, että maaherra Nordensköld korkeissa asianomaisissa virastoissa ajaisi asiaa niin, että postikonttori saataisiin Karjalaan tahi sen lähelle, koska sinne menevät ja sieltä tulevat kirjeet nyt viipyvät matkalla 2 tahi 3 kuukautta (Porvoon ja Karjalan provastikunnan pitäjien välillä!). Lähinnä Karjalaa oli Mikkelin postikonttori, johon Ilomantsista oli 50 vanhaa peninkulmaa. — Maaherra Nordensköld Toukokuussa v. 1756 ilmoitti konsistoriumille, että hän postiylitirehtööri Leonard Klinkowström'iltä oli pyytänyt postikonttoria Kiteen pitäjään, koska postitie Savon ja Karjalan välillä siten paljonkin lyhenisi. — Tämä Karjalan postikonttori kuitenkin sijoitettiin v. 1763 Liperiin ja 1781 Tohmajärvelle.

ten yksityisten valitusten joukossa ja joka tarkoitti sitä, että pedagoogiium asetettaisiin Karjalaan ja että sen koulun opettajat saisivat palkkansa talonpoikain vuotuisesti suoritettavista teinirahoista, koska viime rauhan kautta Haminan sekä Lappeenrannan kaupungit olivat joutuneet Venäjän kruunulle ja mitään kruununkoulua siis ei enää ollut tässä maaherranlääänissä. Lääninhallitus oli 3 p. Helmik. antanut semmoisen lausunnon, että Karjalaan pyydetty pedagoogiium oli aivan tarpeeton, koska semmoinen hankitaan Rantasalmelle, jonne Karjalan asukkaat voivat lähettää ja varustaa lapsiaan vähemmällä kulungilla, kuin ennen aikaan Haminaan ja Lappeenrantaan. Semmoisen koulun virkamiehille ei myöskään sopisi ottaa palkkaa teinirahoista, sillä nämät olivat jo ennen määrätyt konsistoriumin käytettäväksi Porvoon kymnaasissa opiskelevan nuorison avuksi. — Mutta konsistoriumi nyt arveli, että semmoisen koulun perustaminen Karjalaan olisi erinomaisen suotava ja tarpeellinen, sillä asukkaat siellä olivatkin aina mielihyväkseen nauttineet senkaltaista etua, kunnes pedagoogiium viimeisen edellisen rauhan jälkeen sijoitettiin ensin Lappeenrantaan ja sitte Savonlinnaan [1]). Koska Hänen Kuninkaallinen Majesteettinsa armollisimmasti nyt on suvainnut määrätä, että trivialikoulu avataan Mikkelin pitäjässä, niin ei liene hyödyllistä eikä tarpeellista ylläpitää pedagoogiiumia Rantasalmen pitäjässä, joka ei ollut Mikkelistä kaukana, vaan johon se viime rauhan jälkeen toistaiseksi („ad interim") on ollut sijoitettuna, sillä Karjalaisten olisi varsin hankala lähettää lapsiaan Ranta-

[1]) Kun v. 1723 trivialikoulu muutettiin Wiipurista Savonlinnaan, siirrettiin Savonlinnan pedagoogiium Lappeenrantaan. Kun v. 1731 trivialikoulu määrättiin Lappeenrantaan muutettavaksi, muutettiin pedagoogiium takaisin Savonlinnaan. Leinberg, Handlingar rörande finska skolväsendets historia I siv. 281.

salmelle. Mutta koska hippakunnasta on lohkaistu niin monta pitäjää ja jälelle jääneitten pitäjien suorittamat teinirahat ovat sangen vähäiset kymnaasille ja Mikkelin trivialikoululle, jotka eivät voine jotenkin hyvästi tulla toimeen, jos näitä vähennetään, niin konsistoriumi ei voi tietää, mitä varoja annettaisiin Karjalan pedagoogin palkaksi ja elatukseksi, jos ei Hänen Kuninkaallinen Majesteettinsa armollisimmasti suvaitsisi siihen tarkoitukseen myöntää rahoja jostakin toisesta varastosta, kuin teinirahoista, jotka olivat tämmöisiin määrätyt.

Pöytäkirja, tehty 7 p. Lokak. v. 1747: Koska pedagoogiiumin perustaminen Karjalaan niin väleen, kuin mahdollista, on sangen tärkeä ja hyödyllinen sekä itse nuorisolle että isänmaalle ja Karjalan asukkaat myöskin ovat nyt kokoontuneilla valtiopäivillä alamaisesti sitä anoneet, niin katsoi konsistoriumi tarpeelliseksi antaa kontrahtiprovasti Norrgren'in (Ilomantsin kirkkoherran) ensin tiedustella ja sitte konsistoriumille ilmoittaa, oliko jossakin Karjalan seurakunnassa tarjona joku käräjähuone tahi muu mukava rakennus, jonka pitäjän asukkaat luovuttaisivat koulun käytettäväksi, kunnes oma huone koululle vast'edes saataisiin toimeen. Sanottua provastia kehoitettiin myöskin ehdottamaan koululle semmoista paikkaa, joka näyttäisi sopivimmalta ja jonne nuoriso kaikilta Karjalan kulmilta mukavimmin voisi kokoontua. Hänen piti myöskin tiedustella, kuinka runsaasti sillä paikkakunnalla oli saatavana hirsiä sekä muita välttämättömiä rakennustarpeita.

Pöytäkirja, tehty 13 p. Tammik. 1748: Provasti Norrgren oli ilmoittanut, että Kiteen kirkonkylä pedagoogiiumille olisi soveliain paikka ja että nimipastori Winter[1]) oli luvan-

[1]) Sama Henrik Winter, joka ennen oli ollut Kiteen pedagoogina.

nut ilmaiseksi antaa kappalaisen virkatalon äsken mainitussa kirkonkylässä kouluhuoneeksi, kunnes joku rakennus tulevaisuudessa vartavasten koululle saadaan valmiiksi. Tällä paikkakunnalla oli myöskin hirsiä ja muita tarvittavia rakennusaineita yhtä paljon, kuin muualla Karjalassa.

Pöytäkirja, tehty 10 p. Toukok. v. 1766: Karjalan asukkaat olivat valtiopäivillä toistaneet jo v. 1747 tekemänsä alamaisen anomuksen, että julkinen koulu eli pedagoogiium perustettaisiin Karjalaan. Valtiopäivämies Timonen oli myöskin ehdottanut, että Rantasalmen koulu jaettaisiin niin, että kaksi opettajaa sieltä siirrettäisiin Kiteelle. Tästä asiasta vaati Kuninkaallinen Majesteetti maaherran sekä konsistoriumin alamaista lausuntoa. — Konsistoriumin mielestä olisi ollut arveluttavaa alamaisuudessa ehdottaa armollista suostumusta tähän, koska Karjalaiset voisivat saada lapsensa Rantasalmelle yhtä mukavasti, kuin Kiteelle, ja Karjalan nuoriso kotonaan voisi saada tyydyttävää kristinuskon opetusta, jos asukkaat sillä puolella suostuisivat palkkaamaan koulumestarin joka pitäjään [1]).

Kuninkaallinen Majesteetti antoi 12 p. Syysk. v. 1766 päätöksen Savonlinnan ja Kyminkartanon läänissä asuvain Karjalan talonpoikain vuoden 1747 valtiopäivillä tehdystä ja viime valtiopäivillä uudistetusta alamaisesta anomuksesta, että julkinen koulu eli pedagoogiium perustettaisiin sopivimpaan kohtaan Karjalaan. Oli huomioon otettu, mitä konsistoriumi viime Toukokuun 10 päivänä jo oli tästä asiasta alamaisesti lausunut, että tehtäisiin vastoin oikeita periaatteita ja Rantasalmen koulun tarkoitusta, jos siellä vähennettäisiin opettajien lukua, ja että toiselta puolelta katsoen Karjalan nuoriso muutenkin voisi saada tarpeellista kristin-

[1]) Konsistoriumin mielipide siis ei enää ollut sama, kuin v. 1747.

uskon opetusta, jos vaan kaikkiin seurakuntiin valittaisiin pitäjänkoulumestareita. Tähän konsistoriumi oli niitä sopivalla tavalla kehoittanut ja tämä oli jo vaikuttanut sen, että useimmat seurakunnat olivat semmoiseen hommaan ryhtyneet. Edistyneemmät nuorukaiset voisivat sitte mennä Rantasalmen kouluun yhtä mukavasti, kuin Kiteelle. Kuninkaallinen Majesteetti siis tahtoi toistaiseksi jättää asian sille kannalle, jolle konsistoriumi oli sen saattanut, eikä tahtonut tätä nykyä arveluttavalla tavalla sekoittaa Rantasalmen koulussa toimeenpantua opetusjärjestelmää.

§ 8.

Samoin oli hra Salenius painettavaksi jättänyt seuraavat tiedot Viipurin läänin lahjoitusmaiden oloista viime vuosisadan loppupuolella ja tämän vuosisadan alussa:

Nämät Porvoon tuomiokapitulin pöytäkirjoista suomennetut tiedot osottavat, että Viipurin läänin lahjoitusmaitten omistajat toisinaan tahtoivat määrätä pappeja niihin seurakuntiin, joissa heillä oli avaroita tiloja, ja että nämät herrat sekä heidän hovinhoitajansa eivät mielellään antaneet maallaan asuvain ilman heidän suostumustaan mennä naimisiin muualta tulleitten kanssa.

Pöytäkirja, tehty 11 p. Toukok. v. 1814 9 §: Piirikoulun (Kreisschule) opettaja Johan Gustaf Löfberg Käkisalmelta oli konsistoriumille lähettänyt kauppaneuvos Michael von Blandovin hänelle 30 p. Maalisk. v. 1814 antaman vocationin Valkjärven kappalaisen virkaan, sillä tämä arveli, että hänellä Valkjärven seurakunnassa oli jus patronatus. Löfberg siis pyysi valtakirjaa siihen virkaan. Mutta koska ei ollut millään tavalla todistettuna, että kauppaneuvos von Blandovilla oli jus patronatus Valkjärvellä, ja koska Löfberg laillisen ajan kuluessa ei ollut hakenut Valkjärven kappalai-

sen virkaa, johon jo oli asetettu ehdolle muita miehiä, joille oli määrätty vaalisaarnapäivätkin, niin konsistoriumi ei voinut ollenkaan ottaa huomioon Löfbergin yllä mainittua anomusta.

Pöytäkirja, tehty 5 p. Kesäk. v. 1816 18 §: Ruhtinatar Natalia Golitzin, omaa sukua kreivinna Tschernischev, jolla oli lahjoitusmaa Pyhäristin seurakunnassa, oli Pietarissa 5 p. Toukok. v. 1816 omakätisesti allekirjoittanut vocationin, jolla hän, koska hänellä muka oli patronaatti-oikeus, kutsui ja nimitti kuolleen kirkkoherran provasti Aleksander Sundblad'in pojan, nimipastori Karl Sundblad'in, Pyhäristin seurakunnan esipapiksi („Oberpastor"), ja oli samalla nöyrästi pyytänyt, että asianomainen korkea virasto antaisi hänelle vahvistuskirjan. Tämän vocationin oikeaksi todistetun jäljennöksen lähetti nimipastori Sundblad konsistoriumille hakemuksensa liitteenä, kun hän haki Pyhäristin kirkkoherran virkaa. — Tämä merkittiin pöytäkirjaan sekä että ruhtinatar Golitzin'in jus patronatus Pyhäristin seurakunnassa ei ollut täällä konsistoriumissa todistettuna.

Toisin kävi Kivennavalla. Sinne konsistoriumi kyllä ehdotti armovuosia ja määräsi armovuodensaarnaajat. Se myöskin julisti Kivennavan pappisvirat haettavaksi sekä pani kolme miestä vaaliin, määräsi vaalisaarnapäivät ja toimitutti seurakunnan kysymistä, mutta Systerbäkin kivääritehtaan hallitus valitsi vaaliinpäässeistä papeista yhden. Sillä Hänen Keisarillisen Majesteetin $\frac{30 \text{ p. Tammik.}}{11 \text{ p. Helmik.}}$ v:na 1830 antama armollinen asetus Systerbäkin kivääritehtaan alle Suomessa kuuluvista taloista ja tiloista sekä tehtaalle myönnetyistä metsistä ja päivätöistä sisälsi muun muassa tämän:

„Koska koko Kivennavan pitäjä kuuluu Systerbäkin kivääritehtaan alle, niin annetaan tehtaan hallitukselle oikeus tilanomistajan sijasta valita sekä kirkkoherra että kappalainen Kivennavalle, kun näitten virat ovat avoimina, sittekun virka on ollut laillisesti haettavana ja asianomainen tuomiokapituli on tehnyt vaaliehdotuksen sekä muita laissa ja asetuksissa määrättyjä asianhaaroja on oikein noudatettu; kuitenkin on kirkkoherra saapa valtakirjansa keisarilta.“

Kivääritehtaan päällikkö översti ja ritari Amosoff kirjoitti 31 p. Lokak. (vanhaa lukua) v. 1832 Viipurin maaherralle Ramsay'lle, että hän niistä kolmesta, jotka konsistoriumi oli pannut vaaliin Kivennavan kappalaisvirkaan, puolestaan oli taipuvainen valitsemaan Vahlberg nimisen kappalaisen, pyytäen samalla, että tämä asia ilmoitetaan konsistoriumille valtakirjan saamista varten. Maaherra ei varmaan tiennyt oliko översti Amosoff'illa täysi valta yksinään käyttää sitä oikeutta, joka oli suotu kivääritehtaan hallitukselle, vaan kysyi tietoa tästä keisarilliselta tykkiväen departementilta Pietarissa, jonka tarkastuksen alaisena Systerbäkin tehdaskin oli, samalla pyytäen, että departementti tässä asiassa ryhtyisi siihen toimeen, joka sen tehtävänä oli, jos se luuli, että Kivennavan kirkkoherra ja kappalainen olivat tehtaan ylihallituksen valittavina, sekä sitte vastaisi tähän maaherran tiedusteluun. Tähän vastattiin $^{9}/_{21}$ p. Jouluk. v. 1832, että departementti oli ilmoittanut asian Hänen Keisarilliselle Korkeudellensa Suuriruhtinas Michael Paulovitsch'ille, joka oli valtakunnan korkeimpana tykistönpäällikkönä ja siis Systerbäkin tehtaankin korkeimpana tarkastajana, ja oli saatu Hänen Keisarillisen Korkeutensa pyydetty suostumus siihen vaaliin, jonka översti Amosoff oli tehnyt ja jonka kautta kappalainen Vahlberg tuli valituksi Kivennavan avoimeen kappalaisvirkaan. Tätä konsistoriumille ilmoittaen pyysi maa-

herra Ramsay 5 p. Tammik. 1833 tykkiväen departementin tahdon mukaan, että piispa ja konsistoriumi ennen mainitulle Vahlbergille antaisivat valtakirjan sekä toimittaisivat hänellekin tiedon siitä, että hän voisi ilmoittaa asian päätöksen översti Amosoff'ille. Tämä asia oli konsistoriumissa esillä 16 p. Tammik. v. 1833. Mutta luultavasti tahtoi tämäkin virasto tutkia asiaa, ennenkuin päätös tehtiin, koska sen eräässä seuraavassa pöytäkirjassa selitetään asiankulku Kivennavalla. Seurakunnan mieltä oli kysytty 7 p. Lokakuuta v. 1832. Seurakunta ilmoitti tyytyvänsä vaaliehdotukseen, mutta ei yksikään tehtaan hallituksen jäsenistä ollut läsnä. Vasta iltapuolella tuotiin pitäjän provastille Boreniukselle kirje pitäjän hovinhoitajalta Voldemar Henningiltä. Hän ilmoitti siinä, että kivääritehtaan päällikkö ei myöskään ollut tehnyt mitään muistutuksia vaaliinpantuja pappeja vastaan, vaan oli pidättänyt itselleen oikeuden tehdä vocationia. — Vaali oli tapahtuva 21 p. Lokak. Silloin provasti Borenius vaalintoimittajana taas saapui kirkkoon, jossa oli seurakuntalaisia lukuisa joukko. Mitään vaaliluetteloa ei ollut, vaan provasti Borenius luki sen 22 §:n v. 1830 annetusta asetuksesta, joka edellä on mainittu, ja kysyi oliko kirkossa ketään kivääritehtaan hallituksen puolesta. Mutta ei ketään ollut. Silloin seurakunnan jäsenet yksimielisesti ilmoittivat pöytäkirjaan pantavaksi: puheena oleva asetus ainoastaan myönsi tehtaan hallitukselle oikeuden tilanomistajan sijasta valita pappeja Kivennavalle, mutta ei ollenkaan ollut säädettynä, että tehtaan hallituksella olisi yksinomainen oikeus siihen, niin että pitäjäläiset olisivat vaalista pois suljetut. Kun Kivennavan pitäjä ennen oli lahjoitettu yksityisille, saivat pitäjäläiset aina tähän asti yhdessä tilanomistajan kanssa huutaa itselleen pappeja, eikä tätä oikeutta heidän tietääkseen ollut heiltä otettu. Jos vaalintoimittaja ei voinut pöytäkirjaan ottaa hei-

dän huutojaan, tahtoivat he ilmoittaa tyytymättömyyttään ja pyysivät otteen tässä tilaisuudessa tehdystä pöytäkirjasta, että voisivat valittaa asianomaiseen paikkaan. — Tuli sitte saapuville kivääritehtaan alle kuuluvan Lintulan hovinhoitaja, Voldemar Henning, vaikkei hänellä ollut mitään tehtaan hallituksen antamaa valtakirjaa. Hänkin arveli, että talonpoikain entisen tavan mukaan pitäisi saada ensin äänestää; tuloksesta oli tieto annettava tehtaan hallitukselle, että tämäkin voisi antaa äänensä. Henningin mielestä talonpoikain oikeuksia oli loukattu, kun provasti Borenius ei antanut heidän ottaa osaa vaaliin. Hän arveli myöskin, ettei tehtaan hallitus ollut tänne lähettänyt mitään edusmiestä, koska Kuokkalan kylään asetettu karanteenilaitos kentiesi oli ollut esteenä. — Seurakunta toimitti perille ilmoituksensa tyytymättömyydestä, tehden valituksen konsistoriumiin: olihan konsistoriumi seurakunnalle ilmoittanut vaaliinpanon, milloin tullaan vaalisaarnoja pitämään j. n. e. Nämät ilmoitukset olivat olleet aivan joutavia, jos pitäjäläiset eivät saaneet äänestää, sillä Systerbäkin kivääritehtaan virkamiehet ja työmiehet eivät kaikki olleet lutherilaisiakaan. Jos Kivennavan lahjoitusmaan entisen omistajan, kreivi Soltikoff'in, oikeus äänestää Lintulan hovin ja sen välittömän hoidon alla olevain maatilain puolesta olikin siirtynyt kivääritehtaan hallitukselle, niin tämä nyt pappien vaalista 5 p. Kesäk. v. 1739 annetun kuninkaallisen asetuksen 2 §:n mukaan oli laiminlyönyt äänestysvaltansa käyttämistä tässä kappalaisen vaalissa. Talonpojat maksoivat palkan Kivennavan pitäjän lutherilaisille papeille, eikä Viipurin läänissä ollut yhtäkään lahjoitusmaata, jonka asukkaat olisivat olleet suljettuina omien pappiensa vaalista. Pitäisipä pitäjän provastillakin olla oikeus äänestää kappalaista valittaissa. Pyydettiin siis,

että uusi vaali määrätään pidettäväksi ja tarpeellinen vaaliluettelo lähetetään vaalintoimittajalle.

Tämän jälkeen oli konsistoriumille tullut maaherra Ramsay'n edellä mainittu kirjoitus 5 päivältä Tammik. v. 1833. Ovet avattuina ja kun tästä oli ilmoitustaulussa ilmoitettu, julisti konsistoriumi päätöksensä 20 p. Maalisk. v. 1833: Koska v. 1830 annettu asetus selvästi oli antanut kiväärit-tehtaan hallitukselle vaalioikeuden ja provasti Borenius tässä asiassa oli sen mukaan oikeen menetellyt, katsoi konsistoriumi oikeudenmukaiseksi hylätä valittajain väitökset ja pyynnön. Kun tämä päätös on saavuttanut laillisen voimansa, antaa konsistoriumi valtakirjan Vahlbergille.

Tämän päätöksen jäljennös lähetettiin Viipurin maaherralle. Kihlakunnan lautamies Matti Reiman ja talonpoika Henrik Kuorti omasta sekä muitten Kivennapoisten puolesta valittivat senaattiin, mutta senaatin 14 p. Helmik. v. 1834 antama päätös oli hylkäävä ja Vahlberg sai konsistoriumilta valtakirjan 26 p. Maalisk. v. 1834.

Pöytäkirja, tehty konsistoriumin kokouksessa 5 p. Jouluk. v. 1835: Provasti Borenius oli 27 p. Marrask. v. 1835 päivätyssä kirjoituksessa ilmoittanut, että tapahtui ja oli tapahtunut, että miehiä muista pitäjistä pyrki naimisiin jonkun talonpojan tyttären kanssa Kivennavalle ja sitte häitten jälkeen jäi kotivävyksi tänne tavallisesti siitä syystä, että täällä oli puutetta työvoimista. Vaan nämät miehet eivät kirjoituttaneet itseään Kivennavan kirkonkirjoihin sen seurakunnan jäseniksi. Lintulan hovin hoitaja oli väittänyt, että provasti ei saisi panna muista pitäjistä tulleita miehiä kuulutukseen eikä vihkiä Kivennavan pitäjässä syntyneitten ja kasvaneitten nais-

ten kanssa, ennenkuin hovinhoitaja siihen oli antanut suostumuksensa. Provasti siis jätti konsistoriumin ratkaistavaksi oliko v. 1830 annettu asetus myöskin koskeva avioliiton myöntämistä Kivennapoisten ja ulkopitäjäläisten välillä [1]). Konsistoriumi vastasi, ettei edellä mainittu asetus antanut aihetta Lintulan hovinhoitajan suostumuksen vaatimiseen, kun sellaisia naimiskauppoja oli tekeillä.

§ 9.

Vapaah. E G. Palmén esiintoi muutamia Porin, Kokemäen ja Liuksialan kuninkaankartanoiden tileistä saatuja tietoja elintavoista 1500-luvulla.

§ 10.

Hra J. R. Danielson jätti painettavaksi laskut, jotka Helsingin kaupungin edustaja Suomalaisessa deputationissa ja Porvoon valtiopäivillä, Eerik Borgström, oli esiintuonut näissä toimissa kärsimistään kustannuksista. Laskut sisältävät pienimmätkin menot, niinkuin juomarahat, maksut pidetyistä päivällisistä, baaleista y. m. ja ovat siten omiansa luomaan valoa silloisiin tapauksiin ja oloihin. Myöskin huomautti ilmoittaja, että samassa kokoelmassa valtioarkistossa, jossa mainitut laskut löytyvät, myöskin tavataan muutamia muita tilejä ja asiakirjoja, jotka nekin ovat valaisevia varsinkin Helsingin kaupungin silloisten raha-asiain suhteen. Yllämainitut laskut olivat seuraavat:

---

[1]) Edellä mainitun asetuksen 20 § kuuluu näin: „Muualta tulleita ei saa asettua asumaan kivääritehtaan tiloille, eivätkä papit saa näille tiloille kirjoittaa vieraita ilman tehtaan hallituksen tahi Lintulan hovinhoitajan suostumuspilettiä ja myönnytystä."

Utdrag af Magistraten i Helsingfors stad Protocoll, hollit den 8:de Marti 1809.

§ 2.

Jämlikt Magistratens d: 6:te dennes tagne beslut, har stadens Borgerskap till i dag blifvit hitkalladt, för att höras i anledning af den till Landtdagsman för denna stad vid nu instundande Landtdag utsedde Handelsmannen Erich Borgströms berörde dag hos Magistraten gjorde anmälan, det han icke kunde emottaga det honom i ofvansagd måtto lämnade updrag, innan han till fullo utbekommit det honom så som Deputerad till St Pettersburg, af Borgerskapet utlofvade rese-kostnads förskott af 700 Riksgälds Sedlar, och derjemte i afseende å den förestående Landtdags resan erhållit et nytt förskott samt bestämd försäkran om hvad honom i egenskap af Landtdagsman skulle bestås; och sedan Borgerskapet nu företrädt, upläste Handelsmannen Borgströms ingifne räkning, öfver sine utgifter och kostnader under resan till och ifrån St Pettersburg samt vistandet derstädes, hvilken Räkning intogs i Protocollet och hvar af följande lyd:

Denna Stads Respective Borgerskap Deb:t

1808			Rub.	k.
August.		An Min Rese kostnad m: m: till och från Tavastehus såsom Ellector vid vahlet till Deputerad den 4:de dennes. Rubel	15	—
Septemb.	20	Företog Resan såsom, Deputerad, ehuru Contra Ordres i Lovisa mötte skjutsen fram och tillbaka 20½ Mihl med 2:ne Hästar och dubbel beräkning från städerna Rub:. . . . . 20. 60 k.		

			Rub.	k.
Septemb.	20	An För Poderossnans påskrift i städerne — 50		
		Till Postilion och skjutskarlarne 1. 10		
		Qvarter m: m: under denna resa . 15. —		
		Till Sergenten Manne som tolk . 12. 75		
		Af skrifterna af åtskilliga papper 4. 50	54	45
Nov.		Lösen för 3:ne Magistratens Protocoller angående nya resan åt St Pettersburg . . . . . Rub. 2. 88		
	11	Skjutsen 5 3/4 mil till Borgå med 3 Hästar 8. 70		
	12	För Poderos's på skrift och Postilljons med skjuts Karlar 65		
		Aftonvard, Nattqvarter med Frukost hos Carlsson . . . . . 6. —	18	23
	13	Skjutser till Lovisa 4 1/2 Mihl med 3 Hästar 6. 60		
		Poderos's påskrift med Dickspengar 55		
		rastandet i Lovisa med Aftonvard, middag etz. 4. 75	11	90
		Skjutsen till Fredrichshamn 6 3/4 mihl 9. 30		
		Dickspeng. 75		
		Nattqvarter med middag i Fredrichshamn . . . . . 7. —	17	5
	15	Skjutsen till Viborg 110 verst . 13. 20		
		Dickspeng. 1. 40		
		Nattqvart: under vägen 70		
		Till m: m: å en station 2. 70		
		Mat på Wiljocki 1. 25		
		Qvarter och Spisning i Viborg . 14. 30		
		Mun Provision ibidem 3. 75		
		Dickspeng. till Hästar och Vagns anskaffande 85		
		Poderossnans påskrift 25		
Novemb.	16	Theé m: m: på 2:dra station . . 1. 75		
	17	Nattqvarter m: m: på Lindola . . 3. 35		

			Rub.	k.
Novemb.	18	An Skjutsen emellan Viborg och Pettersburg 132 verst häraf på sista hållet 18 verst betalas 1 Cop: högre lega . . . 16. 38		—
		Till Postelion och skjuts karlar . 1. 85		
		För Farten på Båtar öfver Neva. 3. 85		
		2:ne Hästar med Droska. . . . 2. 25	29	43
		pro rata Dickspeng. till Hof Betjente för 2:ne gångs Betjening af Kejserl. Stats vagn 34. 89		
		Dito för en Måhltid hos Demuts för vederbörande stats Råd m: fl. som ägde befattning med Deputation . . . . . 18. —		
		Dito uti stora Måhltiden som gafs för Hans Excellence Herr Baron General Gouverneuren Sprengtporten m: fl . . 34. 60		
		Dito på Hans Maij:ts Kejsarens födelse dags afton 12. 85		
		Dito för Deput: Ordförande Baron Mannerhejm 18. 8		
		Dito Deputations Secret: Herr Hammarbergs Arfvode 40. 56		
		Stamboks medell till Franska kyrkan 5. —		
Febr.	3	Under 78 dygns vistande i St Pettersburg utlagd för Hår Friseur Thée Frukost och middag m: m: . . . . . 413. —		
		Med Laqveij à 2 Rub. . . . . 156. —		
		Dito under upresan 12. 25		
		Snickaren Örnberg såsom tolck i 77 dag . . . . . 154. —	899	25
		Återskjutsen från Pettersburg till Viborg med 3 Hästar 16. 38		
		Kostnad vid utresan fr. St Pettersburg . . . . . 2. —		
		under vägen 1. 65		
		Nattqvarter under vägen . 2. 90 6. 55		

				Rub.	k.
Febr.	3	An Qvarter med mat i Viborg . . .	7. —		
		Skjutsen till Freds:hamn	13. 20		
		för Fxped:s med pass och Hästar	1. 25		
		Nattqvarter med Thée under vägen	3. 40		
		Qvarter med middag i Freds:hamn	6. —		
		Pass Exped:n i Fredrickshamn .	— 25		
		Skjutsen till Lovisa	8. 40		
		Nattqvarter och Mat derstädes .	3. 50		
		Exped: så väl der som und. vägen	1. 10		
		Skjutsen fr. Lovisa till Borgå . .	6. 90		
		Nattqvarter m: m: Ibidem . . .	4. —		
		Exped: så väl der som på Helsingfors vägen	1. 70		
		Skjutsen från Borgå till H:fors .	8. 10	87	73
			Summa Rub: Sed:	1171	42

I afräkning härpå bekommit emot Qvitto af Herr Casseuren Engberg den 11 November 1808 Sedel Rubel Etthundradé Femtio Säger Rubel 150.

E. Borgström.

Anmärkes

At jag för min Eqvipering, dagl. considerable uttgifter i Pettersburg, Woateures Hyra Klädtvätt, vägkost m. m. anser mig recompenserad, genom det af Publicom under vistandet lämnade Tvåhundrade Rubels månatl. apointemants.

Wid denna Räkning hade Borgerkapet icke något at på minna —

Tid och ort som ofvan —

Ex. Protocollo.
I. H. Bergenklinga.

Stads Casseuren G. Engberg äger af de Uttaxerade medlen utbetala till Herr Rådman Borgström emot Qvitto Enligt förestående Protocolls Utdrag innehållet af des Räkning med Ettusende Ethundrade Sjuttio En Rubel Fyratio två Kopek i Banco Assignationer sedan förskotterne innehålles och denne Räkning blifvit i Cassa Controllen annoterad.

Helsingfors den 26 November 1810.

Friedr. Mattens. Joh. Ad. Strömberg.
Jac. Falck. Gust. Gardberg. Eric C. Polon.
Carl. Etholen Garl. Fred. Grahn.
S. D. Annot.

Förestående min fordran Ettusende Ethundrade Sjuttio En Rubel Fyratio två Kopek i Banco Assignationer betalte enligt uppgjord Liqvid som qvitteres.

Helsingfors d: 26 Junii 1812.

Erick Borgström.

Utdrag af Magistraten i Helsingfors stad, Protocoll, hollit den 13 November 1809.

§ 1.

I närvaro af stadens nu tillstädes komne Borgerskap upptedde Borgerskapets utsedde Fullmägtig vid den nu mera öfverståndne Landtdagen i Borgå Herr Handelsman Eric Borgström, Concepterna till de af honom därstädes ingifne underdånige Memorialer uti flere staden och Borgerskapet rörande ämnen jämte Landtdags Postulaterne, Hvarefter

Handelsmannen Borgström ingaf en öfver dess utgifter vid Landtdagen författade så lydande Räkning:

Denne Stads Respective Borgerskap D:t.

1809			Rub.	k.
Martii	20	An Skjutsen för 2:ne Hästar till samt d: 22 Julii ifr. Borgå för mig såsom Landt:man för denne stad	10	—
		Hyran därstädes	124	—
		Dricks pengar	10	—
		Dränglega under samma tid	142	60
		För middags måhltider hos Fru Lönfors tills bordet hos Mademois:l Gerfvelin arangerades	45	—
		Thée med aftonvard undertiden	240	—
		Deltagandet uti den bahl såm ständerne underdånigt tillstälte på Hans Maij:t Kejsaren	100	—
		Translatering på Franska Språket af stadens Enskildta besvär	50	—
		Papper med renskrifn af diverse skrift. .	15	—
		Till insamling för Pios usos	10	—
		Mit arfvode under denna tid uptages à 5 Rub. per dag.		
		Summa Rubel	1366	60

Helsingfors d. 21 Septemb. 1809.

Erick Borgström.

Hvilken uplästes, och hvarvid Borgerskapet ej hade någodt at erinra, utan kommer samma räknings innehåll 1366 Rub. 60 kop: i Banco Assignationer at Anordnas. Ort och tid som ofvan.

Ex. Protocollo.
I. H. Bergenklinga.

Stads Casseuren G. Engberg äger af de Uttaxerade Medlen utbetala till Rådman Borgström emot qvitto Ettusende Trehundrade Sextio sex Rubell Sextio kop. Banco Assignationer sedan denna anordning blifvit i Cassa Controllen Annoterad. Helsingfors d: 26 November 1810.

Friedrich Mattens. Joh: Ad: Strömberg.
Jac: Falck Gustaf Gardberg Eric E: Polon
Carl Etholen.

S. D. Annot:
Carl Fredr: Grahn.

Emotstående Räknings belopp Ettusende Trehundrade Sextio Sex Rubell Sextio kopek Banco Assignationer Betalte enligt Liqvid som qvitteres Helsingfors den 26 Junii 1812.

E. Borgström.

§ 11.

Allekirjoittanut refereerasi erään luutnantti Kempen 1808 vuoden sodan ajalla pitämän päiväkirjan, joka sisältää tietoja etupäässä Revolahden ja Pulkkilan tappeluissa vangiksi otetuista venäläisistä upseereista ja sotureista, jotka Kempen komennon alla kuljetettiin Tornioon, sekä muonan hankkimisesta suomalaiselle armeijalle. Mainitusta päiväkirjasta löytyy puutteellinen kappale Suomen valtioarkistossa, jonne sen Muinaismuisto-yhdistys on lahjoittanut.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Vuosikokous 9 p. Marrask. 1894.

Saapuvilla olivat: esimies hra J. R. Danielson, hra K. F. Ignatius, vapaah. E. G. Palmén, hrat M. G. Schybergson, C. v. Bonsdorff, K. Grotenfelt, A. G. Fontell ja allekirjoittanut sekä toht. Aug. Hjelt ja provasti F. Nordlund.

§ 1.

Herra esimies piti esitelmän „Lahjoitusmaa-kysymyksestä Viipurin läänin palautettua muun Suomen yhteyteen", ja oli tämä esitelmä Historialliseen Arkistoon painettava.

§ 2.

Allekirjoittanut luki seuraavan vuosikertomuksen:

Vuosikertomus 9 p. Marrask. 1894.

Kun Seura tänään kokoontuu vuosipäiväänsä viettämään, tapahtuu se niiden haikeiden tunteiden vallitessa, joita yleinen maan suru on kaikkialla herättänyt. Tuntien sitä syvää kaipausta, joka on tullut koko kansamme osaksi, Seura luottamuksella turvautuu toivoon, että tulevaisuus yhä on tuottava menestystä maalle ja sen hartaille työntekiöille.

Tässä toivossa päättäen nyt umpeen kuluneen vaikutusjaksonsa, saattaa Seura samalla kuin se tekee tilin viimevuotisesta toiminnastaan muistoonsa johtaa, että se nyt samalla päättää vaikutusaikansa toisen vuosikymmenen. Vaikkemme tahdokaan tässä laveammin esittää Seuran vaikutusta sen olemassa-olon aikana, olkoon tässä kuitenkin mainittuna tärkeimmät tulokset Seuran tähänastisesta työstä historiallisten tutkimusten alalla. Paitsi Historiallista Arkistoansa, jota on yhdeksän osaa julkaistu, sen jälkeen kun

Seura perustettiin, on Seura sen ohessa ryhtynyt toimittamaan laajaa sarjaa nimellä todistuskappaleita Suomen historiaan. Tätä sarjaa on jo julkisuuteen toimitettu viisi osaa käsitellen erilaisia aineksia maamme muinaisuuden valaisemiseksi: Yrjö Maunu Sprengtportenin virallinen kirjevaihto vv. 1808—1809, Turun Akatemian pöytäkirjat vv. 1640—1664, asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameraalisia oloja 1500-luvulla, Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa vuodelta 1808, Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistoa vastaan v. 1555—1556. Sen ohessa on vuoden 1571 hopeaveroluetteloista osa saatu julkaistuksi ja samoin on alku tehty laveaan Suomen taloudellisia oloja 1500-luvulla valaisevaan tutkimussarjaan. Kun näihin toimituksiin vielä lisäämme Biografisen Nimikirjan ynnä siihen toimitetun lisävihon, olemme lyhyesti maininneet ne teokset, jotka Seura vaikutuksensa aikana jo on julkisuuteen saattanut ja jotka ovat todistuksena siitä harrastuksesta, jolla Seura tällä ajalla on tarkoituksiansa täyttänyt. Kun Seura nyt viettää kahdettakymmenettä vuosipäiväänsä, saattaa se siis mielihyvällä luoda katseen menneeseen vaikutukseensa sekä hyvällä toiveella alkaa uuden työjaksonsa.

Kun nyt käymme erittäin tarkastamaan Seuran viimevuotista vaikutusta, on mainittava, että sen toiminta tällä ajalla ei kaikissa kohden ole voinut olla niin vireä, kuin toivottavaa olisi ollut. Valtiopäivien ajalla olivat nimittäin monet Seuran ahkerimmista jäsenistä kiinnitetyt säätyjen töihin ja useat muutkin joutuneet toimiin, jotka estivät heitä ottamasta vilkkaampaa osaa Seuran harrastuksiin. Kokouksiakaan ei voitu pitää säännöllisesti kuukausittain niinkuin tavallisina aikoina. Sitä vastoin ovat nyt, niinkuin ennenkin, useat Seuran ulkopuolella olevat tutkiat ottaneet osaa Seuran

kokouksiin ja niissä esiintuoneet tutkimuksia ja tiedonantoja pöytäkirjoihin.

Seuran vuoden kuluessa valmistuneet toimitukset ovat seuraavat:

Historiallinen Arkisto XIII, 2, johonka liitteenä kuuluu maisteri Th. Dillnerin julkaisemat taulut Suomen kaupasta vuosina 1570—1622. Teos on vastikään valmistunut ja on nyt tässä tilaisuudessa esille jätettynä Seuran pöydälle;

Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistoa vastaan vuosilta 1555—1556, joka teos, muodostaen viidennen osan Seuran todistuskappale-sarjaa, hra Grotenfeltin toimesta on julkaistu. Myöskin tämä teos on vastikään painosta saatu ja on, samoin kuin edellinenkin, tässä tilaisuudessa esille jätetty;

Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa vuodelta 1808 toisen osan edellinen vihko on niinikään kokonaisuudessaan painettu, vaikka sen jakaminen julkisuuteen on päätetty jättää siksi, kunnes tämän osan jälkimäinenkin vihko valmistuu. Teokseen on nimittäin toimitettava yhteinen esipuhe ja rekisteri, jonka vuoksi on katsottu sopivaksi, että molemmat vihkot samalla kertaa julkaistaan.

Seuran tekeillä olevista töistä mainittakoon ensinkin

Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa v. 1808 toisen osan jälkimäinen vihko, joka käsittää jatkoa maaherrojen virastoista kreivi Buxhœwdenin kansliaan tulleisiin kirjeisiin. Painatustyötä on yhä valvonut maist. vapaah. Thor Carpelan, ja on teoksesta jo 8 arkkia painettu, niin että se kevätpuoleen saataneen valmiiksi.

Sen ohessa on myöskin vapaah. E. G. Palménin viime vuonna alkuunpanemasta tutkimussarjasta *Historiallis-tilastollisia selvityksiä maan varallisuussuhteista 1500-luvulla ensimmäinen osa, käsittäen vanhaa Huittisten pitäjää*, jo siksi

valmiina, että alkupuoli piakkoin voidaan painoon laskea. Niinkuin ennen on mainittu on tarkoitus tämän tutkimuksen kaavan mukaan julkaista samallaisia esityksiä maamme muistakin seuduista, niin että sarja vähitellen tulisi käsittämään niin suuren osan maasta kuin suinkin ja maan taloudelliset olot tuon tärkeän ajan kuluessa siten saataisiin täysin valaistuksi.

Seuran muut alkuunpanemat työt ovat sitä vastoin joksikin aikaa keskeytyneet, syystä että niiden toimittajat muiden töitten kautta ovat olleet estettynä jatkamasta niiden toimittamista.

Mitä Seuran taloudellisiin seikkoihin tulee, mainittakoon että viimein koossa olleet säädyt suosiollisesti määräsivät Seuralle Längmannin rahastosta ensi tulevain kolmen vuoden ajaksi neljä tuhatta markkaa, jotka rahat jo ovat Seuran rahanvartian kautta nostetut. Sitä vastoin Seuran toivo saada n. s. Collanin rahastosta varoja „Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa v. 1808“ nimisen teoksen toisen osan julkaisemista varten ei toteutunut.

Kokouksia on vuoden kuluessa pidetty kuusi ja on niissä esiintuotu tutkimuksia ja tiedonantoja seuraavista aineista:

Herra *Esimies* on kertonut tämän vuosisadan alkupuolella esillä olleesta kysymyksestä useain Viipurin läänin pitäjien yhdistämisestä Venäjään, refereerannut asiakirjan, joka valaisee Speranskyn valtiollista kantaa, sekä pöytäkirjaan painettavaksi jättänyt Helsingin kaupungin edustajan suomalaisessa deputationissa ja Porvoon valtiopäivillä, Erik Borgströmin, laskut näissä toimissaan kärsimistään kustannuksista;

Vapaah. *E. G. Palmén* on esittänyt tietoja maan taloudellisesta tilasta 1630-luvulla sekä elintavoista 1500-luvulla;

Hra *M. G. Schybergson* on painettavaksi jättänyt lisiä ennen julkaisemaansa Algot Scarinin kirjevaihtoon;

Hra *K. G. Leinberg* on esiintuonut uusia tietoja ulkomaisissa yliopistoissa 1400- ja 1500-luvuilla käyneistä suomalaisista;

Hra *K. Grotenfelt* on esiintuonut otteita Tallinnan keskiaikaisesta n. s. Geleitebuchista ja arveluja Ruotsin ja Venäjän välillä vuonna 1383 tehdystä rauhansopimuksesta;

Hra *J. M. Salenius* on lähettänyt tietoja Karjalan maakuntalaisten kouluhankkeista vuosien 1747 ja 1766 valtiopäivillä sekä oloista Viipurin läänin lahjoitusmailla viime vuosisadalla ja tämän vuosisadan alussa;

Hra *K. R. Melander* on julkaistavaksi jättänyt tutkimuksen Suomen kaupunkien hallinnosta 1600-luvulla;

Hra *A. G. Fontell* on näyttänyt kartan Suomen kuolevaisuuden suhteista;

Hra *Aug. Hjelt* on esiintuonut asiakirjoja pikkuvihan ajalta;

Hra *J. S. Pajula* on Seuralle lähettänyt kirjoituksen eräästä Nousiaisissa v. 1761 tapahtuneesta hengellisestä liikkeestä;

Hra *A. H. Snellman* on Seuran pöytäkirjaan antanut asiakirjan Iin pitäjän Kuivaniemen kyläläisten sopimuksesta lohikalastuksesta Iin joessa kirkkoherransa Henrik Corvinuksen kanssa;

Hra *A. W. Forsman* on esiin tuonut kuningas Adolf Fredrikin matkaa varten Pohjanmaalle v. 1752 tehdyn matkasuunnitelman, erään Pyhäjoen talonpoikien valituskirjeen vuodelta 1771 läänin rajaa käyviä maanmittareita vastaan sekä valtiopäivämies Kaarlo Häggin kirjeen Norrköpingin valtiopäiviltä v. 1800;

Allekirjoittanut on julkaistavaksi jättänyt assessori Rudenschiöldin v. 1738 tekemän kertomuksen Pohjan- ja Suomenlahden välille perattavaksi aijotusta kulkuväylästä sekä sitä ympäröitsevien seutujen taloudellisesta tilasta, sekä refereerannut luutnantti Kempen päiväkirjan 1808 vuoden sodan ajalta.

Seura on vuoden kuluessa ollut kirjojen vaihdossa samojen yhdistysten ja laitosten kanssa kuin ennenkin ja ovat sen ohessa Turun lysein oppilaat hrat Ahonen ja Vuorinen lähettäneet asiakirjoja (Taivassalon ja Kaarinan pitäjistä), jotka Seuran arkistossa säilytetään.

Seuran jäseniksi on vuoden kuluessa kutsuttu lysein rehtori K. O. Lindeqvist, ja on Seuran jäsenten luku nyt 21. Esimiehenä on ollut hra J. R. Danielson, rahanvartiana hra A. G. Fontell ja sihteerinä allekirjoittanut.

J. W. Ruuth.

§ 3.

Rahanvartia hra Fontell teki seuraavan selityksen Seuran rahaston tilasta:

Årsräkning öfver Finska Historiska Samfundets kassa för året 18$^{9}/_{11}$ 93—18$^{9}/_{11}$ 94.

	Fmk	pi.	Fmk	pi.
Debet:				
Behållning från föreg. år:				
Rabbeska fonden: 10 st. Hypoteksföreningens oblig. à 4½ % . .	10,141	20		
1 st. Helsingfors stads nybyggnads oblig. à 4½ %	490	—		
Transport	10,631	20		

	Fmk	pi.	Fmk	pi.
Transport	10,631	20		
4 st. Hypoteksföreningens oblig. à $4^1/_2$ %	3,960	—		
Depositioner	6,612	—		
Löpande räkning	1,369	33		
Kontant	473	83	23,046	36
Inkomst under året:				
Räntor å Rabbeska fonden . . .	450	—		
„ „ 4 st. Hypoteksföreningens oblig.	180	—		
„ „ 1 st. Helsingfors stads nybyggnads oblig. . . .	22	50		
„ „ depositioner för halft år à 5 %	233	53		
„ „ löpande räkning . . .	8	30		
„ „ 7 st. Hypoteksföreningens oblig. inköpte under året, senare halfårets kup. .	146	25	1,040	58
Uppburit af Finlands statsarkiv för inlösen af särskilda i Sverige tagna afskrifter . .			675	65
„ 1:sta och 2:dra dividenden å samfundets fordran, stor Fmk 188: — i Vickström & C:is Bokhandels konkurs			42	30
„ ur Collanska fonden . .	2,729	—		
Transport	2,729	—	24,804	89

	Fmk	pi.	Fmk	pi.
Transport	2,729		24,804	89
Uppburit det af senast församlade ständer beviljade anslaget ur Längmanska testamentsfonden	4,000	—	6,729	—
„ kontant för försålda böcker	7	60		
„ „ af Frenckellska Bokhandeln i Åbo för d:o d:o	18	—	25	60
S:ma inkomst och uppbörd			8,513	13
S:ma i Debet Fmk			31,559	49
C r e d i t.				
Utgift under året:				
Ur samfundets allmänna fond:				
D:r J. W. Ruuth i sekreterarearvode	300	—		
Vaktmästaren Björns arvode för 1893	80	—	380	—
Finska Litteratursällskapets räkning för tryckning af särskilda arbeten	1,169	90		
F. Tilgmann för särskilda arbeten .	719	90		
Afskrifning af Teits klagomålsregister	168	50		
Korrekturläsning af nämda arbete .	80	—		
D:o „ en karta . . .	20	—	2,158	30
Vården af Rabbes graf 1893 & 1894			30	—
Försändningskostnader			30	90
S:ma ur allm. fonden			2,599	20

	Fmk	pi.	Fmk	pi.
Transport			2,599	20
Ur anslaget för offentliggörandet af handlingar från tiden omkr. 1808:				
Särskilda afskrifter			66	05
S:ma utgifter			2,665	25
Behållning till nästa år:				
Rabbeska fonden: 10 st. Hypoteksföreningens oblig. à 4½ % . .	10,141	20		
1 st. Helsingfors stads nybyggnads oblig. à 4½ %	490	—		
4 st. Hypoteksföreningens oblig. à 4½ %	3,960	—		
7 st. d:o d:o à 4½ % köpta al pari	6,500	—		
Löpande räkning	5,005	86		
Kontant	2,797	18	28,894	24
S:ma Credit Fmk			31,559	49
Af behållningen tillhöra:				
Donationsfonden för Kexholms stads historia: Behållning från 1893 . . 459: 07				
Ett års ränta à 4½ % 1894 20: 66	479	73		
Äyrämöisen palkintorahasto:				
Behållning från 1893 . . 1,442: 96				
Ett års ränta à 4½ % 1894 64: 93	1,507	89		
Transport	1,987	62		

	Fmk	pi.	Fmk	pi.
Transport	1,987	62		
Anslaget för offentliggörandet af handlingar från tiden omkr. 1808	8,162	19		
Återstår behållning i Samfundets allmänna fond.	18,744	43		
S:ma behållning	28,894	24		

Helsingfors den 9 November 1894.

A. G. Fontell.
(N. v. skattmästare).

jonka jälkeen määrättiin rahaston tarkastajiksi esimies sekä allekirjoittanut.

§ 4.

Sihteerin palkkio määrättiin samaksi kuin ennenkin, nimittäin 300:ksi markaksi.

§ 5.

Valittiin Seuran virkamiehet alkavaksi vuodeksi ja tuli esimieheksi hra A. G. Fontell, rahanvartiaksi hra K. Grotenfelt ja sihteeriksi allekirjoittanut.

Pöytäkirjan vaakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Kokous 15 p. Jouluk. 1894.

Saapuvilla olivat esimies herra A. G. Fontell, herrat M. G. Schybergson, K. Grotenfelt ja allekirjoittanut sekä tohtorit A. H. Snellman ja A. V. Forsman.

§ 1.

Pöytäkirjat, jotka tehtiin Historiallisen Seuran kuukauskokouksessa Lokakuun 30 p:nä sekä vuosikokouksessa Marraskuun 9 p:nä 1894 luettiin oikaistaviksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Ilmoitettiin seuraavat kirjalahjat:

Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja XII, Helsingissä 1894.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia VII. Aug. Ahlqvist's Wogulische Sprachtexte von Yrjö Wichmann. Helsingfors 1894.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia VI. Antiquités de la Sibérie occidentale etc. publiées par Axel Heikel. Helsingfors 1894.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia VIII. Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen von J. J. Mikkola. I. H:fors 1894.

Suomen teollisuushallituksen tiedonantoja. Yhdeksästoista vihko. H:gissä 1894.

Kyrkornas i Borgå stift inventariipersedlar, bibliotek och arkiv, af Ad. Neovius. Kuopio 1893.

Joh. Gezelii d. y:s brefkonceptbok 1712—1717, publicerad af Ad. Neovius. Borgå 1892.

Finsk Militär tidskrift Häft. VIII—XI. 1894.

Anteckningar rörande den år 1812 uppsatta finska militärens historia af G. A. Gripenberg. H:fors 1894.

Sen ohessa oli Upsalan yliopiston kirjastosta, jonka kanssa Seura on kirjojen vaihdossa, Seuralle lähetetty seitsemän väitöskirjaa.

§ 3.

Ilmoitettiin että Seuran tilejä tarkastettaessa mitään syytä muistutuksiin ei ollut, jonka johdosta ehdotettiin rahanvartialle täysi tilinpäästö. Yhteydessä tämän kanssa ehdotti hra esimies, että niillekin rahoille, jotka Längmannin rahastosta olivat erikseen määrätyt nykyisten valtiollisten olojen perustamisen aikaan kuuluvien asiakirjojen julkaisemista varten, luettaisiin $4^1/_2$ prosenttia, niinkuin Seuran muillekin rahoille. Äsken tapahtuneessa tilintarkastuksessa oli sellainen prosentti luettu mainitun rahamääräyksen osalle siitä ajasta asti, jolloin se Seuralle annettiin, sekä siten syntynyt lisä siirretty Seuran yleisestä tilistä, johonka tämä korko tähän asti oli luettu, näitten rahojen tilille, johonka vastedeskin tällainen korko olisi erikseen laskettava. Tämän ehdotuksen Seura hyväksyi.

§ 4.

Nostettiin kysymys, olisiko Seura taipuvainen yhdessä Suomen Ruotsalaisen Kirjallisuuden Seuran, Suomalais-Ugrilaisen Seuran sekä Suomen Maantieteellisen Seuran kanssa vuokraamaan eri huoneusta kirjavarojensa ja muiden kokoelmiensa säilyttämistä varten, jommoinen huoneusto nyt oli tarjona Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talossa 2,000 markan vuotuisesta vuokrahinnasta: Siinä tapauksessa, että yllämainitut seurat yhdistyisivät tähän hankkeeseen, ilmoitettiin tarkoituksena olevan pyytää valtiolta raha-apua vuokrahinnan suorittamiseksi. Seura jätti asian valiokunnan valmistettavaksi, johon valittiin hrat Fontell ja Grotenfelt sekä allekirjoittanut. Heille annettiin toimeksi, käytyään mainittua huoneustoa tarkastamassa, antaa Seuralle lähemmät tiedot sen sopivaisuudesta y. m. Tämän jälkeen oli Seura lähemmin asiasta päättävä.

§ 5.

Herra M. G. Schybergson jätti painettavaksi seuraavan hra kamreeri K. Elmgrenin muistiinpaneman traditionin Kaarle-herttuan maallenousemisesta Sauvossa v. 1599 sekä sitä seuraavasta Marttilan tappelusta:

Ännu på 1850-talet fortlefde i St Mårtens socken en tradition, att hertig Karl under sitt tåg till Finland 1599 skulle landstigit vid Kärknäs l. Kärkis i Sagu socken samt derifrån kommit genom Halikko socken til St Mårtens, der han tagit sin bostad i Krouvi by, belägen tätt invid landsvägen mellan Åbo och Tavastehus. Ifrån Krouvi skulle han tågat mot Åbo och då sammandrabbat med finska hären vid Brungila by, belägen omkring 6 verst ifrån Krouvi åt Åbo sidan.

Den väg hertigen kom går från Halikko kyrka genom Vaskijoki by öfver skogen till Palais by i St Mårtens, hvilken sistnämnda by ligger midtemot Krouvi by på andra sidan om ån. Samma väg begagnades ännu på 1840- och 1850-talen ganska allmänt af fotgängare, specielt af de personer, som framskaffade härads- och prosteväskorna emellan St Mårtens och Halikko.

Till minne af denna hertig Karls vistelse på Krouvi fanns i den gård, som ännu omkring 1860 egdes af en Matts Krouvi, en jernplåt med tre kronor i gul färg målade på mörkt botten, så att kronorna bildade en triangel. Denna plåt var fastspikad ofvanför en gammaldags inkörsport till nämnda gård och sades vara lemnad af hertigen, som genom plåten befriade gården från militärinqvartering, hvilken förmån gården skall hafva åtnjutit under svenska tiden.

Denna plåt lemnades af mig till d. v. sekreteraren vid Finska Litteratursällskapet, lektor K. G. Borg, omkring

1860, för att enligt gifvarens önskan förvaras bland sällskapets samlingar.

Prof. Schybergson lisäsi, että mainittu kamreeri Elmgrenin kirjaanpanema tarina on prof. S. G. Elmgrenin tätä tapausta koskevan esityksen mukainen (Vrt. Suomi 1857, s. 243), mutta poikkeaa siitä, mitä Yrjö Koskinen teoksessaan „Nuijasota“ on näistä asioista esittänyt.

§ 6.

Hra esimies ehdotti julkaistavaksi mietinnön, jonka v. 1814 asetettu koulukomitea v. 1826 esiin toi maan koululaitoksen tilasta. Mietintö antaa täydellisen selvityksen maan kaikkien, niin korkeampien kuin alempien, koulujen silloisesta järjestyksestä ja toiminnasta sekä valaisee samalla opetuslaitoksen aikaisempaakin kehitystä maassamme. Erittäin näkyy siitä, että Viipurin läänin koulut, varsinkin ne, jotka tarkoittivat varsinaista kansanopetusta, olivat paremmalla kannalla, kuin oppilaitokset muussa Suomessa. Jo v. 1781 oli Justitiokollegin säädännön mukaan perustettu pitäjäkouluja läänin kaikkiin seurakuntiin. Yllämainittu mietintö oli ilmoittajan tekemän johdannon kanssa Hist. Arkistoon painettava.

§ 7.

Toht. A. V. Forsman luki Kaarle XI:n holhoojahallituksen v. 1669 antaman lahjoituskirjeen, jonka kautta rykmentinkirjuri Henrik Gråå'lle annetaan muutamia läänityksiä Kruununkylän pitäjäässä. Asiakirja, jonka sen nykyinen omistaja t:ri O. A. Toppelius oli kopioittavaksi antanut, kuului seuraavasti:

Wij Carl med Guds nåde Sweriges, Giöthes och Wendes Konung och ArffFurste, Stoorfurste till Finlandh, Hertigh

uthi Skåhne, Estlandh, Lyfflandh, Carelen, Brehmen, Verden, Stettin, Pomern, Cassuben och Wenden, Furste till Rügen, Herre öffuer Ingermanlandh och Wissmar; Så och Pfaltz greffwe widh Rhein i Beijeren, till Gülich, Clewe och Bergen Hertigh, Giöre weterligit, huru wij dhe långlige och hulda Tienster, som wåre prædecessorer tappert bewijst haffuer fordom Majoren *Bengt Gråå*, och åthskillige hans Barn Oss och wår Chrono effter honom, haffwa i nådigt betrachtande tagit, dhem medh Kongl. ynnest att i hoghkomma, och altså skänckt och giffwet, som wij i detta wårt öpne Breffs krafft skänckie och giffwe dhem och i synnerheet Regementz skriffwaren Hindrich Gråå, som Oss i 5 åhrs tijdh för Lieutnant under Österbottniske Regementet tient haffwer Terrfwierfui By i Cronby Sochn, som deras StiuftFadher, Commendanten på Uloborgh, *Gabriel Mattzon Forsman* och deras moder her till innehafft, som ähr Erich Persson Döfnäs ett fierdeel mantal, Anderss Jönnsson Kortjerff, ett mantal, Larss Olofsson Torejarff ett mantal, Hindrich Tomosson ibidem et (?) mantall, Pehr Olofsson Kårcka ett halff mantall, Mattz Larsson Rankessbacka, ett mantall, och Pehr Joensson lille Rancke ett mantall, dem samme på lijka Condition och wilkor i alle dess ägor och rättigheeter i wåto och torro, närby och fierran inthet undantagandes, att niuta, bruuka och behålla in till wåre myndige åhr, och lyckelige anträdande till Regementet. Der alle, som wederböhre, sampt för wår skull böra giöra och låtha, haffwe sigh att effterrätta, inthet giörandes eller giöra låthandes denne Hendrich Gråå och hans Syskon, heremot något mehn eller förfång i någon måtto. Till ythermehra wisso haffwe Wij detta medh wårt Kongl. Secret, och wår högtährade Ellskellige K. Fru modhers, samt dhe under wåre och wårt Rijkes respective Förmyndares och

Regerings underskrifft bekräffta låtit. Datum Stockholm denn 4 Augusti A:o 1669.

Hedeuig Eleonora.

(L. S.)

Per Brahe Greffe till Wissingzbårg S: R: Drotzet mp.

L. v. d. Linde I. R. Mars stelle

Gustaf Otto Stenbok mp. S: R: Amiral.

Sten Bielke mp. vthi R. Cancel: ställe.

Gustaf C. Baner uthi R. Skattmestarens (ställe).

Yllämainittu majuri *Gabriel Matinpoika Forsman* (l. *Forssman*, niinkuin hänen nimensä myöskin kirjoitetaan) oli Oulun linnan päällikkönä vv. 1656—64 (kts. J. R. Aspelin, Oulun linna, Joukahainen IX, s. 52). Stiernmanin mukaan (Swea o. Götha Höfdinga-Minne, II, s. 414) hän tuli tähän toimeen 27 p. Kesäk. 1656, mutta sai valtakirjansa vasta 6 p. Elok. 1664.

Majuri Forsman lienee edellisinä sota-aikoina kunnostautunut taistelutantereella ja semmoisten ansioittensa johdosta saanut tuon aatelittomalle annetuksi melkosuuren lahjoitusalueen: 7 talonpoikaistaloa, kooltaan likimaille 6 manttalia, silloin Kruununkylän pitäjääseen kuuluvassa Tervajärven kylässä, joka nykyjään on itsenäisenä pitäjäänä (siinä meidän aikana Kortjärvi niminen kylä). Hänen kuolemansa jälkeen, joka ehkä tapahtui v. 1664, mainitut tilukset näyttävät jääneen hänen leskensä *Katariina Wittingi*n (kts. Gen. Surs. ss. 314, 339), Kokkolan toisen pormestarin Knuutti Wittingin tyttären huostaan, kunnes ne nyt v. 1669 Kaarle XI:n holhoojahallituksen antaman lahjoituskirjan nojalla kuninkaan täysikäisyyteen asti suodaan Katariinan lapsille hänen ensimmäisestä avioliitostaan erään majuri *Pentti Gråån* kanssa, joka hänkin so-

taisista ansioistaan, joskin myöhään, saapi saman palkinnon. — Majuri Pentti Gråån elämänvaiheista ei paljon muuta tiedetä, kuin että hän oli kotoisin Tenholasta, jossa hänen isänsä Henrikki Gråå oli kirkkoherrana v:sta 1618 kuolemaansa saakka v. 1643 (kts. Gen. Surs. s. 339 ja Strandberg, Herdaminne I, s. 388). Suvun sanotaan olevan juutalaista alkuperää (Strandberg I, s. 170). Hänen lapsistaan, jotka nekin äskeisen asiakirjan mukaan useat olivat ansiollisesti toimineet kruunun hyväksi, mainitaan erityisellä kiitoksella rykmentinkirjuri *Henrikki Gråå*, joka 5 vuotta oli luutnanttina palvellut Pohjanmaan rykmentissä, vaan näyttää myöskin — ehkä aikaisemmin — olleen vänrikkinä erään majuri Sabelin komennon alla Jämtlannissa (Gen. Surs. s. 339). Muita lapsia majuri Gråålla oli *Lydent (?)*, *Elisabeth*, *Sofia* ja *Margareeta* (Gen. Surs. m. p.), joiden elämänseikkoja ei tarkemmin tunneta.

Toistaiseksi ei ole tietoa, onko alumpana mainittu majuri Gabriel Matinpoika Forsman samaa sukua kuin majuri Juhana Pietarinpoika Forsman, suomalaisen Forsman-suvun alkaja, joka v. 1675 tuli Oulun ja sittemmin v. 1680 Kajaanin linnan päälliköksi († 1684). Ei ainakaan nykyisten tietojemme nojalla tämä yhteys ole todistettavissa. Epäiltävä on myöskin se keskinäinen lankous, johon nämä miehet muutamien lähteiden perusteella ovat asetettavissa. Majuri Juhana Forsman näet mainitaan olleen toisen kerran naimisissa Katariina Wittingin vanhemman sisaren Margareetan kanssa (kts. Strandberg II, ss. 85, 87 ja Wasastjerna, Ättartaflor I, s. 431), joka oli Uuden Kaarlebyn kirkkoherran Jaakko Carlmanin († 1653) leski. Tämä näyttää, jos kohta ei mahdottomalta, kuitenkin sangen oudolta, siihen seikkaan nähden, että F., joka ensi naimisissaan oli nainut Susanna Pictoriuksen, U. Kaarlebyn kappalaisen Knuutti Jaakonpojan Carlmanin

(† 1655) lesken, sittemmin olisi toisessa avioliitossaan ottanut vaimokseen saman Carlmanin isän lesken. — Omituista on kuitenkin — liekö sattumusta vai ei —, että yllämainittua asiakirjaa on säilytetty Topelius-suvussa, joka aikoinaan on ollut naimissuhteissa Forsman-suvun kanssa. Voisikohan otaksua, että asiakirja olisi Gabriel Forsmanin suvusta joutunut heimouden nojalla Juhana Forsmanin sukuun ja siitä sittemmin Topeliusten haltuun?

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Kokous 28 p. Tammik. 1895.

Saapuvilla olivat esimies hra A. G. Fontell, herrat J. R. Danielson, M. G. Schybergson, E. G. Palmén, K. G. Leinberg, K. Grotenfelt, C. v. Bonsdorff ja allekirjoittanut.

§ 1.

Kokouksessa 15 p. Joulukuuta 1894 tehty pöytäkirja luettiin oikaistavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Ilmoitettiin seuraavat kirjalahjat:

Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland XXIV. Östgötha lagen med förklaringar. Utgifven af A. O. Freudenthal. Helsingfors 1895.

Fennia IX och XI.

Finsk Militär Tidskrift, H. XII, 1895.

Suomen Teollisuushallituksen Tiedonantoja, 21 vihko. Helsingissä 1894.

§ 3.

Edellisessä kokouksessa nostettu kysymys huoneuston vuokraamisesta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talossa — johonka hankkeeseen Seuran edusmiehet, jotka olivat mainittua huonetta tarkastaneet, ehdottivat yhdistymistä — lykättiin lopullisesti päätettäväksi siksi, kunnes tähän vuokratuumaan osaa ottavien eri seurojen edusmiehet olisivat keskenänsä asiasta lähemmin sopineet.

§ 4.

Tohtori Santeri Ingman oli julkaistavaksi jättänyt tutkimuksen Kaarlo IX:n jäämerenpolitiikasta vuosina 1603—1613. Tutkimus, joka muodostaa toisen osan tekijän lisensiaattiväitöksenä julkaisemaan samannimiseen teokseen, jätettiin herra v. Bonsdorffin tarkastettavaksi.

§ 5.

Maisteri J. M. Salenius oli julkaistavaksi lähettänyt seuraavan selvityksen Savonlinnan kaupungin kirkollisista oloista entisinä aikoina:

Savonlinnan kaupungin asukkaitten sielunhoidosta entisinä aikoina.

Savonlinnan suojaan oli syntynyt kankaalle („malmille“) kaupunki, jossa oli vähäpätöisiä puurakennuksia, olipa savupirttiäkin [1]). Tämän kaupungin asukkaat kävivät Ruotsin vallan aikana linnan kirkossa. Linnaväen pappi („komministeri“) siis oli myöskin kaupungin saarnaajana ja olipa hän yhteen aikaan samalla kaupungin pedagoogiumin opet-

[1]) Leinberg, Handlingar rörande finska skolväsendets historia III, siv. 208.

tajana [1]). Sittemmin tämän papin virka yhdistettiin kirkkoherran viran kanssa, niin että ensin Kerimäen ja sitte Säämingin seurakunnan kirkkoherra oli myöskin linnan ja kaupungin saarnaajana [2]). Savonlinnan seurakunta kyllä mainitaan 1600-luvun loppupuolella, mutta samaan aikaan sanotaan Säämingin kirkkoa sen emäkirkoksi ja myöskin kaupungin talonpoikaiskirkoksi („bondekyrka") [3]). Jo Ruotsin vallan aikana syntyi rettelöitä maaseurakunnan kirkkoherran saarnaamisesta linnassa sekä Säämingin lukkarille linnasta tulevista saatavista. Tammik. 25 p. v. 1735 ilmoitettiin Porvoon kokoontuneelle konsistoriumille mitä Säämingin provasti Krogius oli valittanut: Savonlinnan päällikkö („commendant") översti Canifer ei tahtonut pitäjän lukkarille antaa sitä vähäistä summaa, joka vanhan tavan mukaan oli tälle langennut niistä rahoista, jotka oli koottu haavilla linnan kirkossa eli nyt niinkutsutussa „kankaan asukkaitten kirkossa". Konsistoriumi ilmoitti asian maaherra Frisenheimille pyytäen, että äsken mainittu lukkari uutterasta virantoimituksestaan saisi mitä hän ennenkin oli nauttinut, nimittäin 8 äyriä hopeassa. — Konsistoriumin pöytäkirja 11 päivältä Maaliskuuta v. 1738 osoittaa, että kontrahtiprovasti Krogius ei enää tahtonut apostolien päivinä saarnata linnassa, jossa hän saarnasi joka sunnuntai ja suurina rukous- sekä juhla-

[1]) Niinpä kreivi Brahe v. 1648 kirjoittaa, että Matthias Nicolai oli ollut määrätty konrehtoriksi Savonlinnan kouluun ja oli ollut komministerinä linnassakin. Akiander, Skolverket inom fordna Viborgs och nuvarande Borgå stift, siv. 291. — V. 1688 Viipurin konsistoriumi myöskin ilmoitti, että Savonlinnan pedagoogiumin rehtorilla ennen oli ollut paremmat tulot, kun hänelle lankesi linnansaarnaajankin palkka, mutta joku aika sitte se virka oli häneltä otettu ja annettu Säämingin emäkirkon pastorille. Leinberg, Handlingar I, siv. 272.

[2]) Akiander, Herdaminne II, siv. 112.

[3]) Historiallinen arkisto IX, siv. 32.

päivinä myöskin piti iltakirkkoa. Olipa hänellä myöskin suurta vaivaa niistä lukuisista ikuisista vangeista, heikkopäisistä ja ahdistetuista („anfäktade"), joita hänen piti tulla katsomaan sekä hoitamaan, vaikka hänen varsinkin oli pitäminen huolta jumalanpalveluksesta Säämingin maaseurakunnan kirkossa. Konsistoriumi kirjoitti Lappeenrantaan maaherra von Ditmerille kysyen, tahtoisiko hän, niinkuin konsistoriumikin, kohtuuden mukaan vapauttaa provastin saarnaamasta linnassa apostolien päivinä, koska siinä ei ollut kuin 40 sotamiestä linnaväkeä ja kaupunkilaiset silloin voisivat tulla Säämingin kirkkoon, „johon oikeastaan kuuluivatkin". — Helmikuussa seuraavana vuonna (v. 1739) pyysi provasti Krogius, että Savonlinnan pedagoogiumin pedagoogus konsistoriumin suostumuksella saisi eräitä kertoja vuodessa oman harjoituksensa vuoksi saarnata ja siten auttaa provastia. Tähän konsistoriumi antoi myöntävän vastauksen, koska semmoista tapaa oli muissakin kouluissa. Provasti sai tarkemmin sopia hänen kanssaan tästä. Kentiesi koski tämä sopimus saarnaamiseen linnan kirkossa. Kaupungin koulunopettajat siinä tapauksessa siis taas saivat toimittaa linnansaarnaajan virkaa.

Kun Savonlinnan seudut olivat joutuneet Venäjän vallan alle, muuttui linnaväkikin venäläiseksi ja sama huone linnassa, joka siihen asti oli ollut lutherilaisten kirkkona, tuli nyt kreikanuskoisten kirkoksi. Silloin kaupungin lutherilaiset erosivat linnasta ja yhdistettiin lujemmin Säämingin maaseurakunnan kanssa, jonka kirkolle kaupungista oli kesätietä 5 virstaa, talvella jäätä myöten 4 virstaa. Kaupunkilaiset kuitenkin tahtoivat kuulla Jumalan sanaa kaupungissakin. Kun Säämingissä 2 p. Heinäk. v. 1815 oli tarkastusta toimittamassa Kerimäen provasti Nils Maconi, oli saapuville tullut useita kaupunkilaisiakin. Nämät pyysivät häneltä, että

Säämingin pappeja velvoitettaisiin pitämään kumminkin kerta kuukaudessa Savonlinnan kaupungin kouluhuoneessa jumalanpalvelusta koulunuorisolle ja niille kaupunkilaisille, jotka eivät voineet hyväkseen käyttää suomalaista jumalanpalvelusta Säämingin kirkossa, ja olisi kaupungissa saarnattava milloin ruotsin, milloin saksan kielellä. Tähän silloin suostui Säämingin kirkkoherra Lojander, vaikka se työ ei ollut hänen velvollisuuksiaan, jos piirikoulun opettajat Rönnholm ja Vigelius häntä auttaisivat. Mutta jos hän pitäjän kirkolta ei joutuisi ihan joka neljäs sunnuntai, niin sitä ei saisi sanoa velvollisuuden laiminlyömiseksi. Asia meni konsistoriumiin ja tämä 4 p. Marrask. v. 1815 suostui siihen, että kirkkoherra eräitä kertoja vuodessa toimittaisi Savonlinnan kaupungin asukkaille erityistä ruotsalaista tahi saksalaista jumalanpalvelusta, jos tämä ei häiritsisi tavallista järjestystä Säämingin suomalaisessa kirkossa. Mutta koulunopettajia hän ei saisi käyttää apulaisinaan, sillä Vanhan Suomen koulunopettajat eivät vielä olleet Porvoon konsistoriumin tarkastuksen ja käytännön alaisina. Jos seurakunnassa vähintäkin 6 tahi 7 henkeä ei ymmärtänyt suomea, niin toivoi konsistoriumi, että kirkkoherra, 11 p. Tammik. v. 1757 annettua kunink. resolutionia noudattaen, pitäisi heille ruotsalaisen saarnan Säämingin kirkossa. — Tästä päätöksestä valittivat Savonlinnan kaupungin asukkaat Helmikuussa v. 1816. Asianajajana oli oikeusraatimies Johan Henrik Fabritius. Hänen Kunink. Majesteettinsa päätös annettiin 1 p. Elok. v. 1816: koulunuorison sekä muitten hyödyksi olisivat määrättyinä vuoden aikoina pidettävät ruotsalaiset tahi saksalaiset jumalanpalvelukset. Siten saisivat myöskin kaupungin koulunopettajat toisinaan vuoden kuluessa, kun oli aikaa ja halutti, auttaa kirkkoherraa jumalanpalveluksen pitämisessä kaupungissa. Voisihan konsistoriumi sitä ennen kutsua heidät ase-

tusten mukaisia opinnäytteitä suorittamaan. — Konsistoriumi kysyi sentähden (28 p. Elok. v. 1816) kirkkoherra Lojanderilta mitkä opettajat olisivat apulaisina. Nämät eivät saaneet saarnata ilman konsistoriumin saarnalupaa. Kirkkoherra Lojander nyt oli ehdottanut apulaisikseen Josef Vigeliuksen ja Johan Tykén'in, joista piirikoulun opettajista ei kumpikaan ollut papiksi vihitty eikä tahtonut tulla konsistoriumin eteen näytteille. Koska nämät siis olivat kieltäytyneet, pyysi kirkkoherra, että hänet vapautettaisiin jumalanpalveluksen pitämisestä Savonlinnan kaupungissa, sillä Säämingin papit eivät voineet ilman apulaista toimittaa sitä niin, ettei häirinkiä maaseurakunnassa syntyisi. Konsistoriumi 5 p. Lokak. v. 1816 määräsi pidettäväksi kirkonkokouksen, jossa piti olla läsnä maaherran sekä konsistoriumin edusmiehiä. Tämä kirkonkokous pidettiin Säämingin kirkossa 16 p. Helmik. v. 1817. Kirkkoherra Lojander ja kaupunkilaiset silloin eivät sopineet, mutta 18 p. saatiin toimeen sopimus, nimittäin kirkkoherran ja eräitten kaupungin edusmiesten tekemä tällainen ehdotus: kirkkoherra saisi apulaisen ja toimittaisi sitte, niin kauan kun hän Säämingissä on, kaupungin silloin käytettävän piirin sisällä 17 julkista jumalanpalvelusta vuodessa, nimittäin ensimmäisenä joulupäivänä, pääsiäispäivänä ja heluntaipäivänä, pitkänä-perjantaina, taivaaseen-astumisen päivänä ja juhannuksena sekä muulloin, milloin hän sopivaksi näkisi. Hän saisi vuorotellen käyttää suomea, ruotsia ja saksaa ja jakaa ehtoollista milloin kaupunkilaisia haluttaisi. Kaupunkilaisten piti hankkia sovelias huone sekä laulaja ja palvelija. Saarnaamisesta sekä kaupungissa pidettävistä katkismuksen kuulusteluista oli kaupunkilaisten maksettava kirkkoherralle vuotuista palkkaa 150 ruplaa vaskessa sekä asetusten mukaan palkkiota kaikista muista satunnaisista toimituksista. Nämät 150 ruplaa olivat maistraatin toimesta

koottavat ja tertialittain maksettavat kirkkoherralle. Kirkkoherran edellä mainittu toimi oli alkava 1 p. Toukok. v. 1817. Konsistoriumi suostui tähän sopimukseen 8 p. Maaliskuuta v. 1817. Koska Sääminki 9 p. Lokak. v. 1816 oli Kerimäen kanssa lohkaistu Viipurin läänistä ja yhdistetty Kuopion lääniin, tuli Kuopion maaherralta Aminoffilta 11 p. Huhtik. v. 1817 päivätty suostumus kirkkoherra Lojanderin ja Savonlinnan kaupungin sopimukseen.

Vielä myöhemminkin kuitenkin oli eripuraisuutta näistä asioista. Konsistoriumin 23 p. Toukok. 1832 tehty pöytäkirja osoittaa, että kirkkoherra Tykén'ille kaupunki siihen asti oli maksanut vuotuisesti ainoastaan 80 ruplaa vaskessa kaupungin kirkonkirjain hoidosta. Kirkkoherra Tykén nyt pyysi, että konsistoriumi pakottaisi Savonlinnan kaupungin asukkaita paremman palkan papilleen maksamaan ja että, kun kaupungissa kaupunkilaisten pyynnöstä jumalanpalvelusta pidettiin, haavilla kootut rahat joka kerta olisivat saarnaajalle annettavat, sillä kirkkoherra ei pitänyt velvollisuutenaan puolen peninkulman päässä maaseurakunnan kirkolta toimittaa toisia julkisia jumalanpalveluksia. — Kysyttiin kaupunkilaisten mieltä, mutta he ilmoittivat konsistoriumin 26 p. Syysk. v. 1832 pidettyyn kokoukseen, etteivät maksa kirkkoherra Tykén'ille enempää kuin 80 ruplaa, joista oli sovittu. Tämä selitys taas lähetettiin kirkkoherran vastattavaksi. — Niin tästä asiasta oli usein ollut riitoja ja keskusteluja, kunnes myöhemmin olot muuttuivat ja Säämingin pitäjän kirkko vihdoin rakennettiin kaupunkiin.

§ 6.

Herra Salenius oli myöskin Seuralle lähettänyt kopion Arvid Henrikinpoika Tavastille 26 p:nä Kesäk. 1582 annetusta vaakunakirjeestä, jonka orginaalin omistaa kolleega

K. E. Tavast Kuopiossa, ja oli tämä kopio Seuran arkistossa säilytettävä.

§ 7.

Vapaah. E. G. Palmén valaisi niitä syitä, jotka 1600- ja 1700-luvuilla vaikuttivat yleiseen väenpuutteeseen, josta siihen aikaan kaikkialla maassa valitettiin. Paitsi ankarat sotamiehenotot vaikutti siihen myöskin silloisten lakien, varsinkin palkollissääntöjen, ankaruus. Tuo pikkuseikkoihin menevä säätämisjärjestelmä, jonka tarkoituksena oli tarkasti määritellä, toiselta puolen montako palveliaa talonpoika saisi tilallansa pitää, toiselta puolen, mitenkä suuri palkka oli palvelioille eri seuduissa maata maksettava, teki sen että vuosittain suuri määrä työhön kykenevää väkeä muutti maasta pois. Jo kauan ennen kuin Ameriikkaan siirtyminen tuli tavaksi, rasitti siten ulkomaille muuttaminen maan taloudellista tilaa.

§ 8.

Herra J. R. Danielson esiintoi senaattori vapaahra Seb. Gripenbergin vuoden 1863 paikoilla tekemän memoriaalin, jossa ehdotellaan toimenpiteitä Viipurin läänin lahjoitusmailla asuvien talonpoikien tilan parantamiseksi. Tämä asiakirja oli kokonaisuudessaan Historialliseen Arkistoon painettava.

§ 9.

Tohtori J. S. Pajula oli pöytäkirjaan painettavaksi jättänyt seuraavat lisät seurakunta-elämän historiaan Turussa 1730-luvulla.

Pieni lisä seurakunta-elämän historiaan Turussa 1730-luvulla.

Tammik. 14 p. 1730 oli Turun tuomiokapituli ilmoittanut hovioikeuteen, että muuan nainen Valborg Mikkelintytär

Homppula ei moneen vuoteen ollut käynyt Herran ehtoollisella. Syynä siihen oli etupäässä ollut se seikka, että häntä venäläishallituksen aikana oli syytetty ja tuomittukin huoruudesta venäläisten sotamiesten kanssa. Kirkollisen rangaistuksen kärsiminen oli jäänyt rauhan aikaan asti, jolloin Homppula valitti hovioikeuteen ja tuomio siinä tapahtuneiden virheellisyyksien tähden kumottiin. Asia joutui nyt uudestaan käsiteltäväksi ja Homppula vapautettiin syytöksestä. Tämän jälkeen koetti asianomainen papisto saada häntä jälleen tulemaan seurakunnan yhteyteen ja nauttimaan autuuden välikappaleita. Hän ei kuitenkaan kehotusta noudattanut, sillä ei sanonut voivansa sopia vihamiestensä kanssa ennenkuin he olivat joutuneet samaan asemaan, johon he häntä aikoivat saattaa; ei hän myöskään tahtonut mennä Herran ehtoolliselle. Homppulaa kehotettiin nyt joko heti lain kautta hakemaan hyvitystä vihamiehiltään, tahi anteeksi antaen sopimaan heidän kanssaan. Kun hän ei kumpaankaan suostunut, otti maistraatti hovioikeuden käskystä asian taas uudestaan tutkittavaksi, tuomitsi venäläisvallan aikaisen pormestarin, raatimies Lydmanin maksamaan takaisin sakkorahat Homppulalle ja vapautti virheistä kämnärijäsenen Ertmanin kuin myöskin porvari Simolinin, joka oli ollut maistraatin apuna tuomiota tekemässä. Näitä kolmea miestä piti Homppula vihamiehinään.

Mutta ei nytkään taipunut hän sovinnollisuuteen, ei myöskään mennyt Herran ehtoolliselle. Papisto jatkoi tämän tähden „gradus admonitionis“. Ensiksi muistutti häntä kahden kesken seurakunnan kirkkoherra, professori D. Juslenius, sittemmin 3 kappalaista kahden vieraanmiehen läsnäollessa. Homppula pysyi yhä edelleen jäykkänä ja sanoi muistutusten tekemisen olevan turhaa työtä. Hän ei voinut sovinnolliseksi

muuttua, ennenkuin hänen vihamiehensä olivat joutuneet samaan onnettomuuteen, johon hänet olivat aikoneet.

Kun papisto oli noudattanut kaikkia niitä muistutusten lajeja, joista kirkkolain 10:s luku puhuu, pyysi tuomiokapituli hovioikeutta maallisen rangaistuksen kautta saattamaan Homppulaa parannukseen.

Kaiken tämän johdosta kutsui hovioikeus Homppulan kuulusteltavakseen, koettaen saada häntä mieltään muuttamaan. Tätä tehdessään huomasi hovioikeus hänen sydämmensä kovuuden, mutta samalla myöskin hänen suuren taitamattomuutensa kristinopissa. Hän osasi tosin lukea ulkoa pääkohdat, mutta ei ymmärtänyt luettua; hän ei käsittänyt Jumalan suuria ominaisuuksia, Hänen vanhurskauttansa ja laupeuttansa, eikä myöskään ihmisen velvollisuuksia Jumalaa kohtaan. Epäilemättä johtuu hänen leppymättömyytensä suureksi osaksi hänen huonosta kristinopin taidostaan. Koska maallinen rangaistus tällaisessa asiassa on arveluttava ja häntä tällaisella tiellä ei saataisi mieltään muuttamaan eikä oikealla tavalla Herran ehtoollista nauttimaan, kehotti hovioikeus tuomiokapitulin pitämään huolta siitä, että Homppulaa kärsivällisyydellä opetetaan perusteellisesti ymmärtämään kristinopin totuuksia. Jos tämä opetus ei onnistu, joka ei ole luultava, tahtoo hovioikeus sittemmin menetellä hänen kanssaan lain määräysten mukaan.

Suomalaisen seurakunnan papisto, saatuaan tiedon hovioikeuden päätöksestä, kirjoitti tuomiokapituliin ja vakuutti ahkerasti työskennelleensä sekä yleisten jumalanpalvelusten että yhsityisen sielunhoidon alalla ja erittäinkin on Homppulaa uutteruudella opetettu. Syynä siihen, ettei hän hovioikeuden edessä vastannut tehtyihin kysymyksiin, oli hänen pahuutensa eikä taitamattomuutensa. Tätä todistaa sekin, että hän eräänä maaliskuun päivänä tuomiokapitulin häntä

tutkiessa vastasi aivan nurinpäin, vaikka hän tammik. 7 p. useiden seurakuntalaisten läsnäollessa aivan oikein vastasi papiston tekemiin kysymyksiin ja tästä päättäen näytti ymmärtävän Jumalan ominaisuudet ja niistä johtuvat ihmisen velvollisuudet. Jos hän jossakin kohdassa on taitamaton, ei papisto voi sitä auttaa, sillä hän on itse useasti sanonut kaiken työn hänen suhteensa olevan turhan.

Käskyä totellen on papisto taaskin Homppulaa opettanut, mutta samalla huonolla menestyksellä. Papiston tarkoitus ei ole koskaan ollut, että häntä ruumiillisella rangaistuksella pakotettaisiin Herran ehtoolliselle menemään, „utan att hennes hårdheet igenom corporal näpst skulle miukas, på det hon dess bättre kunde lära eftersinna de föreställningar, som Ministerium henne af Guds ord så offta giort och ännu giöra täncker“. Erittäin on papisto häntä sitte valmistava Herran ehtoollisen nauttimiseen, jollei hän kokonaan armoa hylkää. Lopuksi pyydetään kapitulia menettelemään niin, että Homppula saatettaisiin parannukseen ja tämä paljon turmiota tuottanut pahennus tulisi ehkäistyksi.

Tuomiokapituli kääntyi, asiain näin ollen, taas hovioikeuden puoleen 22 p. huhtik. 1730 ja uudisti pyyntönsä, nojautuen kirkkolain 10 luvun 2 pyk:ään, että Homppula maallisen rangaistuksen kautta saatettaisiin parannukseen, koska hänen paatumuksensa on niin suuri, ettei hän laisinkaan välitä opetuksesta, antakoon sitä kuka tahansa.

Lopullisesti vaivattiin tässä asiassa kuningastakin. Hovioikeus kirjoitti nimittäin heinäk. 1 p. samana vuonna kuninkaalle, esittäen tämän asian olevan omantunnon asian, koska Homppula ei leppymättömällä sydämmellä tahdo Herran ehtoolliselle mennä. Hovioikeus huomautti samalla eron olevan hänen ja sellaisten välillä, jotka eläen julkisissa synneissä joutuvat kirkkolain 10 luvun määräysten alaisiksi.

Välipäätöksellä lokak. 14 p. lykkäsi kuningas asian takaisin Turun hovioikeuteen ja tuomiokapituliin. Mitenkä tämä tavallaan merkillinen juttu loppui, ei ole tunnettu, sillä en ole etsimälläkään etsien tavannut muita asiakirjoja, kuin ne Ruotsin valtio- ja Turun tuomiokapitulin-arkistossa säilytetyt, joiden mukaan olen tässä pääkohdat kertonut.

J. S. Pajula.

§ 10.

Tohtori K. R. Melanderin puolesta ilmoitettiin julkaistavaksi tutkimus Suomen sisällisistä oloista Kustaa Aadolfin aikana. Tutkimusta, joka jo on valmiina, tekijä ei kuitenkaan vielä ollut Seuralle lähettänyt, mutta se oli saatavana, niin pian kuin voitaisiin painatukseen ryhtyä.

§ 11.

Herra K. Grotenfelt luki seuraavat kirjalliset ehdotukset:

Täten pyydän minä Suomen Historiallisen Seuran jäseneksi ehdottaa aktuaarin, toht. *August Johannes Hjeltin*, joka sekä julkaisemallaan väitöskirjalla „Sveriges ställning till utlandet närmast efter 1772 års statshvälfning“ että useilla muilla, osaksi Historiallisessa Arkistossa, osaksi muualla julkaistuilla tutkimuksilla, niinkuin „Nils Nilsson Idman, en finsk språk- och fornforskare under förra seklet“, „Erik Lencqvist, en finsk präst och häfdeforskare i föregående århundradet“, „Några bidrag till Aurora-förbundets historia“, „Ett förslag till finska regeringskonseljens omgestaltning“ y. m., on edistänyt Suomen historian tutkimusta.

Helsingissä 28 p. tammik. 1895.

Kustavi Grotenfelt.

Täten pyydän minä Suomen Historiallisen Seuran jäseneksi ehdottaa kolleegan, toht. *Artturi Heikki Snellmanin*,

joka sekä laajemmilla teoksillaan „Pohjalaisen Osakunnan historia“ (ilmestynyt kahdessa osassa) ja „Itämeren Suomalaiset itsenäisyytensä aikana“ että julkaistuilla pienemmillä kirjoituksilla on edistänyt Suomen historian tutkimusta.

Helsingissä 28 p. tammik. 1895.

Kustavi Grotenfelt.

Näitten ehdotusten johdosta oli Seuran sääntöjen mukaan vaali toimitettava ensi tulevassa kokouksessa.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Kokous 13 p. Helmik. 1895.

Saapuvilla olivat esimies herra A. G. Fontell, vapaah. E. G. Palmén, hra K. Grotenfelt ja allekirjoittanut.

§ 1.

Ilmoitettiin, että huoneuston vuokrakysymyksen valmistamista varten valitut edusmiehet olivat neuvotelleet muiden tähän asiaan osaa-ottavien seurojen edusmiesten kanssa sekä tulleet heidän kanssaan yksimieliseen päätökseen siitä, että mainittu vuokratuuma olisi, niin pian kuin suinkin, toimeen pantava sekä että ennen mainittu valtioapu vuokrahinnan korvaamiseksi olisi Keis. Senaatilta viipymättä pyydettävä. Tämän johdosta valtuutettiin mainitut edusmiehet Seuran puolesta asian päättämään sekä allekirjoittamaan kysymyksessä olevan anomuskirjan.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Kokous 30 p. Maalisk. 1895.

Saapuvilla olivat esimies hra A. G. Fontell, vapaah. E. G. Palmén, hrat J. R. Danielson, K. Grotenfelt ja allekirjoittanut.

§ 1.

Kokouksissa 28 p. Tammik. ja 13 p. Helmik. 1895 tehdyt pöytäkirjat luettiin oikaistaviksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Kokouksessa 28 p. Tammik. kirjallisesti tehtyjen ehdotusten johdosta valittiin säännöissä määrätyssä järjestyksessä Seuran jäseniksi aktuaari, tohtori August Johannes Hjelt sekä kolleega, toht. Artturi Heikki Snellman.

§ 3.

Ilmoitettiin seuraavat kirjalahjat:

Suomi, kolmas jakso, II osa. Helsinki 1895.

Suomen Virallinen Tilasto XVIII. Teollisuustilastoa X, vuodelta 1893, edellinen osa. Helsinki 1895.

Suomen Museo N:o 4—12.

Finsk Militär Tidskrift. Helmikuun N:o.

§ 4.

Hra K. Grotenfelt ilmoitti, että hänen toimestaan oli tekeillä bibliograafinen luettelo vuosina 1891—94 ilmestyneestä Suomen historiallisesta kirjallisuudesta, joka luettelo myöskin tulisi sisältämään sanomalehdissä painetut kirjoitukset historiallista sisältöä, sekä ehdotti tämän luettelon Historialliseen Arkistoon otettavaksi. Seura hyväksyi tämän

ehdotuksen ja oli mainittu luettelo painettava paraillaan tekeillä olevan Arkiston vihkoon.

§ 5.

Vapaah. E. G. Palmén luki seuraavan lisäyksen julkaisemaansa tutkimukseen Lisiä lahjoitusmaakysymyksen historiaan:

Kirjoituksessani *Lisiä lahjoitusmaakysymyksen historiaan* (Hist. Ark. XIV, siv. 57) olen minä maininnut, että kysymys Viipurin hovioikeuden perustamisesta olisi *kolmatta* vuotta saanut odottaa päätöstä, ennenkuin se v. 1839 sai ratkaisunsa samalla kertaa kuin nimismies Strömberg vapautettiin kaikesta edesvastauksesta erään talonpojan, Antti Revon, surmasta. Tämä tieto sisältää kuitenkin melkoisen erehdyksen, kuten sittemmin olen ehtinyt huomata, jonka pyydän tällä saada oikaistuksi. Armollisessa julistuskirjassa $^{11}/_{23}$ p:ltä Jouluk. 1811 määrättiin sen 8 kohdassa, että Viipurin lääni toistaiseksi jäisi Turun hovioikeuden alueeseen, ja kun senaatti 25 päivä Maaliskuuta 1817 oli keisarin saman kuukauden $^{2}/_{14}$ päivänä annetusta käskystä antanut asiassa lausuntonsa, puolustaen uuden hovioikeuden perustamista, ilmoitettiin hovioikeuksille 12 päivä Syyskuuta 1818 annetussa kirjeessä, että toistaiseksi kolmannen hovioikeuden perustaminen saisi odottaa. Sen johdosta ehdotettiin 31 päivä Lokakuuta 1831 muutoksia Turun ja Vaasan hovioikeuksien alueeseen nähden (vahvistettu 9 p. Huhtikuuta 1832), ja olisi asia kaiketi voinut kauvemmin siihen tilaan jäädä, jolleivät lahjoitusmaakysymyksen synnyttämät levottomuudet sitten 1839 olisi saaneet aikaan, että uusi hovioikeus perustettiin. — Yhteydessä tämän kanssa tahdon oikaista siv. 15 tavattavan painovirheen 2100 pro 2400 ja siv. 17 K. G. Mannerheim pro K. E. Mannerheim.

§ 6.

Toht. H. Em. Aspelin oli lähettänyt seuraavan tiedonannon eräästä v. 1729 tehdystä ehdotuksesta uuden lipun hankkimiseksi Vaasan kaupungille:

T. f. krigsarkivarien J. Petrelli i Stockholm tillskrifver mig under den 28 sistlidne februari, att i därvarande krigsarkiv förvaras en ritning till fana för Vasa stad från 1730-talet. Ritningen, som är daterad 1729, visar ett kungligt monogram under en kunglig krona samt omgifvet af två palmqvistar och därunder en vase, omgifven af palmqvistar och språkband. Tre enkla kronor i hörnen. Färgen är framställd alternativt hvit eller blå med Kongl. Krigskollegii förord för den senare. Å ritningen läses dessutom en annotation, att skrifvelse om fanan aflåtits till Kongl. Majestät under den 11 dec. 1730.

Ofvanstående meddelande af Petrelli hänför sig utan tvifvel till följande af mig gjorda utdrag ur Vasa rådstugurätts protokoll för 1729:

„Landshöfdingens skrifvelse af den 24 aug. upplästes angående det höglofliga Kongl. Krigscollegium begär blifva underrättadt om borgerskapet vill göra något förskott till en fanas uppköpande för staden, då de samtliga förklarade att deras förra fana, som varit ny, har vid Storkyrö aktionen förkommit, samt en gammal dito af fienden här hemma i staden blifvit borttagen, och som borgerskapet för de dem öfvergångna svåra olyckor funno sig till någon fanas uppköpande oförmögna, ty anhöllo de träget, det ville Magistraten hos Landshöfd. anhålla om dess mycket gällande intercession och föreskrift till H. K. M., att staden med en fana benådas kunde, hvilket lofvades med det första skola ske.“

§ 7.

Hra esimies esiintoi muutamia tietoja kuninkaankartanoiden taloudenhoidosta 1500-luvulla.

§ 8.

Allekirjoittanut luki seuraavan prokuraattori C. Gyldenstolpen v. 1821 Keis. Senaatille antaman lausunnon kansansivistyksen ja elinkeinojen parantamisesta Turun ja Porin sekä Viipurin lääneissä.

Uti de underdåniga berättelser för år 1819 angående landskulturen, handelns och näringarnes tillstånd i Åbo och Björneborgs samt Viborgs län, hvilka landshöfdingarne därstädes, hvar för sitt höfdingedöme insändt till Eders Kejserliga Majestäts för Finland tillförordnande Senats Oeconomiedepartement, hafva ibland annat frågor blifvit väkta om ändringar i vissa gällande författningar och stadgandet af nya, med afseende hvarå öfverläggningar i dessa delar ansetts böra ske vid Senatens sammanträde in pleno, hvarifrån nämde frågor, genom remiss under d. 23 Oktober nästlidet år, äro i nåder utställde till mitt deröfver afgifvande underdåniga embetsutlåtande.

De hufvudsakliga omständigheter, hvilka uti ofvan sagde tvänne i utdrag remisshandlingarne bilagde berättelser upptagas, äro 1:o *Landshöfdingens i Åbo och Björneborgs län anmälan om den ibland de ringare folkklasserne hersskande böjelsen för starka drykers njutande;* 2:o *samma landshöfdings yttrade tankar angående handels- och näringsfrihetens utvidgande* såsom ett medel att upphjelpa såväl den utrikes som inrikes handeln ifrån deras nuvarande kännbara aftynande; 3:o *landshöfdingens i Viborgs län uppgift, rörande allmogens i länet egenvilliga och olagliga förfarande* genom

hemmans styckningar i allt för små delar och skadligheten däraf med en däremot föreslagen ansvarslag af följande lydelse:

Att den af allmogen som, utan att i stöd af nu gällande författningar vara berättigad till besittningen af det hemman, han jemte sina samarfva och bolagsmän åbor, eller utan att genom laga kraft vunnen åtgärd hafva erhållit del deri, egenvilligt bryter bolaget, nedsätter sig i särskildt matlag å annat ställe af hemmanet, där inrättar sig bolstad och tillvällar sig enskildt besittning af större eller mindre del i hemmanets ägor, må ehvad han är mantalsskrifven eller ej, anses sås. lösdrifvare och i sådan egenskap förpligtad att på vissa är såsom soldat tjena Eders Kejserliga Majestät och Kronan"; och 4:o *en i sanning bedröflig beskrifning som nästberörde Landshöfding lemnar öfver följderne af den större frihet allmogen i länet* efter detsammas förening med det öfriga Finland och i öfverensstämmelse med där gällande lagar vunnit, men som under bristande upplysning och moralisk bildning hos menigheten, skall urartat till sjelfsvåld och ökat allmogens böjelse för sturskhet, dryckenskap, trätor, slagsmål, bedrägerier och utsväfningar af alla slag. Ibland dessa följder har Landshöfdingen för tillfället fästat sig vid den hos allmogen tilltagande benägenheten för tvister och rättegångar, de där allmänneligen anginge endast oqväden och fordringar till obetydligt värde, men bidroge till ej mindre allmogens osedlighet, då den tid som i sysslolöshet tillbringas vid tingen, merendels blefve använd i svalg o. dryckenskap, än dess utarmande genom rättegångsumgälder och nästan alltid påföljande utmätnings-arfvoden — föreslående Landshöfdingen till detta ondas afhjelpande hellst i någon mon inrättning af byarätter i hvarje socken, där allmogen vore förpliktad att söka rättelse emot alla

mindre betydliga inbördes förolämpningar medelst oqväden och slag utan åkomma såsom ock att anmäla fordringar och andra tvistemål under ett visst värde. Med underdånig anhållan att i fall detta förslag skulle vinna Eders Kejserliga Majestäts Nådiga bifall få närmare uppgifva planen till ifrågavarande inrättning och gränserna för dess kompetens, har Landshöfdingen i förbigående likväl yttrat den underdåniga tanke, det kunde berörde byarätter sammansättas af länsman och tvenne eller trenne dertill valde bisittare ibland allmogen, hvilkas gemensamma åliggande skulle blifva att på stället mundteligen afdöma mål af förstnämde beskaffenhet och rätta mindre oordningar som utan att uppenbart störa allmänna säkerheten utmärkte ett osedligt lynne hos den därmed beträddes, och i hvilket afseende byarätten tillkomme att genast låta bestraffa den felande med en emot förbrytelsen lämpad korporal aga; hvars verkan i allmänhet, då den med rättvisa utdelades, vore vida säkrare och mindre förstörande för allmogen än penningeböter, som oftast medtoge bondens sista förmögenhet. I afseende åter å de civila tvisterne tillkomme byarätten dels att söka bilägga dels ock att afgöra dem där sådant utan vidare omgång kunde ske, den af parterne som med byarättens åtgärd icke åtnöjdes dock obetaget att fullfölja målet vid häradsrätten.

Vid det jag öfver föregående omständigheter nu får underdånigst mig yttra kommer först i betraktande Landshöfdingens i Åbo o. Björneborgs län underdåniga anmälan om den ibland de ringare folkklasserne rådande böjelsen för starka dryckers öfverflödiga bruk och de däraf härflytande skadliga följder, hvilkas afhjelpande, åtminstone i någon mon, Landshöfdingen förmenat möjligen kunna åstadkommas endast genom ökad förstånds odling och religiosité hos menigheten i förening med starkt inskränkt brännvinstill-

värkning och tillgång, jämte någon tillbörligen skärpt moralisk bestraffning. Lika beklagligen grundad framställningen är om den hos nämde medborgareklasser rådande dryckenskapslasten och dess olyckliga följder, lika ostridiga förete sig äfven botemedlen däremot, uti väckelsen till en lifligare religionskänsla och sann moralisk förbättring som kraftigare än fruktan för de i lagen stadgade straff tillbakahåller brottsliga företag. Till detta ändamåls vinnande kunde visserligen mycket godt uträttas, genom ett i lära och lefverne ostraffeligt presterskaps nitiska bemödande, att bereda sine medmenniskor väl: men det hufvudsakeliga skulle dock efter min underdåniga tanke vara att förhoppas i en annan väg eller medels väl inrättade allmänna folkskolor i städerne och på landet där lärarene tillsatte med urval och nödig utkomst vore i tillfälle att ägna sin omsorg och verkningsförmåga endast åt det i bland menigheten uppväxande slägtets tidiga danande till gudsfruktan och sedlighet och de kostnader hvarmed staten därtill kanske behöfde bidraga, kunde föga bättre användas än för sagde ändamål. Önskeligt vore att också detta vigtiga och angelägna ämne finge komma i öfvervägande hos den kommission som Eders Kejserliga Majestät till allmänna undervisningsanstalternes reglerande i Finland d. $\frac{26}{7}$ $\frac{\text{Aug.}}{\text{Sept.}}$ 1814 i nåder täckts tillförordna, och af hvars upplysta kunskaper ämnets både grundliga och fullständiga utveckling kunde förväntas. Då genom ifrågavarande undervisningsanstalter en högre förståndsodling småningom hunne bibringas menigheten, skulle, till hennes afhållande ifrån laster och utsväfningar tvångslagar blifva i samma förhållande umbärliga. Men att under närvarande hos allmogen rådande omåttliga begär efter starka drycker, söka hämma denna last genom en sådan starkare inskränkning uti brännvinsbränning och tillgång, som Landshöfdingen föreslagit, torde

blifva nästan utan ändamål med mindre icke för åtlydnaden däraf ytterst stränga tvångsmedel användas, hvilket åter kunde leda till vådeligare följder än dem man velat förekomma; äfvensom berörde inskränkning för öfrigt synes stå i någon motsägelse med den näringsfrihet Landshöfdingen i allmänhet åsyftat. Emot missbruk i frågan om brännvinstillvärkning och försäljning, saknas dessutom icke gällande författningar, ehuru deras handhafvande i värkställigheten kanske ej alltid svarat emot ändamålet, men sådant bevisar därför icke författningarnes otillräcklighet och behofvet af nya.

Lika med Landshöfdingen i Åbo och Björneborgs län anser jag för min underdåniga del det andra i dess berättelse omrörda ämnet, närings- och handelsfrihetens utvidgande, förtjena särdeles uppmärksamhet, såsom medel att upphjelpa både utrikes och inrikes handeln, hvars närvarande aftagande synes kunna, såsom Landshöfdingen jemväl anmärkt i betydlig mån tillskrifvas skråtvånget och de emot landthandel gällande författningar. Men såvida detta ämne angår dels ett ståndsvälfångna privilegier, dels ock ändring i landets allmänna lag, hvaröfver Eders Kejserliga Majestät torde, vid en framdeles blifvande landtdag, i nåder täckas inhämta landets ständers underdåniga yttranden innan Eders Kejserliga Majestät i dessa omständigheter meddelar nådigt stadgande, finner jag mig icke vara tillständigt att ingå uti någon utförligare underdånig framställning af mina enskilda tankar härom.

Vidkommande därnäst den emot egenvilliga och olagliga hemmansstyckningar inom Viborgs län föreslagna författning, hvars strängare åsyftning i frågan om ansvaret Landshöfdingen med åberopad kännedom af allmogens lynne och böjelser förment utgöra det enda värksamma medel att

förekomma slike styckningar, så i fall också icke nästberörda omständighet tålde någon motsägelse, synes häruti dock saknas det afmätta förhållande emellan öfverträdelsen och ansvaret som utgör väsendtliga egenskapen af en välgrundad lagförfattning. Att olofligen värkställd hemmansstyckning inom Viborgs län borde, på sätt Landshöfdingen föreslagit, medföra ansvar af krigstjenst, anser jag för min underdåniga del uti ett hushålsmål af förevarande beskaffenhet vara så mycket mera hårdt och oskäligt, som stadgandet härom icke skulle sträcka sig till det öfriga Finland, med hvilket Viborgs län numera likväl står under gemensamma styrelse-lagar. Kronobetjeningen har dessutom, såsom Landshöfdingen äfven anfört, redan förut sig ålagt att hvar i sin ort vaka öfver föreskrifterne mot obehöriga hemmansklyfningar: Och om sådant icke skedt eller kanske med (uraktlåtande af) erforderlig noggrannhet, så vore rättelse i detta afseende ej heller för framtiden att förhåppas genom en författning, som väl åsyftar öfverträdelsens bestraffande i strängaste måtto, men som icke innefattar lika alfvarsamma och i möjligheten värkställbara föreskrifter till dess upptäckande och åtalande, hvarförutan ingen laglig bestraffning äger rum. Enär tillika, för att få en olagligen verkställd hemmansklyfning häfden, samma omgång i rättegångsväg skulle förestå som enligt nu gällande författningar måste iakttagas; så blefve den genom ifrågavarande ansvarslag injagade fruktan för krigstjenst det enda nya, möjligen värkande, men på frihetens bekostnad alltid oblida försök att säkrare än förut uppnå ändamålet, hvilken utväg jag dock underdånigst förmodar här icke vara lämpelig och sjelfva ansvarslagen följaktligen icke heller antagelig. Det skadliga inflytande ej mindre i moraliskt än ekonomiskt afseende som hemmansstyckningar i alltför små delar inom Viborgs län, efter Landshöfdingens

uppgift redan haft och hvilka fortfarande hotade jordbruket med fullkomlig undergång, är emellertid högst eftertänckeligt, och synes påkalla kronobetjeningens allvarliga tillhållande att uti allt hvad på den ankommer, med yttersta sorgfällighet söka förebygga såbeskaffade hemmansstyckningar samt dem vid upptäckandet ovilkorligen och genast åtala.

Hvad slutligen beträffar Landshöfdingens i Viborgs län förslag om byarätters inrättande i hvarje socken, så har jag för min underdåniga del emot denna redan i äldre författningar godkände anstalt, hvad sjelfva saken angår, icke att påminna. Men i anledning af det som Landshöfdingen ehuru endast i förbigående yttrat angående sagde Rätters sammansättning ibland andra af länsman i socknen och rättighet att med korporal aga låta bestraffa begångna förbrytelser, får jag underdånigst anmärka i afseende å förstnämda omständighet: att såvida byarätter torde böra inrättas för hvarje större byalag och för flere eller färre mindre sammanslagne, är det icke möjligt för länsman att närvara vid alla de inom en socken sålunda tillkommande särskilda byarätter: och ehuru jag således icke heller vill förmoda att detta varit Landshöfdingens mening anser jag för min underdåniga del att länsman icke uti någon byarätt bör eller kan hafva befattning, dels emedan han för öfriga tjenstegöromål icke hinner dermed, och kanske i vissa fall måste tillåtas värkställa byarättens beslut, dels ock i betraktande däraf att länsmännen i allmänhet inom sina distrikter sällan åtnjuta det förtroende hos allmogen, som kunde grundlägga öfvertygelsen om rättvisan och billigheten af sådane byarätternes beslut och stadganden, hvartill desse, oftast mera fruktade än älskade tjänstemän bidragit.

Vid tillämpningen af straff för sådane mindre förbrytelser hvilka komme att höra till byarätts upptagande har

Landshöfdingen på anförde förmenta skäl ansett korporal aga böra hellre väljas än penningebot, med rättighet för byarätten att genast låta bestraffningen verkställas, men jag håller däremot i underdånighet före att böter i sagde fall ägde företräde, och att en korporal aga ådömd genom egna byamän ledde snarare till hvarjehanda obehaglige förhållanden dem emellan, än till den felandes rättelse, hvarjemte svårighet ofta torde möta vid verkställigheten af sjelfva agan, till hvars utdelande ingen synes emot sin vilja böra tvingas, och få eljest lära finnas hugade under farhåga att sjelfve, kanske i drygare mått, få vid lägligt tillfälle umgälla deras häruti visade beredvillighet.

Remisshandlingarne bilägges härhos underdånigst. Helsingfors af Kejserliga Senatens för Finland Prokuratorsexpedition, den 26 Martii 1821.

C. Gyldenstolpe.

Christ. Avellan.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Kokous 11 p. Toukok. 1895.

Saapuvilla olivat esimies hra A. G. Fontell, hrat J. R. Danielson, C. v. Bonsdorff ja allekirjoittanut sekä toht. Santeri Ingman.

§ 1.

Herra esimies lausui Seuran kaipauksen sen entisen jäsenen prof. J. O. I. Ranckenin kuoleman johdosta, samalla johdattaen läsnäolevien muistoon sitä lämmintä harrastusta, jota Rancken isänmaallisen historian viljelijänä aina oli osot-

tanut ja jota todistavat sekä hänen julkaisemansa lukuisat tutkimukset ja kirjoitukset historiallisista aineista että myöskin jälkeen jättämänsä kokoelmat ja muistoonpanot, sekä mainitsi sen ohessa, että Seuran puolesta seppele oli toimitettu laskettavaksi vainajan haudalle.

§ 2.

Kokouksessa 30 p:nä Maaliskuuta 1895 pidetty pöytäkirja luettiin oikaistavaksi ja hyväksyttiin.

§ 3.

Ilmoitettiin seuraavat kirjalahjat:

Finsk Militär tidskrift. April häftet 1895.

Acta universitatis lundensis. Tom XXX. 1893—94. Förra afdelningen.

Suomenmaan virallinen tilasto XVIII. Teollisuustilastoa 8, vuodelta 1891. Edellinen ja jälkimäinen osa. Vuoritoimi ja koneteollisuus. Tehtaita ja käsityölaitoksia.

Öfversigt af den industriela verksamheten i Finland af L. Gripenberg. H:fors 1893.

§ 4.

Herra maisteri Samuli Koski oli Seuralle jättänyt seuraavan kirjallisen matkaraha-hakemuksen:

Historialliselle Seuralle.

Rohkenen kääntyä arv. Seuran puoleen pyytäen 200 markan suuruista matkarahaa aikomaani keräysmatkaa varten ensi kesänä. Matkani tarkoituksena olisi pohjois-Hämeessä ja pohjois-Savon länsi-osissa keräillä kansallisia oikeustapoja ja oikeuskäsitteitä, sekä varsinaisesti tavanomaisen oikeuden alaan kuuluvia että myöskin traditsioonin kautta säilyneitä.

Keräysmatkan tuloksista suostun Seuralle kertomuksen valmistamaan, jonka suhteen Seura voi lähemmin määrätä.

Helsingissä, huhtikuun 24 p. 1895.

Samuli Koski.
fil. maist.

Sen ohessa oli herra Koski ilmoittanut jo koonneensa saatavilla olevista painetuista y. m. lähteistä koko joukon aineksia kysymyksessä olevaa tutkimusretkeänsä varten.

Tämän hakemuksen johdosta päätti Seura, että maist. Kosken tekemät muistoonpanot olisivat muutamien Seuran jäsenten tarkastettavat, jotka voisivat niistä mielipiteensä lausua, ennenkuin asia lopullisesti ensi tulevassa kokouksessa päätettäisiin.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Kokous 7 p. Kesäk. 1895.

Saapuvilla olivat esimies herra A. G. Fontell, vapaah. E. G. Palmén, herrat K. Grotenfelt ja A. H. Snellman sekä allekirjoittanut.

§ 1.

Pöytäkirja, joka tehtiin kokouksessa 11 p. Toukokuuta 1895 luettiin oikaistavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Herra Grotenfelt ilmoitti, että Suomal. Kirjallisuuden Seura jo oli saanut vastaanottaa kenraali Furuhjelm-vainajan lahjoituksen, joka oli mainitulle Seuralle annettu sillä ehdolla, että 2,000 markkaa koroista vuosittain olisi Historialliselle

Seuralle maksettava. Rahastonhoitajalle jätettiin toimeksi valvoa Seuran asiaa kysymyksessä olevan lahjoituksen suhteen sekä nostaa saatavat rahat.

§ 3.

Seuran viime kokouksessa tekemän päätöksen mukaan oli herra Samuli Koski, joka Seuralta oli pyytänyt 200:n markan suuruisen apurahan tutkimusmatkaa varten, jonka aikoi kesällä tehdä Pohjois-Hämeeseen kootakseen siellä säilyneitä kansan vanhoja oikeustapoja, Seuran tarkastettavaksi jättänyt tätä ainetta koskevat muistiinpanonsa, jotka muutamat Seuran jäsenet olivat läpikäyneet ja tutkineet. Koska nämät muistiinpanot, jotka etupäässä olivat kootut painetuista lähteistä sekä Reinholmin kokoelmista, osottivat tekiän vakaata harrastusta saada valaistuksi tämä ennen tutkimaton ala kansamme elämässä, ja kun herra Koski sen ohessa oli näyttäynyt opinnoissaan tunnolliseksi ja tarkaksi, joten saattoi toivoa, että hän tehtävänsä menestyksellä suorittaisi, päätti Seura myöntää hänelle yllämainitun apurahan. Matkansa tuloksista oli herra Koski luvannut Seuralle valmistaa kirjallisen kertomuksen, joka olisi Historialliseen Arkistoon painettava.

§ 4.

Koska Historiallisen Arkiston paraillaan painossa oleva vihko luultavasti kesän kuluessa valmistuisi, kysyi allekirjoittanut, mikä hinta olisi teokselle pantava. Asia jätettiin allekirjoittaneen päätettäväksi sen mukaan kuinka laaja uusi vihko valmiiksi painettuna tulisi olemaan.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Kokous 10 p. Lokak. 1895.

Saapuvilla olivat esimies hra A. G. Fontell, hrat J. R. Danielson, M. G. Schybergson, E. G. Palmén, K. Grotenfelt, A. H. Snellman, Aug. Hjelt ja allekirjoittanut sekä tohtori A. V. Forsman.

§ 1.

Pöytäkirja, joka tehtiin kokouksessa 7 p:nä Kesäkuuta 1895, luettiin oikaistavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Rahanvartia ilmoitti, että Suomal. Kirjallisuuden Seuran rahastonhoitajan kanssa oli puhetta ollut siitä, että Seura vuoden lopussa saisi kenraali Furuhjelm-vainajan lahjoitusvaroista nostaa mitä niistä tähän asti on koroissa karttunut, sekä että vastedes korot olisivat nostettavat puolivuosittain, jonka sopimuksen Seura myöskin hyväksyi.

§ 3.

Ilmoitettiin seuraavat kirjalahjat:

Finsk Militär Tidskrift, häft. V, VI, VII, VIII och IX. 1895.

Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet XXIX.

Östgötalagen med förklaringar af A. O. Freudenthal. Helsingfors 1895.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja XII. Helsingissä 1894.

Suomen Teollisuushallituksen tiedonantoja 22 ja 23 vihko.

Anteckningar rörande den år 1812 uppsatta Finska Militärens Historia af G. A. Gripenberg. Helsingfors 1894.

Suomenmaan Virallinen tilasto XVIII. Teollisuustilastoa 10, vuodelta 1893. Edellinen ja jälkimäinen osa. 1895.

Historisk Tidskrift utgifven af Svenska Historiska Föreningen genom Hildebrand. 15:de årg. Häft. 2. 1895.

§ 4.

Maist. vapaah. Tor Carpelan oli Buxhoewdenin kansliaan tulleitten kirjeitten järjestämisestä painovalmiiseen kuntoon sekä niiden rekisteröimisestä ynnä painatustyön valvomisesta ja korrehtuurinluvusta jättänyt Seuralle 990 markan suuruisen laskun, joka hyväksyttiin maksettavaksi. — Seuran esimiehelle ja sihteerille jätettiin sen ohessa toimeksi määrätä teoksen hinta sen mukaan kuinka suuri koko sillä, valmiiksi painettuna, tulisi olemaan.

§ 5.

Neiti Marklundille, joka oli ollut avullisena sen Suomen historiallisen kirjallisuuden luettelon valmistamisessa, joka painettiin viimeksi ilmestyneeseen Arkiston osaan, päätettiin palkkioksi antaa 75 markkaa.

§ 6.

Vapaah. E. G. Palmén teki selkoa niistä tuloksista, jotka hän oli saavuttanut tutkiessaan Satakunnan verokirjoja 1500-luvulta vuoteen 1556 asti. Tästä aineesta oli esittäjän tarkoitus valmistaa eri kirjoitus Hist. Arkistoon.

§ 7.

Hra K. O. Lindeqvist oli julkaistavaksi lähettänyt kirjoituksen Ahvenan kongressin Suomelle tuottamista rasituksista, ja oli tämä kirjoitus painettava Historialliseen Arkistoon.

§ 8.

Hra Lindeqvist oli myöskin pöytäkirjaan otettavaksi ilmoittanut seuraavan esityksen eräästä varallisuusverosta, joka kuningas Kaarle XII:n Benderistä v. 1712 antaman käskyn mukaan oli nostettava valtakunnassa, ja jonka Pohjanmaata koskevat luettelot esittäjä oli tavannut Ruotsin kamariarkistossa.

V. 1712 Kesäkuun 4 p. hyväksyi Kaarle XII Benderissä määräyksen ylimääräisen veron ottamisesta koko valtakunnassa. Jotta se tulisi kohtuullisesti jaetuksi, piti se otettaman kunkin omaisuuden mukaan. Sen vuoksi oli kaikki sekä kiinteä että irtain omaisuus arvioitava rahassa ja sen mukaan taksoitettava. Ainoastaan yleiset rakennukset sekä palkat, pensioonit, läänitykset y. m., jotka kruunulta nautittiin, olivat vapautetut; kaupungeissa ei huoneiden täydestä arvosta tarvinnut veroa suorittaa, koska ne eivät omistajalleen mitään tuottaneet. Asukkaat saivat itse toimittaa arvioimisen, maalla pitäjittäin tai kihlakunnittain jonkun etevämmän henkilön johdolla, kaupungissa tapahtui se korttelien mukaan niinikään siinä asuvan arvokkaamman henkilön esimiehyydellä. Asetuksen 15 §:ssä on säädetty, että arviolasku järjestettäisiin erityisten nimitysten mukaan, siten että 100,000 hop. taal. muodosti „summan“; kun 10 taal. tuli lisäksi nimitettiin sitä „kastiksi“, 10 kastia taas oli yksi „hop“, 10 hopia yksi „posse“, 10 possea yksi „kassa“ ja 10 kassaa teki taas yhden summan j. n. e. (Asetus on painettu kokonaisuudessaan Floderuksen „Handlingar till Carl XII:tes Historia“, IV, s. 300 seurr.). Summittaisen veroluettelon Pohjanmaan pitäjistä ja kaupungeista tapasimme Ruotsin kamariarkistosta ja on sen mukaan varallisuus vuodelta 1713 arvattu seuraavasti:

	Kiinteä omaisuus	Irtain omaisuus	Summa
Korsholman eteläinen voutikunta:	Hopea-taalaria	Hopea-taalaria	Hopea-taalaria
Lapväärtti	1,390	8,530	9,920
Närpiö	10,260	21,260	31,880
Maalahti	9,690	10,380	20,070
Mustasaari	22,800	41,610	64,410
Laihia	13,050	14,110	27,160
Ilmajoki	17,740	27,270	45,010
Summa	74,930	123,520	198,450
Korsholman pohjoinen voutikunta:			
Pietarsaari	9,230	24,290	33,520
Uusikaarlepyy	9,040	13,410	22,450
Lapua	15,910	20,160	36,070
Isokyrö	10,700	25,810	36,510
Vähäkyrö	7,950	13,000	20,950
Vöyri	6,530	38,200	44,730
Summa	59,360	134,870	194,230
Oulun eteläinen voutikunta:			
Pyhäjoki	5,430	15,620	21,050
Kalajoki	6,880	16,160	23,040
Lohtaja	4,710	10,940	15,650
Kälviä	2,000	3,620	5,620
Kokkola	4,330	14,410	18,740
Kruunupyy	9,050	13,520	22,570
Summa	32,400	74,270	106,670

	Kiinteä omaisuus	Irtain omaisuus	Summa
Oulun pohjoinen voutikunta:	Hopea-taalaria	Hopea-taalaria	Hopea-taalaria
Kemi	9,510	14,510	24,020
Iin pitäjä	7,030	14,140	21,170
Pudasjärvi	1,210	3,110	4,320
Oulun pitäjä	15,490	26,400	41,890
Hailuoto	3,280	6,500	9,780
Liminka	27,010	33,420	60,430
Siikajoki	10,680	15,360	26,040
Salo	3,920	6,200	10,120
Summa	78,130	119,640	197,770
Kajaanin lääni:			
Paltamo	11,190	17,920	29,110
Sotkamo	3,420	5,360	8,780
Summa	14,610	23,280	37,890

	Rakennetut ja rakentamattomat tontit y. m. peltoineen ja niittyineen	Rakennetut huoneet	Irtain omaisuus	Summa
Kaupungit:	Hopea-taalaria	Hopea-taalaria	Hopea-taalaria	Hopea-taalaria
Vaasa	11,410	17,360	74,360	103,130
Kristiinankaupunki	2,310	4,300	7,450	14,060
Uusikaarlepyy	2,050	3,310	21,760	27,120
Pietarsaari	2,830	2,800	23,660	29,290
Kokkola	3,840	7,240	26,990	38,070
Raahe	2,740	3,720	11,520	17,980
Oulu	8,840	18,040	56,980	83,860
Kajaani	350	400	570	1,320
Summa	34,370	57,170	223,290	314,830

Kiinteän omaisuuden arvo maaseuduilla tekee yhteensä 259,430 hop. taal.; irtaimen omaisuuden 475,580 hop. taal.; koko omaisuuden arvo sekä maalla että kaupungeissa yhteensä 1,049,840 hop. taal.

§ 9.

Hra A. H. Snellman esiintoi seuraavat asiakirjat, jotka sisältävät tietoja kirkkoherra Johan Cajanuksesta sekä Johan Messeniuksen olosta Kajaanin linnassa, ja joiden originaalit esittäjä oli saanut Sutelanperän talosta Paltamossa.

Käydessäni viime kesänä Paltamossa sain käsiini kymmenkunnan asiakirjaa, jotka vanhana peruna ovat säilyneet Sutelanperän talossa mainitun pitäjään kirkonkylässä. Useat näitä asikirjoja ovat 1600-luvulta, muutamat alkuperäisiä, mutta useimmat viime vuosisadalla tehtyjä jäljennöksiä. Ne koskevat kaikki Paltaniemen kirkonkylän senaikaisten talonomistajain kesken käytyjä tilusten riitoja ja ovat siten sisällykseltään enemmän paikkakunnallista laatua. Muutamissa on kuitenkin säilynyt joku pieni ajan oloja kuvaava tieto, jolla ehkä on yleisempääkin merkitystä. Sen vuoksi pyydän niistä pari kappaletta Historialliselle Seuralle esittää.

Useissa näitä asiakirjoja esiytyy paikkakunnan kirkkoherra ja lääninprovasti, laajoista hyödyllisistä toimistaan noiden vielä silloin harvaan asuttujen seutujen hyväksi tunnettu *Johan Cajanus*. Hän omisti Paltaniemellä Sutelan talon, joka niistä ajoista saakka on ollut virkamiesten asuinpaikkana ja jonkunlaisena sivistyksen keskuksena paikkakunnalla. Talon oli hän perinyt isältään, Kajaanin läänin voudilta Anders Eerikinpojalta, jonka sanotaan ostaneen sen 400 taalerilla eräältä Sigfrid Susi (Sigfred Suszie) nimiseltä talonpojalta. Omistamansa talon isäntänä joutui provasti Cajanus

useihin rettelöihin maahan kuuluvista tiluksista, joita hänen sanotaan erämaahan raivanneen, mutta joiden nautintoon ahnaat naapurit pyrkivät osallisisiksi. Sellaisessa riidassa oli hän muun muassa Kotipuro nimisestä niitystä kappalaisensa Johan Prochæuksen kanssa. Cajanus näyttää tässä riidassa olleen paremmalla puolella siitä päättäen, että 11 kihlakunnan lautamiestä julkisesti asettui hänen puolelleen, kirjoittaen Prochæukselle avonaisen kirjeen, jossa häntä peittelemättömin sanoin huomautettiin siitä, että hän ajoi väärää asiaa, ja kehoitettiin ystävällisesti sovintoon vanhan provastin kanssa. Tämä asiakirja ansaitsee huomiota jo sen vuoksi, että siinä kuvastuvat entisen ajan niin sanoakseni patriarkkaaliset olot. Sen lisäksi sisältää se tietoja esim. Oulujärven rantojen vyörymisestä, joka vielä meidän aikanammekin on paikkakunnan yleisenä vitsauksena. Asiakirja kuuluu näin:

Käre Hr Johan. Wij Underskrifne tyckia illa vara, att I velen Eder begifva uthj onödigh träta med vår gode gamble Kyrckioherde och Probst Hr Johan Cajano angående hans hagas och Jordes rödning ved hans äng Kåtipuro benämd, föregifvandes I dett Jorde stycke ähr i Heredz Tinget för ett åhr sedan till Muhlbete vara dömbdt, hvilcket intet ähr sant, effter I intet med ett ord nämbde Hr Kyrckioherden eij heller drefvo emoot hånom uthan emooth Michel Hurskainen; Hvarföre hade osz underskrifne Kyrckioherden med sig till att besichtiga hans hemman Sutela ell^{r} Ollickala, och sågo med förundran huru desz åker och haga åhrligen falla i Uhlåträsk; Och. betyge vij samptel. att så frampt wärlden ståår ännu i femtijo åhr, så ähr mäst heela åkern och hagan sampt gården till Uhlåträsk fallen, effter som innom Ett hundrade åhr ähr 3 gångor bem^{de} Sutela gård muterat och opföre fördt och Transporterat, så vore tå intet

om det Sutela hemman, efftersom ved hans gård och åker ähr intet dugl. Jord till åker, uthan tårr sand Jord, om icke Kyrckioherden omseer annorstädes åker Cronan och posteriteten till goda. Och som i heela Kyrckiobyn ähr intet lägligare opbryta åker till samma hemman, än som ved hans äng Kotipuro, som intet ähr paar pijhl skått ifrån förrige åkern; hvarföre vore dett aldeles orätt om samma Jordstycke skulle läggias under Torpställe, som Eder Sahl. Föräldrar och I hafva in moott 40 åhr uthan skatt nutit, der doch Kyrckioherden för Sutela ell[r] Ollikala hemman en fierendell tillförende, men sedan Reduction skedde åtagit sigh för samma Jordstycke 3 ottondelar, så att han in mooth 20 åhr skattat för $^5/_8$ delen och I der emoot intet, Så vore och dett orätt, om dett Jordstycke skulle sättias till Muhlbete, emedan här i Kyrckiobyn ähr eliest nog och gådt Muhlbete, Een Mijhl åth Cajanaborg, en Mijhl åth Nyöppilä och een Mijhl åth Jormus; Derföre bedie vij Eder Käre Herre, att J betänckia lijtet tillbaka och kommen ihog dhe stoora välgärningar som Kyrckioherden Eder och Eder Sahl. föräldrar giort haf[r]. 1. Skänckt åth Eder Sahl. föräldrar det Torpställe med åker som I nu åboo, eliest hade dhe intet fådt nedsättia sig der. 2. Effter Eder Sahl. faders dödh låtit sin Son Predika först halfft åhr, sedan helt Nåde åhr, uthan någon ringaste betalning. 3. Hulpit Eder tå i vore Student, och till Ordines här i Kyrckian och samma gången till lägenheet; Hvarföre bedie vij samptel. att J kasten bortt Eder otilbörlige före hafvande, effter som Kyrckioherden intet söker Edert bort ifrån dett boställe, som J uthan grund berättat hafva, uthan unner Eder dess uthan berörde Torpställe till Possession, uthan söker allenast Conservera sitt egit hemman, hälst J hafva een mijhl härifrån ett annat hemman, föruthan Caplans hemman, och J lembnadt der 3[ne]

åker af Edert hemman i linda, bruken der Eder åker och tränger intet Eder i från Eder Torpställe Rå, som Eder gifwit ähr androm hällst Hr Probsten till skada. Wij slute med gåt Samwett, att dhen som äger nu ell[r] häreffter Sutela ell[r] Ollikala hemman, han skall och äga dett Jordstycke som ähr wed Kotipuro så frampt Cronan och Posteriteten skall hafva nytta uthaf.

Erich Kemppainen. Pehr Tåloinen. Jöns Leinoinen. Thomas Suorsa.
Heredz Tålfman, Heredz Tålfman, Heredz Tålfman, Heredz Tålfman,

Olof Anttoinen. Thomas Mattsson. Matz Hurskainen. Olof Huckainen.
Heredz Tålfman, Heredz Tålfman, Heredz Tålfman, Heredz Tålfman,

Hendrich Junduinen. Påhl Wirckuinen. Olof Keräinen.
Heredz-Tålfman, Heredz Tålfman, Heredz Tålfman,

Riita päättyi v. 1701, jolloin molemmat asianosalliset sopivat.

Seuraavasta asiakirjasta vuodelta 1659 näkyy, että Messeniuksella, kun hän oli vankina Kajaanin linnassa, oli niittymaa Paltamon pitäjässä, jotta hän voisi siitä saatavilla heinillä talvella elättää karjansa.

Ex protocollo.

Anno 1659 d:n 3 Februarii, då wi underskrewne efter hans HögGrefl. Excell[tes] Högwälborne her Ricksdrotzens nådige befalning och medgifwen fulmacht, höllom möte

och sammankomst med almogen af Paldamo och Sotkamo socknar, blef för sittiande rätt ransakat och efterfrågat huru Caplanen Wäll[de] Hr Johan Cajanus war tilkommen at häfda och bruka desse utjorder Asickalamaa och Salmundin maa i Jormualax by under sitt hemman en fierdendelz Skatmarck beläget i Paldamoby, Hr Johan swarade Asickalama på 30 åhrs tid wara oqwalt brukat under hans hemman det han åbor och således wara först derunder kommet at enär Messenius wart fången på Cajanaborg wart Asickalama honom til höösläg förunt, at han med det hööt om winteren kunde föda sin booskap och Messenius denne eng gifwit och förährat Befalningzmannen Sal. Anders Erichszon, Salmundin maa haf[r] Sal. Anders Erickszon sig tilbytt för en utjord i Sotkamo, den Landshöfdingen Herr Erick Åkeson Soop haf[r] å heradzting skolat underlagt det hemmanet Hr Johan nu åbor för des ringa ägor skull, hwilcket til förende haf[r] skattat een Ottonde del, och nu alt sedan Salmundin ma der under kom gifwit och ännu gifwer en fierdendels Skat.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Actum Cajaneborgz stad Anno et Die ut supra.

Erick Carplan mp[ia].

Anders Jöransson mp[ia]. Thijres (?) Gunnersson mp[ia].

§ 10.

Toht. K. Grotenfelt pyysi saada Seuran jäsenille huomauttaa erästä äsken ilmestynyttä kirjaa „Regesten aus zwei Missivbüchern des XVI. Jahrhunderts im Revaler Stadt-Archiv“, joka niinkuin muutkin Tallinnan kaupunginkirjastosta tapahtuneet julkaisut sisältää paljon Suomeakin koskevaa. Nämä kirjat sisältävät, kuten toisen päälläkirjoituksessa sanotaan, „Sente breue ahn utheimische und bynnen landesche

fursten hern prelathen und erhe gebeidende hern und gudenn manne“ ja nyt julkaistut koskevat vuosia 1514—29 ja 1536—68. Kirjeitten joukossa on myöskin useita Ruotsin hallitukselle sekä käskynhaltioille ja voudeille Suomessa, esim. Krister Klaunpojalle Turussa (1514—19), Tönne Eerikinpojalle Viipurissa (1515—19), Niilo Eskilinpojalle Raaseporissa (1516), Aake Yrjönpojalle „ouerste houetman in Vinlandt“ (1519), Turun pormestareille ja raadille, Turun piispalle Arvid Kurjelle, Niilo Arvidinpojalle (1522), Rolf Matinpojalle Viipurissa (1522), Hoijan kreiville Viipurissa (1526—29) j. n. e. Kirjeet koskevat enimmin takavarikkoon otettuja laivoja, perintöjä ja velkavaatimuksia. Niin esim. eräällä Tallinnan raatimiehellä v. d. Lippellä on Arvid Kurjelta, hänen kuoltuaan, vaadittava noin 700 M., jotka Lippe oli hänelle lainannut „an barem Gelde und anderen notwendigen Dingen“ „zum Bedarf des Stifts“. Uudenkirkon (Viip. l.) kirkkoherralta Maunu Bockilta, joka kuoli 1522, on myöskin eri Tallinnan porvareilla velkomisia. V:n 1522 levottomat ajat kuvastuvat kirjeissä: valitetaan niin hyvin Suomen saaristossa pidätetyistä laivoista, joista kirjoitetaan sekä „herra Kustaville“, että Eerik Flemingille, Niilo „Krabbelle“ „und anderen Ausliegern der Königl. W. zu Schweden in Finnland“, kuin myöskin Severin Norbyn Gotlannin luona anastamista laivoista ja tavaroista. Niilo Grabbea vastaan valitetaan 1525 kuninkaalle, että hän on vanginnut erään suomalaisen Jons Gladen, joka perämiehenä oli saattanut tallinnalaista laivaa. Niinkuin tästä näkyy, sisältävät kirjeet koko joukon valaisevia yksityistietoja Suomenkin historiaan.

§ 11.

Hra Grotenfelt näytti myöskin muutamia vanhoja Suomea kuvaavia karttoja, niiden joukossa Burœuksen ja de

Witten, joissa löytyi merkittynä Pähkinäsaaren rauhankirjassa mainittu „Sämusala“. Näiden karttojen mukaan tämä paikka ei ole, niinkuin tähän asti on otaksuttu, etsittävä Säämingissä, vaan löytyi niissä merkittynä Sämingonsalo niminen paikka, joka nähtävästi on sama kuin yllämainittu Sämusala, nykyisen Kerimäen tienoilla itäpuolella Savonlinnaa. Linna olikin siis perustettu Ruotsin puolelle valtarajaa, päinvastoin kuin mitä Venäläiset, sitä rakennettaissa, olivat väittäneet.

§ 12.

Hra Aug. Hjelt esiintoi seuraavan Savon talonpojan Jonas Hokkaisen 1747 vuoden säätyjen deputationille jättämän valitusmemorialin:

Allerödmiukaste Memorial.

Rijksens Höglåfl:ge Ständers förordnade Deputation, öfwer Ehrenderne ifrån Finland, är iag, i anledning af mine hemma warande medbröders utij Safwolax Lähn, öfwerenskommelse ock gifne befallning, föranlåten worden at föredraga, then oreda ock egen nytta, som esom oftest af upbördzmännerne therstädes föröfwas, i anseende thertill at Jordabrukarne, hwarken förstå Swenska Språket eller kunna läsa skrifwit.

Höglåfl:ge Deputationen täcktes fördenskulld i höggunstigt öfwerwägande taga, huru nyttigt det för innewånarne utij ofwannemde lähn wore at få tryckta Förordningar ock Bolräknings böcker, på Finska, hwar af en ock hwar kunde få underrättelse, om hwad han så till Cronan, som Prästerne, åhrl:n är skylldig at utbetala.

Denne sak såsom warande för landet högst angelägen ock nyttig, påtager iag mig den dristigheten at hos Höglåfl:ge Deputationen, til gunstigt bedrifvande recommendera.

Stockholm
d: 17 Februarij 1747

Jonas Håckanen ifrån Safwolax lähn deputerad rixdagzman för bonde ståndet.

År 1747 d. 20 Februarii
Närwarande.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

§.

Uti ingifwit Memorial beswärade sig Riksdagzmannen, Jonas Hockainen ifrån Stor Sawolax, öfwer den mykna oreda och egennytta, som skall af Upbördsmännerne derstädes utöfwas emot Allmogen, hwilken ej förstår Swenska Språket, och således icke sjelf wet hwad efter Förordningen äro skyldige att utbetala; hwarföre han begjärde, det de Förordningar hwilka angå Crono Utlagor och Presterättigheterne, måtte jämte Bolräkningz böckerne warda till Allmogens underrättelse på Finska tryckte.

Men som wid förra Riksdagar blifwit beslutit, att alle Förordningar, hwilka angå dylika Cammar och hushållningz mål, böra på Finska äfwen tryckas, och wid denna Riksdagen ytterligare derom lärer af R. H. St:r föranstaltas; så pröfwade Deputation att Allmogens åstundan i det målet skedde tillfyllest, utan att Deputation behöfde derwid lägga handen.

Hwad åter beträffade Bolräkningz Böckernes tryckande på Finska Språket, fant Deputation icke, det Allmogen wore

dermed något betjänt, så wida sjelfwe Titlarne på deras Utskylder äro obeständige, i anseende till Bewillningarne, samt olika ofta innom en Sokn, hwarjämte sjelfwa Utbetalningzsumman är olik, och måste derföre hwarje år uträknas och påföras af Häradz Skrifwaren, hwilken således i fall han wore oriktig kunde likafullt förorätta Allmogen, fast Titlarne woro på Finska trykte; och för denskull hölt Deputation för öfwerflödigt, att om det målet gjöra någon föreställning hos R. H. Ständer.

Pöytäkirjan vaakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Kokous 5 p. Marrask. 1895.

Saapuvilla olivat esimies hra A. G. Fontell, vapaah. E. G. Palmén, hrat Th. Rein, K. Grotenfelt ja allekirjoittanut.

§ 1.

Kokouksessa 10:nä p:nä Lokakuuta 1895 tehty pöytäkirja luettiin oikaistavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Hra K. Grotenfelt ehdotti, että Seura vastedes jättäisi toimitustensa jakamisen jollekin asiamiehelle, joka vuotuisesti tapahtuvaa tiliä vastaan ottaisi hoitaaksensa koko Seuran distributioniliikkeen. Tähän asti noudatettu tapa, että Seura itse on lähettänyt kustantamansa teokset kirjakauppiaille, on nimittäin monessa kohden osottautunut hankalaksi ja epäkäytännölliseksi. Puhumattakaan siitä vaivasta, jonka distributioni tuottaa sihteerille, käy erittäinkin rahastonhoitajalle

Seuran saatavien periminen asianomaisilta kirjakauppiailta varsin vaikeaksi. Monet kirjakauppiaat eivät ole useampaan vuoteen tehneet mitään tiliä, eikä siten aina ole Seuran puolelta voitu välttää suoranaisia tappioitakaan. Kun tämän lisäksi tulee, että itse lähetys tuottaa Seuralle varsinaisia kustannuksiakin, lienee epäilemätöntä että, jos distributioni kohtuullista korvausta vastaan jätetään jollekin asiamiehelle, Seura kustantajaliikkeessään paremmin kuin tähän asti on tuleva omillensa, jopa voitollekin harjoittamassaan kustantajatoimessa. Ehdottaja ilmoitti myöskin, että kustantajayhtiö Otava olisi valmis 30 prosentista myytyjen teosten hinnasta ryhtymään yllämainittuun toimeen, josta se vuosittain kesäkuun kuluessa tekisi Seuralle tilin. Hyväksyen hra Grotenfeltin ehdotuksen, jonka toimeenpanosta Seuralle epäilemättä olisi etuja odotettavissa, päätettiin ensi tulevan kalenterivuoden alusta jättää Seuran toimitusten jakaminen yllämainituilla ehdoilla Otava-yhtiölle.

§ 3.

Vapaah. E. G. Palmén esiintoi seuraavat tiedot Suomen sotajoukkojen miesluvusta 1700-luvulla:

Tunnettu on, että kenraalikuvernööri von Rosenin vaikutus Suomen asioihin 1747—52 ei ollut suuri, eikä kiitettävä; hänen kirjevaihtonsa on sekin todistuksena, ettei koko virasta ole ollut Suomelle tai valtakunnalle sanottavaa hyötyä. Yhdessä kohden nuo asiakirjat kuitenkin sisältävät luotettavia tietoja, sillä sotalaitoksen ylläpitäminen ja vahvistaminen oli Rosenin erityisen huolen esineenä. Muutamat muistoonpanot tässä kohden ansaitsevat tulla julkisuuteen.

Maamme sotavoima on siihen aikaan, sitten kun tykistön väki oli 480:stä miehestä korotettu 600:aan, ehdotusten mukaan noussut seuraavaan määrään:

Ratsuväkeä:	Henkirykmentti	1,000	
	Uudenmaan—Hämeen rykm. .	997[1])	
	Karjalan eskadroni	241	2,238
Tykistö, ennen 480 miestä teki v:sta 1747 .		600	600
Jalkaväkeä:	Turun läänin rykmentti . . .	1,025	
	Porin „ „ . . .	1,025	
	Hämeen rykmentti	1,025	
	Savon „	951	
	Elimäen komppania	92	
	Uudenmaan rykmentti	1,025	
	Pohjanmaan „	1,200	6,343
		Yhteensä	9,181

Tästä luvusta oli kuitenkin melkoinen osa olematon, vaikka kyllä aukkoja koetettiin täyttää, varsinkin kun sota näytti olevan tulossa. Jos tilapäisesti sairaat tai vapautetut sekä arestissa olevat luettiinkin palvelevien joukkoon, niin ne tavallisesti nousivat 8,400—8,600 mieheen; vakanssien tavallinen lukumäärä oli noin 100 ratsuväessä, sama verta tykistössä (muutamia kymmeniä kun oli ehtinyt kulua aikaa tämän joukon lisäämisestä) sekä jalkaväessä 5—600 miestä. Ratsuväellä olisi pitänyt olla hevosia 2,238, mutta siinäkin kohden aukot olivat suuret, v. 1747 1,120—1,540.

Kun sotavaara sen vaati, päättivät säädyt 1741 vuoden valtiopäivillä, että n. k. *vargering* eli varaväkeä hankittaisiin; maan puolustukseen käytettävän voiman olisi silloin pitänyt tulla kahdenkertaiseksi. Suomessa vaan on tämä laitos saanut jotakin merkitystä; muut osat valtakuntaa jättivät velvollisuutensa täyttämättä. Suomessa taasen väen puute teki estettä, mutta jotakin saatiin Rosenin aikana toi-

[1]) Vähennys riippuu siitä, että Degerbyn eli Lovisan kaupungin hyväksi oli luovutettu kolme rusthollia.

meen. V. 1750 annetun luettelon mukaan oli 2,007 miestä luetteloihin pantu (paitsi Pohjanmaalla) ja v. 1751 mainitaan sisäänkirjoitettujen luvun yli koko maan tehneen 2,912 miestä, jota paitsi 147 miestä oli siirretty vakinaiseen sotapalvelukseen. Erityisenä houkutuksena pidettiin univormut y. m. Täydelliseen mieslukuun ei tultu koskaan, ja Kustaa III:n aikana suostuttiin siihen, että kaksi ruotua eli rusthollia saisi miehen pitää; 4,050 mieheen nousi Suomen varaväki 1808 vuoden sodassa.

§ 4.

Allekirjoittanut ehdotti julkaistaviksi tulliluettelot maan tuonnista ja viennistä vuosilta 1812—1816. Hyväksyen tämän ehdotuksen, päätti Seura painattaa mainitut luettelot Historialliseen Arkistoon.

§ 5.

Allekirjoittanut luki seuraavan tiedonannon eräästä Satakunnassa löytyneestä linnasta, josta seuraavasti puhutaan Kokemäen talvikäräjissä 16 p:nä helmik. 1585 pidetyssä pöytäkirjassa:

Dömde hr Hendrich att the 80 daler frachte pnr som Staffan Erichsson hafver upptagit för K:e M:ts skeppsfrakt vid borgen skall the medh förnöje härads ryttare szå länge thz räcker til theris frachte penigr efther thz ähr häreds skip och huad som sedan mär vill felis skall härdhe siälff betale.

§ 6.

Yhteydessä edellisen kanssa mainitsi allekirjoittanut asiakirjoissa tavanneensa vielä yhden keskiaikaisen veljyyden niiden lisäksi, jotka ennestään tiedetään Kokemäen jokilaaksossa löytyneen. Se mainitaan v. 1492 Villilän kylässä, nyk. Nakkilan pitäjässä. (Katso Valtioarkistossa: Nedre Sata-

kunta dombok för år 1652, Kumo ting, fol. 494:vte, jossa mainitaan „Henrik Bidzes bref i gillistugan i Willilä by".

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Vuosikokous 9 p. Marrask. 1895.

Saapuvilla olivat esimies hra A. G. Fontell, vapaah. E. G. Palmén, hrat K. F. Ignatius, K. Grotenfelt, Aug. Hjelt ja allekirjoittanut.

§ 1.

Hra esimies piti esitelmän „Veroitusseikoista ja asutussuhteista 1500-lukuun asti" ja oli tämä esitelmä Historialliseen Arkistoon painettava.

§ 2.

Allekirjoittanut luki seuraavan vuosikertomuksen:

Vuosikertomus 9 p. Marrask. 1895.

Luodessamme katsauksen Seuran vaikutukseen nyt umpeen kuluneen vuoden kestäessä, on ensinkin muistoon johdettava se kaipaus, jonka Seura tällä ajalla on saanut kokea sen johdosta että yksi sen jäsenistä, professori Johan Oskar Immanuel Rancken kuoleman kautta on sen riveistä eronnut. Virkatoimiensa ja olopaikkansa vuoksi estettynä ottamasta suoranaista osaa Seuran toimintaan, vainaja kuitenkin Suomen historian hartaana viljeliänä suuresti on edistänyt niitä tarkoituksia, joiden toteuttamiseksi Seura työskentelee. Hänen julkaisemansa lukuisat tutkimukset ja kirjoitukset his-

toriallisista aineista sekä myöskin hänen jälkeenjättämänsä arvokkaat kokoelmat ja muistiinpanot ovat todistuksena tästä harrastuksesta, jolla vainaja on saavuttanut muistettavan sijan isänmaallisen historiamme viljeliäin joukossa.

Tarkastaessamme tämän jälkeen Seuran viimevuotista vaikutusta, on ensinkin huomattava, että sen toiminta tällä ajalla etupäässä on rajoittunut ennen alkuunpantujen töiden jatkamiseen ja valmiiksi saattamiseen. Näistä töistä ovat tärkeimmät olleet nuo jo viime vuosikokouksessa mainitut tutkimukset ja julkaisut, jotka vapaah. E. G. Palmén ja hra J. R. Danielson ovat toimeenpanneet ja johtaneet. Edellinen on vuoden kuluessa yhä jatkanut maamme vanhimpien tilikirjain tutkimista ja on myöskin Seuran kokouksissa esiintuonut tuloksia tältä tärkeältä työ-alaltaan. Siitä uudesta julkaisusarjasta, jonka Seura viime vuonna päätti alkuunpanna ja joka tulee sisältämään tilastollisia selvityksiä maan varallisuussuhteista 1500-luvulla, on ensimmäinen osa, käsittäen tämän tutkimuksen tulokset vanhan Huittisten pitäjän alalta, jo siksi valmistunut, että se vuoden lopussa saatettaneen painoon laskea. Sen ohessa ovat nyt, niinkuin edellisenäkin vuonna, useat nuoret tutkiat, vapaah. Palménin johdolla selvitelleet eri paikkakuntien tilastollisia oloja, joten vähitellen yhä enemmän aineksia keräytyy yllämainittua julkaisusarjaa varten. Se perinpohjainen käsittely, joka siten on tullut 1500-luvun runsasvaraisten tietolähteiden, senaikuisten tilikirjain osaksi, on työn edistyessä luova yhä uutta valoa siihen historiamme tärkeään aikakauteen, jolloin kansamme lopullisesti siirtyi keskiaikaisista oloistaan uuteen aikaan.

Jos nyt mainittu Seuran harrastama työ kuitenkin vielä, mitä näkyviin hedelmiin tulee, laillansa on vasta alussa, on sitävastoin toisella työ-alalla, jolla Seuran piirissä kauan on ahkeroittu, saavuttu tarkoitusten perille siinä suhteessa,

että kokonaisuutta käsittävä teos vuoden kuluessa on valmistunut. Se suurenarvoinen kokoelma historiallisia todistuskappaleita tämän vuosisadan alulta, jonka toimittamisen hra Danielson on alkuunpannut, on nimittäin nyt mikäli se koskee 1808 vuoden hallinnollisia kysymyksiä, kokonaisuudessaan painettu. Seuran pöydällä on tässä tilaisuudessa esillä nitomattomissa arkeissa jälkimäinen vihko toista osaa „Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa vuodelta 1808“, joka osa sisältää maaherrojen kreivi Buxhœwdenin kansliaan lähettämät kirjeet sekä niihin kuuluvat liitteet, jotka viimemainitut ovat painetut joko kokonaisuudessaan tai ainoastaan referaatissa, sen mukaan kuin kunkin asiakirjan tärkeys on vaatinut. Nyt valmistunut kokoelma, jonka ensimmäinen osa, käsittäen Buxhœwdenin kansliasta lähteneet kirjeet, ilmestyi vuonna 1893, on tutkimukselle oleva mitä arvokkain aarre, josta saattaa ammentaa runsaita tietoja kansamme tärkeimmän käänneajan valaisemiseksi. — Niinkuin edellisenäkin vuonna on maist. vapaahra Tor Carpelan nytkin ollut julkaisutyön toimittajana, valvonut painatusta sekä varustanut nyt valmiiksi tulleeseen osaan valaisevan aakkosellisen nimiluettelon.

Seuran taloudellisissa oloissa on vuoden kuluessa tapahtunut muutamia huomattavia muutoksia, joista vastaisuudessa on tuleva etuja Seuran toiminnalle. Seura on ensinkin tällä ajalla tullut osalliseksi siitä lahjoituksesta, jonka jalo kotimaisen historiamme suosia, kenraali J. O. V. Furuhjelm vainaja testamentissään on sille määrännyt. Se summa, n. 2,000 markkaa vuoteensa, joka siten on tullut Seuran käytettäväksi, on tärkeäarvoinen lisä Seuran rahastoon, jonka tulee vastata vuosi vuodelta yhä karttuvia menoja.

Sen ohessa on Seuran kauvan harrastama toivo saada erityinen suoja kirjastolleen ja toimitusvarastolleen vihdoin toteunut, kun Seura tässä tarkoituksessa yhdessä muutamien

muiden seurojen ja yhdistysten kanssa on vuokrannut eri huoneuston Suomal. Kirjallisuuden Seuran talossa. Tämä hanke, joka on käynyt mahdolliseksi sen kautta, että valtiovaroista on myönnetty raha-apua vuokrahinnan korvaamiseksi, on Seuralle tuottanut muun ohessa sen edun, että sen kirjastossa säilytetyt teokset ja käsikirjoitukset tulevaisuudessa helpommin kuin ennen ovat tutkiain käytettävissä, niitä kun nyt voidaan paremmin järjestää ja pitää yleisön saatavissa.

Vihdoin on Seura myöskin päättänyt vastaisuudessa uudelle kannalle järjestää toimitustensa jakamisen, joka tähän asti, kun se on tapahtunut Seuran kautta, on ollut sekä vaivaloinen että taloudellisestikin epämukava, koska usein on käynyt varsin vaikeaksi saada Seuran saatavat asianomaisilta kirjakauppiailta perityksi, joten ei aina ole voitu vahinkojakaan välttää. Tulevan kalenterivuoden alusta tulee toimitusten distributioni jätettäväksi Otava-nimiselle kustannus-osakeyhtiölle, joka 30:n prosentin korvausta vastaan on siihen toimeen ryhtynyt. Siten saavutetaan, paitsi muuta helpoitusta, se etu että saadaan toimeen säännöllinen vuotuisesti tapahtuva tilinteko Seuran myydyistä toimituksista, joten Seuran rahastolle tästä muutoksesta epäilemättä aikaavoittaen tulee olemaan suurta voittoa.

Seuran vuoden kuluessa valmistuneet toimitukset ovat seuraavat:

Historiallinen Arkisto XIV, 1. Teos, joka käsittää 314 sivua, sisältää paitsi varsinaista tekstiä, myöskin luettelon Suomen historiallisesta kirjallisuudesta vuosina 1890—94, ja

Todistuskappaleita Suomen Historiaan. Suomen hallinnollista kirjevaihtoa vuodelta 1808, 2 osa, jälkimäinen vihko. Niinkuin ylempänä mainittiin, on vapaah. Tor Carpelan valvonut painatustyötä sekä varustanut teoksen tar-

peellisella nimirekisterillä. Koska teokseen tuleva sisällysluettelo ei vielä ole kokonaisuudessaan valmiiksi painettu, saatetaan molemmat tähän osaan kuuluvat vihot kuitenkin vasta viikon kuluttua kirjakauppaan jakaa.

Painossa ovat parhaillaan:

Historiallinen Arkisto XIV, 2, josta jo ensimmmäiset arkit ovat valmiiksi painettuina; sekä

Vuoden 1571 hopeaveroluettelot, 2:nen vihko, jota jo on painettu koko Raaseporin lääniä koskeva osa, sekä vähän alkua Porvoon läänin verorekisteristä. Herra Fontell on sen ohessa vuoden kuluessa painovalmiiseen kuntoon järjestänyt myöskin Satakunnan, Hämeen, Pohjanmaan sekä Savon luettelot.

Seuran muut alkuunpanemat työt ovat sitä vastoin keskeytyneet syystä, että niiden toimittajat muiden töiden kautta ovat olleet estettyinä jatkamasta niiden toimittamista.

Kokouksia on vuoden kuluessa pidetty kahdeksan, ja ovat niissä allamainitut henkilöt esiintuoneet tutkimuksia ja tiedonantoja seuraavista aineista:

Esimies hra *A. G. Fontell* on julkaistavaksi ehdottanut mietinnön, jonka v. 1814 asetettu koulukomitea v. 1826 esiintoi koululaitoksen tilasta, sekä kertonut kuninkaankartanoiden taloudenhoidosta 1500-luvulla;

Vapaah. *E. G. Palmén* on valaissut syyt väenpuutteeseen 1600- ja 1700-luvuilla, esiintuonut tietoja Satakunnan taloudellisista oloista vuoteen 1556, sekä kertonut Suomen sotajoukkojen väkiluvusta vapauden ajalla;

Hra *J. R. Danielson* on esiintuonut senaattori Seb. Gripenbergin memorialin Viipurin läänin lahjoitusmailla asuvien talonpoikien tilan parantamisesta;

Hra *J. M. Salenius* on lähettänyt kirjoituksen Savonlinnan kirkollisista oloista entisinä aikoina sekä kopion Arvid Tavastille v. 1582 annetusta vaakunakirjeestä;

Hra *K. Grotenfelt* on julkaistavaksi jättänyt bibliografisen luettelon vuosina 1890—94 ilmestyneestä Suomen historiallisesta kirjallisuudesta, refereerannut Räävelissä julkaistun asiakirjakokoelman sisältöä sekä esiintuonut tietoja „Sämusalo"-nimisestä rajapaikasta;

Hra *K. R. Melander* on painettavaksi esittänyt tutkimuksen Suomen sisällisistä oloista Kustaa Aadolfin aikana;

Hra *Aug. Hjelt* on lukenut julki Savon talonpojan Jonas Hokkaisen v. 1747 säätyjen deputationille jättämän Suomen kielen käyttämistä koskevan memorialin;

Hra *A. H. Snellman* on esiintuonut asiakirjoja Johan Cajanuksesta ja Johan Messeniuksesta;

Hra *K. O. Lindeqvist* on lähettänyt kirjoituksia Ahvenan kongressin Suomelle tuottamista rasituksista sekä eräästä v. 1712 Pohjanmaalla nostetusta varallisuusverosta;

T:ri *Santeri Ingman* on julkaistavaksi jättänyt tutkimuksen Kaarle IX:n jäämerenpolitiikasta vuosina 1603—1613;

T:ri *S. G. Pajula* on antanut lisiä seurakuntaelämän historiaan Turussa 1730-luvulla;

T:ri *A. V. Forsman* on esiintuonut Kaarle XI:n holhoojahallituksen rykmentinkirjuri Henrik Gråå'lle v. 1662 antaman lahjoituskirjan;

Yliopiston kamreeri *K. Elmgren* on Seuralle jättänyt muistiinpanemansa traditionin herttua Kaarlen maalle-nousemisesta Sauvossa v. 1599 sekä Marttilan tappelusta;

T:ri *Emanuel Aspelin* on antanut tietoja eräästä v. 1729 tehdystä ehdotuksesta uuden lipun hankkimiseksi Vaasan kaupungille; ja

Allekirjoittanut on esiintuonut prokuraattori E. Gyldenstolpen v. 1821 antaman lausunnon kansan sivistyksen ja elinkeinojen parantamisesta Turun ja Porin sekä Viipurin lääneissä, painettaviksi ehdottanut tulliluettelot Suomen tuonnista ja viennistä vuosina 1812—1816 sekä esiintuonut lisätietoja Kokemäen linnan ja Suomen keskiaikaisten veljyyksien historiaan.

Mainittava on lopuksi myöskin, että Seura kuluneella vuodella on myöntänyt 200 markan suuruisen apurahan maist. Samuli Koskelle tutkimusmatkaa varten, jonka hra Koski viime kesän kuluessa on tehnyt Pohjois-Hämeen ja Pohjois-Savon läntisiin osiin kootakseen siellä säilyneitä kansan vanhoja oikeustapoja. Matkansa tuloksista on hra Koski Seuralle valmistava kirjallisen kertomuksen, joka tulee Historialliseen Arkistoon painettavaksi.

Seura on vuoden kuluessa ollut kirjojen vaihdossa samojen yhdistysten ja laitosten kanssa kuin ennenkin.

Ylempänä mainitun kuolemantapauksen kautta oli Seuran jäsenten luku, joka viime vuoden lopussa teki 21, vähentynyt yhdellä. Sen sijaan on Seura vuoden kuluessa yhteyteensä kutsunut kaksi uutta jäsentä, nimittäin hrat t:rit *August Johannes Hjeltin* ja *Artturi Heikki Snellmanin*, joten Seurassa nykyään on 22 jäsentä, eli kaksi vähemmän kuin siinä sääntöjen mukaan korkeintaan voi olla.

Esimiehenä on ollut hra A. G. Fontell, rahanvartiana hra K. Grotenfelt ja sihteerinä allekirjoittanut

J. W. Ruuth.

§ 3.

Rahanvartia hra K. Grotenfelt teki seuraavan selvityksen Seuran rahaston tilasta:

Suomen Historiallisen Seuran rahaston tili
$18^{9}/_{11}94$—$18^{9}/_{11}95$.

Vastattavaa:

Säästöä edelliseltä vuodelta:

Yleinen kassa	18,744: 43
Rahasto asiakirjain julkaisemista varten valtiolaitoksemme perustamisajoilta	8,162: 19
Äyrämöisen palkintorahasto	1,507: 89
Käkisalmen historian rahasto	479: 73
Yhteensä:	28,894: 24

Tuloja vuoden kuluessa:

Korkoja kupongeista	945: —
Korkoa juoksevasta tilistä	1: 90
G. W. Edlundin kirjakaupasta (1890—94) . .	256: —
Akatemisesta kirjakaupasta (1893—94) . . .	62: —
Vaseniuksen kirjakaupasta (1890—94)	17: 60
Frenckellin kirjakaupasta Turussa	6: 80
Cloubergin „ Viipurissa	30: —
Heynon „ Vaasassa	9: 20
Telénin „ Kuopiossa	5: 60
Suorasta myynnistä	35: 20
Tuloja yhteensä:	1,369: 30
Yhteensä vastattavaa:	30,263: 54

Vastaavaa:

Menoja vuoden kuluessa:

Yleisestä kassasta:

Sihteerin palkkio	300: —
Vahtimestarin palkkio (1864—95)	160: —

Suomal. Kirjall. Seuran kirjapainon laskut . .	4,718: 10
Fil. kand. S. V. Kosken matkaraha	200: —
Neiti A. Marklundille kirjallisuusluettelosta . .	75: —
Korrehtuuriapua	55: —
Hautaseppeleestä ja haudan hoidosta	31: 25
Lähetys-, posti- ja muuttokustannuksia . . .	40: 75
Yhteensä:	5,580: 10

Rahastosta asiakirjain julkaisemista varten valtiolaitoksemme perustamisajoilta:

Maist. T. Carpelanille Buxhöwdenin kirjeenvaihdon toimituksesta	990: —
Puhtaaksikirjoitusta	63: 20
Neiti T. Hultinille asiakirjain järjestämisestä .	156: —
Yhteensä:	1,209: 20
Yhteensä menoja:	6,789: 30

Jää säästöä tilivuoden lopussa, kun luetaan erikoisrahastoille 4½ % korkoa:

Yleisessä kassassa	14,076: 88
Rahastossa asiakirjain julkaisemista varten valtiolaitoksemme perustamisajoilta	7,320: 29
Äyrämöisen palkintorahastossa	1,575: 75
Käkisalmen historian rahastossa	501: 32
Yhteensä	23,474: 24
Yhteensä vastaavaa:	30,263: 54

Mainittu säästö on seuraavalla tavalla sijoitettu:

Rabben rahasto (Hypoteeki-yhd:n obligatsiooneja v:lta 1884 & 1892)	10,141: 20
4 kapp. Hypoteeki-yhd:n obl. v:lta 1884 . . .	3,960: —

7 kapp. Hypoteeki-yhd:n obl. v:lta 1894 . . .	6,500: —
1 kapp. Helsingin kaupungin obligatsiooni . .	490: —
Juoksevalla tilillä	2,193: 79
Kassassa	189: 25
Yhteensä:	23,474: 24

Helsingissä, 9 p. Marrask. 1895.

K. Grotenfelt.

§ 4.

Sihteerin palkkio määrättiin samaksi kuin ennenkin nimittäin 300:ksi markaksi.

§ 5.

Ennenkuin ryhdyttiin Seuran virkamiesten vaaliin tulevaksi vuosikaudeksi, ilmoitti allekirjoittanut muiden töittensä kautta olevansa estettynä sihteerintointa jatkamasta. Tämän jälkeen valittiin esimieheksi allekirjoittanut, rahanvartiaksi hra K. Grotenfelt sekä sihteeriksi hra A. H. Snellman.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
J. W. Ruuth.

Aakkosellinen aine- ja nimiluettelo Historiallisen Seuran tähän osaan painettuihin pöytäkirjoihin.

Aake Yrjönpoika (Tott) 846.
Adlerfelt, eversti 755.
Adolf Fredrikin matka Suomessa 754—55, 796.
Ahvenan kongressi 837, 858.
Albrekt Meklenburgilainen 752, 753.
Altan, kirkkoh. 772.
Aminoff, maaherra 815.
Amosoff, eversti 780, 784.
Anders Eerikinpoika, vouti Kajaanissa 841, 845.
Anders Jönsson, Kruunukylässä 806.
Anders Jöransson 845.
Anttoinen, Olof 844.
Apostolien päiväin vietto 772.
Arkisto, Historiallinen XIII, 2 764, 794.
Arkisto, Historiallinen XIV, 1 835, 856.
Arkisto, Historiallinen XIV, 2 857.
Asiakirjoja, Seuralle lahjoitettu 797.
Asikkalamaa (Paltamossa) 845.
Aspegren, maisteri 769.
Asutussuhteet Suomessa 1500-luvulla 853.
Avellan, Christ. 832.

Banér, Gust. C. 807.
„ Niilo Eskelinp. 846.
Barck, kreivi 755.
Bender 838.
Bergenklinga, I. H. 788, 790.
Bergudd, N., lääninsiht. 770, 772.
Bidz, Henrik 853.
Bielke, Sten 807.
Blandov, v., Michael, kauppaneuvos 778.

Bock, Maunu, kirkkoh. 846.
Boo Joninpoika (Griip) 752.
Borenius, provasti 781—84.
Borgström, Eerik, valtiopäivämies 784—91, 795.
Brahe, Pehr 807.
Brungila 804.
Buræeus, —n kartta 846—47
Buxhœwdenin virallinen kirjeenvaihto 750, 764, 794, 837, 855—57.

Cajanus, Joh., kirkkoh. 841—45, 858.
Canifer, eversti 811.
Carlborg, kirkkoh. 771.
Carlman, Jaakko, kirkkoh. 808.
„ Knuutti, kappalainen 808—09.
Carlsson 786.
Carplan, Erik 845.
Corvinus, Henrik, kirkkoh. 796.

Degerby 851.
Demuts 787.
Ditmer, v., maaherra 812.
Döfnäs 806.

Ehrencrona, kamarih. 755.
Ekeblad, kreivi 754.
Elantokustannukset v. 1800 (Norrköpingissä) 763.
Elimäki, —n komppania 1700-luvulla 851.
Elintavat 1500-luvulla 784, 795.
Engberg, G., kassööri 788—89.
Erik Persson, Kruunukylässä 806.
Ertman, kämnerijäsen 817.
Etholén, Carl 789, 791.

Fabritius, Joh. Henr., raatimies 813.
Falck, Jac. 789, 791.
Fant, provasti 762.
Fleming, Eerik 846.
Forsman-suku 807—809.
„ Gabriel Matinp., linnanvouti 806, 808—09.
Forsman, Juhana Pietarinp., majuri 808—09.
Frese, kapteeni 771.
Frisenheim, maaherra 811.
Furuhjelmin lahjoitusrahasto 834—36, 855.

Galitzin, Natalia, ruhtinatar 779.
Gardberg, Gust. 789, 791.
„Geleitebuch“, Tallinnan 796.
Gerfvelin, neiti 790.
Gezelius, provasti 772.
Glade, Jons 846.

Grabbe, Niilo 846.
Grahn, Karl Fredr. 789, 791.
(Griip), Boo Joninpoika 752.
Gripenberg, Seb., senaattori 816, 857.
Gråå, Elisabeth 808.
„ Henrik, kirkkoh. 808.
„ Henrik, rykm. kirjuri 805—06, 808, 858.
Gråå Lydent (?) 808.
„ Margaretha 808.
„ Pentti, majuri 806—08.
„ Sofia 808.
Gunnersson, Thijres (?) 845.
Gyldenstolpe, C., prokuraattori (relatsiooni) 825—32, 859.
Göös, everstiluutnantti 755.

Hailuoto, —n varallisuus 1713 840.
Halikko 804.
Hamina 786, 788.
Hammarberg, suomal. deputatsioonin sihteeri 787.
Haukipudas 755.
Hedvig Eleonora 807.
Helsingin kaupunki 784.
„Hendrich“, tuomarina Kokemäellä 1585 852.
Hengellinen liike Nousiaisissa 1761 796.
Henkirykmentti 1700-luvulla 851.
Henning, Vold., hovinhoitaja 781—82.
Henrik Tomosson Kruunukylässä 806.
Historiallinen kirjallisuus Suomessa 1891—94 822—23, 837, 858.
Historiallisen Seuran huoneusto 803, 810, 821, 855—56.
Historiallisen Seuran talous 795, 797—801, 803, 849—50, 855, 860—62.
Historiallisen Seuran toimitusten jakaminen 849—50, 856.
Historiallisen Seuran uusia jäseniä 820—22, 859.
Historiallisen Seuran vuosikertomus 792—97, 853—59.
Hoijan kreivi 846.
Hokkainen, Jonas, valtiopäivämies 847—48, 858.
Homppula, Valpuri Mikkelint. 816—19.
Hopeaveroluettelot v:lta 1571 857.
(Horn), Krister Klaunpoika 846.
Huittinen 754.
—n varallisuusolot 1500-luvulla 794—95, 854.
Hukkainen, Olof 844.

Hurskainen, Matts 844.
„ Michel 842.
Håkansson, laamanni 760.
Hägg, Kaarle, provasti 757—63, 796.
Hämeen ja Pohjanmaan välisen rajan käynti 1771 756—57.
Hämeen rykmentti 1700-luvulla 851.
Hämeenkyrö 754.
Hämeenlinna 754, 785.

Iin pitäjä 755, 796.
—n varallisuus 1713 840.
Ilmajoki, —n varallisuus 1713 839.
Ilomantsi 774, 776.
Irian, Novgorodin ruhtinas 753.
Iso-Kyrö 755; —n tappelu 824; —n varallisuus 1713 839.

Joensuu (viime vuosisadalla) 773—74.
Johannes III Westfal, piispa 852—53.
Jormualax, Paltamossa 845.
Jormus, „ 843.
Junduinen, Henrik, Paltamossa 844.
Jurij Ivanovitsch, Novgorodissa 753.
Juslenius, Dan., prof. 817.

Kaarinan pitäjä, asiakirjoja sieltä 797.
Kaarle IX Suomessa 1599 804, 858.
„ —n jääameren politiikka 810, 858.
Kaarle XII 838.
Kajaani, varallisuus 1713 840.
—n läänin varallisuus 1713 840.
Kalajoki 755.
—n varallisuus 1713 839.
Karjala, kouluolot 1700-luvulla 773—78.
—n asukasten kouluhankkeet 1747 ja 1766 796.
—n eskadroni 1700-luvulla 851.
—n postiolot 774.
—n teinirahat 775—76.
Kauhajoki 755.
Kaupunkien hallinto Suomessa 1600-luvulla 796.
Kemi 755; —n varallisuus 1713 840.
Kempe, luutnantti, päiväkirja v:lta 1808 791.
Kemppainen, Eerik, Paltamossa 844.
Kerimäki 811, 812, 815, 847.
Kernro (?), von, kanslianeuvos 755.

Keräinen, Olof, Paltamossa 844.
Kinderman, v., C. T. 764—72.
Kirkon kurituskeinoja 816—20.
—lliset olot lahjoitusmailla 778—84.
Kiteen pitäjä, kirkolliset olot siellä 774.
Kivennapa 779—84.
Klinkowström, Leonard, postitirehtööri 774.
Kokemäki, kuninkaankartano 784.
—n joki 751; —n linna 852, 859.
Kokkola, varallisuus 1713 839, 840.
Korsholm 755.
—n voutikuntain varallisuus 1713 839.
Kortjerff, Kortjärvi, Kruunukylässä 806, 807.
Kotipoltto (viinan) 758—59.
Kotipuro, Paltamossa 842—44.
Kouluolot Suomessa 805; Karjalassa 1700-luvulla 773—84; koulukomitea, asetettu 1814 805, 857.
Krister Klaunpoika (Horn) 846.
Kristiinankaupunki, varallisuus 1713 840.
Krogius, provasti 811, 812.
Krouvi, kylä Marttilassa 804.
Krouvi Matts 804.
Kruunukylä 805, 806; —n varallisuus 1713 839.
Kuivaniemi 755, 796.
Kulkuväylä Pohjan- ja Suomenlahden välille 750—51, 797.
Kuokkala, kylä 782.
Kuolevaisuus Suomessa 796.
Kuorti, Henrik, talonpoika 783.
Kurikka 755.
Kurki, Arvid 846.
Kustaa II Aadolf, Suomen olot hänen aikanansa 820, 858.
Kyander, Maria Elisabeth 774.
Kårcka, Kruunukylässä 806.
Käkisalmi 778.
Kälviä, varallisuus 1713 839.
Kärkis l. Kärknäs, Sauvossa 804.

Lagerheim, C. E. 759—60.
Lahjoitusmaat, niiden olot 778—84, 792, 796, 816, 857.
Laihia, varallisuus 1713 839.
Lappeenranta 812; —n trivialikoulu ja pedagogium 775.
Lappenberg, kapteeni 771.
Lapua, varallisuus 1713 839.
Lapväärtti, varallisuus 1713 839.
Lars Olofsson, Kruunukylässä 806.

Lautakunta 1600-luvulla 842—44.
Leinoinen, Jöns, Paltamossa 844.
Liminka, varallisuus 1713 840.
Linde, v. d., L. 807.
Lindola 786.
Lintula, hovi Kivennavalla 782—84.
Liperi 774.
Lippe, v. d., raatimies Tallinnassa 846.
Liuksialan kuninkaankartano 784.
Lohikalastus Iinjoessa 796.
Lohtaja 772; —n varallisuus 1713 839.
Lojander, kirkkoh. 813—15.
Lovisa 785—86, 788, 851.
Lütkeman, hovisaarnaaja 755.
Lydman, raatimies Turussa 817.
Löfberg, Joh. Gust., piirikoul. opettaja 778—79.
Lönfors, rouva 790.
Löven, v., hovineuvos 754.
Löwenhielm, valtioneuvos 754.

Maalahti, varallisuus 1713 839.
Maalaisväestön siveellinen ja aineellinen tila, sen parantamisehdotuksia 1821 825—32, 859.
Maanmittari-rettelöitä 1771 756—57, 796.
Maconi, Nils, provasti 812.
Manne, kersantti 786.
Mannerheim, parooni 787.
Mannerström, sotaneuvos 755.
Marttilan pitäjä 804.
—n tappelu 1599 804, 858.
Mathesius, Johan 755.
„ Pehr Niklas 754, 756.
Matkustus-kustannukset Suomessa tämän vuosisad. alussa 785—88, 790.
Mattens, Friedr. 789, 791.
Matthias Nicolai, konrehtori Savonlinnassa 1648 811.
Matts Larsson, Kruunukylässä 806.
Messenius, Johan 752—53, 841, 844—45, 858.
—n „Scondia Illustrata“ 752—53.
Michael Paulovitsch, suuriruhtinas 780.
Mikkeli 774; —n trivialikoulu 776.
„Missivbücher“ (Tallinnan) 845—46.
„Muscovitica“-kokoelma 751.
Mustasaari, varallisuus 1713 839.

Nakkila 852.
Nevajoki 787.
Niilo Arvidinpoika 846.
Niittygård 753.
Niittykartano 753.
Norby, Severin 846.
Nordensköld, maaherra 774.
Norrgren, kontrahtiprov. 776.
Norrköpingin valtiopäivät 1800 757—63, 796.
Nousiainen 796.
Novgorodin ja Ruotsin väliset sopimukset 751—54.
Nyöppilä, Paltamossa 843.
Närpiö 757; —n varallisuus 1713 839.

Oikeustapojen (suomalaisten) kerääminen 833—35, 859.
Ollikkala, Paltamossa 842—44.
Oulu 755; —n varallisuus 1713 839, 840.
Oulun lääni, sotilasmaksut 1743 773.
Oulujärvi, —n rantojen vyöryminen 842.

Palais, kylä Marttilassa 804.
Paltamo 841, 844—45; —n varallisuus 1713 840.
Paltaniemi 841.
Patronaattioikeus lahjoitusmailla 778—84.
Pazelius, Mathias, provasti 769—72.
Pedagogium Savonlinnassa 774—75; Rantasalmella 775, 777—78; Kiteellä 773—74, 776—78.
Pehr Joensson Kruunukylässä 806.
Pehr Olofsson Kruunuk. 806.
Pictorius, Susanna 808.
Pietarin kaup. 787.
Pietarsaari, varallisuus 1713 839, 840.
Pikku-viha (asiakirjoja sen ajalta) 764—73, 796.
Piper, G. A., maaherra 755.
Pohjanmaa, sen olot 1742 (maakuntakokous Vaasassa 764—73.
—n rykmentti 1700-luvulla 851.
—n verotus 1713 838—40, 858.
Pohjanmaan ja Hämeen välisen rajan käynti 1771 756—57.
Polon, Eric C. 789, 791.
Polviander, Martin, tuom. 770.
Pori, kertomus kaupungista ja sen ympäristöstä 750—51.

Porin kuninkaankartano 784. —n rykmentti 1700-luv. 851.
Porthan, H. G. 753.
Porvoo 786, 788; —n kymnaasi 773, 775; —n valtiopäivät 784, 789—91.
Prochæus, Johan, kappalainen 842—44.
Pudasjärvi, varallisuus 1713 840.
Pulkkila, —n tappelu 791.
Puumerkkejä 844.
Pyhäjoki 754—57, 796; —n varallisuus 1713 839.
Pyhäristin seurakunta 779.
Pähkinäsaaren rauha 754, 846—47.
Pälkäne 754.

Raahe, varallisuus 1713 840.
Rajankäynti 1771 (Pohjanmaan ja Hämeen välinen) 756—57.
Ramsay, maaherra 780—81, 783.
„lille Rancke", Kruunukylässä 806.
Rancken, J. O. I. † 832—33, 853—54.
Rankessbacka, Kruunukylässä 806.
Rantasalmi, —n pedagogium 775, 777—78.
Rauhansopimuksia Ruotsin ja Venäjän välillä keskiaikana 751—54, 796.
Rehausen, ajutantti 755.
Reiman, Matti, lautamies 783.
Repo, Antti 823.
Revolahti, —n tappelu 791.
Rolf Matinpoika, Viipurissa 846.
Rosen, v., K. F., kenraalikuv. 850—52.
Rothovius, Kust., kirkkoh. 754.
Rudenschiöld, asessori; —n Suomea koskeva kertomus 750—51, 797.
Ruotsin ja Venäjän välisiä sopimuksia 751—54.
Ruotsin raha-asiat 1800 759—61.
Rydbergin „Sverges Traktater" 751.
Rönnholm, opettaja 813.

Sabel, majuri 808.
Salmundinmaa, Paltamossa 845.
Salo (Pojanmaalla), varallisuus 1713 840.
Satakunta 751; —n linna 852, 859.
Sauvo 804, 858.
Savon rykmentti 1700-luvulla 851.

Savonlinna 847; —n kirkolliset olot 810—15, 858; —n pedagogium 810—12; —n trivialikoulu 775.
Scarin, Alg., —n kirjevaihto 796.
Siikajoki 755; —n varallisuus 1713 840.
Simolin, Turun porvari 817.
Sivistysoloja tämän vuosisadan alussa 785—88, 790.
Soltikoff, kreivi 782.
Soop, Erik Åkeson, maaherra 845.
Sotalaitos Suomessa 1700-luvulla 850—52, 857.
Sotkamo 845; —n varallisuus 1713 840.
Speransky, Mikael; hänen valtiollinen kantansa 795.
Sprengtporten, G. M., kenraalikuv. 787.
Staffan Eriksson 852.
Steenberger, rykmentinkirjuri 770.
Stenbock, G. O. 807.
Strömberg, Joh. Ad. 789, 791.
„ nimismies 823.
Sundblad, Alex., provasti 779.
„ Karl, nimipast. 779.
Suomalainen deputatsiooni 784—89.
Suomalaisten opinkäynti ulkomailla 1400- ja 1500-luvulla 796.
Suomen kielen asema Savossa 1700-luvulla 847.
Suomen piispain-kronikka 753.
Suomen sota 1808—09 791.
Suorsa, Tuomas (Paltamossa) 844.
Susi, Sigfrid (Paltamossa) 841.
Sutela, Paltamossa 841—43.
Sutelanperä „ 841.
Systerbäkin kivääritehdas 779—81, 784.
Sämingonsalo 847.
Sämusala 847, 858.
Sääminki 811—15, 847.
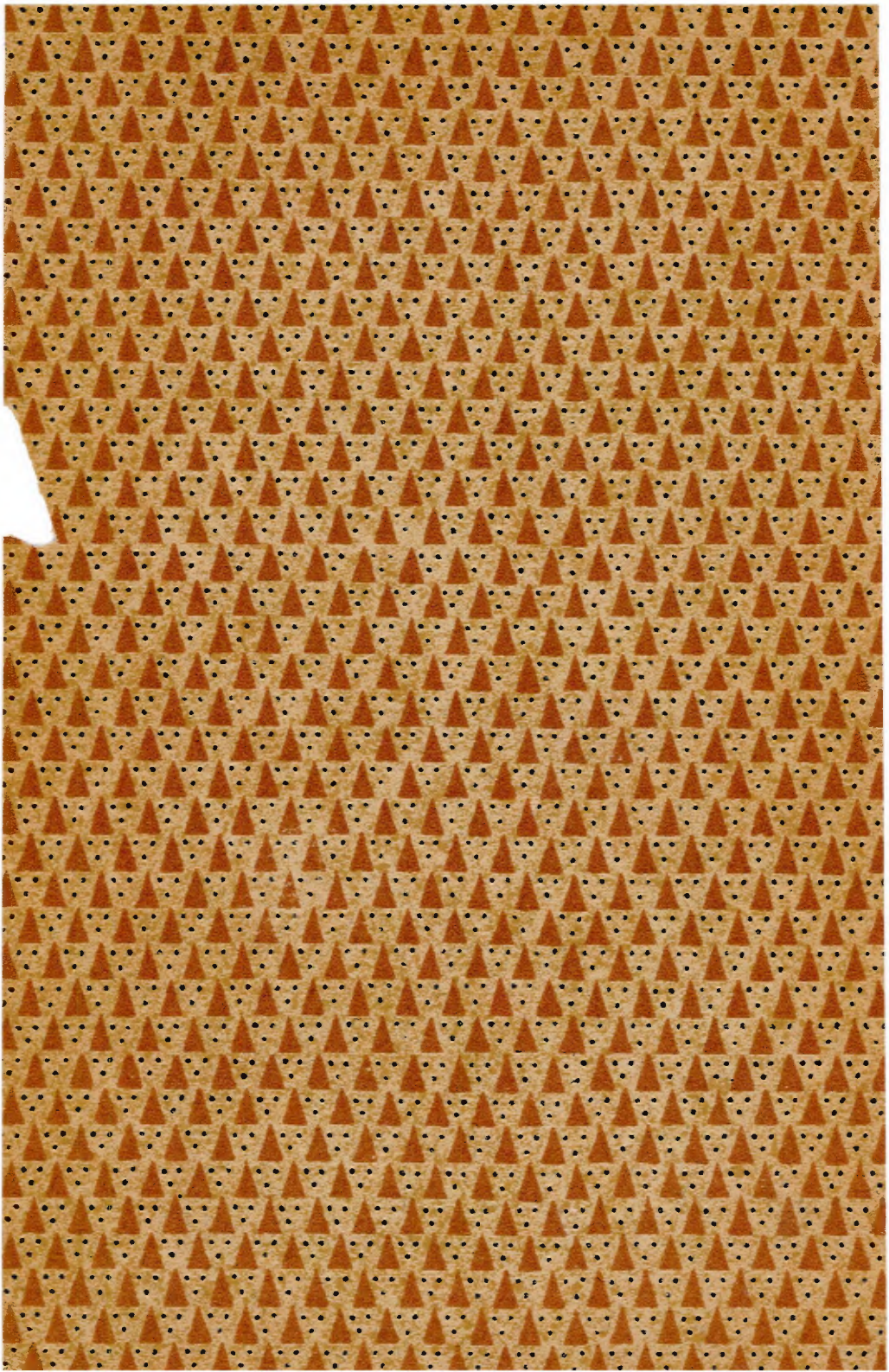
Taivassalo, asiakirjoja sieltä 797.
Tallinna; —n „Geleitebuch“ 796; —n „Missivbücher“ 845—46.
Taloudelliset olot Suomessa 750—51, 795—96, 837, 854, 857.
Tavast, Arvid Henrikinpoika 815—16, 858.
Tavelin, kassööri 758.
Teit, Jaakko; —
kisteri 750
94.